# LEGES

# ATIONVM GERMANICARVM.

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS

RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

TOMI V. PARS I.

LEGES ALAMANNORVM.

HANNOVERAE

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

MDCCCLXXXVIII.

# LEGES ALAMANNORUM.

EDIDIT

KAROLUS LEHMANN.

---

# PRAEFATIO.

## I. DE HISTORIA LEGUM ALAMANNORUM.

### §. 1. Introductio.

*De legibus Alamannorum disseruerunt accuratius K. F. Eichhorn, 'Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte' I*[5], *§. 39; W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p. 91. 92; A. von Daniels, 'Handbuch der deutschen Reichs- und Staatenrechtsgeschichte' I, §. 78; H. Zöpfl, 'Deutsche Rechtsgeschichte' I*[4], *p. 40 sqq.; A. F. Gfrörer, 'Zur Geschichte deutscher Volksrechte im Mittelalter' I, p. 185 sqq.; J. Merkel, 'De republica Alamannorum' p. 8. 34. 35, et LL. III, p. 9 sqq.; G. Waitz in 'Göttingische gelehrte Anzeigen' 1850, p. 400; idem in 'Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften' 1869, Nr. 14; idem in 'Deutsche Verfassungsgeschichte' II*[3], *1, p. 115 sqq.; O. Stobbe, 'Geschichte der deutschen Rechtsquellen' I, §. 11; E. de Rozière, 'Recherches sur l'origine et les différentes rédactions de la loi des Allemands' in 'Revue historique de droit français et étranger' I, p. 69 sqq.; Meyer von Knonau in 'Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich' XIX, p. 53; A. Boretius in 'Historische Zeitschrift' XXII, p. 152; H. G. Gengler, 'Germanische Rechtsdenkmäler' 1875, p. 82 sqq.; P. F. Stälin, 'Geschichte Württembergs' 1882, p. 90 sqq.; H. Brunner, 'Über das Alter der Lex Alamannorum' in 'SB. der Berl. Akad.' 1885, p. 149—172; K. Lehmann, 'Zur Textkritik und Entstehungsgeschichte des alamannischen Volksrechtes' in 'N. Archiv' X, p. 469 sqq.; A. Esmein, 'Etudes nouvelles sur la Lex Alamannorum' in 'Nouvelle revue historique de droit français et étranger' IX, p. 680—693; R. Schroeder, 'Zur Kunde der deutschen Volksrechte' in 'Zeitschrift d. Sav.-Stift.' VII, 'Germ. Abth.' p. 17—19; H. Brunner, 'Deutsche Rechtsgeschichte' I, §. 41.*

*Si excipias eos viros doctos, qui ante Pacti fragmenta ab Joh. Merkel inventa de Alamannorum legibus disseruerunt, scilicet K. F. Eichhorn et W. E. Wilda, omnes auctores supra citati consentiunt, distinguendum esse in iure Alamannorum vetusto inter Pactum et Legem Alamannorum; neque controversia est, quin Pactus sit antiquior, Lex recentior. Sed quo certo tempore uterque fons ortus sit, utrum pro vera lege publice sive a rege Francorum, sive a duce Alamannorum data, an pro iuris libro privato consilio conscripto habendus, utrum denique Lex uno eodemque actu parata an pluribus actibus paulatim composita sit, de his omnibus docti viri maxime dissentiunt. Quare consentaneum esse videtur, primum de Pacti, tunc de Legis aetate, origine, indole tractare.*

### §. 2. De Pacto Alamannorum.

*Verbis:* Ubi fuerunt 33 duces et 33 episcopi et 45 comites. Incipit Pactus lex Alamannorum. Et sic convenit, *in codice Parisiensi lat.* 10753 *(A 12) fragmenta quaedam libri iuris Alamannici introducuntur, de quibus nihil fere constat, nisi quod ipsa*

*Lege Alamannorum vetustiora sint. Reliqua omnia, praesertim forma, complexus, locus et modus originis, in dubio sunt. Quae autem fragmenta Pacti ad nostros dies pervenerint, in primis definiendum est.*

*Primus ad hunc fontem iuris animum attendit Stephanus Baluzius.*

*Qui in libro suo, qui inscribitur Capitularia regum Francorum (Paris.* 1677*) tria*[1] *Pacti fragmenta ex codice illo desumta Legi Alamannorum subiecit. Cum autem non solum in editione paranda negligenter versatus esse videretur, sed etiam viros doctos in errorem de fragmentorum aetate adduceret, inscribens ea: 'Capitula addita ad Legem Alamannorum', haec 'Additamenta Baluziana' quasi recentiora haud magni diu aestimabantur.*

*Joh. Merkel, quanti momenti illa fragmenta essent, primus perspexit.*

*Qui cum intelligeret, ius vetustius, quam in Lege, in iis contineri, accurate omnia ad Pactum pertinentia, quae in codice citato invenire potuit, collegit et in certum ordinem redegit. Ita quatuor nostrae editionis priora fragmenta*[2] *ab illo viro docto correcte edita sunt, quem de historia iuris Germanici hac inventione optime meritum esse negari non potest.*

*Ab integra tamen et perfecta rerum cognitione Joh. Merkel aberat, non perspiciens quintum et amplissimum quidem Pacti fragmentum in Additamentis contineri. Nam in omnibus fere codicibus excepto supra citato ultima pars Legis ita forma et materia ab antecedentibus partibus abhorret, ut ex eodem fonte ac illae fluxisse non videatur, tantopere autem et forma et materia cum fragmentis Pacti congruit, ut dubium esse non possit, quin cum illis cohaereat. Joh. Merkel differentiam bene, congruentiam minus perspexit. Separavit igitur illam ultimam partem quasi 'Additamenta' a reliquis partibus Legis, sed non coniunxit cum fragmentis Pacti*[3]*. Nihil autem certius est, quam 'Additamenta' Merkeliana ad Pactum pertinere*[4]*. Eadem concisa brevitas in Pacto ac in Additamentis, idem etiam usus et significatio verborum, eaque diversa a ratione dicendi, quae in Lege deprehenditur. Ubi, ut exemplum afferam, Lex 'liberi', Pactus et Additamenta 'ingenui' significationem adhibent. Verba 'baro', 'flidus, fledus' (in 'minoflidus, mediofledus'), 'saiga', 'est ad requirendum' in Pacto et Additamentis adhibita in Lege non usurpantur*[5]*. Ipsas quoque sententias Additamenta vetustiora esse quam Legem probare vir doctissimus E. de Rozière iam docuit*[6]*. Antiquissimae normae de cane, qui hominem occiderit, de mortuo in aliena terra posito, de puella empta, quae Legi desunt, in Additamentis et in Pacto leguntur. Quaedam rationes, quas Legis praecepta respiciunt, in Additamentis expressae inveniuntur*[7]*. Singulis locis Additamenta et Lex inter se discrepant. Quibus de causis Additamenta ad Legem nullo modo pertinere, sed ad Pactum potius, quocum et forma et materia optime concordant, referenda esse videntur.*

*Quinque igitur Pacti fragmenta ad nos pervenerunt, quorum quatuor priora in solo codice illo Parisiensi (A* 12*) existunt, quintum in omnibus fere reliquis codicibus legitur. Quae autem ex quinque illis fragmentis de Pacti indole origineque colligi possint, nunc exponendum est.*

*Pactum Alamannici iuris fontem esse et prologi verba:* Pactus lex Alamannorum, *et res, de quibus in fragmentis agitur, evidenter ostendunt. De mediano, primo Alamanno, de ingenua Alamanna normae dantur. Nonnullae Pacti sententiae ad verba etiam in Lege Alamannorum receptae sunt. Quintum denique fragmentum Pacti in codicibus*

1) *Fragm. II,* 1—30. 32—53; *fragm. III,* 1—16. 23—37; *fragm. IV.* 2) *Merkelius quartum fragmentum a tertio non separavit.* 3) *LL. III, p.* 18. 19. 80—83. 4) *'N. Archiv' X, p.* 473 *sqq.; H. Brunner, 'SB. der Berl. Akad.' p.* 172. 5) *Praeter eos locos, quibus sententiae Pacti ad verba in Lege repetuntur (tit. LXIX).* 6) *L. c. p.* 80. 7) *Normas in fragm. V,* 3 *Pacti datas Legis tit. V. IX. respiciunt.*

*Legi Alamannorum contextim subiectum est. Quare dubium esse non potest, quin Pactus ius gentis Alamannorum contineat.*

*Vetustiorem autem, quam Legem Alamannorum, Pactum esse, nemo neget. Sermo antiquior, actiones magis iuris symbolis ornatae, legis formulae magis priscae. Neque minus in ipsa materia antiquitas Pacti apparet. Dimittitur servus 'in heris generatione', puella desponsata emitur, ordo litorum adhuc viget, mortuus in terra propria sepelitur, moneta antiqua saigarum in usu est.*

*Ortus esse videtur Pactus iam tunc temporis, quo regnum Merovingorum in Alamannia firmum et potens erat. Nam auctoritas prisci iuris Francorum maximeque iuris Salici in sermone et materia Pacti magis conspicua est quam in Lege. Verba: 'ingenuus, baro, texaga, minoflidus, battutus, procreatio, quod per lege obtingit, quod ei amplius non redebet', Francicam originem prae se ferunt*[1]*, iuramentum 'cum 12 medius electus' in Lege Salica et capitularibus antiquissimorum regum Francorum reperitur*[1].

*Cum ius Pacti valeret, iam fides christiana in Alamannia vigebat, quia in fragm. II, 45. dimissio servi in ecclesia cum dimissione in heris generatione concurrit. Sed paganicas superstitiones tunc temporis in memoria fuisse et §§. 31. 33. fragm. II. docent, quae de feminis magicis et veneficis tractant, et §. 42. fragm. II, §. 22. fragm. III, quae paganorum sepeliendi modum respicere videntur.*

*Quibus ex causis Pactum initio septimi saeculi ortum esse concludi potest. Hoc enim tempore regnum Merovingorum in Alamannia inconcussum, ducum Alamannorum potestas exigua, auctoritas iuris Salici igitur magna esse potuit; fides christiana cultum paganorum vincere tunc demum coeperat.*

*Utrum Pactus sollemniter promulgata lex an iuris liber a privato quodam conscriptus fuerit, quaerendum est. Si lex erat, aut a rege Francorum*[2] *aut a duce Alamannorum*[3] *dari potuit. Legem a rege Francorum datam eum esse, ex prologo:* ubi fuerunt 33 duces et 33 episcopi et 45 comites, *cum tot optimates in ipsa Alamannia non exstitisse pateat*[4]*, colligi possit. Legem autem a duce Alamannorum paratam Pactum esse, ex ipso nomine deduci possit, quia Pactus significat conventionem populi cum principe*[5]*. Mihi quidem neque hoc neque illud plane iustum videtur esse. Materiam Pacti ex regiis legibus originem duxisse concedendum est; ipsum vero Pactum privati cuiusdam iuris librum fuisse existimaverim. Nam ut praetermittam, nullo loco verba 'constituimus, iubemus, praecipimus' vel similia inveniri, neque ducis neque regis fit mentio neque ullo loco fredus ad fiscum propter crimina commissa solvendus commemoratur. Quod in privati libro negligi potuit, in lege regia seu ducali negligi non debuit. Prologus autem:* ubi fuerunt 33 duces et 33 episcopi et 45 comites, *ad Pactum minime referendus, sed per errorem scriptoris codicis a Lege ad Pactum translatus esse videtur, praesertim cum differentiae inter eum et Legis prologum in eodem codice valde exiguae sint*[6]*. Neque vero ex verbo 'pactus' usurpato legem ducalem fuisse efficitur, quia illud verbum nimis incertum et ambiguum est. Magna vero auctoritate Pactum in Alamannia viguisse ex eo colligi debet, quod fere omnes codices quintum fragmentum Legi subiunctum praebent.*

*Videtur igitur, si argumenta breviter comprehendimus, Pactus liber esse iuris Alamannici a privato quodam initio septimi saeculi in Alamannia conscriptus, cuius quinque fragmenta ad nostros dies pervenerunt.*

1) *Cfr. 'N. Archiv' X, p.* 471; *H. Brunner, 'D. Rechtsgeschichte' I, §.* 41, *n.* 4. 2) *Ita R. Schroeder l. c. p.* 17. 3) *Ita multi scriptores.* 4) *Cfr. H. Brunner, 'SB.' p.* 160. 5) *Cfr. verba prologi:* et sic convenit. 6) *Cfr. 'N. Archiv' X, p.* 474. *Aliter sentit H. Brunner, qui prologum Pacti ex ullo capitulari regni in codice anterius scripto depromptum esse arbitratur, 'SB.' p.* 160; *'D. Rechtsgeschichte' I, §.* 41, *n.* 14.

## §. 3. *De Lege Alamannorum.*

*Ad posteriorem aetate fontem iuris Alamannici nunc accedamus, scilicet ad Legem Alamannorum.*

*Pacti solummodo fragmenta, Lex vero tota ad nos pervenit. Utrum Pactus sollemnis lex an privatus iuris liber fuerit, dubitari potest. Legem vero esse, quod nomen indicat, rite latam et promulgatam legem, fere nemo est qui neget. Sed multum abest, ut auctores ceteroquin consentiant. De tribus praecipue rebus disceptatur, de modo confectionis, de persona legislatoris, de tempore originis*[1].

*De singulis nunc disserendum est.*

*Quod ad modum confectionis attinet, Joh. Merkel, novissimus editor Legis, eam non uno actu paratam, sed paulatim compositam esse arbitrabatur, ita quidem, ut et plures recensiones totius Legis et plures partes primae recensionis discernendas esse existimaret. A regibus enim Merovingorum, praecipue a Chlotachario II. (*613—628*) primam, a Lantfrido duce Alamannorum secundam, a Karolo Magno imperatore tertiam recensionem factam esse contendit. Legem igitur Hlotharii, Legem Lantfridanam, Legem Karolinam distinxit. Neque non Legem Hlotharii in tres libros divisit, quorum primum (tit. I—LXVI. editionis nostrae) a Chlotachario II. ipso, secundum (tit. LXVII—XCI. ed. nostr.) a Dagoberto I. rege, tertium, scilicet Additamenta, ab ignoto quodam legislatore in fine septimi vel initio octavi saeculi conditum esse disseruit. Hanc divisionem Merkelii falsam esse nunc demonstrandum est.*

*Perperam virum doctum illum Legis Hlotharii tres libros distinxisse: librum primum, librum secundum, Additamenta, facile est probandum. Additamenta enim illa non Legis, sed Pacti partem esse, supra demonstratum est, itaque pro priore, non pro posteriore iuris fonte habenda et a Lege plane separanda sunt. Libri secundi a libro primo distinguendi argumenta Joh. Merkel ex eo duxit, quod codex A* 8 *indicem solummodo usque ad tit. LXVI. ed. nostr. perfectum offert, et codex A* 12 *post tit. LXVI. fragmenta Pacti inserit. Haec non sufficere satis apparet. Nam codex A* 8, *etsi index eius in tit. LXVI. desinit, in ipso textu etiam sequentium capitum rubricas praebet, codex A* 12 *autem fragmenta Pacti etiam aliis locis inserit. Re vera nihil fere est, quod differat inter librum 'primum' et 'secundum'. Eadem ratio loquendi in utroque. Primum capitulum 'libri secundi' continuat materiam ultimi capituli libri 'primi'. Multae denique normae, praecipue ad ius fundorum pertinentes, in 'libro secundo' tantae vetustatis colorem ostendunt, ut vix recentiore tempore quam 'liber primus' scribi potuerint. Quibus de causis, cum librum quendam secundum a libro primo cum Merkelio discernere non possimus neque etiam, ut ullam aliam divisionem in Lege faciamus, necessarium esse videatur, totam Legem Hlotharii unam et uno actu paratam esse pro certo habere possumus.*

*Neque melius fundata est altera tripartitio illa Merkeliana, qua Leges Hlotharii, Lantfridana, Karolina distinguuntur. Quod ad Legem Karolinam attinet, omnes hodierni auctores consentiunt nihil aliud eam esse quam Legem antiquam textu tantummodo emendato et expolito, rubricis et indice adiectis et in singulis — non omnibus — codicibus novis quibusdam edictis additis. Publicam recensionem Legis Alamannorum a Karolo vel Karoli temporibus factam esse nemo est, qui existimet. Magis ambiguum est, utrum divisio a Merkelio in Legem Hlotharii et Legem Lantfridanam facta probanda sit, an reicienda. Duo enim codices A* 1. 2 *ab aliis eo differunt, quod prologus non ad Chlotacharium, sed ad Lantfridum ducem his verbis Legem refert:* In Christi nomine incipit textus lex Allamannorum, qui temporibus Lanfrido filio Godofrido renovata est — incipit

1) *Praeterimus illum prologum Legis Baiuwariorum:* Moyses gentis *etc. Quae enim de historia Legis Alamannorum refert nullius momenti esse constat inter omnes.*

textus eiusdem [1]. *Renovatam igitur esse Legem sub Lantfrido duce Joh. Merkel contendit, paratam vero a Chlotachario illo, a quo plerique codices datam eam esse dicunt. Quam ad rem probandam doctus ille vir differentias inter textum 'renovatum' et principalem non paucas interesse docuit. Quae tamen aut re vera non existunt, aut novae recensionis argumentum praebere non possunt. Multo enim maior pars differentiarum inde orta est, quod Joh. Merkel codicem A 8 saepe corruptum pro fundamento Legis Hlotharii posuit et omnia, quae in illo scripta erant, vero et principali textui, omnes autem aliorum manuscriptorum lectiones aut renovato textui tribuit aut falsa existimavit. Si loco codicis A 8 alius, exempli causa A 12 ponitur, textus Legis Hlotharii omnino fere cum textu Legis Lantfridanae concordat* [2].

*Ex paucis vero lectionibus, quibus a codice A 12 Lantfridana differt, minime colligendum est novam Legis redactionem esse factam. Aliae enim, tantum abest, ut novam lectionem ostendant, ut originalem potius textum offerre videantur* [3], *aliae nova praecepta praebent, quarum principia iam in Lege exstabant* [4], *aliae denique ad scriptorem codicis referendae sunt* [5]. *Re igitur Lex Lantfridana a Lege Hlotharii non abhorret. Quare ex variis prologis concludi non potest, duas redactiones Legis exstitisse, sed id solum, duas diversas traditiones de persona legislatoris vulgatas esse.*

*Ex quibus quae melior sit, infra inquiretur. Nunc sat est demonstrasse unam tantum redactionem Legis Alamannorum traditam eamque uno eodemque actu totam paratam esse.*

*Quaeritur, quo tempore Lex data sit; qua de re tres sunt sententiae. Alii enim viri docti eam a Chlotachario II. rege inter annos* 613. *et* 628. *datam, alii altera parte septimi saeculi temporibus Chlotacharii III. regis* (657—673) *ortam, alii denique, temporibus Lantfridi ducis et Chlotacharii IV. regis initio octavi saeculi paratam eam esse arbitrantur. Ad Chlotacharium II. referunt Legem viri doctissimi E. de Rozière, G. Waitz, A. Boretius; alteri parti septimi saeculi mecum adscripserunt P. F. Stälin, A. Esmein; ab Lantfrido ducunt A. von Daniels, A. F. Gfrörer, inprimis autem H. Brunner, cui Lex infra annos* 717. *et* 719. *orta esse videtur.*

*Quarum sententiarum quae sit praeferenda, ex ipsa tantum Lege colligi oportet. Nam prologus, qui Chlotacharium legislatorem dicit, quamquam in plurimis codicibus invenitur, ideo tamen certum argumentum non praebet, quia tres Chlotacharii inter annos* 600. *et* 720. *exstiterunt reges: Chlotacharius II.* (613—628), *Chlotacharius III.* (657—673), *Chlotacharius IV.* (717—719). *Alter autem prologus Lantfridum memorans duorum tantum codicum auctoritate haud satis fulcitur.*

*Si vero ad ipsas normas Legis animum intendimus, eam initio septimi saeculi ortam esse negare debemus. Quae enim de rebus ecclesiasticis, quae de duce Alamannorum et de rege Francorum, quae de 'beneficio', de 'vassis', de forma cartarum praescribit, cum statu rerum Alamannicarum, qualis initio septimi saeculi fuisse existimatur, parum convenire videntur.*

*Ecclesiam enim christianam in Alamannia tempore Legis conditae iam magna auctoritate viguisse, ex multis titulis, scilicet de alienatione terrae ecclesiasticae, de iure perfugii, de die Dominico, de nuptiis inlicitis, de compositionibus clericorum, de servis et libertis ecclesiae, de sacramento super altare iurato satis apparet. Initio autem septimi saeculi fidem christianam in Alamannia cum superstitione pagana magnopere*

1) *Tertius quoque codex, scilicet A 9, versionem habet:* Lodhanri rex dux Alamannorum; *cfr. infra in indice codicum A.* 2) *Cfr. G. Waitz, 'Gött. gel. Anz.'* 1850 *p.* 400 *sqq.; H. Brunner, 'SB.' p.* 150 *sqq.; 'N. Archiv' X, p.* 482 *sqq.* 3) *H. Brunner l. c. p.* 154 *sq.; 'N. Archiv' X, p.* 489. 4) *H. Brunner l. c. p.* 156; *'N. Archiv' X, p.* 489. 5) *H. Brunner l. c. p.* 155.

*usque luctatam esse ex fontibus historiae Alamannicae apparet. Quare illas normas iam tunc conditas esse haud verisimile est*[1].

*Ducem Alamannorum verbo magis quam re imperio regum Francorum subiectum esse Legis praecepta docent. 'Dominus' Alamannorum dux, 'regnum' potestas eius, 'praeceptum' iussio eius, 'res dominicae' res ducis nominantur. Dux est summus iudex, qui cum populo iudices instituit, fredum adquirit, in exilium mittit, de mortis poena decernit. Neque vero summam rerum potestatem apud ducem esse aliae sententiae demonstrant. 'Utilitatem regis facere' potissimum officium ducis est. Dux facit militiam in exercitu regis, qui 'dominus' ducis est. Aut ante regem aut ante ducem criminis mortalis accusatio institui potest.*

*Quas normas de duce temporibus infirmae regiae potestatis constitutas esse vix dubitari potest. Cum vero septimo saeculo ineunte Merovingorum regnum adhuc vigeret, ad illa tempora normae illae non referendae esse, sed potius alteri parti septimi vel initio octavi saeculi congruere videntur, quibus temporibus maioribus domus re vera, Merovingis regibus verbo tantum regnum tenentibus, ducum potestas valde aucta erat*[2].

*De terra ad 'beneficium' a laico ab ecclesia suscepta tit. II. Legis constituitur, ubi de contractu precariae inter ecclesiam et laicos agitur. Vox 'beneficium' autem in contractibus precariarum non ante medium septimi saeculi invenitur, praesertim si acceptor domino terrae censum solvit, ut in Lege memoratur. Ex voce 'beneficium' igitur argumentum duci potest, Legem non iam saeculo septimo ineunte ortam esse*[3].

*De 'vassis' ducis aut comitis tit. XXXVI,* §. 3. *ita tractatur, ut liberos homines eos esse appareat. Nam ad placitum venire ne negligant, valde commonentur. Vassorum nomen autem posterioribus demum temporibus ad liberos homines translatum esse, satis constat*[4].

*De cartis tit. XLII,* §. 1. *praescribitur, ut annum et diem evidenter ostendant, et nonnullis aliis quoque locis carta commemoratur. Per cartam fundi traduntur, servi dimittuntur. Negotia ecclesiae semper per epistolam firmantur. Cum autem rarissimus initio septimi saeculi in Alamannia usus cartarum fuisse videatur — antiquissimae enim cartae Alamannicae, quae ad nos pervenerunt, ad finem septimi saeculi reducendae sunt — specialia illa Legis praecepta de cartis argumentum recentioris originis praebent*[5].

*Quibus de causis hoc quidem constare videtur, Legem post medium demum saeculum septimum ortam esse. In dubio autem esse posset, utrum Lex altera parte septimi an ineunte octavo saeculo oriunda esset, nisi eam ad octavum saeculum potius, quam ad septimum referendam esse H. Brunner evidentissime demonstrasset*[6].

*De die enim Dominico tit. XXXVIII. legitur:* Ut die Dominico nemo opera servile praesumat facere, quia hoc lex prohibuit et sacra scriptura in omnibus testavit. Si quis servus in hoc vitio inventus fuerit, vapuletur fustibus. Liber autem corripiatur usque ad tertium. Si autem post tertiam correptionem in hoc vitio inventus fuerit et Deo vacare die dominico neglexerit et opera servile fecerit, tunc tertiam partem de hereditatem suam perdat. *Quas normas cum libro poenitentiali Theodori Cantuariensis convenire iam Joh. Merkel intellexit. Leguntur enim in libro Theodori haec:* Qui operantur die Dominico eos Graeci prima vice arguunt, secunda tollunt aliquid ab eis, tertia vice partem tertiam de rebus eorum, aut vapulant vel 7 diebus poeniteant[7].

*Theodorus, qui morem Graecorum sequitur, monachus Tarsensis fuerat. Anno* 668. *a Vitaliano papa in Britanniam missus et ibi archiepiscopus factus anno* 690. *mortuus*

1) *'N. Archiv' X, p.* 492. 493. 2) *Cfr. H. Brunner l. c. p.* 168—171; *'D. Rechtsgeschichte' I, p.* 311. 3) *'N. Archiv' X, p.* 498. 499. 4) *G. Waitz, 'D. Verfassungsgeschichte' II*³, 1, *p.* 222. 223. 5) *'N. Archiv' X, p.* 503, *et Zeumer, 'N. Archiv' VIII, p.* 486. 6) *H. Brunner, 'SB.' l. c. p.* 164 *sqq.* 7) *Cfr. F. W. H. Wasserschleben, 'Die Bussordnungen der abendländischen Kirche' p.* 195; *cfr. p.* 146.

*est. Inter annos* 668. *et* 690. *liber poenitentialis Theodori in Britannia scriptus est. In Galliam et Alamanniam doctrinae Theodori maxime a Cummeano translatae sunt, qui librum poenitentialem ultimis septimi vel primis octavi saeculi annis composuit. Ex quo libro Cummeani Legem Alamannorum normas illas hausisse dubitari non potest*[1].

*Qua de causa Legem Alamannorum saeculo octavo ineunte conditam esse pro certo habemus. Prologus igitur Lantfridum memorans a veritate non abesse, alter autem ad Chlotacharium IV. referendus esse videtur.*

*Reliquum est, ut exponamus, utrum a rege Francorum an a duce Alamannorum Lex data sit. Regem Chlotacharium legislatorem fuisse alter prologus indicat, alter autem et verba illa codicum A* 1. 2*:* Convenit enim maioribus nato populo Allamannorum una cum duci eorum Lanfrido vel citerorum populo adunato, ut si quis *etc., Lantfridum ducem praebent.*

*Legem a Lantfrido duce una cum populo Alamannorum esse datam, H. Brunner*[2] *clarissime demonstravit. Quod non solum verba supra citata codicum A* 1. 2*, sed etiam ipsae Legis sententiae ostendunt. In tit. XLI. enim is, qui iniuste appellavit, multa* 12 *solidorum afficiendus dicitur,* quia sic convenit duci et omni populo in publico concilio. *Tit. XXXVII. extra provinciam mancipia vendi vetat* post conventum nostrum, quod conplacuit cunctis Alamannis. *A duce 'per conventionem populi' iudex constituitur, tit. XLI; et reliqua etiam quae de duce statuuntur ducalem esse Legem ostendunt.*

*Neque vero ipse prologus ille Chlotacharium commemorans aliter intelligi potest, quam Legem a Lantfrido duce datam, postea a Chlotachario IV. rege in conventu regni habito esse confirmatam. Tantum enim numerum episcoporum et ducum et comitum nullo alio loco, quam in conventu regni congregari potuisse nemo neget. Quare aut illum prologum repudiare aut confirmationem a rege factam esse pro vero habere debemus. Repudiandus prologus ideo nobis esse non videtur, quia omnes codices exceptis A* 1. 2 *eum Legi praemittunt. Neque vero, ut prologum ex Pacto per errorem ad Legem translatum esse crediderim, adduci possum, cum Pactum pro privati cuiusdam libro, non pro lege habendum existimem. Prologus potius, quem A* 12 *Pacto praemittit, per errorem ex Lege desumptus esse mihi videtur, quia* 45 *comites in nullo alio codice,* 65 *comites vero in codice A* 12 *in prologo Legi praemisso inveniuntur*[3]. *Accedit, quod ex Lege ipsa consensum regis Francorum necessarium fuisse colligi posse videtur. Pluribus enim locis de rege tractatur. Furta aut in exercitu,* ubi rex ordinaverit exercitum, *aut in curte regis commissa iudicantur. Quanta sit compositio servi regis, definitur. De fredo propter episcopi occisionem duci aut regi solvendo et de accusatione ante regem aut ante ducem instituenda agitur. De filio ducis contra patrem rebellante a duce ad regem transmittendo et de hereditate ducis regi accrescente constituitur. Tales normas sine consensu regis, qui 'dominus' ducis dicitur, promulgari potuisse, verisimile non est. Quamobrem quin prologo de Chlotachario narranti fidem tribuam, facere non possum.*

*Legem igitur a Lantfrido duce datam, a rege Francorum in conventu regni confirmatam esse, existimo. Cum autem Lantfridum filium Godofridi inter annos* 709. *et* 730. *ducatum Alamannorum habuisse et Chlotacharium IV. ab anno* 717. *usque ad annum* 719. *regno Francorum praefuisse constet, coniciendum est, Legem inter annos* 717. *et* 719. *ortam esse.*

*Lex Alamannorum in tres partes divisa esse videtur. Inveniuntur enim in omnibus codicibus, nec non in iis, qui et indice et rubricis in textu carent, duae rubricae. Titulo XXIII. praemittitur rubrica:* De causis, quae ad ducem pertinent, *titulo XLIV. rubrica:* De causis, quae saepe contingere solent in populo. *Tituli igitur I—XXII. primam,*

1) *Cfr. H. Brunner l. c. p.* 164 *sqq.* 2) *H. Brunner l. c. p.* 166 *sqq. et 'D. RG.' I, p.* 310. 311. 3) *'N. Archiv' X, p.* 474.

*XXIII—XLIII. secundam, XLIV. et sequentes tertiam partem Legis efficiunt. In prima parte ius ecclesiae, in secunda ius ducis, in tertia ius populi tractatur*[1]. *Ulteriores denique sex tituli tertiae partis (tit. LXXXVI—XCI) quasi additamenta totius Legis sine certo ordine subiecti esse videntur*[2].

### §. 4. *De Epitome Legis Alamannorum.*

*In duobus codicibus bibliothecae regiae Monacensis, quos littera C signamus, excerpta quaedam Legis Alamannorum inveniuntur, Legi Baiwariorum subiecta, ut afferant, quae* in pacto Bawariorum desunt . . . in pacto Alamannorum habentur. *Haec excerpta vel epitomen Legi Alamannorum subicienda duxi.*

## *II. DE CODICIBUS LEGUM ALAMANNORUM.*

### §. 5. *De codicum classibus.*

*Joh. Merkel, in priore Legis Alamannorum editione instruenda, digessit codices in novem classes, A, B, C, D, E, F, G, H, I, ex quibus aliae paucos vel unum tantum, aliae plurimos codices complexae sunt. Classis A, ut exemplum afferamus, solum codicem Parisiensem Lat.* 10,753, *classis I. codices* 16. *comprehendit. Rationem digestionis non praebuit tripartitio a viro docto illo in redactionem Chlotarianam, Lantfridanam, Karolinam facta, cum haud raro codices eiusdem classis alii ad alias redactiones ab eo numerarentur*[3], *sed affinitas, quam inter singulos codices, sive in lectionibus sive in ipso argumento eorum apparere arbitrabatur.*

*Quae digestio Merkeliana nobis, utpote quae levissimis momentis nitatur, reicienda et inter duas tantum classes codicum distinguendum esse videtur.*

*Prima classis, quam litera A significamus, antiquiorem, altera, quam litera B significamus, recentiorem textum exhibet.*

*Classis A continet* 12 *codices, qui excepto uno, scilicet A* 7, *omnes VIII—X. saeculo scripti sunt. Itaque sermo rudis atque corruptus est, distinctio titulorum in textu aut nulla aut valde imperfecta. Singula capita saepe verbo 'ut' introducuntur, quasi ex ipsa legislatione effluentia, fredus* 40 *solidorum interdum pro fredo* 60 *solidorum occurrit, quae cum aliis argumentis codices classis A antiquiorem textum continere significant. Singuli tamen codices huius classis, quod ad indicem et numeros et rubricas textus attinet, inter se valde differunt. Indicem enim non omnes, sed septem tantum codices praebent (A* 1. 4. 6—9. 11*). Rubricas in textu paucissimas plerique codices praebent, in quatuor autem codicibus sive omnibus sive plerisque titulis rubricae praefiguntur (A* 4. 8—10*). Numerus titulorum in aliis codicibus alius est. Invenimus* 94 *(A* 3. 9*),* 95 *(A* 1. 12*),* 97 *(A* 4. 6. 7*),* 98 *(A* 10*),* 99 *(A* 5*),* 102 *(A* 2. 8*) titulos. Quibus ex rebus colligitur, textum genuinum, cui codices A propinquiores sunt, quam codices B, neque indicem neque rubricas, nisi illis paucissimis locis, ubi omnes codices A rubricas praebent, neque certum numerum titulorum habuisse.*

*Classis B continet* 41 *codices, quorum nullus in octavo, singuli in nono, plerique in decimo et undecimo, unus in duodecimo saeculo scripti sunt. Sermo emendatior atque elegantior est, multoque magis grammaticae leges observantur, quam in codicibus A. Omnes fere codices B indicem titulorum praebent, in omnibus fere codicibus B textui Legis numeri et rubricae titulorum adiecta sunt, et numerus quidem titulorum in pleris-*

1) *Cfr. H. Brunner, 'SB.' l. c. p.* 171. *In fontibus iuris septentrionalis similes partes inveniuntur (Kristindómsbalkr, Konungsbalkr etc.).* 2) *Cfr. 'N. Archiv' X, p.* 491*; H. Brunner l. c. p.* 172. 3) *C* 1. 2. 4, *ut exemplum afferamus, ad Lantfridanam, C* 3 *ad Karolinam ponebantur.*

*que codicibus B idem est, nonaginta novem scilicet, et rubricae eundem fere tenorem plerumque habent.*

*Quod ad ipsum Legis textum pertinet, multi, sed non omnes codices B eo distinguuntur a codicibus A, quod quibusdam locis sive alium textum quam codices A sive additamenta ad communem textum offerunt. Sed nulla consensio inter singulos codices B in hoc exsistit. Sunt codices, quos sola polita forma a codicibus A differat (B* 1—7*), alii, qui non mutatum, sed solummodo auctum textum contineant (B* 8—15*), alii, qui non auctum, sed solummodo mutatum textum ostendant (B* 16*), alii denique, qui et auctum et mutatum textum praebeant (B* 17—36*). Itaque non mutationibus et additamentis differt classis B a classe A, sed sola forma elegantior communem notam codicibus B apponit.*

*Nunc de singulis codicibus utriusque classis disserendum est.*

### §. 6. *De codicibus A.*

*A* 1. *Primum locum tenet codex Sangallensis n.* 731, *de quo cfr. LL. III, p.* 3. *Inter vetustissimos Legis nostrae codices codex est numerandus. Mense enim Octobri anni* 793. *a Wandalgario quodam scriptum eum esse comperimus. Lex Alamannorum exstat pagg.* 295—341; *post primum titulum index legitur* 95 *rubricarum, quarum numeri in ipso textu repetuntur. Inter tit. XXXVII. et XLI. folium duarum paginarum deficit. Sermo valde corruptus est. Leguntur:* citerorum, habiat, facire, adibiat, conteniant, permaniat, abstragire, spundit, fridum; *porro* oculus *(oculos),* illus *(illos),* nus *(nos),* pastur *(pastor),* cognuscant, sagramentalibus, quoram *(coram),* barrocia *(parochia) etc. Fere semper* Allamanni, *raro* Alamanni *scriptum est. Verba vernacula propriam suam formam habent. Leguntur:* aisteraanti, laytiaunt, tautragilli, nostahet, morginagepha. *Textum Legis, priore iam tempore a Carolo Wegelin collatum, nunc a praefecto bibliothecae Sangallensis transmissum ipse denuo evolvi.*

*A* 2. *Codex bibl. reg. Monacensis Lat.* 4115 *(olim Cim. IV,* 3*g), de quo cfr. LL. III, p.* 3. *et A. Holder, 'Lex Salica mit der malloberg. Glosse nach den Hss. von ... Wolfenbüttel und von ... München' (*1879*), p.* 85 *sqq. Codex saeculo VIII. exeunte vel IX. ineunte scriptus usque ad tit. XXII. editionis nostrae deperditus est. Sed prologus et verba initialia textus apud Eckhart, Commentarii de rebus Franciae orientalis I, p.* 493, *sunt conservata. Indice caret codex. Rubricas in textu paucissimas, titulos Legis Alamannorum* 102 *habet. Cum codice A* 1 *ita convenit, ut ex eodem fonte, ac ille, fluxisse videatur. Nota enim de Lantfrido, quae ceteris deest, in utroque invenitur et in fine Legis uterque duas sententias praebet, quae in ceteris codicibus classis A non inveniuntur. Sed A* 1 *hunc codicem elegantiorem et correctiorem sermonem exhibentem superat vetustate et auctoritate textus. Textum Legis, fol.* 24—42. *codicis scriptum, prius iam a b. m. Foeringer collatum, nunc huc transmissum ipse denuo evolvi.*

*A* 3. *Codex bibl. caes. Vindobonensis* 502 *(olim iur. civil.* 211*), saeculo IX. scriptus, de quo cfr. LL. III, p.* 3. *Codex, qui foliis* 19—41. *Legem Alamannorum continet, titulos habet* 94. *Codex quamvis cum duobus antecedentibus ad eandem, ut ita dicam, familiam pertinere videatur, cum §§.* 3. 4. *tit. XCVII. in his tribus solis codicibus A inveniantur, tamen haud magni aestimandus est. Num et materia et forma Legis fere nihil proprii habet, et recentiorem originem testantur repetitiones et allegationes, quas singulis locis invenimus (cfr. tit. XXVII. XLVIII. XLIX. LVII. LXIX). Sed codex, cum neque indicem neque rubricas in textu nisi paucissimis locis habeat sermonemque barbarum praebeat, ad classem A numerandus est. Codicem, prius a b. m. Pertz collatum, nunc nobis transmissum ipse denuo evolvi.*

*A* 4. *Codex Vaticanus Christinae reg.* 520. *saeculi X, de quo cfr. LL. III, p.* 3. *et 'Archiv' XII, p.* 287. *Codex, qui fol.* 111—121. *Legem Alamannorum continet, et*

*indicem et rubricas in textu habet. In indice* 98, *in textu* 97 *tituli inveniuntur. Collationem Merkelii secutus sum.*

*A* 5. *Codex Parisiensis Lat.* 4759 *B (olim Colbertinus* 5444*), de quo cfr. LL. III, p.* 4. *Codex saec. X. scriptus, qui nihil nisi Legem Alamannorum continet, neque indicem neque rubricas in textu nisi paucissimis locis habet. Numeri singulis titulis textus adscripti sunt* 99. *In huius quoque codicis collatione Merkelium secutus sum.*

*A* 6. *Codex tabularii cathedralis ecclesiae Mutinensis ord. I, n.* 2. *mbr. anno* 991. *scriptus, de quo cfr. LL. III, p.* 3. 4. *et 'Archiv' XI, p.* 599. 600. *Codex, qui fol.* 110—127. *Legem Alamannorum continet, indicem quidem habet, rubricas autem in textu paucissimas tantum. Numeri* 97 *titulorum in indice et textu conveniunt. Textum contulit J. Merkel, quem secutus sum.*

*A* 7. *Codex bibl. ducalis Gothanae* 84. *saec. XI. ineuntis, de quo cf. LL. III, p.* 4. *et 'Archiv' XI, p.* 607. *Codex, cuius foliis* 195—201. *Lex Alamannorum scripta est, indicem exhibet, rubricas in textu paucissimas. Initium indicis folio uno deperdito usque ad tit. LVI. deest. Numeri* 97 *titulorum in indice et textu concordant. Codicem a Merkelio collatum, huc transmissum ipse denuo contuli.*

*A* 8. *Codex ducalis Guelferbytanus* 560 *(olim inter Helmstadienses nr.* 513*), saeculo VIII. scriptus, de quo cfr. LL. III, p.* 2. *et O. von Heinemann, 'Die Handschriften der herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel' (*1886*) p.* 7. 8. *Hic codex, qui solam Legem Alamannorum continet, codici A* 1. *vetustate et barbaro sermone par, valore tamen inferior est. Nam multis locis textum mutilatum vel corruptum exhibet, proprii autem fere nihil habet. Laudari igitur in priore editione non potest, quod eum primo loco posuit Sed, quia vetustate omnes fere alios codices superat, textus eius perpendendus est, quando ceteri codices inter se discrepant. Et index et rubricae in textu exstant, sed index a tit. LXVII. editionis nostrae deficit. Titulorum numeros* 102 *habet. Codicem a b. m. Pertz iam evolutum, nobis transmissum cum editis denuo contuli.*

*A* 9. *Codex Parisiensis Lat.* 4404. *saeculi IX. ineuntis, de quo cfr. LL. III, p.* 2. *Codex, qui textum Legis Alamannorum fol.* 194—209. *continet, ex eodem fonte ac A* 8 *sumptus videtur; sermonem autem magis politum et emendatum praebet. Index usque ad tit. LVII. editionis nostrae ductus est. Rubricae in textu paucissimae inveniuntur. Tituli in textu* 94 *sunt. Codicem a b. m. Knust collatum, huc transmissum ego denuo recognovi.*

*A* 10. *Codex Sangallensis* 729, *in priore parte saeculi IX. scriptus, de quo cfr. LL. III, p.* 2. 3. *Codex, qui textum Legis Alamannorum a pagina* 355. *usque ad paginam* 404. *continet, indicem omittit, rubricas plerisque titulis, sed non omnibus, in textu additas exhibet. Tituli* 98 *enumerantur. Saepe hic codex a reliquis omnibus codicibus differt. Codicem, a Carolo Wegelin iam collatum, nobis transmissum ego denuo recognovi.*

*A* 11. *Codex ducalis Guelferbytanus Gudianus* 327. *saeculi IX. ineuntis, de quo cfr. LL. III, p.* 4. *Quem codicem a duobus librariis fere eodem tempore scriptum esse, demonstravit J. Merkel, quorum alter exemplar codicum classis A, alter exemplar codicum classis B ante oculos habuit. Quare duae partes distinguendae sunt, quarum altera ad classem A, altera ad classem B ponenda est. Pars ad classem A ponenda complectitur indicem et tit. I—XXVI. XLII med. — LIII. editionis nostrae fol.* 65—73. 75—81. 90—93. *Pars ad classem B referenda, quam literis B* 11. *significavi, continet tit. VI. XXVIII—XLII. LV—XCIX. editionis nostrae (B) in fol.* 74. 82—89. 94—115. *Codex indicem Legis Alamannorum exhibet, rubricas in textu paucas tantum habet. Codicem a Merkelio evolutum, nobis transmissum ego denuo recognovi.*

*A* 12. *Codex Parisiensis Lat.* 10753 *(olim Paris. Suppl. Lat.* 215*) saec. X, de quo cfr. J. Merkel in LL. III, p.* 1. 2. *et R. Sohm in LL. V, p.* 195. *Codex ex* 154 *foliis constat. Fol.* 126—132, 134—139' *Lex Ribuaria scripta est. Sequitur in fol.* 139'—154.

*Lex Alamannorum, cuius fragmentum etiam fol.* 133. *continet, hoc quidem modo: Folia* 139—150'. *tit I—LXI. med. nostrae edit. praebent, fol.* 133. *textum continuat usque ad tit. LXVI. med. Sequitur fol.* 133. *fragmentum II. Pacti usque ad* §. 23, *tunc fol.* 151. *reliqua pars fragmenti II. Pacti. Fol.* 152. *fragmentum IV. Pacti et tit. LXVII—LXXVII. med. Legis continet, fol.* 153. *fragmentum III. Pacti, fol.* 154. *denique post Legis tit. LXXXIV med. — XCI. fragmentum I. Pacti profert. Ordo igitur foliorum, quae Legem exhibent, hic est:* 139—150. 133. 152. 154; *ordo foliorum, quae Pactum continent, hic:* 154. 133. 151. 153. 152. *Periisse videntur duo vel tria folia, quae tit. LXVI. finis, LXXVII—LXXXIV. med. Legis et fragmentum V, fortasse etiam alias partes Pacti continuerunt. Codex A* 12 *optimae notae est, non solum quod quatuor fragmenta Pacti conservavit, quae in aliis codicibus non inveniuntur, sed etiam quod textum Legis Alamannorum genuinum fideliter tradidit. Neque indicem neque rubricas in textu nisi paucissimas habet. Tituli enumerantur* 95 *in A* 12. *Codicem a Merkelio iam prius evolutum et nobis ex bibliotheca Parisiensi transmissum ego denuo recognovi.*

*Haec de* 12 *codicibus ad classem A numerandis. Tres familiae inter eos distingui possunt, quarum prima codices* 1—3, *altera codices* 4—7, *tertia codices* 8—12 *comprehendit. Familia prima* §§. 3. 4. *tit. XCVII. habet, quae familiae secundae desunt. Familiae tertiae non solum eaedem paragraphi desunt, sed etiam tit. XXXIII. abest.*

*Tres codices inter hos* 12 *insignes esse videntur, scilicet A* 1. 8. 12, *ob vetustatem et auctoritatem textus. Hos igitur codices pro fundamento nostrae editionis habendos esse duximus, ita ut primo loco A* 1, *secundo A* 12, *tertio A* 8 *respiceretur. Ubi ambiguum erat, quaenam lectio eligenda esset, reliqui quoque codices adhibebantur, praecipue codices A* 2. 4. 10.

### §. 7. *De codicibus B.*

*In classem B numerandi sunt* 41 *codices.*

*B* 1. *Primum locum tenet codex, cuius folia priora in Musei Britannici Egerton.* 269 *(olim Spangenberg.) saec. X. vel XI, de quo cfr. LL. III, p.* 5. *et Pertz in 'Abh. d. Berl. Akad.'* 1857, *p.* 87—96, *exstant, reliqua in codice Parisiensi Lat.* 4633 *(reg.* 5190*) saec. X, de quo cfr. LL. III, p.* 5. *et 'Archiv' XI, p.* 535. *Ille indicem et tit. I. II.* §. 1. *Legis Alamannorum, hic reliquas partes Legis continet. De codice Egerton. iis usi sumus, quae apud E. Spangenberg, 'Beiträge zu den deutschen Rechten des Mittelalters', exstant; partis Parisiensis collationem a C. F. Weber prius factam secuti sumus.*

*B* 1*a. Codex Parisiensis Lat.* 18236 *(Nouv. acq.* 95*) saec. IX. vel X, de quo cfr. LL. V, p.* 202. *Codex, qui sex tantum foliis constat, fol.* 1. *fragmenta Legis Ribuariae, fol.* 2—6. *fragmenta Legis Alamannorum continet. Folia* 2. 3. *indicem exhibent a tit. XXXVI. usque ad finem et tit. I. usque ad verba* sacerdotem qui ad. *Fol.* 4. *continet tit. III. IV. V. et tit. VII. usque* convictus. *Fol.* 5. 6. *continent textum a verbis tit. LIX.* tunc duos testes *usque ad tit. LXV,* §. 14: a primo nodo. *Codicem e bibliotheca Parisiensi transmissum ipse recognovi.*

*B* 1*b. Codex comitis de Solms-Baruth, nuper in castello Klitschdorf apud urbem Bunzlau sito a viro doctissimo Wernicke inventus, saec. IX. vel X. Codicis olim* 186 *folia existebant, adhuc* 141 *folia integra et* 4 *folia mutilata existunt. Continet fol.* 1—3. *prologum:* Moyses gentis *aliaque ex Isidoro, fol.* 3'—20. *fragmenta codicis Theodosiani, fol.* 20'—24. *scripta ecclesiastica, fol.* 26—60. *Legem Salicam emendatam (usque ad cap. LXX), fol.* 60'—83. *fragmentum Legis Ribuariae (usque ad cap. LXXVIII, classis B editionis), fol.* 87—116'. *Legem Alamannorum, fol.* 116'—145. *fragmentum Legis Baiuwariorum (usque ad X,* 9. *textus III. ap. Merkel), fol.* 147—156. 161. *capitularia, cap. LXXI. LXXII. Legis Salicae emendatae, recapitulationem Legis Salicae (ed.*

Hessels A). Legis Alamannorum textus totus, indicis vero paucissimae reliquiae exstant. Codicem huc transmissum ego recognovi.

B 2. Codex Havniensis regius coll. ant. Gottorp. 1943. saec. IX. vel X, de quo cfr. LL. III, p. 5. et V, p. 199. Collatione a b. m. G. Waitz facta usus sum.

B 3. Codex bibliothecae regiae Bambergensis 33 (olim $II/_2$), saeculi X, de quo cfr. LL. III, p. 5. et V, p. 199. Collatione a L. Bethmann facta utimur.

B 4. Codex Monacensis regius Lat. 19415 (Cimel. IV, 3d, 325, olim Tegernseensis 1415) saec. IX. et X, de quo cfr. LL. III, p. 5. et 'Archiv' VI, p. 556—558. Codex inde a p. 236. Legem Alamannorum continet. Collationem a H. K. Foeringer factam sequimur.

B 5. Codex Parisiensis Lat. 4632. saec. X, de quo cfr. LL. III, p. 6. et V, p. 197. Merkelii collationem in hoc codice sequimur.

B 6. Codex bibl. civitatis Hamburgensis in scrin. 141a. 4° (olim Corbeiensis) saec. IX. vel X, de quo cfr. LL. III, p. 6. Codicem, qui Legem Alamannorum p. 238—273. continet, a Merkelio evolutum ipse denuo recognovi.

B 7. Codex Parisiensis Lat. 4628. saec. X, de quo cfr. LL. III, p. 6. et V, p. 200. Recensionem Merkelii sequimur.

Novem hi codices ad materiam Legis novi nihil afferunt. Sola elegantior forma ad classem B eos numerandos facit. Omnes et indicem et rubricas in textu habent. Tituli et indicis et textus in omnibus 98 numerantur. Arctius inter se coniuncti sunt et codices 1—3 et codices 4—7.

B 8. Codex bibl. civitatis Trevirorum 843 (olim Epternacensis) saec. IX, de quo cfr. LL. III, p. 4. Codicem, qui solam Legem Alamannorum continet, iam a E. Boecking collatum, nunc nobis transmissum denuo recognovi. Qui a prioribus codicibus eo differt, quod post finem Legis additamentum breve quoddam exhibet. Praebet et indicem et rubricas in textu. Tituli inveniuntur 99.

B 9. Codex Monacensis regius Lat. 4460 (olim Bambergensis) saec. XI, de quo cfr. LL. III, p. 5. 174. Collationem Wattenbachii sequimur.

B 10. Codex Parisiensis Lat. 4787. saec. X, de quo cfr. LL. III, p. 6. Collationem Rudolphi Dareste sequimur.

B 11. Codex ducalis Guelferbytanus Gudianus 327, de quo cfr. supra p. 12, ubi de aliqua parte codicis ad classem B trahenda agitur.

Codices B 9. 10. 11 a codicibus B 1—7 eo differunt, quod tit. VI. textus B perverso loco quasi extravagantem constitutionem praebent, scilicet B 9 plane separatum a Lege, B 10 Legi praemissum, B 11 post tit. XXVI. textus A positum. Codices B 9. 10 et indicem et rubricas habent. Tituli in codicibus 9. 10 enumerantur 98, in codice 11 vero 99.

B 12. Codex civitatis Sangallensis 338 (olim C 7) saec. X, de quo cfr. LL. III, p. 5. 6. et V, p .198. 199. Ex quo codice textum Legis Alamannorum M. Goldast, Rer. Alamann. SS. II, 1 (1606), p. 15—34, edidit. J. Merkel codicem denuo evolvit, quem sequimur.

B 13. Codex Monacensis regius 3853 (inter libros eccl. cathedr. Augustae Vindelicorum 153) saec. X, de quo cfr. LL. III, p. 6. Collatione a H. K. Foeringer facta utimur.

B 14. Codex Monacensis regius 4115 (olim monasterii S. Crucis in Austria) saec. IX, de quo cfr. LL. III, p. 6. 7. Collationem Wattenbachii sequimur.

Codices B 12. 13. 14 non solum tit. VI. textus B praebent, sed etiam duplam formam tituli VIII, et veterem et novam quandam commutatam. Quamobrem quasi unius familiae membra esse videntur. Codex B 12 titulos habet 98, codices B 13. 14 titulos 100. Indicem exhibent codices B 13. 14, rubricas in textu codices B 12. 14.

B 15. Codex Fuldensis, quo utebatur Basilius Johannes Herold. Cuius codicis

*lectiones, cum nunc deperditus sit, recipimus ex Heroldi libro (cfr. infra* §. 9*), ubi index deest, rubricae autem singulis titulis, quorum numerus est* 107*, praefixae sunt.*

*A codicibus B* 1—7 *hic eo differt, quod tit. VI. textus B et praeter veterem formam tituli V. aliam novam exhibet. Praeterea in fine complures sententias habet, quas praeter eum soli codices A* 1. 2. 3 *ostendunt.*

*B* 16. *Codex qui dicitur* ***Tilianus****, nunc deperditus, quo usus est Johannes Tilius, ex cuius editione lectiones sumpsimus. Qui codex et indicem et rubricas in textu, titulos autem* 99 *habuisse videtur.*

*A codicibus B* 1—7 *eo differt, quod tit. VI. et novas titulorum V. et VIII. formas loco veterum continet.*

*B* 17. *Codex capituli* ***Eporediensis*** 33. *saec. X, de quo cfr. LL. III, p.* 6. *et V, p.* 201*; 'Archiv' XI, p.* 549*; XII, p.* 594*; Pertz, 'Abh. der Berl. Akad.'* 1857, *p.* 80. 85. *Codex et indicem et rubricas in textu habet. Titulos Legis Alamannorum, quam fol.* 53'—79'. *continet, ostendit* 98. *Recensionem Merkelii sequimur.*

*A codicibus B* 1—7 *eo differt, quod tit. VI. textus B, duplam formam titulorum V. et VIII. et in fine Legis additamentum quoddam continet.*

*B* 18. *Codex bibl. caes.* ***Vindobonensis*** 601 *(olim iuris civ.* 288*) saec. XII, de quo cfr. LL. III, p.* 7. *Codex et indicem et rubricas in textu habet. Tituli enumerantur in indice* 99, *in textu* 95. *Collationem Pertzii sequimur.*

*Codex B* 18 *a codicibus B* 1—7 *propria forma tituli XIV. differt. Praeterea inter titulos XXXVI. et XXXVII. caput, quod reliquis codicibus deest, praebet.*

*B* 19. *Codex* ***Lugdunensis*** *Voss. Lat.* 119. 4°, *saec. IX, de quo cfr. LL. III, p.* 7. 184. 185. *Codex, qui fol.* 93'—108. *Legem Alamannorum continet, et indicem et rubricas in textu habet. Tituli enumerantur in indice* 99, *in textu* 97. *Codicem, quem G. H. Pertz contulit, nunc nobis transmissum, denuo recognovi.*

*B* 20. *Codex* ***S. Pauli in Karinthia*** *saec. IX, de quo cfr. LL. III, p.* 7*; A. Boretius, 'Die Capitularien im Langobardenreich' (*1864*), p.* 29—32*; 'Archiv' XI, p.* 575. *Lex Alamannorum fol.* 93—116. *continetur. Codicis, qui et indicem et rubricas in textu habet, collatione a G. Prisner facta utimur.*

*B* 21. *Codex* ***Vaticanus*** *Christ. reg.* 857. *saec. IX. vel X, de quo cfr. LL. III, p.* 7. *et 'Archiv' XII, p.* 310. *Codex, qui Legem Alamannorum fol.* 41—72. *continet, et indicem et rubricas in textu habet. Collationibus a Frid. Bluhme et G. H. Pertz factis utimur.*

*B* 22. *Codex* ***Vaticanus*** *Christ. reg.* 991 *(olim* 320. 1175. 1027. 723*) saec. IX, de quo cfr. LL. III, p.* 7. *et 'Archiv' XI, p.* 584, *XII, p.* 312. *Codex, qui Legem fol.* 52—66. *usque ad tit. LVIII. continet, et indicem et rubricas in textu habet. Collationem Merkelii sequimur.*

*B* 23. *Codex* ***Vaticanus*** *Christ. reg.* 1050 *(olim* 379*) saec. X, de quo cfr. LL. III, p.* 7. 8. *Codex, qui fol.* 134—139. *tit. I—XXXIX. Legis Alamannorum continet, indice caret, sed rubricas in textu habet. Merkelii collatione utimur.*

*B* 24. *Codex* ***Vaticanus*** *Christ. reg.* 1128 *(olim* 377*) saec. X. aut XI, de quo cfr. LL. III, p.* 8. *Codex, qui fol.* 257—271. *Legem nostram continet, et indicem et rubricas in textu habet. Adnotationes de eo a G. H. Pertz factas adhibemus.*

*B* 25. *Codex* ***Parisiensis*** *Lat.* 4614 *(olim Colb.* 777, *reg.* 4898*)* 4°, *de quo cfr. LL. III, p.* 8. *et 'Archiv' XI, p.* 585. 586. *Pars Legem Alamannorum continens saec. X. scripta est, et indicem et rubricas in textu praebet. Baluzii notas sequimur.*

*B* 26. *Codex* ***Parisiensis*** *Suppl. Lat.* 75. *saec. X, de quo cfr. LL. III, p.* 8. *et 'Archiv' XI, p.* 589—595. *Codex et indicem et rubricas in textu habet. Baluzii notas adhibemus.*

*B* 27. *Codex* ***Sangallensis*** 732. *saec. IX, de quo cfr. LL. III, p.* 8. *Codex,*

*qui Legem Alamannorum fol.* 1—98. *continet, et indicem et rubricas in textu habet. Collatione a Carolo Wegelin facta utimur.*

*B* 28. *Codex ducalis Guelferbytanus Blankenburg.* 130. 52. *saec. X, de quo cfr. 'Archiv' XI, p.* 583; *LL. III, p.* 512. 513. *et LL. V, p.* 197. *Codex et indicem et rubricas in textu habet. Pertzii collatione utimur.*

*B* 29. *Codex bibliothecae publicae Argentinensis (olim Buchlerianus) saec. IX, anno* 1870. *incendio deletus, de quo cfr. LL. III, p.* 8. *Codex et indicem et rubricas in textu habuit. Collatione Pertzii sequimur.*

*B* 30. *Codex bibliothecae publicae Argentinensis C V* 6. *saec. IX, anno* 1870. *incendio deletus, de quo cfr. LL. III, p.* 8. 9. *Codex et indicem et rubricas in textu habuit. Johannes Schilter in libro, qui inscribitur: 'Die älteste Teutsche sowol allgemeine als insonderheit Elsassische und Strassburgische Chronicke von Jacob von Königshoven'* (1698), *p.* 622—699. *Legem Alamannorum ex hoc codice ad lucem edidit. Qua editione utimur.*

*B* 31. *Codex Stuttgartensis (olim Liebenauensis, Weissenaugiensis) saec. X, de quo cfr. LL. III, p.* 9. *et G. Haenel in 'Berichte über die Verhandl. der Königl. sächs. Gesellschaft der Wiss.' XVII.* (1865) *'Phil. hist. Cl.', p.* 1 *sqq. Lex Alamannorum fol.* 1—33. *continetur. Collationem a Carolo Maier factam sequimur.*

*B* 32. *Codex Parisiensis Lat.* 4417. *saec. IX, de quo cfr. LL. III, p.* 9. 510. *et 'Archiv' XI, p.* 587. *Codex et indicem et rubricas in textu habet. Legem Alamannorum fol.* 110—130. *continet. Collatione a C. Fr. Weber facta utimur.*

*B* 33. *Codex Parisiensis Lat.* 4759. *saec. XI, de quo cfr. LL. III, p.* 9. 508. 509. *et 'Archiv' XI, p.* 588. 589. *Codex Legem Alamannorum usque ad tit. XLVII. fol.* 60—69. *continet, et indicem et rubricas in textu habet. Recognitionem Rudolphi Dareste sequimur.*

*B* 34. *Codex nunc deperditus, quo usus est Johannes Sichard in editione (cfr. infra* §. 9). *De quo codice cfr. LL. III, p.* 9. *Editio Sichardi non totam Legem, sed fragmenta tantum exhibet, scil. tit. I—VI. XXIV—XLIII. XLV—LV. LVII—LIX. An codex ipse plura continuerit, dubium est. Fragmenta rubricas ostendunt.*

*B* 35. *Codex Parisiensis Lat.* 18237 *(olim Fond de notre Dame* 252. *F* 9), *saec. IX, de quo cfr. LL. III, p.* 9. *Codex, qui textum Legis Alamannorum usque ad tit. LIII. continet, et indicem et rubricas in textu habet. Notitias a Rud. Dareste ad Joh. Merkel missas sequimur.*

*B* 36. *Codex vel codices, quibus nunc deperditis Lindenbrogius in edenda Lege Alamannorum (cfr. infra* §. 9) *praeter alios supra citatos usus esse videtur. Quas enim in notis addit lectiones quibusdam locis ab omnibus aliis codicibus abhorrent. Sub nomine codicis B* 36 *has varias lectiones colligendas esse duxi.*

*B* 37. *Codex Parisiensis Lat. Nouv. acq.* 204. *saec. X. vel XI, de quo cfr. 'N. Archiv' XII, p.* 579 *sqq. Codex, qui Legem Alamannorum fol.* 25—40'. *continet, et indicem et rubricas in textu habet. Codicem Merkelio incognitum, huc transmissum ipse recognovi.*

*Codices B* 19—37. *in titulis I,* §. 2. *II,* §. 2. *III. V. VI. VIII. novam recensionem exhibent; qui autem usque ad finem textum perducunt,* 99 *titulos praebent. Qua de re eidem quasi familiae adnumerandi sunt.*

*B* 38. *Ad classem B denique posui fragmentum quoddam parvum codicis saec. IX, quod in codice bibl. regiae Berolinensis* 5766 *(Ms. lat. fol.* 378) *inter p.* 65. *et* 66. *exstat. Cfr. 'N. Archiv' X, p.* 409. *Continet* §§. 11—14. *quinti fragmenti Pacti, sed ita mutilatas, ut de fide codicis nihil aliud appareat, quam ad recentiorem classem illum pertinuisse videri.*

*Ut paucis complectar, quae de singulis codicibus monui, praeter B* 38 *novem familiae in codicibus B distinguendae mihi videntur:*

*Prima eundem atque classis A textum praebet. Differt sola forma polita a classe A. Continet codices B* 1—7.

*Secunda, quam repraesentat B* 8, *additamento brevi ad finem Legis posito aucta est.*

*Tertia, cuius membra sunt B* 9. 10. 11, *tit. VI. addit.*

*Quarta, quam efficiunt codices B* 12. 13. 14, *tit. VI. et utramque formam tituli VIII. habet.*

*Quinta, quae constat ex solo codice B* 15, *tit. VI. et utramque formam tituli V. offert.*

*Sexta, cuius unicum membrum est B* 16, *tit. VI. et novas formas titulorum V. et VIII. loco veteris textus praebet.*

*Septima, quae continetur solo codice B* 17, *tit. VI, utramque titulorum V. et VIII. formam et in fine Legis additamentum quoddam exhibet.*

*Octava, quam repraesentat B* 18, *singulari tituli XIV. forma et capite post tit. XXXVI. addito insignis est.*

*Nona denique, ex qua sunt B* 19—37, *in titulis I, §.* 2. *II, §.* 2. *III. V. VI. VIII. novas formas praebet.*

*Haec de* 41 *codicibus classis B, ex quibus ut aliquem pro fundamento textus haberemus fieri non potuit, sed optima quaeque lectio ex omnibus codicibus eligenda videbatur. Ubi recensiones ipsa re inter se diversae in singulis codicibus occurrebant unamquamque in ipso textu imprimi feci. Indicem ex codicibus composui. Textum in titulos* 99 *divisi, quibus rubricas praemisi.*

### §. 8. *De codicibus C.*

*Sunt duo codices, qui epitomen continent:*

*C* 1. *Codex Monacensis reg.* 2621. *(Aldersbac.* 91*) saec. XIII, de quo cfr. 'Archiv' VII, p.* 766. *et LL. III, p.* 9.

*C* 2. *Codex Monacensis reg.* 11029. *(olim Pataviensis) saec. XV, de quo cfr. LL. III, p.* 172 *n. a.*

## *III. DE EDITIONIBUS LEGUM ALAMANNORUM.*

### §. 9. *De prioribus editionibus.*

*Ex ipsis fontibus octo legum Alamannorum editiones a saeculo XVI. usque ad nostros dies hauserunt. De quibus, cum iam J. Merkel (LL. III, p.* 27—33*) amplius disseruerit, breviter exponere nobis liceat. Ediderunt legem:*

1. *Joannes Sichard, Leges Riboariorum Baioariorumque quas vocant a Theoderico rege Francorum latae. Item Alemannorum leges a Lothario rege latae. Nunc primum vetustatis ergo recusae. Basileae* 1530. 8°. *Codicem nunc deperditum B* 34 *Sichard pro fundamento habuit. Neque tamen totam Legem, sed solummodo fragmenta inordinata ac interdum ad suum arbitrium mutata praebuit. Utrum solo codice B* 34 *an aliis quoque codicibus, praesertim B* 15, *Sichard usus sit, in dubio est.*

2. *Joannes Tilius. Hic ante a.* 1557. *inter alias leges Barbarorum etiam Legem Alamannorum edidit, quae post mortem eius (a.* 1570*) sub hoc titulo comprehensae sunt: Aurei venerandaeque antiquitatis libelli Salicam legem continentes, a Clodoveo, Childeberto et Clotario christianissimis regibus prius editi et postremum a Carolo M. emendati et aucti; item leges Burgundionum, Almannorum, Saxonum, Baiuvariorum, Ripuariorum ex veteribus libris emendatiores et auctiores. Parisiis ex officina Jacobi du Puys* 1573. *Tilius codicem B* 16 *secutus Legem* 99 *titulis digessit.*

3. *Basilius Johannes Herold, Originum ac Germanicarum antiquitatum libri, leges videlicet Salicae, Ripuariae, Allemannorum, Boiariorum, Saxonum etc. nunc Wolv-*

gangi abb. princ. Fuldensis benignitate ex superba illa celeberrimi collegii bibl. in lucem prolati opera Basilii Joh. Herold ac collatione exemplariorum, quae vetustissimis nec non ante septingentos annos depictis characteribus expressa erant, descripti, emendati atque in lucem editi, Basileae 1557. fol. Editor, qui 14 vel amplius codicibus se usum esse in praefatione monet, plures codices Fuldenses nostrarum legum ante oculos habuisse videtur. Sed cum iam non discerni possit, unde singulae partes textus ab eo in 107 titulos divisi depromptae sint, codex autem, quem pro fundamento habuit, nunc deperditus ab aliis eiusdem ordinis valde abhorruisse videatur, editionem Heroldi pro uno codice (B 15) numeravimus.

4. Melchior Haiminsfeld Goldast, Alamannicarum rerum scriptores, Francofurti 1606. 1661. 1730. Codicem B 12 secutus Goldast 98 titulos distinxit. Titulos autem VI. et VIII. textus B Legi quasi additamenta subiunxit.

5. Frid. Lindenbrog, Codex legum antiquarum, in quo continentur leges Wisigothorum, edictum Theodorici regis, lex Burgundionum, lex Salica, lex Alamannorum, lex Baiuvariorum etc. nunc primum editae ex bibliotheca Frid. Lindenbrogi I. C., Francofurti 1613. fol. Lindenbrog variis codicibus usus, praecipue A 11. B 1. 6. 11. 35 nec non ignotis quibusdam codicibus, quos literis B 36 signavimus, sicut Tilius 99 capita discrevit.

6. Stephanus Baluzius, Capitularia regum Francorum (Parisiis 1677) I, p. 53—90, non solum Tilii, Heroldi, Lindenbrogii editionibus usus est, sed etiam codices illis ignotos adhibuit, scilicet A 12. B 5. 25. 26. Ordinem Lindenbrogii secutus 99 titulos distinxit, quibus tit. CVI, §. 2. CVII. Heroldi sub rubrica: 'Item alia capitula' addidit. Maioris autem momenti est, quod Baluzius primus tria Pacti nostri fragmenta ex codice A 12 in lucem protulit.

7. Joannes Schilter, 'Das alte Alemannische Landrecht aus einem bewährten Ms. verbessert zum ersten herausgegeben' in libro, qui inscribitur: 'Die älteste Teutsche sowol allgemeine als insonderheit Elsassische und Strassburgische Chronike von Jacob von Königshoven' (1698) p. 622—699. Schilter codice B 30 usus titulis 99 textum comprehendit.

8. Johannes Merkel, in antiquiore huius operis serie LL. III (1863), p. 1—182. (Recensionis opere iam a. 1849. absoluto, primus tomi III. fasciculus leges Alamannorum continens a. 1851. editus est). J. Merkel omnes editionis nostrae codices exceptis quatuor (B 1a. 1b. 37. 38) adhibuit. In textu distinxit inter Pactum et Legem. Pacti tria (re vera quatuor) fragmenta ex codice A 12 transsumpta a Lege separavit (p. 34—40). Legis tres redactiones distinxit, Legem Hlotharii, Legem Lantfridanam, Legem Karolinam. Legem Hlotharii construxit ex codd. A 8—10. 12, Legem Lantfridanam ex codd. A 1—7. 11[1], Legem Karolinam ex omnibus reliquis codicibus, quos ante oculos habuit[1]. Legem Hlotharii digessit in tres libros, primum (tit. I—LXXV), secundum (tit. LXXVI—XCVII), Additamenta sive librum tertium (tit. XCVIII—CIV), ita ut tota Lex Hlotharii 104 titulos complecteretur. In Lege Lantfridana 98, in Karolina 99 titulos distinxit. Pro fundamento habuit Legis Hlotharii codicem A 8, Legis Lantfridanae codicem A 1, Karolinae modo hunc modo illum codicem. Singulis codicibus accuratissime recognitis, J. Merkel varias lectiones minutiose notavit, et leges praefatione et commentariis illustrare interpretarique quam maxime studuit.

Reliquae editiones non ex antiquis codicibus manuscriptis, sed ex libris impressis hauserunt. Memoratu dignae sunt hae:

1. Corpus iuris Germanici antiqui, quo continentur leges Francorum Salicae et Ripuariorum, Alamannorum, Baiuvariorum etc. Opus post cl. vv. Heroldi, Lindenbrogii,

1) Codices A 4—7. 11. B 8. 15 J. Merkel modo ad Legem Lantfridanam, modo ad Legem Karolinam adhibuit (LL. III, p. 25—27).

*Baluzii, Eccardi, Muratorii, aliorumque praestantissimos labores diligentius recognitum, variantibus lectionibus . . . instructum, consilio Jo. Gottl. Heineccii IC. adornavit Petrus Georgisch, Halae* 1738.

2. *Capitularia regum Francorum. Nova editio auctior . . . ad fidem autographi Baluzii, qui de novo textum purgavit, notasque . . . adiecit: accessere vita Baluzii partim ab ipso scripta etc. . . . curante Petro de Chiniac (Parisiis* 1780*) I, p.* 53—90; *II, p.* 1000 *sqq.*

3. *Paulus Canciani, Barbarorum leges antiquae cum notis et glossariis (Venetiis* 1782—1792*) II, p.* 321 *sqq.*

4. *Ferd. Walter, Corpus iuris Germanici antiqui (Berolini* 1824*) I, p.* 194 *sqq.*

§. 10. *De hac editione.*

*Priorem editionem secuti distinximus inter Pactum et Legem.*

*In ipsa Lege et quinto Pacti fragmento edendis duos textus condendos duximus, antiquiorem A e codicibus A, recentiorem et emendatum B e codicibus B.*

*Textui A pro fundamento posuimus codices A* 1. 8. 12, *textui B modo hunc modo illum codicem, qui in quovis loco optimam lectionem habere videbatur.*

*Pacti quinque fragmenta protulimus, quorum quatuor priora solus codex A* 12, *quintum omnes fere reliqui codices praebent. Quintum fragmentum, cum in omnibus fere codicibus Legis textui quasi ultima pars subiecta sit, ad calcem repetivimus, ut, quae sit forma Legis in codicibus tradita, facilius intelligatur.*

*Legis textum A in* 98, *B in* 99 *titulos divisimus, ita ut Lex ipsa in textu A usque ad tit. XCI, in textu B usque ad tit. XCIV pertineat, reliqui tituli ad quintum Pacti fragmentum referendi sint*[1]. *Textui indicem et classis A et classis B praemisimus.*

*Omnibus titulis textus B, paucissimis textus A rubricas praefiximus, cum optimi codices A, exceptis nonnullis locis, rubricis in textu careant.*

*Post Legem epitomen Legis Alamannorum e codicibus C edidimus.*

*Discrepantes singulorum codicum lectiones sub textu notavimus, in textu A omnes fere, in textu B eas tantum, quae cuiusdam momenti sunt. Maiores discrepantias asteriscis, minores literis (a, b etc.) signavimus. Nonnullis in locis sententiam legis breviter sub textu explicare studuimus. Addidimus indices rerum et verborum.*

*Restat, ut omnibus viris, qui opus hoc nostrum consilio et re tuebantur, gratias agamus maximas, praesertim praefectis publicarum bibliothecarum, scilicet Parisiensis, Sangallensis, Monacensis, Vindobonensis, Gothanae, Guelferbytanae, Hamburgensis, Lugdunensis, civitatis Trevirorum, necnon illustrissimo comiti de Solms-Baruth, qui omnes codices insignes et pretiosos summa liberalitate huc transmittendos curaverunt.*

*Berolini, mense Maio* 1887. *K. LEHMANN.*

1) *Praeter tit. XCVIII. textus A, quem a scriptore quodam additum esse, G. Waitz recte monuit; v. 'Nachr. der Gött. Gesellsch.'* 1869, *nr.* 14.

## *ORDO CODICUM PRIORIS EDITIONIS CUM NOSTRO COLLATUS.*

| *Editionis prioris (Merkel).* | | *Editionis nostrae.* | *Editionis prioris (Merkel).* | | *Editionis nostrae.* |
|---|---|---|---|---|---|
| *A* | = | *A* 12 | *F* 2 | = | *B* 9 |
| *B* 1 | = | *A* 8 | *F* 3 | = | *B* 12 |
| *B* 2 | = | *A* 9 | *F* 4 | = | *B* 17 |
| *B* 3 | = | *A* 10 | *F* 5 | = | *B* 5 |
| *C* 1 | = | *A* 1 | *F* 6 | = | *B* 6 |
| *C* 2 | = | *A* 2 | *F* 7 | = | *B* 10 |
| *C* 3 | = | *B* 15 | *F* 8 | = | *B* 7 |
| *C* 4 | = | *A* 3 | *G* 1 | = | *B* 13 |
| *D* 1 | = | *A* 4 | *G* 2 | = | *B* 14 |
| *D* 2 | = | *A* 6 | *G* 3 | = | *B* 19 |
| *D* 3 | = | *A* 7 | *G* 4 | = | *B* 16 |
| *D* 4 | = | *B* 8 | *G* 5 | = | *B* 11 |
| *D* 5 | = | *A* 11 | *H* | = | *B* 18 |
| *D* 6 | = | *A* 5 | *I* 1–16 | = | *B* 20–35 |
| *E* 1 | = | *B* 1 | *K* 1. 2 | = | *C* 1. 2 |
| *E* 2 | = | *B* 2 | *Lindenbrogii* | | |
| *E* 3 | = | *B* 3 | *codices ignoti* | = | *B* 36 |
| *F* 1 | = | *B* 4 | *Accedunt codices B* 1*a*. 1*b*. 37. 38. | | |

# PACTUS ALAMANNORUM.

## FRAGMENTUM I.

### INCIPIT* PACTUS LEX ALAMANNORUM. ET SIC CONVENIT: *f. 154'.*

1. Si[1] quis alteri[a] caput frigerit, sic[b] ut cervella pareat, solvat solidos 12. Et si inter se de hoc intencione habeat, ut non sit sic granda plaga, ut medicum ille querat[c] or . . medicus fuerit, in ferramenta sua praeviat[d] sacramentum aut tres[2] testes invenian[e] . . . . dicant.

2. Si enim vero nec testes . . . . . nec medicus iurat, solvat [solidos[f]] 6 aut cum 6 medicus[g] electus[3] iuret, quod ei amplius non redebet[4].

3. Si[5] quis alteri caput frangit, sic[b] ut ossus de capite ipsius tollatur et super via in scuto sonet, solvat solidos 6 aut cum 6 medicus electus iuret.

4. Si[6] talis colpus fuerit, ut [de[h] ca]pite ossus radatur et frangit, solvat sol . . . . . aut cum 3 medicus electus iuret.

5. Si quis ingenuus ingen . . . .

## FRAGMENTUM II.

1. Et[7] si quis alteri oculum ruperit, et ille popillus intus restitit, solvat solidos 20. *f. 133.*

2. Si[8] oculus ille foras exierit, solidos 40 aut cum 12 medicus electus iuret.

3. Et[9] qui auriculam simaverit, solvat solidos 20.

4. Si[10] totum excusserit, aut si placaverit, ut *audire non possit, solvat solidos 40 **f. 133'.* aut cum 12 iuret.

5. Si[11] quis brahium[a] super cubito transpuncxerit, solvat solidos 6.

I. *Cod. A* 12. a) alte . . *c.* b) sicut *c.* c) *ita c.; fortasse legendum:* querator si. d) *i. e.* praebeat. e) *ita c.; fortasse legendum:* inveniantur qui. f) *ita Merk.; nunc in c. legi nequit.* g) *i. e.* medius, *et ita infra.* h) de capite *Merk.; nunc nihil nisi* pite *legi potest.*

II. *Cod. A* 12. a) *i. e.* brachium.

*) *Praecedunt in codice A* 12 *verba:* UBI FUERUNT XXXIII DUCES ET XXXIII EPISCOPI ET XLV COMITES.

1) *Cfr. Lex LVII,* 6. 7. 2) *Trium testium numerus Legi Salicae proprius est. Cfr. J. J. Thonissen, 'L'organisation iudiciaire . . . de la Loi Salique' (*1882*) p.* 503. 504. 3) *De iuratoribus mediis electis cfr. G. Waitz, 'Das alte Recht der salischen Franken' (*1846*) p.* 172. 4) *Redebere = debere. Cfr. LL. Form. p.* 771. 5) *Cfr. Lex LVII,* 4. 6) *Cfr. Lex LVII,* 3. 7) *Cfr. Lex LVII,* 13. 8) *Cfr. Lex LVII,* 14. 9) *Cfr. Lex LVII,* 8. 10) *Cfr. Lex LVII,* 9. 11) *Cfr. Lex LVII,* 31.

f. 133'. 6. Si[1] subtus cubitum fuerit, solidos 3 solvat.

7. Simili[2] modo, si coxa transpuncta fuerit, solvat solidos 6.

8. Si[3] subtus ienuculum fuerit, solvat solidos 3.

9. Si non fuerit transpuncta et nervora[a] tetigerit, ut ibi wasilus[4] intrat, solvat solidos 3.

10. Si[5] in brachium sive in coxa super genuculum aut super cubito, unam compositionem.

11. Si[6] quis in revo[7] placatus fuerit in pectus aut in latus, solvat solidos 12 aut cum 12 medicos electos iuret. Si transpunctus fuerit, solvat solidos 24 aut cum 12 iuret.

12. Si[8] quis in latus alium transpuncxerit, sic ut in revo placatus non sit, solvat solidos 6 aut cum sex medicos electos iuret.

13. Si[9] quis alteri brachium super cubitum aut coxa super ienuculum cum spata aut cum fuste frigerit et non mancat, solvat solidos 6; et si subtus cubitum aut subtus ienuculum fuerit et non mancaverit, solvat solidos 3.

14. Si nervora tangit et wasilus intrat, solvat solidos 3.

15. Si[10] quis alterum brachium mancat, solvat solidos 20; et si ipsum pertruncat, solvat solidos 40 aut cum 12 iuret.

16. Si[11] quis digitum police alteri truncaverit, solvat solidos 12.

17. Si[12] mancat aut in primo noto truncatus fuerit, solvat solidos 6.

18. Si[13] secundum digito truncatus fuerit, solidos 10 solvat. Si mancat, solvat solidos 5.

19. Si[14] prima iunctura truncata fuerit, solvat solidos 3.

20. Si[15] tercius digitus truncatus fuerit, solvat solidos 3. Si mancat, solvat solidos 3.

21. Si[16] quartus digitus truncatus fuerit, solvat solidos 5.

22. Si[16] in primo noto truncatus fuerit, solvat solidos 3.

23. Si[17] minimus digitus truncatus fuerit, solvat solidos 10. Si mancaverit, solvat solidos 5.

f. 151. 24. Et[18] si manus transpuncta fuerit, solvat solidos 6; et si manus tota excussa fuerit, solvat solidos 40 aut cum 12 medicus electus iuret.

25. Si[19] quis alteri pedem truncaverit, solvat solidos 40; et si mancat, solvat solidos 20. Et si foris villam ambulare potuerit et in campo suo cum stelzia[20] ambulare poterit, solvat solidos 25 aut cum 22[b] medicus electus iuret.

26. Si[21] quis alteri articulum policem truncaverit, solvat solidos 6. Si prima iunctura truncatus fuerit, solvat solidos 3.

27. Si leto contigerit, solvat solidos 4.

28. Si servo, solvat solidos 3.

29. Si[22] alius articulus truncatus fuerit, solvat solidos 3.

30. Si[23] quis mulier gravata fuerit, et per facto alterius infans mortuos[c] natus fuerit, aut si vivus natus fuerit et novem noctis non vivit[24], cui reputatum fuerit, 40 solidos componat.

II. a) necvora *c.* b) *ita c.; legendum est:* 12. c) *corr.* mortuus *c. et ita infra cap.* 35.

1) *Cfr. Lex LVII,* 32. 2) *Cfr. Lex LVII,* 59. 3) *Cfr. Lex LVII,* 62. 4) *Humor.* 5) *Cfr. Lex LVII,* 31. 36. 59. 6) *Cfr. LVII,* 54. 55. 7) *Germ. 'hreo' = cadaver, funus, 'Todeswunde'.* 8) *Cfr. Lex LVII,* 53. 9) *Cfr. Lex LVII,* 35. 36. 10) *Cfr. Lex LVII,* 38. 11) *Cfr. Lex LVII,* 42. 12) *Cfr. Lex LVII,* 41. 13) *Cfr. Lex LVII,* 43. 44. 14) *Cfr. Lex LVII,* 43. 15) *Cfr. Lex LVII,* 45—47. 16) *Cfr. Lex LVII,* 48—50. 17) *Cfr. Lex LVII,* 51. 18) *Cfr. Lex LVII,* 33. 34. 19) *Cfr. Lex LVII,* 65. 61. 20) *'Stelze', gralla.* 21) *Cfr. Lex LVII,* 63. 22) *Cfr. Lex LVII,* 64. 23) = *Lex LXX.* 24) *Cfr. de termino* 9 *noctium K. Maurer, 'Über die Wasserweihe des germ. Heidenthums, Abh. der bayr. Akad. XV,* 3. *Abth.'* 1880; *H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 76.

31. Si[1] femina aliam stria aut erbaria clamaverit sine rixam, sine[a] absente hoc dixit, solvat solidos 12. f. 151.

32. Si[2] femina barone extra rixa subdulo clamaverit, solvat solidos 12, aut cum 12 medicus electus iuret maritus ipsius.

33. Si[3] quis alterius ingenuam de crimina seu stria aut herbaria sisit et eam priserit et ipsam in clinata[b. 4] miserit, et ipsam cum 12 medicus electus aut cum spata tracta quilibet de parentes adunaverit[c], 800[d] solidos componat.

34. Si ancilla fuerit, 15 solidos componatur.

35. Si in clinata[e. 4] misa non fuerit et prisa et temptata fuerit, 40 solidos componat. Et si in clita[e. 4] misa non fuerit, sex solidos solvat. Et si ipsam vir contrasteterit culpabilem et ille, propter quem ei reputator, mortuos fuerit, ille, qui feminam contrasteterit, wiregildum cum[f] desolvat.

36. Si[5] baro fuerit de minoflidis, solvat solidos 170[g].

37. Si[6] medianus Alamannus fuerit, 200 solidos componat.

38. Si primus Alamannus fuerit, 240 solidos *componat aut[7] cum 24 medicus electus aut cum 40, qualis invenire poterit, iuret. *f. 151'.

39. Si femina minoflidus fuerit, solvat solidos 320. Si mediana fuerit, solvat solidos 400.

40. Si prima Alamanna[8] fuerit, solvat solidos 480.

41. Si[9] quis mortuatus[10] fuerit baro aut femina, qui qualis fuerit, secundum legitimum wiregildum suum in novegildum solvatur, aut 24 totus electus aut cum octoaginta, qualis invenire poterit, iuret.

42. Si quis superius mortuum suum de alienas res, qua valuerit solidos, in terra miserit, solvat solidos 40. Et si tremissis aut duos valuerit, solvat solidos 12 aut cum 12 medicus electus iuret.

43. Et[11] cuicumque mortuo, tam occiso quam qui sua morte morit, aliquid tollatur aut involatur, de fossa, ubi reponatur, exfoditur et expoliatus fuit, quod ibi tullit, reddat et 80 solidos solvat.

44. Si quis ingenuus ingenuum interficiet et ei aliquid de res suas sangulentas tullerit aut[h] hoc auferit[i] ad parentes, nihil est ad requirendum. Si enim vero non offerit, 40 solidos solvat[11].

45. Si litus fuerit in ecclesia aut[k] in heris[12] generationis dimissus fuerit, 13 solidos et tremisso componat.

46. Si servo fuerit facto, 12 solidos componat[11].

47. Si ingenua Alamanna factum fuerit, 80 solidos componat aut cum 12 iuret[11].

48. Si leta[l] fuerit, 26 solidos et duos tremissus componat.

49. Si ancilla fuerit, 12 solidos componat aut cum 12 medicus electus iuret[11].

50. De wegalaugem[13] 6 solidos solvat[14].

51. Si letus[m] fuerit, solvat solidos 4.

II. a) *fortasse legendum est:* sive *(Merkel).* b) inclinata *c.* c) *i. e.* idoneaverit. d) *fortasse legendum est:* 80. e) inclinata, inclita *c.* f) *fortasse addendum:* ea (*scilic.* stria). *Aliter Merkel:* cum DC. g) *lege:* 160. h) *i. e.* et. i) *i. e.* offerit. k) ut *c.* l) *corr.* lita *c.* m) *corr.* litus *c.*

1) *Cfr. Lex Salica (ed. Behrend) LXIV,* 2. 2) *Cfr. Lex Salica XXX,* 4. 3) *Cfr. W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p.* 965. 4) *I. e. clida, 'Hürde'; hoc loco procul dubio tormenti genus.* 5) *Cfr. Lex LX,* 1. 6) *Cfr. Lex LX,* 3. 7) *Cfr. Lex LXIX.* 8) *De minoflidis, medianis, primis vide, quae disserit G. Waitz, 'D. VG.' II,* 1, *p.* 264. 265; *H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 248. 249; *R. Schroeder, 'D. RG.' p.* 210. 211. 9) = *Lex LXIX.* 10) *I. e. 'ermordet', clam occisus.* 11) *Cfr. Lex XLIX; v. W. E. Wilda l. c. p.* 973 *sqq.* 12) *I. e. ante exercitum secundum familias ordinatum. Cfr. H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 85; *R. Schroeder, 'D. RG.' p.* 16. 13) *'Weglagerei', insidiatio, viae contradictio.* 14) *Cfr. Lex LVIII.*

f. 151'. 52. Si servus fuerit, solidos 3.

53. Si ingenua Alamanna hoc alter[a] ficerit, 12 solidos componat[1]. Si leta fuerit, 8 solidos componat. Si ancilla fuerit, 4 solidos solvat aut qui eas discapellaverit.

# FRAGMENTUM III.

f. 153. 1. Si[a] mulier maritum datu sine procreatione aliqua mortua fuerit, et omnes res eius ad parentes reddantur, quicquid per legem obtingat.

2. Et si maritum supervixerit, tota lectuaria ei concedantur. Si voluntaria se partire volunt, tollant, quod eam per lege obtinget. Lectaria parciant aequale.

3. Si[2] maritus uxorem suam dimittet, 40 solidos ipse componat et de mondo[b] suo non habeat potestatem et omnia ei reddat, quod ei per lege obtingit. Si reportat aliquid, potestatem habeat femina ipsa habet[c] solidos 12 solvat.

4. De una rem a nastula[3] sua iure, quod super fuerit, maritus iuret aut reddat[4].

5. Si[5] quis altero per mano aut per drappo[6] iratus priserit, solidos 6 solvat.

6. Si pignus alterius occidit, 6 solidos solvat. Si porcus aut berbicis fuerit, 3 solidos solvat.

7. Si alius altero pro altero pignorat aut forore tollit, si domitum armento retullit, tremisse componat. Si indomitus fuerit, duas sagias[7] conponatur.

8. Si aequus fuerit, solidum 1.

9. Si veltos fuerit, dimedium solidum.

10. Si iumentus fuerit, tremisse.

11. Si expoliatus fuerit, similiter componat.

12. Si[8] quis alterum ligat et foris marcha[9] eum vindit, ipsum ad locum revocet et 40 solidos componat. Si eum invenire non potuerit, wiregildum suum solvat.

13. Si[10] cuiuslibet messarius de grege tuletur[d] . . . et castratus fuerit, quantas aequas sunt, tantos solidos solvat.

14. Si[11] accipiter, qui augam mordit, solidos 3 solvat. Si[11] grugem[e] mordit, 6 solidos solvat.

15. Si[12] verrus verrem occidit, ipso pro eo reddatur, aut 3 solidos solvat.

16. Si[13] canis alterius hominem occiderit, medium wiregildum solvat; et si totum wiregildum queret, omnes hostias[f] suas reserret[g], per unum intret semper et exiet, et
*f. 153'. de illo limitario nove pedes canes ipsius pendatur et, dum usque totus putriscet *et ibi putridus cadet et ossa ipsius ibi iacent, per alium ustium nec intret nec exiat; et si canem ipsum inde iactaverit aut per alium ustium[h] intrat in casa sua, wiregildum ipsum ei reddat.

17. Si[14] caballus boves aut porcus hominem occiderit, totum wiregildum solvatur. Si servus fuerit aut quemvis pecus, medium precium solvatur.

18. Si[15] cuiuscumque caballus super sepe aliena sallierit et palo transpuncta[i] fuerit, cuius sepis fuit medio precio solvat.

II. a) alt̄. *c.*

III. *Cod. A* 12. a) S *membrana abscisa deest in c.* b) *i. e.* mundio. c) *eadem manu corr.* debet *c.*; *corruptum videtur; fortasse ponendum est* maritus. d) *interest vacuum spatium, cui 5 litteras inseri possent.* e) *i. e.* gruem. f) *i. e.* ostia. g) *i. e.* reseret (*pro* serentur); referret *c.* h) *i. e.* ostium. i) *corr.* transpunctus *c.*

1) *Cfr. Lex LVIII. LIX*, 2. 2) *Cfr. Lex LII.* 3) *'Nestel', fibula.* 4) *Aliter Lex LIV*, 3. 5) *Cfr. Lex LVIII.* 6) *Drappus = vestis, 'Gewand'.* 7) *De saigis cfr. A. Soetbeer, 'Beiträge zur Geschichte des Geld- und Münzwesens in Deutschland' in 'Forschungen z. D. Gesch.' II*, 325—330. 8) *Cfr. Lex XLV.* 9) *'Mark', fines.* 10) *Cfr. Lex LXI.* 11) = *Fragm. V*, 9. 12) = *Fragm. V*, 10. 13) = *Fragm. V*, 11. 14) = *Fragm. V*, 12. 15) = *Fragm. V*, 13.

19. Si[1] quis sepe aliena capolat, 3 solidos solvat. *f. 158'.*

20. Si[2] quis mortuum in terra aliena posuerit, 12 solidos solvat aut cum 12 iuret, ut pro[a] hoc malum non fecisset. Si quis ingenuum aut ingenuam ex[b] promissum[b], cuius fuit, in terra miserit, 40 solidos sit culpabilis. Si servus fuerit, 12 solidos sit culpabilis.

21. Si[3] quis alterius infans minofledis fuerit, 3 solidos componat. Si medianus fuerit, 6 solidos componat. Si meliorissimus fuerit, 12 solidos componat.

22. Si[4] quis alium de caballo iactat, solvat solidos 6.

23. Si[5] quis alterius[c] puellam impia[d] fuerit, 40 solidos solvat et ipsa reddat.

24. Si[6] quis alterius puellam de genicio deviolaverit, solvat solidos 6. Et qui in eius solacium ambulat, qui super eam manum mittit, solvat solidos 3; qui eam non tangit, solvat solidos 2.

25. Si quis de grege aliena iumentum tollit et domat eum, alium simile eum reddat. Si occisa fuerit, 3 solidos solvat[7]. Si mediana aequa fuerit, 6 solidos componat. Si meliorissima fuerit, 12 solidos componat.

26. Si taurus fuerit, 6 solidos componat. Si involatus fuerit, 6 solidos componat et quantum valuit octogildum componat.

27. Si[8] faver[e] ferrarius occisus fuerit, 40 solidos componat.

28. Si[8] aurifex fuerit, 50 solidos componat.

29. Si quis de ipsos smancatus[f]. . . . .

# FRAGMENTUM IV.

1. . . . . . rit 15 solidos componat. *f. 152.*

2. Si quis messem alienam inquoat[a], . . . solidos componat aut cum 12 iuret, ut pro malo hoc non fecisset; de[b] iniciata messe priserit, 3 solidos solvat.

# FRAGMENTUM V.

*E codd. A:*

1. Si quis femina[a] ingenua colpo[b] percusserit, sic[c] ut sanguis non exiat[d], solvat

*E codd. B:*

1. Si quis feminam ingenuam[a] colopo[b] percusserit, sic ut sanguis non exeat, sol-

III. a) . p. . *c.* b) *lege:* extraneam absque permissum. c) alterus *c.* d) *pro* i. f. *legendum est:* emptam priserit. e) *i. e.* faber. f) *i. e.* mancatus.

IV. *Cod. A* 12. *(Hoc fragmentum cum antecedenti cohaerere videtur).* a) *i. e.* inchoat. b) *lege:* si de.

V. *In cod. A* 12 *desunt* §§. 1—8, *ex quo codice reliquas* 9—17. *iam supra fragm.* IV, 14—21. 23. *edidimus. In codicibus A* 1—10 *hoc totum fragmentum Pacti Legi subiectum est, titulorum Legis numeris continuatis. De codice A* 11 *cfr. supra p.* 12. *Ad calcem huius fragmenti tabulam posuimus, qua demonstretur, sub quorum titulorum numeris singulae huius fragmenti paragraphi in quoque codice inveniantur.*

V, 1. *Codd. A* 1—10. *In codice* 3 *hoc caput ultimum est.* a) feminam ingenuam 2. 3. 5. 6. 7. b) colapho 3; culpo 6. 7; culopo 9. c) *deest* 2. d) exeant 5.

V, 1. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24—32. 37. a) *deest* 9. b) *corr.* colapho 4; colapho 30; colopho 31; colobo 9; colpo 2. 11. 13. 14. 19. 20. 27. 32; collo 1. 24.

1) = *Fragm. V,* 14. 2) = *Fragm. V,* 15. 3) = *Fragm. V,* 16. 4) *Cfr. Lex LIX. LVIII.* 5) = *Fragm. V,* 17. 6) *Cfr. Lex LXXV,* 2. 7) *Cfr. Lex LXVIII,* 1. 8) *Cfr. Lex LXXIV,* 5.

*E codd. A:*

solidos 2. Si[a] lisa[b] fuerit[c], solido uno et tremisse*. Si ancilla fuerit, solvat[d] solido uno**. Si baro[e] fuerit, similiter[1]. Si servus fuerit[f], medio solido.

2. Si quis medulla[a. 2] rumpit[b] aut involat, solvat solidos 3[c]. Si[d] carruca[e] involat aut[f] rumpit[f] de[g] rotas[h] de*** davante[i], sic ut diem opera tricet[k. 3], solidos 3 conponat. Si de[l] post[m] involat[n] aut rumpit, 6 solidos conponat[o]. Si[p] erpices[q. 4] fuerit, 3[r] solidos conponat.

3. Si quis buricas[a. 5] in silva tam[b] porcus[c] quam[d] pecora[e] inciderit[f], 22[†] solidos conponat. Et si intus[g] per furore[h] intrat[i]

*) sol. III 5. 6. 7. 8. **) V solidos 3. ***) primarias *pro* de davante 8. †) XII 1. 3.

V, 1. a) et si 6. 7. b) lesa 2. 5. 6. 7. 9; lida 3; lita 10. c) solvat *add.* 3. 5. 6. 7. 9; solvat aut *add.* 4. d) *deest* 2. 8. e) barus 6; burus 3. f) *deest* 10.

V, 2. *Codd. A* 1. 2. 4—10. *Deest cod.* 3. a) medullam 5; medulam 8; medul 9; metullam 6. 7; medella 10. b) rumpet 4; corumpia 9. c) III solidos conponat 4. 6. 8. d) quis *add.* 4. 8. e) carruca 2; carrucam 6. 7; carruga 1; carugam 4; rumpit vel *add.* 10. f) *desunt* 4. 10. g) *deest* 4. 8. h) rodas 1. 10; rotis 6. 7. i) ante 6. 7. k) operatrice 10; operatricit 4. 8. 9; operari 5. l) *deest* 8. m) posteriores 8; pi 9; postea 4; p̄. 5. n) imbolati 4. o) *deest* 9. p) Si — componat *des.* 1. q) herpices 5. 7. 9; berbicis 4. r) VI 5.

V, 3. *Codd. A* 1—10. a) puricas 4; purias 8. b) *deest* 3. c) porcos 2. 9; porcorum 3. 6. 7. d) que 3. e) pecorum 6. 7. f) incederit 5. 9. 10; incenderit 2. 3. 6. 7. 8. g) intentus 6. h) forare 8. 9; furare 4; furorem 3. 5. 6. 7. i) intraverit 3.

*E codd. B:*

vat[a] solidos 2. Si[b] lida[c] fuerit, solvat[d] solidum unum et tremissem*. Si ancilla fuerit[e], solvat[f] solidum[g] unum. Si barus[h] fuerit, similiter[i]. Si servus fuerit[k], medium solidum[l].

2. Si quis medelam[a. **] rumpit aut involat, solvat[b] solidos 3[c]. Si carrucam[d] involat aut rumpit rotas[e] in[f] priori parte, ut[g] die illa[h] opera[i] tricet, solidos 3 conponat. Si[k] de post[l] involat aut rumpit, 6[m] solidos conponat. Si herpices[n] fuerit[o], 3 solidos conponat.

3. Si quis buricas[a] in silva tam[b] porcorum quam pecorum incenderit, 22*** solidos conponat. Et si intus per furorem[†]

*) solidos III 8. 9. 13. 14. 19. 30; Si barvus (parvus 14) fuerit similiter *hoc loco* 13. 14. **) *Glossa:* l. lancwit 30. ***) III 18; XII 28. †) foramen 1; non *add.* 4. 11. 20. 21. 32.

V, 1. a) conponat 30. b) alibi *add.* 30. c) leda 4; lesa 9. 13. 14. 28. 31; lisa 8. 29. 30; lise 19; libera 18. d) *deest* 2. e) *deest* 20; ita *add.* 10. f) *deest* 20. 31. 32. g) s. u. *desunt* 10; similiter 32; et tremissam *add.* 9. 13. 14. h) baro 8. 16. 19. i) Si b. f. s. *hoc loco desunt* 13. 14; Similiter si s. fuerit *desunt* 4. k) *deest* 9. 13. 14. 18. 20. l) *deest* 1; conponat *add.* 2. 8. 9. 13. 14. 29; solvat *add.* 1. 18; conponatur *add.* 30; medietatem solidi 19.

V, 2. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 37. a) medela 20; medellam 2. 9. 32; medullam 1. 8. 30. 36; medula 19. b) conponat 1. c) II 9. d) carucam 8; caruga 3; carrum 20. e) de rotis 24; de rotas 19. f) de clavante 13; de davante 14. 19; de rotis de davante *add.* 9. g) sic ut 1. 2. 10. 13. 16. 17. 19. h) illo die *add.* 16. 19. i) o. triecetur 15; o. trahet 27. k) Res si 10. l) priore 7; duobus 19. m) III 16; VI sol. c. *des.* 18. n) erpica 31; herpars 36. o) fugerit *corr.* fugaverit 9; furaverit 13. 14; involat 19; *deest* 30.

V, 3. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 37. a) burigas 1; bureas 4. 20. 21. 32; burcicas 31; porcus 19; *deest* 18. b) tanquam porcorum 10, *ubi* quam pecorum *des.*; tam pecorum quam et porcorum 20. 21; tam porcorum quam *des.* 7. 17.

1) *Cfr. Lex LVII,* 1. *De barone minofledo agitur.* 2) *I. e. lignum, ut videtur. Incertum est, quod instrumentum vox significet.* 3) *I. e. impediat; Ducange v. tricare.* 4) *Erpix, herpix = irpex, 'Egge'; Ducange v. herpix.* 5) *I. e., ut videtur, clausura, habitatio, stabulum. Cfr. W. Grimm ap. Merkel: purias = 'bûr, Bauer'. Aliter Graff III,* 178.

*E codd. A:*

et de suo nihil invenit, 6 solidos conponat[a]. Et si in curte[b] aliena ingressus fuerit[c], simili[d] modo[1]. Si intus in scura[e], 12 solidos conponat[1]. Nisi humicida[f] suus ei[g] in curte aut in casa fuerit et pro[h] ipso nullus[i] offerit drictum[k, 2], si[l] sequenter[m] ipsum currit, hoc non est[n] ad requirendum[o, 3].

4. Si quis gregem de[a] porcus[b] aut de iumenta[c] aut de vacaricia[d] vel[e] de vervices[f] in pignus tulerit, 40 solidos sit culpabilis[g, 4].

5. Si porcarius legatus[a] de[b] via ostatus[c] vel battutus[d] fuerit, sic ut duo[e] tenent[f] et tertius percutit[g], 9 solidos conponat[h]. Et de reliquo[i], quod ei fietur[k], sicut[l] reli-

*E codd. B:*

intrat et de suo[a] nihil invenit, 6 solidos conponat. Et si[b] in[c] curte aliena ingressus[d] fuerit, simili modo[e]. Si intus[f] in[g] scuria, 12 solidos conponat[h]. Nisi[i] homicida suus[k] ei[l] in curte aut in[m] casa fuerit[n] et[o] pro[p] ipso nullus offert[q] iustitiam[r], si[s] sequenter[t] ipsum[u] currit[v], hoc non[w] est ad[x] requirendum[y].

4. Si quis gregem de[a] porcis aut de iumentis aut de vaccis vel[b] de berbicibus[c] in pignus tulerit, 40 solidis sit culpabilis[d].

5. Si porcarius ligatus[a] de via hostatus[b] vel battutus[c] fuerit, sic[d] ut[e] duo[f] teneant et[g] tertius[h] percutiat, 9* solidos conponat[i]. Et de reliquo, quod ei[k] fecit[l],

*) VIII 1. 1*b*. 3. 6. 10. 12. 15. 18.

V, 3. a) conponatur 4. b) curtem alienam 4. 6. 7. c) *deest* 6. 7. d) similitudo *corr.* simili modo 7. e) *ita* 1. 2; scurta 4; scuriam 6. 7; curia 8; scuria *reliqui.* f) *ita* 1. 8; homicida *reliqui.* g) *deest* 6. 7. h) *deest* 4. i) *deest* 1. 2. k) directum 6. 7. 9; trictum 3; dericto 8. l) *deest* 4. m) sequentem 1; insequenter 4. n) hoc *add.* 10. o) quirendum 6; querendum 7.

V, 3. a) in ea 18. b) *deest* 4. c) de 3. d) intraverit 18. e) VI solidos *add.* 13. 14. f) *deest* 1*b*. g) *deest* 1; intus in *des.* 18. h) *deest* 18. i) excepto si 30. k) eius 18; suus *corr.* eius 13. 29. l) *deest* 13. 18. 19. 24. 30. m) *deest* 16. n) fugerit 16; fuit 31. o) *deest* 18; in 2. p) propter 19. q) auferet 8; aufert 19. r) drictum 4. 13. 19; et *add.* 20. s) nisi 32; sic 30. t) post 9; propter 18; sequitur 31. u) eum 11; adversarium aut (et 31) in curtem aut (vel 31) in domum 30. 31. v) cucurrerit 31; *deest* 30; et in curtem vel in domum *add.* 15. w) *deest* 9. x) *deest* 18. y) quirendum 4. 29.

V, 4. *Codd. A* 1—10. a) porcorum aut iumentorum aut vaccarum vel berbicum 6. 7. b) porcos 2. 4; porcis 3. 5. c) iumentis 4. d) vaccas 2. 4. 5. 9. 10; a. d. v. *desunt* 8. e) aut 10. f) berbices 5. 9. 10; berbicis 3; birbicis 8. g) sol. conp̄ sit 7.

V, 4. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8—21. 24. 27—32. 36. 37. a) porcorum aut iumentorum aut vaccarum vel berbicum 9. 13. 14. b) et 18; aut 32. c) peccoribus 1; barbices 19. d) culpabilis iudicetur 15; conponat 9.

V, 5. *Codd. A* 1—10. a) ligatus 2. 3; ligatur 5—8; legatur 4. 9; fuerit *add.* 3. b) in 8. c) hostatus 2. 8. 9. 10; hostotus 5; ostentatus 4. d) baptutus 1. 9; batutus 5. 10; battudus 3. 4. 6. 7. e) dui 2; due 9; eum *add.* 8. f) tenunt 10; teneant 3. 6. 7. 8. g) percutat 8. 9. 10; percucitat 5; cum *add.* 3. h) solvat 10. i) reliquod fietur 9. k) fiet 6. 7. l) ad *add.* 8.

V, 5. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8—21. 24. 27—32. 36. 37. a) ligamus 2; legitimus 8. 9. 13. 14; negatur 19; vel *supra lineam add.* 29. b) hortatus 15; fustatus 18. c) batatus 3; battatus 9; baculatus 18. d) si 18. e) eum 18. f) dui 20. 21. 32; diu 11. g) *deest* 8. h) tres 1*b*. i) conponatur 15. k) eis 20. l) fiet 9.

1) *Inde derivatur Lex V. IX. X, cum compositio episcopi et presbyteri triplex sit.* 2) *I. e. iustitia, Gallice: 'droit'. Cfr. Zeumer in LL. Form. p.* 752, *v. directum. Vox hoc loco ad wadium referenda est.* 3) *Cfr. Lex XLIV,* 1. *De vi huius sententiae vide, quae H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 158 *sqq. exponit.* 4) *Aliter Lex LXVII.*

*E codd. A:*

quos[a] servos conponat[b] ei[c] in triplo[d.*.1]. De[e] quod[e] berbigario[f], stotario[g.2] et[h] vaccario[i] fiet[k], sicut reliquis servis[l] conponatur[m] eis[n] in duplum[o.3].

6. Si quis vesontum[a.4] bubalum[b], si[c] cervum[d], quod[e] brugit[f], furaverit aut[g] occiderit, 12 solidos conponat. Et[h] cervus ille treudis[i.5] non habet[k], medio[l] solido conponat[m]. Si treudis[n] habet et[o] cum[p] ipso nihil[q] sagittatum[r] est, solvat[s] solido uno. Si ruvius[t] feramis[u.6] cum ipso sagittatus[v] est[w], 3[**] solidos solvat[x]. Si[y]

*) duplo 4. **) vi 10.

*E codd. B:*

sicut reliquis[a] servis[b] conponi solet[c], ei[d] in triplum conponat[e]. De[f] quod[g] berbicario[h], stotario[i] et[k] vaccario fit[l], quod[m] reliquis servis[n] conponi solet[o], conponatur[p] eis[q] in duplo[r].

6. Si quis bissontem[a.*], bubalum[b] vel[c] cervum, qui prugit[d.**], furaverit aut[e] occiderit, 12 solidos conponat. Et si cervus ille treudis[f] non habet, medium[g] solidum conponat. Si treudis[h] habet et cum ipso nihil[i] sagittatum est, solvat[k] solidum unum. Si rubeus[l] feramus[m] cum ipso sagittatus est, 3 solidos solvat[n]. Si niger[o] est[p], soli-

*) *Glossa:* wisunt 6. **) *Glossa:* bramit 9.

V, 5. a) reliquis servis 4. 5. 9. 10; r. servus 1; reliquis conservis sic 8; de reliquis servis 6. 7. b) conponatur 6. 7. 8. c) eum 3; eis 4; *deest* 6. 7. d) conponat *seu* conponatur *add.* 2. 3. 9. 10; omnia *add.* 8. e) De que 1; De quo 2. 5; Si de 3; Si quid 6. 7. f) vervicaria 1; bergario 10; berbicario 5. 7. 8. 9; verbicario 6; vel de *add.* 3. g) staturio 1; stotari 4. 9; es statorio 5. h) *deest* 6; atque de 3. i) vachario 1; faccari 9; de illos *add.* 8. k) fiat 1; sit 10. l) reliquos servos 3. m) conponantur 1. 8; conponat 3. 5. n) ei 1; eos 3. o) duplo 3. 4. 5. 8. 9. 10.

V, 5. a) reliquus 11; reliqui 20. b) servus 11; *deest* 18. c) solvet 13; conponi solet *des.* 19. d) ita ei 18; *deest* 3. e) conponatur *multi.* f) Et 1—3. 6. 10. 12. 15. 16. 19; eo *add.* 19; si 9. 13. 14; denique *corr.* 29. g) quo 8. 11. 20; quid 9. 13; *deest* 30. 31; de *add.* 1. 2. 3. 6. 10. 12. 15. 16. 18. h) vervegario 1; berbicaria 2; verbicario 13. 14; vervicario 16; bicario 18; et *add.* 4. 5. 17. 19—36. i) stocario 16; stutario 18. 29; stuotario 20; *deest* 19. k) *deest* 1*b*. 9. 14. 20. l) sit 20. 27. 29; fuit 19; si *add.* 31 *et supra lineam add.* 29. m) sicut 8. 9. 14. 19; de *add.* 1. 11. n) servi 20. o) conpositioni solet fieri 18; conponi solet *des.* 19. p) conponat 3; solvet 14. q) *deest* 20. r) duplum 8. 27.

V, 6. *Codd. A* 1—10. a) visontum 3; bisontum, bissontum 2. 5. 9. 10; bisantum 4; bissontem 6. 7; bisentum 8. b) bubulum 5; beballo 1. c) *deest* 3; sic 4; vel 5. d) bubalum *add.* 8. e) qui 2. 5; quem 3. f) brugeat 1; bruget 2. 3; rugit 7. g) vel 3; ut 5. h) si *add.* 5. i) trehudis 10; illum cervum qui treudes 3. k) habebit 10. l) medium solidum 3. 4. m) *deest* 2. 10. n) trehudis 10; reutes 4; non h. m. s. si treudis *des.* 1. o) *deest* 5. p) *deest* 1. q) mihi 1. r) sagitata 4. s) solvatur 6. 7. t) *ita* 8. 9; ruffius 1; rubius 5. 10; rubeos 3; rufus 2; ruicus 4; rubea 6. 7. u) feramus 4. 10; ferames 1; fera 6. 7. v) sagittata 6. 7. w) cum *add.* 3. x) conponat 4. 7. 8; solvatur 6. y) Si niger — novegildo conponat *des.* 4.

V, 6. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36. 37. a) bisontem *multi;* bisitonem 18; bisonem 19; visontem 7; aut *add.* 9. b) bubulum 16. c) si 19; aut 13. d) brugit *multi;* burgit 1; pringit 16; prigit 24. e) vel 18. f) triudis 1; treudum 7; treudas 18; treudus 19. g) medium s. c. si t. habet *des.* 1. h) triudi 10; treudas 18. i) *deest* 1. k) conponat 18. l) si rubeus — solvat *des.* 19. m) fera 9. 13. 14. 24; ferus 31. n) conponat 8. 11. 18. o) feramen *add.* 8. p) *deest* 8. 9. 13. 19.

1) *Cfr. fragm. II,* 52. 2) *I. e. equarius.* 3) *Cfr. Lex LXXII. LXXIII. LXXIV.* 4) *I. e. bison, 'Wisunt'.* 5) *I. e. compes, pedica, Germ.: 'druh'. Cfr. Lex Ribuaria XLII,* 2 *et Glossa LL. V, p.* 277. 6) *I. e. rubeum feramen (ferae rubeae), 'Rothwild'.*

*E codd. A:*

niger[a. 1], solidos[b] 6* conponat[c]. Si involatus fuerit, novemgeldos[d] conponat[e]. Si cervia[f] indomita[g] fuerit occisa[h], tremisse[i] solvat[k]. Si trudis[l] habuit[m], medio[n] solido. Si[o] cum[o] ipsam[p] ruviam[q] fera[r] sagittata[s] fuerit[t], 3** solidos solvat. Si nigra[u], 6 solidos[v] solvat[w]. Si involata fuerit[x], novemgeldos[y] conponat[z].

7. Si[a] ursus alienus[b] occisus aut[c] involatus fuerit[d], 6 solidos[e] solvat[f]. Apro[g] similiter[h].

Si quis pecum[i] manualem[k. 3], qui[l] dicitur alatus[m. 4], aut verre[n] aut ducaria[o] occiderit[p], 6 solidos conponat[q]. Si[r] furatus[s] fuerit, 3 solidos solvat[t]; et quantum iurat[u] quod valuit[v], octogildus*** conponat[w].

*) III 6. 7. **) VI 4. ***) VIIII 8; VIIII geldos 2. 4—7. 9. 10; cum octovigeldos 3.

V, 6. a) nigra 6. 7; nigere 9; negerve 1; megerem 5; feramis *add.* 8. b) *deest* 5. c) conponatur 10. d) novemgeldus 5. 9. 10; novegildo 1. 4; novigeldos 3. e) *deest* 6. 7; solvat 8; *in codice* 9 *sequitur* XXIII, *quasi capituli numerus.* f) cerva 3. 6. 7. g) domita 6; domata 7. h) cum *add.* 3. i) tremisso 1. 4. 5. 10; tremissem 6. 7. k) *ita* 5. 6. 7; solo 1. 2. 4. 8—10; conponat 3. l) *ita* 1. 4. 10; treudis 2. 3; traudis 8; treudem 7; treude 9; treundem 6; tredidem 5. m) habet 6. 7. 8. n) medium solidum 7; cum medio sol. conponat 3. o) sicut 1. 10. p) ipsa 3. 5—7. q) *ita* 2. 9; rubiam 1. 10; rubius 5; rubea 3. 6. 7; ruicus 4; ruala 8. r) feram 2. 4. 9. 10. s) sagittatam 4. 10. t) fuit 2. 3. 4. 6—9. u) negra 1; cum *add.* 3. v) *deest* 4. 7. w) *deest* 2. 10; conponat 3. 6. 8. x) fuerat 1; *deest* 9; in *add.* 1. y) novegildus 1; novigeldos 3; novem novigeldos 4.

V, 7. *Codd. A* 1—10. a) Si quis 3. b) alicuius 3. c) et 4. d) fuit 1; cum *add.* 3. e) *deest* 6. f) conponat 3; *deest* 8. g) Et aper 2; abro 4. 5. h) similibus 4. 5. 9. i) pecus si 9; pecus 3. 5. 6. 7. k) anualem 4; mannale 6. 7. l) quod 7. m) alcotus 10. n) verrem 3—8. 10. o) ducariam 3. 6. 7. 8. 10. p) cum *add.* 3. q) *deest* 4. r) Si — solvat *desunt* 3. s) fortus 1. t) solvatur 6. 7. u) iuret 4. 9; iurat quod *des.* 10. v) valet 9. 10. w) solvat 3; *deest* 4.

*E codd. B:*

dos 6* conponat[a]. Si involatus[b] fuerit, novemgeldos[c] conponat[d]. Si cerva[e] indomita[f] fuerit occisa, tremisso solvat[g]. Si treudem[h] habuit, medium solidum[i]. Si cum ipsa rubea[k] fera sagittata fuerit, 3[l] solidos solvat. Si nigra, 6[m] solidos conponat[n]. Si involata fuerit, novemgeldos[o] conponat[p].

7. Si ursus[a] alienus occisus aut involatus fuerit, solvat eum[b] solidos 6[c]. Aprum similiter.

Si quis pecus[d] manuale[e], qui[f] dicitur alatus[g], aut verrem aut ducariam occiderit, 6[h] solidos conponat. Si furatus fuerit, 3[i] solidos solvat[k]; et quantum[l] iuret[m], quod[n] valuit, novemgeldos** conponat.

*) III 28. **) octo geldos 18. 27; octo novegildos 20.

V, 6. a) solvat 8; solvatur 9. 13. 14; solvet 18. b) *corr.* mactatus 17. c) octogeldos 1. 4. 18; VIIII solidos 7. d) solvat 27. e) cervia *multi; si* cerva — aprum similiter *des.* 2. f) domita 8. 9. 13. 19. 24. 27. 28. 30. 31; domana 14. g) sola conponatur 13. 14. h) trude 19; si tr. h. m. solid. *des.* 1. i) conponat *add.* 13. 14. k) rubica 15; rubia 6. 12; *deest* 18. l) VI 16. m) V 18. n) solvat 1. 16. 32; *deest* 13. 14; Si nigra, VI sol. solvat *add.* 19. o) octogeldos 18. p) solvat 18.

V, 7. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36. 37. a) versus 12. b) *deest* 8. 18. 19. c) III 4. d) pecum *multi.* e) manualem *multi;* alienum 16. 17. 18; animalem 20; anualem 19. 24. f) quod *multi;* qui. d. alatus *des.* 18. 20. g) altum 31; alitum *corr.* 29. h) III *corr.* VI 9. i) VI 9. 19. k) conponat 9. 29. l) si 18; *deest* 1. m) *deest* 4. 28. n) quantum 1. 18.

1) *I. e. 'Schwarzwild'.* 2) *Poena furti; cfr. V, 7. 8; Lex LXI.* 3) *'Animalia consueta, quae, ut loquitur Varro lib. 2 De re rust. cap. 7, ad manus accedere consueverunt' Ducange v. Manualia.* 4) *Fortasse volatilia, 'Geflügel' (?).*

*E codd. A:*

Si quis capriolo[a] occiderit[b], saiga[c]. Si[d] involatus[e] fuerit, novemgeldos[f] conponat.

8. Si gruis[a] fuerit involata[b] aut[c] occisa[d], 3[e] solidos conponat[f]. Si auca[g] fuerit furata[h] aut[i] occisa, novigildus[k] solvat[l]. Anite[m. 1], gariola[n. 2], cicunia[o. 3], corvo[p], cornicla[q], columba et[r] chaucha[s. 4], alia[t] similia[u] requirantur[v].

9. Si[a] acceptor[b], qui auca[c] mordit[d], occiderit[e], 3[f] solidos solvat[g]. Si grue[h], 6* solidos conponat[i].

10. Si[a] [verres] verre[b] occiderit[c], ipso[d] pro eo[e] reddat aut[f] 3[g] solidos solvat[h].

*) v 1.

*E codd. B:*

Si[a] quis capriolum* occiderit[b], saiga[c]. Si[d] involatus[e] fuerit, novemgeldos conponat[f].

8. Si grus[a. **] fuerit furata[b] aut occisa, 3[c] solidos[d] solvat[e]. Si auca[f. ***] fuerit involata[g] aut occisa[h], novemgeldos[†] solvat[i]. Aneta[k], gariola[l], ciconia[m], corvus, cornicla[n], columba et[o] croerola[p. 5] et[q] cauha[r], ut[s] alia[t] similia, requirantur.

9. Si acceptor[a], qui aucam mordet[b], 3[c] solidos solvat[d]. Si gruem[e] mordet[f], 6 solidos conponat[g].

10. Si verris[††] alium[a] occiderit[b], ipsum[c] pro eo[d] reddat et[e] 3 solidos[f] solvat[g].

*) *Glossa:* rehpoch 9. **) *Glossa:* kranach 9. ***) *Glossa:* gans 9. †) octogeldos 4. 18. 27. ††) *Glossa:* diup 30.

V, 7. a) capriolum 3. 4. 6—9; cabriolum 5 alicui *add.* 3. b) cum *add.* 3. c) saggas 1. 2; sagia 4; saigas 10; conponat *add.* 3. d) *deest* 2. e) involutus 7. f) novegildo 1; novigeldos 3.

V, 8. *Codd. A* 1—10. a) sruges 1; gruius 8. gruus 10. b) *ita* 1. 2. 3; furata *reliqui.* c) vel 3. 8. 9. d) *verba* occisa — furata aut *des.* 6. e) 3 sol. aut occisa *des.* 1. 2. f) solvat 5. 10; *deest* 9. g) anseris 10. h) *ita* 7. 8; involata *reliqui.* i) vel 8. k) *ita* 1; novigeldos 3; novegeldus 8; novemcoldus 9; novemgeldus *seu* novemgeldos *reliqui.* l) solvatur 2. 4. 6; ca *add.* 3. m) ante 1; anita 3; anoda 2; aneta 5. n) goriola 7; cariola 4; agariola 9. o) icunia 1; cisuniva 4; caccunia 10. p) corvus 3; corvum 6. 7. q) cornilia 1; cornicola 5. 6. 7. r) ccc et 2. s) *ita* 1; chauva 2. 10; cauham 3; cetcauha 6. 7; acetcauha 8; cava et cogam 4; querola et cauha ut 5; caetcavuha amlia 9; et *add.* 6. 7. t) *deest* 1. 9; in alia 10. u) similiter 1. 3; *deest* 4. v) requerantur 1.

V, 9. *Codd. A* 1—10 = III, 14. a) Siquis 1. b) acceptorem 1; accepto 9. c) aucam 3. 4. 6. 7. d) mordet 4—7; prendit 8. e) occidit 2; occisus fuerit cum 3; *deest* 4—10. f) VI 5. g) solvatur 6. 7; conponat 4. h) gruem 3; grugem 5. 6. 7; gruge 4. 8. 10; cruge 9; mordit *add.* 3. 4. 5; mordet *add.* 6. 7. 9; prindet *add.* 8; cum *add.* 3. i) solvat 9; *deest* 4.

V, 10. *Codd. A* 1—10 = III, 15. a) Si quis 3. b) verrem 3; verpe 4; vero 5. 6. 7. c) occidit 6. d) *ita* 1. 4. 5. 10; alio 2; ipsum *reliqui.* e) ea 3. f) et 4. 8; *deest* 5. 9; cum *add.* 3. g) VI 5. h) conponat 3. 8.

V, 7. a) *reliqua des.* 18. 21; *infra ante cap.* 11. *leguntur* 20. b) solvat 32; *deest* 13. c) sagia conponat 9; una sagia conponat 30; cum sagitta 1; solbat *add.* 20. d) *reliqua des.* 27. e) occisa 24. f) solvat 1; *deest* 9.

V, 8. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36. 37. a) quis 12; cruvus 19; nigus 20. b) involatus 2; involata 8. 9. 13. 14. c) VI 19. d) *deest* 4. e) conponat 1. 6. 8. 12; *deest* 18. f) autem 15. g) furata 9. 21. 27. 29. 31. 32. h) aut occisa *des.* 6. 12. 15. i) conponat 6. 8. 12. 15; conponatur 13. 14. k) Aneta — similia requirantur *des.* 20. l) cicariola 18. m) cicum 18. n) cornicula *multi;* cornilia 7; corinda 16; *deest* 18. o) *deest* 9. 11. 13. 14. 15. 19. p) auca 17; et croerola *des.* 1. 1*b*. 2. 3. 6. 7. 8. 10. 12. 17. 19; et c. et cauha *des.* 18. 30; horocralu 15; querola 16; caetchroela 24. q) *deest* 13. r) cetauca 9. 13. 14; cauva 7. 19. 31; aucea 27; chaua 8. 17; cauca 1. 10. 36; cauhura 24. 29. s) et 2. 3. 7; aut 4. 11. 18. 27; *deest* 19. t) *deest* 19.

V, 9. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36. 37. a) accipiter 9. 11. 13. 14. 16. 18. b) mordit *multi;* prendit 20. 30. c) VI 31. d) *deest* 20. e) grugem *multi;* grui 1; gruam 19. 20. f) mordit *multi*; prendit 20; *deest* 18. 30. g) solvat 1. 31; *deest* 18; solidos conponat *des.* 20.

V, 10. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36. 37. a) *ita* 9. 13. 14. 30. 31; alienum 15; *deest reliquis.* b) *deest* 18. c) alium 15. d) ipso 15. e) *deest* 4. 19. 21. 24. 27. 28. 31. 32. f) *deest* 20. g) conponat 9; *deest* 1.

1) *'Ente'.* 2) *'Häher'.* 3) *'Schwan'.* 4) *'Gauch'.* 5) *'Wannenweihe', 'crécerelle' (?), Ducange h. v.*

*E codd. A:*

11. Si[a] canis[b] alienus hominem occiderit, medium[c] wirigildum[d] solvat. Et[e] si totum wirigildum[f] querit[g], omnia ostia[h] sua serentur[i], et per unum ustium[k] semper intret[l] et exeat[m]; et de illo limetare[n] novem pedes[o] suspendatur canis[p], dum usque[q] totus putriscit[r] et[s] ibi[t] putridus[u] cadat[v] et ossa ipsius ibi[w] iaceant[x]; et[y] per[z] alium ustium[a] nec[b] intret nec exeat[c]. Et si cane[d] ipsum[e] inde[f] iactaverit aut[g] per alium hustium[a] intraverit in casa[h], ipsum[i] wirigildum[k] medium[l] reddat[1].

12. Si caballus[a], porcus aut bovis[b] hominem occiderit[c,*], totum[d] wirigildum[e] solvat[f,2]. Si servus fuerit, medio[g] pretio solvat[3].

*) percusserit *et glossa:* vel occiderit 7.

*E codd. B:*

11. Si canis alienus hominem occiderit*, medium weregeldum[a] solvat[b]. Et si totum weregeldum[c] quaerat, omnia ostia[d] sua claudentur[e], et per[f] unum ostium semper[g] intret et exeat; et de illo limitare[h] novem pedes suspendatur[i], usque dum totus[k] putrescat et ibi putridus cadat** et ossa ipsius[l] ibi[m] iaceant[n]; per[o] alium ostium nec[p] intret nec exeat. Et si canem[q] ipsum[r] inde[s] iactaverit[t] aut per alium ostium intraverit in casam[u], ipsum weregeldum[v] medium reddat.

12. Si caballus[a], porcus aut[b] bos[c] hominem occiderit, totum weregeldum[d] solvat***. Si servus fuerit[e], medium pretium[f] solvat.

*) mordit 27. **) et scateat *add.* 9. 13. 14. ***) cuius est pecus *add.* 30.

V, 11. *Codd. A* 1—10 = III, 16. a) Se 1. b) canus 5. 10; canes 8. c) medio 2. 4. 5. 8. 9. 10. d) weregeldum 2. 3; weregildo 4; weregeldo 5; wiregildum 6; widrigildum 7; widrigild 8; wirigeldum 9; wirgeldo 10; cum *add.* 3. e) *deest* 10. f) weregeldum 2. 3. 5; weregildum 4; wirgeldum 10; wirigildus 8; wirigeldum 9; widrigildum 6. 7. g) quaeret 9. 10; tunc *add.* 3. h) *ita* 1. 3; ustia 8; omnia ostia sua *des.* 9; hostia *reliqui.* i) serent 1; claudentur 8. 9; sclaudentur 4; claudantur 5. 6. 7. k) *ita* 1. 8; hostium *seu* ostium *reliqui.* l) intrent 1; intrat 5. m) exiat 1. 4. n) *ita* 1. 10; liminitare 4; limitare *reliqui.* o) pedis 1. p) *ita* 3; *deest reliquis.* q) usque dum 3; dom usquae 9. r) putrescat 2. 5—8; putrescet 3. 9; putrescit 4; putriscet et ibi putriscet 10. s) *deest* 6. 7. t) ubi 6. u) putritus 4. 5. 7. 9. 10; pudridus 1; pudritus 8. v) cadet 3. w) ibidem 3. x) iacent 1. y) *ita* 1. 3; *deest reliquis.* z) *sequentia usque* iactaverit aut *des.* 2. a) *ita* 1. 8; hostium *seu* ostium *reliqui.* b) non 2. 4. 6; ne 5. c) exiat 1. d) *ita* 1. 9; canem *reliqui.* e) *deest* 8. f) exinde 3. g) aut — intraverit *des.* 10. h) ipsa *add.* 3. i) ipsa 10; tunc 3. k) weregeldum 2—5; wedregeldum 6; widrigeldum 7; wirigeldum 8. 9; wirgeldum 10. l) medio 2. 9; ipsum 4; *deest* 8.

V, 12. *Codd. A* 1—10 = III, 17. a) cavallus 8; aut *add.* 3. 6. 7. b) *ita* 1. 3. 5. 8. 9. 10; bobus 4; bos 2. 6. 7. c) occidit 1. 3. d) toto 2. 5. 8. 9. 10. e) *ita* 1; weregeldo 2. 5; weregeldum 3. 6; weregildum 4; widrigeldum 7; wirigeldo 8. 9; wirgeldo 10. f) conponat 3. g) medium precium 3. 6. 7.

V, 11. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36. 37. a) weregildum 9; wedregildum 17; wergeldum 18; wedrigildo 20. b) *deest* 1. c) wedregildum 17; wergeldum 18. 21; wedrigildum 20. d) ostiaria 18; *deest* 9. e) ferentur 19. f) super 20. g) *deest* 18. 30. h) limine 9. 13. 14; liminare 1*b*. 18. 31. i) suspenditur 18. k) *deest* 18. l) eius 9. m) *deest* 1. n) lacerentur et 18. o) super 20. p) non *multi;* ne 11; *sequentia usque* ostium *des.* 19. q) membrum 18. r) ipsius 1; *deest* 9. s) in die 6. t) in ipsam casa *add.* 8. u) in casam *desunt* 30. v) wedregildum 17. 20; wergeldum 18. 21.

V, 12. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36—38. a) aut *add.* 9. 13. 14; *incipit hoc loco* 38. b) *deest* 18. 30. c) verbes 18; liberum *add.* 30. d) wedregildum 17; wergeldum 18. 21; wedrigildum 20; werigeldum 30. e) *deest* 9. 13. 14. 30. f) *deest* 30.

1) *Cfr. J. Grimm, 'RA.'* p. 665; *O. Gierke, 'Der Humor im deutschen Recht'* (1887) *p.* 65. 2) *Cfr. Wilda l. c. p.* 592. 3) *Wilda l. c. p.* 660. 661.

*E codd. A:*

13. Si quis[a] cuiuscumque[b] caballus sepem aliena[c] salierit[d] et de[e] palo[f] transpunctus fuerit, cuius sepis fuerit[g], ipse[h] solvat[i] medio[k] pretio.

14. Si quis ferro[a] molinario[b] involaverit, alio[c] cum ipso reddat et solvat solidos 6 in texaga[d. 1], cuius fuerit.

Si quis sepem[e] alienam[f] capulaverit[g], 3[h] solidos solvat.

15. Si quis mortuum suum* in terra aliena posuerit[a], 12[b] solidos solvat[c] aut[d] cum 12[e] iuret, ut** hoc pro malo non fecisset. Si quis[f] ingenuum[g] aut ingenuam extraneam absque[h] permisso[i] cuius[k] fuerit in[l] terra miserit, 40 solidos sit culpabilis. Si[m] servus fuerit[n], 12 solidos solvat[o. 2].

*E codd. B:*

13. Si alicuius[a] caballus sepem alienam sallierit[b] et de palo transpunctus fuerit, cuius[c] sepis fuerit[d], ipse[e] solvat medium pretium.

14. Si quis ferrum molinarium[a] involaverit, alium[b] cum ipso reddat et[c] solvat solidos 6[d] in texaga[e] ei[f], cuius fuerit.

Si quis sepem alienam capulaverit[g], 3 solidos solvat.

15. Si quis mortuum suum* in terra aliena posuerit, 12 solidos solvat aut cum 12 iuret[a], ut hoc pro[b] malo non[c] fecisset. Si quis[d] ingenuum aut[e] ingenuam extraneam** sine[f] permisso[g] cuius fuerit in[h] terram miserit, 40*** solidos sit[i] culpabilis[k]. Si servus fuerit[l], 12[m] solidos solvat[n].

16. Si[a] quis[a] alterius[b] infantem de[c] mediofledis fuerit[d], solido† solvat. Si medianus fuerit, 6 solidos solvat. Si meliosissimus[e] fuerit, 12 solidos solvat.

17. Si quis alterius[a] empta[b] puella[c] priserit[d], weregeldo[e] suo[f] sit culpabilis. Si non fuerit rapta, 12†† solidos solvat[g. 3].

*) *deest* 1. 2. **) ut per nullum maleficium hoc non f. 3.

*) *deest* 13. 14. **) extra marcam 9; in extraneam terram 30. ***) XII 4. 28.

†) tres solidos solvat (conponat) *A* 3. *B* 15. ††) XL *A* 3.

V, 13. *Codd. A* 1—10 = III, 18. a) *deest* 5. 6. 7. 9. b) alicuius 2. 5; cuiusque 4. 9; *deest* 3. c) *ita* 1. 8; alienam *reliqui*. d) psalliret 1; saliaverit, salliaverit 3. 5; salliverit 9. e) in 1. f) palam sepis 8. g) est 8. h) ipso 2. 3. 9; *deest* 8. i) eum *add.* 8. k) medium precium 5. 6. 7.

V, 14. *Codd. A* 1—7. 9. 10. *Cfr.* III, 19. a) ferrum 3. 5. 6. 7. b) molinarium 6. 7; mulinario 9. 10; mulinarium 5. c) aliud 6. 7. d) taxaca 1; texeca 10; dexa 4; texaca *corr.* 3. e) sepe 6. f) aliena 1; alienas 6. g) capellaverit 6. 7. h) cum 6 sol. conponat 3.

V, 15. *Codd. A* 1—7. 9. 10. = III, 20. a) cum *add.* 3. 4. b) XI 4. c) conponat 1. d) et 1; in 5. e) VI 3. f) *deest* 5. g) ingenuos 1. h) *deest* 1—3. 9. 10; sine 4. i) permissum 6; promisso 7. k) cuiuslibet 5. l) intra *pro* i. t. 1. 2. 4. 10; terram 5. 6. m) Et si 3. n) cum *add.* 4. o) *deest* 3; conponat 4.

V, 13. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36—38. a) quis unusque 19. b) saliaverit 9. 30; salliaverit 13. 14. 29. c) cui 2. d) est 18. 20. e) ipsum 1. 2. 3. 6. 8. 12. 20. 29. 32. 37; *deest* 18. 30.

V, 14. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36—38. a) molendinarium 9. 13. 14; molinum 18; ferro molinario 19. b) aliud 9. 13. 14; alia 8. c) *deest* 11. d) vel *add.* 31. e) texata 8; taxaca 1; texaca 2; teexaga 38; taxiaga 7; texago 14; texega 11. 19; axega 36; in t. e. c. fuerit *des.* 18. f) et 3; *deest* 6. 12. 15. 16. 27. g) culpaverit 4; scapelaverit 17.

V, 15. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36—38. a) *inde ab hac voce deficit* 24. b) nullo *add.* 18. 30. c) *deest* 18. 30. d) miserit *add.* 30. e) vel 18. f) *deest* 15. g) promisso 30; permissio 20. h) in t. m. *des.* 30. i) *deest* 1. 30. k) conponat 30. l) sit 18. m) X 18. n) conponat 18.

V, 16. *Codd. A* 1. 2. 3. *B* 15 = III, 21. a) Qui *A* 1. b) alterium *A* 1; altero *A* 3. c) de medio flidis *A* 2; dimidio flidis *A* 3; de medio fredis *B* 15. d) laserit *B* 15. e) meliorissimus *A* 2.

V, 17. *Codd. A* 1. 2. 3. *B* 15 = III, 23. a) alterum *A* 1; altero *A* 3. b) inita *A* 1; invitam *B* 15; emptam *A* 3. c) puellam *A* 3. *B* 15. d) pserit *A* 1. e) widrigildo *A* 1; weregeldum *A* 3. f) suum *A* 3; semper *add. B* 15. g) conponat *B* 15.

1) *I. e. furtum.* 2) *Ad paganum sepeliendi modum hoc caput referendum esse videtur.* 3) *Cfr. R. Schroeder, 'Geschichte der ehelichen Güterrechte in Deutschland' I, p.* 67.

*Ordo capitum fragmenti V. in codicibus A.*

| *Fragm. V.* | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. | 8. | 9. | 10. | 12. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| *Cap.* 1 = | *tit.* 89. | 93. | 94. | 94. | 95. | 90. | 90. | 96. | | 95. | |
| 2 = | 90. | 94. | | 95. | 96. | 91. | 91. | 97. | | 95. | |
| 3 = | | | 80. | | 97. | 92. | 92. | 98. | | 96. | |
| 4 = | 91. | 95. | | 96. | 98. | 93. | 93. | | | 97. | |
| 5 = | | | | | | 94. | 94. | 99. | | | |
| 6 = | | | | | | | | | | | |
| 7 = | 92. | | 94. | | | 95. | 95. | | | | |
| 8 = | | 96. | | | | | | | | | |
| 9 = | | | | | | | | 100. | 90. | | |
| 10 = | | | | | | | | | | | |
| 11 = | | | 93. | 97. | 99. | 96. | 96. | | | 98. | |
| 12 = | 93. | | | | | | | 101. | | | |
| 13 = | | 97. | | | | | | 102. | | | |
| 14 = | | | | | | | | | | | |
| 15 = | | 98. 99. | 94. | | | 97. | 97. | | | | |
| 16 = | 94. | 100. | | | | | | | | | |
| 17 = | | 101. | | | | | | | | | |

*Ordo capitum fragmenti V. in codicibus B.*

| *Fragm. V.* | *Codd.* 1. 1b. 2—7. 9—12. 17. | 13. 14. | 15. | 18. | 19. | 8. 16. 20. 21. 24—32. 37. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Cap.* 1 = | *tit.* 94. | 96. | 96. | 92. | 94. | 95. |
| 2 = | 95. | 97. | 97. | 93. | 95. | 96. |
| 3 = | 96. | 98. | 98. | 94. | | 97. |
| 4 = | | | | | | |
| 5 = | 97. | 99. | 99. | | 96. | 98. |
| 6 = | | | | | | |
| 7 = | | | 100. | | | |
| 8 = | | | | | | |
| 9 = | | | | | | |
| 10 = | | | 101. | 95. | | |
| 11 = | 98. | 100. | 102. | | 97. | 99. |
| 12 = | | | | | | |
| 13 = | | | 103. | | | |
| 14 = | | | 104. | | | |
| 15 = | | | 104. 105. | | | |
| 16 = | | | | | | |
| 17 = | | | 106. | | | |

# LEX ALAMANNORUM.

# INDICES[a]

| Ed. | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. 7. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | IN DEI NOMINE INCIPIUNT CAPITULA LEGIS ALLAMANNORUM. | • | | INCIPIUNT CAPITULA LEGIS ALAMANNORUM. | | INCIPIUNT TITTULI LEGIS ALAMANNORUM. |
| I. | | | 1. | 1. De liberis, qui res suas ad ecclesiam Dei tradunt. | 1. | 1. De eo, qui res suas aecclesiae dederit, ut nulla in posterum fiat remotio. |
| II. | 1. De ingenuis, qui res suas ad ecclesias dedirunt. | | 2. | 2. De liberis, qui res suas ad ecclesiam Dei[b] tradunt et in beneficium sub usufructuario accipiunt. | 2. | 2. De eo, qui a pastore aecclesiae res a se datas per precariam habere voluerit. |
| III. | 2. De his, qui hominem persequens aliquis fugitivum. | | 3. | 3. De liberis vel servis, qui ad ecclesiam confugiunt. | 3. | 3. De eo, qui ad aecclesiam confugium fecerit. |
| IV. | 3. De humi[ci]diis infra ianuis ecclesiae facto. | | 4. | 4. De liberis, qui infra ianuas ecclesie interfecti fuerint. | 4. | 4. De eo, qui hominem infra ianuas aecclesiae occiderit. |
| V. | 4. De raptoris ecclesie comendatis. | | 5. | 5. De raptoribus, qui[c] de ecclesiis aliquid vi[d] abstraxerint[e]. | 5. | 5. De rebus aecclesiae commendatis, si aliquis per vim tulerit. |

a) *Codices* 2. 3. 5. 12 *indice carent, rubricas in textu paucissimas praebent; codex* 10 *etiam indice caret, sed rubricas plerisque titulis praefigit, ex quibus quinque codicibus numeros titulorum et rubricas collectos in hac tabula minoribus litteris expressos proponimus. Ubi codicum* 4. 8. 9 *textus ab indice differt, textus lectionem asterisco notavimus.* b) *deest* 4*. c) quia 4. d) *deest* 4. e) abstraxerit 4.

*CODICUM A.*

| 8. | 9. | 10. | 11. | 12. |
|---|---|---|---|---|
| INCIPIUNT CAPITULA LEGIS ALAMANNORUM. | LODHANRI REX DUX ALAMANNORUM. EPISCOPI QUI FUERUNT EI CONGREGATI NUMR. 33, DUCES FUERUNT 33 CONGREGATI, COMITES VERO 72, CETERE VULGO MULTITUDO MAGNA. HOS LEGE TU, LECTOR. INCIPIUNT CAPITULA DE LEGE ALAMANNORUM. | | INCIPIUNT CAPITULA LEGIS ALAMANNORUM. | |
| 1.[a] Si res suas aut se ips[os] ad ecclesia. | 1. De liberis, qui semetipsos vel res suas ad ecclesias tradere voluerunt. | 1. De liberis, qui semetipsos vel res suas ad ecclesiam tradere volunt. | 1. De liberis, qui res suas ad ecclesiam Dei tradunt. | [1]. |
| 2.[a] Si quis res suas, quod ecclesiae dedit, ex ipsis ab episcopo benef . . . . | 2. De libertis, qui res suas ad ecclesiam Dei tradunt et postea ipsas res ad usum precaverunt. | 2. De liberis, qui res suas ad ecclesiam Dei tradunt et postea ipsas res ad[g] suum praecaverit. | 2. De liberis, qui res suas ad ecclesiam Dei tradunt et in beneficium sub usufructuario accipiunt. | [2]. |
| 3. Si quis fugierit in[b] ecclesiam, nullus eum per vim exinde trahat. | 3. De liberis vel servis, qui ad ecclesiam confugiunt. | 3. De liberis vel servis, qui ad ecclesiam confugiunt. | 3. De liberis vel servis, qui ad ecclesiam confugiunt. | [3]. |
| 4. Si quis fugitivum violenter de ecclesia traxerit. | | | | |
| 5. Si quis liber liberum infra ecclesia occiderit. | 4. De liberis, qui[d] infra ianuas[e] ecclesiae interfecti[f] fuerunt. | 4. De liberis, qui infra ianuas ecclesie interfecti fuerint. | 4. De liberis, qui infra ianuas ecclesie interfecti fuerint. | [4]. |
| 6. Si quis res commendatas ad ecclesia per[c] vim tulerit. | 5. De raptores, qui de ecclesiis aliquid vim abstraxerit. | 5. De raptore, qui ecclesiis aliquid vim abstraxerit. | 5. De raptoribus, qui de ecclesiis aliquid abstraxerint. | [5]. |

a) *deest rubrica* 8*. b) infra 8*. c) *deest* 8*. d) quae 9. e) ganuas 9. f) occisi 9*. g) beneficium *in margine post. man. add.* 10.

| *Ed.* | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. 7. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | 6. De iuratoribus, quales vel quantos secundum ewa homo habere debet. | | |
| VI. | 5. De res ecclesiae furatis. | | 6. | 7. (6[a]). De liberis, qui in[b] ecclesia aliquid furaverint. | 6. | 6. De eo, qui res aecclesiae furaverit. |
| VII. | 6. De his, qui servum ecclesiae occiserit. | | 7. | 8. (7). De[c] liberis, qui servum ecclesie occiderint[b]. | 7. | 7. De servo aecclesiae occiso, et si rapuerit vel vendiderit. |
| VIII. | 7. De his, qui liberum ecclesie colonum occiserint. | | 8. | 9. (8). De colonis ecclesie occisis[d]. | 8. | 8. De colono aecclesiae occiso. |
| IX. | 8. De his, qui in curte episcopi armatus intriet contra lege. | | 9. | 10. (9). De eo, qui in curtem episcopi armatus ingreditur. | 9. | 9. De eo, qui in curtem episcopi hasteo intraverit. |
| X. | 9. De his, qui in presbytero barrociano positus est. | | 10. | 11. (10). De eo, qui in presbiteri curte armatus ingreditur. | 10. | 10. De eo, qui in curtem presbiteri intraverit. |
| XI. | 10. De his, qui episcopo aliqua iniuria fecerit. | | 11. | 12. (11). De his[e], qui episcopo aliquam iniuriam fecerint[f]. | 11. | 11. De eo, qui iniuriam episcopi fecerit. |
| XII. | 11. De his, qui presbytero barrociano iniuria fecerit. | | 12. | 13. (12). De his, qui presbitero parrochiano[g] iniuriam intulerint[h]. | 12. | 12. De eo, qui presbiterum iniuriaverit. |
| XIII. | 12. De his, qui deagrum. | | 13. | 14. (13). De his, qui diacono aliquam iniuriam fecerit[i]. | 13. | 13. De eo, qui diaconum iniuriaverit. |
| XIV. | 13. De eo, qui monacho, qui sub regula est in monastirio. | | 14. | 15. (14). De his, qui monacho aliquam iniuriam intulerint. | 14. | 14. De monacho iniuriato. |
| XV. | 14. De clericis. | | 15. | 16. (15). De his, qui clerico aliquam iniuriam intulerint. | 15.<br>16. | 15. De clerico conpositione.<br>16. De clericis officialibus iniuriatis. |
| XVI. | 15. De liberis, qui ad ecclesia demissi sunt. | | 16. | 17. (16). De liberis, qui ad ecclesiam dimissi sunt, si occiderint. | 17. | 17.[m] De liberis, qui in aecclesia dimissi sunt. |
| XVII. | 16. De ancilla, se libera demissa fuerit. | | 17. | 18. (17). De ancilla libera dimissa, si postea servo se coniunxerit, [et[k] de alia Alamanna, que servo nupserit]. | 18. | 18.[m] De ancillis. |
| XVIII. | 17. De res ecclesie laicis absque carta nullus praesumat possedere. | | 18. | 19. (18). Ut nullus laicus[l] rem ecclesie absque cartam presumat possidere. | 19. | 19. De rebus aecclesiae, ut nullus laicus absque carta possideat. |

a) *numeros, quos praebet* 4*, *abhinc uncinis inclusos apposuimus.* b) *deest* 4. c) *ita* 4*; Qualiter servi conponendi sunt 4. d) fuerunt *add.* 4. e) eo 4*. f) fecerit 4*. g) parrechiano 4*. h) intulerit 4*. i) fecerint 4*. k) *verba uncinis inclusa des.* 4*. l) *deest* 4*. m) *hae rubricae etiam in textu leguntur.*

| 8. | 9. | 10. | 11. | 12. |
| --- | --- | --- | --- | --- |
| | | | 6. De iuratoribus, quales vel quantos secundum ewa homo habere debet[l]. | |
| 7. Si quis res ecclesiae furaverit. | 6. De liberis, qui de rem ecclesie aliquid furaverint. | 6. De liberis, qui de rem ecclesiae aliquid furavit. | 7. De liberis, qui ecclesiae aliquid furaverit. | [7] |
| | 7. De liberis, qui servum ecclesiae occiderit[b]. | 7. De liberis, qui servum ecclesiae occiderint. | 8. Qualiter servi conponendi sunt. | [8] |
| 8. Si quis liberum ecclesie occiderit. | 8. De colonis ecclesiae occisis[c]. | 8. De colonis ecclesiae. | 9. De colonis ecclesie occisis fuerunt. | |
| 9. Si quis in curte episcopi armatus vim intraverit. | 9. De his, qui episcopo aliquid[d] iniuriam intulerit. | 9. De his, qui episcopo aliquid iniuria intullerit. | 10. De eo, qui in curtem episcopi armatus ingreditur. | 9. |
| 10. Si quis in presbytero parochiano[a] episcopi curte intraverit. | 10. De his, qui presbyterum iniuriam aliquid intulerit. | 10. De his, qui presbytero aliquid iniuria intullerit. | 11. De eo, qui in presbiteri curtem armatus ingreditur. | 10. |
| 11. Si quis episcopum iniuriaverit. | 11. De his, qui episcopo aliqua iniuria aliquid intulerit. | 11. De his, qui episcopo aliqua iniuria intullerit. | 12. De his, qui episcopo aliqua iniuria fecerint. | 11. |
| 12. Si quis presbyterum parochianum iniuraverit. | 12. De parociano praesbytero occiso. | 12. Si quis autem parochiano presbyterum iniuriam intullerit. | 13. De his, qui presbitero parochiano iniuria intulerint[m]. | 12. |
| 13. Si quis diaconem episcopi iniuriaverit. | 13. De diachonibus[e]. | 13. Si quis diaconum aliquis iniuria tulerit. | 14. De his, qui diacono aliquam iniuriam fecerint. | 13. |
| 14. Si quis monachum regularem iniuriaverit. | 14. De monachis. | 14. Si quis monacho aliquam iniuriam intullerit. | 15. De his, qui monacho aliquam iniuriam intulerint. | 14. |
| 15. De conpositionem clericorum. 16. De iniuria clericorum. | 15. De clericis. | 15. Si clericum aliquis iniuriam intullerit. | 16. De his, qui clerico aliquam iniuriam intulerint. | 15. 16. |
| 17. Si quis, qui per cartam liber est, occisus fuerit. | 16. De liberis, que[f] ad[g] ecclesiae[h] dimissus est[i]. | 16. De liberis, qui ad ecclesiam demisso[k] sunt[k], si occidatur. | 17. De liberis, qui ad ecclesiam dimissi sunt, si occidantur. | 17. |
| 18. Si quis libera servum nupserit. | 17. De ancilla, si libera dimissa fuerit. | 17. Si quis ancilla libera dimissa fuerit et postea sibi servo iunxerit, et si Alamanna servo nupserit. | 18. De ancilla libera dimissa, si postea servo se coniunxerit, et de alia Alamanna, que servo nupserit. | 18. |
| 19. Si quis res ecclesiae absque carta habuerit. | 18. Ut nullus laicus rem ecclesiae absque carta valuerit possedere. | 18. Ut nullus laicus rem ecclesiae absque carta praesumat possedere. | 19. Ut nullus laicus rem ecclesiae absque cartam presumit possedere. | 19. |

a) parochianam 8. b) *sub hac rubrica in textu sequens titulus scriptus est.* c) *spatium pro hoc titulo vacuum remansit.* d) aliquam 9*. e) diaconibus 9*. f) qui 9*. g) in 9*. h) ecclesia 9*. i) dimissi sunt 9*. k) dimissem 10. l) *hanc rubricam soli indices codicum* 4. 11 *proferunt; in textu titulus deest.* m) intu. 11.

| *Ed.* | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. 7. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| XIX. | 18. Ut nullus presbyter res ecclesiae vindat. | | 19. | 20. (19). Ut[b] presbiter res mancipia ecclesie potestatem vendendi non habeat. | 20. | 20. De rebus aecclesiae nullatenus vendendis. |
| XX. | 19. De mancipiis ecclesie fugitivo nullus praesumat. | | 20. | 21. (20). De his, qui ecclesie servum aut ancillam susciperint fugitivos. | 21. | 21. De fugitivis aecclesiae mancipiis. |
| XXI. | 20. De his servi ecclesie tributa sua legitimi redant. | | 21. De servis ecclesiae. | 22. (21). Qualiter servi ecclesie tributa solvi[c] debeat. | 22. | 22. De aecclesiae tributis a servis. |
| XXII. | 21. De liberis aut ecclesiasticis. | | 22. | 23. (22). De colonis ecclesiasticis, si ad episcopum aut ad iudicem suum venire dispexerunt[d]. | 23. | 23. De aecclesiae tributis a colonis. |
| XXIII. | 22. De causis, qui ad duci pertinent. | 23. De causis, quae ad ducem pertenent. | 23. De causis, quae ad regem pertinent. | 24. (23). De eo[e], qui mortem ducis consiliatus[f] fuerint. | 24. De causis, quae ad ducem pertinent. | 24. De causis, quae ad ducem pertinent[k]. |
| XXIV. | 23. De his, qui fugientem straniam invitaverit. | 24. | 24. | 25. (24). De homine, qui gentem extraneam infra provinciam invitaverit. | 25. | 25. De eo, qui extraneos intra provinciam invitaverit. |
| XXV. | 24. De his, qui in exercito lito comiserit. | 25. | 25. | 26. (25). De his, qui in exercitu litem commiserint. | 26. | 26. De his, qui in exercitu litem commiserint. |
| XXVI. | 25. De his, qui in exercitu, ubi rex ordinaverit. | 26. | 26. De his, qui in exertitu furtum faciunt. | 27. (26). De his, qui in exercitu aliquid furtum fecerint. | 27. | 27. De his, qui in exercitu furtum fecerint[l]. |
| XXVII. | 26. De his, qui sigillum[a] duci dispexerit. | 27. | 27. | 28. (27). De eo, qui sigillum aut mandatum ducis neglexerit. | 28. | 28. De his, qui signum iudicum neglexerint. |
| XXVIII. | 27. De his, qui in curte duci hominem occiserit. | 28. | 28. De his qui in curte ducis hominem occiderit. | 29. (28). De eo, qui in curte ducis hominem occiderit[g]. | 29. | 29. De homicidio in curte ducis aut foris in itinere facto. |
| XXIX. | 28. De his, qui misso duci infra provencia occiserit. | 29. | 29. | 30. (29). De eo, qui missum ducis infra provincia occiderint[h]. | 30. | 30. De missis ducis intra provinciam occisis. |
| XXX. | 29. De his, qui in curte re[gis] furtum fecerit. | 30. | 30. | 31. (30). De eo, qui in curte[i] regis furtum commiserit. | 31. | 31. De furtis in curte regis factis. |

a) sagillum 1. b) nullus *add.* 4*. c) solverunt 4. d) dispexerint 4*. e) his 4*. f) consiliati 4*. g) *ita* 4*; occiderint 4. h) occiderit 4*. i) curtem 4*. k) *hanc rubricam* 7 *etiam in textu habet.* l) De his qui in exercitu ubi rex ordinaverit exercitum 6. 7 *in textu.*

| 8. | 9. | 10. | 11. | 12. |
|---|---|---|---|---|
| 20. Ut[a] res ecclesiae non vindantur. | 19. Ut praesbyter de res ecclesiae terra vel mancipia nullum habeat potestatem alienandi. | 19. Ut praesbyter de res vel mancipia ecclesia nulla habeat potestatem alienandi. | 20. Ut presbiter res mancipia ecclesie potestatem vendendi non habeat. | 20. |
| 21. Si quis servum ecclesiae fugitivum susceperit. | 20. De his, qui de ecclesiae servum aut ancilla suscepit fugitivum. | 20. De his, qui ecclesiae servum aut ancillam susciperit fugitivam. | 21. De his, qui ecclesie servum aut ancillam susceperint fugitivos. | 21. |
| 22. Ut servi ecclesie tributa sua reddat[b]. | 21. De servis ecclesiae. | 21. De servis ecclesiae, quod tributa solvere debent. | 22. Qualiter servi ecclesie tributa solvere debeant. | 22. |
| 23. Coloni ecclesiae, ut regis ita tributum solvant. | 22. De colonis ecclesiasticis. | 22. De colonis ecclesiasticis, si episcopum aut ad iudicem suum venire dispexerit. | 23. De colonis ecclesiasticis, si ad episcopum aut ad iudicem suum venire dispexerunt. | 23. |
| 24. Si quis in morte duci consiliatus fuerit. | 23. De causis, quae ad duce pertinuntur[d]. | 23. De causis, quod duce pertenunt. | 24. De eo, qui mortem ducis consiliatus fuerit. | 24. De causis, qui ad duce pertinent. |
| 25. Si quis gentem extera infra provintia invitaverit. | 24. De gentem extranea. | 24. | 25. De homine, qui gentem extraneam infra provinciam invitaverit. | 25. |
| 26. Si quis in hoste[c] litem commiserit. | 25. De his, qui in exercito litem comiserint. | 25. | 26. De his, qui exercitu litem commiserit. | 26. |
| 27. Si quis in exercitum furtum fecerit. | 26. De furtis in exercito commissis. | 26. | 27. De his, qui in exercitu aliquid furtum fecerit. | 27. |
| 28. Si quis sigillum aut iussionem ducis sui neclexerit. | 27. De sigillis[e] ducis neclectis. | 27. | 28. De eo, qui sigillum aut mandatum ducis neglexerit. | 28. |
| 29. Si quis in curte duci hominem occiderit. | 28. Si quis in curte duci homicidium fecerit. | 28. | 29. De eo, qui in curte ducis hominem occiderit. | 29. |
| 30. Si quis missum ducis occiderit. | 29. De missum ducis occisum. | 29. | 30. De eo, qui missum ducis infra provincia occiderit. | 30. |
| 31. Si quis in curte regis alicuius furtum fecerit. | 30. De furtis in curte regis factum. | 30. | 31. De eo, qui in curtum regis furtum commiserit. | 31. |

a) *deest* 8*. b) reddant 8*. c) oste 8*. d) pertinentur 9*. e) singulis 8.

| *Ed.* | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. 7. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| XXXI. | 30. De his, qui res duci, quod ad eum pertinet. | 31. | 31. | 32. (31). De eo, qui res ducis furaverit. | 32. | 32. De furtis ducibus factis. |
| XXXII. | 31. De feminis, qui in menisterio duci sunt. | 32. | 32. | 33. (32). De feminis, que in ministerio ducis sunt. | 33. | 33. De his hominibus, unde mala suspitio furti est, ut nullis eis contra legem faciat[e]. |
| XXXIII. | 32. De his, qui in curte duci pugna comiserit. | 33. | 34. | (33[a]). De eo, qui in curte ducis pugnam commiserit. | 34. | 34. De eo, qui in curte ducis pugnam commiserit. |
| XXXIV. | 33. De his, qui praesumpserit infra provencia ostiliter. | 34. | 33. | 34. De eo, qui presumpserit infra provinciam res ducis hostiliter invadere. | 35. | 35. De eo, qui res ducis hostiliter invaserit. |
| XXXV. | 34. De eo duce, qui filium habet contumacem. | 35. | 34. | 35. De filio ducis, qui contra patrem suum surrexerit[b]. | 36. | 36. De filiis, qui parentibus suis contumaces extiterint. |
| XXXVI. | 35. De conventu secundum consuitudine antiqua. | 36. | 35. | 36. De conventu, ut secundum antiquam consuetudinem fiat[c]. | 37. | 37. De conventus, ut secundum consuetudinem antiquam fiant. |
| | | | | | | 38. De eis, qui ad placitum venire neglexerint. |
| XXXVII. | 36. De mancipia, foris provencia nemo vindatur. | 37. | 36. | 37. De mancipiis, ne foris[d] provincia vendantur. | | 39. De mancipiis, ut nullus extra provinciam ea vendat. |
| XXXVIII. | 37. De diae Dominico, ut nemo opere servile faciat. | 38. | 37. De die Dominico. | 38. De eo, qui die Dominico opera servilia facit. | | 40. De die Dominico. |
| XXXIX. | 38. De nupsias inlicitas. | 39. De inlicitis nuptiis. | 38. De nuptiis inlicitis. | 39. De inlicitis nuptiis. | 40. | 41. De incestis nuptiis. |
| XL. | 39. De patricidiis, de fratricidiis. | 40. De patricidiis, fratricidiis. | 39. De patricidis vel fratricidis. | 40. De patricidiis et fratricidiis. | 41. | 42. De occisione parentum. |
| XLI. | 40. De causa, ut nullus audire praesumat. | 41. | 40. De causis. | 41. Ut nullus causam adire presumat, nisi qui a duce constitutus est. | 42. | 43. De iudicibus. |
| XLII. | 41. De interpellatus ante iudicem. | 42. | 41. | 42. De eo, qui sepe interpellatus est ante ducem de qualicumque evidenti causa et convictus fuerit, ne ad iuramentum promittatur. | 43. | 44. De his, qui ante iudicem interpellati fuerint et a veracibus viris convictis. |

a) *rubrica legitur in* 4*; *deest* 4. b) surrexit 4*. c) *deest* 4. d) foras 4*. e) De feminis que in ministerio ducis sunt *in textu rubrica*.

| 8. | 9. | 10. | 11. | 12. |
|---|---|---|---|---|
| 2. Si quis aliquam[a] ducis furaverit. | 31. De res ducis, quod ad eum pertinent. | 31. | 32. De eo, qui res ducis furaverit. | 32. |
| 3. De feminis, qui ıinisterio ducis sunt[b]. | 32. De feminas monasterio[d]. | 32. De feminas, qui in monasterio ducis sunt. | 33. De feminis, qui in ministerio ducis sunt. | 33. |
| 34. Si quis res duci ıtiliter tulerit. | 33. De res duci invasas. | 33. | 34. De eo, qui presumpserit infra provinciam res ducis hostiliter infadere. | 34. |
| 35. De filio rebellem ri suo. | 34. De filio ducis contumacem[e]. | 34. | 35. De filio ducis, qui contra patrem suum surrexit. | 35. |
| 36. Ut conventus antia consuetudinem fiat. | 35. Ut conventus secundum consuetudinem antiqua fiet[f]. | 35. Ut conventus secundum consuitudinem antiquam fiat. | 36. De conventu, ut secundum antiquam consuetudinem. | 36. |
| 37. Ut mancipia extra ovincia non vindantur. | 36. (37[g]). Ut mancipia foris provincia[h] nemo[h] vendantur[h]. | 36. Ut mancipia foris provincia nemo vindatur. | 37. De mancipiis, ne fortias provintiae vendantur. | 37. |
| 38. Ut die Domenico[c] ebretur. | 37. (38). Ut[i] die Dominico operare nullus praesummat facere, quia hoc lex proibuit, et sacras scripturas in omnibus testatur. | 37. | 38. De eo, qui die Dominico opera servilia fecit. | 38. |
| 39. De inlicitas nups. | 38. (39). De nuptiis inlicitis. | 38. De nuptiis inlicitis. | 39. De inlicitis nupciis. | 39. De nuptiis inlicitis. |
| 40. Si quis parentem ım occidere voluerit. | 39. (40). De patricidiis et fratricidiis[k]. | 39. De patrecidiis et fratricidiis. | 40. De patricidiis et fratricidiis. | 40. De patricidiis, fratricidiis. |
| 41. Ut causas iudex licet. | 40. (41). Ut nullus causas audire praesumat nisi[h] qui[h]. | 40. | 41. Ut nullus causam adire presumat, nisi qui a duce constitutus est. | 41. |
| 42. De veraces et silocus testes. | 41. (42[d]). Si quis interpellatus ante duce[d]. | 41. | 42. De eo, qui sepe interbellatus est ante ducem de qualecumque evidenti causa et convictus fuerit, non ad iuramentum promittatur. | 42. |

a) aliqua 8*. b) quicquid illi contra legem fit *add.* 8*. c) dominico 8*. d) *rubrica deest* 9*. e) contumatis 9. f) *sub hac* brica *tituli* 35. 36 *comprehenduntur* 9*. g) *numeros, quos praebet* 9*, *uncinis inclusos apposuimus.* h) *deest* 9*. i) Ut dominico nemo 9*. k) *ita* 9*; patricidiis 9.

| *Ed.* | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. 7. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | | 43. | 42. | 43. Ut scriptura non valeat, in qua annus, et dies non ostenditur. | 44. | 45. De cartis, quomodo eas ostendere debeant. |
| XLIII. | 42. De crimen, quod liber adversus liberum inposuerit. | 43. | 43. | 44. De libero, qui alteri libero crimen inposuerit. | 45. | 46. De criminalibus causis, si alicui aliquis iniecerit. |
| XLIV. | 43. De causa, qui sepe solent contingere [a]. | 44. De causis, quae saepe contingere solent in populo. | 44. De causis, qui sepe solent contingere in populo. | 45. De rixis, que [b] sepe fieri solent in populo. | 46. | 47. De causis, qui sepe solent contingere in populo [f]. |
| XLV. | 44. De eo libero, qui liberum extra terminum vindediret. | 45. | 45. | 46. De libero, qui liberum extra terminos vendit. | 47. | 48. De eo, qui liberum hominem extra terminum vendiderit. |
| XLVI. | 45. De feminis liberis extra marcha vindita fuerent. | 46. | 46. De feminis liberis. | 47. De eo, qui feminam ingenuam ex marcam [c] vendit. | 48. | 49. De vendita libera femina [g]. |
| XLVII. | 46. De eo libero alio liberum infra provencia vindedirent. | 47. | 47. | 48. De eo, qui liberum hominem vel feminam liberam infra provinciam vendiderit. | 49. | 50. De libero homine intra provinciam vendito. |
| XLVIII. | 47. De homine Alamanno occiso, quod morthaudo dicunt. | 48. | 48. De mortuado. | 49. De eo, qui hominem occiderit et eum mortaudo fecerit. | 50. | 51. De homine mordtoto occiso. |
| XLIX. | 48. De liberum, qui de terra exfodiatur. | 49. | 49. | 50. De eo, qui liberam de terra effodierit [d]. | 51. | 52.[h] De eo, qui liberum hominem de terra effoderit. |
| L. | 49. De uxore alterius contra lege tullerit. | 50. | 50. | 51. De libero, qui alterius uxorem tulerit. | 52. | 53. De eo, qui alterius uxorem sibi tulerit. |
| LI. | 50. De spunsata alterius accepta. | 51. | 51. | 52. De eo, qui sponsam alterius acciperit. | 53. | 54. De eo, qui sponsatam alterius tulerit [i]. |
| LII. | | 52. | 52. | 53. De eo, qui sponsam suam dimiserit et aliam duxerit. | 54. | 55. (56 [k]). De eo, qui disponsatam suam dimiserit et aliam duxerit. |
| LIII. | 51. De filia alterius non spunsata accepta. | 53. | 53. | 54. De eo, qui filiam alienam desponsatam acciperit. | 55. | 56. (57). De eo, qui filiam alteris non sponsatam tulerit. |
| LIV. | 52. De libero mortuo et uxorem relecta. | 54. | 54. | 55. De uxore mortuo marito sine filiis relicte. | 45 [e]. | 57. (58). De eo, qui sine heredibus mortuus fuerit relicta uxore. |

a) De his, qui saepae solunt contingere in populo *rubrica in textu.* b) qui 4. c) marca 4*. d) *deest in textu rubrica.* e) *ita per errorem c.; numeros, ut in codice scripti sunt, proposuimus.* f) De c. que s. s. continere *rubrica in textu.* g) De feminis (feomnis 6) autem (aut 6) liberis *rubrica in textu.* h) LIII *etc.* 7*. i) *in textu cod.* 6 *hic titulus in duos dividitur.* k) LVI *etc.* 6*.

| 8. | 9. | 10. | 11. | 12. |
|---|---|---|---|---|
| 43. De scripturae robore. | 42. (43). Scriptura non valeat [e]. | 42. | 43. Ut scriptura non valeat, in qua annus et dies non ostenditur. | 43. |
| 44. Si quis alterum aput regem incriminaverit. | 43. (44). Si quis liber liberum crimen crimino [e]. | 43. | 44. De libero, qui alteri libero crimen inposuerit. | 44. |
| 45. Si quis alter alterum in platea occiderit. | 44. (45). De causis, qui sepe solent fieri in populo. | 44. De causis, qui sepe solent fieri in populo. | 45. De rixis, qui sepe fieri solent in populo. | 45. De causis, qui sepe solent contingere in populo. |
| 46. Si quis liberum extra [a] terminos vindederit. | 45. (46). Si quis liber liberum extra terminos venderit [e]. | 45. | 47. (46 [f]). De libero, qui liberum extra terminos vendiderit. | 46. |
| 47. Si quis libera femina extra marca vindederit [b]. | 46. (47). De feminis et liberis [e]. | 46. | 48. (47). De eo, qui feminam ingenuam ex marcam vendiderit. | 47. |
| 48. Si quis infra provincia liberum vindederit. | 47. (48). Si enim liber liberum infra provintia vendiderit [e]. | 47. | 49. (48). De eo, qui liberum hominem vel feminam liberam infra provinciam vendiderit. | 48. |
| 49. Si quis hominem occiderit. | 48. (49). Si quis hominem occiderit [e]. | 48. | 50. (49). De eo, qui hominem occiderit et eum mortaudo fecerit. | 49. |
| 50. Si quis hominem liberum de terra exfoderit [c]. | 49. (50). Si quis liberum de terra effodierit [e]. | 49. | 51. (50). De eo, qui liberum de terra effodierit. | 50. |
| 51. Si quis uxorem alterius tulerit [b]. | 50. (51). Si quis liber uxorem alterius tulerit [e]. | 50. | 52. (51). De libero, qui alterius uxorem tulerit. | 51. |
| 52. Si quis sponsatam alterius tulerit. | 51. (52). Si quis sponsatam alienam acciperit [e]. | 51. | 53. (52). De eo, qui sponsam alterius acciperit. | 52. |
| 53. Si quis filiam alienam disponsata [d] dimiserit. | 52. (53). Si quis spliam alienam disponsatam dimiserit [e]. | 52. | 54. (53). De eo, qui sponsam suam dimiserit et aliam duxerit. | 53. |
| 54. Si quis, nolentem patrem, filiam eius tulerit. | 53. (54). Si quis filiam alterius non sponsatam acciperit [e]. | 53. | 55. (54). De eo, qui filiam alienam disponsatam acciperit. | 54. |
| 55. Si quis absque heredes moritur. | 54. (55). Si quis liber mortuus fuerit, relinquerit uxorem [e]. | 54. | 56. (55). De uxore mortuo marito sine filiis relictae. | 55. |

a) ex 8*. b) *deest* 8*. c) exfodierit 8*. d) disponsatam 8*. e) *rubrica deest* 9*. f) *numeros, quos textus praebet, uncinis inclusos apposui.*

| *Ed.* | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. 7. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | 55. | 56. De eo, qui proximi sui defuncti uxori sine filiis relicti dotem contradixerit. | 46. | 58. (59). De dote eius mulieris. |
| LV. | 53. De duas sororis absque fratris relectas. | 55. | 56. | 57. De hereditate duarum sororem[a], que absque fratribus post mortem patris relicte sunt. | 57. | 59. (60). De duabu sororibus sine fratre : patre relictis. |
| LVI. | 54. De libera femina virgo vadit in itenere. | 56. | 57. | 58. De eo, qui mulierem in itinere vadentem denudaverit aut cum ea mechaverit. | | 60. (61). De puelli et mulieribus in itiner detractis. |
| LVII. | 55. De his, qui alium per ira percusserit. | 57. | 58. | 59. De eo, qui alium percusserit aut vulneraverit[b]. | | 61. (62). De varii percussuris per iram factis. |
| | | | 59. | 60. De eo, qui alteri aurem absciderit. | | |
| | | | 60. | 61. (60). De eo, qui palpebras alterius maculaverit[c]. | | |
| | | | 61. | 62. (60). De nare transpuncta aut abscisca. | 58. | |
| | | | 62. | 63. (60). De labiis maculatos. | | 62. (63). De varii plagis et abscisionibu omnium membrorun totius corporis. |
| | | | 63. | 64. (60). De lingua abscisa et vulneribus in facie factis. | | |
| | | | 64. | 65. (60). De eo, qui alium contra lege tunderit et de diversis vulneribus. | | |
| LVIII. | 56. De his, qui liberum in via manus egeciret verit. | 58. | 65. | 66. (61). De eo, qui alteri viam contradixerit[d]. | | |
| LIX. | 57. De his, qui liberus liber in via de caballo iecta. | 59. | 66. | 67. (62). De eo, qui alterum de caballo iactaverit[e]. | 69. | 63. De eo, qui aliun de caballo[i] iactaveri et eum tulerit. |
| LX. | 58. Si liber liberum occiserit. | 60. | 67. | 68. De libero, qui liberum occiderit[f]. | | 64. De homicidio. |
| LXI. | 59. De eo, qui alicui ammessario involaverit. | 61. | 68. | 69. De eo, qui alterius amissarium[g] furaverit. | 70. | 65. De admissario in volato. |

a) sororum 4*. b) vulneraverunt 4*. c) *deest haec rubrica cum* 4 *sequentibus* 4*. d) De eo qui palbera alterius maculaverit 4*. e) *deest rubrica* 4*. f) *rubrica et numerus desunt* 4*. g) emisarium 4. h) eiusdem 7 i) cavallo in via 7.

| 8. | 9. | 10. | 11. | 12. |
|---|---|---|---|---|
| 56. Si quis proximus mortuum maritum dotem mulieri contradixerit[a]. | 55. (56). Proximus autem mariti defuncti[c]. | 55. | 57. (56). De eo, qui proximi sui defuncti uxore sine filiis relicti dotem contradixerit. | 56. |
| 57. Si duas sorores post mortem patris remanserint. | 56. (57). Si autem duas sorores absque fratre relictas[c]. | 56. | 58. (57). De hereditate duarum sororum, que absque fratribus post mortem patris relicte sunt. | 57. |
| 58. Si quis capite mulieris nutaverit. | 57. (58). Si quis femina invadet[c]. | 57. | 59. (58). De eo, qui mulierem in itinere vadentem denudaverit aut cum ea mechaverit. | 58. |
| 59. Si quis alium per iram pulislac percusserit. | 58. (59). Si quis alium per iram percusserit[c]. EXPLICIUNT[d] CAPITULA. | 58. | 60. (59). De eo, qui alium percusserit aut vulneraverit. | 59. |
| 60. De aurem abscisam et alia membra. | | | 61. (60). De eo, qui alteri aurem absciderit. | |
| 61. De brachio absciso. | | | 62. (61). De eo, qui palpebras alterius maculaverit. | |
| 62. De mano et digita abscisa. | | | 63. (62). De nare transpuncta aut abscisa. | |
| 63. De latera puncta. | | | 64. (63). De labiis maculatis. | |
| 64. De coxas genucula et tibias. | | | 65. (64). De lingua abscisa et vulneribus in faciae factis. | |
| 65. De pede et digita pedis abscisa. | | | 66. (65). De eo, qui alium contra legem tunderit, et de diversis vulneribus. | |
| 66. Iterum de coxa[b] et ernia. | | | 67. (66). De eo, qui alteri viam contradixerit. | 67. |
| 67. Si quis alii via contraverit. | 60. | 59. | | 68. |
| 68. Si quis alium in via de caballo iactaverit. | 61. | 60. | 68. (67). De eo, qui alterum de caballo iactaverit. | |
| 69. Si quis liber liberum occiderit. | 62. | 61. | 69. (68). De libero, qui liberum occiderit. | 70. |
| 70. De amissario involato. | 63. | 62. | 70. (69). De eo, qui alterius ammissarum furaverit. | 71. |

a) contr. 8. b) abscisa *add.* 8*. c) *rubrica deest* 9*. d) EXPL 9.

| *Ed.* | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. 7. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| LXII. | 60. De his, qui alicui caballum involaverit. | 62. | | (70[b]). | | 66. De cavallo involato[a]. |
| LXIII. | 61. De his, qui equum, quod marh dicunt, excusserit oculum. | 63. | 69. | | 71. | 67. (66[o]). De iumenti oculo excusso, et si aliquis eum scorticaverit. |
| LXIV. | 62. De domino, qui in equo suo caballicaverit. | 64. | 70. | 70. (71). De eo, qui equum placaverit, dum hominem plagare voluerit. | 72. | 68. (67). De eo, qui hominem plagare volens equo eius plagaverit[p]. |
| LXV. | 63. De his, qui in troppo de iumenta illa ducatrice involat. | 65. | 71. | 71. (72). De eo, qui in troppo[c] de iumentis doctricem involaverit[d]. | 73. | 69. (68). De eo, qui ductricem de iumentis furaverit. |
| LXVI. | 64. De his, qui iectum super iumentum fecerit. | 66. | 72. | 72. (73). De eo, qui pregnum iumentum furaverit aut[e] abortivum fecerit. | 74. | 70. (69). De eo, qui pregnum iumentum percusserit. |
| LXVII. | 65. De his, qui gregem iumentorum ad pignus tullerit. | 67. | 73. | 73. Qualiter iumenta, qui messem leserit[f], includantur[g]. | 75. | 71. (70). De his, qui gregem iumentorum ad pignus tulerint[q]. |
| LXVIII. | 66. De his, qui in vacaricia legitima, ubi sunt 12. | 68. | 74. | 74. De eo, qui taurum gregem regentem involaverit aut occiderit[h]. | 76. | 72. (71). De tauro de vaccaria[r] involato. |
| LXIX. | 67. De his, qui mortaudus baro aut femina. | 69. | 75. | 75. De eo[i], qui mortaudus inputatur. | 77. | 73. (72). De mordtoto barone vel femina. |
| LXX. | 68. De mulieri prinata et partum periclitatum. | 70. | 76. | 76. De eo, qui gravide mulieri natum interfecerit. | 78. | 74. (73). De gravida[s] muliere et ab alio dampnata. |
| LXXI. | 69. De praecium bovis. Summus bovis 5 tremisses valet. | 71. | 77. | 77. De pretio vobis. | 79. | 75. (74). De valitura boum[t] vel reliquis armentis. |
| LXXII. | 70. De pastore porcario[a]. | 72. De pastore porcario. | | | 80. De pastore porcario. | |
| LXXIII. | 71. De legitimo pastore ovium. | 73. | 78. | 78. De eo qui, pastores vel artifices occiderit. | | |
| LXXIV. | 72. De mariscalco. | 75. | | | | |
| LXXV. | 73. De ancilla vestiaria aliquis concupuerit. | 76. | 79. | 79. De eo, qui cum[k] ancillam[l] vestiariam[l] et genitiariam conbuerit[m]. | 81. | 76. (75). De canibus pastorum et ab aliis occisis et de adulteriis ancillarum atque de incendio[u]. |

a) *eadem rubrica etiam in textu.* b) *deest rubrica* 4. c) troppe 4*. d) imbolaverit 4*. e) ut 4*. f) leserint 4*. g) cludantur 4*. h) a. o. *desunt* 4. i) *desunt* 4. k) *deest* 4*. l) ancilla vestiaria 4*. m) concubuerit 4*. n) *rubrica deest* 6. o) LXVI *etc.* 6*. 7. p) placaverit 7. q) *deest* 7. r) vaccaricia 7. s) gravada 7. t) bovum 7. u) 7* *rubricam habet:* De pastore porcario.

| 8. | 9. | 10. | 11. | 12. |
|---|---|---|---|---|
| 71. De alio caballo[a] furtato. 72. (71[b]). Si quis equi, marach, oculum excusserit. | 64. | 63. | *deest.* | 72. |
| 73. (72). Si quis caballo[c] domino eius super sedens[d] placuerit[e]. | 65. | 64. | 71. (70). De eo, qui equum placaverit, dum hominem plagare voluerit. | 73. |
| 74. (73). Si quis doctricem de inter iumentas[f] furaverit. | 66. | 65. | (71). De eo, qui in tropo de iumentis doctricem involaverit[i]. | 74. |
| 75. (73). Si quis iactu[g] infra utero pollame occidit[h]. | 67. | 66. | (72). De eo, qui pregnum iumentum furaverit et abortaverit. | 75. |
| 74. Si quis graeciem iumentorum pignus tulerit. | 68. | 67. | (73). Qualiter iumenta, qui messem leserit, includantur. | *deest.* |
| 75. Si quis taurum de vaccam furaverit vel occiderit. | 69. | 68. | (74). De eo, qui taurum gregem regentem involaverit. | *deest.* |
| 76. De wirigild baronis mordtotus vel feminae. | 70. | 69. | (75). Qui mortaudus inputatur. | *deest.* |
| 77. Si quis muliere gravida instrigaverit. | 71. | 70. | (76). De eo, qui gravide mulieri natum interficerit. | *deest.* |
| 78. De pretium bovis. | 72. | 71. | (77). De precio bovis. | 80. |
| 79. Si quis porcarium occiderit. | 73. | 72. De pastore porcario. | (78). De eo, qui pastores vel artifices occiderit. | 81. De pastore porcario. |
| | | | | 82. |
| 80. Si quis ancillam vestiaria alteri violaverit. | 74. | 83. | (79). De eo, qui ancillam vestiariam et genecciaria concupuerit. | |

a) cavallo 8*. b) LXXI *etc.* 8*. c) caballum 8*. d) sedem 8*. e) plagaverit 8*. f) iomentas 8. g) iectu 8*. h) *hoc loco finis est indicis.* i) *inde ab hoc titulo in indice numeri titulorum desunt.*

| *Ed.* | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. 7. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| LXXVI. | 74. De his, qui fogo in nocte miserit. | 77. | | | | |
| LXXVII. | 75. De stuba ovilem porcaricia concremaverit. | 78. | 80. | 80. De eo, qui incendium super alium in nocte miserint. | 82. | |
| LXXVIII. | 76. De canibus siusibus. | 79. De canis de usibus. | 81. De canis seusibus. | 81. De canibus seusibus vel aliis furatis aut occisis[a]. | 83. | 77. (76). De canibus furatis et reliquis canum causis. |
| LXXIX. | 77. De his, qui clausuram in aqua fecerit. | 80. | 82. | 82. De eo, qui aliquam clausuram in[b] aqua[b] fecerit. | 84. | 78. (77). De clausuris in aqua factis. |
| LXXX. | 78. De molinum aut aliqua clausura in aqua. | 81. | | | 85. | 79. (78). De mulino[l], ut nulli sua sclusa noceat. |
| LXXXI. | 79. De contencione, si orta fuerit. | 82. | 83. | 83. De his, qui de terra sua inter illis contendunt. | 86. | 80. De terminis. |
| LXXXII. | 80. De his, qui servum alterius fugitivum susciperit. | 83. | 84. | 84. De eo, qui servum alterius fugientem acciperint et sequenti domino contradixerit. | | 81. De fugitivo servo. |
| LXXXIII. | 81. De his, qui pignus tullerit contra lege. | 84. | 85. | 85. De eo, qui servum[c] in pignus susciperint, et si ipse[d] servus aliquod[e] dampnum fecerit. | | 82. De eo, qui alicuius aliquod pignus contra legem tulerit. |
| LXXXIV. | 82. De his, qui res suas per alium hominem inveniret. | 85. | 86. | 86. De eo, qui alteri res suas apud se inventas contradixerit. | | 83. De rebus post alium hominem inventis. |
| LXXXV. | 83. De fratres post mortem patris. | 86. | 87. | 87. Ut fratres post mortem patrem eorum hereditatem non dissipent, antequam dividant[f] eam. | 89. | 84. De divisione fraterna post mortem patris. |
| LXXXVI. | 84. De his, qui hominem occiderit et negare voluerit. | 87. | 88. | 88. De eo, qui hominem occiderint[g] et negaverunt[h]. | 90. | 85. De eo, qui alium occiderit. |
| LXXXVII. | | 88. | 89. | 89. De coxa vel brachio abscisis. | 91. | |
| LXXXVIII. | 85. De his, qui mulierem prignantem aborsum fecerit. | 89. | 90. | 90. De eo, qui mulieri pregnante abortivum fecerint. | 92. | 86. De coxa abscisa. |
| LXXXIX. | 86. De mulierem, qui hereditatem paternicam abit. | 90. | 91. | 91. (90). De hereditatem, quam mulier post partum statim[i] mortua derelinquit. | 93. | 87. De hereditate mulieris. |
| XC. | 87. De his, qui exercitum pugna comissa paris demisserit. | 91. | 92. | 92. (91). Qui in pugna parem suum derelinquit et[k] aufugerit. | 94. | 88. De eo, qui in exercitu parem suum dimiserit. |

a) occisi sunt 4*. b) iniqua 4. c) alterius *add.* 4. d) sub se 4. e) aliquid 4. f) divident 4. g) occiderit 4*. h) negaverit 4*. i) *deest* 4*. k) *deest* 4. l) molino 7.

| 8. | 9. | 10. | 11. | 12. |
|---|---|---|---|---|
| 81. Si quis nocte focum in domum alterius miserit. | 75. | 84. | 80. De eo, qui incendium super alium innocente miserit. | 83. |
| 82. De cane cursale involato. | 76. De canem seusi. | 85. | 81. De canibus seusibus vel aliis furatis aut occisis. | *deest.* |
| 83. De clausura in aqua facta. | 77. | 86. | 82. De eo, qui aliquam clausuram iniqua fecerunt. | *deest.* |
| 84. De mulinum clau. in aqua. | 78. | | | |
| 85. Si contentio inter genealogias fuerit[a]. | 79. | 87. | 83. De his, qui de terra sua inter illis contendunt. | *deest.* |
| 86. Si quis fugitivum susceperit et cum domino suo reddere noluerit. | 80. | 88. | 84. De eo, qui servum alterius fugientem acciperit et sequenti domino contradixerit. | *deest.* |
| 87. De inlecitam pignerationem[b]. | 81. | 89. | 85. De eo, qui servum in pugnus suscepit, et sub se servus aliquid dampnum fecerit. | *deest.* |
| 88. Si quis qualecumque rem alterius . . . | 82. | 90. | 86. De eo, qui alteri res suas apud se inventas contradixerit. | *deest.* |
| 89. Ut frater fratri portionem ante divisionem non dissipet. | 83. | 91. | 87. Ut fratres post mortem patres eorum hereditatem non dissipent, antequam dividant eam. | 91. |
| 90. De iuramentum homicidii. | 84. | 92. | 88. De eo, qui hominem ocçiderit et negat. | 92. |
| 91. De coxa abscisa. | 85. | 93. | 89. De coxa vel brachio abscisis. | 93. |
| 92. De aborsum mulieris. | 86. | 94. | 90. De eo, qui mulieri pregnante abortivum fecit. | 94. |
| 93. Si quis mulier habens heredem partum[c] moritur. | 87. | 95. | 91. De hereditate, quam mulier post partum statim[d] mortua derelinquid. | 95. |
| 94. Si quis relinquit pares in pugna et fugit. | 88. | 94. | 92. Qui in pugna parem suum derelinquit. | |

a) Si conteñ. int. geneā. fue. 8. b) De inlc . . a pigne. rāt. 8. c) pār. 8. d) sta 11.

| *Ed.* | *Codd.* 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. 7. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| XCI. | 88. De his, qui post finienda causa mallaverit. | 92. | 93[a]. | 93. (92). De eo, qui post finitam et emendatam causam mallare presumpserit. | 94. | 89. De eo, qui post definitam[i] causam aliquem mallare voluerit. |
| XCII. | 89. De his, qui feminam ingenuam colpo percusserit. | 93. | | 94. De eo, qui ingenuam feminam colobo percusserint[c]. | 95. | 90. De eo, qui ingenuam feminam culpo percusserit. |
| XCIII. | 90. De his, qui medullam rumpit. | 94. | | 95. De eo, qui medelam aut carrucam alterius involaverit. | 96. | 91. De utensilibus carri furatis. |
| XCIV. 1—3. | 91. De buricas in silva incinsas. | 95. | 94[b]. | 96. De eo, qui puricas in silva pecorum incenderunt[d]. | 97. | 92. De buricis animalium in silva siquis incenderit vel per fortiam intraverit. |
| 4. | | | | 97. (96). De eo, qui gregem animalium in pignus tullerit[e] et porcarium vel ceteras[f] pastores flagellaverant[g]. | 98. | 93. De eo, ut nullus gregem cuiuscumque animalium pignerare praesumat. |
| 5. 6. | | | | | | 94. De porcario battudo. |
| XCV. | 92. De his, qui vissontum biballum cervum involat. | 96. | | | 99. | 95. De venationum animantibus et reliquis furatis vel occisis. |
| XCVI. 1—3. | 93. De his, qui acceptorem, qui auca mordit occiderit. | | | | | 96. De acceptore et de aliis animalibus et de cane, qui hominem occiderit et de reliquis talibus furtis[k]. |
| | | 97. | | 98. (97). De eo, qui bissontem[h] aut bubalum vel cetera animalia furaverit aut occiderit. | | |
| 4. | | | | | | |
| 5—7. | | 98. | | EXPLICIUNT CAPITULA. | | 97. De ferro mulinario[l] et de sepe capellata atque de mortuo in terra aliena sepulto et de mortuo alieno, qui absque consensu suorum sepultus fuerit. |
| XCVII. | 94. De ingenuum aut ingenuam intra miserit. | 99. | | | | |
| | | 100. | | | | |
| | | 101. | | | | EXPLICIT[m]. |
| XCVIII. | 95. De his, qui res alienas aut ecclesiasticas evaserit. EXPLICIT CAPITULA LEGIS HUIUS. | 102. | | | | |

a) *hic titulus compositus est ex titulis nostris XCI. XCVI,* 4. 3. b) *titulus compositus est ex titulis nostris XCIV,* 4—6. *XCV. XCVI,* 1. 2. 5. 6. 7. *XCVII. XCII. Desunt hoc loco tit. XCIII. XCVIII. XCIV,* 1—3, *qui titulo LXXX. annexi sunt.* c) percusserit 4*. d) incenderit 4*. e) tulerit 4*. f) ceteros 4*. g) flagellaverunt 4*. h) bisontem 4*. i) diffinita 7. k) factis 7. l) molinario 7. m) *deest* 6.

| 8. | 9. | 10. | 11. | 12. |
| --- | --- | --- | --- | --- |
| 95. Si quis post finita causa iterum mallare voluerit. | 89. | 94. | 93. De eo, qui post finitam et emendatam causam mallare presumpserit. | |
| 96. Si quis femina libera colpu percusse[rit]. | 89. | 95. | 94. De eo, qui feminam ingenuam colobo percusserit. | |
| 97. De metula vel carruca involata. | 90. | 95. | 95. De eo, qui medellam aut carrucam alterius involaverit. | |
| 98. Si quis purias incederit vel introierit. | | 96. | 96. De eo, qui puricas in silva pecorum incenderit. | |
| 99. Si quis gregem de porcis[a] iumenta pecora pignoraverit[a]. | | 97. | 97. De eo, qui regem animalium in pugnus tulerit et porcarium vel ceteros pastores flagellaverit. | *Desunt.* |
| 100. De urso et alias feras involа[tas]. | | | | |
| 101. Si alie[nus[b] cavall]us hominem oc[ciderit][b]. 102. Si de sepe saliet ac transpunctus fuerit. | | 98. | 98. De eo, qui bissontem aut bubalum [vel cetera animalia aut furaverit aut occiderit. | |

a) porc. iumta p ra pig. 8. b) alie . . . . . us homim oc. 8.

# *INDICES*[a]

## *Numeri titulorum in codd. B.*

| *Ed.* | *Codd.* 1—3. 5—7. 10. 12. 17. | 4. | 8. | 9. | 13. 14. | 15. | 18. | 16. 19—33. 35. 37. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| I. | 1. | 1. | 1. | 1. | 1. | 1. | 1. | 1. |
| II. | 2. | 2. | 2. | 2. | 2. | 2. | 2. | 2. |
| III. | 3. | 3. | 3. | 3. | 3. | 3. | 3.[d] | 3. |
| IV. | 4. | 4. | 4. | 4. | 4. | 4. | 4. | 4. |
| V. | 5. | 5. | 5. | 5. | 5. | 5. | 5. | 5. |
| VI. | *deest.* | *deest.* | *deest*[b]. | *deest.* | 36. | 6. | *deest.* | 6. |
| VII. | 6. | 6. | 6. | 6. | 6. | 7. | 6. 3*. | 7. |
| VIII. | 7. | 7. | 7. | 7. | 7. | 8. | 7. 4*. | 8. |
| IX. | 8. | 8. | 8. | 8. | 8. 9.[c] | 9. | 8. 5*. | 9. |
| X. | 9. | 9. | 9. | 9. | 10. | 10. | 9. 6*. | 10. |
| XI. | 10. | 10. | 10. | 10. | 11. | 11. | 10. 7*. | 11. |
| XII. | 11. | 11. | 11. | 11. | 12. | 12. | 11. 8*. | 12. |
| XIII. | 12. | 12. | 12. | 12. | 13. | 13. | 12. 9*. | 13. |
| XIV. | 13. | 13. | 13. | 13. | 14. | 14. | 13. 10*. | 14. |
| XV. | 14. | 14. | 14. | 14. | 15. | 15. | 14. 11*. | 15. |
| XVI. | 15. | 15. | 15. | 15. | 16. | 16. | 15. 12*. | 16. |
| XVII. | 16. | 16. | 16. | 16. | 17. | 17. | 16. 13*. | 17. |
| XVIII. | 17. | 17. | 17. | 17. | 18. | 18. | 17. 14*. | 18. |
| XIX. | 18. | 18. | 18. | 18. | 19. | 19. | 18. 15*. | 19.[e] |
| XX. | 19. | 19. | 19. | 19. | 20. | 20. | 19. 16*. | 20. |
| XXI. | 20. | 20. | 20. | 20. | 21. | 21. | 20. 17*. | 21. |
| XXII. | 21. | 21. | 21. | 21. | 22. | 22. | 21. 18*. | 22. |
| XXIII. | 22. | 22. | 22. | 22. | 23. | 23. | 22. 19*. | 23. |

a) *Ad indicem conficiendum numeri titulorum desumti sunt e codd.* 1—10. 12—33. 35. 37, *rubricae e codd.* 1—10. 13. 14. 16—22. 24—33. 35. 37. *Ubi ordo textus ab indice differt, ordinem textus asterisco apposito indicavi.*
b) *manu recentiore tit. VI inseritur.* c) *titulus* 9 *codicum* 13. 14 *est titulus noster VIII ex recensione novella.*
d) *in textu desunt tituli editionis III—VI.* e) *tituli XIX—XXI hoc ordine leguntur: XXI. XIX. XX.*

# *CODICUM B.*

## INCIPIUNT[a] CAPITULA[b] LEGIS[c] ALAMANNORUM[d].

De liberis, qui res suas ad ecclesiam[e] Dei[f] tradunt.

De[g] liberis, qui res suas ad ecclesiam[e] Dei[h] tradunt[i] et in[k] beneficium sub[l] usufructuario[l] accipiunt[m].

De liberis vel servis[n], qui ad[o] ecclesiam[p] confugiunt[q].

De liberis[r], qui infra ianuas ecclesie interfecti fuerint[s].

De raptoribus, qui de[t] ecclesiis aliquid vi[u] abstraxerint[v].

De iuratoribus[w], quales vel[x] quantos secundum ewa[y] homo habere debet.

De liberis, qui de[z] ecclesia[z] aliquid[z] furaverint.

De liberis, qui servum ecclesie occiderint*.

De colonis ecclesie occisis[a].

De eo, qui in curte episcopi armatus ingreditur.

De[b] eo, qui in presbiteri curtem armatus ingreditur.

De his, qui episcopo aliquam iniuriam fecerint[c].

De his, qui presbitero[d] parrochiano[d] iniuriam intulerint[e].

De his, qui diacono aliquam[f] iniuriam fecerint[g].

De[f] his[f], qui monacho aliquam[f] iniuriam intulerint[h].

De his, qui clerico[i] aliquam[f] iniuriam[k] intulerint[l].

De liberis[m], qui ad ecclesiam[n] dimissi[o] sunt[f], si occidantur.

De ancilla libera dimissa, si postea[p] servo se coniunxerit[q], et[r] de Alamanna[s], quae[t] servo nupserit.

Ut nullus laicus rem ecclesiae absque carta[u] praesumat possidere.

Ut[v] presbiter[w] res vel mancipia ecclesiae potestatem vendendi non habeat.

De his, qui ecclesiae servum vel[x] ancillam[y] susceperint fugitivos.

Qualiter servi ecclesiae tributa solvere debeant.

De[z] colonis[a] ecclesiasticis, si ad episcopum aut ad[b] iudicem suum venire dispexerint[c].

*) *Ita codd.* 1. 1*b*. 2—10. 13. 14. 18; qualiter servi conponendi sunt *codd.* 16. 19. 20. 21. 22. 24—31. 33. 35. 37.

a) Incipit 7. 20. b) *deest* 7. c) lex 7. d) Alamandorum 10; Amnorum 7. e) ecclesias 2. 10. f) *deest* 1. 18. g) Item de 18. h) *deest* 19. 29. i) dederint 29. k) *deest* 31. l) sibi 1*b*; s. usufructum 20. m) accipere voluerit 20. n) diversis 20. o) *deest* 2. p) Dei *add.* 1*b*. 3. 9. 10. q) fugiunt 6. 9. r) vel servis *add.* 9. s) sunt 1*b*. 3; occiderint 29. t) ad 21. u) *deest* 18. 20. 31. v) tulerint 18. w) iurationibus 20. x) aut 16. 22. 27. y) *deest* 20. z) aliquit ad ecclesiam 20. a) *hoc loco postera manu add.* 8: Qualiter servi conponendi sunt. b) Item de eodem *rubr.* 18. c) Novons *add.* 4. d) presbiterum patrochiano 2. e) tulerint 6. f) *deest* 18. g) intulerint 4. h) *tota rubr. postera man. scripta est in* 8. i) clero 18. k) *deest* 20. l) fecerint 16; fecerit 8*. m) his 4. n) Dei *addunt* 4. 8. 14. o) Dei missi 10. p) a *add.* 20. q) iunxerit 8; adiunxerit 9; coniux 29. r) et — nupserit *des.* 29. s) Alamannia 6; Alemannia 18; serva *addit* 30. t) *deest* 18; quae s. nups. *des.* 6. 30. u) circa 14; certa 32. v) nullus *add.* 31. w) vel aliquis pastor ecclesie *add.* 31. x) aut 2. 3. 6. 9. 10. 14. 18—20. 21. 28. 29. 31. 32. y) mancipia 30. z) servis *add.* 31. a) servis 16. 32. b) a 3; *deest* 10. 13. 14. 18. 20. c) *deest* 6. 20.

| *Ed.* | *Codd.* 1—3. 5—7. 10. 12. 17. | 4. | 8. | 9. | 13. 14. | 15. | 18. | 16. 19—33. 35. 37. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| XXIV. | 23. | 23. | 23. | 23. | 24. | 24. | 23. 20*. | 24. |
| XXV. | 24. | 24. | 24. | 24. | 25. | 25. | 24. 21*. | 25. |
| XXVI. | 25. | 25. | 25. | 25. | 26. | 26. | 25. 22*. | 26. |
| XXVII. | 26. | 26. | 26. | 26. | 27. | 27. | 23*.[c] | 27. |
| XXVIII. | 27. | 27. | 27. | 27. | 28. | 28. | 26. 24*. | 28. |
| XXIX. | 28. | 28. | 28. | 28. | 29. | 29. | 27. 25*. | 29. |
| XXX. | 29. | 29. | 29. | 29. | 30. | 30. | 28. 26*. | 30. |
| XXXI. | 30. | 30. | 30. | 30. | 31. | 31. | 29. 27*. | 31. |
| XXXII. | 31. | 31. | 31. | 31. | 32. | 32. | 30. 31. 28*. | 32. |
| XXXIII. XXXIII a. | 32. | 32. | 32. 33. | 32. | 33. | 33. 34. | 32. 29*. | 33. |
| XXXIV. | 33. | 33. | 34. | 33. | 34. | 35. | 33. 30*. | 34. |
| XXXV. | 34. | 34. | 35. | 34. | 35.[b] | 36. | 34. 31*. | 35. |
| XXXVI. | 35. | 35. | 36. | 35. | 37. | 37. | 35. 32*. 33*. | 36. |
| XXXVII. | 36. | 36. | 37. | 36. | 38. | 38. | 36. 34*. | 37. |
| XXXVIII. | 37. | 37. | 38. | 37. | 39. | 39. | 37. 35*. | 38. |
| XXXIX. | 38. | 38. | 39. | 38. | 40. | 40. | 38. 36*. | 39. |
| XL. | 39. | 39. | 40. | 39. | 41. | 41. | 39. 37*. | 40. |
| XLI. | 40. | 40. | 41. | 40. | 42. | 42. | 40. 38*. | 41. |
| XLII. | 41. | 41. | 42. | 41. | 43. | 43. | 41. 39*. | 42. |
| XLIII. | 42. | 42. | 43. | 42. | 44. | 44. | 42. 40*. | 43. |
| XLIV. | 43. | 43. | 44. | 43. | 45. | 45. | 43. 41*. | 44. |
| XLV. | 44. | 44. | 45. | 44*.[a] | 46. | 46. | 44. 42*. | 45. |
| XLVI. | 45. | 45. | 46. | 44. 45*. | 47. | 47. | 45. 44*. | 46. |
| XLVII. | 46. | 46. | 47. | 45. 46*. | 48. | 48. | 46. 45*. | 47. |
| XLVIII. | 47. | 47. | 48. | 46. 47*. | 49. | 49. | 47. 46*. | 48. |
| XLIX. | 48. | 49. 48*. | 50. 49*. | 49. | 51. | 50. | 48. 47*. | 49. |
| L. | 49. | 48. 49*. | 49. 50*. | 48. | 50. | 51. | 49. 48*. | 50. |
| LI. | 50. | 50. | 51. | 50. | 52. | 52. | 50. 49*. | 51. |
| LII. | 51. | 51. | 52. | 51. | 53. | 53. | 51. 50*. | 52. |
| LIII. | 52. | 52. | 53. | 52. | 54. | 54. | 52. 51*. | 53. |
| LIV. | 53. | 53. | 54. | 53. | 55. | 55. | 53. 52*. | 54. |
| LV. | 54. | 54. | 55. | 54. | 56. | 56. | 54. 53*. | 55. |
| LVI. | 55. | 55. | 56. | 55. | 57. | 57. | 55. 54*. | 56. |

a) *deest in indice.* b) *hoc loco codd.* 13. 14 *titulum VI. editionis subiciunt:* XXXVI. De sacramentis qualiter fiant. c) *deest haec rubrica in indice.*

De eo, qui[a] mortem ducis consiliatus fuerit.
De homine[b], qui gentem extraneam infra provinciam invitaverit.
De his, qui in[c] exercitu litem commiserint.
De his, qui in exercitu aliquod[d] furtum fecerint.
De eo[e], qui sigillum aut mandatum[f] ducis neglexerit.
De eo, qui in[g] curte[g] ducis hominem occiderit.
De eo, qui missum ducis[h] infra provinciam occiderit.
De[i] eo[i], qui in curte regis furtum commiserit[k].
De eo, qui res[l] ducis furaverit[m].

De[n] feminis, quae in[o] ministerio ducis sunt[p].

De eo, qui praesumpserit infra provinciam res ducis hostiliter invadere.
De filio ducis, qui contra patrem suum surrexerit[q].
De conventu, ut[r] secundum antiquam consuetudinem fiat[s].
De mancipiis, ne foris provincia vendantur[t].
De eo, qui[u] die Dominico opera servilia[v] fecerit[w].
De inlicitis[x] nuptiis.
De patricidiis et fratricidiis[y].
Ut nullus causam audire presumat, nisi qui a[z] duce[a] constitutus est.

De eo, qui saepe interpellatus est[b] ante ducem[c] de qualicumque[d] evidenti causa et[e] convictus fuerit, ne[f] ad iuramentum[g] permittatur.

Ut scriptura non valeat, in qua annus et dies[h] non[h] ostenditur.
De libero, qui alteri libero crimen mortale[i] inposuerit.
De rixis, quae saepe fieri solent in populo.
De[k] libero, qui liberum extra terminos vendiderit.
De eo, qui feminam ingenuam extra marcam vendiderit.
De eo[l], qui liberum hominem vel feminam liberam[m] infra provinciam vendiderit.
De eo, qui hominem occiderit[n] et eum[o] morttodum[p] fecerit.
De eo, qui[q] liberum de terra effodierit.
De libero[r], qui alterius[s] uxorem[t] tulerit[u].
De eo[v], qui sponsam alterius acciperit[w].
De eo, qui sponsam suam dimiserit et aliam[x] duxerit.
De eo, qui filiam alienam non[y] disponsatam acciperit.
De uxore mortuo marito sine filiis relictae.
De eo, qui proximi sui[z] defuncti uxore sine filiis relictae dotem[a] contradixerit[b].

a) ad *add.* 3; in *add.* 9. b) eo 2. 13. 14. 27. 30. c) *deest* 2. 19. d) *deest* 9, e) his 13. 14. 31. f) dum *add.* 32. g) iniuste 18. h) *deest* 32. i) *deest* 18. k) vel ducis fecerit 18. l) suas *add.* 27. m) Item qui res ducis furatus fuerit *add.* 18. n) his *add.* 4. o) de 20. p) XXXIII. De eo, qui in curte ducis pugnam commiserit *add.* 8. q) contenderit 30. r) et 20. s) *deest* 20; XXXIII. De servis militum de metrata una usque ad x et usque ad modium ita solvatur *add.* 18. t) videantur 13. 14; venundantur 18. u) in *add.* 9. v) servile faciunt 1*a*. w) facit 20. x) prohibitis 18. y) matricidis 9. z) e 20; *deest* 6; in 19. a) iudice 13. 14. b) *deest* 9. 10. c) iudicem 16. d) aliquecunque 20. e) et — permittatur *desunt* 6. 10. f) ne — permittatur *desunt* 19. 30. g) sacramentum 27; non *add.* 31. h) dies et anno 20. i) *deest* 19. 20. 22. 27. 30. 31. k) *hoc loco* 27 *rubricam tituli* XLIV *repetit.* l) libero 4. 9. 14. 16. m) *deest* 21. 29. n) interficit 30; *deest* 10. o) *deest* 9. p) mortedum 1*a*. 10; mordtotum 3; mordtotum 4. 8. 9. 29. 30; mordthotum 13. 14; mortotodum 6; morcodum 7; mortridum 16. 19; mordridum 18. 20; qui mordtotu 27; mortodum 31. 37; mortudum 33. q) hominem *add.* 9. r) eo 29. s) liberum 18. t) contra legem *add.* 16. u) acciperit 30; duxerit 31. v) libero 14. w) tulerit 30. x) alienam 8; alteram 4. 13. 14. 18; alterius uxorem 9. y) *deest* 19. 20. 22. 27. 37. z) *deest* 29. a) contra legem *add.* 4. 9. 13. 14. b) acceperit 9; contraxerit 20; *deest* 6.

| *Ed.* | *Codd.* 1—3. 5—7. 9. 10. 12. 17. | 4. | 13. 14. 15. | 18. | 8. 16. 19—22. 24—33. 35. 37. |
|---|---|---|---|---|---|
| LVII. | 56. | 56. | 58. | 56. 55*. | 57. |
| LVIII. | 57. | 57. | 59. | 57. 56*. | 58. |
| LIX. | 58. | 58. | 60. | 58. 57*. | 59. |
| LX. | 59. | 59*.[a] | 61. | 59. 58*. | 60. |
| LXI. | 60. | 59. 60*. | 62. | 60. 59*. | 61. |
| LXII. | 61. | 60. 61*. | 63. | 61. 60*. | 62. |
| LXIII. | 62. | 61. 62*. | 64. | 62. 61*. | 63. |
| LXIV. | 63. | 62. 63*. | 65. | 63. 64. 62*. | 64. |
| LXV. | 64. | 63. 64*. | 66. | 65. 63*. | 65. |
| LXVI. | 65. | 64. 65*. | 67. | 66. 64*. | 66. |
| LXVII. | 66. | 65. 66*. | 68. | 67. 65*. | 67. |
| LXVIII. | 67. | 66. 67*. | 69. | 68. 66*. | 68. |
| LXIX. | 68. | 67. 68*. | 70. | 69. 67*. | 69. |
| LXX. | 69. | 68. 69*. | 71. | 70. 68*. | 70. |
| LXXI. | 70. | 69. 70*. | 72. | 71. 69*. | 71. |
| LXXII. | 71. | 70. 71*. | 73. | 72. 70*. | 72. |
| LXXIII. | 72. | 71. 72*. | 74. | 73.[b] | 73. |
| LXXIV. | 73. | 72. 73*. | 75. | 74. 71*. | 74. |
| LXXV. | 74. | 73. 74*. | 76. | 75. 72*. | 75. |
| LXXVI. | 75. | 74. 75*. | 77. | 76. 73*. | 76. |
| LXXVII. | 76. | 75. 76*. | 78. | 77. 74*. | 77. |
| LXXVIII. | 77. | 76. 77*. | 79. | 78. 75*. | 78. |
| LXXIX. | 78. | 77. 78*. | 80. | 79. 76*. | 79. |
| LXXX. | 79. | 78. 79*. | 81. | 80. 77*. | 80. |
| LXXXI. | 80. | 79. 80*. | 82. | 81. 78*. | 81. |
| LXXXII. | 81. | 80. 81*. | 83. | 82. 79*. | 82. |
| LXXXIII. | 82. | 81. 82*. | 84. | 83. 80*. | 83. |
| LXXXIV. | 83. | 82. 83*. | 85. | 84. 81*. | 84. |
| LXXXV. | 84. | 83. 84*. | 86. | 85. 82*. | 85. |
| LXXXVI. | 85. | 84. 85*. | 87. | 86. 83*. | 86. |
| LXXXVII. | 86. | 85. 86*. | 88. | 87. 84*. | 87. |
| LXXXVIII. | 87. | 86. 87*. | 89. | 88. 85*. | 88. |
| LXXXIX. | 88. | 87. 88*. | 90. | 89. 86*. | 89. |
| XC. | 89. | 88. 89*. | 91. | 90. 87*. | 90. |
| XCI. | 90. | 89. 90*. | 92. | 91. 88*. | 91. |

a) *deest in indice.* b) *deest in textu.*

De hereditate duarum sororum, quae absque fratribus[a] post mortem patris relictae sunt.
De eo, qui mulierem in[b] itinere vadentem[c] denudaverit aut[d] cum ea mechaverit.
De eo, qui alium percusserit aut vulneraverit[e].
De eo, qui alteri aurem absciderit.
De eo, qui palpebras alterius maculaverit.
De nare[f] transpuncta[g] aut[h] abscisa[g].
De labiis maculatis.
De lingua abscisa[i] et[k] de vulneribus in[l] facie[l] factis.
De eo, qui alium contra legem tunderit, et de[m] diversis vulneribus[n].
De eo[o], qui alteri[p] viam[q] contradixerit[q].
De eo, qui alterum[r] de caballo iactaverit[s].
De libero, qui liberum occiderit.
De eo, qui alterius amissarium furaverit[t].
De eo, qui alterius caballum involaverit[u].
De eo, qui equum[v] plagaverit, dum hominem plagare voluerit.
De eo, qui in[w] troppo de iumentis ductricem involaverit[u].
De eo, qui pregnum[x] iumentum ferierit[y] et abortivum fecerit.
Qualiter iumenta, quae messem[z] laeserint, includantur.
De eo, qui taurum gregem regentem involaverit aut[a] occiderit.
De eo, cui morttaudus[b] inputatur[c].
De eo, qui gravidae mulieri[d] natum interficerit.
De pretio bovis.
De eo, qui pastores vel artifices occiderit[e].
De eo, qui cum ancilla vestiaria et[f] geniciaria[g] concubuerit.
De eo, qui incendium super alium in[h] nocte[h] miserit[i].
De canibus seusibus[k] vel aliis furatis aut[l] occisis.
De eo, qui aliquam clausuram in[m] aqua[m] fecerit et ibi aliquid negaverit[n].
De his, qui de terra sua[o] inter se contendunt.
De eo, qui servum alterius fugitivum[p] acceperit[q] et[r] sequenti domino contradixerit.
De eo, qui servum in[s] pignus[s] susciperit[t], et[u] si[v] ipse servus[w] aliquod dampnum fecerit.
De eo, qui alteri[x] res suas apud[y] se[y] inventas contradixerit[z].
Ut fratres post mortem patris eorum hereditatem non dissipent, antequam[a] dividant eam.
De eo, qui hominem occiderit[b] et negaverit.
De coxa vel brachio[c] abscisis[d].
De eo, qui mulieri pregnanti abortivum fecerit.

a) liberis 18. b) *deest* 31; in it. *deest* 1*b*. c) dehonestaverit vel *add.* 4. d) aut — mechaverit *desunt* 4. e) vulneratus fuerit 18. f) naso 10; eo manu 1*a*; qui *add.* 21. g) transpuncto — absciso 4. 8. 9. 13. 14. h) vel 16. 21. 28. 30. i) hoccisa 19. k) *deest* 18. l) *desunt* 10; in facie f. *desunt* 19. m) *deest* 13. 14. n) insulcaverit *add.* 4. 13; sculcaverit *add.* 9. o) liber 28; libero 31. p) libero 28; alii libero 31. q) in via manus iniecerit 28. 31. r) alteri viam contradixerit et eum 31; alterum contradixerit 28, *ubi* de c. i. *desunt*. s) eiecerit 31. t) involaverit 4. 13. 14; emiss 18; occiderit 29. u) furaverit 16. v) equam 10. w) *deest* 20. x) inpregnatum 18. y) leserit 18; percusserit 19. z) mosse 20. a) et 3. b) mortaudus 1*a*. 18. 19. 31; mordtotus 4. 8. 13; mordot 9; mortaldus 10; mordtutus 14; mortandus 20. 30; mordtaudus 29. c) inputaverit 18. d) *deest* 2. e) interficerit 2; interfecerit 21. 30. 31. f) aut 10; vel 18. 20. g) geniticia 10; genitaria 13. 14. h) innocentem 6. i) fecerit 3. 18. k) suesibus 9. l) vel 1*b*. 20. m) iniqua 2. 3. 20. 21. 27; iniquam 6. 23. n) anegaverit 16. o) *deest* 10; aliquid *add.* 19. p) fugientem 8. 16. 19. 22. 37. q) accipiat 8; receperit 31. r) et — contradixerit *desunt* 6. 10. s) *deest* 2. t) tulit 4. 13. 14; tulerit 9; acceperit 20. u) et — fecerit *desunt* 1*a*. 6. v) *deest* 31. w) *deest* 18. x) *deest* 7. y) super alterum 7. z) coniuncxerit 20. a) adque 10. b) interfecerit 18. c) de brachii 20. d) incisis 16. 21. 28. 29. 31; excisis 1*b*.

| *Ed.* | *Codd.* 1—3. 5—7. 9. 10. 12. 17. | 4. | 13. 14. | 15. | 18. | 8. 16. 19—22. 24—33. 35. 37. |
|---|---|---|---|---|---|---|
| XCII. | 91. | 90. 91*. | 93. | 93. | 92. 89*. | 92. |
| XCIII. | 92. | 91. 92*. | 94. | 94. | 93. 90*. | 93. |
| XCIV. | 93. | 92. 93*. | 95. | 95. | 94. 91*. | 94. |
| XCV. | 94. | 93. 94*. | 96. | 96. | 95. 92*. | 95. |
| XCVI. | 95. | 94. 95*. | 97. | 97. | 96. 93*. | 96. |
| XCVII. | 96. | 95. 96*. | 98. | 98. | 97. 94*. | 97. |
| XCVIII. | 97. | 96. 97*. | 99. | 99. | 98. 95*. | 98. |
| XCIX. | 98. | 95. 98*. | 100. | 100—105. 106. 107. | 99. 95*. | 99. |

*) *Glossa:* i. e. wisunt 6.

EXPLICIUNT[v] CAPITULA LEGIS[w] ALAMANNORUM[w].

a) *deest* 21. b) patrem 1*a*. 9. 29; fratrem 31. c) fugit 16. 18. 28. 29—31; aut fugit 1*a*. 27. d) *deest* 27. e) pro 3. f) *desunt* 16. g) *deest* 18. h) colpo 2. 37; colbo 9. 10; collope 1*a*. 18; colapho 30. 31. i) metlam 1*b*; medellam 2. 3. 8. 10. 19. 27; medulam 4. 9. 13. 14; medillam 20. k) carrulam 9. l) alienam 18; a. i. *desunt* 8. m) aut rumpit *add.* 1*a*. n) puricas 9. 29; purigas 27; pruricas 30. o) porcorum 16. 18. 27. p) *deest* 18. q) *desunt* 1*b*. r) bisontem 2. 27. 28; bis insontem 29. s) ut 20; *deest* 1*b*. 18. 28. 29. t) *deest* 18. 28 29. u) *deest* 18. 22. v) *nota finalis omnino deest* 1a. 6. 9. 12. 16. 18. 22. 31. 37; Explicit 20. 27. 29. w) legis Almannorum 8; de lege Alamannorum 27. 29; *desunt* 20. 21. 23. 28. 30.

*E codd. A:*

IN CHRISTI NOMINE INCIPIT TEXTUS LEX ALLAMANNORUM, QUI TEMPORIBUS LANFRIDO FILIO GODOFRIDO RENOVATA EST.

INCIPIT TEXTUS EIUSDEM[a]*.

*) *Ita* 1.

2: In Christi nomine incipit lex Alamannorum, quae temporibus Lantfrido filio renovata est. Incipit textus eiusdem[b].

3. 4: Incipit lex Alamannorum, quae temporibus Hlotharii[c] regis una cum principibus suis, id sunt 33 episcopi[d] et 34 duces[e] et 72 comites[f], cum[g] cetero populo [constituta[h] est].

5: Incipit lex Alamannorum, qui temporibus Flotarii rege scripta vel dictata fuit, ubi fuerunt 12 episcopi 82 duces 300 comites.

6. 7: Incipit lex Alamannorum, qui temporibus Hlotharii regis una cum principibus

a) *Hunc prologum ante indicem praebet. Post indicem sequitur:* Incipiunt tituli lex Alamannorum. b) *hunc prologum codicis 2 ex libro Eckharti deprompsimus. Vide supra p.* 11. c) Flotarii 4. d) episcopis 4. e) ducibus 4. f) comitibus 4, g) vel 4. h) c. e. *add.* 4; *des.* 3. i) legis 7.

*E codd. B:*

INCIPIT[a] LEX[b] ALAMANNORUM[c], QUAE TEMPORIBUS[d] HLODHARII[e] REGIS[f] UNA[g] CUM PRINCIPIBUS[h] SUIS, ID[i] SUNT[i] 33[k] EPISCOPIS[l] ET[m] 34[n] DUCIBUS[l] ET 72[o] COMITIBUS[l], VEL[p] CETERO[q] POPULO[r] CONSTITUTA[s] EST[t].

*Codd. B* 1. 1*a*. 2—10. 12—17. 19—33. 35—37. a) *prologus deest* 18. 34. b) textum eiusdem legis 20. c) Alamandorum 10; Alemannorum 15; Allemannorum 30. d) temporum domno 35. e) Hlotharii 1. 17. 24. 25. 32. 37; Chlotharii 2; Clotharii 4. 16; Lotharii 1*a*. 9. 19. 28; Lodharii 13; Hlotarii 10. 30; Clotarii 7. 23. 33; Glodharii 14; Hlothari 20; Hlottharii 21; Glotharii 31; Chlotario 35. f) *deest* 19; rege constituta est ubi fuerunt 35; scripta est *add.* 28. g) *deest* 12; tunc 7; una — sunt *desunt* 35. h) princibus 3. i) quorum fuerunt 15; id *deest* 9. k) xxiiii 1. 13. 44; xxxiiii 4. 16; xxx 7; xxxv 35. l) episcopi — duces — comites 15. 19. 28; episcopi — duces 17. 35. m) *deest* 15. 20. n) xxiiii 1. 13. 14; xxxiii 19. 20. 31. 35. o) lxxvii 35; lxxxii 19. p) cum 15; et 23. 35. q) ceterorum 1. 1*a*. 20. r) innumerabilis *add.* 28; multitudo adunatus *add.* 35. s) disposuit 28; *deest* 35. t) *deest* 28. 35; feliciter *add.* 8.

*E codd. A:*

I.

*Codd.* 1. 2:

1. Convenit[a] enim maioribus nato[b] populo Allamannorum[c] una cum duci[d] eorum Lanfrido[e] vel citerorum[f] populo adunato, ut si quis liber res suas semet ipso[g] ad eclesiam tradere voluerit[h], nullus habiat licenciam contradicentem ei, non dux, non comis nec nulla persona, sed

*Codd.* 3—12:

1. Ut[i], si quis liber res suas vel semet ipsum[k] ad ecclesiam tradere voluerit, nullus habeat licentiam contradicere[l] ei, non dux, non comes[m] nec ulla[n]

*E codd. B:*

I. De[a] liberis, qui[b] res suas ad[c] ecclesiam Dei[d] tradunt[e].

1. Si quis liber[f] res suas vel semet ipsum[g] ad ecclesiam[h] tradere[i] voluerit, nullus[k] habeat licentiam[l] contradicere ei[m], non dux, non comes nec ulla persona, sed

---

principibus suis, id sunt 33 episcopi et 34 duces et 72 comites, vel cetero populo coadunato, edita est.

8: In nomine Domini incipit lex gentis Alamannorum, instituta temporibus domini Hlotharii ortodoxi regis una cum christianissimis suis 33 episcopis et 33 duces et 72 comites et cetero populo.

9: Incipit lex Alamannorum, qui temporibus Lodhanri rege una cum principibus suis, id sunt 33 episcopi et 34 duces et 72 comites, vel ce[te]ro populo.

10: Incipit lex Alamanorum, que temporibus Chlotharii domni regis consttituta est, ubi fuerunt 30 episcopi et 33 duces et 77 comites et ceterus populus, multitudo adunatus.

11: Incipit lex Alamannorum, qui temporibus Hlothario rege scripta vel dictata fuit, ubi fuerunt 33 episcopi 34 duces et 72 comites.

12: Incipit lex Alamannorum, qui temporibus Chlotario rege una cum proceribus suis, id sunt 33 episcopi et 34 duces et 65 comites, vel cetero populo adunatu.

I. *Codd. A* 1—12. a) *hoc caput ante indicem positum est in* 1; *eodem modo res se habuisse videtur in* 2. b) natu 2. c) Alamannorum 2. d) duce 2. e) Lantfrido 2. f) cetero 2. g) vel semetipsum 2. h) *hucusque collatio codicis* 2 *in libro Eckharti.* i) *deest* 4. 10. k) ipsam 8. l) contradicenti 4. 11. m) comis 5. 9. 12. n) nulla *corr.* ulla 10.

I. *Codd. B* 1—10. 12—37. a) Incipit de 1; *deest rubrica* 18. 31. b) semet ipsum vel *add.* 35. c) *deest* 27. 34. d) *deest* 1. 2. 30. 34. e) tradere volunt 32; tradere vult 35. f) *deest* 34. g) vel semet ipsum *des.* 14. h) Dei *add.* 15. 7. 16. 20. 34. i) dare 34. k) *inde ab hac voce deficit* 3. l) facultatem 34. m) *deest* 15.

*E codd. A:*

I.

*Codd.* 1. 2*:*

spuntania voluntate liciat christiano homino Deo servire et de proprias res suas et semet ipsum redemere. Et qui voluerit facire, per carta de rebus suis ad eclesia, ubi dare voluerit, firmitatem faciat et testes sex aut septem adibiat, et nomina eorum in ipsa carta conteniant, quoram sacerdote, qui ad illam ecclesiam deservit, super altare ponat et propri[et]as de ipsas res ad illa ecclesia in perpetuo permaniat.

*Codd.* 3—12*:*

persona, sed spontanea voluntate liceat christiano homine[a] Deo servire et de proprias[b] res suas semet ipsum redimere[c]. Et qui voluerit hoc[d] facere, per cartam[e. 1] de rebus suis ad ecclesiam[f], ubi dare voluerit, firmitatem faciat et testes sex vel septem adhibeat, et[g] nomina eorum ipsa carta contineat[h], et coram sacerdote, qui ad[i] ecclesiam deservit, super altare ponat, et proprietas de ipsas[k] res[l] ad illam[m] ecclesiam in perpetuo[n] permaneat[o].

*E codd. B:*

I.

spontanea voluntate liceat[a] christiano homini Deo servire et de[b] propriis rebus suis[c] semet[d] ipsum redimere. Et[e], qui[f] voluerit hoc[g] facere, per[h] cartam de[i] rebus suis[k] ad[l] ecclesiam, ubi[m] dare[n] voluerit, firmitatem faciat[o] et testes sex vel septem adhibeat, et nomina eorum[p] ipsa carta contineat, et coram sacerdote, qui ad[q] eandem[r] ecclesiam[s] deservit, super[t] altare ponat, et[u] proprietas de rebus ipsis ad[v] illam[w] ecclesiam in[x] perpetuum permaneat[y].

*E codd. A:*

2. Et si aliqua persona aut ipse, qui dedit[a], vel aliquis de heredibus eius[b] post[c] haec de[c] ipsas[d] res de illa[e] ecclesia abstra-

*E codd. B:*

*Codd.* 1. 2. 4—18*:*

2. Et si[a] aliqua persona aut ipse, qui dedit, vel aliquis de heredibus eius[b] postea[c] ipsas res de

*Codd.* 19—37*:*

2. Et[d] si aliqua persona res malo ordine de[e] ecclesia[f] subtraxerit[g], quae[h] manus[i. 2] potestativas

a) homino *corr.* homine 10; homini 6. 7. 11. b) propriis rebus suis 6. 7 *et corr.* 10. c) redemere 4. 9. 12. d) hoc voluerit 3. 10. 12. e) carta 11; faciat *add.* 3. f) ecclesia 6. 9. 11. 12. g) ad 11. h) conteneat 9. 11. 12. i) eandem *al. man. post add.* 10; illam *add.* 3—7. 11. k) ipsis 4. 6. 7; ipsas *corr.* suas 11; ipsas *corr.* ipsis 10. l) rebus 4. 5. 6. 7 *et corr.* 10. m) illa ecclesia 9. 11. 12. n) perpetuum 6. 10. 11. o) maneat 8.

§. 2. a) *deest* 7. b) suis 3. c) postea 10; de *deest* 1. d) ipsa re 3; vel *add.* 6. 7. e) ipsa 1. 6.

a) libeat 4; licet ad 1*b*. b) *deest* 1*b*. 18. c) *deest* 15. 30. d) se 34. e) quod 34. f) quicquid 18. g) h. f. *des.* 1*a*. h) per c. *des.* 18. i) de rebus — voluerit *des.* 4. 9. 13. 14. k) et *add.* 34. l) *deest* 20. m) *deest* 34. n) quid *add.* 34; tradere 1*b*. o) habeat 34. p) in *add.* 18. q) *deest* 27; *inde ab hoc loco desinit* 1*a*. r) illam 4. 9. 13. 14. 19. 36; *deest* 1*b*. 2. 6. 10. 12. 15. 18. s) *deest* 23; Dei *add.* 10. t) sub 4. 13. 14. u) *deest* 20. v) apud 15. 34. w) ipsam 1. 5. 6. 12. 15. 16. 30; *deest* 31. 34. x) *deest* 20. 34. y) maneat 1*b*. 9.

§. 2. a) cum 18; ulla *add.* 8. b) suis 4. 18. c) post hec 8; si 18; *deest* 12. d) Quod 34. e) ab 28. 31; *deest* 19. f) *deest* 19; sua *add.* 22. g) sibi traxerit 32. h) quae — ecclesiam fuerunt *des.* 34. i) manu potestativa 27. 28. 30. 31. 36.

1) *De traditione per cartam facta vide H. Brunner, 'Zur Rechtsgeschichte der römischen und germanischen Urkunde', p.* 288—302. 2) *Cf. Formulae Augienses Coll. A.* 14 *(LL. Form. p.* 345*):* spontanea voluntate manuque potestativa; *Coll. B* 1. 14. 44. 46 *(LL. Form. p.* 348. 725*). Wartmann, 'Urkundenbuch der Abtei St. Gallen' I, nr.* 11. 136. 153 *etc.*

*E codd. A:*

I.

here[a] voluerit, vel aliquis homo[b], qualiscumque persona hoc praesumpserit[c] facere[d], [incurrat* in[e] Dei iudicio et excommunicacionem[f] sanctae[g] ecclesiae[1] et[h]] affectum[i, 2], quod[k] inchoavit[l], non obteneat[m] et multa** illa[n], quae[o] carta contenit[p], prosolvat[q] et res[r] illas[s] ex integro[t] reddat et[r] fredo[u] in publico solvat, sicut lex habet[v].

II.

1. Si quis liber[a], qui[b] res suas ad ecclesiam dederit[c] et[d] per cartam[e] firmi-

*) *Verba uncinis inclusa desunt* 4. 8. 9. 11. 12.

**) *Glossa inferioris aetatis (fortasse saec. XVII):* straaff 10.

a) abstragire 1. b) ut *add.* 3; a. h. *des.* 1. c) praesumpsit 8. 9. d) facire 1; *deest* 10. e) Dei iudicium *pro* in D. i. 6. 7. f) excomunicatione 3. 7. g) Dei *add.* 7. h) *deest* 5. i) effectum 1. 3. 9. 10. k) quam 4; quo 12. l) incubet 1. m) obtineat 1. 3—8. 10. n) multam illam 10. o) qui 3. 5. 8. 9. p) continetur 6. q) persolvat 1. 4. 6. 7. 9. r) *deest* 5. s) illa 1. t) integra 3. u) frido 8. 9; fredum 6. 7. 10. v) *deest* 9; habit 1.

II. *Codd. A* 1. 3—12. a) liberum 8. b) *deest* 4. 10. c) dediret 1. d) *deest* 11; *supra linea add.* 12. e) carta 1.

*E codd. B:*

I.

illa[a] ecclesia abstrahere voluerit, vel[b] aliquis[c] homo aut[d] qualiscumque persona hoc praesumpserit facere, et[e] effectum[f], quem inchoavit, non obtineat[g] et[h.*] Dei iudicium incurrat et excommunicationem sanctae ecclesiae et multam[i] illam[k], quam carta[l] continet, persolvat[m.**] et res illas ex integro reddat et fredum in publico solvat, sicut lex habet[n].

prius contraditae[o] ad[p] ecclesiam fuerunt, secundum legem Alamannorum[q] multa***, quae in carta commemorata fuerit[r], in fisco[s] solvatur, et[t] 60 solidos pro[u] fredo†. Res autem ad[v] ecclesiam permaneant cum emendatione[w] hominis illius, qui eas malo ordine subtrahere voluit[x], hoc est cum supradicto debito res reddat et 30†† solidos ad ecclesiam persolvat[y].

II.[a] De liberis[b], qui res suas ad ecclesiam Dei[c] tradunt et[d] in beneficium sub[e] usufructuario[e] accipiunt.

1. Si quis liber[f] res suas[g] ad ecclesiam[h] dederit[i] et per cartam firmitatem

*) *Verba* et — ecclesiae *desunt* 4. 9. 13. 14.

**) *Glossa:* metallo 9.

***) *Glossa:* scilicet poena pecuniaria 30.

†) *Glossa:* l. frevele 30.

††) XXXVI 19. 29. 31 *et corr.* 27; XL 30.

a) ipsa 16. b) aut 2. c) persona aut *add.* 18. d) *deest* 1*b*. 6. 8. 9. 12. 14. 15. 16. 18. e) *deest* 4. 9. 13. 14. f) affectum 8. g) optinere poterit 18. h) *deest* 18. i) multum 14. 18. k) *deest* 2. 4. 6. 9. 10. 12—15. l) erça 18. m) prosolvat 8. n) s. l. h. *des.* 17. o) contradidit ad e. 25. 26, *ubi fuerunt deest.* p) *deest* 19. q) Alemannorum 34. r) est 25. 26; solvat *add.* 19. s) in fisco *des.* 34; vero *add.* 19. t) *deest* 19. 28. 30. u) per 20. v) apud 34. w) adoptione 20. x) voluerit 19. 29. 32. y) solvat 35.

II. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6—10. 12—37. a) *deest rubrica* 4. b) his 34. c) *deest* 19. 30. 34. d) et — accipiunt *des.* 30. 31. e) sibi 1*b*. f) *deest* 23. 34. g) *deest* 31. h) Dei *add.* 4. 16. i) tradiderit 10.

1) *De hac excommunicationis formula cfr. H. Brunner, 'SB.' p.* 152—154. 2) *Cfr. Formulae Augienses Coll. A* 14 *(LL. Form. p.* 345*):* affectum, quem incoavit, nullatenus valeat perficere; 15: nullo modo valeat conatum affectus sui obtinere. *Vide, quae K. Zeumer disseruit in 'N. Archiv' VIII, p.* 486.

*E codd. A:*

II.

tatem fecerit, sicut superius[a] dictum est, et post haec a[b] pastore ecclesiae ad beneficium[1] susciperit[c] ut[d] victualem necessitatem conquirendam[e] diebus vitae suae[2], et quod spondit[f] prosolvat[g] ad ecclesiam[h] censum[i] de illa[k] terra, et hoc per epistulam[l] firmitas[m] fiat, ut[n] post eius[o] discessum[p] nullus[q] de heredibus[r] non[s] contradicat. Et si contigerit[t], ut post mortem eius qui dedit illas res filius[u] relinquit[v], forsitan ipse filius vult dicere, quod hereditas paterna sua[w] sibi sit[x] legitima ad possedendum[y], et pater eius non dedisset nec firmitatem fecisset: non[z] liceat[a] ei[b] iurare, sed ipsa carta, quod[c] pater eius[d] fecit, praesens veniat, et illi testes, qui manus eorum[e] in carta[f] miserunt, una cum presbytero ecclesiae, sicut lex habet[g], ita testificentur, ut[h] illi ad praesens fuissent[i] et* oculis[k] suis vidissent[l] et** auribus[m] audissent, quod pater eius illas res ad ecclesiam[n] de-

*E codd. B:*

II.

fecerit, sicut superius dictum est[a], et post haec a[b] pastore ecclesiae per[c] beneficium susceperit ad[d] victualem necessitatem conquirendam diebus vitae suae, et quod spondit persolvat[e] ad ecclesiam censum de illa terra, et hoc per epistolam firmitatis[f] fiat[g], ut[h] post eius discessum ullus[i] de[k] heredibus[l] non[m] contradicat[n]. Et[o] si contigerit, ut post mortem eius[p] qui[p] dedit illas res filium[q] relinquat[r], forsitan[s] ipse[t] filius vult[u] dicere[v], quod hereditas paterna sibi sit legitima ad possidendum, et[w] pater eius non dedisset nec firmitatem fecisset: non liceat ei iurare[x], sed[x] ipsa carta, quam pater eius fecit, praesens veniat, et illi testes, qui manus suas[y] in[z] cartam miserunt, una cum presbitero ecclesiae, sicut lex habet, ita testificentur, quod[a] ipsi[b] ad[c] praesens[c] fuissent[d] et oculis suis[e] vidissent[f] et auribus audissent[g], quod pater eius[h] illas[i] res ad[k] ecclesiam[l] dedisset[m] et cartam fecisset[m] et illos

*) *Verba* et — audissent *des.* 8. 9. **) *Verba* et a. a. *des.* 10.

a) supra 6. b) ad pastorem 3. 4. 8. 9. 11. 12. c) susceperit 6—8. 10. 12. d) ad 6—9. e) conquirenda 1. 11. f) spundit 1; spondidit 10. g) persolvat 1. 4. 6; solvat 7. h) ecclesia 1. i) cinsum 3. k) ipsa 1. 6. l) *ita* 1. 5. 8; epistolam *reliqui.* m) *ita* 1. 3. 12; firmitatis *reliqui.* n) et 5. 10. o) *deest* 1. p) decessum 8. 9. q) ullus 6; nulla 5. r) eius *add.* 6. 7. s) *deest* 6. 7. t) contegerit 1. u) filium 1. 3; filios 4. 5. 7. 9. v) reliquid 1; reliquit 3; relinquat 4. 6. 7. 10. w) *deest* 1. 4. 6. 7. x) pater siic a sua ibi 9; sit *deest* 10. y) *ita* 1. 8. 9. 11. 12; possidendum *reliqui.* z) nec 1. a) liciat 1; licet 11. b) eum 7. c) quam 3. 6. 7. d) q: 1. e) suas 6—8. f) ipsa carta 8; illam cartam 6; illam carta 7. g) habit 8. h) et 1. i) fuisset 4. k) oculus suos 1. l) videssent 1. m) suis *add.* 3. n) ecclesia 4.

a) *deest* 8. b) a pastore *des.* 34. c) ad 8; in 18; *deest* 34. d) ut 8. e) prosolvat 8; exsolvat 34. f) firmata 20. g) faciat 2. 9. 14. 23; ut faciat *add.* 4. h) et 2. 4. 9. 14. 19. i) nullus 1*b*. 8. 9. 13. 14. 29. 30. 31. 34; illos 10. k) *deest* 10. 34. l) eius *add.* 8. m) *deest* 9. 13. 14. 29—31. 34. n) contra quid dicat 30. o) quod 34. p) illius que 20. q) filios 4. 8. 9. 13. 14; suum *add.* 36. r) reliquerit 29; et *add.* 34. s) et *add.* 4. 17. 27; quod *add.* 1*b*. t) ille 13. 14; *deest* 34. u) praesumpserit 34; *deest* 18. v) dicere sibi tamquam hereditatem paternam deberi et patrem eius non dedisse nec firmitatem fecisse non liceat *etc.* 34. w) ipse *add.* 9. x) narrare de 18. y) eorum 8. z) illam *add.* 8. a) ut 8; illi *add.* 8. b) ipse 1*b*; *deest* 18. c) praesentes 9. 34. d) fuerint 34. e) *deest* 4. f) viderint 34. g) audiverint 34; et aur. audissent *des.* 2. h) suus 18; *deest* 34. i) eas 34. k) *deest* 9. 13. l) Dei *add.* 20. m) dederit — fecerit 34.

1) *Cfr. Formulae Augienses Coll. B* 6. 14. 15. 16. 45 *(LL. Form. p.* 351 *sqq.* 725*)*; *Sangall. misc.* 14 *(LL. Form. p.* 386*)* 15. 2) *Cfr. Formulae Augienses Coll. B* 3. 4. 6. 7. 10. 14. 15. 16 *(LL. Form. p.* 349. 350—355*)*; *Sangall. misc.* 14. 15 *(LL. Form. p.* 386*)*; *Coll. Sangall. Salom.* 6 *(LL. Form. p.* 400*)*; *Wartmann, 'UB. d. Abtei St. Gallen' I, nr.* 11.

*E codd. A:*

II.

disset et[*] cartam fecisset et illos[a] ad[b] testes advocasset[c]. Hoc per sacramentum dicant: 'Quod nos[d] veri[e] testes[f] sumus'. Post haec pastor[g] ecclesiae[h] res suas possideat[i], et ille[k] praesumptor[l], qui[m] contradixit[n], illa[o] multa, quod[p] carta[q] continet[r], ad ecclesiam prosolvat[s].

2. Si autem illa carta aut[a] arserit aut perdita[b] fuerit, quod ille homo fecit[c], tunc liceat[d] illum heredem[e] cum illos[f] testes nominatos[g] quinque, ipse[h] sit[i] sextus, in ipsam[k] ecclesiam iuret[l], quod pater eius nec cartam[m] fecisset[n] nec ad illa loca sancta dedisset. Si[o] hoc praesumit[p] facere[q], illas res possideat[r].

*) *Verba* et cartam fecisset *des.* 9.

a) illus 1. 10. b) et 5; *deest* 7. 9; ad testes *deest* 8. c) vocasset 1. 10. d) nus 1. e) vere 1. 11; viri 9. 12; veteres 3; veraces 4. f) *deest* 4. g) pastur 1. h) ad ecclesia 1; eadem 4. i) possediat 1; possedeat 9. 11. 12. k) *deest* 8. 9. l) praesumptur 1. m) quod 8. n) contradixerit 6; contradixerat 7. 10. o) illam multam 6. 10. p) quae 6. 7; quam 10. q) *deest* 4. r) contenit 1. 10. 11. s) persolvat 1. 4—7; persolvet 11.

§. 2. a) *deest* 8. b) perduta 5. c) fecerit 3. d) licet 6—9. e) hereditatem 1. f) illus testis 1; illis testibus 4. 6. 7; ipsis testibus 5. g) nominatus 1. 10; nominatis 5. 6. 7. h) ipsi 5. i) fit 9. k) *deest* 10; ipsa ecclesia 1. 4—7. 11. l) iurare 1. 3—7. 10. 11. m) carta 1. n) *deest* 3. o) In 1; Et si 3. 4. 6—9. p) praesumat 1; praesumpserit 4. 5. 6. 10; praesummet 12. q) facire 1; tunc *add.* 3. r) possedeat 8. 9. 11. 12; possediat 1.

*E codd. B:*

II.

ad[a] testes advocasset[b]. Hoc[c] per sacramentum dicant: 'Quod nos[d] veri testes sumus[e]'. Post haec[f] pastor ecclesiae[g] res suas possideat, et ille praesumptor, qui[h] contradixerat[i], illam multam[k], quam carta[l] continet, ad[m] ecclesiam persolvat[n].

*Codd.* 1. 1*b*. 2–10. 12–17*:*

2. Si autem illa carta aut[a] arserit aut perdita fuerit, quam ille homo fecit, tunc[b] liceat illi heredi cum[c] testibus[*] nominatis quinque, ipse sit sextus, in ipsa[d] ecclesia iurare, quod pater eius nec cartam fecisset nec ad illa[e] loca sancta dedisset; et si hoc praesumpserit[f] facere, illas res possideat.

*Codd.* 19—37*:*

2. Si autem exinde nec carta nec testes apparuerint, tunc liceat[g] illum heredem cum quinque iuratoribus electis et[h] sua manu sexta per sacramento adfirmare, quod pater eius de praedictis rebus[i] cartas neque traditiones non[h] fecisset[l. **]. Nam[m] tamen, si unum de[n] istis apparuerit, aut carta aut testes, sacramentum heres[o] habere non potest.

*) *Postera manu supra scriptum est in cod.* 8 *ab hac voce:* v iuratoribus electis et sua manu sexta *etc. sicut in codd.* 19—36. **) De conventionibus et donationibus, si contentio orta fuerit, praecipit lex, ut, si testes aut carta apparuerit, heres qui requirit sacramentum habere non potest, *postera manu in margine add.* 23.

a) *deest* 8. 14. b) vocasset 8. 15; advocaverit 34; advocasset — veri *des.* 4. c) et hoc 8; hoc — testes sumus *des.* 34. d) illi 30. e) sunt 30. f) hoc 4. 9. g) ecclesiae — praesumptor *des.* 4. 9. h) pastori qui 9; qui pastori 13. 14. i) contradixit 8. 30; contradixerit 1*b*. 4. 9. 13. 14. k) *deest* 18. l) eius *add.* 20. m) *deest* 2; ad ecclesiam *des.* 34. n) solvat 18; prosolvat 8.

§. 2. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—10. 12—17. 19—37*;* *deest* 18. a) *deest* 4. 17. b) tunc liceat *des.* 1. c) illis *add.* 8. d) *ab hac voce denuo incipit* 3. e) *deest* 1. f) praesumpsit 8. g) ad *add.* 34. h) *deest* 20; et s. m. sexta *des.* 34. i) nec *add.* 27. 31; neque *add.* 34. k) *deest* 20. 31. 34. l) fecerit 34. m) nec 19; non 24; nam — non potest *des.* 34. n) ex 23. o) *deest* 32.

*E codd. A:*

III.

1. Si quis homo aliquem[a] persequens fugitivum, aut liberum aut servum[b], et[c] ipse[d] intra[e] ianuas ecclesiae confugiens, nullus[f] habeat[g] potestatem vim[h] abstrahendi de ecclesia nec eum infra ianuas ecclesiae occidendi, sed[i] ex timore[k] Dei honorem[l] ecclesiae inpendat et sacerdotem ecclesiae[m] interpellet[n] pro servo[o] suo[p], roget[q] sibi eum reddere[r] et donet legitimo[s] wadio, ut illa[t] culpa ille[u] servus cessa[v] habeat[w]. Tunc ille presbyter reddat[x] in[y] pace servum[z] domino[a] suo[1].

2. Si autem presbyter neglexerit[a] reddere[b] aut[c] contradixerit[d] illum servum[e],

*E codd. B:*

III. De[a] liberis vel[b] servis, qui ad ecclesiam[c] confugiunt.

*Codd. 1—17:*

1. Si quis homo aliquem persequens fugitivum, aut liberum aut[d] servum[e], et ipse intra[f] ianuas ecclesiae confugerit, nullus[g] habeat potestatem per vim abstrahendi[h] de ecclesia nec eum infra ianuas ecclesiae occidendi, sed ex timore Dei honorem ecclesiae inpendat et sacerdotem ecclesiae[i] interpellet[k] pro servo suo, roget sibi eum reddere et donet legitimum wadium, ut illam culpam illi[l] servo concessam habeat. Tunc ille presbiter reddat[m] in pace servum domino suo.

2. Si autem presbiter neglexerit reddere aut contradixerit[a]

*Codd. 19—37:*

1. Si quis homo[n] ad ecclesiam confugium[o] fecerit[o], si[p] vero servus fuerit, presbiter eum reddere faciat[q] domino suo ita, sicut[r] lex continetur[s]. Si autem presbiter ei[t] excusare[u] non potuerit[v], tunc[w] in omni cura se inpendat, ut[x] ille servus non[y] evadat; tamen[z] domino suo ad perdendum[*] eum[a] non tradat.

2. Si servus fuga lapsus fuerit, et iam dictus sacerdos eum

*) pendendum 26.

III. *Codd. A* 1. 3—12. a) aliquis 1; hominem *add.* 5. 6. 8. b) suum *add.* 3. 5. 7. 11. c) *deest* 1. d) *deest* 3. e) contra 11. f) nullius 1; homo *add.* 3. g) habiat 1. h) per vim 6. 7; vi 5. i) si 1. 10. k) timorem 1; per timorem 3. l) honor eum 8. 9. m) et clr 1. n) interpellit 1; interpellat 3. 10. 11; inpellet 8. 9; intrapellet 5. o) servum suum 3. p) et *add.* 6. 7. q) rogit 1. 10. r) redere 1. s) legitimum wadium 3. 4. 6. 7. t) illam culpam 4—8. 10. u) ille servus *des.* 11. v) cessam 5. 10; cessem 4; concessat 6; concessam 7. w) habiat 1. x) redat 1. y) in — autem (§. 2) *des.* 10. z) servo 1; suum *add.* 3. a) d. s. *des.* 3.

§. 2. a) neclexerit 1; neglegerit 11. b) redire 1; redde 4. c) *deest* 8. d) reddere *add.* 1. 3. 4. 5. 11. e) *deest* 4.

III. *Codd. B* 1—17. 19—37; *deest* 18. a) *deest rubrica* 4. b) et 12; de *add.* 20. c) Dei *add.* 1*b*. 16. 31. d) vel 4. 13. 14. e) suum *add.* 8. f) inter 1*a*. 1*b*. 3. 6. 8. 12. 15. 16. g) nullatenus 10. h) abstrahere 10. i) *deest* 16. k) et *add.* 1*a*. l) ille servus 4. 8. 9. 13. 14. 16. m) reddat — presbiter (§. 2) *des.* 7. n) servus 3. 4. o) confugerit 34. p) si v. s. f. *des.* 34. q) curet 34; *deest* 30. r) ut 26. 34. s) continet 11. 26. 28. 30; habet 31. t) eum 28. 30. 31; hoc ei 34. u) persuadere 34. v) praesumpserit 11. w) tunc omnem curam inpendat 34. x) ne 34; ut ille s. non evadat *des.* 11. y) *deest* 34. z) tamen — tradat *des.* 34. a) *deest* 23. 30.

§. 2. a) reddere *add.* 16.

1) *De iure perfugii ad ecclesias vide E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II (*1878*), p.* 536 *sqq.*

*E codd. A:*

III.

aput se illum[a] conteneat[b] et curam de illo habeat[c], ut exinde fugitivus[d] non evadat. Et si evaserit[e], ille presbyter sine ulla dilatione[f] perquirat et[g] dominum[h] restituat; et si ipsum invenire non potuerit[i], similem[k] ipsius aut precium[l] persolvat[m].

*E codd. B:*

III.

illum servum, apud se illum[a] contineat[b] et curam de illo habeat, ut[c] exinde fugitivus non evadat. Et si evaserit, ille presbiter sine ulla dilatione[d] perquirat[e] et domino restituat; et si ipsum invenire non potuerit, similem ipsius[f] aut pretium[g] pro[h] eo solvat[h].

invenire non poterit ad reddendum domino suo, alium servum in capitale[i] restituat aut pretium, sicut conpositio servi fuerit.

3. Si vero dominus servi eum in pace[a] recipere voluerit[b], et[c] presbiter eum[d] contendit[e], et[f] tunc servus fuga lapsus[g] fuerit[g], et[h] presbiter eum[i] ad reddendum invenire non potuerit[k]: aut alium servum tale[l] in[m] capitale[**] restituat cum 12 solidis, aut[n] pretium restituat, sicut servus conponi debuerat, si occisus fuisset cum[o] supradictis 12 solidis.

*E codd. A:*

3. Si[a] autem[b] vim[c] abstraxerit et iniuriam ecclesiae fecerit[d], conponat 36[*] solidos ad[**] ecclesiam[e] et[f] fredo[g] solvat in

*E codd. B:*

3. (4). Si autem[a] vi[b] abstraxerit[c] et iniuriam ecclesiae fecerit, conponat 18[*] solidos ad ecclesiam[d] et fredum[e] solvat in fiscum

*) XVIII 8. 9. 10. 12; XXX 11. **) ad — solidos *des.* 10.

a) *deest* 1; ipsum 10. b) conteniat 1. 5; contineat 3. 4. 6. 7; teneat 8. c) habiat 1. d) fugivus 8. e) evaderit 1. 10. f) dilatatione 4. g) suum *add.* 1. 5; suo *add.* 3. 6. 7. h) domino 3—7. 10. 11. i) poterit 6; potuerat 9. k) simile 1. 3. 10. l) eius *add.* 4—7. m) prosolvat 3. 9. 12; pro eo solvat 10.

§. 3. a) *titulus novus incipit* 8. b) eum *add.* 5. c) vi 5. 6; se 11. d) facit 4. e) ecclesia 1. f) in *add.* 1; pro *add.* 3. g) frido 4; fredum 6. 7.

*) XXXVI 8; XXXVI solidos, alibi XVIII 4. 9. 13. 14; XVIIII 2. **) *Glossa*: pro persona, id est houbetschatz 30.

a) ipsum 15; *deest* 4. 9. 13. 14. b) habeat 8. c) et 2. d) dibilatione 3. e) persequatur 15. f) ipsi 8. g) eius *add.* 8. h) prosolvat 8. i) caput talem 30.

§. 3. *Codd. B* 19—37. a) dimiserit et *add.* 34. b) noluerit 34. c) *deest* 20. d) e contra 30. e) reddere c. 27; reddere contemnit 31; continet 34; contendit — et presbiter eum *des.* 32. f) *deest* 21; et servus tunc fugit quod eum non potest reddere aut alium *etc.* 30. g) labatur 34. h) *deest* 34. i) *deest* 20; reddat *add.* 34. k) ad r. i. n. potuerit *des.* 34. l) tale in c. restituat *des.* 34. m) in capitale *des.* 20. n) conponat 20; *deest* 21. o) cum s. 12 solidis *des.* 34.

§. 3. (4). *Codd. B* 1—17. 19—37; *deest* 18. a) aut 14. b) *deest* 13. 14; se 19. c) extraxerit 30. d) ad ecclesiam *des.* 34; ad ecclesiam — 60 solidos *des.* 30. e) fredo 1. 1*a*; fregidum 19.

*E codd. A:*

III.

fisco 40* solidos, quare contra legem[a] fecit et ecclesiae[b] honorem non[c] inpendit et Dei reverentiam[d] non[c] habuit[c], ut[e] et[f] alii cognuscant[g], quod[h] sit timor Dei[i] in christianis, et honorem ecclesiis[k] inpendant[l].

IV.

Si quis[a] liber liberum infra ianuas ecclesiae occiderit[b], cognuscat se[c] contra Deum[d] iniuste fecisse[e] et ecclesiam Dei polluit[f]; ipsam[g] ecclesiam, quod[h] polluit[i], cum[k] 40* solidis conponat, et fiscus[l] fredum[m] adquirat[n], parentibus autem legitimum[o] wirigildum[p] solvat[q. 1].

V.

Si quis autem raptor[a] res[a] in[b] ecclesia[c] commendatas[d] alicuius infra[e] ianuas

*) XL 1; LX *reliqui.* **) XL 1. 4. 11; LX *reliqui.*

a) lege 1. b) ecclesiis 4. 5. 9. 10. 12; ecclesiam 11. c) *deest* 11. d) reverencia 1. e) *deest* 1. f) *deest* 3. 5. 7. 9. 11. 12. g) *ita* 1. 8. 12; cognoscant *reliqui.* h) ut 3—8. 10—12; et *add.* 7. i) *deest* 7. 11; et *add.* 1. k) ecclesias 3; ecclesiae 4. 7. l) inpendatur 11.

IV. *Codd. A* 1. 3—12. a) qui 10; autem *add.* 3. 4. 5. 7. 9. 11. 12. b) occiderat 3. c) *deest* 1. 10. d) dominum 1. e) ficisse 1; fecisset iniuste 9. f) *ita* 8; puluit 1; pollui 5. 7. 9. 12; polluisse *reliqui.* g) ad ipsa ecclesia 6. h) quam 3. 4. 6. 7; quae 8. i) poluit 1. k) *deest* 6. l) in fisco et 3. m) fridum 1. 4. 9; fredus 12. n) adquerat 1. 10. 11; a *add.* 1; et ad *add.* 3. o) legitimi 6. p) *ita* 1. 8; werigeldum 3; weregeldum 4. 11; weriegeldum 5; weregildum 6. 7; wiregeldum 9; wirgildum 10; wiregildum 12. q) conponat 4. 5. 7. 8. 9.

V. *Codd. A* 1. 3—12. a) raptoris 1; raptores 3. 4. 5. 8. 9. 11. b) *deest* 6. 10. 11. c) ecclesiae 10. 11. d) res *add.* 4; commendatas a. i. i. ecclesiae *des.* 1. e) in 9.

*E codd. B:*

III.

60 solidos[a. *], quia[b] contra legem fecit et[c] ecclesiis honorem non inpendit[d] et Dei reverentiam non habuit, et ut alii[e] cognoscant[f], quod sit[g] timor Dei, in christianis et honorem ecclesiis inpendant.

IV. De[a] liberis, qui infra[b] ianuas ecclesiae interfecti fuerint[c].

Si quis[d] liber[e] liberum infra ianuas ecclesiae occiderit, cognoscat se contra Deum iniuste fecisse[f] et ecclesiam Dei[g] polluisse; ipse[h] ecclesiae, quam[i] polluit, 60** solidos conponat, et*** fiscus fredum adquirat, parentibus autem legitimum[k] weregildum[l. †] solvat[m].

V. De[a] raptoribus, qui de[b] ecclesiis aliquid vi[c] abstraxerint[d].

| *Codd.* 1—10. 12—15. 19: | *Codd.* 15. 16. 19—35. 37 *et addit.* 17: |
| --- | --- |
| Si quis autem[e] raptor res[f] ecclesiae[g] commendatas alicu- | 1. Si quis res[h] suas[h] ad ecclesiam commendatas habue- |

*) XL 34. **) cum XL 36. ***) *Pro* et — adquirat *in* 16. 19—35 *legitur:* ad fiscum vero similiter alios LX solidos pro fredo solvat. †) *Glossa:* pretium legibus constitutum 30.

a) solidorum 34. b) qui 1. 6. 19. 20. 30. c) *deest* 1. d) pendit 28. e) illi 30; et ut alii — eccl. inpendant *des.* 34. f) agnoscant 1. 1*a.* 27. 30. g) si 20; *deest* 27.

IV. *Codd. B* 1—4. 6—10. 12—17. 19—37; *deest* 18. a) *deest rubrica* 4. b) *deest* 21. c) sunt 1. 1*b.* 3. d) *deest* 34. e) *deest* 4. 9. 13. 14. f) fecisset — polluisset 20. g) iniuste *add.* 19. h) ad ipsam ecclesiam 16. 19—33. 35; at illam ecclesiam 34; ipsam ecclesiam 36. i) quam polluit *des.* 34. k) *deest* 17; similiter 20. l) *ita* 1*a*—3. 6. 17. 28. 34; wedregildum 1. 23; werigeldum 12. 30. 31; virigildum 10; wedrigildum 20; wergeldum 21; wergildum 37; weregeldum *reliqui.* m) *deest* 34; conponat 8. 17.

V. *Codd. B* 1—10. 12—17. 19—35. 37; *deest* 18. a) *rubrica deest* 1. 4. b) ad 21; qui de *des.* 3. c) *deest* 1*b.* 19. 29. 31. d) abstulerint 6. 23. e) *deest* 4. 9. 14. f) *deest* 2. 3. 6. 10; Si qui raptores 7. g) alicuius *add.* 15; *deest* 14. h) servum 20.

1) *De pace ecclesiae vide W. E. Wilda, 'Das Strafrecht der Germanen' p.* 248 *sqq.*

*E codd. A:*

V.

ecclesiae vim[a] abstraxerit et[b] tulerit[c], homine[d], cui[e] fuerunt[f], sicut lex[g] habet[h], ita solvat[i]; iniuriam autem[k] ecclesiae, quod[l] raptum fecit, 36* solidos conponat[m. 1].

*) XVIII 8. 9. 12; XXVI 11.

a) vi 6. 7. b) ut 11. c) tullerit 1. 5. 11. 12; et tulerit *des.* 4. d) hominem 3; homines 5; homini 4. 6. 7. 8. e) cuius 4—7. f) fuerit 3. 6. 7. 9; fuerent 1. g) *deest* 8. 9. 12. h) habit 1; habeat 3. i) solvent 1; persolvat 7; et *add.* 4. 6. 7. k) *deest* 6—9. l) quam 6. 7; per *add.* 6—9. 12. m) solvat 1; 36 sol. c. *des.* 10.

*E codd. B:*

V.

ius[a] infra ianuas ecclesiae[b] vi abstraxerit et tulerit, homini, cuius fuerant, sicut lex habet, ita solvat[c]; iniuriam autem ecclesiae, quam per[d] raptum[e] fecit, 18* solidos[f] conponat[f].

———

rit, et[g] aliquis[h] eas exinde[i] rapuerit, si per furtum hoc[k] fecerit, ipsas res in capitale[l] restituat et, sicut[m] ipsae[n] res valuerint, hoc[o] novimpliciter[p] conponat: iterum[q] atque iterum[r] similiter[s] faciat, hoc sunt per ter novimpliciter ista omnia[t], cuius res fuerunt[u], conponi debent[p]; ecclesiae vero quam inhonorificavit[v], 36[w] solidos conponat.

2. Si vero per virtutem[a] hoc raptor de[b] ecclesia[b] abstulerit, dupliciter domino[c] conponat et[d] 12 solidos; ecclesiae vero, sicut superius commemoratum est[e], 36 solidos conponat.

3. Si servus hoc fecerit, et iussio domini eius[a] fuit, sicut dictum est, ita[b] omnia[c] observari debent. Si[d] servus per se hoc fecerit ex furto, similiter, quomodo dictum est, adimplere debet. Nam si per virtutem[e] servus[f] hoc fecerit, non sicut de libero conpositio exigatur, sed[g] virtus[h] servilis conponi debet, ut ipsum, quod abstulit[i], reddatur simpliciter, ita tamen, si statim, quomodo inventum fuerit, contradictio domini sui non

*) XXXVI (XXXVII 14) solidos conponat alii (alibi 9) XVIIII (XVIII 9) solidos 4. 9. 13. 14.

a) *deest* 15; rebus *add.* 10. b) *deest* 13. c) persolvat 2. d) *deest* 1. e) raptor 1. f) *des.* 4. 9. 13. 14. g) *deest* 20. h) aliquid ea 20. i) inde 17. k) *deest* 30. l) caput 29. 30. m) quanti 15. 34. n) hae 15. 34. o) *deest* 15. 34. p) novim duppliciter 21. q) iterum — componi debent *des.* 15. 34. r) *deest* 23. s) simile 16. t) ei *add.* 15. 16. 19. 27. 35; illi *add.* 28. 30. 31. u) sunt 16. 35; est 30. v) violavit 15. 34. w) *deest* 19.

§. 2. a) vim 15. 34. b) *deest* 15. 34. c) suo *add.* 15. 34. d) *deest* 15. 34. e) et *add.* 21.

§. 3. a) sui hoc 15. 34. b) ista 17. 20. c) etiam 15. 34. d) vero *add.* 15. 34. e) vim 15. 34. f) *deest* 15. 34. g) servitus *pro* sed virtus 29. h) vis 15. 34. i) extullit 20.

1) *I. e. tripliciter. Cfr. Pactus V, 3; Lex IX. X.*

*E codd. A:*

*E codd. B:*

V.

fuerit; nam si aliquam moram fecerit, propter contradictionem domini sui 12 solidi[1] addantur. Si dominus ex hac re inmunis fuerit, ut iussio eius non esset, ei[a] 4 solidi[b] in[c] fredo[2] exigantur. Nam si iussio eius[d] fuit, sicut supra dictum est, ita conponatur.

VI. De[a] iuratoribus, quales vel[b] quantos secundum ewa[c] homo habere debet.

1. De minoribus causis usque ad solidum[d] valentem[e] licet unicuique, qualem[f] sacramentalem unum[g] secum habere vult, in suo[h] sacramento continere[i]. Nam si duas saigas valentem[k] supra[l] solidum res valuerint, de[m] qua causa orta fuerit, tunc debet homo[n], qui causam requirit, tres electos denominare, et ex[o] denominatis tribus licentiam habet excusator reicere duos[p, 3]; tertium vero[q] reicere non licet, sed ipsum secum in sacramento habere debet.

2. Saiga[a] autem est quarta pars tremissi, hoc est denarius[b] unus. Duo saigi duo[c] denarii[d] dicuntur[e]. Tremissus[f] est

a) ut 20; et 17. 19. 21. 22. 23. 27; tunc 30; *deest* 15. 31. 34. b) adda *add.* 17. c) in fredo *des.* 23. d) non *add.* 19.

VI. *Hunc titulum praebent B* 9—17. 19—37; *deest B* 1—8. 18. *In B* 13. 14 *hic titulus post titulum nostrum XXXV. legitur; in B* 10. 12. 17 *in additamento Legis legitur; in B* 9 *post Legem inter capitula Karoli scriptus est.* a) *rubrica deest* 9. De sacramentis qualiter fiant *rubrica in* 14. b) et 31; q. esse debeant 15. 34. c) eva 20. d) siclum 9. 13. 14. e) valentibus 15. 34. f) unum qualem s. vult secum habere in suo sacr. 30. g) virum 10. h) secum *add.* 15. 34. i) *deest* 30. k) *deest* 14; aut *add.* 15. 34. l) super 20. m) de qu. c. o. fuerit *des.* 15. 34. n) is 34. o) hiis 20; his *add.* 23. p) duos — non licet *des.* 10. q) *deest* 13. 14.

§. 2. a) §. 2 *deest* 15. b) dinarius 10. 11. 22. 23. c) *deest* 9. d) dinarii 10. 20. 22; dinario 32. e) sunt 30. f) autem *add.* 14; tremissus — denarii quatuor *des.* 9. 10. 21. 23. 32.

1) *Solidi* 12 *'propter contradictionem' solvendi alibi quoque commemorantur. Vide tit. LXXXI. LXXXIV.* 2) *Fredus* 4 *solidorum, qui aliunde non invenitur, pro tertia parte fredi* 12 *solidorum habendus esse videtur. Cfr. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p.* 463. 3) *Cfr. K. Maurer, 'Das Beweisverfahren nach deutschen Rechten' in 'Krit. Überschau' V, p.* 199.

*E codd. A:*

*E codd. B:*

VI.

tertia pars solidi et sunt denarii[a] quatuor[1].

3. Ita observandum[a] est usque ad tres solidos[b]. Et[c] supra tres[d] solidos iterum[e] duas saigas valentes[f] aliquis interpellatus fuerit[g], tunc[h], qui causam prosecutus fuerit[i], electionem faciat de coniuratoribus, unde[k] excusator quales duos reicere[l] voluerit potestatem habeat. Et cum duobus iuratoribus[m] iste ordo[n] servandus est usque[o] ad 6 solidos. Nam si duo saigi supra sunt, tunc cum quinque[p], sua manu sexta, iurare debet similiter cum electis*, sicut supra[q] dictum est; et[r] duos in omnibus istis ordinibus[s] reicere licet[t].

4. Ista[a] sacramenta[b] debent esse[c] iurata[c], ut illi[d] coniuratores manus suas super capsam[e] ponant, et ille solus, cui causa requiritur, verba tantum[f] dicat et[g] super omnium manus[h] manum suam ponat, ut sic illi[i] Deus[k] adiuvet vel illae reliquiae ad[l] illas manus, quas conprehensas habet, ut de illa causa, unde[m] interpellatus est, culpabilis non sit[2].

*) Alamani 35.

a) dinarii 11. 20. 22.

§. 3. a) servandum 30. b) iterum *add.* 16. c) si *add.* 4. 12. 15; Et s. tres solidos *des.* 34. d) IV 10. 20. e) *deest* 9. 13. 14. 16. f) si *add.* 15. 16. 22. 34. g) est 20. h) tunc qui c. p. fuerit *des.* 31. i) est 19. k) unde exc. potestatem habeat duos reicere quales voluerit et cum *etc.* 30; unde — duobus iuratoribus *des.* 34. l) eicere 20. m) coniuratoribus 15; iuret 9; iurat 13. 14; iuret *add.* 12. 15. 31. n) modus 13. o) usque ad *et cetera quae sequuntur des.* 11. p) et *add.* 9. 13. 14. q) *deest* 15. r) ut 20. s) *deest* 9. 13. 14. t) debet 30.

§. 4. a) ita 12; vero *add.* 9. 15. 34. b) sic *add.* 12—15. 31. 34. c) fieri 15. 34. d) *deest* 34. e) illus manus 35. f) *deest* 34. g) dicant ut 20; et s. o. m. m. s. ponat *des.* 9. h) *deest* 19. i) eum 15. 34. k) *deest* 20. l) et 10. 15; et ad 12; ad i. m. q. c. habet *des.* 34. m) qua 9; de qua 13. 14.

1) *Cfr. G. Waitz, 'Über die Münzverhältnisse in den älteren Rechtsbüchern des fränkischen Reiches'* (1861) *p.* 16 *sqq.; Idem, 'D. VG.' II*³, 2, *p.* 313, *IV*², *p.* 78. 2) *Cfr. H. Brunner, 'Die Entstehung der Schwurgerichte'* (1872) *p.* 49. 60. 63. 64; *H. Siegel, 'D. RG.' p.* 432.

*E codd. A:*

## VI.

Si[a] quis res ecclesiae furaverit et[b] convictus[c] fuerit, ut[d] solvatur[d], unicuique rem, quae[e] furaverit[f], tres novigildos[g] solvat[1] aut[h] servum aut ancillam aut[i] bovem aut caballum aut qualecumque animal vel ceteras res[k], qui[l] ad ecclesiam[m] perteneunt[n]. Si post furtum inventus fuerit, ita solvat, ut[o] superius scriptum est*. Si[p] autem negare[r] voluerit[r], secundum qualitatem pecuniae ita iuret[s] cum suis sacramentalibus[t] in ipso altare[2], cui res furtivas[u] abstulit[v], coram[w] sacerdote vel[x] ministros[y] eius[z], quem[a] pastor ecclesiae iusserit[b] audire sacramentum.

## VII.

Si quis servum ecclesiae occiserit[a], in

*) *Codd.* 4. 5. *add.:* si ipsum invenire non potuerit: alius autem medietatem in auro valente medietatem cum quale pecunia habet solvat[q].

*E codd. B:*

## VII. De[a] liberis[b], qui de[c] ecclesia[d] aliquid furaverint.

Si quis res ecclesiae[e] furaverit et convictus[f] fuerit, ut solvatur[g], unamquamque[h] rem[i], quam[k] furavit[l], tres novigeldos[m].* solvat[1] aut servum aut ancillam aut bovem aut caballum aut qualecumque animal vel ceteras res, quae ad ecclesiam Dei[n] pertinent. Si post furtum inventus[o] fuerit[p], ita solvat, ut[q] superius scriptum[r] est[s]. Si autem negare voluerit, secundum qualitatem pecuniae ita iuret cum suis sacramentalibus in ipso altare[2], cui res furtivas abstulit, coram[t] sacerdote vel ministro[u] eius[v], quem pastor[w] ecclesiae iusserit audire[x] sacramentum.

## VIII. De[a] liberis, qui servum ecclesiae occiderint.

*Codd.* 1. 1*b*. 2—10. 12—15. 17. 18*:*

Si quis servum ecclesiae occiderit, in

## VIII. Qualiter[b] servi conponendi sunt.

*Codd.* 13. 14. 16. 19—33. 35—37. *et add.* 12. 17*:*

1. Si quis servum alienum occiderit,

*) *Glossa:* novics tantum quantum res valuit 30.

VI. *Codd. A* 1. 3—12. a) Si — convictus *priori codicis* 11 *manu scripta, posteriori (B* 11*), quum in folio quod insertum sequitur textus tituli VI recentior proponeretur, deleta sunt.* b) et convictus fuerit *des.* 1. c) confictus 9. d) et solvatus 8; ut solvat 6. e) quam 3. 6; qui 5. f) furavit 3. 5. 9. 10—12. g) novigildis 1; novigeldus 3. 5. 6. 9; novigeldos 4. 6. 7; novegildus 10. h) et 1. i) *deest* 1. k) *deest* 11. l) quae 3. 4—7. m) Dei *add.* 6. 7. n) pertinent 3. 5—7. 11; perteneant 10. 12. o) quod 3. p) *novus titulus incipit* 11. q) 5 *add.* tripliciter eum conponat, *quae verba oblitterata sunt; cfr. tit. VII, n.* k. r) negaverit 12. s) iurit 8; iuretur 10. t) sacramentibus 12. u) furativas 9; furtivum 5; furavit vel 11. v) obtullit 1. w) quoram 1. 8. x) et 1. y) ministro 3. 5—7. 10—12; ministris 4. z) suis 4; vel *add.* 3; ecclesiae *add.* 11. a) quam 5. b) iussit 4.

VII. *Codd. A* 1. 3—7. 10—12; *deest* 8. 9 *(rubricam tamen praebet* 9*).* a) *ita* 1*;* occiderit 3: 4. 6. 7. 10. 12; hocciderit 5; homo *add.* 3.

VII. *Codd. B* 1—10. 12—33. 35—37*; deest* 34. a) *deest rubrica* 4. b) libertis 1. c) res 20. d) ecclesiis 1*b*. e) aliquid *add.* 7. f) *inde ab hoc loco desinit* 1*a*. g) solvat 16. 26; ut solvatur *des.* 18. h) unicuique 1. 1*b*. 2. 3. 5—8. 10. 12. 17. 18. 35. i) rei 1. 1*b*. 2. 3. 5—7. 9. 10. 12. 17. 18. 35. k) quae 1*b*. l) furaverit *multi codd.* m) novegildus 1; novigeldus 2. 3; novigeldis 4. 9. 13. 14. 30; novigildos 16. 17. 20. 21; niwengeldos 18; novgeldos 23; novingeldos 27. 29. n) *deest* 18. o) convictus 18. p) *deest* 4. 13. 14. q) *deest* 27*;* sicut 20. r) dictum 18. s) *deest* 8. t) cum 20. u) misso 4. 9. 13. 14. v) e. ante quem iusserit eum past. e. a. s. 18. w) qui pastore 10. x) adire 20.

VIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—10. 12—33. 35—37*; deest* 34. a) *deest rubrica* 4. b) *titulus rubricam habet:* De eo, qui alterius servum occiderit

1) *Eodem modo ac res ducis. Cfr. tit. XXXI.* 2) *Cfr. Rogge, 'Über das Gerichtswesen der Germanen' (*1829*) p.* 174. 175.

*E codd. A:*

VII.

triplum[a] conponat; sicut[b] solent[b] servi[c] regis[d], ita solvatur, id est 45* solidos[1]. Et si eum rapuerit contra[e] legem[f] et vindederit[g] extra provinciam[h], tripliciter eum conponat. Et si eum furaverit aliquis, in capite semper consimile[i] restituat, si[k] ipsum invenire non[l] potuerit[m]; alius autem medietatem in[n] auro valentem[o], medietatem cum quale pecunia habet solvat.

*E codd. B:*

VIII.

triplum conponat; sicut solet[a] servus[b] regis[c], ita solvatur, id est 45* solidis. Et si eum[d] rapuerit contra legem et vendiderit extra provinciam, tripliciter eum conponat. Et si eum furaverit[e] aliquis, in capite semper consimilem[f] restituat, si ipsum invenire non potuerit; alius[g] autem medietatem[h] in auro valente, medietatem cum[i] quale[k] pecunia habet solvat[l]. solidos[m] 12 in capitale[n] restituat[3] aut cum alio servo, qui habeat 13** palmas[4] cum police replicato et[o] duo digita in longitudinem, et 3 solidos[p] in alio pretio superponat, quod fiunt simul solidi 15[q].

2. Si quis ecclesiasticum servum vel regium occiderit, tripliciter conponatur, hoc est 45[r] solidos.

*E codd. A:*

VIII.

Si[a] quis[a] autem[b] liberum[c] ecclesiae, quem[d] colonus[e. 2] vocant, si[f] occisi[g] fuerint[h], sicuti[i] alii Alamanni[k], ita conponant[l].

*) LXV 10; XLVI 4. 11.

*E codd. B:*

IX. De[a] colonis ecclesiae occisis.

Quicumque[b] liberum[c] ecclesiae, quem colonum vocant, occiderit[d], sicut[e] alii Alamanni[f], ita conponatur[g].

*) LXV 1—3. 6. 7. 10. 12. 15. 18; LXII 36.
**) XIIII 12. 23. 27—29. 31; XII 13. 14. 20. 30.

a) tripliciter eum 3. b) si consolunt 1; sicut sol::unt 3; sicut solvunt 11; sicut solunt 10; si quis solvat 12. c) servus 10; servum 12. d) conponi *add.* 4. 6. 7. e) contra — vindederit *des.* 12. f) legem — provinciam *des.* 5. g) vendiderit 6. 7. 11; vindiderit 3. 4. h) provencia 1. i) cum simile 1. 3; consimilem 4. 6. 7; cum similem 11; simile 5. k) et si 3; si ipsum — solvat *des.* 4; *cf. nota * tituli VI.* l) *deest* 10. m) poterit 1. 6. 7. 11. n) *verba* in a. v. medietatem *des.* 1. 5. 6. o) valente 3. 7. 10.

VIII. *Codd. A* 1. 3—12 *(titulum sub rubrica prioris scriptum praebet 9).* a) quis *deest* 6. 7; quicumque 10. b) *deest* 10. c) liberi 6. 7. d) quae 8. 9. 11. 12; quos 6. 7; qui 5. e) colonum 4. 10; colonos 6. 7; colones 5. f) *deest* 6. 7. g) si *add.* 3. h) fuerent 1; fuerant 10. i) et *add.* 12. k) Allamanni 1. l) conponuntur 3. 6. 7; conponatur 10—12; conponantur 4. 5. 8. 9; et ille *add.* 10.

*et post nostrum titulum IX exstat in* 13. 14*; inter additamenta positus est in* 12. 17. a) et *add.* 15; solvat 3; solunt 8. b) *deest* 6. c) *deest* 15; conponi *add.* 8. d) *deest* 18. e) furatus fuerit 8. f) similem 18. g) aliam *multi codd.;* alicuius 7. h) autem medietatem *des.* 18. i) aut 18; *deest* 2. k) qualicumque 18. l) *deest* 17. m) solvat 20. n) caput 30. o) vel 16. 19. p) et tertio solido 19. q) XII 29. 30; *reliqua des.* 9. 14. 17. r) XLVI 29; LX 37.

IX. *Codd. B* 1. 1*b.* 2—10. 12—33. 35—37; *deest* 34. a) *deest rubrica* 4. b) siquis 8. 18. c) colonum 18; libertum 28. d) occisu fuerint 8. e) alienum sicut *add.* 18. f) hoc Bawari *add.* 18. g) conponat 17. 18.

1) *Cfr. H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 237. 2) *De colonis ecclesiae cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], 1, *p.* 241 *sqq.* 3) *Cfr. v. Inama-Sternegg, 'Deutsche Wirthschaftsgeschichte' I (*1879*), p.* 63, *n.* 5. 4) *Palma = manus extensa. Cfr. quae de hac mensura affert Guérard, 'Polyptyque de l'abbé Irminon' I,* §. 149, *p.* 955.

*E codd. A:*

IX.

Si[a] quis[a] in curte[b] episcopi armatus[c] contra legem intraverit, quod Alamanni[d] aisstera[e] anti[1] dicunt, 18[2] solidos conponat[f]. Si[g] infra[h] domum[i] intraverit, 36[2] solidos conponat.

X.

Si quis[a] autem in[b] presbytero[c], qui in parochia[d] positus est aput[e] episcopo[f], et[g] in[h] curte[i] sua[i] contra legem[k] armatus intraverit, sicut superius[l.3] diximus, sicut[m] solit[n] aliis liberis Alamannis[o] conponere, ita presbytero[p] curte[q] tripliciter[r.*.4] conponat.

XI.

Si quis episcopum[a] aliquam iniuriam[b]

*) dupliciter 3.

*E codd. B:*

X. De[a] eo, qui in curte episcopi armatus ingreditur.

Si quis in curtem episcopi armatus contra legem intraverit[b], quod Alamanni haistera[c] handi[*] dicunt[d], 18 solidos conponat. Si[e] infra domum intraverit, 36[**] solidos conponat.

XI. De eo[a], qui in presbiteri curtem armatus[b] ingreditur[c].

Si[d] autem in[e] presbiteri curtem[f], qui in parochia positus[g] est ab episcopo, contra legem armatus[h] intraverit[i], sicut superius diximus[k], sicut solet aliis[l] liberis[m] Alamannis conponere[n], ita presbitero[o] tripliciter conponat[p.***], hoc est 18 solidos; et si in[q] casam, cum[r] 36[s].

XII. De his[a], qui episcopo aliquam[b] iniuriam fecerint[c].

Si quis[d] episcopo aliquam iniuriam

*) *Glossa:* ut puto armata manu 30. **) xxxiii 9; xxx 30. ***) *Reliqua des.* 1. 3. 6. 9. 12—14. 18. 20. 36; *postera manu add.* 8.

IX. *Codd. A* 1. 3—12 *(titulum cum priore coniunctum praebet 12).* a) qui vero 10. b) curtem 4. 6. 10. 11. c) viiii *add.* 12. d) Allamanni 1. e) *ita* 1; haistarahandi 3; haisterahandi 4; haisthera-bandi 5; eistrahendi 6; heisterahenti 7; heixtera handi 8; haixterachandi 9; haisterahanti 10; haisthenti 11; haverterecante 12. f) conponant 1. 12. g) se 1; et si 3. h) intra 11. i) domo 3. 9.

X. *Codd. A* 1. 3—12. a) *deest* 6—9. 12. b) *deest* 8. c) presbiteri 4. 6; curte *add.* 3. 4. d) barrocia 1; parocia 9; barochia 5. e) ab 6—8. 10. f) episcopum 4. 5. 11. g) *deest* 1. 4. 6. 7. h) *deest* 4. 6. 7. i) *des.* 4; sua *deest* 7; curtem suam 10. k) lege 1. 5. l) supra 6. m) si quis 12; ut 6. 7. n) *ita* 1. 8. 10; soli 9; solvet 12; solet *rell.* o) Allamanni 1. p) presbyteri 12; praesbyterum 9. q) curtem 6. 7; curti 12. r) trepliciter 1. 10.

XI. *Codd. A* 1. 3—12. a) episcopo 4—7. 10. b) homo *add.* 3.

X. *Codd. B* 1. 1b. 2—10. 12—33. 35—37; *deest* 34. a) *rubrica deest* 4. b) ingreditur 1b. c) abhisterahandi 1; hausteraanni 2; hasterahandi 3; austerahandi 7; haistarehenti 8; halsterahenti 9; hasterihandi 10; haisterahanni 15. 17; haisterbandi, Bawari: 'haiftlichen' 18; lasteraandi 20; haisterandi 21; haisteraandi 23. 28; haisterehandi 37; haisteriahanti 24; haisterahenti 27. 33; heistrahandi 30; haustenthandi 35; haisthenti, hausteranni, abhisceranandi 36; d) cum *add.* 20. e) Si — conponat *des.* 1b. 20.

XI. *Codd. B* 1. 1b. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 36. 37; *deest* 34. a) De eo *des.* 4; De his 14. b) *deest* 14. c) *deest* 14; intraverit 19; graditur 4. d) quis *add.* 8. 9. 13. 14. 16. 17. 19. e) *deest* 1b. 18. 28—31. f) curte 1. 17; curte in par. posita ab 20. g) conditus 1. h) *deest* 29. i) ingreditur 1b. 4. 20. k) dictum est 37. l) alios Alamnos idē Bawaros conp. 18. m) *deest* 12. n) conponi 1. o) presbytero curtem 8. p) conponatur 8. 30. q) infra 2. r) *deest* 15. 16. s) solidos *add.* 15. 17.

XII. *Codd. B* 1. 1b. 2—6. 8. 9. 12—32. 36. 37; *deest* 34. a) eo 20; De his *des.* 4. b) *deest* 4. c) facit 4. d) autem *add.* 1.

1) *I. e. manu violenta. Vide infra Glossarium. Cfr. W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p.* 560. 561. *Idem hoc verbum in constitutione Friderici I. (LL. II,* 102*) invenitur.* 2) *I. e. tripliciter. Cfr. Pactus V,* 3. 3) *In tit. IX.* 4) *Scilicet* 18 *vel* 36 *solidos.*

*E codd. A:*

## XI.

fecerit vel placaverit[a] vel fustaverit[b] vel mancaverit, omnia tripliciter[c] conponatur[d], sicut et[e] ceteri[f] parentes eius conposicionem habebunt[g]. Hac[h] si melius dicamus, sicut et[i] duce[k] ita in[l] omnibus[l] eos[m] conponatur[n]; et si[o] occisus fuerit[p], sicut et[q] illum ducem ita eum[r] solvat aut rege[s] aut duce[t] aut[u] ad[v] ecclesiam, ubi pastor[w] fuit.

## XII.

Si quis autem[a] presbyterum parochianum[b] iniuriaverit[c] aut fustaverit[d.*] aut mancaverit[e] vel[f] qualecumque iniuriam[g] fecerit[g], in triplum conponatur[h]; et si eum occiderit, 600[**] solidos[i] eum[i] conponat[k] aut[l] ad[m] ecclesiam[n], ubi[o] servit[p], aut ad[q] episcopum, de[r] cui[s] parochia[t] fuit[u].

## XIII.

Si[a] quis[a] diaconum[b], qui euangelium

*) *Glossa marginalis:* in capud 6. **) D̄ 1; DCCCC *(tres literae posteriores* CCC *in loco raso)* 7.

a) plagaverit 5—8; placuerit 3. b) fustiaverit 1. c) trepliciter 1; tupliciter 3. d) conponat 5. e) *deest* 5. 8—10. f) citeri 1. g) habent 6. 7; habebant 5; habebit 8. h) *ita* 1. 5. 9—12; ac *rell.*; ac si melius dicamus *postera manu in spatio vacuo add.* 8. i) *deest* 6—8. 10. k) duci 1. 10. 11; ducem 4. 5; dux 6. 7. l) *deest* 5. m) *deest* 6—8; eum 3. n) conponantur 4. 9; conponat 6. 7. 11. o) se 1. p) ab aliquo *add.* 5—7. q) *deest* 8. 9. r) *deest* 3. s) regi 5—8. t) duci 1. 4—8. u) *deest* 8. v) *deest* 3. 12. w) pastur 1.

XII. *Codd. A* 1. 3—12. a) *deest* 7—9. b) barrocianum 1; parrochianum 3. 7. 8. 12; parochiano 9. c) iniuriam fecerit aut si f. 3. d) furtaverit 5; fustiaverit 9. e) aut placaverit *add.* 3. f) vel — fecerit *des.* 8. 9; aut 3. 5. g) intullerit 10; eum *add.* 12. h) conponat 6. 7. i) *deest* 7. 10. k) solvat 4—9. 11. 12. l) *deest* 8. 9. m) *deest* 9. n) ecclesia 1; eum *add.* 4. o) cui 1. 3. p) servivit 3. 7. 10—12; serviunt 4. 6. q) *deest* 4. r) *deest* 1. 3; in 11. s) sua 4; cuius 5—9. 11. t) parrocia 1. u) fuerit 5—7.

XIII. *Codd. A* 1. 3—12. a) Si quis *des.* 10. b) diaconus 3; diacono 6. 7.

*E codd. B:*

## XII.

fecerit vel[a] plagaverit vel[a] fustaverit[*] vel mancaverit[b.**], omnia tripliciter[***] conponantur, sicut[c] ceteri parentes eius[d] conpositionem habebunt[e]. Ac si melius[f] dicamus, sicut et ducem ita in[g] omnibus[h] eum[i] conponat[k]; et si occisus[l] fuerit, sicut et[m] illum ducem ita[n] eum solvat aut[o] regi aut duci aut ad[p] ecclesiam, ubi[q] pastor fuit[r].

## XIII. De[a] his[a], qui[b] presbitero parochiano[c] iniuriam intulerint[d].

Si quis[e] presbiterum[f] parochianum iniuriaverit[g] aut[h] fustaverit aut mancaverit vel[i] qualemcumque ei[k] iniuriam intulerit[l], in triplum conponatur; et si eum occiderit, 600 solidis eum solvat[m] aut ad[n] ecclesiam, ubi servivit, aut[o] ad[n] episcopum[p], de cuius parochia fuit.

## XIV. De[a] his[b], qui diacono aliquam[c] iniuriam fecerint.

Si quis diacono[d], qui euangelium

*) *Glossa:* id est fustibus percussit 30.
**) *Glossa:* id est manum absciderit 30.
***) dupliciter 36.

a) aut 9. 13. 14. b) maculaverit 36. c) sic et 18. d) ei 4. e) habebant 1; habeant 4; habent 9. f) iudicamus *add.* 3. g) *deest* 3. h) hominibus 3. i) eos 8; ei 18. k) conponatur 18. l) ab aliquo *add.* 8. m) *deest* 8. n) *deest* 15. o) *deest* 4. p) *deest multis codd.* q) cuius 9. r) fiat 4; *deest* 14.

XIII. *Codd. B* 1. 1b. 2—6. 8. 9. 12—32. 37; *deest* 34. a) *deest* 4. b) in *add.* 14. c) *deest* 30; aliquam *add.* 21. d) intulerit 2. 8. 19. e) autem *add.* 8. f) presbitero parochiano 9. 13. 14. 21. g) iniuriam fecerit 9. 13. 14. h) et 20. i) aut 18. k) *deest* 4. 8. 9. 13. 14. 18—20. 28. l) fecerit 8. 9. 13. 14. m) componat 2. n) *deest* 1. 30. o) *deest* 23. p) ecclesia 20.

XIV. *Codd. B* 1. 1b. 2—10. 12—33. 35. 37; *deest* 34. a) *deest rubrica* 4. b) eo 18. c) *deest* 30; in *add.* 31. d) diaconum 1. 18. 28.

1) *I. e. triplicem weregildum mediani Alamanni. Cfr. Pactus II,* 37. *Consentit Lex Ribuaria XXXVI,* 8.

*E codd. A:*

XIII.

coram[a] episcopum[b] legit[c] et revestitus ante altare officium[d] fungit[d], si quis[e] eum[f] aliqua[g] iniuria fecerit[h] vel fustaverit vel placaverit[i] vel mancaverit[k], dupliciter eum conponatur[l]; et si eum occiderit, 300* solidos conponat[m. 1].

XIV.

Monachus[a] autem[a], qui sub regula in monasterio[b] conversatus[c] fuerit et ab[d] aliquo aliquas[e] iniurias, sicut superius[f] diximus, passus fuerit[g], ita ut diaconus[h] similiter[i].

XV.

1. Clerici[a] autem[b] sicut[c] ceteri[d] parentes eorum ita[e] conponantur[f. 2].

2. Si[a] autem[b] clericum[c], qui[d] in

*) CCC[c] 8; CCCC 4—6. 11; DC *in loco raso* 7.

*E codd. B:*

XIV.

coram[a] episcopo[a] legit et revestitus ante altare officio fungitur[b], si[c] quis autem[d] ei[e] aliquam[f] iniuriam fecerit vel[g] eum[h] fustaverit vel[i] plagaverit vel[k] mancaverit, dupliciter[l. *] conponatur[m]; et si eum occiderit, 400** solidis conponatur[n].

XV. De[a] his[a], qui monacho aliquam[b] iniuriam intulerint[c].

Monachus autem[d], qui sub regula in[e] monasterio conversatus[f] fuerit et ab aliquo aliquas*** iniurias, sicut superius diximus, passus[g] fuerit, ita ut diaconus[h] similiter conponatur[i].

XVI. De[a] his[a], qui clerico[b] aliquam[c] iniuriam intulerint[d].

1. Clerici autem sicut[e] ceteri parentes eorum ita conponantur[f].

2. Si[a] autem clericus, qui in gradu in[b]

*) tripliciter 6. 12. 15; *pro* dupliciter *etc. cod.* 18 *praebet:* quod si eum occiderit, dupliciter conponat plagas; pro occisione DCCC solidos conponat. **) CCC 1. 1*b*. 2. 3. 5. 6. 9. 12. 26. ***) aliquas passus fuerit iniurias sicut s. d. pro fustatione, pro plagis, pro mancatione ut predictum est, ita ut *etc.* 18.

a) quoram 1. b) episcopo 3—7. 11. c) elegit 7. d) officio fungitur 6. 7; officium fingit 1. e) autem *add.* 6—9. f) ei 5. 8. 10. 11; si quis eum *des.* 6. 7. g) aliquam iniuriam 4—7. 10. h) facta fuerit 3. i) vel pl. *des.* 3; plagaverit 4—9. 11. k) manchaverit 1; atque plaverit *add.* 3. l) conponat 4—7. 10. 11. m) solvat 1. 5. 11; solvatur 3.

XIV. *Codd. A* 1. 3—12. a) Si quis monachom (monacho, monachum) 1. 3. 11. b) monastirio 1. c) conversitus 11. d) et alio aliqua iniuria facta fuerit, sicut s. d., ita ut 3. e) alias 10. f) supra 6. g) fecerit 7. h) diacono 4. 9; dicant 10. i) conponatur *add.* 1. 6. 10; conponat *add.* 5. 7. 9. 11; eum conponat *add.* 3; conponunt *add.* 4.

XV. *Codd. A* 1. 3—12. a) Clericus 12; Clericum 6. 9; Clericis 5. 10; Si quis clericus battudus fuerit aut placatus aut q; sicut *etc.* 3. b) *deest* 9. c) et *add.* 1. 3. 4—6. 11. d) citeri 1. e) *deest* 4. f) conponant 1; conponat 5—7. 11; conponatur 12.

§. 2. a) *novus titulus incipit* 5—8. 11. 12; Siquis 3. 4. 11. b) *deest* 11. c) clerici 1. 8; clericus 4—7. d) cumque 8.

a) ante episcopum 18. b) fungit 8. c) si q. a. ei *des.* 9. d) *deest* 5. 8. 18. 19. 26. 30; aut 27. e) eum *multi codd.* f) *deest* 18. 20. g) aut 1. 18. 20. h) *deest multis codd.* i) aut 1; eum *add.* 1*b*. k) aut 18. l) eum *add.* 2. 3. 5. 8. m) conponat 2. 3. 5. 8. 9. n) solvat 1; conponat 2. 3. 6. 8. 9. 12—15. 26. 32.

XV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 37; *deest* 34. a) *deest* 4. b) *deest* 4. 30. c) *deest* 14; fecerit 4. 31. d) aut 14. e) *deest* 2. f) convertus 14. g) passurus 20. h) diacono, diaconum *multi codd.* i) conponat 2. 4. 32; omnia conponat 18; conponantur 20.

XVI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 37; *deest* 34. a) *deest* 4. b) clericum iniuriaverit *pro* cl. a. i. int. 18. c) *deest* 4. 30. d) fecerint 3. 6. 12. 16; fecerit 4. 8. e) et *add.* 8. f) conponatur 2. 3. 14. 19.

§. 2. a) Sicut 13. 14. b) *deest* 1. 9. 13. 14. 21. 23. 30.

1) *Cfr. Lex Ribuaria XXXVI,* 7. 2) *Cfr. Lex Ribuaria XXXVI,* 5.

*E codd. A:*

XV.

gradu[a] in[b] ecclesia[b] publica[c] lectionem[d] recitat[e], vel gratalem[f, 1] vel alleluia coram[g] episcopo[h] in[i] publico[i] cantaverit[k], et[l] aliqua[m] iniuria passus fuerit, sicut[n] superius[n] diximus, conponatur[o], quomodo[p] parentes eius conponantur[q], et tertia pars super haec[r] addatur[s] in conpositionem[t].

XVI.

De[a] liberis, qui[b] in[c] ecclesia[d, 2] demissi[e] sunt liberi vel[f] per[g] cartam libertatem[h] acciperunt[i, 3], si occidantur[k], 80 solidis solvantur[l] ad ecclesiam[m] vel ad[n] filiis[o, *] eius.

*) fisco 5.

a) grado 8; gradum 10; est *add.* 11. b) ecclesiae 1. 4. c) puplicas 7. d) lectionis 10; lectiones 7; lectione 1. 6. 11. e) recitaverit 3. f) gradalem 4—7. 9. 11. 12; KG (*i. e.* Kyrie Gloria) 3. g) quoram 1. h) episcopum 12. i) *des.* 1; in publicum 12. k) canuerit 1. 3; canaverit 9. l) ad 8; *deest* 10. m) aliquam iniuriam 4. 6. 10; aliquem iniuria 8. n) *des.* 9; ut 8; sicut supra 7. o) conponat 8; conponuntur 4; conpotetur 1. 7. 10. 11. p) et *add.* 3. q) *deest* 3; conponuntur 5. r) hac 4. s) addantur 1. t) conpositione 4—7. 10; conpusucione 1.

XVI. *Codd. A* 1. 3—12. a) De l. q. in e. d. sunt *des.* 4. 8; Si quis 11. b) quem 11. c) *deest* 9—12. d) ecclesie 10. 11; ecclesiam 9. 12. e) dimissi 3—7. 9. 12; dimisse 11. f) qui 4. 5. 7; qui *add.* 6. 8. g) post 11. h) firmitatem 8. i) acceperunt 6. 11; acceperint 7. 8; accipere 10; acceperit 12. k) occisus fuerit cum 3. l) conponantur 8. m) ecclesia 6. 7. 10. 12. n) a 1. 9. 12. o) fidilis 1; filios 3. 4. 6. 7.

*E codd. B:*

XVI.

ecclesia[a] publice[b] lectionem recitat[c], vel gradale[d] vel alleluia[e] coram[f] episcopo in publico cantaverit[g], aliquam iniuriam passus fuerit[h], sicut superius diximus[i], conponatur[k], quomodo parentes eius conponantur[l], et tertia pars[m] super haec[n] addatur in conpositione.

XVII. De liberis[a], qui ad ecclesiam dimissi sunt, si occidantur[b].

Liberi[c], qui ad ecclesiam[d] dimissi sunt liberi[e] vel[f] per[g] cartam[h] libertatem acceperunt, si occidantur, 80* solidis solvantur[i] ecclesiae[k] vel[l] filiis eius[m].

*) LXXXX 20.

a) ecclesie 9. 13. 14. 30. b) publicam 1—3. 9. 12—15. 30; publica 4. 17. 18. 20—22. 27. 28. 32. 37. c) recitatur 1*b*. d) gradalem 1. 8. 9. 13. 14. 29. e) alluia 18. f) *deest* 15. g) ab aliquo *add.* 16; et *add.* 8. h) in omnibus que prediximus *add.* 18. i) dictum est 18. k) conputetur 8; conponantur 20. l) conponuntur 2. 12. 16. 27. 28; conponant 18. m) haec *add.* 18. n) eum 4.

XVII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—28. 27—32. 37; *deest* 34. a) his 14. b) hocciditur 3. c) autem *add.* 29. d) Dei *add.* 14. e) *deest* 1*b*. 23. f) qui 8; et 9. g) *deest* 1. h) eius *add.* 14. i) conponantur 4. 20. k) ad ecclesiam 8. l) *deest* 1; et 18; ad *add.* 8. m) *deest* 14.

1) *I. e. responsorium.* 2) *I. e. tabularii. De tabulariis vide E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II, p.* 228 *sqq.; G. Waitz, 'D. VG.' II*³, 1, *p.* 231 *sqq.; R. Schroeder, 'Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte' p.* 218; *A. Stock, 'Die Freilassungen im Zeitalter der Volksrechte' (*1881*) p.* 13 *sqq.; M. Fournier, 'Essai sur les formes et les effets de l'affranchissement dans le droit gallo-franc' (Paris.* 1885*) p.* 82—87; *H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 238 *sqq.* 3) *I. e. cartularii, per traditionem cartae dimissi. Vide praeter auctores supra citatos H. Brunner, 'Zur Rechtsgeschichte der römischen und germanischen Urkunde' I, p.* 211 *sqq.*

*E codd. A:*

XVII.

1. De[a. 1] ancillis[a], si[b] libera[c] demissa[d] fuerit per cartam[e] aut in ecclesia[f] et[g] post haec servo[h] nupserit, ecclesiae[i] ancilla permaneat[k].

2. Si[a] autem[b] libera Alamanna[c] servum[d] ecclesiae nupserit et servitium opus ancillae[e] contradixerit, abscedat[f]. Si autem ibi[g] filios[h] vel filias[i] generaverit[k], ipsi servi et ancillae permaneant[l], potestatem ad[m] exiendum[n] non habeant[o]. Illa autem mater[p] eorum[p], quando exire voluerit, ante* tres annos liberam potestatem habeat[q]. Si autem tres** annos induraverit opus ancillae[r], et parentes eius non exadoniaverunt[s] eam, ut libera fuisset, nec ante duce[t] nec ante comite[u] nec in[v] publico[w] mallo, transactis[x] tres[y] Kalendas[z] Marcias[a. 3], post haec an-

*E codd. B:*

XVIII. De[a] ancilla libera dimissa, si postea[b] servo se[c] coniunxerit, et[d] de Alamanna, quae[e] servo nupserit.

1. Si ancilla libera dimissa[f] fuerit per cartam aut in ecclesia et post[g] haec servo[h] nupserit, ecclesiae ancilla permaneat.

2. Si autem libera Alamanna[a] servo ecclesiae nupserit et servile[b] opus ancillae contradixerit, abscedat. Si autem ibi filios vel[c] filias generaverit, ipsi servi et ancillae permaneant, potestatem exeundi[d] non habeant. Illa autem[e] mater eorum, quando exire voluerit, ante tres annos liberam potestatem habeat. Si autem[f] tres annos induraverit[g] opus[g] ancillae[h], et parentes eius non exadoniaverint[i] eam[k], ut[l] libera fuisset, nec ante ducem nec ante comitem nec in publico mallo[m], transactis tribus Kal. Marcias[n], post[o] haec ancilla permaneat in per-

*) *deest* 1. **) sex 1. 4. 11.

XVII. *Codd. A* 1. 3—12. a) De ancillis *des.* 4. 8. 9. 11. 12; de ancilla 5. b) de 12; ancilla *add.* 10. c) *deest* 8. 9. d) *deest* 9; dimissa 4—7. 8. 10. 11. e) carta 1. f) ecclesiam 12. g) *deest* 9. h) post illam libertatem servum 3. i) ad illam ecclesiam 3. k) permaniat 1; maneat 9.

§. 2. a) *deest* 12. b) *deest* 8. 9. 12. c) Allamanna 1. d) servo 4. 6. 7. e) ancella 8; ecclesiae 4. f) abscidat 11. 12; abscidatur 3. 4. g) *deest* 1. h) filius 1. 5. 10. i) vel filias *des.* 3. k) nupserent 1; gennerit 6. 7; generavit 4. 5. l) permaniant 1; permaneat 11. m) *deest* 5. n) exeundem 3. o) habiant 1. p) ancilla 10. q) habiat 1; habet 8; habit 10; habeant 5. 12. r) permaneat *add.* 3. s) exadoniaverit 1; exadonniaverunt 3; exionaverunt 5; exadoniverunt 7; exadonaverit 10; exadoniaverant 11. t) duci 1; ducem 4. 6—9. u) comitem 4. 6—9. v) *deest* 5. w) puplico 1; poplico 8. x) transhactis 1. y) tribus 4. 5. z) Kř 5. a) marticis 3; Mař. *seu* Marč. 4. 9—12.

XVIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 37; *deest* 34. a) De anc. lib. que dimissa fuerit *rubr.* 4. b) *deest* 1*b*; post servum duxerit et 18. c) *deest* 1. 1*b*. 30. d) et de A. q. s. nupserit *des.* 30; Similiter et de Alamanna 1*b*. e) qui 3. 21. f) *deest* 18. g) postea 27. h) ecclesiae *add.* 30.

§. 2. a) Alamanno 4. 18. 20. b) servitium 8. c) aut 18. d) ad exeundum 1*b*. 2. 3. 6. 9. 12. 13. 15; exinde 4; exiendum 8; exendum 14. e) aut 20. f) *deest* 1. g) perduraverit in opere 30. h) et non contradixerit *add.* 29. i) examinaverint 18. k) *deest* 1; eam ut — ea nati fuerint *des.* 14. l) et 20. m) *deest* 9. n) Mar. *seu* Marc. *plerique codd.* Martii 13. 18; Martiis 16; et *add.* 18. 29. 30. o) pro 8; postea 18. 27.

1) *Cfr. Formulae Augienses B* 41, *LL. Form. p.* 363. 2) *De matrimoniis inter liberos et servos vide, quae disseruit A. Heusler, 'Institutionen des deutschen Privatrechts' I, p.* 186—190; *cfr. H. Siegel, 'D. RG.' p.* 289. 290. 3) *Kalendis Martiis generale concilium Alamannorum habitum esse videtur. Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], 2, *p.* 179.

*E codd. A:*

XVII.

cilla[a] permaneat[b] in perpetuum[c], et quidquid[d] ex ea nati[e] fuerint, servi et ancillae sint[f].

XVIII.

Ut[a] res ecclesiae de laicis absque[b] carta nullus[c] praesumat possedere[d]; et si carta[e] non ostenderit[f], ut conparasset[g] aput[h] pastorem ecclesiae, possessio semper[i] ad[k] ecclesiam pertineat[l, 1].

XIX.

Ut[a] nullus[b] presbiter nec aliquis[c] pastor[d] ecclesiae potestatem non[e] habeat[f] vindendi[g] ecclesiasticam[h] terram, nisi[i] contra aliam[k] terram, nec mancipium[l], nisi[m] alium[n] mancipium reciperit[o]; et si[p] concamium[q] fecerit[r] aut de mancipium[s] aut de terra[t], semper[u] per[v] epistulam firmitatem[w] faciat, ut contentio[x] non[x] fiat, nec ecclesia[y] perdat[z], quod legitime[a] possedere[b] debet[c, 2].

*E codd. B:*

XVIII.

petuum[a], et qui[b] ex ea nati fuerint[c], servi et ancillae sint[d].

XIX. Ut nullus laicus rem ecclesiae absque carta[a] praesumat[b] possidere.

Res ecclesiae de laicis absque carta nullus[c] praesumat[d] possidere; et[e] si cartam[f] non ostenderit, quod[g] conparasset[h] a[i] pastore ecclesiae, possessio[k] semper ad ecclesiam pertineat[l].

XX. Ut[a] presbiter[b] res[c] vel[d] mancipia[d] ecclesiae potestatem vendendi non[e] habeat.

Nullus[f] presbiter nec aliquis pastor ecclesiae potestatem[g] habeat vendendi ecclesiasticam terram, nisi contra[h] aliam[h] terram[i], nec mancipium, nisi[k] alium[l] mancipium[i] reciperit[m]; et si[n] concambium[o] fecerit[p] aut de mancipio[q] aut de terra, semper[r] epistolam firmitatis[s] faciat[t], ut[u] contentio[v] non[v] fiat, nec ecclesia[w] perdat, quod legitime possidere[x] debeat[y].

a) ancillam 1; ancillae 10. b) permaniat 1. c) perpetuo 1; in *deest* 3. d) quod 4. 6. e) nata 5. f) fiant 4; *deest* 10; permaneant 5; in perpetuum *add.* 3.

XVIII. *Codd. A* 1. 3—12. a) Ut — laicis *des.* 9; Si quis 11. b) sunt *add.* 4. c) nullus p. possedere *des.* 5. d) possidere 3—8. e) cartam 4—7. 12. f) nulli presumat possidere *add.* 5. g) cumparasset 1; conparasses 3. h) a pastore 6. 7. i) *deest* 1. k) ad e. *des.* 10; ad ecclesia 1. 5. l) permaneat 12; perteneat 1. 5. 9—11.

XIX. *Codd. A* 1. 3—12. a) Si quis 11. b) nullius 1; Ut nullus *des.* 9. c) aliquos 1. d) pastur 1. e) *deest* 1. 3. 4. 6. 7. 11. f) habiat 1. g) vendendi 4. 6. 7. 9. 11; vindere 8. h) ecclesiastica terra 1. 5. 10. i) nisi c. a. t. *des.* 1. k) alia terra 10—12. l) mancipio 8. 12. m) contra *add.* 3. n) aliam mancipiam 9. o) accipiat 1; recipiat 3. 10. 11. p) sicut 8. q) concamio 10. 12; concamia 11; concambium 4—6. 7. 9; gambium 8. r) fecit 4. s) mancipio 4. 5. 10. 11; mancipia 3. 8. 9; mancipiis 6. 7; de *deest* 3. t) terram 12. u) super 10. v) *deest* 4—11. w) firmitatis 6—10. x) contempcionem 1. y) ecclesiae 1. 4. 9; non *add.* 3. 5. 11. 12. z) perdet 3. a) legitimum 5. 9; legitimo 10; legitimi 11. b) possidere 3. 4. 6—8. c) debit 1; debeat 4. 8. 9. 11.

a) *reliqua des.* 13. 20. b) quicquid 1. 2. 4. 21. 28. 32. 37; quiqui 3. 6. 8. 12. 30; quicumque 9; quique 1b. 13. c) fuerunt 16. 18; natum fuerit 31. d) sunt 9; permaneant 17.

XIX. *Codd. B* 1. 1b. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 37; *deest* 34. a) non *add.* 18. b) praesummit 2; presumit 3. 6. 20—23. c) non 18. d) presumpsit 20. 32. e) ut 20. f) concartam 37. g) ut 8; aut 20. h) et *add.* 20. i) aput 8. k) sic *add.* 18. l) permaneant 3; possidet 37.

XX. *Codd. B* 1. 1b. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 37; *deest* 34. a) nullus *add.* 4. 20. 31. b) vel aliquis pastor ecclesiae *add.* 31. c) ecclesiae 18. d) *deest* 20. 30. e) *deest* 31. f) Ut nullus 8. 20. g) non *add.* 1. 2. h) pro alia 30. i) *deest* 30. k) nisi a. mancipium *des.* 9; contra *add.* 16; pro *add.* 30. l) altero 30; *deest* 32. m) receperit *multi codd.*; *deest* 30. n) *deest* 14. o) concamium 1; concambiam 8. p) fuerit 23. 32. q) mancipiis 28. 31. r) super 32; per *add.* 9. 13. 14. 30. s) firmitatem 30. t) accipiat 18. u) et 20. v) contentionem 21. w) non *add.* 27. 29; quid *add.* 30. x) possederit 19; habere 30. y) debet 17. 30. 31; *deest* 19.

1) *Cfr. H. Brunner, 'Zur RG. der röm. und germ. Urkunde' I, p.* 299*; E. Loening l. c. p.* 702.

2) *Cfr. E. Loening l. c. p.* 700—702.

*E codd. A:*

## XX.

Si quis mancipium ecclesiae aut servum aut ancillam[a] fugitivum[b] susciperit[c] et post requisitionem[d], aut ipse[e] presbiter requirat[f] aut[g] missus eius[h] legitimus, et[i] ille[k] neglexerit reddere[l] et contra legem[m] antesteterit[n], sicut[o] solet[p] aliis Alamannis[q] conponere[1], ita et[r] tripliciter[s] conponat; et[t] quicquid[u] contra ecclesiam[v] contra legem[w] fecerit, omnia[x] tripliciter[y] conponat, sicut[z] lex habet[2].

## XXI.

Servi[a] enim[a] ecclesiae tributa sua legitime[b] reddant: quindecim siclas[c] de cervisa[d], porco[e] valente tremisso[f] uno[g], pane[h] modia[i] duo[k], pullos[l] quinque*, ova[m] viginti**. Ancillas[n] autem[o] opera inposita sine neglecto[p] faciant. Servi[q] dimidiam[r] partem sibi[s] et[t] dimidiam[u] in dominicum[v] arativum reddant[w]; et si[x] super haec[y]

*E codd. B:*

## XXI. De[a] his, qui ecclesiae servum vel ancillam[b] susceperint fugitivos[c].

Si quis[d] mancipium ecclesiae[e] aut servum[f] aut ancillam[g] fugitivum susceperit et post requisitionem, aut ipse presbiter requirat aut missus eius legitimus, et[h] ille neglexerit reddere et[i] contra legem antesteterit[k], sicut solet[l] aliis Alamannis conponere, ita et[m] tripliciter conponat; et[n] quicquid ecclesiae contra legem fecerit, omnia tripliciter conponat, sicut lex habet.

## XXII. Qualiter servi ecclesiae tributa solvere[a] debeant[a].

Servi enim[b] ecclesiae tributa sua legitime reddant: quindecim siclas[c] de cervisa[d], porcum valentem tremisse[e] uno, panem modia[f] duo[g], pullos quinque[h], ova viginti. Ancillae autem opera inposita sine neglecto faciant[i]. Servi[k] dimidium[l] sibi et dimidium in[m] dominico arativum reddant; et si[n] super[o] haec est[p], sicut[q] servi eccle-

*) VI 3. **) X 8.

XX. *Codd. A* 1. 3—12. a) ancilla 8. b) fugitivam 11. 12; fugitivas 3. c) *ita* 1. 3. 4. 11. 12; susciperet 5; susceperit *rell.* d) si *add.* 7. e) ipsi 1. f) requirit 1; requiret 3. 4. g) et 12. h) ei 12. i) si *add.* 3. k) illi 12; ipse 11. l) redere 1. m) lege 10. n) antestiterit 1; contrasteterit 3. o) *deest* 12. p) solit 1. 9. q) Allamannis 1. r) *deest* 1. 3. 4. 6. 7. 10. 11. s) trepliciter 1. 10. t) et — conponat *des.* 8. u) quid 1. 11. v) ecclesia 1. 6. 7; ecclesie 11. w) lege 10. x) omne 1. y) trepliciter 1. z) sicut l. habet *des.* 11.

XXI. *Codd. A* 1. 3—12. a) Si servum 11. b) legitimi 1; legitima 10. c) siglas 1; seclas 11. d) cervisia 7. e) porcum valentem 6. f) *ita* 1. 10. 12; tramisso 4; tremisse 7. 8. 9; trimisse 3. 5; tremissa 6; trimisa 11. g) una 6. h) panes 6. 7. i) modi 1; mod 11. 12; media 9. k) dua 3. 5. 9. 12; I 11. l) pullus 1. 11. 12. m) oves 6; ovas 7; ovo 11. n) ancilla 1; ancillae 6. 7. o) aut 9. p) nelectu 1; neglectum 10; glecto 4. 5; clecto 9. q) serve 5; autem *add.* 3. r) dimediam 1; demedie 11. s) sive 9. t) *deest* 10. u) dimediam 1; dimedio 11. v) domnico 8; dominico 3. 4. 5. 9. 12; dominicam 7. 11. w) redant 1. 11; reddunt 9. x) *deest* 6. 7. y) ec 5.

XXI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 37; *deest* 34. a) De h. q. e. mancipia susc. fugitivos *rubrica* 30; de his *des.* 4. b) ecclesiae *add.* 18. c) *deest* 4. d) *deest* 20. e) *deest* 29. f) fugitivum *add.* 31; aut servum aut ancillam *des.* 30. g) aut ancillam *des.* 4. 13. 14. h) si *add.* 1*b*. i) aut 19. 21. 32. k) steterit 18; contenderit 30. l) *deest* 1. m) in 1; *deest* 9. 13. 14; ipse *add.* 18. n) ut 20; et quicquid — tripl. conponat *des.* 18.

XXII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 36. 37; *deest* 34. a) solvant 18. b) autem 9. 32; *deest* 18. 20. 31. c) situlas 9. 13; siculas 14; sitlas 31. d) cirvisa 8. 36. e) trimisse 4. 20. 22. 29; tremissa 9. 19; tremisa 13. 14; tremissem 16; tremisso 23. 30; tramisse 32. f) modii 9. 13. 14; modio 8; modios 28. 31. 32. g) duos 28. 31. 32. h) cum *add.* 32. i) fiant 14. k) servus 18. l) partem *add.* 8. m) *deest* 20. n) *deest* 8. o) per 3. p) *deest* 2. 9. 13. 14. q) *deest* 9.

1) *Cfr. infra tit. LXXXII.* 2) *Cfr. supra tit. V—VII.*

*E codd. A:*

XXI.

est, sicut[a] servi[a] ecclesiastici ita faciant tres dies[b] sibi et tres in dominico[c, 1].

XXII.

1. De[a] liberis autem[b] ecclesiasticis, quod[c] colonus[d] vocant[e], omnes[f] sicut et[g] coloni[h] regis ita reddant ad[i] ecclesiam[i, 2]. Si quis[k] legitimum[l] tributum antesteterit[m] per[n] iussionem[n] iudicis[o, 3] sui[p], sex solidos sit culpabilis[q]. Et opera, quidquid[r] eius[s] inposita fuerit[t] secundum mandatum, aut[u] quomodo lex[v] habet[w], si non adimpleverit[x], sex solidos sit culpabilis[y].

2. Et si[a] sigillum aut[b] signum[4] qualecumque[c] iudex per iussionem[d] domini sui transmiserit et[e] eum venire iusserit aut[f] ambulare[g] in[h] aliqua[i] utilitate, et[k] ille neglexerit[l], 6 solidos sit culpabilis[m]. Si[n] autem signum[o] episcopi neglexerit[l] aut ad[p]

*E codd. B:*

XXII.

siastici ita faciant[a] tres dies sibi et[b] tres in[c] dominico[d].

XXIII. De servis[a] ecclesiasticis, si ad episcopum[b] aut[c] ad iudicem* suum[d] venire dispexerint[e].

1. Liberi[f] autem[g] ecclesiastici, quos[h] colonos vocant, omnes sicut et[i] coloni regis, ita reddant[k] ad ecclesiam. Si quis legitime[l] tributum antesteterit[m] per[n] iussionem[n] iudicis[o] sui, sex solidis sit[p] culpabilis[q]. Et opera, quaeque** inposita ei fuerint secundum mandatum, aut quomodo[r] lex habet, si non adimpleverit, 6 solidis sit[s] culpabilis[t].

2. Et si[a] sigillum aut signum qualecumque[b] iudex[c] per iussionem[d] domini sui transmiserit et eum venire*** iusserit aut ambulare in aliquam[e] utilitatem, et ille neglexerit, 6 solidis[f] sit[g] culpabilis[g]. Si autem sigillum episcopi neglexerit aut[h] ad

*) ducem 30. **) que iuste 18. ***) *Glossa:* equistare *(ad verbum* ambulare *spectat)* 30.

a) si conservi 1. b) diis 1. 10. c) domnico 8.

XXII. *Codd. A* 1—12. a) Si 11. b) *deest* 11. c) qui 10; quos 4—7. 9. 11. d) colonos 4. 5. 7. 8; colones 6. 11; colonis 12. e) vocantur 1. f) omnis 1. 10; omnia 5. g) *deest* 1. 4. 6. 7. 10. h) colonis 1; colones 4; colone 9. i) ad ecclesia 1. 5. 6; ecclesiae 10. k) sicut 4. l) legitime 8—10. m) antestetirit 1. n) per visionem 10; per iussione 5; *des.* 1. 3. 4. 6. 7. 11. o) iudice 1; iudici 3. 5. 6. 7; iudicio 11. p) suo 1. 3. 6. 7. 11. q) culpaviles 8, *ubi reliqua usque ad* §. 2. *des.* r) quaeque 4. 6. 7. s) ei 3. 6. 7; eis 4. 5. 9. 11. 12. t) fuerint 4. 6. 7. u) *inde ab hac voce incipit* 2. v) *deest* 1. 2. 3. w) habit 1. x) impliverit 1; adimplevit 10. y) iud *add.* 1.

§. 2. a) *deest* 1. 7. 8. 9. 11. b) *deest* 1. c) qualiscumque 4. 7. 8—10. 12; qualemcumque 3. 11. d) iussione 11. e) ad *add.* 3. f) ut 7. g) pergere 3. h) *deest* 4. i) aliquam utilitatem 4—9. k) si *add.* 3. l) neclexerit 1; rex *add.* 5. m) culpaviles 8. n) quis *add.* 3. o) *ita* 1; sigillum *rell.* p) ad — ubi iusserit XII *hoc loco omissa infra tit. XXIV. praebet* 1.

a) fiant 20; et *add.* 1. b) *deest* 8. 29. 30. c) *deest* 18. d) domino 18; domico 8.

XXIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 37; *deest* 34. a) colonis 1*b*. 8. 16. 21; colonis servis 31. b) suum *add.* 27. c) aut ad i. suum *des.* 4. 29. d) *deest* 27. 30. e) dispicerit 20. f) De liberis autem ecclesiasticis 8. g) *deest* 18. h) quod 20. i) *deest* 20. k) res *add.* 18. l) legitimum 9. 13. 14. 30. m) contradixerit et 30. n) *des.* 13. 14; si non est iussio 30. o) iudici suo 9. 13. 14. p) sicut 4. q) culpa 4; ecclesie *add.* 18. r) quod 23. s) sicut 4; ecclesie 18; *deest* 20. t) conponat 20; *deest* 18.

§. 2. a) *deest* 1. 1*b*. 2. 4. 8. 9. 18. 28. 29. b) qualiscumque 8. c) *deest* 18. d) visionem 14. e) necessitatem aut *add.* 19. f) *deest* 4. g) sicut c. 4; solvat ecclesie 18. h) aut — ambulandum *des.* 30.

1) *Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*³, 1, *p.* 226. 227; *H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 237. 2) *Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*³, 1, *p.* 242; *H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 240. 241. 3) *Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*³, 2, *p.* 148. 4) *'Richterzeichen'; cfr. C. G. Homeyer, 'Das Gerichtswesen nach dem Richtsteige',* §. 8. *in: 'Der Richtsteig Landrechts nebst Cautela und Premis'* (1857) *p.* 411 *sqq.*

*E codd. A:*

XXII.

veniendum aut[a] ambulandum ubi iusserit, 12 solidos sit culpabilis[b].

XXIII. De[a] causis, qui ad duce pertinent[1].

Si[b] quis[c] aliquis[d] homo in mortem[e] duci[f] consiliatus fuerit[g, 2] et[h] exinde probatus[i], aut vitam det[k] aut[l] se redimat[m], sicut[n] dux aut[3] principes[o] populi[4] iudicaverint[p]; et si iurare voluerit[q], cum 12* nominatos[r, 5] iuret in ecclesia coram[s] duce aut cui[t] ille[u] miserit[v].

XXIV.

Si quis[a] aliquis[b] homo[c] gentem extra-

*) XXII 9.

*E codd. B:*

XXIII.

veniendum aut ad[a] ambulandum ubi[b] iusserit*, 12 solidis sit culpabilis.

XXIV. De[a] eo, qui[b] mortem ducis consiliatus fuerit[c].

Si aliquis[d] homo[e] mortem ducis consiliatus[f] fuerit et inde[g] convictus[h] fuerit[h], aut vitam perdat[i] aut se[k] redimat, sicut dux aut** principes*** populi iudicaverint[l]; et[m] si iurare voluerit, cum duodecim† nominatis[n, ††] iuret[o] in ecclesia coram duce aut[p] quem ille[p] miserit[q].

XXV. De[a] homine[b], qui gentem extraneam infra[c] provinciam[c] invitaverit.

Si[d] homo aliquis[d] gentem extraneam

*) ferre *add.* 30. **) et 30. 31. 34. ***) princeps 15. 17. 18. 19. 30. 34. †) XXII 13. 14. ††) qui legitime iure baptismum susceperunt, hoc est abrenuntiationem tribus feriis scrutinii quod fit ante pascha in quarta feria et sic in sabbato sancto baptismum percipit et crismate sancto ipso die ungitur[r], hoc est legitimum baptismum, qui sic perceperunt christianismum cum illis *add.* 18.

a) ad *add.* 3. 6. 7. 9. 11. 12. b) culpaviles 8; *rubricam seq. tit.:* De causis que ad ducem pertinent *add.* 11.

XXIII. *Codd. A* 1—12. a) *hanc rubricam in textu praebent omnes codices A exceptis A* 1. 6. *Varias lectiones vide supra p.* 40. 41. b) Qui vero *pro* Si — in 10. c) *deest* 6. 7. d) *deest* 3. e) morte 3. f) duce 3. 9. 12; ducis 4—7. g) est 3. h) *deest* 5. 8. 9. i) probatio 11; fuerit *add.* 3. 4. 6. 7. 9—11. k) dat 12; perdat 3—10. l) aut — aut *des.* 10. m) redemat 1—3; redemet 11. n) si 8. 9. o) *deest* 3; princeps 7. 9; principis 10. p) iudicaverent 1; iudicaverunt 10. 12; iudicent 11. q) *deest* 10. r) nominatus 1. 4. 10; nominatis 6. 7. s) quoram 1. t) quem 4. 6. 7. u) illi 1. 5. v) comiserit 3.

XXIV. *Codd. A* 1—12. a) *deest* 3. b) *deest* 4. 6. 7; alicus 10. c) aliquam *add.* 4. 6. 7.

a) *deest* 1*b*. 8. 18. 20. 22. 28. 31. 32. b) ibi 20; quo 30.

XXIV. *Codd. B* 1 1*b*. 2—10. 12—23. 27—32. 34. 37. a) De factiosis *rubrica* 34. b) in *add.* 21. 30. c) consiliaverit 20. d) quis 1. 2. 14. 18. 20. 34. e) *deest* 34; aliquis *add.* 1. 2; in *add.* 8. 9. 13. 14. 19 27; aliquis in *add.* 4. f) consiliarius 14; consiliaverit 20. g) exinde 8. h) probatus 8. i) perdet 8. k) res 20. l) coniudicaverint 1. m) *deest* 15. n) denominatis 16. o) *deest* 32. p) et qualem ipse 18. q) iusserit 18. r) ingitur *c.*

XXV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 34. 37. a) *rubrica deest* 34. b) eo 14. 31. c) *des.* 4. d) Si quis homo 1. 8. 9; Si quis aliquis homo 19; Si quis 34.

1) *Tituli XXIII—XLIII. continent ius ducis Alamannorum. De duce Alamannorum cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], 2, *p.* 365—372; *R. Sohm, 'Die fränkische Reichs- und Gerichtsverfassung' (*1871*) p.* 474; *W. Sickel, 'Das Wesen des Volksherzogtums', in 'Hist. Zeitschr. N. F.' XVI, p.* 407—490; *P. F. Stälin, 'Geschichte Württembergs' I, p.* 78—82. 94—97. 2) *Cfr. W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p.* 988—992. 3) *I. q. et.* 4) *Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], 2, *p.* 182. 5) *Scilicet ab actore. 'Nominati' Legis in Pacto 'electi' nominantur. Cfr. K. Maurer in 'Krit. Überschau' V, p.* 199.

*E codd. A:*

XXIV.

neam[a] infra[b] provinciam[c] invitaverit[d. 1], ut ibi[e] preda[f] vastent[g] hostiliter[h] vel domos[i] incendant[k], et ille ex[l] hoc[l] probatus fuerit, aut vitam perdat aut in[m] exilio[m] exeat[n], ubi dux[*] miserit[o. 2], et res eius infiscentur[p] in[q] publico[r. 3].

XXV.

1. De his, qui[a] in[b] exercitu[b] litem commiserint[c], ita[d] ut cum[e] clamore[f] populus[g] concurrat[h] cum armis[i], et ibi pugna orta[k] fuerit infra[l] propria[m] oste[n], et[o] aliqui[p] ibi occisi fuerint[q], ipse[r] homo[s], qui hoc[o] commisit, aut vitam perdat aut in[t] exilium[u] exeat[v], et res eius infiscentur[w] in publico[x].

2. Et illi[a] aliqui[b], qui[c] ibi aliquid

*E codd. B:*

XXV.

infra[a] provinciam invitaverit, ut[b] ibi[c] praedam[d] vastet[d] hostiliter vel domos incendat, et[e] de[f] hoc convictus[g] fuerit, aut vitam perdat aut in[h] exilium eat[i], ubi[k] dux miserit, et res eius[l] infiscentur in publico.

XXVI. De[a] his, qui in exercitu litem commiserint.

1. Si[b] quis[b] in exercitu litem commiserit[c], ita[d] ut cum[e] clamore populus[f] concurrat cum armis, et ibi pugna orta fuerit inter[g] proprium[h] exercitum[h], et aliqui[i] ibi[e] occisi[k] fuerint[l], ipse homo[d], qui hoc[m] commisit[n], aut vitam perdat aut in exilium eat[o], et res eius[p] infiscentur in publico[q].

2. Et[a] illi[b] alii, qui ibi[c] aliquid com-

*) iudex 7.

a) extraniam 1. b) intra 7. c) provenciam 1; provincia 3. 5. 12. d) *verba:* ad veniendum et ambulandum ubi iusserit xii *supra XXII*, 2 *omissa hoc loco perperam inserta praebet* 1. e) ubi 1. 4. 5. 11. f) praedam 1. 2. 4. 6. 7. 11. g) vastet 2. 6. 7. 11; vasdit 5. h) ostiliter 1. 8. i) domus 1. 5. 11. k) incendat 2. 4—7. 11. l) exinde 6. 7. m) exilium 1. 5. 10; exilio 11; in exilium 4. 6. 7. n) exiat 1; eat 12; mittatur 6. 7. o) voluerit 6. 7. p) inviscentur 5. 11; infescentur 8; infiscente 10. q) *deest* 2. r) puplico 1. 7; poplico 8.

XXV. *Codd. A* 1—12. a) Siquis 4; De eo qui 6. 7. b) exercitum 1; in exercito 4; in excito 5. c) commiserit 2. 10. d) *deest* 6. 7. 10. e) ad 3; eum 4. f) clamorem 1. 3. 6. g) populo 1. 10. h) currat 10. i) arma 11. k) *deest* 10. l) inter 4. m) propriam 6. 7. n) hoste 2. 3. 11. 12; hostem 4—7. o) *deest* 4. p) aliquis 8; aliqua 11. q) fuerent 1. r) ipsi 1; ipso 5. s) *deest* 10. t) *deest* 5. 11. 12. u) exilio 10; exsileum 5. v) exiat 1. 2; exerat 5. w) infescentur 8; inviscentur 11. x) puplico 1. 2. 7; poplico 8.

§. 2. a) ille 1. 11. b) ali 1; alii 2. 4. 6. 7. 11; *deest* 3. 5. c) *deest* 3; quibi 5.

a) in 34. b) aut 8. 20; *deest* 1. 2. c) ubi 1—4. 8. 21. 29. 31. 32; *deest* 20. d) praedet 30; vastent — incendant *multi codd.* e) ille *add.* 8. 19. f) ex 8. 19; *deest* 18. g) probatus 8. 19. h) *deest* 1. 19. i) exeat 8. 19; eum 20; aut *add.* 18. k) quo 34; ibi 20. l) *deest* 23.

XXVI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—24. 27—32. 34. 36. 37. a) Qui in exercitu aliquid deliquerint *rubr.* 34. b) De his qui 8. c) commoverit 34. d) *deest* 34. e) ad 28; *deest* 3. 4. 20. 22. 23. 27. 32. 34. f) populi 1*b*. g) infra 8. 19. 36; *deest* 34. h) *des.* 34; propriam hostem 8; propria oste 19. i) aliquid 1; aliquis 29. k) occisus 20. 29. l) fuerit 29. m) haec 1*b*. 12—14. 16. 18. 20. n) commiserit 20. o) vadat 20. p) sue 18. q) publicum 6. 30. 34.

§. 2. a) sed 34. b) *deest* 34. c) ibidem 34.

1) *De crimine proditionis cfr. W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p.* 984 *sqq.; E. Osenbrüggen, 'Das alamannische Strafrecht im deutschen Mittelalter' p.* 394. 2) *Cfr. Wilda l. c. p.* 280*; H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 166 *sqq.* 3) *Cfr. Wilda l. c. p.* 288 *sqq.; Brunner l. c. p.* 168—170.

*E codd. A:*

XXV.

commiserunt[a] aut[b] fecerunt, omnia, sicut lex[c] habet[d], tripliciter[e] solvat[f. 1].

XXVI.

1. De[a] his, qui in[b] exercitu[c], ubi[d] rex ordinaverit[e] exercitum, si[f] aliquis[g] furtum[h] fecerit, novem vicibus novigildos[i] solvat[2], quidquid involatus[k] fuerit.

2. Si[a] autem dux exercitum ordinaverit, et in[b] illo fisco aliquid furaverit[c], tres novigildus[d] solvat[3]; et si iurare voluerit[e], secundum qualitatem pecuniae iuret.

XXVII.

1. De his, qui[a] sigillum ducis[b] neglexerit[c] aut mandatum vel signum, qualecumque[d] mandaverit, 12 solidos sit culpabilis[e]; et[f] si negare voluerit, quod[g] ad illum nuntius non pervenisset[h], cum quinque

*E codd. B:*

XXVI.

miserunt aut fecerunt, omnia[a], sicut lex habet, tripliciter[b] solvant[c].

XXVII. De his[a], qui in exercitu aliquod[b] furtum fecerint.

1. Si[c] quis[c] in exercitu, ubi[d] rex[e] ordinaverit exercitum[f], aliquod[g] furtum fecerit[h], novem vicibus novigeldos[i] solvat, quidquid[k] involatus[l] fuerit.

2. Si autem dux exercitum ordinaverit, et in illo fisco[a] aliquid furaverit[b], tres novigeldos[c] solvat; et si[d] iurare voluerit, secundum qualitatem pecuniae[e] iuret.

XXVIII. De eo[a], qui sigillum[b] aut mandatum ducis[c] neglexerit.

1. Si[d] quis[d] sigillum ducis neglexerit[e] aut mandatum vel[f] signum, qualecumque[g] mandaverit, 12 solidis sit[h] culpabilis[i]; et si negare voluerit, quod ad[k] illum[k] nuntius non pervenisset, cum quinque* nominatis

*) VI 20.

a) commiserit 10. b) et 12. c) *deest* 2. d) habit 1; *deest* 10; ita *add.* 1. e) trepliciter 1. f) solvant 5—7. 10; solvantur 3. 4.

XXVI. *Codd. A* 1—12. a) De — exercitum *rubrica* 6. 7; De his qui in exercitu furtum faciunt *in rubrica*. Ubi rex *etc.* 3. b) *deest* 1. 12. c) exercitum 1. 10. d) ubi — exercitum si *des.* 10. e) ordinaverint 3. 7; ordinavit 11; et *add.* 1. f) *deest* 8. 9. 12. g) aliquid 5. 11. h) furtu 8. i) *ita* 8; novigildo 1; novegeldos 4; novegild 10; novigeldus *seu* novigeldos *rell.* k) immolatus 3. 12; imbolatus 4; imbulatus 9; involatum 6. 7.

§. 2. a) quis *add.* 3. b) *deest* 2. c) furtaverit 1. d) *ita* 1. 12; novegild 10; novigeldis 5; novigeldus *seu* novigeldos *rell.* e) noluerit 4; *inde ab hac voce deficit* 11 *usque ad tit. XLII.*

XXVII. *Codd. A* 1—10. 12. a) Si quis 3. 10; De eo qui 6. 7. b) duci 1. 10. c) neclexerit 1; neglexerint 12. d) qualemcumque 5. 9. e) culpaviles 8. f) aut 1. 2. g) quo 10. h) venisset 4. 10; perveniret 3.

a) omne 34. b) triplicentur 1; ita t. 1*b*. c) solvat 19. 20. 32.

XXVII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—23. 27—32. 34. 36. 37. a) De his *des.* 4; *rubrica deest* 34. b) aliquid 6. 8. 19. 20. 21. c) De his qui 8. 19. d) ubi r. o. e. aliquod *des.* 34. e) vel dux *add.* 18. f) *deest* 1. 1*b*. 2. 3. 9. 12—15. g) si aliquis 8. 19. h) commiserit 34. i) novegildos 1; novigildos(us) 3. 17. 20. 28; novigendos 8; nonigeldos 16; nivengeldos 18; nonigildos 34. k) si quid 18; *deest* 34. l) involutus 8. 20; inv. fuer. *deest* 34.

§. 2. a) *deest* 34; et ibi aliquis 18. 30. b) furatus fuerit 8; furatus fuerit quispiam 34. c) novegildos 1. 28; novegeldus 2; novigildos(us) 3. 17. 20. 23; nonigeldos 16; nivengeldos 18; nonigildos 34; si convictus fuerit *add.* 18. d) si autem 18. e) *deest* 34; cum veridicis testibus *add.* 18.

XXVIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—23. 27—32. 34. 36. 37. a) his 1. 14. 18; De eo *des.* 4. 34. b) *deest* 34; ducis *add.* 18. c) eius 18. d) de his qui 8. 19. e) *deest* 18. f) aut 8. 20; vel signum *des.* 29. g) quod *add.* 1. 1*b*. 2. 3. 9. 12. 13. 15. 19. 23. 31; ei *add.* 30. h) *deest* 1. 34. i) culpetur 34. k) illuc 18.

1) *De pace in exercitu servanda, quae dicitur 'Heerfrieden', vide, quae disseruit W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p.* 238—241. 2) *I. e. novies. Cfr. tit. LXI,* 1; *LXV,* 1. 3) *Cfr. tit. XXXI.*

*E codd. A:*

XXVII.

nominatos[a] iuret, si[b] eum[c] sacramentum[d] dominus praebere[e] voluerit*.

2. Si autem[a] sigillum comite[b] neglexerit[c] vel mandatum, cum[d] sex solidis[e] conponat[f].

3. Si[a] autem centurioni[b. 1] sigillum aut mandatum neglexerit[c], tres solidos sit culpabilis; aut[d] si negare voluerit, quod ad[e] illum[f] nuntius non pervenisset[g], secundum quod** debuit[h] solvere[i], ita iuret.

XXVIII.

1. De his, qui[a] in curte duci[b] hominem[c] occiderit[d] aut ibi[e] ambulantem aut inde[f] revertentem, triplice[g] wirigildum[h] eum[i] solvat[k], pro[l] hoc[m] quod praeceptum duci[n] transgressus[o] est, ut[p] unusquisque[q]

*) Similiter qui episcopi aut vicedomini sigillum neglexerit, ut supra cap. XXIV *add.* 3 *(i. e. tit. XXII, 2 edit. nostrae).* **) quod potuerit solvat per sacramentum 8.

a) nominatus 1. 4. 10; nominatis 6. 7. b) se 1. c) ei 4—8. d) sagramentum 1. e) praebire 1; prepere 5.

§. 2. a) quis 3. b) comiti 2. 8. 9; comitis 3—7. c) neclexerit 1, *ubi verba sequentia* vel — neglexerit *des.* d) *verba* cum — neglexerit *des.* 2; eum 8; *deest* 4. e) solitos 8. f) conponet 4.

§. 3. a) *verba seqq. usque* culpabilis aut *des.* 10; quis *add.* 3. b) centurionis 6; centurionem 12; centenarioni 8. c) neglegens apparuerit 3. d) ut 3. e) *deest* 2. f) eum 3. g) venisset 10. h) debit 1; debet 2. 3. 4. i) *deest* 1. 2.

XXVIII. *Codd. A* 1—10. 12. a) Si quis 3. 4. 7. 10; De eo qui 6. b) duce 9. 12; ducis 3—7. c) homine 1. d) hocciderit 5; occiserit 12. e) ubi 8. f) indite 1. g) treplice 1; triplici 2. 12; triplicem 3. 4. 9; in triplici 6. 7; tribliti 5. h) *ita* 1. 10; weregeldum(-o) 2. 4. 6; werageldum 3; werigildus 5; weregildo(-um) 7. 12; widrigildum 8; wirigeldum 9. i) ei 8. k) conponat 10. l) *deest* 3; propter 6. 7. m) eo 3. n) duce 12; ducis 3—7. o) transgressum 5. p) et 3. q) unusquis 1. 2.

*E codd. B:*

XXVIII.

iuret, si[a] eum[b] sacramentum dominus praebere voluerit.

2. Si autem sigillum comitis neglexerit vel mandatum, cum[a] 6* solidis conponat[b].

3. Si autem centurionis sigillum aut mandatum[a] neglexerit, 3** solidis sit[b] culpabilis[b]; aut si negare[c] voluerit[c], quod ad illum nuntius non pervenisset[d], secundum quod debuit solvere[e], ita[f] iuret***.

XXIX. De eo[a], qui in curte[b] ducis hominem occiderit[c].

1. Si[d] quis[d] in curte ducis hominem occiderit aut illic[e. †] ambulantem aut inde revertentem††, triplici weregeldo[f] eum solvat, propter[g] hoc quod praeceptum ducis transgressus est[h. †††], ut unusquisque homo*†

*) VII 20; XII 36. **) II 34. ***) tribus nominatis *add.* 18. †) publicum placitum suum 18. ††) vel exercitum cum quoquam ire voluerit congregantem *add.* 18. †††) in itinere suo hoc fecit 18. *†) hoc iuxta praeceptum ad dominum suum veniendo et redeundo pacem habeat firmissimam 18.

a) si — voluerit *des.* 19; ei *add.* 28. b) ei 9. 13—16. 30. 31. 34; ad *add.* 18.

§. 2. a) eius 20. b) solvat 20.

§. 3. a) mandum 9. b) emendet 30; conponat 31. c) negaverit 1. d) venisset 18; veniret 30. e) *deest* 21; id est tribus solidis *add.* 18. f) *deest* 34.

XXIX. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—23. 27—32. 34. 37. a) De eo *des.* 4. 34. b) *deest* 8. c) vel in comitatu suo cum exercitu congregaverit *add.* 18. d) De his qui 8. 19. e) illuc 16. 30. 31; ibi 19. f) wedregildi 1; weregillo 1*b*; weregilde 2; weregildo 11. 16. 17. 23. 28. 34. 37; wergeldo 18; weregilđ 20; wergildo 21; wedregildo 19. 23; weregeldi 29; werigildo 30. g) pro 8. 19. h) *deest* 21.

1) *De centurione Alamannorum cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], *2, p.* 146 *sqq.; H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 117 *sq.*

*E codd. A:*

### XXVIII.

homo[a] pacem habeat ad dominum suum veniendo et de illum[b] revertendo[1].

2. Ut nullus[a] praesumat hominem[b] de[c] duci[d] venientem[e] aut ad[f] illum ambulantem[g] in itinere[h] inquietare, sivis[i, 2] culpabilis[k] sit[l]; et* si[m] praesumpserit[n], quidquid ei fecerit aut occiderit, aut ille vivens evaserit[o] et[p] placatus fuerit, semper[q] tripliciter eum[r] conponat[s].

3. Et si[a] ad comitem perrexerit et ibi[b] vel[c] occisus vel placatus fuerit, ille[d] qui hoc fecit[e] omnia[f] tripliciter[g] conponat[h].

### XXIX.

Si quis missum[a] ducis[b] infra provintia[c]

*) *Cod.* 4 *hanc lectionem praebet:* Et si praesumpserit et placatus fuerit, illi qui hoc fecit omnia tripliciter conponatur; quicquid et fecerit, aut occiderit, aut ille vivens evaserit aut placatus fuerit, semper tripliciter eum conponatur, aut placatus fuerit. Et si ad *etc.*

a) *deest* 3. b) illo 2. 5. 8. 9; et inde revertendo 3; et de illo revertendo *des.* 4. 6. 7.

§. 2. a) nullius 1. b) homine 1. c) *deest* 1. 8. 9. d) duci 1. 4. 8. 9; ducem 10; duce *rell.* e) veniente 3. 12. f) de 10. g) ambulandum 10. h) itenere 1. 8. i) sive 1. 9; ut etiam 8. k) culpaviles 8. l) *deest* 9. m) Et qui hoc 3. n) praesumserit 1; facere vel *add.* 3. o) evaderit 8. p) aut 5—9. q) *verba sequentia usque* placatus fuerit *des.* 1. 2. r) *deest* 3—6. s) solvat 9.

§. 3. a) *deest* 12. b) venientem et inde revertentem si *add.* 3. c) *deest* 3. 4. 6. 7. d) illi 1; fuerit si quis hoc praesumit facere omnia *etc.* 3. e) fecerit 4. f) *deest* 4. g) trepliciter 1. h) conponet 4.

XXIX. *Codd. A* 1—10. 12. a) missus 1. b) duce 1. 3; duci 2. 10; ducem 12. c) provencia 1; provintiam 8. 9.

*E codd. B:*

### XXIX.

pacem habeat ad dominum suum veniendo[a] et de illo revertendo[b].

2. Et[a] nullus[b] praesumat hominem[c] de[d] duce venientem aut[e] ad[f] illum[g] ambulantem[h] in itinere inquietare[i], quamvis[k] culpabilis[l] sit; et[m] si[m] praesumpserit[n], quidquid[o] ei[p] fecerit aut[q] occiderit, aut[r] ille[s] vivens[t] evaserit aut[u] plagatus[v] fuerit[v], semper tripliciter[w] conponat.

3. Et* si[a] ad comitem perrexerit et ibi vel[b] occisus vel plagatus fuerit[c], ille qui hoc[d] fecit omnia[d] tripliciter conponat.

### XXX. De eo[a], qui missum ducis[b] infra provinciam[c] occiderit[c].

Si quis missum ducis infra provinciam

*) *Cod.* 34 *praebet:* Similiter statuatur de comite *pro* Et si — conponat.

a) venire 30. b) revertere 30.

§. 2. a) Ut 4. 8. 20; *deest* 9; Nec 34. b) quisquam 34. c) cuique 34. d) *deest* 3. 4; ad 34. e) aut — itinere *des.* 34. f) *deest* 8. 13. 14. g) venientem aut *add.* 10. h) euntem 18. i) occidere 20; insidiari 34; ausus sit *add.* 18. k) quamvis — praesumpserit *des.* 34; sivis 8. 19. l) culpa 21. m) *deest* 18. n) ita *add.* 15. o) quicquam 18; quidquid — evaserit *des.* 19; autem *add.* 34. p) *deest* 23. q) sive 34. r) et 18; *deest* 34. s) *deest* 9; sive 34; si *add.* 18. t) veniens 20; vivus 34. 37. u) vel 4. v) verberibus affectus fuerit 34. w) tripliciter — occ. vel plagatus fuerit *des.* 4; triplum 18; eum *add.* 8.

§. 3. a) ut 20. b) *deest* 13. 14. c) semper tripliciter *etc. repetendo add.* 20. d) *deest* 30.

XXX. *Codd. B* 1. 1b. 2—4. 6. 8. 9. 11—23. 27—32. 34. 37. a) *rubrica:* De his quae ad ducem pertinent, *quam praebet* 34, *spectat ad titulos XXX—XXXV;* De eo *des.* 4. b) *deest* 32. c) *deest* 23.

1) *De pace regia ('Königsfriede') vide, quae W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p.* 258 *sqq. disseruit; cfr. K. Lehmann, 'Der Königsfriede der Nordgermanen'* (1886). 2) *I. e. quamvis.*

*E codd. A:*

XXIX.

occiderit, tripliciter[a] eum[b] solvat[c], sicut lex habet[d]. Si[e] negare voluerit, quod[f] non fecisset, sicut[g] lex habet, ita[h] iuret[h] cum duodecim nominatos[i. 1] et alios[i] duodecim electos[i. 2].

XXX.

Si quis in curte regis[a] furtum alicui fecerit, dupliciter[b. *] conponat[c], cui furtum fecit[d], et[e] 40[**. 3] solidos[f] pro[g] fredo[h] in[i] publico[k. 4] solvat. Si[l] servus alienus hoc in curte duci[m] fecerit, dominus eius aut redimat[n], quod valet, aut ipsum reddat.

XXXI.

Si[a] quis[a] res duci[b], quod[c] ad eum perteneunt[d], exinde[e] aliquid[f] furatus[g] fuerit[g], ter[h. ***] novigildus[i] conponat[k] et ibi[l]

*) tripliciter 6. 7. **) XL 1. 4. 12; LX *rell.* ***) quatuor 4.

a) trepliciter 1. b) *deest* 1. c) conponat 3. 10. d) habit 1 *(et ita infra).* 10. e) Et si 3. 4. 6. 10. 12; Si autem 5; Si — habet *des.* 7. f) hoc *add.* 2. g) si 5. h) *deest* 4. i) nominatus — alius — electus 1. 10; nominatis — aliis — electis 6. 7.

XXX. *Codd. A* 1—10. 12. a) re 1. b) eum *add.* 8. c) conponatur 4. d) fecerit 4. 9. e) *deest* 5. f) *deest* 9. g) in 1. h) frido 4. 9. i) *deest* 1. k) puplico 1. 4. 7; poplico 8. l) Et si 3. m) duce 4. 12; ducis 3. 5. 6. 7. n) redemat 1. 2. 10.

XXXI. *Codd. A* 1—10. 12. a) *des.* 10. 12. b) duce 12; ducis 3. 5. 6. 7. c) quae 2. 4. d) perteniunt 1; perteneant 3; pertinunt 10; pertinent 4—9; et *add.* 1. 4; si *add.* 3; quis *add.* 10. e) inde 4. f) aliquis 12. g) furtum fecerit 6. h) tres 6. 7. 8. i) *ita* 1. 8. 12; novegeldos 4; novegildus 10; novigeldos *rell.* k) solvat 6. 7. 10. l) ibidem 3.

*E codd. B:*

XXX.

occiderit, tripliciter[a] eum[b] solvat[c], sicut lex habet. Si[d] negare voluerit, quod[e] non fecisset, sicut lex habet, ita iuret cum duodecim nominatis et aliis duodecim electis.

XXXI. De[a] eo, qui in curte regis furtum commiserit[b].

Si quis in curte regis[c] furtum alicui fecerit, dupliciter* conponat[d], cui furtum fecerit[e], et 60** solidos pro[f] fredo in[g] publico[h] solvat[i]. Si servus alienus[k] hoc[l] in curte ducis[m] fecerit, dominus eius[n] aut[o] redimat eum, quantum valet[p], aut[q] ipsum*** reddat.

XXXII. De eo[a], qui res[b] ducis furaverit[c].

Si quis de[d] rebus[d], quae ad ducem[e] pertinent, aliquid[f] furatus fuerit, ter[g] novigeldos[h] conponat et ibi[i] fredum non red-

*) tripliciter 19. **) XL 1. 11. 21. ***) ille excorietur et dominus se ipsum redimat *pro* ipsum reddat 18.

a) *deest* 4. b) *deest* 20. c) conponat 19. 27. d) Si negare — lex habet *des.* 6; autem *add.* 9. e) aut 20; quod n. f. s. l. h. ita *des.* 34.

XXXI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—23. 27—32. 34. 37. a) De eo *des.* 4; *rubrica deest* 34. b) fecerit 20. c) ducis 1. d) cum eo *add.* 34. e) fecit *multi codd.* f) in 11. g) *deest* 30. 34. h) *deest* 30. i) conponat 18. k) est *add.* 1. l) *deest* 9. m) regis 34; furtum *add.* 9. 13. 14. n) suus 18. o) ut 20. p) valeat 8; qu. valet *des.* 34. q) aput 20.

XXXII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8—23. 27—32. 34. 37. a) De eo *des.* 4; *rubrica deest* 34. b) *deest* 20. c) furatus fuerit 18. d) res ducis 8. 19. e) eum 8. 19. f) *deest* 9. 13. 14; exinde aliquid 8. g) tres 34. h) novegildos 1. 20; novigeldis 2. 30; novigildus 3. 10; novigildos 17. 20; nonigeldos 16; niwengeldos 18; nonigildis 34. i) ubi 30.

1) *Scilicet ab actore. Cfr. supra tit. XXIII.* 2) *Scilicet a reo ipso. 'Electi' Legis in Pacto 'qualis invenire poterit' nominantur.* 3) *De fredo* 40 *solidorum cfr. W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen'* p. 463. 464. 4) *I. e. fisco. G. Waitz, 'D. VG.' II*³, 2, *p.* 321 *sq.*.

*E codd. A:*

XXXI.

fredo non reddit[a], quia[b] res dominicas[c, 1] sunt[d] et[e] tripliciter[f] conponuntur[g].

XXXII.

De[a] feminis[b], qui[c] in[d] ministerio[e, 2] ducis[f] sunt, si[g] illis[h] aliquid[i] contra legem[k] factum fuerit[l], qui[m] hoc fecerit[n], omnia tripliciter[o] eas[p] conponat[q], sicut[r] alias[s] Alamannorum[t] in[u] conpositum[v] est.

XXXIII.

Si quis in curte duci[a] pugna[b] comiserit, et ibi clamor orta[c] fuerit, et concursio[d] populi facta[e] fuerit per eius commissum[f], quidquid ibi factum fuerit per

*E codd. B:*

XXXII.

dat[a], quia res dominicae sunt et tripliciter conponuntur*.

XXXIII. De[a] feminis[b], quae in ministerio ducis sunt.

Si[c] feminis[d], quae[e] in ministerio ducis sunt[f], aliquid contra legem factum fuerit, qui[g] hoc fecerit[h], omnia[i] tripliciter** eis[k] conponat, quod[l] aliis Alamannorum[m] feminis simpliciter[n] conponere debeat***.

XXXIIIa. De eo, qui in curte ducis pugnam commiserit.

Si quis in curte ducis pugnam commiserit, et ibi clamor ortus[a] fuerit, et[b] concursio populi facta fuerit per eius commissum, quidquid[c] ibi factum fuerit per

*) ubi tripliciter conponitur, fredum non solvatur *add.* 18. **) dupliciter 10. ***) quod si aliis Bawaris feminis iniuriam fecerit vel vi concubuerit, simpliciter conponatur *add.* 18.

a) *ita* 1. 8. 10. 12; reddunt 3; reddat *rell.* b) quare 8. 12. c) *ita* 1. 2. 10. 12; domenicas 8; dominica 3. 9; dominicae *rell.* d) est 3; *deest* 10. e) *deest* 10. f) trepliciter 1. g) conponiuntur 1; conponat 4. 6—8; conponatur 12; eum conponit 3; conponantur 5.

XXXII. *Codd. A* 1—10. 12. a) De feminis — sunt *des.* 8. b) feminas 10. c) que 6. 7; quod 5; *deest* 9. d) *deest* 12. e) menisterio 1; monasterio 10. f) duci 1. 2. 5; ducem 9. g) se 1. 10; quis *add.* 3. h) illi 8; ille 9; illas 3; *deest* 7. i) aliquis 5. 6. 8. 12. k) lege 1. 10; illis *add.* 7. l) feceriṭ 7. m) quid 4. n) fecerunt 6. 7; fecit 12. o) trepliciter 1. p) *deest* 6. 7. 10; eis 4. 5. q) conponant 3. r) et *add.* 4. s) aliis 1. 2; alius 10; aliarum 6. 7; *deest* 3. t) Allamannorum 1. 8; Alamanarum 6; Alamannas 5. u) *deest* 3. 5. v) conpotum 1. 2. 10; conpoto 6. 7; conputatum 9; A. conponi solet 5.

XXXIII. *Codd. A* 1—7. a) ducis 3—7; aliquis homo *add.* 3. b) pugnam 3. 4. 6. 7. c) ortus 6. 7; et orta 5. d) concusso 1. e) orta 5. f) qui commisit 3.

a) solvat 1. 18. 29.

XXXIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8—28. 27—32. 34. 37. a) *rubrica deest* 34. b) femine 8. c) De 19; quis *add.* 2. 3; quid *add.* 9. d) cui feminae 34; illis 8. e) quae — sunt *des.* 8. f) est 34; si illis *add.* 19. g) qui — omnia *des.* 30. h) fecit 34. i) *deest* 6. 18. 34. k) *deest* 34. l) sicut alias Alamannorum in compositum (conpotum 19) est 8. 19. m) Alemannorum 34. n) similiter 1.

XXXIIIa. *Hic titulus extat in solis codd. B* 8. 15. 19; *titulum post XXXIV. praebet* 8, *cum anteriore coniunctum* 19. a) orta 8. 19. b) et c. p. facta fuerit *des.* 15. c) quidquid i. f. fuerit *des.* 19.

1) *Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*³, 2, *p.* 371. 2) *'Dienst, besonders im Hause', G. Waitz, 'D. VG.' II*³, 1, *p.* 222.

*E codd. A:*

## XXXIII.

concursum[a] eius, qualiscumque homo neglexerit[b] et[c] aliquid contra legem[d] fecerit, tripliciter[e] conponat. Ille[f] autem, per cuius voce[g] vel opere[h] haec contentio[i] orta[k] fuerit[l], 60[*, 1] solidos in publico[m] conponat.

## XXXIV.

1. Si quis[a] praesumpserit[b] infra provincia[c] hostiliter[d] res duci[e] invadere et ipsas talare[f, 2], et post hoc[g] probatus fuerit, quidquid[h] ibi tultum[i] fuit[k], mancipia[l], pecunia[m], omnia tripliciter[n] restituat[o] et insuper wirigildum[p] suum[q] duci[r] conponat, quare[s] contra legem[t] fecit[u].

2. Et quanti[a] liberi illum[b] sunt[c] secuti[d, 3] ibi[e] raptores[f], et[g] exinde probati sunt[h], unusquisque[i] 60[**] solidos duci[k] conponat[l], et quidquid ibidem[m] tulit[n], semper tripliciter[o] restituat[p].

*) XL 5. **) XL *corr.* LX 12.

a) concussum 1. b) neclexerit 1; neglexit 2. c) aut 5. d) lege 1. e) trepliciter 1; omnia *add.* 3. f) illi 5. g) vocem 2. 3. 6. 7. h) opus 6. 7. i) contencia 1. k) horta 1. l) fuit 5. m) puplico 1.

XXXIV. *Codd. A* 1—10. 12. a) Si aliquis homo 3. b) presumserit 8. c) provencia 1; provinciam 4. 6. 7. d) ostiliter 1. 10. e) duce 12; ducis 4—7. f) tallare 1; tollere 8. 9; tallere 7. g) haec 10. h) q. i. t. f. *des.* 1. i) toltum 8; tolutum 5. 12. k) fuerit 2. 4. l) vel *add.* 6. 7. m) et alia spolia *add.* 3. n) trepliciter 1. o) conponat 5. 9. p) weregeldum 2—4; werigeldum 5; weregildum 6. 7; widrigildum 8; wirigeldum 9; wirgildum 10; wiregeldum 12. q) suo 10. r) duce 3. 4. 10. 12. s) quia 3. 6. 7. t) lege 1. 4. 10; u) fecerit 3.

§. 2. a) quantumcumque 1; quanticumque 2—4. 6. 7. b) illo 3. c) *deest* 7. d) securi 3. e) ibidem 3; ubi 4. 9; et ibi 6. f) raptoris 1; ut raperent 3; fuerint *add.* 6. g) *deest* 7. h) de illis *add.* 3. i) unus 5. k) duce 3. 12. l) conponit 5. m) ibi 1. n) tullit 1. 12; tulerit 3; tulerunt 4—7. o) treple 1. p) restituant 4. 5; restituatur 6. 7.

*E codd. B:*

## XXXIII a.

concursum[a] eius, qualiscumque homo neglexerit et aliquid contra legem fecerit[b], tripliciter conponat. Ille autem, per[c] cuius vocem vel opera haec contentio orta[d] fuerit, 60 solidos in publico conponat.

## XXXIV. De[a] eo, qui praesumpserit infra provinciam res ducis[b] hostiliter invadere.

1. Si quis[c] praesumpserit infra provinciam hostiliter[d] res ducis invadere et ipsas[e] talare[f], et post haec convictus[g] fuerit, quidquid ibi tultum[h] fuerit[i], mancipia[k], pecunia, omnia[l] tripliciter[*] restituat[m] et insuper weregeldum[n] suum[o] duci conponat[p], quia[q] contra legem fecit[r].

2. Et quanti[a] liberi sunt illum[b] secuti[c] et[d] ibi raptores fuerint[e], et inde[f] convicti[g] fuerint[h], unusquisque 60[**] solidos duci conponat, et quidquid ibidem[i] tulit[k], semper tripliciter[*] restituat[l].

*) simpliciter 20. **) VI 4; XL 11.

a) concursum ei inputetur. Qualiscunque autem homo egerit aut aliquid neglexerit aut contra l. 15. b) illud omne *add.* 15. c) *deest* 15. d) acta 15.

XXXIV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—37. a) Qui res ducis praesumpserit *rubr.* 4; *rubrica deest* 34. b) res ducis *des.* 30. c) qui 20. d) *deest* 30. e) ipsas t. et post haec *des.* 34. f) intalare 8; tollere *multi codd.* g) probatus 8. 19. h) tollutum 8; tullutum 2. 6. 12; sublatum 1; ablatum 13. 14. 34; ablatum tultum 31; *deest* 30. i) fuit *multi codd.*; ibi tulerit 30. k) pecora *add.* 18; vel *add.* 30. l) *deest* 4. 31. 34. m) conponat 1; studeat 2. n) wedregildum 1. 1*b*. 23; weregildum 2. 6. 13. 14. 17. 19. 24. 28. 30. 34. 37; wergeldum 18; wedrigildum 20. o) solvat 10. p) tribuat 34. q) qui 1. 6. 10. 21. 23. 32; quare 8. r) duci *add.* 18.

§. 2. a) quanticumque 19; Et quanti — tripl. restituat *des.* 34. b) eum 20. 21. c) sequenti 4. d) *deest* 8. 19. e) fuerunt *multi codd.*; *deest* 19. f) exinde 8. 19. g) probati 8. 19. h) sunt 8. 19. 20; fuerunt 2. 3. i) ibi 14. k) tulerunt 8. 30. l) conponat 1*b*. 35.

1) *De fredo sive banno* 60 *solidorum cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 463. 469 *sqq.; G. Waitz, 'D. VG.' II*³*, 2, p.* 286. 287. 2) *I. e. diripere; cfr. Ducange, Glossarium vv. talare, tala; Diez, 'Etym. WB.' II b. v. tala.* 3) *I. e. 'Gefolgsleute'. Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 612 *sqq.*

*E codd. A:*

XXXV.

1. Si[1] quis dux habens[a] filium contumacem et[b] malum, ut[c] revellare[d] conetur contra patrem suum per stultitiam suam vel per consilium[e] malorum[f] hominum[g], qui volunt dissipare[h] provintiam[i, 2], et hostiliter[k] surrexerit[l] contra patrem suum[m], dum adhuc pater[n] eius potens[o] est et[p] utilitatem[q] regis potest[r] facere[s] et[t] exercitum[u] gubernare, equum ascendere[v], utilitatem regis implere[w], et filius eius[x] eum[y] vult[z] dishonorare[a] aut per[b] raptum regnum eius[c] possedere[d], non obteneat[e] quod inchoavit[f]. Et si[g] pater eius[h] eum vicerit et adpraehendere[i] potuerit, in sua enim[k] sit[l] potestate, aut[m] exiliet[n] eum de provintia[o], aut[p] ubicumque voluerit[q] transmittat eum[r], aut[s] rege[t] domino suo; et de[u] hereditatem[v] paternicam[w] amplius ad eum nihil per-

*E codd. B:*

XXXV. De[a] filio ducis, qui[b] contra[c] patrem suum[d] surrexerit[e].

1. Si quis[f] dux habet[g] filium contumacem et[h] malum[h], qui[i] rebellare[k] conetur contra ipsum[l] patrem[m] suum[n] per[o] stultitiam suam[p] vel per consilium[q] malorum hominum[r], qui[s] volunt[t] dissipare provinciam, et[u] hostiliter surrexerit[v] contra[w] patrem suum[x], dum adhuc[y] pater eius[z] potens est et utilitatem regis[a] potest facere[b], id[c] est[c] exercitum gubernare, equum ascendere, utilitatem[d] regis implere, et[e] filius eius eum[f] vult[g] dishonorare[h] aut[i] per raptum regnum eius possidere[k], non obtineat quod inchoavit[l]. Et[m] si pater eius[n] eum[o] vicerit et adprehendere[p] potuerit[q], in[r] sua sit potestate, aut exiliet[s] eum de provincia, aut[t] ubicunque[u] transmittat eum[v], aut[w] regi domino[x] suo[x]; et de hereditate paterna[y] amplius ad eum nihil[z] pertineat[a],

XXXV. *Codd. A* 1—10. 12. a) habet 6. b) aut 5. c) et 4. 9. d) *ita* 1; revelare 4. 9. 10. 12; rebellare 2. 3. 5—8. e) consilio 1. 9; *deest* 10. f) malarum 10. g) hominem 12. h) dissepare 10. i) provenciam 1. k) ostilium 1. l) *deest* 1; surrexit 5. 9. m) *deest* 6. 7; sua *corr.* suu 5. n) p. eius *des.* 1. o) potest 5. p) *deest* 7. q) uteletate 10. r) potens 4; *deest* 5; potest — regis *des.* 6. s) facire 1. t) *deest* 5. u) exercitu 12. v) ascindere 1. w) implire 1. x) *deest* 3. y) *deest* 4. z) vul 1. a) dishonerare 9; dehonorare 6. 7. b) pro 1. 2. 10. c) suum 3. d) possedire 1; possidere 3—8. e) obteniat 1. f) incoavit 1. 4. 5. 12; inconavit 10. g) *deest* 10. h) *deest* 12. i) adpraehendire 1; adprehindere 8; adprehendi 4; eum *add.* 1. k) *deest* 5. l) *deest* 1. 8. 9. m) ut 10. n) exiliat 4; exsiliat 5. o) provencia 1. p) eum *add.* 3. q) *ita* 1. 2; *deest rell.* r) *deest* 3. s) *deest* 9. t) regi 2. 3. 6. 7. 10. 12. u) *deest* 4. 10. v) *ita* 1. 4. 8. 9. 10. 12; hereditate *rell.* w) paternica 2. 3; paterna 6. 7; paternam 5.

XXXV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—37. a) *rubrica deest* 34. b) est contumax *add.* 30. c) cum ira 18. d) *deest* 23. e) insurrexerit 18; *deest* 30. f) qui 20. g) habens 8. h) *deest* 34. i) ut 8. 19. k) debellare 10; repellare *et sic semper* 14. 29. l) *deest* 2—4. 8. 13. 18. 19. 21. 27. 30. 31; contra ipsum *des.* 34. m) *deest* 15. n) vel 34; *deest* 15. o) post 18. p) *deest* 34. q) consilia 9. r) *deest* 34. s) fortasse *add.* 34. t) vult 1; voluit 23. u) is *add.* 34. v) surrexerunt 1; insurrexerit 34. w) adversus 34; ipsum *add.* 2. 4. 13. 16; *deest* 1*b*. x) *deest* 34. y) vivit et *add.* 8. z) *deest* 34; suus 18. a) eius 19. b) implere 30; procurare 34. c) vel 34; *deest* 8. 19. 30. d) u. r. i. *des.* 30. 34. e) si *add.* 30. f) *deest* 8. g) *deest* 18. h) inhonorare 9. 30. 31; dehonorare 34. i) *deest* 4. k) ocupare 34. l) si invocavit 1. m) quod 34. n) *deest* 34. o) *deest* 3. p) adprehenderit 30; eum *add.* 1. 18. q) *deest* 30. r) si 18. s) in exilium 34. t) aut regi domino suo, ut quocunque velit transmittat eum, et de hereditate paterna nulla pars ei adhereat 30; de provincia aut *des.* 34. u) quocumque 34; voluerit *add.* 13. 14. 34. v) *deest* 34. w) ut a. 20. x) suo donat 34. y) *deest* 2. z) non 7. 18. a) perveniat 34; permaneat 32; quam inlicitum rem contra patrem suum non dent porcionem inter ipsos et si amplius ad eum non pertineat *add.* 7.

1) *Cfr. Lex Baiuv. II,* 9. 2) *Scilicet Alamannia.*

*E codd. A:*

XXXV.

teneat[a], quia[b] inlicitam rem contra patrem suum fecit.

2. Et si fratres[a] habuerit, ipsi fratres[a] inter[b] se per[c] voluntatem[d] regis[e] dividant[f] hereditatem patris[g] eorum; ad[h] illum[i] autem, qui revellavit[k] contra patrem suum[l], non dent[m] portionem inter ipsis[n]. Et si[o] amplius[p] non fuerint[q], nisi ille[r] unus[s], qui[s] revellavit[t], tunc illa[u] hereditas[v], quod[w] ille dux habuit[x], post[y] mortem[y] eius in potestatem[z] regis sit[a], cui vult donet[b], aut[c] ad illum filium duci[d], qui revellavit[e], si post[f] hoc[g] per[h] servitio[i] hoc[k] ad pedis[l] regis conquisivit[m], aut si[n] alium[o] vult[p] dare[q], in sua[r] enim[s] est[t] potestate[u].

a) perteniat 1; pertineat 8. b) quod 3.

§. 2. a) fratris 10. b) intra 12. c) pro 5. d) voluntate 1. 10. e) regi 1; inter se *add.* 1. f) devidant 1. 10; divideant 9. g) patrem 1; patres 12; patris eorum *des.* 3. h) *deest* 3. 6. 7. i) ille 3; illi 6. 7. k) revelavit 3. 9. 12; rebellavit 2. 5—8; revellaverit 4. l) *deest* 8. m) det 8; detur 12; habet 3. n) ipsos 8. 9. o) *deest* 1. p) plus 3. q) *ita* 1. 2; fuerit *rell.* r) illi 1. s) unusquisque 1; qui 3. t) *ita* 1; revelavit 3. 9. 10. 12; revellaverit 4; rebellavit *rell.* u) ille 1. v) illam hereditatem 3. w) quam 3. 4. 5. x) habet 3. y) potestatem 10. z) potestate 5—7. 9. 10. a) et *add.* 6. 7. b) donit 10. c) *deest* 6. 7. d) duce 9. 12; ducis 3—7. e) *ita seu* revelavit 1. 4. 9. 10. 12; revelaverat 8; rebellavit *rell.* f) potest 10. 12. g) haec 7. h) *deest* 6; ad 5; humilitatem aut per *add.* 8. i) *ita* 1. 2. 10. 12; servitium *rell.* k) *deest* 3. 10. l) *ita* 1. 12; pedes *rell.* m) adquaesivit *seu* adquisivit 1. 2; conquesierit 5; conquaesivit 10. 12. n) ad *add.* 6. 8. 10. o) alio 2. 8. 9; alii 7. p) voluerit 10. q) *deest* 3. r) suam 5. s) *deest* 1. 2. 5. t) *deest* 10. u) potestatem 1. 8. 10.

*E codd. B:*

XXXV.

quia[a] inlicitam rem contra patrem suum fecit[b].

2. Et[a] si fratres habuerit, ipsi fratres[b] inter se per[c] voluntatem regis* dividant hereditatem[d] patris eorum; illi[e] autem, qui rebellavit contra patrem suum, non dent[f] portionem inter ipsos[g]. Et** si amplius[h] non fuerit[i], nisi ille unus[k], qui rebellavit, tunc illa hereditas, quam ille dux[l] habuit, post mortem eius in[m] potestate regis sit, cui vult donet, aut[n] illi filio ducis, qui rebellavit, si potuerit[o] per servitium[p] hoc[q] ad pedes regis[r] conquirere[s], aut si[t] alii[u] vult dare, in sua sit[v] potestate.

*) ducis 7. **) quod si plus non est, nisi solus qui rebellavit, tunc liceat regi ipsam hereditatem in sua potestate ubicumque velit collocare, aut in filio ducis, qui rebellavit, sicut servicio potest adquirere, aut in quocumque alio libeat 30; quod si nullus fuerit, nisi ille rebellis, tunc haereditas illa ducis post mortem in potestate regis sit, ut cui velit donet, ut si forte is, qui rebellavit, dum se ad pedes regis abiicit, conquirere possit 34.

a) quam 7; quia — fecit *des.* 30. b) ausus est 34.

§. 2. a) quod 34. b) *deest* 30. 34. c) secundum 30; post 1*b*. 7. d) her. p. eorum *des.* 30. e) ille 9. 11. 13. 14. 23; ad illum 8. 19; eo autem qui reb. nullam portionem dent 30; illi autem rebelli contra p. non dent portionem 34. f) teneat 9. 13. 14; tineat 8. g) illos 9. h) alius 4. i) fuit 18. k) *deest* 1. 9. 13. 14. l) *deest* 18. m) *deest* 1. n) ad alium duce qui revelavit si 19. o) post hoc 8. 9. 13. 14. 19. p) suum *add.* 18. q) *deest* 14. r) eius 1. s) conquerere 2; conquisierit 8. 9. 13. 14. 19; concurrere 6; atquirere 11; obtinere 18. t) *deest* 9. 13. 14. u) alios 1*b*. v) *deest* 3. 21; est 19.

*E codd. A:*

## XXXVI.

1. Ut[a] conventus[1] secundum consuetudinem[b] antiquam[c] fiat in omni[d] centena[e, 2] coram[f] comite aut suo[g] misso et coram[h] centenario[3]. Ipse[i] placitus fiat de[k] sabbato[l] in[m] sabbato, aut quale[n] die comis[o] aut centenarius voluerit de[p] septem[q] in septem[r] noctes[s], quando pax parva est in provintia[t]; quando autem[u] melior[v], post[w] 14 noctes[x] fiat conventus in omni[y] centena[z], sicut superius[a] diximus[4].

2. Et si quis[a] alium mallare[b] vult de qualecumque[c] causa, in ipso mallo publico[d] debet[e] mallare ante iudice[f] suo, ut[g] ille iudex[5] eum distringat[h] secundum legem[i], et cum[k] iustitia respondeat vicino suo, aut qualiscumque[l] persona[m] eum mallare[n] voluerit. In uno[o] enim placito mallet[p] causam suam[q], in secundo[r], si[s] vult iurare, iuret

*E codd. B:*

## XXXVI. De conventu, ut[a] secundum antiquam[b] consuetudinem fiat[c].

1. Conventus[d] autem* secundum consuetudinem antiquam fiat in omni centena[e] coram comite[f] aut suo misso et[g] coram centenario. Ipsum[h] placitum[i] fiat de[k] sabbato in sabbatum[k], aut[l] quali[m] die comes** aut centenarius voluerit[n] a[o] septem in septem noctes, quando pax[p] parva est[q] in provincia; quando autem[r] melior[s], post 14 noctes fiat conventus[t] in omni centena[u], sicut superius diximus.

2. Et[a] si quis[b] alium mallare[c] vult[d] de qualicumque[e] causa, in ipso mallo[f] publico[g] debet mallare ante[h] iudicem*** suum, ut ille iudex eum[i] distringat[k] secundum legem, et[l] cum iustitia respondeat[m] vicino suo, aut qualiscumque[n] persona eum mallare[o] voluerit[o]. In uno enim[p] placito[q] mallet causam suam, in secundo, si vult iurare[r], iuret

*) principum 18. **) dux vel comes 18. ***) ducem 18.

XXXVI. *Codd. A* 1—10. 12. a) *deest* 4. b) consuitudinem 1. 10. c) antequam 4. 12. d) omne 2. 9. 10; omnia 4; omni 5. 7. e) centine 1; centina 8. 9; sicut superius diximus *add.* 5. f) quoram 1. g) suum missum 10. h) quoram 1; suo *add.* 6. 7. i) ipsi 5. k) die 1. 2. 4. 5. l) sabato 1. m) in s. *des.* 1. 2. 3. 4; in sabbatum (sabatum) 5—7. n) qualem diem 2. 3; quali die 6. 7. o) comes 4. 6. 7. 10. p) a 10. q) septe 2. 3. 7. 8. r) septe 8. s) noctis 5. 10. 12. t) provencia 1. u) aut 10. v) est *add.* 3. w) potest 10. x) noctis 1. 5. 10. y) omne 1—3. 5. 9. z) centina 8. 9. a) supra 6.
§. 2. a) aliquis 7. 8. b) malare 10. c) quacumque 2; qualicumque 6. 7. d) puplico 1. e) debit 1. f) iudici suo 2. 5; iudicem suum 4—7. g) *deest* 1. 2. h) distringit 4. i) suam *add.* 6. k) *deest* 10. l) qualescumque 8. 12. m) personam 10. n) malare 10. o) una 5. p) mallit 1; mallat 10. q) *deest* 8. 9. r) secundum 5. s) se 10.

XXXVI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—37. a) *deest* 4. 34; aut 24. b) *deest* 2. 8. c) *deest* 4. 24. 34. d) Ut c. 19, *ubi* autem *deest*. e) sententia 19. f) comiti ut suum misse 20. g) aut 24. h) ipse 8. 24. i) placitus 24. k) dies habet 19. l) vel 9. m) qualem 34; qualicumque 29. n) ut *add.* 34. o) aut 11; ad 23. p) tranquillitas 34. q) *deest* 4. r) aut 32. s) maior 34; est *add.* 4. 10. 16. 17. 29. 30. 32. t) *deest* 34. u) *deest* 18.
§. 2. a) ut 20; quod 34. b) qui 20. c) malare 19. d) voluerit 34. e) quacumque 1. f) *deest* 30. g) eum *add.* 34. h) *deest* 8. i) illum 20. k) constringat 9. 18. l) ut 34. m) respondere 18. n) qualemcumque 1. o) mallaverit 34. p) eum 18. 20. q) iudicio 34. r) *deest* 30.

1) *I. e. conventus iudicialis, Germanis: 'Thing, Mahal, Gemot'. H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 128. 129. 144; *R. Schroeder, 'D. RG.' p.* 33. 2) *Germ.: 'Huntari'. De centena cfr. G. Waitz, 'D. VG.' I³, p.* 214 *sqq.; K. Maurer in 'Krit. Überschau' I, p.* 73 *sqq.; H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 116—119; *R. Schroeder, 'D. RG.' p.* 13. 14. 3) *Germ.: 'Hunno'. Vide locos supra n.* 2 *citatos.* 4) *Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' I³, p.* 342. 343; *II³,* 2, *p.* 138. 5) *De iudice Alamannorum cfr. J. Merkel, 'Der iudex im bairischen Volksrecht', in 'Z. f. RG.' I, p.* 157 *sqq.; G. Waitz, 'D. VG.' II³,* 2, *p.* 146 *sqq.; H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 150. 151.

*E codd. A:*

XXXVI.

secundum constitutam[a] legem[b]. Et in primo mallo spondeat[c] sacramentalis[d] et fideiussores[e, 1] praebeat, sicut lex habet[f], et wadium[1] suum donet ad[g] misso[h] comiti[i] vel ad illo centenario[k], qui[l] praeest, ut in[m] constituto[n] die aut[o] legitime iuret aut, si culpabilis[p] est, conponat, qualiter per neglectum[q] non evadat; et si evaserit[r], 60[*, 1] solidos de[s] fredo[t] sit semper[u] culpabilis. Ille autem distringat, ut neglectus[v] non fiat, nec pauperi[w] patiantur[x] iniuria[y] nec[z] sint[a] sine lege nec maledicant[b] duce[c] nec populo[d] terrae, sed in omnibus sit disciplina[e], qualiter qui rebelli[f] sunt de[g] malis[h] se[i] abstineant[k], et qui[l] boni sunt pacem[m] possedeant[n].

3. Si quis autem[a] liber ad ipsum placitum[b] neglexerit[c] venire[d] vel semetipsum non praesentaverit[e] aut comite[f] aut centenario[g] aut[h] ad[i] missum[i] comiti[k] in placito[l],

*) XL 5.

a) consuitudinem 1; similitudinem 2. b) legis 2; suam *add.* 7. c) respondeat 9. d) sagramentalis 1; sacramentales 2. 9; sacramenta tales 5. e) fideiussoris 1; fideiossoris 10. f) est 2. g) illo *add.* 1. 2; illum *add.* 4. 5. h) missum 3—7. 10; ipsum 12. i) comite 10. 12; comitis 4—7. k) centinario 1; illum centenarium 4—7. l) ut 4; qui praeest *des.* 5. m) *deest* 4. n) constitudo 8. o) in *add.* 3. p) culpa 10; culpabiles 8. q) neclectum 1. r) eum vaserunt 2. s) *deest* 4. t) frido 1; freto 8; predo 5. u) *deest* 1. 6. 10. v) neclectus 1; neglegentia 3. w) pauperis 1; pauperes 3. 5—7. x) pacientur 8. 9; patiuntur 4. y) *ita* 1. 10. 12; iniuriam *rell.* z) ne 8. a) sit 1; sunt 4; nec populus sit 3. b) maledicunt 1. c) duci 2—8. d) populum 10. e) discipline 1. f) rebellis 1; reli 2; rebelles 6. 7. g) et 1. h) malo 8. i) *deest* 1. 2. k) absteniat 1; absteneant 2. 10. l) *deest* 1. m) pace 10. n) possediant 1; possideant 8.

§. 3. a) Si autem quislibet 6; *incipit novus titulus in codd.* 6. 7. 9. b) *deest* 10. c) neclexerit 1. d) *deest* 4. e) ostenderit 8. f) comiti 4—9. g) centinario 1; centario 8; centurioni 4. h) vel 2. i) misso 3. 10; ad ipsum 12; ad *deest* 4. k) comite 1. 10; comitis 4—6. l) placitum 1; ipso placito 3.

*E codd. B:*

XXXVI.

secundum constitutam legem. Et[a] in primo mallo spondeat[b] sacramentales[c] et fideiussores praebeat, sicut[d] lex[e] habet, et wadium suum donet[f] misso[g] comitis vel[h] illo[i] centenario[k], qui praeest, ut[l] in[m] constituto[n] die aut legitime[o] iuret aut, si[p] culpabilis est, conponat, ut[q] per neglectum[r] non evadat; et si evaserit[s], 60* solidos de fredo sit semper[t] culpabilis[u]. Ille autem distringat[v], ut neglectum[w] non fiat, nec[x] pauperes[y] patientur[z] iniuriam[a] nec[b] sint sine lege nec[c] maledicant ducem nec populum terrae, sed in omnibus sit disciplina, ut[d] qui[e] rebelles[f] sunt[g] de[h] malis se abstineant, et[i] qui boni sunt pacem possideant[k].

3. Si quis autem[a] liber ad[b] ipsum[b] placitum neglexerit venire vel semetipsum non praesentaverit[c] aut comiti aut centenario[d] aut misso comitis[e] in placito[f], 12 soli-

*) XL 11.

a) quod 34; si *add.* 6. b) respondeat 9. c) sacramentum 18. 34; sacramenta 19. d) s. l. h. *des.* 34. e) *deest* 1*b*. 2. f) et *add.* 18; ad illo *add.* 8. 19. g) missum 8. h) et 18; de *add.* 1; ad *add.* 8. 19. i) illum centenarium 8; illi 3. 4. 9. 10. 13. 14. 16. 17. 18. 21. 34. k) centurioni 18; centerio 27. l) aut 3. m) *deest* 34. n) instituto 34. o) legittimo 23. p) *deest* 6. q) qualiter 8. 19; aut 18. 20. r) negligentiam 27; neglegentiam 29. s) vaserit 20. t) *deest* 30. u) de fredo mulctetur 34. v) constringat 9; distinguat 18. w) neglectus 8. 34; est *add.* 8. x) ne 9; sic 34. y) pauperibus 18; non *add.* 34. z) faciemus 18. a) iniurias 18. b) ut non 11; nec sint — pacem possideant *des.* 34. c) et non 11. d) aut 1. 3. 20; qualiter 8. 19. e) *deest* 8. f) rebelle 1. 11; rebella 1*b*; rebelli 5. 19; rebellis 20. g) sint 1. 1*b*. 9. h) a 9. i) et qui b. s. p. possideant *des.* 1. k) habeant 20.

§. 3. a) si autem quislibet 26. b) *des.* 19; ipsum *deest* 37. c) praesentavit 12. d) centurioni 8. 13. 14. e) comiti 1—3. f) in placito *des.* 34.

1) *Form. Aug. Coll. B* 40 (*LL. Form. p.* 362).

*E codd. A:*

XXXVI.

12[1] solidos sit[a] culpabilis[b]. Qualiscumque[c] persona sit, aut vassus[2] duce[d] aut[e] comite[d] aut[f] qualis[g] persona, nemo[h] neglegat ad ipsum placitum[i] venire[3], ut[k] in ipso placito pauperi[l] conclamant[m] causas suas. Et quod in uno[n] placito finire[o] non potuerint[p], in alio finiatur[q], ut[r] sine ira Dei sit defensa[s] patria[s], et illi rebelli[t], qui usque modo rapto[u] fecerunt[v], amplius potestatem faciendi non habeant[w]. Et[x] si[y] est talis persona, quod[z] comis[a] ad placitum[b] vel centenarius[c] vel missus comitis[d] distringere[e] non potest, tunc eum dux[f] legitime distringat[g]. Plus quaerat Deo placere quam homine[h], ut illum[i] neglectum[k] in[l] animam[m] ducis Deus non requiratur[n].

*E codd. B:*

XXXVI.

dis[a] sit[b] culpabilis[c]. Qualiscumque[d] persona sit, aut vassus[e] ducis aut comitis[f] aut qualiscumque[g] persona, nemo neglegat ad ipsum[h] placitum[i] venire, ut in ipso placito[k] pauperes conclament[l] causas suas. Et[m] quod in[n] uno[o] placito finiri[p] non potuerit[q], in[r] alio[r] finiatur[s], ut[t] sine ira Dei sit[u] defensa patria, et illi[v] rebelles, qui usque modo raptum[w] fecerunt[w], amplius potestatem faciendi non habeant. Et[x] si est[y] talis persona, quam[z] comes[a] in[b] placito[b] vel[c] centenarius vel missus comitis[d] distringere[e] non potest, tunc eum[f] dux legitime distringat[g] plusque[h] quaerat[i] Deo placere quam homini[k], ut nullum[l] neglectum[m] in animam[n] ducis Deus[o] requirat[p,*].

*) *Codex* 18 *post tit. XXXVI. hanc legem habet:* De servis militum, de metrata una usque ad 10 et usque ad modium ita solvatur.

Si quis servus alicuius militis villano manipulos 10 furaverit, excoriatur et pro unoquoque manipulo duas plagas sustineat. Et si scopum tulerit uno oculo plectatur aut dominus suus 10 solidis redimat ipsum

a) sicut 2. b) culpaviles 8. c) qualescumque 1. 8. d) ducis — comitis 4—10; duci — comiti 2; ducis sit 6. 7. e) vel 3. f) vel 2. g) qualislibet 2; qualiscumque 3. 12. h) *deest* 1. i) *deest* 1. 2. k) *deest* 2; aut 12; ne forte 3. l) pauperes 3. 7; pauperis 4. 5. m) conclament 2—4. 6—9; clament 10. n) *deest* 1. o) finiri 4—8; fenire, venire 9. 12. p) potuerent 1; potuerit 4. 6. 7. 9. 10. q) finiantur 1. 2. 5. 8; perfiniunt 3. r) populus *add.* 3. s) defensus patriam 3. t) rebelles 4—7. u) raptu 1; raptum 2—7. 10. v) fuerunt 4; modo *add.* 3. w) habiant 1. x) *deest* 8. 9; sed 4. y) se 1; *deest* 4. z) quem 4—7. a) comes 4. 6. 7. 8; *verba* comis — missus *des.* 10. b) suum *add.* 3. c) centurio 1. d) comiti 2. e) distringere — legitime *des.* 4. f) *deest* 1; per legem *add.* 3. g) distringit 2; ut *add.* 3; et *add.* 4—7. h) homini 2. 4. 8. 9; hominibus 6. 7. i) nullum 10. 12. k) neclectum 1. 4; *deest* 3. l) *deest* 5. m) anima 6. 7. 10. n) requeratur 1; requirat 2. 4—7.

a) *deest* 20. b) *deest* 31. c) mulctetur 34. d) Qualiscumque p. — causas suas *des.* 34. e) vasus 1*b*. 14; bassus 16; vassis 20. f) aut comitis *des.* 5. 18. g) qualis *multi codd.* h) suum 23. i) *deest* 19. k) *deest* 1*b*; placito — uno placito *des.* 4. l) clamant 4; non clament 17. 29. m) *deest* 34; et quod in u. pl. *des.* 1. n) vero 34. o) ipso 9. 13. 14. 19. p) finire *multi codd.* q) potuerint 8; poterit 20; potest 34. r) altero 34. s) finitur 1; finiantur 8. t) ut sine — non habeant *des.* 34. u) sic 15. v) qui *add.* 18. w) raptores fuerunt 19; rapti fuerunt 20. x) quod 30. 34; *deest* 8. y) sit 31. z) quem 8. 9. 13. 14. a) comis *multi codd.* b) *des.* 20; ad placitum 8. 19. c) aut 34. d) comis 4. e) constringere 9. f) enim 9. g) constringat eum 9. h) plus 3. 4. 9. 13. 14. 19. 34; et plus 8. 32. i) enim *add.* 34. k) hominibus 8. l) illum 8. m) ne ullam neglectam 34. n) anima *multi codd.* o) *deest* 1—3. 10. 12. 15; non *add.* 8. 13. 14. 19. p) requiratur *multi codd.*

1) *De fredo* 12 *solidorum cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 455 *sqq.* 2) *De vassis liberis hoc loco Legis agitur. Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], 1, *p.* 259. 260. 3) *Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], 2, *p.* 141. 142.

*E codd. A:*

## XXXVII.

1. Ut[a] mancipia foris[b] provintia[c] nemo vindatur[d] nec in paganos[e] nec in christianos[f], nisi si[g] iussio[h] ducis fuerit[1].

2. Infra provintia[a], ubi necessitas est, unusquisque de mancipio[b] suo potestatem habeat[c] secundum legem iudicandi. Foris[d] terminum autem[e] captivum[f] faciendi potestatem non habeat[g]. Si autem[h] fecerit et[i] exinde probatus[k] fuerit post[l] conventum nostrum[2], quod conplacuit[m] cunctis Alamannis[n, 2], et[o] aliquis hoc praeceptum transgredere[p] voluerit, illum pretium, quod[q] tullit[r] de proprio[s] suo[t] mancipio[s], perdat et[u] insuper[v] fredo[w], quod lex habet[x], conponat[y].

*E codd. B:*

## XXXVII. De mancipiis, ne[a] foris[b] provincia vendantur.

1. Mancipia[c] foris provincia nemo[d] vendat[e] nec[f] in paganos nec in[g] christianos, nisi[h] iussio[i] ducis fuerit.

2. Infra provinciam, ubi necessitas est, unusquisque de mancipio[a] suo potestatem habeat secundum legem iudicandi. Foris terminum autem[b] captivum faciendi potestatem non habeat. Si autem fecerit[c] et inde[d] convictus[e] fuerit post conventum nostrum[f], quod conplacuit[g] cunctis[h, *] Alamannis[i], et aliquis[h] hoc praeceptum transgredere[k] voluerit, illud pretium[l], quod[m] tulit[n], de proprio suo mancipio perdat[o] et insuper fredum[**, p], quem[q] lex habet, conponat[***].

et dupliciter misero res suae restituantur. Sic erit pax terrae, et ipsi miseri possunt vectigalia dominis suis reddere. Haec de omnibus furtibus frugum vel vestium statuimus. *) Bawaris vel *add.* 18. **) bannum 30. 31. ***) *Cod.* 34 *hunc titulum ita praebet:* Mancipia extra provinciam nemo vendat nec paganus nec christianus, nisi duci visum fuerit. Intra provinciam vero potestatem quisque suarum rerum habet. Qui vero hoc transgressus fuerit, precium, quod tulit de proprio mancipio, perdat et insuper fredum, quod lex habuerit, solvat.

XXXVII. *Codd. A* 1—10. 12. a) Et 4. b) foras 2. 5. c) provencia 1; provintiam 4. 7. d) vendat 6. 7; vendantur 9. e) pacanis 1; pagano 8; paganus *seu* paganos 4. 6. 7. 9. 12; paganis *rell.* f) christianus *seu* christianos 4—12; christianis *rell.* g) *deest* 2. 5—7. 10. 12; per 3; in 4. h) iussionem 3.

§. 2. a) provencia 1; provintiam 5—7. b) mancipiis suis 1. 2. c) *deest* 8; habeant 12. d) foras 1. e) aut 1. 4. 7. 10. f) captivi 1. g) habiant 1. h) hoc *add.* 3. i) *deest* 4. k) *deest* 1. l) p e r 1. 2. 8. m) cumplacuit 1; placuit 2. 5. 12. n) Allamannis 1. o) si 3. p) transgrede 8; transgredi 6. q) quae 2; quem 10. r) *ita* 1. 12; tullerit 10; tulit *rell.* s) proprium mancipium 1. t) *deest* 1—7. 10. u) *deest* 3. 5. 8. 9. v) et *add.* 2. 3. 12. w) freda 1. 2; fredum 3. 6. 7. x) habit 1. 10. y) perdat 1; conponatur 4. 9. 10; *deest* 3.

XXXVII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—37. a) *deest* 23. b) extra 34. c) Ut m. 3. 13. 19. 21; ne *add.* 18. 30. d) *deest* 30. e) vendantur 30. f) *deest* 20. g) *deest* 18. h) si *add.* 19. i) iussu 30; visio 37.

§. 2. a) mancipia sua 1. b) aut *multi codd.;* vendendi aut 31. c) fuerit 18. d) exinde 3. 19. 25. 28. 29; *deest* 1*b*. 9. e) probatus 8. 19. f) *deest* 18. 19. g) placuit 16. 18. 23. h) *deest* 20. i) Halamannis 21. k) transgredi 9. 18; trasgredere 14. l) praeceptum 1. m) qua 29. n) obtulit 12. o) reddat 4. p) freda 19. q) ut 13. 14.

1) *Cfr. E. Loening, 'Gesch. d. deutsch. Kirchenrechts' II, p.* 227. 228. 2) *In conventu scilicet populi Alamannorum ('Stammesversammlung'); cfr. H. Brunner, 'SB.' p.* 166. 167, *et 'D. RG.' I, p.* 310 *sq.*

*E codd. A:*

## XXXVIII.

Ut[a] die Dominico[b] nemo opera servile[c] praesumat facere, quia hoc lex prohibuit[d], et sacra scriptura[e] in[f] omnibus[f] testavit[g]. Si quis servus in hoc vitio inventus[h] fuerit, vapuletur[i] fustibus. Liber[k] autem corripiatur[l] usque ad[m] tertium[n]. Si autem post[o] tertiam[p] correptionem[q] in hoc vitio[r] inventus fuerit et Deo vacare[s] die[t] Dominico neglexerit[u] et opera[v] servile[w] fecerit, tunc tertiam[x] partem[x] de[y] hereditatem suam[z] perdat[1]. Si autem super haec[a] inventus fuerit[b], ut[c] die[d] Dominico honorem[e] non inpendat et opera[f] servile[g] fecerit, tunc coactus et probatus[h] coram[i] comite[k], ubi tunc dux ordinaverit[l], in servitio[m] tradatur[n] et[o], qui[o] noluit[p] Deo vacare[q], in sempiternum servus permaneat.

## XXXIX. De[a] nuptiis[b] inlicitis[2].

Nuptias[c] prohibemus[d] incestas[e]. Itaque[f] uxorem habere non liceat socrum,

*E codd. B:*

## XXXVIII. De[a] eo[a] qui[b] die dominico opera[c] servilia[c] fecerit[d].

Die[e] Dominico nemo[f] opera servilia praesumat facere, quia[g] hoc[h] lex prohibuit[i], et[k] sacra[l] scriptura[l] in omnibus contradicit[m]. Si quis servus in hoc vitio inventus fuerit[n], vapuletur[o] fustibus[p]. Liber autem corripiatur[q] usque[r] ad tertiam[s] vicem[s]. Si autem post tertiam correptionem[t] in hoc vitio inventus[u] fuerit[u] et Deo[v] vacare[v] die Dominico[w] neglexerit et opera servilia fecerit, tunc[x] tertiam partem de hereditate[y] sua perdat. Si autem[z] super haec inventus fuerit, ut[a] diei Dominico honorem non inpendat[b] et[c] opera servilia fecerit[d], tunc[e] coactus et convictus[f] coram comite, ubi[g] tunc[h] dux ordinaverit, in servitium tradatur et, quia[i] noluit Deo vacare[k], in sempiternum[l] servus permaneat.

## XXXIX. De[a] inlicitis nuptiis.

Nuptias prohibemus[b] incestas[c]. Itaque[d] uxorem[e] habere[f] non liceat[g] socrum,

XXXVIII. *Codd. A* 1—10. 12. a) *deest* 3. b) domenico *hic et infra* 8. c) servilia 6. 7; servilem 4; servili 5. d) proibuit 1. 2. 5; prohibet 7; perhibuit 10. e) scribtura 8. f) *deest* 9. g) testatur 6—9; vetat 2. h) deprehensus 3. i) ut poletur 1; vabuletur 3. 8; vaboletur 9; fabuletur 5. k) liberum 10. l) *deest* 2; corripietur 4. m) *deest* 2. 5. n) vicem *add.* 3. o) per 1. p) tercia 3. q) corrupcionem 1. r) vitium 10. s) vocare 2. 12; vagare 8; in *add.* 2. 10. t) diem dominicum 3. u) neclexerit 1. v) operam 5. 9. 12. w) servilem 5. 8. 9. 12; servilia 4. 6. 7. x) tertium 10. y) *deest* 12. z) *deest* 12; hereditate sua 2—7. a) in eadem vicio *add.* 3. b) est 10. c) et 1; *deest* 10; ut die — op. serv. fecerit *des.* 3. d) *deest* 10; diei 6. e) honore 8. f) operam 2. 5. 8. 9 12. g) servilem 2. 3. 5. 8. 9. 12; servilia 4. 6. 7. h) conprobatus 6. 7. i) quoram 1. k) aut *add.* 3. l) etsi *add.* 4. m) servitium 4. 6. 7; servitute 9. n) *inde ab hac voce deficit* 1 *usque ad tit. XLI.* o) eo quod 3. p) voluit 9; die dominico *add.* 7. q) cavare 9; vocare 12; et diem dominicum custodire *add.* 3.

XXXIX. *Codd. A* 2—10. 12. a) *rubrica deest* 6. 7. b) nuptis 5. c) nuptiis 10; inlicitas *add.* 3; inlicitas vel incestas *add.* 5. d) prohibendas 8. 9. e) incertas 8; *deest* 5. f) id sunt *pro* itaque — liceat 3.

XXXVIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—37. a) *des.* 3. 4. b) in *add.* 1. c) o. servile 1; operatur serviliter 30; opus servile 34. d) facit 1; fecit 13; *deest* 30. e) ut in die 9. 13. 14. 19. f) *deest* 21. g) qui 2; quia hoc — contradicit *des.* 34. h) *deest* 20. i) praebuit 3; prohibet 13. 18. 28. 31. k) ut 20. l) sagre scripture 20. m) testavit 13. 19. 21; testatur 8. n) *deest* 30. o) vapulet 8. 9. 15. 34; vapulatur 27; vapuletur — vitio inventus fuerit *des.* 14. p) fortibus 21. q) si autem *add.* 18. r) usque ad t. v. *des.* 34. s) tertio 19. t) correctionem 34. u) perseveraverit 34. v) Deo vacare *des.* 32; hoc *add.* 34. w) *deest* 34. x) *deest* 18. 34. y) hereditatem suam 20; hereditatis suae 36. z) saguum *add.* 19. a) *deest* 26. b) inpendere 26. c) sed 18. d) faciat 18. e) *deest* 9. 13. 18; tunc c. et convictus *des.* 34. f) probatus 8. 19. g) quem 34. h) sese 30; *deest* 14. 34. i) qui 8. 9. 13. 14. 19. k) vocare 32; et *add.* 30. l) nunc *add.* 20.

XXXIX. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8—24. 27—32. 34. 36. 37. a) *rubrica deest* 4. b) prohibimus 21. c) incertas 19. 20. d) ita ut 26. e) matrem 18. f) *deest* 20. g) liceret 30.

1) *Cfr. 'N. Archiv' X, p.* 500, *et supra p.* 8. 9. 2) *Cfr. 'N. Archiv' X, p.* 500. 501.

*E codd. A:*

XXXIX.

norum[a], privignam[b], novercam, filiam fratris, filiam sororis, fratris uxorem, uxoris sororem[c]. Filii[d] fratrum, filii[e] sororum[f] inter[g] se nulla[h] praesumptione iungantur[i]. Si quis contra hoc[k] fecerit, a loci iudicibus[l.1] separetur[m] et[n] omnes[o] facultates amittat[p], quas[q] fiscus adquirat[r.2]. Si minores[s] personae[t.3] sunt[u], qui[v] se inlicita[w] coniunctione polluerint[x], careant libertatem[y] servis fiscalibus[4] adgregandi[z].

XL. De[a] patricidiis[b], fratricidiis[c.5].

Si quis homo volens occidere[d] patrem suum[e.*] aut[f] fratrem[g] suum[h] aut avunculum suum[i] aut filium fratris sui[**] aut[k] matrem[l] suam[h] aut sororem suam[***]

*) aut patruum suum *add.* 2—7; suum *deest* 3. **) aut filium avunculi sui *add.* 2. 4. 5. 10; aut filium patrui sui *add.* 6. 7; aut filium avunculi sui aut filium patrui sui *add.* 3. ***) aut filium sororis sui *add.* 3.

*E codd. B:*

XXXIX.

nurum, privignam, novercam, filiam fratris[a], filiam sororis, fratris uxorem[b], uxoris[c] sororem. Filii fratrum[d], filii sororum inter se nulla praesumptione[e] iungantur. Si quis[f] contra[g] hoc[h] fecerit, a loci iudicibus separetur[i] et[k] omnes facultates amittat[l], quas fiscus adquirat[m.*]. Si minores personae[n] sunt[o], quae[p] se inlicita coniunctione[q] polluerunt[r], careant libertate[s], servis[t] fiscalibus[u] adgregandae[v] sunt.

XL. De patricidiis[a] et fratricidiis[b].

Si quis homo[c] volens occiderit[d] patrem suum aut[e] patruum suum aut[f] fratrem suum[g] aut[f] avunculum suum[h] aut[f] filium fratris sui[i] aut[f] filium[k] avunculi sui[l] aut[f]

*) set et parrochianus secundum canonicam auctoritatem eos diiudicet *add.* 18.

a) nurum 2—7. b) privecnam 3; praevignam 7; privinnam 5. c) sorore 4. d) filiabus 6. 7; filias 3. e) filias 3. f) sororem 9. 12. g) intra 12. h) nullam 9. i) iunguntur 5. k) aliquis *add.* 3. l) indicibus 8. 9. m) separentur 2—7. n) *deest* 8. 9. o) omnis facultatis 10; suas *add.* 3; eius *add.* 7. p) amittant 2. 4; amittas 3. q) q. f. a. *des.* 8. r) adquerit 4; adquaerat 2; atquerat 10. s) minoris 8. 10. t) persona 10. u) fuit 10. v) quae 3. 6. 10. w) iniliciter 7. x) polluerunt 2; polliuntur 10. y) libertate 4—7. z) adgregandae 2; sunt *add.* 5.

XL. *Codd. A* 2—10. 12. a) *rubrica deest* 6. 7; *aliam praebet* 8; *vide supra p.* 43. b) patricidis 3; patrecidiis 10; vel *add.* 3; et *add.* 5. 9. 10. c) fratricidis 3. d) occiderit 2. 3. 5. 7. e) aut matrem suam *add.* 3. 9. f) *deest* 2. 6. g) fratruum 4. h) *deest* 2. 3. i) *deest* 3; avunculi sui 5; aut filiam patris sui *add.* 5. k) filium patris sui aut *add.* 2. 4. l) aut matrem *des.* 3.

a) matris 4; filiam fratris *des.* 9; filiam sororis fratris *des.* 1*b*. b) uxoris 20. c) matris 18. d) et *add.* 20. e) copulatione 34; nullam presumptionem 1; *inde ab hac voce deficit* 23. f) aliquis 3; qui 20. g) *deest* 26. h) haec *multi codd.* i) separentur 8; separatur 6. k) *deest* 8. l) amittant 8; atmittat 20. m) adquirit 6. n) personas 5. 20. 21; p. que sunt inlicita que coniunctione p. 4. o) tunc 20. p) qui 3. 13. 20. q) inlicite coniunctiones 20. r) pollerunt 15; polluerint 1. 13. 14; iunguntur 19. s) libertatem 2. 11. 14; et *add.* 34. t) servi 18. 20. u) viscalibus 9. v) adgregantur 1; aggregandi sunt 9. 13. 14. 26. 36; aggregentur 18; adgreganda sunt 20; iungantur 34.

XL. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 11—22. 24—32. 34. 37. a) patricidis 34. b) matricidiis 30; matricidis 34. c) *deest* 34. d) occidere *multi codd.* Si quis voluerit occidere 34. e) aut patruum suum *des.* 2. 3. 4. 8. 19. 20. 24; aut matrem suam 1*b*. 30; suum *deest* 34. f) *deest* 34. g) *deest* 18. 30. 34; aut patruum suum *hoc loco add.* 4; aut fratruum *add.* 30. h) *deest* 18. 29. 30. 34. i) fratri suo 2; *deest* 34. k) *deest* 18. l) *deest* 9. 18. 30. 34; aut f. avunc. sui *des.* 4. 13. 14.

1) *'Ortsrichter'; cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*$^{3}$*, 2, p.* 147. 2) *Cfr. Formulae Augienses Coll. B* 22 *(LL. Form. p.* 357*)*. 3) *Barones de minoflidis.* 4) *'Königsknechte'; cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*$^{3}$*, 1, p.* 228. 5) *Cfr. Lex Rib. LXIX, 2; W. E. Wilda l. c. p.* 714—718 *E. Osenbrüggen l. c. p.* 225.

*E codd. A:*

XL.

cognoscat se contra Deum egisse[a] et secundum iussionem Dei fraternitatem[b] non custodisse[c], in Deum[d] graviter deliquisse[e], et coram[f] omnes[g] parentes[h] eius res[i] eius[k] infiscentur[l], et nihil ad heredes[m] eius perteneat amplius; penitentiam[n] autem[o] secundum canones[p] agat[q].

*E codd. B:*

XL.

filium patrui[a] sui[b] aut matrem suam[c] aut sororem[d] suam*, cognoscat[e] se contra Deum[f] egisse et secundum iussionem Dei[g] fraternitatem[h] non custodisse[i] et[k] in Deum graviter deliquisse, et coram omnibus parentibus eius res[l] ipsius[m] infiscentur, et nihil ad[n] heredes[n] eius[o] pertineat amplius[p]; penitentiam autem[q] secundum canones[r] agat[s]**.

*E codd. A:*

XLI.

1. Ut[a] causas nullus audire praesumat, nisi qui[b] a[c] duce[d] per conventionem[e] populi[f] iudex[1] constitutus[g] sit[g], ut[h] causas iudicet, qui nec mentiosus nec periurator nec munera[i] acceptor sit[k], sed causas se-

*E codd. B:*

XLI. Ut[a] nullus causam[b] audire praesumat, nisi qui[c] a[d] duce[e] constitutus[f] est.

1. Nullus[g] causas[h] audire praesumat, nisi qui[i] a[k] duce[l] per conventionem[m] populi iudex[n] constitutus[o] est, ut[p] causas iudicet, qui[q] nec[r] mentiosus[s] nec[t] periurator[t] nec munerum acceptor[u] sit, sed

*) aut aliquam de tali parentela 18. **) nullam prorsus proprietatem, non domum, non uxorem, non familiam, in domo una non duabus noctibus stare, non lecto, non cibo, non potu, nisi aqua; semper vagus et quasi profugus circumquaque ad loca sancta versetur: et sic usque ad finem vitae suae penitens permaneat. Et si bene videatur peniteri, in fine, si petierit, corpore Christi communicetur et numquam aliter[2] *add.* 18.

a) *deest* 10; egesse 8; egisset 12. b) caritatem 10. c) custodisset 9; custodire 10; et *add.* 2. 3. 5. 6—8. d) Deo 8. e) delinquisse 8; delequisse 12. f) contra 6. 7. g) omnis 2. 10; omnibus 3; *deest* 5. h) parentis 10; parentibus 3. i) *deest* 8. k) *deest* 3. 8. 12. l) fiscentur 3. m) hereditatem 3. n) penitentia 9. 10. o) *deest* 4. p) canonis 9. 10; canonem 3. q) *deest* 10; dicat 8.

a) patris 8. 20. b) *deest* 30. 34; aut filium patrui sui *des.* 1—3. 6. 9. 11—16. 19. c) aut m. suam *hoc loco des.* 1*b*. 30. d) uxorem 4. e) sciat 34. f) graviter *add.* 18. g) contra *add.* 3. h) legis *add.* 5. 16. i) cognovisse 18. k) et in D. g. deliq. et *des.* 34. l) bona 34; *deest* 21. m) eius *multi codd.; deest* 20. 21. 34. n) hereditas 3. o) *deest* 5. 34. p) propterea 34. q) aut 1. 11. 14. 21. 22. 32; *deest* 34. r) canonas 11. s) habeat 2.

XLI. *Codd. A* 2—10. 12. a) *deest* 6. 7. b) quae 2. 3; quod 5. c) ad 2. 3. 5. 12. d) duces 9. e) conventione 10. f) publica 10. g) constitus sit 8; constituit 4; constitutur 5. h) aut 3. i) munere 2; munerum 4—7. k) *deest* 3.

XLI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8—22. 24. 27—32. 34. 36. 37. a) Causas nemo audiat nisi qui est a comite constitutus *rubr.* 34. b) causis 20; causas 27. 29. 30. c) *deest* 1. d) ad 1. 2. 19. 20. e) iudicem 20; ad hoc *add.* 30. f) constitus 3. 8. g) ut nullus 9. 13. 14. 19. h) causam 3. i) *deest* 1. k) ad 2. 19. 20. l) ducem 20. m) consencionem 2. n) *deest* 9. 13. 14. o) consecutus 1. p) ut c. iudicet *des.* 34. q) quia 1. 4. 13. 21. r) neque 11. s) mendosus 18. t) peierator 34. u) accepto 20; pro iusto nec iniusto *add.* 18.

1) *Cfr. supra p.* 94, *n.* 5. 2) *Formula excommunicationis.*

*E codd. A:*

XLI.

cundum legem veraciter iudicet sine acceptione[a] personarum et timens Deum sit. Et si iustum[b] iudicaverit, credat se apud Deum[c] mercedem recipere[d] et laudem[e] apud[f] hominibus[g] bonam[h] possedere. Si autem per[i] cupiditatem aut[k] per invidiam alicuius[l] aut per timorem[m] contra legem[n] iudicaverit, cognoscat[o] se deliquisse[p] et 12 solidos sit culpabilis[q], cui[r] iniuste iudicavit, et quod per[s] illum damnum[t] passus est[u] iniuste, ille[v] iudex restituat[w] ei[1].

2. Si autem ille[a], qui ad[b] illum iudicium audire debet[c], in hoc constitutus[d] est, iudicium suum contemnit[e], dum ille iuste iudicaverit et dedignat[f] eum audire et spernit[g] eum et arguit[h] coram aliis[i] et dicit[k]: 'Non rectum[l] iudicas'[m], dum ille rectum[l] iudicat, et si hoc ab[n] aliis iudicibus inquisitum[o] fuerit, quod ille iuste[p] iudicavit[q], ille contemptor, qui[r] iudici[s] iniuriam[t] fecit[u], solvat[v] 12 solidos ad[w] iudicem illum[x], et post haec[y] non contempnat[z] audire iustum

*E codd. B:*

XLI.

causas[a] secundum legem veraciter iudicet sine acceptione[b] personarum[c] et timens Deum sit. Et si iuste[d] iudicaverit, credat se apud Deum mercedem recipere[e] et laudem apud homines[f] bonam[g] possidere[h]. Si autem per cupiditatem aut per invidiam alicuius aut[i] per timorem contra legem iudicaverit[k], cognoscat se deliquisse[l] et 12 solidos sit[m] culpabilis[m], cui[n] iniuste[o] iudicavit[p], et quod[q] per illum[r] damnum passus est iniuste[s], ille iudex restituat.

2. Si autem ille, qui[a] iudicium audire debet[b] illius[c], qui[d] ad[d] iudicandum constitutus est, iudicium[e] contempnit[f], dum ille iuste iudicaverit et dedignet[g] eum audire, et[h] spernit[i] eum et arguit[k] coram aliis et dicit[l]: 'Non recte iudicas'[m], dum[n] ille recte iudicat, et si hoc ab aliis iudicibus[o] inquisitum fuerit, quod ille iuste iudicavit, ille contemptor, qui iudici iniuriam fecit, solvat[p] 12* solidos iudici illo[q], et post haec non[p] contempnat[r] audire iustum[s] iudicium[s], quia

*) XVI 20.

a) timoris *add.* 5. b) iuste 6; iustae 7; *deest* 3. c) altissimum iudicem 3. d) accipere 6. 7; accepere 10. e) lapidem 3. f) ab 2. g) homines 6. 7. h) bona 9. 10. i) *deest* 5. k) et 10. l) alii cuius 9. m) timore 10; alterius *add.* 5. n) lege 9. 10. o) cognuscat 12. p) aliquisse 4; delinquisse 8; reliquisse 10. q) culpaviles 8. r) cum 4; cuius 12. s) *deest* 10. t) *deest* 2; damno 8. 9. u) *deest* 8. v) *deest* 2. w) restituet 3. 4.

§. 2. a) illi 3. 12. b) ab 2. 12; alium *pro* ad illum 9. c) *fortasse* qui *supplendum; sed cfr. n.* a. d) constitus 5. e) condemnat 4; condempnit 5. f) dedignaverit 2. 5; dedignet 4. 9; dignet 8; dedignatur 3. 6. 7. g) spernet 4. 8. 9. h) arguet 10; eum *add.* 5. i) illius 12; illis aliis 2. k) dicet 4. 8—10; ei *add.* 3. l) recte 3. 6. 7. m) iudicas — iudicat *des.* 5. n) ad 8. o) inquesitum 3. 10; inquestum 5. p) iustum 2; iniuste 9. q) iudicasset 3. r) ad *add.* 7. s) iudice 10. 12. t) iniuria 3. 10. u) fecerat 3; fecerit 5. v) ei *add.* 3. w) apud 3. x) illo suum 5. y) hoc 4. z) aut *add.* 5.

a) causam 20. b) actione 21. c) *deest* 20. d) iustum *multi codd.* e) accipere 2. 20; acceptum 34. f) hominibus *multi codd.* g) *deest* 21. h) possedere 2. 3. 12; possessurum 34. i) non 30. k) *deest* 1. l) delinquisse 29. m) conponat 9; culpabilem 34. n) cum 1; qui 19; vero *add.* 34. o) iniuste iud. — passus est *des.* 14. p) iudicaverit 1*b*. 4. 19. q) qui 34. r) hoc 34. s) *deest* 34; ei *add. multi codd.*

§. 2. a) ad illum *add.* 8. b) debuit 18. c) ille 20; *deest* 8. d) quia 3; in hoc *pro* ad iudicandum 8. 19. e) suum *add.* 8. 19. f) contemnat 16; condemnet 19. g) dedignaverit 8. 19; dedignetur 4. 9. 14. 16. 18. 27—29. 31; dedignatur 30. 34. h) vel 34. i) spernat 18; spernet 8. 32. k) arguet 2. 13. 14; et arguit *des.* 9. 18; eum et arguit *des.* 34. l) dicet *multi codd.*; et dicit — iuste iudicavit ille *des.* 34. m) iudicat 9. n) d. i. r. i. *des.* 9. 19. o) iudicis 20; vicibus 14. p) *deest* 1. q) iudici hoc enim interest rei publicae 34, *ubi cetera des.* r) contemnet 30. s) iusticiam iudicem 9; iustitiam et iudicium 17; iustitiam iudicis 16. 19.

1) *Cfr. H. O. Lehmann, 'Der Rechtsschutz gegenüber Eingriffen von Staatsbeamten nach fränkischem Recht'* (1883) *p.* 95. 96.

*E codd. A:*

XLI.

iudicium, quia[a] sic[a] convenit[b] duci[c] et[d] omni[e] populo* in[f] publico[f] concilio[g.**.1].

XLII.

1. Si quis interpellatus[a] ante ducem[***.2] de qualecumque[b] causa, quod iam[c] manifestum[d] est tribus vel quattuor testibus[e], aut de homicidio[f] aut de furto[g] aut de[h] aliquo[i] neglecto[k], quod illi[l] testantur, qui boni testimonii[m.3] sunt in plebe[n], non periuratores[o] nec[p] fallaces[q] nec[r] pecuniarum acceptores[s], sed veraces[t], cognoscat[u] hoc iudex: tunc licentiam ille homo, qui mallatus[v] abante[w] iudicem[x] de[h] causa illa[y], potestatem[z] iurandi non habeat[a], sed[b], sicut lex habet, in hoc iudicio persolvat[c], ut[d] sua

*) Alamannorum *add.* 3. **) iudicio 2. 4. ***) iudicem 2. 4—7. 11.

a) quasi 3. b) convinit 10. c) duce 3. 9. 12. d) ad 12. e) omnis 10. f) *des.* 8. g) consilio 10. 12.

XLII. *Codd. A* 1—12 *(cfr. infra n.* k *et* r*).* a) fuerit *add.* 7. b) quale 2; qualicumque 6. 7. c) *deest* 2. d) manifestus 4. e) vicibus 7; testis 9. f) homicidium 10. g) furtum 10. 12; furtu 4. 7. 9. h) *deest* 10. i) alio 4. k) neglectu 1. 7. 8; *inde ab hac voce denuo incipit* 1. l) ille 1. 4. 5. 9. m) testimunii 1; testimoniales 3; testimonium 5; testimonio 4. 9. n) plibe 1. o) periuratoris 1; periurantes 3. p) non 3. q) falaces 1; falsaces 12. r) non 3; *inde ab hac voce denuo incipit* 11. s) acceptoris 1. 10. t) *ita* 1. 2. 11; illos (*deest* 4—10. 12) qui (*deest* 9. 10. 12) veritatem volunt dicere 3—10. 12. u) cognuscat 1. 8; cognoscatur 4; se *add.* 10. v) amallatur 1; ille *add.* 8. 9. w) ante 1. 4. 6. 7. 11. x) iudici 1; iudice 2. 10—12; ante iudicem *des.* 6. 7. y) illi 10. z) potestati 1. a) habiat 1; habeant 10. b) *deest* 8. c) prosolvat 3. 10. d) per *add* 1. 2. 4—7. 11; pro *add.* 3.

*E codd. B:*

XLI.

sic convenit duci* et omni populo in publico concilio[a].

XLII. De[a] eo, qui saepe interpellatus est[b] ante iudicem** de qualicumque evidenti[c] causa et convictus[d] fuerit, ne[e] ad iuramentum[f] permittatur[g].

Si quis interpellatus[h] ante ducem*** de qualicumque causa, quod[i] iam manifestum[k] est tribus vel quattuor testibus[l], aut[m] de homicidio aut[n] de[n] furto[o] aut de aliquo[p] neglectu[q], quod illi[r] testantur, qui boni[s] testimonii sunt[t] in plebe, non periuratores nec[u] fallaces nec pecuniarum acceptores, sed[v] veritatem[w] volunt dicere, cognoscat hoc[x] iudex, quod[y] tunc licentiam[z] ille homo, qui mallatur[a] ante[b] eum[c] de causa illa[d], potestatem[e] iurandi non habeat, sed[f], sicut lex habet, in hoc[g] iudicio

*) iudici 1. 36. **) ducem 1. 3. 8. 11. 12. 20. 22. 27. 29. 32. 37. ***) iudicem 1. 9. 16. 19. 21.

a) consilio 8. 15. 27; iudicio 1*b*. 18; concilium 20.

XLII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 8. 9. 11—22. 27—32. 34. 36. 37. a) Qui saepe interpellatus fuerit ante ducem et convictus tandem ne recipiatur ad iuramentum *rubr.* 34. b) *deest* 3. 8. 12. 18. c) *deest* 20. 30. d) et conv. — permittatur *des.* 30. e) *deest* 18. f) iuratum 1; non *add.* 18. g) permittat 1; fuerit — permittatur *des.* 19. h) interpellatur 9. 13. 14; est *add.* 27. i) quae 34. k) manifestatum 28. l) testis 1. m) ut 34. n) *des.* 34. o) aut incendio *add.* 18. p) alio *add.* 34. q) neglectu — volunt dicere *des.* 34. r) ille 2. 20. s) bonis 20. t) *deest* 32. u) non 16; aut 18; nec f. nec p. a. *des.* 19. v) sed veraces cognoscat *etc.* 19; qui *add.* 9. 13. 14. w) voluntatem 1. 2. 20. x) haec 34. y) et 34; *deest* 8. 19. 27. 29. 36. z) lic. ille homo *des.* 34. a) mallatus fuerit 34. b) abante 8. 19. c) iudice 8. 19; iudicem 36; ante eum *des.* 34; qui mallatur ante eum *des.* 30. d) *deest* 18; de causa illa *des.* 34. e) *deest* 9. f) et 8. g) *deest* 20; habet ita persolvat 34.

1) *Cfr. H. Brunner, 'SB.' p.* 167. 168. 2) *Cfr. H. Brunner, 'Zeugen- und Inquisitionsbeweis der Karolingischen Zeit'* (1866) *p.* 49 *sq.* 3) *Germ.: 'gutbeleumundet'.*

*E codd. A:*

XLII.

nequitia[a] alii, qui volunt Deo[b] esse[c], non periurent[d] nec propter[e] culpam[f] alienam[f] semetipsos[g] perdant. Testes[h] enim, qui iam[i] convictus fuit[k], quod mendacium semel aut bis aut ter[l] testificasset[m], amplius ad[n] testimonium non[o] recipiatur[p, 1].

2. Scriptura[a] non valeat[b], nisi in quam[c] annus[d] et[e] dies[f, *] evidenter[g] ostenditur[h].

XLIII.

Si[a] quis liber liberum[b] crimen aliquod quod[c] mortale est[d], inposuerit et ad rege[e] aut ad duce[f] eum accusaverit, et

*E codd. B:*

XLII.

persolvat, ut[a] propter[b] suam nequitiam alii, qui volunt Dei[c] esse, non se[d] periurent[d] nec propter culpam alienam semetipsos perdant. Testis enim[e], qui iam convictus fuit, quod[f] mendacium semel aut[g] bis aut ter testificatus[h] sit[h], amplius ad testimonium non recipiatur[i].

XLIII. Ut[a] scriptura non valeat[b], in qua annus et dies non ostenditur.

Scriptura[c] non valeat, nisi[d] in[*] qua annus et dies evidenter[e] ostenditur.

XLIV. De libero, qui alteri libero crimen mortale[a] inposuerit[b].

Si quis liber[c] libero crimen aliquod[d] mortale[e] inposuerit[f] et ad regem aut[g] ad[h] ducem eum accusaverit, et inde[i] probata[k] res[k]

*) et mensis *add.* 7.

*) qua non ostenditur annus, in quo facta est, et dies, quo data est, evidenter, ut testimonium firmum probetur, quod scriptura tali fit, et non potest infringi 18.

a) suam nequitiam 4. 6. 7. b) Dei 7; *deest* 6. 10. c) servi ut semper iurent *add.* 3. d) periurant 1; non periurent *deest* 3. e) pro 1. 8. f) culpa aliena 12. g) semet ipsus 1. 12; semet ipsum 11. h) testis 3. 5—8. i) gam 1. k) fuerat 6. 7; fuerit 11. l) *deest* 8. 10. m) testificantes 2; testificatus sit 6; amplius *add.* 11. n) *deest* 2. o) *deest* 8. p) recipiantur 1; recipiat 11.

§. 2. a) *titulus novus incipit in codd.* 2—12. b) valiat 1; valeant 3; valent 10. c) qua 1. 2. 4. 6. 7. d) annos 3. 8. 9. 10. e) *deest* 11. f) diis 1. g) *deest* 1; evidentur 4. h) ostendit 1. 2.

XLIII. *Codd. A* 1—12. a) *hunc titulum praecedenti coniunctum praebet* 2. b) libero 5—7. c) criminale *seu* criminali qdqd. 1. 4. 8; crimen aliquo quod 12; crimen aliquod 9; criminalico quod 10. d) erit 1. e) regem 2—7. 9. f) duci 1. 11; ducem 2—9.

a) ut propter — semetipsos perdant *des.* 34. b) per sua nequitia 19. c) *deest* 1. d) semper iurant 1; se periurant 20; periuret 8. e) autem 34. f) et qui 34. g) aut bis aut ter *des.* 4. 20. 22. 27—30. 32. 34. h) testificasset 8. 19. 30; dixit 34; eo *add.* 19. i) recipiat 1; accipiatur 12.

XLIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—10. 12—22. 24—37. a) *rubrica deest* 34. b) nisi *add.* 21; in q. a. et d. n. o. *des.* 20. c) scripta 14. d) *deest* 18; illa *add.* 30. e) evidentes 8; videnter 21.

XLIV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 12—22. 25—32. 37; *deest* 34. a) *deest* 19. 31. b) mort. inp. *des.* 20. c) alteri *add.* 18. d) *deest* 20. e) est *add.* 8. 19. f) inposuit 1. g) vel 1; et 9. 13. 14. h) *deest* 3. 18. i) exinde 8. 19. k) probatus 1. 21. 29.

1) *W. E. Wilda l. c. p.* 978—984; *E. Osenbrüggen l. c. p.* 390.

*E codd. A:*

XLIII.

exinde[a] probata[b] res[b] non est, nisi[c] quod[d] ipse[e] dicit[f], liceat[g] illum alium[h], cui crimen inposuit, cum[i] tracta spata[k. 1] exidoniare[l] se[m] contra illum[n] alium[2]. De minoribus autem culpis[o], sicut duci[p] placet[q], ita fiet[r] inter eos.

XLIV. De causis[a], qui[b] saepe solent[c] contingere[d] in populo[e].

1. Si quis[f] rixa orta fuerit inter duos homines[g] aut in platea[h] aut in campo[i], et unus alium occiderit et postea[k] fugit[l] ille[m], qui occisit[n], et illi[o] pares[p. 3] secunt[q] eum

*E codd. B:*

XLIV.

non est, nisi quod[a] ipse[b] dicit, liceat illi[c] alio[d], cui[d] crimen inposuit[e], cum[f] tracta[g] spata se idoniare[h] contra illum alium*. De minoribus autem[i] culpis, sicut duci[k] placet, ita fiat inter eos[l].

XLV. De[a] rixis, quae[b] saepe[c] fieri solent in populo[d].

1. Si qua[e] rixa orta fuerit[f] inter duos homines[g] aut in platea** aut in campo, et[h] unus alium[i] occiderit et postea[k] fugit ille[l], qui occidit, et illi[m] pares[n] secuntur[o] eum[p]

*) Si ante ducem hoc iudicium renuerit et iniustum iudicium ipse proposuerit et sequentes idoneos non habuerit et contradixerit, quod omnibus iustum videatur, ad regem de hoc iudicio appellatio fiat. Et ipse, qui iudicium renuit nec meliorem invenire potuit, illi, cuius iudicium omnibus placuit, illi ad regem eunti ad iudicium confirmandum omnia necessaria subministret[4]; quia hoc, quod multis placuit, solus recusavit. Insuper regi vel duci MDCCC denarios conponat, et illi, qui recte iudicavit et hoc recusavit, LX solidos conponat, vel dimidiam partem allodii sui perdat, quod in ducis sit potestate *add.* 18. **) placito 1. 1*b*. 2. 5. 6. 12. 15. 16. 17. 21.

a) inde 6. b) probatus 1. 2; probatores 9. 11. c) *deest* 1. 4. d) *deest* 10. e) ipsi 1. 8. f) dicunt 1; dicet 10. g) liciat 1. h) *deest* 1. 11. i) con 1. 4. 10. k) spada 1. 2. 4—6. 9. l) exoniare 8. 12; exsoniare 3. 5. 9; adoniare 6; exadoniare 7. m) *deest* 8. 10. n) aut *add.* 12. o) culpus 9. p) duce 3. 5. 11. 12. q) placuit 1. 3. 10; placeat 4—6. 11. r) *ita* 1. 8. 9. 10. 12; fiat *rell.*

XLIV. *Codd. A* 1—12. a) his 1; rixis 4. b) quae 5—7. c) solunt 1. 5. d) contingire 1. 2; fieri 9. 10; feri 4; continere 7. e) in populo *des.* 7. f) *deest* 2. 3; qua 6—9. g) hominis 1. 10. h) plateam 2; placitum 10. i) campum 10. k) postia 1. l) fuit 5. m) illi 1; *deest* 2. n) occidit 4—7. 12. o) ille 1. 4. 5. p) paris 1; parens 2; *deest* 8. q) *ita* 1. 2. 5. 12; sequient 10; secuntur *rell.*

a) quomodo 31. b) ille 18. c) ille 20. d) alicui 1; alii cui 16. 18. e) inposuerit 1. f) *deest* 9. g) contra 9; *deest* 16. h) exidoniare 8. 19. 30; defendere 18; ei donare 20. i) *deest* 18. k) duplici placeat 1; duplicet 20. l) de causis qui sepe solent contingere in populo *add.* 19.

XLV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 12—22. 25—32. 34. 36. 37. a) In populo de r. q. s. f. solent *rubr.* 27; *rubr. deest* 34. b) qui 1*b*. 19. 20. c) *deest* 4; semper 20. d) in populo *des.* 30. e) quae 15; quis 1. 8. 19. f) est 20. g) *deest* 34. h) aut 20. i) alterum 34. k) statim 30. l) *deest* 13; ille qui occidit *des.* 18. 30. m) illum 15. 30. 34. n) parentes 9. 12. 15. 18; occisi *add.* 15; qui occisus est *add.* 18; eius *add.* 30. o) secutus 1. p) eam 16; *deest* 15. 34.

1) *'Zweikampf'. De pugna duorum disseruit F. W. Unger, 'Der gerichtliche Zweikampf bei den germanischen Völkern'* (1847). 2) *Cfr. H. Brunner l. c. p.* 50. 3) *'Genossen'. G. Waitz, 'D. VG.' II,* 1, *p.* 258 *n.* 3. 4) *Cfr. 'Sachsenspiegel' II,* 12, §. 4.

*E codd. A:*

XLIV.

usque infra[a] domo sua[b] cum arma[c] et infra[d] domum[e] percussorem occidit[f], cum uno[g] wirigildo[h] solvat[i] eum[1].

2. Si[a] autem in campo, ubi prius pugna[b] orta fuit[c], ibi[d] restant[e] super mortuum suum et non sunt secuti in domo[f] et postea[g] mittit[g] in vicinio[h], congregati[i] pares[k] et[l] pausat[m. 2] arma sua iuso[n. 3] et postea[o] hostiliter[p] sequit[q] eum[r] in domo[s], et si eum tunc[t] occiderint[u], novem wirigildos[v] solvat[w. 4].

XLV.

Si quis liber[a] liberum extra[b] terminos[c] vendiderit, revocet[d] eum infra provintiam[e] et restituat eum libertatem[f] et cum[g]

*E codd. B:*

XLV.

usque in[a] domum suam cum armis[b] et infra[c] domum percussorem[d] occiderint, cum uno[e] weregeldo[f] solvant[g] eum.

2. Si autem in campo, ubi prius pugna orta fuerit[a], ibi[b] restant[c] super mortuum[d] suum[e] et non sunt secuti in domum et postea mittunt[f] in vicinio[g] et congregant[h] pares et pausant[i] arma[k] sua[l] iosum[m] et postea[n] hostiliter sequuntur eum[o] in domum, et si[p] eum tunc[q] occiderint, novem* weregeldos[r] conponant[s].

XLVI. De[a] libero, qui liberum extra terminos vendiderit.

Si quis[b] liber liberum extra terminos vendiderit, revocet eum infra[c] provinciam et restituat eum[d] libertati[e] et[f] 40** solidos

*) VIII 1. 2. **) LX 5. 6. 16—18. 20; X 19.

a) in *add.* 8. b) domum suam 4—10. c) armis 6. 7. d) intus 3. e) domo 11; suam *add.* 4. f) occiderit 4; occiserit 10; occidet 8; occident 6. 7; hoccidunt 5. g) *deest* 1. h) weregeldo 2. 3. 11; wergeldo 4; weregildo 5; widrigildo 6—8; wirigeldo 9; virgeldo 10; wiregildo 12. i) solvant 6. 7.

§. 2. a) quis *add.* 10. b) pugnam 4. c) fuerit 6. 9; orta fuerit *des.* 4. d) ita 5. e) restituat 11. f) *ita* 1. 8; domum *rell.; suam* *add.* 8. g) post amittit 1; post haec mittit 9; p. mittent 6. 7; se *add.* 3. h) vicino 2. 3. 10. 12; vicinos 4; et *add.* 3. 5. 7. i) congreget 2; congregant 7. 10. k) paris 10. l) *deest* 7. m) pausant 6. 7; ponat 3; posuit 11. n) iusu 2. 5; iusa 3. 9; iuxta 4; ioso 6. 7. 10; iussu 11. o) postia 1. p) ostiliter 1. 10. q) sequat 2; sequitur 3—5; sequentur 6. 7. r) *deest* 5. 12. s) domum 2. 4. 6. 7. 10. t) *deest* 5. u) occiderit 2. 4. 8—12; hoccidit 5; cum *add.* 1. 2. 3. 6. 7. 11. v) weregeldos 2—5. 11. 12; widregeldis 6; widrigildis 7; widrigildos 8; wirigeldus 9; wirgildus 10; eum *add.* 3. w) conponat 4. 8. 9; conponant 6. 7.

XLV. *Codd. A* 1—12. a) *deest* 8. b) ex 8. c) terminum 1—3; terminus 10. 11. d) revocit 1. e) provenciam 1; provintia 10—12. f) *ita* 1. 2. 10. 12; libertatem suam 3; in libertatem 5; libertati *rell.* g) *deest* 1. 6.

a) u. ad 2. 9; infra 19. 36. b) cum armis *des.* 34. c) intra 34. d) percussores 20. e) soli *add.* 8. f) weregildo 15. 27. 28. 34. 37; weregillo 4; wirgeldo 3. 12; wergeldo 6. 18; wergildo 21; wedregildo 19. g) solvat 1. 19. 20. 28.

§. 2. a) fuit *multi codd.; deest* 18. b) ubi 18. 29; *deest* 9; ubi mortuum suum superexstiterunt et non sunt illum secuti et congregant *etc.* 30. c) restituat 19. 36. d) mortem 6. e) *deest* 20. f) mittit 8. 19. 36; mittant 17. g) viciniam 34; vicino 9. 13. 14. 18. 27. h) congregat 8. 19; congregent 17. i) praesunt 1; magnificant 18; posuit 19. 36. k) armis 30. l) suas 20; *deest* 30. 34. m) iussum 1. 28; iusu 8. 9. 19; in usum 17; iusum 13. 14. 29. 31; iosu 20; iussu 36; losum 12; *deest* 18. 30. 34. n) *deest* 30. o) ea 1. p) sui 13. 14; *deest* 18; sic 34. q) *deest* 1—3. 6. 9. 12. 14. r) weregildos 1. 3. 15. 19. 28. 29. 31. 37; weregildis 2. 30. 34; wergeldos 12. 18; weregeldis 16; weregildo 20; wergildos 21. s) conponat 1. 16; solvat 19.

XLVI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 12—22. 25—32. 34. 37. a) *deest rubr.* 34. b) *deest* 13. 14. c) intra 34. d) ei 34. e) libertatem 1. 19. 34. f) *deest* 18; cum *add.* 8.

1) *Ita ut nihil solvatur propter pacem domus fractam. Cfr. Pactus V,* 3; *W. E. Wilda l. c. p.* 954. 955. 2) *Pausare = deponere, 'ruhen lassen', Gall. 'pauser'. F. Diez, 'Etymolog. WB. der roman. Sprachen' I v. pausare.* 3) *Iusum = deosum, deorsum; cfr. Ducange v. Iusum; F. Diez l. c. I v. giuso.* 4) *Propter pacem domus fractam. Cfr. W. E. Wilda l. c. supra n.* 1 *et p.* 706. 241 *sqq.*

*E codd. A:*

### XLV.

40* solidis conponat[1]. Si autem eum[a] revocare non potest[b], cum[c] wirigildum[d] eum[e] parentibus[f] solvat[g], id est bis octuaginta solidos[2], si[h] heredem[i] reliquit[k]; si[l] autem[m] heredem[n] non reliquit[o], cum[p] 200[q] solidis[r] conponat[s. 3].

### XLVI.

De[a] feminis autem[b] liberis, si[c] extra marcha[d. 4] vendita[e] fuerit[f], revocet[g] eam[h] ad[i] pristinam[k] libertatem et cum 80** solidis conponat[5]. Si autem[l] revocare non potest, cum 400 solidis[m] conponat.

*) x 11. **) xl 1.

a) *deest* 4. 8. 9. b) poterit 5. c) *deest* 4. d) weregeldo 2—5. 11; weregild 6. 7; widrigildo 8; wirigeldo 9; wiregeldum 12; wirgildum 10. e) *deest* 1. f) suis *add.* 3; eum *add.* 10. g) *deest* 8; conponat 3. h) si h. r. *des.* 1. 2. i) herededitate 10; non *add.* 9. k) *deest* 10. l) si quis 10; si — reliquit *des.* 9; et si 3. m) *deest* 6. n) herede 8; hereditatem 10. o) derelinquid 1; relinquid 10. p) *deest* 2. 10. q) XII 5; *deest* 1. r) asdo 1. s) conponatur 4.

XLVI. *Codd. A* 1—12. a) Siquis 11. b) *deest* 1. 3. 11. c) libera femina *add.* 3; autem *add.* 6. 7. d) *ita* 1. 10. 12; marcam 4—7; marca *rell.* e) vindita 1. 3. 8; venditi 10. f) fuerint 10. g) revocit 1. h) eum 4. 6; eos 10. i) in 10. k) prestinam 1; pristinum 5. l) eam *add.* 1. 2. 3. m) *deest* 8; eam *add.* 3.

*E codd. B:*

### XLVI.

conponat[a]. Si autem revocare eum non potuerit, cum weregeldo[b] eum[c] parentibus solvat, id est bis* octuaginta solidos, si[d] heredem reliquit[e]; si[f] autem[g] heredem[h] non reliquit[i], cum 200** solidis conponat[k].

### XLVII. De eo[a], qui feminam ingenuam[b] extra marcam[c] vendiderit[d].

Si[e] quis[f] feminam liberam[g] extra marcam[h] vendiderit[i], revocet[k] eam ad pristinam libertatem et[l] 80*** solidos conponat[m]. Si autem revocare[n] non potest[o], cum[p] 400† solidis conponat.

*) *deest* 1—3. 6. 12. 15. **) VIII 20. ***) L solunt XXX 19. †) CCC 18.

a) culp. iud. 17. b) weregildo 1. 6. 28. 34. 37; wergildo 21; wergeldo 18; wedregildo 20; guaregildo 19. c) *deest* 34. d) si h. rel. *des.* 3. e) dereliquid 1. 2. 6. 9. 13. 14; dereliquit 12; inreliquid 20. f) si autem h. n. reliquit *des.* 2. g) *deest* 3. h) *deest* 19. i) derelinquit 3. k) culp. iud. 17.

XLVII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2. 3. 4. 6. 8. 9. 12—22. 27—32. 34. 37. a) *des.* 4; *rubrica deest* 34. b) inienuam 21; *deest* 1*b*. c) marcham 1. 30. 31. d) vendiderunt 3. e) De feminis autem liberis si 8. 19. f) quis f. l. *des.* 8. 19. g) ingenuam 1*b*. 20. h) marcha 1; marcham 13. 14. 28. 29. 34; marca 20. i) vendita fuerit 8. 19. k) *deest* 18. l) cum *add.* 1. 13. 14. 21. 34. m) *inde ab hac voce deficit* 33; Si autem — conponat *des.* 9. n) eam *add.* 31. 34. o) post 3. p) *deest* 1. 18.

1) *Cfr. Pactus III,* 12; *W. E. Wilda l. c. p.* 797. 798. 2) *I. e. weregeldum baronum de minofledis et liberorum. Pactus II,* 36; *Lex LX,* 1; *cfr. H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 248. 249. 3) *Sc. fisco. Summa* 200 *solidorum ex* 160 *solidis weregeldi et* 40 *solidis fredi composita est. Ex hac norma efficitur, solum heredem occisi mulctam accepisse (Scandinavice: 'arvæbot'), neque vero mulctam ceteris parentibus solvendam (Scand.: 'ættarbot') Alamannos in usu habuisse. Cfr. H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 86. 87. 219 *sq.* 226, *n.* 12. 4) *Marca = fines, termini, 'Mark'. Cfr. quae disseruit G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], 1, *p.* 397, *n.* 4. 5) *Quia feminae dupliciter componuntur. Infra tit. XLVIII. LIX,* 2; *LX,* 2; *W. E. Wilda l. c. p.* 571 *sq.*

*E codd. A:*

## XLVII.

Si[a] enim[b] liber[c] liberum infra provintiam[d] vindiderit[e], revocet[f] eum[g] in pristinam[i] libertatem[k] et cum[l] 12 solidis conponat. Si[m] autem feminam[n] liberam[o] infra provintiam[p] vindederit[q], revocet[f] eam[r] ad[s] libertatem[t] et cum[u] 24 solidis[v] conponat.

## XLVIII.

Si quis[a] hominem[b] occiderit, quod Alamanni[c] mortaudo[d, 1] dicunt[e], novem[f] wirigildis[g, 2] eum[h] solvat et[i] quidquid[k] super eum[l]

*E codd. B:*

## XLVIII. De eo[a], qui[b] liberum hominem vel feminam liberam[c] infra[d] provinciam vendiderit.

Si quis[e] liber[f] liberum[g] infra[h] provinciam vendiderit[i], revocet eum in[k] pristinam libertatem et[l] cum[m] 12 solidis conponat. Si autem feminam liberam infra[n] provinciam[n] vendiderit, revocet eam ad[o] pristinam[p] libertatem et cum[q] 24* solidis conponat.

## XLIX. De eo[a], qui hominem occiderit et eum morttodum[b] fecerit.

Si quis[c] hominem[d] occiderit, quod Alamanni[e, **] morttodo[f] dicunt[g], 9[h] weregeldos[i] solvat, et quidquid[k] super[l] eum[m]

*) XII 2; XIV 4. 34. **) vel Bavari *add.* 18.

XLVII. *Codd. A* 1—12. a) Si quis 3—5. 7—9. 11. b) autem 4. 8; eum 5; *deest* 3. c) *deest* 6. d) provencia 1; provintia 10—12. e) vindediret 1; vendiderit 2—4. 6. 7. 9. 11; vindederit 10; vinderit 5. f) revocit 1. g) *deest* 7. h) ad 6. 7. i) prestina 1; pristrinem 11. k) libertate 8. l) *deest* 10. m) siquis 3; si autem — solidis conponat *des.* 2. n) femina 1. o) libera 1. p) provencia 1; provincia 3. 11. 12. q) vindediret 1; vindiderit 3. 5. 12; vendiderit 4. 6. 7. 11. r) eum 10. s) in pristinam 10. t) suam *add.* 3. u) *deest* 4. v) eam *add.* 3.

XLVIII. *Codd. A* 1—12. a) homo *add.* 3. b) ominem 1. c) Allamanni 1. d) marttaudo 2; mortuado 3; mortoto 4. 5. 9; mordtoto 7; mordtoto 8; morthtaudo 10; morstaudo 12. e) cum *add.* 3. f) nove 1. 10; novi 12; *deest* 4. 5. 8. g) weregeldos 2; weregeldo 3; wirigeldus, wiregeldus, weregildos 6. 9. 12; widrigildos 7; wirgeldus 10; novigeldos, novigildus 4. 5. 8. h) *deest* 1. i) *deest* 2. k) quiquid 11. l) abstulerit *add.* 3.

XLVIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—22. 27—32. 34. 37. a) De eo *des.* 4; *rubrica deest* 34; De libero 1. 2. 3. 16. b) libero *add.* 18. c) *deest* 8. 21. 27. d) extra 30. e) enim 19; autem *add.* 8. f) *deest* 12. g) hominem *add.* 34. h) intra 34. i) et *add.* 20. k) ad 1*b*. 9. 37; *deest* 19. l) *deest* 9. m) *deest* 18. n) in provincia 34. o) in 18. 29. 34. p) *deest* 8. 19. q) *deest* 2. 18.

XLIX. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 12—22. 24—32. 34. 36. 37. a) *des.* 4; *rubrica deest* 34. b) mortuum 1. 15; mortodum 2. 4. 6. 19; mortdotum 3; mortotum 8; mortudum 16; morderrod 18; mortridum 1*b*. 20; mort todum 21; mordtotum 24. 29; morototum 27; mordtotin 30; mortaudum 31. c) liber *add.* 9. 13. 14. d) liberum 1—3. 6. 12; liberum *add.* 15. e) Alemanni 15. 34; Alamandi 19. f) mortot 1; mortodo 2. 26. 36; mordtoto 4. 8. 24. 25. 29. 31; mortdodo 6; mordtotum 9; mordthotum 13; mordthtum 14; morttudo 15; mortudum 16; mortoto 17; morderod 18; mortodum 19; mortrito 20; morttodum 21. 32; morttoto 22. 27. 28; mordtoten 30; mortototo 34. g) dicent 1. h) novigeldos eum *s.* 8; VIII 1. i) weregildos 15. 19. 34; weregeldus 2. 3; wergeldos 21; weregeldis 16; werigeld 18; wedregildo 20; werigildis 30; eum *add.* 16. 19. k) quid 20. l) super e. a. vel *des.* 34. m) *deest* 1. 8; vel *add.* 15.

1) *I. e. clam occisus, 'mordtod'; cfr. J. Grimm, 'RA.' p.* 625 *sq.; W. E. Wilda l. c. p.* 706—714. 2) *Sicut fur novigildum solvere debebat. Cfr. Lex LXI.*

*E codd. A:*

### XLVIII.

arma vel rauba[a, 1] tullit[b], omnia[c] furtiva[d] conponat. De[e] feminis[f] autem, si ita contigerit[g], dupliciter[h] conponat*), qualiter illum[i] virum[i]; vestimenta[k] aut[l] quod[m] super[n] eam[o] tullit[p] furtiva[q] conponat[r].

### XLIX.

1. Si quis liberum[a] de terra exfodierit[b, 2], quidquid ibi[c] tullit[d], novigeldos[e] restituat, et cum[f] 40**) solidis conponat[g]. Femina[h] autem cum[i] 80 solidis conponat[k], si[l] de terra[m] exfodierit[n]; res autem[o], quod[p] tullit[q], furtiva[r] conponat[s].

2. Si servum[a] exfodierit[b] de[c] terra[c], cum 12 solidis[d] conponat[e]; et[f] ancilla[g] similiter[h].

*) id est XVIII weregeldos *add.* 3. **) XX 11.

a) raupa 1. 2. 10. 11. b) *ita* 1. 5. 10—12; tulerit 7; *deest* 3; tulit *rell.* c) sicut *add.* 4—9; ut supra *add.* 3. d) furtivo 9. e) de feminis — furtiva conponat *des.* 5. f) femenis 8. g) contegerit 1; contigit 3; contingerit 11. h) eam *add.* 3. i) illi viro 3; virum *deest* 12. k) *deest* 1. 2; vestimentum 9. l) autem 3. 4. 6. 7. m) que 4. n) *deest* 4. o) ea 11. p) *ita* 1. 10. 12; tulerit 3; contulit omnia sicut 6. 7; tulit *rell.* q) furtivam 3; furtivo 10; wartiva 11. r) conponatur 4.

XLIX. *Codd. A* 1—12. a) liber 2; hominem *add.* 3. b) exfodiret 1; exfoderit 5. 8; effodierit 2. 9; effoderit 6. 7. c) ei 3; ibidem 10. d) tulerit, tullerit 4. 5. 7—9. e) *ita* 3—5; novigeldus 11. 12; novemgeldo 8; novem wirigildis 1; novem weregeldos 2; n. weregildos 6; n. widrigildos 7; n. wirigeldus 9; n. wirgildus 10. f) *deest* 1. 2. 4. g) conponatur 4. h) Feminam 2. 4. 7. 11; Femina — conponat *post. m. add.* 6; Si quis liberam feminam de terra exfodierit, cum LXXX solidis eam conponat; res *etc.* 3. i) *deest* 1—3. 6. k) conponatur 4. l) se 1. m) *deest* 8. 9. 10. 12. n) exfodiret 1; effodierit 2. 3; effoderit 6. 7; exfoderit 8. 10. o) eius 8. p) quas 4. 6. 7; quo 5. q) abstulit 3; tulerit 4. 7; astulit 5. r) furtivam 3; furtivas 4—7. 10. s) conponatur 4.

§. 2. a) servo 2. 5. 12. b) exfodiret 1; effodierit 2; effoderit 7; exfoderit 8. c) *des.* 10. d) eum *add.* 3. e) conponatur 4. f) *deest* 5. 11. g) ancillam 1. 2. 4. 6. 7. 11; ancille 3. h) faciat *add.* 8.

*E codd. B:*

### XLIX.

arma vel rauba[a] tulit, omnia[b] sicut furtiva[c] conponat[d]. De feminis autem, si ita contigerit[e], dupliciter conponat, id est 18[f] weregeldos[g]; vestimenta autem[h], quod[i] super eam[k] tulit, velut[l] furtiva*) conponat.

### L. De eo[a], qui liberum de terra effodierit.

1. Si quis liberum de terra effodierit[b], quidquid ibi[c] tulerit novem[d] geldos[e] restituat[f], et[g] 40**) solidos conponat. Feminam[h] autem cum[i] 80 solidis conponat, si[k] eam[l] effodierit; res[m] autem, quas tulerit[n], sicut furtiva[o] conponat.

2. Si[a] servum effodierit de[b] terra, cum 12 solidis conponat; et[c] ancillam similiter.

*) duplici 18. **) XX 36; CXX 19.

a) rouba 18; rausa *corr.* rauba 9; raubae 34. b) omne s. furtivum 34. c) wartiva 36. d) solvat 1. e) contingerit 16. f) XVIIII 3. g) weregildos 15. 34; wergeldos 18; wedrigild 20; werigildis 30; solvat *add.* 34; id est 18 w. *des.* 8. 19; qualiter illum virum 19. h) aut 1. 4. 12. 13. 15. 22. 31. 32; aut *add.* 9. 14. 17. 20. i) quae 16. 28. 34; quo 20. k) eum 2; ea 14; *deest* 18. l) veluti 18; *deest* 19.

L. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—22. 27—32. 34. 36. 37. a) *des.* 4; *rubrica deest* 34. b) effoderit 2. 9. 13. 14. 34; exfodierit 8. c) ibidem 16; inde 34. d) novigeldos r. 8. 9. 13. 14. e) weregildos 1. 19. 34. 37; geldus 2; weregeldis 16; wedregild 20; gildos 28; weregeldos 32. f) solvat 34; conponat 18. g) *deest* 1. 15; cum *add.* 21. 30. h) feminam a. c. 80 s. c. *des.* 32. i) *deest* 16. 18. k) si — furtiva conponat *des.* 9. l) de terra 8. m) res a. q. t. s. f. conp. *des.* 34. n) tulit *multi codd.* o) furtivas 16. 28. 31.

§. 2. a) Si — conponat *des.* 17. 30. b) de t. *des.* 18. 34. c) *deest* 19. 20.

1) *I. e. vestis, 'robe', 'Kleid'.* 2) *Cf. W. E. Wilda l. c. p.* 973—978.

*E codd. A:*

## L.

1. Si[1] quis liber uxorem alterius contra[a] legem[a] tullerit[b], reddat[c] eam et cum[d] 80* solidis conponat[e]. Si autem[f] reddere[g] noluerit[h], apud[i] 400 solidos eam[k] solvat[l], et hoc[m] si[m] maritus prior voluerit. Et si antea[n] mortua fuerit, antea[o] quod[o] ille[p] maritus[q] eam[r] quaesierit, cum 400 solidis conponat[s].

2. Si autem ille raptor[a], qui eam accepit[b] sibi[c] uxorem, ex ea[d] filios[e] aut[f] filias, antea[g] quod[g] eam[h] solsit[i], habuit[k], et ille filius[l] mortuus[m] fuerit[n] aut illa filia[o], ad[p] illum[p] pristinum[q] maritum[r] illum[s] filium[s] cum[t] wirigildum[u] solvat**. Si[v] autem vivi sunt[w], non sint[x] illi[y], qui eos[z] genuit[a], sed

*) LXX 5. **) filiam autem in duplo conponat *add.* 3; illam (illa 7. 11) filiam (filia 6. 7. 11) cum duplo (dupla 6) weregeldo (widrigildo 7) solvat *add.* 4—7. 11.

*E codd. B:*

## LI. De[a] libero, qui alterius uxorem[b] tulerit[c].

Si quis[d] liber[e] uxorem alterius contra legem[f] tulerit, reddat eam et cum[g] 80 solidis conponat[h]. Si autem reddere noluerit, cum 400* solidis[i] conponat eam[k], et hoc[l] si maritus[m] prior voluerit. Et[n] si antea mortua fuerit, quam[o] maritus eam quaesierit, cum[p] 400** solidis conponat.

2. Si autem ille raptor, qui eam accepit[a] sibi[b] uxorem[b], ex ea filios aut filias[c], antequam[d] solvat, habuerit[e], et ille filius mortuus fuerit aut illa[f] filia[g], illi[h] pristino[i] marito[k] illum filium cum weregeldo[l] solvat[m], illam[n] filiam[o] cum duplo[p] weregeldo[q] solvat. Si autem vivi sunt, non sint[r] illius,

*) ccc 1. 31. **) ccc 18. 31.

L. *Codd. A* 1—12. a) c. l. *des.* 10; sibi *add.* 1. 2. b) *ita* 1. 4. 5. 10. 12; tulerit *rell.* c) redat 1. d) *deest* 2. 10. e) conponatur 4. f) et si 3. g) redde 2; eam *add.* 3. h) voluerit 3. 5. i) cum 6. 7. k) ea 4; *deest* 5. l) conponat 5—9; conponatur 3. 4. m) si hoc 3. 5. 6. 10. n) antia 1; ante ea 11. o) antequam 1. 2. 5—7; ante quod 12; quam 3. p) illa 1. 2; illum 9; *deest* 5. 10. q) maritum 1; eius *add.* 5. r) eius 3. s) conponatur 4.

§. 2. a) raptur 1. 11. b) acciperat 3. c) *deest* 1. 2. 11. d) eo 2. e) filius 1. 10. 11. f) et 1. g) antea quam 1; quod 2; antequam 3. 6. 7. 10; ante ea quod 11. h) *deest* 10; illam 3; ea 7. i) solvat 1. 2. 5. 6; solvit 3. 4. 11; solverit 7. k) habuerit 6. l) filios 8. m) mortuos 1. 11. 12. n) *deest* 8. o) filii 9; aut *add.* 4. p) *des.* 1; illo 3. q) prestinum 1; priore 3; priorem 4—6. 11. r) marito 3. s) illius filius 8; ille filium 9. t) *deest* 8. u) weregeldo(um) 2. 5. 6. 11; werigeldum 8; were 4; widrigildo 7. 8; wirigeldo 9; wirgildum 10; wiregildum 12. v) et si 3. w) *deest* 9. x) sunt 4. 9. 10. 11; *deest* 3. y) illius 6. 7. z) eus 1. a) genuerat 3.

LI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—22. 24. 27—32. 34. 37. a) *deest rubr.* 34. b) contra legem *add.* 16. 21. 24. 28. c) duxerit 1; *deest* 2. d) quispiam 34. e) liberum 3. f) sibi *add.* 8. 19. g) *deest* 9. 13. 14. h) conponat. Si a. r. n. c. 400 solidis *des.* 4. i) *deest* 17. k) *deest* 3. 15. 18. 34. l) et si hoc si 6. m) *deest* 20; eius *add.* 34. n) si autem antea 18. o) antequam 14; antea quam 18. 30; antea quod 8. 19; ille *add.* 8. p) *deest* 18.

§. 2. a) acciperit 2. b) *des.* 34. c) generaverit *add.* 20. d) antea quod 8. 19; eam *add.* 8. 9. 13. 18. 30; ea *add.* 14. e) h. illam filiam vel filium cum wergeldo solvat pristino marito si mortui fuerint. Si autem *etc.* 18. f) *deest* 9. g) aut illa filia *des.* 17. 19. 34. h) ad illum 8. 16. 17. 19; *deest* 34. i) pristinum 16. 17. 19. k) maritum 1. 16. 17. 19. 20. l) wedregildum 1; weregildo 9. 19. 28. 30. 34; wergildo 21; wedregild 20. m) et 16. n) *deest* 9. 30; illam f. c. d. w. solvat *des.* 1. 1*b*. 2. 3. 6. 12. 15. 19. 34. o) autem *add.* 9. 30. p) duplici 16. q) wedrigild 20; wergildos 21; weregildo 19. 28. 30. r) sunt 2. 6. 12. 15. 19.

1) *Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 849—852*; L. Dargun, 'Mutterrecht und Raubehe', in 'Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte' XVI* (1883)*, p.* 35 *sqq.; R. Schröder, 'Geschichte des ehelichen Güterrechts in Deutschland' I,* 17.

*E codd. A:*

### L.

ad illum priorem[a] maritum mundio[b] perteneat[c][1].

### LI.

Si[2] quis[a] sponsatam[b] alterius contra[c] legem[c] acciperit[d], reddat[e] eam et cum 200 solidis conponat[f]. Si autem reddere[g] noluerit, solvat eam cum[h] 400 solidis, aut[i] si mortua fuerit post[k] eum.

### LII.

Si[a] quis filiam alienam disponsatam[b] dimiserit[c] et aliam duxerit, conponat eam[d], quod[e] disponsavit[f] et dimisit[g], cum 40* solidis[h] et[i] cum 12 sacramentalis[k] iuret, cum quinque nominatos[l] et[m] sex** advocatos[n], ut per[o] nullo[p] vitio nec temptatam[q] eam

*) x 1. **) septem 4—9.

a) priorum 1; pristinum 8. b) mundo 1. 2; mundeburdum 3; mondio 11. c) perteniat 1; perteneant 3; pertineat 4—8. 10.

LI. *Codd. A* 1—12. a) autem *add.* 4. b) spunsata 1; sponsam 10; feminam *add.* 3. c) *des.* 10. d) *deest* 2; acceperit 7. 10. 12. e) redat 1; reddant 2; reddet 4. f) conponatur 4. g) redere 1. h) *deest* 1. 2. 5. 11; eam — solidis *des.* 8. i) etiam 6. k) apud 7; prae 11.

LII. *Codd. A* 1—12. a) *hic titulus cum praecedenti coniungitur* 1. b) disponsata 1. 10. c) demiserit 1. 10; dimisserit 11. d) eum 4; *deest* 5. e) qui 5; quam 6. 7; si *add.* 9. f) despensavit 5. g) demisit 1. h) conponat *add.* 9. i) aut 3; si necaverit *add.* 11. k) *ita* 5. 8. 10. 12; sagramentalis 1; sacramentales 2. 3. 4. 9. 11; sacramentalibus 6. 7. l) nominatus 1. 4. 10—12; nominatis 4. 6. 7. m) cum *add.* 6. 7. n) advocatus 1. 10; advocatis 4. 5. 7. 11. o) pro 4. 6. 7. 8. 9. 11. p) nullum vitium 3. 10; malum *add.* 8. q) contemptam 1; temptam 2. 8; totam 11.

*E codd. B:*

### LI.

qui eos genuit[a], sed[b] ad illum[c] priorem[d] maritum mundio[e]* pertineat.

### LII. De[a] eo, qui sponsam alterius acciperit.

Si quis sponsam[b] alterius contra legem acciperit, reddat eam et[c] cum[d] 200 solidis conponat[e]. Si autem[f] reddere noluerit, solvat[g] eam[h] cum[i] 400** solidis, etiam[k] si mortua fuerit sub[l] eo[l].

### LIII. De[a] eo, qui sponsam suam dimiserit et aliam duxerit.

Si quis filiam alienam[b] desponsatam[c] dimiserit et[d] aliam duxerit, conponat eam[e], quod[f] desponsavit[g] et dimisit, cum 40 solidis et cum duodecim sacramentalibus[h] iuret, cum[i] quinque*** nominatis et[k] septem† advocatis, ut[l] pro nullo vitio nec[m] temptatam

*) mundiburdio mundo 13; id est servi *add.* 18. **) ccc 9. 31. ***) sex 19. †) quatuor 28; sex 4. 19.

a) genuisset 21. b) *deest* 21; et *add.* 8. c) set alium 20. d) propriorem 21; *deest* 20. e) mundo 1. 9. 14. 31; mundi 2. 19.

LII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 12—22. 27—32. 34. 37. a) *rubrica deest* 34. b) sponsatam 8. c) *deest* 9. 13. 14. d) *deest* 19. 31. e) *deest* 9. 14; conponat. Si — solidis *des.* 2. f) autem mortua fuerit, sub eo solvat eam cum cccc solidis 26. g) *deest* 13. h) et *add.* 3. 12. 18. i) *deest* 1. 9. 13. 14. 16. 19. 29. 31. k) aut 8. 19. l) post eum 9. 13. 14. 19; solvat 18; *deest* 17.

LIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 12—22. 26—32. 34. 37. a) *deest rubr.* 34. b) alicuius 18. c) sponsam 19; sibi *add.* 34; desponsaverit et eam 18. d) aliamque 18. e) eo *add.* 29. 31. f) quam 2. 9. 13. 14. 16. 19; quod d. et d. cum *des.* 34. g) disipavit 1; sponsavit 19. h) sacramentales 1*b*. 2. 3. 5. 6. 20. 21. 29. 32; sacramentalis 12. i) et 18; *deest* 20. k) cum *add.* 20. 34. l) et 6; quod 18; nullum vitium se in illa invenisse, sed amor eum de illa abduxerit, ut aliam habuerit uxorem et illam dimiserit 34. m) non contempsisset nec ullum vitium in ea

1) *Errare videtur L. Dargun l. c. p.* 36 *sq., si ex hac lege concludit, filios omnes olim matrem secutos esse, cum de illegitimis filiis solis hoc loco agatur. Cfr. quae disserui 'N. Archiv' X, p.* 497. 2) *Cfr. R. Sohm, 'Trauung und Verlobung'* (1876), *p.* 24 *sqq.; E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II, p.* 591—593*; R. Schröder, 'Geschichte des ehelichen Güterrechts in Deutschland' I, p.* 17*; L. Dargun l. c.*

*E codd. A:*

LII.

habuisset nec[a] vitium[b] in[c] illa[d] invenisset, sed[e] amor[f] de alia eum[g] adduxit, ut illam dimisisset[h] et aliam habuisset[i] uxorem[k. 1].

LIII.

1. Si[a] quis filiam alterius non sponsatam[a] acciperit[b] sibi[c] ad[d] uxorem[e], si pater eius[f] eam[g] requirit[h], reddat[i] eam et cum[k] 40 solidis eam[l] conponat[m].

2. Si autem ipsa[a] femina[a] post[b] illum[c] virum[d] mortua fuerit, antequam illo[e] mundio[f] aput[g] patrem[h] adquirat[i], solvat eam ad[k] patrem[l] eius[m] 400 solidis; et si filios[n] aut filias[o] genuit[p] ante[q] mundium[r], et omnes[s] mortui[t] fuerint[u], unicuique[v] cum[w] wirigildo[x] suo[y] conponat ad illum[z] patrem[a] feminae[b].

*E codd. B:*

LIII.

eam habuisset nec vitium in[a] illa[b] invenisset, sed amor de alia eum[b] adduxit[c], ut illam dimisisset et[d] aliam habuisset uxorem[e].

LIV. De[a] eo, qui filiam[b] alienam[c] non[d] desponsatam acciperit[e].

1. Si quis filiam alterius[f] non desponsatam[g] acciperit sibi[h] uxorem, si pater eius eam requirit[i], reddat[k] eam[l] et cum 40 solidis eam[m] conponat.

2. Si autem ipsa[a] femina sub[b] illo[c] viro[d] mortua fuerit, antequam illi[e] mundium[f] apud patrem adquirat[g], solvat eam patri eius 400* solidis. Et si filios aut filias genuit[h] ante[i] mundium[i] et omnes mortui fuerint, unumquemque[k] cum[l] weregeldo[m] suo[n] conponat[o] patri[p] feminae[q].

*) cum ccc 31.

a) ullum *add.* 3. b) vitio 9. c) *deest* 8. d) illam 1. 3; illi 8. e) et 10. f) ammur 1. g) eam 12. h) demisisset 1. 10. i) haberet 3. k) adipisce; *(ita)* 5.

LIII. *Codd. A* 1—12. a) spunsata 1; disponsatam 3; sponsata 10. b) acceperit 2. 3. 7. 8. 10. c) sive 9. d) *deest* 2. 3. 8. e) vel *add.* 9. f) *deest* 5. 12. g) eum 10. h) requiret 4. 9; requirat 3. 5. 11; requerit 10. i) redat 1; reddatur *et deest* et 11. k) *deest* 10. l) *deest* 3. 4; eum 5. m) conponatur 4; conponet 9.

§. 2. a) femina illa 1. 10. b) apud 3. c) illo 3. d) *deest* 1—3. 11. e) illum 1. 9; illi 4; illa 5. 6. 10; illam 7; illius 8. f) mundi vel 4; mundium 5—9; mondio 11. g) ad 3. 6; a 7. h) patre 6. 7. i) adquerat 2; atquerat 11; requirisset 3; requirat 5; adrequierat 10; reddat eam *add., sed oblitter.* 5. k) *deest* 3; a 12. l) patri 3; parentes 6; pater 5. m) cum *add.* 4. n) filius 1. 10—12. o) aut filias *des.* 3. p) genuera 3; aut *add.* 4. q) aut 1. 2; aut e 11. r) mundum 1. 5; mondium 11. s) omnis 10; omnem 2. t) morti 10. u) fuerit 2. v) unumquemque 4—11. w) *deest* 5; cui 9. 12. x) weregeldo 2. 3. 11; gueregildo 4; weregeldum 5; weregildo 6; widrigildo 7; widrigildum 8; wirigeldum 9; wirgildum 10; wiregeldum 12. y) suum 8. 9. 10. 12. z) *deest* 3; illius 8. a) patre 1; illae *add.* 3; patrem feminae *des.* 11. b) fimine 1.

invenisset nec audivisset, pro quo dimisisset, sed amor alterius eum adduxisset, ut desponsatam dimitteret et aliam duceret uxorem 18. a) nulla 1; non 20; in ea 27. b) *deest* 6. c) adduxisset 21. 30. d) et a. h. uxorem *des.* 26. e) ad uxorem 1*b*.

LIV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6—9. 12—22. 27—32. 34. 36. 37. a) *rubrica deest* 34; *inde ab hac rubrica deficit* 35. b) q. uxorem duxerit non disponsatam 30. c) *deest* 27. d) *deest* 19. e) habuerit 1. f) alienam 7. 16. 29. 34; alicuius 18. g) sponsatam 8. 19; eam *add.* 1. h) ad *add.* 8. i) requiret 1. 13. 14; requirat 9. 19. 30. k) reddet 3; reddatur 18. 36. l) *deest* 18. 19. 36. m) *deest* 15.

§. 2. a) illa 18. b) post 8. 19. c) ipso 9. 13. 14; illum 8. 19. d) virum 8; *deest* 19. e) ille 1. 8. 13. 14. 30; antequam i. m. a. p. adquirat *des.* 34. f) mundum 14; mundiam 21; mundio 19. 36. g) requirat 9. 13. 14. 16. 30. h) genuerit 18. 34. i) ante mundium *des.* 19. 34. k) unumquemquem 20. l) *deest* 21. m) wedregildo 1. 20; weregildo 4. 9. 13. 14. 19. 21. 27. 28. 31. 34; wergeldo 18; werigeldo 22. 30. n) *deest* 18. o) ad illum *add.* 8. 19. p) patrem 8. 19. q) puellae 34.

1) *Cfr. R. Sohm, 'Trauung' p.* 5 *sqq.; E. Loening l. c. p.* 592. 593*; R. Schröder l. c. p.* 17*; K. Lehmann, 'Verlobung und Hochzeit nach den nordgermanischen Rechten'* (1882), *p.* 103 *sq.* 2) *Cfr. R. Schröder l. c. p.* 17*; L. Dargun l. c.*

*E codd. A:*

### LIV.

1. Si quis[a] liber mortuus[b] fuerit[c], reliquit[d] uxorem sine filios[e] aut filias[f], et de[g] illa hereditate exire voluerit, nubere sibi alium coaequalem[h. 1] sibi[i], sequat[k] eam dotis[l] legitima[m], et[n] quidquid[o] parentes[p] eius[q] legitime[r] plagitaverint[s], et quidquid de[t] sede[u. *] paternica[v] secum[w] adtulit[x], omnia[y] in[z] potestate[a] habeat[b] secum[c] auferendi[d], quod non manducavit[e] aut non[f] vendidit[g]. Dotis[h] enim[i] legitima 400** solidis constat aut[k] in auro aut[l] in argento aut[m] mancipia[n] aut[o] qualecumque[p] habet[q] ad*** dandum[r. 2].

*) heredi 1. **) CCC 9; XL 3—8. ***) alodo (*pro* ad dandum) 1.

*E codd. B:*

### LV. De[a] uxore mortuo[b] marito sine filiis relicta[c].

Si quis liber mortuus fuerit et reliquit[d] uxorem sine filiis[e] aut filiabus, et[f] de illa[g] hereditate exire voluerit, nubere sibi alio[h] coaequali[i], sequatur eam dotis[k] legitima[l], et quidquid[m] parentes eius[n] legitime plagitaverint[o], et quidquid de sede paterna[p] secum adtulit[q], omnia[r] in potestate habeat[s] auferendi[t], quod non[u] manducavit[v] aut non[w] vendidit[x]. Dotis[y. *] enim[z] legitima 40** solidis constat aut in[a] auro aut in argento aut in[b] mancipiis aut in qualicumque[c] re[d], quam[e] habet[f] ad[g] dandum[g].

*) Dotis enim legitima XL solidos conponat ad publicum, sic potestatem habeat ad dandum sive in auro vel in argento aut in mancipiis aut in quacumque re. Si aliquis hec contradixerit, ad instituta ista apellet ducem 18. **) XL CCCC 15; CXL 19.

LIV. *Codd. A* 1—10. 12. a) homo *add.* 3. b) mortuos 1. 12. c) *deest* 8; et *add.* 2—9. d) relinquid 4. 6. 9; relinquit 7. e) filius 1. 10; filiis 4—9. f) filiis 6. 7. g) *deest* 12. h) quoequalem 1. 5. i) *deest* 3. k) sequatur 4—7. l) dos 7; ducis 10. m) legitime 9. n) et — legitime *des.* 10; omnia *add.* 3. o) quidquid — plag. et *des.* 2. p) parentis 1. q) *deest* 12. r) legitima 1. s) plagitaverent 1; plagitaverunt 3. 7; plagitaverint 4. 8. 9; plagitaverit 6; placaverunt 10; placitaverunt 12. t) *deest* 3. u) se 2; se a 10. v) paternicam 1; paterna 10; paternia 12. w) secundum 10. x) adtullit 1. 10. 12. y) omne 10. z) *deest* 1. a) potestatem 2. b) habiat 1; habet 3. c) *deest* 8. 9. 10. 12. d) efferendi 1; offerendi 3. e) manducabunt 3. f) *deest* 3. g) vindedit 1; vindiderunt 3; vindebit 5; vindidit 8. 12. h) duces 10; dos 6. 7. i) eum 10. k) ut 1. l) atque 3. m) seu 3; vel 7; in *add.* 3. 4. 6. 7. 9. 10. 12. n) mancipiis 6. 7; mancipias 5. o) vel 3; in *add.* 2—7. 10. 12. p) quale 8. 9; qualicumque 5. 6; pecunia *add.* 3; re *add.* 6; re quam *add.* 7. q) habit 1; habeat 9; habebit 10. r) *ita* 2. 5—8. 12; ad reddendum 3; dandum 9; dandam 4; addum 10.

LV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—22. 27—32. 34. 36. 37. a) *rubr. deest* 34. b) *deest* 2. 12. c) relicte 2. 6. 8. 18. 20. 21. 22. 29. d) relinquit 6. 12. 14. 15. 18. 31. 34; relinquid 2. 9. 11. 21. 22. 29. 32; relinquet 8. e) filios 2. f) *deest* 32. g) ille 11. h) alii viro 18; licet 34. i) quoequali 2. 20. 21; coaequalem 8. 19; sibi *add.* 19; et *add.* 34. k) dos 13—15. 28. 31. l) portio *add.* 34; legitimum 1*b*. m) quodquid 20; et — plagitaverint *des.* 34. n) ei 15. o) placuerit 15; placitaverint 1. 4. 8. 30; placitavit 6. 12; placitaverunt 9. 13. 14. 19. 20. 29; flagitaverint 27. p) paternica 8. 9. 19; de se de parentibus, id est patre vel matre 18. q) tullit 20. r) omnia — non vendidit *des.* 34. s) secum *add.* 8. 19. t) offerendi 1. 19; adfrenendi 20; auferre 30; nisi hoc *add.* 30; excepto *add.* 29. u) *deest* 1. 3. 37. v) mandavit 3; vel non bibit *add.* 18. w) *deest* 3. x) vindedit 19. 21. y) dos 9. 13. 14. 34. z) eam 13. 14; autem 34. a) *deest* 13. 14; aut in auro *des.* 34. b) *deest* 31. c) qualecumque 3. 20; qualibet 9. d) rem 2. 11; *deest* 8. e) que 11; quam habet *des.* 9; quam h. ad dandum *des.* 34. f) *deest* 2; libet 30. 36. g) dare 30.

1) *Coaequalis* = *'ebenbürtig'; cfr. LV.* 2) *Cfr. R. Schröder, 'Geschichte des ehelichen Güterrechts' I, p.* 67. 68*; A. Heusler, 'Institutionen des deutschen Privatrechts' II,* 326 *sqq.*

*E codd. A:*

### LIV.

2. Si[a] autem[a] proximus[b] mariti[c] defuncti contradicere[d] ipsam[e] dotem[f] ad illam[g] mulierem[h] voluerit, quod lex non est, illa[i] sequat[k] cum sacramento[l] cum nominatos[m] quinque aut cum[n] spata[o] tracta pugna duorum[p]. Si potest adquirere[q] aut per sacramentum[r] aut per pugna[s], illa[t] pecunia* post mortem mulieris retro[u] numquam revertat[v], sed ille[w] sequens[x] maritus aut[y] filii[z] eius[a] usque[b] in sempiternum possedeant[c. 1].

3. Si autem ipsa femina dixerit[a]: 'Maritus meus dedit mihi[b] morginaghepha'[c. 2], conputat[d], quantum valet[e] aut in auro[f] aut in argento[f] aut in mancipia[g] aut in[h] equo[i] pecunia[k] 12 solidos valente[l]. Tunc liceat[m]

*E codd. B:*

### LVI. De[a] eo, qui proximi[b] sui[c] defuncti uxori[d] sine filiis relictae[e] dotem contradixerit[f].

1. Si autem proximus mariti[g] defuncti contradicere[h] ipsam dotem illi[i] mulieri[i] voluerit, quod[k] lex non est[l], illa sequatur cum sacramento cum nominatis quinque aut cum[m] spata tracta pugna[n] duorum. Si potest adquirere aut per[o] sacramentum aut per[p] pugnam[q], illa[r] pecunia post mortem mulieris retro numquam revertatur[s], sed ille[t] sequens maritus aut filii[u] eius usque in sempiternum[v] possideant.

2. Si autem ipsa femina dixerit: 'Maritus meus dedit mihi[a] morgangeba'[b], conputat[c], quantum valet aut in[d] auro aut[e] in argento aut[d] in[d] mancipiis[f] aut[d] in[d] equo[g] pecuniam 12[h] solidis valentem[i]. Tunc liceat

*) aut quidquid fuerit *add.* 6. 7.

§. 2. a) *incipit novus titulus in codd.* 3—10. 12; si autem *des.* 10. b) proximi 2; aut *add.* 10. c) maritus 12. d) contradicire 1. e) ipsum 8. f) dodem 8. g) illa 3. 5. 10. 12. h) mulieri 1; muliere 2. 3. 10. 12; si *add.* 10. i) illas 8. k) sequatur 4—7. l) sagramenta 1; sacramenta 5; sacramentales 3. m) nominatus 1. 4. 6. 10; nominatis 5. 7. 9. n) *deest* 9. 12. o) spada 1. p) tuorum 3. 4. q) adquaerere 1. 2. 9; aut quirere 5; adquiro 12. r) sagramentum 1; sacramento 2. s) *ita* 1. 2. 10. 12; pugnam *rell.* t) illam pecuniam 4. 5. 8. 9. u) retrum 10. v) revertatur 4. 6. 7. w) illi 12; illa 10. x) seques 12. y) ut 10. z) filius 1. 2. a) *deest* 3. b) in praesentem vel *add.* 3. c) possediant 1; possedeat 12.

§. 3. a) duxerit 4. b) *deest* 3. c) morganagheba 2; morgangabir *corr.* morgantgabir 8; morgangheba 4; morgangaba 5; morgangkaba 6. 7; moraganghepa 8; morganghoba 9; morgangeba 10; morgantgeppha 12. d) conpotat 1. 2. 10; conputant 4; conputet 6. 7. e) voluit 10; volet 8. f) aurum — argentum 10. g) mancipio 5—8. h) *deest* 1. 2. i) equis 3; aut *add.* 1. 6; vel in *add.* 3. k) pecunie 4. 6—9. l) valentes 1. m) liciat 1.

LVI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 11—22. 24—32. 36. 37; *deest* 34. a) *rubrica deest* 27. b) proximum 20; q. mulieri dotem contradixerit 30. c) *deest* 20. d) *deest* 20; u. dotem contradicet sine filiis relictam 31. e) relicta 8. 17. f) dotem contradixerit *des.* 4. 11. 20. 22. 32. 37. g) maritum 20. h) contra vult ipsam dotem dicere quod *etc.* 30. i) *des.* 30; ad illam mulierem 8. 19. k) illa *add.* 18. l) habet 4. m) *deest* 1; ipsa *add.* 11. n) sit *add.* 15. 30. 31, *et supra lineam add.* 29. o) *deest* 1. p) *deest* 4. q) pugna 2. 19. 21; et *add.* 13. 14. r) illam pecuniam 8. 20. s) revertetur 6. t) illa 17. u) filiis 20. v) sempiternam 1. 20.

§. 2. a) in *add.* 20; in potestatem *add.* 18. b) moragangeba 8; morgangheba 1*b*. 12. 15. 16; morgengaba 18. 30; morgañgeba 11; *deest* 19. c) conponat 1; conputet 1*b*. 3. 16. 18. 19. 20. 30; conputa 20. d) *deest* 18. e) vel 18. f) mancipio 8. g) equis 18; aut in equo *des.* 30. h) dedit 28. i) et *add.* 31.

1) *Cfr. econtra Formulae Augienses Coll. B* 24. 25 *(LL. V,* 357 *sq.); Form. Sangall. miscell.* 12. 16. 18 *(LL. V,* 385. 387 *sq.); Form. Salom. III,* 18 *(LL. V,* 406 *sq.).* 2) *De morgingeba cfr. R. Schröder l. c. p.* 106; *K. Olivecrona, 'Om Makars Giftorätt i Bo' (ed.* 5*)* 1882, *p.* 62 *sqq.* 142 *sqq.*

*E codd. A:*

LIV.

ad[a] illa[b] muliere[c] iurare per[d] pectus[e] suum et dicat: 'Quod maritus meus mihi[f] dedit in potestate[g] et ego possedere[h] debeo'[i]. Hoc dicunt Alamanni[k] 'nasthait'[l. 1].

LV.

Si autem[a] duas[b] sorores[c] absque fratrem[d] relictas[e] post mortem patris[f] fuerint[g], et[h] ad ipsas hereditas paternica[i] contingat[k], et[l] una nupserit sibi[m] quoequalem[n] liberum, alia autem[o] nupserit aut colonum[p] regis aut colonum ecclesiae[2]: illa, qui[q] illum[r] liberum[s] nupsit[t] sibi quoequalem[u], illa teneat[v] terram[w. 3] patris[x] eorum; res

a) *deest* 3. 5. 6. 7. 9. b) illam 4. 8. 9; illi 6. 7; *deest* 3. 10. c) mulierem 4. 5. 8. 9; mulieri 3. 6. 7. d) *deest* 12. e) fectus 1. 10; pectum 5. 8. f) dedit mihi morgangaba, conputat quantum valet aut in auro aut in argento aut mancipio aut in equo pecunia XII sol. valente, tunc liceat illi mulieri iurare per pectus suum et dicat: Quod maritus meus mihi *repetendo add.* 5. g) potestatem 3. 6. h) possedire 1. i) dibio 1. k) Allamanni 1; *deest* 4. l) nostahet 1; nastait 2; nasthaid 3; nastahit 4.

LV. *Codd. A* 1—10. 12. a) quis 1; quis autem 3. b) duo 6. 7. c) sororis 1. d) fratre 4—9; fratres 3. e) relectas 1; relictae 7. f) patrem 1. 2. 10; fratrem 12. g) fuerent 1; fuerit 2. 3. h) *deest* 1. i) paternicam 1; paterna 4. 6. k) contingant 1; condineat 5; continguat 9. l) si *add.* 6. 7. m) sibi — nupserit *des.* 9. n) coaequalem 2. 3. 6. 7. 8. o) aut 2. p) colono 6. q) quae 3. r) illi 6; *deest* 3. s) libero 6. t) nupserit 1. 2. 5. 10. u) coequalem 2. 5. 8. 9; coaequali 6. v) teniat 1; tenat 5. w) terra 1. x) patrem 1.

*E codd. B:*

LVI.

illi[a] mulieri[a] iurare per[b] pectus[c] suum et dicat[d]: 'Quod maritus meus mihi dedit in potestate[e] et[f] ego[g] possidere debeo'. Hoc[h] dicunt Alamanni[i] 'nasthait'[k].

LVII. De[a] hereditate duarum sororum, quae[b] absque fratribus post[c] mortem patris[d.*] relictae[e] sunt[f].

Si autem duae sorores absque fratre[g] relictae[h] post mortem patris fuerint[i], et ad[k] ipsas[l] hereditas paterna pertingat[m], et una nupserit[n] sibi[o] coaequali[p] libero[q], alia[r] autem[r] nupserit[s] aut[t] colono[u] regis* aut colono[v] ecclesiae: illa[w], quae illo[x] libero[y] nupsit[z] sibi coaequali[a], teneat[b] terram patris eorum[c]; res enim[d] alias aequaliter[e] divi-

*) vel ducis *add.* 18.

a) ad illam mulierem 8. 19. b) super 27. c) pectum 20. d) hoc *add.* 31, *supra lineam add.* 29. e) potestatem 13—15. 20. 30. 31. f) *deest* 31. g) hoc 1. h) hoc d. A. nasthait *des.* 18. i) Alemanni 15; *deest* 1—3. 12. k) nastaid 1; nastait 2. 6; masthat 19; nastahit 25. 26; nahishait 30; nastaid 36.

LVII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—22. 24. 27—32. 34. 37. a) *rubrica deest* 34. b) *deest* 30. 31. c) post m. patris *des.* 18; post m. p. r. sunt *des.* 30. d) patribus 3. e) *deest* 1*b*. f) sint 1; *deest* 27. g) fratribus 13. 14. 18; fratres 20. 29; sunt *add.* 30. h) relictas 8. 19. i) *deest* 30; *inde ab hac voce deficit* 3 *usque ad titulum LIX.* k) *deest* 32. l) eas 18; ipsam 20. m) pertineat 31; contingat 8. 19. n) *deest* 1. o) *deest* 34. p) quoequali 2. 20. 21; coaequalem 8. 19. q) liberum 8. 19. r) et altera 30. s) *deest* 1. 27. t) *deest* 18. 27. 34; ad *add.* 8; in *add.* 1. u) coloni 20. 21. 32; colonem 8; colonum 1. 19. v) colonum 19; coloni 20. 32; colona 21; in colono 1; *deest* 13. 14. 34. w) autem *add.* 30. x) illi 9. 13. 16. 19. 27. 29; *deest* 18. 26. 30. 34. y) liberi 26. z) nupserit 2. 11. 13. 14. 17. 19. 20. 28. 30. 31. a) sibi coaequali *des.* 30. 34; illa *add.* 8. 19. b) obtineat 34. c) earum *multi codd.*; *deest* 34. d) autem 2. 9. 18. 21. 28. 30. 34. e) coequaliter 27.

1) *Verbum dubiae originis. Cfr. infra Glossarium.* 2) *Cfr. supra VIII. XXII,* 1; *G. Waitz,* *'D. VG.'* $II^3$, 1, *p.* 242. 3) *I. q. alias dicitur aviatica terra, alodis, 'oðal, eðel'; cfr. Heusler,* *'Institutionen' II, p.* 574.

*E codd. A:*

LV.

enim alias aequaliter dividant[a]. Illa enim, qui illum colonum[b] nupsit[c], non intret in portionem de terra[d], quare[e] sibi quoequalem[f] non[g] nupsit.

LVI.

1. Si quis[a] libera[b] femina virgo[c] vadit[d] itinere[e] suo[f] inter duas[g] villas, et obviavit[h] eam[i] aliquis[k], per raptum[l] denudat[m] caput[n] eius, cum sex* solidis conponat. Et[o] si[o] eius[p] vestimenta[q] levaverit, usque[r] ad[s] genucula[t] denudet[u], cum sex solidis conponat. Et[v] si[v] eam[w] denudaverit[x], usque[y] genetalia[z] eius appareant[a] vel posteriora[b], cum[c] 12 solidis conponat[1]. Si autem ab[d] ea fornicaverit[e] contra[f] voluntate eius[g], 40 solidos conponat[2].

*) III 6. 7.

a) divideant 10. b) colonem 9. c) nupserit 8. d) paternica *add.* 3. e) quia 2; eo quod 8. f) *ita* 1. 5. 10. 12; non aequalem 3; *ceteri* coaequalem; sibi *add.* 7. g) *deest* 2.

LVI. *Codd. A* 1—10. 12. a) qua 6. b) liberam 4. c) *deest* 8. 9. d) in *add.* 3. 4. 7. e) itenerem 1. f) suum 1. 10. g) duos 5. h) obviam 2; obviabit 3; obviat 7. i) eum 6; ei 7. k) et *add.* 5. l) rapto 2. 3. 10. 12. m) dinudat 12. n) aput 4. 9. 12. o) Si autem 3; Et si — conponat *des.* 12. p) cum 1; ei 2. 10. q) vestimentum 1. 2. r) *deest* 10. s) *deest* 1—5. t) ienucula 2; genicula 4; genucla 8; ianucula 10; ac *add.* 6. 7. u) denudat 1. 2. 6. 7; denudit 10. v) Si autem 3. w) *deest* 3; ei 10. x) vestimenta levaverit 10. y) ad *add.* 4. 9. 10; dum *add.* 6. 7. z) gentilia 1. a) apariant 1; appareat 3; appereat 10. b) eius *add.* 6. 7. c) *deest* 1. d) cum 2. 6. 7. 10. e) furnicaverit 1. f) cum 6—9. 12. g) sua cum 6. 7.

*E codd. B:*

LVII.

dant. Illa enim[a], quae[b] illo[c] colono nupsit, non intret in[d] portionem terrae[e], quia[f] sibi coaequali[g] non[h] nupsit.

LVIII. De[a] eo, qui mulierem in[b] itinere vadentem[c] denudaverit aut[d] cum ea mechaverit[e].

1. Si qua[f] libera femina virgo[g] vadit[h] in[i] itinere suo[k] inter duas[l] villas, et[m] obviavit[n] eam[o] aliquis et[p] per raptum denudat caput eius, cum 6* solidis conponat. Et[q] si eius vestimenta levaverit et[r.]** usque ad[s] genicula[t] denudat[u], cum 6*** solidis conponat. Et si illam[v] denudaverit, ut[w] genitalia eius[x] appareant[y] vel[z] posteriora[a], cum 12 solidis conponat. Si autem[b] cum[c] ea fornicaverit[d] contra voluntatem eius, conponat solidos 40†.

*) III 8. 27. 31; V 9. 32; VII 7. 34. **) usque ad mediam tibiam cum III solidis conponat. Et si 30. ***) VII 7. 18; V 32. †) LX 34.

a) autem 9. 13. 14. 30; vero 18. b) qui 1. 1*b*. 2. 5. 6. 11. 19. 20. 22. 31. 32. c) *deest* 9. 18. d) ullam 30. e) de terra 8. 19. f) qui 6; quare 8; qua 19; quae 18. g) quoequali 2. 20. 21; coaequalem 8. 19. h) *deest* 18.

LVIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2. 4—22. 25—32. 34. 37. a) *rubr. deest* 34. b) *deest* 20. 21. 22. 31; in itinere *des.* 1*b*. c) euntem vi 18. d) et 18. e) moechatus fuerit 16. 18. f) quae 15; quis 1. 20; autem qualibet 7. g) *deest* 2. 6. 7. 18. h) iverit 34. i) *deest* 1. 4. 11. 20—22. 25. 26. 28. 29. 31. 32. 34. k) *deest* 1*b*. 18. l) *inde ab hac voce deficit* 22. m) *deest* 7. n) obvit 19; obviant 21; obvians 34. o) ei 9. 13. 14. 18. 19. 30. 31. 34; *deest* 28. p) *deest* 1. 2. 4. 6. 7. 11. 12. 20. 21. 28. 32. 34. q) ut 32; Et si — conponat *des.* 1. 2. 6. 10. 12—15. r) *deest* 1*b*. 8. 19; ut 5. 9. 12. 19. 25. 26. 34. s) *deest* 18. 19. 25. t) genucula 7. 9. 17. 18. 28. 31; genuculam 5; iennucula 11. 29; ienicula 37; genuculum 20; genua 34. u) denudet 8. 16. v) eam 1. 2. 13. 14. 16. 17. 20. 22; illa 11. 20; illam d. ut *des.* 30. w) usque ut 8; usque 19; aut 1; ita ut 9; ad *add.* 21. x) *deest* 1*a*. 7. 9. 30. 34. y) appareat 20. 21. z) aut 18. 34. a) eius *add.* 18. b) postea *add.* 34. c) ab 8. 19. d) fornicatus fuerit 34.

1) *Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 784. 2) *Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 835.

*E codd. A:*

LVI.

2. Si autem[a] muliere[b] haec contingerit[c], omnia[d] dupliciter componat[e], sicut[f] antea[g] diximus de[h] virgine[i].

LVII.

1. Si quis alium per iram[a] percusserit, quod Alamanni[b] 'pulislac'[c] dicunt, cum uno solido conponat[*, 1].

2. Si autem sanguinem[a] fuderit[b], sic[c] ut terra[d] tangat[e, 2], conponat solido[f] uno[g] et semis.

3. Si enim[a] percusserit eum[b], ut[c] testa appareat[d] et radatur[e], cum 3 solidis conponat[3].

4. Si autem de capite[a] ossum[b] fractum de plaga tullerit[c], ita ut super publica[d] via[e] lata 24[f] pedis[g] in scuto[h] sonaverit[i] ille[k] ossus[l], cum[m] 6[**] solidis conponat[4].

*) similiter et in lege[5] Ribuarii *add.* 3.

**) v 1.

§. 2. a) *deest* 5. b) mulieri 2. 4—9. c) contegerit 1; contigerit 2. 6. 7; contigit 3. d) haec *add.* 12. e) conponatur 5. f) si 12; si autem 9. g) ante 5. 8. 9. 12; superius 3. h) ad 5; illa *add.* 3. i) virginem 2. 5.

LVII. *Codd. A* 1—10. 12. a) ira 1. b) Allamanni 1. c) bulislac 3; pulisclac 7; purislac 12; plurisiac 1; pulisalca 9.

§. 2. a) sanguine 1; sanguinis 9. b) effuderit 1; foderit 9. c) *deest* 2. 3. d) terram 3. 6. 7. 9. 12. e) tangit 1. f) *deest* 9. g) *deest* 10.

§. 3. a) autem 2. 3. 5. b) *deest* 3. 7. c) aut 12. d) appareant 5; aperiat 8. e) ratatur 5; testa *add.* 3.

§. 4. a) capita 10. b) os 3. 6—8; ossa 9. c) tulerit 2—4. 6—9. d) puplica 1. e) via ut lata sit xxiiii pedibus, et illum os iactaverit supra illa strata, et hic super scuto sonuerit, illud os cum *etc.* 3. f) xxxxiiii 1. g) *ita* 1. 12; pedes *rell.* h) scutum 10; secuto 5. i) sonuerit 2. 5. 10. 12. k) illius 8; illi 5. 12; illud 3. 4. 6. 7. l) os 3. 6. 7. m) *deest* 6. 7.

*E codd. B:*

LVIII.

2. Si autem mulieri[a] haec[b] fecerit[c], omnia dupliciter conponat, sicut antea[d] diximus de[e] virgine.

LIX. De[a] eo, qui alium percusserit aut vulneraverit.

1. Si quis alium per iram percusserit, quod Alamanni[b] 'pulislac'[c] dicunt, cum uno solido conponat.

2. Si autem sanguinem fuderit, sic ut[a] terram tangat[b], conponat[c] solidum[d] unum[d] et semis[e].

3. Si enim[a] percusserit eum, ut testa appareat et[b] radatur[c], cum tribus[*] solidis conponat[d].

4. Si autem de capite[a] os[b] fractum tulerit de plaga, ita ut super publica[c] via[c] lata[d] 24 pedes in scuto sonaverit illud[e] os[f], cum 6[**] solidis conponat.

*) quatuor 1. **) vii 7.

§. 2. a) mulier 14; nupta muliere 30. b) *deest* 30; hoc 34. c) contingit 30; contigerit 19. d) ante 1*b*. 2. 6. 12. 13. 16. 19. 20. 28. 31; sicut a. d. de virgine *des.* 34. e) de virgine *des.* 4; ad virginem 19.

LIX. *Codd. B* 1—21. 27—32. 34. 37. a) De eo *des.* 4; *rubrica deest* 34. b) Alemanni 15; Bavari 18; Alamannis 20; quod A. p. dicunt *des.* 34. c) pullislac 1*b*; pulislach 2. 12. 15. 16; pluleslach 9; pulisalac 19; pulslac 18; puliscalc 26; pulisslac 30; pulislacch 32.

§. 2. a) *deest* 6. 14; ita ut 16. b) continget 19. c) cum 1. d) altero dimidio solidi 20. 30. e) semi 15. 21. 32; semen 2. 18. 20. 27; semisse 12. 29; semum 11.

§. 3. a) autem 16. 31. 34; *deest* 18; *in hac voce denuo incipit* 3. b) ut 1. c) tradatur 1. 19; radat 30. d) conponatur 16.

§. 4. a) eius *add.* 18; Si autem plagaverat, ut os de capite fractum tulerit et super publicam viam proicit, quod super 24 pedes in scuto sonaverit, ipsum os sex solidis conponat 30. b) ossum 8. c) publicam viam 9. 28. 31. d) latam 28. 31. e) illos 21. f) ossus 8. 19.

1) *Cfr. Pactus V,* 1. 2) *Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 735. 3) *Cfr. Pactus I,* 4*; W. E. Wilda l. c. p.* 738. 4) *Cfr. Pactus I,* 3*; W. E. Wilda l. c. p.* 744. 745. 5) *Cfr. Lex Rib. I sqq.*

*E codd. A:*

LVII.

5. Si autem[a] ipsum[b] perdit[c] medicus et non potest[d] eum praesentare, tunc duos testes[e] adhibeat[f], qui[g] hoc[h] vidissent, quod[i] de illa plaga ossus[k] tullisset[l], aut[m] ille medicus hoc conprobet, quod verum fuisset, quod[n] de ipsa[o] plaga[p] ossus[q] tullisset.

6. Si autem testa trescapulata[a] fuerit, ita ut cervella appareant[b], ut medicus cum[c] pinna[c, 1] aut cum[d] fanone[e, 2] cervella[f] tetigit[g], cum[h] 12 solidis conponat[3].

7. Si autem ex[a] ipsa[b] plaga[c] cervella[c] exierunt[d], sicut solet[e] contingere, ut[f] medicus[g] cum[h] medicamento[i] aut cum[k] sirico[l] stuppavit[m, 4], et postea[n] sanavit[o], et hoc[p] probatum[q] est[r], quod verum sit[s], cum[t] 40 solidis conponat.

*E codd. B:*

LIX.

5. Si autem ipsum[a] os medicus perdit et non potest[b] eum[c] praesentare, tunc[d] duos testes adhibeat, qui hoc vidissent[e], quod de[f] illa[g] plaga os tulisset[h], aut[i] ille medicus hoc conprobet[k], quod verum fuisset[l], quod de[m] ipsa[n] plaga os[o] tulisset.

6. Si autem testa* transcapulata[a] fuerit[b], ita ut[c] cervella[d] appareat[e], ut[f] medicus[g] cum pinna[h] aut cum[i] fanone[k] cervella[l] tetigit, cum 12 solidis conponat.

7. Si autem ex ipsa[a] plaga cervella[b] exierit[c], sicut solet[d] contingere[e], ut[f] medicus cum[g] medicamento aut[h] sirico[i] stupavit[k, **], et postea sanavit, et hoc probatum fuerit, quod verum est[l], cum[m] 40 solidis conponat[n].

*) id est 'kebul' *add.* 9. **) stupabit, id est 'virscoppot[5]' 9.

§. 5. a) vero 2. b) ipso 10; os *add.* 3. 4—8; ossum *add.* 9; osso *add.* 10. c) perdat 12. d) poterit 1; post 10. e) testis 1. f) adibiat 1. g) quod 5. h) tunc 1. i) quo 10. k) ossum 2; os 3. 6. 7; ossos 9. 12; ossus *rell.* l) tulissent 7. m) et 1. n) quod — tullisset *des.* 4. o) illa 1. p) *deest* 3. q) ossum 2; os 3. 4. 6. 7; ossos 9. 12.

§. 6. a) *ita* 1. 12; trescappolata 9; tresepullata 3; capulata 4; rascapulata 5; transcapellata 7; transcappolata 8; transcapulata 2. 10. b) appareat 2. 6. 8. 10. c) cupiana 12; cum pinnam 4; cum penna 6. 7. d) *deest* 1. 5. e) fanono 1. 2. f) cervellam 6. g) tetigerit 1. 3. 4. 10. h) *deest* 4.

§. 7. a) et 1. 2. b) illa 8. c) placare vella 5. d) exierit 2. 4—6. 10; exierint 7—9; exigerunt 3. e) solit 10. f) aut 12. g) *deest* 10. h) *deest* 2. 10. i) medicamenta 4. 5. 9. k) cum *deest* 5. 6. 8—10. 12. l) siricho 1; serico 3; syrico 5. 7. m) stuppaverit 3. 6. 7; stopaverit 10. n) postia 1. o) sanaverit 3; sanabit 6. 7. p) *deest* 1. 2. 3. q) probatus 1. 9. r) fuerit 8. s) *ita* 1. 8; fuit 3; est *rell.* t) *deest* 6. 7.

§. 5. a) illud 9; *deest* 6. b) potens 20; illud *add.* 28. c) ipsum 20; illud 31. 34; *deest* 9. 19. 30. d) *deest* 18; *inde ab hac voce denuo incipit* 1*a*. e) viderint 34. f) *deest* 18; quod de illa p. — quod de ipsa p. os tulisset *des.* 34. g) ipsa 1. h) detulisset 6. i) et 27. 31; *deest* 2; aut ille m. — os tulisset *des.* 30. k) conprobat 8. l) sit 18. 31. m) *deest* 18. n) illa 18. o) ossus 8. 19.

§. 6. a) transpuncta 34. b) fuisset 1. c) de *add.* 16. d) cerebrum 34. e) appareat — cervella *des.* 4. f) aut 20; ut medicus — tetigit cum *des.* 34. g) medici 1*b*. h) prima 16. i) *deest* 18—20. 28. 30. 31. k) fenone 1. 1*a*. l) *deest* 30.

§. 7. a) ea plaga ipsa 31; ex ipsa plaga *des.* 13. 14. b) cerebellum 34. c) exiit 34. d) solent 20. 28. e) contigere 8. f) ut medicus — quod verum est *des.* 34. g) *deest* 11. 18. h) et 17; cum *add.* 2. 9. 19. i) serico 15. 18. 28; syrico 1. 11. 16. k) stuppaverit 3; stipuit 19. l) sit 31; *deest* 8. m) *deest* 28. n) *inde ab hoc loco deficit* 34.

1) *Instrumentum chirurgicum ('Sonde'?).* 2) *Pannus: 'fano', Grimm, 'Gramm.' II,* 492; *Glossa Lindenbrog.: linteolus fanon (Merkel).* 3) *Cfr. Pactus I,* 1; *J. Grimm, 'RA.' p.* 629; *W. E. Wilda l. c. p.* 736. 739. 4) *Stuppare = obturare; Germ.: 'stoppôn, stopfen'; cfr. Diez, 'Etym. WB.' I, v. stoppa; Ducange, Glossarium v. stupare.* 5) *De verbo 'scoppôn, schoppen, schopfen', i. q. 'stoppôn, stopfen' (v. supra n. 4); cfr. Graff VI, p.* 408; *Schade, 'Altdeutsches WB.' v. 'scoppôn'; Schmeller, 'Bair. WB.' II[2], p.* 440 *v. 'schopfen'.*

*E codd. A:*

LVII.

8. Si[a] quis[b] aliquis[c] aurem[d] alterius[e] absciderit et[f] non[g] exsurdaverit[h], 12 solidos conponat[1].

9. Si autem[a] sic[b] absciderit[c] profundo[d] et eum[e] exsurdaverit[f], 40 solidos conponat[2].

10. Si enim[a] medietatem aurem[b] absciderit, quod 'scardi'[c. 3] Alamanni[d] dicunt, cum[e] sex solidis conponat.

11. Si[a] enim[b] superior[c] palpebris[d] maculata[e] fuerit[f], ut[g] cludere[h] non possit, cum[i] sex solidis conponat[k].

12. Si[a] enim[b] subterior[c] maculata[d] fuerit[e], ut[f] lacrime[g] continere[h] non possit[i], cum 12 solidis conponat.

*E codd. B:*

LX. De eo, qui alteri[a] aurem[b] absciderit.

1. Si quis[c] alterius[d] aurem absciderit et non exsurdaverit[e], 12 solidos conponat.

2. Si[a] autem[b] sic[c] absciderit profundo[d] et[e] eum[f] exsurdaverit[g], 40 solidos conponat.

3. Si enim[a] medietatem[b] auris[b] absciderit, quod 'orscardi'[c. 3] Alamanni[d] dicunt[e], cum 6* solidis conponat.

LXI. De eo, qui palpebras alterius[a] maculaverit[b].

1. Si enim[c] superior palpebra[d] maculata[e] fuerit, ut[f] claudi[g] non possit, cum 6** solidis conponatur.

2. Si enim[a] subterior[b] maculata[c] fuerit[c], ut lacrimas[d] continere[d] non possit, cum 12*** solidis conponatur.

*) VII 2. **) VII 2; III 27. ***) VI 19.

§. 8. a) *novus titulus incipit* 3. 4. 6—8. b) *deest* 1. 2. 6. 7. c) autem alicui 3. d) auriculam 3. 6. 7. e) *deest* 1. 2. f) exinde *add.* 3. g) *deest* 5. h) exordaverit 1; surdaverit 5; cum *add.* 3. 10.

§. 9. a) enim 6. 7. b) *deest* 1. 3. c) abscisa fuerit 3; abciderit 8; abscederit 10. d) perfundo 1; profundum apresso 3; profunde 10. e) *deest* 3. f) exordaverit 1; cum *add.* 3. 10.

§. 10. a) autem 1—3. 5. b) auris 4. 6—8; auriculae 3; auri 5; aure 9. c) *ita* 8. 12; litscardi 1. 2; lithscart 3; lidiscarch 4; lithsaart 5; liderarta 6; lidcrarti 7; scardlithdi 9; eschardi 10. d) Allamanni 1. 2. e) *deest* 6. 7, *et ita aliis locis.*

§. 11. a) Si quis 3. b) autem 1—3. 5. 10; alicui *add.* 3. c) superiorem 3; superiora 10. d) palpebras 1. 2; palpebrem 3; palpebres 5. 12; palpebra 6. 7. e) maculatae 4. 8. 9; maculaverit 3. f) fuerint 8. 9. 12; *deest* 3. g) *deest* 9; oculo *add.* 4. 7; oculum *add.* 6; oculus *add.* 8. h) cludare 5; claudere 6. 7; clauderi 8; cluderi 9; cludere — maculata fuerit (§. 12) *des.* 10. i) *deest* 6. k) conponatur 6. 7.

§. 12. a) Si quis 3; Si enim — conponat *des.* 4. b) autem 5. c) suberiro 5; subteriores 8; palpebra *add.* 3. d) maculatae 8. 9. e) fuerint 8. 9. 12. f) cludere non possit et *add.* 3. g) lacrimas 3. 4. 6. 7. 8. 9. h) contenire 1; tenere 5; contineri 8; conterere 9. i) potest 3.

LX. *Codd. B* 1—6. 8—21. 24. 32. 37. a) alterius 4. 16. 21. 28. b) aures 18. c) aliquis *add.* 8. 19. d) alteri 12. e) surdaverit 32; cum *add.* 14.

§. 2. a) Si autem — conponat *des.* 18. b) enim 8. c) *deest* 3. 19. d) profunde 16. 31. e) quod 30. f) non 2. g) surdaverit 11.

§. 3. a) autem 8. 13. 14. 16—20. b) medietatis aurem 1*b*. 4. c) litercardi 1. 1*a*; litiscarti 9; orscardinis 10; orscarti 13. 14; orfarcd 18; orcardi 20; oscardi 26; litdiscart 19; lidisscart 30. d) Allamanni 14; B a v a r i 18. e) vocant 1. 27.

LXI. *Codd. B* 1—21. 24. 27—32. 37. a) superiores 30. b) maculaverunt 3. c) *deest* 16. d) palpebre 2; palphebra 21. e) maculatae 8. f) aut 10; ut cl. non possit *des.* 20; ut claudi — subterior maculata fuerit (§. 2) *des.* 19. g) cludere 19. 21. 30; cluderi 8.

§. 2. a) autem 9. 16. 18. b) inferior 16; superior 20; subteriorem palbebram 30. c) maculaverit 30. d) lachrymae teneri non possint 16.

1) *Cfr. Pactus II,* 3. 2) *Cfr. Pactus II,* 4. 3) *Vide infra Glossarium.*

*E codd. A:*

LVII.

13. Si[a] enim[b] visus[c] tactus[d] fuerit de oculo, ita ut quasi vitro[e] remaneat[f,*], 20 solidos conponat[g,1].

14. Si autem[a] ipse[b] visus[c] foris[d] exit[e] et melus[f], 40 solidos conponat[g,2].

15. Si[a] enim[b] nasus[c] transpunctus[d] fuerit, cum 6 solidis conponat.

16. Si[a] enim[b] summitatem[c] nasi[d], ut[e] muccus[f] continere[g] non possit[h], abscisus[i] fuerit[i], cum[k] 12[**] solidis conponat.

17. Si autem totus[a] a[b] presso[b] abscisus[c] fuerit, cum[d] 40 solidis[e] conponat.

*E codd. B:*

LXI.

3. Si enim[a] visus tactus[b] fuerit in[c] oculo, ita ut quasi vitrum[d] remaneat[e], 20 solidos[f] conponat[g].

4. Si[a] autem ipse[b] visus foris exit[c] et[d] milus[e,*], 40 solidos conponat.

LXII. De nare[a] transpuncta[b] vel[c] abscisa.

1. Si enim[d] nasus[e] transpunctus[f] fuerit, cum 6[g] solidis conponat[h].

2. Si enim[a] summitas[b] nasi[c], ut muccus[d,**] continere[e] non possit, abscisus[f] fuerit, cum 12 solidis conponat[g].

3. Si[a] autem[b] totus a presso[***] abscisus fuerit, cum 40[†] solidis conponat[c].

*) quod Alamanni 'glasaugi' dicunt *add.* 3. **) VI 4.

*) id est 'afful' *add.* 9. **) id est 'rozz' *add.* 9. ***) id est 'biselbemo'[3] *add.* 9. †) LX 10.

§. 13. a) Si — conponat *des.* 9. b) autem 2. 3; *deest* 4. c) vistus 5. d) tanctus 1; tractus 10. e) vitrum 4. 6. 7; vetro 10; visi *add., sed oblitter.* 7. f) remaniat 1; remaneant 5; cum *add.* 1. 2. 5. g) *deest* 8.

§. 14. a) vero 2. b) *deest* 2. 8; ipsi 5. 12; ipsius 10. c) *deest* 10. d) foras 1. 10; *deest* 2. e) exiit 6—9; exierit 3. 4. 10. f) milus 2. 3. 10; milis 4; ad melus 8. 9; a milus 6. 7; super milus 5; meliu 12; cum *add.* 1—5. 10. g) *hoc loco verba in* §. 13 *omissa inserta praebet* 9.

§. 15. a) *novus titulus incipit* 3. 10. b) autem 1. 2. 5. 9. 10; quis 3. c) nares 12. d) transpactus 9; transpuncta 12.

§. 16. a) Se 1. b) in 1. 2. 4; *deest* 3. c) sumitate 1; summitas 6. 7. d) nasci 2; nasus abscisus fuerit 3. e) et 1. f) muscus 4. g) contenire 1; contemnere 10. h) potest 10; possi 5. i) abcisus f. 8; *des.* 3. k) *deest* 2. 3. 6. 7.

§. 17. a) nasus *add.* 3. b) adpresso 1; a pressu 4. 12; est *add.* 6. c) scisus 8; escisus 9; fuerit *deest* 4. 6. 7. d) *deest* 2. 6. 7. e) *deest* 3.

§. 3. a) autem 18. b) tractus 17; *deest* 21; tantus 1*b*. c) de 8. 19. d) vitro 19; vitrium 20; vitreum 29. 30. e) remeat 8; permaneat 18. 30. f) *deest* 1. g) conponatur 13. 14.

§. 4. a) Si autem i. v. foris *des.* 7; Si autem — conponat *des.* 18 *(cf. tit. LXII,* §. 2, *nota g).* b) *deest* 17. c) exeat 1. 1*a*; exierit 17; ipse *add.* 16. d) *deest* 7. e) milos 1. 1*a*; malus 9. 13. 14.

LXII. *Codd. B* 1—21. 24—32. 36. 37. a) naso 10; nasus 30. b) transpunctas 30; transpuncto 8. c) aut 4. 11. 20. 21. 29. 31; vel abscisa *des.* 1—3. 6. 8. d) autem 16; *deest* 18. e) nasum 3. 20; naris 21. f) transpuncta 19. 21. 27; transpunctu 20. g) LX 16. h) conponatur 13. 14.

§. 2. a) autem 1. 1*a*. 18; in 19. b) summitatem 8. 19. c) nisi 14; nasus 18. d) muscus 1. 1*a*; mucus 12—14. 31; rictus 18; muncus 29. e) contineri 9. 13. 15. 16. 19. 30. f) abscisa 28. 31; *verba sqq. usque* abscisus (§. 3) *des.* 1*b*. g) conponatur 13. 14; Si visus tactus fuerit abscisus XL solidos conponat *add.* 18.

§. 3. a) Si autem — conponat *des.* 7. 18. b) enim 19. c) conponatur 13. 14.

1) *Cfr. Pactus II,* 1. 2) *Cfr. Pactus II,* 2. 3) *Vide infra Glossarium.*

*E codd. A:*

LVII.

18. Si[a] enim[b] labium[c] superiorem[d] alicuius maculaverit, ita[e] ut dentes[f] appareant[g], cum 6* solidis conponat.

19. Et[a] subteriorem[b], ut[c] salivam[d] continere[e] non possit, cum 12 solidis conponat.

20. Si enim[a] aliquis alium[b] uno[c] hictu[d] duos[e] dentes superiores[f] primas[g] excusserit, cum 6* solidis conponat[h].

21. Et[a] sivis una[b] de ipsas[c] duas[c] excusserit[d], et[e] sic[f] cum[g] 6** solidis conponat.

22. Si[a] autem dentem absciderit[b], quod[c] 'marczan'[d] dicunt Alamanni[e], cum[f] 3 solidis conponat.

23. De alias[a] vero[b] de[c] qualecumque[d]

*) v 1. **) v 1; xii 6.

*E codd. B:*

LXIII. De labiis[a] maculatis[a].

1. Si enim[b] labium superius[c] alicuius[d] maculaverit, ita ut dentes appareant[e], cum 6 solidis conponat.

2. Si[a] subterius[b], ut[c] salivam[d] continere[e] non possit, cum 12 solidis conponat.

3. Si enim[a] aliquis[b] alio[c] uno ictu duos[d] dentes superiores excusserit primos[e], cum 6 solidis conponat.

4. Et[a] quamvis[b] unum[c] de ipsis[d] duobus[e] excusserit, cum 6* solidis conponat[f].

5. Si autem[a] dentem absciderit, quem[b] 'marczan'[c] dicunt[d] Alamanni[e], cum[f] 3 solidis conponat.

6. De aliis vero[a] qualemcumque[b] ex-

*) xi 17.

§. 18. a) *novus titulus incipit* 3. 10. b) autem 5. 7. c) labia 1. d) superiore 1; superius 6. 7. e) *deest* 1. f) dentis 1. 10. g) apereant 9.

§. 19. a) Et — conponat *des.* 1. 2; si 6. 7. 10; si *add.* 3. 4. 5. 8. b) subterius 6. 7; susteriorem 5; labium subteriorem maculaverit ut 3. c) ad 5. d) saliva 5—7. 10. e) contineri 6. 7.

§. 20. a) vero 2. b) *deest* 1—3; alicuius *pro* aliquis alium 4; alio 6. 7. c) una 4. 9. d) iectu (iecto) 3—5. 8. 9; iactu 6; icto 7. e) duas 1. 5. 9. 12; duo 2. f) superioris 1; de anteriores *add.* 3. g) primos 3. 6. 7. h) *deest* 4.

§. 21. a) Et sivis una de i. d. excusserit vi sol. conponat *in codd.* 6. 7. 12 *hoc loco des., sed in codd.* 6. 7 *inveniuntur infra* §. 23, *n.* d; *in iisdem codd. hoc loco inserta sunt:* De subterioribus vero duobus *etc. (cfr. infra* §. 24, *n.* a*)*; Et sevis 1; Et si bis 3. 8; sivis *deest* 4. b) unum 3. 5. 6. 7; unam 4. c) ipsos duos 3; ipsis duobus 7; ipsis 6; ipsis duas 5. d) exconcusserit 2. e) *deest* 2. 6. 7. f) *deest* 6. 7. 10; similiter 2. g) *deest* 1.

§. 22. a) Siquis 3. b) absciserit 1; excusserit 12. c) quem 6. d) marcham 1; markzand 2; marczand 4; marachanz 6. 7; marczandi 8; marozan 9; marczanh 10. e) Allamanni 1. f) *deest* 6. 7.

§. 23. a) *ita* 1. 2. 8. 9; alios 4; aliis *rell.* b) dentibus *add.* 3. c) *deest* 3. 6—8. d) qualemcumque 6. 7; qualescumque 3.

LXIII. *Codd. B* 1—21. 24. 27—32. 37. a) De labie abscisa 19. b) autem 16. 20; *deest* 18. c) superium 20; superiorem 8. 19. 30. d) quis *add.* 16. e) apparuerant 6; *deest* 21.

§. 2. a) et si 19. 30; enim *add.* 29; et 8. b) subteriorem 8. 19. 30; ita *add.* 18. c) cum 2; labrum percussit *pro* ut — possit 19. d) salibum 2. 3. 6. 12. 15; salivum 5; salibam 8. 10; saliva 21. e) contineri 9.

§. 3. a) autem 14; *deest* 18. 30. b) quis 30. c) alii 16. 18; *deest* 1; alium 8. 19. d) duas 2. e) et sic 19.

§. 4. a) Et — conponat *des.* 13. 14. 18. 19; si *add.* 1—3. 6. 12. 16. b) bis 1—3. 6. 12; quemvis 29. c) unam 8. d) *deest* 2. e) duas 8. f) *deest* 30.

§. 5. a) enim 8; dentes *add.* 2. b) quam *add.* 10. c) marchazan 1; arczan 1*b*; marchzan 1*a*. 2. 3. 8. 9. 12—15; marctan 7. 17; marchandi 10; martzan 16; marchzant 18. 24; marceant 20; marachzand 29; marchzand 30. d) vocant 16. 18. e) Bavari vel Alam. 18. f) *deest* 18.

§. 6. a) *deest* 18; de *add.* 8. b) qualecumque 6. 11. 19. 20; qualem 30; ex iis *add.* 1*b*.

*E codd. A:*

LVII.

excusserit, unaquemque[a] cum[b] solido uno[c] conponat[d].

24. De[a] subterioribus vero duabus[b] primas[c] alicui[d] excusserit[e], cum 12 solidis conponat, sicut[f] uno[g] iecto[h] fecerit[i].

25. Si autem una[a] ex ipsas[b] excusserit, cum[c] 12 solidis conponat*.

26. Si[a] autem lingua tota abscisa fuerit, 40[b. **] solidos conponat[c]. Si autem media[d], ut[e] aliquid intellegat[f], quod[g] loquitur[h], cum[i] 20 solidis conponat.

27. Si autem[a] aliqua[b] plaga[c] in[d] facie[e]

*E codd. B:*

LXIII.

cusserit, unumquemque cum[a·] uno solido conponat*.

7. De[a] subterioribus[b] vero duobus primis[c], si[d] alicui[e] excusserit**, cum[f] 12 solidis conponat[g], si uno ictu[h] fecerit[i].

8. Si[a] autem[b] unum[c] ex ipsis excusserit[d. ***], cum 12 solidis conponat.

LXIV. De lingua abscisa et[a] de[b] vulneribus[c] in facie factis[d].

1. Si autem[e] lingua[f] tota abscisa fuerit[g], 40† solidos conponat[h]. Si autem media[i], ita[k] ut[l] aliquid intelligatur[m], quod[n] loquitur[o], cum 20†† solidis conponat.

2. Si autem aliqua[a] plaga[b] in facie

*) si duobus ictibus fuerit *add.* 3. **) XII 1.

*) si uno ictu fuerit (fecerit 29) *add.* 20. 28. 29. **) duobus ictibus *add.* 1. 16. ***) duobus ictibus *add.* 1—3. 6. 8. 9. 10—14. 17. 18. †) XII 18. ††) XII 13. 14.

a) unaquisque 1. 12; unaquaque 2; unumquemque 3; per unumquemque 6. 7. b) III sol· comp. De aliis vero de qualecumque excusserit unaquemque *repetendo add.* 5. c) *deest* 2—6. 9. 12. d) si cum uno iecto fecerit *add.* 6. 7, *in quibus codicibus etiam verba supra* §. 21 *omissa:* et sivis — conponat, *et* §. 25: Si autem — conponat, *sequuntur.*

§. 24. a) De superiores 8. 9; De superioribus 12; *verba:* De subterioribus — fecerit, *hic omissa, supra praebent inserta codd.* 6. 7; *cfr.* §. 21, *n.* a. b) duobus 3. 4. 6. 7; duas 5. 9. c) *deest* 1. 2. 4. 6. 7. 10; primos 3. d) aliqui 1. 10; alicuius 3; si alicui 6. 7; si quis 8; alicuique 9. e) alteri *add.* 8. f) si 3. 6. 10; si cum 4. 7; sicut — conponat (§. 25) *des.* 2. g) *deest* 8. 9. 12. h) ictu 2. 6; icto 7. i) ficerit 8; fuerit 6; *in codd.* 6. 7.

§. 25. a) uno 3; unum 6. 7; unam 10. b) *ita* 8. 9. 12; ipsis *rell.* c) *deest* 3. 6. 7.

§. 26. a) *novus titulus incipit* 3. 5. b) cum XL 3. 10. c) *deest* 2. d) mediam 10; medietatem absciderit 3. e) aut 10. f) intellegatur 6. 7; intellegi potest 3. g) quid 2; et 7. h) loquatur 3. 5—9. 12; loquebatur 4. i) *deest* 6—8.

§. 27. a) *deest* 10. b) *deest* 5. c) placa 8. d) a 12. e) facia 1. 9; faciem 2. 7.

a) eum 1; *deest* 2. 20.

§. 7. a) si 20. b) subteriores 8. c) primas 8; *deest* 19; dentibus *add.* 1. 3. 4. 16. 17. d) *deest* 8. 10. 19. e) alicuius 10; quis *add.* 16. 17. f) *deest* 1. 16. g) sicut *add.* 1. 16. h) hicto 21; si u. i. fecerit *des.* 20. i) fuerit 3. 10. 18. 19.

§. 8. a) vel si 29. 31. b) *deest* 1. 1*a*. 29. 31; enim 8. c) uno 1. d) excussit 14.

LXIV. *Codd. B* 1—4. 6. 8. 9. 11—21. 24. 27—32. 37. a) et de v. in f. factis *des.* 30. b) *deest* 8. c) vulnebus 3. d) *deest* 18. e) enim 19. f) linguam totam alicui absciderit 21. g) ut nichil ex ea facere possit *add.* 19. h) eum *add.* 19. i) medietatem 1*b*. k) *deest* 1. 1*a*. 1*b*. 3. 6. 8. 9. 11. 12. 14. 16. 18. 19. 20. 28. 29. l) aut 3. 19. 20. m) intelligat 19; audiatur 18; intellegitu 30; a. loqui possit cum *etc.* 21. n) quid 13. 14. 30. o) loquatur 13. 14.

§. 2. a) alia 4. b) *deest* 11.

*E codd. A:*

LVII.

alicuius[a] facta fuerit, ut[b] capilli[c] vel barba non cooperiant[d], 6* solidos conponat.

28. Si[a] autem collus[b] transpunctus[c] fuerit, cum[d] 6 solidis conponat.

29. Si[a] quis alium[b] contra legem[c] tunderit[d] caput liberum[e] non volentem[f], cum[g] 12** solidis conponat[h. 1].

30. Si[a] enim[b] barba[c] alicuius non[d] volentem[d] tunderit[e], cum[f] 6[g] solidis conponat.

31. Si quis[a] alium[b] brachium super[c] cubitum[d] transpunxerit, cum[e] 6*** solidis conponat[2].

32. Si[a] autem[b] cubitum[c] transpunxerit, cum[d] 3[e. †] solidis conponat[3].

33. Si[a] manum transpunxerit, ita ut

*) III 5. **) VI 6. ***) III 1. 2. †) VI 5.

*E codd. B:*

LXIV.

alicuius facta fuerit, quam[a] capilli[b] vel barba non[c] cooperiant[d], 6 solidos conponat.

3. Si autem collus[a] transpunctus[b] fuerit, cum 6* solidis conponat.

LXV. De eo, qui alium[a] contra legem tunderit[b], et de[c] diversis vulneribus.

1. Si quis[d] alii[e] contra legem[f] tunderit[g] caput[h] liberum[i] non volentis[k], cum 12 solidis conponat.

2. Si enim[a] barbam alicuius[b] tunderit nolentis[c], cum 6** solidis conponat.

3. Si quis alio[a] brachium super cubitum transpunxerit[b], cum 6[c] solidis conponat.

4. Si[a] autem[b] cubitum transpunxerit[c], cum[d] 3 solidis conponat[e].

5. Si[a] manum transpunxerit, ita ut

*) XII 19. **) XII 20.

a) alicui 4. b) aut 10. c) cabilli 1. 10; capillo 4. d) coperiant 1; cooperiat 2. 5. 12; cooperiet 3; cum *add.* 10.

§. 28. a) Si — conponat *des.* 1. 2. b) collum 6. 7. c) transpunctum 6. 7. d) *deest* 3. 6. 7.

§. 29. a) *novus titulus incipit* 3. b) alii 6. 7. c) lege 1. d) tonderit 2; totonderit 6. 7. e) libero homine 3. f) volente 3. 4; valentem 5; nolentem 10. g) *deest* 3. 6. 7. h) *deest* 12.

§. 30. a) Si quis 3. b) autem 10; *deest* 1—3. c) barbam 2. 3. 6—9. d) nolentem 10; non valentem 5. e) tutunderit 1; totunderit 2; totonderit 6. 7. f) *deest* 6. g) *deest* 9.

§. 31. a) *novus titulus incipit* 8; quis *deest* 10. b) alio 3; alii 6. 7. 8. c) *deest* 1; supra 3. d) subitum 1; capitum 12. e) *deest* 6.

§. 32. a) Si autem — conponat *des.* 1. 2. b) ante 3. 4. 5. c) cupitum 9. d) *deest* 3. e) *deest* 3.

§. 33. a) Se 1; Siquis 3. 5; Si manum — conponat (§. 34), *hoc loco omissa, post* §. 40 *praebet* 8; autem *add.* 10.

a) ut 8. 19. b) capillum 2. 8; capillis 20. c) *deest* 18. d) cooperient 11.

§. 3. a) collum 9. 13. 14. 18. 24. 31; colonus 11. 21. 25. 26. 32; colonis 20. b) transpunctum 9. 13. 14. 18. 31.

LXV. *Codd. B* 1—21. 24—32. 36. 37. a) *deest* 20. b) totunderit 30; totonderit 31. c) *deest* 3. 12; et de d. vulneribus *des.* 30. d) aliquis 18; qui 13. 14. e) alicuius 9. 13. 14; alicui 5. 11. 16. 17. 26; alio 24; alium 8. 19. 27. 29. 30. f) et voluntatem *add.* 26. g) tutunderit, totunderit, totonderit 2. 3. 4. 6. 10. 12. 15. 17. 21. 27. 28. 30. 31; si *add.* 30. h) c. l. n. v. *des.* 26. i) liberi 9. 13. 14; libero 30. k) volenter 17; volenti 16; volentem 8. 19. 24.

§. 2. a) autem 16. 26. 30; *deest* 17. 18. 19. b) a. t. *des.* 30. c) non volentis 19. 26. 30; *deest* 20.

§. 3. a) alicui 16; alium 20. b) tr. — manum transpunxerit (§. 5) *des.* 10. c) tribus 29. 31.

§. 4. a) Si autem — conponat *des.* 25. 26. b) ante 8. 9. 13. 14. c) *deest* 14. 30. d) *deest* 32. e) *deest* 30.

§. 5. a) autem *add.* 2. 27.

1) *Cfr. J. Grimm, 'RA.' p.* 283 *sq.* 2) *Cfr. Pactus II,* 5. 3) *Cfr. Pactus II,* 6.

*E codd. A:*

LVII.

focus[a] non[b] intret[c] ad coquendum[d] venas[e] vel[f] sanguinem[g] stagnandum, conponat[h] solidum unum[i] et semis[k. 1].

34. Si autem[a] ferrum[b] calidum[c] intraverit[d] ad stagnandum sanguinem, cum 3 solidis conponat[1].

35. Si enim[a] brachium fregerit[b], ita[c] ut[c] pellem non rumpit[d], quod[e] Alamanni[f] 'balcbrust'[g] ante cubitum[h] dicunt[i], cum[k] 3* solidis conponat[l. 2].

36. Si autem[a] super[b] cubitum hoc contigerit[c], cum 6** solidis conponat[3].

37. Si enim[a] in cubitu[b] percussus[c] fuerit[c], ita ut portare non possit[d] nec ad os manum vertere[e], cum[f] 12 solidis conponat.

38. Si enim[a] totus brachius[b] mancus[c]

*E codd. B:*

LXV.

focus non intret ad coquendum venas vel sanguinem stagnandum[a. *], solidum[b] unum[b] et semis[c] conponat.

6. Si autem[a] ferrum[b] calidum[b] intraverit ad stagnandum sanguinem, cum 3 solidis conponat.

7. Si enim[a] brachium[b] fregerit, ita[c] ut pellem non rumpat[d], quod Alamanni[e. **] 'palcprust'[f] dicunt ante cubitum, cum 3 solidis conponat.

8. Si autem supra[a] cubitum hoc contigerit[b], cum 6 solidis conponat.

9. Si enim[a] in cubito[b] percussus[c] fuerit[c], ita ut[d] portare[e] non possit nec ad os[f] manum mittere[g], cum 12 solidis conponat.

10. Si enim[a] totum[b] brachium[b] man-

*) VI 5. **) III 4. 5.

*) id est 'zivirstreddene'[4] *add.* 9. **) Bawari 18.

a) fogus 1; vocus 9. b) *deest* 1. 2. c) intrat 4. d) cogendum 1. 10; cociendum 2; cocendum 3. 12; quoquendum 5. 6. e) vinas 1. f) aut 2. g) ad *add.* 4—7; a 9. h) *deest* 2. 5. 6. 9. 12; cum *add.* 3. i) *deest* 12. k) serinis 3; cum sol. v semis conponat 10.

§. 34. a) *deest* 1—3. b) ferro 4. c) *deest* 10. d) intravit 1.

§. 35. a) *deest* 1—3; vero 8; aliquis *add.* 5—7. 9. 12. b) frigeret 12. c) aut 10. d) rumpat 2—8. 10. 12. e) ut 9. f) Allamanni 1. g) blacbrust 3; palhcprust 4. 8. 9; balcprust 5; plaleprust 6; plalcprust 7; dicunt si *add.* 3. h) cubito 1; *deest* 2. i) est 3; *deest* 4—6. k) *deest* 4—7. l) *deest* 2; conponatur 8.

§. 36. a) *deest* 1; Quod si 8. b) *ita* 1. 2. 10; supra *rell.* c) contingerit 10; hoc cont. cum *des.* 3.

§. 37. a) *ita* 4—8. 10. 12; *deest rell.* b) cubitui 1; cubitum 8. 10. c) percusserit 12. d) nec plicare *add.* 3. e) mittere 2. 10; ducere 3; advertere 7. f) *deest* 1. 2. 5—7.

§. 38. a) *deest* 1. 2. 5; autem 3. b) totum brachium 3. 6. 7. c) manchus 1; mancum 6. 7.

a) exstagnandum 1. 1*a*; stagnum 3; instagnandum 17; stangandum 14; ad stagnandum 8. 30. b) altero dimidio solido 30. c) semen 2; semissem 10. 12; semi 20; et semis *des.* 30.

§. 6. a) *deest* 18. b) ferrus calidus 1.

§. 7. a) autem 16. 18; aliquis *add.* 8. b) prachium 14. c) *deest* 1. d) corruppat 1. 1*a*; rumpit 18; rumperit 20. e) quod A. p. dicunt *des.* 20. f) palhcprust 12. 15; salhprust 1; psalhprust 1*a*; palchprust 1*b*. 7. 9; plachprust 2. 36; pluchprust 3; palhcbrust 6; paliprust 9; balcurht 19; paleprust 16. 26; palprust 18. 27; palcbrust 31.

§. 8. a) super 1. 16. 18. b) contierit 11; contingerit 19. 28; hoc c. cum *des.* 18.

§. 9. a) autem 13. 14. 16. 18. 20. 27. b) cubitu 2; cubitus 20. c) percusserit 9. d) *deest* 18. e) portari 31; aliquid *add.* 30. f) hos 1*a*. 2. 29. g) vertere 8. 19; elevare 30; non possit *add.* 4.

§. 10. a) autem 16. 18. b) totus brachius 8. 19.

1) *Cfr. Pactus II,* 24. 2) *Cfr. Pactus II,* 13. *Vox 'balcbrust' composita est ex vocibus 'balg', i. e. pellis, et 'brust', i. e. scissura. Cfr. Graff III, p.* 275; *Schade l. c. p.* 37 *v. 'balcbrust'.* 3) *Cfr. Pactus II,* 10. 4) *Vide infra Glossarium.*

*E codd. A:*

LVII.

fuerit[a], ut nihil ex[b] eo[b] facere[c] possit, conponat eum[d] cum[e] 20* solidis[1].

39. Si autem a[a] cubito[b] absciderit[c], 40** solidos conponat[d].

40. Si[a] autem[b] ab[c] scapula[d] abscisus[e] fuerit, cum[f] 80*** solidis conponat.

41. Si[a] enim[b] summitatem police[c] absciderit[d], cum 6 solidis conponat[2].

42. Si autem[a] totum[b], cum[c] 12[d. 3].

43. A[a] proximo[b] police[c], si a primo[d] nodo[e] absciderit[f], duos solidos et[g] semis[h] conponat[i. 4].

44. Si enim[a] in[b] secundo[c] nodo[d] absciderit[e], 5 solidos[f. 5].

*) XXI 12. **) XL 9; XX 7. ***) XXX 10.

a) ita *add.* 1. b) eum 10. c) facire 1. non *add.* 5. d) *deest* 3. 4. 12; ei 6. 7. e) *deest* 3. 6. 7.

§. 39. a) ad 1. 10; ac 5; a 8; *deest* 2. b) cobito 1; cupito 8. 9; cubitum 10. c) absciserit 1; abscisus fuerit 3; absciditur 8; cum *add.* 10. d) *deest* 2. 5.

§. 40. a) Si — conponat *des.* 1. b) *deest* 2; vero 8; enim 7. c) ad 3; a 8. d) scabula 10. e) abscisum 3. 6. 7; brachium *add.* 3; brachius *add.* 8. f) c. 80 s. c. *des.* 4.

§. 41. a) *novus titulus incipit* 8, *ubi sequuntur verba, quae supra* §. 33 *omissa sunt:* Si quis manum alterius transpuncxerit, ita ut focus non intret ad quoquendum venas vel sanguinem adstagnandum sol. I semis conponat. Si autem ferrum calidum intraverit ad stagnandum sanguinem cum III sol. conponat. b) *deest* 1. 2. 4; quis enim 3. c) *ita* 1. 10. 12; policem 3. 5; policis 4. 6. 7. 8. d) abscisus fuerit 3. 10.

§. 42. a) enim 9. b) a presso *add.* 3. c) *deest* 3. 6. 7. d) sol. conp. *add.* 3. 6—8. 10; solidos *add.* 4.

§. 43. a) autem 1; Si a 3; *deest* 10. b) primo 9; *deest* 10; a *add.* 2. 5. 9. c) *deest* 10. d) primum 10. e) nuto 8. 9; nado 4; noto 12; notu a 3; si *add.* 5. f) abscisus fuerit cum 3; et *add.* 6; *deest* 10. g) *deest* 1. 8. 10. h) *deest* 10; S. 1; semissem 6. 7. i) *deest* 3—5. 9. 12.

§. 44. a) *deest* 1—3. b) a 10; *deest* 2. c) duos 1. 8. d) nudis 1; notu 3; nudo 4; nuto 8. 9; noto 12. e) *deest* 3. 10; cum *add.* 3. f) *ita* 2. 4. 8. 9. 12; conponat *add. rell.*

*E codd. B:*

LXV.

cum[a] fuerit[b], ut nihil[c] cum[d] eo facere possit, conponat eum[e] cum[f] 20* solidis.

11. Si autem a[a] cubito absciderit, 40 solidos[b] conponat.

12. Si autem ab[a] scapula[b] abscisus[c] fuerit, cum 80** solidis conponat.

13. Si[a] enim[b] summitatem[c] pollicis absciderit, cum 6[d] solidis conponat.

14. Si autem totum[a], cum 12 solidis[b] conponat.

15. Si[a] autem[b] proximum[c] pollici[d] a[e] primo nodo[f] absciderit, duos[g] solidos et[h] semis[h].

16. Si enim[a] in secundo nodo absciderit[b], 5[c] solidos[d].

*) XII 9; XXI 10. **) LXX 18.

a) mancarum 1; mancus 8. 9. 20. 27; manum 21. b) fecerit 29. 30; ita *add.* 8. c) nichil 9. d) ex 8. 19. e) ei 30; *deest* 1. 8. 9. 13. 14. f) *deest* 18.

§. 11. a) ab 3; ac 8. 21; *deest* 14. b) *deest* 14.

§. 12. a) a 1. 11. 16. 18; ad 28. b) scabula 28; schapula 29. c) abscisa 1; abscisum 9. 16. 31.

§. 13. a) *novus titulus cum rubrica:* De pollice, *incipit* 13. 14. b) autem 2. 16. 31. c) summuttatem 14. d) VII 15.

§. 14. a) absciderit *add.* 30. b) *deest* 12.

§. 15. a) a 8. 19. b) *deest* 8. 18. 19. c) proximo 8. 19; proximi 24; *deest* 21. d) pollice 1. 8. 19; polici 11. 24. 29. e) si a 8. 19; ad 20. 21; *deest* 1. 1*a*. 1*b*. 6. 12. 15. 16. 18. f) *inde ab hoc loco deficit* 1*a*. g) tertio dimidio solido 30; duos — absciderit (§. 16) *des.* 11. h) et semissem 12. 15; et semen 2; et semis *des.* 10. 20; conponat *add.* 4. 10. 19. 30.

§. 16. a) autem 16. 27. 29; *deest* 9. 14. 18. b) absciderit 17. c) VI 1. 11. 19; IIII 24; III 21. d) conponat *add. multi codd.*

1) *Cfr. Pactus II,* 15. 2) *Cfr. Pactus II,* 17. 3) *Cfr. Pactus II,* 16. 4) *Cfr. Pactus II,* 19. 5) *Cfr. Pactus II,* 18.

*E codd. A:*

LVII.

45. Si totum[a] absciderit[b] a[c] palma[c], cum 10* solidis conponat[1].

46. Si longissimus[a] digitus[b] in[c] primo[d] nodo[d] abscisus fuerit[e], solidum[f] unum[g] et[h] semis[i] conponat[2].

47. Si in[a] secundo nodo[b], 3[c.2].

48. Si totus a palma[a] abscisus fuerit, cum 6 solidis[b] conponat[2].

49. Si enim[a] digitus[b] anellaris[c] in[d] primo nodo[e] abscisus fuerit[f], duos solidos conponat[g.3].

50. Si in[a] secundo nodo[b], quatuor[c.**.4].

51. Si totum[a], 8[b.***].

52. Illo[a] minimo[b] digito[c] ita solvatur[d] ut polex[e.5].

*) VI 1; XI 6—9. **) III 6. 7. 12. ***) IX 1. 5.

*E codd. B:*

LXV.

17. Si totum absciderit[a] a[b] palma[c], cum[d] 10* solidis conponat.

18. Si longissimus[a] digitus[b] abscisus[c] fuerit[c] a[d] primo nodo, solido[e] uno[e] et semis[f] conponat[g].

19. Si[a] in[b] secundo nodo[c], cum 3 solidis conponat[d].

20. Si totus a[a] palma abscisus fuerit, cum 6[b] solidis conponat.

21. Si enim[a] digitus[b] anellaris[c] a primo nodo abscisus fuerit, duos solidos[d].

22. Si[a] in secundo nodo[b], quatuor[c.**].

23. Si totus, octo[a.***].

24. Ille[a] minimus[b] digitus[c] ita[b] solvatur[e] ut[f] pollex[g].

*) VI 9. **) III 1*b*. 7. 9. ***) VII 1. 7; VIII 4. 10.

§. 45. a) totus 3. b) abscisus fuerit 3. c) a palmo 3; *des.* 8.

§. 46. a) longissimum 1; longissimos 4. b) *deest* 1. 2; digitos 4. c) a 10; *deest* 8. d) primum nodum 1; pr. notu 3; pr. nutu 8; pr. nudo 4; pr. noto 9. 12. e) *deest* 8. 12; cum *add.* 1. 3. f) *deest* 9; solidum — abscisus fuerit (§. 48) *des.* 1. g) *deest* 10. h) *deest* 5. 8. 10; i) semissem 6; *deest* 5.

§. 47. a) *deest* 6. 7. b) nuto 8; noto 9. 12; nodu 3; *deest* 4; abscisus fuerit cum *add.* 3. 4; cum *add.* 5. 9. 10. 12. c) solidos *add.* 2; s. conponat *add.* 3—7. 9. 10. 12.

§. 48. a) palmo 3. b) sol. conp. *des.* 10.

§. 49. a) *deest* 1. 2. b) ditus 1; *deest* 12. c) anullarius 1; anelarus 2; anularis 3. 5. 6. 7; anellares 12. d) a 6. 10. e) nuto 8; notu 3; nudo 4; noto 9. 12. f) *deest* 6; cum *add.* 1. 3. 6. 7. 10. g) *deest* 2. 4. 5—9.

§. 50. a) *deest* 1. b) *deest* 1; nuto 8; noto 9. 12; notu cum 3; cum *add.* 10. c) sol. conponat *add.* 3—7. 10.

§. 51. a) totus 1. 3. 6. 7. 10; abscisus fuerit *add.* 3. 10; cum *add.* 10. b) sol. conponat *add.* 1. 3. 5. 8. 10.

§. 52. a) Si autem 3; Si illo 6. 7; ille 8; illi 5. b) minimum 10; minimus 3. 7. 8. c) *deest* 1; digitus 3; digitis 8; digitum 10; abscisus fuerit *add.* 3. d) solvat eum 1. e) police 1; pollicem 10.

§. 17. a) exciderit 19. b) cum 20. c) palmo 14. d) *deest* 20.

§. 18. a) longissimum 8; longissimo 20. b) digito 8. c) abscisi fuerint 20. d) in 8. 19. e) solido altero dimidio 30. f) sem̄. 12. 15; semen 2. 27; semissem 12; semi 20. 21. 32; et semis *des.* 30. g) *inde ab hac voce deficit* 3 *usque ad tit. LXVIII.*

§. 19. a) enim *add.* 8. 11. 30. b) enim 1. 2. 4. 6. 12. 15. 20. 27. 28. 30. 31. 32; autem a 18. c) *deest* 8. d) conponatur 4; *deest* 18.

§. 20. a) ad 20. b) VII 20.

§. 21. a) autem 16; *deest* 18. 19. b) *deest* 9. 29. c) anullaris 9. 14. 29; anularis 18. 26. 31; hanoflaris 21. d) duobus solidis 13. 14. 30; conponat *add.* 1. 9. 13. 14. 18—20. 27. 30.

§. 22. a) *deest* 32. b) *deest* 1; abscisus fuerit *add.* 20. c) solidos *add.* 16. 20.

§. 23. a) sol. conponat *add.* 9. 11. 14. 16. 19. 20. 30.

§. 24. a) et 1; illo 8. 19; *deest* 30. b) quintus 13. 14; *deest* 30; autem *add.* 30; minimo 8. 19. c) digito 8. 19. d) *deest* 9. 18. e) ita *add.* 14. f) quasi 30. g) polix 2. 8. 11; pollix 4. 21. 28; pellex 20.

1) *Cfr. Pactus II,* 18. 2) *Cfr. Pactus II,* 20. 3) *Cfr. Pactus II,* 22. 4) *Cfr. Pactus II,* 21. 5) *Cfr. Pactus II,* 23.

*E codd. A:*

LVII.

53. Si quis autem[a] longissimum[b] digitum[b] sic placaverit[c], ut exinde[d] mancus sit[e], ita[f] ut[g] conplicare[h] non possit aut[i] scutum[k] prendere[l] aut[m] arma in terra[n] propter[o] illum[p] recipere[q], 12 solidos conponat[r].

54. Si[a] autem in[b] latus[c] punctus[d] fuerit[d], ita[e] ut interiora[f] membra[g] non contingat[h], cum[i] 6 solidis conponat[1].

55. Si autem interiora membra[a] vulneratus[b] fuerit, quod[c] 'hrevovunt'[d] dicunt, cum 12 solidis conponat[2].

56. Si[a] transpunctus[b] fuerit, cum[c] 24 solidis conponat[d. 2].

57. Si[a] autem[b] intestinis[c] maculatus[d] fuerit[e], ut[f] stercora[g] exeant[h], 40 solidos conponat*.

*) quod Alamanni 'goravunt' dicunt *add.* 3.

§. 53. a) *deest* 1. 2. b) longissimo digito 1; longisimus digitus 4. c) placatus fuerit 8; plaverit 4. d) inde 8. 9. e) *deest* 5. f) *deest* 1. 2. 5. g) *deest* 1. h) cumplecare 1; plicare 3. 4; conplicari 5; conplegare 10; cumplacare 12. i) ad 1; *deest* 9. k) scuto 1. l) prindere 1. 2. 12; prehendere 3. 4; adprehendere 5. m) alia *add.* 3. n) terram 1. 10. o) cum 3. p) illo 3. q) cum *add.* 4. r) *deest* 4.

§. 54. a) *novus titulus incipit* 8; sin 5. b) a 5; *deest* 8. c) alterius *add.* 8. d) puncxerit 8. e) *deest* 8. f) interiore 1. g) *deest* 9. h) continguat 9; contingat — membra (§. 55) *des.* 1. i) *deest* 3. 6. 7.

§. 55. a) autem *deest* 3; interiora membra *des.* 9. 10; in interiora membra 7. 12. b) vulnoratus 1; transpunctus 10. c) quod — transpunctus fuerit (§. 56) *des.* 1. 2. 10; Alamanni *add.* 3. 6. 7. d) *ita* 3; revovunt 4. 5; revavunt 6. 7; reveunt 8; refvunt 9; renovundo 12; *deest* 1. 2. 10 *(cf. n. c)*.

§. 56. a) autem *add.* 3—7. 9. 12. b) transpunctum 7. c) *deest* 6. 7; cum 24 s. c. *des.* 5. d) *deest* 4. 10.

§. 57. a) siquis 3; *deest* 5. b) aut 5. c) in testines 1; testinis 12. d) punctus *add.* 5. e) ita *add.* 5. f) *ita* 2. 10. 12; et 1; aut *rell.*; de eo *add.* 3. g) extercore 1. h) exiant 1; exierat 4; exierent 8; exiit 10; cum *add.* 1.

*E codd. B:*

LXV.

25. Si quis autem[a] longissimum digitum[b] sic[c] plagaverit, ut inde[d] mancus[e] sit[f], ita ut conplicare[g] non possit aut[h] scutum prendere[i] aut arma in terra per[k] illum[k] recipere[l], 12 solidos conponat.

26. Si autem in latus punctus[a] fuerit, ita ut interiora membra non[b] contingat, cum 6 solidis conponat*.

27. Si autem[a] interiora membra vulneratus[b] fuerit[c], quod[d] 'refvunt'[e] dicunt, cum 12[f] solidis conponat.

28. Si autem transpunctus fuerit, cum[a] 24 solidis conponat.

29. Si[a] autem[b] intestinis[c] maculatus fuerit[d], ut stercora exeant, 40[e] solidos conponat.

*) si vestimentum transpunxerit, XII solidis conponat *add.* 30.

§. 25. a) *deest* 9. 14. 18. b) *deest* 13. c) ita 13. 16. 28. d) exinde 8. 19. e) mancatus 1. f) fuerit 31. g) conplicari 31. h) ut 18. i) conprehendere 9; pendere 18. k) *des.* 20. 30; propter bellum 8. l) accipere 16; cum *add.* 30.

§. 26. a) transpunctus 18. 20. 30. b) non contingat — int. membra (§. 27) *des.* 18.

§. 27. a) in 11. 20. 21. 27. 28. 29; in *add.* 19. 20. b) vulnerata 9. 16; transpunctus 30. c) fuerint 1. 16. d) Alamanni *add.* 9. 13. 14. e) refavunt 24; refvun 26; revun 8; revovunt 30; hrenun 1*b*; hrefvunt 4. 6. 11. 15; hrevavunt 9. 14; hrefwunt 25; hrēvavunt 13; hrefriunt 32; herefiunt 1; herefvunt 28. 36. 37; sresfuunt 12; fuunt 20; ferchvunt 31; gorovunt 19. f) VII 1. 7; VIIII 19.

§. 28. a) *deest* 18.

§. 29. a) quis *add.* 8. b) in *add.* 1. 11. 16. 19. 29. c) interius 18. d) ita *add.* 4. 19. e) x 12.

1) *Cfr. Pactus II,* 12. 2) *Cfr. Pactus II,* 11; *'hrevovunt' = vulnus mortale. Cfr. supra p. 22, l. 42 et infra Glossarium.*

*E codd. A:*

## LVII.

58. Si[a] aliquis[b] alium[c] genetalia ab[d] totum[e] absciderit[f], 40 solidos conponat.

59. Si[a] autem[b] castraverit, ita ut[c] virilia[d] non tollat[e], cum[f] 20 solidis conponat.

60. Si[a] quis[b] alium[c] ambas coxas uno iectu[d] transpunxerit, cum[e] 12 solidis conponat[1].

61. Si autem duabus[a] vicibus, similiter[b].

62. Si quis[a] autem[b] alium[c] in genuculo[d] placaverit[e], ita[f] ut[g] claudus[h] permaneat, ut[i] pes[k] eius ros[l] tangat[m], quod Alamanni[n] 'tautragil'[o, 2] dicunt, cum[p] 12 solidis conponat[q, 3].

63. Si[a] tibia subtus[b] genuculo[c] transpuncta[d] fuerit[e], 3* solidos conponat[f, 3].

*) cum VI 8.

§. 58. a) Si — conponat *des.* 1. 2. 5. 8. 9, *sed in* 5 *infra post* §. 59 *leguntur;* autem *add.* 3. 4. 12. b) *deest* 3. c) alio 3. 6. 7. d) *deest* 3; abs 4; per 6. 7. e) totu 4. f) cum *add.* 3—5. 9. 12.

§. 59. a) Si quis 3. b) eum *add.* 2—5. c) *deest* 3. 5; aut 4. d) veriliam 10; verilia 12. e) tollit 4. f) *deest* 6. 7. 9. 10.

§. 60. a) *hoc loco* §. 58 *(cfr. ibi n.* a*) praebet* 5; *novus titulus incipit* 8. b) autem *add.* 3. c) alii 8; alicui 3; alius alius 5; alio 6. d) gecto 1; ictu 6; icto 7. e) *deest* 6. 7. 10.

§. 61. a) duos 1; duobus 4. 10. 12. b) solvat *add.* 1; conponat *add.* 3.

§. 62. a) *deest* 6. 7. 10; quisquis 5. b) *deest* 1. 2. 5; autem alius *add.* 5. c) aliut 4; aliquis 6. 7. d) geneculo 12; geniculo 4. 7; ienuculo 5; genuglo 9; transpunxerit aut *add.* 5. 8; transpunctus fuerit aut *add.* 4. 6. 7. 9. e) placuerit 2; capulaverit 10; placatus fuerit 4; plagatus 6. 9; plagas 7. f) *deest* 3. g) exinde *add.* 3. h) clodus 9; cloppus 12. i) aut 7. k) per 1; pedis 10. l) rus 1. m) tangant 7. n) Allamanni 1; Alamanna 12. o) tautragilli 1; taudragil 6. 7. 8. 9; thautsagil 10. p) *deest* 6. 7. 10. q) *deest* 12.

§. 63. a) autem *add.* 1. 2; Siquis alicui 3. 5. b) sumptus 4. c) genuculum 2; genucula 8; genicula 4; ienuculo 5. 12; ienucula 10. d) transpunctas 6; transpunctus 7. e) fuerint 8; cum *add.* 2—5. 9. 10. 12. f) *deest* 12; *sequitur in* 8 §. 66 *novum titulum incipiens.*

*E codd. B:*

## LXV.

30. Si[a] aliquis[b] alio[c] genitalia tota[d] absciderit[e], 40[f] solidos conponat.

31. Si[a] autem castraverit[b, *], ita[c] ut virilia[d] non tollat, cum[e] 20[f] solidis conponat.

32. Si quis[a] alio[b] ambas coxas uno ictu transpunxerit, cum[c] 12[d] solidis conponat.

33. Si autem duabus vicibus, similiter[a].

34. Si quis[a] in genuculo[b] transpunctus fuerit aut[c] plagatus[d], ita[e] ut claudus[f] permaneat, ut pes eius ros tangat, quod Alamanni** 'taudragil'[g] dicunt, cum[h] 12 solidis conponat[i].

35. Si tibia subtus genuculo[a] transpuncta fuerit, cum 3 solidis conponat[b].

*) id est 'erfurit'[4] *add.* 9. **) Bavari 18.

§. 30. a) autem *add.* 8. 19; *deest* 37. b) quis 6. 21. 32. c) alium 8; alii 16. 18. d) ab totum 8. 19; costa 10. e) abscisa fuerit 30. f) x 12.

§. 31. a) Si — conponat *des.* 24. b) eum *add.* 16. 31. c) *deest* 1. d) verenda 7; tota *add.* 18. e) *deest* 8. 18. f) XII 20.

§. 32. a) autem *add.* 29; Si quis — conponat *des.* 20. b) alii 16. 18; alium 8. 19. c) *deest* 18. d) xx 4.

§. 33. a) XII *add.* 30.

§. 34. a) alium *add.* 19. 24. b) genulo 6; placaverit aut *add.* 24. c) ita ut 18; transp. fuerit aut *des.* 19. d) plagatur 1. e) *deest* 21; sic plagaverit ita ut 19; plagatus aut 20; ita ut *des.* 18. f) claude 19. g) taudragildi 1; taudrail 4; tautragil 9. 19; taudrugil 16; toutragil 13. 14; taudrigil 18; taudregil 8; traudigil 20; toutregil 30; titudragil 37. h) *deest* 18. i) conponatur 13. 14.

§. 35. a) geniculo 1. 12. 16; geniculum 18; genu 30. b) conponatur 13. 14.

1) *Cfr. Pactus II,* 7. 2) *Cfr. Pactus II,* 25; *W. E. Wilda l. c. p.* 747. 748. *De significatione verbi 'tautragil' vide J. Grimm, 'RA.' p.* 94. 630; *Graff V, p.* 501; *Schade l. c. p.* 924 *v. 'tautragil'.* 3) *Cfr. Pactus II,* 8. 4) *Vide infra Glossarium.*

*E codd. A:*

LVII.

64. Si[a] autem[b] articulus[c] prior[d] abscisus[e] fuerit, cum 6 solidis conponat[f, 1].

65. Illi[a] alii[b] articuli[c], si[d] abscisi[e] fuerint[f] toti[g], unusquisque[h] cum[i] 3 solidis[k, 2].

66. Si[a] totum pedem[b] absciderit[c], cum[d] 40 solidis conponat[3].

67. Si[a] a[b] genuculo[c] abscisus fuerit[d, *], cum[e] 50 solidis conponat[f, 3].

68. Si[a] a[b] coxa sursum[c] abscisus[d] fuerit, et exinde[e] vixerit[f], 80 solidos conponat[4].

69. Si[a] autem[b] aliquis[c] alio[d] hernia[e] expresserit[f], cum[g] 3 solidis conponat[h].

*E codd. B:*

LXV.

36. Si autem articulus prior[a] abscisus fuerit, cum[b] 6 solidis conponat[c].

37. Illi autem alii[a] articuli, si abscisi fuerint toti[b], unusquisque cum 3[c] solidis conponatur[d].

38. Si totum pedem absciderit, cum[a] 40[b] solidis conponat[c].

39. Si a[a] genuculo[b] abscisus[c] fuerit[c], 50[d] solidos conponat[e].

40. Si autem[a] a[b] coxa sursum abscisa[c] fuerit[d], et inde[e] vixerit, 80[f] solidos conponat.

41. Si autem[a] aliquis[b] alio[c] herniam[d] expresserit[e], cum[f] 3[g] solidis conponat.

*) et exinde spassaverit *add.* 3.

§. 64. a) Si — conponat *des.* 2. b) *deest* 1; quis autem 3. c) artigulus 1; articulos 10. 12. d) *deest* 10. e) alicuius *add.* 1. f) *deest* 9. 12.

§. 65. a) Si 9; autem *add.* 2. 9. 10. 12; vero *add.* 3. b) alt 1; autem 2. 10. c) artiguli 1; articulis 2. d) *deest* 5. 12. e) abscisus 5. 6. f) fuerent 1; fuerit 6. g) tuti 1; totius 9. h) unaquisque 1. i) *deest* 5—7. k) conponat *add.* 1. 3. 4. 6—8.

§. 66. a) Si totum — conponat *post* §. 63 *inserta, hoc loco desunt* 8. b) pedum 1; totum *deest* 8; alterius quis *add.* 8. c) absciserit 1. d) *deest* 3. 5. 6. 8.

§. 67. a) Si — conponat *des.* 8. b) per 1; autem 2. 3. 5. c) genulus 2; ienuculo 5. 9. 12; geniculo 7. d) *deest* 4. e) *deest* 10. f) *deest* 2. 4.

§. 68. a) *novus titulus incipit* 8. b) ad 3; autem 1. 2. 4—7; *deest* 8; autem a 5. 10. c) supra a genuculo 6; supra genuculo 7. d) *ita* 1. 3. 10. 12; abscisa *rell.* e) inde 1. 2. 5. 10. f) cum *add.* 1. 3. 5. 9.

§. 69. a) Si — conponat *des.* 5; Si quis 3. b) *deest* 3. c) *deest* 3; aliqui 4. d) alium 1. 2. 4. 5. 9. 12; alii 8. e) ernia 1. 5. 8. 9; erniam 10; herniam 6. 7. f) excusserit 1. 2. 5. 9. 10. g) *deest* 6. h) *deest* 4.

§. 36. a) primus 13. 14. b) *deest* 11. 20. c) conponatur 13. 14.

§. 37. a) *deest* 13. 14. 19. b) *deest* 18. c) VI 14; IIII 18. d) conponat 8. 31. 32.

§. 38. a) *deest* 2. 19. b) I 9. c) *deest* 12. 15.

§. 39. a) ad 21; Si — conponat *des.* 10. 13. 14. b) genulo 1; geniculo 16. 18; genu 30. c) absciditur 18. d) XL 4. 8. 19. e) conponatur 16.

§. 40. a) *deest* 18. b) *deest* 2. 6. 8. 9. 13. 14. 21. c) *deest* 20. d) abscisus f. 16; absciditur 18; ascisa f. 20. e) exinde 8. f) L 32.

§. 41. a) *deest* 18. b) alius 18. c) alium 8. 19; alii 16. 18; habeo 20; *deest* 1. d) cervicem 18. e) excusserit 1. 16—18. 19. f) *deest* 1. g) sex 31.

1) *Cfr. Pactus II,* 26. 2) *Cfr. Pactus II,* 29. 3) *Cfr. Pactus II,* 25. 4) *Cfr. infra tit. LXXXVII,* 1.

*E codd. A:*

### LVIII.

Si quis liber liberum[a] in via manus iniecerit[b] contra lege[c] et[d] eum[e] via[f] contradixerit[g] aut aliquid ei tollere voluerit[h], cum[i] sex* solidis conponat[1].

### LIX.

1. Si quis liber liberum in via de caballo[a] iectaverit[b] et eum[c] tullerit[d] et statim reddit[e] in loco[f], addat[g] ei consimilem[h] et[i] 12 solidos[k, 2].

2. Haec omnia[a] conpositio, quod[b] ad viris[c] iudicavimus[d], ad feminis[e] eorum[f] omnia[g] dupliciter** conponatur[h].

### LX.

1. Si quis[a] autem[b] liber liberum occiderit, conponat eum[c] bis octuaginta solidis

*) III 8. **) tripliciter 3. 9.

*E codd. B:*

### LXVI. De[a] eo, qui alteri viam contradixerit.

Si quis liber libero[b] in[c] via[c] manus iniecerit et[d] contra legem ei[e] viam[f] contradixerit aut[g] aliquid ei tollere voluerit[h, *], cum[i] 6 solidis conponat**.

### LXVII. De[a] eo, qui alterum[b] de caballo iactaverit[c].

1. Si quis liber liberum in[d] via[d] de caballo iactaverit et ei[e] tulerit[f] et[g] statim eum[h] reddit in[i] ipso loco, addat[k] ei consimilem[l] et 12 solidos[m].

2. Haec[a] omnis[b] conpositio, quam[c] viris[d] iudicavimus, feminis[e] eorum[f] omnia[g] dupliciter conponant[h].

### LXVIII. De[a] libero, qui[b] liberum[c] occiderit.

1. Si quis autem[d] liber liberum occiderit, conponat eum[e] bis octuaginta solidis[f]

*) et nihil tollit *add.* 30. **) et si aliquid tulit, reddet, cum 12 solidis conponat *add.* 30.

LVIII. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedentibus coniunctum praebent* 5—7. a) libero 6; liberti 7. b) egeciret 1; iniaerit 10; ingecerit 4; aut *add.* 9; et *add.* 10. c) *ita* 1. 5. 10. 12. legem *rell.* d) *deest* 10. e) ei 2—9. f) *ita* 1. 5. 9. 12; *deest* 10; viam *rell.* g) contradixerint 4. h) eum *add.* 6. 7. i) *deest* 10.

LIX. *Codd. A* 1—10. 12. a) caballum 1; capallo 3; cavallo 4. 7. 8. b) *ita* 1. 8—10; iacerit 2; iactaverit *rell.* c) ei 3—9. d) *ita* 1. 2. 4. 10. 12; tollerit 3. 5; tulerit *rell.* e) reddet 9. 12; ei *add.* 3; ipsum *add.* 10. f) locum 8. g) addit 1. 3. 5; addet 4. 9. 10; addedit 12. h) cumsimilem 1. 4. 12. i) cum 1; et cum 3. k) conponat *add.* 1. 3—5. 7.

§. 2. a) omnis 6; *deest* 7. b) quam 6. 7. c) viros 4—9. d) iudicabimus 5. 10. e) feminas 2. 4—9. f) autem 3. g) *deest* 6. 7; si factum fuerit *add.* 8. h) conponat 1. 4. 5. 8.

LX. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebet* 5. a) *deest* 2. 6. 10. 12. b) *deest* 1. 3. 4. c) *deest* 3.

LXVI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2. 4—21. 25—32. 37. a) De libero, qui alii libero in via manus iniecerit *rubr.* 31; *deest rubr.* 4. b) liberum 8. 19; vero 20. c) *des.* 18. d) *deest* 8. 19. e) et eum 8. 19. f) via 19. g) et 18; aut a. ei t. voluerit *des.* 26. h) voluisset 7; noluerit 13; ei tullerit 20. i) *deest* 1. 18.

LXVII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2. 4. 6. 8. 9. 11—21. 27—32. 37. a) Qui alium contradixerit *rubr.* 4. b) alteri viam contradixerit et eum 31. c) eiecerit 31. d) *des.* 9. e) aliquid *add.* 18. f) *deest* 30. g) *deest* 6. 30; non *add.* 15. h) ei 1. 8. 18. 21; *deest* 19. 30. i) et 30. k) reddat 1. 30; addit 4. 19. 20. 21. 28. 29; et *add.* 30; *deest* 18. l) cum similem 11; similem 31. m) conponat *add.* 8. 9. 30.

§. 2. a) autem *add.* 9. 13. 14. b) omnia 8; est 18. c) quod 8. 19; quoad 16. d) ad viris 8; ad viros 9. 13. 14; viros 16. e) feminas 4. 11. 20. 32. 37; ad feminas 8. 16. 19. f) vero 20; *deest* 30. g) *deest* 27. 31. h) conponat 28; conponatur 31; conponantur 1. 8. 16. 37.

LXVIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—21. 24. 27—31. 37. a) *rubr. deest* 4. b) alium *add.* 30. c) alterum 11. d) *deest* 1. 18. 19. e) *deest* 1*b*. 20. f) *deest* 20; si *add.* 6; ad *add.* 8. 19.

1) *Cfr. Pactus II,* 50; *W. E. Wilda l. c. p.* 780. 2) *Cfr. Pactus III,* 22; *W. E. Wilda l. c. p.* 779, *n.* 3.

*E codd. A:*

## LX.

ad[a] filios[b] suos. Si autem filios[c] non reliquid[d] nec heredes[e] habuit[f], solvat eum[g] 200 solidis[h. 1].

2. Feminas autem[a] eorum[b] semper in duplum[c. 2].

3. Medius[a] vero[b] Alamannus[c] si occisus fuerit[d], 200 solidis[e] solvat[f] eum[g] parentibus[h. 3].

## LXI.

1. Si quis[a] alicui[b] amissario[c] involaverit[d], ille[e], cui[f] est, debet[g] probare[h], quod[i] valet[k]. Si enim dicit[l], quod[m] 12 solidos[n] valeat[o], cum duos[p] iuret, quod[q] sic[r] valeat[s], et[t] postea solvat ille[u] fur tale[v], quale[v] ille[w] iuraverit[x], in caput et illius[y] alius[z] octo-

*E codd. B:*

## LXVIII.

filiis[a] suis[b]. Si autem filios non reliquit[c] nec heredes habuit, solvat eum[d] 200 solidis[e].

2. Feminas[a] autem[b] eorum semper[c] in duplum conponat[d].

3. Medius vero Alamannus[a. *] si occisus fuerit, 200 solidis solvat eum[b] parentibus[c], qui[d] eum occiderit.

## LXIX. De[a] eo, qui alterius[b] amissarium[c] furaverit[d].

1. Si quis alicuius[e] amissarium[f. **] involaverit[g], ille, cuius[h] est, debet probare, quantum[i] valet[k]. Si enim dicit, quod duodecim[l] solidos valeat[m], cum[n] duobus iuret[o], quod sic[p] valeat[q]. Postea[r] solvat ille[s] fur[t. ***] talem[u], qualem[v] ille iuraverit[w], in

*) Bavarus vel Al. 18. **) *Glossa:* id est equum, quippe armento equarum, id est 'scelo'[4] 30. ***) si furtivum quidem ille iuraverit, in duos restituat similes VIII geldos solvat *etc.* 18.

a) *deest* 6. b) filius 1; filiis suis 6. c) filius 1. 10. d) relinquit 1. 4. 10. e) heredis 1. f) habit 2; habuet 10. g) *deest* 8. 9. 10. 12. h) soledus 10.

§. 2. a) *deest* 1. 2. 6. 7. b) *deest* 3. c) conponatur *add.* 3.

§. 3. a) Mediis 1; Medios 10. b) autem 2. c) Allamannis 1; Alamannos 10. d) *deest* 9. e) *deest* 12. f) solvatur 6. 7. g) *deest* 6. 7; eorum 12. h) solvatur *add.* 4; suis *add.* 3. 5.

LXI. *Codd. A* 1—10. 12. a) qui 1. b) cui 1; alicuius 3. 4; alterius 8. c) *ita* 2. 3. 12; ammissario 1; amisarium 4; ammisarium 5; amissarium 6—9; amassario 10. d) immolaverit 3. 5. 12. e) illi 1. 5. 10. 12. f) cuius 5. 8. g) debit 1. h) proare 1. i) quantum 6. 7. k) valuit 8. l) dicunt 1; dicet 3. 12. m) *deest* 12. n) *deest* 10. o) valiat 1; valet 7; valuit 8. p) duobus 2. 6. 7; duobus sacramentalibus 3. q) et 1. 5; ut 2. 3. 4. 9; aut 12. r) sicut 2. 10. s) valuisset 8. t) *deest* 6—9. u) illi 2. 4. 5. 8. 12; ei 7. v) talem qualem 6. 7. 8. 10. w) *deest* 1—3; illi 6. 7. 12. x) iuravit 10. y) *ita* 8. 10. 12; illud 6. 7; illos *rell.* z) *ita* 1. 10. 12; aliud 6. 7; *pro* et illius alius 9 *praebet:* ipsum aut similem restituat; alios *rell.*

a) filius 14. b) eius 9. 13. 14. c) relinquid 2. 11. 19. 21; reliquid 9. 28. 29. d) cum 1; *deest* 2. 6. 9. 12—16. 18. 30. e) *deest* 1.

§. 2. a) Feminae 9. 13. 14; Feminis 18. b) vero 18; *deest* 1. 1*b*. 9. c) *deest* 16. 18. 27; *ab hac voce denuo incipit* 3. d) conponantur 8. 13; conponatur 14; conponant 29; id est cccc solidi *add.* 30; *deest* 1. 19.

§. 3. a) Alamanus 14. b) *deest* 18. 30. c) suis *add.* 18. d) q. e. o. *des.* 19.

LXIX. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 11—21. 24. 26—32. 36. 37. a) De eo *des.* 4. b) *deest* 20. c) emissarium 18. 31. d) involaverit 20. 30; id est furatus fuerit *add.* 30. e) alicui 8. 19. f) emissarium 9. 18. 25. 31. g) id est furaverit *add.* 9; id est furatus fuerit *glossa* 30. h) cui 8. i) quod 8. 19. k) valeat 8. l) *deest* 20. m) valet 6. n) cum duobus — valeat *des.* 4. 5. 16. 18. 19. o) coniuret 20. p) tantum 30. q) valeret 30; et *add.* 9. 13. 14. 19. 26. r) sic 26. s) illi 3. 4. 13. 16. 19. t) furtu 1; suo 16. u) tale 20. v) quale 14. 20. w) iuravit 8.

1) *Cfr. supra XLV.* 2) *Cfr. Pactus II,* 39. 40. 3) *Cfr. Pactus II,* 37. 4) *'Schälhengst'; cfr. Graff VI,* 475; *Schade l. c. p.* 787, *v. 'scelo'.*

*E codd. A:*

### LXI.

geldo[a. *] solvat[1] medietatem[b] in auro valentem[c] pecunia[d], medietatem[e] autem[f], quale[g] invenire potuerit[h] pecunia[i].

2. Et si ille[a] talem[b] involaverit[c] equum, quod[d] Alamanni[e] 'marach'[f. 2] dicunt, sic eum solvat[g] sicut[h] et[i] illo[k] amissario[l].

### LXII.

1. Si quis[a] alicui[b] caballum[c] involaverit[d], adpraetiat[e] eum[f] dominus eius[g] cum[h] sacramento[i] usque ad sex solidos, si[k] tantum valet — amplius[l] non[m] quaerat[n], non[o] valet plus — aut minus[p]. Quantum illi[q] ad sacramentum[r] inpraetiaverit[s], in[t] caput[t] tantum[u] restituat fur; octo[v] enim[v] geldus[v], in quale pecunia habet[w].

*) novegildo 1; novigeldos 4. 5; novemgeldos(us) 2. 6. 7. 10.

*E codd. B:*

### LXIX.

caput[a] et illos[b] alios[b] octogeldos[c. *] solvat medietatem[d] in auro[e] valente[f] pecunia[g], medietatem autem[h], qualem[i] invenire potuerit[k] pecuniam.

2. Et[a] si[a] ille[b] talem equum involaverit, quem[c] Alamanni[d] 'marach'[e] dicunt[f], sic[g] eum solvat[h] sicut et[i] illum[k] amissarium[l].

### LXX. De[a] eo, qui alterius caballum involaverit[b].

1. Si quis alicui[c] caballum[**] involaverit, adpretietur[d] eum[e] dominus eius cum sacramento usque ad[f] sex[g] solidos, si tantum valet[h] aut plus[i], aut minus. Quantum ille cum sacramento adpretiaverit, in caput[k] tantum[l] restituat fur; octo[***] enim[m] geldos[n], in quali[o] pecunia habet[p].

*) novemgeldos 8. 12. 19. 24. 27. 29. 36; novem geldis 30; nonigeldos 16; novem wedregildos 1; novigeldos 13. 14. 29. **) id est equum *add.* 30. ***) novem 1—3. 6. 12—15. 17—19. 30; v novigeldos 9.

a) *ita* 3. 12; VIII wirigildos 8; VIII wirigeldus 9. b) medietate 1; *deest* 9. c) valente 2—7. 9. 10. d) pecuniae 10. 12; pecuniam 8; et *add.* 10; *deest* 3. e) medietate 8. 9. f) aut 1. 2; *deest* 10; vero in pecunia 3. g) qualem 2. 3. 6. 7. h) potest 3. i) pecuniae 12; pecuniam 6. 7; *deest* 3.

§. 2. a) quis 8; illi 3–5. 12. b) *deest* 8. 9; tale 1. c) involaverint 3; immolaverit 12. d) quem 6. e) Allamanni 1; Alamna 5. f) mara 1; marahc 4; marah 5; marcha 9; march 12. g) solvant 5. h) sic 3. i) *deest* 4. 10. k) illum 3. 6. 7. 9. 10; illi 4. 12. l) amessario 1; amassario 2. 12; massarium 3; amassarium 5. 10; amissarium 4. 6—9.

LXII. *Codd. A* 1—10. 12. a) qui 9. 12. b) alterius 8. c) cavallum 6—8; caballus 12; caballum — eius *des.* 9. d) immolaverit 12. e) *ita* 1. 3. 12; adpretiet 2. 4—6; adprecet 7; adpreciit 8; adpraecit 10. f) illum 1. g) et 12. h) *deest* 2. 10. i) sacramentum 1. 8. k) et si 3; se 10. l) A. n. q. n. v. *des.* 10. m) *deest* 12. n) *deest* 12; quirat 1; quaeret 9; requirent 4. o) si non 2. p) *sc.* adpraetiat; *cf.* §. 2. q) *deest* 1. 5; ille 3. 6. 7. 9. 10; illum 4. r) sagramentum 1; sacramento 10. s) preciaverit 3; adpretiaverit 7. 8. t) *des.* 4. u) *deest* 3. v) octogildus 1. 4; octogeldos 2. 5; octogildis 10; VIII novigeldos solvat 3; octo enim wirigeldus 9. w) solvat *add.* 8.

a) in caput *des.* 9. b) illud aliud 9. 13. 14. 24. 29. c) octo wedregildos 17; o. weregeldus 2; o. weregeldos 9. d) medietatem in a. v. pecunia *des.* 28. e) et *add.* 31. f) valentem 8. 31. g) pecuniam 16. 18. 20; pecuniae 30. h) aut 2. 11. 21. 32; in argento aut 30. i) qualemcumque 18. k) poterit 8. 18.

§. 2. a) Si autem 18. b) illi 8. c) qualem 1. d) Bavari 18. e) marah 3; marahc 8. 29; march 18. 24. 28. 30; marca 19; marac 20; marhe 31; marad 2. 36. f) vocant 18. g) si 8. h) solverit 32. i) *deest* 8. 18. 20. k) ille 18. l) emissarium 18. 31.

LXX. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 11—21. 24—32. 36. 37. a) De eo *des.* 4; *rubr. deest* 12. b) furaverit 16. c) alicuius 9. 12—14. 30; alterius 18. d) et pretiet 12. 15; adpraetiet 3. 8; adpretiet 1. 1*b*. 2. 5. 6. 16—19. 24; appreciet 9. 13. e) *deest* 20; cum 32. f) *deest* 9; usque ad — ille cum sacramento *des.* 4. g) IIII 28. h) amplius non requirat non valet plus aut minus 19. i) amplius 1. 17. 20. k) se *add.* 11; suum *add.* 18. l) totum 2. m) *deest* 9. 18. n) wedregildo 1; wedregildos 36. o) qualibet 12; qualem 29. p) potuerit 31.

1) *Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 898. 899. 2) *'Mähre'; cfr. Graff II,* 844; *Grimm, 'WB.' VI, v. 'Mähre'.*

*E codd. A:*

LXII.

2. Iumentum[a] tres solidos adpraetiet[b], si[c] tantum valet, aut minus.

LXIII.

1. Si[a] equo[b], quod[c] 'marach'[d] dicunt[e], oculum excusserit aut[f] excurtaverit[g], cum 3 solidis conponat.

2. Illo[a] alio[b] caballo[c] mediano[d] si oculo[e] excusserit[f], solidum unum[g] et[g] semis conponat[h]; et[i] si eum excurtaverit[k], similiter conponat[l].

3. Si[a] enim[b] iumento[c] oculum[d] excusserit[e], medio[f] solido[f]; et si eum[g] excurtaverit[h], ita[i] faciat[k].

LXIV.

Si[a] homo in equo suo caballicaverit[b], et[c] aliquis eum super ipsum[d] placare[e] voluerit et, dum ad illum iniecit[f], illo[g]

*E codd. B:*

LXX.

2. Iumentum[a] tribus solidis adpretiet, si tantum valet, aut minus.

3. Si[a] equo, quem[b] 'marach'[c] dicunt, oculum excusserit aut eum excurtaverit[d], cum[e] 3 solidis conponat.

4. Illo[a] alio[b] caballo mediano si oculum excusserit, solidum[c] unum et semis[d] conponat; et si eum excurtaverit[e], similiter conponat[f].

5. Si enim[a] iumento oculum excusserit[b], medium solidum[c]; et[d] si eum[e] excurtaverit[f, *], ita[g] faciet[h].

LXXI. De[a] eo, qui equum plagaverit, dum[b] hominem[c] plagare voluerit[d].

Si quis homo in[e] equo suo[f] caballicaverit[**], et aliquis[g] eum super ipsum[h] plagare voluerit et[i], dum illum[k] plagare voluerit[l],

*) excurticaverit, id est 'bichurtit'[1] 9.

**) ierit 18; equitaverit 30.

§. 2. a) in *add.* 6. 7. b) adpraecit 5. 10; adpraecet 8. 9; adpraeciat 1. 3. 12; et *add.* 1. 3. 5. c) se 10.

LXIII. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebent* 3—7. 9. 10. 12. a) quis *add.* 1. 5. b) equum 1—3. c) quem 6; Alamanni *add.* 4. 5. d) mar 1; march 3. 12; marah 4; marahc 7. e) si *add.* 10. 12. f) si *add.* 3. g) excorticaverit 3. 6. 7.

§. 2. a) Illi 6. 7. b) alii 6. c) *deest* 8. d) medidiano 9. e) oculum 3. 4. 6—9; oculos 5. f) aut scurtaverit *add.* 3. g) *des.* 10. h) cum precium 1; *deest* 8; conponat et — similiter c. *des.* 3. i) *deest* 2. 10. k) scurtaverit 1; excorticaverit 6. 7. l) ita faciet 12.

§. 3. a) *novus titulus incipit* 6. 7; Si — ita faciat *des.* 12. b) *deest* 10. c) iumentum 1; iumentae 8. d) oculo 10. e) aut excorticatum *add.* 3. f) medium solidum conponat 3, *ubi verba quae sequuntur desunt.* g) eam 1. 2. 10. h) scurtaverit 1; excorticaverit 6. 7. i) similiter 4. k) faciet 2; conponat 8; ita fiat *add.* 4.

LXIV. *Codd. A* 1—10. 12. a) quis *add.* 3. 4. 6—9. b) cabalicaverit 5; cavalicaverit 8; caballecavit 10. c) *deest* 1. 2. d) ipso 1. 8; eum 10; cavallo *add.* 8. e) plagare 2. 6. 7. 9. f) ingecit 1; inieicit 2; iecit 3; eiecit 6. 7; iniacet 10. g) *ita* 1. 2. 12; illum caballum *rell.*

§. 2. a) Iumento 1.

§. 3. a) quis *add.* 16. 19. b) quod 8. 19; Alamanni *add.* 16. 19. c) marah 6; macrh 8; marcha 19; march 18. 24. 27. 28. 30. 31; marac 20; marahc 29. d) scurtaverit 1; excorticaverit 2. 20. e) *deest* 9. 14; cum — excurtaverit (§. 4) *des.* 21.

§. 4. a) Illi 2. 3. 6. 8. 9. 13—16. 18. 28—31; autem *add.* 13. 14. b) alii 16. 18. 31. c) altero dimidio solido 30. d) semissem 12. 29. 31; semi 20. 32; et semis *des.* 30. e) scurtaverit 1; excorticaverit 20. 36. f) *deest* 30.

§. 5. a) *deest* 9. 18. b) vel excurtaverit *add.* 30. c) solvat *add.* 9; conponat *add.* 30. d) *deest* 9. 18; et *etc. des.* 30. e) eam 8; illud *add.* 31. f) scurtaverit 1; excorticaverit 20. g) similiter 20. 26. h) faciat 13. 14. 31; fiat 19; fiet 16; conponat 20.

LXXI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 11—21. 25—32. 37. a) *rubrica deest* 4. b) et dum 8. c) dominum 30. d) vult 1*b*. e) super 30; *deest* 20. f) *deest* 18. g) aliquem 20. h) eum ipsum 8; eum 1; illum 4; ipso 30. i) *deest* 9; et — voluerit *des.* 8. 30. k) ille 16. 37; eum 1; ad illum 19. l) iniecit 19; et *add.* 20.

1) *I. e.* '*gekürzt*'. *Cfr. Graff IV*, 500.

*E codd. A:*

## LXIV.

caballo placat[a], et[b] si ita ad[c] dominum[d] fecisset[e], sic[f] illo[g] caballo conponat, quomodo[h] illo[i] domino[i] [1].

## LXV.

1. Si enim[a] in troppo[b] de[c] iumentis[d] illam[e] ductricem[f] aliquis[g] involaverit[h], licet[i] eam dominum[k] eius adpraetiare[l] 12 solidis. Et quidquid ille[m] adpraetiaverit[n], ille[o] fur[o] furtivum[p] reddat[q] novigildus[r].

2. Alia[a] autem iumenta de[b] grege[b], quae[c] lactantis[d] est[e], cum 6 solidis conponat[f].

3. Alias[a] autem[b], quod[c] adhuc prignis[d] non[e] fuerunt[f], solidis 3 sint[g] adpraetiatas[h].

a) plagat 2. 3. 6. 7. 9. 12; placaverit 8. 9. 10. b) sicut si *pro* et si ita 8. c) apud 3; *deest* 10. d) domino 10; suum hoc *add.* 3; eius hoc *add.* 8. e) fecisset, quomodo illum dominum, sic et illum caballum conponat 3. f) ita 8. g) illum caballum 4. 5. 8—10. h) q. i. d. *des.* 8. i) illum dominum 7. 10; illo domno 2; illo damno 9.

LXV. *Codd. A* 1—10. 12. a) Si quis homo 3. b) tropo 8. 9; trupe do 4. c) *deest* 4. 6. 7. d) iumenta 1. 3. 5; iumentorum 6. 7. e) illa 5. 8. 9. 12. f) ducatricem 1; doctricem 5. 8. 9. 12. g) *deest* 3. h) immolaverit 12. i) liceat 6. 7. 10. k) dominus 3. 4. 9; domino 6. 7. l) ad *add.* 3. m) illi 2. 12; fur *add.* 10. n) *deest* 2. o) *des.* 1. 2; illi 12. p) furtivam 1. 2. 5; furtiva 10; *deest* 8. q) redat 1. r) *ita* 1. 8; novemgeldos 2. 3. 5—7. 10; novegeldos 4; VIIII wirigeldus 9; novigeldus 12; conponat *add.* 3; solvat *add.* 4.

§. 2. a) Alii 1. b) *des.* 3. c) qui 1. 10; quod 5. d) lactantes 3. 12; lactans 6. 7. e) sunt 3; de grege furaverit *add.* 3. f) cumponat 1; *deest* 4.

§. 3. a) Alia 1. 6. 7; alius 10. b) iumentas 3. c) quos 3; qui 4. 5. 7. 9; qui ad 8; quae 6. d) *ita* 3. 9. 12; prignes 1; prignans 4. 8; prignas 5. 10; pregnans 2. 6. 7. e) *deest* 2. f) fuerent 1; fuerint 10; fuerit 4. 6. 7; ad *add.* 3. g) sunt 1—3. h) adpreciata 6. 7; adpreciati 3; adpredicatis 4.

1) *Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 780.

*E codd. B:*

## LXXI.

caballum* eius[a] plagaverit, ita plagam caballi conponat, quemadmodum conponere[b] debuit[c], si[d] dominum[e] eius[f] plagasset.

## LXXII. De[a] eo, qui in[b] troppo de[c] iumentis[c] ductricem[d] involaverit[e].

1. Si enim[f] in[g] troppo** de[h] iumentis illam ductricem aliquis[i] involaverit, licet[k] eam domino[l] eius adpretiare[m] duodecim solidis[n]. Et quidquid[o] ille adpretiaverit[p], ille fur[q] furtivum*** reddat[r] novemgeldos[s] †.

2. Alia autem iumenta de grege[a], quae[b] lactantes[c] sunt[d], cum 6 solidis conponat[e].

3. Alia autem, quae[a] adhuc pregna[b] non fuerunt[c], tribus solidis[d] sint[e] adpretiata[f].

*) illo caballo, et si ita ad dominum fecisset, sic illo caballo conponat, quomodo illo domino *pro verbis sqq.* 19. **) id est 'stuote' *add.* 9; *Glossa:* lege: 'stůte' 30. ***) talem 31. †) octogeldos 18.

a) tamen 30; *deest* 8. b) *deest* 18. 26. 30. c) debuisset 2. 8. 9. 13. 14; deberet 30; *deest* 26. d) *deest* 8. e) dominus 32. f) *deest* 20.

LXXII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 11—21. 25—32. 36. 37. a) De eo *deest* 4. b) *deest* 20. c) *des.* 18. 30. d) *deest* 2. e) furaverit 16. f) *deest* 18. g) *deest* 21. h) de ium. i. ductricem *des.* 26. i) aliquid 20. 26. k) liceat 1. 2. 21. l) dominus 18. m) adpreciaverit 18. n) conponat *add.* 18. o) de *add.* 1. p) adpreciavit 18. q) *deest* 1. 19. r) solvat 18. s) novegildos 17. 28; novigeldis 8; novigeldos 29; novem wedregildos 1; novem wedregeldis 36.

§. 2. a) gregare 3. b) qui 3; qualiacumque 18. c) lactantia 4. 13. 16. 21; lactans 19; *deest* 18. d) sint 18; est 19. e) *deest* 11.

§. 3. a) qui 19. 20. b) praegnantia 16. 21; inpregnata 18. c) sunt 12; fuerint 1. 14. 16. 18. 20. d) *deest* 1. e) sit 20; sunt 8. 29. f) praeciata 8; adpretiate 1; adpreciati 30.

*E codd. A:*

## LXVI.

Si quis[a] autem[a] aliquis[b] homo iecto[c] ferierit[d] prignum[e] iumentum[f], et ipsa[g] abortivum[h] fecerit[h. 1], iectans[i] ipsum puletrum[k] mortuum[l], unum[m] solidum conponat.

## LXVII.

1. Si quis gregem[a] iumentorum ad pignus[b] tulerit[c] et incluserit[d] contra legem[e], cum[f] 12* solidis componat[1] et dimittat[g] et[h] usque ad annum[i] integrum habeat eos[k] in cura[l], qui illos[m] pignoravit[n]. Et si aliquid de[o] ipsa[p] grege in[q] ipso[r] anno[s] perdiderit[t], ille[u], qui[v] pignus tulit[w], semper[x] similem[y] restituat[2].

2. Si autem ipsa grex iumentorum damnum[a] fecerit aut[b] in prado[c] aut in

*) xv 2.

*E codd. B:*

## LXXIII. De eo, qui pregnum[a] iumentum ferierit[b], et[c] abortivum fecerit.

Si[d] autem[e] aliquis[f] homo ictu[g] ferierit pregnum iumentum, et[h] abortivum* fecerit, ita[i] ut[i] iactet[k] ipsum[l] poledrum[m.**] mortuum, unum solidum[n] conponat.

## LXXIV. Qualiter[a] iumenta, quae[b] messem[c] laeserint, includantur[d].

1. Si quis gregem[e] iumentorum ad pignus*** tulerit et incluserit contra legem, cum[f] 12 solidis conponat et dimittat et[g] usque ad annum[h] integrum[i] habeat eos[k] in cura[l], qui[m] illos[n] pignoravit. Et si aliquid[o] de ipsa grege[p] in ipso anno[q] perdiderit[r], ille, qui pignus tulit[s], similem[t] restituat.

2. Si autem ipse[a] grex iumentorum damnum fecerit aut[b] in prato aut in messe

*) *Glossa:* id est 'vervurfet' 30. **) id est 'volon'[3] *add.* 9; *glossa:* id est pullum 30. ***) 'in fant' *add.* 9.

LXVI. *Codd. A* 1—10. 12 *(cfr. infra n. h)*. a) *deest* 3. b) alicus 5. c) iecta 2; iectum 10. d) ficerit 1; *verba seqq.* — fecerit *des.* 8. e) pregnum 6. 7. f) iumentae 3. g) ipsum 2; ipsam 3; ipse 4. 6. 7. 9; *deest* 10. h) adportivum f. 2; abortivam f. 3; adortivum f. 6; abortaverit 12; *in cod. 12, ubi reliqua pars huius tituli deest, sequitur fragmentum II. Pacti.* i) *ita* 5. 8. 9; iactat 1. 2; et per hociectat 3; ut iectat 10; iactant 4; iactans 7; ita ut iactet 6. k) poledrum 2. 6; poletrum 3. 5. 9; polletrum ab 4; pulledrum 7; putrino 10. l) mortuo 10; cum *add.* 7. 8; ab *add.* 3. 9. m) *deest* 1, *ubi numero spatium vacuum relictum est.*

LXVII. *Codd. A* 1—10. 12. a) grege 1. 3. b) pingnis 9. c) tullerit 1. 6. 7. 10. 12. d) inclauserit 1; intus cluserit 3. e) lege 1. 10; *spatium vacuum in* 12. f) *deest* 6. 7. 10. g) demittat 1; dimittite eos 3. h) *deest* 1. 10. i) annus 5. k) eas 10; *deest* 6. 7. l) curam 10; ille *add.* 6. 7. m) illus 1; illas 3. 10; eas 6. 7. n) pignus habet 1; pigneravit 6. 7. o) in 3. p) ipso 3. 6. 7. q) *deest* 3. 10. r) *deest* 10; eodem 3. s) *deest* 10; ñ 1. t) perdediret 1; per 10. u) illi 5. v) in 5; illis *add.* 3. w) tollit 4; tullerit 5; tullit 1. 10. 12. x) *deest* 4. 8. 9. y) similiter 1. 2. 5.

§. 2. a) damno 2. b) *deest* 2. 3. c) *ita* 1. 8; prato *rell.*

LXXIII. *Codd. B* 1. 1b. 2—6. 8. 9. 11—17. 19—21. 25—32. 36. 37; *deest* 18. a) pregnans 4. 16. 21. 28. b) fecerit 3; *deest* 19. c) ad 19. d) quis *add.* 8. 16. 19. 27. e) iumentum 27. f) *deest* 16. g) uno ictu 30. h) ipsum *add.* 8. 19. i) *des.* 19. k) id est proicit *glossa* 30. l) *deest* 1. 16; illum 1b. m) polledrum 3; puletrum 4. 28. 29. 31; poletrum 9. 11. 16. 30; puledrum 21. 32. n) *deest* 9.

LXXIV. *Codd. B* 1. 1b. 2—6. 8. 9. 11—21. 25—32. 36. 37. a) Qui alteri 27; de *add.* 2; De eo, qui iumentum pregnatum, quod messem leserit incluserit *rubrica* 18. b) quem 1; qua 6. c) promessem 1. d) inclaudantur 2. e) de *add.* 3. f) *deest* 4. 13. 14. 18. g) *deest* 27. h) damnum 2. i) et *add.* 20. k) eas 1. 1b. 2. 3. 5. 6. 8. 12. 15. 17. 30; eius 18. l) ille *add.* 3. 16. 30. m) quod 18. n) eos 11; illum 18; *deest* 30. o) ullum 30. p) de ip. gr. *des.* 30. q) *deest* 18. 19. r) perdet 30. s) pignoravit 21; ille q. p. tulit *des.* 30; semper *add.* 19. t) *deest* 4. 13. 20.

§. 2. a) ipsa 11. 17. 19. 20. 27. 29; *deest* 18. b) *deest* 18.

1) *I. e. abortum fecerit.* 2) *Cfr. Pactus V, 4; W. E. Wilda, 'Das Pfändungsrecht', in 'Z. für deutsches Recht' I, p.* 167 *sqq.* 3) *'Fohlen'; cfr. Grimm, 'WB.' III, v. 'Fohle'.*

*E codd. A:*

LXVII.

messe, foris[a] mina et dic[b] domino[c] eius, ut veniat videre, quale[d] damnum fecit[e]; et quantum aestimaverint[f] arbitrii[g], aut tu[h] firmare[i] ausus fueris[k], quod[l] tantum[l] damnum fecissent[m], tantum[n] dominus iumentorum restituat.

3. Si illo[a] pastore de illus[b] iumentus[c] eum[d] aliquis occiderit[e], conponat[f] solidos 40[*, 1].

LXVIII.

1. Si quis in[a] vaccaritia[b] legitima[c], ubi sunt 12 vaccas[d] vel amplius[e], taurum[f] ex ea[g] involaverit[h] vel occiderit[i], tres solidos eum[k] solvat[l, 2], aut[m] qualecumque[n] armentum[o] de ipsa vaccaritia[p] involatus[q] fuerit[q], secundum qualitatem eum[r] solvat[s].

*) x 2.

a) foras 10. b) foris in anona dic 3; foras minavi et dic 4; foris minat et dicat 6. 7; edic dic 9. c) dominus 4. d) qualem 2. 4. 7; quae 10. e) fecerint 3; fecerit 5. f) existimaverit 2; estimaverit 2. 3; existimaverint 4. 6. 7; extimaverint 8. g) arbitrium 4. h) *deest* 10; ille 6. 7. i) adfirmare 10. k) fuerit 6. 7. l) quantum 12. m) fecisset 4. 5. 8. n) quantum 3.

§. 3. a) illum pastorem 3. 5. 7—10; illo pastorem 4; vero pastorem 6. b) *ita* 1. 12; illas 8; illo 2; illis 3. 7. 10; illos 4. 9; *deest* 5. c) *ita* 1. 12; iumentas 8; iumentos 2. 4. 9; iumentis *rell.* d) *deest* 6. 7. e) occiserit 1. 4. f) cum XL solidis conponat eum domino suo 3.

LXVIII. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebet* 12. a) *deest* 12; de 10. b) vacharicia 1; vaccaria 4. 7; vaccariciam 8. 9. c) legitimam 8; legitime 9. d) vacas 1; vaccae 6. 7. e) amplius cum tauro et de illas aliquis involaverit *etc.* 3. f) taurus 12. g) eas 1; eam 10. h) immolaverit 12. i) occiserit 1; cum *add.* 8. k) *deest* 1. 3. 8. l) conponat 3. 8. m) aut — solvat *des.* 10. n) qualecum 1. 2. o) aut de qualiscumque 3. p) vaccaria 4. 7. q) involaverit 1. 2. 4; immolatus fuerit 12; involutus fuerit 7. r) eam 8. s) restituat 8; solvant 9. 12.

*E codd. B:*

LXXIV.

foris[a] minatur[b, *] et dicatur[c] domino[d] eius[e], ut veniat[f] videre[g], quale damnum fecit; et quantum aestimaverit[h] arbitrio[i] aut[k] adfirmare[l] ausus fuerit[m], quod[n] tantum[o] damnum fecisset[p], tantum dominus iumentorum restituat[q].

3. Si vero[a] pastorem illorum[b] iumentorum aliquis[c] occiderit[d], conponat eum solidis 40.

LXXV. De eo[a], qui taurum gregem[b] regentem[c] involaverit aut[d] occiderit[e].

1. Si quis in[f] vaccaritia[g, **] legitima, ubi sunt duodecim vaccae vel amplius, taurum ex[h] ea involaverit vel[i] occiderit, 3 solidis eum[k] solvat[k], aut qualecumque[l] armentum[m] de ipsa vaccaritia[n] involatus fuerit, secundum qualitatem eum[o] solvat.

*) minata, id est 'kitribin' 9. **) *Glossa:* l. 'sueigen'[3] 30.

a) foras 8. 29. b) mina 19; minat 3; mittatur 20; minetur 20. 28. 29; minantur 1*b*. c) dicat 9; dic 19. d) domini 1. e) *deest* 30. f) veniatur 3. g) et videat 18. h) cum *add.* 31. i) arbitri 21; *deest* 26. k) *deest* 20; tu *add.* 19; ille *add.* 30. l) firmare 15. 19. 29; probare 30. m) fueris 19. n) *deest* 2. 36. o) quantum 2. 36; *deest* 13. 14. p) fecissent 2. q) reddat 18.

§. 3. a) illum 8. 19; Si vero — sol. 40 *des.* 20. b) eorum 16; de illo iumentis 19. c) eum *add.* 8. d) perdiderit 18.

LXXV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—21. 27—32. 36. 37. a) De eo *des.* 4. 27; *rubrica deest* 19. b) de grege 30. c) *deest* 30. d) vel 2. 4. 27; et 3. 32. e) occidere 20; aut occiderit *des.* 30. f) *deest* 21. g) vaccaria 1; vacaria 18. h) ex ea *des.* 30. i) aut 18. k) conponat 30. l) qualemcumque 2. 29. m) iumentum 4. 18; animal 30. n) vacaria 1; vaccaria 8. 18. 19. o) *corr.* illud 9. 29; quam habet 30.

1) *Cfr. infra LXXII. LXXIII. LXXIV.* 2) *Cfr. Pactus III,* 24. 3) *Id est grex armentorum. Cfr. Graff VI,* 862; *Schade l. c. p.* 908, *v. 'sweiga'.*

*E codd. A:*

LXVIII.

2. Illa[a] mellissima vacca[b] 4* tremissis[c] licet[d] adpraetiare[e].

3. Illa[a] alia sequentriana[b] solidum[c] unum[c].

4. Illa[a] alia[b] minuta[c] animalia, secundum quod[d] arbitrii[e] adpraetiaverint[f], ita[g] solvatur[g], secundum[h] quod lex habet[i].

LXIX.

Si quis mortaudus[a] baro aut femina[b], qui[c] qualis[d] fuerit[e], secundum legitimum[f] wirigildum[g] suum in novigildo[h.]** solvatur[1],

*) tres 2. **) suum in novigildo *des.* 4. 8—10. 12.

§. 2. a) melissima 1. 10; meliorissima 2; meliosissima 3. b) vacha 1. c) *ita* 1. 10; tremissos 2. 5. 9; tramissas 3; tremissus 12; tremisses *rell.* d) liciat 1; liceat 2. 6. 7; eam *add.* 2. 3. e) praeciare 10; apreciare 12.

§. 3. a) Ille 3. b) sequentrana 2. 4. 5. 10; sequenteriana 8. 9; sequenterianam 6; sequentariana 7. c) cum sol. uno 3.

§. 4. a) Illa a. m. animalia secundum *des.* 5. b) *deest* 2. c) aminuta 8. d) *deest* 3. 10. e) arbitrium 10; arbitrio 3. 5; arbitri 6. 7. f) adpraeciaverent 1; adpretiaverit 2. 4; adpraecietur 10; apraeciaverunt 12. g) ut solvat 10; ita solvantur 4—9; illa minuta animalia *add.* 5. h) secum 2; *deest* 4. i) habit 1; est 4.

LXIX. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebet* 12. a) mortaudos 2; mortaudo fuerit 3; mortho 4; mordauto de quis 5; mordtotos 6. 7; mordtotus 8; morittaudus 9; morthdaudo 10; mortaudu si 12. b) feminam 4. c) *deest* 5; quia 8. d) quale 1; quales 6—9. e) fuit 1. 2. 4. 5; fuerint 6. 7; occiderit *add.* 3; fecerit *add.* 6. 7; erit *add.* 5. f) legitimam 4. g) weregeldum 2. 3. 5; weregildos 4; weregildum 6; widrigeldum 7; wirigeldum 9; wiregildum 12; wirgeldum 10. h) *ita* 1; nove weregeldum 2; novem weregeldum 3; novem weregeldos 6; VIII weregeldo 5; VIIII widrigildos 7.

*E codd. B:*

LXXV.

2. Illam[a] optimam[a] vaccam quatuor* tremissis licet[b] adpretiare[c].

3. Illa[a] alia[b] sequenteriana[c] solido uno.

4. Illa[a] alia[a] minuta[b] animalia[c] secundum arbitrium[d] adpretientur[e] et[f] ita solvantur[g], secundum[h] quod[i] lex habet[k].

LXXVI. De eo, cui[a] mortaudus[b] inputatur.

Si cui[c] mortaudum[d.]** barum[e.]*** aut[f] feminam[g], qui qualis[h] fuerit[i], secundum legitimum weregeldum[k] suum[l] novemgel-

*) tribus 19. 31. **) *Glossa:* l. 'mort' 30. ***) l. virum *add.* 9 *et in glossa* 30.

§. 2. a) Illa meliissima vacca 19; Optimam autem 30. b) liceat 8. 17. 20. c) adpretiari 18; et *add.* 31.

§. 3. a) Illam 15. 16. 27. 36; *deest* 30. b) aliam 15. 16. 27. 36; *deest* 30. c) sequenterianam 15. 16. 27; sequentenaria 3; sequentriana 4; sequentrina 9. 13. 14; sequentriane 11; sequentaria 8; sequens 18; sequestriam 29. 31.

§. 4. a) et 31; *des.* 30; Illa 9. 15; Illa autem 18. b) minore 1; minutia 27. c) autem 30. d) quod arbitris (arbitrii) 8. 19. e) adpretiaverint 8. 19; apraccientur 11. f) *deest* 8. 19. g) solvant 8; solvatur 14. h) *deest* 19. 20. i) sicut 20. k) est 20.

LXXVI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 11—21. 24—32. 36. 37. a) qui 2. 30. 31. b) mordtaudus 1*b*; morttaudus 3. 6. 16. 19. 21. 31. 32; morttaudum 11; mortandus 27; mordtautus *corr.* mordtodus 29; mordtotus 8. 30. c) quis 4. 5. 8. 9. 13. 14. 16. 19. 24. 26. 30. 36. d) mordotum 9; mordthotum 13. 14; mort taudum 11; mordtotum 30; mordtotus 8; mortaudus 20; mortaudo 19; morttaudus 31; morttaudum 1*b*. 3. 6. 17. 21. 28. 32; morttaudit 5. 16. 36; in mortrido 26; inponitur *add.* 15. 21; fecerit *add.* 9. 13. 14. 30; mortau inputatur dum aut 18. e) baro 19; baronem 1; baurum 4; parum 13; sive sit baro 15; sive baro 21; pro baro 31; virum 16. 18. f) sive 15. 21. g) femina 15. 17. 19. 21. 31; inputatur *add.* 31. h) quale 1. 19; quales 8; qualiscumque *corr.* 29; qui qualis fuerit *des.* 26. i) fuit 4; occiderit *add.* 21. 25. 26. 28. 31; fecerit *add.* 24; inputatur *supra lineam add.* 29. k) weregildum 17; wergeldum 18. 36; weregildos 20; werigeldum 4; werigildum 21. l) *deest* 1. 2. 3. 5. 6. 12. 15—18. 20. 28. 30. 36; in *add.* 4. 8. 9. 13. 14. 19.

1) *Cfr. Pactus II,* 41; *cfr. supra XLVIII.*

*E codd. A:*

## LXIX.

cum[a] 24 totos[b] electos[b] aut cum[c] 80, quales[d] invenire potuerit[e], iuret[*].

## LXX.

Si qua[a] mulier gravida[b] fuerit, et per factum[c] alterum[d] infans natus mortuus[e] fuerit, aut si[f] vivus natus fuerit[g] et[h] novem[**] noctes[i, ***] non[k] vivit[l], cui[m] reputatum fuerit[n], 40 solidos solvat aut[o] cum[p] 12 medios[q] electos[r] iuret[1].

## LXXI.

1. Summus[a] boves[b] quinque tremissus[c] valet.

2. Medianus[a] quatuor[†] tremissus[b] valet.

*) De feminis autem omnia dupliciter conponantur *add.* 3. **) octo 6. 8. 9. 10. 12. ***) dies 6. 8. 9. †) tres 1. 2; IIII tres 3.

a) *deest* 4. 9. b) tuttus electus 1; totus electos iuret 3; totus electus 4; tot electos 5; totis electis 6. 7. 10; totulentus 8; totulectus 9. c) *deest* 1. 6. 7. d) qualis 4. 12. e) potuerint 10.

LXX. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebet* 12. a) quis 3. 10. b) grinita 1; prignata 2; gravata 3; gravita 4. 5. c) fectum 1. d) *ita* 1. 12; alterium 4; alicuius 3; alterius *rell.* e) mortuos 1. 12; mortuus — natus *des.* 10; fuerit aut si vivus natus *des.* 2. f) *deest* 3. g) natus f. *des.* 3. h) in *add.* 1. i) noctis 1. 5. 7. 10. k) *deest* 2. 12. l) vivat 10; vivet 4. 8. 9. 12. m) coi 4. n) *deest* 1; cum *add.* 3. o) et 1. p) *deest* 7. 8. q) medio 1. 2; medius 10; medicus 12; mediis 6. 7. r) electus 1. 10. 12; electis 6. 7.

LXXI. *Codd. A* 1—10. 12. a) Si quis 1; optimus 6. b) *ita* 4. 8. 12; bovis 1. 2. 10; bovus 3. 5. 9; bos 6. 7. c) tremissis 1; tremissos 2; transmissus 3; tremisse 4; tremesses 7; tremisses 8.

§. 2. a) Medianum 1; Medianos 5; bovis *add.* 3; M. q. t. v. *des.* 8. b) tremissis 1; tremissos 2. 5. 9; tramissus 3; tremesses 7; tremisses 8.

1) *Cfr. Pactus II*, 30.

*E codd. B:*

## LXXVI.

dos[a, *] solvatur[b], aut cum 24[c] totos[d] electos[e] aut cum[f] 80[g], quales invenire potuerit[**], iuret[h].

## LXXVII. De eo, qui gravidae[a] mulieri natum interfecerit[b].

Si qua[c] mulier gravida[a] fuerit, et per factum alterius infans natus[d] mortuus fuerit, aut[e] si vivus natus fuerit et octo[***] dies[†] non vivet[f], cui inputatum[g] fuerit, 40 solidos solvat aut cum duodecim mediis[h] electis[h] iuret.

## LXXVIII. De pretio bovis.

1. Optimus[a] bos[b] 5 tremissos valet.

2. Medianus[a] 4[††] tremissos[b] valet.

*) *deest* 1. 2. 3. 5. 6. 12. 15—18. 20. **) veridicos poterit 18. ***) novem 1. 9. 13. 14. 19. 20. 27. 29. 30; septem 26. †) noctes 19. ††) III 9.

a) sive VIIII geldos *altera manu add.* 17; novem weregeldos 9. 13. 14. 19; novingeldos 29; novemgeldis 30. 31. b) solvat 8. 9. 20. 31. c) XXIII 9. 30. d) tot 2—6. 8. 11. 12. 15. 16. 17. 20. 21. 27. 28. 32. 37; *deest* 8. 30. e) iuret interfector *add.* 18. f) *deest* 18. 32. g) LXXII 13. h) *deest* 1.

LXXVII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2. 3. 4. 6. 8. 9. 11—21. 25—32. 36. 37. a) gravidam 20. b) interfecit 1; interficerit 3. 6. 8. 27. c) quam 3. d) *deest* 1*b*. e) et 18; aut si v. n. fuerit *des.* 13. 29. 30. f) vixerit 26; supervivet 31; postquam nascitur ille *add.* 18. g) mortaudum reputatum 19. h) medios electos *sive* medius electus 1. 2. 4. 6. 11. 12. 16. 20. 21. 27. 28. 32.

LXXVIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2. 3. 4. 6. 8. 9. 11—21. 27—32. 37. a) Summus 19. b) vos 20; bovis 19; qui *add.* 30.

§. 2. a) Medius 18; autem *add.* 11. b) trem. valet *des.* 30. 31.

*E codd. A:*

LXXI.

3. Minor[a], quod[b] preciatus[c] fuerit.

4. Qui[a] de ipsis aliquid[b] involaverit[c], sicut lex habet, ita solvat[d].

LXXII. De[a] pastore[a] porcario[a].

Si quis pastor[b] porcarius[c], qui[d] habet[e] in gregem[f] 40 porcus[g] et[h] habet[i] cano[k] docto[l] et cornu[m] et iuniore[n], si occisus fuerit[o], 40 solidos conponat[p, 1].

LXXIII.

Legitimus[a] pastor[b] ovium, si[c] octuaginta capita[d] in gregem[e] habet[f] domini sui et occisus fuerit, cum[g] 40 solidis conponat[h, 1].

LXXIV.

1. Si[a] alicuius[b] seniscalco[c, 2], si[d] servus est[3], et dominus eius duodecim vassus[e, 4]

*E codd. B:*

LXXVIII.

3. Minor[a], sicut adpretiatus[b] fuerit.

4. Qui[a] de ipsis[b] aliquem[c] involaverit, sicut[d] lex[e] habet, ita conponat[f, *]

LXXIX. De[a] eo, qui pastores vel artifices[b] occiderit.

1. Si[c] pastor[d] porcorum[e], qui[f] habet in[g] grege[h] 40 porcos et habet canem doctum[i] et cornu et iuniorem[k], si[l] occisus fuerit, 40 solidis conponatur[m].

2. Legitimus pastor ovium, si 80 capita in grege habet domini[a] sui[a] et occisus fuerit, cum 40 solidis conponatur[b].

3. Si alicuius[**] siniscalcus[a], qui servus est, et dominus[b] eius[b] duodecim vassos[c]

*) aut cum nominatis electis duodecim iuret *add.* 18. **) qui dispensator est *add.* 9.

§. 3. a) Minus 1; *deest* 8; autem bovis *add.* 3. b) quid 2. 12; quidquid 3; qui 4; sicut 7. c) adpreciatus 2. 3. 7. 8. 10. 12; adpreciatum 6.

§. 4. a) Quid 7. b) aliquem 2. c) immolaverit 12; immolatus fuerit 3. d) *ita* 1. 2. 9; solvet 12; conponatur 10; solvatur *rell.; rubr. seqq.* de pastores pecorum *verbo* solvatur *coniungit in textu* 4.

LXXII. *Codd. A* 1—10. 12. a) *des.* 3. 4. 5. 8. b) pastur 1. c) porcorum 3. 5. 8; porcarum 9. 12. d) quod 1. e) habit 1. 10. f) *ita* 5. 8. 9. 12; grege *rell.*; suo *add.* 3. g) porcos 2—7. 9. h) *deest* 6. 7. i) habit 1. k) cane 4. 5. 10; canem 3. 6—9. l) *ita* 4. 10. 12; ductu 1; ducto 2; doctum *rell.* m) corno 9. 10. 12; cornum 4. 8. n) iuniorem 3. 6—9; iuniorum 4; suo *add.* 10. o) cum *add.* 3—5. p) conponatur 4. 8. 10.

LXXIII. *Codd. A* 1—10. 12. *Codices, exceptis* 1. 2, *titulum cum antecedenti coniunctum praebent.* a) Si quis legitimum pastorem *etc.* 3; letimus 7. b) pastur 1. 8. c) qui 3; *deest* 8. d) *deest* 5. e) grege 2—8. f) habit 1. g) *deest* 6. 7. h) conponatur 4.

LXXIV. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebent* 3. 4. 6—10. 12. a) Si — conponat *des.* 1. 2. b) quis alicuius 8; aliquis cuius 9. c) seniscalcus 3. 4. 7; siniscalcus 5; seniscalvus 6; siniscalcu 8; siniscalcho 9; seniscalcum 10. d) etsi 3. e) vassos 3. 5. 6. 12.

§. 3. a) *deest* 1. b) et pretiatus 1*b*. 3. 4. 6. 8. 9. 11. 12. 16. 32; pretiatus 1.

§. 4. a) Quod 4; Si quis 18. b) illis 20. c) aliquis 20; aliquid 19. d) secundum quod 18. e) *deest* 1. f) solvatur 19.

LXXIX. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 11—21. 25—32. 36. 37. a) De pastore porcario *rubr.* 19. b) artificos 27; vel artifices *des.* 30. c) Si quis 8. 19. 24. d) pastorum 20. e) porcarius 19. 24; pecorum 32. f) *deest* 1. g) *deest* 18. 20. h) *deest* 18. i) *deest* 30. k) discipulum 30. l) *deest* 1. 2. 3. 6. 9. 12—16. 18. 30. m) conponat 9. 27. 31.

§. 2. a) *deest* 30. b) conponat 1. 9. 31.

§. 3. a) seniscalcus 4. 16. 19. 31; siniscalchus 30; sinscalches 9; siniscacus 14; sinischalcus 18; *deest* 1. b) domini sui 2. c) bassos 16; bassus 36; fassus 19.

1) *Cfr. LXVII,* 3. 2) *'Altknecht' cfr. Graff VI,* 483; *Schade l. c. p.* 766, *v. 'siniscalh'.* 3) *Ex verbis:* si servus est, *apparet, seniscalcum non semper servum fuisse. Cfr. H. Brunner, 'D. RG.' I,* 235. 4) *De vassis cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], 1, *p.* 222; *H. Brunner, 'D. RG.' I,* 234. 235.

*E codd. A:*

LXXIV.

infra domum[a] habet, occiderit[b], 40 solidos conponat[c].

2. Si[a] mariscalco[b. 1] alicuius[c], qui[d] super[e] 12 caballos[f] est[g], occiderit[h], 40[i] solidos[i] conponat[k].

3. Si[a] cocus[b], qui iuniorem habet[c], occidatur[d], 40 solidos conponat[e].

4. Si[a] pistor[b], similiter[c].

5. Faber[a], aurifex[b] aut spatarius[c], qui publice[d] probati sunt[e. 2], occidantur[f], 40[g] solidos[g] conponat[h. 3].

LXXV.

1. Si quis cum[a] alicuius[b] ancilla

*E codd. B:*

LXXIX.

infra domum habet[a], occisus fuerit[b], 40 solidis conponatur[c].

4. Si mariscalcus[a], qui super duodecim caballos est[b], occiditur, 40 solidis conponatur[c].

5. Si coquus[a], qui iuniorem habet[b], occiditur, 40 solidis conponatur[c].

6. Si[a] pistor[b], similiter.

7. Faber[a], aurifex[b] aut spatarius[c], qui publice probati sunt, si occidantur[d], 40* solidis conponantur[e].

LXXX. De eo[a], qui cum ancilla vestiaria[b] et[c] genitiaria[d] concubuerit[e].

1. Si quis[f] cum alicuius ancilla vestia-

*) LX 19.

a) domo 3; domus 4. b) *ita* 12; occiditur 6. 7; *deest* 8. 9; si occisus fuerit cum 3. 4; si hocciderit 5; et occisus fuerit 10. c) conponatur 4. 10.

§. 2. a) Si quis 3. b) marahscalcum 8; marescalcus 4; mariscalcus 6. 7; mariscalcu 3; marischalco 9; marescalcum 10. c) alicuiusque 4. 12; cuiusque 8; ad cuiusque 9; *deest* 6. 10. d) queque 4; quiq 5. e) supra 2. f) caballus 1. 4. 8. 9. 10. g) *deest* 4. 5. 8. 9. 12; habet potestatem si eum 3. h) et occisus fuerit 10; occiditur 6. 7; cum *add.* 3. i) similiter 10. k) conponatur 4. 6. 7.

§. 3. a) quis *add.* 3. b) cogus 9; quocus 4. 5; quoquis 10. c) habit 1. 10; si *add.* 3. 4. d) occidetur 1; occiditur 2. 6. 7; occisus fuerit 3; cum *add.* 3. 4. e) conponatur 4. 6. 7. 9. 10; *deest* 2.

§. 4. a) *novus titulus incipit* 12; Similiter pistorem qui eum occiderit cum 40 solidis conponat *pro* Si p. sim. 3. b) pistorem 1; pister 9. c) conponat *add.* 6. 7; cum XL *add.* 12.

§. 5. a) faberum 1; Si quis faber 3; Si faber 6. 7. b) arifex 4; artifex 5; aurefex 10. c) spatario 1; spatarium 2. d) puplici 1; per publice 10. e) si eum *add.* 3; si *add.* 4. f) occidit 1; aliquis occiderit 2; occidatur 3. 12; occiditur 4; occisus fuerit 6. 7; *deest* 10. g) similiter 6. 10. h) conponatur 3. 10; conponantur 4. 7.

LXXV. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebent* 6. 7. 12. a) *deest* 1. 2. 4. 8; eum 9. b) alicui 1; *deest* 8.

a) si *add.* 8. 27. 29. 31. b) fuisset 1. c) conponat 2. 3. 9. 18.

§. 4. a) maricalcus 8; marescalcus 1; marachscalcus 13. 14; marscalcus 18; mariscalco 19. 20; alicuius *add.* 19. b) si *add.* 27. c) similiter faber, aurifex — conponantur (§§. 5. 6) *hoc loco praebet* 15.

§. 5. a) cocus 9. 11. 13. 15. 18. 29. 30. 31; coccus 8. 14. 28; cuccus 4; Si coquus — conponatur *des.* 1. 2. 3. 6. 12. 20. 21. b) *deest* 18; aut pistor *add.* 30. c) solvatur 8; *deest* 19.

§. 6. a) *deest* 9; si p. similiter *des.* 30. b) pistorem 15; pastor 6. 16. 19. 25. 26. 37.

§. 7. a) Si faber 1. 8. 11; Si faber — conponantur *hoc loco des.* 15; *cfr. supra* §. 4, *n.* c. b) artifex 5. 16. 18. 27. c) ispatarius 3; spatharius 1. 16. d) occidatur 3. e) conponat 1. 3. 9; conponatur 12.

LXXX. *Codd. B* 1. 1b. 2—6. 8. 9. 11—21. 24—32. 37. a) de eo *des.* 4. b) vesteraria 20. c) vel 18. d) cenitiaria 1. 4; genecceria 11; gentiaria 21; ienitiaria 19; et genitiaria *des.* 30. e) concumberit 20. f) autem *add.* 9. 13. 14.

1) *'Pferdeknecht'. Cfr. Grimm, 'WB.' VI, v. 'Marschall'.* 2) *Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' II*[3], 1, *p.* 271. 272. 3) *Cfr. Pactus III,* 27. 28.

*E codd. A:*

## LXXV.

vestiaria[a] concupuerit[b] contra voluntatem[c] eius[d], cum[e] 6 solidis conponat[1].

2. Et[a] si[b] alia[c] pulicula[d] de genitio[c, 2] priore[f] concupuerit[g] aliquis cum ea[h] contra voluntatem eius[i], cum[k] sex* solidis* conponat[l].

3. Si quis[a] de[b] illas[c] alias[d] de[e] genitio contra voluntatem eius[f] concupuerit[g], cum[h] 3 solidis conponat[i].

## LXXVI.

1. Si quis aliquem[a] foco[b] in nocte[c] miserit[d], ut[e] domus[f] incendat seu[g] et[h] sala sua[i], et inventus et[k] probatus fuerit, omnia[l], quid[m] ibidem arsit[n], similem[o] restituat et super[p] haec[q] 40 solidos conponat[q].

*) solido 2. 10; III solidis 6.

a) ancillam vestiariam 2; a. hostiaria 12; a. vestigaria 3. b) concubuerit 2. 3. 6. 7; concupierit 12; concupuerunt 4. c) voluntate 8. 9. d) *deest* 8. e) *deest* 7. 12.

§. 2. a) *deest* 6. b) *deest* 1. 2. 4. 10; sin 5. c) cum 6. 7. d) pullicula 1. 10; policula 2; publicula 5; pulicla 8; puella 6. 7. e) genecio 2. f) priorem 2; priora 4. g) concubuerit 2. 3. 6. 7; concupierit 4. 12. h) eam 1; cum ea *des.* 6. 7. i) concubuerit *add.* 6. k) *deest* 6. 7. 12.

§. 3. a) *deest* 3. b) cum 6. 7; *deest* 1. c) illis 6. 7. 9. 12. d) aliis 6. 7. e) in 4; *deest* 12. f) *deest* 9. 12. g) concubuerit 2. 3. 6. 7. 10; concupierit 4. 12. h) *deest* 6. 7. i) solvat 12; conponatur 7.

LXXVI. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebent* 6. 7. a) aliquis 1. 8; alium 3. b) fogo 1; focum 3; vogo 9. c) nocentem 5. 10; noctem 8. 12; nocto 4. d) supramittit 3. e) in 1; et 3. f) domum 6—9. 12; eius *add.* 3. 5. 9. 12. g) aut 3; *deest* 8. h) ut 1. 2; vel 8; *deest* 3. 5. i) suam 6. 7; *deest* 8. k) aut 3; *deest* 1. l) omne 6. m) *ita* 1. 9. 10; quod 2; qui 12; quicquid *rell.* n) arsa fuerit 1; arserit 3. 4. 8; arserunt 6. 7. o) similiter 1. 2. 4; simile 6. p) insuper 9. q) *deest* 2.

*E codd. B:*

## LXXX.

ria[a] concubuerit[b] contra voluntatem eius, cum[c] 6* solidis conponat.

2. Et si[a] cum puella[b] de genitio[c, **] priore[d] concubuerit aliquis[e] contra voluntatem eius, cum 6 solidis conponat.

3. Si quis cum aliqua[a] ex[b] illis[c] aliis[d] de genitio[e] contra voluntatem eius[f] concubuerit, cum 3 solidis conponatur[g].

## LXXXI. De[a] eo, qui incendium super alium in[b] nocte[c] miserit.

1. Si quis super[d] aliquem[e] focum in nocte[f] miserit, ut domum eius incendat seu[g] salam[h] suam, et inventus et probatus fuerit, omne[i], quod[k] ibidem arsit[l], simile[m] restituat et super haec 40*** solidos conponat.

*) v 30. **) id est 'genezze'[2] *add.* 9; l. textrinum; l. camnatam *glossa* 30. ***) LX 19.

a) vestiria 14; vesteraria 20; et genitiaria *add.* 19. b) cucunberit 20. c) *deest* 3.

§. 2. a) *deest* 11. b) alia puligula 19. c) nenitio 1; genitia 5. 26. d) *deest* 2. 12. 15. e) cum ea *add.* 2. 13. 14. 19; cum eam *add.* 1.

§. 3. a) alia qua 20; aliqua ex *des.* 8; cum aliqua *des.* 19. b) et 1. 2. 3. 6; de 16. 19. c) *deest* 16. d) alias 1. 19; alio 16; *deest* 9. 37; de *deest* 16. e) negotio 2. f) eorum 8; *deest* 1*b*. 2. 3. 6. 11. 12. 15. 20. 28. 32. 37. g) conponat 1. 3. 8. 9. 18. 19. 27. 30. 31; *deest* 14.

LXXXI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 11—21. 24—32. 36. 37. a) De eo *des.* 27. b) *deest* 30. c) noctem 8; nocentem 21. d) per 6; aliquem super 12. e) alium 27. f) noctem 6. g) *deest* 14; et 18; seo 20; et *add.* 1. 2. 3. 5. 6. 8. 12. 15. 18. 19. 24. h) scalam 5. 18. 30. i) omnia 19. 27; omnem 1*b*. 11. 20. k) quidquid 20; quae 19. l) arserit 9; cum *add.* 31. m) similem 2; similiter 20. 27.

1) *Cfr. Pactus III,* 24. 2) *'Frauengemach'. Cfr. Schade l. c. p.* 300; *v. 'genez'.*

*E codd. A:*

## LXXVI.

2. Si enim[a] domus[b] infra curte[c] incenderit aut[d] scuria[e] aut[f] granica[g] vel cellaria[h], omnia similiter[i] restituat et cum[k] 12 solidis conponat[1].

## LXXVII.

1. Si quis stuba[a], ovilem[b], porcaritia[c] domum[d] aliquis concremaverit[e], unicuique[f] cum[g] 3* solidis conponat[h] et similem[i] restituat[k].

2. Servi[a] domum[b] si incenderit[c], cum 12 solidis conponat[d] et similem[e] restituat[f].

3. Scura[a] servi si incenderit[b], cum[c] 6** solidis conponat et[d] similem[e] restituat[f].

*) XII 4. 6. 7. **) V 6. 7.

*E codd. B:*

## LXXXI.

2. Si enim[a] domum infra curtem[b] incenderit aut scuriam* aut graniam[c] vel[d] cellaria[e], omnia[f] similia[g] restituat et cum 12 solidis conponat.

3. Si quis stubam[a.**], ovile[b.**], porcaritiam[c] domum[d.***] alicuius[e] concremaverit[f], unamquamque[g] cum 3† solidis conponat et similem[h] restituat.

4. Servi[a] domum si incenderit, cum 12 solidis conponat et similem[b] ei[c] restituat.

5. Scuriam[a] vel graneam[b] servi si[c] incenderit[d], cum[e] 6 solidis conponat et similem[f] restituat.

*) *Glossa:* l. horreum 30. **) *Glossa:* stabulum ovium 30. ***) *Glossa:* stabulum porcorum 30. †) XII 8. 19. 27. 29. 30; VI 12. 16. 36.

§. 2. a) *deest* 1. 2. 4. 10. b) domo 1; domum 6. 7. c) curtem 5. 6. 7. d) *deest* 9. e) scura 1; scuriam 6. 7; *deest* 8. 9. f) *deest* 8. g) cranica 5; granicam 6. 7. h) celaria 1. 10; cellario 12. i) simel 1; similem 3; similia 6. 7. 8; simile 12; *deest* 9. k) *deest* 6.

LXXVII. *Codd. A* 1—10. 12. *Codices, exceptis* 1. 2, *hunc titulum cum antecedenti coniunctum praebent.* a) stuppa 4; stupa 5; staba 6; s t a b u l a 7; stubam 3. 8; tuba 12; aut *add.* 3. b) ovile 6. 7. 10; vel *add.* 6. 7. c) porcaria 1. 4. 5; porcaritiam 3—6. 7; vel *add.* 3. d) domus 3. e) cocremaverit 1; congremuerat 5; congremaverint 7; congregmaverit 10. f) unamquamque 6. 7; *deest* 5; domo *add.* 3; domos incenderit *add.* 2; domo si incenderit *add.* 4; domum si incenderit *add.* 6. 7. g) cum — restituat. Servi *des.* 1. 5; cum — similem restituat (§. 3) *des.* 2; cum *deest* 3. 6. 7. h) *deest* 3. i) similiter 10. k) et s. r. *des.* 3.

§. 2. a) Servi — restituat *des.* 5. b) domo 1. 12. c) incenderint 6. 10. d) *deest* 10. e) similiter 4. f) restituant 6.

§. 3. a) Si quis scuriam servi 3; Granicas (granica) servi si 4. 8. 9; Si scuriam vel granicam servi 6; Scuriam vel granicam servi si 7; Si escuria servus 10. b) incenderint 4. c) *deest* 6. 7; cum — spicaria servi incenderit (§. 4) *des.* 1. d) et s. r. *des.* 3. e) ei *add.* 8; similiter 4. f) restituant 6; conponat 10.

§. 2. a) autem 18; *deest* 19. b) curte 20. c) granicam 8. 19. 24; granario 1; graniciam 9. 13. 14; grania 20; granarium 31 *et e corr.* 29. d) aut 27. e) celaria 3. 19; cellarium 31 *et e corr.* 29. f) omnibus 30. g) similiter 19. 20. 27; simile 30.

§. 3. a) stupam 4. 9. 13. 14. 25. 29. 30; stuba 5; scabam 20; stuppam 24; tubam 19. 26; vel *add.* 29. 30. 31. b) ovilem 9. 19; obilem 20; vel *add.* 9. 14. 27. 29. 30. 31. c) porcarium 1; porcariam 17. 36. d) *deest* 8. 30. 36. e) aliquis 1—4. 8. 11. 13. 14. 32; *deest* 9. 30. 31; aliquam 18; aliquid 20. f) incenderit 18. g) unumquemque 1. 30; unamquemque 11; unumquodque 18; unaquamque 20; domum si incenderit *add.* 19. 27. 29. 30. h) ei *add.* 2. 6. 8. 9. 13. 14. 19. 29; simile 18.

§. 4. a) Servi — restituat *des.* 2. 3. 6. 12. 19. 30. b) simile 20. c) *deest* 4. 9. 18. 20. 28.

§. 5. a) Si scuriam 15 *et e corr.* 9; Scuriam — restituat *des.* 8. 19, *sed in* 8 *altera manu in marg. add.* b) graniciam 9. 13. 14; granarium 31. c) *deest* 15. 20. d) incenderint 4. e) *deest* 18. f) simile 31.

1) *Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 940 *sqq.*

*E codd. A:*

LXXVII.

4. Si[a] enim[b] spicaria[c] servi[c] incenderit[d], cum 3* solidis conponat[e], et si[f] domino[g], cum[g] 6, et[h] similem[i] restituat[k].

LXXVIII. De canibus[a] siusibus[b. 1].

1. De[c] primo[d] cursale[e], qui primus[f] currit[g], qui[h] eum[h] involaverit[i], 6 solidos conponat.

2. Qui secundum[a], solidos[b] 3** conponat[c].

3. Illo[a] doctore[b], qui hominem[c] ducit[d], quod[e] 'laitihunt'[f] dicunt, furaverit[g], cum[h] 12 solidis conponat.

4. Bonus[a] canis porcaritius[b], ursaritius[c],

*) VI 5. **) VI 3.

*E codd. B:*

LXXXI.

6. Si enim[a] spicarium[b. *] servi incenderit[c], cum[d] 3[e] solidis conponat, et[f] si[g] domino[h], cum[i] 6 solidis, et similem[k] restituat.

LXXXII. De canibus seusibus[a] vel aliis[b] furatis aut[c] occisis.

1. Si quis canem seusium[d. **], primum cursalem[e], qui primus[f] currit[g], involaverit, solidos 6 conponat.

2. Qui secundum[a], cum[b] solidis 3 conponat.

3. Qui[a] illum ductorem, qui hominem sequentem[b] ducit[c], quod[d] 'laitihunt'[e] dicunt[f], furaverit, 12 solidos conponat.

4. Bonum[a] canem[b] porcaritium[c. ***],

*) *Glossa:* l. 'spichere' 30. **) id est 'suise' *add.* 9; *glossa:* 'hessehunt'[2] 30. ***) *Glossa:* qui capit porcos silvestres 30.

§. 4. a) Si spicario servi 2. b) quis *add.* 3; *deest* 2. 4. c) spicarium s. 3; spicario servum 4; piscaria s. 6; spicariam s. 7. d) incenderint 10. e) *reliqua usque ad tit. LXXXIV. des.* 12. f) *deest* 1. 2. 4. 5. g) dominicum 6. 7. h) *deest* 4. i) simile 5; similiter 4. k) *quae infra in titulo XCIV. proponuntur, hoc loco quasi partes huius tituli adiunctas praebet* 3.

LXXVIII. *Codd. A* 1—10. a) canis 2. 3. 10; canem 9; Si quis cursale seusiu *pro* De — De 8; Si quis canem seusium primum cursalem *pro* De — cursale 6. b) de usibus 2; seuussibus 3; seusis 7; seusibus 5. 10; seusi 9. c) Ad 10. d) primaria 2; primalio 4; primario 3. 5. 6. 7. 9; *deest* 8. e) *deest* 8. f) primis 4; prius 5. g) *deest* 3. h) *des.* 8. i) cum *add.* 3.

§. 2. a) secundo 2—5. 7. 10; currit *add.* 3; cum *add.* 1. 3. 4. 5. b) *deest* 6. 7. c) *deest* 2. 5. 6. 7; solidos 3 c. *des.* 9.

§. 3. a) Illum 3. 6. 7. b) ductore 2. 4. 10; doctorem 8. 9; ductorem 6. 7. c) sequenter *add.* 2. 3; sequentem *add.* 4; homine sequente 10; sequitur *add.* 5—9. d) *deest* 6. 7; ducet 4. e) quem 3. 6. 7; qui 4. f) laytiaunt 1; Alamanni leidihunt 3; leidihunc 4; leitihunt 6; leitiunt 7; latidiunt *sive* laudiunt 5; laidi 10; dicunt *deest* 1. 8; que eum *add.* 3. g) fur 6. h) *deest* 3. 6—9.

§. 4. a) Bonis 1. 5. b) porcarius 2. 4. 9. 10; vel *add.* 3. c) *deest* 1. 6; qui *add.* 5.

§. 6. a) *deest* 9. 18. 19. b) spicariam 8. 16. 24; spicaria 5. c) incenderint 4. d) *deest* 15. 18. 20. e) XIII 37. f) *deest* 9. g) *deest* 16. 19. h) domini 8. 9. 18. 28. 31; domo 3; dominico 1*b*. i) *deest* 16. 18. k) simile 31.

LXXXII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2. 3. 4. 6. 8. 9. 11—21. 24. 27—32. 36. 37. a) seucibus 20. b) *deest* 30. c) vel 1. 1*b*. 8; aut o. *des.* 18. d) De canibus seusibus *pro* Si — seusium 19; suum 1; seucium 20; seusum 24. e) cursorem, id est qui 30; cursarem *corr.* 31; de primario cursale *pro* p. c. 19. f) prius 8. 20. g) qui eum *add.* 19.

§. 2. a) canem *add.* 18. b) *deest* 1. 2. 16. 18. 19. 30.

§. 3. a) *deest* 19. b) sequenti 2; sequitur 18; qui h. s. ducit *des.* 4. c) *deest* 18. d) quem 1. 2. 4. 9. 13. 14. 16. 18. 19. 21. 24. 30. e) laidiunt 1; laicihunt 3; leiteund *corr.* leitehund 8; laitehunt 9; laithunt 12; laitihunc 16. 17; latrinum 18; laeitihunt 19. 30; laidihunt 36; laidibunt 26. f) dicimus 30.

§. 4. a) Bonus 8. 19. 24. b) canes 8; canis 24; qui *add.* 18. c) porcarium 1. 12. 18. 20; porcarius 19. 24.

1) *Cfr. Müllenhoff apud Waitz, 'D. alte Recht d. sal. Franken' p.* 293; *Diez, 'Etym. WB.' I, v. 'segugio', et infra n.* 2. 2) *'Hetzhund'; cfr. Graff IV,* 977; *Grimm, 'WB.' VI,* 2, *v. 'Hetzhund'.*

*E codd. A:*

LXXVIII.

vel qui[a] vaccam[b] aut[c] taurum[d] prendit[e], si[f] occiderit[g] aliquis[h], cum[i] 3 solidis conponat; vel[k] si[l] veltrives[m.1] leborarius[n] probatus[o] eum[p] occiderit, cum[q] 3* solidis[r] conponat.

5. Si quis canem[a] pastoralem[b], qui lupum[c] mordit[d] et pecus[e] ex ore eius discutit[f] et ad[g] clamorem[h] ad aliam vel[i] tertiam villam[k] currit[l], et[m] eum aliquis occiderit, cum[n] 3 solidis conponat.

6. Si quis[a] canem, qui curte[b] defendit alicuius[c], occiderit[d], cum[e] uno[f.**] solido conponat. Et si[g] ipse canis eum per vestimentum adpraehenderit[i], et[k] eum[k] quasi nolens[l] percusserit, et mortuus[m] fuerit[n], iuret, ut[o] per invidiam[p] non fecisset, nisi ad[q] defen-

*) VI 5. **) tres 4. 6. 7.

a) *ita* 8; *deest rell.* b) vacha 1; vacca 2. 4. 5. 9. 10. c) et 2. 4—7. 9. 10; vel 8. d) tauro 1. 2. 4. 6. 10. e) prindit 1. 2. 3. f) illum *add.* 2; quis alterius *add.* 8. g) eum *add.* 3. h) *deest* 8. i) *deest* 3. 6. k) *deest* 3; *verba* vel — conponat *des.* 2. l) si quis 3; *deest* 4. 9. m) veltris 4. 5. 9; veltrix 3. 10; veltre 6; veltrem 7. n) leporalis 3. 10; leboralis 5; *deest* 6. 7. 9. o) probatum 6. 7; qui *add.* 3; quis *add.* 5. p) *deest* 6. 7. q) *deest* 3. 6. 7. r) eum *add.* 10.

§. 5. a) canum 10. b) pastura . . em 1; pasturalem 10. c) lupa 4. d) mordet 4. e) pecum 8. f) *ita* 1; excutit 2. 3. 10; exducit 4; tulit 6. 7. 9; extollit 5; tollit 8. g) ad *deest* 1. 2. 4—6. 10. h) clamore 4. 6. i) ad *add.* 6—9. k) villa 5. l) cucurrit 3. m) si *add.* 3; et eum aliquis *des.* 8. n) *deest* 6.

§. 6. a) *deest* 1. 2. 4—7; enim *add.* 3. b) curtem 3. 5—9. c) aliquis 1; *deest* 3; d) occideruut 6. e) *deest* 6—9. f) *deest* 2. 5. 10. g) se 10; *deest* 2. 4. 9; autem *add.* 5. h) canus 1; canes 4. i) adprehendit 6; adprehenderat eum 4; aliquem. Et si eum *add.* 3. k) *des.* 1. 4. l) volens 9; volensque *add.* 3. m) mortuos 1. 4. n) fuerit tunc iurare debet, ut non per invidiam hoc fecisset, set semetipsum defendere voluisset. Tunc donet *etc.* 3. o) quod 4. 6. 7. 10. p) invidia 1. 2. q) se 1—3; se ad 4—7.

1) *Cfr. Diez, 'Etym. WB.' I, v. 'veltro'.*

*E codd. B:*

LXXXII.

ursaritium[a.*] vel qui[b] vaccam et[c] taurum prendit, si[d] occiderit aliquis, cum[d] 3 solidis conponat. Si[e] veltrum[f.**] leporalem[g] probatum[h] aliquis[i] occiderit, cum[d] 3 solidis conponat.

5. Si quis[a] canem[b] pastoralem[c], qui lupum mordit[d.***] et pecus ex[e] ore[e] eius tollit[f] et ad[g] clamorem[g] ad aliam vel ad[h] tertiam villam currit[i], occiderit[k], cum 3[l] solidis conponat.

6. Si[a] canem, qui[b] curtem defendit, aliquis occiderit, cum[c] solido[d] conponat. Et[e] si ipse canis eum[f] per vestimentum[g] adprehendit[h], et eum quasi nolens[i] percusserit[k], et[l] mortuus fuerit, iuret[m], ut per invidiam non fecisset, nisi se ad defenden-

*) *Glossa:* qui capit ursos 30. **) velrem, id est 'uunth' 9; 'uuindum' 18; *glossa:* 'uuint' 30. ***) 'bizit' *add.* 9.

a) ursarium 1*b*. 18; ursarius 19. b) *deest* 19. c) aut 20. d) *deest* 18. e) vel si 19. f) veltrem 1. 8. 17. 18. 27. 30. 31 *et e corr.* 6; veltrevum 24; veltris 19. g) leporalis 19; leporarium 20. h) probatus 19. i) eum 19.

§. 5. a) eum 18; *deest* 20. b) autem 4. c) pastorem 14. d) mordet 16. 19. e) *des.* 27. f) tulit 9; excutit 19. g) a clamore 8. 13. 14; ad *deest* 20. h) *deest* 1. 9. 19. i) cucurrit 6; et eum aliquis *add.* 8. 19; et si eum *add.* 27. k) *deest* 19. l) XII 18.

§. 6. a) Si — sol. conp. *des.* 21. b) in *add.* 14. c) uno *add.* 1. 4. 13. 14. 20. 32; solidum unum 31. d) III solidis 8. 18. e) *deest* 4. f) dum 15; si 18. g) vestimenta 1*b*; cum *add.* 18. h) adprehenderit 19; prendit 20. i) volens quasi 4. k) percussus 18; occiderit 31. l) *deest* 18; et mortuus fuerit *des.* 21. m) *deest* 20; cum V nominatis *add.* 18.

*E codd. A:*

LXXVIII.

dendum[a], donet[b] alio[c] catello[d], qui[e] iugo[f] transpassare possit[g].

LXXIX.

Si quis[a] aliquam[b] clausuram in aquam[c] fecerit, et ipsa[d] aqua[e] inflaverit, et in[f] hoc aliquis[g] pecus alicuius[h] negaverit[i] vel famulus[k] vel[l] infans, quidquid ibi[n] negavit[o], similem restituat[p], unicuique[q] secundum legem suam[r] conponat[s].

LXXX.

Si quis molinum[a] aut qualecumque[b] clausuram[c] in aquam[d] facere[e] voluerit[e], sic faciat[f] ut neminem[g] noceat[h]. Si[i] autem[k]

*E codd. B:*

LXXXII.

dum, et donet alium catellum, qui iugum transpassare[a.*] possit[b.**].

LXXXIII. De[a] eo, qui aliquam[b] clausuram in aqua fecerit et ibi[c] aliquid negaverit[d].

1. Si[e] quis aliquam[f] clausuram in aqua[g] fecerit, et[h] ipsa[i] aqua[k] inflaverit et ibi[l] alicuius pecus necaverit[m] vel[n] famulus vel infans, quidquid[o] ibi negaverit, simile[p] restituat, unumquodque[q] secundum legem suam[r] conponat.

2. Si quis mulinum[a] aut qualemcumque[b] clausuram in aqua facere voluerit, sic faciat, ut nemini[c] noceat. Si autem nocuerit,

*) id est 'uberscriten' 9. **) Quod si eum nocte, omnibus dormientibus, dum atrium latrando custodiunt, extra umbram sepis occiderit: domino canis praesente et iudice ducis, teneat eum per caudam et de omni genere frugum circumfundat[1] et sic solus iuret: 'Quia solvi eum per caput meum'; iudici vero III solidos conponat et securus est *add.* 18.

a) defedendum 1; tunc *add.* 3; et *add.* 7. b) donit 1; donec 5. c) alium 3. 5—9. d) cadello 1; catellum 3. 5—9. e) quod 7. f) iuvo 1. 2. 10; iugum 3. 6. 7; iugo novo 4; iuco 5. g) potest 4.

LXXIX. *Codd. A* 1—10. a) mulinum *add.* 3. b) aliam 8. c) aqua 1. 6. 7. d) ipsam 2. 3. 4. 10. e) quam 1; aquam 2. 3. 4. 10. f) *deest* 1. 2. 6. g) aliquod 7. 8; *deest* 3; aquis 4; aliquos 5; ibi *pro* hoc aliquis 6. h) *deest* 8. i) mortuum fuerit 8; necaverit 3. k) famolus 8. 10. l) seu 8; aut 3. m) vel *add.* 3. n) ibidem 8. 10; *deest* 1. o) negaverit 2. 4—7. 9. 10; necaverit 3; negatum fuerit 8. p) restituatur 1. q) et uniuscuiusque 3. r) *deest* 1. 3; legem *deest* 10. s) cumponat 1; *deest* 6. 7.

LXXX. *Codd. A* 1—10. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebent* 3. 4. 10. a) mulinum 3. 5. 6. 8—10. b) qualemcumque 2. 3. 6. 7. 9. 10. c) clausura 1. 10. d) aqua 1. 6. 7. 10. e) fecerit 10. f) fiat 10. g) nemine non 10; nemini 2. 3; in eam *add.* 4. h) nociat 1. i) Si — non noceat *des.* 1. k) quis 4.

a) transportare 4; transpassere 21. b) potest 17.

LXXXIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2. 3. 4. 6. 8—21. 27—32. 36. 37. a) De eo *des.* 4; *deest rubr.* 19. b) aliquem 20. c) ubi 32. d) anegaverit 1. 16; necaverit 18. 27. 30. 31. e) *hanc paragraphum post* §. 2 *praebent plerique codd. B;* Si aliquam 9. f) aliquem 32. g) aquam 1*b*. 2. 3. 4. 6. 11. 12. 15. 21. 32. h) *verba* et i. a. i. *des.* 19. i) ipse 32. k) inde *add.* 9. l) in hoc 19; aliquis *add.* 19; et ibi *des.* 1*b*. m) anegaverit 16; negaverit 2. 3. 10. 11. 16. 17. 21. 27. 30. 31. n) vel f. vel infans *des.* 30. o) quaecumque 18. p) similem 8. 9. 14. 19. 20. q) unicuique 19; unumquoque 20; unumquodque quod est 30; et *supra lineam add.* 29. r) *deest* 12. 19. 21.

§. 2. a) molendinum 8. 9. 13. 14; l. molendinum *glossa* 30. b) qualecumque 3. 20. c) neminem 8; nemine 20.

1) *Cfr. ad hanc legem J. Grimm, 'RA.' p.* 668—670.

*E codd. A:*

## LXXX.

nocuerit, rumpatur[a] usque[b] dum[c] non noceat. Si[d] ambas ripas[e] suas[f] sunt[g], licentiam habeat[h]; si autem una[i] alterius[k] est[k], aut[l] roget[l], aut[m] conparet[n].

## LXXXI.

Si quis[a] contentio orta fuerit inter duas[b] genealogias[c, 1] de termino[d] terrae[e] eorum, unus dicit[f]: 'Hic[g] est[h] noster terminus'[i], alius[k] revadit[l] in alium[m] locum[m] et dicit: 'Hic est[n] noster terminus', ibi[o] de[p] praesente[q] sit comis[r, *] de plebe[2] illa[s], ponat[**] signum, ubi isti[t] voluerint[u], et[v] ubi alii[w] voluerint[x] terminos[y], et[z] girent[a, 3] ipsam[b] contentionem[c]. Postquam girata fuerit, veniant[d] in medium et de[e] praesenti[f] comite[g] tollant de ipsa terra, quod Alamanni[h] 'corfo'[i] dicunt, et rama[k] de ipsis arboribus

*) homo 8. 9. **) in medio *add.* 1.

a) rumpat 3—5. b) quae 9; que 5. 10. c) *deest* 3. d) Et si 3. e) rivas 4. 5. 9. f) ambae ripae suae 6. 7. g) tunc *add.* 3. h) habiat 1. 5; habet 2—4; habit 10. i) ripa *add.* 3. k) alterum 8. 9. l) aut eam r. 3; aut rogat 9; aut *deest* 6. m) vel 3. n) cumparet 1; conparat 3; conparit 8.

LXXXI. *Codd. A* 1—10. a) qua 2. 6. 7. b) duabus 2; duos 4. 5. c) geneallogias 1. d) terminum 10. e) terre 1. 2; terra 7. f) ubi nundicunt *pro* unus dicit 1; *deest* 8. 9. 10. g) haec 6. 7. h) terminus *add.* 5. i) minus 8. k) alius — terminus *des.* 1. 8; autem 5. l) vadit 2. 4. m) alio loco 2. 4. n) *deest* 6. o) ubi 1; ibidem 3. 8. p) *deest* 3. 8; in 7. q) praesens 10. r) comes 3. 6. 7. 10. s) illic 9. t) iste 4. 10. u) voluerent 1; voluerit 4. 9. 10; voluerunt 5—7. v) et — voluerint *des.* 8. 9. w) ille alius 10. x) voluerent 1; voluerit 10; voluerint 3. y) terminus 1. 5. 10. z) *deest* 8. 9. a) gerant 1; girant 2; egerunt 4. 6. 7; gerunt 5; egerint 8; erigerint 9. b) ipsa 4. 8. c) contempcionem 1; t e r r a m c o n t e n t i o s a m 2. d) venient 1. 4; veniunt 3. 5. e) *deest* 3. f) praesente 2—7. 9. g) comiti 10. h) Allamanni 1. i) curffo 2; zurft 3; curf 4; zurufd 7; curffodi 6. 8; surfo 9; zuruft 10; quod curfodiunt et 5. k) ramos 6. 7.

*E codd. B:*

## LXXXIII.

rumpatur[a] usque[b] dum non[c] noceat. Si ambae[d] ripae[e] suae[f] sunt[g], licentiam[h] habeat; si autem una alterius[i], aut roget[k], aut conparet.

## LXXXIV. De his[a], qui de terra sua inter se contendunt[b].

Si qua[c] contentio orta fuerit inter duas[d] genealogias[*] de termino terrae eorum, et[e] unus dicit: 'Hic[f] est noster[g] terminus'[h], alius revadit in alium locum et dicit: 'Hic est[i] noster terminus', ibi[k] praesens[l] sit comes[m] de plebe[**] illa et ponat[n] signum, ubi iste voluerit, et ubi[o] ille[p] alius[q] voluerit terminum, et girent[r] ipsam contentionem[s]. Postquam girata[t] fuerit[u], veniant[v] in medium et praesente[w] comite[w] tollant[x] de ipsa[y] terra, quod[z, ***] Alamanni[a] 'zurf'[b] dicunt, et ramos de ipsis[c] arboribus[d] infigant[e] in ipsam terram, quam

*) *Glossa:* l. generationes vel gentes 30. **) terra 18. ***) Bavari vel *add.* 18.

a) rumpat 19. b) *deest* 9; ad *add.* 20. c) nemini 30. d) ambas 1. 19. e) ribae 14; ruas 19. f) suas 19; sua 20. g) *deest* 4. h) licenter 18. i) est *add.* 1. 16. 31; sit *add.* 30. k) rogat 6; eroget 27.

LXXXIV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—21. 24. 27—32. 36. 37. a) de his *des.* 4. b) contenderint 31. c) quae 16. d) duos 20. e) *deest* 19. 20. f) hoc 18. g) *deest* 12. h) et *add.* 20. 30. i) *deest* 9. k) ubi 16. 32; ibique 30. l) de praesenti 19. m) et *add.* 11. n) ponet 18. o) ibi 19. 27; et ubi i. a. voluerit *des.* 15. p) et *add.* 32. q) *deest* 9. r) egerunt 8; iurent 1; gerent 19; girant 1*b*. 2. 11. 14. 20. s) contemptionem 20; et *add.* 30. t) iurata 1; giratam 2. u) est 18; ut *add.* 29. v) veniat 14. 20; venient 11; veniunt 18; conveniant 30. w) de praesente 19. x) tollent 18; tollat 20. y) illa 9. z) quod A. z. dicunt *des.* 20. a) Alanni 24; *deest* 19. b) curffodi 1*b*. 2. 3. 6. 12. 15—17; curffo 1; zcruf 4; zurft 9. 18; zurfodi 8; turst 14; curso 19; zurb 11; carffod 18; zturf 21. 25. 26. 32. 37; zuruft 29. 30; cursfo 36. c) arboribus ipsi 20. d) et *add.* 8. e) et figant 1*b*.

1) *'Sippen'. Cfr. G. Waitz, 'D. VG.' I*[3], *p.* 83; *H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 84. 2) *I. e. de pago.* 3) *'Umgehen'. Cfr. A. Heusler, 'Institutionen' II, p.* 68.

*E codd. A:*

LXXXI.

infigant[a] in ipsa[b] terra, quod[c] tollunt[d. 1], et illas genealogias[e], qui[f] contendunt, levent[g] illa terra[h] praesente[i] comite et comendent[k] in[l] sua[m] manu. Ille[n] involvat[o] in[p] fanone[q. 2] et ponat sigillum[r] et[s] comendet[t] in[u] manu[v] fidele[w] usque ad[x] constituto[y] placito[z]. Tunc spondeant[a] inter[b] se[b] pugna[c] duorum. Quando parati[d] sunt ad pugnam[e], tunc[f] ponat[g] ipsa[h] terra in medio[i] et tangant[k] ipsa[l] terra[l] cum[m] spatas[n] suas[n], quos[o] pugnare habebunt[p], et testificent Deum[q] creatorem, ut[r], cui[s] sit iustitia[t], illi[u] donet[v] Deus[w] victoriam[x], et pugnent[y]. Qualis[z] de ipsis[a] vicerit[b], ipse[c] possedeat[d] illa[e] con-

a) infigunt 1; inficant 9. b) ipsam terram 3. 6. 7. c) quam 3. 6. 7; *repetendo add.* 5: quod Alamanni curf dicunt et rama de ipsis arboribus infigant in ipsa terra quod *etc.* d) tollent 5; tollant 8. e) geneallogias 1; ipsas g. 3; illa genealogia 5. 8; illa genealogias 9. f) quae 3. 7. g) de 1; levunt 4. 9; levant 6. 7; levut 5. h) illam terram 3. 6. 7. 9. i) praesenti 1. k) commendant 9; comendant 6. 7. l) ibi 4; *deest* 5. m) sua mano 1; suam manum 6. 10. n) et ille 2; Illa 5. o) invovat 8; involat 10. p) suo *add.* 3; *deest* 8. 9. q) fanonem 8; fanono 9. r) segillum 10. s) *deest* 8—10. t) comendit 8. u) ad 8; sua *add.* 9; *deest* 5. v) mano 10. w) fideli 2; fidelem 8; fidei 5. x) *deest* 1. y) constitutum 6; studium 8; studio 9; stitudo 10. z) placitum 6. 7; *deest* 1. 8. 9. a) spondeat 3; pondeant 7. b) in terre 1. c) pugno 10; pugnam 6. d) parata 4. e) pugna 1. 3. 4. 9. 10. f) *deest* 8. 9. g) ponant 5. 10; *deest* 8. 9; in *add.* 4. h) ipsam terram 2. 3. 6. 7. i) veniat 8; in medio — terra *des.* 2; medium 3. k) tangat 4. 7. l) eam 3; ipsam terram 5—7; terra *deest* 8. 9. m) con 9. n) spadas suas 1; spatis suis 7; spacis suis 6. o) *ita* 2. 4. 9. 10; quod 1. 5; qui 3. 8; cum quibus 6. 7. p) *ita* 1. 2. 4. 10; debent 3. 5—8; debunt 9. q) dominum 4. r) et 8; *deest* 3. s) cuius 6—8. 10. t) iusticiam 5. u) illo 5. v) donit 1. w) *deest* 3. 8. 9. x) victuriam 1; victoria 8. 9; ipsius sit victori *pro* i. d. D. v. 10. y) ponent 1. 2; pugnet 9. z) et qui 3; quales 8. 9. a) his duobus 3. b) vincerit 3. 8; vincet 10. c) ipsi 2. 5; ille 8. d) possediat 1; possedeant 2; possideat 3. 6—8. e) illam contentionem 3. 5—7; illa rem unde inter eos contentio fuit 8.

*E codd. B:*

LXXXIV.

tollunt, et illae genealogiae, quae contendunt, levant illam[a] terram praesente comite et commendent[b] in sua[c] manu. Ille[d] involvat[e] in[f] fanone[g] et ponat[h] sigillum[i], commendet[k] fideli[l] manu usque ad[m] statutum[n] placitum. Tunc spondeant[o] inter se pugnam duorum[p]. Quando parati[q] sunt[r] ad pugnam, tunc ponant ipsam terram in medio et tangant ipsam[s] cum[t] spatis suis[t], cum[u] quibus pugnare debent[u], et testificentur[v] Deum creatorem[w], ut, cuius sit iustitia, ipsius[x] sit et[y] victoria, et[z] pugnent[a]. Qualis de ipsis[b] vicerit[c], ipse possideat[d] illam[e] contentionem[f], et illi alii

a) ipsam 1; *deest* 30. b) commendant 1*b*. 8. c) suas manus 9; suam manum 20. 30. d) illi 19. e) involvet 16. 18; involvant 19; volvat 20. f) *deest* 31. g) fanonem 27. h) *deest* 1; ponant 19. i) et *add.* 4. 9. 11—13. 16. 17. 19. 31. k) commendetque 8; commendans 31; *et corr.* 29. l) in fidelem manum 9. 14; fidei manu 30; in sua manu 19. m) in 27. n) statum 4. 8. 18. 20. 29; constito 19; statuum 3. o) spondeat se pugna 20. o) postea *add.* 29. 30. 31. p) parata 3. r) sint 1. 20. s) eam 4. 9. 11. 20. 27. 28. 30. 31; eum 29; terram *add.* 8. 13. 14. 19. t) *deest* 18. u) quod pugnare habebunt 19. v) testificent 19. 20. w) suum *add.* 20. x) *deest* 18; illi donet victoriam 9. 13. 14. 19. y) *deest* 1. z) *deest* 6. a) pugna 16; post haec *add.* 30. 31. b) illis 18. c) vincerit 1; devicerit 27. d) possedeant 6. e) ipsam 18. f) terram 26.

1) *Cfr. H. Brunner, 'Zur Rechtsgeschichte der röm. und germ. Urkunde.' p.* 276. 277; *K. Lehmann, 'Die altnordische Auflassung', in 'Z. d. Sav.-Stift.' V, 'Germ. Abth.' p.* 84 *sqq.* 2) *Cfr. supra p.* 117, *n.* 2.

*E codd. A:*

LXXXI.

tentione, et[a] illi[b] alii[c] praesumptione[d], quare[e] proprietate[f] contradixerunt[g], cum[h] 12 solidis conponant[i].

LXXXII.

Si quis fugitivum servum alterius[a] susciperit[b] et sequenti[c] domino[d] aut[e] illa[f] die aut, quando potest[g], contradixerit[h] et[i] eum[k] a[l] lege reddere[m] noluerit, tunc vadat[n] ad principem, quod[o] ille habet[p], ut ei iustitiam[q] faciat; et cum[r] 12* solidis solvat[s] eum[t], quare[u] contra lege[v] eum[w.]** recepit[x].

LXXXIII.

1. Si quis pignus[a] tullerit[b] contra legem[c] aut servum aut equum[d], postquam illum[e] ad[f] suam[g] domum duxerit[h], et ille servus ibi hominem occiderit aut ille equus aliquid[i] damnum[k] fecerit[l], ille[m] damnus

*) *ita* 1; XL 2—8. 10; X 9. **) eum eidem domino e iure et contradixit et recepit 8.

a) *verba* et i. a. p. *des.* 10. b) ille 3. 9. c) *deest* 1; alius 3. d) pro pr. 3. 4; praesumptores 6. 7; propter presumptionem 5; q u i p r e s u m s e r u n t 8. e) *deest* 4. 8; quare pr. contrad. *des.* 5. f) proprietate 8. 10. g) contradixerit 3. 9; c o n t r a d i c e r e 8; contradixerat 10. h) *deest* 6—9. i) conponat 3. 4.

LXXXII. *Codd. A* 1—10. a) alius 3. b) susceperit 3. 6—8; acceperit 10. c) sequentem 2. 4. 6. 7. 9; sequente 3. 10. d) *ita* 1. 3; dominum *rell.*; eius *add.* 3. e) in *add.* 3. 5. 6. 7. 9. f) illo 3. g) et *add.* 10. h) contradixerunt 4. i) *deest* 5. 9. 10; ei 8. k) eum a lege *des.* 10. l) secundum 8. m) redere 1; redde 10. n) vadit 9. o) quem 3. 6. 7. p) habit 1. q) iustitia 8. 9. r) *deest* 6—8. s) conponat 3. 6—9. t) ei 3. 7. 8. u) qui 2; eo quod 3; *deest* 7. v) legem 2—4. 6. 9. 10; contra lege *des.* 5. w) eis 9; *deest* 3. x) recipit 1; acciperat 3.

LXXXIII. *Codd. A* 1—10. a) alicui *add.* 3. b) tulerit 3. 6—9. c) lege 10. d) caballum 9. e) *deest* 10. f) in 5—9. g) sua 1; suum 3. 4; *deest* 5. h) reciperit 5. i) aliquam 1. 5; aliquod 3. 4. 6. 7. k) damno 9. l) *deest* 3. m) illud damnum 6. 7.

*E codd. B:*

LXXXIV.

praesumptiosi[a], quia[b] proprietatem contradixerunt[c], conponant[d] cum[e] 12 solidis.

LXXXV. De eo, qui servum alterius fugientem acceperit[a] et sequenti domino contradixerit.

Si quis fugitivum[b] alterius[c] servum susceperit et sequenti domino aut[d] in[e] illa[f] die aut, quando poterit[g], contradixerit eum et[h] reddere noluerit, tunc vadat[i] ad principem, quem[k] ille[l] habet, ut[m] ei[n] iustitiam faciat; et cum[o] 40* solidis conponat eum[p], quia contra legem eum[q] recepit[r].

LXXXVI. De eo, qui servum in[a] pignus[a] susceperit, et[b] si[c] ipse[d] servus aliquod damnum fecerit[e].

1. Si quis pignus tulerit[f] contra legem aut servum aut equum, postquam illum in domum suam duxerit[g], et ille servus ibi[h] hominem occiderit aut ille equus[i] aliquod[k] damnum fecerit, illud[l] damnum ad illum[m]

*) LX 1; XII 20.

a) praesumptuosi 8. 15; praesumptores 9; praesumptione 19; praesumptori 18. b) qui 3. 8. 9. 14. 27. c) contradixerit 1. 20; contradixerat 18. d) conponat 18. 31. e) *deest* 8. 13. 16. 17. 18. 27.

LXXXV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11. 13—21. 27—32. 37. a) receperit 4; repperit 31. b) fugientem 18. c) alicuius 30. d) *deest* 18. e) *deest* 6. 9. 19; illo 13. 14. 18. 29. f) potuerit 8. 9. 13. 14. 31. g) lege *add.* 8; a lege *add.* 19. h) vadit 1. 32. i) quam 1; que 20; quod 19. k) *deest* 30. l) et 2. 16. m) illi 27. n) *deest* 8. o) *deest* 8. p) ei 30; *deest* 9. 18. q) *deest* 18. r) suscepit 9. 14. 31; accepit 30.

LXXXVI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—21. 27—32. 37. a) indignus 1. b) ut 11; *verba sqq. rubr. des.* 19. c) *deest* 4. 31; sub se servus 20. d) *deest* 27; ipsi 16. e) fecit 2. f) *deest* 18. g) duxit 31. h) qui 20. i) aut *add.* 20. k) *deest* 1*b*. l) illum 3. 20. m) alium 17; illum p. qui *des.* 18.

*E codd. A:*

## LXXXIII.

ad illum[a] perteneat[b], qui illus[c] pignus[d] tullit[e], non ad illum[f] dominum, cui[g] illus[h] pignus fuit[v].

2. Si autem[a] dominus[b] pignus voluntarius[c] dederit[d] pro[e] aliqua re[f] alicui[g], et ille[h] pignus, quando datus[i] est[k], ibi aliquid[l] damnum fecerit, dominus[m] eius, qui dedit[n], damnum[o], quod factum[p] est[q], simile[r] restituat.

## LXXXIV.

Si quis[a] res suas post[b] alium hominem invenerit[c], quidquid[d] sit[e], aut mancipia[f] aut[g] pecus[h] aut aurum[i] aut[k] argentum[l] aut alia spolia[m], et ille[n] reddere[o] noluerit et contradixerit et post haec convictus[p] est[q] ante[r] iudicem, aut[s] similem aut ipsum reddat[t] et cum[u] 12* solidis conponat, quare[v] proprietate[w] mea[x] contradixit[y].

*) XV *corr.* XII 5.

a) *deest* 3. b) perteniat 1; pertineat 5—8; pertineant 3; pertinet 4. c) *ita* 1; illos 2. 4. 9; illum 3. 5; illud 6. 7; *deest* 8. 10. d) pignum 3; contra legem *add.* 8. e) tulit 2. 3. 5—9; tullit — ille pignus *des.* 4. f) illo domino 1; dominum 8. g) cuius 3. 6—8. h) *ita* 1; illud 7; ille 2—5. 9. 10; *deest* 6. 8. i) fuet 10.

§. 2. a) enim 4. b) domnus 1. 2. 10. c) volumptarius 1; voluntarie 3. 8. d) dediret 1; alicuius *add.* 3. e) per 8. f) aliqua rem 4. 10; aliquam rem 3. 5. g) alicuius 8; *deest* 3. h) illi 4; illud 6. 7. i) datum 6. 7. k) fuit 7; fuet 10; enim *add.* 1. l) aliquod 3. 6. 7. m) domnus 1. n) pignus *add.* 8. o) *deest* 9. p) factus 1. 4. q) alterum in loco *add.* 3. r) similem 2—4. 8. 9.

LXXXIV. *Codd. A* 1—10. 12 *(cfr. n. g)*. a) homo aliquis *add.* 3. b) per 5. c) inveniret 1. 10. d) quid 1. e) siat 1; est 2; segat 4; sicut 9. f) mancepia 8; mancipium 5. g) *inde ab hac voce denuo incipit* 12, *cuius codicis scriptura multis huius et sequentium titulorum locis mutilata et deleta est.* h) pecora 3. i) aurus 1. k) nec non 3; vel 2. 6. l) argentus 1. m) spetiae 8. n) illa 5. 8. 10. 12; illi 3. o) redere 1. p) convinctus 1; convectus 10. q) fuerit 3. 6. 7. r) aput 10. s) et 4. t) redat 1; reddet 10. u) *deest* 6—8; aut *pro* et cum 4. v) quia 3. 6. 9; quare quia 8. w) proprietatem 4—7. 9; probrictatem 10. x) *ita* 1—3. 12; eius 4—7. 9; alterius 8; *deest* 10. y) contradixerat 3; contradixerit 6. 7; aput se habens contradixit 8.

*E codd. B:*

## LXXXVI.

pertineat, qui[a] illud[b] pignus tulit, non ad illum[c] dominum[d], cuius illud pignus fuit[e].

2. Si autem dominus voluntarie[a] pignus dederit[b] pro aliqua re alicui, et[c] illud pignus, quod datum[d] est, ibi[e] aliquod damnum fecerit[f], dominus eius[g], qui dedit, damnum[h], quod factum est, simile[i] restituat.

## LXXXVII. De eo, qui alteri[a] res suas apud[b] se inventas contradixerit[c].

Si quis[d] res suas apud alium hominem invenerit, quidquid sit, aut[e] mancipia[f] aut pecus aut[g] aurum[h] aut argentum aut alia spolia, et illa[i] reddere noluerit et contradixerit et post[k] haec[k] convictus[l] est[m] ante iudicem, aut simile[n] aut ipsum reddat et cum 12* solidis conponat[o], quia proprietatem eius[p] contradixit[q].

*) XV 5. 16; XLII 12.

a) quod 8. b) illum 20. c) alium 2. 4. d) dampnum qui 18; d. cui illu 20. e) fuerit 2. 3. 16. 30; dedit 18.

§. 2. a) illud *add.* 1. b) *inde ab hac voce deficit* 11 *usque ad titulum XC.* c) et — datum est *des.* 30. d) dictum 27; quod d. est *des.* 18. e) ubi 28; tunc 30; ad *add.* 1. f) fecit 31. g) *deest* 1. 3. 16; aliud illi 30. h) pignus 1; qui d. d. q. f. est *des.* 30. i) similiter 20; *deest* 3; ei *add.* 16.

LXXXVII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—6. 8. 9. 12—21. 25—32. 36. 37. a) alterius 20. b) a. s. i. *des.* 19. c) contradixerunt 3. d) alteri *add.* 19. e) *deest* 8. 9. 13. 14. f) mancipium 8. g) *deest* 18. h) currus 1. i) ille 1. 2. 9. 13. 14. 19. 20. 21. 27. 32. k) postea 2. 9. 13. 14. 28. 31. l) victus 1. m) fuerit 1. 16—18. 20. 21. n) similem 1. 2. 19. 27; restituat *add.* 13. 14. o) eum *add.* 27. p) *deest* 18. 30. q) contradixerit 1. 14. 27; dicit 9; contraxit 20.

*E codd. A:*

### LXXXV.

Si qui[a] fratres[b] post mortem patris eorum aliquanti fuerint[c], dividant[d] portionem patris eorum. Dum haec non[e] fuerit[f] factum, nullus[g] rem suam dissipare[h] faciat, usque dum aequaliter[i] partiant[k, 1].

### LXXXVI.

1. Si quis[a] hominem occiderit et negare voluerit, cum 11* nominatos[b] iuret et alios tantos[c] advocatos[d] in arma sua[2] sacrata[e, **].

2. Pro[a] quatuor tremisses[b] cum[c] uno[c, ***] sacramentale[d] iuret[e].

3. Tres[a] solidos et tremisse[b] cum duos[c] sacramentales[c] iuret[d].

4. De sex solidos et tremisse[a] cum

*) *ita* 1. 2. 4. 8. 9. 12; XII *rell.* **) sacramenta 1. 5. 8—10. ***) tres 4.

LXXXV. *Codd. A* 1—10. 12. a) *ita* 1. 2; quis *rell.* b) fratris 10. c) fuerent 1; fuerunt 4. d) devidans 1; dant 8; devidant 10. e) *deest* 10. f) fuerint 5. g) nullius 1. h) disparare 1; dispare 2; disparem 3; disipare 5; dissepare 10. i) aequale 5. 9. 10. 12; aequaviliter 8. k) faciant 3; parciantur 4; percipiant 6. 7.

LXXXVI. *Codd. A* 1—10. 12. a) homo *add.* 3. b) nominatus 1. 4. 10. 12; nominatis 6. 7. c) alius tantus 1. 12. d) advocatus 1. 10. 12. e) sagramenta 1.

§. 2. a) Per 9. b) tremissos 2. 5. 9; tremissas 3; tremesses 7; tremissis 10; tremissus 12. c) et cum 1. d) sacramentales 4. e) iurit 8.

§. 3. a) Pro III 5; De sex 10. b) tremissem 1; tremisso 2. 10; tremissa 3; tremesse 7. 8. c) duobus sacramentalibus 6. 7. d) iurit 8; *verba* cum duos — sex sol. et tr. (§. 4) *des.* 1. 4. 10.

§. 4. a) tremisso 2. 3. 9; tremesse 7.

*E codd. B:*

### LXXXVIII. Ut[a] fratres post mortem patris eorum hereditatem non dissipent[b], antequam[c] dividant eam.

Si qui[d] fratres post mortem patris eorum aliquanti[e] fuerint, dividant portionem[f] patris eorum[g]. Dum[h] haec[i] non fuerit[k] factum[l], nullus rem[m] suam dissipare[n] faciat[n], usque[o] dum aequali[p] partiant[r].

### LXXXIX. De eo, qui hominem occiderit et[a] negaverit[a].

1. Si quis hominem occiderit et negare voluerit, cum duodecim* nominatis[b] iuret et alios[c] tantos advocatos[c] in arma sua sacramenta[d, **].

2. Pro[a] quatuor tremissis[b] cum[c] uno sacramentale iuret.

3. Tres[a] solidos et[b] tremisse[b] cum duobus[c] sacramentalibus[c] iuret.

4. De[a] sex[b] solidis et tremisse[c] cum

*) undecim 2. **) sacrata 8. 9. 13. 14. 19; provocet 18.

LXXXVIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—21. 27—32. 37. a) de eo ut 20. b) dissipant 3. c) donec 20; a. d. e. *des.* 19. d) quis 3. 12. 19. 20. 30. 32; *deest* 29. e) *deest* 18. f) *deest* 20; omnem substantiam *corr.* 28. g) *deest* 30; et interdum *supra lineam add.* 29. h) interim *add.* 31. i) hoc 1*b*. 9. 13. 14. 16. 17. 19. 28. 30. 31. k) fuerint 19. 20. l) facta 12. m) res suas 30. n) dissipet 18; dissipat 30. o) antequam 30. p) aequaliter 4. 8. 9. 13. 14. 16. 17. 19. 29—31. q) partiantur 13. 14. 16. 18; porciatur *corr.* parciatur 9; parciunt 20; dividant 30.

LXXXIX. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 12—21. 27—32. 37. a) *des.* 1. b) sacramentalibus 18. c) alius et alios tantum advocatos 2; tantos *deest* 4; advocatos *deest* 18; et tantis advocatis 30. d) in a. s. sacramenta *des.* 30.

§. 2. a) Per 3; *deest* 20. 21. b) tremisse 18; trimisse 20. c) secum 20.

§. 3. a) Pro IV tramissos 24; Trium solidorum 9. 13. 14; Pro III solidis 16. 17. 28. 29. 32; De III solidis 30. b) et tremisse *des.* 8. c) duos sacramentales 1—3. 6. 12. 15. 21. 27—29. 31; duo sagramentale 20.

§. 4. a) *deest* 18. b) III 18. c) trimisso 20; tremisso 21. 28. 32.

1) *Cfr. H. Brunner, 'D. RG.' I, p.* 196. 2) *De sacramento in arma cfr. Svend Grundtvig, 'Om de gotiske folks vabenéd' ('Danske Vidensk. Selsk. Forhandl.'* 1870, *p.* 44 *sqq.).*

*E codd. A:*

LXXXVI.

quinque nominatos[a] iuret[b] aut[c] cum tracta spata[d] defendat[e].

LXXXVII.

1. Si coxa abscisa[a] fuerit a[b] libero[c] homine[c], cum[d] 80 solidis conponat[e, 1].

2. Si brachius[a] ad[b] scabula[c] abscisus[d] fuerit[d], similiter solvat[e, 2].

LXXXVIII.

1. Si[3] quis[a] aliquis[b] mulierem[c] prignantem aborsum[d] fecerit, ita ut iam[e] cognoscere[f] possis[g], utrum vir an femina fuisset[h]: si vir debuit[i] esse[k], cum[l] 12 solidis conponat; si autem[m] femina[n], cum[o] 24[p].

2. Si[a] nec[b] utrum[b] cognoscere[c] potest[d], et[e] iam non fuit[f] formatus[g] in liniamenta[h]

*E codd. B:*

LXXXIX.

quinque[a] nominatis iuret aut cum[b] tracta spata[c] defendat[d].

XC. De coxa[a] vel brachio abscisis[b].

1. Si coxa* abscisa[c] fuerit[d] libero homini[e], 80 solidis conponatur[f].

2. Si brachium[a] abscisum[b] a[c] scapula fuerit, similiter[d].

XCI. De eo[a], qui mulieri pregnanti[b] abortivum[c] fecerit.

1. Si quis[d] mulieri[e] pregnanti[f] abortivum[g] fecerit[h], ita ut[i] iam cognoscere[k] possit, utrum vir an[l] femina fuit[m]: si[n] vir debuit[o] esse, cum[p] 12 solidis conponat; si autem femina, cum[q] 24[r].

2. Si nec[a] utrum[a] cognoscere[b] potest[c], et iam[d] non formatus[e] in[f] liniamenta cor-

*) *Glossa:* id est 'huf' 4.

a) nominatus 1. 4. 5. 12; nominatis 6. 7. b) iurit 8. c) et 1. d) spada 1. 2. 10. e) defendatur 8. 9; defendet 3. 4.

LXXXVII. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebet* 1. a) abscisum 3. b) ad 1. 2. 4. 9. 10; *deest* 3. c) liberum hominem 10; l. homini 3. d) ab 4. 10. 12; apud 9; aput eum 5; *deest* 3. 6. 7. e) conponatur 10.

§. 2. a) *ita* 4. 8. 9. 12; brachium *rell.* b) ab 4. 10. 12; aut 6. 7; *deest* 3. 8. 9. c) *ita* 1. 4. 12; scapula 2. 6. 7; scabulum 5; scapola 10; *deest* 3. 8. 9. d) *des.* 10; abscisum 3; abscisum f. 6; abscisi f. 7. e) *ita* 1; conponat 8; *deest rell.*

LXXXVIII. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebent* 6. 7. a) *deest* 6. b) *deest* 3. 7—9; aliquem 4. 5. c) muliere prignante 3; mulieri prignanti 6. 7. 8. d) aborfum 4; avorsum 6. e) *deest* 3. f) cognuscis 1. g) *ita* 1. 12; posset 4; possit *rell.* h) *ita* 1; fuissit 8; sit 3; fuit *rell.* i) dibuit 1. k) essere 12; *deest* 4. l) *deest* 1. 6. 7. m) aut 10. n) est *add.* 3. o) *deest* 2. 6. 7. p) solid. conponat *add.* 3. 6. 7.

§. 2. a) Sic 12. b) neutrum 2. 3. 6. 7. 8; est ut *add.* 3. c) cognuscire 1; cognuscere 8. 12; non *add.* 3. d) poterit 1; possit 10; potuerit 4. e) si *add.* 6. 7; nec dum *pro* et iam non 8. f) fuet 10. g) furmatus 1. h) liniamento 1. 2; leniamenta 4.

a) vi 2. 15. b) cum 2. 15; *deest* 18. 21. c) se *add.* 29. 30. d) defendant 15; defendit 31.

XC. *Codd. B* 1. 1b. 2—6. 8. 9. 12—21. 25—32. 37. a) *inde ab hac voce denuo incipit* 11. b) incisis 6. 11. 16. 27. 30. 32. 37; insciso 18; excisis 1b; absciso 20. c) incisa 11. d) a *add.* 19. e) homine 4. 8. 19; cum *add.* 8. 19. f) conponat 6. 8. 12. 16. 18. 29. 31.

§. 2. a) brachius 19. b) abscisa 4; abscisum a sc. fuerit *des.* 18. c) ab 13. 14. 19. 20. 27; a scapula *des.* 1—6. 12. 15. 17. d) conponat *add.* 20. 28. 31.

XCI. *Codd. B* 1. 1b. 2—4. 6. 8. 9. 11—21. 27—32. 37. a) eorum 32. b) prignantem 20. c) aborsum 19. d) aliquis *add.* 8; aliquam *add.* 19. e) mulierem 8. 19. f) pregnantem 8. 19. 20. g) aborsa 8; aborsum 19; avortivum 11. h) *deest* 4. i) et 1. k) cognosci 16. l) aut 4. 9. 19. m) *deest* 30. n) *deest* 20. o) *deest* 4. p) *deest* 18. q) *deest* 1. 18. r) conponat *add.* 18.

§. 2. a) neutrum 1. 2. 9. 11. 13—16. 17. 19. 20. 29—31. b) cognosci 16. 18; agnoscere 30. c) possit 28; *deest* 1. 6. 12. 15. d) adhuc 30. e) fortis 3; formatur 12; fuit *add.* 8. 13. 14. 16. 19. 28; est *add.* 30. 31; *et supra lineam add.* 29. f) intra 18; in l. corporis *des.* 30.

1) *Cfr. Lex LVII,* 68. 2) *Cfr. Lex LVII,* 40. 3) *Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 718—723.

*E codd. A:*

LXXXVIII.

corporis[a], 12* solidos conponat. Si[b] amplius requiret[c], cum sacramentalis[d] se[e] edoniet[f].

LXXXIX.

1. Si quis[a] mulier, qui[b] hereditatem suam[c] paternicam[d] habet[e] post nuptum, et prignans[f] peperit puerum et ipsa[g] in[h] ipsa[h] hora[h] mortua fuerit, et infans vivus remanserit[i] tantum spatium[k], vel[l] unius[m] horae[n], ut[o] possit aperire oculos[p] et videre culmen domus et quatuor parietes[q, 1], et postea defunctus[r] fuerit, hereditas materna[s] ad patrem eius perteneat[t].

2. Tamen si testes[a] habet pater eius, qui[b] vidissent[c] illum infantem[d] oculos[e] aperire[f], et[g] potuisset[h] culmen domus[i] videre[k] et[l] quatuor parietes[m], tunc pater[n] eius habeat[o]

*E codd. B:*

XCI.

poris, cum 12* solidis conponat. Si amplius requirit[a], cum[b] sacramentalibus[b] suis[c] se[d] idoniet[d, **].

XCII. De hereditate, quam mulier post partum statim mortua[a] derelinquit[b].

1. Si qua[c] mulier, quae[d] hereditatem[e] paternam[f] habet[g] post[h] nuptum[i], pregnans peperit puerum, et[k] in[l] ipsa hora[m] mortua[n] fuerit[n], et infans vivus[o] remanserit[p] aliquanto[q] spatio, vel unius horae, ut possit aperire oculos et videre culmen domus et[r] quattuor parietes, et postea[s] defunctus fuerit, hereditas materna[t] ad patrem eius[u] pertineat.

2. Eo[a] tamen[b], si testes[c] habet pater[d] eius[d], qui[e] vidissent[f] illum infantem oculos[g] aperire et[h] potuisset[i] culmen domus[k] videre et quattuor parietes, tunc pater[l] eius habeat[m]

*) xxi 2. 4—7; xv 12.

*) xv 6. 12. 15; xxi 19. **) *Glossa:* l. expurget 30.

a) cum *add.* 3. 5. 10. b) se 1. 2; etsi 3. c) requirit 4; requirat 5; requerit 10. d) sagramentalis 1; sacramentales 2. 3; sacramentalibus 6. 7. 8. 10; suis *add.* 6—9. 10. 12; suos *add.* 3. e) *deest* 5. 10. f) idoniet 2. 4; exedoniet 10; iuret 5.

LXXXIX. *Codd. A* 1—10. 12. a) qua 2. b) quae 2. 6. 7. c) *deest* 1—6. d) paternica 1; paternam 6. e) habit 10; habuit 4. 5. f) pregnans 3. 5—7. g) femina *add.* 3. h) de partu 8. i) remansit 7. k) ut *add.* 8. l) ad 2; *deest* 3. m) *deest* 1; uni 12. n) uxore 12. o) *deest* 1. 8. 9. p) oculus 1. q) parietis 1. r) mortuus 3. s) maternica 3. 4; eius maternica 10. t) perteniat 1; pertineat 4. 6. 7; pertineatur 8. 12; perteneatur 9.

§. 2. a) testis 9. 10. b) quod 4. c) vidisset 4. 5. 9. d) quod *add.* 2. e) oculus 1; oculis 4. f) potuisset *add.* 2; potuisset *add.* 1. g) *deest* 4. 5. h) *deest* 2. i) *deest* 1. 3—7. 9. k) *deest* 2. 8. l) *deest* 5. 9. 10; cum 2. m) parietis 1. 10; videre *add.* 8. n) parietes habet ad lic. 4. o) habiat 1.

a) requiratur 16; querit 20. b) ut sacramentalis 19. c) *deest* 1b. 18. d) se donet 4; se ei idoniet 12; sic denegat 19; iuret 16. 18.

XCII. *Codd. B* 1. 1b. 2—4. 6. 8. 9. 11—21. 24. 27—32. 37. a) *deest* 27. b) relinquit 18; dereliquit 31; fecit 19. c) quae 8. d) qui 3; de 19. e) suam *add.* 4. 8. 17. f) paternicam 8. g) habeat 6. 12. h) et postea 30. i) partum 18; nuptum pregnans *des.* 30; et *add.* 8. 19. k) *deest* 20; ipsa *add.* 19. l) *deest* 9. 18. m) statim *add.* 30. n) moritur 30. o) *deest* 4. p) remansit 1. 9. 31. q) aliquando 2. 3; aliquantum spatium 8. 9. 13. 14; tamdiu ut unius hore possit *etc.* 30. r) in 11. s) statim moritur tunc hereditas *etc.* 30. t) paterna 17. u) *deest* 11.

§. 2. a) et 1. 6. 12. 15. 16. 31; quo 2; *deest* 8. 9. 19. b) pacto 30. c) ipse pater testes 30; idoneos *add.* 18. d) *des.* 30. e) quod 2. 3. 16. 17; quia 20. f) divisissent 32. g) tamdiu *add.* 30. h) ut 9. 18. 30. i) potius 20. k) *deest* 1. 18. 19. l) ipse pater *pro* p. eius 30. m) habet 6. 12.

1) *Cfr. A. Heusler, 'Institutionen' I, p.* 101; *O. Stobbe, 'Handbuch des deutschen Privatrechts' I, p.* 259.

*E codd. A:*

LXXXIX.

licentiam, cum lege ipsas[a] res[a] defendere[b, *]. Cui[c] est[c] proprietas, ipse conquirat[d].

XC.

Si quis[a] in exercito[b] pugna[c] commissa[d] fuerit[e], et[f] dimittit[g] pares[1] suos pugnare, et ille[h] fugit, et[i] ille[i] alius defendit[k] se, post[l] reversionem[m] enim[n] ille[o], qui fugit[p], conponat[q] bis[r] octuaginta[r] solidos ad[s] illo alio, quare[t] inde[u] fugivit[v, **, 2].

*) si autem aliter *add.* 4. **) LXXXVII solidos conponat *add.* 10.

*E codd. B:*

XCII.

licentiam[a], cum[b] lege[c] defendere[d]. Sin[e] autem aliter, cuius est[f] proprietas[g], ipse[h] conquirat[i].

XCIII. De eo, qui in pugna parem[a] suum dereliquit[b] et[c] fugit[d].

Si* qua[e] in exercitu pugna commissa fuerit[f], et[f] dimittit quis[g] parem[h] suum pugnare[i] et fugit, et ille alius defendit se, post reversionem[k] ille[l], qui fugit[m], conponat bis 80[n] solidos[o] illi[p] alio[q], quia[r] inde[s] fugivit[t, **].

*) Si qua pugna commissa fuerit in exercitu, et duo simul stant, et tunc unos altero fugit et illum solum dimittit post, si revertitur, ille, qui primus fugit, conponat altero bis LXXX solidis, quia sibi fugit 30; Si quis in exercitu parem suum si pugna commisa fuerit *etc.* 19. **) sed mansit et pares suos non dimisit *add.* 16.

a) *des.* 8. 9. 10. 12. b) defendendi 1. 2; defendi 4; et *add.* 6. 7. c) cui erit 1; cum ie 4; cuius est 6. 7; cervicem 9. d) conquerat 9. 10; inquirat 3; conqueret 5.

XC. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum cum antecedenti coniunctum praebet* 12. a) qua 4. 6. 7. 9. 12; *deest* 8. b) *ita* 1. 4. 9; exercitum 8; exercitu *rell.;* si *add.* 4. c) pugnam 3. d) comiserit 3. e) *deest* 3; fuit 5. f) aliquis *add.* 6. 7; si quis *add.* 8. g) dimettit 1; dimittat 4—7; dimittet 8; demittit 9; quis *add.* 3; aliquis *add.* 5. h) illi 5. i) ille vero 8. k) defendat 5; defendet 9. l) per 1; prae 4. m) versionem 4; reversione 5. n) *deest* 4—7; quoque 8. o) illa 6; illi 10; *deest* 2. 8. p) fugivit 2. 4; fugiit 8. q) sit conprehensus 12; cum 5. r) L . . . 12. s) *ita* 2. 9. 10. 12; illo alio 3; ad illos alio 4; ad illum alium 6. 7; ad ille qui refugit mansit 5; illi qui stetit 8; ad illo alio *des.* 1. t) quia 2; eo quod 3; pro eo quia 8; quando 10. u) *deest* 2. 4. 5. 8. 10; exinde 3; pares suos dimisit et ipse *add.* 5. v) fugit 6. 7; *deest* 5.

a) ipsas res *add.* 9. 13. 14. 16. 30. b) *deest* 13. 14. 18. c) *deest* 13. 14; se *add.* 20; ipsas res *add.* 19. d) defensare 24. 29. e) Sin autem alter 6. 15. 31. 32; *des.* 19. f) eius 1; *deest* 2. g) proprietates 30. h) *deest* 4. i) requerat 8.

XCIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—21. 24—32. 36. 37. a) patrem 18. 21; fratrem 31. b) relinquit 18; reliquit 19. c) aut 1. d) aufugit 1*b*. 2. 6. 8. 11. 21. 29. 32; et fugit *des.* 3. 19. 31. e) quis 4. 8. 18. 32. f) *des.* 18. g) *deest* 8. 18. 19. h) patrem 1. 4. 18. 21. 36. i) *deest* 27. k) enim *add.* 3. l) alius *add.* 18. m) fugivit 19. n) *deest* 12. o) ad *add.* 4. p) illo 1. 4. 19; *deest* 6. q) alii 9. 18. r) qui 1. 3. 16. 20. 28; quare 13. 14. 19. s) non *add.* 1. 16. t) fugit 1. 4. 8. 9. 13. 14. 16. 18. 19. 20. 28. 31. 32.

1) *'Genossen'. Cfr. supra XLIV,* 1. 2) *Cfr. W. E. Wilda l. c. p.* 986—988.

*E codd. A:*

## XCI.

Si quis[a] aliquem[b] post[c] finienda[d] causa[e] et[f] emendata[g] eum[h] mallare[i] voluerit post testes[k] tractos[l. 1] et emendationem[m] datam[n], si[o] hoc[p] praesumpserit[q] temptare, et iste[r] non potest per sacramentum[s] vel[t] per[u] testes[v] defensare[w] vel[x] per[y] pugna[z] duorum se defendat[a], post[b] hoc[c] ille[d] testatur[e] cum[f] 40 solidis conponat*.

## XCII.

1. Si quis femina ingenua colpo percusserit, sic ut sanguis non exiat, solvat solidos 2.

2. Si lisa fuerit, solido uno et tremisse.

3. Si ancilla fuerit, solvat solido uno.

4. Si baro fuerit, similiter.

5. Si servus fuerit, medio solido.

## XCIII.

1. Si quis medulla rumpit aut involat, solvat solidos 3.

*) *Hic est finis Legis Alamannorum in cod.* 12, *ubi sequuntur verba:* UBI FUERUNT XXXIII DUCES ET XXXIII EPISCOPI ET XLV COMITES; *cfr. supra p.* 21, *l.* 26 *sq.*

*E codd. B:*

## XCIV. De eo, qui post finitam[a] et emendatam causam mallare praesumpserit.

Si quis aliquem[b] post finitam causam et emendatam mallare[c] voluerit[d] post testes tractos et emendationem datam, si hoc[e] praesumpserit temptare, et iste[f] non[g] potest[h] per sacramenta vel per testes[i] defensare[k], tunc[l] per[m] pugnam duorum se defendat[n]. Et post haec[o] ille testator[p] cum[q] 40* solidis[r] conponat.

## XCV. De eo, qui ingenuam feminam colopo[a] percusserit.

1. Si quis feminam ingenuam colopo percusserit, sic ut sanguis non exeat, solvat solidos 2. Pactus V, 1.

2. Si lida fuerit, solvat solidum unum et tremissem.

3. Si ancilla fuerit, solvat solidum unum.

4. Si barus fuerit, similiter.

5. Si servus fuerit, medium solidum.

## XCVI. De eo, qui medelam[a] aut carrucam[b] alterius[c] involaverit.

1. Si quis medelam rumpit aut involat, solvat solidos 3. ib. V, 2.

*) XX 15; XII 20.

XCI. *Codd. A* 1—10. 12. *Titulum praecedenti coniunctum praebent* 10. 12. a) aliquis 10. b) aut aliquid 1; autem aliquid 2. 4; enim aliquid 3; autem aliquem 6. 7; *deest* 10. c) per 1. 5; per post 4. d) finiendam 3. 5. 8. 9; finiendum 4; finitam 6. 7; finita 10. e) causam 3—9. f) *deest* 4. 5. 8. 9. g) emendatam 4—9; emendatum 3; et *add.* 4. h) *deest* 6—8. i) malare 7. 10. k) testis 10; testates 4. l) tractus 1. 4. 10. m) emendatione 3. 10; em. d., si hoc *des.* 5. n) data 1. 2. 10. 12; datum 3. o) quis *add.* 8. p) quis 12. q) presumserit 8. r) isti 12; se *add.* 4. s) sagramentum 1; sacramenta 3—5. 8—10. 12. t) aut 2. u) *deest* 1. v) testis 10. w) defensara 7; defendere cum tracta spata 5. x) tunc 6. 7; *deest* 5. y) *deest* 5. 6. z) pugnam 7. a) defendant 7. 10. b) per 1. 2. 10. c) haec 1. 2. 4. 6. 7. d) ipse 5. e) testat 1; testator 3. 7; testatorum 6. f) *deest* 1. 4—6.

XCII. *Codd. A* 1—10.

XCIII. *Codd. A* 1. 2. 4—10.

XCIV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8. 9. 11—21. 27—32. 37. a) *deest* 16. 18; *verba sqq. des.* 19. b) aliquam 8. c) malare 19. d) presumpserit 27. e) *deest* 9. f) se *add.* 17. 28. 29. 30. g) *deest* 18. 20. h) presumpserit 20. i) se *add.* 31. k) defendere 9. 14. 18. l) vel 8. 19. m) *deest* 18. 20. n) defendendum 18. o) hoc 18. p) testatorum 1; testor 20; testimonium *pro* t. eum 18; temptator 30. q) *deest* 16. 19. r) *deest* 18.

XCV. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24—32. 37. a) collo 1. 24; colo *corr.* colopo 6; colbo 10; colpo 11. 20. 32; colofo 17; colapho 30; colopho 31.

XCVI. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 37. a) medullam 1; metlam 1*b*; medellam 2. 27; medela 20. b) carugam 3; carro aut carruca 20. c) *deest* 24.

1) *Baiuvariorum mos erat, testes per aurem trahere, non Alamannorum. Cfr. J. Grimm, 'RA.', p.* 143. 144. *Quare Baiuvaricam originem hic titulus prae se ferre videtur; v. 'N. Archiv' X, p.* 491.

*E codd. A:*

## XCIII.

2. Si carruca involat aut rumpit de rotas de davante, sic ut diem opera tricet, solidos 3 conponat.

3. Si de post involat aut rumpit, 6 solidos conponat.

4. Si erpices fuerit, 3 solidos conponat.

## XCIV.

Pactus V, 3. 1. Si quis buricas in silva tam porcus quam pecora inciderit, 22 solidos conponat.

2. Et si intus per furore intrat et de suo nihil invenit, 6 solidos conponat. Et si in curte aliena ingressus fuerit, simili modo.

3. Si intus in scura, 12 solidos conponat. Nisi humicida suus ei in curte aut in casa fuerit et pro ipso nullus offerit drictum, si sequenter ipsum currit, hoc non est ad requirendum.

ib. V, 4. 4. Si quis gregem de porcus aut de iumenta aut de vacaricia vel de vervices in pignus tulerit, 40 solidos sit culpabilis.

ib. V, 5. 5. Si porcarius legatus de via ostatus vel battutus fuerit, sic ut duo tenent et tertius percutit, 9 solidos conponat. Et de reliquo, quod ei fietur, sicut reliquos servos conponat ei in triplo.

6. De quod berbigario, stotario et vaccario fiet, sicut reliquis servis, conponatur eis in duplum.

## XCV.

ib. V, 6. 1. Si quis vesontum bubalum, si cervum, quod brugit, furaverit aut occiderit, 12 solidos conponat.

2. Et cervus ille treudis non habet, medio solido conponat.

XCIV. *Codd. A* 1—10.

XCV. *Codd. A* 1—10.

*E codd. B:*

## XCVI.

2. Si carrucam involat aut rumpit rotas in priori parte, ut die illa opera tricet, solidos 3 conponat.

3. Si de post involat aut rumpit, 6 solidos conponat.

4. Si herpices fuerit, 3 solidos conponat.

## XCVII. De eo, qui[a] buricas[b] in silva porcorum[c] incenderit[d].

1. Si quis buricas in silva tam porcorum quam pecorum incenderit, 22 solidos conponat.

2. Et si intus per furorem intrat et de suo nihil invenit, 6 solidos conponat. Et si in curte aliena ingressus fuerit, simili modo.

3. Si intus in scuria, 12 solidos conponat. Nisi homicida suus ei in curte aut in casa fuerit et pro ipso nullus offert iustitiam, si sequenter ipsum currit, hoc non est ad requirendum.

## XCVIII. De eo, qui gregem animalium in[a] pignus[a] tulerit[b] et[c] porcarium vel ceteros[d] pastores[e] flagellaverit.

1. Si quis gregem de porcis aut de iumentis aut de vaccis vel de berbicibus in pignus tulerit, 40 solidis sit culpabilis.

2. Si porcarius ligatus de via hostatus vel battutus fuerit, sic ut duo teneant et tertius percutiat, 9 solidos conponat. Et de reliquo, quod ei fecit, sicut reliquis servis conponi solet, ei in triplum conponat.

3. De quod berbicario, stotario et vaccario fit, quod reliquis servis conponi solet, conponatur eis in duplo.

## XCIX. De eo, qui bissontem[a] vel cetera animalia aut[b] furaverit aut[c] occiderit.

1. Si quis bissontem, bubalum vel cervum, qui prugit, furaverit aut occiderit, 12 solidos conponat.

2. Et si cervus ille treudis non habet, medium solidum conponat.

XCVII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 37. a) quia 20. b) puricas 20. 24; pruricas 30. c) pecorum 1*b*. 3. 4. 10. 11. 21. 27. 29—32; peccorum 6. d) incendit 20.

XCVIII. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—4. 6. 8—21. 24. 27—32. 36. 37. a) *des.* 2. b) acceperit 18. c) *deest* 4; et — flagellaverit *des.* 18. d) alios 4; vel — flagellaverit *des.* 27; vel c. pastores *des.* 1*b*. e) *deest* 29; pastores flagellaverit *des.* 4.

XCIX. *Codd. B* 1. 1*b*. 2—21. 24. 27—32. 36—38. a) aut bubulum *add.* 10. 16; vel bubalum *add.* 21; aut bubalum aut *add.* 31; *rubrica deest* 18, *ubi hic titulus cum antecedenti coniunctus est.* b) *deest* 1*b*. 3. c) vel 27; aut occiderit *des.* 6.

*E codd. A:*

## XCV.

3. Si treudis habet et cum ipso nihil sagittatum est, solvat solido uno.

4. Si ruvius feramis cum ipso sagittatus est, 3 solidos solvat.

5. Si niger, solidos 6 conponat.

6. Si involatus fuerit, novemgeldos conponat.

7. Si cervia indomita fuerit occisa, tremisse solvat. Si trudis habuit, medio solido.

8. Si cum ipsam ruviam fera sagittata fuerit, 3 solidos solvat.

9. Si nigra, 6 solidos solvat.

10. Si involata fuerit, novemgeldos conponat.

11. Si ursus alienus occisus aut involatus fuerit, 6 solidos solvat. Apro similiter.

12. Si quis pecum manualem, qui dicitur alatus, aut verre aut ducaria occiderit, 6 solidos conponat. Si furatus fuerit, 3 solidos solvat; et quantum iurat, quod valuit, octogildus conponat.

13. Si quis capriolo occiderit, saiga. Si involatus fuerit, novemgeldos conponat.

14. Si gruis fuerit involata aut occisa, 3 solidos conponat.

15. Si auca fuerit furata aut occisa, novigildus solvat.

16. Anite, gariola, cicunia, corvo, cornicla, columba et chaucha, alia similia requirantur.

*E codd. B:*

## XCIX.

3. Si treudis habet et cum ipso nihil sagittatum est, solvat solidum unum.

4. Si rubeus feramus cum ipso sagittatus est, 3 solidos solvat.

5. Si niger est, solidos 6 conponat.

6. Si involatus fuerit, novemgeldos conponat.

7. Si cerva indomita fuerit occisa, tremisso solvat. Si treudem habuit, medium solidum.

8. Si cum ipsa rubea fera sagittata fuerit, 3 solidos solvat.

9. Si nigra, 6 solidos conponat.

10. Si involata fuerit, novemgeldos conponat.

11. Si ursus alienus occisus aut involatus fuerit, Pactus V, 7. solvat eum solidis 6. Aprum similiter.

12. Si quis pecus manuale, qui dicitur alatus, aut verrem aut ducariam occiderit, 6 solidos conponat. Si furatus fuerit, 3 solidos solvat; et quantum iuret, quod valuit, novemgeldos conponat.

13. Si quis capriolum occiderit, saiga. Si involatus fuerit, novemgeldos conponat.

14. Si grus fuerit furata aut occisa, 3 solidos ib. V, 8. solvat.

15. Si auca fuerit involata aut occisa, novemgeldos solvat.

16. Aneta, gariola, ciconia, corvus, cornicla, columba et croerola et cauha, ut alia similia, requirantur.

## XCVI.

1. Si acceptor, qui auca mordit, occiderit, 3 solidos solvat. Si grue, 6 solidos conponat.

2. Si [verres] verre occiderit, ipso pro eo reddat aut 3 solidos solvat.

3. Si canis alienus hominem occiderit, medium wirigildum solvat. Et si totum wirigildum querit, omnia ostia sua serentur, et per unum ustium semper intret et exeat; et de illo limetare novem pedes suspendatur canis, dum usque totus putriscit et ibi putridus cadat et ossa ipsius ibi iaceant; et per alium ustium nec intret nec exeat. Et si cane ipsum inde iactaverit aut per alium hustium intraverit in casa, ipsum wirigildum medium reddat.

4. Si caballus, porcus aut bovis hominem occiderit, totum wirigildum solvat. Si servus fuerit, medio pretio solvat.

5. Si quis cuiuscumque caballus sepem aliena salierit et de palo transpunctus fuerit, cuius sepis fuerit, ipse solvat medio pretio[a].

6. Si quis ferro molinario involaverit, alio cum ipso reddat et solvat solidos 6 in texaga, cuius fuerit.

17. Si acceptor, qui aucam mordet, 3 solidos ib. III, 14. V, 9. solvat. Si gruem mordet, 6 solidos conponat.

18. Si verris alium occiderit, ipsum pro eo ib. III, 15. V, 10. reddat et 3 solidos solvat.

19. Si canis alienus hominem occiderit, medium ib. III, 16. V, 11. weregeldum solvat. Et si totum weregeldum quaerat, omnia ostia sua claudentur, et per unum ostium semper intret et exeat; et de illo limitare novem pedes suspendatur, usque dum totus putrescat et ibi putridus cadat et ossa ipsius ibi iaceant; per alium ostium nec intret nec exeat. Et si canem ipsum inde iactaverit aut per alium ostium intraverit in casam, ipsum weregeldum medium reddat.

20. Si caballus, porcus aut bos hominem occi- ib. III, 17. V, 12. derit, totum weregeldum solvat. Si servus fuerit, medium pretium solvat.

21. Si alicuius caballus sepem alienam sallierit ib. III, 18. V, 13. et de palo transpunctus fuerit, cuius sepis fuerit, ipse solvat medium pretium.

22. Si quis ferrum molinarium involaverit, alium ib. V, 14. cum ipso reddat et solvat solidos 6 in texaga ei, cuius fuerit.

XCVI, §§. 1—5. *Codd. A* 1—10; §§. 6. 7. *Codd. A* 1—7. 9. 10. a) *hoc loco finis est codicis* 8.

*E codd. A:*

XCVI.

Pactus III, 19. 7. Si quis sepem alienam capulaverit, 3 solidos solvat.

XCVII.

ib. III, 20. V, 15. 1. Si quis mortuum suum in terra aliena posuerit, 12 solidos solvat aut cum 12 iuret, ut hoc pro malo non fecisset.

2. Si quis ingenuum aut ingenuam extraneam absque permisso cuius fuerit in terra miserit, 40 solidos sit culpabilis. Si servus fuerit, 12 solidos solvat[a].

ib. III, 21. V, 16. 3. Si quis alterius infantem de mediofledis fuerit, solido solvat. Si medianus fuerit, 6 solidos solvat. Si meliosissimus fuerit, 12 solidos solvat.

ib. III, 23. V, 17. 4. Si quis alterius empta puella priserit, weregeldo suo sit culpabilis. Si non fuerit rapta, 12 solidos solvat[a].

*E codd. B:*

XCIX.

23. Si quis sepem alienam capulaverit, 3 solidos solvat.

24. Si quis mortuum suum in terra aliena posuerit, 12 solidos solvat aut cum 12 iuret, ut hoc pro malo non fecisset.

25. Si quis ingenuum aut ingenuam extraneam sine permisso cuius fuerit in terram miserit, 40 solidos sit culpabilis. Si servus fuerit, 12 solidos solvat.

EXPLICIT[a] LEX ALAMANNORUM*.

XCVIII.

1. Si quis res alienas aut ecclesiae[a] malo[a] ordine pervaserit[b], qui[c] facienti violentia[d] repugnaverit[e], nullum crimen admittat[f], quia non facit violentia[g] qui repellit[h], quia sua contradicit[i].

*) *Hoc loco finis Legis Alamannorum est in omnibus codicibus B praeter* 15. *In codice* 8 *post finem Legis Alamannorum posteriore quadam manu exaratum additur:*

Si quis enim servus inciderit manus et oculos, pedes, medium weregeldum componet.

*In codice* 17 *haec subiecta sunt:*

De servo alieno recepto capitulo XCIX.

Si quis servum alienum aliquis reciperit et in casa habuerit, et ipse ibi aliquid conquirere potuerit, vel ei ibi donatum fuerit, et postea revertente domino suo: omnia, quidquid ille servo conquesivit vel ei donatum fuit, omnia in potestatae domini sui deveniat, quam contra legem eum habuit.

XCVII, §§. 1. 2. *Codd. A* 1—7. 9. 10; §§. 3. 4. *Codd. A* 1. 2. 3. *B* 15. a) Explicit *add.* 4; Explicit lex Alamannorum *add.* 5. 10; Explicit (explicat 7) Alamannorum lex *add.* 6. 7. *Hoc loco finis est codd.* 4. 5. 6. 7. 9. 10.

§. 4. a) *sequitur tit. XCII. eoque finito:* Explicit liber Alamannorum 3.

a) E. l. A. *des.* 3. 6. 7—9. 10. 12. 13. 16. 18. 30. 37; lex Alamannorum *des.* 4. 21; amen *add.* 17. 20; Explicit liber legis Alamandorum 1*b*.

XCVIII. *Codd. A* 1. 2. *B* 15. a) ecclesia mali *A* 1. b) invaserit *B* 15. c) et alius *B* 15. d) violentiam *A* 2. *B* 15. e) is *add. B* 15. f) admit *A* 2; admittit *B* 15. g) violentiam *A* 2. h) rebelli *A* 1; qui vim repellit aut qui male agenti contradicit *B* 15. i) contradixit *A* 2.

*E codd. A:*

XCVIII.

2. Nullus[a] alienam terram sine auctoritate[b] praesumat[c]; qui hoc fecerit, vindictam[d] se expellendum esse[e] cognoscat[f], vel[g] habias[g] gadano[g. 1].

EXPLICIT LEX ALAMANNORUM TEMPORIBUS LANTFRIDI RENOVATA*.

*) *Ita A* 2; Explicit lex Allamannorum. Deo [grati]as amen *A* 1; Hoc decretum est apud regem et principes eius et apud cunctum populum christianum, qui infra regnum Merwungorum consistunt *B* 15, *ubi haec subscriptio ad sequentem Legem Baiuvariorum pertinere videtur quasi superscriptio huius legis.*

§. 2. a) nullius *A* 1. b) auctore *A* 2. c) invadere *add. B* 15. d) cum vindicta *B* 15. e) *deest A* 1. f) recognuscat *A* 1. g) *des. A* 2. *B* 15.

1) *A scriba quodam has duas tituli XCVIII. sententias additas esse, recte putat G. Waitz; cfr. supra p.* 19, *n.* 1.

# EPITOME LEGIS ALAMANNORUM.

In pacto Bawariorum quedam desunt, que in pacto Alamannorum habentur, ut sunt hec:

L. I. 1. Si quis liber semet ipsum ad ecclesiam dare voluerit[a], nemo contradicat ei.

L. V. 2. Qui aliquas res in ecclesiam commendatas vi abstraxerit, ad ecclesiam 18[a] solidos conponat.

L. IX. 3. Si in curtem episcopi armatus intraverit, 18 solidos. Si in domum eius, 36 solidos conponat.

L. X. 4. Si in curtem presbiteri parochiani[a] armatus intraverit, sicut liberis Alamannis[b] conponere solet, sic istud tripliciter conponat.

L. XIX. 5. Nemo potestatem habeat, vendere[a] ecclesiasticam terram nec mancipia, nisi pro alia terra et pro aliis mancipiis.

L. XXII, 1. 6. Si quis legitima tributa non dederit, 6 solidos conponat.

L. XXVII, 2. 7. Qui comitis sigillum vel mándatum neglexerit, 6 solidos conponat.

L. XXVII, 3. 8. Si centurionis, 3[a] solidos conponat.

L. XXVIII. 9. Qui in curte ducis hominem occiderit vel illuc euntem[a] vel inde revertentem[a] vel missum eius, tripliciter conponat.

L. XXXI. 10. Res ducis furatas tripliciter conponat.

L. XL. 11. Si quis volens patrem suum vel matrem suam vel fratrem aut sororem vel avunculum vel patruum vel fratris filium[a] occiderit, res eius infiscentur et secundum canones peniteat.

L. LII (B**). 12. Qui alterius sponsam rapuerit et reddere noluerit, 300 solidos conponat.

L. LIII. 13. Qui filiam alterius non[a] sponsatam acceperit[b] sibi uxorem, patri eius 10[c] solidos conponat.

L. LVII, 26. 14. Mediam linguam 10 solidis; totam abscisam 40 solidis conponat.

L. LVII, 28. 15. Si collum transpunxerit, 6 solidos conponat.

L. LVII, 15. 16. Si nasum, 12[a] solidos.

L. LVII, 29. 17. Qui liberi caput tunderit nolentis, 12[a] solidos.

*Codd.* C 1. 2. a) velit 2.
§. 2. a) 18 sol. — intraverit (§. 3) *des.* 2.
§. 4. a) potrochiani 2. b) Alemannis 2.
§. 5. a) *deest* 1.
§. 8. a) VI 1.
§. 9. a) eunte — revertente 2.
§. 11. a) *deest* 1.
§. 13. a) *deest* 1. b) accipiat 2. c) X 1. 2; *legendum videtur* XL.
§. 16. a) XV 1.
§. 17. a) XVI 1.

18. Totum brachium 20 solidis. L. LVII, 38.

19. Summitatem[a] pollicis[a] 6 solidis; totum 12[b] solidis. L. LVII, 41. 42.

20. Primum a pollice in primo nodo 2[a] solidis et semi conponat, in secundo nodo 6 solidis, totum 12[b] solidis. L. LVII, 43. 44.

21. Longissimum digitum in primo nodo uno et semi conponat. L. LVII, 46.

22. Anularem in primo nodo 2, in secundo 4, totum 8[a] solidis. L. LVII, 49—51.

23. Minimum, ut pollicem, conponat[a]. L. LVII, 52.

24. Si in latus vulneratus erit, 6 solidos. L. LVII, 54.

25. Si in anteriora membra, 12[a] solidos. L. LVII, 55.

26. Si intestina, 40 solidos. L. LVII, 57.

27. Si aliquem castraverit, 20 solidos. L. LVII, 58. 59.

28. Si ambas coxas transpunxerit, 12[a] solidos; in genu, 12[a]; si[b] tibiam, 3[c] solidos. L. LVII, 60—63.

29. Singulos pedum articulos singulis solidis. L. LVII, 64. 65.

30. Coxiam 80 solidis. L. LVII, 68.

31. Admissarium et caballum furatum dominus eius adpreciet et octo wergeldis conponat. L. LXI, LXII.

32. Ductricem vel pregnantem porcam adpreciet dominus eius, et fur novegeldis conponat; non adhuc pregnantes 3[a] solidis, lactantes uno solido. L. LXV.

33. Si iumentum abortivum facit, pullum uno solido conponat. L. LXVI.

34. Si pregnanti mulieri aborsum fecerit, si vir debuit esse, 12[a] solidos; si femina, 24 solidos. Si non cognoscere possit, utrum sit, 20 solidos. L. LXXXVIII.

35. Qui pugna commissa in exercitu socium suum fugiens deserit, post reversionem illi bis 80 solidos. L. XC.

36. Qui cervum vel cervam indomitos occiderit vel involaverit[a], tremisse conponat; domitos 12[b] solidis conponat. L. XCV, 1—7.

37. Si aprum vel ursum occiderit vel involaverit, 6 solidos. L. XCV, 11.

38. Si capriolum occiderit, saica[a]; si involaverit, novegeldis conponat. L. XCV, 13.

39. Si[a] rubam feram vulneraverit, 3 solidos conponat; nigram feram 6 solidis. L. XCV, 8—10.

40. Cruem occisam vel furatam novegeldis conponat. L. XCV, 14.

41. Si quodlibet animal hominem occiderit, dominus eius wergeldum eius solvat. L. XCVI, 4.

§. 19. a) sumitatem pulicis 1. b) xv 1.
§. 20. a) v 1. b) xv 1.
§. 22. a) viiii 1.
§. 23. a) *deest* 1.
§. 25. a) xv 1.
§. 28. a) xv 1. b) in 2. c) vi 1.
§. 32. a) vi 2.
§. 34. a) xv 1.
§. 36. a) inviolaverit 1. b) xv 1.
§. 38. a) saicam 2.
§. 39. a) qui 2.

# INDEX RERUM ET VERBORUM.

*Maiores numeri Arabici paginas, minores quinas lineas — textus scilicet A, nisi littera B addita est —, numeri Latini titulos indicant.*

## V.



## W.



## Z.

# GLOSSARIUM VERBORUM VERNACULORUM.

affïul = *pupilla, globus oculi, 'Augapfel'* 119, *B* 15; *cfr. Graff I,* 174; *Grimm, 'WB.' I, v. 'Apfel'.*

alodo, allodium *v. Indicem; cfr. Graff I,* 237; *Grimm, 'RA.' p.* 492. 493. 950; *G. Waitz, 'D. alte Recht d. sal. Franken' p.* 122 *et 'D. VG.' II*³, 1, *p.* 285 *sqq.*

anita, aneta, anoda, ante = *anas, 'Ente'* 30, 5; *cfr. Graff I,* 335. 336; *Grimm, 'WB.' III, v. 'Ente'; Schade, 'Altd. WB.' ed. 2, v. 'anut'.*

acetcauha *v.* chaucha.

balcbrust, balcprust, palcbrust, palcprust, palchprust, palhcprust, palhcbrust, blacbrust, plaleprust, plalcprust, plachprust, pluchprust, paliprust, balcurht, paleprust, palprust, salhprust, psalhprust 123, 10; *cfr. supra p.* 123, *n.* 2.

bannus *v. Indicem; cfr. Grimm, 'WB.' I, v. 'Bann'; Fick, 'Vergleichendes WB. der indogerm. Sprachen' III, p.* 201; *Brunner, 'D. RG.' I, p.* 147.

baro, barus, baurus, burus, parvus, parus = *vir, v. Indicem; cfr. Lex Rib. LXXXIII (LL. V, p.* 265*); Diez, 'Etym. WB.' I, v. 'barone'.*

bichurtit 132, *B* 20; *v. p.* 132, *n.* 1.

biselbemo *(compos. ex* bi = *per et* selbemo = *ipso)* 119, *B* 15; *cfr. Graff III,* 5. 10—12.

bisontus *v.* vesontus.

bizit = *mordet, hodie: 'beisst', a verbo 'bîzan' = mordere* 143, *B* 20; *cfr. Graff III,* 228; *Schade l. c. v. 'bîzan'.*

bramit = *rugit, hodie: 'brummt', a verbo 'brëman' = rugire* 28, *B* 15; *cfr. Graff III,* 303; *Schade l. c. v. 'brëman'.*

burica, buriga, burea, puria, burcica *etc.* 26, 10; *v. ib. n.* 5, *et Diez l. c. I, v. borgo; Fick l. c. p.* 207; *Schade l. c. v. 'bûr'.*

chaucha, chauva, cava, coga, cauha, acetcauha, cetcauha, caetcavuha, cetauca, aucea = *cuculus, 'Gauch.'* 30, 5; *cfr. Graff V,* 364; *Grimm, 'WB.' IV, v. 'Gauch'; R. Schröder in 'Z. d. Sav.-Stift. Germ. Abth.' VII, p.* 18.

clinata, clita = *clida, 'Hürde, Geflecht'* 23, 5. 10; *cfr. Merkel in LL. III, p.* 36, *n.* 59; *Behrend, Lex Salica, Glossarium v. cletem; Ducange v. cleia.*

corfo, curfo *v.* zurft.

diup = *fur, 'Dieb'* 30, *B* 15; *cfr. Grimm, 'WB.' II, v. 'Dieb'; Schade l. c. v. 'diup'.*

drappus = *vestis, 'Gewand, Tuch'* 24, 10; *cfr. Diez l. c. I, v. 'drappo'; Schröder l. c.*

erfurit = *castrat, a verbo: 'arvûrjan', castrare* 127, *B* 15; *cfr. Graff III,* 668.

ewa, eva = *lex* 72, 10; *cfr. Grimm, 'RA.' p.* 417; *Brunner, 'D. RG.' I, p.* 109; *Schmeller, 'Bayer. WB.' I, p.* 5.

fant = *pignus* 134, *B* 20; *cfr. Graff III,* 341.

ferchvunt *v.* hrevavunt.

fledus, flidus *in vocibus compositis* mediofliidus, minofledus. *Derivatur a subst. 'flazzi', i. e. area, 'Flur, Halle'; cfr. Merkel in LL. III, p.* 36, *n.* 61; *Grimm, 'WB.' III, v. 'Fletz'; Schade l. c. v. 'flazzi'; Schröder l. c.*

fredus, fretus, fridus = *mulcta principi propter pacem fractam solvenda, v. Indicem.*

frevele = *crimen* 65, *B* 30.

gadano, *verbum dubiosae originis* 157, 1; *cfr. Graff IV,* 175; *Merkel in LL. III, p.* 119, *n.* 44; *Grimm, 'WB.' IV, v. 'Gadem'; Schade l. c. v. 'gadum'.*

gans = *anser* 30, *B* 15.

genezze, genitium 140, 5; *v. ib. n.* 2.

-gildus, -geldus (*in compositis* novigildus, octogildus, wirigildum) *multis locis, significat pretium id, quod res valet;* novigildus = *nonuplum pretii rei,* octogildus = *octuplum pretii rei; cfr.* nonigildus.

glasaugi, *hodie: 'glasäugig'* 119, 15; *cfr. Schade l. c. v. 'glasaugi'.*

goravunt *v.* hrevaevunt.

haiftlichen *v.* haisterahanti.

haisterahanti, heixterahandi, haixterachandi, haisterahandi, haisterahanni, haisteraandi, haisterandi, haisterahenti, haistarehenti, haistherabandi, haisterbandi, haisteriahanti, aissteraanti, heistrahandi, heisterahenti, eistrahendi, haisthenti, hasterahandi, hasterihandi, hausteraanni, austerahandi, haustenthandi, haverterecante, abhisterahandi, halsterahenti, abhisceranandi, haiftlichen, lasteraandi = *manu violenta* 76, 5; *cfr. Graff IV,* 1062; *Grimm, 'WB.' IV, v. 'Hast'; Schade l. c. v. 'heist'.*

hasteo = *manu violenta* 38 (IX, *codd.* 6. 7); *cfr. Graff IV,* 1062; *Grimm, 'WB.' IV, v. 'Hast'.*

heris generationes = *exercitus secundum familias ordinatio* 23, 30; *v. ib. n.* 12; *cfr. Graff IV,* 983; *Fick l. c. p.* 65.

hessehunt = *'Hetzhund'* 142, *B* 15; *v. ib. n.* 2.

houbetschatz = *capitale* 69, *B* 30; *cfr. Schade l. c. v. 'houpitscaz'.*

hrevavunt, hrevovunt, hrefvunt, herefvunt, herefiunt, hrefriunt, hrenun, reveunt, refavunt, refvunt, refvun, revavunt, revovunt, revo, revun, renovundo, fvunt, sresfvunt, ferchvunt, gorovunt = *vulnus mortale* 22, 5. 10. 126, 10; *cfr. supra p.* 22, *n.* 4 *et Graff IV,* 1154; *Schade l. c. v. 'hrêu'.*

huf = *coxa* 150, *B* 15; *cfr. Schade l c. v. 'huf'.*

instrigare *v.* stria.

kebul = *testa (?)* 117, *B* 15.

kitribin = *minata* 135, *B* 20; *cfr. Graff V,* 483.

kranach = *grus* 30, *B* 15; *cfr. Graff IV,* 613; *Grimm, 'WB.' V, v. 'Kranich'.*

laitihunt, laitihunc, laitehunt, læitihunt, laithunt, leitihunt, leitiunt, leitehund, laidihunt, laidibunt, leidihunt, laidiunt, laidi, leidihunc, leiteund, latidiunt, laudiunt, laytiaunt, laicihunt, latrinum = *canis ductor, 'Leithund'* 142, 10; *cfr. Graff IV,* 976; *Grimm, 'WB.' VI, v. 'Leithund'.*

lancwit 26, *B* 15; *cfr. Grimm, 'WB.' VI, v. 'Langwiede'.*

malare, mallare, amallare = *in ius vocare, in iure agere* 94. 102, 10. 153, 5.

mallus publicus = *placitum* 80, 15. 94, 10.

marach, mara, marah, marac, marahc, marad, macrh, mar, marhe, marcha, marca, march = *equus*, *'Mähre'* 131, 5. 132, 5; *cfr.* 131, *n.* 2.

marahscalcus, mariscalcus, marischalcus, maricalcus, marescalcus, marscalcus = *servus equorum* 139, 5.

marca, marcha = *provincia, terminus, 'Mark'* 24, 20. 32, *B* 20. 106, 10.

marczan, marczanh, marczand, marczandi, marctan, marchzan, marchzant, marchazan, marceant, marozan, marachanz, marchandi = *dens maxillaris* 120, 15; *cfr. Graff V*, 684.

medioflidus, mediofledus, mediofredus = *'mittelbegütert'* 32, 15; *cfr. Graff III*, 772; *Schroeder l. c.; v. supra* fledus.

medula, medulla, medela *etc.* = *lignum, 'Holzbrett'* 26, 5; *cfr. Schroeder l. c.; Grimm, 'Gesch. d. D. Spr.'* 483. (696). 722. (1026).

minoflidus, minofledus = *'minderbegütert'* 23, 10. 15. 25, 5; *cfr.* fledus, mediofledus.

mort 136, *B* 10; *v.* mortaudus.

mortaudus, morthaudus, morttaudus, morittaudus, morthtaudo, morthdaudo, mordtautus, mordtaudus, morttoto, mortotus, morototus, mortotodus, mortot, mortodus, morttodus, mortdotus, mortdodo, mortedus, mortudus, morttudo, marttaudo, morstaudo, mordtodus, mordtotus, mordtototo, mordtotin, mordthotum, mordtoten, mordtutus, mordauto, mortaldus, mortandus, mortridus, mordridus, mortrito, morderod, morderrod, mordot, mortho, mordthtum, mortuum, morcodus, mortuadus, mortuatus = *clam occisus* 23, 20. 107, 10. 136, 10; *cfr. Graff II*, 856; *Grimm, 'RA.'* 625 *sqq.; Grimm, 'WB.' VI, v. 'Mord'; Fick l. c. p.* 233.

morgangeba, morgangaba, morgangabir, morgantgabir, morgangkaba, morganghoba, morgangheba, morghangheba, morgantgeppha, moraganghepa, morganagheba, morginagepha, moragangeba, morgengaba = *donum matutinale* 113, 15.

mundium, mondium, mundum, mondum, mundeburdum = *potestas mariti sive patris* 24, 5. 110, 1. 111, 10. 15.

nasthait, nasthaid, nastait, nastaid, nastahit, nahishait, nostahet, nasttahit, masthat 114, 5; *cfr. Graff I*, 152.

nastula = *fibula* 24, 10.

pulislac, pulisslac, pulisclac, pulislach, pulislacch, pullislac, pulslac, bulislac, purislac, pluleslach, pulisalac, pulisalca, plurisiac = *'Beulenschlag'* 116, 5; *cfr. Grimm, 'WB.' I, v. 'Beule'; Graff III*, 105.

rauba, rouba, raupa, rausa = *vestis* 108, 1; *cfr. Graff II*, 357; *Diez l. c. v. 'roba'*.

rehpoch = *'Rehbock'* 30, *B* 15.

rozz = *muccus* 119, *B* 15; *cfr. Graff II*, 559.

saiga, sagia, sagga 24, 15. 30, 1. 72. 73, 10; *v.* 73, *n.* 1.

sala, scala = *cubiculum, 'Saal'* 140, 15; *cfr. Graff VI*, 176; *Diez l. c. I, v. 'sala'; Fick l. c. p.* 320; *Schade l. c. v. 'sal'*.

scardi, scardlithdi, eschardi, litscardi, litiscarti, lidisscart, lidiscarch, lithscart, lidcrarti, lithsaart, liderarta, litercardi, orscardi, orscarti, orscardinis, orcardi, oscardi, orfarcd, eschardi = *'Gliedverstümmelung, Ohrverstümmelung'* 118, 5; *cfr. Graff VI*, 528; *Fick l. c. p.* 333; *Schade l. c. v. 'scarti, ôrscarti, lidascart'*.

scelo = *admissarius, 'Schälhengst'* 130, *B* 15; *cfr. ib. n.* 4.

seniscalcus, seniscalvus, siniscalcus, siniscalchus, sinischalcus, sinscalches, siniscacus = *'Altknecht', 'Seneschall'* 138, 15; *cfr. Grimm, 'RA.' p.* 302; *et auctores supra p.* 138, *n.* 2 *citatos.*

siusis, seusis, seucis, seuussis, suesis, suise 142, 5; *cfr. supra p.* 142, *n.* 1, *et Graff VI*, 282.

spicaria, spicarium, spichere = *'Speicher'* 142, 1; *cfr. Graff VI*, 326; *Schade l. c. v. 'spicâri'*.

stelzia = *'Stelzbein'* 22, 30; *cfr. Graff VI*, 678; *Schade l. c. v. 'stelzja'*.

stotarius, staturius, statorius, stocarius, stutarius, stuotarius = *equarius, equorum custos* 28, 1; *cfr. Graff VI*, 653; *Schroeder l. c.*

straaf = *poena* 65, 15.

stria, instrigare = *venefica, veneficari* 28, 1. 5. 49 (LXX, *cod.* 8); *cfr. Graff VI*, 739.

stuote = *equa* 133, *B* 20.

stuppare = *obturare* 117, 15; *v. supra p.* 117, *n.* 4.

sueigen = *grex armentorum* 135, *B* 20; *v. supra p.* 135, *n.* 4.

taudragil, taudragildi, tautragil, thautsagil, tautragilli, taudrail, taudrugil, taudrigil, taudregil, toutragil, traudigil, toutregil *etc.* = *'Thauträger'* 127, 10; *v. auctores supra p.* 127, *n.* 2 *citatos.*

taxaca, texaga, texago, texega, texaca, texeca, texata, axega, taxiaga, dexa = *furtum* 32, 5; *cfr. Graff V*, 463; *Schroeder l. c.; Grimm apud Merkel, Lex Salica, Praefatio p.* VIII.

treudis, treudas, treudum, treude, trehudis, treundis, trededis, triudis, trudis, trudens, reutes = *pedica* 28, 5. 10. 29, 5; *v. supra p.* 28, *n.* 5, *et Graff V*, 524.

troppus, troppo, tropo, trupe = *grex, 'Trupp, Heerde'* 133, 5; *cfr. Graff V*, 488; *Diez l. c. I, v. 'tropa'; Schade l. c. v. 'tropĕl'*.

vassus, vasus, vassis, bassus 96, 1. 138, 15; *v. supra p.* 138, *n.* 3.

uberscriten = *transpassare* 144, *B* 15.

vervurfet = *abortivum fecerit* 134, *B* 20.

vesontus, visontus, bisontus, bissontus, bisons, bissons, bisantus, bisentus, bisito, wisunt = *'Wisunt'* 28, 5; *cfr. Graff I*, 1078; *Schade l. c. v. 'wisunt'*.

virstreddene = *'farstredan', inhibere, sistere* 123, *B* 20; *cfr. Graff VI*, 745; *Schade l. c. v. 'strĕdan' (H. Br.).*

virscoppot 117, *B* 20, *idem quod* stuppat; *v. p.* 117, *n.* 5.

volon = *pullus; 'Fohlen'* 134, *B* 20; *cfr. Grimm, 'WB.' III, v. 'Fohle'*.

uunth, uuint, uuindum = *'Windhund' (?)* 143, *B* 20.

wasilus = *humor* 22, 1. 15; *cfr. Graff I*, 1063; *Schade l. c. v. 'wasal'*.

wegalauge = *insidiatio* 23, 35; *cfr. Grimm, 'RA.' p.* 632 *et 'Gesch. d. D. Spr.'* 388. (557).

wirigildum, wiregildum, widrigildum, weregildum, wedregildum, wedrigildum, wirigeldum, wedregeldum, weriegeldum, weregeldum, wergeldum, wirgeldum *multis locis* = *mulcta pro occisione hominis liberi parentibus occisi ab occisore solvenda.*

zivirstreddene, *i. e.* zi (= ze, zu) virstreddene; *v.* virstreddene.

zurft, zurf, zurufd, zuruft, zcruf, zurfodi, zturf, zturffodi, zurb, corfo, curffo, curf, curffodi, carffod, cursfo, curso, surfo, turst = *'Torf'* 145, 15; *cfr. Graff V*, 706; *Schade l. c. v. 'zurba'; Fick p.* 119.

# TABULAE SYNOPTICAE.

## EDITIO NOVA PACTI ALAMANNORUM CUM MERKELIANA COLLATA.

| *Editio nova.* | *Editio Merkeliana.* | *Editio nova.* | *Editio Merkeliana.* |
|---|---|---|---|
| *Fragm. I.* | *Fragm. I.* | *Fragm. III.* | *Fragm. III.* |
| 1—5. | 1—5. | 15. 16. | 16. 17. |
| *Fragm. II.* | *Fragm. II.* | 17. | 18. 19. |
| 1—23. | 1—23. | 18. 19. | 20. 21. |
| 24. | 24. 25. | 20. | 22—24. |
| 25—41. | 26—42. | 21. | 25—27. |
| 42. | 43. 44. | 22—24. | 28—30. |
| 43. | 45. | 25. | 31—33. |
| 44. | 46. 47. | 26—28. | 34—36. |
| 45—53. | 48—56. | 29. | 37 *(pars prior).* |
| *Fragm. III.* | *Fragm. III.* | *Fragm. IV.* | |
| 1—13. | 1—13. | 1. | 37 *(pars posterior).* |
| 14. | 14. 15. | 2. | 38. |

*De Fragmento V. novae editionis v. supra p. 33 et p. 153 sqq.*

# EDITIO NOVA LEGIS ALAMANNORUM CUM MERKELIANA COLLATA.

*Numeri Latini titulos, Arabici paragraphos, litterae uncinis inclusae ex. gr.* (a) (b) *minores columnas indicant.*

| *Editio nova.* | | *Editio Merkeliana.* | | |
|---|---|---|---|---|
| *A.* | *B.* | *Hlot.* | *Lant.* | *Karol.* |
| I. | I. | I. | Prooem. | I. |
| II, 1. | II, 1. | II, 1. 2. | I, 1. | II, 1. |
| II, 2. | II, 2. | II, 3. | I, 2. | II, 2. |
| | II (b) 2. | | | II (b) 2. |
| III, 1. | III, 1. | III, 1. | II, 1. | |
| III, 2. | III, 1. | III, 2. | II, 2. | III, 1. 2. 3. |
| III, 3. | III, 1. | IV. | | |
| | III (b) 1—3. | | | III (b) 1—3. |
| IV. | IV. | V. | III. | IV. |
| V. | V. | VI. | IV. | V. |
| | V (b) 1—3. | | | V (b) 1—3. |
| | VI, 1—4. | | | VI, 1—4. |
| VI. | VII. | VII, 1. 2. | V. | VII. |
| VII. | VIII. | VIII *A.* | VI. | VIII. |
| | VIII (b). | | | VIII (c). |
| VIII. | IX. | VIII *B.* | VII. | IX. |
| IX. | X. | IX. | VIII. | X. |
| X. | XI. | X. | IX. | XI. |
| XI. | XII. | XI, 1. 2. | X, 1. 2. | XII. |
| XII. | XIII. | XII, 1. 2. | XI, 1. 2. | XIII. |
| XIII. | XIV. | XIII. | XII. | XIV. |
| XIV. | XV. | XIV. | XIII. | XV. |
| XV, 1. | XVI, 1. | XV. | XIV, 1. | XVI. |
| XV, 2. | XVI, 2. | XVI. | XIV, 2. | |
| XVI. | XVII. | XVII. | XV. | XVII. |
| XVII, 1. | XVIII, 1. | XVIII, 1. | XVI, 1. | XVIII, 1. |
| | | XVIII, 2. | XVI, 2. | |
| XVII, 2. | XVIII, 2. | XVIII, 3. | | XVIII, 2. |
| | | XVIII, 4. | XVI, 3. | |
| XVIII. | XIX. | XIX. | XVII. | XIX. |
| XIX. | XX. | XX. | XVIII. | XX. |
| XX. | XXI. | XXI. | XIX. | XXI. |
| XXI. | XXII. | XXII, 1. 2. 3. | XX. | XXII. |
| XXII, 1. | XXIII, 1. | XXIII, 1. 2. | XXI, 1. 2. | XXIII, 1. 2. |
| XXII, 2. | XXIII, 2. | XXIII, 3. 4. | XXI, 3. | XXIII, 3. |
| XXIII. | XXIV. | XXIV. | XXII. | XXIV. |
| XXIV. | XXV. | XXV. | XXIII. | XXV. |
| XXV, 1. 2. | XXVI, 1. 2. | XXVI. | XXIV. | XXVI. |
| XXVI, 1. | XXVII, 1. | XXVII, 1. | XXV. | XXVII. |
| XXVI, 2. | XXVII, 2. | XXVII, 2. 3. | | |

| *Editio nova.* | | *Editio Merkeliana.* | | |
|---|---|---|---|---|
| *A.* | *B.* | *Hlot.* | *Lant.* | *Karol.* |
| XXVII, 1. | XXVIII, 1. | XXVIII, 1. 2. | XXVI, 1. | XXVIII, 1. |
| XXVII, 2. | XXVIII, 2. | XXVIII, 3. | XXVI, 2. | XXVIII, 2. 3. 4. |
| XXVII, 3. | XXVIII, 3. | XXVIII, 4. 5. | | |
| XXVIII, 1. 2. | XXIX, 1. 2. | XXIX, 1. | XXVII, 1. 2. | XXIX. |
| XXVIII, 3. | XXIX, 3. | XXIX, 2. | | |
| XXIX. | XXX. | XXX. | XXVIII. | XXX. |
| XXX. | XXXI. | XXXI. | XXIX, 1. 2. | XXXI. |
| XXXI. | XXXII. | XXXII. | XXX. | XXXII. |
| XXXII. | XXXIII. | XXXIII. | XXXI. | XXXIII. |
| XXXIII. | XXXIII a. | *deest.* | XXXII. | *deest.* |
| XXXIV. | XXXIV. | XXXIV. | XXXIII. | XXXIV. |
| XXXV, 1. | XXXV, 1. | XXXV, 1. 2. | XXXIV, 1. | XXXV. |
| XXXV, 2. | XXXV, 2. | XXXV, 3. 4. | XXXIV, 2. | |
| XXXVI, 1. | XXXVI, 1. | XXXVI, 1. | XXXV, 1. | XXXVI, 1. |
| XXXVI, 2. | XXXVI, 2. | XXXVI, 2. 3. | XXXV, 2. | XXXVI, 1. |
| XXXVI, 3. | XXXVI, 3. | XXXVI, 4. 5. | XXXV, 3. | XXXVI, 3. |
| XXXVII, 1. | XXXVII, 1. | XXXVII, 1. | XXXVI, 1. | XXXVII. |
| XXXVII, 2. | XXXVII, 2. | XXXVII, 2. 3. | XXXVI, 2. | |
| XXXVIII. | XXXVIII. | XXXVIII, 1. | XXXVII, 1. | XXXVIII. |
| | | XXXVIII, 2—5. | XXXVII, 2. | |
| XXXIX. | XXXIX. | XXXIX, 1. 2. | XXXXVIII. | XXXIX, 1. |
| | | XXXIX, 3. | | XXXIX, 2. |
| XL. | XL. | XL. | XXXIX. | XL. |
| XLI, 1. | XLI, 1. | XLI, 1. | XL, 1. | XLI, 1. |
| | | XLI, 2. | XL, 2. | XLI, 2. |
| XLI, 2. | XLI, 2. | XLI, 3. | XL, 3. | |
| XLII, 1. | XLII. | XLII. | XLI, 1. | XLII. |
| XLII, 2. | XLIII. | XLIII. | XLI, 2. | XLIII. |
| XLIII. | XLIV. | XLIV, 1. 2. | XLII. | XLIV. |
| XLIV. | XLV. | XLV. | XLIII. | XLV. |
| XLV. | XLVI. | XLVI, 1. 2. | XLIV. | XLVI, 1. 2. |
| XLVI. | XLVII. | XLVII, 1. 2. | XLV, 1. 2. | XLVII. |
| XLVII. | XLVIII. | XLVIII, 1. 2. | XLVI. | XLVIII, 1. 2. |
| XLVIII. | XLIX. | XLIX, 1. 2. | XLVII. | XLIX, 1. 2. |
| XLIX, 1. | L, 1. | L, 1. 2. 3. | XLVIII, 1. | L, 1. 2. |
| XLIX, 2. | L, 2. | L, 4. | XLVIII, 2. | L, 3. |
| L, 1. | LI, 1. | LI, 1. | XLIX, 1. | LI, 1. |
| L, 2. | LI, 2. | LI, 2. 3. | XLIX, 2. | LI, 2. |
| LI. | LII. | LII, 1. 2. | L. | LII. |
| LII. | LIII. | LIII. | LI. | LIII. |
| LIII, 1. 2. | LIV, 1. 2. | LIV, 1. 2. | LII. | LIV, 1. 2. |
| LIV, 1. | LV. | LV, 1. 2. 3. | LIII, 1. | LV. |
| LIV, 2. | LVI, 1. | LVI, 1. | LIII, 2. | LVI, 1. |
| LIV, 3. | LVI, 2. | LVI, 2. | LIII, 3. | LVI, 2. |
| LV. | LVII. | LVII, 1. 2. | LIV. | LVII. |
| LVI, 1. | LVIII, 1. | LVIII, 1—4. | LV, 1. | LVIII, 1. |
| LVI, 2. | LVIII, 2. | LVIII, 5. | LV, 2. | LVIII, 2. |
| LVII, 1. | LIX, 1. | LIX, 1. | LVI, 1. | LIX, 1. |
| LVII, 2. | LIX, 2. | LIX, 2. | | |
| LVII, 3. | LIX, 3. | LIX, 3. | LVI, 2. | |
| LVII, 4. 5. | LIX, 4. 5. | LIX, 4. 5. | LVI, 3. 4. | LIX, 2. |
| LVII, 6. 7. | LIX, 6. 7. | LIX, 6. 7. | LVI, 5. 6. | LIX, 3. |
| LVII, 8. 9. | LX, 1. 2. | LX, 1. 2. | LVI, 7. 8. | LX, 1. |
| LVII, 10. | LX, 3. | LX, 3. | LVI, 9. | LX, 2. |
| LVII, 11. 12. | LXI, 1. 2. | LX, 4. 5. | LVI, 10. | LXI, 1. |

| *Editio nova.* | | *Editio Merkeliana.* | | |
|---|---|---|---|---|
| *A.* | *B.* | *Hloth.* | *Lant.* | *Karol.* |
| LVII, 13. 14. | LXI, 3. 4. | LX, 6. 7. | LVI, 11. 12. | LXI, 2. |
| LVII, 15. | LXII, 1. | LX, 8. | LVI, 13. | LXII, 1. |
| LVII, 16. 17. | LXII, 2. 3. | LX, 9. 10. | LVI, 14. 15. | LXII, 2. |
| LVII, 18. 19. | LXIII, 1. 2. | LX, 11. 12. | LVI, 16. | LXIII, 1. |
| LVII, 20. 21. | LXIII, 3. 4. | LX, 13. 14. | LVI, 17. | LXIII, 2. |
| LVII, 22. 23. | LXIII, 5. 6. | LX, 15. 16. | LVI, 18. 19. | LXIII, 3. 4. |
| LVII, 24. 25. | LXIII, 7. 8. | LX, 17. 18. | LVI, 20. | LXIII, 5. |
| LVII, 26. | LXIV, 1. | LX, 19. 20. | LVI, 21. | LXIV, 1. |
| LVII, 27. 28. | LXIV, 2. 3. | LX, 21. 22. | LVI, 22. 23. | LXIV, 2. 3. |
| LVII, 29. 30. | LXV, 1. 2. | LX, 23. 24. | LVI, 24. 25. | LXV, 1. |
| LVII, 31. 32. | LXV, 3. 4. | LXI, 1. 2. | LVI, 26. | LXV, 2. |
| LVII, 33. 34. | LXV, 5. 6. | LXII, 1. 2. | LVI, 27. | LXV, 3. 4. |
| LVII, 35—38. | LXV, 7—10. | LXI, 3—6. | LVI, 28. | LXV, 5—8. |
| LVII, 39. 40. | LXV, 11. 12. | LXI, 7. 8. | LVI, 29. 30. | LXV, 9. 10. |
| LVII, 41. 42. | LXV, 13. 14. | LXII, 3. 4. | | LXV, 11. |
| LVII, 43—45. | LXV, 15—17. | LXII, 5—7. | | LXV, 12. |
| LVII, 46—48. | LXV, 18—20. | LXII, 8—10. | LVI, 31. | LXV, 13. |
| LVII, 49—51. | LXV, 21—23. | LXII, 11—13. | | LXV, 14. |
| LVII, 52. 53. | LXV, 24. 25. | LXII, 14. 15. | | LXV, 15. 16. |
| LVII, 54—57. | LXV, 26—29. | LXIII, 1—4. | | LXV, 17. |
| LVII, 58. | LXV, 30. | *deest.* | LVI, 32. | LXV, 18. |
| LVII, 59. | LXV, 31. | LXIII, 5. | | |
| LVII, 60. 61. | LXV, 32. 33. | LXIV, 1. 2. | LVI, 33. | LXV, 19. |
| LVII, 62. 63. | LXV, 34. 35. | LXIV, 3. 4. | LVI, 34. 35. | LXV, 20. 21. |
| LVII, 64. 65. | LXV, 36. 37. | LXV (b) 1. 2. | | LXV, 22. |
| LVII, 66. 67. | LXV, 38. 39. | LXV (b) 3. 4. | LVI, 36. | LXV, 23. |
| LVII, 68. | LXV, 40. | LXVI, 1. | | |
| LVII, 69. | LXV, 41. | LXVI, 2. | LVI, 37. | LXV, 24. |
| LVIII. | LXVI. | LXVII. | LVII. | LXVI. |
| LIX, 1. 2. | LXVII, 1. 2. | LXVIII, 1. 2. | LVIII. | LXVII, 1. 2. |
| LX, 1. | LXVIII, 1. | LXIX, 1. 2. | LIX. | LXVIII, 1. |
| LX, 2. 3. | LXVIII, 2. 3. | LXIX, 3. 4. | | LXVIII, 2. 3. |
| LXI, 1. | LXIX, 1. | LXX, 1. 2. | LX. | LXIX. |
| LXI, 2. | LXIX, 2. | LXX, 3. | | |
| LXII. | LXX, 1. 2. | LXXI, 1. 2. | LXI. | LXX, 1. |
| LXIII, 1. 2. | LXX, 3. 4. | LXXII, 1. 2. | LXII, 1. | LXX, 2. |
| LXIII, 3. | LXX, 5 | LXXII, 3. | LXII, 2. | LXX, 3. |
| LXIV. | LXXI. | LXXIII. | LXIII. | LXXI. |
| LXV, 1. 2. 3. | LXXII, 1. 2. 3. | LXXIV, 1. 2. 3. | LXIV. | LXXII. |
| LXVI. | LXXIII. | LXXV. | LXV. | LXXIII. |
| LXVII, 1. | LXXIV, 1. | LXXVI, 1. | LXVI, 1. | LXXIV, 1. |
| LXVII, 2. | LXXIV, 2. | LXXVI, 2. | LXVI, 2. | |
| LXVII, 3. | LXXIV, 3. | LXXVI, 3. | | LXXIV, 2. |
| LXVIII, 1—4. | LXXV, 1—4. | LXXVII, 1—4. | LXVII. | LXXV. |
| LXIX. | LXXVI. | LXXVIII. | LXVIII. | LXXVI. |
| LXX. | LXXVII. | LXXIX. | LXIX. | LXXVII. |
| LXXI, 1—3. | LXXVIII, 1—3. | LXXX, 1. | LXX. | LXXVIII. |
| LXXI, 4. | LXXVIII, 4. | LXXX, 2. | | |
| LXXII. | LXXIX, 1. | LXXXI, 1. | LXXI. | LXXIX, 1. |
| LXXIII. | LXXIX, 2. | LXXXI, 2. | LXXII. | LXXIX, 2. |
| LXXIV, 1—3. | LXXIX, 3—5. | LXXXI, 3—5. | LXXIII. | LXXIX, 3—5. |
| LXXIV, 4. 5. | LXXIX, 6. 7. | LXXXI, 6. 7. | | LXXIX, 6. |
| LXXV, 1. 2. | LXXX, 1. 2. | LXXXII, 1. 2. | LXXIV, 1. | LXXX, 1. |
| LXXV, 3. | LXXX, 3. | LXXXII, 3. | LXXIV, 2. | LXXX, 2. |
| LXXVI, 1. 2. | LXXXI, 1. 2. | LXXXIII, 1. 2. | LXXV, 1. 2. | LXXXI, 1. 2. |

| *Editio nova.* | | *Editio Merkeliana.* | | |
|---|---|---|---|---|
| *A.* | *B.* | *Hloth.* | *Lant.* | *Karol.* |
| LXXVII, 1—4. | LXXXI, 3—6. | LXXXIII, 3—6. | LXXVI, 1. 2 (c 1–4). | LXXXI, 3—6. |
| LXXVIII, 1. 2. | LXXXII, 1. 2. | LXXXIV, 1. | LXXVII, 1. | LXXXII, 1. |
| LXXVIII, 3. | LXXXII, 3. | LXXXIV, 2. | LXXVII, 2. | LXXXII, 2. |
| LXXVIII, 4. | LXXXII, 4. | LXXXIV, 3. | LXXXII, 3. | LXXXII, 3. 4. |
| LXXVIII, 5. | LXXXII, 5. | LXXXIV, 4. | LXXXII, 4. | LXXXII, 5. |
| LXXVIII, 6. | LXXXII, 6. | LXXXIV, 5. | LXXVII, 5. | LXXXII, 6. 7. |
| LXXIX. | LXXXIII, 1. | LXXXV. | LXXVIII. | LXXXIII, 1. |
| LXXX. | LXXXIII, 2. | LXXXVI. | LXXIX. | LXXXIII, 2. |
| LXXXI. | LXXXIV. | LXXXVII. | LXXX. | LXXXIV. |
| LXXXII. | LXXXV. | LXXXVIII. | LXXXI. | LXXXV. |
| LXXXIII, 1. 2. | LXXXVI, 1. 2. | LXXXIX, 1. 2. | LXXXII, 1. 2. | LXXXVI. |
| LXXXIV. | LXXXVII. | XC. | LXXXIII. | LXXXVII. |
| LXXXV. | LXXXVIII. | XCI. | LXXXIV. | LXXXVIII. |
| LXXXVI, 1. | LXXXIX, 1. | XCII, 1. | LXXXV, 1. | LXXXIX, 1. |
| LXXXVI, 2. 3. 4. | LXXXIX, 2. 3. 4. | XCII, 2. 3. 4. | LXXXV, 2. | LXXXIX, 2. |
| LXXXVII, 1. 2. | XC, 1. 2. | XCIII, 1. 2. | LXXXVI. | XC. |
| LXXXVIII, 1. 2. | XCI, 1. 2. | XCIV, 1. | LXXXVII. | XCI. |
| LXXXVIII, 3. | XCI, 3. | XCIV, 2. 3. | | |
| LXXXIX, 1. 2. | XCII, 1. 2. | XCV. | LXXXVIII. | XCII. |
| XC. | XCIII. | XCVI. | LXXXIX. | XCIII. |
| XCI. | XCIV. | XCVII. | XC. | XCIV. |
| XCII, 1. 2. | XCV, 1. 2. | XCVIII, 1. 2. | | XCV, 1. 2. |
| XCII, 3. | XCV, 3. | XCVIII, 3. | XCI. | XCV, 3. |
| XCII, 4. 5. | XCV, 4. | XCVIII, 4. | | |
| XCIII, 1. | XCVI, 1. | XCIX, 1. | XCII, 1. | XCVI. |
| XCIII, 2. 3. 4. | XCVI, 2. 3. 4. | XCIX, 2. 3. 4. | XCII, 2. | |
| XCIV, 1. | XCVII, 1. | C, 1. | XCIII, 1. | XCVII, 1. |
| XCIV, 2. | XCVII, 2. | C, 2. | XCIII, 2. | |
| | | C, 3. | | XCVII, 2. |
| XCIV, 3. | XCVII, 3. | C, 4. 5. | | |
| XCIV, 4. | XCVIII, 1. | CI, 1. | XCIII, 3. | XCVIII, 1. |
| XCIV, 5. | XCVIII, 2. | CI, 2. | XCIII, 4. | XCVIII, 2. |
| XCIV, 6. | XCVIII, 3. | CI, 3. | | XCVIII, 3. |
| XCV, 1. | XCIX, 1. | CI, 4. | XCIV, 1. | XCIX, 1. |
| XCV, 2—6. | XCIX, 2—6. | CI, 5—9. | XCIV, 2. | |
| XCV, 7. | XCIX, 7. | CI, 10. 11. | XCIV, 3. | XCIX, 2. |
| XCV, 8. 9. 10. | XCIX, 8. 9. 10. | CI, 12. 13. 14. | | |
| XCV, 11. | XCIX, 11. | CII, 1. 2. | XCIV, 4. | XCIX, 3. |
| XCV, 12. | XCIX, 12. | CII, 3. 4. | XCIX, 5. | XCIX, 4. |
| XCV, 13. | XCIX, 13. | CII, 5. | XCIV, 6. | XCIX, 5. |
| XCV, 14. 15. | XCIX, 14. 15. | CII, 6. 7. | XCIV, 7. | |
| XCV, 16. | XCIX, 16. | CII, 8. | XCIV, 8. | XCIX, 6. |
| XCVI, 1. | XCIX, 17. | CII, 9. 10. | XCV, 1. | |
| XCVI, 2. | XCIX, 18. | CII, 11. | XCV, 2. | XCIX, 7. |
| XCVI, 3. | XCIX, 19. | CII, 12. | XCVI, 1. | XCIX, 8. |
| XCVI, 4. | XCIX, 20. | CIII, 1. 2. | XCVI, 2. | XCIX, 9. |
| XCVI, 5. | XCIX, 21. | CIV. | XCVI, 3. | XCIX, 10. |
| XCVI, 6. 7. | XCIX, 22. 23. | Add. Sect. II, 1. 2. | XCVI, 4. 5. | XCIX, 11. 12. |
| XCVII, 1. 2. | XCIX, 24. 25. | Add. Sect. II, 3. 4. | XCVII, 1. 2. | XCIX, 13. 14. |
| XCVII, 3. 4. | *desunt.* | *desunt.* | XCVII, 3. 4. | *desunt.* |
| XCVIII, 1. 2. | | | XCVIII, 1. 2. | |

# CORRIGENDA.

*P.* 4, *l.* 46, *nota* 1 *lege: Fragm. II,* 1—30. 32—53; *fragm. III,* 1—15. 20—29; *fragm. IV.*
*P.* 5, *l.* 17 *lege: et* §. 42. *fragm. II,* §. 20. *fragm. III.*
*P.* 6, *l.* 28 *pro: capitum lege: titulorum.*
*P.* 6, *l.* 31 *pro: Primum capitulum lege: Primus titulus.*
*ibid. pro: capituli lege: tituli.*
*P.* 10, *l.* 34 *lege: (A* 3*),* 90 *(A* 9*),* 95 *(A* 1. 12*) etc.*
*P.* 13, *l.* 39 *pro:* §. 14 *lege:* §. 15.
*P.* 16, *l.* 13. 14 *pro: Qua editione utimur lege: Codicis collatione a Christiano Engelhard Argentinensi prius facta utimur.*
*P.* 22, *l.* 41 *lege:* 2) *Cfr. Lex LVII,* 60. 3) *Cfr. Lex LVII,* 63.
*ibid. l.* 42 *lege:* 5) *Cfr. Lex LVII,* 31. 36. 60. 6) *Cfr. Lex LVII,* 55. 56.
*ibid. l.* 43 *lege:* 8) *Cfr. Lex LVII,* 54. 9) *Cfr. Lex LVII,* 36. 37.
*ibid. l.* 44 *lege:* 11) *Cfr. Lex LVII,* 43.
*ibid. l.* 45 *lege:* 15) *Cfr Lex LVII,* 46—48. 16) *Cfr. Lex LVII,* 49—51.
*ibid. l.* 46 *lege: Lex LVII,* 52. 19) *Cfr. Lex LVII,* 66. 62.
*ibid. l.* 47 *lege:* 21) *Cfr. Lex LVII,* 64. 22) *Cfr. Lex LVII,* 65.
*P.* 63, *l.* 18 *lege:* suis, id sunt *etc.* (*sine* principibus).
*ibid. l.* 43. 44 *pro: hoc caput lege: hic titulus.*
*ibid. pro: positus lege: positum.*
*P.* 65, *l.* 22 *lege:* m) obtineat 3—8. 10.
*P.* 74, *l.* 31 *lege:* m) ecclesias 1; Dei *add.* 6. 7.
*P.* 77, *B l.* 23. 24 *pro:* id est *lege:* l.
*P.* 123, *l.* 20 *lege:* 'zi virstreddene'. *Cfr. Glossarium v. virstreddene.*
*P.* 130, *B l.* 18. 19 *pro:* id est *lege:* l.
*P.* 133, *B l.* 21 *pro:* lege *lege:* l.
*P.* 134, *B l.* 20. 21. 27 *pro:* id est *lege:* l.

# MONVMENTA
# GERMANIAE
# HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

---

LEGVM SECTIO I.

LEGVM NATIONVM GERMANICARVM

TOMI V. PARS II.

---

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
MDCCCCXXVI.

# LEGES

# NATIONVM GERMANICARVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS

RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

TOMI V. PARS II.

LEX BAIWARIORVM.

HANNOVERAE

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

MDCCCCXXVI.

Ex officina aulae Vimariensis typographica

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI.

SANCTVS
AMOR PATRIAE
DAT
ANIMVM.

FRANCOFVRTI A. M.
XIII. KAL. FEBR. MDCCCXIX.

# PRAEFATIO.

*Legem Baiwariorum edendam Ernestus liber Baro de Schwind v. cl. auctore Henrico Brunner b. m. iam anno 1896 suscepit, quam editionem per triginta annos summa industria necnon insigni doctrina et subtilitate conficiendam curavit, ut nunc prelo subiectam publico usui tradere possimus.*

*Primo quidem vetustiorem (Antiquam) et recentiorem (Emendatam) formam legis — textum I. et III. editionis, quam Johannes Merkel b. m. (Mon. Germ. Hist. Leges III fol., 1863) recensuit — quo facilius inter se comparari possent, in parallelis rubricis ponere consilium erat. Sed Henricus Brunner, qui tunc legibus Germanicis edendis praeerat, unum tantum textum uno codice fundatum praeberi teste Ernesto de Schwind maluit, ut clarissime quantum lex Baiwariorum a codice illo Euriciano penderet intellegi posset. Cuius rationes secutus Ernestus de Schwind in annalibus nostris 'Neues Archiv' (Kritische Studien zur Lex Bajuwariorum I., NA. 31, 1906 p. 399—45; II., NA. 33, 1908 p. 605—94; III., NA. 37, 1912 p. 415—51) de hac quaestione disputavit probareque studuit, codices textus III. a Johanne Merkel constituti et inter eos praesertim codicem Vaticanum lat. 991 s. IX ad legem originalem propius quam reliquos textus accedere. In primis demonstrare nisus est, formam textus III., quamquam elegantiore stilo conceptus recentior sit, multis locis leges, quae in legem Baiwa-*

*riorum receptae sint, integras et inmutatas referre. Quam rem hoc modo explicari posse credidit, quod ex archetypo lingua vulgari confecto unum vel alterum exemplar postea in regno Francorum a scriba quodam in politiorem linguam transcriptum fundamentum codicum textus III. Merkelii fuerit, cum in ceteris codicibus, qui vetustiorem, id est vulgarem linguam, retinuerint, textus I. Merkelii servaretur. Quibus deliberationibus commotus E. de Schwind in adornanda hac editione, quam potius in usum iuris consultorum, non philologorum faciendam esse crederet, textum III. Merkelii recipiendum esse putavit, licet codices lingua politiore conscripti sint. Quam rationem et viam eo libentius in edendis legibus sequendam esse putavit, quia differentiae et discrepantiae utriusque textus, ut iam Henricus Brunner cognovisset, haud magni momenti essent. Hanc opinionem Henricus Brunner teste Ernesto de Schwind comprobavit.*

*Cum iam tota fere lex prelum subisset, Henrico Brunner et Karolo Zeumer defunctis, Aemilius Seckel b. m., cuius curae post Henricum Brunner series legum Germanicarum commissa erat, in dubium vocavit, num Ernestus de Schwind recte iudicasset, proposuitque, ut Bruno Krusch et Ernestus Heymann de consilio et ratione editionis ad Societatem aperiendis fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi referre iuberentur. Qui quamquam sententias separatim scripserunt, textum, quem Ernestus de Schwind praecipue secutus est, recentiorem formam legis in regione Francorum emendatae esse, textus autem, quos Johannes Merkel primum et secundum nominavit, propiore cognatione originalem legem contingere consenserunt, maximeque Bruno Krusch cum sagacitate subtilitateque multis codicibus adhibitis novum stemma constituit et de re in libro, cui titulus est „Die Lex Bajuwariorum, Textgeschichte, Handschriftenkritik und Entstehung, Berlin 1924", summa cum doctrina egit, neque minus Ernestus Heymann in commentario „Zur Textkritik der Lex Bajuwariorum", in „Papsttum und Kaisertum, Paul Kehr dargebracht, München 1926", disputavit. Tituli et capitula Legis Baiwariorum, de quibus Krusch et Heymann disseruerunt, in fine huius editionis enumerantur. Neque praetermittendam esse putamus recensionem, quam Franciscus Beyerle de libro Kruschiano nuperrime in Savigny-Zeitschrift für Rechtsgeschichte, vol. 45, p. 416—57 in publicum prodidit.*

*Veram esse sententiam iudicamus, codicem Vaticanum non textum originali legi propinquiorem, sed textum Carolino demum tempore (ex textu primo Merkelii sive ex simili textu) emendatum praebere: attamen hanc editionem ab Ernesto de Schwind confectam magni pretii et ad perquirendas res medii aevi maximeque historiam legum Germanicarum perutilem esse censemus; nam textus emendatus longum tempus in manibus iudicum erat et in vita publica multa per saecula vigebat; accedit quod in editione Schwindiana antiquiores lectiones in*

*notis inveniuntur; textus ipse vero non nisi emendatam legem praebet exceptis paucis locis, praesertim:*

**198, 2. 3; 199, 1; 207, 1; 208, 15; 211, 1; 224, 6; 228, 16; 233, 1; 239, 4; 254, 11; 256, 14; 274, 9; 276, 7; 284, 6; 286, 1. 2; 287, 3; 314, 3; 317, 2; 318, 4; 319, 4; 327, 2; 331, 3; 339, 8; 348, 7; 349, 3; 353, 5—7; 357, 2; 360, 3; 361, 4; 362, 1; 363, 2; 367, 2; 374, 6; 376, 5; 380, 2; 385, 2; 386, 3; 397, 6; 399, 4; 400, 2; 409, 2; 410, 9; 418, 9—10; 422, 2. 3. 5; 425, 4. 5. 6; 426, 5; 427, 5; 429, 6; 439, 1. 4. 5; 446, 8; 447, 4; 451, 8; 456, 10; 473, 10;**

*et nominibus propriis seu vernaculis:*

**200, 4. 5; 202, 7; 306, 3; 312, 4; 318, 3; 320, 5; 327, 7; 328, 4; 329, 6; 340, 1; 344, 1; 345, 8; 358, 4; 361, 3; 387, 6; 456, 5; 460, 4; 465, 7.**

*Societas aperiendis fontibus Rerum Germanicarum, cuius iudicio et arbitrio Ernestus de Schwind, postquam opus Kruschii prodiit, editionem quasi perfectam utrum publici iuris facienda esset necne permisit, quia ipse rem diiudicare noluit, edendam esse censuit rationibus quas exposuimus ducta, sed quam celerrime in serie, quae Fontes Iuris Germanici Antiqui vocatur, editionem etiam antiquiorum textuum (Antiquae) publicare constituit, ut melius, id quod ab initio propositum erat, antiquior et recentior textus inter se conferri possent.*

*Wilhelmus Finsterwalder indicem rerum et verborum, glossarium verborum vernaculorum et addenda in fine libri huius posita summa industria confecit et post Marium Krammer reliquas plagulas maxima subtilitate perlustravit.*

*Additamenta legis Baiwariorum, concilia scilicet Baiwariorum 740—750, Ascheimense a. 756, Dingolfingense a. 770 (?), Neuchingense a. 772, capitula ad legem Baiwariorum addita 801—807, in hac editione praetermisimus, cum iam in editione Capitularium Regum Francorum (M. G. H. LL. III) et in editione Conciliorum aevi Carolini (M. G. H. Concilia II, 1) contineantur.*

*De orthographia nominis „Baiwariorum“ seu „Bajuwariorum“ seu „Bajo-ariorum“ inter philologos magnis argumentis dimicatur (cf. Rudolfus Much, Anz. f. d. Altertum 33 p. 13; Dietericus v. Kralik, NA. 38 p. 46 sqq.; Bruno Krusch l. c. p. 1; Karolus Strecker NA. 46 p. 137 sqq. et p. 513 sqq.; Rudolfus Much, NA. 46 p. 385 sqq.). In hac praefatione nomine „Baiwariorum“ utimur, quia Ernestus de Schwind hanc formam per totam editionem adhibuit.*

*Datum Berolini mense Iulio 1926.*

***Ernestus Heymann.***

# LEGES BAIWARIORUM.

EDIDIT

ERNESTUS LIBER BARO DE SCHWIND.

# PRAEFATIO.

## *DE LEGIBUS BAIWARIORUM.*

### *§ 1. De 'lege' ipsa.*

*Hac nova editione imprimis ea lex continetur cui iam dudum nomen 'legis Baiwariorum' inditum est, tum decreta conciliorum ac capitularia regum quae ad legem ipsam et ad Baiwarios spectant.*

*Legem Baiwariorum accuratam legum compilationem esse nemo est qui ignoret. Quae compilatio variis codicibus tradita et in XXI vel XXII titulos atque fere in CCL capita, ut dicunt, divisa quam plurimas iuris partes amplectitur. Cum vix ulla pars vitae publicae privataeque omissa est, tum accuratissime de iuribus ecclesiae ducisque Baiwariorum et de quaestionibus ad ius publicum pertinentibus in ea agitur. Neque ius privatum neque criminale omnino praetermissum esse dixeris neque praecepta de causis agendis desunt. Licet in hac lege ordo et accurata omnis iuris dispositio non inveniatur, tamen coniunctionem quandam partium inter se cohaerentium hac lege contineri negare non potes.*

*Quam legem ex variis fontibus iuris, ut postea demonstrabitur, ortam esse ex ipsa dispositione materiae hic illic cognoscas; iam in primis titulis e. g. retractationem legis regum Francorum quam temporibus Merovingicis ortam esse pro certo habeas, in titulo XV et XVI multa capita continua e lege Eurici regis Visigothorum deprompta, in titulis XVIII et seqq. alia e lege Salica sumpta esse videbis. Adde, quod e dispositione titulorum IV—VI statim intellegimus enumerationem conpositionum quae ob delicta contra liberos libertos servosque commissa sunt solvendae, ex edicto Langobardorum regis Rothari originem duxisse.*

*Valde viri docti inter se dissenserunt, qua ratione quibusque temporibus haec lex orta sit. Nisi e prologo quem in plurimis codicibus ante hanc legem, in aliis autem ante legem Alamannorum, in aliis ante legem Salicam et Visigothorum legimus, nihil de origine comperimus; at dubium esse nequit, quin hic prologus, si auctoris ipsius verba respicis, lege ipsa recentior, et si ad dissertationes a viris doctis nuper conscriptas animum advertis, non ex omni parte fide dignus sit. Est enim partim ex 'Originibus seu Etymologiis' Sancti Isidori episcopi Hispalensis, partim ex incerta retractatione narrationis deprompta, quae in epilogo legis Salicae de eius origine continetur; quam narrationem in prologo legis Baiwariorum falsam esse iam ex eo intellegitur, quod uno eodemque tempore, ut in prologo narratur, leges Salica et Ribuaria et Alamannorum et Baiwariorum ortae esse non possunt*[1]. *Nihil nisi ea pars prologi quae de legibus a Dagoberto rege Francorum latis agit, verum haberi potest; etsi non tota lex ab illo rege profecta est, tamen Henricus Brunner probasse videtur primum et secundum legis*

1) *Cf. H. Brunner, 'Deutsche Rechtsgeschichte' I², p. 420 sq.*

*titulum esse depromptos ex lege lata a Dagoberto I. rege Francorum qui anno* 639 *p. Chr. n. obiit.*

*Quod ad originem legis Baiwariorum attinet, viri docti saeculi XIX*[mi] *inter se dissentiunt, utrum lex sit unius auctoris an a pluribus compilata vel retractata et quo tempore sit scripta. H. Brunner pro certo demonstravit illam legem priore parte saeculi VIII ab uno auctore quem magistratus Francorum adiuvabant, conscriptam esse. Johanni Merkel aliisque adfirmantibus legem post complures demum retractationes in hanc formam quae his diebus exstat, redactam esse non adsentiemur, quia textus verba in variis codicibus simillima parum inter se discrepant neque diversae vel contrariae sententiae, quae in singulis partibus de una eademque re proferuntur, tanti sunt momenti, ut non nisi e compluribus redactionibus ortae esse possint*[1]. *Hanc nostram opinionem veram esse vel ex eo intellegitur, quod variae partes legis passim ex aliis legibus desumptae uno eodemque tempore intrusae esse videntur.*

*Attamen legum e quibus leges Baiwariorum derivatae sunt, numerus sine dubio maior est, quam adhuc viri docti crediderunt. Inter quas leges Euricianam et Alamanorum enumerandas esse iam diu non ignotum fuit; his demum temporibus*[2] *demonstratum est, quamquam J. Merkel in commentario editionis suae has leges iam in usum vocavit, et legem regum Merovingicorum saeculi septimi et Edictum Rothari regis Langobardorum et legem Salicam et canones ecclesiae esse respicienda.*

*Utrum illae partes legis quae non ex aliis fontibus desumptae sunt, sed ex Baiwariorum gente ipsa originem duxerunt, e vetustioribus iurum documentis sint depromptae — quod hic illic verisimile est — an lex Baiwariorum lata statim sit conscripta, pro certo dicere non ausim; adde quod nullis documentis nobis traditum est, num prioribus temporibus leges sint conscriptae necne. Et quidquid de legibus vetustioribus opinamur, non pertinet ad tempus definiendum originis huius legis, in primis quod tota lex Baiwariorum, ut supra demonstravimus, non e compluribus retractationibus orta sed uno eodemque tempore conscripta esse videtur.*

*At quo tempore lex est conscripta?*

*Carta traditionis quaedam anno* 772 *confecta*[3] *huius legis sub titulo: 'Baioariorum lex atque pactus' mentionem facit; in synodo Ascheimensi anno* 756 *habita ad Thassilonem ducem III tum regnantem versi eandem legem 'praecessorum vestrorum depicta pactus' nominabant. A quodam igitur praecessorum eius lata esse debet; sed si verba premere vis, colligi potest, eam non ab ultimo eius praecessore profectam esse scilicet a patre eius Thassilone II.*

*E textu legis divinari non potes legem vel ullam partem eius paganorum temporibus ortam esse*[4]. *Immo ex eo quod in capite I,* 8 *et* 11 *monachorum monacharumque mentio fit, facile cognoscas legem illo demum tempore ortam esse, quo in Bawaria monachorum monacharumque monasteria erecta erant, quod ante saeculum octavum factum fuisse vix contendas*[5]. *Cum autem lex de compluribus episcopis loquatur (c. I,* 9, 11*), forsitan adsentiamur Henrico Brunner*[6] *qui contendit hanc legem post ecclesiae reformationem a S. Bonifatio perfectam, id est post annum* 739, *originem duxisse; nam ex epistola quadam quam Gregorius III. papa eo ipso anno Bonifatio scripserat (Mon. Germ. Epistolae*

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 458, *n.* 22; *v. Schwind, 'Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte' XXXIII, p.* 655 *sqq.* 2) *Cf. H. Brunner, 'Sitzungsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften'* 1901, *p.* 932 *sqq.; v. Schwind, 'N. Archiv' XXXIII, p.* 608 — 651. 3) *'Die Traditionen des Hochstiftes Freising' ed. Bitterauf nr.* 49. 4) *Cf. P. Roth, 'Über Entstehung der lex Baiuvariorum' p.* 10 *sqq.; v. Schwind l. l. p.* 678 *sqq.* 5) *Cf. S. Riezler, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XVI, p.* 409 *sqq.* 6) *'DRG.' I*², *p.* 461.

*III, 293), comperimus illo tempore* u n u m *solum episcopum Bawariam incoluisse. Sed quia haec prior pars legis in qua his de rebus agitur, ex vetere et generali lege regis Merovingici pluribus provinciis regni statuta forsitan inmutata translata est, illud argumentum non est certissimum*[1]. *Adde quod negari non potest vel ante hoc tempus saepius complures episcopos sinè certa sede in Bawaria fuisse. Etiam mireris, quod nullo loco reformationes S. Bonifatii quas H. Brunner paulo ante introductas esse docet, in hac lege respiciuntur. Quod autem argumentum non minoris esse videtur momenti quam illud de quo supra tractatum est.*

*Ante annum 643 legem conscriptam non esse ex eo patet, quod in ea Edicti Rothari verba adferuntur. Quia etiam lege Alamannorum ipsa, non communi archetypo, Baiwariorum legis scriptores usos esse verisimile est, hanc legem non ante Alamannorum legem exstitisse pro certo habere possumus, quam in secunda parte saeculi septimi*[2] *vel etiam paucis annis post ortam esse credimus. Quae cum ita sint, legem Baiwariorum exeunte saeculo septimo vel ineunte saeculo octavo conscriptam esse affirmare possumus.*

*Accuratius tempus originis definiri potest, si respicimus legem a regibus Francorum datam esse, cum Baiwarii non sui iuris sed sub potestate Francorum erant; quod accidit primum sub Dagoberto I qui anno 639 mortuus erat, dein inter annos 725 et 728, denique Odilone duce anno 744 subacto.*

*Quae cum ita sint et quia legem priore parte saeculi septimi ortam esse negabimus, eam vel temporibus Karoli Martelli vel, cum Odilo re contra eius filios male gesta oppressus esset, originem duxisse credamus necesse est. Utri autem aetati lex attribuenda sit, vix unquam pro certo dici poterit. H. Brunner variis argumentis congestis probare studuit legem intra annos 744 et 748 scriptam esse, cui omnes fere viri docti adsenserunt*[3]. *Attamen non prorsus est sententia reicienda — forsitan huic alteri opinioni praeferenda — legem inter annos 725 et 728 sub Karolo Martello maiore domus esse confectam, quia nullo loco, ut supra diximus, reformationis a S. Bonifatio perfectae mentio fit et lex in synodo Ascheimensi sub Thassilone III. habita ducis praecessorum (non praecessoris) pactus nominatur*[4].

## § 2. *De recentioribus legibus Baiwariorum.*

*Cum 'lege Baiwariorum', quam sub nr. I in hac editione prelo subiecimus, arcte cohaerent nonnullae leges recentiores et synodorum decreta, quae aevo Karolingico scripta appendicis loco impressa invenies:*

*Decreta concilii Ascheimensis inter annos 755 et 760 habiti in quibus nonnullae res ecclesiasticae accuratius definiuntur decretaque concilii Vernensis sub Pippino rege convocati exhibita sunt (II). (= MG. Concilia aevi Karolini I, p. 56 sqq.).*

*Decreta quae vocantur Dingolfingensia et in contione ibi habita anno, ut opinamur, 770 redacta, in quibus — lege Baiwariorum saepius respectata — nonnulla desideria gravaminaque ecclesiae nobilium populique accuratius describuntur et disponuntur (III). (= MG. l. l. I, p. 93 sqq.).*

*Decreta Neuchingensia die 14 mensis Octobris anni 772 sub inscriptione 'de popularibus legibus' publicata, quae legis Baiwariorum instar novellarum, constitutionibus nituntur sub Thassilone III. in synodo Neuhingensi promulgatis (IV). (= MG. l. l. p. 98 sqq.).*

1) *Cf. v. Schwind l. l., p.* 682. 2) *Cf. K. Lehmann 'N. Archiv' X, p.* 504; *v. Schwind l. eod. XXXI, p.* 433 *sqq.,* 438; *XXXIII, p.* 686 *sqq.* 3) *Hanc opinionem non probat Bernhardus Sepp, 'Die Entstehungszeit der Lex Baiuvariorum' in 'Altbayerische Monatsschrift, herausgegeben vom historischen Verein von Oberbayern'* 1901/2, *p.* 36 *sqq. et* 70 *sqq.* 4) *Cf. supra p.* 180 *l.* 31 *sqq.*

*Capitula Karoli Magni ad legem Baiwariorum addita, infra annos* 801—813 *confecta quibus inter alias partes iuris Francorum imprimis octo banni regii legi Baiwariorum inserti sunt (V). (= MG. Capitularia I, p.* 157*).*

*Capitulare Baiwaricum anno fere* 810 *ortum quo instructio in usum missorum dominicorum continetur (VI). (= MG. l. l. p.* 158*).*

## § 3. *De codicibus.*

*Dissertationi Johannis Merkel de codicibus legis Baiwariorum summa cum diligentia conscriptae et tomo XI. (*1858*) annalium quibus 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' (ed. G. H. Pertz) inscribitur, insertae vix habeo quod addam.*

*Praeter codices illic descriptos Merkel codicem universitatis Wirceburgensis f.* 167 *in editione legis LL. III, p.* 187 *accurate descriptum, tum editiones Sichardi, Tilii, Heroldi et adnotationes Bosii quae codicibus postea deperditis nituntur, lectionesque discrepantes in editione Lindenbrogiana exhibitas in usum editionis a se comparatae convertit. Ad quos codices nonnulla codicum fragmenta his demum diebus inventa in meum usum excussa accedunt:*

1*) Codex in castello Klitschdorf apud urbem Bunzlau a v. d. Wernicke inventus et a Karolo Lehmann in editione legis Alamannorum supra p.* 13 *descriptus. Is codex est comitis de Solms-Baruth. K. Lehmann etiam fragmentum legis Baiwariorum usque ad cap. XII,* 9 *huic codici fol.* 147—156 *insertum ad pulvisculum excussit.*

2*) Codex Parisinus Nouv. acqu.* 204 *f.* 40—58 *s. X et XI, quo prologus et textus pars prior usque ad caput XII,* 8. *continetur.*

3*) Fragmenta a tegumento codicis Monacensis reg. lat.* 14944 *dissoluta et hoc tempore sub numero* 29086 *conservata tres breves partes prologi et capitum I,* 1—4. *IX,* 2—9 *legis Baiwariorum exhibent. Cf. 'Neues Archiv' II,* 435.

*De* c o g n a t i o n e *codicum annalibus 'Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XXXVII, p.* 417—445 *accuratam dissertationem inserui.*

*In editione Merkeliana illi codices primum locum obtinent qui vocabulis et formis latinitatis recentioris vel vulgaris abundant; qua ratione hic illic viri docti prae ceteris utuntur, cum credant archetypum sermone qui dicitur vulgaris, confectum esse. At ad textum legis Baiwariorum constituendam ansam nobis illae partes praebent quae e vetustioribus legibus depromptae sunt. Quibus accuratius in auxilium vocatis tibi persuadebis codices sermone perpolito, non vulgari, conscriptos propius ad archetypum nobis non conservatum accedere et in textu constituendo praeter ceteros esse respiciendos.*

*In classes certas si codices dividere vel certum stemma genealogiamve eorum constituere volueris, id neque probabo neque id fieri posse credam, ut loco laudato demonstravi. Quod multi codices quibus cognatio artior demonstraretur, deperditi sunt, stemma depingere nequimus; quare enumeratione familiarum quae nequaquam accurate distinctae sunt, contenti simus necesse est.*

*Ad textum genuinum legis Baiwariorum quam proxime variis de causis accedunt:*

1*) Codex membranaceus* V a t i c a n u s *Christinae reginae Sueciae n.* 991 *s. IX exeuntis vel X, qui in foliis* 67—104 *textum legis Baiwariorum continet. Hic codex ab J. Merkel in Pertz 'Archiv' XI, p.* 584 *descriptus est (= V).*

2) *Codex membranaceus* P a r i s i n u s 4417 *s. IX—X olim canonicorum Aniciensium, deinde Colbertinus* 826, *postea regius* 5159. 5, *de quo J. Merkel l. c. p.* 586—588 *retulit.* **P1.** *In foliis* 130—159 *legem Baiwariorum continet.*

3) *Codex membranaceus* P a r i s i n u s 4614, *olim Thuanus, deinde Colbertinus* 777, *postea regius* 4898 *s. X* (= **P2**), *in quo post legem Alamannorum lex Baiwariorum exstat, descriptus accuratius ab J. Merkel in Pertz' 'Archiv', ubi quae ad hanc legem pertinent, XI, p.* 585 *sq. et quae ad Edictum Langobardorum respiciunt, VII,* 767 *enarrantur.*

4) *Codex deperditus quo opinamur* H e r o l d u m *olim in sua editione conficienda usum esse* (**Her**) (*cf. infra p.* 188, *nr.* 3).

5) *Codex membranaceus* P a r i s i n u s 4759, *quondam Colbertinus* 5418, *regius* $\frac{5190}{6.6}$ *s. IX exeuntis* (= **P3**), *qui in foliis* 21—46 *prologum indicem textumque huius legis continet. Codex descriptus est apud J. Merkel l. l. p.* 588 *sq.*

6) *Codex deperditus quem* S i c h a r d u s *praelo subiecit* (*cf. infra p.* 188, *nr.* 1) (**Sich**).

7) *Codex deperditus quem* T i l i u s *in editione legis adhibuit* (*cf. infra p.* 188, *nr.* 2) (= **Til**).

8) *Codex Monacensis regius latinus* 1634 *s. XVIII qui ex editione Tiliana depromptus varias lectiones alicuius momenti non exhibet.*

9) *Codex* P a r i s i n u s 9654 *s. X, quondam Suppl. lat.* 75, *descriptus ab J. Merkel l. l. p.* 589 *sqq.* (= **P4**).

10) *Codex* P a r i s i n u s *Nouv. acq. nr.* 204 (= **P5**), *de quo K. Lehmann in annalibus 'Neues Archiv' XII, p.* 579 — 585 *accuratius disseruit* (*cf. supra p.* 182). *Hoc fragmento nobis prologus index textusque legis usque ad finem capitis XII,* 8 *traditur.*

11) *Codex membranaceus bibliothecae universitatis* G r a e z e n s i s (*Ms. III* 37, 2 *olim fol.* 40, 8), *qui in fine saec. XII conscriptus fragmentum legis Baiwariorum hoc est prologum, aliquot indicis rubricas partesque textus usque ad initium tituli III continet* (= **G**). *Folia quibus partes sequentes traditae erant, et folium quo index a cap. IX,* 15 *usque ad finem et textus usque ad cap. I,* 2 *continebatur, hodie desunt, cf. Merkel l. l. p.* 589.

12) *Codex oratorii Romani S. Mariae in* V a l l i c e l l a *C.* 20 (= **Vl**) *s. XVI cui inest p.* 105—108 *fragmentum quo nobis index et textus ipsius legis Baiwariorum prima pars usque ad cap. I,* 6 *traditus est. Merkelii descriptionem l. l. p.* 595 *sq. invenies.*

*Cum his codicibus cohaerent:*

13) *Codex deperditus quo usus scriba quidam s. XII codicem T* 2 (*infra nr.* 41) *supplevit et correxit* (*cf. 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 437) *et*

14) *Codex membranaceus* S. P a u l i *in Carinthia* (= **sP**), *qui saeculo nono scriptus primum Constantiae, deinde in monasterio S. Blasii in silva Hercynia fuit et ab J. Merkel l. l. p.* 574 *sqq. accurate descriptus est. Abundat corruptelis et multis mendis orthographicis, ut 'liveri' pro 'liberi', 'vis' pro 'bis', 'ostiliter' pro 'hostiliter', 'comodo' pro 'quomodo', 'oc' pro 'hoc', 'vindere', 'menime', 'sicaverit', 'hibi', 'hubi' aliisque similibus.*

15) *Codex bibliothecae ducalis Guelferbitanae Blankenburg* 130 *olim* 52 *quondam* A u g u s t a n u s (= **Ag**) *s. X. qui, ut J. Merkel l. c. XI, p.* 577—583 *nos edocuit, praeter legem Baiwariorum magnum numerum fontium iuris continet. Nonnullis variis lectionibus gravioribus, ut 'restituat' pro 'reddat'* (*XIII,* 3), *'fuerit' pro 'repererit*

(XV, 5), 'implere' pro 'firmare' (XVI, 11) et quod verba 'contra legem' (XIII, 5) desunt, certiores fimus hunc codicem arte cohaerere cum codice supra descripto sP.

16) Codex membranaceus archivi ecclesiae cathedralis Mutinensis I, 2 (= **Mt**) s. X non post annum 991 conscriptus et

17) Codex membranaceus bibliothecae Gothanae ducalis nr. 84 s. XI, quondam ecclesiae S. Martini Moguntinae (= **Mg**), descripti ab J. Merkel l. l. p. 596 sqq.[1] et 604 sqq. Quamquam hic codex ex codice Mutinensi (nr. 16) non est derivatus, tamen cum illo coniunctus est. Generatim non valde inter se discrepant, multae lectiones non parvi momenti iis solis insunt, ut 'tulerit' pro 'fuderit' (IV, 21), 'ingressum' pro 'ingestum' aliaeque haud paucae. Adde, quod in utroque codice omnia capita ab initio usque ad finem continuo numerata sunt. Qui modus numerandi praeterea non nisi in codicibus Ad, Ald, Jls (nr. 31—33) invenitur. Etiam index capitum non est idem qui in ceteris codicibus. Si scire volueris, quo tempore sit codex Mt conscriptus, id ex calendario illi adiecto quod cum anno 991 incipit, facile cognosces; ex scriptura eum eodem tempore vel paulo ante exstitisse conicias.

18) Codex supra p. 182 descriptus (**K**) qui hoc tempore in archivo castelli Klitschdorf conservatur quod comes de Solms-Baruth possidet.

Alteri seriei aliquot codices adnumerandi sunt qui formis latinitatis vulgaris abundant:

19) Codex membranaceus bibliothecae universitatis Monacensis Cod. Ms. 132, 8°, olim universitatum Ingolstadensis (= **J**) et Landshutensis, accuratissime literis minoribus conscriptus. Est codex omnium qui exstant, antiquissimus legis Baiwariorum. Cum Mederer saeculo octavo eum attribuere velit, ego eum haud prius quam ultimis annis huius saeculi vel principio saeculi noni exaratum esse contendam. Textus codicis quo nisus Mederer editionem paraverat (cf. infra p. 189) et quem J. Merkel l. l. p. 554 sq. descripsit, abundat formis e sermone vulgari depromptis.

20) Codex membranaceus Monacensis regius latinus 19415, quondam monasterii Tegernseensis 1415 (**T 1**) s. X cum correcturis s. XII et glossis s. XV, quem Merkel l. l. p. 556—558 descripsit.

21) Codex Monacensis regius latinus 1636, copia s. XVIII codicis T 1.

22) Codex membranaceus Monacensis regius latinus 4639, quondam monasterii Benedictoburani (**Bb**). Lex Baiwariorum in priore parte codicis obvenit quae s. XII scripta est, cf. Merkel l. l. p. 564 sq. Index ceteris est brevior, cum inscriptiones capitum tituli I—II desint.

23) Codex Monacensis regius latinus 1635, copia s. XVIII codicis Bb.

24) Codex membranaceus Monacensis regius latinus 5260 s. XII, olim canonicorum Chiemseensium nr. 10 (**Ch**), tum consiliarii J. C. de Lippert. Cf. Merkel l. l. p. 558—561.

25) Codex Monacensis reg. latinus 3519 s. XII. Textum legis Baiwariorum qui hoc codice continetur, ex cod. Ch sumptum esse in 'N. Archiv' XXXVII, p. 418 demonstravi; cf. etiam Steinmeyer-Sievers 'Althochdeutsche Glossen' tom. IV p. 521 sq.

1) Praeter opuscula hoc loco a Merkelio laudata conferenda sunt MG. LL. III, p. 3; K. Lehmann in editione legis Alamannorum, supra p. 12 et Can. A. Dondi, 'Notizie storiche ed artistiche del duomo di Modena' (1896) p. 273 sq.

26) *Codex membranaceus universitatis* W i r z e b u r g e n s i s *Ms. H f.* 167 *s. XII, quondam monasterii Amorbacensis* (= **W**) *apud J. Merkel LL. III, p.* 187 *descriptus, qui fragmentum legis Baiwariorum continet. Leguntur in codice finis prologi, indicis c. I,* 1—*X,* 5 *et textus inde ab I,* 6 *usque ad VIII,* 7. *Folia quae finem indicis et principium textus continebant, ex codice exscisa sunt.*

27) *Ad hunc codicem proxime accedit codex bibliothecae Guelferbytanae inter Helmstadienses* 532 *quondam academiae* H e l m s t a d i e n s i s *T* 4° 10, *n.* 64 (= **H**), *qui in parte saeculo nono conscripta legem Baiwariorum continet. Descriptum eum invenies apud J. Merkel l. l. p.* 541—547.

28) *Codex deperditus, cuius lectiones a textu legis Baiwariorum a Lindenbrogio publicato discrepantes* B o s i u s *in Italia olim adnotaverat et paulo postea in opere Christiani liberi baronis de Senckenberg 'Gedanken von dem jederzeit lebhaften Gebrauche des uralten bürgerlichen und Staatsrechtes'* 1759, *p.* 239 *sqq. iuris publici fecit*[1]. *Hic codex* (= **Bos**), *quem codici Ch non dissimilem esse Merkelius demonstravit, inter ceteros huius ordinis codicis eo excellit, quod in eo saepius quam in ceteris lectiones prioris classis reperiuntur.*

29) *Duo folia codicis deperditi s. IX vel X, quae in tabulariis magni ducis* S w e r i n e n s i s (= **Ṡ**) *conservantur et finem prologi legisque initium usque c. I,* 3 *continent.*

30) *Codicis membranacei Monacensis regii latini nr.* 29086, *quondam eccl. s.* E m m e r a m i *Ratisponensis fragmenta* (= **Em**), *de quibus supra p.* 182, *l.* 24 *tractatum est. Ex paucis fragmentis huius codicis colligere poteris eum secundae seriei adscribendum esse.*

*Inter has duas series codicum locum obtinent nonnulli alii codices varii pretii, qui inter se variis modis cohaerent:*

31) *Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 2621 *s. XIII monasterii quondam* A l d e r s p a c e n s i s *nr.* 91 (= **Ald**) *et*

32) *Codex chartaceus Monacensis regius latinus* 11029 *s. XV, quondam collegii S. Salvatoris in Jlz nr.* 6 (= **Jlz**) *quos J. Merkel descripsit l. l. p.* 613 *et* 614. *Archetypus utriusque codicis haud male confectus esse videtur a scriba quodam qui huic classi simili et praeterea lectionibus alterius classis usus textum facilem et intellectu perspicuum, nequaquam mendis grammaticis depravatum conficere voluit. Propria est codicis Alderspacensis creberrima permutatio literarum II et V qua numeri varii depravati sunt, e. g. 'XV' pro 'XII', 'VII' pro 'IIII' et alii quam plurimi. De his codicibus conferendum etiam est, quae 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 443 *sqq. disserui.*

*Inter se cohaerent:*

33) *Codex membranaceus monasterii* A d m o n t e n s i s *in Styria nr.* 712 (55) (= **Ad**) *qui in parte s. XI conscripta legem Baiwariorum continet. Cf. Merkel l. l. p.* 572—574 *et*

34) *Codex membranaceus caesareus Vindobonensis* 406 *(iur. civilis nr.* 64*) s. XII, quondam monasterii* G o t w i c e n s i s (= **Gw**). *Cf. Merkel l. l. p.* 570 *sq. Multis in lectionibus formas erroresque ordinis prioris, in aliis alterius invenies. Forsitan etiam*

35) *Codex membranaceus s. XI bibliothecae* B a m b e r g e n s i s *C. P. I.* 13 *(nr.* 24*)* (= **B**) *ab J. Merkel l. l. p.* 571 *descriptus qui prologum et indicem et textum leges usque ad caput* 15 *tituli IX continet, copiaque vel extractus eiusdem codicis:*

36) *Codex membranaceus s. XI eiusdem bibliothecae C. P. I,* 9 *nr.* 64 *(l. l. p.* 572*), qui legis Baiwariorum nihil nisi fragmenta continet. Num hi codices Bambergenses — ut J. Merkel opinabatur — cum codicibus Admontensi et Gotwicensi artius cohaereant necne, pro certo affirmare non ausim, cum eae partes legis quae ad discernendos*

1) *Cf. etiam l. l. p.* 70 *sq.*

*et aestimandos codices summi sunt momenti, in fragmentis B desunt. Cf. 'N. Archiv' XXXVII, p.* 445.

*Qui codices cum a meliore classe non valde abhorrere videantur, mirum in modum inter utramque classem positi sunt tres codices sequentes:*

37*) Codex membranaceus s. X ineuntis archivi ecclesiae cathedralis E p o r e d i e n s i s nr.* 33 *(=* **Ep***), de quo Merkel l. l. p.* 547, *Pertz, 'Abhandlungen der kgl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1857, *p.* 80. 85 *nec non Amadeus Peyron 'Notizie dell archivio del reverendissimo capitolo d'Ivrea tom. VIII, p.* 20, 1843 *et ego 'N. Archiv' XXXVII, p.* 440 *sq. disseruimus. Qui codex quamquam in universum secundae classi est adnumerandus, tamen complures lectiones haud spernendas codicum melioris notae exhibet; post collationem Merkelianam marginibus depravatis novis tegminibus est insertus et lacunis multis abundat quibus textus lectu difficilis fit. Tales lacunae in hac editione his siglis [. . .] significantur.*

38*) Codex membranaceus s. IX bibliothecae universitatis L u g d u n o - Batavae 'Cod. Vossianus latinus in quarto n°* 119*' (=* **L***).*

39*) Codex P a r i s i n u s* 4633 *(=* **P 6***), de quo G. H. Pertz in 'Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1857, *p.* 87—96 *et J. Merkel l. l. p.* 535—537 *disseruerunt. Cf. etiam 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 440.

*Hos duos codices literis A* 2 *et A* 1 *insignitos Merkel in textu conficiendo praeter ceteros ut principales est secutus, quamquam codicem A*1 *ipse non inspexit. Quos inter se arte cohaerere et multas lectiones et errores utriusque classis continere in annalibus 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 440 *accuratius demonstravi. At hi duo codices non ut alii continuum indicem omnium capitum textui anteposuerunt, sed singulis capitulis pauca verba (rubricas) addiderunt, quibus eorum argumenta indicantur. Quamquam hae rubricae in textu originali certissime defuerunt, tamen mihi verisimile esse videtur, ex hoc usu singulis capitibus singulas rubricas praeficiendi postea collectionem omnium harum rubricarum profectam esse, quae ut index universalis in capite totius textus posita est. Quod hic usus etiam in editionibus ab Heroldo et Tilio conparatis conservatus est, — quae, quin codicibus egregiis nitebantur, non dubitabis, — et quod editionem ipsam magis perspicuam reddit, etiam in hac editione adornanda singulis capitibus singulas rubricas praeficere mihi placuit, quamquam secundum dispositionem quae in plurimis codicibus obvenit, in capite totius legis indicem generalem posui. Cf. 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 449 *sq.*

*Separatim sunt nominandi:*

40*) Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 9653, *quondam monasterii S. Petri A l t a h a e superioris (=* **Alt***); ea pars codicis quae legem Baiwariorum continet, s. X in. conscripta est. Cf. Merkel l. l. p.* 565 *sq.*

41*) Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 19414, *quondam T e g e r n s e e e n s i s nr.* 1414 *(=* **T 2***), qui in ea parte quae s. XI conscripta est, textum legis Baiwariorum continet et ab J. Merkel l. l. p.* 567 *descriptus est.*

*Qui codices ea re a ceteris sunt diversi, quod prorsus alium ordinem capitum exhibent. Quam ob rem Joh. Merkel textum utriusque codicis in sua editione seorsim exprimendum curavit eique nomen 'textus secundi' dedit, sed haec distinctio non recte mihi facta esse videtur. Quae transpositio enim capitum, quae in utroque codice non est eadem, non ab origine facta, sed legis melius disponendae causa forsitan a scribis codicum adhibita esse videtur. Quae cum ita sint, satis me praestantiam horum respecturum esse spero, si infra in indicibus et notis horum capitum ordinem expressero. De praestantia codicum Alt et T* 2 *accuratius disputavi in annalibus 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 441 *sqq., ubi etiam eorum artam cognationem demonstravi, licet saepius inter se discrepent; secundam classem omnino sequi videntur, hic illic etiam*

*priorem. Adde quod saepius meliorem textum aliorum codicum et nonnullis locis soli genuinas formas exhibent. Quam ob rem quamquam in textu conficiendo in universum non sunt magni momenti, tamen hic illic eos praeter ceteros sequemur.*

*Minora fragmenta legis etiam reperies in*

42) *Codice Monacensi regio latino* 6245 *s. XI quondam Frisingensi* (**Fr 1**) *et in*

43) *Cod. membranaceo Monacensi regio latino* 6241 *quondam Frisingensi* (**Fr 2**) *qui capita VIII et VIIII tituli primi continent; denique in*

44) *Cod. Parisino* 4995 *qui priorem partem capitis I,* 13 *insertam capitulari Ludovici I. ex anno* 817 *habet* (**P 7**).

*Praeterea haud paucos codices olim exstitisse scimus sed, num hodie exstent ubique sint, ignoramus. Inter quos codices ab J. Merkel in sua editione legis Baiwariorum (MG. LL. III, p.* 190) *descriptos sunt enumerandi:*

45) *Liber qui inter alia documenta et legem Bawariorum et Francorum et Alamannorum continuit, ecclesiae Pataviensis episcopalis incendio procul dubio* 1398 *consumptus; cf. Monumenta Boica XXVIII b, p.* 201.

46) *Liber de lege Bawariorum et*

47) *Liber de lege Ribuariorum Bawarorum et Francorum (cf. Mon. Boica XXVIII b.* 486) *qui utrique anno* 1254 *in catalogo Ottonis episcopi Pataviensis ex Alberti decani apparatu recepti erant.*

48) *et* 49) *libri S. Emmeramni Ratisponensis in duobus catalogis s. X memorati, quorum unus tempore Ramuoldi abbatis* (975—1001) *scriptus, in cod. Pommersfeldensi* 2821 *servatus legem Bawariorum (cf. Archiv IX,* 535) *continet, alter a.* 993 *scriptus et in codice Monacensi reg. lat.* 14222 *(olim Em. C.* 41) *fol.* 17 *servatus inter libros Waltherii monachi 'librum Tagoberti' enumerat quo nomine forsitan lex Baiwariorum significata esse potest; cf. Serapeum* 1841, *p.* 260, *'Archiv' VII,* 116.

50) *'Liber admodum vetus veterum legum Salingicarum et Bavaricarum et similium quarundam', quem Vitus Amerbachius in manus suas pervenisse Alberto duci Boiorum anno* 1550 *scripsit; cf. Lori, 'de origine iuris Boici'* 1748, *p.* 11, *n. y.*

51) *In codice quodam Vaticano-Palatino a.* 1600 *conscripto Mai, Spicilegium Romanum V, p.* 215 *sq. catalogos codicum fuisse narrat, qui saeculo XVI erant in bibliothecis complurium monasteriorum in Palatinatu superiori ad Rhenum sitorum; quorum in catalogo bibliothecae 'Casseliensis' nominatae codicis legum 'Bavarorum' mentionem fieri idem auctor memoriae tradit.*

52) *Liber monasterii Carmelitarum Claromontani quem catalogus s. XVII enumerat; cf. Labbe, Nova bibl. mscr. p.* 206.

53) *Forsitan etiam liber monasterii quondam Wessofontani quem 'ius Noricorum' continuisse duo vetustissimi catalogi dicunt, unus in cod. Monac. reg. lat.* 22059 *fol.* 1 *servatus, alter, qui secundum Leutnerii Historiam Monasterii Wessofontani I,* 262 *Ludovici monachi cuiusdam bibliothecam continuit.*

*Omnes codices nunc exstantes ipse partim in bibliothecis Italicis partim Oeniponti partim Vindobonae excussi; codices tantum P* 1, 3, 4 *a v. d. Emanueli Schwab, Vindobonensi, codices Guelferbitani Ag et H a v. d. Jacobo Schwalm in illa bibliotheca, P* 5 *in bibliotheca Lutetiae Parisiorum in meum usum sunt collati. Comparandi causa etiam collationes in usum Merkelii confectas in hac editione adornanda adhibui.*

### § 4. *De codicibus prologi.*

*Prologus etiam in hac editione legi Baiwariorum praepositus est, qui in compluribus codicibus cum lege ipsa est coniunctus. Deest in codicibus: Bos, Her, K, sP, Sich; partes prologi nobis obveniunt in codd. Em, Est, Laur, S, Til, V* 2; *totus autem exstat et in ceteris codicibus supra nominatis et praeterea eum exhibent:*

1) *Codex membranaceus* *Parisinus* *lat.* 18237 *s. IX (=* ***P*** **8***)*.

2) *Codex membranaceus urbis Sangalensis nr.* 338, *olim C* 7 *s. X, olim Vadianus (=* ***Vad****)*.

3) *Codex membranaceus Vaticanus Christinae reginae Sueciae nr.* 1050 *s. X (=* ***V*** **2***)*.

4) *Codex membranaceus monasterii s. Crucis in Austria*[1] *siti nr.* 217 *s. X (=* ***sCr****)*.

5) *Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 3853 *s. X, olim ecclesiae Augustanae nr.* 153 *(=* ***Ag*** **2***)*.

6) *Codex membranaceus Escurialis K vel Z II,* 2 *s. XI (=* ***Esc****)*.

7) *Codex membranaceus Monacensis regius latinus* 4460 *s. XII quondam Bambergensis (=* ***B*** **2***)*.

8) *Codex membranaceus Parisinus* 4931 *s. XIII (=* ***P*** **9***)*.

9) *Codex membranaceus Laurentianus LXXVII,* 1 *s. XIV (=* ***Laur****)*.

10) *Codex Estensis s. XV, nunc in archivo regio Mutinensi (=* ***Est****)*.

*Codd. Ag* 2, *B* 2, *Est, V* 2 *ipse contuli, in referendis lectionibus discrepantibus ceterorum J. Merkelii adnotationes secutus sum.*

*In plurimis codicibus, qui prologum exhibent, coniungitur cum lege Baiwariorum;*
*cum lege Alamannorum in codicibus Ag* 2, *B* 2, *sCr, et Vad, in quo huic legi postpositus est;*
*cum lege Visigothorum in codice Esc;*
*cum lege Salica et capitulariis regum Francorum in codd. Est, Laur, P* 8 *est coniunctus;*
*inter alios fontes iuris positus est in Mg, Mt, P* 9.

*In nonnullis codicibus pars altera tantum prologi est conservata, ut in codicibus Est, Laur, legi Salicae praeposita, et inter cetera monumenta legalia in V* 2. *Etiam in Tiliana editione legis Baiwariorum quasi prologus legis nihil nisi secunda pars [Theodoricus rex francorum (cf. infra p.* 201, *l.* 5*) usque ad finem] indici legis Baiwariorum postposita est.*

*Codices quibus recentiores leges Baiwariorum II—VI, quas supra p.* 181 *enumeravimus, nobis traditae sunt, in capite harum legum infra nominabuntur.*

## § 5. *De editionibus vetustioribus.*

*Quod J. Merkel editiones priores ea qua est diligentia et religione, in praefatione operis sui enumeravit, non habeo quod addam.*

*Legem Baiwariorum in his editionibus invenies:*

1) *Leges Riboariorum Baioariorumque, quas vocant, a Theoderico rege Francorum latae. Item Alamannorum leges a Lothario rege latae. Nunc primum vetustatis ergo excusae. Basileae* 1530, 8⁰ *(= Jo. Sichardus). Haec editio nihil continet nisi fragmenta legis Baiwariorum, quibus correspondent in hac editione capita: I,* 1. 2. 4. 7—9. 11. 12*; II,* 1. 3. 5. 6. 9. 11. 12. 15—18*; III; IV,* 1—7. 9—17. 22. 29—32*; VI; VII,* 4*; VIII,* 1—8, 12—17, 19—23*; IX,* 1. 2. 6. 8. 10—13. 16. 18—20*; X,* 1*; XI,* 1. 2. 4*; XII,* 1—7*; XIII,* 1. 3*; XV,* 1—4. 6—10*; XVI,* 1—3. 9. 10*; XX,* 1—5. 7—9*; XXI,* 1. 2. 4—6*; XXII,* 1. *Cf. supra p.* 183, *nr.* 6.

1) *Falso K. Lehmann, — qui numeros et ea quae in LL. III. p.* 6 *(G* 2*) obveniunt, mirum in modum confudisse videtur, — supra p.* 14 *(B* 14*) hunc codicem hoc tempore Monacensem (reg. lat.* 4115*) esse dicit. Confer etiam quae idem supra p.* 11 *(A* 2*) de cod. Monac. reg. latino* 4115 *recte disseruit.*

2) *Joannes* **Tilius**, *qui ante* 1557 *inter alias leges barbarorum etiam nostram legem sub titulo 'Antiqua Baivvariorum lex' edidit, quae post mortem eius (a.* 1571) *sub titulo conprehensae sunt: Aurei venerandaeque antiquitatis libelli Salicam legem continentes, a Clodoveo Childeberto et Clotario christianissimis regibus prius editi et postremum a Carolo M. emendati et aucti; item leges Burgundionum, Alamannorum, Saxonum, Baiuvariorum, Ripuariorum ex veteribus libris emendatiores et auctiores. Parisiis ex officina Iacobi du Puys* 1573. *Cf. supra p.* 183, *nr.* 7.

3) *Originum ac Germanicarum antiquitatum libri, leges videlicet Salicae, Ripuariae, Allemannorum, Boioariorum, Saxonum, Vuestphalorum, Angliorum, Vuerinorum, Thuringorum, Frisionum, Burgundionum, Langobardorum, Francorum, Theutonum, opus certe pietatis nec non veteris venerandaeque illius vere Franciae maiestatis plenum .... Nunc .. Vuoluffgangi, Abbatis, Principis, Fuldensis benignitate et in patriam flagranti studio ex superba illa celeberrimi Collegii Bibliotheca in lucem ... prolati opera vero* Basilii Joannis Herold *ac collatione exemplariorum quae vetustissimis necnon ante septingentos annos depictis characteribus expressa erant descripti, emendati atque in lucem magna religione editi — Basileae per Henrichum Petri* (1557) *vide supra p.* 183, *nr.* 4.

4) *Codex legum antiquarum in quo continentur leges Wisigothorum, Edictum Theodorici regis Lex Burgundionum, Lex Salica, Lex Alamannorum, Lex Baiuvariorum, Decretum Thassilonis ducis, Lex Ripuariorum, Lex Saxonum, Angliorum et Werinorum, Frisionum, Longobardorum, Constitutiones Siculae sive Neapolitanae, Capitulare Karoli M. et Hludowici impp. etc. quibus accedunt formulae solennesque priscae publicorum privatorumque negotiorum nunc primum edita ... ex Bibliotheca* Frid. Lindenbrog *J. C. — Francofurti apud Iohannem et Andream Marinos et consortes* 1613.

5) *Stephanus* Baluzius, *Capitularia regum Francorum, Parisiis* 1677, *tom. I, p.* 91—140: *Dagoberti regis capitulare tertium sive 'Lex Baiuvvariorum'.*

6) *Corpus iuris antiqui, quo continentur leges Francorum Salicae et Ripuariorum, Alamannorum, Baiuvariorum etc. Opus post cl. vv. Heroldi, Lindenbrogii, Baluzii, Eccardi, Muratorii aliorumque praestantissimos labores diligentius recognitum, variantibus lectoribus ... instructum consilio Jo. Gottl. Heinecci IC. adornavit Petrus* Georgisch. *Halae* 1738.

7) *Notae* Bosianae *in editione Henrici Chr. de Senckenberg de quibus supra p.* 185 *sub nr.* 28 *tractatum est.*

8) Josephus Resch *in annalium ecclesiae Sabionensis tomo I,* 502—514 *partes legis statum religionis in Boiaria illustrandi causa secundum Petrum Georgisch edidit.*

9) Eusebius Amort *legem Baiuvariorum nuper typis edidisse Sterzinger, 'Abhandlungen der churfürstlich bayerischen Akademie der Wissenschaften'* 1763, 1*a,* 150 *dicit, nulla tamen alia notitia huius editionis constat.*

10) Dominicus Peregrinus *Baluzianum opus* 1772. 1773 *Venetiis alterum praelo subiecit.*

11) *Capitularia regum Francorum Nova editio auctior .... ad fidem autographi Baluzii .... curante Petro de* Chiniae *Parisiis* 1780, *I,* 91—140; *II,* 1010. 1070.

12) *Paulus* Cancianus, *Barbarorum leges antiquae cum notis et glossariis Venetiis* 1782—1792, *II,* 13. 15, 356—400.

13) *Joh. Nep.* Mederer *qui inter libros suos: 'Beiträge zur Geschichte von Baiern', Stück V, etiam 'Leges Baiuuariorum oder ältestes Gesetzbuch der Baiuuarier nach einer uralten Handschrift der kurfürstlichen Universitätsbibliothek zu Ingolstadt ins Teutsche übersetzt, mit Anmerkungen erläutert, mit fünf anderen Codd. MStis verglichen etc. Ingolstadt* 1793' *iuris publici fecit. Mederer in hac editione adornanda*

adhibuit codices J, qui ad verbum transcriptus fundamentum editionis erat, Ald, Alt, Bb, Ch, T 1, et editionem Georgischianam.

14) P. Jac. Bruns in 'Beiträgen zu den Deutschen Rechten des Mittelalters aus den Handschriften und alten Drucken der akademischen Bibliothek in Helmstädt' (Helmstädt 1799), p. 97 — 113, lectiones discrepantes publicavit quae in codice H, comparato cum editione a Petro Georgisch iuris publici facta, obveniunt.

15) Ferdinandus Walter in Corpore iuris Germanici I, p. 237 — 298 anno 1824 publicato.

16) Ultimam et accuratissimam legis Baiwariorum editionem Johannes Merkel in Monumentis Germaniae historicis (Leges tom. III, p. 183 — 449) curavit. Quamquam in ea editione critica quae summa cum cura et accuratissima diligentia est confecta, praeter fragmenta supra p. 182 descripta omnes codices qui nobis innotuerunt, in auxilium sunt vocati, tamen eo vituperanda est, quod variae textus formae sine ulla causa seorsim expressae et inter se oppositae sunt. Editio Merkeliana abundat explicationibus adnotationibusque exegeticis. Quarum pars, quod ad rem non pertinet, in editionem nostram recipi non potuit. Sed hic illic haud spernendae sunt.

## § 6. De dissertationibus de lege Baiwariorum confectis.

De lege Baiuvariorum accuratius disseruerunt:

J. N. v. Mederer in prooemio historico editioni legis Baiuv. praeposito 1793.

F. P. Klemm, 'Versuch einer Geschichte der bairischen Gesetzgebung' 1801.

Vitus Ant. Winter, 'Über den geschichtlichen Werth des ältesten Gesetzbuches der Baiuvarier' 1809 (= 'Vorarbeiten zur Beleuchtung der bairischen und österreichischen Kirchengeschichte' II, 1).

— 'Über die ältesten Gesetze der Bajuwaren' 1823.

K. F. Eichhorn, 'Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte' I, 1808, p. 97.

Ign. Rudhart, 'Abriss der Geschichte der bairischen Gesetzgebung', München 1820.

M. Frh. v. Freyberg, 'Über den historischen Gang der bairischen Landesgesetzgebung bis auf Max I', 1834.

F. M. Wittmann, 'Bayerische Landes- und Rechtsgeschichte' I, 1: 'Die Boiovarier und ihr Volksrecht', 1837.

G. A. Davoud-Oghlou, 'Histoire de la legislation des anciens Germains' 1845 I, p. 217—300.

P. Roth, 'Über Entstehung der lex Baiuvariorum' 1848.

— 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechtes' 1869.

de Pettigny, 'De l'origine et des différentes rédactions de la loi des Bavarois' in annalibus quae dicuntur 'Revue historique de droit français et étranger' tom. II, p. 305 sqq., 1856.

A. F. Gfrörer, 'Zur Geschichte der deutschen Volksrechte im Mittelalter' 1856 I, p. 322 sqq.

Johannes Merkel, 'Das bairische Volksrecht' in annalibus quae dicuntur 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XI (1858) p. 533—687.

— Mon. Germaniae Leges III, p. 183 in praefatione suae editionis.

Seb. Mutzl, 'Die Lex Baiuvariorum als geschichtliche und sprachliche Urkunde' in 'Jahresbericht über die königl. Studienanstalt zu Eichstätt in Mittelfranken' 1858/59.

O. Stobbe, 'Geschichte der deutschen Rechtsquellen' I, p. 153 sqq., 1860.

A. Quitzmann, 'Die älteste Rechtsverfassung der Baiwaren', 1866.

*G. Waitz, 'Über das Alter der beiden ersten Titel der lex Baiuvariorum' in annalibus quae nominantur 'Nachrichten der kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen'*, 1869, *p.* 119 *sqq.* (= *'Gesammelte Abhandlungen' I, p.* 341 *sqq.*).

— *'Deutsche Verfassungsgeschichte' II*, $1^3$, *p.* 116 *sqq.*, 1882.

*F. v. Muth, 'Das bairische Volksrecht'*, 1870.

*S. von Riezler in annalibus nominatis 'Jenaer Literaturzeitung'*, 1875, *p.* 115.

— *'Über die Entstehungszeit der Lex Baiuvariorum' in annalibus quae inscriptae sunt: 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XVI, p.* 409 *sqq.*, 1876.

— *'Geschichte Baierns'*, 1878, *I, p.* 113 *sqq.*

— *'Beilage zur Münchener Allgemeinen Zeitung'*, 1905, *p.* 201 *sqq.*

*H. Gengler, 'Germanische Rechtsdenkmäler'*, 1875, *p.* 92 *sqq.*

— *'Beiträge zur Rechtsgeschichte Baierns'*, 1889.

*H. Brunner, 'Deutsche Rechtsgeschichte'* $I^1$ (1887) *p.* 313 *sqq.*; $I^2$ (1906) *p.* 454 *sqq.*

— *'Über ein verschollenes merovingisches Königsgesetz' in 'Sitzungsberichte der königl. preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1901, *p.* 932 *sqq.*

*E. Glasson, 'Histoire du droit et des institutions de la France' II, p.* 194 *sqq.*, 1888.

*L. Huberti, 'Übersicht über die bisherige Literatur zur Entstehungsgeschichte der Lex Baiuwariorum' in 'Verhandlungen des historischen Vereins für Niederbayern', XXVIII, p.* 1 *sqq.*, 1892.

*B. Sepp, 'Die Entstehungszeit der Lex Baiuwariorum' in annalibus 'Altbairische Monatschrift', herausgegeben vom historischen Verein für Oberbayern III, p.* 36 *sqq. et* 70 *sqq.*, 1901.

*E. von Schwind, 'Kritische Studien zur Lex Baiuvariorum' I—III, in annalibus quae dicuntur 'Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XXXI* (1906) *p.* 401 *sqq.*, *XXXIII* (1908) *p.* 605 *sqq.*, *XXXVII* (1912) *p.* 415 *sqq.*

*F. Dahn, 'Könige der Germanen' IX*, 2, *p.* 181 *sqq.* 1905.

*D. von Kralik, 'Die deutschen Bestandteile der Lex Baiuvariorum' in 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 13 *sqq.*, 401 *sqq. et* 581 *sqq.* (1913), *de qua accurate disputavit Th. v. Grienberger, in 'Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung' XXXV, p.* 154—164 (1914).

## § 7. *De nova editione.*

*In hac editione adornanda secutus sum rationes ceterorum editorum legum barbarorum quae monumentis Germaniae historicis continentur. Inprimis autem operam dedi, ut textum originalem e codicibus quam sincerrimum, quoad id fieri poterat, elicerem. In enumerandis capitibus secutus sum ordinem et dispositionem, quibus J. Merkel in primo textu editionis usus est; omnes enim graviores dissertationes et lucubrationes, quae ab anno* 1863 *de lege Baiwarorum in lucem prodierunt, hunc ordinem respexerunt. Ne igitur multi errores et labores ex alia dispositione orerentur, eum ordinem quasi totum recepi vel nonnullis eorum locorum ubi mutatio quaedam per se forsitan melior fuisset. Sed ubi mutationes necessariae fuerunt, veteris ordinis numeros in margine adnotavi (cf. 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 449*).*

*In rebus orthographicis codicem Vaticanum Christinae reginae Sueciae nr.* 991 *(= V) de quo supra p.* 182 *nr.* 1 *tractatum est, secutus sum.*

*Accuratissimis lucubrationibus grammaticis J. K. Zeus et Rudolfi Much et Dieterici de Kralik, quae infra (p.* 197, *n.* 1*) referuntur, edocemur gentis nomen non e voce 'baiu' vel simili profectum, sed e vocabulis 'bai' et 'warii' conpositum esse. Itaque nomen 'Baiuvariorum' quo per tantum tempus plurimi utebantur, e voce 'Baiwarii' vel*

*'Baiuuarii' falso lecta ortum est. Per se igitur patet veram nominis formam 'Baiwarii' et in capite editionis et in textu ipso adhibendam esse.*

*Quod varias lectiones uberiores adnotavi quam primo obtutu necesse esse videtur, id feci, quia novas rationes in editione comparanda ingredi nolui. Adde etiam, quod evitare studui, ne mihi crimini daretur, in hac editione non tot lectiones adferri quot in vetustioribus. Sed si quis minorem adnotationem quam dicunt criticam, maluerit, non habebo quod meo iure ei obiciam. At uberior adnotatio eo excusari potest, quod stemma codicum effici non potuit. Quaeso tandem animum advertas lectiones graviores litteris distinctis impressas esse.*

*Singulos codices, ut iam e disputatione superiore intellexeris, eis literis insignivi, quibus urbis nomen incipit in qua codex vel conscriptus est vel antea fuit vel hoc tempore adservatur; e. gr. V significat codicem Vaticanum. Quae ratio a philologis semper fere adhibita est et distinctioni per literas et numeros in editionibus legum barbarorum usitatae praeferenda mihi esse videtur praesertim in opere edendo cuius codices in stemma non sunt reddendi.*

*Siglae, quae vocantur, ordine alphabetico enumeravi, quamquam Henricus Brunner vir doctissimus codices melioris notae deterioribus anteponendos et cognatos inter se non disiungendos esse putavit. Id autem feci inprimis ea de causa, quod mihi persuasum habeo ordinem alphabeticum, in quo de pretio codicum nihil expressum est, in hac editione perficienda ex causis supra allatis, de quibus in annalibus quae vocantur 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 446 *sqq. accuratius disserui, praeferendum esse omnibus ceteris dispositionibus; nam si omnino codicum singulorum praestantiam omni cum diligentia et accuratissime investigare studueris, tamen ex hoc argumento de pretio singularum lectionum nihil pro certo dicere poteris, quia codicum stemma incertum et fortuitum esse videtur. Saepius enim*[1] *nisi in codicibus deterioribus verae lectiones non inveniuntur et nonnullae formae codicum meliorum valde abhorrent a lectione genuina. Praeterea, si forte ordinem alphabeticum a me iam in meo manuscripto adhibitum omissis his argumentis postea permutavissem, facile multi errores orti essent vel vix fuissent evitandi; neque operi pretium mihi esse videtur tam onerosum laborem hac de causa suscipere. Ceterum crediderim significationem singulorum codicum quos in stemma quoddam redigere non possumus, eorumque enumerationem in edenda lege exigui esse momenti.*

*Commentarius quem dicunt explicativum, artioribus finibus erat coercendus quam apud Merkelium. In locis igitur explicandis non nisi adnotationes quam maxime necessarias adieci, idque diligenter adnotare curavi, si uno alterove loco legum idem an contrarium dicitur; ex libris adferendis eos solum elegi, quibus in explicandis singulis sententiis et nos et posteri nostri adiuvabuntur, necnon eorum opera quorum iudicium per multum tempus non erit spernendum. Ad singulos locos melius explicandos dissertationes ad elucidandas has quaestiones conscriptas in auxilium vocavi. Plenam autem enumerationem librorum, qui huic legi explicandae operam navarunt, legentibus offerre neque volui neque potui.*

*Id autem in primis inquirendum mihi proposui, quae et quot verba legis Baiwariorum e vetustioribus legibus sint deprompta. Exemplum Theodori de Sickel, magistri carissimi, secutus in imprimenda lege variis literis demonstrare studui, quae sententiae e prioribus legibus sint profectae. Quis enim negabit explicantis singulas leges valde interesse scire, num eae sint originis Baiwaricae an e iuribus aliorum gentium repetitae? Quamquam dicere non ausim Baiwariorum esse omnes leges quas ex aliis depromptas esse non potest demonstrari, tamen id egi, ut omnes locos derivatos certe discerneres. Minus crimen mihi videtur plures derivationes, ut dicunt, adnotasse, licet non omnes sint certae,*

1) *Cf. 'Neues Archiv' XXXVII, p.* 415 *sqq.*, 442.

*quam nonnullas omisisse. Nolim igitur mihi irascaris, si mihi affirmanti hunc vel illum locum e legibus vetustioribus esse profectum non adsentiaris. In conferendis legibus Baiwariorum et Alamannorum saepe textum legis Alamannorum quem K. Lehmann primo loco posuerat, sequi non potui, quia aliae lectiones mihi meliores vel legi Baiwariorum similiores esse videbantur.*

*Restat ut gratias agam quam maximas cum Henrico Brunner viro doctissimo legumque Germanarum peritissimo qui ab hoc opere usque ad vitae suae exitum haud unquam alienus fuit et priorem partem (quatuor folia) huius editionis et viderat et comprobaverat, tum Carolo de Amira, Josepho Seemüller, Rudolfo Much, Dieterico de Kralik, Carolo Wotke amicis carissimis quorum consilia, quotienscumque eos adii, mihi numquam defuere, necnon Mario Krammer, Berolinensi, qui rara et admirabili cum cura ac diligentia me in corrigendis plagulis quam vigilantissime adiuvit. Grato etiam animo Victoris Melzer qui dudum iam obiit, et Josephi Buchner quos socios operis adsumpsi, semper memor ero, quod me in hoc libro conficiendo omni modo adiuvare nunquam destituerunt.*

*Quamquam multum tempus in hac editione adornanda consumpsi neque quidquam praetermisisse crediderim quod ex usu legentium esse videbatur, tamen non adfirmare ausim eam ex omni parte perfectam et erroribus vacuam esse, neque me fugit a viris doctis qui perscrutandis his legibus operam navabunt, non omnes sententias a me prolatas probatum iri.*

*Attamen — nimia parte vitae meae in conficiendo hoc libro consumpta — mihi sperare liceat me non oleum operamque perdidisse, sed editionem meam non inutilem fore omnibus, quibus leges vetustiores explicandae erunt, quorumque studiis ac commodo hoc opus haud parvi laboris dedicatum destinatumque esse volo.*

*Vindobonae, Kalendis Octobribus MCMXV.*

*SCHWIND.*

## ORDO CODICUM COLLATUS CUM EDITIONE MERKELIANA.

| Haec editio. | | | Editio Merkeliana. |
|---|---|---|---|
| *Ad* | *Codex monasterii Admontensis* 712 | *supra p.* 185, *nr.* 33 | *D* 4 |
| *Ag* | *Codex quondam Augustanus nunc Guelferbytanus* | *supra p.* 183, *nr.* 15 | *E* 2 |
| *Ag* 2 | *Codex quondam Augustanus nunc Monacensis reg. lat.* 3853 | *supra p.* 188, *nr.* 5 | *H* 3 |
| *Ald* | *Codex quondam monast. Alderspacensis nunc Monac. reg. lat.* 2621 | *supra p.* 185, *nr.* 31 | *G* 1 |
| *Alt* | *Codex quondam monast. S. Petri Altahae nunc Monac. reg. lat.* 9653 | *supra p.* 186, *nr.* 40 | *C* 1 |
| *B* | *Codex bibliothecae Babenbergensis nr.* 24, | *supra p.* 185, *nr.* 35 | *D* 2 |
| *B* 2 | *Codex quondam Babenbergensis nunc. Monac. reg. lat.* 4460 | *supra p.* 188, *nr.* 7 | *H* 1 |
| *Bb* | *Codex quondam Benedictoburanus nunc Monac. reg. lat.* 4639 | *supra p.* 184, *nr.* 22 | *B* 6 |
| *Bos* | *Notae Bosianae* | *supra p.* 185, *nr.* 28 | *B* 5 |
| *Ch* | *Codex can. Chiemseensium nunc Monac. reg. lat.* 5260 | *supra p.* 184, *nr.* 24 | *B* 3 |
| *sCr* | *Codex monasterii s. Crucis in Austria nr.* 217 | *supra p.* 188, *nr.* 4 | *H* 4 |
| *Em* | *Fragmenta quondam eccl. S. Emmerami nunc Monac. reg. lat.* 29086 | *supra p.* 185, *nr.* 30 | — |
| *Ep* | *Codex tab. eccles. cathedralis Eporediensis nr.* 33 | *supra p.* 186, *nr.* 37 | *A* 4 |
| *Esc* | *Codex Escurialis K vel Z. II,* 2 | *supra p.* 188, *nr.* 6 | *H* 6 |
| *Est* | *Codex Estensis archivi regii Mutinensis* | *supra p.* 188, *nr.* 10 | *J* 3 |
| *Fr* 1 | *Codex quondam Frisingensis nunc Monac. reg. lat.* 6245 | *supra p.* 187, *nr.* 42 | *Fris* 1 |
| *Fr* 2 | *Codex quondam Frisingensis nunc Monac. reg. lat.* 6241 | *supra p.* 187, *nr.* 43 | *Fris* 2 |
| *G* | *Codex biblioth. univ. Graezensis in Styria* | *supra p.* 183, *nr.* 11 | *E* 7 |
| *Gw* | *Codex quondam Gotwicensis nunc caes. Vindobonensis* 406 | *supra p.* 185, *nr.* 34 | *D* 1 |
| *H* | *Codex bibl. Guelferbytanae inter Helmstadienses nr.* 532 | *supra p.* 185, *nr.* 27 | *A* 3 |
| *Her* | *Editio Heroldina* | *supra p.* 183, *nr.* 4 | *E* 11 |
| *J* | *Codex quondam univ. Ingolstadiensis nunc bibl. univ. Monacensis Cod. Ms.* 132, 8⁰ | *supra p.* 184, *nr.* 19 | *B* 1 |
| *Jlz* | *Codex quondam coll. s. Salvatoris in Jlz nunc Monac. reg. lat. nr.* 11029 | *supra p.* 185, *nr.* 32 | *G* 2 |
| *K* | *Codex archivi arcis Klitschdorf* | *supra p.* 182, *nr.* 18 | — |
| *L* | *Codex bibl. univ. Lugduno-Batavae Voss. lat. nr.* 119 | *supra p.* 186, *nr.* 38 | *A* 2 |

| *Haec editio.* | | | *Editio Merkeliana.* |
|---|---|---|---|
| *Laur* | *Codex Laurentianus* 77, 1 | *supra p.* 188, *nr.* 9 | *J* 2 |
| *Mg* | *Codex quondam Moguntinensis nunc bibl. Gothanae ducalis nr.* 84 | *supra p.* 184, *nr.* 17 | *F* 2 |
| *Mt* | *Codex archivi eccles. cathedr. Mutinensis I,* 2 | *supra p.* 184, *nr.* 16 | *F* 1 |
| *P* 1 | *Codex Parisinus nr.* 4417 | *supra p.* 183, *nr.* 2 | *E* 5 |
| *P* 2 | *Codex Parisinus nr.* 4614 | *supra p.* 183, *nr.* 3 | *E* 4 |
| *P* 3 | *Codex Parisinus nr.* 4759 | *supra p.* 183, *nr.* 5 | *E* 6 |
| *P* 4 | *Codex Parisinus nr.* 9654 | *supra p.* 183, *nr.* 9 | *E* 10 |
| *P* 5 | *Codex Parisinus Nouv. acq.* 204 | *supra p.* 183, *nr.* 10 | — |
| *P* 6 | *Codex Parisinus nr.* 4633 | *supra p.* 186, *nr.* 39 | *A* 1 |
| *P* 7 | *Codex Parisinus nr.* 4995 | *supra p.* 187, *nr.* 44 | *Cap.* |
| *P* 8 | *Codex Parisinus nr.* 18237 | *supra p.* 187, *nr.* 1 | *H* 5 |
| *P* 9 | *Codex Parisinus nr.* 4931 | *supra p.* 188, *nr.* 8 | *H* 7 |
| *sP* | *Codex monasterii s. Pauli in Carinthia* | *supra p.* 183, *nr.* 14 | *E* 1 |
| *S* | *Codex archivi Sverinensis* | *supra p.* 185, *nr.* 29 | *A* 5 |
| *Sich* | *Editio Sichardi* | *supra p.* 183, *nr.* 6 | *E* 12 |
| *T* 1 | *Codex quondam monasterii Tegernseensis nunc Monac. reg. latinus nr.* 19415 | *supra p.* 184, *nr.* 20 | *B* 2 |
| *T* 2 *m. prima* | *Codex quondam monasterii Tegernseensis nunc Monac. reg. latinus nr.* 19414 | *supra p.* 186, *nr.* 41 | *C* 2 |
| *T* 2 *m. recentior* | *Correcturae factae a manu recentiore in codice eodem* | *supra p.* 183, *nr.* 13 | *E* 9 |
| *Til* | *Editio Tiliana* | *supra p.* 183, *nr.* 7 | *E* 8 |
| *V* | *Codex Vaticanus Christinae reginae Sueciae nr.* 991 | *supra p.* 182, *nr.* 1 | *E* 3 |
| *V* 2 | *Codex Vaticanus Christinae reginae Sueciae nr.* 1050 | *supra p.* 188, *nr.* 3 | *J* 1 |
| *Vad* | *Codex olim Vadianus nunc civitatis Sangallensis nr.* 338 | *supra p.* 188, *nr.* 2 | *H* 2 |
| *Vl* | *Codex oratorii Rom. S. Mariae in Valicella C*20 | *supra p.* 183, *nr.* 12 | *E* 13 |
| *W* | *Codex universitatis Wirzeburgensis Ms. th. f.* 167 | *supra p.* 185, *nr.* 26 | *B* 7 |

| *Editio* Merkeliana | | *Editio* haec | *Editio* Merkeliana | | *Editio* haec | *Editio* Merkeliana | | *Editio* haec |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| *A* 1 | = | *P* 6. | *D* 3 | = | — | *F* 2 | = | *Mg.* |
| 2 | = | *L.* | 4 | = | *Ad.* | *G* 1 | = | *Ald.* |
| 3 | = | *H.* | *E* 1 | = | *sP.* | 2 | = | *Jlz* |
| 4 | = | *Ep.* | 2 | = | *Ag.* | *H* 1 | = | *B* 2. |
| 5 | = | *S.* | 3 | = | *V.* | 2 | = | *Vad.* |
| *B* 1 | = | *J.* | 4 | = | *P* 2. | 3 | = | *Ag* 2. |
| 2 | = | *T* 1. | 5 | = | *P* 1. | 4 | = | *sCr.* |
| 3 | = | *Ch.* | 6 | = | *P* 3. | 5 | = | *P* 8. |
| 4 | = | — | 7 | = | *G.* | 6 | = | *Esc.* |
| 5 | = | *Bos.* | 8 | = | *Til.* | 7 | = | *P* 9. |
| 6 | = | *Bb.* | 9 | = | *T* 2 *m. rec.* | *J* 1 | = | *V* 2. |
| 7 | = | *W.* | 10 | = | *P* 4. | 2 | = | *Laur.* |
| *C* 1 | = | *Alt.* | 11 | = | *Her.* | 3 | = | *Est.* |
| 2 | = | *T* 2 *m. prima* | 12 | = | *Sich.* | *Cap* | = | *P* 7. |
| *D* 1 | = | *Gw.* | 13 | = | *Vl.* | *Fris* 1 | = | *Fr* 1. |
| 2 | = | *B.* | *F* 1 | = | *Mt.* | 2 | = | *Fr* 2. |

## I.

# LEX BAIWARIORUM[1].

### IN NOMINE DOMINI NOSTRI IHESU CHRISTI INCIPIT PROLOGUS[2] LEGIS BAIWARIORUM.

---

*Prologus legi Baiwariorum praepositus hoc loco Ad, Ag, Ald, Alt, Ch, Ep, G, Gw, H, J, Jlz, L, P* 2—6, *T* 1, 2, *V, Vl; post indicem legis B, Bb, P* 1; *partes prologi Em, Est, Laur, S, Til, V* 2; *prologus deest Bos, Her, K, sP, Sich; initium prologi deest:* — cummuni est usu *(p.* 201, *l.* 4*), Est, Laur, Til, V* 2; — addidit quae addenda *(p.* 202, *l.* 2*) S;* — vetustate probata *(p.* 201, *l.* 7*) Em. legi Salicae antepositus in cod. Est, Laur; eidem legi postpositus P* 8; *inter alia documenta Mg, Mt, P* 9; *pro parte aliis tractatibus pro parte legi Salicae antepositus V* 2; *legi Alamannorum antepositus Ag* 2, *B* 2, *sCr; eidem legi postpositus Vad; legi Visigothorum antepositus Esc.*

*Prologus in Ad, B divisus; in Ad pars posterior* codicem factum constitutionum *(p.* 200, *l.* 4*) usque ad finem prologi* (refrenetur nocendi facultas) *priori parti* (de legibus Moysi — Hermogeniani) *anteposita; in B eadem pars prior indici et parti posteriori postposita. Initium prologi* — disposuit quem *(p.* 200, *l.* 5*) deperd. W.*

*Lin.* 1 *et* 2 *omnino desunt.*

*Inscriptio prologi deest B, Bb, Gw, Mg, Mt, P* 1, 6, *T* 2 *(m. prima), Til, Vad.*

I. || *l.* 3. In — Baiwariorum] Incipiunt capitula de libri legis institutione que ad clerum pertinent seu ad ecclesiastica iura *Ad.* In — Christi] *desunt P* 4; in Christi nomine *Ald, Jlz, P* 5. in nomine Dei summi *H.* nostri *deest Ag, Ch, P* 2, 5. Ihesu Christi *desunt Ag, H, P* 2, 5; Ihesu *Vl.* *l.* 4. legum *Vl.* Baiuariorum *Ag, P* 2; Baiuvariorum *Alt;* Baiariorum *Ald;* Bauuariorum *G, Jlz;* Baiubariorum *Vl;* Baioariorum *Ch, Ep, P* 4, 5, *T* 1; Pacuariorum *L.*

1) *De etymologia nominis Baiwariorum cf. J. K. Zeuss, 'Die Deutschen und die Nachbarstämme', p.* 366 *sqq.; R. Much, 'Zeitschrift für deutsches Altertum' XXXIX, p.* 31 *sqq., 'Anzeiger für deutsches Altertum' XXXIII, p.* 13; *D. v. Kralik, 'Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XXXVIII, p.* 46 *sqq.; supra p.* 191; *cf. etiam J. Widemann, 'Kleine Beiträge zur älteren Geschichte Baierns:* 1. *Bajuvaren oder Baiwaren?' in 'Oberbayerisches Archiv' LIX, p.* 1 *sq.,* 1915. 2) *De genesi et valore prologi cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 420 *sq.; 'Über ein verschollenes merowingisches Königsgesetz des* 7. *Jahrhunderts' in 'Sitzungsberichte der k. preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1901, *p.* 943 *sq.; B. Sepp, 'Altbairische Monatsschrift'* 1901, 2, *p.* 43; *S. v. Riezler, 'Beilage zur Münchener Allgemeinen Zeitung',* 1905, *nr.* 252; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 670 *sqq.; M. Krammer in 'Festschrift Heinrich Brunner zum siebzigsten Geburtstag dargebracht von Schülern und Verehrern', p.* 465 *sqq.*

De legibus.

*cf. Isidori Etym. V, 1.* Moyses gentis Hebreae primus omnium divinas leges sacris litteris explicavit. Foroneus rex Grecis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trimegistus primus leges Aegyptiis tradidit. Solon primus leges Atheniensibus dedit. Ligurgus primus Lacedemoniis iura ex Apollinis auctoritate confinxit. Numa Pompilius qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit. Deinde

---

*Isidori Hispalensis episcopi Etymologiarum sive originum libri (ed. W. M. Lindsay) V,* 1. De legibus *et temporibus. De auctoribus legum.* Moyses gentis Hebr*aicae* primus omnium divinas leges sacris litteris explicavit. Phoroneus rex Graecis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trimegistus primus leges Aegyptiis tradidit. Solon primus leges Atheniensibus dedit. Lycurgus primus Lacedaemoniis iura ex Apollinis auctoritate confinxit. Numa Pompilius qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit; deinde

---

I. || *l.* **1.** de legibus *H, P* 3, 6, *(indici postposita) B;* de lege *Ag* 2, *B* 2, *sCr;* de lebus *P* 1; de legum inventoribus ac earum ratione *Her;* de auctoribus legum *P* 8; incipit prologus de auctoribus legum *Esc;* de legibus factis et constitutis *P* 9; *cett. desunt. Hac cum rubrica coniunctum initium textus prologi:* d. l. Moysi gens Hebreorum *P* 6, d. l. Moysi genes Aebraeorum *L;* d. l. Moysi et gentes Hebree *H;* d. l. Moysi et hebreorum gentis *B* 2; d. l. Moysi hebreorum gentis *Ag* 2. || *l.* **2.** Moyses — primus *m. rec. add. T* 2; Moyses gentis Hebreae *desunt Bb, H;* Moysis *V;* Moysi *B, P* 3; Moises *G, Vl;* Moyses *cett.* gentis] d u x geutis *Gw;* d u x *Ald, sCr, Jlz;* gente *Mt.* hebraee gentis vel iudee *Esc.* Ebree *Ep, Jlz, T* 2; hebre *J;* Haebree *V* 2; Hebreorum *Ald, B, sCr, P* 3; Iudeorum *Mt, P* 9; Iudaeorum *Mg.* primus *deest B, Bb, L, P* 3, 6, *T* 2 *(m. pr.);* primitus *Ep;* primo *Ag* 2, *B* 2, *sCr, T* 2 *(m. rec.);* primum *Her, Vad, P* 9. omnium *hac voce incip. prologus L, P* 6, *T* 2 *(m. prima); in Ad sequitur haec prima pars post finem prologi huius editionis (cf. p.* 203, *l.* 27*).* divinae *Ad, B, Bb, H, L, P* 4, 6; divinam *Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.* leges *deest Ad, Vl;* legis *B, Bb, L, P* 3, 4, 6; legis *corr:* leges *P* 5; legem *Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.* sacri *L;* sacras *Vl.* litteris *vel* literis] literas *Vl.* explicavit literis *B* 2. Foreneus *Ep;* Floroneus *Vl;* Sacroneus *L;* Ṡoroneus *Alt, Bb, Bos, H, J, P* 6; Feroneus *P* 9; Phoronaeus *Her.* rex] lex *L, m. rec. in margine add.:* Isidori sunt ista. || *l.* **3.** Graecorum *Alt, Ch, J, Mt, T* 1; grecus *L;* gregis *P* 6. primus grecas *Ad;* primus grecis *B*; primum *Ag* 2, *sCr, P* 3, *T* 2; sed primum *B* 2. legis *H, L, P* 4, 5, 6. indutiaque *P* 6; indutiaquae *L*; iudicia *P* 4, 9; et iudicia *Her, V;* iudiciaque *deest Ag.* constituit et leges *P* 9. Mercurius — tradidit *H supra ponit post:* dedit *(l.* 3; *cf. etiam l.* 36*).* Mercurius] Megistus, (gistus *erasum*) *P* 2. Trimegistus *deest L;* Trimigestus *Mt;* Trimegistis *P* 3, 6; Trimegestus *Ag, Alt, Jlz, Mg, V* 2; Trimaegestus *Gw;* Trismegistus *Ep;* Trimegastus *Ag* 2, *B* 2. primus *deest B* 2, *L, Mg, Mt, P* 6, 9. leges *deest Ad, B* 2, *P* 6; legis *L.* Aegyptiis, Egyptiis, Aegiptiis, Egiptiis. tradidit] dedit *B* 2, *sCr.* || *l.* **4.** Salon *Alt, B, B* 2, *P* 3, *T* 2 *(m. prima);* S a l o m o n *P* 6; Silon *P* 1; Solun *Ep.* primus *deest P* 4. legis *P* 6; legibus *L;* legem *P* 4. Atheniensibus leges *B* 2; Ateniensibus *V* 2; Attheniensibus *T* 2; Adaeniensibus *L;* Athenensibus *H.* dedit] dedidit *corr:* edidit *J; hoc loco H addit:* Mercurius — tradidit *(cf. l.* 29*).* Liguras *H;* Lygurgus *Ch;* Lycurgus *Her, Vl;* Ligargus *P* 3; Licurgus *B;* Lygurgus — leges Romanis edidit *(l.* 5*) desunt Ad.* primus *deest sCr;* primus leges *P* 2. Lacendenonhis *L;* Lacedoniis *Ep, T* 2 *(m. prima);* Lacedemonibus *V* 2. iura *deest P* 2; iure *H;* iudicia *Gw.* ex Apollonis *Bb, sCr, H, Jlz, L, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* ex Apolloniis *Ep;* ex Apolinis *Alt, Vl;* ex Apollonii *Ag* 2; ex Apolloni *B* 2; ex Appollinis *Ag*; ex eapolonis *P* 6. autoritate *Vl;* aut toritate *P* 6, *V* 2. || *l.* **5.** confincxit *Ag*; confixit *Est, G, Laur, P* 1, *T* 1, *V* 2, *Vl, corr:* confinxit *P* 6; fixit *P* 6. Numma *Ep, V* 2; Nunc *corr:* Numa *Bb;* Nummus *P* 6; Nummum *L;* Nū *P* 1; Nā *Ag.* Pomphilius *Ep;* Pamphilius *Mt;* Pampilius *P* 5, *T* 2 *(m. prima);* Pampilius *corr:* Pompilius *Mg;* apompilius *Ag;* Popilius *Gw, V* 2; Ponpilius *L.* qui] que *P* 6. Romulum *J;* Romulum *corr:* Romulo *Ald, Alt, Bb;* Romolo *P* 3, 6, *T* 2 *(m. prima), Vad, Vl;* Remulo *P* 5. primus in regno *Ch.* regnum *Ag* 2, *Ald, B* 2, *sCr, Ep, G, Gw, Her, Jlz, P* 3, 4, 5, 6, *V, Vad, Vl.* primus *deest P* 2. legis *Ag, L, P* 6. Romanis *deest Vl;* Romanus *corr:* Romanas *L.* edidit] dedit *Ag* 2, *B* 2, *Bb, sCr;* sedidit *L;* addidit *H;* ededit *Vad.*

cum populus seditiosos magistratus ferre non possit, decimviros legibus scribendis creavit qui leges ex libris Solonis in latinum sermonem translatas duodecim tabulis exposuerunt. Fuerunt autem hii: Appius Claudius, Genutius, Veterius, Iulius, Manilius, Sulpicius, Sectius, Curatius, Romelius, Postumius. Hi decim viri legum conscribendarum electi sunt. Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseveravit obtrectatorum* metu. Deinde Caesar coepit id facere,

*) *glossa add:* vituperatorum *Ch, T* 1.

---

cum populus seditiosos magistratus ferre non posset, decemviros legibus scribendis creavit qui leges ex libris Solonis in latinum sermonem translatas duodecim tabulis exposuerunt. Fuerunt autem hi: Appius Claudius, Genucius, Veterius, Iulius, Manlius, Sulpitius, Sextius, Curatius, Romilius, Postumius. Hi decemviri legum conscribendarum electi sunt. Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseveravit obtrectatorum metu; deinde Caesar coepit [id] facere,

---

I. ‖ *l.* 1. populos *Ag* 2, *Ep, P* 1, 3, 5, *V, V* 2; *in raso* populi *H*; plus *J*; *Vl add. et delevit:* legibus scribendis; populus *cett.* seditiosus *Ad, Ag, Alt, B, B* 2, *J, Mg, Mt, P* 4. 9, *T* 2 *(m. prima)*; seditiosus *corr:* seditiosos *Bb*; seditiones (nes *m. recentior in raso*) *H.* magistratus *deest Ag* 2, *B* 2, *sCr, H*; magistratos *P* 1; magestratus *L.* fere *P* 1; ferie *corr:* ferre *Bb*; sufferre (suf *erasa*) *T* 2. possit *Ag, Ag* 2, *B, B* 2, *Esc, J, L, Laur, Mt, P* 2, 3, 6, 8, 9, *sP, S, Vad, W, corr:* posset *Bb, H*; posuit *Alt.* decim viros *Ag, P* 2, 4, *V*; decem viros, X viros, decemviros *cett.* legibus scribendi *P* 5, 6; leges scribendas *Ch, Mg, Mt*; ad leges scribendas *T* 1 (ad *m. recentior*). creavit *H, Her, V* 2; procreavit *Ag, Ep, P* 1—5, *V, Vl*; pro curavit *Ag* 2, *B* 2, *sCr*; decrevit *T* 2 *(m. prima)*; congregavit *cett.* *(P* 6 *corr.)*. que *Ag* 2, *sCr.* ‖ *l.* 2. libro *Mg, Mt.* Solonis *sCr, Ep, Mt, T* 2 *(m. rec)*; Salonis *Jlz, V* 2; *deest Her*; Salamonis *Ag* 2, *J, L*; Salomonis *corr:* Salemonis *Bb*; Salemonis *Gw*; Salomonis *cett.* in latino sermo (*corr:* sermone) *V* 2; in latinum salo sermone *Vl*; in latinum solo sermone *P* 4. trans[. . .] *Ep*; translatus *L, P* 6, *Vl*; translatos *J, T* 1; translatis *B*; translatas *bis Jlz.* XII, duodecim] in duodecim *Ald, Gw, Jlz.* tabulis *deest Ad*; tabulas *Ag, J, P* 4. exposuaerunt *L*; sexposuerunt *Vl.* fuaerunt *L.* autem *deest P* 6. hii, hi] *deest Ad.* *l.* 3. Apius *Bb, Ep, P* 6, *V* 2. Claudius *deest Vl*; Glaudius *Ald*; Cladius *Ep*; Claudius Sabinus *Her.* Genutius *deest Vl*; T. L. Genutius *Her*; Genetius *Ad, Mt add.* Seccius; *Mg, P* 8 *add:* Sectius; *Her. add:* P. Sestius Vaticanus. Veteriu[. .] *Ep*; *deest Vl*; T. Veturius Cicurinus *Her.* Iulius *deest Ag, Vl*; Liulius (L. *erasum*) *B*; C. Iulius Tullus *Her.* Manilius *deest Vl*; Manlius *Ad, Ald, B, Ch*; Mannilius *Mg, Mt*; A. Manilius *Her, Jlz.* Sulpitius *deest Vl*; P. Sulpitius Camerinus *Her*; Suplicius *P* 8; Sculpicius *V* 2. Sectius *hoc loco deest Mg, Mt, P* 8, *Her*; Seccius *Ag, Alt, L, P* 6; rectius *T* 2 *(m. prima)*; Secretius *Vl*; Sergius *Ep*; Segerus *G*; Sextius *Bb, J*; *Her add. hoc loco:* Spurius Posthuminus Albus. Curatius *deest P* 6; P. Horatius Pulvillus *Her.* Romelius] T. Romelius Vaticanus *Her.* Postumius *hoc loco deest Her*; Posthumius *Ad, P* 3, *T* 2 *(m. recentior)*; Pestumius *P* 9; Postomius *V* 2; Portumius *P* 4, *Vl*; Post tumius *Ag*; Postumus *Ald, Gw, Jlz, P* 1; *Ch add:* Malusius; Portunius *P* 6; Portunicus *corr:* Portunius *L.* ‖ *l.* 4. Hii, hi. X, decem] decim *Ag, P* 3, *V, V* 2; XII *Ad, Ag* 2, *Ch, sCr, P* 5; duodecim *B* 2. leges conscribendas *Alt, Ch, Mg, Mt, P* 9, *T* 1 *(m. prima)*; legum scribendarum *P* 6, *V* 2; ad leges conscribendas *Ald, Gw, Jlz, T* 1 *(m. recentior)*; legem scribendarum *L*; legibus conscribendarum *Ad*; legem (*corr:* legum) conscribendarum *P* 2; legem cum scribendarum *P* 5; legum conscribentarum (*corr:* conscribendarum) *H.* sunt. Leges] sunt leges *(B), B* 2, *sCr.* leges] legis *B, L, P* 6. autem *deest Ag* 2, *B* 2, *sCr.* redigere] rediere *Ag* 2. in libros *Ad, H.* pr[. . . .] *Ep*; primus autem *Ag* 2, *Alt, B, B* 2, *Bb, Ch, sCr, Gw, J, P* 3, 8, *T* 1 *(m. prima).* [. . .]sul *Ep*; *deest Ad, B* 2; consulus *L.* ‖ *l.* 5. Ponpeius *Ald, P* 6. Pompeus *B* 2, *sCr.* instruaere *L.* volunt *P* 6; voluerat *Ag* 2, *B* 2, *sCr.* persevereaverit *P* 1; perseveraverit *Ag* 2; per severavat *B* 2; perseveraverat *sCr.* obtrectatuorum *J*; lingua obtrectatorum *Bb* (lingua *m. recentior*); obtractatorum *B, Bb, L, T* 1; obstractatorum *Ep*; obtractorum *Ag, P* 6. me[. .] *Ep*; mecum *L*; manu *P* 9. [. .]inde *Ep*; dein *L.* Cesar *deest Ag* 2, *B* 2, *Ch, sCr*; sar *(corr.) P* 6. cepit, coepit, cępit. id *deest G*; hoc *Ch.* faciscere *G.*

sed ante interfectus est. Paulatim autem antiquae leges vetustate atque incuria* exoluerunt, quarum etsi nullu[s] iam usus est, noticia tamen necessaria videtur. Novae a Constantino coeperunt caesare et reliquis succedentibus erantque permixtae et inordinatae. Postea Theudosius minor augustus ad similitudinem Gregoriani et Hermogeniani codicem factum constitutionum a Constantini temporibus, sub proprio cuiusque imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianum vocavit.

*cf. Isidori Etym. V, 3.* Deinde unaquaque gens propriam sibi ex consuetudine elegit legem. Longa enim consuetudo pro lege habetur. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata

*) *glossa add:* id est negligentiam *T* 1; vel negligentiam *Ch.*

---

sed ante interfectus est. Paulatim autem antiquae leges vetustate atque incuria exoleverunt; quarum etsi nullus iam usus est, notitia tamen necessaria videtur. Novae a Constantino Caesare coeperunt et reliquis succedentibus; erantque permixtae et inordinatae. Postea Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani et Hermogeniani codicem factum constitutionum a Constantini temporibus sub proprio cuiusque imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianum vocavit.

---

I. ‖ *l.* **1.** sed — est *desunt Ald, Gw, Jlz.* antea *Ep; ante in rasura m. rec. T* 2; te *P* 5; *m. recentior add:* est *T* 1. interfecto *Ad, B, Bb, L, P* 6. est *deest Ad, Ag* 2, *Alt, B* 2, *Bb, Ch, sCr, J, L, Mg, Mt, P* 6, *hoc loco T* 1; *Ad add.* Pompeio. paulatim — necessaria videtur *desunt P* 9. autem *del. Bb; deest Her.* antiqui *V* 2. legis *B, Bb, Ch, L, P* 4, 6, *T* 1. vetustati *Alt;* vetustatem *B, Bb, J, L, P* 3. 6. atque *deest Bb;* adque *L;* et *Her.* incuriam *Ch, J;* incurrere *B, Bb.* exoluerunt *Ad, B, Ep, Esc, G, Gw (m. recentior), J (m. prima), P* 1, *(m. prima)* 8, 9, *sP, S, Til, Vad;* exoleverunt *Ad, Her, T* 2 *(m. recentior);* exsolute sunt *(corr. in rasura) T* 1; voluerunt *Bb;* exsoluerunt *cett.* quarum *corr:* cuius *Bb; corr. T* 2. ‖ *l.* **2.** et si] si *Ald, Ep, Gw, Jlz;* et si iam *H.* nulus *Ag.* iam *deest hoc loco H;* qui *Bb.* usus] ausus *P* 6. est *deest L.* noticia tamen] [. . .] *Ep;* n. t. earum *in margine T* 1 *(m. recentior).* necessarium (?) *T* 2 *(m. prima).* videretur *B* 2; vedetur *Alt.* novae *Ad, B, Bb, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), V* 2; nova *H;* leges autem n. *Gw;* lleges n. *Jlz;* leges novae *cett.* Constantino] Constino *P* 6. ‖ *l.* **3.** caesare coeperunt *Ag* 2, *Ald, B* 2, *Ch, Gw, H, Jlz, P* 3, *T* 2, *V* 2. ce[. . . . .]cedentibus *Ep.* reliqua *corr:* relquae *Bb;* reliqui *V* 2; reliquis, *m. rec. supra lineam add:* ei *T* 1. succedentibus] suadentibus *H.* erant *Ald, Bb;* eratque *P* 3. permixti *J;* promixte *H, P* 6; promixta *L;* permixta, *corr:* permixte *Bb.* inordinata *corr:* inordinate *Bb;* inordinatum *L.* Teodosius *L, V* 2; Theudosius *V;* Theodosius *cett.* The[. . . . . . .] Gregoriani *Ep.* augustus *deest Ag;* agustus *L.* ‖ *l.* **4.** Gregorriani *Alt;* Gregoriano *P* 6; Gregoniani *Ag* 2, *B* 2, *sCr;* Gregoniam *corr:* Gregoniani *H.* Ermogeniani *Ad, Ag* 2, *Ald, B* 2, *sCr, Ep, G, Gw, H, Jlz, Mg, Mt, P* 1, 4, *V, V* 2, *Vad;* Ermoniani *Bb, T* 2 *(m. prima); hac voce explicit prologus in Ad, B; in Ad verbis additis:* Moyses gentis hebree primus omnium divinas leges sacris literis explicavit. Incipiunt capitula de libri legis institutione, quae ad clerum pertinent seu ad ecclesiastica iura; *in B sequitur textus legis.* codicem] *hac voce incipit prologus Ad, B (cf. p.* 197, *l.* 12*).* constitutionem *Ag* 2, *B* 2, *sCr, P* 3, 4, 6; institutionum *Ep.* Constantino *corr:* Constantini *L.* ‖ *l.* **5.** super proprio *Vl;* suproprio *Ag;* sub propitio *P* 6. cuius *P* 6. titulo, tytulo. conposuit *Bb;* disposuit Theodosius *Ad.* quem] quod *Vl.* a] *hac voce incipit fragmentum W;* a *corr:* ex *B* 2. Theodosium *Ch;* Theudosianum *V;* Thosianum *P* 9. vocavit] *hac voce explicit pars prima prologi, sequuntur tractatus varii in V* 2.

*l.* **6.** Deinde — legem] *in V* 2 *in fine codicis (p.* 162[v]*) post verba:* Moyses gentis haebraee iam in superioribus huius libri partibus exaratum hoc habemus; hoc autem tantum adnectimus, quod ad has leges sequentes pertinere videtur; quia unaquaque gens propriam sibi ex consuetudine elegerunt legem. unaquaeque *Ad, Ag* 2, *Ald, B, B* 2, *Bb, Ch, sCr, Gw, H, Jlz, Mg, Mt, P* 4, 9, *T* 1 *(m. recentior), T* 2, *Vad, W;* unaquaque *cett.* propriam *deest Vl;* propria *Ag, L.* sibi] si *P* 6; *Alt add. et del.:* legem. consuaetudinem *L;* consuetudinem *Ag.* elegerunt *Ag, Alt, B, Bb, Ch, H, J, Mg, Mt, P* 6, 8, 9, *T* 1, 2, *W;* aelegerunt *L.* Longa — lege suscipitur *desunt V* 2. ‖ *l.* **7.** enim] autem *Ald, Jlz.* consuaetudo *L.* habeatur *L;* habebatur *Bb; in margine m. rec. addit inscriptionem:* definitio legis *L.* lex enim *Ald, Jlz, P* 5, *Vl;* lex autem *Her.* est *deest Ald, Jlz, T* 2 *(m. prima);* est *supra lineam T* 2 *(m. recentior).* constitutio] consuetudo *Jlz, T* 2 *(m. recentior);* constitucia *G.* Mos — non scripta *desunt G;* mos — quia scripta est *desunt Mg, Mt.* mos est] manus est *L;* mors es *H;* mosen *Ag;* moises *Vl;* de moribus tractandum est *rubrica P* 9. vetustas *Ald, Gw, Jlz;* ex vetustate *P* 6. consuetudo vetustate probata *Ad, B.* probate *Vl.*

**consuetudo, sive lex non scripta. Nam lex a legendo vocata, quia scripta est. Mos est autem longa consuetudo de moribus tracta tantundem. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur. Lex erit omne quod iam ratione constiterit, quod disciplinae conveniet, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est usu*.**

Theuderichus[1] rex Francorum, cum esset Catalaunis, elegit viros sapientes qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem dictante iussit conscribere

*) *glossa addit:* id est doctrinalis *T* 1.

---

*Isidori Etym. V,* 3. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo, sive lex non scripta. Nam lex a legendo vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus tracta tantundem. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, *cum deficit lex. Nec differt, scriptura an ratione consistat, quando et legem ratio commendet. Porro si ratione lex constat,* lex erit omne iam quod ratione constiterit, *dumtaxat quod religioni congruat,* quod disciplinae conveniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est usu.

---

I. ‖ *l.* **1.** consuaetudo *L; hac voce incipit pag.* 1 *fragmenti Em.* sive *deest Ald, Gw, Jlz;* sine *B* 2. non scripta] conscripta *Alt, Ch, J, T* 1, *W;* non scripta *corr:* conscripta *H;* et scripta *Vl;* non scripta nam lex *desunt Ag.* vocata est *Ag* 2, *B* 2, *sCr.* quia] que *Em, P* 6. scriptum *G, P* 3, *Vl.* mos est] manus est *L;* mos *Em, H, Mt, T* 2; mosę *Ag;* mox est *P* 9. est autem *desunt Ag* 2, *B* 2; autem est *Est, Gw, Her, Laur, P* 3, 9, *V* 2, *Vl.* autem *deest Ch, P* 3, *T* 1. ‖ *l.* **2.** consuaetudo longe *L;* longa consuetudo *Ald, Em, Ep, G, Gw, Jlz, P* 2–5, *V;* longa consuetudo est *T* 2, *corr:* consuetudo longa est *H;* consuetudo longa *cett.* de *deest Ag* 2, *sCr, P* 3; de — tantundem *desunt P* 9. tracta tantundem *corr. H;* tractata tantundem *T* 2 *(m. pr.);* tractandum denos *L;* tractandum est *Mg, Mt;* tractandum *P* 6; tracta tandem *Ad;* tracta tamtumdem *Em.* consuaetudo *L.* autem est ius] est autem ius *Ag* 2, *Jlz, P* 3; autem eius *Alt, B, Bb, Ch, J, L, J, Mg, Mt, P* 4, 6, 9, *Vl;* autem est ius *corr:* autem eius *H;* est autem eius *Ep;* autem ius *B* 2; autem eius *corr:* autem est *T* 1; autem est *Ad, W.* est *deest P* 5. quodam *Alt, Ch, Em, J, L, P* 6, *Vl;* quodam *corr:* quoddam *Bb;* quoddam *corr:* quod *T* 1; quod *Mg, Mt, W;* quod est *P* 9. moribus] a maioribus *W;* de moribus *Ad.* institum *corr:* institutum *P* 3. ‖ *l.* **3.** quod *deest P* 9; est quod *W;* et quod *T* 1 *(m. recentior);* que *Bb.* pro *deest Alt.* nam lex *T* 2 *(m. recentior).* erunt *J;* enim *B* 2. iam quod *Em.* quod omne iam *Ald, Jlz;* quod omnem iam *Gw;* omne iam quod, *corr:* omne quod iam *H, T* 2. iam *deest Ad.* ratione *deest W;* rationem *Ag, Em, Gw, L.* constituerit *Alt, B, T* 2; constituerunt *J;* constituerant *sCr, P* 6, *Vad;* construerit *m. recentior corr:* constituitur *Em;* prostiterit *Jlz;* constitutum erit *Bb;* consti[. . .] *W;* constituaerit *L.* disciplina, *corr:* disciplinae *Em;* ad disciplinam *Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, Mg, Mt, T* 1; disciplinam *B, sCr, J, Jlz, L, P* 6, *Vad.* convenit *Ald;* conveniat *Ad, Ag* 2, *B, B* 2, *sCr, H, Mg, Mt, P* 3, *T* 2, *Vad;* conveniet et *Em, T* 1. ‖ *l.* **4.** ad salutem *Ald, Gw, Jlz.* proficiet *Bb;* proficiat *corr:* proficiet *W. Hac voce explicit pag.* 1 *fragmenti Em in quo una linea:* Vocata — usu *decisa deest.* consuaetudo *L;* est consuetudo *P* 9. quia in] quem *J;* quia *Bb;* qua in *corr:* quae in *T* 1; quae in *Alt, Ch, H.* commune *Alt, H, J, L, P* 6, *Vl;* communis *Bb, Mg, Mt, P* 9; communem *B.* usum est *L.* uisu *corr:* usu *B* 2; usu *deest sed m. rec. add. Mg;* usum *B.* *l.* **5.** Theudorichus *hac voce incipit prologus in Est, Laur, Til, pag.* 2 *fragmenti Em; in V* 2 *haec pars sequitur post verba:* ex consuetudine elegit legem *(p.* 200, *l.* 6*).* Theuderichus *V;* Theudericus *Ag, Esc;* Teudericus *Vl;* . . heodoricus *Laur;* Theod . . ricus *(una littera erasa) H;* Teodericus *L;* Deotrichus *Em;* Theoricus *Ad, Ep;* Theodricus *corr:* Theodericus *T* 1; *Jlz add. et delevit:* cum esset; Theodoricus *cett; P* 9 *add. rubricam:* de rege Franciae. rex *deest Laur.* Catalonis *Ad, Alt, B, J, P* 6, *W;* Cathalonis *Bb;* Cautalaunis *Ag* 2, *B* 2, *Vl;* Catal . . unis *(una littera erasa) H;* Catalones *Est;* in Cataleonis *Em;* Catulonis *Mt;* Caualonis *L;* Catalinis *Ch;* Cataloas *(corr.) Laur;* Kathalaunia *Esc;* Cathalaunis *Her;* Catholicus *P* 9; Catalaunis *cett.* eligit *P* 1, 5; aeligit *L.* elegit — sapientes *desunt Laur.* qui cum in *Laur;* quis cum in *Est.* ‖ *l.* **6.** legno *corr:* regno *Bb.* antiquis *deest Ep;* antiqui *V* 2. eruditi erant] erudi erant *L;* erruditi erant *Laur.* ipsos *Ep;* ipse *Est, Gw.* autem *deest Ad, B, Bb, Em, H, L, P* 6, *W.* dictante *deest Ald, Gw. Jlz;* dictantes *Ep;* tictante *Em;* iubsit *Laur;* iussit eos *T* 1 *(m. recentior).* scribere *Ag* 2, *B* 2, *Ch.*

1) *Cf. M. Krammer l. l. p.* 466. 471.

legem Francorum et Alamannorum et Baioariorum unicuique genti quae in eius potestate erat, secundum consuetudinem suam, addidit quae addenda erant et inprovisa et inconposita resecavit. Et quae erant secundum consuetudinem paganorum mutavit secundum legem christianorum. Et quicquid Theuderichus rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, post haec Hildibertus rex inchoavit, sed Chlotarius rex perfecit. Haec omnia Dagobertus rex gloriosissimus per viros inlustros Claudio, Chadoindo, Magno et Agilulfo renovavit et omnia vetera legum in melius transtulit et unicuique genti scriptam

I. ‖ *l.* 1. legem *deest Ad.* Alamanorum et Francorum *Laur*; A. et franchorum *Esc*; Francorum Alamanorum *Ch, Her*; Francorum et Alamanorum *G (m. rec.)*; Alamanorum, Alamannorum] Alemannorum *Jlz.* et Baiouuariorum *desunt P* 2 *m. prima.* Baiovariorum *Ag* 2, *Alt, H, P* 3, *W*; Baiouuariorum *sCr, J*; Baiuariorum *Ag*; Baiwariorum *Til*; Bawariorum *B, B* 2, *P* 4, 6, *T* 2 *(m. rec.)*; Bavariorum *Jlz*; Bauariorum *corr:* Bavuariorum *G*; Bawarorum *Ad*; Bacuariorum *L*; Baiariorum *Ald*; Baioriorum *Gw*; Pagiorum *Em.* et unicuique *Her.* gente *P* 6, *V* 2; ex genti *(*ex *deletum) T* 2. qua *Vl*; qui *Em, H, L, T* 2. eius] eis *Em.* ‖ *l.* 2. potestatem *L.* erant *corr:* erat *Bb*; erat *Ald, B* 2, *Ep, Est, G, Gw, Her, Jlz, P* 1, 5, 9, *V, V* 2, *Vad, W*; erant *cett.* secundum — suam *desunt Laur.* consuaetudinem *L.* adedit *Em*; edidit *W*; . . didit *corr. in rasura:* edidit *H*; addiditque *Jlz, P* 6, *V* 2; addidit *supra lineam corr:* et addidit *T* 1. addidit addenda *Her.* quae] atque *Ep.* addendae *Ag*; adendae *Em*; edenda *W.* erat *P* 6, *V* 2; herant *L*; *in voce* erant *incipit fragmentum S.* et *deest Ad, Ag, Ag* 2, *B* 2, *sCr, Em, H, P* 3, *T* 2. et — resecavit *desunt Ad, B.* ‖ *l.* 3. inprovissa *L*; provisa *G, P* 2. resecavit *deest Alt*; reservavit *Em, H, J, L, P* 1, 6, *S, T* 1, 2, *W*; reseravit *V* 2; servavit *Bb*; in melius reformavit *Ch.* et] *hac voce explicit fragmentum primum Em.* quae *supra lineam Ad*; qui *L, P* 6, *Vl.* secoñn *P* 3. consuaetudinem *L*; consuetudinem suam *Vl*; legem *Ag* 2, *B* 2, *Laur.* legem] consuetudinem *Bb, Mt.* ‖ *l.* 4. [. . . . .]anorum *Ep.* et *deest Laur.* quicquid, quidquid] *corr:* quia quod *H, S*; quia aliquid *W.* Theudericus *V*; Teudericus *Ag*; Theudoricus *Vl*; Theodericus *Ald, B, B* 2, *sCr, Est, G, Gw, Jlz, P* 4, 9; Teodoricus *Ald*; Theodricus *corr:* Theodericus *P* 5; Theodricus *L, S*; Teodricus *P* 3; Deodericus *H*; Theodericus *cett.* ‖ *l.* 5. vetustimam *corr:* vetustissimam *B* 2; vetustisimam *Est*; vetustimam *Ald*; vetussima *L*; vetustatissimam *Ep*; iustissimam *P* 9. consuaetudinem *L*; [. . .]suetudinem *Ep.* hemendare *L*; dare *Ad, B.* potuerunt *P* 6; potuerit *Laur.* haec *deest Bb.* ‖ *l.* 6. Hildibertus *Alt, G, Gw, H, J, Laur, P* 2, *T* 1, *V, Vl, W*; Hiltibertus *Ad, B*; Hildipertus *Bb*; Hiltipertus *T* 2 *(m. prima)*; Ildebertus *L*; Childebertus *Ag* 2, *sCr, Til, V* 2; Hyldebertus *Est.* rex *deest Ald, P* 4; *supra lineam L.* incoavit *L, P* 3; incho[. . .]it *Ep*; corrigere *addit Her.* sed] sic *L*; verumtamen *P* 9. Chlotarius *Ch, Ep, V, V* 2, *T* 2 *(m. rec.)*; Chlotharius *Ag* 2, *sCr, Her, P* 1, *S*; Chlodharius *Vad*; Chlodarius *B, Bb, G, W*; Clotharius *P* 2, 3, 6, *Til, V* 2; Clotarius *Esc, P* 3; Clodarius *Ad, B* 2; Clodharius *J*; Hlodharius *T* 1; Hlodarius *H, T* 2 *(m. prima)*; Hlotharius *Ag, P* 4, 5; Lodarius *P* 9; Lodarius *Alt.* rex *deest Ad, Vl.* perficit *P* 6. Dachobertus *Ep*; Dagabertus *Ag* 2, *B* 2, *sCr, S, T* 1; rex Dagobertus *G*; Dagolbertus *Laur*; Daiobertus *Esc.* ‖ *l.* 7. pro viris *Bb*; [. . . . .]ros *Ep*; per viris *B* 2, *H, J, P* 1, 2, *S, T* 2 *(m. prima), V* 2. inlustribus *H, J, L, P* 1, 3, *S, T* 2; illustribus *B* 2, *Bb, P* 6, *V* 2 *(m. recentior)*; inlustros *Ep, V*; illustros *Ag, Ch, P* 2; inlustres *Ald, Alt, G, P* 5, *T* 1, 2 *(m. recentior), Vad*; illustris *V* 2 *(m. prima)*; illustres *cett.* Claudo *P* 6; Cladio *Ch*; Cladium *Laur*; Claudium *Ag* 2, *Ald, sCr, Est, Gw, Jlz, P* 4, *T* 1 *(m. recentior), Til, Vad, W.* Cadoindo *Mg*; Chadvindo *Ep, P* 1, 2, *V, V* 2; Chadoindum *Est, P* 4, *W*; Chado Indo *Ad, Alt, B, Ch, G, H, J, S, T* 1 *(m. prima), J* 2; Chadum Indum *Ald, Gw, Jlz*; Chado Indum *T* 1 *(m. recentior)*; Chadoingo *Ag*; Chaindo *Vl*; Cado Indo *L*; Chado *B* 2; Chanidum *Laur.* Chadoindo Magno] Chado Indomagno *Bb*; Cado Indomagno *P* 3, 6; Chadomagnum *Ag* 2; Chadoin domagno *Her*; Chado magum *Til.* Magnum *Gw, T* 1 *(m. recentior), W*; Magenum *Ald, Jlz*; *deest Est.* et *deest Ch.* Agilolfo *Ad, Alt, B, Ch, J, T* 1 *(m. prima)*; Agilolfum *Ald, Ag* 2, *sCr, Est, Gw, Jlz, T* 1 *(m. recentior), Vad, W*; Agillolffo *Bb*; Agillulfo *Ep*; Ailulfo *P* 6; Agelolfo *H*; Agilfo *Ag*; Agilifo *J*; Agdulfum *P* 4; Agibolsum *Laur*; Agillolfo *corr:* Agillolfum *S*; Agillofo *Her*; Egilulfo *P* 3; Agilulfum *Til.* renovavavit *P* 3. ‖ *l.* 8. omnia] [. . .]ia *Ep.* veteram *deest P* 9; veteram *J*; veterum *B* 2, *Gw, Her, Jlz, Laur, V*; ventum *Ald*; vetera *cett.* legem *L.* in *deest P* 8. et transtulit *Alt*; transtulit in melius *B* 2; in medius transtulit *L.* et *deest Her.* gentis *Ag, P* 5, *S*; gente *L, P* 3, 6, *V* 2; quoque genti *Her.* scriptam *deest Ad*; scripta *Ag* 2, *Bb, sCr, Est, Laur, P* 4, *T* 1 *(m. prima)*, 2, *Til*; scribtam *Vad.*

tradidit, quae usque hodie perseverant[1].

**Factae sunt autem leges, ut earum metu humana coerceretur audacia, tutaque sit inter inprobos innocentia et in ipsis inprobis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas.**

[Explicit prologus.]

---

*Isidori Etym. V,* 20. Factae sunt autem leges, ut earum metu humana coerceatur audacia tutaque sit inter inprobos innocentia et in ipsis inprobis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas.

---

I. || *l.* 1. [. . .]dit *Ep.* que usquae *L;* quousque *P* 6. quae usque hodie perseverant *desunt Her.* hodiae *L;* hodio *corr:* hodie *B* 2. perseverent *Alt, J, L, P* 6, *S, T* 1 *(m. prima);* perseverat *Ad, P* 9; perseveret *B. in Til cetera prologi desunt.* || *l.* 2. facta *P* 9. autem *deest P* 2, *T* 2. leges *deest P* 9; legis *L.* hearum *L;* erā *Ag.* humana *deest Mt, Mg;* humano *Ald, Jlz, P* 5; hamana *corr:* humana *P* 4; [. . .] *Ep.* coherceretur *Ag, Ag* 2, *Alt, B, B* 2, *Ep, Esc, Est, H, J, Laur, P* 1—5, *S, V* 2, *Vl, W;* coercetur *T* 2 *m. pr.;* coerceretur *Ald, Bb, T* 2 *m. rec.;* cohercerentur *P* 6, *Vad;* coheretur *Jlz;* quoherceretur *L.* audacia] nequitia *Est, Her;* iudicia *Vad.* tutaque *deest, in margine:* iustaque *T* 1; totaque *Ad, B, H, P* 6. sit] fit *Ad, L.* inter] *deest Bb;* apud *Ch.* inprobus *L;* probos *Alt, B* 2, *sCr, H, J, Mg, Mt, P* 1, *T* 1, *Vad, W; supra linea add. m. recentior:* in bonos *T* 1; reprobos *Ald, Est, Gw, Jlz, Laur;* superbos *P* 4, *Vl;* imperitos *Ad;* inprobis *Bb;* proles *P* 9; inprobes *V* 2. || *l.* 3. innocentie *corr:* innocentia *Bb;* scientie *Ad, B, L, P* 6; innocentie *Alt.* innocentie — inprobis *desunt Ag.* sint innocentiae *Est.* et [. . . . . .]obis *Ep.* probis *P* 9; inprobus *V* 2. formidato (da *deleta*) *T* 2; formidine *Ag* 2, *Ald, Bb (m. recentior), sCr, Gw, Jlz, P* 9, *W;* firmido *H;* per formidinem *Ad;* sint formido *Est, Laur;* formido et *G;* formido *cett.* suplicio *T* 2; subplicii *Alt;* suplicia *J;* su(p)plicii *Ald, Alt, Bb, Ch, sCr, Gw, Jlz, P* 9, *T* 1, *Vad;* suppliciorum *Her;* supplicia incurrant *B* 2; et suplicia *Ad;* supplicia *cett.* refrenetur *Ad, Ald, B, Bb, sCr, Gw, H, Jlz, P* 6, *S, W;* refrenentur *L;* et refrenentur *Her, V* 2; et refrenatur *Ag* 2, *P* 9; et refrenandi *Vad;* et frenetur *B* 2; et refrenetur *cett.* nocenti *P* 6; nocentiam *Vad.* facultates *Her, V* 2; facultas est *Vad.* *In Ad sequitur:* de canibus capt. numero XVIII de accipitribus vel ávibus nemoribus atque avibus cap. XII. De legibus moysi gentis hebreae. Omnium divinas *(cf. p.* 198, *l.* 2*)* — Hermogeniani *(p.* 200, *l.* 4*).* || *l.* 4. explicit] *hac voce incipit fragmentum K.* explicit prologus *Gw, P* 3, *S, T* 2, *in Ag post rubricam tituli I;* finit prologus *Esc.;* finit *P* 5; *desunt cett; in Ag, Bb, G, K, P* 1, 2, 4, *V, Vl sequitur rubrica titulo I textus praeposita (infra p.* 267 *l.* 3—5*).*

1) *Hoc argumento prologum lege recentiorem esse docemur.*

# *I. INDICES LEGIS*

*ex omnibus codicibus qui indices continent.*

| | | | | Ordo capitulorum in textu legis exhibitus. |
|---|---|---|---|---|
| *Tit. I.* | INCIPIUNT CAPITULA LEGIS BAIWARIORUM<br>Incip̄ tituli legis baiouariorum *Mg, Mt.*<br>Incipiunt leges Bawariorum *G.*<br>Incipiunt capitula *K.*<br>Capitula legis Bawariorum *Jlz.*<br>In nomine Domini incipit lex Baioariorum *Her.* | INCIPIUNT CAPITULA DE LIBRIS LEGIS INSTITUTIONE, QUAE AD CLERUM PERTINENT SEU AD ECCLESIASTICA IURA.<br>Incipit liber de legis institutione et capitula quae ad clerum seu ad ecclesiastica iura pertinent *Gw.*<br>Incipiunt capitule de libris legis institutione quae ad clerum pertinent *Alt.* | | |
| | Capitula legis Baiuuariorum I. de ecclesiasticis rebus, de libris legis institutionum quae ad clerum pertinent, seu ecclesiarum iure *Til.*<br>*Inscriptio tituli deest T*2.<br>*Index tituli deest B*6. | | | *Inscriptio tituli deest Mg, Mt, sP, Sich, T*2. |

*Indices legis omnino desunt Bos, Em, H, Her, L, P*6, *S, Sich.; indices codicum K, T*2 *vide insuper infra pag.* 260 *sqq. et* 265 *sqq.*

*Numeri titulorum desunt in indicibus omnium codicum excepto Til, in textu omnium codicum exceptis Her, Til.*

*Capita in textu non distinguuntur et numeri capitum omnino desunt Sich.*

*Titulus I. l.* 3. Incipiunt — baiwariorum *Ag, Ep, P*2, 4, *sP, V, Vl.* incipit *Ag;* incip̄ *Ep.* baioariorum *Ep;* bauuariorum *P*4; baiuariorum *Ag, sP.* Incipiunt — iura *Ad, B, Ch, J, P*1, 3, *T*1, *W.* incipiunt *vel* incip̄. ‖ *l.* 4. legis *deest W.* institutiones *T*1; institutionis *Ch;* institutionum *P* 3. ‖ *l.* 5. baioariorum *Mt.* ‖ *l.* 6. clericum *Ch.* ‖ *l.* 7. ad] de *P*1; *deest P*3 ecclesiastico *P*1; ecclesiarum *P*3; ecclesiastici *B, J.* ‖ *l.* 8. iura *deest Ch;* iure *B, J, P*1, 3. *Inscriptionem capitis I,* 2 *hoc loco ponit Ald.*

| Tit. I. | | | | *Ordo capitulorum in textu legis exhibitus.* | |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. | Ut si quis liber Baiuuarius vel quiscumque alodem suam ad ecclesiam vel quamcumque rem donare voluerit, liberam habeat potestatem. | | *num. deest W.* | *caput deest G, W.* | *sine num. Ald, Alt, Gw, J, Jlz, L, Mt, P1—4, 6, T2 m. pr.* |
| 2. | De his qui contra legem ecclesiam fraudare voluerint. | De his qui iniuste voluerint ab ecclesiis tradiciones abstrahere *Ald, Gw, Jlz.* | | *caput deest W; initium capitis deest G; legitur etiam in Em.* | *sine num. Alt, Em, L, P4, 6, T2 m. pr.* |
| 3. | De furtis ecclesiae, quomodo conponantur. | *rubricae capitis* 4 *postpositum Ch.* | *num.* 2 *Alt;* 4 *Ch; sine num. Ald.* | *caput deest Sich, W; caput in duo capita (3 et 4) divisum P1; legitur etiam in Em.* | *num.* 3 *et* 4 *P1; sine num. Alt, Em, L, P6, T2 m. pr.* |
| 4. | De his qui servum ecclesiae ad fugiendum suaserint. | *rubricae capitis* 3 *praepositum Ch.* | *num.* 3 *Alt, Ch; sine num. Ald.* | *caput deest W; legitur etiam in Em.* | *num.* 5 *P1; sine num. Alt, L, P6, T2 m. pr.* |
| 5. | De his qui servum ecclesiae sine mortali crimine interimerint. | De his qui sine mortali crimine interimerint servum *Ald, Gw, Jlz.* | *num.* 4 *Alt.* | *caput deest Sich, W.* | *num.* 6 *P1; sine num. Ald, Alt, L, P6, T2 m. pr.* |
| 6. | De his qui res ecclesiae igne concremaverint. | | *num.* 5 *Ald, Alt, Jlz.* | *caput deest Sich; initium capitis deest W.* | *num.* 5 *Ald,* 7 *P1; sine num. Alt, L, P6, T2 m. pr., W.* |
| | | | | *In hoc capite explicit textus legis in cod. Vl.* | |

*Cap.* 1. ut *deest Ald, Gw, Jlz, T*2. ut — quiscumque *legi nequeunt Ep.* si] . . i. *Gw.* quis liver *sP;* quislibet *P*4. 6. liber *deest Ad.* Bawarius liber *Alt.* Baiuoarius *Gw;* Baioarius *Ch, P*1, 2, *T;* Baiuuuarius *Bb;* Baiuarius *Ag, sP;* Bauuarus *Ad;* Bawarius *Ald, B, P*4; Boiarius *Jlz, P*5; Baiouuarius *P*3; p e r s o n a *T*2. vel *deest Mg, Mt, T*2. quiscumque *deest T*2; quiscuque *P*1; quicumque *Ald, P*1, 4, *Vl.* allodem *W.* res *T*2. suum *Ep, P*4, 5; suas dederit *T*2. alodem suam vel quamcumque rem ad ecclesiam donare *Ep.* vel quamcumque — potestatem *desunt T*2. quancumque *Til;* quacumque *Ag, Alt, Gw, sP, Vl.* re *Alt, Gw, sP, Vl.* donaverit *P*5. voluerit *deest Ep, P*5. liverum *sP.* ‖ *cap.* 2. de is *sP;* de hiis *Jlz.* ecclesiam vel aecclesiam] ecclesia *Ag,* eclesiam *J.* fraudare ecclesiam *B.* fraude *G;* fundare *Ad, J.* voluerit *Ag, B, Ep, G, P*1, 6; voluerant *Vl;* voluit *Mg.* ‖ *cap.* 3. ecclesiae, aecclesiae. comodo *sP.* componantur *Til;* componuntur *Alt;* conponatur *P*5, *sP.* ‖ *cap.* 4. hiis *Jlz;* is *sP.* servo *Mg, Mt;* servum v e l a n c i l l a m *Ald, Gw, Jlz.* fugendum *Ald, G.* suaderit *Alt, J;* suaderint *P*1; suaserit *sP, T*1; suaserunt *Ag;* suaserint q u o m o d o c o n p o n a n t u r *Ch.* ‖ *cap.* 5. de his c e his *Ald;* de hiis *Jlz;* de is *sP;* de eo *Mg, Mt.* sine] si non *P*5. mortale *Ad, Ag, Ep, Gw, J, Mt, sP, T*1, *V.* interemerint *G, Gw, K, P*4, 5, *Til;* interimmerint *sP;* interemit *Mg;* interimerint *Ald, Jlz, P*2, 3; interimerent *Vl;* interimunt *Ad, B;* interierint *Ep, P*1; interimit *cett.* ‖ *cap.* 6. hiis *Jlz;* is *sP;* eo *Mg.* cremaverit *Mt;* cremaverunt *Mg;* cremaverint *P*5, *Til.*

| *Tit. I.* | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 7. | De his qui rei sunt et confugium fecerint ad ecclesiam. | Si quis culpabilis ad ecclesiam confugerit *T*2 *m. rec.* *deest Bb, T*2 *m. prima.* | *num.* 5 *Ald;* 6 *Alt, Jlz.* | *cap. deest Vl; in duo capita divisum Alt, Ep.* | *num.* 8 *P* 1; 7 *et* 8 *Ep; sine num. Ald, Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 8. | De conpositione ministrorum ecclesiae, [quomodo conponantur]. | De conpositione ministrorum ecclesiae, qualem conpositionem habeant, si aliquis eos iniuriaverit *Mg, Mt.* | *num.* 6 *Ald,* 7 *Alt, Jlz.* | *caput deest Vl; in duo capita divisum L, P*6; *legitur etiam in codd. Fr* 1, 2. | *num.* 7 *Jlz, P*2; 9 *Ch, Ep, P*1; *sine num. Ald, Alt, Fr, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 9. | De presbiteris vel diaconibus, quomodo conponantur. | De presbiteris vel diaconibus nec non et episcopis, si aliquis eos iniuriaverit *Mg, Mt; deest Bb. post cap.* 10 *P*3. | *num.* 8 *Alt, Jlz,* 10 *P*3. | *caput deest Vl; legitur etiam in codd. Fr.* 1, 2, | *num.* 8 *Ald, Jlz;* 10 *Ch, Ep, P*1; *sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 10. | De solis episcopis et illorum interfectione. | De eo, qui episcopum occiderit *Mg, Mt; deest Bb.* | *num.* 9 *Alt, Jlz, P*3. | *caput deest Sich, Vl.* | *num.* 11 *Ch, Ep, P*1; *sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 11. | De sanctaemonialibus vel Deo dicatis. | De sanctaemonialibus vel Deo dicatis, si aliquis eas de monasterio abstraxerit et ibi se copulaverit *Mg, Mt; deest Bb.* | *num.* 10 *Ad, Alt, Jlz.* | *caput deest Vl.* | *num.* 12 *Ch, Ep, P*1; *sine num. Ald, Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 12. | De presbiteris et diaconibus, ut minime habitent cum mulieribus. | *deest Alt, Bb.* | *num.* 11 *Jlz.* | *caput deest Alt, Vl; pars ultima capitis rubrica capitis sequentis P*3. | *num.* 13 *Ch, Ep, P*1; *sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |

*Cap.* **7.** hiis ***Jlz.*** rei] regi ***sP, P*** 5. confugium ad ecclesiam fecerit ***Gw, P*** 5. fecerit ***Ad, T*** 1. ‖ ***cap.*** **8.** de] de his qui ***Vl.*** conbustione ***Ad, B;*** conpositionem ***sP;*** conpositione ***deest Mg, Mt, T*** 2. ministeriorum ***J;*** ministris ***Mg, Mt, T*** 2. quamodo ***Ep.*** quomodo conponantur ***desunt Ald, Ch, Gw, Jlz.*** conponatur ***corr:*** conponantur ***J.*** ‖ ***cap.*** **9.** de] de his qui ***Vl.*** presbyteris ***Til.*** diac̄ vel diaconibus] diaconis ***P*** 1. n e c n o n e t e p i s c o p i s ***add. Ad, Alt, B, Ch, Ep, H, J, Mg, Mt, T*** 1, ***W.*** conp̄ ***vel*** conponantur] conponuntur ***Ch.*** ‖ ***cap.*** **10.** solis ***deest Ald, Gw, Jlz, sP.*** et ***deest sP.*** illorum] eorum ***Ch, W.*** interfectionum ***Alt;*** interfectionem ***sP.*** ‖ ***cap.*** **11.** sanctismonialibus ***Ald, Jlz, Vl;*** sanctimonialibus ***Ad, B, Ch, Gw, K, P*** 3—5, ***Til, W;*** sanctemonianilibus ***Ep;*** sanctaemoniales ***J.*** vel] et ***Mg.*** decatis ***P*** 3, ***V;*** dicatis cum mulieribus ***Jlz.*** ‖ ***cap.*** **12.** presbyteris ***Til.*** et ***deest Mg;*** vel ***G.*** diaconis ***P*** 1. minime habitent cum ***desunt Mg.*** minime] mime ***Mt.*** habitant ***G.*** mulibus ***Ad.***

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. I.* | | | | *In Ch sequitur hoc loco c. VII,* 4 *huius editionis.* | |
| 13. | De colonis et servis ecclesiae, qualiter serviant. | De parschalchis servis ecclesiae, qualiter serviant *Ald, Gw, Jlz. deest Bb.* | *num.* 11 *Alt;* 12 *Jlz.* | *caput deest Sich, Vl.* | *num.* 14 *Ep, P*1; 15 *T*2 *m. rec.; sine num. Ag, Alt, Ch, L, P*3, 6, *T* 2 *m. prima.* |
| | | *In indice cod. K. sequuntur cap. XIV* 7 *seq. huius editionis.* *In Ag sequuntur numeris* 14—19 *praepositis cap. II* 14 — 19 *huius editionis.* | | *In Ep, J, T*1, *W sequitur hoc loco c. VII,* 4 *huius editionis.* | |
| *Tit. II.* | DE DUCE ET CAUSIS QUAE AD EUM PERTINENT. *Index tituli deest Bb, H, K. Inscriptio tituli deest Ald.* | | | *Titulum non distinguit T*2. *In duos tit. (II et III) div. Her.* | |
| 1. | Si quis de morte ducis consiliatus fuerit. | *deest Mg, Mt.* | *num.* 13 *Jlz;* 14 *Ad, Ald.* | *cap. in duo capita* 1 *et* 2 *divisum Her.* | *num.* 14 *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ag, Alt, G, L, P*6, *sP, T*2 *m. prima.* |
| 2. | Si quis ducem suum occiderit. | | *num.* 14 *Jlz;* 15 *Ad, Ald, Mg, Mt.* | *caput deest Sich.* | *num.* 1 *Ag;* 3 *Her;* 15 *Ad, Jlz, Mg, Mt;* 15 *et* 2 *P*3; *sine num. Ald, Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 3. | Si quis seditionem excitaverit contra ducem suum. | | *num.* 15 *Jlz;* 16 *Ad, Ald, Mg, Mt.* | *cap. coniunctum cum cap.* 2 *L.* | *num.* 2 *Ag;* 4 *Her;* 16 *Ad, Jlz, Mg, Mt;* 16 *et* 3 *P*3; *sine num. Ald, Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |

*Cap.* **13**. et *deest T*2; vel *Ad, Ep, Mt, P*1, 2, 3, 5, *Til, V;* cum *Mg.* qualiter] quomodo *Ad, Ch, G.* servient *sP; vivant Vl.*

*Titulus II. l.* 12. *Rubricae tituli numerum II praeponit Til. Rubrica tituli numero XIIII praeposito quasi rubrica capitis XIIII tituli I Mg, Mt.* ducibus *Ad, B, Jlz, L, Mg, Mt, P*1, 6, *T*2, *Til, W.* et] *deest sP, T*2; et eius *Ad, Ald, Alt, B, Ch, G, H, J, P*1, 2, 4, *T*1; et his *W;* et eorum *Til.* causis eius *Gw, Vl.* quae *deest Ilz.* quae ad eum pertinent *desunt Alt, Gw, W.* eum] eos *Mg, Mt, Til;* cum *Vl.* pertinentibus *Jlz.*

*Cap.* 1. consiliatus fuerit *Ad, Ald, B, G, Gw, Jlz, P*1—5, *sP, V, Vl;* consiliaverit *cett.* ‖ *cap.* **2**. ducem *corr. P*4. suum *deest sP.* hocciderit *P*3. ‖ *cap.* **3**. sedicionem *Mg.* contra ducem suum *exstant Ag, Ald, Ep, G, Gw, Jlz, Mg, Mt, P*1—4, *sP, V, Vl; cett. desunt.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. II.* | | | | | |
| 4. | Si quis in exercitu scandalum excitaverit. | | *num.* 16 *Jlz;* 17 *Ad, Ald, Mg, Mt.* | *caput deest Sich.* | *num.* 3 *Ag, Gw;* 5 *Her;* 17 *Ad, Jlz, Mg, Mt;* 17 *et* 4 *P*3; *sine num. Ald, Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 5. | Si quis infra provinciam ubi dux exercitum ordinaverit, sine ducis iussione aliquid praedaverit. | | *num.* 6 *P*3; 17 *Jlz;* 18 *Ad, Ald, Mg, Mt.* | *caput coniunctum cum cap.* 4 *Ep (m. prima); prima pars capitis deest J.* | *num.* 4 *Ag, Gw;* 6 *Her;* 18 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald, Alt, Ep m. prima, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 6. | Si quis in exercitu aliquid furaverit. | Si quis in exercitu aliquid furatur et decretum regis contempserit *Gw.* *deest J.* | *num.* 7 *P*3; 19 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.* | | *num.* 5 *Ag, Gw;* 7 *Her;* 19 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald, Alt, Ep, L, P*6, *T*2. |
| 7. | Si quis in utilitate ducis vel domini sui fuerit mortuus. | Si quis in utilitate ducis vel domini sui iussione hominem interfecerit *Ep.* *deest J.* | *num.* 8 *P*3; 20 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.* | *caput deest K, Sich; capiti II,* 10 *postpositum Bb.* | *num.* 5 *corr:* 7 *Ep;* 6 *Ag, Gw;* 8 *Her;* 9 *Bb;* 20 *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P*6, *T*2. |
| 8. | Si quis regis vel ducis sui iussione hominem interfecerit. | *deest J.* | *num.* 9 *P*3; 20 *Ald;* 21 *Ad, Jlz, Mg, Mt.* | *caput deest K, Sich; cum cap.* 7 *coniunctum Ep m. prima.* | *num.* 7 *Ag, Bb, Gw;* 9 *Her;* 21 *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, Ep m. pr., L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 8a. | De duce si protervus et elatus vel superbus atque rebellis fuerit et decretum regis contempserit. | | *num.* 9 *Ag, Ep, G, Gw, P*2, *sP, Til, V, Vl;* 21 *Ald;* 22 *Jlz; sine num. P*3. | *caput deest Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, K, L, T, W; cum cap.* 8 *conj. P*1. | *num.* 8 *Ag;* 9 *G, P*2--4, *sP, Til, V;* 10 *Her;* 22 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald, L, P*1, 6. |

*Cap.* 4. quis in] quem in *Ad;* quis *P*1; qui sine *sP.* exercitum *sP.* initiaverunt *Mg.* *cap.* 5. intra *Ep.* provinciam *Ag, B, Ch, G, Gw, Jlz, Mg, Mt, P*1—5, *Til, Vl, W;* provincia *cett.* sine] sint *sP.* iussione ducis *Ad, Ep.* iussu *Ch;* iussionem *sP.* predatur *Ald, Gw, Jlz;* praedicaverit *Ag, J, Vl;* praedaverunt *Mg.* ‖ *cap.* 6. excercitu *Til;* exercitum *sP.* aliquid, aliquit. furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *G.* ‖ *cap.* 7. in utilitatem *Mg, sP;* inutilitate *Ad;* in utilita *man. recentior corr:* in utilitate *P*5; inutilite *P*2. ducis — mortuus] ducis vel ducis sui iussi *P*2. mortuus fuerit *Ag, Ald, B, G, Gw, Jlz, P*1, 3, 4, 5, *Til, V, Vl;* inventus fuerit *Ad.* ‖ *cap.* 8. regis vel ducis sui] ducali *Ad, Alt, B, Ch, Mg, Mt, T*1. iussionis *sP.* interficerit *P*1, *sP.* ‖ *cap.* 8*a.* duce *corr:* duci *P*4. si] qui *Vl.* et] vel *B, Jlz;* aut *Ag, sP.* vel] fuerit *Ald, Jlz.* supervus *sP.* adque *P*3, *sP.* revellus *sP, P*5. fuerit *hoc loco deest Ald, Jlz.* et decretum regis contempserit *desunt Gw;* regum *Ag;* contemserit *sP, Vl;* contenserit *P*3; contempserint *Ag.*

| *Tit. II.* | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 9. | De filiis ducum si protervi fuerint. | *deest Alt, Bb, J.* | *num.* 10 *Ag, Ep, G, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 22 *Ad, Ald, Mg, Mt;* 23 *Jlz.* | *caput deest Sich; pars prima capitis deest K.* | *num.* 6 *corr:* 9, *Ep;* 8 *Bb, Gw;* 10 *G, P*2—5, *sP, Til, V;* 11 *Her;* 22 *Ad, Ald;* 23 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 10. | De eo qui scandalum in curte ducis commiserit. | *deest Alt, Bb, J.* | *num.* 11 *Ag, Ep, G, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 23 *Ad, Ald, Mg, Mt;* 24 *Jlz.* | *caput in duo capita* (10 *et* 11) *divisum Bos, P*1; *post c. II,* 6 *Bb.* *In Bb sequitur cap. II,* 7. | *num.* 2 *K;* 7 *Ep;* 9 *Gw;* 11 *G, P*2—5, *sP, Til, V;* 12 *Her;* 23 *Ad, Ald;* 24 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 11. | Ut nullus in campiones sine iussu manus iniciat. | *deest Bb, J; in Ald deest principium, cetera cum anteriore conjuncta.* | *num.* 12 *Ag, Ep, G, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 24 *Ad, Jlz, Mg, Mt.* | *caput deest Sich.* | *num.* 3 *K;* 8 *Ep;* 9 *Bb;* 10 *Gw;* 12 *G, P*1—5, *sP, Til, V;* 13 *Her;* 23 *Ad;* 24 *Ald;* 25 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 12. | De his qui in curte ducis aliquid furaverint. | *deest Bb, J.* | *num.* 13 *Ag, Ep, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 24 *Ald;* 25 *Ad, Jlz, Mg, Mt.* | | *num.* 4 *K;* 9 *Ep;* 10 *Bb;* 11 *Gw;* 13 *G, P*1—5, *sP, Til, V;* 14 *Her;* 25 *Ad, Ald;* 26 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |

*Cap.* **9.** de filiis ducum ***bis sed primum deletum Jlz.*** ducem *Ad.* propter eum *Vl;* propter vim *P*4. fuerunt *Vl;* fue | fuerint *Ald.* ‖ *cap.* **10.** curte] curia *Jlz.* comiserit *Ep;* commiserunt *Mg.* ‖ *cap.* **11.** ut — campiones *desunt Ald;* camphiones *Mg, Mt;* campamones *Vl;* campiniones *corr:* campiones *Alt;* campaniones *corr:* campiones *P*3; cambione *B.* iusso *corr:* iussu *Mg;* iussione *P*1; iussu ducis *Mg, Mt.* manus eius *Ch.* iniiciat *B, Til, Vl.* ‖ *cap.* **12.** hiis *Jlz.* ducis curte *B;* in curte regis *Til.* aliquid furaverit *P*1, 5; aliquid furantur *Ald, Gw, Jlz.* furaverint] commiserit *G.*

| Tit. II. | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 13. | De his qui iussionem ducis contempserint. | *deest Bb, J.* | *num.* 14 *Ag, Ep, G, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 25 *Ald;* 26 *Ad, Jlz, Mg, Mt.* | *caput deest Sich.* | *num.* 5 *K;* 10 *Ep;* 11 *Bb;* 14 *G, P*1—5; *sP, Til, V;* 15 *Her;* 26 *Ad, Ald;* 27 *Mg, Mt; sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| | | | | *Hic titulum distinguit Her:* Cap. III de placitis et iudicibus *inscriptum.* | |
| 14. | Ut placita fiant per kalendas. | Ut placita fiant per kalendas aut post XV dies non omittantur *Mg, Mt.* *deest Bb, J.* | *num.* 10 *T*1, 2; 13 *Alt;* 15 *Ag, Ep, G, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 27 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.* | | *num.* 1 *Her;* 6 *K;* 11 *Ep;* 12 *Bb;* 15 *G, P*1—5, *sP, Til, V;* 27 *Ad, Ald;* 28 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| | | | | *Sich hic titulum distinguit* 'de iudicibus' *inscriptum.* | |
| 15. | Ut iudex partem suam accipiat. | Ut iudex partem suam de causis quas iudicat, accipiat *Mg, Mt.* *deest Bb, J, K, T*2. | *num.* 16 *G, Gw, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 28 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.* | | *num.* 2 *Her;* 7 *K;* 12 *Ep;* 13 *Bb;* 16 *G, P*1—5, *sP, Til, V;* 28 *Ad;* 29 *Ald, Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 16. | Qualis iudex fieri debeat. | *deest Bb, J, K, P*4, *T*2, *Vl.* | *num.* 17 *G, Gw, P*2,3,5, *sP, Til, V;* 29 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.* | *cum cap. XV conjunctum Ald, B.* | *num.* 3 *Her;* 8 *K;* 13 *Ep;* 14 *Bb;* 17 *G, P*1—5, *sP, Til, V;* 29 *Ad;* 30 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |

*Cap.* 13. hiis *Jlz, sP.* iussione *Ag;* iussum *Ad.* contempserunt *Alt;* non contemserit *sP;* contemserint *Vl;* contempserit *Ag, Mg.* || *cap.* 14. placita] placita sic *Vl.* faciant *P*5. calendas *Til.* || *cap.* 15. partem] partem *corr:* partem *Ad.* accipiat *in raso P*1; recipiat *G, P*2; accipiant *corr:* accipiat *B.* || *cap.* 16. debeant *sP.*

*Tit. II.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 17. | Si iudex per munera inuste iudicaverit. | Si iudex per muneribus iniuste vel per ignorantiam male iudicaverit *Mg, Mt.* *desunt Bb, J, K, T*2. | *num.* 18 *G, Gw, P*2, 3, *sP, Til, V;* 30 *Ad, Jlz, Mg, Mt; sine num. Ald.* | | *num.* 4 *Her;* 9 *K;* 14 *Ep;* 15 *Bb;* 16 *B;* 18 *G, P*1—5, *sP, Til, V;* 30 *Ad, Ald;* 31 *Jlz, Mg, Mt; sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima).* |
| 18. | Si per ignorantiam male iudicaverit. | | *num.* 19 *Ep, G, Gw, P*2, 3, *sP, Til, V;* 30 *Ald;* 31 *Ad, Jlz; sine num. Mg, Mt.* | *cum cap.* 17 *conjunctum Ag, Alt, Mg, Mt.* | *num.* 5 *Her;* 10 *K;* 15 *Ep;* 16 *Bb;* 17 *B;* 19 *P*1—5, *sP, Til, V;* 31 *Ad, Ald;* 32 *Jlz; sine num. L, P*6, *T*2 *(m. pr.).* |

*Tit. III.*

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | [DE GENEALOGIIS.] *hunc titulum in indice non distinguunt sed quasi ultimum caput indici tituli II adiungunt Ag, Ald, Ep, G, Jlz, P* 1—3, 5, *sP, Til, V, W; deest H, J, K, P*4, *Vl.* | *hunc titulum in indice distinguunt Ad, Alt, B, Bb, Ch, Gw, P*6, *T*1. | | | DE GENEALOGIIS ET EORUM CONPOSITIONE. *hunc titulum in textu distinguunt B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, L, P*1, 3, 5, 6, *Sich, T. capita non distinguunt Ad, Ald, Jlz, K, L, P*1—6, *T*2, *Til, V, W.* | | |
| | | I. De genealogiis qui duplum accipiunt honorem *Alt, B, Bb, Ch, Gw, P*6, *T*1. | | *sine num. Ad, Ch.* | *caput in duo capita divisum Ep, W; caput cum cap. II,* 18 *conjunctum Ag.* | | *sine num. Ad, Alt, Ep, L, P*6. |
| 1. | XVIIII. De ducum genealogia, ut duplum honorem accipiant, et eorum conpositione. | De genealogiis eorumque honore *Ad.* | *num.* 20 *Ep, P*2, 3, *sP, Til, V;* 31 *Ald, Mt;* 32 *Jlz, Mg; sine num. G.* | | | *num.* 11 *K;* 19 *T*2 *m. rec., W;* 20 *Bos, G, P*2, 5, *sP, Til, V;* 32 *Ad, Ald, Mg, Mt;* 33 *Jlz; sine num. Alt, L, P*1, 3, 4, 6, *T*2 *m. prima.* | |

*Cap.* **17.** per] propter *Ald, Ep, G, Gw, Jlz, P*1—5, *Til, V, W;* pro *Mg.* iniusta *P*3. ‖ *cap.* **18.** si quis *P*3. ignorantia *P*2. male] iniuste *Ch.*

*Tit. III. Cap.* **1.** *Hic incipit cod. Bb. Rubrica capitis I quasi rubrica tituli Ch.* duce *sP;* iudicium *Mg, Mt, corr:* iudicum *Mg.* genelogia *P*1; genealogiis *Mg, Mt;* geneloya *Ald.* ut] quę *W.* et] in *Ald, Jlz.* eorum] onorum *sP.* qui] quę *Ch, Gw, T* 1. qui duplum *deest P*6. duplam *Alt, Bb, T*1. accipiat *Ch.*

*Tit. III.*

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | *In hoc capite explicit textus legis in codice G.* | | |
| | | | | | | *num.* 2 *Ep; num.* 20 *W.* |
| | II. De ducum genealogia et eorum conpositione *Ad, Alt, B, Bb, Ch, T* 1.<br>*deest Gw.* | | *num.* 1 *Ch;* 20 *W.* | | | *num.* 2 *B, Bb, Ch, Gw, H, T* 1; 3 *Ep; sine num. Alt, L, P* 6, *T* 2. |

*Tit. IV.*

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| DE LIBERIS QUOMODO CONPONUNTUR.<br>De liberis et eorum conpositionibus *Ald, Jlz.*<br>*Index tituli deest K.*<br>*Inscriptio tituli deest Bb* [1], *J, Mg, Mt.* | | | *Titulus deest Em, G, S, Vl; initium tituli deest Mg, Mt.*<br>*Rubrica tituli deest, Ad, Alt, Gw, T* 2. | |
| 1. Si quis liberum percusserit per iram *). | *deest J, Mg, Mt.* | *num.* 32 *Ald;* 33 *Ad, Jlz.* | *caput deest Mg, Mt.* | *num.* 3 *Gw;* 31 *Ald;* 33 *Ad;* 34 *Jlz; sine num. Alt, L, P* 3, 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 2. Si sanguinem effuderit. | *deest J, Mg, Mt.* | *num.* 33 *Ald;* 34 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 1 *conjunctum Alt, L; caput deest Mg, Mt.* | *num.* 4 *Gw;* 34 *Ad;* 35 *Ald, Jlz; sine num. P* 3, 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 3. Si manum iniecerit. | Si mancus inde evenerit *sP.*<br>*deest B, J, Mg, Mt.* | *num.* 34 *Ald;* 35 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 2 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt.* | *num.* 5 *Gw;* 35 *Ad;* 36 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |

*) iram estodal dicunt *sP.*

*Tit. III. Cap.* 2. genelogiam *Ad.* conpositione] liberis quomodo conponantur *Bb;* conpositionem *Ag.*

*Tit. IV. l.* 7. *Rubricae tituli numerum III praeponit Til.* libris *P* 3; liveris *sP.* conponantur *Ag, B, Ep, G, P* 3, 4, 5, *sP, Til, V, Vl;* componanantur *Ad.*

*Cap.* 1. quis *deest Ad, B.* liverum *sP.* percussit *W.* per iram percusserit *Bb.* per iram] perram *Alt.* || *cap.* 2. sanguine *P* 3. effudierit *Ag.*

1) *Cf. supra l.* 20.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. IV.* 4. | Si venam percusserit. | *deest J, Mg, Mt.* | *num.* 3 *B;* 35 *Ald;* 36 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 3 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt.* | *num.* 6 *Gw;* 36 *Ad;* 37 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 5. | Si ossa tulerit. | *deest J, Mg, Mt.* | *num.* 4 *B;* 36 *Ald;* 37 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 4 *conjunctum Ad, Alt, P* 6; *caput deest L, Mg, Mt.* | *num.* 7 *Gw; sine num. Alt, Jlz, L, T* 2 *m. pr.* |
| 6. | Si cervella appareat. | *deest J, Mg, Mt.* | *num.* 5 *B;* 38 *Ad, Jlz; sine num. Ald.* | *cum cap.* 5 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt.* | *num.* 8 *Gw;* 37 *Ad;* 39 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 5, 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 7. | Si funibus ligaverit. | *deest J, Mg, Mt.* | *num.* 6 *B;* 37 *Ald;* 39 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 6 *conjunctum Alt; caput deest Ad, Mg, Mt.* | *num.* 6 *V;* 9 *Gw;* 40 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 8. | Si per vim inplexaverit. | *deest J, Mg, Mt.* | *num.* 7 *B;* 38 *Ald;* 40 *Ad, Jlz corr.* | *cum cap.* 7 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt, Sich.* | *num.* 9 *Gw;* 38 *Ad;* 41 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 9. | Si oculum eruerit. | *deest Mg, Mt.* | *num.* 8 *B;* 40 *Ald,* 41 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 8 *conjunctum Alt; caput deest Mg, Mt.* | *num.* 10 *Gw;* 39 *Ad;* 42 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 10. | Si mancaverit. | Si mancaverit id est manus vel pedes absciderit *Bb, Ch, J, T* 1, *W. deest Mg, Mt.* | *num.* 9 *B;* 41 *Ald;* 42 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 9 *conjunc- Alt, L; caput deest Ag, Mg, Mt.* | *num.* 11 *Gw;* 43 *Ald, Jlz; sine num. P* 6, *T* 2 *m. pr.* |

*Tit. IV Cap.* 4. vena *Alt.* ‖ *cap.* 5. os *Ald, Gw. Jlz.* tulerit *vel* tullerit. ‖ *cap.* 6. cerbella *Vl;* cerebra *Alt.* adparuerit *Til;* appareant *Ad, Alt, B;* apparuerit *Ald, G, Gw, Jlz;* apparuerint *P* 1, 3; aperuerit *Ag, P* 2, 5, *V.* ‖ *cap.* 7. fanibus *sP.* ‖ *cap.* 8. per vim] vim *W;* puerum *Ch.* inplexaverint *Ad.* ‖ *cap.* 9. eruerint *Ad;* eruit *Ch.* ‖ *cap.* 10. mamcaverit *Vl.* id est] aut *W.* pedes vel manus *Bb.*

| *Tit. IV.* | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 11. | De police et ceteris digitis, quomodo conponantur. | De police et eorum digitorum *Alt, Bb, Ch, J, T* 1. *deest Mg, Mt, T* 2. | *num.* 10 *B;* 43 *Ad, Jlz; sine num. Ald, P* 1. | *cum cap.* 10 *conjunctum Alt; in duo capita* 12 *et* 13 *divisum Gw; caput deest Mg, Mt.* | *num.* 10 *Ag;* 12 *et* 13 *Gw;* 40 *Ad;* 44 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 12. | De brachiis transpunctis. | *deest B, Mg, Mt.* | *num.* 11 *P* 1; 42 *Ald;* 44 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 11 *conjunctum Alt.* | *num.* 11 *Ag;* 14 *Gw;* 41 *Ad;* 45 *Ald, Jlz; sine num. L, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 13. | De nare. | De naso transpuncto *Mg, Mt.* | *num.* 11 *B;* 12 *P* 1; 32 *Mt;* 33 *Mg;* 43 *Ald;* 45 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 12 *conjunctum Ad, Alt.* | *num.* 12 *Ag;* 15 *Gw;* 33 *Mg, Mt;* 46 *Ald, Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 14. | De aure. | De aure transpuncta vel aliter conmaculata *Mg, Mt.* | *num.* 12 *B;* 13 *P* 1; 33 *Mt;* 34 *Mg;* 44 *Ald;* 46 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 13 *conj. Alt; pars prima cum cap. XIII conj. Ald; in duo capita* 47 *et* 48 *divisum Jlz.* | *num.* 13 *Ag;* 16 *Gw;* 34 *Mg, Mt;* 42 *Ad;* 47 *Jlz; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| | | | | | *num.* 47 *Ald;* 48 *Jlz.* |
| 15. | De labiis. | De labio superiore et palpebra *Mg, Mt;* De aure *Ald.* *deest Ep, P* 2. | *num.* 13 *B;* 14 *P* 1; 16 *G;* 34 *Mt;* 35 *Mg;* 45 *Ald;* 47 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 14 *conj. Ald, Alt, Jlz.* | *num.* 13 *corr:* 15 *Ep;* 14 *Ag;* 17 *Gw;* 25 *Mt;* 35 *Mg;* 43 *Ad; sine num. L, P* 6, *Sich, T* 2 *m. pr.* |

*Tit. IV. Cap.* **11.** pollice, police. et *deest Ad.* caeteris *Til;* ceterisque *Ad;* exteris *G.* aliorum *Bb.* comodo *sP.* conponantur *Ag, Ald, B, Bb, G, Jlz, P* 2—5, *Til, V, W;* conponit *Vl;* conponuntur *cett.* ‖ *cap.* **12.** brachio *sP.* traspunctis *sP.* ‖ *cap.* **13.** nase *Vl.* ‖ *cap.* **14.** vel aliter] taliter *Mt.* maculata *Mt.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. IV.* 16. | De dentibus. | De dentibus excussis *Mg, Mt.* | *num.* 14 *B;* 15 *P* 1, 2; 17 *G;* 35 *Mt;* 36 *Mg;* 46 *Ald;* 48 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 15 *conj. Mg.* | *num.* 14 *corr:* 16 *Ep;* 15 *Ag;* 18 *Gw;* 36 *Mt;* 44 *Ad;* 48 *Ald;* 49 *Jlz; sine num. L, Mg, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 17. | De in ripa proiectis. | Si alium aliquis de ripa vel de ponte iactaverit *Mg, Mt.* | *num.* 15 *B;* 16 *P* 1, 2; 36 *Mg, Mt;* 47 *Ald;* 49 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 16 *conj. Alt; initium capitis deest Ald.* | *num.* 15 *corr:* 17 *Ep;* 16 *Ag;* 19 *Gw;* 36 *Mg;* 37 *Mt;* 45 *Ad;* 50 *Jlz; sine num. Ald, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 18. | De ab equo proiectis. | Si quis alium de equo iactaverit *Mg, Mt.* *deest Vl.* | *num,* 16 *B;* 17 *P* 1, 2; 37 *Mg, Mt;* 50 *Ad, Jlz; sine num. Ald.* | *caput deest Sich.* | *num.* 14 *corr:* 13 *sP;* 16 *corr:* 18 *Ep;* 17 *Ag;* 20 *Gw;* 37 *Mg;* 38 *Mt;* 46 *Ad;* 48 *Ald;* 51 *Jlz; sine num. Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 19. | De scalis proiectis. | Si alicui aliquem scandalum iniuste eiecerit *Mg, Mt.* | *num.* 17 *B;* 18 *P* 1, 2, *Vl;* 38 *Mg, Mt;* 51 *Ad, Jlz; sine num. Ald.* | *caput deest Sich.* | *num.* 18 *Ag;* 21 *Gw;* 38 *Mg;* 39 *Mt;* 47 *Ad;* 51 *Ald;* 52 *Jlz; sine num. Alt, H, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 20. | De in igne proiectis. | *deest Mg, Mt.* | *num.* 18 *B;* 19 *P* 1, 2, *Vl;* 50 *Ald;* 52 *Ad, Jlz.* | *caput deest B, Sich; cum cap.* 19 *conj. Mg, Mt.* | *num.* 10 *Bb;* 19 *Ag;* 22 *Gw;* 48 *Ad;* 51 *Ald;* 53 *Jlz; sine num. Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 21. | De sagittatis cum toxica. | De toxicata sagitta *Mg, Mt.* De sagitta toxicata *W.* | *num.* 19 *B;* 20 *P* 1, 2, *Vl;* 40 *Mt;* 41 *Mg;* 51 *Ald;* 53 *Ad, Jlz.* | *caput deest L, Sich; post cap.* 22 *Ag, Mg, Mt.* | *num.* 11 *Bb;* 18 *corr:* 21 *Ep;* 20 *B;* 23 *Gw;* 40 *Mg;* 41 *Mt;* 49 *Ad;* 52 *Ald;* 54 *Jlz; sine num. Alt, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |

*Tit. IV. Cap.* 17. in] *deest Alt, Bb, Ch, J, T* 1; de *W.* De proiectis in ripa *G.* ‖ *cap.* 18. De ab equo *Ag, P* 1—5, *Til, V;* de ex equo *Gw, Jlz;* de de equo *W;* de abe qui *sP;* de equo *vel* aequo *cett.* De proiectis ab equo *G.* proiectis *deest Ad.* ‖ *cap.* 19. de de scala *W;* de de scalis *Jlz.* de scalis proiectis *inter lineas Ch.* aliquem] aliquis *Mg.* ‖ *cap.* 20. de] *corr:* in *Bb.* proiectis in igne *G.* in *deest Ag, J, P* 2. ignem *Ald, Bb (m. recentior), Ch, Gw, Jlz, Til, W.* ‖ *cap.* 21. sagita *Vl;* sagittis *P* 1, *Til;* sagitatis *Ad, Ch, Ep, P* 4. doxica *Ad, B, J;* toxa *Gw;* toxicata *Bb, W;* tosica *Ep;* tossico *sP.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. IV.* 22. | De potione mortifera. | De eo qui malam potionem alicui dederit *Mg, Mt.* | *num.* 20 *B;* 21 *P* 1, 2, *Vl;* 39 *Mt;* 40 *Mg;* 52 *Ald;* 54 *Ad, Jlz.* | *ante cap.* 21 *Ag, Mg, Mt.* | *num.* 12 *Bb;* 20 *Ag;* 20 *corr:* 25 *Ep;* 21 *B;* 24 *Gw;* 39 *Mg;* 40 *Mt;* 50 *Ad;* 53 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *Sich, T*2 *m. pr.* |
| 23. | De hostiliter cinctis. | Si quis liber liberum hostili manu cinxerit *Mg, Mt.* | *num.* 21 *B;* 22 *P* 1, 2, *Vl;* 41 *Mt;* 42 *Mg;* 53 *Ald;* 55 *Ad, Jlz.* | *caput deest Sich.* | *num.* 13 *Bb;* 21 *corr:* 23 *Ep;* 22 *Ag, B;* 25 *Gw;* 41 *Mg;* 42 *Mt;* 51 *Ad;* 54 *Ald;* 55 *Jlz; sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 24. | De minus cinctis hostili manu. | Si ministre hoc fecerint *Mg, Mt.* | *num.* 22 *B;* 23 *P* 1, 2, *Vl;* 42 *Mt;* 43 *Mg;* 54 *Ald;* 56 *Ad, Jlz.* | *caput deest Sich; cum cap.* 23 *conj. Alt. Her.* | *num.* 14 *Bb;* 22 *corr:* 24 *Ep;* 23 *Ag, B;* 25 *corr:* 24 *W;* 26 *Gw;* 43 *Mg, Mt;* 52 *Ad;* 55 *Ald;* 56 *Jlz; sine num. L, P*2, 6, *T*2 *m. pr.* |
| 25. | De invitis pro pignore obtentis. | De libero pro pignore retento *Mg, Mt.* | *num.* 23 *B;* 24 *P* 1, 2, *Vl;* 43 *Mt;* 44 *Mg;* 55 *Ald;* 57 *Ad, Jlz.* | *caput deest Sich.* | *num.* 15 *Bb;* 23 *corr:* 25 *Ep;* 24 *Ag, B, Her;* 26 *corr:* 25 *W;* 44 *Mg, Mt;* 53 *Ad;* 56 *Ald;* 57 *Jlz; sine num. Alt, Gw, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 26. | De porcis dispersis. | *in fine legis post l. XXII,* 11 *Alt, Bb, J, P* 1, 2. *deest J. W.* | *num.* 24 *B;* 25 *P* 1, 2, *Vl;* 44 *Mt;* 45 *Mg;* 56 *Ald;* 58 *Ad, Jlz; sine num. Bb, J, T*1. | *caput deest Ep, Sich, W; in fine legis J; hoc loco et in fine legis Ch, Gw, T*1 *m. rec.* | *num.* 16 *Bb;* 25 *Ag, B;* 27 *Gw;* 39 *Her;* 45 *Mg Mt;* 54 *Ad;* 57 *Ald* 58 *Jlz; sine num. Alt, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |

*Tit. IV. Cap.* **22.** portionem *corr:* potionem *Mt;* poscionem *sP.* ‖ *cap.* **23.** ostiliter *J, P*3, *sP.* cunctis *Vl.* ‖ *cap.* **24.** cinctis *deest T*1; cunctis *Vl, corr:* cinctis *Ag.* ostili *sP, P*3. ‖ *cap.* **25.** invitis *deest Ad;* inutis *sP;* inuttis *P*1; per vim *Ald, Ch, Gw, Jlz, W;* vim *Alt, B, Bb, J, corr:* vel vi *T*1. pignus *Ad, Ag, Bb, J, T*1. obtentes *J;* obtecti *Ald, Jlz;* obtentus *P*3; reatis *(deletum) G;* obiectis *Gw.* ‖ *cap.* **26.** dispersis *deest Ad, B, Vl.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. IV.* 27. | De simulatis quod wancstodal dicunt. | De libero qui faciem inimicorum suorum fugerit *Mg, Mt.* *deest Alt.* | *num.* 25 *B;* 26 *Bb, Ch, J, P* 1, 2, *T* 1, *V, Vl, W;* 45 *Mt;* 46 *Mg;* 59 *Ad, Jlz; sine num. Alt.* | *caput deest Sich.* | *num.* 17 *Bb;* 24 *corr:* 26 *Ep;* 26 *Ag, B, Bos, J, T* 1, *W;* 28 *Gw;* 30 *Her;* 46 *Mg, Mt;* 55 *Ad;* 59 *Jlz; sine num. Ald, Alt, L, P*6, *T* 2 *m. prima.* |
| 28. | De plaga claudicationis. | De plagis *Mg, Mt.* | *num.* 26 *Alt, B;* 27 *Bb, Ch, G, J, P*1, 2, *T*1, *V, Vl, W;* 46 *Mt;* 47 *Mg;* 58 *Ald;* 60 *Ad, Jlz.* | *caput deest Sich.* | *num.* 18 *Bb, sP;* 27 *Ag, B, Bos, J, T*1, *W;* 31 *Her;* 47 *Mg, Mt;* 56 *Ad;* 59 *Ald;* 59 *corr:* 60 *Jlz; sine num. Alt, Gw, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 29. | De interfectione liberi hominis. | De homicidio *Mg, Mt.* | *num.* 23 *Ch;* 27 *Alt, B;* 28 *Bb, G, J, P*1, 2, *T*1, *V, Vl, W;* 47 *Mt;* 48 *Mg;* 59 *Ald;* 61 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 28 *conj. Ad.* | *num.* 19 *Bb;* 28 *Ag, B, J, T*1, *W;* 32 *Her;* 48 *Mg, Mt;* 60 *Ald;* 61 *Jlz; sine num. Ad, Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *m. prima.* |
| 30. | De eorum feminis. | De compositione feminarum *Mg, Mt.* | *num.* 28 *Alt, B;* 29 *Bb, Ch, G, J, P*1, 2, *T*1, *V, Vl, W;* 48 *Mt;* 49 *Mg;* 60 *Ald;* 62 *Ad, Jlz.* | | *num.* 20 *Bb;* 29 *Ag, B, Bos, J, T* 1, *W;* 33 *Her;* 49 *Mg, Mt;* 57 *Ad;* 61 *Ald;* 62 *Jlz;* 177 *Ch; sine num. Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *m. prima.* |
| | | | | *Hic titulum distinguit Sich* de peregrinis *inscriptum.* | |
| 31. | De peregrinis. | De peregrinis transeuntis viam *T* 2. De peregrinis, ut nullus eis molestiam ingerat *Mg, Mt.* | *num.* 13 *T* 2; 29 *Alt, B;* 30 *Bb, Ch, G, J, P*1, 2, *T*1, *V, Vl, W;* 49 *Mt;* 50 *Mg;* 61 *Ald;* 63 *Jlz.* | | *num.* 21 *Bb;* 30 *B, Bos, Ch, Her, J, T*1, *W;* 50 *Mg, Mt;* 58 *Ad;* 62 *Ald;* 63 *Jlz; sine num. Alt, L, P*6, *Sich, T* 2 *m. prima.* |

*Tit. IV. Cap.* **27.** qui *J, L, T* 1. quod — dicunt ***desunt** Ad.* wancstuodal *Bb;* wanc *sP;* wànicstodal *Ald;* uuancstal *P* 4. dicunt ***deest** sP;* dicitur *sP;* dicuntur *J;* dicimus *Ch;* dicunt *m. rec. corr:* dicuntur *T* 1. ‖ *cap.* **28.** claudicacios *Ald;* claudicatis *Ad.* ‖ *cap.* **29.** interfectionem *sP.* liveri *sP.* homini *sP.* ‖ *cap.* **30.** feminis] foeminis *Vl;* faeminis *Til.* ‖ *cap.* **31.** ingerant *Mt.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. IV.* 32. | De illorum interfectione. | De peregrino occiso *Mg, Mt.* | *num.* 21 *Ch;* 30 *Alt, B;* 31 *Bb, G, J, P* 1, 2, *T* 1, *V, Vl, W;* 50 *Mt;* 51 *Mg;* 62 *Ald;* 64 *Ad, Jlz.* | *caput deest L.* | *num.* 22 *Bb;* 31 *B, Bos, Her, J, T* 1, *W;* 51 *Mg, Mt* 59 *Ad;* 62 *Ald;* 64 *Jlz; sine num. Alt, P* 6, *Sich, T* 2 *m. pr.* |
| | | Si servus liberum furaverit *hoc loco Ad, Ag, Ald, B, Ep, G, Gw, Jlz, P* 1—4, *sP, Til, V, Vl.* De servo, si liberum furaverit vel vendiderit *Mg, Mt.* De servis qui liberum vendiderit vel furaverit *T* 2. | *num.* 14 *T* 2; 31 *B;* 32 *G, P* 1, 2, *V, Vl;* 51 *Mt;* 52 *Mg;* 63 *Ald,* 65 *Ad, Jlz.* | *cap. IX,* 5. *hoc loco in Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Ep, G, Gw, H, Her, Jlz, K, L, Mg, Mt, P* 1—6, *sP, Sich, T* 2, *V.* | |

*Tit. V.* DE LIBERIS QUI PER MANUM DIMISSI SUNT, QUOMODO CONPONANTUR.

| | |
|---|---|
| De liberis qui per manum dimissi sunt, quomodo conponantur, capitula nůmero VIIII *(Alt) B, Ch, J, T* 1. | *Titulus deest Em, G, S, Sich, Vl.* |
| De liberis qui per manum dimissi sunt liberi quod frilatz vocant, quomodo componantur *Til.* | *Titulum non distinguit T* 2. |
| De his qui per manum dimissi sunt liberi, quod frilaz vocant *T* 2. | *Rubrica tituli deest Alt, Mt, T* 2, *Capita non distinguunt L, P* 6. |

*Inscriptio tituli deest Ald, Jlz.*

*Capita non distinguunt Alt, B, Bb, Ch, H, J, P* 1, *T* 1, *W.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. | Si quis libertum percusserit. | Si aliquis eos percusserit *Mg, Mt.* Si quis eum percusserit, quod pulislac vocatur *Ad.* | *num.* 33 *Gw;* 52 *Mg;* 53 *Mt;* 64 *Ald;* 66 *Ad, Jlz.* | | *num.* 53 *Mg, Mt;* 61 *Ad:* 67 *Jlz; sine num. Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |

*Tit. IV. Cap.* 32. illorum] eorum *Ch, Ep, Jlz, Mt.* interfectionem *sP.*

*Tit. IV. l.* 8. serbum *sP;* liverus *sP;* liber *Vl;* furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *G.*

*Tit. V. l.* 13. *Rubricae tituli numerum IIII praeponit Til.* liveris *sP.* manu *P* 1; manus *B, P* 4. ‖ *l.* 14. quomodo conponantur] liberi *Mg, Mt;* comodo conponatur *sP; hac voce explicit index in Bb.* ‖ *l.* 16. numero IX] XI numero *B.*

*Tit. V. Cap.* 1. libertum] liberum *Ag, Til, Vl;* liverum *sP;* eum *Ad.* Si aliquis eos percussit *conj. cum rubrica indicis Mg, Mt.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. V.* 2. | Si sanguinem effuderit. | Si in eum sanguinem perfuderit *Ad*. Si sanguinem perfuderit *Mg, Mt*. | *num.* 1 *Gw*; 53 *Mt*; 54 *Mg*; 65 *Ald*; 67 *Ad, Jlz*; *sine num. P* 3. | *cap. deest Jlz; cum cap.* 1 *conj. Ald.* | *num.* 54 *Mg, Mt*; 62 *Ad*; *sine num. Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 3. | Si manus iniecerit et ita plagaverit, ut medicum inquirat, vel si venam percusserit. | Si quis contra legem alicui manus iniecerit *Mg, Mt*. Si in eum contra legem manus iniecerit *Ad*. | *num.* 2 *Gw*; 54 *Mt*; 55 *Mg*; 66 *Ald*; 68 *Ad, Jlz.* | | *num.* 55 *Mg, Mt*; 63 *Ad*; 64 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 4. | Si ossa tulerit. | De fracturis ossium *Mg, Mt*. Si in eum talem plagam fecerit *Ad*. | *num.* 3 *Gw*; 55 *Mt*; 56 *Mg*; 69 *Ad, Jlz.* | | *num.* 56 *Mg, Mt*; 64 *Ad*; 65 *Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 5. | Si cervella apparuerit. | Si quis eum percusserit *in margine Ad (m. recentior).* | *num.* 4 *Gw*; 56 *Mt*; 57 *Mg*; 70 *Jlz*; *sine num. Ad, Ald.* | | *num.* 4 *corr:* 5 *Ep*; 57 *Mg, Mt*; 65 *Ad, Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 6. | Si eum mancaverit. | Si quis ei oculum eruerit vel manum vel pedem *Ad*. De excussione oculi vel manus *Mg, Mt*. | *num.* 5 *Gw*; 57 *Mt*; 58 *Mg*; 70 *Ad*; 71 *Jlz*; *sine num. Ald.* | | *num.* 5 *corr:* 6 *Ep*; 58 *Mg, Mt*; 66 *Ad, Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 7. | De police et ceteris digitis, quomodo conponantur. | Si alicui pollicem absciderit *Ad*; de digitorum abscisionibus *Mg, Mt*. | *num.* 6 *Gw*; 58 *Mt*; 59 *Mg*; 71 *Ad*; 72 *Jlz*; *sine num. Ald.* | *in duo capita divisum, cap.* 7 *et* 8 *Gw.* | *num.* 6 *corr:* 7 *Ep*; 59 *Mg, Mt*; 67 *Ad, Ald*; *sine num. Alt, Ch, L, Jlz, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 8. | De plaga claudicationis. | Si quis eum plagaverit *Ad*. Si plagatum fuerit, ut claudicetur *Mg, Mt*. | *num.* 7 *Gw*; 59 *Mt*; 60 *Mg*; 72 *Ad*; 73 *Jlz*; *sine num. Ald.* | | *num.* 7 *corr:* 8 *Ep*; 7 *Ch*; 9 *Gw*; 60 *Mg, Mt*; 68 *Ad, Ald*; *sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |

*Tit. V. Cap.* 3. iecerit *Vl.* ita *deest sP.* placaverit *Vl.* querat *Ep, Gw*; queratur *Ald*; querant *Jlz.* vel si venam percusserit *desunt Ag, Ald, Gw, sP.* || *cap.* 5. cervellum *Mg, Mt*; cervellam *P* 4. apparuerint *sP*; adparuerit *Til*; aperuerit *P* 2, 3, 4, *V*; aparuerit *Ag.* || *cap.* 6. eam *P* 4. mancaverit] igneaverit *G.* || *cap.* 7. pollice, police. caeteris *Til.* comodo *sP.* conponatur *sP.* *cap.* 8. placa *Ep.* et claudicatione *P* 4.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. V.* 9. | De interfectione liberti hominis. | Si eum occiderit *Ad, Mg, Mt.* | *num.* 8 *Gw;* 60 *Mt;* 61 *Mg;* 73 *Ad;* 74 *Jlz;* *sine num. Ald.* | | *num.* 8 *corr* 9 *Ep;* 10 *Gw;* 61 *Mg, Mt;* 69 *Ad, Ald;* *sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |

*Tit. VI.*

DE SERVIS QUOMODO CONPONANTUR.

De servis quomodo conponantur capitula numero XII *Ch, J, P*1, *T*1.

De servis et eorum conpositionibus *Ald, Jlz, Mg, Mt.*

*Inscriptio tituli quasi rubrica capitis* I *tituli* IV *Alt. Capita non distingunt Alt, B, Bb, Ch, J, P*1, *T*1, *W.*

*Titulus deest Em, G, S, Vl.*
*Capita non distingunt L, P*6.
*Rubrica tituli deest Ald, Alt, T*2.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. | Si quis servum percusserit. | Si servus per iram percussus fuerit *Mg, Mt.* | *num.* 61 *Mt;* 62 *Mg;* 74 *Ad;* 75 *Jlz;* 76 *Ald;* *sine num. Vl.* | | *num.* 62 *Mg, Mt;* 70 *Ald;* 75 *Ad; sine num. Alt, Jlz, T*2 *m. prima.* |
| 2. | Si sanguinem fuderit. | Si aliquis ei sanguinem fuderit *Mg, Mt.* | *num.* 62 *Mt;* 63 *Mg;* 75 *Ad;* 76 *Jlz;* 77 *Ald.* | | *num.* 63 *Mg, Mt;* 71 *Ald;* 76 *Ad; sine num. Alt, Jlz, T*2 *m. prima.* |
| 3. | Si manum iniecerit. | Si in capite plagatus fuerit *Mg, Mt.* Si in eum contra legem infanc dicit *Ad.* | *num.* 63 *Mt;* 64 *Mg;* 76 *Ad;* 77 *Jlz;* 78 *Ald.* | *cum cap.* 2 *conj. Ald.* | *num.* 64 *Mg, Mt;* 77 *Ad; sine num. Alt, Jlz, T*2 *m. prima.* |
| 4. | Si ossa tulerit. | Si fracturam in osse fecerit *Mg, Mt.* Si in eum talem plagam fecerit *Ad.* | *num.* 64 *Mt;* 65 *Mg;* 77 *Ad;* 78 *Jlz;* 79 *Ald.* | | *num.* 65 *Mg, Mt;* 72 *Ald;* 78 *Ad; sine num. Alt, Jlz, T*2 *m. prima.* |

*Tit. V. Cap.* 9. De] . . e *Gw.* interfectioni *Ag.* liberi *G, Gw.* homini *sP.*

*Tit. VI. l.* 3. *Rubricae tituli numerum V praeponit Til.* comodo *sP.* conponuntur *Ad, Ch, T*1; conponatur *P*3. ‖ *l.* 5. num. XI *P*1. ‖ *l.* 6. et *corr. Mg.* conpositione *Jlz.*

*Tit. VI. Cap.* 1. quis *deest Vl.* servum alienum *Ad.* percussus per iram *corr:* per iram percussus *Mg.* ‖ *cap.* 2. effuderit *G, P*3, *sP;* confuderit *Ad.* ‖ *cap.* 3. placatus *Mg.* ‖ *cap.* 4. osso *P*5. tullerit *P*3, *Vl.* fregerit tulerit *P*5. fractura in ossae *Mg.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. VI.* 5. | Si cervella apparuerit. | Si eum plagaverit *Ad.* | *num.* 65 *Mt;* 66 *Mg;* 78 *Ad;* 79 *Jlz;* 80 *Ald.* | | *num.* 5, 6 *B;* 66 *Mg, Mt;* 73 *Ald;* 79 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, T* 2 *m. prima.* |
| 6. | Si oculum vel manum tulerit. | Si oculum manum vel pedem aliquis ei excusserit *Mg, Mt.* Si ei oculum vel manum vel pedem absciderit *Ad.* | *num.* 66 *Mt;* 67 *Mg;* 79 *Ad;* 80 *Jlz;* 81 *Ald.* | *caput deest P* 1. | *num.* 7 *B;* 67 *Mg, Mt;* 74 *Ald;* 80 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, T* 2 *m. prima.* |
| 7. | Si policem vel ceteros digitos absciderit. | Si digitos absciderit *Mg, Mt.* Si pollicem ei absciderit *Ad.* | *num.* 6 *corr:* 7 *Ep;* 67 *Mt;* 68 *Mg;* 80 *Ad;* 81 *Jlz;* 82 *Ald.* | *cum cap.* 6 *conj. Ep, J.* | *num.* 6 *P* 1; 8 *B;* 68 *Mg, Mt;* 75 *Ald;* 81 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, T* 2 *m. prima.* |
| 8. | Si nasum transpunxerit. | | *num.* 7 *corr:* 8 *Ep;* 68 *Mt;* 69 *Mg;* 81 *Ad;* 82 *Jlz;* 83 *Ald.* | | *num.* 7 *Ep, J, P* 1; 9 *B, Ch;* 69 *Mg, Mt;* 76 *Ald;* 82 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, T* 2 *m. prima.* |
| 9. | De labiis maculatis. | Si labium maculaverit *Mg, Mt.* Si labium subterius *Ad.* | *num.* 8 *corr:* 9 *Ep;* 69 *Mt;* 70 *Mg;* 82 *Ad;* 83 *Jlz;* 84 *Ald.* | | *num.* 8 *Ep, P* 1; 10 *B;* 70 *Mg, Mt;* 77 *Ald;* 83 *Ad;* *sine num. Alt, Bb, Ch, Jlz, T* 2 *m. prima.* |
| 10. | De dentibus excussis. | Si dentes excusserit *Mg, Mt.* Si ei dentem maxillarem *Ad.* | *num.* 70 *Mt;* 71 *Mg;* 83 *Ad;* 84 *Jlz;* 85 *Ald.* | | *num.* 9 *Bb, Ep (m. rec.), P* 1; 11 *B;* 71 *Mg, Mt;* 78 *Ald;* 84 *Ad;* *sine num. Alt, Ep (m. pr.), Gw, Jlz.* |

*Tit. VI. Cap.* 5. ap cervellam *P* 4. apparuerint *Mt, sP;* aperuerit *Ep, P* 2, *V;* adparuerit *Til.* *cap.* 6. tullerit *P* 3. ‖ *cap.* 7. pollicem, policem. vel] et *Ald.* ceteris *sP.* digitis *sP.* absciderint *sP.* ‖ *cap.* 8. nasum] manum *G.* transpunxerit, transpuncxerit. ‖ *cap.* 9. de] si *Jlz.* ‖ *cap.* 10. excusserit] excussi fuerint *Mg.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. VI.* 11. | Si aurem absciderit aut eum in aquam inpinxerint. | Si aurem aliquis absciderit *Mt.*<br>Si ei aurem aliquis absciderit *Mg.*<br>Si aurem eius absciderit *Ad.* | *num.* 12 *Gw;* 71 *Mt;* 72 *Mg;* 84 *Ad;* 86 *Jlz; sine num. Ald.* | *cap. in duo capita divisum Ep, Gw, T2 (m. rec.), W; cum cap.* 10 *conj. Her.* | *num.* 9 *Gw;* 9 *corr:* 10 *Ep;* 10 *Bb, P*1; 12 *B;* 72 *Mg, Mt;* 78 *Ald;* 85 *Ad; sine num. Alt, Ch.* |
| 12. | Si eum occiderit. | *in Ald, Gw, Jlz rubricae capitis* 11 *praepositum.*<br>Si eum occiderit, salvat eum domino *Ad.* | *num.* 10 *corr:* 12 *Ep;* 11 *Gw;* 85 *Ad, Jlz;* 86 *Ald.* | *cum cap.* 11 *conj. Ad, Mg, Mt, sP.* | *num.* 11 *Bb, Gw, Her, P*1; 13 *B, T*2, *W;* 80 *Ald; sine num. Ag, Alt, Ch, J, Jlz, P*6. |

*Tit. VII.*

DE NUPTIIS ET OPERATIONIBUS INLICITIS PROHIBENDIS.

De nuptiis illicitis atque incestis et operationibus diei dominici prohibendis *Gw.*
De nuptiis incestis prohibendis *Ch.*
De nuptiis incertis prohibendis *J.*
De incestis nuptiis et diebus dominicis *Mg, Mt.*
XXX. De nuptiis inlicitis *T*2.

*Index tituli deest Bb, P*5.
*Rubrica tituli deest Alt, B, Ch, T*1, *W.*

*Titulus deest Em, G, S, Vl.*
*Rubrica tituli deest Ad, Alt, L, Mt, P*6.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. | De nuptiis incestis prohibendis. | Nuptias prohibemus incestas *Ad.*<br>Ut ab incestis abstineatur nuptiis *Mg, Mt.*<br>*deest Ch, J.* | *num.* 2 *Alt, P*1; 73 *Mg, Mt;* 86 *Ad;* 87 *Ald, Jlz.* | *cap. deest Sich.* | *num.* 73 *Mg, Mt;* 86 *Ad; sine num. Ald, Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima.* |
| 2. | Si contra hoc quis gesserit. | Si contra hoc se ingesserit *Ad, Alt, B, Ch, J, T*1, *W.*<br>Ut a iudice distringantur *Mg, Mt.* | *num.* 1 *Ch, J,* 3 *Alt, P*1; 74 *Mg, Mt;* 87 *Ad,* 88 *Ald, Jlz.* | *cap. deest Sich; cum cap.* 1 *conj. Ad, Her.* | *num.* 74 *Mg, Mt; sine num. Ald, Alt, Jlz, L, P*6. |

*Tit. VI. Cap.* **11.** aurem] autem *P*4. aut] et *Til.* aqua *Ag, sP.* inpinxerit, inpincscerit. *cap.* **12.** occederit *Gw;* hoocciderit *P*3.

*Tit. VII. l.* **12.** *Rubricae tituli numerum* VI *praeponit Til; indici capitum sequentium rubricam tituli VIII praeponit Ad.* nuptiis] nuptiis incestis *Ald, Jlz.*

*Tit. VII. Cap.* **1.** incertis *Ag, Alt.* ‖ *cap.* **2.** si] qui *Ald.* haec *Til.* gesserit] egerit *Ald.* distringatur *Mg.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. VII.* 3. | De minoribus personis. | Si minores personae fuerint *Mg, Mt.* *deest Alt.* *Hic titulum distinguit T*2: XXXI. De operationibus in die dominico *inscriptum.* | *num.* 2 *Ch, J;* 4 *P*1; 75 *Mg, Mt;* 88 *Ad;* 89 *Ald, Jlz.* | *cap. deest Sich; cum cap.* 2 *conj. B, Her.* *Hic titulum distinguit Her.* | *num.* 75 *Mg, Mt;* 83 *Ald;* 87 *Ad; sine num. Alt, Gw, Jlz, L, P*6. |
| 4. | De diebus dominicis. | De diebus dominicis, ut ab omni servili opere abstineatur *Mg, Mt.* *deest Alt, Ch, J, T*1*, W.* | *num.* 5 *P*1; 76 *Mg, Mt;* 89 *Ad;* 90 *Ald, Jlz.* | *post cap. I,* 13 *Ep, J, T*1*, W; post cap. I,* 12 *Ch; conj. cum c. I,* 13 *Ep; post c. X,*20 *Alt; in duo capita divisum B, Gw.* *Hic titulum distinguit Her.* | *num.* 14 *J, T*1*, W;* 76 *Mg, Mt;* 84 *Ald; sine num. Ad, Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |
| 5. | Ut liberum sine mortali crimine non liceat inservire. | Ut nullum sine mortali crimine liceat inservire *Mg, Mt.* | *num.* 3 *Ch, J;* 4 *Alt, T*1*, W;* 6 *P*1; 77 *Mg;* 78 *Mt;* 90 *Ad;* 91 *Jlz; sine num. Ald.* | *cap. deest Sich; cum cap.* 4 *conj. Ald; post c. XV,* 10 *Alt.* | *num.* 4 *Ch, Ep, J, T*1*, W;* 14 *T*2 *m. rec.;* 77 *Mg, Mt;* 88 *Ad; sine num. Ald, Alt, Jlz, L, P*6*, T*2 *m. pr.* |
| *Tit. VIII.* | DE UXORIBUS ET CAUSIS QUAE SAEPE CONTINGUNT. De uxoribus virginibus viduis et ancillis *Ald, Jlz.* *Index tituli deest Bb.* | | | *Titulus deest Em, G, S, Vl.* *Rubrica tituli deest Ad, Alt.* | |
| 1 | Si cum uxore alterius quis concubuerit. | De eo qui cum uxore alterius concubuerit *Mg, Mt.* | *num.* 78 *Mg;* 79 *Mt;* 91 *Ald;* 92 *Ad, Jlz.* | | *num.* 78 *Mg, Mt;* 85 *Ald;* 89 *Ad;* 93 *Jlz; sine num. Alt, L, P*6*, sP, T*2 *m. prima.* |

*Tit. VII. Cap.* 3. de minores personas *J, T*2. de] di *sP.* moribus *G.* fuerunt *corr:* fuerint *Mg.* *cap.* 5. ut liberum] Uut liber *sP.* sine *deest Vl.* mortale *P*3*, sP.* non *deest Ep;* non — inservire *desunt sP.* insevire *Ad;* inspirare *Vl.*

*Tit. VIII. l.* 15. *Rubricae tituli numerum* VII *praeponit Til; haec tituli rubrica praeposita est indici tituli VII. Ad.* uxoribus] nuptiis *Ch.* et earum causis *Ag, Ch, T*1*, Vl;* et eius causis *Gw;* et causis earum *Mg, Mt.* contingunt] continentur *Alt, J.*

*Tit. VIII. cap.* 1. uxoris *Alt, J.* quis *deest Ad, B.*

| Tit. VIII. | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 2. | De servis qui hoc commiserint. | Si servus hoc fecerit *Mg, Mt.* | *num.* 79 *Mg;* 80 *Mt;* 93 *Ad, Jlz; sine num. Ald.* | | *num.* 2, 3 *B;* 79 *Mt;* 86 *Ald;* 89 *Mg;* 90 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |
| 3. | Si propter libidinem manum iniecerit. | | *num.* 80 *Mg;* 81 *Mt;* 94 *Ad, Jlz; sine num. Ald.* | | *num.* 4 *B;* 80 *Mg, Mt;* 87 *Ald;* 91 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |
| 4. | Si indumenta super genua elevaverit. | De nuditate vestimentorum *Mg, Mt.* | *num.* 81 *Mg;* 82 *Mt;* 95 *Ad, Jlz; sine num. Ald.* | *Cum cap.* 3 *conj. Ald.* | *num.* 5 *B, Her;* 81 *Mg, Mt;* 92 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, |
| 5. | De discriminalibus reiectis. | De discriminalibus *Ch, W.* De discriminalia *Ad, Alt, Ep.* *deest Mg, Mt.* | *num.* 96 *Ad, Jlz; sine num. Ald.* | *Cum cap.* 4 *conj. Ag, Mg, Mt. Caput deest K, L. Capiti* 17 *postpositum et coniunctum sP.* | *num.* 6 *B;* 88 *Ald;* 93 *Ad; sine num. Alt, Jlz, P* 6, *sP.* |
| 6. | De raptu virginum. | | *num.* 87 *corr:* 83 *Mg;* 83 *Mt;* 96 *Ald;* 97 *Ad, Jlz.* | | *num.* 5 *Ag, sP;* 7 *B;* 82 *Mg, Mt;* 89 *Ald;* 94 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |
| 7. | Si quis viduam rapuerit. | De rapturis viduorum *Mg, Mt.* | *num.* 87 *corr:* 83 *Mg;* 85 *Mt;* 97 *Ald;* 98 *Ad, Jlz.* | | *num.* 6 *Ag, sP;* 8 *B;* 83 *Mg, Mt;* 90 *Ald;* 95 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *Hic explicit W.* | |
| 8. | De fornicatione cum libera. | Si cum libera per consensum ipsius fornicaverit *Mg, Mt.* | *num.* 84 *Mg;* 86 *Mt;* 98 *Ald;* 99 *Ad, Jlz.* | | *num.* 7 *Ag, sP;* 9 *B, Ch;* 84 *Mg, Mt;* 91 *Ald;* 96 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |

*Tit. VIII. Cap.* 2. servo *Ag.* commiserit *Ag, G, P* 6; commiserunt *P* 3. ‖ *cap.* 3. propter] per *P* 4, *Vl.* inicerit *J, P* 1, *V;* iniecerint *Ad, P* 3. ‖ *cap.* 4. supra *Ag, Gw, K, P* 1—3, *Til, V; hoc loco deest Ad, Ep.* genua super *J.* genucla *K, P* 2, 5, *sP, V;* genicula *G, Til;* genucula *P* 3, *(corr.) Ep;* genua nuda *P* 4; genuum *Ad, B;* ienua *P* 1; genu *Ag;* genua *cett.* levaverit *B;* delevaverit *Ag;* levaverit super *Ad, Ep.* ‖ *cap.* 5. discriminalia *corr:* discriminalibus *T* 1; discriminibus *Vl.* ‖ *cap.* 6. raptione *Ad, B, Ch, J, T* 1, *W;* rapturis *Mt;* raptoris *Mg.* virginis *sP.* ‖ *cap.* 7. rapuerit] sapuerit *sP.* *cap.* 8. fornicationem *sP.* liberis *Ad, Alt, B, Ch, J, T* 1, *W;* livera *sP.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. VIII.* 9. | Si servus cum libera fornicaverit. | | *num.* 85 *Mg;* 87 *Mt;* 99 *Ald;* 100 *Ad, Jlz.* | *caput deest Sich.* | *num.* 8 *Ag, sP;* 10 *B;* 85 *Mg, Mt;* 92 *Ald; sine num. Ad, Alt, Jlz, L, P* 6. |
| 10. | Si cum libera manumissa fornicaverit. | Si cum manumissa maritata fornicaverit *Mg, Mt.* | *num.* 86 *Mg;* 88 *Mt;* 100 *Ald;* 101 *Ad, Jlz.* | *caput deest Sich.* | *num.* 9 *Ag, sP;* 11 *B;* 86 *Mg, Mt;* 93 *Ald;* 97 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |
| 11. | Si cum virgine quae per manum libera missa est. | Si cum manumissa virgine fornicaverit *Mg; deest Mt.* | *num.* 87 *Mg;* 101 *Ald;* 102 *Ad, Jlz.* | *caput deest Sich; cum cap.* 10 *conj. Gw.* | *num.* 10 *Ag, sP;* 12 *B;* 86 *Mt;* 87 *Mg;* 98 *Ad; sine num. Ald, Alt, Ch, Gw, Jlz, P* 6. |
| 12. | Si cum ancilla alterius. | Si cum ancilla maritata concubuerit *Mg.* Si cum ancilla maritata fornicaverit *Mt.* | *num.* 88 *Mg;* 90 *Mt;* 102 *Ald;* 103 *Ad, Jlz.* | *caput deest L; post c. VIII,* 13. *Alt; post c. VIII,* 14 *P* 6. | *num.* 11 *Ag, Gw, sP;* 13 *B;* 88 *Mg, Mt;* 94 *Ald,* 99 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, P* 6. |
| 13. | Si cum ancilla virgine. | Si cum ancilla virgine hoc fecerit *Mg, Mt.* | *num.* 89 *Mg;* 91 *Mt;* 103 *Ald;* 104 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 12 *conj. Ch, P* 3. | *num.* 12 *Ag, Gw, sP;* 14 *B;* 89 *Mg;* 90 *corr:* 100 *Ad;* 95 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6. |
| 14. | Si uxorem propriam propter invidiam dimiserit. | Si aliquis uxorem suam per invidiam dimiserit *Mg, Mt.* | *num.* 90 *Mg;* 92 *Mt;* 105 *Ad, Jlz; sine num. Ald.* | | *num.* 13 *Ag, Gw, sP;* 15 *B;* 90 *Mg;* 96 *Ald;* 101 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6. |
| 15. | Si desponsatam non acceperit. | Si sponsam alterius dimiserit *Mt.* Si sponsatam sibi dimiserit *Mg.* | *num.* 91 *Mg;* 93 *Mt;* 105 *Ald;* 106 *Ad, Jlz.* | | *num.* 14 *Ag, Gw, sP;* 16 *B;* 91 *Mg;* 102 *Ad; sine num. Ald, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6. |

*Tit. VIII. Cap.* 9. servis *J.* livera *sP.* fornicatur *Ald, Gw, Jlz;* fornicatus fuerit *G, T* 1 *(m. recentior).* ‖ *cap.* 10. libera *deest Ad, Alt, B, Ch, Ep, Gw, J, T* 1, *Vl.* missa manu *Alt.* fornicatur *Ald, Gw, Jlz;* fornicatus fuerit *G, T* 1 *(m. recentior).* ‖ *cap.* 11. si] et si *Ad, Alt, J, P* 1. virgine] libera *G;* virginem *sP.* quae] qui *Ad, Alt, B, J, T* 1 *(m. prima).* per *deest Ep, W;* cum *Ad, J, T* 1; cum *corr:* per *Jlz.* manu *Alt, Ch, J, sP, W;* manus *Ad.* libera missa est *Gw, Jlz, P* 2, *Til, V;* libera est missa *Ald;* dimissa livera est *sP;* dimissa est *Ep;* missus est *Ep, P* 1; libera missa est fornicaverit *P* 4; libera dimissa est *P* 3; libera est *Vl.* ‖ *cap.* 12. cum *deest Alt.* ‖ *cap.* 13. cum *deest Vl. cap.* 14. Si] Si quis *sP.* propter invidiam *desunt Ad, Alt, B, Ch, J, T* 1, *W.* ‖ *cap.* 15. disponsatam *Ag, Ep, G, sP;* sponsatam *Ad, Alt, B, Ch, T* 1; desponsatam *cett.* acciperit *Ag, J, sP, P* 3, *V;* accepit *G.*

| *Tit. VIII.* | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 16. | Si alterius sponsam rapuerit. | *deest Mt.* | *num.* 92 *Mg;* 106 *Ald;* 107 *Ad, Jlz.* | *in Ald, Jlz post cap.* 17. | *num.* 15 *Ag, Gw, sP;* 17 *B;* 92 *Mg;* 103 *Ad;* 108 *Jlz; sine num. Ald, Alt, Ch, L, Mt, P*6. |
| 17. | Si promissione feminam fraudaverit. | Si de promissione fraudaverit *Ad, Alt, B, Ch, J, T*1, *W.*<br>Si feminam aliquis ad curvum iugem[1] suaserit *Mg, Mt.* | *num.* 93 *Mg;* 95 *Mt;* 108 *Ad, Jlz; sine num. Ald.* | *cum c.* 16 *conj. Ald; in sP sequitur conj. cum hoc capite cap.* 5. | *num.* 16 *Ag, Gw, sP;* 18 *B;* 93 *Mg;* 98 *Ald;* 104 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*6. |
| 18. | De avorso per potionem facto. | Si qua mulier alię ad avorsum faciendum dederit *Mg, Mt.* | *num.* 94 *Mg;* 96 *Mt;* 107 *Ald;* 109 *Ad, Jlz.* | *caput deest Sich.* | *num.* 12 *sP;* 17 *Ag, Gw;* 18 *et* 19 *T*1; 94 *Mg;* 99 *Ald;* 105 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*3, 6. |
| 19. | Vario modo dicit de avorso. | Si per ictum avorsum fecerit *Mg, Mt.*<br>*deest Ad.* | *num.* 95 *Mg;* 97 *Mt;* 110 *Jlz; sine num. Ald.* | | *num.* 13 *sP;* 18 *Ag, Gw;* 19 *et* 18 *T*1; 20 *B;* 90 *Ald;* 95 *Mg;* 106 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*6. |
| | | | | *Ald caput* (91) *distinguit ultima linea cum cap.* 20 *coniuncta.* | *num.* 91 *Ald.* |
| 20. | De compositione avorsi perpetrati. | De weregeldo *Ad, Ald, Alt, B, Ch, Gw, J, T*1.<br>De conpositione avorsi per singulos annos *Mg, Mt.* | *num.* 96 *Mg;* 98 *Mt;* 110 *Ad, Ald;* 111 *Jlz.* | | *num.* 19 *Ag, Gw, sP;* 19 *corr:* 20 *T*1; 21 *B;* 96 *Mg;* 107 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P*6. |

*Tit. VIII. Cap.* **16.** sponsata *sP;* sponsatam *Ch.* ‖ *cap.* **17.** promisione *V;* promissionem *Ag, Ep, sP.* foeminae *Vl;* foeminam *Til.* fraudaverint *Vl;* fraudaverit d e a v o r s o *Jlz.* curvuum *Mg. cap.* **18.** abvorso *P*4; aborso *Vl;* averso *P*3. putionem *sP;* portinem *Ald;* posicionem *P*3; potione *Ag.* facto *deest Ad, Alt, B, Ch, G, J, T*1, *W.* vorsum *Mt.* faciciendum *Mg.* ‖ *cap.* **19.** Vario] Pario *B.* dicit *deest Ad, Ald, Alt, B, Ch, Gw, J, Jlz, T*1, *W.* de avorso *desunt Ald, Jlz;* de averso *J, P*3; de avarso *Ep;* de aborso *P*4; avorso *sP.* ‖ *cap* **20.** compositione] conpositionem *sP.* avorsu *Mt;* avarsi *Ep;* aborsi *P*4. weregeldo *Alt, W;* wiringeldo *Gw;* uirngelto *B, T*1; wirngeltio *J;* uuirngelto *Ad;* wergeldo *Ch;* uuirnegeldo *Ald, Jlz.*

1) Curvum iugem *false scriptum esse videtur pro:* coniugem.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. VIII.* 21. | De diuturna dolore parentum. | *deest Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.* | *num.* 111 *Ad.* | *conj. cum cap.* 20 *Ag, Ald, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 2–4, *sP, V.* | *num.* 20 *Gw;* 22 *B;* 108 *Ad; sine num. Alt, Ch, L, P* 6. |
| 22. | De debilitate avorsi. | *deest Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.* | *num.* 112 *Ad.* | | *num.* 20 *Ag, sP;* 21 *Gw; P* 2—5; 23 *B;* 92 *Ald;* 97 *Mg, Mt;* 109 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6. |
| 23. | De avorso ancillae ut supra. | | *num.* 97 *Mg;* 99 *Mt;* 111 *Ald;* 112 *Ad, Jlz* | *conj. cum cap.* 22 *Ad, Ag, Ald, Alt, B, Her, J, Jlz, Mg, Mt, sP.* | *num.* 22 *Gw, P* 2—5, *V;* 24 *B; sine num. Ad, Bb, Ch, L, P* 6. |
| *Tit. IX.* | DE FURTO. *Titulum non distinguunt Mt, P* 1. | | | *Titulum non distinguit Ag; titulus deest G, S, Vl, W; partes capitum* 2—9 *leguntur etiam in Em. Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Ch, L, Mg, P* 6. | |
| 1. | Si liber furtum fecerit. | Si baioarius aliquid furaverit *Mg, Mt.* | *num.* 24 *P* 1; 98 *Mg;* 100 *Mt;* 112 *Ald;* 114 *Jlz;* 115 *Ad.* | *cum cap. VIII,* 23 *conjunctum Ag.* | *num.* 21 *Ag;* 23 *corr:* 1 *Gw;* 93 *Ald;* 98 *Mg, Mt;* 110 *Ad; sine num. Alt, Ch, L, Jlz, P* 6, *T* 2. |
| 2. | Si in ecclesia furaverit. | Si de ecclesia vel de curte ducis furaverit *Mg, Mt.* *Rubricae capitis* 3 *postpositum Ald, Jlz. deest Gw.* | *num.* 25 *P* 1; 99 *Mg;* 101 *Mt;* 114 *Ald;* 115 *Jlz.* | *cum cap.* 1 *conjunctum Ag, Ald, Ch; in duo capita* 2 *et* 3 *divisum B, Gw.* | *num.* 24 *corr:* 2 *Gw;* 2 *et* 3 *Bb;* 99 *Mg, Mt;* 111 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 3, 6. |

*Tit. VIII. Cap.* **21.** diuturno *B, Ch, G, T* 1 *(m. recent.), W;* diurno *Ad;* diurna *P*5; *Til add.* compositione. dolore *deest Ad.* paren *Ad.* || *cap.* **22.** devilitate *sP;* dibilitate *Ep, P* 3. aborsi *P* 4, *Vl;* uarsi *Ep.* || *cap.* **23.** aborso *P* 4, *Vl;* avorsi *G;* avorsu *Mt.* ut supra *desunt Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt, P* 4, *Vl.*

*Titulus IX. Rubricae tituli numerum* VIII *praeponit Til, num.* XXIII *J.* || *l.* 7. Item de furto *Gw;* de furtu *Jlz, P* 4; de furtis *Mg, Vl.*

*Tit. IX. Cap.* **1.** si quis liber *Ad;* si liver *sP.* || *cap.* **2.** ecclesie *sP.* furatus fuerit *G, T* 1 *(m. recent.);* furatur *Ald, Jlz;* furtum fecerit *P* 1—4; fecerit furtum *Ad.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. IX.* 3. | Si maiorem pecuniam furaverit. | Si maior pecunia furata fuerit *Mg, Mt.* | *num.* 2 *Gw;* 26 *P* 1; 100 *Mg;* 102 *Mt;* 113 *Ald;* 114 *Jlz;* 117 *Ad.* | *cum cap.* 2 *conjunctum Her; caput deest J, Sich.* | *num.* 2 *Ag;* 4 *B, Bb, Gw;* 94 *Ald;* 100 *Mg;* 101 *Mt;* 112 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6. |
| 4. | Si liberum hominem furaverit. | Si liber liberum furaverit *W.* Si liber liberum furaverit et vendiderit *Mg, Mt.* | *num.* 3 *Gw;* 27 *P* 1; 101 *Mg;* 103 *Mt;* 115 *Ald;* 116 *Jlz;* 118 *Ad.* | *caput deest Sich; initium capitis deest J.* | *num.* 3 *Ag, Her;* 5 *B, Bb, Gw;* 95 *Ald;* 101 *Mg, Mt;* 113 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6. |
| 5. | Si servus liberum furaverit. | *deest Bb. hoc loco Alt, Ch, J, T* 1, *W; in fine tituli IV. cett.* | *num.* 31 *B;* 32 *G, P* 1, 2, *V, Vl;* 33 *Ag, Ep, Gw, P* 3, 4, *sP;* 51 *Mt;* 52 *Mg;* 64 *Ald;* 65 *Ad. Jlz.* | *caput deest Em, Ep, W, Sich; hoc loco Bos, Ch, J, T* 1; *in fine tituli IV cett.* | *num.* 4 *Ch;* 5 *J, T* 1; 23 *Bb;* 32 *B, Her;* 52 *Mg, Mt;* 60 *Ad;* 62 *Ald;* 65 *Jlz;* 33 *cett.; sine num. Alt, Bos, H, L, P* 6, *T* 2 *m. prima.* |
| 6. | Fur nocturno tempore captus in furto. | De fure nocturno tempore capto *Mg, Mt.* *deest Ep.* | *num.* 4 *Gw;* 5 *B, G, K, P* 2 – 5; *sP, Til, V, Vl;* 28 *P* 1; 102 *Mg;* 104 *Mt;* 117 *Jlz;* 119 *Ad; sine num. Ald.* | *caput deest Em.* | *num.* 4 *Ag, Her;* 5 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 1–5, *sP, T* 1, 2, *Til, V;* 102 *Mg, Mt;* 112 *Ald,* 114 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |
| 7. | Si alienum servum furtum suaderit. | Si aliquis per fraudem servum alterius ad furtum suaserit *Mg, Mt.* *deest Ep.* | *num.* 5 *Gw;* 6 *B, G, K, P* 2—5, *sP, Til, V, Vl;* 29 *P* 1; 103 *Mg;* 105 *Mt;* 117 *Ald;* 118 *Jlz;* 120 *Ad.* | *caput deest Em, Sich.* | *num.* 5 *Ag, Her;* 6 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 1—5, *sP, T* 1, 2, *Til, V;* 103 *Mg, Mt;* 113 *Ald;* 115 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |

*Tit. IX. Cap.* **3.** peccuniam *Ch.* maiore *Mt.* furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus fuerit *G, T* 1 *(m. recent.).* ‖ *cap.* **4.** librum *P* 3. homine *Ad.* furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus fuerit *G, T* 1 *(m. recent.).* ‖ *cap.* **5.** serbum *sP.* liber *Vl;* liverus *sP.* furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus fuerit *G, T* 1 *(m. recent.).* ‖ *cap.* **6.** fur] cur *W;* fur si *Ad, Ald, G, Gw, Jlz, Vl;* si fur *P* 4; temporum *sP.* capitur *Ad, B, P* 1. in furto *desunt P* 4; in furto fuerit *Ald, G, Gw, Jlz;* fuerit *P* 4; fiorto *P* 3. ‖ *cap.* **7.** Si quis *W.* ad furtum *Ald, G, Gw, P* 1, *W;* in furto *Ad, Alt, B, Ch, J, Jlz, T* 2. iurto *V;* in furto *corr:* in furtum *T* 1. suaderit, suaserit] swaserit *Jlz.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. IX.* 8. | Si nesciens de fure aliquid conparaverit. | *deest Ep.* | *num.* 6 *Gw;* 7 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 30 *P*1; 104 *Mg;* 106 *Mt;* 118 *Ald;* 121 *Ad; sine num. Jlz.* | | *num.* 6 *Ag, Her;* 7 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*1—5, *sP, T*2, *Til, V;* 104 *Mg, Mt;* 114 *Ald;* 116 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P*6. |
| 9. | Si aurum vel species reliquas. | De traditione furis ad iudicem, si conprehensus fuerit *Mg, Mt.* *deest Ep.* | *num.* 7 *Gw;* 8 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 31 *P*1; 105 *Mg;* 107 *Mt;* 119 *Ald;* 120 *Jlz;* 122 *Ad.* | *caput deest Sich.* | *num.* 7 *Ag, Her;* 8 *Bb, Bos, Ch, Em, Ep, H, K, P*1—5, *sP, T*2, *Til, V; sine num. Alt, Jlz, L, P*6. |
| 10. | Si occulte alienum animal interfecerit. | De occisione cavalli vel bovis *Mg, Mt.* *deest Ep.* | *num.* 8 *Gw;* 9 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 32 *P*1; 106 *Mg;* 108 *Mt;* 120 *Ald;* 121 *Jlz;* 123 *Ad.* | | *num.* 8 *Ag, Her;* 9 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*1—5, *sP, T*2, *Til, V; sine num. Alt, Jlz, L, P*6. |
| 11. | Si casu occiderit alienum animal. | Si nolens occiderit *Mg, Mt.* *deest Ep.* | *num.* 9 *Gw;* 10 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 33 *P*1; 107 *Mg;* 109 *Mt;* 121 *Ald;* 122 *Jlz;* 124 *Ad.* | *caput bis, hoc loco et post cap. XIV,* 14, *T*2; *initium capitis deest, cetera cum cap.* 10 *conjuncta Jlz.* | *num.* 9 *Ag, Her;* 10 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*2—5, *sP, T*2 *(m. prima), Til, V;* 15 *T*2 *(m. recent.);* 20 *P*1; 107 *Mg, Mt;* 108 *Ad;* 117 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P*6. |

*Tit. IX. Cap.* 8. Si] De eo qui *Mg, Mt;* Si quis *W.* nescies *J.* de fure *Ad, Alt, B, Ch, J, T*1, *Til, Vl, W;* a fure *cett.* aliquit *G.* ‖ *cap.* 9. specias *P*3, *Vl.* reliquas] aliquas *P*4. ‖ *cap.* 10. oculte *J.* occultum elienum *sP.* alienum animal occulte *Ad.* interficerit *J, P*3, *sP, V;* occiderit *B;* interficit *Ch.* ‖ *cap.* 11. casa *sP.* alienum animal *desunt Jlz.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. IX.* 12. | De tintinabulo. | De tintinabulo bovis furato *Mg, Mt.*<br>*deest Ep.* | *num.*<br>10 *Gw;*<br>11 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;*<br>34 *P*1;<br>108 *Mg;*<br>110 *Mt;*<br>122 *Ald;*<br>123 *Jlz;*<br>125 *Ad.* | | *num.* 10 *Ag, Her;* 11 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*2—5, *sP, T*2, *Til, V;* 21 *P*1; 108 *Mg, Mt;* 110 *Ad;* 118 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P*6. |
| | | | | *In Alt sequitur c. IX, 14.* | |
| 13. | De orto. | De furtis in orto facto *Mg, Mt.*<br>*deest Ep.* | *num.*<br>11 *Gw;*<br>12 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;*<br>35 *P*1;<br>109 *Mg;*<br>111 *Mt;*<br>123 *Ald;*<br>124 *Jlz;*<br>126 *Ad.* | *cum cap.* 12 *conj. L, P*6*; in Alt post cap. XXII,* 1 *huius editionis.* | *num.* 11 *Ag, Her;* 12 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*2—5, *sP, T*2, *Til, V;* 22 *P*1; 109 *Mg, Mt;* 111 *Ad;* 119 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P*6. |
| | | | | *In Alt sequitur c. XXII,* 2. | |
| 14. | De furtiva re comparata. | De eo qui furtivam rem comparaverit *Mg, Mt.*<br>*deest Ep.* | *num.*<br>12 *Gw;*<br>13 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;*<br>36 *P*1,<br>110 *Mg;*<br>112 *Mt;*<br>124 *Ald;*<br>125 *Jlz;*<br>127 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 13 *conj. Ald; in Alt post c. IX,* 12 *huius editionis.* | *num.* 12 *Ag, Her;* 13 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*2—5, *sP, T*2, *Til, V;* 23 *P*1; 110 *Mg, Mt;* 112 *Ad; sine num. Ald, Alt, Jlz, L, P*6. |
| | | | | *Hic explicit textus legis in codice B.* | |
| 15. | Item ut supra. | De eo qui sciendo furtum emere praesumpserit *Mg, Mt.*<br>Item supra servi alterius *Ald, Jlz.*<br>*deest Ep.* | *num.*<br>13 *Gw;*<br>14 *B, G, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;*<br>37 *P*1;<br>111 *Mg;*<br>113 *Mt;*<br>121 *Jlz;*<br>125 *Ald;*<br>128 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 14 *conj. Her.* | *num.* 13 *Ag;* 14 *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*2—5, *sP, T*2, *Til, V;* 23 *P*1; 111 *Mg, Mt;* 113 *Ad;* 120 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P*6, |

*Tit. IX. Cap.* **12.** tintinabulo *vel* tintinnabulo] tintinabula *sP;* tintinnnabulo *Ad.* ‖ *cap.* **13.** De horto *B, Ep, Til, Vl, W.* De orto aliquid furaverit *Alt.* furto *Mg.* factis *Mg.* ‖ *cap.* **14.** fortua *B.* rem *J, P*4. conparato *P*3. ‖ *cap.* **15.** Idem, Item] id est *Vl.* ut *deest Gw.*

| Tit. IX. | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 16. | De custodia furtivae rei. | De eo qui ad custodiendum furtivam rem acceperit *Mg, Mt.* *deest Ep.* | *num.* 14 *Gw;* 15 *B, G, K, P2—5, sP, Til, V, Vl;* 38 *P1;* 112 *Mg;* 114 *Mt;* 126 *Ald;* 127 *Jlz;* 129 *Ad.* | | *num.* 14 *Ag, Bos;* 15 *Bb, Ch, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V;* 25 *P1;* 112 *Mg, Mt;* 114 *Ad;* 121 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6.* |
| 17. | De conpositione a latrone accepta. | De eo qui de probato furto compositionem absconse acceperit *Mg, Mt.* *deest Ep, G.* | *num.* 15 *Gw;* 16 *B, K, P2—5, sP, Til, V, Vl;* 39 *P1;* 113 *Mg;* 115 *Mt;* 123 *Jlz;* 127 *Ald;* 130 *Ad.* | *caput deest Sich.* | *num.* 14 *Her;* 15 *Ag, Bos;* 16 *Bb, Ch, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V;* 26 *P1;* 113 *Mg, Mt;* 115 *Ad;* 122 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6.* |
| | | *Hic titulum distinguunt Ald, Jlz:* De sacramentis et accusationibus *inscriptum.* | | *Hic titulum distinguit:* Sacramenta ne cito fiant *Sich.* | |
| 18. | Ut sacramenta non cito fiant. | De sacramentis ut non cito fiant *Mg, Mt.* *deest Ep, G.* | *num.* 16 *Gw;* 17 *B, K, P2—5, sP, Til, V, Vl;* 40 *P1;* 114 *Mg;* 116 *Mt,* 129 *Jlz;* 131 *Ad; sine num. Ald.* | | *num.* 15 *Her;* 16 *Ag, Bos;* 17 *Bb, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V;* 27 *P1;* 114 *Mg, Mt;* 116 *Ad;* 123 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6.* |
| 19. | De falsa suggestione. | De eo qui contra caput alterius falsa suggesserit *Mg, Mt.* *deest Ep, G.* | *num.* 17 *Gw;* 18 *B, K, P2—5, sP, Til, V, Vl;* 41 *P1;* 115 *Mg;* 117 *Mt;* 130 *Ald, Jlz;* 132 *Ad.* | | *num.* 16 *Her;* 17 *Ag, Bos;* 18 *Bb, Ep, H, K, P2—5, sP, T2, Til, V;* 28 *P1;* 115 *Mg, Mt;* 117 *Ad;* 124 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6.* |

*Tit. IX. Cap.* **16.** furtivi *Jlz;* furtiva *sP.* furtiva custodia *G.* regi *sP. Folium quod continuit indicis partem sequentem et principium textus legis* (— I, 2) *excisum G.* || *cap.* **17.** conpōne *Ald.* a *deest Ch, T1.* latroni *Alt, B, Ch, J, T1;* latronis *T1 (m. recent.).* accepto *sP;* accepta *deest Alt, B, Ch, J, T1, W.* || *cap.* **18.** sacramento *Ag;* sacramentum *Ald, Gw.* fiat *Ald, Gw, sP.* || *cap.* **19.** sugessione *sP;* sugestione *P4;* suggiestione *Ad.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. IX.* 20. | De accusatione servi alterius. | De eo qui servum accusaverit alienum *Mg, Mt.*<br>*deest Ep, G.* | *num.* 18 *Gw;* 19 *B, K, P*2—5, *sP, Til, V, Vl;* 42 *P*1; 116 *Mg;* 131 *Jlz;* 133 *Ad; sine num. Ald, Mt.* | | *num.* 17 *Her;* 18 *Ag, Bos;* 19 *Bb, Ep, H, K, P*2—4, *sP, T*2, *Til, V;* 29 *P*1; 116 *Mg, Mt;* 118 *Ad;* 125 *Ald; sine num. Alt, L, Jlz, P*6. |
| | | | | *In Alt sequitur cap. XVI,* 1. | |
| *Tit. X.* | DE INCENDIO DOMORUM.<br>De incendio domorum et earum compositione *Jlz, Mg, Mt, Til.*<br>*Index tituli deest Bb.* | | | *Titulus deest B, Em, G, Vl, W.*<br>*Titulum non distinguit Ag.*<br>*Titulus in Alt sequitur post c. VII,* 5.<br>*Rubrica tituli deest Ad, Alt, P*6. | |
| 1. | De immissione ignis per noctem. | De incendiis domorum *Mg, Mt.* | *num.* 117 *Mg;* 118 *Mt;* 131 *Ald;* 132 *Jlz;* 134 *Ad;* 118 *Mg;* 119 *Mt.* | | *num.* 19 *Ag;* 117 *Mg, Mt;* 119 *Ad;* 126 *Ald; sine num. Alt, Bb, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| | | De aliis aedificiis incensis *Mg, Mt.* | | *pars ultima capitis cum cap.* 2 *conj. Mg, Mt.* | 118 *Mg, Mt.* |
| 2. | De scuria liberi. | | *num.* 132 *Ald;* 133 *Jlz;* 135 *Ad.* | *cap. deest Bos, Ch, Sich; cum cap.* 1 *conj. in duo capita divisum Mg, Mt.* | *num.* 120 *Ad;* 128 *Ald; sine num. Ag, Alt, Jlz, L, (Mg, Mt), P*6. |
| | | De minoribus aedificiis incensis *Mg.* | *num.* 119 *Mg.* | 119 *Mg, Mt.* | |
| | | *Hic titulum:* VIII de minore incendio *distinguit K.* | | *Hic titulum distinguunt Bb, Ch, Jlz, T*1. | |

*Tit. IX. Cap.* 20. accusationem *sP.* servi alterius *desunt Ald, Jlz.* alienum accusaverit *Mg.*

*Tit. X. l.* 5. *Rubricae tituli numerum* VIII *praeponit K, num.* VIIII *Til.* incendiariis *Ald. l.* 6. incendiis *Jlz.* domorum *deest Mt.* conpositionibus *Mg, Mt.*

*Tit. X. Cap.* 1. in missionem per ignis inocte *sP.* per noctem *desunt Ag.* ‖ *cap.* 2. De *deest Jlz.* scoria *Ad, Ag, B*1, *P*1—3, 5, *V, Vl, W;* scoria *corr:* scuria *P*4; curia *Ch;* iscuria *sP.* iberis *Ad, Alt, B*1, *J, T*1 *(m. prima);* liveri *sP;* liberi *ceteri.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. X.* 3. | De culminis eiectione edificiorum. | *deest Mg, Mt.* | *num.* 1 *K;* 134 *Jlz;* 136 *Ad;* *sine num.* *Ald.* | *cap. deest Sich; pars prima capitis deest Bos, Ch; cum fine cap.* 2 *conj. Mg, Mt.* | *num.* 1 *Bb, T*1*;* 20 *Ag;* 121 *Ad;* *sine num. Ald, Alt, H, Jlz, L,* (*Mg, Mt*)*, P*6*, T*2 *m. prima.* |
| 4. | De igne immisso et extincto. | Si flamma exierit et non perarserit domus *Mg, Mt.* | *num.* 2 *K;* 119 *Mt;* 120 *Mg;* 133 *Ald;* 135 *Jlz;* 137 *Ad.* | *caput deest Sich.* | *num.* 2 *Bb, T*1*;* 21 *Ag;* 120 *Mg, Mt;* 122 *Ad;* 130 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |
| 5. | De dissipatione domus. | De incendio finit; incipit de dissipatione *Mg, Mt.* | *num.* 3 *K;* 4 *et* 5 *Gw;* 120 *Mt;* 121 *Mg;* 134 *Ald;* 136 *Jlz;* 138 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 4 *conj. Alt.* | *num.* 3 *Bb, T*1*;* 23 *Ag;* 121 *Mg, Mt;* 123 *Ad;* 131 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P*2, 6. |
| 6. | De culmine. | *Capita* 6 — 23 *conjuncta et rubrica signata:* De compositione materiorum et de sepibus atque viis nec non et si aliquis in alienam domum per vim intraverit *Mg, Mt.* *deest W.* | *num.* 4 *K;* 7 *Gw;* 121 *Mt;* 122 *Mg;* 135 *Ald;* 137 *Jlz;* 139 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 5 *conj. Alt, Her.* | *num.* 4 *Bb, T*1*;* 25 *Ag;* 122 *Mg, Mt;* 124 *Ad;* 132 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P*3, 6. |
| 7. | De columna culminis. | *deest Mg, Mt, W.* | *num.* 5 *K,* 8 *Gw;* 136 *Ald;* 138 *Jlz;* 140 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 6 *conj. Ag, Mg, Mt.* | *num.* 5 *Bb, T*1*;* 6 *Her;* 125 *Ad;* 133 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |
| 8. | De angulari columna interioris. | *deest Mg, Mt, W.* | *num.* 6 *K;* 9 *Gw;* 139 *Jlz;* 141 *Ad;* *sine num. Ald.* | *caput deest Sich; cum cap.* 7 *conj. Ag, Alt, Mg, Mt.* | *num.* 6 *Bb, T*1*;* 7 *Her;* 126 *Ad;* 134 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P*6. |

*Tit. X. Cap.* 3. culminum *Ep, P*1—3, 5, *Til, V;* culmina *J.* vectione culminis *Gw.* eiectionem *J.* aedificiorum *P*5*;* minorum aedificiorum *Til.* ‖ *cap.* 4. immisso igne *Ch;* misso *sP.* et *deest Ad, Alt, B, J, P*1, *T*1, *Vl, W.* extincto] extinctionem positis *Vl.* ‖ *cap.* 5. dispensatione *P*1. domi *Alt, Ep, J, P*1, 2, 3, *T*1. domorum *Ald, Gw, Jlz, P*4*;* domus *Til.* ‖ *cap.* 6. *Folia, quae continuerunt caput* 6 *et partem sequentem indicis et primam partem textus* (— c. I, 6)*, excisa W.* ‖ *cap.* 7. columpna *Ald, Jlz, P*1. culmine *Vl.* ‖ *cap.* 8. angulare *corr:* angulari *T*1*;* angulare *Alt, J.* columna *vel* columpna interiori *Ald, Ch, Gw, Til;* interiora *Jlz;* biliterioris *sP.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. X.* | | | | | |
| 9. | De ceteris huius ordinis columnis. | De huius ordinis *Alt, B, Ch, H, J, T*1. *deest Ald, Jlz, Mg, Mt, W.* | *num.* 7 *K;* 10 *Gw;* 142 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 8 *conj. Her, Mg, Mt, P*1. | *num.* 7 *Bb, T*1*;* 26 *Ag;* 127 *Ad;* 135 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 3, 6. |
| 10. | De exterioris ordinis angulari columna. | De exteriori angulare *Ad, Alt, B, Ch, Gw, H, J, T*1. *deest Ald, Jlz, Mg, Mt, W.* | *num.* 8 *K;* 11 *Gw;* 143 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 9 *conj. Ad, Ag, Ald, Her, Mg, Mt.* | *num.* 8 *Bb, T*1*;* 9 *P*1*; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |
| 11. | De ceteris huius ordinis columnis. | *deest Ald, Jlz, Mg, Mt, W.* | *num.* 9 *K;* 137 *Ald;* 140 *Jlz;* 144 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 10 *conj. Ag, Ald, Her, Jlz, Mg, Mt.* | *num.* 9 *Bb, T*1*;* 10 *P*1*;* 128 *Ad; sine num. Alt, Ch, L, P*6. |
| 12. | De trabibus. | *deest Mg, Mt.* | *num.* 10 *K;* 13 *Gw;* 138 *Ald;* 141 *Jlz;* 145 *Ad.* | *caput deest Bb, Sich; cum cap.* 11 *conj. Ag, Mg, Mt, T* 2 *m. prima.* | *num.* 8 *Her;* 10 *T*1*;* 11 *P*1*;* 129 *Ad;* 136 *Ald; sine num. Alt, Ch, H m. pr., Jlz, L, P*6, *T* 2 *(m. prima).* |
| 13. | De spangis quae parietes continent. | De exterioribus qui parietes continent *Ad, Alt, B, Ch, J, Vl. deest Mg, Mt, W.* | *num.* 11 *K;* 14 *Gw;* 139 *Ald;* 142 *Jlz;* 146 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 12 *conj. Ad, Ag, Her, Mg, Mt, P* 6, *sP.* | *num.* 10 *Bb;* 11 *T*1*;* 12 *H, P*1, *T*2 *m. prima;* 137 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *sP.* |
| 14. | De ceteris aedificii sumptibus. | De ceteris aedificiis *Ad, Alt, B, Ch, J. deest Mg, Mt, W.* | *num.* 12 *K;* 15 *Gw;* 140 *et* 141 *Ald;* 143 *Jlz;* 147 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 13 *conj. Ag, Mg, Mt; in duo capita divisum Gw, H, P*6. | *num.* 9 *Her;* 11 *Bb;* 12 *T*1*;* 13 *H, P*1, *sP;* 14 *et* 15 *Gw;* 130 *Ad;* 138 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T* 2 *m. prima.* |

*Tit. X. Cap.* **9.** huius *deest sP.* ordine *Ch.* columnis] re *manu recentiore T*1. ‖ *cap.* **10.** angularis *Ep, Vl.* columnas *sP;* columnis *Vl.* exteriores *Alt;* exterioris *corr:* exteriori *T*1. ‖ *cap.* **11.** columnis *deest Ad, Alt, B, Ch, J, T*1. ‖ *cap.* **12.** de travibus *J.* ‖ *cap.* **13.** parietis *sP;* domibus seu parietes *Jlz;* pariectes *P*3. continet *Ald.* exterioris *J;* exteriores *B.* ‖ *cap.* **14.** Dedificii *Ald.* sumtibus *sP;* sumptis *Ep;* sumibus *Vl;* suptibus *P*1. coeteris *B.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. X.* 15. | De curtis dissipatione. | De curte *Ad, Alt, B, Ch, J.* *deest Mg, Mt, W.* | *num.* 13 *K;* 16 *Gw;* 142 *Ald;* 144 *Jlz;* 148 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 14 *conj. Ag, Mg, Mt.* | *num.* 10 *Her;* 12 *Bb;* 13 *T*1; 14 *H, P*1, *T*2 *(m. prima);* 16 *Gw;* 139 *Ald;* 148 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |
| 16. | De exteriori sepe. | *deest Mg, Mt, W.* | *num.* 14 *K;* 17 *Gw;* 143 *Ald;* 145 *Jlz;* 149 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 15 *conj. Ag, Mg, Mt.* | *num.* 11 *Her;* 13 *Bb;* 14 *T*1; 15 *H, P*1, *T*2 *(m. prima);* 17 *Gw;* 140 *Ald;* 149 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |
| 17. | De superiori pertica. | *deest Mg, Mt, W.* | *num.* 15 *K;* 18 *Gw;* 144 *Ald;* 146 *Jlz;* 150 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 16 *conj. Ag, Alt, Her, Mg, Mt.* | *num.* 14 *Bb;* 15 *T*1; 16 *H, P*1, *T*2 *m. prima;* 18 *Gw;* 141 *Ald;* 150 *Ad; sine num. Ch, Jlz, L, P*6. |
| 18. | De signis ob defensionem positis. | De signis *Ad, Alt, B, Ch, J.* *deest Mg, Mt, W.* | *num.* 16 *K;* 19 *Gw;* 145 *Ald;* 149 *Jlz;* 151 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 17 *conj. Ag, Mg, Mt* | *num.* 12 *Her;* 15 *Bb;* 16 *T*1; 17 *H, P*1, *T*2 *m. prima;* 19 *Gw;* 142 *Ald;* 151 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |
| | | | | *In Alt sequitur caput XIV,* 1. | |
| 19. | De via publica. | *deest Mg, Mt, W.* | *num.* 17 *K;* 20 *Alt, Gw;* 146 *Ald;* 150 *Jlz;* 152 *Ad.* | *caput deest Sich; in Alt post c. XVII,* 6; *cum cap.* 18 *conj. Ag, Mg, Mt.* | *num.* 13 *Her;* 16 *Bb;* 17 *T*1; 18 *H, P*1; 20 *Gw;* 61 *Ad;* 143 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |

*Tit. X. Cap.* 15. cultis *sP;* noctis *Til.* ‖ *cap.* 16. exteriore *Alt, Ch, J, T*1; exterioris *sP.* *cap.* 17. superiore *Alt, Ch, Ep, J, T*1; superiora *Ag, Ald.* perticam *P*1. ‖ *cap.* 18. defensione *P*3. posita *Ag.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. X.* 20. | De convicinale. | De via convicinali *Til.* *deest Mg, Mt, W.* | *num.* 18 *K;* 21 *Alt, Gw;* 147 *Ald;* 151 *Jlz;* 153 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 19 *conj. Ag, Mg, Mt* | *num.* 14 *Her;* 17 *Bb;* 18 *T* 1; 19 *H, P* 1, *corr:* 20 *T* 2; 21 *Gw;* 92 *Ad;* 144 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *In Mg, Mt sequitur c.* 22 | |
| 21. | De semita. | De semite fomite *Ald.* *deest Mg, Mt, W.* | *num.* 19 *K;* 22 *Alt, Gw;* 148 *Ald;* 152 *Jlz;* 154 *Ad.* | *caput deest L, Sich; cum cap.* 20 *conj. Ag; in Mg, Mt, post c. X,* 23. | *num.* 15 *Her;* 18 *Bb;* 19 *T* 1; 20 *H, P* 1; 145 *Ald; sine num. Ad, Alt, Ch, Jlz, P* 6. |
| | | | | *In Alt sequitur c. VII,* 4. *In Mg, Mt sequitur tit. XI.* | |
| 22. | De fonte. | *deest Ald, Mg, Mt, W.* | *num.* 13 *Gw;* 20 *K;* 23 *Alt;* 153 *Jlz;* 155 *Ad.* | *caput deest Alt, Sich; cum cap.* 21 *conj. Ag, P* 6; *cum cap.* 20 *conj. Mg, Mt.* | *num.* 16 *Her;* 19 *Bb;* 20 *T* 1; 21 *H, P* 1; 23 *Gw;* 93 *Ad;* 146 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *Hic titulum distinguit* de violentia *inscriptum Ald.* | |
| 23. | Idem ut supra. | *deest Ad, Gw, Mg, Mt, W.* | *num.* 21 *K;* 24 *Alt;* 149 *Ald;* 154 *Jlz.* | *caput deest Alt, Sich; cum cap.* 22 *conj. Ag, Her, Mg, Mt.* | *num.* 20 *Bb;* 21 *T* 1; 22 *H, P* 1; 24 *Gw;* 147 *Ald; sine num. Ad, Ch, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *In Mg, Mt sequitur c. X,* 21. | |

*Tit. X. Cap.* **20.** convicinitale *Ch;* convintiali *B* 1; convicinali *Ad, Ald, Gw, Jlz.* ‖ *cap.* **21.** semito *sP;* sesemita *Ad;* semite *Vl;* seminata *Alt* semitale *P* 4. ‖ *cap.* **22.** De fonte item ut supra *Gw.* *cap.* **23.** idem *vel* item] *deest Gw.* ut *deest Ch, Jlz.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XI.* | DE VIOLENTIA.<br>*Index tituli deest Bb, Em, G, H, Mg, Mt, W.*<br>*Inscriptio deest Ald, Jlz.* | | | *Titulus deest B, Em, S, Vl, W.*<br>*Titulus coniunctus cum X, 23 Ald.*<br>*In Alt sequitur post XIII,5.*<br>*Rubrica tituli deest Ad, Alt, P6.* | |
| | | *In Gw rubrica tituli:* De violentia *quasi rubrica cap.* 1. | | | |
| 1. | De curte. | | *num.* 2 *Gw;* 150 *Ald;* 155 *Jlz;* 156 *Ad.* | | *num.* 148 *Ald;* 156 *Jlz; sine num. Ad, Alt, Bb, Ch, L, Mg, Mt, P6.* |
| 2. | De domo. | | *num.* 3 *Gw;* 151 *Ald;* 156 *Jlz;* 157 *Ad.* | *cum cap.* 1 *conj. Ag, Alt, L, P6.* | *num.* 114 *Ad;* 149 *Ald; sine num. Alt, Jlz, Mg, Mt.* |
| | | De violentia *Jlz.* | *num.* 157 *Jlz.* | | |
| 3. | Ut supra. | | *num.* 4 *Gw;* 152 *Ald;* 158 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 2 *conj. Ag, Alt, Her, Mg, Mt; caput deest Sich.* | *num.* 95 *Ad;* 150 *Ald; sine num. Jlz, L, P6.* |
| 4. | Simili modo. | | *num.* 5 *Gw;* 153 *Ald;* 159 *Ad, Jlz.* | *cum cap.* 3 *conj. Ag, Her, Mg, Mt.* | *num.* 96 *Ad;* 151 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P6.* |
| | | | | *In Alt sequitur c. XIII,* 6 *huius editionis.*<br>*In Ald, Bos, Ch, J, Jlz, T* 1 *sequuntur ex decreto Thassilonis*[1]. | |
| 5. | | Si resistit domum suam *Ald, Jlz, Gw.* | *num.* 6 *Gw;* 154 *Ald;* 160 *Jlz.* | | *num.* 152 *Ald; sine num. Jlz.* |
| 6. | | Si furtivam rem conprobare non potest *Ald, Jlz, Gw.* | *num.* 7 *Gw;* 155 *Ald;* 161 *Jlz.* | | *num.* 153 *Ald; sine num. Jlz.* |
| 7. | | Si manus inmissioni restiterit *Ald, Jlz, Gw.* | *num.* 8 *Gw;* 156 *Ald;* 162 *Jlz;* 161 *Jlz; sine num. Ald.* | | *num.* 154 *Ald; sine num. Jlz.* |

*Tit. XI. l.* 1. *Rubricae tituli numerum* IX *praeponit K, num.* X *Til.*
*Tit. XI. Cap.* 6. conbrobare *Ald;* probare *Jlz.*

1) *Haec capita leguntur in Gw in fine legis.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XII.* | DE TERMINIS RUPTIS. *Index tituli deest Bb, G, W. Rubrica tituli deest Ald, K. Titulum non distinguit K, Vl.* | | | *Titulus deest Alt, B, Em, S, Vl, W. Rubrica tituli deest Ad.* | |
| | | De terminis ruptis *Vl.* | *num.* 5 *Vl.* | | |
| 1. | De limitibus. | De limitibus vel terminis avulsis *Mg, Mt; bis Ad.* | *num.* 6 *Vl;* 156 *Ald;* 160 *Ad;* 162 *Jlz.* | | *num.* 97 *Ad;* 123 *Mt;* 124 *Mg;* 155 *Ald;* 163 *Jlz; sine num. L, P*6. |
| 2. | Si servus hoc fecerit. | *deest Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt.* | *num.* 7 *Vl;* 161 *Ad.* | *cum capite* 1 *conj. Ald, Ch, Her, Jlz, Mg, Mt.* | *sine num. Ad, L, P*6. |
| 3. | Si casu. | De terminis casu non voluntate remotis *Mg, Mt.* | *num.* 2 *Gw;* 8 *Vl;* 123 *Mt;* 124 *Mg;* 157 *Ald;* 162 *Ad;* 163 *Jlz.* | | *num.* 2 *Ch, Her;* 124 *Mg, Mt;* 156 *Ald; sine num. Ad, Gw, Jlz, L, P*6. |
| 4. | De contentione terminorum. | Si orta fuerit contentio de terminis atque signis *Mg, Mt.* | *num.* 3 *Gw;* 9 *Vl;* 124 *Mt;* 125 *Mg;* 158 *Ald;* 163 *Ad;* 164 *Jlz.* | | *num.* 3 *Ch, Her;* 98 *Ad;* 125 *Mg, Mt;* 157 *Ald; sine num. Jlz, L, P*6. |
| 5. | De novo termino prohibendo. | De novis terminis *Mg, Mt.* | *num.* 4 *Gw;* 10 *Vl;* 125 *Mt;* 126 *Mg;* 159 *Ald;* 164 *Ad;* 165 *Jlz.* | | *num.* 4 *Her;* 99 *Ad;* 126 *Mg;* 127 *Mt;* 158 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P*6. |
| 6. | Si liber hoc fecerit. | *deest Jlz, Gw.* | *num.* 11 *Vl;* 126 *Mt;* 127 *Mg;* 165 *Ad; sine num. Ald.* | *caput deest Mt; conj. cum capite* 5 *Ald, Her, Jlz, P*6. | *num.* 100 *Ad;* 127 *Mg; sine num. Ch, L.* |

*Tit. XII. Rubricas tituli numerum* XI *praeponit Tl; rubrica tituli et capitis* 1 *bis Ad.* ‖ *l.* 1. terminibus *Ep, sP.* remotis *Mg, Mt.*

*Tit. XII. Cap.* 1. limites *Alt, J;* limite *B, Ch, T*1; liminibus *sP.* ‖ *cap.* 3. De casu *Ald, Jlz.* Si causa *Ag, sP.* voluntate] volente *Mg.* ‖ *cap.* 4. contione *sP;* continentione *Ald, Jlz.* terminis *B, J, T*1 *(m. prima);* termini *Ad, Ch, T*1 *(m. recent.);* terminum *Ag, Ep, P*2—5, *sP, Vl;* terminorum novorum *Ald.* ‖ *cap.* 5. termino novo *T*1. prohibendum *Alt, J, P*1, *T*1 *(m. prima);* proibendo *P*3. *cap.* 6. liver *sP.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XII.* 7. | Si servus. | Si servus hoc perpetraverit *Mg, Mt.*<br>*deest Jlz, Gw.* | *num.* 12 *Vl;* 127 *Mt;* 128 *Mg;* 166 *Ad;* *sine num. Ald.* | *conj. cum cap.* 6 *Ald, Her, P* 6. | *num.* 101 *Ad;* 128 *Mg, Mt;* *sine num. Ch, Jlz, L.* |
| 8. | Si signa non evidentia. | De conmarcanis, si contentio de signis nascitur *Mg, Mt.* | *num.* 5 *Gw;* 13 *Vl;* 128 *Mt;* 129 *Mg;* 160 *Ald;* 166 *Jlz;* 167 *Ad.* | *caput deest Sich.* | *num.* 5 *Her;* 102 *Ad;* 129 *Mg, Mt;* 159 *Ald;* 167 *Jlz;* *sine num. Ch, L, P* 6. |
| | | | | *Hic explicit textus legis in cod. P* 5. | |
| 9. | De iacentibus columnis. | De aedificiis, si contentio orta fuerit *Mg, Mt.* | *num.* 6 *Gw;* 14 *Vl;* 129 *Mt;* 130 *Mg;* 161 *Ald;* 167 *Jlz;* 168 *Ad.* | *caput deest Sich.* | *num.* 6 *Her;* 10 *Bb;* 103 *Ad;* 130 *Mg, Mt;* 160 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *In hoc capite explicit textus legis in cod. K.* | |
| 10. | De ceteris huiusmodi. | De ceteris huiusmodi aedificiis *Mg, Mt.* | *num.* 7 *Gw;* 15 *Vl;* 130 *Mt;* 131 *Mg;* 163 *Ald;* 168 *Jlz;* 169 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 9 *conj. Her.* | *num.* 11 *Bb;* 104 *Ad;* 131 *Mg, Mt;* 161 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P* 4. |
| 11. | De materiis non elevatis. | De matheriis in silva *Mg, Mt.*<br>De materia non ledenda *Ald, Jlz.* | *num.* 8 *Gw;* 16 *Vl;* 131 *Mt;* 132 *Mg;* 164 *Ald;* 169 *Jlz;* 170 *Ad.* | *caput deest Sich; in* 2 *capita divisum Ad, Ag, Bb, Gw, H, J, P* 4, *T* 1. | *num.* 7 *Her;* 10 *P* 4; 105 *Ad;* 132 *Mg, Mt;* 133 *Mt;* 162 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L.* |
| | | Si in usum miserit *Ch, T* 1.<br>Et si ea in usum sibi miserit *Ad.* | *num.* 171 *Ad.* | | *num.* 11 *P* 4; 106 *Ad;* 12 *Ag, Bb, Gw, H, J, T* 1. |

*Tit. XII. Cap.* 8. signana *Ag;* signis *Ald, Gw, Jlz, Til, V.* non *deest P* 2. ne videntia *sP;* evidentibus *Ald, Gw, Jlz, Vl.* ‖ *cap.* 9. iecentibus *Alt.* colomnis *sP;* columinis *Ep.* ‖ *cap.* 10. coeteris *B.* huiuscemodi *Mg.* ‖ *cap.* 11. elevatis] levenda *Gw.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XIII.* | DE PIGNORIBUS.<br>*Index tituli deest Bb, G.*<br>*Rubrica tituli deest Ch, P* 1. | | | *Titulus deest B, Em, G, K, P5, S, Vl, W.*<br>*Rubrica tituli deest Ad, Ch, L, P1, T2.*<br>*In Alt sequitur post XVI,* 15 *huius editionis.*<br>*Titulum non distinguunt P1, T2.* | |
| | | De pignoribus *P* 1. | *num.* 1 *P*1. | | |
| 1. | Ut minime liceat pignorare. | Ut nullus alium pignoret nisi per iussionem ducis *Mg, Mt.* | *num.* 2 *P*1; 132 *Mt;* 133 *Mg;* 166 *Ald;* 170 *Jlz;* 172 *Ad.* | | *num.* 12 *P* 1; 107 *Ad;* 133 *Mg, Mt;* 163 *Ald;* 171 *Jlz; sine num. Alt, Ch, L, P*6. |
| 2. | De eo qui non vult iustitiam facere. | Si quis mallatus iusticiam facere dedignatur *Mg, Mt.* | *num.* 3 *P*1; 133 *Mt;* 134 *Mg;* 167 *Ald;* 171 *Jlz;* 173 *Ad.* | *caput deest Sich.* | *num.* 13 *P* 1; 108 *Ad;* 134 *Mg, Mt;* 164 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L.* |
| 3. | Si contra legem pignoraverit. | Si quis aliquem contra legem pignoraverit *Mg, Mt.* | *num.* 4 *P*1; 134 *Mt;* 135 *Mg;* 168 *Ald;* 172 *Jlz;* 174 *Ad.* | | *num.* 14 *P* 1; 109 *Ad;* 135 *Mg, Mt;* 165 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L.* |
| | | | | *In Ch sequitur caput XIII,* 7. | |
| 4. | Si porcos ad pignus tulerit. | Si quis porcos pignoraverit *Mg, Mt.* | *num.* 5 *P*1; 135 *Mt;* 136 *Mg;* 169 *et* 170 *Ald;* 173 *Jlz;* 175 *Ad.* | *caput deest Sich; cap.* 4—6 *post cap. XIIII,* 17 *huius editionis Bos, Ch.* | *num.* 15 *P* 1; 16 *Ch;* 110 *Ad;* 136 *Mg, Mt;* 166 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L.* |

*Tit. XIII. l.* 1. *Rubricae tituli numerum* X *praeponit K; num.* XII *Til.*

*Tit. XIII. Cap.* 1. minime] nemini *B, P*1, *Til, Vl.* pignerare *Ag.* ‖ *cap* 2. facere iusticiam *Jlz.* pignus *corr:* iusticiam *Ald.* ‖ *cap.* 3. legem] lege *Ag, sP;* iusticiam *Ald.* pigneraverit *Ag;* pignoverit *P*3. ‖ *cap.* 4. porco *sP.* ad *Alt, B, Ch, Ep, J, T*1; *deest P*1; in *ceteri.* pigno *sP;* pignos *P*3. intulerit *P*1. quis *deest Mt.*

| Tit. XIII. | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 5. | Si oves tulerit ad pignus. | Si oves pignoraverit *Mg, Mt.* <br> *deest B.* | *num.* 6 *P*1; 136 *Mt;* 137 *Mg;* 171 *Ald;* 174 *Jlz;* 176 *Ad.* | *caput deest Sich; (cf. cap.* 4 *Bos, Ch).* | *num.* 16 *P*1; 17 *Bos, Ch;* 111 *Ad;* 137 *Mg, Mt;* 167 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L.* |
| | | | | *In Alt sequitur titulus XI; in T*2 *(m. rec.) cap. XIII,* 9; *in Gw cap. XIII,* 7. | |
| 6. | Si messem aut pratam araverit. | De campo vel prato alterius arato *Mg, Mt.* | *num.* 5 *B;* 7 *P*1; 137 *Mt;* 138 *Mg;* 172 *Ald;* 175 *Jlz;* 177 *Ad.* | *caput deest Sich; post c. XIII,* 7 *Gw; post c. XIII,* 8 *T*2; *post tit. XI. Alt (cf. cap.* 4 *Bos, Ch).* | *num.* 7 *Gw;* 17 *P*1; 18 *(Bos) Ch;* 112 *Ad;* 138 *Mg, Mt;* 168 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L.* |
| | | | | *In Gw sequitur cap. XIII,* 8; *in Ch titulus XV.* | |
| 7. | Si messem maturam furaverit. | De messe furata *Mg, Mt.* <br> *deest Gw, P*1, 3. | *num.* 6 *B;* 138 *Mt;* 139 *Mg;* 173 *Ald;* 176 *Jlz;* 178 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 6 *conj. Her; post c. XIII,* 3 *Ch; post c. XIII,* 5 *Gw.* | *num.* 6 *Gw;* 18 *P*1; 113 *Ad;* 139 *Mg, Mt;* 169 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L.* |
| | | | | *In Gw sequitur cap. XIII,* 6. | |
| 8. | Si alterius initiaverit messem. | De messe per maleficiis vitiata *Mg, Mt.* | *num.* 7 *B, Gw; P*3; 139 *Mt;* 139 *et* 140 *Mg;* 164 *Ald;* 177 *Jlz;* 179 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 7 *conj. Ad, Her; post cap. XIII,* 6 *Gw.* | *num.* 19 *P*1; 140 *Mg, Mt;* 170 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L.* |
| | | | | *In Alt, T*2 *(m. prima) sequitur titulus XVII.* | |

*Tit. XIII. Cap.* 5. ad *Alt, Ch, Ep, J, T*1; in *cett.* in pignus tulerit *Ald.* pigno *sP.* Si quis *Mg.* ‖ *cap* 6. messe *Ag, sP.* aut] vel *Ald, Jlz, Til.* prata *Ad, Ag, B, Gw, P*1—3, *Til, V;* pratum *Ep, P*4, 5; pratu *sP;* pratam *cett.* (m *erasum T*1). araverit aut pratam *Ch;* furaverit *corr:* araverit *P*2. alterius] alius *Mg.* ‖ *cap.* 7. messe *sP.* maturam *deest P*4, *Vl;* matura *sP;* maturaverit *Ep.* furaverit *deest Ep;* furatur *Ald;* furaverit *corr:* furatus erit *T*1. ‖ *cap.* 8. incitaverit *Vl.* messem initiaverit *Ald, Gw, Jlz;* in messe *sP;* messem *deest Ch.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XIII.* 9. | Si servum ad fugiendum suaserit. | De servo ad fugiendum suaso *Mg, Mt.* | *num.* 8 *B, Gw, P* 3; 140 *Mt;* 141 *Mg;* 165 *Ald;* 178 *Jlz;* 180 *Ad.* | *caput deest Alt, T* 2 *(m. prima) Sich; cum cap.* 8 *conj. P* 6. | *num.* 7 *Her;* 20 *P* 1; 114 *Ad;* 141 *Mg, Mt;* 171 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *In T* 2 *sequitur titulus* XVII. | |

*Tit. XIV.*

DE VITIOSIS ANIMALIBUS.

*Index tituli deest Bb, G, W.*
*Rubrica tituli deest Ald.*

*Titulus deest B, Em, G, K, P* 5, *S, Sich, Vl, W. In Alt post c. X,* 18; *in T* 2 *(m. prima) post XVI,* 16.
*Rubrica tituli deest Ad, Alt, L.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. | De animalibus vitiosis. | Si in sepe dampnum habuerint *Mg, Mt. deest Gw.* | *num.* 141 *Mt;* 142 *Mg;* 178 *Ald;* 179 *Jlz;* 181 *Ad.* | | *num.* 115 *Ad;* 142 *Mg;* 180 *Jlz; sine num. Ald, Alt, L, Mt, P*6, *T* 2 *m. pr.* |
| 2. | Qui eum in sepem conpellerit. | Si per vim ad saliendum conpulerit *Mg, Mt.* | *num.* 1 *Gw;* 142 *Mt;* 143 *Mg;* 179 *Ald;* 180 *Jlz;* 182 *Ad.* | *caput cum cap.* 1 *conj. Ch.* | *num.* 116 *Ad;* 143 *Mg, Mt;* 173 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T* 2 *m. pr.* |
| 3. | Si dominus sepis hoc fecerit. | | *num.* 2 *Gw;* 143 *Mt;* 144 *Mg;* 180 *Ald;* 181 *Jlz;* 183 *Ad.* | *cum cap.* 2 *conj. Gw.* | *num.* 2 *Ch;* 117 *Ad;* 144 *Mg, Mt;* 174 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T* 2, *m. pr.* |

*Tit. XIII. Cap.* 9. servus *B, P* 1, 3, *T* 1 *(m. prima).* fugendum *P* 3. suaderit *Alt, Gw, J, V;* suauerit *Jlz.*

*Tit. XIV. l.* 3. XIV] XI *K;* XIII *Til.* vitiosis] vitiatis *Gw, K;* vitiis *Mt;* vitis *Mg;* vitiosis *deest Jlz.* vitiosis animalibus] animalibus vitiosis *B;* et eorum conpositionibus *addunt Mg, Mt;* et eorum conpositione *addit Til.*

*Tit. XIV. Cap.* 1. vitiosis animalibus *Ald, B, Jlz, sP.* damnum *Mg.* ‖ *cap.* 2. eum *Ad, Alt, B, Ch, J, T*1; eam *Ag, Jlz;* me *Vl;* ea *cett.* in *deest Ad.* sepe *Ad, Ag, sP (saepem T* 1*);* se *Ep.* conpulerit *Ald, B, Gw, Jlz, Til.* ‖ *cap.* 3. saepis *P*1, *T* 1; sepius *Jlz.* si hoc dominus sepis fecerit *Ald.*

| *Tit. XIV.* | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 4. | Statim si mortua non fuerit. | Si ipsum animal tantum lesum fuerit *Mg, Mt.* | *num.* 3 *Gw;* 144 *Mt;* 145 *Mg;* 181 *Ald;* 182 *Jlz;* *sine num. Ad (cum* 3 *conj.).* | *cum cap.* 3 *conj. Ald, Alt.* | *num.* 3 *Ch, Gw;* 118 *Ad;* 145 *Mg, Mt;* *sine num. Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 5. | Si confessus est, recipiat eum. | Si confessus fuerit, recipiat, donec sanetur *Mg, Mt.* | *num.* 4 *Gw;* 145 *Mt;* 146 *Mg;* 182 *Ald;* 183 *Jlz;* 184 *Ad* | *cum cap.* 4 *conj. Ald, Her, P* 6, | *num.* 4 *Ch, Gw;* 119 *Ad;* 146 *Mg, Mt;* *sine num. Alt, Jlz, L, sP, T* 2 *m. pr.* |
| 6. | De restituendis animalibus. | Si ipsum animal mortuum fuerit *Mg.* Si ipsum animal tantum lesum fuerit *Mt.* | *num.* 5 *Gw;* 146 *Mt;* 147 *Mg;* 183 *Ald;* 184 *Jlz;* 185 *Ad.* | *cum cap.* 5 *conj. Her.* | *num.* 5 *Ch, Gw;* 120 *Ad;* 147 *Mg, Mt;* 175 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 7. | Si lesum recipere noluerit. | Si damnator damnatum animal recipere noluerit *Mg, Mt.* | *num.* 1 *K;* 6 *Gw;* 147 *Mt;* 148 *Mg;* 184 *Ald;* 185 *Jlz;* 186 *Ad.* | *cum cap.* 6 *conj. Her, P* 6. | *num.* 6 *Ch, Gw;* 121 *Ad;* 148 *Mg, Mt;* 176 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, T* 2 *m. pr.* |
| 8. | Si oculum alterius animalis excusserit. | De oculo excusso *Mg, Mt.* | *num.* 2 *K;* 7 *Gw;* 148 *Mt;* 149 *Mg;* 185 *Ald;* 186 *Jlz;* 187 *Ad.* | | *num.* 5 *Her,* 7 *Ch, Gw;* 12 *J;* 122 *Ad;* 149 *Mg, Mt;* 177 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. *T* 2 *m. pr.* |
| 9. | Si bovi cornu. | De cornu bovis excusso *Mg, Mt* | *num.* 3 *K;* 8 *Gw;* 149 *Mt;* 150 *Mg;* 186 *Ald;* 187 *Jlz;* 188 *Ad.* | *cum cap.* 8 *conj. Alt.* | *num.* 6 *Her;* 8 *Ch, Gw;* 123 *Ad;* 150 *Mg, Mt;* 178 *Ald; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |

*Tit. XIV. Cap.* 4. statim *deest J;* si statim *P* 4*;* si *deest sP, Vl.* si tatim si mortua *Gw;* non *deest Ald, Ch, Gw, Jlz.* fuerint *Ag, Ep, Gw, K, P* 1, 3 – 5, *V.* ‖ *cap.* 5. Si] i *Gw.* conversus *Ep.* recipiet *sP;* recipiat eum *desunt Gw, Ald, Jlz.* ‖ *cap.* 6. de *deest Ch, T* 1. restituenda animalia *Alt, B, Ch, J, T* 1. restituenda] *T* 1 *supra lineam add:* ut sint ‖ *cap.* 7. lesum, laesum. recipere] accipere *sP.* noluerit] non vult *sP;* voluerit *Ep, J, Jlz.* damnatum] damnum *Mg* ‖ *cap.* 8. oculus *sP.* excusserint *sP.* ‖ *cap.* 9. bobi *sP;* bovis *Ad, Ald, Ch, Gw, Jlz, Til.* cornum *Ag, Ep, T* 1. cornu bovi *Alt.* corna *sP.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XIV.* 10. | Si vaccae. | De cornu vaccae excusso *Mg, Mt.* *deest Alt.* | *num.* 4 *K;* 9 *Gw;* 150 *Mt;* 151 *Mg;* 187 *Ald;* 188 *Jlz;* 189 *Ad.* | *caput deest Alt; cum cap.* 9 *conj. Gw.* | *num.* 7 *Her;* 9 *Ch;* 124 *Ad;* 151 *Mg, Mt;* 179 *Ald; sine num. Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 11. | Si caudam amputaverit. | De cauda vel aure amputata *Mg, Mt.* | *num.* 5 *K;* 10 *Alt, Gw;* 151 *Mt;* 152 *Mg;* 188 *Ald;* 189 *Jlz;* 190 *Ad.* | *caput deest Alt; cum cap.* 10 *conj. Bb, Her.* | *num.* 9 *Gw;* 10 *Ch;* 125 *Ad;* 152 *Mg, Mt;* 180 *Ald; sine num. Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 12. | De mediocribus. | Si mediocre animal fuerit *Mg, Mt.* | *num.* 6 *K;* 11 *Alt, Gw;* 152 *Mt;* 153 *Mg;* 189 *Ald;* 190 *Jlz;* 191 *Ad.* | *caput deest Alt, Jlz; cum cap.*11 *conj. Her, P* 6. | *num.* 10 *Gw;* 11 *Bb, Ch;* 126 *Ad;* 153 *Mg, Mt;* 181 *Ald; sine num. L, T*2 *m. pr.* |
| 13. | De deterioribus. | De cauda bovis *Mg, Mt.* | *num.* 7 *K;* 12 *Alt, Gw;* 153 *Mt;* 154 *Mg;* 190 *Ald;* 191 *Jlz;* 192 *Ad.* | *caput deest Alt; cum cap.* 12 *conj. Her, sP.* | *num.* 11 *Gw;* 12 *Bb, Ch;* 127 *Ad;* 154 *Mg, Mt;* 182 *Ald; sine num. Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 14. | Si vaccae huiusmodi lesione. | De cauda vaccae vel una aure *Mg, Mt.* | *num.* 8 *K;* 13 *Alt, Gw;* 154 *Mt;* 155 *Mg;* 191 *Ald;* 192 *Jlz;* 193 *Ad.* | *caput deest Alt, Jlz; cum cap.*13 *conj. Her, sP.* | *num.* 12 *Ch, Gw;* 13 *Bb;* 128 *Ad;* 155 *Mg, Mt;* 183 *Ald; sine num. L, P* 6, *T*2 *m. pr.* |
| | | | | *In T*2 *(m. recent.) additur hoc loco in margine c. IX,* 11. | |
| 15. | De iniuste usis animalibus. | Si per inimicitiam fecerit *Mg, Mt.* | *num.* 9 *K;* 14 *Alt, Gw;* 155 *Mt;* 156 *Mg;* 192 *Ald;* 193 *Jlz;* 195 *Ad.* | *caput deest Alt; cum cap.* 14 *conj. Ag, Her, Mg, Mt, P* 6, *sP.* | *num.* 13 *Gw;* 14 *Bb;* 16 *T*2 *(m. rec.);* 129 *Ad;* 184 *Ald; sine num. Ch, L, T*2 *m. prima.* |

*Tit. XIV. Cap.* **10**. baccae *sP.* ‖ *cap.* **11**. auda *sP.* putaverit *Vl.* ‖ *cap.* **12**. De] si *sP.* mediocris *Alt, B, Ch, J;* mediocris *corr:* mediocri *T* 1; medicribus *sP;* mediocibus *Ad;* medocribus *P* 3. Si] de *Mg.* ‖ *cap.* **13**. De] se *sP;* de *deest Ad, Ag, B, P* 2. deterioris *B, P* 1; deterioris *Ad, J;* deterioris *corr:* deteriori *T* 1; certerioris *Alt.* ‖ *cap.* **14**. vaccae *corr:* vacca *T* 1; vacca *Ad;* baccae *sP.* huiusmodo *Ald, B, Gw;* uiusmodi *P* 3. lesione *Ag, Ald, Ep, Gw, Jlz, P* 1—5, *sP, Vl;* laesione *K, Til; cett. deest.* caude *Mt.* ‖ *cap.* **15**. inusti *Alt.* usu *Alt;* husis *J, P* 5. animalibus *Ag, Ald, Ep, Gw, Jlz, P* 1—5, *Til, V, Vl; cett. deest.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit.* *XIV.* 16. | Idem ut supra, si contumaciter perpetratur. | Si consimilia perpetratur ut supra *Vl.* *deest Mg, Mt.* | *num.* 10 *K;* 15 *Alt, Gw;* 193 *Ald;* 194 *Jlz;* 196 *Ad.* | | *num.* 8 *Her;* 13 *sP;* 14 *Ch, Gw;* 15 *Ag, Bb;* 17 *T* 2 *m. r.;* 130 *Ad;* 156 *Mg, Mt;* 185 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 3, 6, *T* 2 *m. pr.* |
| | | | | *In Alt, T* 2 *sequitur tit.* XVIII. | |
| 17. | Ut minime praesumat animal alienum occidere. | Ut non occidatur animal, si in damno invenerit *Mg, Mt.* *deest Alt.* | *num.* 11 *K;* 16 *Gw;* 156 *Mt;* 157 *Mg;* 194 *Ald;* 195 *Jlz;* 197 *Ad.* | *cum cap.* 16 *conj. Her.; in Alt post VII,* 4; *in T* 2 *post c. XVII,* 6. | *num.* 14 *sP;* 15 *Ch. Gw;* 16 *Ag, Bb, T* 1; 18 *T* 2 *m. rec.;* 37 *T* 2 *m. secunda;* 131 *Ad;* 157 *Mg, Mt;* 186 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *In Ch sequuntur capp. XIII,* 4, 5, 6. | |
| *Tit.* *XV.* | DE COMMENDATIS ET COMMODATIS. | | | *Titulus deest B, Em, G, K, P* 5, *S, Vl, W.* *Titulum non distinguit Ald.* *Titulus* XXXVIII *T* 2. *Rubrica tituli deest Ad, Ald, Mt.* | |
| 1. | De custodia. | De cavallo vel alio animali alicui commendato *Mg, Mt.* | *num.* 157 *Mt;* 158 *Mg;* 195 *Ald;* 196 *Jlz;* 198 *Ad.* | | *num.* 132 *Ad;* 158 *Mg, Mt;* 187 *Ald;* 197 *Jlz; sine num. Alt, L, P*6, *T* 2 *m. pr.* |
| 2. | Si aurum furaverit. | De aliis speciebus alicui commendatis *Mg, Mt.* | *num.* 158 *Mt;* 159 *Mg;* 196 *Ald;* 197 *Jlz;* 199 *Ad.* | | *num.* 133 *Ad;* 159 *Mg, Mt;* 188 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 3, 6, *T* 2 *m. pr.* |

*Tit. XIV. Cap.* 16. Idem, Item. si contumaciter perpetratur *Ag, Ald, Ep, Gw, Jlz, sP, P* 1—5, *Til, V; in cett. desunt.* contumaciam *P* 4. perpetratur *corr. ex:* perpetratus *P* 4. ‖ *cap.* 17. nemo *Ald, Gw, Jlz.* praesum̄at *Ag;* praesumatur *P* 1. animal — occidere *desunt K.* animalium *J.* alienum *Ag, Ald, Ep, Gw, Jlz, P* 1—5, *sP, Til, Vl; in cett. deest.* occidi *sP.* non *supra lineam Mg.*

*Tit. XV. l.* 8. XV] XVIII *J;* XIV *Til;* III *K.* et commodatis] *desunt Ad, Alt, B, Gw, J, T* 1; et domorum custodia *K;* et commodatis rebus *Mg, Mt;* et conmendatis *sP;* et comodatis *Ald, Jlz;* et accomodatis *P* 2.

*Tit. XV. Cap.* 1. alio animali alicui] alicui animale alio *Mg.* ‖ *cap.* 2. arum *Vl.* furatur *corr:* furatus erit *T* 1; furatur *Ald, Gw, Jlz.* aliis] alii *Mt.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XV.* 3. | De incendio huiusmodi. | De rapturis de incendio factis *Mg, Mt.* | *num.* 159 *Mt;* 170 *Mg;* 197 *Ald;* 198 *Jlz;* 200 *Ad;* | *cum cap.* 2 *conj. Ag.* | *num* 134 *Ad;* 160 *Mg, Mt;* 189 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 4. | De commendata furata. | De commendatis rebus furto ablatis *Mg, Mt.* | *num.* 160 *Mt;* 171 *Mg;* 198 *Ald;* 199 *Jlz;* 201 *Ad.* | *caput deest J; cum cap.* 3 *conj. Ag.* | *num.* 135 *Ad;* 161 *Mg, Mt;* 190 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 5. | De tempore statuto. | De fure commendate rei, si infra statutum inventus non fuerit tempus *Mg, Mt.* | *num.* 161 *Mt;* 172 *Mg;* 199 *Ald;* 200 *Jlz;* 202 *Ad.* | *caput deest J, Sich; cum cap.* 4 *conj. Her; in duo capita divisum Til.* | *num.* 3 *Ag;* 136 *Ad;* 162 *Mg, Mt;* 191 *Ald; sine num. Alt, Ep, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *Hic incipit titulus* XXXIII *T* 2. | |
| 6. | De re in contentione posita. | De contentiosa re *Mg, Mt.* | *num.* 162 *Mt;* 173 *Mg;* 200 *Ald;* 201 *Jlz;* 203 *Ad.* | *caput deest J; conj. cum cap.* 5 *Ch, Til.; caput tamquam rubrica tituli sequentis T* 2. | *num.* 4 *Ag;* 34 *T* 2 *(m. prima);* 163 *Mg, Mt;* 192 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *Hic titulum:* De viduis *inscriptum distinguunt Her, Sich.* | |

*Tit. XV. Cap.* 3. Huiusmodi de incendio *Ad, B, Ch, J, P* 1, *T;* De huiusmodi incendio *Alt.* incendii *B;* incendiis *Ad.* huiusmodo *corr:* huiusmodi *P* 1; huiusmundi *P* 5; uiusmodi *P* 3. *cap.* 4. commendata *corr:* commendato *T* 1; commadata *B;* commenda *Ad;* commendatis *Ald, Gw, Jlz, Til.* furata *corr:* furato *T* 1; et furata *Ag, Ep, P* 1—5, *sP, Vl;* et furatis *Ald, Gw, Jlz, Til.* *cap.* 5. constituti *Gw;* stato *Ag.* fure] furis *Mt;* statuto *corr:* statutum *Mt.* ‖ *cap.* 6. rei *Ad, J.* in contentione *Ald, Gw, Jlz, K. P* 4, *Til;* intentio *B;* in tentione *cett.* positi *Ad, Alt, B, J.*

| Tit. XV. | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 7. | De viduis. | | *num.* 163 *Mt;* 174 *Mg;* 201 *Ald;* 202 *Jlz;* 204 *Ad.* | *caput deest J.* | *num.* 1 *Her;* 5 *Ag;* 6 *Ch;* 137 *Ad;* 164 *Mg;* 196 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, Mt, P* 6, *T* 2 *m, pr.* |
| 8. | De secundis nuptiis. | De viduis, si ad alias transierit nuptias *Mg. Mt.* | *num.* 164 *Mt;* 175 *Mg;* 202 *Ald;* 203 *Jlz;* 205 *Ad.* | *caput cum cap.* 7 *conj. Alt, T* 2. | *num.* 2 *Her;* 6 *Ag;* 7 *Bb;* 138 *Ad;* 165 *Mg, Mt;* 196 *Ald; sine num. Ch, Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *Hic titulum:* XXXV De hereditate fratrum *inscriptum distinguit T* 2 *(m. prima). Hic titulum:* Ut fratres haereditatem patris aequaliter dividant *inscriptum distinguit Sich.* | |
| 9. | De divisione inter fratres. | Ut fratres res patris aequaliter dividant *Mg, Mt.* | *num.* 165 *Mt;* 176 *Mg;* 203 *Ald;* 204 *Jlz;* 206 *Ad.* | | *num.* 3 *Her;* 5 *Ch;* 7 *Ag;* 8 *Bb;* 9 *et* 182 *P* 3; 139 *Ad;* 166 *Mg, Mt;* 197 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 10. | De eo qui sine liberis moritur. | De eo qui sine liberis mortuus fuerit relinquens uxorem *Mg, Mt.* | *num.* 166 *Mt;* 177 *Mg;* 204 *Ald;* 205 *Jlz;* 207 *Ad.* | *caput in duo capita (10 et 11) divisum P* 1. | *num.* 4 *Her;* 6 *Ch;* 8 *Ag;* 9 *Bb;* 10 *et* 183 *P* 3; 140 *Ad;* 167 *Mg, Mt;* 206 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* |
| | | | | *In T* 2 *sequitur cap. XVI,* 16; *in Alt VII,* 5. | |

*Tit. XV. Cap.* 8. vidua *Mg.* ‖ *cap.* 9. De divisione] Devisione *J;* de devisione *V.* inter fratres] fratrum *Ad;* inter se fratres *Ald.* ‖ *cap.* 10. de iis *Vl;* eo *Gw.* liveris *sP.* qui sine] quasi *P* 3. moriuntur *Vl.* relinquat *corr:* relinquens *Mt*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XVI.* | DE VENDITIONIBUS. | | | | |
| | *Rubrica tituli deest L.* | | | *Titulus deest B, Em, G, K, P 5, S, Vl, W. Titulum non distinguit Ad, L. Titulus sequitur post tit. X Alt; post tit. XVIII T 2. Rubrica tituli deest Ad, Alt, L.* | |
| 1. | Si res alienas vendiderit. | | *num.* 167 *Mt;* 178 *Mg;* 205 *Ald;* 206 *et* 207 *Jlz;* 208 *Ad.* | *caput deest J.* | *num.* 141 *Ad;* 168 *Mg;* 207 *Ald; sine num. Alt; Jlz, L, Mt, P 6, T 2 m. pr.* |
| 2. | Si quis possessionem vendiderit. | | *num.* 168 *Mt;* 179 *Mg;* 208 *Jlz;* 209 *Ad; sine num. Ald.* | *caput deest J; cum cap.* 1 *conj. Ald, Gw, P 6.* | *num.* 142 *Ad;* 169 *Mg, Mt; sine num. Alt, Jlz, L, T 2 m. pr.* |
| 3. | Si a servo alieno comparaverit. | | *num.* 169 *Mt;* 170 *Mg;* 206 *Ald;* 209 *Jlz;* 210 *Ad.* | *pars prima capitis deest J; caput deest Sich.* | *num.* 2 *Gw;* 143 *Ad;* 170 *Mg, Mt;* 208 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P 6, T 2 m. pr.* |
| 4. | De contentione venditae rei. | Si de venditione contentio commovetur *Mg, Mt.* | *num.* 170 *Mt;* 171 *Mg;* 210 *Jlz;* 211 *Ad; sine num. Ald.* | *caput deest Sich; cum cap.* 3 *conj. Ch.* | *num.* 3 *Gw;* 144 *Ad;* 171 *Mg;* 181 *Mt;* 209 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P 2, 6, T 2 m. pr.* |
| 5. | Si ingenuum hominem vendiderit. | | *num.* 171 *Mt;* 172 *Mg;* 211 *Jlz;* 212 *Ad; sine num. Ald.* | *caput deest Sich.* | *num.* 4 *Ch, Gw;* 172 *Mg, Mt;* 210 *Ald;* 212 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P 6, T 2 m. pr.* |

*Tit. XVI. l.* 1. XV *Til;* ventionibus *J;* vendictionibus *Ep.*

*Tit. XVI. Cap.* 1. Si quis *Mg, Mt, P* 4. aliena *Ag.* vindiderit *sP.* ‖ *cap.* 2. *Rubrica deest Ald.* possessionem vendiderit] vendiderit suam possessionem *Mg, Mt.* ‖ *cap.* 3. ab alieno servo *Ch.* aliquid comparaverit *Mg, Mt.* ‖ *cap.* 4. De] si *sP.* conventione *sP.* vendita *Ep;* venditu *sP;* venditui *Ag;* venditi *Alt, B, J, P* 1—3. 5, *V;* venditi *corr:* vendite *T* 1; venditione *deest Mg. cap.* 5. genuum *sP.* hominem *deest P* 4, *Vl;* ominem *P* 3; aliquis *Mg, Mt.* vindiderit *V.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XVI.* | | | | | |
| 6. | Si servum proprium. | Si servum. Si proprium servum *Ald.* | *num.*<br>172 *Mt;*<br>173 *Mg;*<br>212 *Jlz;*<br>213 *Ad;*<br>*sine num. Ald.* | *caput deest Sich.* | *num.* 5 *Ch, Gw;*<br>9 *Bb;* 173 *Mg, Mt;* 211 *Ald;*<br>213 *Ad;*<br>*sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 7. | Si servus de suo fuerit redemptus. | *deest Mg, Mt.*<br>*hanc rubricam sequenti postponunt Ald, Jlz.* | *num.*<br>214 *Ad.* | *caput deest Sich;*<br>*cum cap.* 6 *conj. Mg, Mt.* | *num.* 6 *Ch, Gw;*<br>10 *Bb;*<br>212 *Ald;*<br>214 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 8. | De commutatione. | De concambiis *Mg, Mt.* | *num.*<br>173 *Mt;*<br>174 *Mg;*<br>213 *Jlz;*<br>*sine num. Ald.* | *caput deest Sich.* | *num.* 7 *Ch, Gw;*<br>11 *Bb;*<br>174 *Mg;*<br>213 *Ald;*<br>215 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, Mt, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| | | Si servus fuerit de suo domino redemptus *hoc loco Ald.*<br>Si servus de suo fuerit redemptus *hoc loco Jlz.* | *num.*<br>214 *Jlz;*<br>*sine num. Ald.* | | |
| 9. | De venditionis forma. | Si per tres noctes post se habuerit, postea non mutetur *Mg, Mt.* | *num.*<br>174 *Mt;*<br>175 *Mg;*<br>215 *Jlz;*<br>216 *Ad;*<br>*sine num. Ald.* | *cap. in duas partes divisum, quarum priorem cum cap.* 8 *conj. Ag, Mg, Mt.* | *num.* 8 *Ch, Gw;*<br>214 *Ald;*<br>216 *Ad; sine num. Ag, Alt, Jlz, L, P*6, *sP, T*2 *m. pr.* |
| | | | | | *num.* 9 *Ag,* 175 *Mt; sine num. Mg.* |
| | | | | *In T*2 *hic incipit titulus* XXIII de arris. | |
| 10. | De arris. | De eo qui arras dederit *Mg, Mt.* | *num.*<br>175 *Mt;*<br>176 *Mg;*<br>216 *Jlz;*<br>217 *Ad;*<br>*sine num. Ald.* | *caput deest Sich.* | *num* 9 *Ch, Gw;*<br>176 *Mg, Mt;*<br>215 *Ald;*<br>217 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L,* 1, 6, *T*2 *m. pr.* |

*Tit. XVI. Cap.* 6. vendiderit *addunt Mg, Mt.* proprium *deest Mg.* ‖ *cap.* 7. de suo domino fuerit *Ad;* fuerit de suo domino *Ald.* redemtus *Vl;* redemptus *P*4. redemptus fuerit *B.* *cap.* 8. commutationem *sP;* congambiis *Mt.* ‖ *cap.* 9. ventionis *J;* fenditione *sP;* vinditionis *Ep.* forme *vel* formae *Alt, J, sP;* forme *corr:* forma *T*1. si quis *Mt.* ‖ *cap.* 10. arras *Alt, Ch, J;* arras *corr:* arris *T* 1; arra *B;* armis *P* 1.

| *Tit. XVI.* | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 11. | De firmatione. | De mancipium extra terminum conprehenso et de aliis contentionibus *Mg, Mt.* | *num.* 176 *Mt;* 177 *Mg;* 207 *Jlz;* 218 *Ad; sine num. Ald.* | *caput deest Sich.* | *num.* 10 *Ch, Gw;* 177 *Mg, Mt;* 216 *Ald;* 218 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 12. | Item ut supra. | *deest Mg, Mt.* | *num.* 218 *Jlz;* 219 *Ad; sine num. Ald, Alt.* | *caput deest Sich; cum cap.* 11 *conj. Alt, Jlz, Mg, Mt.* | *num.* 11 *Ch, Gw;* 217 *Ald;* 219 *Ad; sine num. L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 13. | Item ut supra. | Si simili modo propria donavit *Mg, Mt.* *deest Ald, Alt, Gw, Jlz, sP.* | *num.* 177 *Mt;* 178 *Mg;* 220 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 12 *conj. Alt, Her.* | *num.* 12 *Ch, Gw;* 178 *Mg, Mt;* 218 *Ald;* 220 *Ad; sine num. Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 14. | Simili modo. | De mancipio ex paterna hereditate relicto *Mg, Mt.* *deest Ald, Alt, Gw, Jlz, Vl.* | *num.* 13 *sP;* 178 *Mt;* 179 *Mg;* 221 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 13 *conj. Ald, Alt, Her, Jlz.* | *num.* 13 *Ch, Gw;* 179 *Mg, Mt;* 221 *Ad; sine num. Ald, Alt, Jlz, L, P* 6. |
| 15. | Ut per carta firmentur aut testes. | Ut omnis venditio per cartam et testes firmetur *Mg, Mt.* | *num.* 13 *Gw, Vl;* 14 *sP;* 179 *Mt;* 180 *Mg;* 219 *Jlz;* 222 *Ad; sine num. Ald.* | *caput deest Sich; cum cap* 14 *conj. Ad, Ald, Alt, Her, Jlz.* | *num.* 14 *Ch, Gw;* 180 *Mg, Mt; sine num. L, P* 6. |
| | | | | *In Alt sequitur tit. XIII, in T* 2 *tit. XX.* | |
| | | De firmatio *sP.* | *num.* 15 *sP.* | *Hic titulum* XX. De pactis et placitis *distinguit Her.* | |
| 16. | De pactis vel placitis. | De pactis et testibus eiusdem pacti *Mg, Mt.* | *num.* 14 *Gw, Vl;* 180 *Mt;* 181 *Mg;* 220 *Jlz;* 223 *Ad; sine num. Ald.* | *caput deest Alt, Sich; cum cap.* 15 *conj. Ad; post cap. XV,* 10 *T* 2. | *num.* 15 *Ch, Gw;* 181 *Mg, Mt;* 220 *Ald; sine num. Ad, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. pr.).* |
| | | | | *In T* 2 *sequitur c. XIIII,* 1. *In cett. omnibus codd. exceptis Ch, J, T* 1 *sequitur tit. XVII.* | |

*Tit. XVI. Cap.* **11.** confirmatione *Ald, Gw, Jlz;* firmitate *Til.* mancipio *Mg.* || *cap.* **12.** Item *vel* Idem] iidem *Alt.* Item ut supra] de firmatio *Ag.* ut *deest Ch.* || *cap.* **13.** Item *vel* Idem] Iidem *Alt.* ut *deest Ch.* || *cap.* **14.** simili modo] similitudo *J.* || *cap.* **15.** per *deest B.* cartam *Ald, Ch, Gw, Jlz, P* 4; carta *corr:* cartas *T* 1; cartas *Ad;* chartam *Til.* firmetur *B, Gw, Til;* firmatur *sP.* aut *deest Ch;* ut *sP.* aut testes] autestes *P* 2. per testes *Ald, Gw, Jlz, sP.* testi *B.* || *cap.* **16.** pastis *sP.* de placitis vel placitis *Vl.* vel] aut *Alt.* placidis *Ad.* pacti] pactis *Mt.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XVI.* 17. | De his qui propriam alodem vendiderit. | De campionibus *Ch.* *hoc loco Ch, J, T* 1; *in fine tit. XVIII cett.* | *num.* 3 *Ag, B, Bb, Ep, P* 1–4, *sP, Til, V;* 190 *Mg, Mt;* 227 *Ald;* 229 *Jlz;* 232 *Ad; sine num. Ch.* | *hoc loco Ch, J, T* 1; *in fine tit. XVIII cett.* | *num.* 3 *Ag, Bb, Bos, Ep, H, Her, P* 1 – 4, *sP, Til, V;* 9 *Gw;* 16 *Ch;* 90 *Mg;* 190 *Mt;* 230 *Ad; sine num. Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2. |

*In omnibus codd exc. Ch, J, T* 1 *sequitur tit. XIX.*

*Tit. XVII.*

## DE TESTIBUS.

V. De testibus adhibendis *K.*
*Index tituli deest Bb, G.*
*Rubrica tituli deest Ilz.*
*Titulum non distinguit P* 1.

*Titulus deest B, Em, G, K, P* 5, *Sich, Vl, W.*
*Rubrica tituli deest Ad, Jlz, L, T* 2.
*In Alt, T* 2 *post additamentum ad c. XIII,* 8.

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. | De testibus. | De invasione prati vel campi alterius *Mg, Mt.* *deest Ag, Gw, sP.* | *num.* 17 *P* 1; 181 *Mt;* 182 *Mg;* 219 *Ad;* 221 *Jlz;* 224 *Ad.* | | *num.* 182 *Mg, Mt;* 221 *Ald;* 222 *Ad; sine num. Alt, Gw, Jlz, L, P* 6. |
| 2. | Si suum voluerit vindicare. | Si sibi vindicare voluerit, cum VI iuret *Mg, Mt.* | *num.* 1 *Ag, Gw, sP;* 18 *P* 1; 182 *Mt;* 183 *Mg;* 220 *Ald;* 222 *Jlz;* 225 *Ad.* | *cum cap.* 1 *conj. Her.* | *num.* 183 *Mg, Mt;* 222 *Ald;* 223 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 3, 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 3. | Si testem habuerit per aurem tractum. | De testibus per aurem tractis *Mg, Mt.* | *num.* 2 *Ag, Gw, sP;* 19 *P* 1; 183 *Mt;* 184 *Mg;* 221 *Ald;* 223 *Jlz;* 226 *Ad.* | | *num.* 2 *Ep, Her;* 6 *P* 3; 184 *Mg, Mt;* 223 *Ald;* 224 *Ad; sine num. Ag, Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 4. | Si victus fuerit. | De testibus super mortuum *Mg, Mt.* *deest B.* *In K sequuntur capita VIII,* 5 — 28. | *num.* 3 *Ag, Gw, sP, Vl;* 20 *P* 1; 185 *Mg, Mt;* 222 *Ald;* 224 *Jlz;* 227 *Ad.* | *caput deest T* 2 *m. pr.; in margine T* 2 *m. rec.; cum cap.* 3 *conj. Alt, Ch, P* 6. | *num.* 3 *Her;* 185 *Mg, Mt;* 206 *T* 2 *m. rec.;* 224 *Ald;* 225 *Ad; sine num. Jlz, L.* |

*Tit. XVI. Cap.* 17. his] is *sP, P* 3; hiis *Jlz.* propriam] propria *Alt, sP;* proprium *Mt.* alodeum *sP.* vendiderint *Ald, Gw, Jlz, P* 4, *Vl;* vendiderunt *Til;* vendunt *Ad, Mt, P* 1; vend̄ *Mg.*

*Tit. XVII. l.* 1. XVI *Til.* et eorum causis *addunt Mg, Mt, P* 4, *Til.*

*Cap.* 1. parati *corr:* prati *Mg.* alteris *Mg.* ‖ *cap.* 2 Si] De *Mt.* suam *Ag, Ep, P* 2—5, *Vl;* suos *sP;* sua *P* 1. suum voluerit] voluerit suum *Gw.* voluerint *sP.* vendicare *Ald, Gw, Jlz;* vindere *sP.* vot *Mg.* ‖ *cap.* 3. testes *sP.* habuerint *B.* aure *Ad.* ‖ *cap.* 4. intus *vel* vitus *Vl.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XVII.* 5. | De discordia iudicum. | Ubi discordant iudices *Ad, Alt, B, Ch, J.*<br>De discordatione iudicum *Mg, Mt.*<br>Quod ibi nostri iudices discordant *Ald, Jlz, Gw.*<br>*deest K.* | *num.* 4 *Ag, Gw, sP;* 21 *P* 2; 186 *Mg, Mt;* 223 *Ald;* 225 *Jlz;* 228 *Ad.* | *caput deest T* 2 *m. pr.; in margine T* 2 *m. rec.; cum cap.* 4 *conj. Her.* | *num.* 186 *Mg, Mt;* 207 *T* 2 *m. rec.;* 225 *Ald;* 226 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |
| 6. | Si plures fuerint testes. | De plurimis testibus *Mg, Mt.* | *num.* 5 *Ag, Gw, sP;* 22 *P* 1; 187 *Mg, Mt;* 224 *Ald;* 226 *Jlz;* 229 *Ad.* | *initium capitis deest T* 2 *m. pr.; cum cap.* 5 *conj. Ag, Mt.* | *num.* 4 *Her;* 187 *Mg;* 208 *corr:* 6 *T* 2 *m. rec.;* 226 *Ald;* 227 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6. |
| | | | | *In Alt sequitur cap. X,* 19.<br>*In T* 2 *sequitur cap. XIV,* 17. | |
| *Tit. XVIII.* | DE CAMPIONIBUS.<br>*Index tituli deest G, K, W.*<br>*Rubrica tituli deest Ald, Ch, Jlz, L.*<br>*Titulum non distinguunt Ald, Ch, Jlz, L, P*6. | | | *Titulus deest B, Em, G, K, P*5, *Sich, Vl, W.*<br>*Rubrica tituli deest Ad, Ald, Alt, Gw, H, Jlz, L, P* 6.<br>*In Alt sequitur post XIV,* 16.<br>*Sine distinctione cum titulo XVII conjunctus Ald, Gw.* | |
| 1. | Si unus ab altero fuerit interfectus. | | *num.* 7 *Ch;* 188 *Mg, Mt;* 225 *Ald;* 227 *Jlz;* 230 *Ad.* | | *num.* 7 *Gw;* 188 *Mg, Mt;* 227 *Ald;* 228 *Ad; sine num. Ag, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 2. | Si servus fuerit. | | *num.* 8 *Ch;* 189 *Mg, Mt;* 226 *Ald;* 228 *Jlz;* 231 *Ad.* | | *num.* 8 *Gw;* 189 *Mg, Mt;* 228 *Ald;* 229 *Ad; sine num. Ag, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| | | | | *In omnibus codd. exceptis Ch, J, T* 1 *sequitur c. XVI,* 17. | |

*Tit. XVII. Cap.* 5. Ubi] si sibi *Alt;* ibi *Ad, Ch, J;* quod ibi] quod si *Jlz.* ‖ *cap.* 6. fuerit *Ald.* testes *deest Gw.*

*Tit XVIII. l.* 11. XVII *Til.* camphionibus *Ag, Mg;* campionis *J.* testibus *P* 1. et eorum causis *addunt Mg, Mt;* et causis quae ad eos pertinent *add. Til.*

*Cap.* 1. unus] bonus *Til.* fuerit interfectus] interfecti fuerit *Mg, Mt.* interfectus] interemptus *B.* ‖ *cap.* 2. servus fuerit] fuerit servus *Ald, Gw Jlz*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit.* *XIX.* | DE MORTUIS ET EORUM CAUSIS.<br>*Index tituli deest Bb, G, K, W.*<br>*Titulum non distinguit Ch, P* 2.<br>*Rubrica tituli deest P* 2. | | | *Titulus deest B, Em, G, K, P* 5, *Sich, Vl, W.*<br>*Sine distinctione cum titulo X VIII conj. Ch, P* 6.<br>*Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Ch, L, P* 6. | |
| 1. | Si quis mortuum ex monumento eiecerit. | Si quis mortuum liberum de monumento excusserit *Mg, Mt.* | *num.* 4 *P* 2; 191 *Mg, Mt;* 230 *Jlz;* 233 *Ad; sine num. Ald.* | | *num.* 3 *Ch;* 91 *Mg;* 191 *Mt;* 230 *Ald;* 231 *Ad; sine num. Alt, Gw, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 2. | Si in flumine proiecerit. | Si aliquem occiderit furtivo modo *Mg, Mt.* | *num.* 5 *P* 2; 192 *Mg, Mt;* 229 *Ald;* 231 *Jlz;* 234 *Ad.* | *In duo capita II. III. divisum Gw.* | *num.* 4 *Ch;* 92 *Mg;* 192 *Mt;* 231 *Ald;* 232 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 3. | Si servus fuerit. | Si servus taliter occisus fuerit *Mg, Mt.* | *num.* 6 *P* 2; 193 *Mg, Mt;* 230 *Ald;* 232 *Jlz;* 235 *Ad.* | | *num.* 5 *Ch;* 93 *Mg;* 193 *Mt;* 232 *Ald;* 233 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 4. | De vestitu mortuorum. | Si vestimentum ipsorum abstulit, qui hoc fecit *Mg, Mt.* | *num.* 7 *P* 2; 194 *Mg, Mt;* 231 *Ald;* 233 *Jlz;* 236 *Ad.* | *cum cap.* 3 *conj. Alt.* | *num.* 6 *Ch;* 94 *Mg;* 134 *Ad;* 194 *Mt;* 233 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 5. | Si vulneraverit mortuum. | De membris amputatis vel commaculatis *Mg, Mt.* | *num.* 4 *corr:* 5 *Ep;* 8 *P* 2; 195 *Mg, Mt;* 232 *Ald;* 234 *Jlz;* 237 *Ad.* | *cum cap.* 4 *conj. Mg, Mt, P* 6. | *num.* 7 *Ch;* 234 *Ald;* 235 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 6. | Si cadaver lederit. | *deest Mg, Mt.* | *num.* 5 *corr:* 6 *Ep;* 9 *P* 2; 233 *Ald;* 235 *Jlz;* 238 *Ad.* | | *num.* 8 *Ch;* 95 *Mg;* 195 *Mt;* 235 *Ald;* 236 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |

*Tit. XIX. l.* **1.** XVIII *Til.* mortis *Mg.* causis] conpositione *Jlz.*

*Cap.* **1.** quis *deest Ald, Ag, B, P* 1—5, *Til.* ex] e *Ad;* de *Ch.* eicerit *P* 2, *T* 1, *V.* ‖ *cap.* **2.** flumen *Ald, Alt, Gw, Jlz;* flumine *Ad.* proicerit *Ep, P* 2, *V.* aliquis *Mg.* ‖ *cap.* **3.** serervus *Alt.* *cap.* **4.** vestito *P* 5; vestitum *sP.* mortui *B.* Si] De *Mg.* ‖ *cap.* **5.** vulneraverat *sP.* ‖ *cap.* **6.** cadavera *Vl.* laederit *vel* lederit] leserit *Ad, Ag, Ald, B, Ep, Gw, Jlz, sP;* laeserit *Til.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XIX.* 7. | Si humaverit mortuum. | De sepulcris mortuorum *Mg, Mt.* | *num.* 6 *corr:* 7 *Ep;* 10 *P*2; 196 *Mg, Mt;* 234 *Ald;* 236 *Jlz.* 239 *Ad.* | *cum cap.* 6 *conj. P*6. | *num.* 9 *Ch;* 96 *Mg;* 196 *Mt;* 238 *corr:* 236 *Ald;* 237 *Ad;* *sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 8. | Item ut supra. | De ligno super cadaver in sepulchro misso *Mg, Mt.* | *num.* 7 *corr:* 8 *Ep;* 11 *P*2; 197 *Mg, Mt;* 235 *Ald;* 237 *Jlz;* 240 *Ad.* | | *num.* 9 *Gw;* 10 *Ch;* 97 *Mg;* 138 *Ad;* 197 *Mt;* 238 *corr:* 237 *Ald;* *sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| | | | | *Hic titulum:* de navibus *distinguit Her, T*2. | |
| 9. | De navibus. | *deest Ald.* | *num.* 8 *corr:* 9 *Ep;* 12 *P*2; 198 *Mg, Mt;* 238 *Jlz;* 241 *Ad.* | | *num.* 10 *Gw;* 11 *Ch;* 43 *T*2 *m. pr.;* 98 *Mg;* 198 *Mt;* 237 *Ald;* 239 *Ad; sine num. Alt, Jlz, L, P*6. |
| 10. | Item ut supra. | *deest Ald, Mg, Mt. hic explicit index in P*2. | *num.* 13 *P*2; 239 *et* 240 *Jlz;* 242 *Ad;* *sine num. Alt, Ch.* | *cum cap.* 9 *conj. Her., L, Mg, Mt, sP, T*2. | *num.* 11 *Gw;* 12 *Ch;* 239 *Ald;* 240 *Ad;* *sine num Alt, Jlz, P*6. |
| | | | | *In T* 2 *sequitur cap. XVI,* 1. | |
| *Tit. XX.* | DE CANIBUS ET EORUM CONPOSITIONE CAPITULA NUMERO VIIII.<br>*Index tituli deest Bb, G, K, P*2, *W.*<br>*Titulum non distinguit Ag.*<br>*Capita distinguunt Ad, Mg, Mt; in ceteris codicibus index capitum deest.* | | | *Titulus deest B, Em, G, K, P*5, *S, Vl, W.*<br>*Sine distinctione cum titulo XVIIII conj. Alt, P*6.<br>*Post cap. XVI,* 15 *T*2 *m pr.* | |
| 1. | | Si quis canem seusium furaverit *Mg, Mt.*<br>Si quis canem seucem quod leithund dicitur *Ad.* | *num.* 199 *Mg, Mt;* 243 *Ad.* | *capita non distinguit Her.* | *num.* 99 *Mg;* 199 *Mt;* 240 *Ald;* 241 *Ad; sine num. Ad, Alt, Bb, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |

*Tit. XIX. Cap.* 7. umaverit *P* 3; humiliaverit *Ald;* humanaverit *corr:* humaverit *J.* sepulchris *Mg.* || *cap.* 8. item, idem. || *cap.* 9. canibus *Ald.* || *cap.* 10. item, idem.

*Tit. XX. Rubrica tituli numero X antescripto Alt, num. XI antescripto quasi rubrica capitis XI tituli XIX P*1, *sP;* XI *corr:* I *Ep;* XIX *Til.* CCXXXVI *Ald;* CCXXXX *Jlz.*

*Tit. XX. l.* 11. Capitula VIIII de canibus et eorum conpositione *Ch.* cambiis *Vl.* et eorum conpositione *desunt Ag, B, Ep, P* 1. 3—5, *sP, V, Vl, Til.* conpositione] conpositane *J;* causis *Mg, Mt.* cap̄, capitula] capituli *Ep;* capita *Ag; deest Alt, Mg, Mt, V.* num̄., numero] numerum *Ag; deest Ald, Ep, Gw, Jlz, Mg, Mt.* IX] VIII, *Ag, Ep, P*1, 3, *sP, V;* X *P*4, *Til;* XVIII *B; deest Mg, Mt.* et — VIIII] quomodo componuntur *Ad.*

| Tit. XX. | | | | |
|---|---|---|---|---|
| 2. | Si seuce doctum furaverit *Mg, Mt.*<br>Si autem seucem doctum quod triphund dicitur *Ad.* | *num.* 200*Mg,Mt;* 244 *Ad.* | | *num.* 100 *Mg;* 200 *Mt;* 241 *Ald;* 242 *Ad; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 3. | Si seuce investigatorem furaverit *Mg, Mt.*<br>Qui in ligamine vestium (!) tenet *Ad.* | *num.* 201*Mg,Mt;* 245 *Ad.* | *cum cap.* 2 *conj. Ad.* | *num.* 2 *sP;* 101 *Mg;* 201 *Mt;* 242 *Ald; sine num. Ad, Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 4. | Si bibarhunt furaverit vel occiderit *Mg, Mt.*<br>De his canibus quos piparhund vocant *Ad.* | *num.* 202*Mg,Mt;* 247 *Ad.* | | *num.* 102 *Mg;* 142 *Ad;* 202 *Mt;* 243 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| | | | *In Ald, Jlz sequitur caput* 6. | |
| 5. | De canibus veltricis *Ad, Mg, Mt.* | *num.* 203*Mg,Mt;* 248 *Ad.* | *caput deest L.* | *num.* 103 *Mg;* 143 *Ad;* 203 *Mt;* 247 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| | | | *In Ald, Jlz post c. XX,*7. *In Ald sequitur c.* 9. *In Jlz sequitur c.* 8. | |
| 6. | De cane apud huioari *Mg, Mt.*<br>De eo cane qui dicitur habehunt *Ad.* | *num.* 204*Mg,Mt;* 249 *Ad.* | *caput deest L, Sich.* | *num.* 6 *J;* 104 *Mg;* 144 *Ad;* 204 *Mt;* 244 *Ald; sine num. Alt, Ch, Gw, Jlz, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| | | | *In Ald, Jlz post c.* 4. | |
| 7. | De canibus qui ursos vel bubalos capiunt *Mg, Mt.*<br>*deest Ad.* | *num.* 205*Mg,Mt.* | *deest L.* | *num.* 6 *Gw;* 105 *Mg;* 145 *Ad;* 205 *Mt;* 245 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, P*6, *T*2 *m. pr.* |

*Tit. XX. Cap.* 2. dotum *Mg.* ‖ *cap.* 4. piparhund *corr:* piberhunt *Ad.* ‖ *cap.* 5. veltricibus *Mg.* *cap.* 6. huicari *Mg.* ‖ *cap.* 7. urso *Mt.* bubalus *Mg.*

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| *Tit. XX.* 8. | | De cane pastorali *Mg, Mt.* Qui vero pastoralem qui lupum mordet *Ad.* | *num.* 206*Mg,Mt;* 250 *Ad.* | *In Jlz post c. XX,* 5. | *num* 7 *Gw;* 106 *Mg;* 146 *Ad;* 206 *Mt;* 246 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| | | | | *In Ald sequitur c.* 5. | |
| 9. | | De cane qui curtem defendit *Mg, Mt.* Si autem qui curtem domini sui defendit *Ad.* | *num.* 207*Mg,Mt;* 251 *Ad.* | *In Ald post c. XX,* 5. | *num.* 8 *Gw;* 107 *Mg;* 147 *Ad;* 207 *Mt;* 248 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 10. | | De cane occiso, si per vestimentum aut per membrum aliquem adprehenderit *Mg, Mt.* *deest Ad.* | *num.* 208*Mg,Mt.* | *caput deest Sich; hic caput distinguit L, Mg, Mt, P*1,3,4,6; *cum cap.* 9 *conj. ceteri.* | *num.* 10 *P*1, 3, 4; 108 *Mg;* 208 *Mt; sine num. ceteri.* |
| *Tit. XXI.* | DE ACCIPITRIBUS VEL AVIBUS CAPITULA VI. *Index tituli deest Bb, G, K, P*2, *W.* *Capita distinguunt Ad, Mg, Mt; in ceteris codicibus index capitum deest.* | | | *Titulus deest B, Em, G, K, P*5, *S, Vl, W.* *Titulum non distinguit P*6. *Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, L, Mg, P*6. | |
| 1. | | De accipitre cranochari occiso *Mg, Mt.* Si quis accipitrem occidit, quem chranochari vocant *Ad.* | *num.* 119*Mg,Mt;* 252 *Ad.* | *capita non distinguit Her.* | *num.* 109 *Mg;* 148 *Ad;* 209 *Mt;* 249 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 2. | | De eo qui dicitur canspuh *Ad.* De gransfu accipitre occiso *Mg, Mt.* | *num.* 210*Mg,Mt;* 253 *Ald.* | *caput deest Her, P*6. | *num.* 110 *Mg;* 149 *Ad;* 210 *Mt;* 250 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, T*2 *m. pr.* |

*Tit. XX. Cap.* 10. adprehendit *corr:* adprehenderit *Mg.* aliqd *Mg.*

*Tit. XXI. Rubrica tituli numero XII antescripto quasi rubrica capitis XII tituli XIX P*1, *sP;* XI *Alt;* XX *Til.*

*Tit. XXI. l.* 14. capitula VI de accipitribus vel avibus *Ch.* acceptoribus *Mg, sP;* accipitris *Ald, Jlz.* avibus] animalibus *Ag, sP;* volucribus *Ad.* vel avibus capitula VI *desunt Mg, Mt.* capitula VI *desunt Ad, B, Ep.* cap, capitula] capita *Ag;* capitulo *V.* numero *P*4; *deest B;* capitula numero *T* 1. VI] V *Ald, Gw, Jlz.*

*Cap.* 1. accipitrem *Mg.* chranochario *Mt.*

| Tit. XXI. | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 3. | | Illum qui dicitur anothapuh *Ad*.<br>De manuphu occiso *Mg, Mt*. | *num.* 211 *Mg,Mt;* 254 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 2 *conj. L, T* 2. | *num.* 2 *Her;* 4 *P* 2; 111 *Mg;* 211 *Mt;* 251 *Ald; sine num. Ad, Alt, Ch, Jlz, P* 1, 6. |
| 4. | | De sparwariis *Ad*.<br>De sperariis simili subiaceat sententia *Mg, Mt*. | *num.* 212 *Mg,Mt;* 255 *Ad.* | *hoc loco et in fine textus legis Gw.* | *num.* 3 *P* 1, *T* 2 *m. rec.;* 4 *et* 112 *Mg;* 150 *Ad;* 212 *Mt;* 252 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| | | | | *In Ad sequitur cap. XXI,* 6. | |
| 5. | | De silvaticis avibus quos per documenta humana dom̄. *Ad*.<br>*deest Mg, Mt*. | *num.* 256 *Ad.* | *In Ad post c.* 6; *cum cap.* 4 *conj. Ald.* | *num.* 4 *P* 1; 113 *Mg;* 152 *Ad;* 213 *Mt; sine num. Ald, Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| | | | | *In Ad sequitur cap. XXI,* 7. | |
| 6. | | Si furtim ablati fuerint *Mg, Mt*.<br>Si vero furto ablati fuerint *Ad*. | *num.* 213 *Mg,Mt;* 257 *Ad.* | *In Ad post c.* 4. | *num.* 5 *P* 1, *T* 2 *m. rec.;* 114 *Mg;* 151 *Ad;* 214 *Mt;* 253 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| | | De aliis domesticis avibus *Mg, Mt*.<br>*deest Ad*. | *num.* 214 *Mg,Mt.* | | |

*Tit. XXI. Cap.* 4. similiter *Mt.* sententiam *Mt.* ‖ *cap.* 5. anibus *Ad.* ‖ *cap.* 6. furtum *Mt.*

*Tit. XXII.*

## DE POMARIIS ET NEMORIBUS ATQUE APIBUS CAPITULA XI.

*Index tituli deest Bb, G, K, P* 2, *W.*

*Capita distinguunt Ad, Mg, Mt; in ceteris codicibus index capitum deest.*

*Titulus deest B, Em, G, K, P*5, *S, Vl, W.* *In tres titulos divisus T* 2, *Her.* *Rubrica tituli deest Ad, Alt, L.*

| Cap. | Rubrica | num. | | |
|---|---|---|---|---|
| 1. | Si quis alienum pomerium exfoderint *Ad.* De arboribus per invidiam excisis *Mg, Mt.* | *num.* 215*Mg,Mt;* 258 *Ad.* | *secunda pars capitis deest Sich.* | *num.* 115 *Mg;* 153 *Ad;* 215 *Mt;* 254 *Ald, Jlz; sine num. Alt, L, P*6. |
| | | | *In Alt sequitur cap. IX,* 12. *Hic titulum* XLVIII. De nemore *distinguit T* 2. *Hic titulum* De nemoribus *distinguit Her.* | |
| 2. | Si quis aliena memoria reciderit *Ad.* De eo qui alienam rem cira preciderit *Mg, Mt.* | *num.* 216*Mg,Mt;* 259 *Ad.* | *caput deest Sich.* | *num.* 116 *Mg;* 154 *Ad;* 216 *Mt;* 255 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| 3. | Et si ad numerum VI per singul rest. *Ad.* De arborum numerositate *Mg, Mt.* | *num.* 217*Mg,Mt;* 260 *Ad.* | *cum cap.* 2 *conj. T* 2, *Her; pars prior cum cap.* 2 *conj. sed infra novum caput distingunt Ag, Mg,Mt, sP; caput deest Sich.* | *num.* 3 *sP, Ag;* 117 *Mg;* 155 *Ad;* 217 *Mt;* 256 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. pr.* |
| | | | *Hic titulum:* L De favis *distinguit T* 2. | |

*Tit. XXII. l.* 1. *Rubrica tituli numero XIII antescripto quasi rubrica capitis XIII tituli XIX Ep, P*1, *sP; in B rubrica anteriori* avibus moribus atque *etc. commiscetur.* *Tit. XXII] XXI Til.* capitula XI de pomariis et nemoribus atque apibus *Ch.* pomeriis *Ad, J, T*1, *Alt;* pomaribus *sP, Vl;* de pomariis et *desunt B.* nemoribus] moribus *B;* nemo *Ep;* nemoriis *P*1. capitula XI] et eorum compositionibus *Mg, Mt.* atque apibus] et apibus *Gw;* apibus et avibus *Ald;* apibus atque avibus *Jlz;* adque apibus *sP; desunt Ch.* atque — XI *desunt Ep.* cap̄, capitula] capituli *Ch;* capita *Ag;* numero *P*4. capitula numero *T*1. capitula XI *desunt Ad.* XI] VI *Vl.*

*Cap.* 1. excussis *Mg.* ‖ *cap.* 2. rem] nem *Mg.* ‖ *cap.* 3. numerositatem *Mt.*

| Tit. XXI. | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 4. | | De conpositione arborum usque ad XVIII solidos *Mg, Mt.*<br>De favis ver tremis et simile restituē *Ad.* | *num.* 218*Mg,Mt;* 261 *Ad.* | *caput deest Alt.* | *num.* 5 *Gw;* 118 *Mg;* 218 *Mt;* 257 *Ald; sine num. Jlz, L, P* 6. |
| | | | | *Hic titulum* De silvis *distinguit T* 2. | |
| 5. | | Si malum vel pirum vel cetera huius modi *Ad.*<br>De melo vel piro et cetera *Mg, Mt.* | *num.* 219*Mg,Mt;* 262 *Ad.* | *caput deest Sich; cum cap.* 4 *conj. Her.* | *num.* 4 *T* 2 *m. rec.;* 6 *Gw;* 119 *Mg;* 157 *Ad;* 219 *Mt;* 258 *Ald; sine num. Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 6. | | Si duo deminutis silvis de luco vel cet. *Ad.*<br>De diminutis silvis, si aliquis capellaverit *Mg, Mt.* | *num.* 220*Mg,Mt;* 263 *Ad.* | *caput deest Sich.* | *num.* 5 *T* 2 *m. rec.;* 120 *Mg;* 158 *Ad;* 220 *Mt;* 259 *Ald; sine num. Alt, Ch, Gw, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 7. | | Si amplius fuerit numerus vegitarum *Ad.*<br>Si post compositionem capellaverit *Mg, Mt.* | *num.* 221*Mg,Mt;* 264 *Ad.* | *cap. deest Alt, Sich; cum cap.* 6 *conj. L, P* 6; *pars prima cum cap.* 6 *conj. Mg, Mt at infra cap.* 121 *distinguitur Mg; in duo capita* 6. 7 *divisum T* 2 *m. rec.* | *num.* 6 *et* 7 *T* 2 *m. rec.;* 7 *Gw;* 121 *Mg;* 159 *Ad;* 260 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| | | | | *Hic titulum:* De apibus *distinguit Ald, Gw, Her, T* 2 *m. rec.,* | |
| 8. | | Si apes id est examen *Ad.*<br>Si aliquis suas apes in silvam alterius scierit *Mg, Mt.* | *num.* 222*Mg,Mt;* 265 *Ad.* | *caput deest Sich.* | *num.* 1 *T* 2 *m. rec.;* 122 *Mg;* 160 *Ad;* 261 *Ald; sine num. Ald, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |

*Tit. XXII. Cap.* 4. ad] a *Mg.* decem et octo *Mt.* ‖ *cap.* 5. cetero *Mt.* ‖ *cap.* 7. Si] de *Mt.* *cap.* 8. aliquas *Mt.* scierit] secutus fuerit *Mg.*

| Tit. XXII. | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 9. | | Si autem in capturam quos ad capiendos apes *Ad.*<br>Si in alterius vasculum apes intraverit *Mg, Mt.* | *num.* 223 *Mg, Mt;* 266 *Ad.* | *cum cap.* 8 *conj. L; caput deest Sich.* | *num.* 2 *Gw, T* 2 *m. rec., Her;* 123 *Mg;* 161 *Ad;* 262 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *T* 2 *m. pr.* |
| 10. | | Si autem dominum arboris vel vasculi interept. *Ad.*<br>De variis causis apium et ut nullus de alterius silva eas tollere presumat *Mg, Mt.* | *num.* 224 *Mg, Mt;* 267 *Ad.* | *cum cap.* 9 *conj. Ad, L, Mt; caput deest Sich.* | *num.* 3 *Gw, T* 2 *m. rec., Her;* 124 *Mg;* 263 *Ald; sine num. Ad, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *V.* |
| 11. | | Pari modo de avibus sententia subiacent *Ad.*<br>*deest Mg, Mt.* | *num.* 268 *Ad.* | *caput deest Alt, Sich; cum cap.* 10 *conj. Mg, Mt, [Ag, Ad].* | *num.* 4 *Gw, T* 2 *m. rec.;* 162 *Ad;* 264 *Ald; sine num. Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6. |
| | | Explicit capitula. | | | |

*Tit. XXII. Cap.* **10.** silvas *Mg.* || Explicit capitula *Ag, K, Mg, Mt, P* 4, *sP; in cett. desunt.* expliciant *P* 4; expliciunt *K.* cap̄. capitula. *In P* 3 *sequitur rubrica tituli I (infra p.* 267, *l.* 3—5*); in B, Bb, P* 1 *sequitur prologus legis (supra p.* 196 *sqq.).*

DE PORCIS CAPITULUM I.

*Haec rubrica hoc loco exstat Alt, Ch, J, T* 1 *[sine numero]. Cf. supra p.* 216 *c.* 26, *ubi linea* 27—28 *corrigendae sunt: Ch pro Bb et T* 1 *pro P* 1, 2.

porcus *J.* cap̄. capitulum] capituli *Ch.*

CAPITULA II DE SERVO FISCALINO.

*Haec rubrica hoc loco exstat Ch [sine numero].*

## *II. INDEX CODICIS K*[1].

Hoc decretum apud regem et principes eius et apud cunctum populum Christianum qui infra regnum Mervungorum consistunt.

| | INCIPIUNT CAPITULA. | *haec editio* |
|---|---|---|
| I, 1. | Ut si quis liber Baiuvarius vel quiscumque alodem suam ad ecclesiam vel quamcumque rem donare voluerit, liberam habeat potestatem. | I, 1. |
| 2. | De his qui contra legem ecclesiam fraudare voluerint. | 2. |
| 3. | De furtis ecclesiae quomodo conponantur. | 3. |
| 4. | De his qui servum ecclesiae ad fugiendum suaserint. | 4. |
| 5. | De his qui servum ecclesiae sine mortali crimine interimerint. | 5. |
| 6. | De his qui res ecclesiae igne cremaverint. | 6. |
| 7. | De his qui rei sunt et confugium fecerint ad ecclesiam. | 7. |
| 8. | De conpositione ministrorum ecclesiae, quomodo conponantur. | 8. |
| 9. | De presbiteris vel diaconibus, quomodo conponantur. | 9. |
| 10. | De solis episcopis et illorum interfectione. | 10. |
| 11. | De sanctimonialibus vel Deo dicatis. | 11. |
| 12. | De presbiteris et diaconibus, ut minime habitent cum mulieribus. | 12. |
| 13. | De colonis vel servis ecclesiae qualiter serviant. | 13. |

II. De vitiatis animalibus.

| | | |
|---|---|---|
| 1. | Si laesum recipere noluerit. | XIIII[2], 7. |
| 2. | Si oculum alterius animalis excusserit. | 8. |
| 3. | Si bovi cornum. | 9. |
| 4. | Si vaccae. | 10. |
| 5. | Si caudam amputaverit. | 11. |
| 6. | De mediocribus. | 12. |
| 7. | De deterioribus. | 13. |
| 8. | De vaccae huiusmodi laesione. | 14. |
| 9. | De iniuste usis animalibus. | 15. |
| 10. | Item ut supra, si contumaciter perpetratur. | 16. |
| 11. | Ut minime praesumat alienum. | } 17. |
| 12. | Animal occidere. | } |

1) *Hic index non concordat cum ordine capitum textus eiusdem codicis.* 2) *Hic titulus in textu codicis K deest.*

| | III. De commendatis et domorum custodia. | *haec editio* |
|---|---|---|
| 1. | De custodia. | XV[1], 1. |
| 2. | Si aurum furaverit. | 2. |
| 3. | De incendio huiusmodi. | 3. |
| 4. | De commendata et furata. | 4. |
| 5. | De tempore statuto. | 5. |
| 6. | De re in contentione posita. | 6. |
| 7. | De viduis. | 7. |
| 8. | De secundis nuptiis. | 8. |
| 9. | De divisione inter fratres. | 9. |
| 10. | De eo qui sine liberis moritur. | 10. |
| | **IV. De venditionibus.** | |
| 1. | Si res alienas vendiderit. | XVI[1], 1. |
| 2. | Si quis possessionem vendiderit. | 2. |
| 3. | Si a servo alieno conparaverit. | 3. |
| 4. | De contentione venditae rei. | 4. |
| 5. | Si ingenuum hominem vendiderit. | 5. |
| 6. | Si servum proprium. | 6. |
| 7. | Si servus de suo fuerit redemptus. | 7. |
| 8. | De commutatione. | 8. |
| 9. | De venditionis forma. | 9. |
| 10. | De arris. | 10. |
| 11. | De firmatione. | 11. |
| 12. | Item ut supra. | 12. |
| 13. | Item ut supra. | 13. |
| 14. | Simili modo. | 14. |
| 15. | Ut per cartam firmentur aut testes. | 15. |
| 16. | De pactis vel placitis. | 16. |
| | **V. De testibus adhibendis.** | |
| 1. | De testibus. | XVII[1], 1. |
| 2. | Si suum voluerit vindicare. | 2. |
| 3. | Si testem habuerit per aurem tractum. | 3. |
| 4. | Si victus fuerit. | 4. |
| 5. | Si cum uxore alterius quis concubuerit. | VIII, 1. |
| 6. | De servis qui hoc commiserint. | 2. |
| 7. | Si propter libidinem manus iniecerit. | 3. |
| 8. | Si indumenta super genucla elevaverit. | 4. |
| 9. | De discriminalibus reiectis. | 5. |
| 10. | De raptu virginum. | 6. |
| 11. | Si quis viduam rapuerit. | 7. |
| 12. | De fornicatione cum libera. | 8. |
| 13. | Si servus cum libera fornicaverit. | 9. |
| 14. | Si cum libera manu missa fornicaverit. | 10. |
| 15. | Si cum virgine quae per manum libera missa est. | 11. |
| 16. | Si cum ancilla alterius. | 12. |
| 17. | Si cum ancilla virgine. | 13. |

1) *Hic titulus in textu codicis K deest.*

Expliciunt capitula.

1) *Textus codicis in hoc capite explicit, cetera desunt.* 2) *Haec capita vel tituli in textu codicis K desunt.*

## *III. INDEX*[1] *CODICIS T2.*

| | | *haec editio* |
|---|---|---|
| I. | Si quis liber persona res suas dederit ad ecclesiam. | I, 1. |
| II. | Si quis culpabilis ad ȩcclesiam confugerit. | 7. |
| III. | De ministris ȩcclesię, quomodo conpon̄. | 8. |
| IIII. | De presbiteris vel diaconis, quomodo conpon̄. | 9. |
| V. | De episcopo quem constituit rex, quomodo conpon̄. | 10. |
| VI. | De sanctemoniale, hoc est Deo dicata, quomodo conpon̄. | 11. |
| VII. | De presbiteris et diaconis et de ecclesiae ministris, ut nullus secum habeat mulierem extraneam in domo. | 12. |
| VIII. | De colonis servis ecclesiis qualiter serviant. | 13. |
| VIIII. | De ducibus causis qui ad eum pertingunt. | II. |
| X. | Ut placita fiant per calendas. | II, 14. |
| XI. | De geneloia qui vocantur hosi droza fagana hahilinga ȩnidn. | III. |
| XII. | De liberis, quomodo conpon̄. | IV. |
| XIII. | De peregrinis transeuntis viam. | IV, 31. |
| XIIII. | De servis qui liberum vendiderit vel furaverit. | IX, 5. |
| XV. | De his qui per manum dimissi sunt liberi, quod frilaz vocant. | V. |
| XVI. | De servis, quomodo conpon̄. | VI. |
| XVII. | De uxoribus vel sponsas, quomodo conpon̄. | VIII. |
| XVIII. | De furtu. | IX. |
| XVIIII. | Ut sacramenta non cito fiant. | IX, 18. |
| XX. | De falsa suggestione. | 19. |
| XXI. | De fontis inmunditię. | X, 22. |
| XXII. | De vinditionibus. | XVI. |
| XXIII. | De eo qui arras dederit. | XVI, 10. |
| XXIIII. | De pignis. | XIII. |
| XXV. | De violentio. | XI. |
| XXVI. | De messe vel pratum. | 6. |
| XXVII. | De eo qui parentem suum occisum vindicat. | IV, 29. |
| XXVIII. | De testibus. | XVII. |
| XXVIIII. | De via publica et de semitis vicinalis. | X, 19. |
| XXX. | De nuptiis inlicitis. | VII. |
| XXXI. | De operibus in die dominico. | VII, 4. |
| XXXII. | De eo qui alienum animal occidit. | XIV, 17. |
| XXXIII. | [D]e commendatis vel commodatis. | XV, 1 sqq. |
| XXXIIII. | De viduis qui post mortem mariti permaneat. | 17. |
| XXXV. | De hereditate fratris. | 8. |

1) *Non concordat cum ordine capitum textus huius codicis.*

| | | haec editio |
|---|---|---|
| XXXVI. | De eo muliere qui sine filios et filias mortua est. | XV, 10. |
| XXXVII. | Ut nullum liberum liceat inservire sine mortali crimine. | VII, 5. |
| XXXVIII. | De pacta vel placita. | XVI, 16. |
| XXXVIIII. | De incendia domorum et minimis ędificiis. | X. |
| XL. | De vitiatis animalibus, quomodo conpon̄. | XIV. |
| XLI. | De campionibus qui ad eos pertingunt. | XVIII. |
| XLII. | De his qui propriam alodem vendunt. | XVI, 17. |
| XLIII. | De mortuis et eorum conpositione. | XIX. |
| XLIIII. | De navi alterius qui tuler. | 9. |
| XLV. | De canibus et eorum conpositione. | XX. |
| XLVI. | De accipitribus et aliis avibus. | XXI. |
| XLVII. | De pomariis et eorum conpositione. | XXII, 1. |
| | De orto. | IX, 18. |
| XLVIII. | De nemora. | XXII, 2. |
| L. | De favis. | 4. |
| LI. | De milum vel pirum. | 5. |
| LII. | De apibus. | 8. |
| LIII. | De terminis ruptis. | XII. |
| LIIII. | De conmarchanis. | XII, 4. |

# INCIPIT LEX BAIWARIORUM.

## [TITULUS I.]

### HOC DECRETUM EST APUD REGEM ET PRINCIPES EIUS ET APUD CUNCTUM POPULUM CHRISTIANUM, QUI INFRA REGNUM MERUUUNGORUM CONSISTUNT[1].

---

*Inscriptio e codd. Ag, Her, Mg, Mt, K, P2—6, Sich, Til, V, Vl; deest cett., in P3 inscriptio sequitur rubricam tituli I.* ‖ *l.* 1. i. l. Baiuariorum *Ag;* i. l. Baioariorum *Mg, Mt;* incipit textum eiusdem legis Baiuariorum *sP;* incipit liber legis Baiuuariorum *K;* incipit pactum Bawarorum *Ald;* in nomine domini incipit lex Baioriorum *Her;* lex Baiuuariorum *Til;* Leges baioariorum latae a Theoderico rege Francorum *Sich.*

*Numeri titulorum omnes desunt in omnibus codicibus exceptis Her, Til.*

*Titulus I: Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P1—6, sP, Sich, T1, 2, Til, V; capp. 1—6 (initium) Vl; capp. 2 sqq. G; capp. 1—3 (p. 271, l. 4) S; cap. 1 (p. 269, l. 3) cap. 4 (p. 272, l. 9) Em; capp. 6 sqq. W.*

*Rubrica tituli deest Mg, Mt, sP, Sich, T2; indici praeposita et prologo adiuncta (cf. p. 203, l. 29) Ag, Bb, G, (K), P1, 2, 4, V, Vl; in Her, Til fini legis Alamannorum adiuncta; in P3 ante inscriptionem in fine indicis (cf. p. 260, l. 18 et supra l. 6. 7); hoc loco cett.*

*Tit. I. inscribunt:* De rebus ecclesiae non alienandis *Sich;* De ecclesiasticis rebus, de libris legis institutionum, quae ad clerum pertinent seu ecclesiarum iure *Til.* ‖ *l.* 3. hoc *deest L, P6, Vl.* decretum est *Ag, B, G, Her, Mt, P1, 2, sP, Sich, T2 m. rec., V, Vl;* decreto *Bos, S;* decretum *cett.* aput *Alt, L.* [. . . .]m *Ep.*[2] reges *Ald, G, Gw, Jlz, P3.* principibus *Ald, Alt, Ep, L, H, J, P4, 6;* principem *Vl.* eius *deest G.* ‖ *l.* 4. et *deest P6.* aput *Ep, L, P6; deest G.* cunctum populum christianum *Ad, Ag, B, Ch, G, Gw, H, Her, K, Mt, P1—4, sP, Sich, Til, V, Vl* (cunctum *corr. e* cunctumque) *T1;* cunctum populum christianorum *Ald, Jlz;* cunctos populos christianos *Bb;* cuncto populo christiano continetur *Ep;* cunctò populo christiano *cett.* qui] que *L.* ‖ *l.* 5. Meruungorum consistunt *desunt Vl.* Meruuungorum *Alt, P1—3, V;* Meruuuingorum *Gw;* Meruungorum *Ag, Bos, H, J, K, P4;* mini *(? corr.)* Meruuingorum *Ald;* Meruuingorum *Ad, Ep, Jlz, T1;* Meruuungo *Bb;* Meruengorum *B;* Mervingorum *S;* Meruuuogorum *G;* numerum . . . quorum *L* (. . *literae erasae*); eorum quorum *P6; deest Ch;* Meruuingi dicti reges Francorum uti iam cęsares a Merovęo, qui primus Francos trans Rhenum traduxit in Romanum imperium et Galliam. Eius arx in Turingia extat proxime Hermesphorth merwespurg *glossa saec. XV T1.* consistunt *deest G;* insistunt *Bb;* consistant *L;* sunt *Ch;* consistunt, oportet ut hanc legem sequantur *Ep.*

1) *De hoc titulo et titulo II cf. P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechts' p.* 9; *G. Waitz, 'Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften'* 1869, *nr.* 8, *p.* 119 *sqq.; H. Brunner, 'Über ein verschollenes merowingisches Königsgesetz des 7. Jahrhunderts, Sitzungs-Berichte der kgl. preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1901, *p.* 932 *sq., qui titulum I et II et rubricam tituli primi ex vetere lege regum aevi Merovingici sumptam esse docuit; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 608 *sqq.* 2) *Cf. supra p.* 186, *l.* 12 *sq.*

I. [Ut si quis liber Baiuuarius vel quiscumque alodem suam ad ecclesiam vel quamcumque rem donare voluerit, liberam habeat potestatem.]

*cf. L. Alam. I, 1.*

Ut si quis liber persona[1] voluerit et dederit res suas ad ecclesiam pro redemptione animae suae, licentiam habeat de portione sua, postquam cum filiis suis partivit[2]. Nullus eum prohibeat; non rex, non dux nec ulla persona habeat potestatem prohibendi ei[3].

Et quicquid donaverit, villas terram mancipia vel aliquam pecuniam, omnia quaecumque donaverit pro redemptione animae suae, hoc per epistolam[4] confirmet

---

*L. Alam. I,* 1. Ut si quis liber res suas *vel semet ipsum* ad eclesiam *tradere* voluerit, nullus habeat licentiam *contradicere* ei non dux *non comes* nec ulla persona, *sed spontanea voluntate liceat christiano homini Deo servire et de propriis rebus suis semet ipsum redimere. Et qui voluerit hoc facere* per *cartam de rebus suis ad ecclesiam ubi dare voluerit,* firmitatem

---

*Cap. I deest G, W; initium — p.* 269, *l.* 3 *deest Em.* ‖ *l.* 1. I *deest Ald, Alt, Bos, Gw, J, Jlz, L, Mt, P*1—4, 6, *S, Sich, T*2 *m. pr.;* capitulum primum *Bb;* primum capitulum *Ad;* cap. I *Ch;* Tit. I *Her. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* Ut — potestatem] de donationibus ecclesiasticis *Her.* Ut] et *P*6. quis liber] quislibet *P*6. bacuarius *L;* baiuuarius *Til;* bauuuarius *P*6. quiscumque *L.* suam *Til;* suum *cett.* ‖ *l.* 2. quamcumque *Til,* quocumque *P*6, quacumque *cett.* ‖ *l.* 4. *Textum capitis I cum rubrica tituli I conj. Ald, Gw, Jlz.* Ut] *deest B, L, P*6, *Sich;* etsi *Bos;* et *S;* . . t *Alt.* quis] qua *Sich, T*2 *(m. rec.).* liber *deest P*2; liver *sP;* libera *Ep, Sich; m. rec. addit supra lineam* ex sua *T*1; liber baiouariorum *Mg, Mt, corr:* baioariorum *Mt.* persona *deest Bb;* homo *Ald, Gw, Jlz;* personam *sP.* voluerit] voluaerit *L; supra lineam addit:* dare *T*1. voluerit et — ecclesiam *oblitteravit T*2 *(m. rec.).* volverit et *desunt Sich.* ut et, (ut *erasum*) *L.* dederit] dedederit *Ch;* dederit se vel res suas *(cf. L. Alam.; supra l.* 10*) Ald, Gw, Jlz.* ad *deest Ald.* ecclesie *sP.* redemtione *vel* redemptione] redemptionem *Ep, L, sP;* redemptione *corr. L;* redeptione *Ald;* demptione *Mg.* ‖ *l.* 5. animae suae *desunt Ep;* suae animae *P*2. licentiam — sua *desunt Sich.* de portione sua] *desunt Ad;* cum portione sua *Ald, Gw, Jlz;* ex p. s. *Ep;* et p. s. *H, S;* et portionem suam *P*6; de portionem suam *Ag, Mg, Mt.* postquam — partivit *m. rec. T*1. posquam *P*6; posteaquam *Sich.* cum *deest P*6, *S.* suis *deest Ad, Bb, Ep, P*1. partivit] *m. rec. supra lineam L; corr:* partitus est *T*2 *(m. rec.);* partita est *Sich;* partitur *Ald, Ch, Ep, H, Gw, Jlz.* ‖ *l.* 6. nullus] . . ullus *(lit. initialis deest) Ald.* eam *L, sP, Sich;* enim *Ald.* proibeat *P*3. nec rex *S.* non dux *desunt J;* nec dux *S.* nec nulla *S, P*6; neque ulla *Mg, Mt;* neque ulla alia *Sich.* abeat *sP.* ‖ *l.* 7. ei *Ag, Alt, B, Ep, H, J, K, Mg, Mt, P*1—3, *Sich, S, T*1, 2 *m. prima, Til, V, Vl; deest L, P*6; eam *Sich;* eum *cett.*

*l.* 8. et quidquid *sP;* quicumque et quidquid *Her;* eum quicquid *Bos;* et quitquit *Ch.* villam *P*6; illa *Vl.* terra *Ald, Ep, H, J, L, Mg, S, T*2 *(m. pr.);* terras *Bb, sP;* terram vel *Her.* aliqua *Alt, H, J, L, Mg, P*6, *S, T*2 *(m. prima);* alia *Ep, sP;* aliam *Ald, Bb, Bos, Ch; deest Sich.* pecunia *Alt, Ep, H, J, L, Mg, P*6, *sP, S, T*2 *(m. prima);* peccuniam *Bb.* ‖ *l.* 9. pro *deest Bb.* redemptionem *Ald, Ep, J;* redemtione *vel* redemptione *cett.* animae suae hoc *desunt Sich.* hoc] haec *Gw;* ut *sP.* epistulam *Alt, J, P*3, *V.*

1) *Cf. Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 6. 2) *Cf. l. Visig. IV,* 5, 1. 2; *l. Burg.* 1 § 1; 24 § 5; 51 § 1; *l. Thuring.* 54; *l. Alam. I,* 1; *l. Sax.* 62. 64. — *Cf. e. g. Trad. Frising. (ed. Th. Bitterauf) nr.* 143: postquam partivi cum filio meo. — *De his institutionibus iuris, quae dicuntur 'Warterecht' et 'Freiteilsrecht', cf. J. Ficker, 'Untersuchungen zur Erbenfolge' I,* 253, 271 *sqq.; V,* 1, 164 *sqq.; S. Adler, 'Über das Erbenwartrecht' p.* 1, 29 *sqq.; idem, 'Güterrecht und Abschichtungsrecht in den ältesten bayerischen Rechtsquellen'; A. Heusler, 'Institutionen des deutschen Privatrechts' I,* 227 *sq., II,* 54 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 281 *sq.; 'Beiträge zur Geschichte des Warterechtes' in 'Festgabe für Dernburg, überreicht von der Juristenfakultät der Universität Berlin' p.* 39 *sqq.* 3) *Cf. etiam Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 6. 4) *In lege Baiwariorum adhibitur terminus baiwaricus* 'epistola', *non alamannicus* 'carta', *cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 458, *n.* 19.

propria manu sua[1] ipse et testes adhibeat VI vel amplius[2], si voluerit, inponant manus suas in epistula et nomina eorum notent ibi, quem ipse rogaverit. Et tunc ipsam epistulam ponat super altare[3] et sic tradat ipsam pecuniam coram sacerdote qui ibi deservit[4].

Et post haec nullam habeat potestatem exinde nec ipse nec posteri eius, nisi defensor[5] ecclesiae ipsius per beneficium prȩstare voluerit ei; sed apud episcopum defendantur res ecclesiae, quicquid a Christianis ad aecclesiam Dei datum fuerit*.

*) *In T* 1 *manus s. XV addit:* Solidum pro libra credo usurpari pfündt in bauaria Coe.

---

*faciat* et testes sex vel *septem* adhibeat, et nomina eorum *ipsa carta contineat* et coram sacerdote qui *ad illam ecclesiam* deservit, super altare ponat *et proprietas de rebus ipsis ad illam ecclesiam in perpetuum permaneat.*

---

*Cap. I.* ‖ *l.* 1. et propria *P* 6, *Vl.* sua *m. rec. in margine Ch; deest Ad, Mt.* ipse *deest Sich.* adibeat *P* 4. sex *deest Alt;* III *Her;* VII *Ald.* amplius. Si *Bb, Bos, Ch, L, T* 1. si voluerint amplius *Gw;* si voluerit amplius *Ald, Jlz;* si voluerit — in epistula *desunt Sich.* voluerit *Ag, Bos, Her, J, Mg, P* 1, 2, 4, 5, *T* 2 *(m. rec.) Til;* voluaerit *L;* voluerint *cett.* inponat *Mt, sP, Til, Vl;* inponet *P* 1; inponit *K;* et inponant *Gw, Jlz, P* 5. manum *B.* ‖ *l.* 2. suas *deest Mg, Mt; in margine Alt;* suam *B.* epistula *P* 3, *V*; epistua *J;* epistulam *Alt;* epistolam *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, H, Jlz, T;* epistola *cett.* nomina] omnia *corr.* onnia *J;* omnia *Ag.* notent *(*n *deletum) T* 2, *(*n *erasum) J;* notentur *Ad, B, Til; deest Bb;* notet *Ald, Gw, Jlz;* ponantur *Sich.* hibi *L;* in epistola *Sich.* quos *Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, J, L, Mg, Mt, P* 5, *T* 1, *Til;* quorum *P* 4. quem ipse rogaverit *desunt Sich.* rogavit *K, P* 6; rogaverunt *Vl.* Et *deest Sich.* ipsam] per ipsam *Her, P* 3, 6. ‖ *l.* 3. epistulam *V;* epistola *P* 3; epistolam *cett.* ponant *L, P* 5; superponat *Ald.* altarem *sP.* ipsam pecuniam tradat *Ch.* ipsam pecuniam *desunt Ep, Her, Sich, Til.* peccuniam *Bb.* pecuniam vel rem *supra lineam add. T* 2 *m. recentior.* coram sacerdote *desunt Ep.* sacerdotes *sP;* sacerdotem *Mg.* ibi deservit *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, T* 1, 2 *(m. rec.);* hibi deservit *S;* ibidem servivit *Her;* hibidem serviunt *sP;* ibidem servit *cett.* servit *hac voce incipit fragm. Em.*

*l.* 4. Et] nec *Sich.* haec] hoc *Ch;* hac *Sich.* nullum *deest Sich.* potestatem habeat *B, Bb, Jlz.* exinde *deest Bb, Em, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 2 *(m. pr.); supra lineam m. rec. add. T* 1; et inde *Her;* quicquam auferre *addunt Sich, Til.* nec ipse] ex ipsa *H;* ex ipse *T* 2 *(m. prima); desunt Her, Sich.* posterius, *corr.* posteri eius *L;* posteris eius *sP.* ‖ *l.* 5. nisi] nec *Alt.* defendor *Bb;* defensor et pastor *Bos, Ch.* ecclesiam *L;* eclesiae *Alt, Ep;* aeoclesiae *J.* ipsius] illius *P* 3, *Til; deest Sich.* per beneficium *Ald, B, Gw, Jlz, Her, Mg, Mt, P* 1—4, *sP, Sich, Til, V, Vl;* pro beneficium *Ag;* per beneficium hoc illi *Sich;* beneficium *cett.* p̄rare *Ald, Jlz.* voluerit praestare ei *Mg, Mt;* voluerit ei praestare *P* 5; si voluerit *Ad.* aput episcopum *Ald, sP;* ab episcopo *B, Gw, Jlz;* episcopo *Ald;* apud episcopos *P* 3. *l.* 6. defendatur *Ag, Ep, K, L, P* 2, 4, 6, *sP, Vl;* defendat *Mg, Mt; deest Ald.* ecclesiae res defendantur *Ad.* ecclesiae, aeclesiae, aecclesiae] ecclesia *L.* quiquid *J;* et quicquid *Sich;* quidquic *sP;* quicquid *cett.* ad eclesiam Dei a christianis *Ep.* apud christianos *Bb, Ch, H, T* 1 *(m. recent.) T* 2 *(m. prima); supra lineam add:* vel a christianis *T* 1; apud christinis *P* 6; apud christianis *Mg, T* 1 *(m. prima), T* 2 *(m. rec.),* apud christianus *J, L;* christianus *Mt.* ecclesiae *Alt, P* 6. Dei *supra lineam Mg; deest Ad, Sich, Til;* di *S.* datus *Ag.*

1) *Cf. H. Brunner, 'Zur Rechtsgeschichte der römischen und germanischen Urkunde', p.* 253. 2) *Cf. infra c. XVI,* 16; *Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 2. 3) *Cf. l. Ribuar. LIX,* 5: cartam suam super altario positam. 4) *Cf. H. Brunner, l. eodem, p.* 288—302; *O. Redlich, 'Geschäftsurkunde und Beweisurkunde' in 'Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung', Erg.-B. VI, p.* 2 *sqq.* 5) 'Defensor ecclesiae' *munus clericale, cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.*

## II. [De his qui contra legem ecclesiam fraudare voluerint].

*cf. L. Alam. I, 2.* Si quis aliqua persona contra res ecclesiae iniuste agere voluerit vel de rebus ecclesiae abstrahere voluerit sive ille qui dedit vel de heredibus eius aut qualiscumque homo praesumpserit, inprimis incurrat Dei iudicium et offensionem sanctae ecclesiae[1], et iudici terreno persolvat auri uncias III* et illas res ecclesiae reddat et alias similes addat[1] rege coegente vel principe qui in illa regione iudex est.

## III. [De furtis ecclesiae, quomodo conponantur[2].]

*cf. L. Alam. VI.* Si quis res ecclesiae furaverit et exinde probatus fuerit, unamquamque rem niungeldo[3] solvat,

*) IIII *Ald, Gw, Jlz.*

---

*L. Alam. I,* 2. *Et* si aliqua persona aut ipse qui dedit vel *aliquis* de heredibus eius *postea ipsas* res *de illa* ecclesia abstrahere voluerit, *vel aliquis* homo aut qualiscumque *persona hoc* praesumpserit *facere,* incurrat Dei iudicium et *excommunicationem* sanctae ecclesiae *et effectum quod inchoavit, non obteneat et multa illa quae carta contenit,* persolvat et res illas *ex integro* reddat et *fredum in publico solvat, sicut lex habet.*

*L. Alam. VI.* Si quis res ecclesiae furaverit et *convictus* fuerit, *ut solvatur,* unam-

---

*Cap. II. deest W; initium capitis usque (l. 5) deest G.* ‖ *l.* 1. II. *deest Alt, Em, L, P* 4, 6, *Sich, T* 2 *m. prima;* caput II (caput *m. rec.*) *J;* Tit. II *Her.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* iis *Her.* comtra *P* 6. ecclesiae *P* 6; ecclesia *L.* voluerit *P* 6. ‖ *l.* 2. quis *deest Ad, Ald, Gw, Jlz, P* 4, *Sich, Vl; erasum P* 1; quid *Bb;* qua *Ch, Em, P* 4, *T* 1; quc *Em.* aliqua *deest Bos, Ch, T* 1; *erasum Em.* contra ecclesiae res *Ad.* aeclesiae *J.* voluerit *deletum Bb;* revoluerit *L;* voluerit ei *Ald;* volueri[.]t *erasum Em.* vel — abstrahere voluerit *desunt B.* de rebus ecclesiae *desunt Sich.* res *P.* ‖ *l.* 3. aecclesiae *J.* abstraere *sP;* abstrare *Bb;* aliquid abstrahere *Bos, Ch, Em, T* 1; abstrahere aliquid *Sich;* ali[-]uid abstrahere *Em.* voluerit *deest Bos, Ch, T* 1; *erasum Em;* conaverit *K;* voluaerit *L;* conaverit voluerit *Her.* sive in illa qui debet *L, S;* vel sive quis dedit *Bos.* vel de heredes *S;* vel de herebus *sP;* vel heredes *Ag, H, L, T* 2; vel quis de heredibus *Bb, Em, P* 6, *T* 1; vel aliquis de heredibus *Ald, Gw, Jlz;* sive aliquis ex heredibus *Sich;* vel quislibet de heredibus *Ad;* sive quis de heredibus *Ch;* vel sive quis de heredibus *Bos;* vel quis ad heredibus *Mg, Mt.* at, *corr. m. prima:* aut *P* 1. aut — homo *desunt Sich.* homo] hoc *L.* praesumpserit facere *L.* ‖ *l.* 4. incurrat in . . *Alt, B, Bos, Ch, Em, Ep, H, J, L, P* 6, *T.* Dei iudicio] iram Dei *Sich;* iudicio *Alt, Ep, J, L, P* 6, *S;* iudicio, *corr:* iudicium *H.* offensiones *L;* offensione *Ep, S.* sanctae] acte *L; deest Ad.* et *deest Ad.* et iudici — ecclesiae *desunt Her.* iudice *P* 1; in iudice *L.* terreno] termini illius *Sich.* ‖ *l.* 5. auro *P* 6; aurum *sP.* uncias] minas *Sich.* res illas *Mg;* illa res *Ag, Ep;* res illius *sP.* ecclesiae] *hac voce incipit G.* reddat] tradat *Vl.* et — addat *desunt Mg, Mt.* alias similes *Ag, Ald, B, Bos, G, Gw, H, Her, Jlz, K, P* 1—5, *Sich, T* 2, *V, Vl;* alia similes *P* 2, 3, *sP;* alias similia *P* 6; alias simili *S;* alia similia *cett.* addat] . . . . ad *L;* neddat *Sich.* rege coegente *Ag, P* 1, 3, 5, 6, *sP, S, V;* coegente rege *Ep;* regem quegentes (s *erasum*) *L;* rege cogente *cett.* ‖ *l.* 6. principe] pristipes (s *finale erasum*) *L.* in *deest P* 6.

*Cap. III. deest Sich, W; in duo capita* III *et* IIII *divisum P* 1. ‖ *l.* 7. III *deest Alt, Em, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. III *Her.* *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* aecclesiae *L.* conponuntur *P* 6. ‖ *l.* 8. res *supra lineam Ad.* ecclesiae res *Jlz.* furatur *Ald, Jlz, Gw;* furatus fuerit *G;* furaverit *corr:* furatus fuerit *T.* inde *Ag, sP.* provatus *sP.* fuaerit *L.* unamquamque *Ald, Gw, Jlz;* de qualicumque *Ad, B, Bb, Ch, G, Mg, Mt, P* 2, 3, 6, *sP, Til* (de *m. rec. supra lineam P* 2); de qualecumque *corr:* de qualicumque *T* 1; qualemcumque *K;* de quacumque *Vl;* de qualecumque *cett.* rem *Ald, Ep, Gw, H, J, Jlz, Mg, Mt, P* 4, *S.* niungildo *Ep, S;* niumgeldo *L;* nungeldo *Ag;* nugeldo *P* 2; VIIII geldos *P* 6; niungeldo, *m. rec. corr:* niungeldum *T* 2; niungeldum *G;* niungelido *Ald;* niungello *Vl;* novengeldo *Til;* uuinigildo *sP;* unigeldos *Mt;* unigelldos *corr:* unigeldos *Mt.*

---

1) *Cf. E. Loening, 'Der Vertragsbruch im deutschen Rechte', p.* 592 *sqq.; Traditiones Frisingenses ed. Th. Bitterauf p. XXXIX.* 2) *Hic tractantur furta rerum ecclesiasticarum, infra in c. IX,* 2 *furta in ecclesiis commissa et eorum poenae.* 3) *Cf. glossarium s. h. v.*

id est novem capita restituat[1]. Et si negare voluerit[2], secundum qualitatem pecuniae iuret[3] in altare[3] de qua ecclesia furaverit.

[4]De una saiga[5] solus iuret. De duabus saigis vel III* et usque ad tremissem cum uno sacramentale iuret; deinde usque ad IIII** tremisses cum III*** sacramentalibus iuret. Et si ampliorem pecuniam furaverit aut caballum aut bovem aut

*) IIII *B.*

**) tres *P* 2, 4, *sP.*

***) *glossa s. XVI add.:* scilicet viris *T* 1.

---

quamque rem *quam furavit,* ***tres*** novigildos solvat, *aut servum aut ancillam aut bovem aut caballum aut qualecumque animal vel ceteras res, quae ad ecclesiam pertinent. Si post furtum inventus fuerit, ita solvat, ut superius scriptum est.* Si *autem* negare voluerit, secundum qualitatem pecuniae *ita* iuret *cum suis sacramentalibus in ipso altare cui res furtivas abstulit, coram sacerdote vel ministro eius, quem pastor ecclesiae iusserit audire sacramentum.*

---

*Cap. III.* ‖ *l.* **1.** id est — restituat] *desunt J.* novem] VIIII^es^ *Ald; hic explicit p.* 1 *fragm. Em. (duo lineae, quae continuerant* capita — iuret *(l.* 1*) sunt decisae).* nagare *J.* vo[. . . .]rit *Ep.* qualietatem *sP.* iuret pecuniae *Jlz.* ‖ *l.* **2.** in altare — solus iuret] *desunt L, P* 6; de una saica solus iuret in altare (*corr:* altari) de qua ecclesia furaverat *Bb.* altari *Ald, B* 2, *Gw, Jlz, Mt, P* 1, 3, *T* 2, *Til;* altare *corr:* altari *Bb, T* 1. qua] quo *Ep.* furaverit ecclesia *Alt.* eclesia *Ep;* ecclesiae *Mg, P* 2. furavit *P* 4, *sP*; furatus fuerit *G, T* 2 *(m. rec.);* furtum fecisse accusatus est *Ald, Gw, Jlz.* *l.* **3.** De] si *Alt.* saiga *Ag, Bos, G, Her, Mg, Mt, P* 1—5, *T* 2 *(m. recentior), Til, V, Vl;* saicca *H;* saiia *sP;* saiča *Ald;* siliqua *in margine Her;* saica *cett.* [. . .]s *Ep.* duas *Alt, Em, Ep, H, J, L, P, S, T* 2 *(m. prima);* duas *corr:* duabus *T* 1; duobus *Ch, Her, P* 3, 4, *Vl.* saigis] *deest Ch, sP;* saicas *Alt, Em, Ep, J, P* 6; saiccas *H;* saicis *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Gw, Jlz, T* 2 *(m. prima);* saicas *corr:* saicis *T* 1; sagis *Mt.* tres *vel* III] tribus *Ad, Ag, Bos, Ald, Gw, Jlz, T* 2 *(m. rec.);* IIII *B;* III, *m. rec. supra lineam:* tribus *T* 1. et *deest Ch, Em, T* 1. ad *deest Ald, Bb, Gw, Jlz.* tremisse *Ep, H, L, Mt, P* 6, *T* 2 *m. prima;* III tremisse *Bb;* tremise *J, Jlz (m. recentior);* trimisse *corr:* trimissem *S;* trimises *Alt;* tramisse *sP;* tremesse *Mg;* tremissam *corr:* tremissem *P* 2. ‖ *l.* **4.** cum uno — quatuor tremisses] *desunt Mg, Mt.* cum una *L;* cum eo *Ag;* commune *Her.* sagramentale *sP;* sacramenli *Ad;* sacramentali *Ald, Bb, Ch, Gw, Jlz, P* 1, *T* 1 *(corr.), Til;* sacarmentale *Her.* deinde — c. III s. iuret *desunt Ad.* [. . .]de *Ep.* ad *deest Ag.* usque *deest Her.* tremises *J;* tramissos *sP;* tramisse, *corr.* tramisses *L;* tremis[. . .] *Em.* cum uno tribus *P* 2. III *vel* tribus] tres *Ep, J, P* 6, *sP.* sacramentales *Ag, Em, Ep, H, J, L, Mg, P* 6, *T* 1 *(m. prima) T* 2 *(m. prima);* sagramentales *sP* ‖ *l.* **5.** iuret *deest Alt.* amplius *P* 2, *Vl;* de ampliore *Ald, Gw, Jlz.* pecunia *Ald, Gw, Jlz;* peccuniam *P* 4; pecuniae *P* 6. [pecuniam fur]averit *Ep.* furavit *P* 4; furatus erit *(corr.) T* 1; furatus fuerit *G, T* 2 *(m. rec.);* ***accusatur*** hoc est *Ald, Gw, Jlz.* aut *deest Ald, Gw;* ut *sP.* cavallum *B, Em, J, Mt, S;* cavellum, *corr:* cavallum *Mg;* cavallum, *corr:* caballum *T* 1; de caballo *Ald, Gw, Jlz.* aut *hac voce explicit fragm. S.* bovum *Mt;* de bove *Ald, Gw, Jlz.*

1) *Eadem compositio ac ceterorum furtorum; cf. infra cap. IX,* 1. 2) *Cf. Decreta Aschheimensia (infra nr. II) c.* 4. — *K. A. Rogge, 'Über das Gerichtswesen der Germanen', p.* 174. 175; *H. Brunner, 'DRG.' II*¹, *p.* 429 *sq.* 3) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*¹, *p.* 387; *infra c. IX,* 2. 4) *Cf. infra IX,* 2 *et l. Alam. VI,* 1 *(codd. B)* 3; *LXXXVI. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 441. 5) *Cf. Th. v. Inama-Sternegg, 'Deutsche Wirtschafts-Geschichte' I*², *p.* 250 *sqq,* 625 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 317; *P. Vinogradoff, 'Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, germanistische Abtheilung' XXIII, p.* 127. — 1 *sol.* = 3 *tremisses (arg. l. Baiw. IX,* 2*)* = 12 *saigae* = 36 *denar. (arg. l. Baiw. I,* 3*); A. Soetbeer, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' II, p.* 356 *sqq.; Edward Schroeder, 'Zeitschrift für Numismatik' XXIV (*1904*), p.* 339 *sqq.; A. Luschin v. Ebengreuth in J. Hoops 'Reallexicon der germanischen Altertumskunde' III, p.* 274 *sq.*

vaccam vel quicquid plus valet quam quattuor tremisses, et negare voluerit, tunc cum VI sacramentales iuret, et ipse sit septimus, in altare coram populo et presbitero.

Si autem de ministerio ecclesię aliquid furaverit[1], id est calicem aut patenam vel pallam, aut qualemcumque rem de infra ecclesia furaverit et probatus fuerit, triniungeldo[2] solvat, hoc est ter novem restituat[3]. Et si negare voluerit, secundum qualitatem pecuniae[4] iuret cum XII sacramentalibus in ipso altare.

IIII. [De his qui servum ecclesiae ad fugiendum suaserint[5]].

*L. Visig. VII, 3, 1; L. Alam. VII, 2.* ⸢⸢Si quis servum ecclesiae vel ancillam ad fugiendum suaserit et eos foras ter-

---

*Cap. III.* || *l.* **1.** de vacca *Ald, Gw, Jlz.* vel] aut *Mg, Mt.* quidquid, quitquit, quicquit, quidquic. plus *deest Ch.* quam] de *Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, L, T* 1; de *corr:* quam *Vl; deest sP;* per *Alt.* quatuor, IIII^or^, IIII] illę *Vl.* [quatuor tremis]ses *Ep.* tremissis *Bb, Bos, Ch;* tremisses *corr:* tremissis *T* 1; trimises *Alt;* tremisse *sP;* tremissi *Mg, Mt.* et si negare *Bos, Ch, Em, Ep, Mg, Mt, P* 1—3, *T* 1, *Til, Vl;* et negare *cett.* voluerit *corr. P* 3. || *l.* **2.** sex, VI] VII *sP;* septem *P* 2; III *Her.* sacramentales *Ag, Ep, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *S, T* 2 *(m. rec.);* sacramentales *corr:* vel sacramentalibus *T* 1; sagramentalibus *sP;* sacramentalibus *cett.* et .... ipse *L.* ip[......] altare *Ep.* sit *deest P* 2; erit *Her.* septimus sit *Jlz.* semptimus *J, Mg;* VIImus *Bb, H, P* 4, *T* 2; IIII *Ald (cf. supra p.* 185, *l.* 31 *sqq.).* altari *Ald, Bb (m. recentior), Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 1, 3, *T* 2 *(m. rec), Til, corr. T* 1. coram populo] coram sacerdote et populo *T* 2 *(m. recentior).* || *l.* **3.** et presbitero *desunt Bb, Ep, H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).*

*l.* **4.** *Hic incipit cap.* IIII *P* 1. minesterio *corr:* ministerio *B;* misterio *Ald.* aeclesiae *J, sP.* aliquit *sP.* furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus fuerit *G, P* 2, *T* 1 *(m. rec.),* 2 *(m. rec.);* defuraverit *Mg, Mt.* calice *sP.* aut] vel *Jlz, sP.* || *l.* **5.** patana *sP;* pattinam *Mt.* vel pallam] *desunt Alt;* aut pallam *B, Ch, G, P* 4. aut] ut *sP.* qualecumque *Ald, Ag, Ep, J, L, Mg, P* 3, 6, *sP, S;* qualem cum *Alt;* qua[..]cumque *Em;* qualemcumque *cett.* re *J, L, P* 6, *S;* rem, quam *T* 2 *(m. rec.).* de *deest Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, Jlz.* infra *deest Ag.* ecclesiam *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, G, Jlz, K, P* 2, *sP, Til. Vl;* ecclesiae *Ag, P* 4, *sP, Her;* aecclesia *P* 2. furatur *Ald, Gw, Jlz;* furatus erit *T* 1 *(m. rec.);* furatus fuerit *G, P* 2, *T* 2 *(m. rec.).* et probatus fuerit *desunt Ag;* et prabatus f. *J;* et p. fuaerit *L.* *l.* **6.** triuniungeldo *Ald, Bb, Gw, H, T* 2; triniungeldo *Ad, Ch, T* 1; triniunigeldos *Mg, Mt;* triniuungeldo *Em;* triuniungeldo *Ald, Bb, Gw, H, J, T* 2; triumniūgeldo *L;* triuniumgelde *P* 6; triuniumgeldo *Bos;* triumniungeldum *Vl;* triu nungeldo *Alt;* driuniungeldo *B;* thrinniungeldum *Ag;* thrimniungeldum *K, P* 2, 3, *Til, V;* trim niungeldum *P* 4; trhimniungeldum *P* 5; thimniungeldum *P* 1; thriungeldum *G;* triungeldo *Jlz;* tribus niungildis *Ep;* trinnium widregild *sP;* litrim niungeldum *Her.* solvat *deest Bb;* solvat et *P* 2. hoc est — restituat *desunt Ad, Mg, Mt.* est *deest Ald.* nove *Ep, J, P* 6. restituat] solvat *(del.)* restituat *B;* solvat *P* 2; *m. rec. add.* preciis dignis *T* 1. nega[..] *Em.* voluaerit *L.* || *l.* **7.** secundum] vel *B.* XII] VII *sP, Ald.* sacramentales *Alt, Ep, H, L, P* 6, *S, T* 1, 2 *(m. prima); in T* 1 *glossa add:* scilicet vires vel sacramentalibus; sacramentalibus iuret *Ald, Gw;* sagramentalibus iuret *sP;* sacramentalibus *cett.* ipso *deest Bos, Ch.* altare *corr:* altari *T* 1; alta[...] *Em;* altari *Ald, Ch, Gw, Jlz, Mt, P* 1, *Til.*

*Cap. IIII. deest W.* || *l.* **8.** IIII *deest Alt, Em, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. IIII *Her;* V *P* 1. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *T* 1 *(m. recentior), Til.* De — suaserint] de ecclesiae ad fuga suasserit *P* 6; de plagiatiis ecclesie *in marg. m. rec. T* 1. iis |*Her.* ad] ab *Til.* fugium, *corr:* fugiendum *L.* || *l.* **9.** servus *sP;* servo *Vl;* ancilla *sP.* vel] aut *Ep.* ad fugam impulerit *Sich.* ad fug| *hic explicit fragm. Em. I.* fugendum *Bb, Ch.* suaderit *Bb;* suaserunt *Ad, sP.* eas *Ad, sP.* fores *Ad;* extra *Ch;* extra foras *Bos.*

1) *Cf. W. H. Wasserschleben, 'Bussordnungen', p.* 283. 415. 475. 514. 590. 2) *Cf. Glossarium s. h. v.* 3) *Cf. infra c. IX,* 2. 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 387; *infra c. IX,* 2. 5) *Cf. infra c. XIII,* 9, *in quo de eodem delicto contra servos non ecclesiasticos commisso tractatur. — E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 612.

minum duxerit⌝⌝ et exinde probatus fuerit, revocet eum celeriter et cum XV* solidis[1] conponat auro adpreciatis pro qua re praesumpsit hoc facere. ⌜Et[1] dum illum revocat, alium mittat in loco pro pignus, donec illum reddat, quem in fuga duxit.⌝ ⌜Et si non poterit invenire illum, tunc alium donet similem illi⌝ et XV sol.** conponat. Ita et de ancilla secundum quod valet, similiter[2] faciat.

V. [De his qui servum ecclesiae sine mortali crimine interemerint].

Si quis servum ecclesiae sine mortali culpa occiderit, per presumptionem duos[3] si- *L. Alam. VII, 1.*

*) XII sol. *Ald, Bb, Gw, Her, Jlz, L, P* 3, 6.

**) XII sol. *Ag, Ep, L, Her;* XV vel XII *B, Gw, T* 1.

---

*L. Visig. VII,* 3. 1. ⌜*Quicumque ingenuus mancipium usurpavit alienum, eiusdem meriti mancipium alterum cum eo conpellatur domino reformare*⌝ . . . . ⌜*Quod si usurpatum mancipium prestum non fuerit, dominus servi eiusdem meriti mancipium illi domino det qui mancipium amisit,* donec *qui ablatus est restituatur*⌝; *et sic ille qui pro eo datus fuerat serviturus domino reformetur.*

*L. Alam. VII,* 1. Si quis servum ecclesiae occiderit, *in triplum conponat; sicut solent servi regis, ita solvatur, id est XLV sol.* 2. *Et* ⌜⌜*si eum rapuerit contra legem et vendiderit extra provintiam*⌝⌝, *tripliciter eum* conponat.

---

*Cap. IIII.* || *l.* 1. exinde *deest Bos, Sich;* inde *Ch, P* 4, *Vl.* provatus *sP;* probatum *Sich.* celeriter revocet eum *Ad.* eos *Sich.* caeleriter *Mt, P* 1; velociter *Ald, Gw, Jlz.* et *deest Mg, Mt.* cum *deest Ch, Mg, Mt.* || *l.* 2. sol. *vel* solidis] solidos *J, sP, T* 1. conponat, conp̄] componet *Alt.* auro — facere *desunt Sich.* adpretiatus *vel* appreciatus *Ag, Her, K, Mt, sP, P* 1—5, *V, Vl;* adpreciatos *Ad, Alt, Ep, G, J, P* 6, *S, T* 1, 2 *(m. prima), Til, corr:* adpretiatus *H;* ad pretiatos *Bos;* apretiatus *P* 2; adpretiatum *P* 1; depretiatus *corr.* adpretiatus *Mg;* adpraeciatur *L;* adpreciatis *cett.* pro qua re] propinquare *P* 6; pro qua rem *Her, Mg, Mt, P* 3, 4, *V.* praesumpserit *Ep, L, Til;* praesumserit *P* 3; hoc praesumpserit *Gw;* praesumpsit *cett.* Et dum reco (reco *deletum*) *Ald.* || *l.* 3. ille *P* 2; illos *Sich.* alias *Sich.* mittat *corr. T* 1; ponat *Bb;* restituat *Bos, Ch.* in locum *Ag, Bos, Ch, Her, Mg, Mt, P* 4, *sP;* in locum eius *B;* in loco eius *Ald, Gw, Jlz;* loco *Sich.* pro pignore *Ad, Ald, B, Ch, G, Gw, Jlz, P* 4, *S, T (m. recentiores), Til, Vl;* pro pignores *Mt;* pignoris *Sich;* propinquis *L.* illam *sP;* illos *Sich.* reddit *Ag.* quem — duxit] quibus fugam persuaserit *Sich.* fugam *Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, Her, K, Jlz, Mt, T* 1, 2 *(m. rec.), Vl;* fuga *cett.* || *l.* 4. duxi *Her;* dixit *L.* poterit *Ad, Bos, Ch, J, Her, L, P* 1, 3, *S, T, Til, V, Vl;* potuerint *sP;* potest *Alt;* potuerit *cett.* illum invenire *P* 1, 3, *Til;* inveniri *Alt;* invenire illos *Sich.* tunc] ter *L.* alios *Sich.* donet] donec *Ad, P* 6; ponet *H.* simile *sP;* similes *Sich.* illi] illum *sP;* illis *Sich;* sibi *Jlz.* et *deest Ad.* VX *Ad;* V *Jlz, P* 3; XV vel XII sol. conp. *m. rec. in margine Gw.* sol, solidos] solidis *Ald, B, Bb, Ch, Jlz.* || *l.* 5. conponat] conpleat *P* 2. Ita — faciat] *desunt Sich;* Ancillam ecclesie in duplum conponat *Ald, Jlz.* et *deest P* 4. de *deest H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* pro *Ep.* ancillam *sP.* similiter *deest B, Bos, Ch.* faciat] restituat *Bb.*

*Cap. V. deest Em, Sich, W.* || *l.* 6. V.] *deest Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. V *Her;* VI *P* 1. *Rubrica exstat in L, Her, P* 6, *T* 1 *(m. recentior), Til.* de servo ecclesiae occiso *in marg. T* 1 *(m. rec.).* iis *Her.* criminum *P* 6. interimentur *L, P* 6; interimunt *Her.* || *l.* 7. Si] . . i *Ald, Alt.* eclesie *Ep.* mortale *L, sP.* culpam *L;* crimine *Gw.* hocciderit *sP, P* 3. propter *Her.* praesumtione *Ep, P* 3, *corr:* presumtionem *H.* duo *Ag, Alt;* duvos *Ald;* duas *J.*

1) *Cf. H. Brunner, 'SB. der königl. preuss. Akademie der Wissenschaften'* 1901, *p.* 945; *S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI,* 433. 2) *Cf. infra c. IV,* 30: de feminis . . . . omnia dupliciter conponantur; *cf. etiam supra l.* 37. 3) *Cf. L. Alam. VII:* in triplum conponat. — *H. Brunner, 'DRG.' I*², 376, *n.* 53.

**miles restituat pro illo quem occidit. Et si negare voluerit, cum XII sacramentalibus iuret in altare in illa ecclesia cuius servum occidit.**

**VI.** [De his qui res ecclesiae igne cremaverint[1]].

**Si quis res ecclesiae igne cremaverit per invidiam more furtivo in nocte et inventus fuerit: si servus est, tollatur manus eius et oculi eius, ut amplius non valeat facere malum; dominus vero eius omnia similia restituat, quicquid in illo incendio arserit.**

**Et si liber homo hoc presumpserit facere et res ecclesiae igne cremaverit et probatus fuerit, conponat hoc secundum legem[2]: id est imprimis donet XL sold* auro adpretiatos propter praesumptionem, quia talia ausus fuerat facere.**

*) LX sol. *G, L, P* 3, 6, *Til;* sol. LX *P* 2; XL vel LX sol. *B, Her, K, Mg, P* 1, 4, (XL vel *erasa*) *V;* XL vel XL (!) sol. *Mt;* LX vel XL sol. *Gw.*

*Cap. V.* ‖ *l.* **1.** similes *deest Bos;* similis *sP;* consimiles *Mg, Mt;* similiter *Ag.* restituas *sP.* hoccidit *P* 3; occisit *Mg, Mt;* occiderat *Bos, Ch;* ocidit *Ald;* occiderit *Alt, Her.* voluaerit, *corr:* voluerit *L.* XV *Ald (cf. supra p.* 185, *l.* 31*):* XII *corr:* XIIcim scilicet viris *T* 1 *m. rec.* sagramentalibus *sP;* sacramentales *Alt, Bb, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* sacramentalibus *cett.* ‖ *l.* **2.** in altare iuret *B.* in ecclesia in illo altare *Alt.* in in altari *Mt.* altari *Ch, Bos, Jlz, Mt, T (m. recentiores) Til;* altarim *Ald.* in illa] illius *Vl,* in cuius *Ad;* illa *Ald.* in illa ecclesia] in ecclesia illa *Jlz;* ecclesiae *P* 6, *sP;* aecclesiae *J;* ecclę̄a *H.* cuius *deest Ad;* cui *Bb, J, L, P* 6, *Sich;* cui *corr:* cuius *H (m. recentior), T* 2 *(m. recentior).* servo *Ald (m. prima), J, L, P* 6, *T* 2; servus *Ag, P* 5; servo *corr:* servum *H.* hoccidit *P* 3, occisit *Mg;* occidisse accusatur *Jlz.*

*Cap. VI. deest Em, Sich; initium capitis deest W.* ‖ *l.* **3.** VI.] *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), W;* V *Ald;* Tit. VI *Her;* VII *P* 1. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *T* 1 *(m. recentior), Til.* De incendiatio ecclesie *T* 1 *(m. rec. in margine).* iis *Her.* igne] inig *corr:* inigne *L.* cremaverit *L, P* 6. *l.* **4.** Si] . . i *Alt.* quas *Ald.* ecclesiae res *Ad.* aecclesiae *J.* in igne *L.* cremavit *Ald.* per] pro *P* 6, *sP;* propter *Ald, Jlz.* invidia *sP.* more] *hac voce incipit W;* morte *P* 6, *sP;* mortem *L.* furtivo] fortuito *Ald.* in nocte] de nocte *G.* et inventus] *hic explicit fragm. Vl.* ‖ *l.* **5.** si servus est] *desunt Bos, Ch, Ep, H, T* 2 *(m. prima), W;* servus est *L.* tollat, *corr:* tollatur *H;* tollator, *corr:* tollatur *P* 3; tollantur *Ch, Her, T* 1. manum *Alt.* oculus *T* 2 *(m. prima);* oculos *Alt, Bb, H, J, L, P* 6. et amplius non *Ep, H, J, L, sP, P* 2, 6, *T* 2, *W;* ne amplius *G;* ut amplius non *cett.* valeat] videat *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, L, T* 1; videt *P* 6; videtur *H, J, T* 2 *(m. prima), W;* videatur *Ep.* malum] hoc malum *Ald, Jlz.* vero] *deest L;* autem *Ch.* ei *Ep.* similia omnia *Ald.* similia *deest Ad.* restituat] reddat *Ag, Mg, Mt, sP.*

*l.* **8.** si] sic *Ag;* si vero *Jlz.* liver *sP.* homo] *deest Bb;* homo fuerit et *P* 2. hoc] *deest B;* hoc ipsum *Mg, Mt.* praesumpserit hoc *Bb;* hoc praesumpsit *P* 4; hoc praesumperit hoc *Ch.* et — cremaverit] *desunt Ald, Jlz.* et *Ag, Bos, G, Her, K, Mg, Mt, sP, P* 1—5, *Til, V;* quod *cett.* eclesie *Ep.* igne] *deest sP;* in igne *L.* concremaverit *P* 4. et probatus fuerit *desunt Mg, Mt;* et exinde p. f. *L;* et provatus f. *sP.* ‖ *l.* **9.** lege *sP;* legem *in margine eadem manus Bb.* primis *Ad.* donet *deest K;* donat *Ag, Gw, H, Her, P* 1, 3, *sP, V.* solidos *deest Ad.* ‖ *l.* **10.** aureo *L.* appreciatus *vel* adpreciatus *B, Her, L, Mg, Mt, P* 2, 3; adpreciato *J, sP;* apreciatos *Ad;* appreciatas *Jlz.* praesumptione *P* 6; praesumptiones *Mg, Mt.* quia *Ag, Alt, Bos, Ch, G, Her, P* 1—5, *sP, T* 2 *(m. rec.), Til, V, Vl;* qui *Mg, Mt;* quod *Gw;* quare *cett.* fuerat *Ad, Alt, Bos, G, Her, P* 1, 3—5, *T* 2 *(m. rec.), Til, V;* fuit *Ep, H, Mg, Mt;* sit *W;* est *P* 2; *deest Bb;* fuaerit *L;* fuerit *cett.*

1) *Cf. regulam generalem infra c. X,* 1. 2) *Cf. G. Waitz, 'Abhandlungen' I, p.* 349; *H. Brunner, 'Berliner S.-B',* 1901, *p.* 946, 948.

⌜Postea omne culmen quod in illo incendio cecidit, cum XXIIII* sold.[1] conponat, et quicquid ibi arserit, omnia similia restituat. *cf. L. Sal. XVI, 1.*

Et quanti homines ibi intus fuerint et inlaesi de incendio evaderunt, unicuique cum sua hreuauunti[2] conponat.

Et si ibi aliquis laesus fuerit vel mortuus, ac si ipse cum propria manu fecerit, sic secundum personam uniuscuiusque conponat⌝.

Et si hoc negare voluerit, cum XXIIII sacramentalibus nominatis[3] iuret in altare evangelio superposito coram defensore ecclesiae.

Et quisquis de rebus ecclesiae furtivis probatus fuerit, ad partem fisci pro fredo**

*) XX solidis *Ald, Jlz.*

**) *glossa:* id est pace, *glossa s. XV:* landshult, landfrid prechen *T* 1.

---

*L. Sal. XVI,* 1 *(Hessels codd.* 7—9: *XVIIII).* 1. ⌜*Si quis casa quamlibet super hominem dormientem incenderit, ei cui casa est . . . sol. LXII∫ culp. iud. Ille vero qui exinde* evaserint, un*us*quisque *ex ipsis mallare eum debent . . . . . sol. LXII∫ qui incendium misit eis, culp. iud.* 2. Si quis ibid*em arserit . . . sol. CC culp. iud. — Her. et Emend. addunt:* Et quidquid ibi *perdiderint, in locum* restituat*(ur)*⌝.

*Cap. VI.* ‖ *l.* **1.** postca — solidis conponat *desunt Ad.* postea *L:* et postea *Gw;* post haec *J, Til.* omnem *Ep, H, L, sP, P*6, *T*2 *(m. prima):* omnia *J.* culme *Til;* culmem *P*6; culmem *corr:* culmen *H;* cum lege *Mg, Mt.* incendio] m e d i o *sP.* cum *deest sP.* XXIII *Ag;* XXXIIII *sP.* sol. *vel* solidis] solidos *P*3. ‖ *l.* **2.** conponat] conparet *G.* quidquid, quicquid, quicquit. hibi *sP;* illic *Ald.* asserit *L.* in similia *P*4. restitua *P*6.

*l.* **3.** quantis *sP.* ibi] *deest Ald, Gw, Jlz;* hibi *sP.* intus inlesi fuerint *Bb.* fuerunt *Ch, L, P*6; fuerint *cett.* et] *deest H, L, P*6; nec *Ep.* inlaesi, illesi, inlesi] inlesis *sP.* aevaserit *L;* evaderunt *Her, P*3, 5, *sP, V;* [. . .]derunt *Ep;* evaderit *Ag;* evaderent *P*6; fuerint *Bos, Ch.:* evaderint *cett.* ‖ *l.* **4.** unumquemque *B, Gw:* unique cuique *Ald.* cum sua] *desunt Ald, K, L;* cum sua *corr. m. rec:* cum re sua *T*1; cum suam *Mt;* secundum suam *Mg.* hrevavunti *B, Bb, H, K, L, T*2 *(m. prim.), V:* herevavunti *Mg, Mt;* hreuauuntia *Ad:* hreua unta *Her;* hrevavundi *T*2 *(m. rec.):* revavunti *Alt, Ep, J, T*1, *W:* reuawunti *Bos, Ch;* hereuunti *Ald;* hreunti *Jlz;* hreuuuaunti *P*6; hreuauuunti *P*2; hreuuauunti *P*1, 4; hreuauunti *P*3; hereuaunti *corr:* hereuanti *Ag;* hreuawnti *Til;* l e g e *sP:* brevi uti *G.*

*l.* **5.** aliquis ibi *Ald, Bb:* aliquid *Mg.* fuerit lesus *B.* fuerit vel inibi mortuus *Her;* vel mortuus fuerit *Ch.* ac] hac *Ep.* si *deest G.* cum *deest Alt, Her, W.* manus *Ag.* fecisset *Mg, Mt;* hoc fecerit *H, T*2. ‖ *l.* **6.** secundam *L.* persona *Ag.* unusquisque *Ag:* unicuique *Mg, Mt, T*2 *(m. rec.).*

*l.* **7.** hoc si *Ad, Alt, Bb, H, J, L, P*6, *T*2, *W:* si hoc *cett.* negare hoc voluerit *P*4; hoc agere noluerit *Mt.* c[. .] XIIII *Ep;* cum XXXIIII *Ad:* cum XXIIII, *m. rec. addit:* scilicet viris *T*1. sacramentales *Ep, H, J, L, P*6, *T*1, 2 *(m. prima);* sagramentales *sP;* sacarmentalibus *Her;* sacramentalibus *cett.* iuret nominatos iuret *sP.* nominatos *Ep, J, L, P*6, *T*1, 2 *(m. prima); deest, sed m. rec. addit supra lineam:* nominatis *H;* nominatus *Her;* nominatis *cett.* iuret *deest Jlz.* ‖ *l.* **8.** altari *Ald, Bb, Bos, Ch, Jlz, Mt, T*2 *(m. rec.) Til.* euangelio *vel* euuangelio] euuagelio *Ad;* euangelium *sP.* positum *sP.* quoram *P*6. defensorem ecclesiae] defensorem et dem *sP.*

*l.* **9.** De incendiario ecclesiae *in marg. manus rec. T*1. quicquid *L, Mg, Mt, P*6, *sP;* si quis *Bb.* res *Ad, Ep, H, J, L, P*6, *S, T, in marg. m. rec. add.:* de rebus *T*1; rebus *cett.* ecclesiis *P*6. furtivus *Ag, Ald, Mt, P*4; furtivas *sP;* furtives *L.* provatus *sP;* inventus *Ad.* fuerit *deest Alt.* partem] patrem *Ag:* parte *sP.* fisco *L:* filii *Ald, Jlz* prebeat pro fredo *P*2. freto *Ad, Alt, Bb, Ep, H, T*1.

1) *Secundum regulam generalem capitis X,* 1 *culmen domus cum* sol. XL *conponebatur.* 2) hrevavunti = *vulneratio interiorum membrorum et compositio quae pro ea dabatur; infra IV,* 6 (= XII sol.); *VI,* 5 (= IV sol.). *Cf. Glossarium s. h. v. et H. Brunner 'DRG.' II*[1], *p.* 562. 3) *Hoc est: nominatis ab adversario, H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 383; *cf. etiam Form. Marc. I,* 38 *(ed. K. Zeumer p.* 69*); E. Mayer, 'Geschworenengericht und Inquisitionsprocess' p.* 22.

praebeat fideiussorem et donet uuadium* de XL** solidis et tantum solvat, quantum iudex iusserit. Et quantum durius solverit, tantum firmior erit pax ecclesiae.

VII. [De his qui rei sunt et confugium fecerint ad ecclesiam[1]].

*cf. L. Alam. III, 1.* Si culpabilis aliquis confugium ad ecclesiam fecerit, nullus eum vi abstrahere ausus sit, postquam ianuam ecclesiae intraverit, donec interpellat presbyterum ecclesiae vel episcopum, si presbyter responsum dare*** ausus non fuerit; et si talis culpa est, ut dignus sit disciplina, cum consilio sacerdotis hoc faciat, quia ad ecclesiam confugium fecit.

*) *glossa add.*: pfand *T* 1.
**) decem *L*; LX *P*4; XXX *Jlz.*
***) responsum dare] repraesentare *vel similia in codd. infra l.* 38—40 *notatis.*

---

*L. Alam. III*, 1. Si quis *homo aliquem persequens fugitivum aut liberum aut servum et ipse intra ianuas* ecclesiae confugiens, nullus *habeat potestatem* vim abstrahendi *de ecclesia nec eum infra* ianuas ecclesiae *occidendi, sed ex timore Dei honorem ecclesiae inpendat et sacerdotem* ecclesiae interpellet *pro servo suo, roget sibi eum reddere et donet legitimo wadio, ut illa culpa ille servus cessa habeat. Tunc ille presbyter reddat in pace servum domino suo.*

---

*Cap. VI.* ‖ *l.* 1. probeat *J.* fidei iussorem *Ch*; fideiussores *P*4; fideiussionem *Bos, Til*; fideiuss[. . . . .] *Ep.* et donet] *desunt B*; et donato *sP.* wadia *Mt, sP*; wadiam *Ag, Mg*; vadium *Ald, Jlz*; in wadium *P*2; vuadium *Her.* de *deest sP.* XLV (?) *corr:* XL *T*2. solvet *Ag, Alt, G, H, Her, J, Mg, P*1—3, 5, *T*1, 2 *(m. prima), V.* ‖ *l.* 2. iusserit iudex *Gw.* quanto *Ald, Jlz, W.* dur[. . .] *Ep*; dorius *P*5; damnum *sP.* solverit] d o l u e r i t *L*; solvat *Jlz.* tantum] *deest L, P*6; tanto *Bb, G, W.* est *Her.* pax] pars *sP*; depax *L.*

*Cap. VII. deest Em, Vl; in duo capita divisum Alt, Ep; in Ep numeris* VII *et* VIII *antepositis. l.* 4. VII. *deest Ald, Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima)*; Capitulum VII *Bb*; Tit. VII *Her*; VIII *P*1. *Rubrica exstat in Her, L, P*6, *T*1 *(m. recentior), Til*; De fugientibus ad ecclesiam *T*1 *(m. rec. in margine).* his] iis *Her.* rei] regi *L.* confugium fecerit] confugiunt *Her.* fecerit *P*6; fecerunt *L. l.* 5. Si] . . i *Alt*; si quis *Ad, Alt, B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, Mg, Mt, P*6, *sP*; *erasum T.* culpã *Ag*; culpavilis *sP*; cut *L.* culpabilis — confugium] culpabilis culpa . . . (culpa *erasum*), *in rasuram m. s. XV suprascripsit:* fuga *Ad.* aliquis *deest Ad, B, Bb, sP.* ad ecclesiam confugium fecerit *Ch, P*3, *Til*; co[. . . .] fecerit ad ecclesiam *Ep.* faciat *T*2 *(m. prima)*; fugerit *sP.* eum vi] per vim eum *B.* vim *Ep, H, J, L, P*6, *corr:* vi *H*; per vim *Ad, Alt, Ch, Gw, Mg, Mt, P*4, *T*; viam *sP.* abstrahere vi *P*2. abstrare *P*6. inde ausus *B, Bos, Ch, Gw, Mg, Mt, T*1. audeat *Sich*; aususit *sP. l.* 6. per quam *P*1. ianuam *deest W*; ianuae *P*6; iannua *sP*; ianuas *Sich.* ianu[. . . .]verit *Ep.* intraverit *deest P*6; intravit *Mg, Mt, Sich.* interpellet *L, T*2 *(m. rec.), W*; interpellent *Ald*; interbellat *J.* vel] aut *P*2. episcopum vel presbyterum ecclesiae *Ald*; presbyterum vel episcopum ecclesiae *Jlz.* presbiter *Ag, Mg, P*6. vel episcopum *desunt Ald, Jlz.* episcoporum *corr:* episcopum *Mt.* ‖ *l.* 7. si presbiter — fuerit *desunt Sich.* prespiter *Ad.* responsum dare] r e p r a e s e n t a r e *Ad, B, Gw, H, J, P*6, *T*2 *(m. pr.), W*; praesentare *Bb, Ep*; se praesentare *L*; repraesentare eum *Bos, Ch, T*1; eum repraesentare *Jlz*; repretare eum *Ald*; res praedare *Ag*; res praedare eum *Mg, Mt*; praedicare *sP*; reum repraesentare *T*2 *(m. rec.).* ausus non *Ag, Alt, Bb, G, L, P*6; non ausus *T*2; non (?) *erasum V*; n o n *in cett. d e e s t.* fuerit] sit *T*2. fuer[. . . .]lis culpa *Ep.* et talis *corr. supra lineam m. rec.:* et si talis *H*; et si aliquis *corr:* et si talis *Mt*; et si talis eius *T*1. culpa] culpabilis *P*6. sit *deest Ad.* ‖ *l.* 8. disciplinae *Ald, Gw, Jlz*; disciplinam *P*6, *sP.* cum *deest L, P*6. concilio *Mg, Mt.* sacerdotis *deest Ald*; sacerdotes *L.* faciat] fiat *Sich.* quia *Ald, G, Gw, Jlz, K, P*1—3, *T*2 *(m. rec.), Til, V*; quod *sP*; qui *Ag, Her, Mg, Mt, P*4, *Sich*: qua rem *Bb*; quare *cett.* qu[. . . . .] fecit *Ep.* ecclesiae *sP.* confugio fecit *L*; confugium facit *G*; confugium fecisset *T*2 *(m. prima)*; confugit *Gw, Sich.*

1) *Cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechtes' II, p.* 536 *sqq.*; *P. Hinschius, 'System des katholischen Kirchenrechtes' IV, §* 221, *inpr. p.* 386; *H. Brunner, 'DRG' II*[1],

**Nulla sit culpa tam gravis, ut vita non concedatur propter timorem Dei et reverentiam sanctorum, quia Dominus dixit: 'Qui dimiserit, dimittetur ei; qui non dimiserit, nec ei dimittetur'[1].**

Si[2] quis autem homo contumax et superbus timorem Dei vel reverentiam ecclesiarum sanctarum non habuerit, et fugientem servum suum vel quem persecutus fuerit, de ecclesia vi abstraxerit et Deo honorem non dederit, conponat ad ipsam ecclesiam XL sold. iudice coegente[3] et pro fredo* ad fiscum XL sold, ut sit honor Deo et *cf. L. Alam. III, 3.*

*) *glossa add.:* id est pace *W;* scilicet pace *T* 1.

*L. Alam. III,* 3. Si autem vim abstraxerit *et iniuriam ecclesiae fecerit,* conponat *XXXVI* solidos ad ecclesiam et fredo *solvat in* fisco XL solidos, *quare contra legem fecit,* et *in* ecclesiae *honorem non inpendit et* Dei reverentiam non habuit, *ut et alii cognuscant, quod* sit *tim*or Dei *in christianis, et honorem ecclesiis inpendant.*

*Cap. VII.* ‖ *l.* 1. nullus *sP;* nulla vero *Sich.* Nulla — culpa] Nulpa *Ad.* vitam *Ad, L, Mt, P* 1, *sP;* vita, *m. rec. corr:* ei vita *T* 1; vita ei *Ald, T* 2 *(m. rec.);* vita sibi *Jlz.* conceditur, *corr:* concedatur *Mt;* concidatur *P* 3; cedatur *Ag, Mg, P* 4, *sP;* cedatur, *corr:* concedatur *V.* timorem] amorem *Her.* Dei] *deest Gw;* Domini *Ch.* ‖ *l.* 2. propter reverentiam *Gw;* reverentia *Ald, Ep, J, L, sP.* qui *m. rec. corr:* quia *L.* Dominus] Deus *Her.* dimiserit] dimittit *Ch.* dimittitur *Bb, Gw;* dimittuntur *sP;* dimittatur *Ep, Jlz;* ei dimittetur *Ag.* qui non — dimittitur] *desunt Ag.* et qui *Ald, Ch, Sich* (et *deletum*), *B;* quod *Mt;* quod si *Mg.* ‖ *l.* 3. dimiserit] dimittit *Ch;* demiserit *V.* nec] non *Bb, P* 6. ei dimittetur *Ad, Alt, B, Bos, G, Gw, K, Mg, Mt, P* 2, 4, 6, *sP, W;* ei dimittatur *Her;* dimittetur ei *B, Bb, P* 3, *Sich, Til;* ei remittitur *Ald;* ei dimittitur *cett.*

*l.* 4. *Hic novum caput distinguunt Alt, Ep; numerum* VIII *apponit Ep.* Si] . . i *Alt.* autem *deest Alt, Ep, P* 4. homo *deest sP.* contumax homo *Bb, Sich.* et] aut *sP, Sich.* superbi *Ep;* superbis *P* 4. nec timorem *Bos, Ch, T* 1; per timorem *L.* vel] *deest P* 4; et *Ald, Bb, Jlz, W;* aut *sP;* nec *Bos, Ch.* reverentia *H, J, L, Mg, Mt, sP.* ecclesiarum sanctarum *desunt Her;* sanctarum ecclesiarum *Ald, Ch, Gw;* sanctarum ecclesia *Ag;* sanctorum ecclesia *Mg;* sanctorum ecclesiam *Mt;* ecclesiarum *P* 3. ‖ *l.* 5. non *deest Ch.* habuaerim *L.* fugentem *Ch.* suum *deest Ad.* vel] *deest H, T* 2 *(m. prima);* ille vel *sP.* vel quem — fuerit *desunt Sich.* quem *supra lineam Mt, m. recentior P* 3; qui *L, sP;* que *P* 6; quenquam *B.* fuerit] est *Ch.* ‖ *l.* 6. de] ab *Mg, Mt;* ad *Ag, sP;* et de *G.* aeclesiae *J;* ecclesie *Ch, sP;* ecclesiam *Ag, Mt.* per vim *Ad, B, Bos, Ch, Gw, J (m. rec.), T* 1 *(m. rec.);* vim *Ag, Alt, Ep, L, Mt, P* 3, 4, 6, *sP, T* 1 *(m. prima);* vim *corr:* vi *H.* abstraherit *P* 3; abstulerit *Ad.* et *deest Her.* et Deo] et de *sP;* et Deo — dederit *desunt Sich.* honorem] humorem *Ep.* conponat] et ponat *Ald.* ad] ab *Mt; deest Sich.* ecclesiam ipsam *Ad.* ‖ *l.* 7. cum XL sol. *Bb, Bos, Ch, Ep, G, H, J, L, P* 3, 6, *T* 1, 2, *W,* (cum *m. rec. J).* iudice *(linea litterae* e *suprascripta prope evanuit) H.* iudice — solidos] *desunt P* 1. coigente *Alt;* coegente *Ep, P* 3, 6, *V;* quo egente *L;* cogente *cett.* et *deest Sich.* freto *Ad, Ep, H, J, Jlz, L, T* 1. ad] *deest Ep;* in *T* 2 *(m. rec.).* fisco *Alt, Ep, H, J, L, P* 6, *sP, T* 1 *(m. prima),* 2 *(m. prima).* solidos] *deest Sich;* solvat *Bb;* solidos solvat *Ald.* Dei *J, L, P* 6, *sP, T* 1, *Til.*

*p.* 611, *n.* 13; *Richter-Dove, 'Kirchenrecht'* [8], *p.* 1308 *sqq. et fontes huius legis ab ipso citatos qui ex iure Graeco-Romano et conciliis et constitutionibus antiquis surgunt.*

1) *Cf. Evangelium secundum Matthaeum VI,* 14. 15: Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater vester caelestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra *et Formulae Salzburgenses* 64 *(ed. K. Zeumer p.* 454*)*: quia ipse dominus dixit: dimittite et dimittetur vobis. 2) *Cf. Benedictus Levita I,* 337, *qui poenam legis Baiwariorum auxit.* 3) *Cf. infra c.* 9.

reverentia sanctorum et ecclesia Dei semper invicta sit[1].

VIII. [De conpositione ministrorum ecclesiae, quomodo conponantur[2]].

*cf. L. Alam. XII—XV.* Si quis ministros ecclesiae, id est subdiaconum[3] lectorem exorcistam acolitum ostiarium, de istis aliquem iniuriaverit aut percusserit vel plagaverit vel occiderit, conponat hos dupliciter[4], sicut solent conponi parentes eius*. Illi qui sunt ministri

*) *G. addit:* Illi vero qui ministros altaris occidunt, episcopum presbyterum diaconum vel subdiaconum vel ullum in gradu ecclesiastico fulgentem, vel debilitaverint, vel iniuriaverint, vel qui in ecclesia vel in atrio benedicto pugnam inierint, vel homicidium fecerint, vel qui ecclesiam cremaverint, vel fugientem ad ecclesiam occiderint, vel qui vulneraverint in atrio vel in ecclesia, vel qui virginem *(corr.)* et viduam in atrio vel in ecclesia rapiunt, vel qui tale aliquid perpetraverint, duces nec advocati nec iudices nec defensores ecclesie esse non possunt.

---

*L. Alam. XV,* 1. Clerici autem sicut *ceteri* parentes eorum, *ita* conponantur. 2. *Si autem clericum qui in gradu in ecclesia publica lectionem recitat, . . . . . . et aliqua* iniuria *passus fuerit, sicut superius diximus,* conponatur, *quomodo* parentes eius *conponantur, et tertia pars super haec addatur in conpositionem.*

---

*Cap. VII.* || *l.* 1. et pro reverentia *W.* sanctis *Gw, Sich.* et ecclesia] ut ecclesia *Ch, T* 1; ecclesia *Alt, Ep, H, J, T* 2 *(m. prima), W;* et ecclesiam *Ag;* et ecclesie *sP.* invictas sit *sP;* invicta est *Ep.* in tuta sit *et glossa in margine add.* intuto sit *Her;* sit inviolata *Sich.*

*Cap. VIII. deest Em, Vl; in duo capita divisum L, P* 6; *sub rubrica:* De compositione ministrorum aecclesiae *legitur etiam in codd. Fr.* 1, 2. || *l.* 2. VIII *deest Ald, Alt, Fr, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VII *Jlz, P* 2; *Tit.* VIII *Her;* VIIII *Ch, Ep, P* 1. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De iis qui rei sunt et confugerint ad ecclesiam *Her.* || *l.* 4. Si] . . i *Alt.* quis] quos *Her.* subdiaconus *Ag, Mt, sP, m. rec. corr:* subdiaconum *L;* subdyaconum *Jlz;* subdiaconem *Ad;* subdiaconos *G, P* 5, *Sich.* lector *Ag;* latorem, *m. rec. corr:* lectorem *Ep;* lectorum *Mt.* exorcista *sP;* exorzistam *Gw;* exorcistum *Fr* 1; exhorcistam *Jlz.* acolytum *Fr* 1; accolitum *Alt, Jlz, L (m. rec.), P* 5; *deest Sich.* *l.* 5. hostiarium *Ad, Ald, Bb, Ep, H, J, L, Mt, P* 6, *T* (h *erasum T* 1); hostiarum *J.* de istis aliquem] *desunt Sich.* de his *L, P* 3; et de istis *P* 1; vel de istis *Her.* alicum *sP.* iniuraverit, *corr. m. rec.:* iniuriaverit *J;* iniuraverit *Ag, Ald, Ch, T* 1; iniuriam fecerit *Ep;* iniuria affecerit *Sich.* aut *deest Ald, Sich;* et *Alt.* percusserit] colpum (*corr:* colaphus) fecerit *Alt.* vel plagaverit] aut plagaverit *Sich.* vel occiderit] aut occiderit *Ag, P* 2; vel hocciderit *P* 3. || *l.* 6. conponat *vel* conp.] conponit *Ald.* hos *Ag, Ald, Fr* 1, 2, *G, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 2, 4, 5, *Sich, Til, V;* hos *P* 3; *deest Bb, H, T* 2 *(m. prima);* eos *sP, T* 2 *(m. rec.);* hoc *cett.* duplicater *sP.* sicut] si *G.* solent *deest Bb.* conponi *Ad, Ald, B, Fr, G, Her, Jlz, K, P* 2—5, *Sich, Til, V, W;* conponere, *m. rec. supra lineam:* conponi *T* 1; conponere *cett.* eius *deest Sich;* eorum *Ald;* eius *corr:* eorum *Jlz.* Isti *Ald.* sunt *deest G.* ministris *G, sP.*

1) *Cf. L. Alam. III,* 3; *Roth.* 272; *Liu.* 143; *cf. etiam Benedictus Levita I,* 337. 2) *Cf. Benedictus Levita I,* 336. 3) *Cf. L. Ribuar. XXXVI,* 6. Si quis subdiaconum interficerit, CCC sol. culpabilis iudicetur. — *Duplex compositio subdiaconi quae hoc loco sancita est, non concordat cum compositione diaconi infra I,* 9, *cf. H. Brunner, 'SB. der königl. preuss. Akademie'* 1901, *p.* 933. 4) *Ergo ministri ecclesiae qui erant de statu libero, conponendi erant ut* „genealogiae"; *cf. infra c. III,* 1. — *Aliter L. Alam. XV,* 1. 2 *et L. Ribuariorum XXXVI,* 5, *Benedictus Levita I,* 336; *cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechtes' II, p.* 309.

altaris Dei, duplicem conposicionem accipiant. Alii autem clerici conponantur *, sicut parentes eorum [1]. *cf. L. Alam. XV, 1.*

[De monachis].

Monachi autem qui secundum regulam in monasterio vivunt, et illi dupliciter conponantur secundum genealogiam suam, ut reverentia sit Dei et pax eis qui illi deserviunt. *cf. L. Alam. XIV.*

VIIII. [De presbiteris vel diaconibus, quomodo conponantur].

Si quis presbytero vel diacono quem episcopus in parrochia ordinavit vel qualem *cf. L. Alam. XII, XIII.*

*) *glossa:* id est conpensentur *T* 1.

---

*L. Alam. XIV.* Monach*us* autem qui *sub* regula in monasterio *conversatus fuerit et ab aliquo aliquas iniurias, sicut superius diximus, passus fuerit, ita ut diaconus similiter* [2] conponatur.

*L. Alam. XII.* Si quis *autem* presbyterum parrochian*um* iniuriaverit *aut fustaverit aut mancaverit vel qualecumque* iniuriam fecerit, *in* tripl*um* eum conponat; *et* si *eum* occiderit, *DC* solidos *eum conponat aut ad ecclesiam ubi servit, aut ad episcopum de cui parrochia fuit.*

---

*Cap. VIII.* ‖ *l.* 1. Dei] *deest Fr* 2, *sP, Sich;* domini *Bos, Ch, T* 1. duplicem — accipiant] *desunt P* 2. dupplice *sP;* duplici *Mg.* conpositione *Mg, sP.* accipiat *sP.* Alii] illi *corr. m. rec.:* alii *L;* alas *Her.* autem] vero *Ald.* conponuntur *Alt;* conponentur *sP;* conponatur *Jlz.* *l.* 2. eius *Ag, K, Mg, Mt, P* 6, *sP.*

*l.* 3. *Rubrica exstat in L, P* 6; *hic novum caput distinguunt L, P* 6. ‖ *l.* 4. monaci *sP.* autem] vero *Ald;* aut *P* 6. regula *sP;* regulas *Her.* in monasterio] monasterii *sP.* vivunt in monasterio *Sich.* vibunt *sP;* vivit *P* 6. et] *deletum H; deest Bb, Ch, Ep, J (m. prima), T* 1, 2 *(m. prima), W.* illi] hi *Sich.* duplici *H, Her, T* 2 *(m. prima), corr L;* duplicem *Bb, Ep, P* 5; duplicem *corr:* duplici *J.* conponatur *corr:* conponuntur *J;* conp̄. *Ch, Ep, H, L, P* 6, *T;* conponat *P* 1; conpositionem accipiant *Bb.* ‖ *l.* 5. genelogiam *Alt, Bb, Ch, J, L, P* 6, *sP, T* 1; geneologiam *Jlz, Sich;* genealogiam *corr. Ald.* suam *deest P* 6. ut] quod *sP.* ut — eis] ut pax sit eis *Sich.* sit Deo *Bb, Ch, Ep, W;* sit Domino *Bos;* Dei sit *Ald, Fr* 1, 2. eis] *deest Ad, Alt, Bos, Ch; m. rec. supra lineam add. Ad;* illis *Ald, Jlz, Mg, P* 2; illi *corr:* illis *Mt;* eius *sP.* illi] *deest Ad;* illis *sP;* in illo *P* 3; ei *Ald, Ch, Jlz;* ibi *P* 6; illum *Mg;* deo *Sich.* ‖ *l.* 6. deserviant *P* 1; serviunt *Ad, Ald, Alt, B, Fr* 1, 2, *Jlz, Sich.*

*Cap. VIIII. deest Em, Vl; sub rubrica:* De conpositione presbiterorum vel diaconorum *capiti VIII adiunctum etiam in codd. Fr* 1, 2. ‖ *l.* 7. VIIII *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VIII *Ald, Jlz;* Tit. IX *Her;* X *Ch, Ep, P* 1. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* diaconibus] diaconibus n e c n o n e p i s c o p i s *P* 6; diaconis nec non et episcopum *L.* ‖ *l.* 8. Si] . . i *Alt.* quis] *m. rec. add:* nocet *T* 1. presbitero *Ald, Fr* 1, 2, *G, Her, Jlz, K, P* 1—5, *Sich, V, W (corr. e* presbetero *P* 2); prespiterum *Ad;* presbiter *Ag, sP;* presbiterum *cett.* vel *deest P* 6. diaconem *Ep, Gw, P* 3; diaconus *Ag;* diacono *Ald, Fr* 1, 2, *G, Her, K, Jlz, P* 1—5, *Sich, V, W;* diac̄ *vel* diaconum *cett.* quem] atque *Ag.* episcopi *P* 6. parrochia *vel* parochia] parrochiam *Mg;* barochia *P* 1; barrochia *B, G, Gw, P* 3, *W.* ordinaverit *Ad.* qualis *L, P* 6; qualemcumque *Ald, G, Jlz;* quale *Alt.*

1) *Cf. L. Ribuar. (codd. B) XXXVIII,* 5. Si quis clericum interficerit, iuxta quod nativitas eius fuerit, ita conponatur. . . . 2) = 300 *sol.*

*cf. L. Alam. XII. XIII.* plebs sibi recepit ad sacerdotem, quem ecclesiastica sedes[1] probatum habet, iniuriam fecerit vel plagaverit, tripliciter[2] eos conponat.

Si autem occiderit presbyterum, solvat solidos CCC*[, 3] auro adpretiatos; si aurum non habet, donet aliam pecuniam mancipia terra vel quicquid habet, usque dum impleat.

*) DCCCC *in rasura Mg;* CCCC *Sich;* C *K.*

---

*L. Alam. XIII. Si quis* diaconum, *qui evangelium coram episcopum legit, et revestitus ante altare officium fungit, si quis eum aliqua* iniuriam fecerit *vel fustaverit* vel placaverit *vel mancaverit, du*pliciter eum conponat; *et* si *eum* occiderit, *CCC* solidos *conponat.*

---

*Cap. VIIII.* ‖ *l.* 1. pleps *Ad, Ald, Bb, J;* ples *P* 6; ples *corr. m. rec.:* plebs *P* 3. sibi pleps *Bb.* sibi *m. rec. H.* recipit *Ald, Fr* 1, 2, *Her, P* 3, *sP;* receppit *Ag.* ad *deest Sich.* et quem *G, Jlz;* quem ad *Ep.* ecclesiastia *Ad;* ecclesiasticae *L.* sedis *Ep, H (m. prima), J, sP, P* 6, *T* 1; fides *Mg, Mt;* sed his *L.* provatum habet *sP;* habet probatum *P* 2. habet] *in rasura:* habet inhonoraverit vel *T* 2 *(m. rec.).* iniuriam fecerit] iniuriaverit *Gw;* iniuria affecerit *Til;* illi iniuriam fecerit *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, H, J, L, P* 6, *sP, T (in T* 1 *m. rec.* illi *corr:* illique*);* per in-iuriam fecerit *Mg, Mt.* ‖ *l.* 2. eum plagaverit *G.* eis conponat *P* 6, *W (W supra lineam add:* vel eos); eum conponat *Ald, Jlz, P* 4; eos conponant *P* 2.

*l.* 3. Si — presbyterum] Si presbyterum solum occiderit *Gw;* si presbyterum occidit *L;* si quis presbyterum occiderit *P* 6; si autem eum (*corr:* presbiterum) occiderit *P* 4. autem] *deest L;* eum *Alt, Bb, H, J, T* 1, *W;* quis *P* 6, *T* 2. occidit *L;* hocciderit *P* 3, *sP.* presbyterum *vel* presbiterum] *deest Ald, Alt, Jlz.* solvat] *deest Ag, Fr, G, Her, P* 2, 4, *Sich, V;* solum *L;* solū (= solvat) *P* 6. sol CCC *Ag, Her, Mt, P* 2, 4, 5, *sP, T, V;* CCC solidos *Alt, Bb, K, L;* solidos trecentos *G;* CCCC solidos *Sich;* CCC solidis *Ad, B, Gw, T* 1 *(m. rec.);* eum CCCtis sol. *Ch;* trecentis solidis *W;* CCC *Jlz;* CCC sol. conponat *P* 6. auro] auri *Sich.* adpreciatus *Alt;* adpreciatis *Ad, B, Ch, Gw, W;* adpreciatos *corr:* adpreciatis *T* 1; adpreciato *J, sP;* adpreciatur *L;* adprecietur *Her.;* conponat *Sich.* si] si autem *Bb, Fr* 1, 2, *P* 4. aurum] auro *Mg.* ‖ *l.* 4. habet] habuerit *Sich.* donet] donec *Mt.* alia pecunia *H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* mancipium *Ad;* mancipiis *P* 6; mancipiam *corr:* mancipios *Ag.* terra *Ald, Ep, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, V; m. rec. corr:* terram *H;* vel terram *Gw;* terram *cett.* quicquid] quod *Alt.* habeat *Her, P* 5; habuerit *Sich.* usque dum] donec *Ald, Alt, Bb, Jlz.* ‖ *l.* 5. conpleat *P* 2, *T* 2; adimpleat *sP, (corr.) T* 1; at impleat *P* 6; aliam peccuniam impleat *Jlz;* implet *Her, Mg, Mt;* impleat debitum *Sich.*

1) Ecclesiastica sedes *ecclesia cathedralis episcopi dicebatur; cf. Monachi Sangall. I,* 18 *(MG. SS. II,* 738*).* 2) *Presbyteri et diaconi*

| | Presbyteri occisi | vulnerati | | Diaconi occisi | vulnerati |
|---|---|---|---|---|---|
| *secundum Legem Salic. (codd.* 7—9: *LXXVII,* 1 *et Emend.: LVIII,* 1) | *cum* 600 *s.* | — | (*LXXVII,* 2 *LVIII,* 2) | *cum* 300 | — |
| *secundum Legem Ribuar.* (*XXXVI,* 8) | *cum* 600 *s.* | — | (*XXXVI,* 7) | *cum* 400 *s.* | — |
| *secundum Legem Alam.* (*XII*) | *cum* 600 *s.* | *tripliciter* | (*XIII*) | *cum* 300 *s.* | *dupliciter* |
| *secundum Legem Baiw.* (*I,* 9) | *cum* 300 *s. auro adprec.* | *tripliciter* | (*I,* 9) | *cum* 200 *s.* | *tripliciter* |

*conponendi erant; cf. etiam Benedictus Levita I,* 336. 3) *H. Brunner, 'SB. der königl. preuss. Akademie der Wissenschaften'* 1901, *p.* 933 *hanc compositionem ex lege Francorum quam supponit, sumptam esse putat.*

Diaconum[1] vero cum CC* sold[2] solvat; utrosque ad illam ecclesiam ubi ministri fuerunt, episcopo requirente et iudice coegente[3] qui in illa provintia sunt ordinati. *cf. L. Alam. XIII. (supra p. 280).*

[4]Et pro fredo** in publico solvat sold XL***.[5], ut exinde sit reverentia sacerdotum et honor ecclesiasticus non condamnetur neque praesumptio crescat in plebe.

X. [De solis episcopis et illorum interfectione[6]].

Si quis episcopum quem constituit rex vel populus elegit sibi pontificem[7], occiderit, solvat eum regi vel plebi aut parentibus secundum hoc edictum[8]:

*) DC *Mg;* CCC *Ch.*

**) *glossa add:* id est pace *T* 1.

***) sol. LX *Ag, Alt, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V;* XL *corr. m. rec.:* LX *J;* LX vel XL *Gw;* XL *vel* LX *B;* C *K.*

---

*Cap. VIIII.* || *l.* 1. diaconos *Ch, Bos;* diaconus *Ep, P* 1, *sP;* diaconem *Fr* 1*;* diaconum *corr. Fr* 2. cum *deest B, Bb, Gw, L, Mg, Mt.* ducentis *G, W;* CCC, *corr:* CC *T* 1. solidis *deest Sich. post* solidis *add. et postea delevit* XL, ut exinde sit reverentia *Jlz.* solvat] conponat *Bos, Ch.* utrisque *Ep, H, J, T* 2 *(m. prima);* utriusque *Alt, L, P* 6*;* utrumque *Ad, B, Gw, W;* utriusque *corr:* utrosque *T* 1*; deest Sich.* ecclesiam illam *Gw, P* 6. hubi *sP.* || *l.* 2. minister *Sich.* fuerat *Sich;* fuerint *Ad, Ag, Her, Mg, Mt, P* 4, *sP;* fuaerunt *L;* fuerint *corr:* fuerunt *W.* requirente *deest Gw;* requirentae *L.* iudicem *Mg;* duce *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima), W;* duci *Alt;* ducae *L.* cogentem *Mg;* coegente *Ag, Ep, P* 1, 3, 6, *V;* coegerte *sP;* quegentes, *corr:* coegente *L;* cogente *cett.* in *deest Ald, P* 6. illam *Ag;* ulla *Ald.* || *l.* 3. constituti *Fr* 1, 2*;* sit ordinatus *Her, P* 4.

*l.* 4. freto *Ad, Ep, H, J, T* 1, 2 *m. prima.* in *deest Ep, P* 6, *Sich.* puplico *J, Mg;* publicum *Sich.* solvat *deest Mg, Mt;* solbat *sP.* XL sol *Bb.* ut *deest B, G.* inde *L, P* 6. exinde — crescat in plebe] praesumptio non crescat in plebe, et ordo ecclesiasticus non condemnetur *Sich.* sit *deest P* 4. reverentia sit *Alt, Bb;* r e v e r e n t i a — in p l e b e *sic; in margine rubrica:* reverentia sacerdotum *T* 1*;* facerdotum *corr:* sacerdotum *Ad.* || *l.* 5. honores *T* 2*;* honore *L;* honorem *P* 6. ecclesiasticus *erasum, man. rec. corr:* ecclesie ut *Alt;* ecclesiae *L, P* 6*;* ecclesiaasticus *Ald, Fr* 1, 2*;* ecclesiasticis *Ep;* ecclesiasticos *T* 2*;* aecleisiasticos *J;* ecclesticus *corr:* ecclasticus *P* 2. condamnentur *corr:* condamnetur *Alt;* condampnetur *Gw, Mt, P* 1, 4*;* condemnetur *corr:* condamnetur *Fr* 1*;* condamnctur, *corr. m. rec.:* contemnatur *Bos, T* 1, *Til;* condemnetur *B, Her, L, P* 2, 3, 5, *sP, W;* condampnet *T* 2*;* condempnetur *Ad, Ag, Bb, Fr* 2, *G, K, Mg;* contempnatur *Ald, Ch, Jlz.* crescit *L, P* 6. || *l.* 6. im plebe *L (corr.), P* 3.

*Cap. X. deest Em, Sich, Vl.* || *l.* 7. X] *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* cap. X *Bb;* Tit. X *Her;* XI *Ch, Ep, P* 1. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* solis *deest Her.* et *m. rec. supra lineam L.* illorum *P* 6, *Til;* eorum *cett.* interfettione *P* 6. || *l.* 8. Si] . . i *Alt.* quis *deest Alt.* episcopum *m. rec. in margine Ald.* constituit — vel *erasa Bb.* eligit sibi *sP;* elegerit sibi *Mg;* sibi elegit *Ch, P* 3. pontificem *deest Gw.* || *l.* 9. hocciderit *P* 3. solbat *sP;* solvet *Her;* salvat *P* 1*;* solvat [. . .] regi *Ep.* vel] aut *B, K.* blebi *P* 3*;* plebe *P* 5. aut] vel *Ch, Her, Til.* quod secundum *G.* hoc *deest sP.* aedictum *L, Mg, Mt, P* 1*;* dictum *Gw, Her;* electum *Jlz.* secundum hoc edictum fiat. Tunica *etc. Ag, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, G, J, Mg, Mt, sP, P* 1, 3, *T* 1, 2 *(m. prima), V, W.* secundum hoc edictum fiet. Tunica *etc. P* 6.

1) *Cf. maiorem compositionem subdiaconi libero genere nati supra I,* 8*; p.* 278, *l.* 4 *sqq.* 2) *Cf. p.* 280, *n.* 3. 3) *Cf. supra c. I,* 7. 4) *Cf. H. Brunner, qui l. l. p.* 949 *hanc partem Legi Baiwariorum recentiore tempore additam esse docet.* 5) *Cf. l. eodem p.* 945. 946. 6) *Hanc legem post interfectionem Emerami episcopi (*715*) sancitam esse J. Merkel, MG. LL. III, p.* 228,

**Fiat tunica plumbea secundum statum eius, et quod ipsa pensaverit, auro tantum donet qui eum occidit[1]. Et si aurum non habet, donet aliam pecuniam mancipia terram villas vel quicquid habet, usque dum impleat debitum. Et si non habet tantum pecuniam, se ipsum et uxorem et filios tradat ad ecclesiam illam in servitium, usque dum se redimere possit[2].**

**Hoc per inperium regis vel iudicis fiat, et illa pecunia in usu ecclesiae ipsius ubi pontifex fuit, ibi sit firmata usque in perpetuum.**

**Et si episcopus contra aliquem culpabilis apparet, non praesumat eum occidere, quia summus pontifex est, sed mallet* eum ante regem vel ducem** aut**

*) *glossa add.:* culpet *Alt, T* 1.

**) iudicem *Mg, Mt, sP.*

---

*Cap. X. l.* **1.** fiat *deest P* 4; *corr: Bb.* tunica plumbea fiat *Ald, Jlz;* fiat. Tunica plumbea fiat *G.* tunico *Ep, L (corr. m. rec.:* tunica*) H;* tunica *corr:* tonica *B;* tonica *Her, Mg, Mt.* plumbia *Alt, Ep, L, sP (corr. m. rec.:* plumbea) *H.* secundum *deest Bb.* statum *corr. L;* stateram *Ad;* statutam *sP;* statutum *Ag, P* 5; staturam *in margine Her.* sta[tum . . e]ius *Ep.* quod] quantum *B, Gw, P* 6. apensaverit *Ad;* pisaverit *sP.* auri *Ad, B, Gw, Jlz, Mt, Til, W;* aurum *Ald, sP, P* 2, 6 *(corr. m. rec.* auro*) J.* donet tantum pro eo quem occidit *Ald.* tanto *sP;* tamtum *P* 3. *l.* **2.** donec *Ad.* occidet *Ag.* et si auro *P* 3; et si autem *Her.* [non ha]bet *Ep.* donet *deest Ald, B;* donec *Ad.* alia pecunia *H, J, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* aliqua pecunia *L;* aliam pecuniam, id est *Ald.* ‖ *l.* **3.** terra *Ag, Ald, Ep, J, L, Mg, sP, P* 6, *T* 1 *(corr. m. rec.* terram) *H.* villa *Mg.* vel *deest Ad, Mt.* quicquic *Mg.* habet] habeat *Her;* debet *L.* [usque dum im]pleat *Ep;* donec impleat *Bos, Ch;* u. d. implebat *P* 3; u. d. implet *Her.* devitum *sP.* habet *deest Ap.* ‖ *l.* **4.** tantum *Ag, G, H, J, L, sP, P* 1, 5, 6, *T* 2, *V, W;* tamtum *P* 3; tantum *corr:* tantam *Alt;* tantam *cett.* pecuniam tantam *Gw.* pecunie *T* 2, *W.* et filios] filios *L;* et filias *sP;* ac fi[lias] *Ep.* [tradat ad ecc]lesiam *Ep.* tradet *P* 6. ad ipsam ecclesiam *Bos, P* 3, *Til;* ad ecclesiam ipsam *Mg, Mt;* ad ecclesiam *Ad;* a. e. i ubi pon (ubi pon *erasa*) *Gw.* servitio *Alt, B, Bos, Ch, Ep, H, J, L, P* 6, *sP, T* 1, 2 *(m. prima).* ‖ *l.* **5.** posset *Ald, Alt.*

*l.* **6.** per] ad *P* 4. iudicis] ducis *Ald, Ep, H, T* 2 *(m. prima).* fiat] faciat *B;* fiat vel faciat *Gw.* illam pecuniam *Ad, Mg, Mt;* ipsae pecuniae *Bb.* usum *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, T.* ipsius ecclesiae *P* 3, *Til.* ‖ *l.* **7.** ubi pontifex fuit *desunt sP.* ubi] ibi *deest Ald, G, Jlz.* sit] sint *Alt, Bb, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* firmata] firma tunc *Bb, Ep, H, J (m. prima), L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), W, corr:* firmata tunc *J (m. recentior);* firma ex tunc *Bos, Ch, T* 1; firmitates *Alt;* confirmata *Ad;* firmata ex tunc *Ald, Jlz.* usque] et *Bb.* in *deest Lind.*

*l.* 8. et si episcopum *sP;* et ipse sunt *Ag.* aliquam *P* 6. culpa *sP;* cui *L;* culpam *Ag, P* 6. appereat *P* 6; apparuerit *corr:* apparit *Alt.* non] et non *L.* ‖ *l.* **9.** quia] qui *Ep;* quorum *Ad;* quoniam *Bb.* summum *Ep, sP.* fontifex *Ep.* malliat *G;* mallex *Ch;* representet *Ad.* eum accusare *Ald, Jlz.* ante *deest Gw.* rege *J, sP.* vel] aut *sP.* duce *J.*

---

*et S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, p.* 427 *verisimile esse docuerunt; cf. etiam 'Beilage z. Münchener Allg. Zeitung'* 1905, *p.* 203; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 683 *sq.; opiniones contrariae defenduntur a Friedrich, 'SB. der phil.-hist. Klasse München'* 1874, *p.* 352; *G. Waitz, 'Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften'* 1869, *p.* 132 *sq.* 7) *De electione pontificum per sacerdotes et plebem et de regis confirmatione cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechtes' II, p.* 171 *sqq.; P. Hinschius, 'System des Kirchenrechts' II,* 516 *sqq.* 8) *Aliam compositionem praescribunt L. Sal. Emend. LVIII,* 3; *L. Alam. XI; L. Ribuar. XXXVI,* 9; *Benedictus Levita I,* 336.

1) *Cf. J. Grimm 'DRA'*[4] *II,* 246; *E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II,* 273. 2) *Haec lex non concordat cum c. II,* 1 *et VII,* 5; *cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 632. 634; *O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 174.

**ante plebem suam[1]. Et si convictus crimine negare non possit[2], tunc secundum canones ei iudicetur. Si talis culpa est, ut deponatur, deponatur aut exilietur. De homicidio, de fornicatione, de consensu hostili[3], si infra provintiam inimicos[4] invitaverit et eos perdere voluerit quos salvare debuit, pro istis culpis damnetur.**

## XI. [De sanctimonialibus vel Deo dicatis[5]].

**Si quis sanctaemonialem, hoc est Deo dicatam, de monasterio traxerit et eam sibi in coniugio duxerit contra legem ecclesiasticam, requirat eam episcopus civitatis illius cum consilio ducis*, velit nolit, tamen reddat eam ad illud monasterium unde eam tulit, et conponat ad illud monasterium dupliciter[6], sicut solet conponere**

*) regis vel ducis *Ald, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, Jlz, Mg, Mt, T, W;* ducis et regis *Ad.*

---

*Cap. X.* || *l.* 1. aut ante plebem] vel ante plebem *Bb;* vel plebem *Ald, Jlz;* vel plevem *sP;* ante plebem *P* 6. si] ut *P* 4. crimen *W;* crime *P* 6*;* de crimine *Til.* posset *Alt;* poterit *Ch.* tunc ei *P* 6. || *l.* 2. cannones *P* 3. ei *deest Ad, P* 4*; deletum T* 2 *(m. rec.);* eius *Alt, L;* eum *sP.* culpabilis est *P* 6. ut deponatur] ut deponetur *Bb;* aut deponatur *Mg;* ut dignus sit deponi *Ald;* undeponatur *L, P* 2 *(m. rec. corr:* unde deponatur *L);* deponatur *Gw.* deponatur *deest Bos, Gw, J (m. prima), L, Mg, Mt, P* 6*, sP, T* 1*, Til;* deponetur *Her.* aut] ut *sP.* auxilietur *corr:* exilietur *T* 1*;* exilientur *Ag; m. rec. in margine add.:* idem *et rubricam:* episcopi tribus de causis deponantur *T* 1. || *l.* 3. fornicationem *sP;* fornatione *corr:* fornicatione *Ep; corr: P* 3. hostile *Alt, L (corr. m. rec.:* hostili *Alt);* hostilis *Ag;* ostili *sP;* hostibus *Her.* si *deest Ag, sP.* infra] in *sP.* provincia *J, P* 6*, sP, T* 2. inimicos *deest Ad, B;* inimicus *Ag.* || *l.* 4. et] ut *Ad, B, H, P* 6*;* aut *L.* eas *sP.* perdere] per delere *Ep;* perducere *P* 6*;* prodere *Her.* quos] quod *sP.* salvare] servare *Ch.* debuit *in raso T* 1*;* debuerit *J, P* 3*;* debuerat *Bos, Her, Til.* pro his *J, W;* per his *Ep;* pro talibus *Bos, Ch, T* 1*;* de talibus *Ald, Jlz;* pro istis vel talibus *Mt;* pro his vel talis *Mg.* damnetur *vel* dampnetur] damnetur *corr:* damneter *Mg.*

*Cap. XI. deest Em, Vl.* || *l.* 5. XI] *deest Ald, Alt, L, P* 6*, Sich, T* 2 *(m. prima);* cap. XI. *Bb;* Tit. XI. *Her;* XII. *Ch, Ep, P* 1. *Rubrica exstat in Her, P* 6*, Til.* sanctimonialibus *Her, Til;* sanctaemonialibus *P* 6. catis *P* 6. || *l.* 6. Si] . . i *Alt.* sanctaemunialis *corr:* sanctaemonialis *L;* sanctemonialis *sP;* sanctaemoniale *H, J (m. prima), T* 2 *(m. prima);* sanctammonialem *Bb, J (m. rec.);* sanctaemonialem *Ag, Ep, Mg, Mt, P* 1, 5*, T* 1*, V, corr. e* sanctae modnialem *P* 3*;* sancti monialis *P* 6*;* sanctimonialem *cett.* hoc] id *Bb, Jlz, Sich.* Deo] Domino *Her.* dicatá *Ag, H, J, K, L, P* 6*, T* 2 *(m. prima); deest Ald;* dedicatam *Alt, Mg.* dicatam virginem *Sich.* tracxerit *P* 3. ea *J (m. prima), L.* || *l.* 7. sibi] *deest Sich;* si *W.* in *deest sP.* coniugium *B, Bb, Gw, P* 4*, sP, Sich, W;* congium *Mg;* congugio *L;* uxorem *Ald, Jlz.* duxerit *deest Ad;* sumpserit *P* 6. lege *sP;* ipsa legem *P* 6. requiret *Mt.* eam *in margine H;* eum *Ald, Her, J, Jlz, T* 1*, (supra lineam W;* ea *P* 1. civitas *L.* || *l.* 8. consilio] consensu *W.* volet nolet *Bos, Ch, H, J, L, P* 6*, T* 1 *(m. prima),* (nolet *corr:* nollet) *J,* (nollet *corr:* nolet) *B;* volit nolit *Alt, T* 2 *(m. prima);* volet nollet *Ep;* nolet volet *Bb;* vellit noli *P* 3*;* vellet nolet *sP.* tamen *deest Ald, G, Jlz;* tamen et *L.* reddet *G;* redat *P* 3. reddat eam] eam reddat *Sich.* eam] ea *P* 1*, V;* illam *Ald, Jlz.* ad illum *Ag, H, L, Mg, P* 3, 6*, sP, T* 1 *(m. prima);* ad illo *Alt (m. prima);* ad illam *J;* ad illut *Ep.* monasterio *Alt (m. prima), sP;* monasterium dupliciter *L.* unde — monasterium] *desunt G, K, L, P* 2*, sP; sed in margine manus recentior add. L.* || *l.* 9. unde ea] *corr:* u. eam *J;* unde *Ep.* tullit *P* 3. illum *Ag, H, Her, L, Mg, P* 3, 6*, sP, T* 1 *(m. prima);* illam *J;* illut *Ep;* ipsum *Sich.* monesterium *P* 3. dupplíciter *sP.* solent conponere *Ald, Ep, H, J, Jlz, L, P* 6*, T* 1, 2 *(m. prima);* solent c. *corr:* solet c. *B;* conponere debet *P* 4.

1) *Cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II, p.* 520 *sqq.* 2) *Eadem formula supra in capite I,* 2. 3) *Cf. Isidori Etymologiae V,* 26 *§* 26: Maiestatis reatu tenentur ii, qui . . . . vel cum hostibus consenserunt. 4) = *infra cap. II,* 1*, p.* 293 *l.* 1. 5) *Cf. A. Gfrörer, 'Zur Geschichte der deutschen Volksrechte im Mittelalter' I, p.* 374*, qui hoc caput post decreta Dingolfingensia legi additum esse putat.* 6) *Aliter Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 4: conponat sicut canones decreverint.

**qui alienam rapit sponsam [1]. Scimus illum crimine esse obnoxium, qui alienam sponsam rapit; quanto magis ille obnoxius est crimine qui Christi usurpavit sponsam.**

**Et si noluerit emendare et reddere, expellatur de provincia dicente apostulo:** „Auferte malum a vobismet ipsis" **et iterum:** „Tradere huiusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die domini nostri Ihesu Christi".

**XII. De presbyteris vel diaconibus et de ecclesiasticis ministris [2].**

**Ut nullo presbitero vel diacono liceat habere secum in domo extraneam**

---

*Epistola B. Pauli Apostoli ad Corinthios I, c. V,* 13 . . . . Auferte malum a vobis ipsis; I, c. V, 5 tradere huiusmodi satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi.

---

*Cap. XI.* || *l.* 1. qui] quia *J.* alteram *Her.* rapiunt sponsam *Ald, Ep;* sponsam rapiunt *Jlz;* rapuit sponsam *P* 1, *Sich;* sponsam rapit *P* 4; rapit uxorem *Ad, Bos, Ch.* Scimus — rapit] *desunt Alt, P* 6. scimus] scimus enim *Ald, G, Jlz, Sich.* illam *corr:* illum *Mg.* crimine *corr:* crimen *L;* criminum *Bos;* criminis *Ald, G, Jlz;* crimini *Sich, Til, W.* qui] quia *J. l.* 2. rapit sponsam *Ad, Ag;* sponsam rapsit *sP;* sponsam rapuit *Sich.* quamto *P* 3. magi *P* 1. ille *deest Ch.* obnoxium *corr:* obnoxius *L;* obnoxios *corr:* obnoxius *P* 4; obnixius *Ald, Alt;* obnoscius *T* 2. obnoxius est crimine *desunt Gw.* crimine *deest Sich;* crimini *B, P* 2, *Til, W;* criminis *Ald, G, Jlz;* criminae *L;* cimine *P* 1. qui] quia *corr:* qui *J;* quia *Mt.* Christi] uxorem *Her.* usurpavit *deest Gw; corr: Mt;* usurpat *Ad;* sibi usurpavit *Sich;* usurpabit *Ch, T* 1; usurpare *B.* || *l.* 3. sponsam] *add.:* rapere *Ad, B, Bb, Bos, Ch, H, J (m. rec.), T; add.:* rapit *Gw.*

*l.* 4. et *deest Gw.* et si] Quodsi *Sich.* si *deest G.* voluerit, *corr:* noluerit *J.* emendare noluerit *Ald, Jlz.* emendare et *desunt Sich.* redere *P* 3; eam reddere *Sich.* explllatur, *corr:* expellatur *Ch;* expelletur *Her.* apostulo *V;* apostolo *cett.* || *l.* 5. aufferte *Ag, Jlz.* a malum *sP.* a vobismet ipsis] a vobis *Alt;* ex vobis *Ald Jlz;* ex vobismet *Ep, W;* de vobis *Sich.* et iterum] *desunt Ad;* et itera *P* 3. et iterum — Jhesu Christi] *desunt Sich.* tradite *Ad, Ald, Ch, Gw, Jlz, Til;* tradet *sP;* tradetur a vobis *Her.* huiusmodi] vos modi *sP;* huiusmodi hominem *Ald, Jlz;* huiusmodo *B.* Sathanae] *Ag, Ald, G, Her, Jlz, K, L, Mg, Mt, P* 1, 3, *sP, Til;* sathanae *deest, sed in margine corrector add. Ch.* in interitu *L, P* 6; et interitum *sP;* interitum, *corr. in marg. addit* et *Ch;* in interum *Mg.* ut *deest Ald.* || *l.* 6. salvus *corr. L;* sa salvus *Ag.* sit *Bb, Ep, Jlz, P* 2, 4, 6, *W;* sit vel fiat *Gw;* fiant *sP;* fiat *cett. (supra lineam Alt).* in diem *Ag, Alt, P* 4; in via *sP.* nostri Jhesu Christi *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J m. recentior, Mg, Mt, T, W; cett. desunt.*

*Cap. XII. deest Alt, Em, Vl.* || *l.* 7. XII] *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* cap. XII *Bb;* Tit. XII *Her;* XIII *Ch, Ep, P* 1. *Rubrica plerisque in codicibus continuo in textu legitur; deest Ald, Jlz, Sich; in L, P6, Til rubrica:* de presbiteris et diaconibus ut minime habitent cum mulieribus, *cui in L, P6 sequitur textus capitis:* De presbiteris vel diaconus (*corr:* diaconis) eadem, ut *etc. L,* De presbiteris vel diaconis et de ecclesiasticis ministris ut *etc. P* 6. *In Her rubrica:* de presbyteris et diaconibus, ne habitent cum mulieribus. Si quis de presbiteris *Ag;* presbiteros *sP.* vel] *deest W.* diaconis *Ep, J, L, P* 2, 6, *T* 2; diač *H.* et *deest P* 1. ministris *deest P* 1; ministeriis *B* 1, *corr:* ministris *Gw.* || *l.* 8. ut *deest Ald, Jlz, Her, Sich.* nullo] *deest Bb;* nulli *Ald, Jlz, Sich, T* 2 *m. recentior, Til, W;* nullum *sP.* diacono vel presbitero *Bb;* presbiterum vel diaconum *sP;* presbitero neque diacono *Mg, Mt.* non liceat *Bb.* secum habere *Ag, B, Ep, Mg, Mt, sP, Sich.* in domo — feminam] extraneam mulierem in domo *Mg.* in domo *desunt L, P* 6; in domum *Ag, Til.* extraneam] exneam *sP.*

1) *Vide infra c. VIII,* 16. 2) *Cf. A. Gfrörer l. l. I, p.* 374, *qui hoc caput post decreta Dingolfingensia legi additum esse putat; S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, p.* 412 *sqq. et F. Dahn, 'Könige der Germanen' IX,* 2, 184, *quibus hoc caput argumentum est legem post annum* 716 *sancitam esse; vix recte, cf. notam sequentem (p.* 285, *n.* 1*) et H. Brunner, 'DRG' I*², *p.* 462, *n.* 34.

**feminam [1], ne per illam occansionem decipiatur et pollutus offerat sacrificium Deo, nec plebs per eius offensionem corruat et plagam sustineat.**

**Propterea** qui gradu sacerdotali fulciuntur, extranearum mulierum interdicta sibi consortia cognoscant. Hac eis tantum facultate concessa, ut matres filias atque **sorores** germanas inter domorum suarum septa contineant: in his enim nihil scevi criminis aestimare foedus naturale permittit; illas *cf. cod. Theodos. XVI, 2, 44.*

*Cod. Theodosianus XVI, 2, 44 (= Brev. XVI, 1, 6). Eum qui probabilem saeculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiae appellationis non decet.* **Quicumque igitur** ***cuiuscumque*** **gradus sacerdotio fulciuntur** *vel clericatus honore censentur,* **extraniarum sibi mulierum interdicta consortia cognoscant, hac eis tantum facultate concessa, ut matres filias atque germanas intra domorum suarum saepta contineant: in his enim nihil scaevi criminis aestimari foedus naturale permittit. Illas enim non relinqui castitatis hortatur adfectio [2],** *quae ante sacerdotium maritorum legitimum meruere coniugium [2]. Neque enim clericis incompetenter adiunctae sunt, quae dignos sacerdotio viros sui conversatione fecerunt.*

*Cap. XII.* || *l.* 1. feminam *corr. Gw;* feninam *P* 1; mulierem *Mg, Sich.* ne] nec *Ep, H, Her, Jlz, L, P* 1, 6, *sP, T* 1, 2 *m. prima;* naec *J.* per villam *Mg.* occansionem *Ep, H, J (m. recentior), P* 1, 3, *V;* occassionem *sP;* occasione *Her, P* 6; occasionem *cett.* decipiatur occasionem *Ald.* decipiat *T* 2 *(m. prima);* decipiantur, n *erasum L.* pollutus *corr. L.* auferat *L;* offeret *sP.* sagrificium *sP.* sacrificium Deo *Ag, Ald, B, G, Gw, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1 – 5, *sP, Sich, Til, V;* s. do *P* 1; s. domino *Her, T* 2 *m. rec.;* sacrificium *cett.* || *l.* 2. nec] et *Gw;* et ne *Ald, G, Jlz, Sich;* ne *P* 2, 5. plebs *W;* pllebs *corr:* plebs *Ep;* pleps *J;* plex *P* 6. eius offensione *L;* offensionem eius *Ch, T* 1. non corruat, (non *erasum*) *Gw.* et — sustineat *desunt Sich.* plaga *Ald, J (m. prima), L, P* 6, *sP.* susteneat *H.*

*l.* 3. qui *deest P* 6; quia *corr:* qui *Bb;* quia *P* 5. gradum *sP;* in gradu *P* 6. sacerdotale *Ep, H, J, L;* sacerdotalis *sP;* ecclesiastico *Ald, Jlz.* fulgiuntur *L;* fulguntur *sP;* fulciunt *Mg.* extraneorum *Ald, Ep, Jlz;* extraneam *Ad.* mulierem *Ad, m. recentior corr:* mulierum *H;* feminarum *Bos, Ch.* interdicata sibi *Mg, Mt;* interdictam *H, corr:* interdicta *Ad;* interdicte *sP;* interdicta sibi *Ald, B, Ch, Gw, Jlz, T* 1; interdicta (sibi *deest*) *cett.* consortia interdicta *Sich.* consortium *sP;* consortiam *H.* || *l.* 4. cognoscat *sP;* non cognoscant *W;* agnoscant *Sich.* haec eis *Ad, Bb, Ep, Gw, J;* has eis *Ag;* ac eis *Ch, P* 3, *T;* as eis *sP;* hanc eis *L;* haec enim eis *P* 6; hac igitur *Ald;* a se *Mg, Mt;* hac es *P* 5. tantum *in raso T* 1; stantem *sP.* facultate tantum *Ald.* facultatem *J, sP;* facultas *Ad, Gw;* facilitate *L, P* 6. concessa] cessa *Ep, H.* ut] sit *Ep, H, J, L, P* 6; sit ut *Ad, Gw;* sint *Bb;* aut *sP.* matrem *Ad;* matris *Bb, Ch, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1; matres et *Jlz.* filiis *Ep;* filius *H;* familias *Sich.* atque *deest B;* adque *sP.* germaneas *Mg;* germana *sP.* intra *G, Sich, W.* *l.* 5. suorum *Ad, B, Mg, Mt, P* 5, 6; suarum, *cui manus recentior in margine addit* tecta *Bb;* suarum habitacula *Bos, Ch.* septa] sepe *Bb, Bos, Ch, Ep, H, sP;* sepem *J, T, W.* contineat *Mg, Mt, sP.* his] hijs *Jlz;* is *L.* nihil *deest sP;* nichil *Ad, Ald, Ch. G, Jlz, T* 2, *W;* nihil, *m. recentior corr:* nulla *J.* scevi *Ep, H, W;* suspectus *sP;* suspecti *m. recentior corr:* suspecto *J;* suspecturi *Mg, Mt;* sub peccati *P* 2; sceleri *L;* scelerebus *P* 6; lascivii *in margine Her;* suspecti *cett.* criminis] oriminis *sP.* aestimare *K, P* 4, 5, *V;* existimare *Bb, W;* extimare *sP;* stimare *P* 3; estaestimare *P* 6; est estimare *T* 2 *(m. pr.);* est existimare *J;* estimare *T* 2 *m. rec.;* est extimare *Ep, H;* est stimare *L;* est nec existimare *Bos, Ch, T* 1; est nec si aestimare *B;* est nec si existimare *Ad.* est nec estimare fedus naturale permittit *supra lineam corr:* est estimandum, n. e. quia f. n. est, permittit *Gw.* fetus *Mg, Mt;* foedus *m. recentior corr:* foedum *T* 1; foedus *vel* fedus *cett.* naturalis *L;* naturae *Bb, Bos, Ch, Ep, J, T* 1, *W;* natura *P* 6. per[mit]tit *Ep;* permittitur *Ch, J, Mg, Mt, T* 1, ur *erasum J;* permittat *Her, L;* promittit *Ag.* vel promittit *P* 6. illas — affectio *desunt Sich.* illas enim] *P* 4, *sP;* et illas iam *B;* illa etiam *L;* illas etiam *cett.*

1) *Hac lege clericis non matrimonia interdicta fuisse E. Löning, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II, p.* 325 *docuit; sed inter feminas, quibus secundum haec decreta in domo clericorum vivere permissum erat, nominantur propinquae cognatae, non autem uxores.* 2) *Cf. J. Merkel, 'Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde' XI, p.* 641, *n.* 3.

enim non relinqui castitatis hortatur affectio.

De ceteris causis praesbiteri diaconi vel clerici ab episcopis secundum illorum canones iudicentur[1].

cf. L. Alam. XXI. (infra p. 287).

XIII. De colonis vel servis ecclesiae, qualiter serviant vel qualia tributa reddant.

Hoc est agrarium[2] secundum aestimationem iudicis, pervideat hoc iudex, secundum quod habet, donet: de XXX modiis III donet et pascuarium[*,3] desolvat

*) *glossa addit* triskinga T 1.

---

Cap. XII. ‖ l. 1. non — affectio desunt W. non deest Ch; non, m. recentior add. ut T 1. reliqui, m. recentior corr: relinqui Bb; reliquas Ch, Mg, Mt, T 1; reliquos T 2 (m. prima); reliqua K, T 2 (m. recentior); reliquis P 6; relinquas B, Gw; relinquere Ald, G, Jlz, Til; relinquit sP; reliqui Ep, H, J, L, P 2, 3, V; reliqui qui P 1. castitates m. recentior corr: castitatis T 1; castitis P 6. hortatur affectio desunt sP. hortatur Ad, Ald, B, Bos, Gw, Jlz, Mg, corr. ex ortatur Bb, T 1; horat Her; orator Ep, J, corr. m. rec. ortatur J; ortatus Mt; probat Til; ortatur Ch, G; oratur cett. affectio Ad, Ag, Bb, G, H, Jlz, K, P 1—3, 5, T 2, V; in margine Her, Til; affecio Ald; effectus Bos, Ch, Mg, Mt, T 1; effectio cett.

l. 2. De ceteris — iudicentur] desunt T 2 (m. prima); quasi rubrica G, P 2, 3, sP, T 1, V, (in margine) Ag, (praeposito numero XIII) P 3; causis ceteris Ald; coeteris causis B; cetheris causis sP. presbiteris Alt, Bb, Bos, Ch, H, J, L, Mg, Mt, P 6, T 1, 2 m. prim., W. vel diaconi Jlz, T 2 m. rec.; diac. Ad, Bb, H, J, P 3; diacones Gw; diaconis Alt, Bos, L, P 6; diaconibus Ch, Mg, Mt, T 1, W. vel clerici] vel clericis Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, W; clerici Mg, Mt, P 6; clericis L; alii clerici T 2 m. prima; aut alii clerici T 2 m. rec.; vel ceteri Ag. episcopis] eorum episcopis Ald; episcopi Mg; episcopo Her, J, Mt. illorum] deest Ald; eorum Jlz. ‖ l. 3. canones deest sP. iudicetur Ag, Ald, Bb, W; iudicent P 3; Require de diebus dominicis in capitulis nuptias prohibendas inlicitas in marg. add. T 2 m. rec.

In Ch sequitur cap. VII, 4 huius editionis.

Cap. XIII. deest Sich, Vl; post cap. VII, 4 huius editionis Ch; pars prior capitis legitur etiam in cod. Paris. 4995 capitulari Ludowici pii 817 insertum P 7. ‖ l. 4. XIII deest Ag, Alt, Ch, L, P 3, 6, T 2 (m. prima); Tit. XIII Her; XIIII Ep, P 1; XV T 2 (m. recentior) Rubrica in plurimis codd. coniuncta cum textu capitis; L his vocibus textu coniunctis rubricam: De colonis et servis ecclesiae qualiter serviant; anteposita est in Her, Til rubrica: De colonis vel servis ecclesie quomodo (Til: qualiter) serviant. De] . . e Alt. collonis sP; quolonis Ep. servos sP; de servis Ald. ecclesiis Alt. eccl[esiae qua]liter Ep. serviunt sP. ‖ l. 5. quale Ag, B, Ep, Gw, H, J, T 1 (m. prima), W; qualiter G, Her, Mt, sP, T 1 (m. recentior), Til; qualis L; quali Mg, P 6. tributum B, Gw, W; trivutam sP. reddunt sP. ‖ l. 6. hoc est desunt Bos. est deest Ch. agrario Bb, Ch, Ep, H, J, L, corr: agrarus T 1; agraria W; agri Ald; angaria P 6. secundum aestimationem iudicis desunt Gw. post secundum sequuntur in Ag quod habet, donet, verba deleta. existimationem Bb; extimationem sP; stimationem corr: estimationem L; inst[. . . . . . . . .] Ep. iudicis] ducis Ep; dicis, corr. m. recentior: ducis H. pervideat Ad, Ag, B 1, Ch, Ep, Gw, H, P 1, 2, 3, sP, V, W; provideat Ald, Bb, Bos, G, Her, Jlz, K, T 1, Til, corr: praevideat J; praevideat cett. iudex hoc P 2; hoc est iudex sP; hoc iuet Ep; hoc iudex et Ald, G, Jlz; hoc iudex ut T 1 (m. recentior). ‖ l. 7. abet P 3; habet et Mg, Mt. donet deest Bos; donat sP. de] dex W. XXX, triginta] trienta sP. m diis vel mod] modia Ag, Alt, L, Mt, P 2, sP; modiā P 3. III] III (vel tres) modios Ch, Ep, Gw, J, T 1, W; modios III P 7. pascuario H, L, corr. m. recentior: pascuaria, J; pascario P 6; pascuarios Bb, Bos, Ch, Ep, T 1, W; pascuarum unu sP; pascuaria Ad, B, Gw, K, Til. desoluat Ag, Alt, Bos, Her, P 1—3, 5, Til, V; persoluat Mg, Mt, T 2 m. rec.; soluat Ald, B, G, Jlz, W; inde solvat P 4; dissolvat cett.

1) *Cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II, p.* 532. 2) agrarium = *tributum seu vectigal quod ex agro penditur; cf. a.* 769, *MG. DD. Karolinorum I, p.* 67; *Capitularia I, p.* 19 (584—628), *c.* 11. 3) pascuarium = *quod pro pascuis praestatur.*

**secundum usum provinciae. Andecingas*,[1] legitimas — hoc est, perticam[2] X pedes habentem, IIII perticas in transverso, XL in longo — arare seminare claudere** collegere trahere et recondere. Prato arpento[3] uno cludere secare, collegere et trahere. A tremisse unusquisque accola ad duo modia sationis*****

*cf. L. Alam. XXI.*

*) *glossa add:* scaramez *T* 1; schachbach *glossae saec. XV T* 1; skaremez *Ch;* Skaremeh *Bos.*

**) *glossa add:* ekken *Bos, Ch;* eckan *T* 1.

***) *glossa add:* samin *T* 1; samen *Ch.*

---

*L. Alam. XXI.* Servi autem ecclesiae tributa sua *legitime* reddant: *quindecim siclas*

---

*Cap. XIII.* ‖ *l.* 1. usu *L;* husum *sP;* quod usum *Mg.* ancingas *P* 4, 5, 7; andecengas *J;* andetingas *Alt;* an decenas *Ald;* andecenas *Ch, Gw, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 1, *supra lineam add:* anzingas *Gw;* vel anzingas andecenas *B;* andetenas *H;* andecenam *Bb;* aut decenas *Ep;* an decimas *Ad;* antdecenas *W;* ad decingas *P* 1. legitima *Ep, H;* legitimam *Bb;* legittimas *Her, L;* letimas *P* 7; legiptimas *Gw;* legatimas, *corr:* legitimas *P* 2. hoc est] *desunt Jlz;* id est *Mg, Mt.* pertica *Ag, J, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* perticas *Ep, Mg, Mt;* pertgam *Alt;* pertigam *Her.* X, decem] deces *sP;* decimam *P* 2. ‖ *l.* 2. habentem pedes *P* 6. habente *sP;* habentae *L;* habentes *Ag, Mg, Mt.* IIII, IIII^or, quattuor] III *Mg, Mt;* VIII *L.* pertgas *Alt;* perticas VI *Ep;* pertigas *Her;* pedes *Jlz, K.* transversu *sP;* traverso *Ag.* XL] L *in margine Her.* in logno *Ald;* in longum *P* 7. arare] quas arare *Ald, Jlz.* ‖ *l.* 3. cludere *Alt, T* 2 *(m. recentior);* claudere seccare *Mg, Mt.* collegere *Ag, Bos, H, Her, L, P* 1, 3, *T* 1 *(m. prima), Til, V;* colere *in margine Her;* colligere *cett.* et trahere *Ad, Ald, Alt, B, Bos, G, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—4, *Til, V;* et traere *sP;* adtrahere *Gw, K.* trahere *deest L, P* 6. et recondere *desunt L, Mg, Mt, P* 6; et condire *Ep;* et recondire, *m. recentior corr:* et recondere *H;* et recondere debet *Bos, Ch;* et recondere debeant *Ald;* et recondere debeant et vineas *Jlz.* prato — trahere] *exstat in Ad, Ag, Alt, B, Bos, G, Gw, K, L, P* 1—4, *sP, T* 2, *V; m. rec. in margine J; deest cett.* pratum *Her, P* 4, *Til;* prato *corr. P* 1. aspensum *Gw;* appensum *Ad, B;* arpente *P* 1; arpent *P* 2, *V;* aripenno *P* 5; carpento *Her, P* 4; arpennum *G, P* 7. unum *Ad, B, G, Gw;* fenum *J (m. recentior);* I *P* 5. cludere *Alt, J (m. recentior), P* 2, *T* 2, *V.* sepe circumdare claudere *Ad, B, Gw;* claudere *cett.* secare, *vel* seccare] *deest Alt;* segare *Ag, Her, T* 2 *(m. prima). l.* 4. collegere *Ag, Bos, Her, K, P* 1, 3, *Til, V;* college *sP;* colere *Her (in margine);* colligere *cett.* et traere *sP;* attrahere *B;* adtrahere *Ad, Gw.* ad tremissum *P* 7; as tremisse *H;* ac tremissem *Ep;* ad tremisse *Mg, Mt;* ad tramise *sP;* adremisse *Ad;* aut tremisse *Her;* a tremisso *Alt.* uniusquisque *Jlz;* unusquissque *Alt.* acolona *Bb;* accola *Her;* acolas *sP;* acola *Ch, H, J, L (m. prima), T* 1, 2 *(m. prima).* a duo modia *Mg, Mt;* a dua modia *L;* adque duo modia *Her;* ad dua modia *P* 3, 6, *sP;* II modia *Bb;* duos modios *P* 7. satianis *corr:* sationis *T* 1; rationis *Ag;* satione *sP;* sationes *corr:* sationis *Mg.*

1) andecinga, *vel* ancinga, *vel* accinga = *modus quidem agri certo perticarum numero constans et sepibus aliove sepis modo clausum; cf. Du Cange, Glossarium s. h. v; E. Brinckmeier, Glossarium diplomaticum I, p.* 83; *J. Grimm, 'DRA.'*[4] *II, p.* 68; *termini* andecena, leuga, tuninum, peditura *ex iure Franco in legem Baiwariorum transsumpti esse videntur; cf. H. Brunner. 'DRG.' I*[2], *p.* 457 *n.* 16. 2) pertica = *certus agri modus.* 3) arpentum, arpenna = *modus agri.*

*cf. L. Alam. XXI.* excollegere seminare collegere et recondere debeant, et vineas plantando cludere fodere propaginare[1] precidere vindimiare. Reddant decimum fascem de lino, de apibus decimum vas, pullos IIII, ova XV reddant. Parafredos[2] donent aut ipsi vadant, ubi eis iniunctum fuerit. Angarias*[3] cum carro faciant usque quinquaginta leugas**[4], amplius non minetur. Ad casas dominicas stabilire, fenile

*) *glossa add:* vel fuora opera *Bos, Ch, T* 1.

**) *glossa add:* mila *Bos, Ch;* milla *T* 1.

---

*de cervisa, porco valente tremisso uno, pane modia duo,* pullos *quinque,* ova *viginti.*

---

*Cap. XIII.* ‖ *l.* 1. excolligere et recondere debent et seminare colligere *J.* excollegere seminare *desunt Ald, G, Jlz.* excollegere *deest Bb;* excolligere *Ad, B, Ch, P* 2, 7; excolere *Alt, T* 2; excollere *Ep;* et colligere *(deleta) W;* colligere *P* 4; extollere *Ag;* excoligere *L;* excellegere *Mg;* ex eo colligere *Gw.* seminare — recondere *desunt Ag.* seminare collegere *desunt Mg, Mt.* collegere] *deest Gw;* et colligere *sP;* collegere *Bos, H, P* 1, 3, 5, *T* 1, *Til, V;* colligere *cett.* et recondere *desunt Bb;* et recondire, *corr. m. recentior:* et recondere *H.* debeant *Ag, Ald, Alt, Bb, Her, Jlz, K, L, P* 1—3, 5, 6, *sP, Til, V;* debeat *Gw, Mg, Mt, corr:* debent *B;* debet *Bos, Ep, W;* debent *cett.* vineis *Ep, H, P* 6; vineam *Ald.* plantando — fodere pro *in margine Mt.* plantare *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, P* 7, *T* 1, 2; plantato *Ep, P* 6; plantatas *W.* claudere *Ag, Ald, Jlz, P* 3, *sP, Til;* claundere *Bos, Lind; deest Ad, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 1, 6, *T* 1, 2, *W.* ‖ *l.* 2. fodire *Alt;* federe *P* 6. propagare *Ald, Jlz;* probageuare *L.* procidere *L;* praescidere *Bb.* vindimiare *P* 3, *V;* vindimiare debeant *L;* vindemiare siquidem *P* 7; vindemiare *cett.* reddent *Bos, Ch.* decimum fascem] fasce *Bb, Ep, H, J (m. prima), L, P* 6; fascem *Ad, B, Gw, J (m. rec.);* fasces *Bos, Ch, W;* fasces, *corr. m. rec.* fascem *T* 1; decimum fasce *Ag, sP;* decimum vascem *Alt;* decimam fascem *T* 2; decimum fasciculum *P* 7. ligno *Ep, H, L, T* 2 *(m. prima);* linum *sP, P* 5; lino *cett.* ‖ *l.* 3. avibus *L, P* 6; apibus *corr:* avibus *Gw;* apibus suis *sP.* decimum *Ald, Alt, G, Her, Jlz, K, T* 2, *Til, W; deest Ag;* X, decem *cett.* vas] *deest sP;* vassi *P* 6; vaso *Ep, H;* vasis I vas *P* 4; vasa *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Gw, J, Mg, Mt, T* 1. vas pullos] vas cipullos *L.* pulli *Ald, Jlz;* de pullis *W.* IIII, quatuor] III *P* 6; IIII vestudos *P* 7. ova — reddant *desunt P* 7. oves *Ag;* ovas *Ep, Mg.* XV, quindecim] XI *Gw;* XII *Her.* palafretos *B, H, W;* palafrecos *L;* palafred *P* 6; par varidos *Alt;* paravridos *T* 2 *(m. prima);* parafredas *P* 3; parafridos *G, T* 2 *(m. recentior);* parasfredo *Mg, Mt;* parafretos, *vel* para fredos *cett.* donent, *corr:* donet *J.* aut] ut *sP.* ipsa *L.* ‖ *l.* 4. vadent *Ag, Alt, Her, L, P* 3, *sP.* ubi] hubi *sP;* ut *Ald.* eis] est *P* 3. iniuntum *P* 2. fuerint *Ep, sP.* angario *K;* cum carro *Ag, G, Gw, K, Mg, Mt, P* 1—5, *Til, V; desunt W;* cum carras *sP;* cum carris *H, T* 2; cum carra *cett.* faciat *Her;* fatiunt *P* 6; faciunt *J, T* 2. L, quinquaginta] quinqua *P* 6; ł *Mg, Mt.* ‖ *l.* 5. leugas *Ag, Ald, Bb (m. rec.), Bos, G, Her, Jlz, P* 1—5, *T* 2, *Til, V, W (m. rec.);* leucas *Her (in margine), K;* lequas *L;* leivas *Mg, Mt;* leuuuas *sP;* leuuas vel lewas *cett.* non minetur *H, P* 2, 4, *sP, Til, V, corr. m. rec.:* non minentur *J;* non minuetur *corr:* non minetur *Alt;* nominentur *B, Mg, Mt;* nominetur *Ag, P* 1, 3; non minet *T* 2; non minentur *cett.* ad] a *Ch.* stabilire *corr. m. rec.:* stabiliendas *Bb;* stabulire *Lind;* stabulare *G, L, P* 6, *W;* stabulum *Her;* stabile *P* 1; stabilare *Ald.* fenilem *L, P* 5; finile *P* 6; fenire *Ald, Jlz.*

1) propaginare = *propagines facere.* 2) parafredum, paraveredi = *equi agminales quorum usus in curso publico non quidem in viis publicis, sed in transversariis et militaribus ut veredorum in viis publicis (cf. Gotofredum ad l.* 3 *Cod. Theod. de cursu publico).* 3) angariae = *iumentorum vel plaustrorum praestationes, quae dicuntur* 'fron furen' *J. Grimm 'Deutsche Rechtsaltertümer[4]' I,* 488. 4) leuga = *mensura itineraria, mensura terram metentium quae apud Francos constat de duobus millibus passuum; cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.; F. Diez, 'Wörterbuch' s. v. lega.*

granicam* vel tuninum**[1] recuperando pedituras*** rationabiles accipiant et quando necesse fuerit, omnino conponant; calcefurnum†[2], ubi prope fuerit, ligna aut petras L homines faciant, ubi longe fuerit, centum homines debeant expetiri et ad civitatem vel ad villam, ubi necesse fuerit, ipsam calcem trahant.

Servi autem ecclesiae **secundum** possessionem suam reddant tributa. Opera vero III dies in **ebdomada** in dominico **operet**, III vero sibi faciat. Si vero dominus eius *cf. L. Alam. XXI (p. 287 sq., 290).*

*) *glossa add:* chornstadel *Ch, T* 1; Cttornstadel (!) *Bos.*

**) *glossa add:* hovezun *Ch;* hovazun *T* 1; Horehun *Bos;* tunino sepem dominicam *Ad, B, Gw.*

***) *glossa add:* fouzmaz *T* 1; fózmaz *Ch;* fohma *Bos;* petoritas *Her.*

†) *glossa add:* chalcoven *Ch;* chalkofen *Bos;* chalhovan *T* 1.

---

*Cap. XIII.* ‖ *l.* 1. granicam *Ag, Ald, Alt, G, Her, Jlz, K, P* 1—3, 7, *sP, T* 2, *Til, V;* graniam *P* 5; cranica *Bb, H, L;* granarium *Ad, B, Gw;* granica *cett.* vel aut *Ad.* tuninum *Her, K, P* 1, 3—5, *sP, T* 2, *Til, V;* tunninum *Alt;* tutinum *Mg, Mt;* tunnino *Ad;* totine *P* 6; tunidum *P* 2; tunium *Ald;* cunium *Jlz;* tuminum *Ag;* domo *L;* tumno *Bos, Ch;* tonilum *P* 7; totine *Lind.* tuninum] *m. rec. supra lineam addit:* autumno *B;* omnino *H;* tuninum] sepem dominicam *addit Ad, B, Gw;* tu ... *(lacuna) W;* tunino *cett.* recuperanda *Ag, Ch, Ep, H, L, P* 6, *T* 1; recuberanda *J;* recuperanda *corr:* recuperandas *Bb;* recuperandam *Ad, B, Gw;* recuperandum *Her, sP.* peditura *Ep, W;* rationabile *Mg, Mt;* rationaviles *sP;* rationales *P* 5. accipient *L.* ‖ *l.* 2. cesse *corr:* necesse *P* 3; necessitas *H, sP, T* 2; necessesse *P* 7. fuerat *H, J, T* 2 *(m. prima);* fuerint *P* 1; *deest Her. in voce* conponat *explicit P* 7. conponat *sP, P* 1; conposito *L;* conponantur *Ald;* component *Her.* calcis *Ad, Ald, B, G, Gw, Jlz;* calci *Bos, P* 3, *Til;* calcem *Bb;* calces *Ep, W;* cale *P* 1. fornum *Alt;* furno *Bb, Ep, H, J, L, sP, T* 1 *(m. prima).* hubi *sP.* fuerint *Ald, Gw, Her, Jlz, Mt, sP, P* 4, *T* 1, *W;* fuerat *Alt, Ep, H, J, T* 2; fuaerit *L.* ligna — longe fuerat *desunt Ald, Jlz.* lingua *corr:* ligna *Alt;* ligno *L;* lignum *T* 2. ‖ *l.* 3. aut] et *W.* petrae, petre *Ad, B, Gw, Her, W;* petras *Ag, Alt, Bb, Bos, G, K, Mg, Mt, P* 1—3, 5, *sP, Til, V;* petra *cett.* L, *vel* quinquaginta] *deest Mg, Mt, W;* ł *P* 6; uł *P* 1. homines] ominis *L.* faciunt *J.* hubi *sP.* fuerit *deest Ch;* fuerat *H, J, P* 6, *T* 2; fuaerit *L;* fuerint *Ad, Her, Mt, W;* est *Bos.* C, centum. hominis faciant, *corr:* homines *L.* debeant] *deest P* 6; debeat *Her, sP;* debent *Ad, Ald, G, Jlz, P* 4. exire *L, P* 6; expetiri *corr:* expeti *T* 1; expetire *Alt, sP;* experire *T* 2; experiri *Til;* expediri *G, Her, W;* explere *Ad, B, Gw;* expeti *Ald, Jlz;* expetere *P* 4. ‖ *l.* 4. ad civitatem] *corr. ex* ad civital *P* 4; ad civitate *Mt, P* 6; a civitate *Mg.* ubi] hubu *sP.* fuit *L;* fuerint *P* 1. ipsa calce *H, J (m. prima), K, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* ipsa calcem *Alt;* ipsam calcam *sP;* ipsi calicem *Ald;* ipsi calcem *Jlz;* ipsa calx *Lind.* trahantur *Ep, H, J, L;* trahatur *P* 6; tragant *Bb;* traant *sP;* trahere seu trahant *Jlz.*

*l.* 5. servi — reddant] servi autem ecclesiae debent *Bos.* servus *Lind.* autem] aut *P* 1. secundum — reddent] dent tributa secundum possessionem suam *Ch.* possessiones *Mg, Mt;* possionem *P* 2, *sP.* suas *Mg, Mt.* reddant] debent *Bos;* reddat *Lind.* opera vero] operarios *L.* ‖ *l.* 6. III (*vel* tres) dies] dies tres *Jlz, Mg, Mt;* tribus diebus *W;* III (dies *deest*), *Ald, sP.* in *deest L; in raso W.* hebdomada *K:* ebdomata *Ag, H;* epdomada *P* 6; eptomada (ep *in rasura) W;* ebđa *Jlz.* in dominico operet *desunt Gw.* dominica *L, sP;* dominicatu *Ald, Jlz;* dominica tres *G.* operet *Ag, Bos, H, Her, K, Mg, Mt, sP, P* 1—3, 6, *Til, V;* operent (n *erasum*) *T* 1; operentur *Ald, Bb, G, Jlz, P* 4. *T* 2 *(m. recentior), W;* non operentur *Ad, B;* opere *Ch;* non oportet *L;* operent *cett.* tres dies *Alt.* vero] vobis *L.* faciat *vel* fatiat *Ag, Bos, H, Her, K, L, Mg, Mt, P* 1—3, 6, *sP, Til, V;* faciant *cett;* faciant *add:* In dominico non operantur *Gw.* Si vero] Sive *P* 6; si *Gw;* si vos *L.* domini *Ch, T* 1. eius] *deest L (m. prima), m. rec. add:* ei; *erasum J;* eis *W;* ei *P* 6; eorum *Ad, Ald, B, Ch, G, Gw, Jlz, T.*

1) tuninum *forsitan* = *stabulum; secundum alios aedificium tunnis recondendis idoneum vel ex Germanico* 'tuyn' *formatum, quod in universum locum septum sonat ac particulatim hortum, cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.* 2) calcifurnum = *furnus in quo calx coquitur.*

**dederit eis boves aut alias res, quas habet, tantum serviat, quantum ei per possibilitatem inpositum fuerit. Tamen iniuste neminem opprimas.**

---

*L. Alam. XXI.* . . . . *Ancillae autem opera* inposita *sine neglecto faciant. Servi dimidiam partem sibi et dimidiam* in dominicum *arativum reddant; et si super haec est, sicut* servi *ecclesiastici ita* faciant tres dies sibi *et* tres in dominico.

---

*Cap. XIII.* || *l.* 1. dederit eis] eis dederit *Alt;* dederit *L, P* 6, *W;* dederit ei *Ald, B, Bos, Mg, Mt, P* 2, 4, *Til;* dederit sibi *Jlz;* dederint eis *Ch, T* 1. bovem *Ep;* bovis *L.* aut] ut *sP;* et *W.* res alias *P* 4; alias tres *Ald.* quod *B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* quod quas *P* 1; quas *cett.* habent *B, Gw, T* 1, *W;* habent, *corr:* habet *W;* ha habet *P* 1. servient *sP;* serviat *Ag, Alt, Bos, Ep, H, Her, K, L, P* 1, 3, 4, 5, *Til, V;* serviant *cett.* ei *Ag, Ald, Alt, Bos, Ep, H, Her, K, L, Mg, Mt, P* 1—6, *Til, V; deest Ch, T* 1; eis *cett.* per *deest L, P* 6. possivilitatem *sP; corr. P* 3. || *l.* 2. tamen *deest Ald.* neminem *deest Gw;* nemine *sP;* minime *P* 6. oppremas *H, J (m. prima), T* 1 *(m. prima);* obprimes *sP;* obpremat *L;* opprimat *Bos, Her, Mg, Mt, Til.* oppremamus *Ep;* obprimimus *Ald;* opprimemus *Jlz;* opprimans *P* 6; oprimas *Ch;* obprimas *vel* opprimas *cett.*

*In Ep, J, T* 1, *W sequitur hoc loco c.* VII, 4 *huius editionis. — Cod. Bb addit hoc loco:* require de diebus dominicis in cap̄. nupt(*corr:* nuptias) prohibenda (*corr:* prohibendae) inlicitas (*corr:* illicitas).

---

## [TITULUS II.]

### DE DUCIBUS ET EIUS CAUSIS, QUAE AD EUM PERTINENT.

### I. [Si quis de morte ducis consiliatus fuerit.]

Si quis contra ducem suum quem rex ordinavit in provincia illa aut populus sibi elegerit ducem, de morte eius consiliatus fuerit et exinde probatus negare non potest[1], in ducis sit potestate homo ille et vita illius et res eius infiscentur in publico[2]. *Ed. Roth. 1, 4. L. Alam. XXIII.*

---

*Ed. Rothari* 1. Si quis *hominum* contra *animam regis cogitaverit aut* consiliaverit, animae *suae incurrat periculum* et res eius infiscentur. . . . 4. Si *quis* inimicûs in*tra* provintia invitaverit *aut introduxerit, animae suae incurrat periculum* ⌜et res eius *infiscentur*.⌝

*L. Alam. XXIII.* De causis quae ad ducem pertinent. Si quis *aliquis homo in* mortem *duci* consiliatus fuerit et exinde probatus, *aut vitam det aut se redimat, sicut dux aut princeps populi iudicaverint, et si iurare voluerit, cum XII nominatos iuret in ecclesia coram duce aut cui ille miserit.*

---

*Titulus II. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, G, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P, sP, Sich, T, Til, V, W.* ‖ *l.* 1. Cap. II. *Her. Titulum non distinguit T* 2*; in duos titulos* II *et* III *div. Her.*

*Rubrica tituli deest Ad, Mg, T* 2*; deest sed m. recentiore addita Alt.* ‖ *l.* 2. duce *Bb, Ch, Gw, J, P* 2—4. et — pertinent] *desunt H.* eius] *deest Ald, Gw, Her, Jlz, Sich;* his *W;* eorum *Til.* causam *P* 6*;* caussis *Her.* quid *P* 6*;* qui *L.* qui — pertinent] *desunt Alt;* ad eos pertinentibus *Ald, Jlz.* eos *Her, Sich, Til, W.* pertinet *L.*

*Cap. I. in duo capita* I *et* II *divisum Her.* ‖ *l.* 3. I] *deest Ag, Alt, G, L, P* 6*, sP, T* 2 *(m. prima);* cap. I *Bb, P* 4*;* Tit. I *Her;* XIIII *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in L, P* 6*, Til.* mortem *L.* comsiliaverit *L;* consiliaverit *P* 6. ‖ *l.* 4. Si] . . i *Alt.* ducem] iudicem *sP.* suum *deest Bb.* quem] *bis Jlz.* in] et *Ag, Mg, Mt.* aut] *m. recentior add.* quem *T* 1*;* ut *sP.* aut populus — morte eius *desunt Sich.* plebs *L.* ‖ *l.* 5. sibi elegit *K, P* 4*;* elegit *Her;* elegerit sibi *W.* ducem *deest G;* ducem cum surrexerit *Ald;* d. cum surrexerit et *Jlz.* eius *deest Ch.* consilia coeperit *Sich.* et exinde probatus] *desunt sP;* exinde probatus *Ep;* et exinde probatus fuerit et *Alt, T* 2*, W;* et convictus *Sich.* non] *deest Mt, P* 6*; m. rec. add. Mt.* poterit *Ch, H, Her, T* 2*;* potuerit *K, sP, Sich;* potuit *L.* ‖ *l.* 6. ducis] iudici *Mg;* iudicis *Mt.* potestate sit *Ald, Jlz.* potestatem *L, Mg, sP.* illius] ipsius *Ald, Jlz;* eius *sP, Sich;* eius vel illius *Gw.* et — publico] in publico et res eius infiscentur *L.* eius] *deest W;* illius *sP;* autem eius *Sich.* inviscentur *T* 2. in publico *desunt Sich;* in puplico *Alt, J, P* 3.

1) *Eadem formula supra I,* 10*; cf. W. E. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p.* 988 *sqq.; H. Brunner, 'DRG.'* $II^{1}$*, p.* 688. 2) *Cf. K. Zeumer, 'Neues Archiv' XXIV, p.* 59 *sq.; H. Brunner, 'Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften zu Berlin'* 1901*, p.* 938*; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 613 *sq.; cf. etiam infra c. II,* 2*, p.* 293*, n.* 6. *Confiscatio bonorum ex lege Visigothorum sumpta esse videtur.*

cf. Dig. p. 48, 4, 7, 3. Et hoc non sit per occansionem factum, sed probata res pateat veritatem. Nec sub uno teste, sed sub tribus testibus[1] personis coaequalibus sit probatum. Si autem unus fuerit testis, et ille alter negaverit, tunc Dei accipiant iudicium*: exeant in campo et cui Deus dederit victoriam[2], illi credatur. Et[3] hoc in presenti populo fiat, ut per invidiam nullus pereat[3].

Ut nullus Baiuuarius alodem aut vitam sine capitale crimine perdat[4]. Id**

*) *glossa s. XV. add:* monomachia *T* 1.

**) *T* 1 *in margine add. rubricam:* Tres ob causas vitam perdat.

---

*Dig. ad legem Iuliam maiestatis* 48, 4, 7, § 3. Hoc *tamen crimen iudicibus* non in occasione *ob principalis maiestatis venerationem habendum est* sed *in* veritatem.

---

*Cap. I.* ‖ *l.* 1. Et hoc non — veritatem *desunt Sich.* non] v i t e t u r  n e *P* 4. occansionem *Ep, H, J, sP, P* 1, 5, *V (*n *primum erasum H);* hoccansionem *L, P* 3*;* occasione *Mt;* occasionem *cett.* probata — veritatem] c u m  p r o b a t o r i b u s *Ad, B, Gw.* probata] per probatas *P* 4*;* probatum *Bb;* provatum *sP.* res expeteat] respectat *Bb.* pateat *J, T* 2, *W;* peteat, *corr:* pateat *H;* manifeste pateat *Bos, Ch, T* 1*;* expediat *K, L, Mg, Mt, P* 6*;* expetat *Ald, Jlz, Til;* expectat *G;* expectat *corr:* expectet *sP;* inpecteat *P* 2*;* experietur *Her.;* expeteat *cett.* veritati *W.* nec] ne *Alt;* non *Her.* Nec — sed] Hoc autem probatum esse debet *Sich.* ‖ *l.* 2. testes *L, sP.* sub tribus] tribus *Mt;* sub tres *sP.* testibus *deest Ald, Jlz;* testibus probetur *Gw.* personis — probatum] *desunt H, T* 2 *(m. prima), in margine T* 2 *(m. recentior).* personis *bis, alterum deletum B.* coaequalibus personis *B, Gw;* quoequalibus *Ag, L, sP;* cumqualibus *P* 6*;* equalibus *Ad.* sit probatum] *desunt Gw, Her, Sich;* probetur *Ad, B;* sit provatum *sP.* ‖ *l.* 3. unus tantum fuerit *Sich.* fuaerit testes *L;* testis fuerit *Gw;* fuerit testes *Ag.* testis *deest P* 2. ille *deest Bb, Gw.* alter] alius *Bos, Ch;* aliter *Ep, P* 5. tunc *deest Gw;* tunc cum *P* 6. iudicium Dei accipiant *Gw.* accipiat *Ag, Mg, Mt.* exeant *Alt, B, Ep, G, H, Her, K, P* 1—6, *sP, Sich, T* 2, *Til, V, W;* exean *L;* et exeat *Mg, Mt;* et exeant *cett.* *l.* 4. et in campum eant *Gw.* campum *Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, G, Gw, Jlz, Mt, Sich, T* 2, *W.* Deus cui *Ag, Mg, Mt, sP.* dederit] redderit *sP;* derit *L.* dederit victoriam] victoriam det *Gw.* victoriam *deest Ag, P* 4*;* victoria *P* 6, *sP.* ille *Ag, L, P* 6, *sP;* et ille *Mt;* illum *Ep.* credite *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, T, W;* creditur *L;* reddite *P* 6. Et hoc — pereat *d e s u n t Bb, Ep, L, P* 6. in *deest Ald, Ch, G, Gw, Jlz, T* 1. praesenti populo *Ad, Ag, Alt, B, Gw, Her, K, Mg, Mt, P* 1—3, 5, *sP, Til, V;* praesentia populi *P* 4, *Sich, W;* praesente populo *cett.* ‖ *l.* 5. ut per invidiam nullus *Alt, G, Her, K, P* 1—5, *sP, Sich, T* 2, *Til, V;* et ut et per invidiam nullus *Mg, Mt;* ut nullus per invidiam *Ald, Jlz;* et per invidiam nullus *Ag;* ne per invidiam nullus *J;* ne per invidiam ullus *cett.*

*l.* 6. *hic cap. II distinguit Her, cui* ut nullus — perdat *quasi rubricam praeposuit.* ut nullus *usque ad finem capitis desunt Alt.* ut nullus — perdat] *desunt Sich.* ut nullus *desunt Ald.* ut] et *Ep, Jlz.* nullus] nullus l i b e r *Ad, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 1, *T, W;* nullus libet *P* 6*;* liber *Bos.* baiovarius *H, Mg, Mt;* baiouuarius *P* 3*;* baioarius *Bb, Ch, Jlz, P* 1, 5, *T;* boioarius *Her;* baiuarius *Ag, Ep, sP;* bauuarius *Ald, B, G, P* 6, *W;* bawarus *Ad;* bauuuarius *Gw;* baguarius *L;* bagoarius *P* 2. allodem *W;* alodem *m. rec. corr:* allodem *Bb.* aut] et *P* 5. vita *Ep;* suam vitam *Ald, Jlz.* sine *deest L.* capitali crimine *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, G, Gw, K, Jlz, P* 1, 2, 4, *T* 1 *(m. recentior),* 2, *Til, W;* capita decrimine *Mg;* capita vel crimine *P* 6. perdet *sP;* pereat *Til.* id est] *desunt Ad, B, Gw, Her;* quod *Sich.*

1) *Cf. infra L. Baiw. XIII, 2; XVI, 2, 16: H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 397. 2) *Cf. infra L. Baiw. XII,* 8 *in fine.* 3) Et hoc — pereat = *L. Baiw. XVII,* 2. 4) *Cf. L. Baiw. VII,* 5*; Decreta Ascheimensia (infra nr. II) c.* 12*; Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 9*; J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 643 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' I*[2], *p.* 463, *n.* 36*; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 632 *sqq. Hac cum lege haud concordant: capp. I,* 10*; VII,* 2*; IX,* 4. 9, 20.

est, si in necem ducis consiliatus fuerit aut inimicos in provinciam invitaverit[1], aut civitatem capere ab extraneis machinaverit et exinde probatus inventus fuerit: tunc in ducis sit potestate vita ipsius ⌜et omnes res eius in patrimonium⌝. *cf. Ed. Rothari 1, 4; L. Alam. XXIII (supra p. 291).*

Cetera vero, quaecumque commiserit peccata, quousque habet, substantiam conponat secundum legem[2]. Si vero non habet, ipse se in servitio deprimat[3] et per singulos menses vel annos quantum lucrare quiverit, persolvat cui deliquid, donec debitum universum restituat[4].

## II. [Si quis ducem suum occiderit.]

Si quis ducem suum occiderit[5], anima illius pro anima eius mortem quam intulit, recipiat et res eius infiscentur in publico in sempiternum[6]. *cf. leges easdem.*

---

*Cap. I.* ‖ *l.* **1**. si in] si *Ald;* si quis *Ad, B, Gw, Her;* sin *sP;* sin autem *P 6;* in *Mg, Mt;* si aut in *Lind.* necem ducis] necem in ducem *Ald.* necem] vicem *L;* vitam *P 4.* fuaerit *L.* aut inimicos — invitaverit *desunt Ag.* inimicus *sP, Her.* in *deest P 6.* provincia *Ep, L, Mg, P 6.* incitaverit *Mg, Mt.* ‖ *l.* **2**. in civitatem *Mg;* civitate *P 6.* capere civitatem *P 4.* capi *Ald, Jlz, Sich, W;* capere voluerit (voluerit *erasum*) *P 6.* ab extraneis] ad extraneis *L;* abstraneis *Ag.* machinavit *Bb;* macinaverit *sP;* mancinnaverit *P 6;* machinatus fuerit *Ald, Jlz, Sich.* exinde] inde *Ald, Jlz.* provatus *sP.* inventus *deest Ad, B, Gw.* fuaerit *L.* ‖ *l.* **3**. tunc *deest Gw;* ter *L;* ta *Ep.* in ducis potestate vita ipsius sit *Gw;* sit in ducis potestatem vita ipsius *L;* sit in ducis potestate vita ipsius *B, G, P 6;* in ducis potestate sit vita ipsius *Ch.* duci *sP;* iudicis *Mg, Mt.* potestatem *Ag, Ep, L, Mg, sP.* ipsius] eius *Ad, Bb;* illius *Sich.* et *deest Ald;* ut *Ag.* omnes] omnis *L, Her, Sich.* eius] ipsius *Ad.* in patrimonium *Ad, Bb, Bos, Ch, Ep, J, L, P 6, T 1, W;* ad patrimonium, *corr:* et patrimonium *Mt;* et patrimonium *cett.*

*l.* **4**. ceteras *vel* caeteras *Ep, J, L, P 6, T 2.* vero *deest W;* vobis *L.* quascumque *Ep, J, L, P 6, T 2.* quacumque *(una littera erasa) H;* quicumque *sP.* commisserit *Mg;* commiserint *Ad, B, Gw;* cummiserit *P 6.* peccatas *Ep, J, L;* peccatis *P 6:* pc̄ta *Til; deest T 2 (m. prima).* usque *Ep, H, J, L, P 6, T 2 (m. prima);* usque dum *Bb, Bos, Ch, T 1, 2 (m. recentior);* usque quo *W;* queusque *Ald.* habeat *Ep, W.* substantiam — si vero non habet *bis Ag.* conponat] conparet *Ald, Jlz.* *l.* **5**. vero] vobis *L.* se *deest Ch, Ep;* sed *L.* servitium *Ag, Gw, Her, Mg, Sich, T 1 (m. recentior), W.* depremat *Ag, Ep, sP;* premat *Mg, Mt;* deprimatur *Bos, Ch, T 1;* deprimet *L;* reprimat *Bb.* per *deest Ad.* sing[u]los *Ep;* sigulos *Ald.* ‖ *l.* **6**. annum *P 1, W.* lucrari *Ch, Jlz, Sich, T 1, W.* lucari *Ald;* lucrum *Mg.* quieverit *J, P 6, sP, corr: T 1;* quiaeverit *L;* requieverit *Mg, Mt;* quiruerit *corr:* quiverit *H;* quererit quiverit *Ald,* quierit *Her.* persolbat *sP;* solvat *L.* cui] au *L.* deliquit, deliquid. donet *B, P 6.* ‖ *l.* **7**. universum debitum *B, P 3.* exsoluat *Sich.* restituat, et hoc in praesente populo fiat, ne per invidiam nullus pere[at] *Ep (vide supra p. 292, l. 4. 5).*

*Cap. II. deest Sich.* ‖ *l.* **8**. II *deest Ald, Alt, L, P 6, T 2 (m. prima);* I *Ag;* cap. II *Bb;* Tit. III *Her;* XV *Ad, Jlz, Mg, Mt;* XV *et* II *P 3. Rubrica exstat in Her, L, P 6, T 1.* Si quis] de eo qui *Her.* ‖ *l.* **9**. Si] . . i *Alt.* hocciderit *P 3.* pro animae *P 6.* illius] eius *Ald, Alt, G, Jlz, P 3, Til;* illi *corr:* illius sit *T 1.* eius] *corr. T 1;* illius *Alt, P 3, Til;* illius sit *Ald, G, Jlz;* eius sit *P 4;* eius et *Ad.* mortem — recipiat *bis Ad.* mortem ꝗ *H.* quam] qantum *P 6.* *l.* **10**. intullit *P 3.* ei, *corr. m. rec.:* eius *T 1.* in *deest Bos.* in publico in sempiternum *desunt W.* puplico *Alt, J, P 3.* in *deest Alt;* usque in *Ep.* sempiterno *Alt.*

1) *Cf. L. Baiw. I, 10 in fine, supra p. 283, l. 3.* 2) *P. Roth, 'Entstehung der Lex Baiuvariorum', p. 68, opinatur his verbis legem antiquiorem citatam esse, quod non verum esse puto.* 3) *Cf. Th. Bitterauf l. l. I, p. LXXIV.* 4) *Cf. L. Baiw. I, 10; O. Gierke, 'Schuld und Haftung', p. 174.* 5) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1]*, p. 688.* 6) *Cf. etiam supra cap. II, 1; non concordat cum cap. III, 2, secundum quod qui ducem necavit, cum DCCCC sold̄ conponere debebat. Cf. P. Roth, 'Entstehung' p. 56; E. Th. Gaupp, 'Allg. Haller Literatur-Zeitung' 1849, p. 909; J. de Petigny, 'Revue hist. d. droit français et étranger' II, 341. 342; J. Merkel, 'Archiv' XI, p. 648; H. Brunner, 'DRG.' I*[2]*, p. 460, n. 27: E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p. 655 sq.*

*cf. Ed. Roth.* 6; *L. Alam.* XXXIV, 1, 2.

III. [Si quis seditionem excitaverit contra ducem suum.]

Si quis seditionem excitaverit contra ducem suum, quod Baiuuarii carmulum*[1] dicunt, per quem inprimis fuerit levatum, conponat duci DC sold.

Alii homines qui eum sequuti sunt illi similes et consilium cum ipso habuerunt, unusquisque cum CC^tis sold conponat.

Minores[2] populi qui eum secuti sunt et liberi sunt, cum XL sold** conponant, ut tale scandalum non nascatur in provincia.

*) *glossa s. XV. add. in marg.:* Carmül *T* 1.

**) XI sol. *Sich.*

---

*Ed. Rothari* 6. Si quis *foris in exercitum* seditionem *levaverit* contra ducem suum *aut contra eum* qui ordina*tus est a rege ad exercitum gubernandum aut aliquam partem exercitum seduxerit sanguinis sui incurrat periculum*[4].

*L. Alam. XXXIV,* 1. *Si quis praesumpserit infra provincia hostiliter res duci invadere et ipsas talare, . . . quare contra legem fecit.* 2. *Et quanti* liberi *illum* sunt secuti *ibi raptores et exinde probati sunt,* unusquisque *LX* sold *duci* conponat *et quidquid ibi tulit, semper tripliciter restituat.*

---

*Cap. III. coniunctum cum cap.* II. *L.* ‖ *l.* 1. III *deest Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* II *Ag;* Cap. III *Bb;* Tit. IIII *Her;* XVI *Ad, Jlz, Mg, Mt;* XVI . . . III *P* 3. *Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til.* De eo, qui seditionem movet contra ducem suum *Her;* contra ducem suum *desunt P* 6. *l.* 2. Si] . . i *Alt.* editiones *Ep.* excitaverit *in raso T* 1; *deest sP;* exitaverit *Ald;* incitaverit *Jlz;* suscitaverit *Ad, Bb, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 2, *W.* quod] ut *Mg, Mt.* baiuuarii *Alt, Bos, K, P* 4, 5, *Til, V;* paiuuarii *J;* baiuarii *Ep, sP;* baiuarii *Ag;* baiouarii *H, P* 3, *T* 2 *m. prima;* baiouari *Mg, Mt;* baioarii *Bb, Ch, P* 1, *Sich, T* 1; boioarii *Her;* baioari *Jlz;* bauiouarii *T* 2 *m. rec.;* bacuarii *L;* bagoarii *P* 2; bauuarii *B, G, P* 6, *W;* bauuari *Ad;* bauuuarii *Ald, Gw.* carmalum *corr:* carmulum *Mt;* carmullum *Mg;* carmula *Alt;* carmulam *P* 4; carmelum *Ep, P* 1; carmulin *Ald;* Earmulum *Sich;* karmulum *Ad, B, P* 6; armulam *Bal.* dicunt] ducunt *sP;* vocant *Alt, Sich.* ‖ *l.* 3. fuaerit *L.* primum *Sich.* levatum fuerit *Bb, Ch;* fuerit excitata *Sich.* conponet *H.* ducem *Alt, sP.* dc, sescentos, sexcentos. solidis *G, Sich;* solidos conponat *Alt;* solidos, sold *cett.*

*l.* 4. alii autem *P* 6; alii vero *Ad;* aliii *P* 3. eum *deest Mg, Mt;* illum *W.* sequuti *P* 4, *V;* secuti *cett.* sunt] fuerint *Bb;* fuerit *Ag.* illis similes *L, sP;* illum simile *Mt;* illi similem *Mg;* homines *G.* illi — habuerunt *desunt Sich.* similes sunt *T* 1 *(m. recentior).* et] *deest Mg, Mt;* et qui *P* 5, *T (m. recentiores).* consilium] cousimilem *Mg.* cum ipso] cum eo *Bb, Ch, T* 1; ipso *Ald;* ipsum *Mg, Mt.* habuerint *L.* ‖ *l.* 5. hunusquisque *L;* unusquisque *corr. Mg.* cum] eum *Ch.* cum CC (*vel* ducentis) solidis] acceptis solidis *Mt;* acceptis *Mg;* CC solidis *Sich;* CCC solidis *Ch, Bos.* solidis, sold] solidos *T* 1 *(m. prima).* conponit *Ald;* conponant *Gw, T* 1 *(m. recentior).*

*l.* 6. minor populus *Bos, Ch, Ep, H, J, T;* minorum populus *L;* minorem populi *P* 6; minores — conponant *desunt Ep.* qui secuti sunt eum *Ald;* qui non secuti sunt ei *Jlz.* secutus est *T* 2; secuti fuerint *sP;* secuti *L.* et liberi sunt] *desunt Alt, G;* liveri *sP;* liber *T* 2; liberati *L;* liberti *Jlz;* liberati *corr;* liberi *P* 4. sunt] *deest Mg, Mt;* est *T* 2. cum *deest Ald, G, Jlz, Mg, Mt, P* 2, *Sich.* solidis, sol] *deest Ch, P* 6, *sP.* conponit *Ald.* ut tale] *m. recentior in margine Gw;* aut tales *L;* ut tales *Ag, Ep;* ut talis *Alt, P* 6; ut talem *Mg, sP;* ne posthac tale *Sich.* *l.* 7. scandalis *P* 6; scandalus *Alt, Ep, L.* nascantur *P* 6.

1) carmulum = *seditio,* ὄχλος, *cf. Glossarium s. h. v.* 2) *Cf. A. Luschin v. Ebengreuth, 'Österr. Reichsgeschichte' p.* 68; *F. Gutmann, 'Die soziale Gliederung der Bayern', p.* 9; *infra cap. II,* 4. 3) *Cf. infra cap. II,* 4 *in fine; II,* 10. 4) *Cf. Luitpr. c.* 35.

### IIII. [Si quis in exercitu scandalum excitaverit.]

Si quis in exercitu quem rex ordinavit vel dux de provincia illa scandalum excitaverit infra proprium hostem, et ibi homines mortui fuerint, conponat in publico DC sold*[1]. Et quisquis ibi aut percussiones aut plagas aut homicidium fecerit, conponat sicut in lege habet, unicuique secundum suam genealogiam[2]. Et ille homo qui haec

*cf. L. Sal. LXIII, 1. Roth. 36 sqq.; L. Alam. XXV, 1; XXVI.*

*) CC sold *Ag;* cum CC sold *Ep.*

---

L. Sal. LXIII, 1. *Si quis hominem ingenuum in oste occiserit . . . . . XXIIII. M. din qui fac.* sol. DC, *culp. iud.*[1].

*Ed. Rothari* 35. De scandalum. Si quis *in ecclesia* scandalum *penetr*averit. 36. Si quis *intra palatium regis ubi rex praesens est,* scandalum *penetrare praesumpserit,* ⌜*animae suae incurrat periculum aut redimat anima sua, si optenere potuerit a rege*⌝. 37. Si quis *liber homo in eadem civitatem ubi rex praesens est, aut tunc invenitur* esse, scandalum *penetrare praesumpserit,* . . . . . . . . . *sit culpabiles* . . . . . *excepto* plagas aut *feritas, si fecerit,* sicut *subter adnexum est,* conponat. 38. Si *servus in eadem civitatem in qua rex tunc invenitur esse,* scandalum *incitaverit* . . . . 39. Si *liber homo in alia civitatem* scandalum *incitare praesumpserit.* . . 40. Si *servus in alia civitatem* scandalum *commiserit.* . . .

*L. Alam. XXV,* 1. Si quis in exercitu *litem commiserit, ita ut cum clamore populus concurrat cum armis,* et ibi *pugna orta fuerit* infra propria oste, et *aliqui* ibi *occisi* fuerint, *ipse homo qui hoc commisit, aut vitam perdat aut in exilium eat et res eius infiscentur in publico.*

*XXVI.* Si quis in exercitu *ubi* rex ordinaverit *exercitum, aliquod furtum fecerit.* . . .

---

*Cap. IIII. deest Sich.* || *l.* 1. IIII] *deest Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* III *Ag, Gw;* cap. IIII *Bb, J;* Tit. V *Her;* XVII *Ad, Jlz, Mg, Mt;* XVII . . . IIII *P* 3. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Si quis . . .] De eo qui scandalum in exercitu movet *Her.* exercitum *P* 6. || *l.* 2. in *deest J.* exercitum *J, P* 6, *sP.* qua *L, P* 6; quam *P* 1. ordinaverit *T* 2. vel] aut *Mg, Mt.* dux *deest Bb, Gw;* dux ordinavit *L.* quacumque provincia *Bos, Ch, Mg, Mt, T* 1. illum *Mg;* illa vel illa *Bos, Ch, T* 1. || *l.* 3. propria *Alt, Bos, Ch, Ep, J, P* 6; propriam *Ald, H, Jlz, sP, W;* proprios *Alt m. rec., Bb;* provintia *L;* singularem sibi *Ad;* propriam, *m. recentior supra lineam add:* adducens *T* 1. hoste *corr:* hostes *T* 1; hoste *Alt, Ep, J, L, P* 6. ostem *P* 3; hostes *Bb, T* 1 *(m. recentior);* hospem *Ald, Jlz;* horam *W.* hominis *L.* conponant *L.* in puplico *J, P* 3; in plūb' in publico *Ald;* in pulico *L;* in duplico *corr:* in duplo *Bb.* sescentos *glossa W;* sexcentos *Gw;* sexingentos *Ch, T* 1; DC[tis] *Mg.* sol DC *sP.* solidos, sold] solidis *Ad, B, G;* solis *Ald.* || *l.* 4. quis *Alt, H, J, P* 6, *T* 1; qui *B, Ep, Gw, L, W;* si quis *Bb, T* 2. aut *deest Ald, Alt, Jlz, W;* ut *sP.* percussiones *corr:* percussionem *W;* percussionem *P* 4; percussione *Ag.* aut plagas] et plagas *sP.* aut homicidium] ut homicidium *sP.* conponat *deest L.* || *l.* 5. in lege] legem *sP;* in legem *Mg.* habetur *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, Jlz, Mt, P* 2, 4, *T* 1, *Til, W.* hunicuique *L.* genealogiam suam *Ad, Ald, B, Gw, Jlz, P* 3, *T* 2 *(m. recentior) Til;* suam genealogia *Mg;* suam gelogiam *L;* suam genelogiam *Alt, sP;* genealogiam *Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, P* 4, *T* 1, 2 *(m. prima), W.* homo *deest B, L, Gw.* hoc *B, Bb, Ch, Gw, W, corr:* hec *J;* habet haec *L.*

1) *Cf. L. Rib. LXIII,* 1. Si quis hominem in hostem interficeret, treplecem weregildum culpabiles iudicetur. 2) *Cf. infra tit. IV. V. VI; Ed. Rothari* 37—40 *(supra l.* 15 *sqq.).*

⌜commisit, benignum inputet* regem vel ducem suum, si ei vitam concesserint⌝[1].

De minoribus[1] autem hominibus, si in hoste scandalum commiserint, in ducis sit potestate, qualem poenam susteneant.

Et ille usus eradicandus est, ut non fiat: Solet enim propter pabula equorum[2] vel propter ligna fieri scandalum[3], quando aliqui defendere volunt casas** vel scurias***, [4] ubi fenum vel granum inveniunt. Hoc vetandum est, ne fiat. Ut si quis invenerit pabulam vel ligna, tollat quantum vult, et nemine vetet tollenti, ut per hoc scandalum[3] non nascatur. Si quis hoc ausus fuerit facere aut contradicere aliquid quod facere lex vetat, illi tunc, si inventus fuerit, coram duce

*) *glossa add:* givuina *T* 1.

**) *glossa supra lineum add:* hus *Gw.*

***) *glossa add:* stadala *Gw.*

---

*Cap. IIII.* ‖ *l.* 1. commiserit *Bos, Ch.* in benignum *Bb.* inputat *L;* inbutet *Alt;* putet *Ald, G, Jlz, P* 2; eum in parte *sP;* reputet *Her.* et regem *Ag.* suum *deest Ad.* si ei] qui ei *Jlz;* si *Ald.* vita *Alt, sP.* concesserint, concesser̄] concesserit *Alt, Ch, Ep, Gw, Her, L, Mg, Mt, P* 6, *sP.*

*l.* 2. De] . . e *Alt.* minoris *Alt, Ep;* minores *J.* autem *deest P* 6; aut *L.* si *deest Ag;* si quis *Ald, Jlz.* in oste *J, P* 3; in honeste *K.* commiserit *deest P* 6; comiserit *Ep,* commiserit *Her, Jlz, L, sP.* duce *L;* duci *Mg.* ‖ *l.* 3. sint *G, Gw;* sint *corr:* sit *B.* potestatem *Mg, sP.* qualem poenam, (penam, paenam)] quale pena *H, L;* quale pene *P* 6. poenam sustineat — neglexerit inquirere *(p. 298, l. 4) folio exciso desunt J.* poenam sustineant] sustineat penam *Ald, sP.* sustineat *Bb, Ep, Jlz, L, P* 6; sustineat, *corr:* sustineant *H;* susteneant *V;* sustineant *cett.*

*l.* 4. et *deest Alt.* illi *P* 6. eradicandos *L.* enim] autem *Ald.* pabuda *corr:* pabula *P* 4; pabulam *sP;* pabolam *Ag, Mg;* pabolum *Mt;* parabula *L.* aequorum *Ep, Gw, P* 1, 6. ‖ *l.* 5. vel] et *G.* propter] per *B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, L, P* 6, *T.* lignam *sP.* fiaeri *L;* fierit *sP.* scandalum fieri *P* 2. aliqui *deest Bb;* aliqua *P* 5; aliquid *Alt, Mg, Mt, P* 6, *T* 2; aliquit *sP.* volunt defendere *Ald, Jlz.* volunt *deest Ag.* ‖ *l.* 6. scurias *corr:* curias *G;* scuras *Bb;* scaras *sP;* scorias *W.* hubi *sP;* ibi *L.* fenum *vel* foenum] fenunum *Ad;* frenum *L;* faenum *P* 5. aut granum *Alt;* vel gramen *Ad, Ald.* vaetandus *P* 6; vetandus *L;* vetendum *P* 4; vitandum *Jlz.* ne] non *Ep.* ut *deest Ald;* sed *Jlz.* si quis] quisquis *P* 1; si quid *sP.* ‖ *l.* 7. invenierit *sP.* papulum *P* 6; papulam *P* 3; pabula *Alt, B, P* 1, *Til;* pabulam *G, Mg, Mt, sP, P* 5, *V;* pabulum *cett.* aut ligna *Mg, Mt;* et ligna *(corr.) G;* vel lignum *Ep;* vel lignam *sP.* nemine *sP, P* 3, *V;* nemini *G, P* 1, 2, 4, 5, *Til;* minime *Ag;* neminem *cett.* vetat *P* 4. tollenti *Ag, B, G, Her, K, Mg, P* 1—5, *Til, V;* et tollentem *Mt;* tollentem *Ald, Jlz;* tollere *Gw, W;* tollendi *cett.* ut per hoc] ne per hoc *B, Gw;* et per hoc *P* 1; super hoc *Mg, Mt;* ut hoc *P* 6; ut per *H, T* 2 *(m. prima).* ‖ *l.* 8. non *deest Ad, B, Gw.* nascantur *Ag;* noscatur *L.* fuerit ausus facere *Ch;* ausus facere fuerit *Jlz;* ausus fuit facere *P* 6. fuerit *deest sed m. recentior addit Bb.* aut *deest Bb, Ep, H, W;* vel *Ad, B, Ch, Mg, Mt, T;* et *Gw, L, P* 6; ut *sP.* contradice *P* 6; condicere *L;* contradictionem *Ald;* contradicere et *Bb.* ‖ *l.* 9. quod facere lex *Ad, T* 1; facere quod lex *Bb, L, P* 6; vel facere quod lex *Ep, T* 2 *(m. recentior);* facere lex (quod *deest) H, T* 2 *(m. prima);* quod lex facere *W;* quod lex (facere *deest) cett.* lex *deest L, P* 6. vetet *Mg, Mt.* illi *Ag, Alt, L, P* 2, 4, 5, 6, *sP, V;* ille *cett.* tunc] cum *P* 4; ter *L.* si *deest L, P* 4, 6. inventis *Mg;* iniuventus *L.* quoram *L.* contra *Ep.* duci *H, L, P* 6; iudice *Alt.*

1) *Cf. supra cap. II,* 3. 2) *Cf. etiam annonas militares quae* 'hengist fuotri', 'Marchfutter' *vocantur; J. Grimm, 'Deutsche Rechtsaltertümer' I*[4], 498. 3) *Cf. supra cap. II,* 3 *et infra II,* 9. 4) scuria = *horreum, 'Scheuer'.*

disciplinae hostili* subiaceat vel ante comitem suum, id est L percussiones** accipiat[1].

V. [Si quis infra provincia, ubi dux exercitum ordinaverit, sine ducis iussione aliquid praedaverit.] *cf. L. Vis. VIII, 1, 9.*

Si quis in exercitu infra provincia sine iussione ducis sui per fortiam hostilem aliquid praedare voluerit aut fenum tollere aut granum vel casas incendere, hoc omnino testamur, ne fiat. Et exinde curam habeat comis in suo comitatu; ponat

*) *glossa add:* id est verberetur *Gw.*

**) L gamactas[2] id est percussiones *Lind;* XL gamactos[2] *Her;* quinquaginta gamactas[2] id est quinquaginta percussiones *Bal.*

---

*L. Visig. VIII,* 1, 9 *(Antiqua). De his* qui in *expeditione euntes aliquid auferre vel depredare presumunt.* Qui in *expeditionem vadunt, que abstulerint quadrupli satisfactione restituant. . . . . Cuius rei exactionem provinciarum* comites ⌜*vel iudices aut vilici*⌝ *studio suo non morentur inpendere, quia provincias nostras non volumus hostili predatione vastari.*

---

*Cap. IIII.* ‖ *l.* 1. disciplina *Bb, Ch, Ep, H, L, P* 6, *T* 1 *(corr.),* 2*;* discipine *sP.* hostile *Alt, H, T* 1 *(m. prima);* hostilis *Ag; deest Ch (m. prima).* comite *Ep, H, P* 6, *sP, T* 1 *(m. prima);* comitae *L;* comitum *P* 3. suo *Ep, H, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima).* id est *desunt Ad.* L *vel* quinquaginta] ɫ *Mg, Mt, P* 6, *T* 2. percussiones L *L;* L percussionis *Ag, sP.* ‖ *l.* 2. recipiat *H, T* 2*;* sustineat seu accipiat *Jlz.*

*Cap. V. pars prima capitis* — neglexit inquirere *(p.* 298, *l.* 4*) deest folio exciso J; capiti IIII coniunctum Ep (m. prima); corrector num. V in margine addit.* ‖ *l.* 3. V.] *deest Ald, Alt, Ep (m. prima), L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* IIII *Ag, Gw;* Tit. VI *Her;* XVIII *Ad, Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Si quis — ducis] De eo, qui sine sui ducis *Her.* provinciam *Til.* ordiverit *P* 6. ‖ *l.* 4. sine iussione duce *L.* ‖ *l.* 5. Si] . . i *Alt.* exercitum *L, sP, P* 5. intra *Sich.* provincia *Ag, Ep, L, P* 1, 3, *sP, T* 1 *(m. prima), V;* provintiam *cett.* sine ius iussione *L.* sui *deest Sich;* suis *sP.* sui per] super *Ald (in margine), Jlz.* fortia *Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima),* 2*;* fortitudinem *G;* fortitudine sua *T* 1 *(m. recentior);* formam *Sich.* ostile *L;* hostilia *B, Gw;* hostile *Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, P* 6, *T* 1 *(m. prima),* 2*;* hostia *Ad;* more hostili *T* 1 *(m. recentior);* hostili manu *Mg;* hostili manum *Mt.* ‖ *l.* 6. praedare *deest Bos;* praedari *Bb (m. recentior), T* 1 *(m. recentior), Sich;* depraedare *P* 6*;* p e r d e r e *Mt;* dare *P* 4. foenum, fenum, fęnum] faenum *P* 5*;* f a r a m *sP.* tollere *deest Ad.* aut granum tollere *P* 3*;* aut gramen tollere *Ald.* agrum *P* 6*;* frumenta *Sich.* vel] aut *Bb, P* 6. casam *P* 4*;* casa *sP;* in casas *L.* incenderit *P* 6. *l.* 7. testamus *B, Ep, Gw, H, L, P* 6*;* testamamus *Ad;* testatur *P* 5*;* detestamus *Alt (m. recentior), Ch;* detestamur *Bos, Sich.* fiad *sP.* Et exinde — contra legem non faciant *(p.* 298, *l.* 2*) desunt Bb.* et *deest Mt.* exinde] inde *Mt;* ob id *Sich.* habeat comes curam *Ch, T* 1*;* comes curam habeat *Ald.* curas *Her.* comis *Ag, Alt, L, P* 3, 5, 6, *sP, T* 1 *(m. prima), V;* comes *cett.* comitatum *sP;* comitato *L.* ponat] donat *L.*

1) *Haec poena ex lege Visigothorum sumpta esse videtur; cf. L. Vis. VIII,* 1, 3*:* extensus publice coram iudice LX flagella suscipiat; *IX,* 2, 2: in conventu publice L flagella suscipiat. — *Cf. infra c. X,* 4. 2) gamactus *vel* gamacta = *ictus, percussiones; cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.*

enim ordinationem suam super ⌜centuriones[1] et decanos⌝[2] et unusquisque provideat suos quos regit, ut contra legem non faciant[3].

Et si aliquis praesumptiosus hoc fecerit, a comite illo sit requirendum cuius homo hoc fecit. Et si ille comis neglexerit inquirere quis hoc fecit, ille omnia de suis rebus restituat; tamen tempus requirendi habeat. Et si talis homo potens hoc fecerit, quem ille comis destringere non potest, tunc dicat duci suo et dux illum distringat secundum legem.

Si liber est, XL sold. sit culpabilis et omnia similia restituat. Si servus hoc fecerit, capitali subiaceat sententiae*; dominus vero eius omnia similia restituat,

*) capitali subiaceat sententiae] manum perdat[4] *Jlz.*

---

*Cap. V.* ‖ *l.* 1. enim] *deest Chign.* suam *deest Ep, L.* centurioni *L.* et deccanus *Ch;* sed deganus *L.* et unusquisque] unusquisque *Ald, Jlz, L;* ut unusquisque *Alt, B, Bos, G, Mg, Mt, P* 3, *Til.* suos provideat *Ald, Jlz.* praevideat *Ch, Mg, Mt, P* 6, *T* 1; custodiat *Sich.* ‖ *l.* 2. suos *deest P* 4. quas regit *sP;* corrigit *L;* quos regis *Mg.* ut] au *L;* et *sP.* ne quid contra legem fiat *Sich.* lege *sP.*

*l.* 3. quod si *Sich.* quis *Ad.* praesumptuosus *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Her, K, P* 1—4, *Sich, Til;* pre ‖ ciosus *Gw;* praesuptiosus *W.* hoc praesumptiosus *Jlz.* fecerit — homo hoc *desunt Mt.* aput *Ep;* apud *Bb, Ch, H, L, Mg, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima), W.* commite *Ag;* comitem *Bb, Ch, H, T* 1 *(m. recentior),* 2 *(m. prima);* comites *W.* illo *deest sP, Sich;* illum *Bb, H, T* 1 *(m. recentior),* 2 *(m. prima), W;* hoc *Ch.* requirendum sit *Gw;* requirendum est *Her;* sit requirendo *L;* requiratur *Sich;* sit querendum *Ep;* sit inqirendum *Ch.* cuius homo] quis *Bb;* cuiusnam homo *Sich.* ‖ *l.* 4. hoc fecerit *sP, Sich;* fecerit hoc *Ep;* fecerit *Ald;* fecit *Jlz.* si ille comes — hoc fecit *desunt Ad.* hoc comes *Sich;* comes ille *Ag;* ille comis *Ch, L, Mg, P* 1, 2, 3, 5, 6, *sP, T* 1, *V;* ille cometi *Jlz, P* 4; ille comis *corr:* comes *Alt;* ille comes *cett.* necglexerit *P* 6, *sP;* negleerit *Ald.* inquirere — ille *desunt Sich.* requirere *sP.* qui hoc fecerit *his verbis incipit textus J.* qui *Ep, L;* cuius homo *Mg, Mt.* haec *Mt.* fecerit *Ald, Mt (m. recentior), sP, W;* fecisset *T* 2. omnia *deest Sich; in rasura Ag.* *l.* 5. de suo restituat de suis rebus *Mg, Mt;* de suis restituat *Ep;* de rebus suis restituat *P* 3, *Til.* omnia restituat *Sich.* tamen *deest L;* et *Sich.* et si] et *Ag, P* 6; quodsi *Sich.* talis homo *desunt Sich.* potens] *deest Lind;* post *L;* postea *P* 6. hoc potens *Her;* potens aliquis hoc *Sich.* *l.* 6. facere *sP.* ille *deest P* 3, *Sich.* comis *Ag, Ep, J, L, P* 1, 3, 6, *sP, T, V;* comes *cett.* destringere *Ag, B, Mt, P* 2, 3, *sP, V;* constringere *Bb, Sich;* distingere *L;* distringere *cett.* non potest *desunt P* 3; non poterit *Ep.* tunc *deest Sich.* dicat *deest sP;* dicet *L.* ducis suo *sP.* et dux — legem] ut secundum legem coerceatur *Sich;* et dux] dux *P* 2. ‖ *l.* 7. destringat *Ag, Ep, L, P* 3, *sP;* constringat *Bb;* stringat *Alt.* lege *sP;* legem suam *Her.*

*l.* 8. liver *sP;* l i b e r t u s *P* 3. sol, solid, solidis] solidorum *Ald, Gw, Jlz, W.* culpabilis sit *Bb;* culpabilis iudicetur *W;* sit culpavilis *sP;* sit cul *L.* similia *deest Ad;* similiter *sP, Sich.* si servus — restituat *desunt Ald.* ‖ *l.* 9. hoc fecerit] *desunt Sich;* fecerit hoc *Jlz.* capitale *Alt (m. prima), Ep, H, Her, J, L, T* 1 *(m. prima);* capitali (i *in rasura) T* 2; capituli *Mt.* sententiae subiaceat *Ad, B, Gw;* subiaceat sententia *P* 1, *sP;* crimine subiaceat *Bb, Bos, Ch, H, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima),* 2 *(m. prima);* crimini subiaceat *J, T* 1 *(m. recentior), W;* crimine subiaceat sententia *Alt, Mt;* in hoc crimine subiaceat sententia *Mg;* crimine subiaceat sententie *T* 2 *(m. recentior).* eius] illius *Alt.* omnia *deest L, P* 6. similia *deest Ad.*

1) *Cf. Decreta Aschheimensia (infra nr. II) c.* 11, *quod etiam de centurionibus loquitur.* 2) *Qui fuerint nescimus.* 3) *Cf. etiam L. Vis. IX,* 2, 5; *Ben. Levita I,* 341 = *II,* 382; *H. Brunner, 'Berliner SB.'* 1901, *p.* 947; *'DRG.' I*², *p.* 553; *A. Heusler, 'Deutsche Verfassungsgeschichte' p.* 41; *contra K. Rübel, 'Die Franken' p.* 462 *sqq.*; *Th. v. Inama-Sternegg, 'Deutsche Wirthschaftsgeschichte' I*², *p.* 448, *n.* 2. 4) *Fortasse ex lege sequente (II,* 6; *infra p.* 300, *l.* 1*) per errorem transsumptum.*

**quia servo suo non contestavit, ut talia non faceret. Quia si vosmet ipsos comeditis, cito deficitis [1].**

**Comes tamen non neglegat custodire exercitum suum, ut non faciant contra legem in provincia sua.**

VI. [Si quis in exercitu aliquid furaverit.]

*cf. Ed. Roth. 297. 298; L. Alam. XXVI, 1.*

Si quis in exercitu aliquid furaverit pastoriam [2] capistrum [3] **frenum feltrum** *[4] vel

*) *glossa add:* vilz *Ch.*

---

*Ed. Rothari* 297. *De ambulatorias.* ⌈Si quis pastoriam [2] *de caballo alieno tulerit*⌉, *conponat sold̄ VI.*

298. *De capistro* [3]. Si quis capistrum [3] *de caballo tulerit, conponat sold̄ VI.*

*L. Alam. XXVI,* 1. Si quis in exercitu *ubi rex ordinaverit exercitum,* si aliquid *furtum fecerit, novem vicibus novigeldos solvat quidquid involatus fuerit.*

---

*Cap. V.* ‖ *l.* 1. quia] quare *Bos, L;* pro qua re *Ad, Alt, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, W;* pro qua *P* 6; qui *Her.* contestatus est *Ald, G, Jlz;* prohibuit *Ad, B, Gw;* est interminatus *Sich.* ut] quia *Ag;* ne *Sich.* tale *Ep;* alia *P* 6, *T* 2 *(m. prima).* non] *deest Sich;* ne *Alt, Bb, Ep, H, J, T* 1, 2 *(m. prima).* facere *sP.* quia si] quis ibi *P* 6; quia *Bb, Ch, Mg.* quia si — deficiatis *desunt Sich.* vosmet ipsos] vosmet ipsis *J, T* 1; vos ipsos *Alt, G, sP;* ipsos vos *Lind;* vosmet ipsi vos *sic Bb;* vobis ipsis *P* 6; vobis ipsi vos *L;* suosmetipsos *Mg.* commeditis *P* 4; comedetis *Ald, Alt, G, Jlz, L, Mg, corr:* comeditis *Gw;* committitis *Bb.* ‖ *l.* 2. scito *L.* deficitis *Ag, Alt, Ep, Her, P* 1, 3, 4, 5, *sP, Til, V;* deficietis *Ad, Ald, B, Bos, G, Gw, Jlz, P* 2, *W corr: T* 1; faciatis *L;* deficiatis *cett.*

*l.* 3. comis *Alt, Ep, J, L, Mt, P* 1, 4, 6, *sP, T* 1, *V;* comes *cett.* tamen] autem *Mg, Mt.* negligat *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P* 1—3, *Sich, Til, W;* neglegatur *Mg, Mt;* negleat *H.* exercitum suum custodire *Ald, Jlz.* exercito suo *sP;* exercitum *Sich.* ut non] ne quid *Sich.* faciat *Ald, Jlz, L, Mg, Mt, sP;* ficiant *J;* fiant *T* 1 *(m. prima);* fiat *Ep, Sich, W;* deficiat *Ad.* ‖ *l.* 4. lege *P* 3. sua *deest Sich. In fine addit Ald:* Si servus fecerit hoc, manum perdat [5].

*Cap. VI.* ‖ *l.* 5. VI] *deest Ald, Alt, Ep (m. prima), L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. recentior); add. in margine Ep;* V *Ag, Gw;* Tit. VII *Her;* XVIIII *Ad, Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Si quis] de eo qui *Her.* aliquit *L.* ‖ *l.* 6. Si] . . i *Alt.* in *deest Ch, J.* exercitum *Mg, sP;* provincia *Ald, Jlz.* aliquit *sP.* furatus fuerit *G, Sich, T (m. recentiores);* furatur *Ald, Jlz.* involaverit *glossa addit Her.* pastoria *Ag, Alt, Ep, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, T (m. primae), W;* pastorium *Bos, Ch, Her, Sich, T* 1 *(m. recentior);* pastorios *Bb.* vel *addit Sich.* capistro *Ep, H. J, T* 2 *(m. prima); deest Ad;* cabistro *L;* cavistro *P* 6; capistros *Bb;* capistum *P* 4. freno *Ep, H, J, L, Mg, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* frena *Bb.* feltrum *P* 1—3, 5, *Til, V, W;* feltri *Her;* feltro *H, J, P* 6, *sP;* filtro *Ep, L;* viltrum *Bos, Ch;* selquum *Ald, Jlz;* vel filtrum *Ad, B, Gw; deest Sich;* filtrum *cett.*

1) *Cf. forsitan S. Pauli ad Galat. V,* 15. 2) pastoria *vel* pastorium *idem videtur quod Italis 'pastoia' etiamnum dicitur, pedica nempe seu compedes quibus equi, ne aberrent, in pascuis impediuntur, 'entraves', 'pâtures', 'Spannkette', 'Sprungriemen', 'balze da caballo'; cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.; Ed. Rothari* 297 *(supra l.* 9*); J. Mederer, Leg. Baiuv. p.* 85. 3) capistrum, capistrium = *καπίστριον, φορβειά, 'Halfter', 'bridle'; cf. Du Cange, Glossarium s. v. capistrium; W. Pape, 'Griechisch-Deutsches Handwörterbuch' et E. A. Sophocles, 'Greek lexicon' s. v. καπιστριον; Thesaurus linguae latinae s. h. v.* 4) feltrum, filtrum *sec. Du Cange, Glossarium s. h. v. ab Anglo-Saxonibus deductum quibus* 'felt' *lanam coactilem sonat: lanae coactae. J. Mederer, Leg. Baiuv. p.* 85 *coniecit 'Filzdecken' vel 'grobe wollene Decken'.* 5) *Fortasse ex lege sequente (II,* 6; *infra p.* 300, *l.* 1*) per errorem transsumptum.*

**quaecumque involaverit et probatus fuerit, si servus est, perdat manus suas; dominus vero eius ipsam rem si habet aut similem reddat.**

**Si autem liber homo hoc fecerit, cum XL sold redimat manus[1] suas et quod tulit, reddat.**

**VII.[2] [Si quis in utilitate ducis vel domini sui mortuus fuerit.]**

**Si quis homo in utilitate domini sui in exercitu vel ubicumque dominus eius eum miserit, perrexerit et ibi mortuus fuerit et quaerit opinionem facere domino suo vel populo suo: heredes eius numquam sint deiecti de hereditate eius quamvis qualiscumque sint[3]; sed dux eos defendat usque dum ipsi possunt.**

**Tunc enim unusquisque non tardat voluntatem domini sui facere, quando sperat se**

---

*Cap. VI.* ‖ *l.* 1. quicumque *L, P* 6; quicumque quique *Ep*; quacumque *H, T* 1 *(m. prima)*; quemcumque *Mg*; quicquid *P* 4; aliud quidlibet *B*; aliud quodlibet *Ad, Gw*; alia quaedam *Sich*; involaverit *deest Ad, B, Gw, Sich*; imbolaverit *L*; inviolaverit *Ch*; furto tulerit *G*. et probatus fuerit *desunt Sich*; *supra lineam Mt*. provatus *sP*. fuaerit *L*. si servus — et quod tulit reddat *(l.* 4*) desunt K*. perdat manus suas, si servus est *sP*. perdat *bis B*; pergat *L*. manus suas *corr:* manum suam *Bb*; manum suam *Bos, Ch, Gw, P* 6. ‖ *l.* 2. vero *deest L*. eius] suus *L, P* 2. si *deest P* 6, *sP*. habetret *corr:* haberet *L*; habeat *sP*. aut similem reddat *Ag, Alt, B, G, Her, Mg, Mt, P* 1–5, *T* 2 *(m. recentior), Til, V*; similem reddat *sP*; reddat aut similem *Sich*; reddat aut similem reddat *Ald, Jlz*; aut similem restituat *P* 1; reddat (aut similem *deest*) *cett.*

*l.* 3. Si autem] sed cum *Bb*. homo *deest Ch*; omo *P* 3. hoc *deest P* 6; hec *P* 3. cum] eum *P* 6. XL] lx *Sich*. redimat] hoc redimat *P* 1; conponat aut redimat *W*; redemat *Ep*; remediat *Mg*. manum suam *Bb (m. recentior)*. suas *deest Sich*. quot *sP*. ‖ *l.* 4. tullit *Ep, Mt, sP*; tulerit *Ag*.

*In Bb hoc loco sequitur caput* II, 8 *huius editionis.*

*Cap. VII. deest K, Sich; in Bb post cap. II,* 10 *nostrae editionis.* ‖ *l.* 5. VII] *deest Alt, L, P* 6, *T* 2; V *corr:* VII *Ep*; VI *Ag, Gw*; Tit. VIII *Her*; Cap. VIIII *Bb*; XX *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt*. *Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til*. Si quis] qui *Her*. utilitatem *Her*. duci *L*. aut *Her*. fuaerit *L*; est *Her*. ‖ *l.* 6. Si] . . i *Alt*. homo *deest Bos, Ch*. utilitatem *Ep, Gw, Her, Mg, P* 3, 4, *sP, Til*. in *supra lineam P* 1. exercitum *G, Mg, Mt, P* 1, *sP, W*. hubicumque *sP*; quicumque *P* 6; in quem locum *Gw*. ‖ *l.* 7. eius *deest Ag, Her*. eum *deest Mg*; cum *P* 6. miserit perrexit *Ag, Ald, G, Jlz, Mg, Mt, P* 1–3, 5, *sP, T* 2 *(m. recentior supra lineam), V*; permiserit, perrexerit *P* 5; miserit (perrexerit *deest*) *cett.* fuaerit *L*. et *deest Alt, Ep, Mt*. querit *deest Alt, Ep*; querunt *B*. oppinionem *L, P* 6, *T* 2; obsenionem *P* 4. facere *deest Alt*. ‖ *l.* 8. domini sui *Alt, Bos, Ch, H, J, L, P* 6, *T, W*. populi sui *W*. suo *deest Ald*. hereditas *Mt*. deiecti sint *Ad*; sint sint deiecti *Ald*; sit deiecta *Mg, Mt*; sint eiecti *P* 2; sint deiecti (d *erasum*) *H*; sint deiecti, *in margine:* deleti *Her*; deiecti *Ep*. de *deest Ep*; *bis, alterum deletum Ch*. hereditatem *P* 5; hereditate vero *Mg, Mt*. *l.* 9. quamvis *deest Ad, Ag, Ald, B, Gw, Jlz, W*; quam si quis *Mg, Mt*; si qui vel *Bos, Ch*; sive *Bb*; si quis *corr:* si qui *T* 1; si quis *Ep, H, J, L, P* 3, 6. qualecumque *H, J, L, P* 3, 6, *sP*; qualiscumque *Ag, Alt, Ep, Her, Mg, Mt, P* 1, 2, *V*; qualescumque *cett.* sunt *Gw*; sit *sP*. set *P* 6; et *sP*. sed dux *desunt G*. eum *sP*. defendet *sP*. dum usque ipsi *L*; uspue dum usque *Mg*; usque ipsi *Ad, Ep*; usque dum ipse *Gw*. possint *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, J, Jlz, Mg, Mt, T* 2; possit *Gw*; praesunt *L*.

*l.* 10. enim *deest Ad, Ag*; *supra lineam P* 6. tardu *P* 3; tardet *Ep, Mg, Mt*. facere voluntatem domini sui *Bb*; domini sui facere voluntatem *L*; voluntatem eius domini sui facere *P* 6. facere *supra lineam H*. quando] quantum *Her*. se sperat *Ald, Bb, Jlz*; se sperat se *P* 6.

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 622, *n.* 53. 2) *Cf. Conc. Tolet. V. a.* 636 *can.* 6 *et VI. a.* 638 *can.* 14. 3) *Cf. Decreta Dingolfingensia (infra nr. III) c.* 8; *A. Gfrörer, 'Zur Geschichte deutscher Volksrechte im Mittelalter' I, p.* 334 *sq.*

exinde munus accipere, si inde vivens evaserit et, si propter hoc mortuus fuerit, credat, quod filii eius aut filiae possedeant hereditatem eius nullo inquietante. Tunc fidus et prumptus implet iussionem.

VIII. [Si quis regis vel ducis sui iussione hominem interfecerit.] *cf. Ed. Rothari 2.*

[1]Si quis hominem per iussionem regis vel ducis sui qui illam provintiam in potestate habet, occiderit, non requiratur ei nec feidosus*[,2] sit, quia iussio domini sui fuit et non potuit contradicere iussionem; sed dux defendat eum et filios eius pro eo. Et si dux ille mortuus fuerit, alius dux qui in loco eius accedit, defendat eum.

*) *glossa add:* id est gifeh[2] T 1; id est giueher *Gw.*

---

*Ed. Rothari* 2. Si quis *cum rege de morte alterius consiliaverit aut* hominem per ipsius iussionem occiderit *in nullo sit culpavelis nec ille nec heredes eius quoquo tempore ab illo aut heredes ipsius requisitionem aut molestia patiatur: quia postquam corda regum in manum Dei credimus esse, non est possibile, ut homo possit eduniare quem rex occidere iusserit.*

---

*Cap. VII.* || *l.* 1. exinde *deest Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, L, P* 4, 6, *T* 1, 2, *W.* se exinde munus] semper um *L.* munera *P* 6; minus *Ep;* manus *Ag, Jlz.* accepere *P* 6. si *corr:* sive *B;* sive *Gw;* sed *P* 6. inde *deest Bos;* exinde *Jlz.* vivus *Ald, Alt, Bb, Ch, Ep, J, Mg, Mt, T* 1, *W;* unus *Jlz.* et *deest Ald, B, Jlz.* et si mortuus — nullo *desunt Mg, Mt.* si propter hoc *Ag, G, Her, P* 1—5, *sP, Til, V;* sive *Ad, Ald, B, Gw, Jlz;* si *cett.* || *l.* 2. credat *Ag, Ch, Ep, G, Her, P* 2—5, *sP, Til, V;* credet *Alt, Bb;* quasi cred *Ad;* quia credit *Gw;* quia si credit *B;* si credit *Ald, Jlz;* credit *cett.* fili *L;* filius *sP.* eius *deest Alt;* sui *Bos, Ch.* aut filiae — hereditatem eius *desunt Ag, sP.* aut filiae *desunt L;* aut filiae eius *Alt.* possedeant *Ep, H, P* 2, 3, 6, *T* 1 *(m. prima) V;* possideant *cett.* hereditatem eius possideant *Bb.* eius *deest P* 4. inquietantur *L;* inquitante *Ad;* inquietetante *Mg (corr. ex* inquietante) *Mt.* || *l.* 3. fidens *P* 4. promtus *Ald, Ep, T* 2; proptus *P* 4; prumptus *H, J, P* 3, *V;* prumtus *sP;* prumtus, *corr:* prumptus *Alt;* pro *(deletum)* prumtus *corr:* promtus *L;* propter *G;* promptus est, ut *Her;* promptus *cett.* impleat *Ep, Her.* iusionem *P* 6; iussione *G, sP.*

*In Bb sequitur cap. II,* 11 *huius editionis.*

*Cap. VIII. deest K, Sich; cum capite VII coniunctum Ep (m. prima); in Bb post c. II,* 6 *nostrae editionis.* || *l.* 4. VIII *deest Alt, Ep (m. prima), L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VII *Ag, Bb, Gw;* Tit. IX *Her;* XXI *Ad, Jlz, Mg, Mt;* [XX]I *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Qui hominem vel regis vel domini sui iussione interfecerit *Her.* regis — sui] ducali *L;* ducalius *P* 6. iussionem *L.* interfecit *L.* || *l.* 5. Si] . . i *Alt.* homo *Ep;* hominum *Mg, Mt.* per iussionem *desunt Mg, Mt;* per sussionem *P* 6. duci suo *Alt, Ep, H, J, L, P* 6, *T (m. primae);* duci *Mg, Mt;* ducis *Bb, Her;* iudicis suis *sP;* duci sui *V.* qui *desunt Her;* quae *Mg, Mt;* quia *sP.* in illa *Bb, (*in *deletum) Ad;* illa *sP.* provincia *Bb, sP;* regionem *Bos, Ch.* in *deest Bb, supra lineam Ep.* potestatem *Ag, Bb, Ep, H, J, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima), (*m *erasum) L.* potestate sua *G.* || *l.* 6. occiderit *in margine Ch.* non *deest sP.* ei *deest Ad, B;* et *Ag.* nec] ne *Bb, Ep, L, P* 6, *T* 2. faidosus *Ag, B, Bos, Gw, Mt, P* 4; feutosus *L;* feitosus *H;* feitusus *W;* fehitus *Ep;* faldosus *Mg;* fidosus *Ad;* fridosus *Jlz;* fedosus *G;* foedosus *Til;* facere ausus *P* 6. f. sit] faidosusit *sP.* quia] quare *T* 1; qui *L.* iusio *P* 6; iussionem *Mg;* iussione *G;* lussio *V;* iussio *(corr.) Ad.* de domino suo *Ad, Alt, B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 2. fuit *bis Alt;* fecit *Mg, Mt.* || *l.* 7. et] ei *P* 6. iussioni *Ad, Ald, B, Gw, Jlz.* set *sP.* dux *bis, sed alterum deletum B.* eum defendat *Ch, T* 1; defendat illum *P* 2; defendet eum *sP;* defendat *Ad.* filius *Ag, Alt, Mg, Mt, sP;* filio *L.* eius *deest L, P* 6. || *l.* 8. et si] sed *Alt.* ille dux *G, Gw;* dux *Her, P* 6. fuaerit *L.* alius dux *desunt P* 2. qui *deest Ep.* locum *Ald, Gw, Jlz.* suo *sP.* accedit *deest P* 6; accidit *Alt, J;* accedat *Ep;* ascendit *Mg, Mt;* accesserit *Ad;* succedit *G, H, Jlz, T* 2; successionem admittat *Ald.* defendat eum *desunt Ald.*

1) *Cf. Benedictus Levita I,* 367; *H. Brunner, 'Berliner SB.'* 1901, *p.* 938. 947; *'DRG.' I*[2], *p.* 553. 2) faidosus, *germ.* gifeh, *'Fehde' = inimicitiae omnium expositus, terminus iuris Francorum non Baiwariorum; cf. H. Brunner, 'DRG.' I*[2], *p.* 222. 457, *n.* 16; *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 28—31.

*In ed. Merkeliana (textus I): app. II.*

VIIIa. [De duce si protervus et elatus vel superbus atque rebellis fuerit et decretum regis contempserit.]

**Si[1] quis autem dux de provincia illa quem rex ordinaverit, tam audax aut contumax aut levitate stimulatus seu protervus et elatus vel superbus atque rebellis fuerit, qui decretum regis contempserit[2]: donatum dignitatis ipsius ducati careat, etiam et insuper spem supernae contemplationis sciat se esse condemnatum et vim salutis amittat[3].**

*cf. L. Alam. XXXV.*

VIIII. [De filiis ducum, si protervi fuerint.]

Si quis filius ducis tam superbus vel stultus fuerit, ut patrem suum dehonestare voluerit per consilium malignorum vel per fortiam et regnum eius auferre ab eo, dum

*L. Alam. XXXV,* 1. Si quis dux *habens* filium *contumacem et malum,* ut *revellare conetur contra* patrem suum *per* stult*iciam suam vel* per consilium malorum *hominum, qui volunt dissipare provinciam, et hostiliter surrexerit contra patrem suum,* dum adhuc pater

*Cap. VIII a.* exstat *in codd. Ag, Ald, G, Her, Jlz, Mg, Mt, P*1—6, *sP, Sich, Til, V; in cett. deest; in P*1 *cum cap. VIII coniunctum.* ‖ *l.* 1. *numerus deest Ald, L, P*1, 6, *Sich;* VIII *Ag;* Tit. X *Her;* XXII *Jlz, Mg, Mt;* VIIII *cett.*

*Rubrica exstat in Her, Til.* De duce protervo regis iussa spernente *Her.* ‖ *l.* 3. Si] . . i *Ald.* autem *deest Ald, Jlz.* de — illa *desunt Sich.* ‖ *l.* 4. quam *Mt.* ordinaverat *Ald, Jlz;* ordinavit *Mg, Mt, Sich.* tam audax aut *desunt Sich.* audat *Ag.* ‖ *l.* 5. aut contumax] tam contumax *Ald.* aut] et *Sich.* leviter testimolatus *Mt;* leviter stimulatus *Mg;* levitate stimulatos *P*6. ‖ *l.* 6. seu] se eo *Mg, Mt.* elatus] electus *Mg, Mt;* datus *P*6. vel *deest Mg, Mt.* vel superbus *desunt Sich.* supervus *sP.* ‖ *l.* 7. adque *sP.* rebellis *Ag, Ald, G, Her, Jlz, Mg, Mt, P*1—6, *Sich, Til, V;* revellis *sP;* rebellus *cett.* qui] que *Mg, Mt.* regis] legis *Sich.* ‖ *l.* 8. dominatū *G;* donato *Her;* donatu *Ald, Jlz, P*4; dominatu *G;* donato *Her.* donatum — ipsius *desunt Sich.* dignitatis] dig̃ et *Jlz;* dignatis *P*5. ‖ *l.* 9. ducatus *Ald, Jlz;* i u d i c a t i *Mg;* iudicat *(corr. Mt);* ducatu *Her;* ducatu ipso *Sich.* etiam et insuper *Ag, Her, P*1, 3—5, *sP, Til, V;* et insuper *Sich;* etiam et insuper *desunt G;* etiam insuper *cett.* spem *Mt, P*1, 2, 3, 5, 6, *Til, V;* spe *cett.* spem — amittat] sciat se sempernae contemplationis ordinem condemnasse *Sich.* ‖ *l.* 10. superme *sP.* se] si *P*6. ‖ *l.* 11. condemnatum *Ag, Her, Mg, sP, P*3, 5, *Til, V;* condempnandum *G;* dampnandum *Ald, Jlz;* condempnatum *cett.* vim] viam *Her.* amittat *deest Ald;* amittit *G;* ammittat *sP;* ammittat *corr:* ammittet *P*4. et — amittat] aut filii (*Ag:* filie) eius *(deest Ag)* possideant *(Ag:* possedeant, *Mt corr.)* hereditatem eius *Ag, Mg, Mt.*

*Cap. VIIII. deest Sich. pars prima capitis* — sciat se *(p.* 303, *l.* 3*) deest K.* ‖ *l.* 12. VIIII] *deest Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* VI *corr:* VIIII *Ep;* VIII *Bb, Gw;* VI[III] *H;* X *G, P*2—5, *sP, Til, V;* Tit. XI *Her;* XXII *Ad;* [XX]II *Ald;* XXIII *Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, Til.* si] qui *Her.* protervi *corr. L.* ‖ *l.* 13. Si] . . i *Alt.* quis] post *L.* filio *Mt;* filiis *L;* filium *P*5. duci *Mt.* tam *deest Ag.* tam stultus *Ch.* fuaerit *L.* ut] vel *Alt, Ep, H, J, L, T (m. primae), W;* aut *P*3. suum *deest Ad.* deonestare *P*3, *sP;* dehostare *corr:* dehonestare *H.* ‖ *l.* 14. voluaerit *L.* consilio *Ep, J, L, P*6, *T*1 *(m. prima).* malignorum u t f i l i i p o s s e d e a n t h e r e d i t a t e m e i u s *sP.* vel] et *Mg, Mt.* per *deest Ep, Mg, Mt, P*4. fortia *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, L;* fortia sua *T*1 *(m. recentior);* fortitudinem *G.* et *deest Ch, Mg, Mt.* regnum *deest Mg, Mt.* aufferre *Jlz;* auferrae *L;* offerre *J;* offerret *sP.* ab eo *desunt Bb;* habeo *P*3, 6, *sP.*

1) *Hoc caput post interitum Thassilonis legi additum esse, quia haec legis sanctio non laudabatur, cum Thassilo a.* 788 *criminis laesae maiestatis accusaretur et damnaretur, docuerunt J. Merkel, MG. LL. III, p.* 336, *n.* 10 *et H. Brunner, 'DRG.' I*[1], *p.* 319, *n.* 22. 2) *Cf. infra cap. III,* 1. 3) *Cf. Conc. Toletanum V. a.* 636 *can.* 2. 4; *VI. a.* 638 *can.* 14. 18.

adhuc pater eius potest iudicio contendere, in exercitu ambulare, populum iudicare, equum viriliter ascendere, arma sua vivaciter baiulare[1]; non est surdus nec cecus, in omnibus iussionem regis potest implere[2]: sciat se ille filius contra legem fecisse et de hereditate patris sui esse deiectum et nihil amplius ad eum pertinere de facultatibus patris sui, et hoc in potestate regis vel patris sui erit, ut exiliet eum si vult. Nihil aliud habeat in potestatem nisi quod per misericordia rex vel pater eius dare ei voluerint.

Et si supervixerit patrem suum et alios fratres habuerit, non dent ei portionem,

---

eius *potens est et utilitatem regis* potest *facere et* exercitum *gubernare,* equum ascendere, *utilitatem* regis implere, *et filius eius eum vult* dishonorare *aut per raptum* regnum eius *possedere, non obteneat quod inchoavit. Et si pater eius eum vicerit et adpraehendere potuerit,* in sua *enim sit* potestate,* *aut* exiliet eum *de provincia aut ubicumque* voluerit, *transmittat eum aut rege domino suo;* et de hereditate paterna amplius ad eum nihil pertine*at, quia inlicitam rem contra patrem suum fecit.* 2. Et si fratres habuerit, *ipsi fratres inter se per voluntatem regis dividant hereditatem patris eorum; ad illum autem qui revellavit contra patrem suum,* non dent portionem *inter ipsis.* Et si *amplius non fuerint nisi ille unus qui revellavit,*

---

*Cap. VIIII.* ‖ *l.* 1. pater eius adhuc *Ch, Ep, J, T* 1, *W;* adhuc pater eius vivit *Mg;* adhuc pater vivit *Mt.* in iudicio potest *Jlz;* post iudicium *Alt.* iudicium *Alt, B, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *T;* indicare *Bb;* in iudicio *Ald, Jlz.* contendere *deest Bb, W;* condere *sP;* contendere et *P* 6. exercitum *Ch, Ep, Mg, Mt, P* 2, 6, *sP, T;* ercitu *Gw.* populum — baiulare *desunt Alt.* populo *Ep, Gw, L, P* 6; populos *Ad, Bb.* ‖ *l.* 2. aequum *J, P* 1, 6, *T* 1; ęquum *Ag, Mg, P* 2. ascendendere viriliter *P* 2. sua *deest Mt.* veraciter *Ep;* velociter *P* 6. baialare *P* 6; bayolare *Gw;* baiolare *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Jlz, L (m. prima), T* 1 *(m. prima),* 2, *Mg, Mt, sP;* bauulare *J;* batalare *Lind.* et non *Ald, Jlz.* est *deest Bb;* enim *Ep, W.* nec neque *Ch, G, sP;* non *Bb.* cecus et *corr. T* 1. ‖ *l.* 3. iussionibus *P* 6. *Glossa s. XV in margine add:* Dux iussionem regis impleat *T* 1. regis *deest Bos, Ch.* se ille filius] ille filius se *Ald;* ille filius *P* 4. ille filius *his verbis incipit textus in K;* filius ille *P* 2. lege *sP.* fecisset (t *erasum*) *L. l.* 4. de *deest Her, Mg, Mt, W.* hereditatem *Mg, sP;* heditate *P* 1. se esse *Ad, B, Mt, P* 2, 4. eiectum *Bos, Ch, P* 4; subiectum *Ep.* nichil, nihil] *deest Ald, Jlz.* ad eum amplius *G;* ad eum *Jlz;* amplius ad eum non *Ald.* facultatebus *corr:* facultatibus *P* 4; facultate *L.* ‖ *l.* 5. sui *deest Her;* suis *sP.* et *deest Ag, B.* de hoc *P* 6. potestatem *sP.* r e g i s v e l patris sui *Ag, G, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *T* 2 *(m. recentior), Til, V;* regis vel patri sui *sP;* patris sui *cett.* erit *deest Ch.* ibit *Til.* ut] et *G.* exsiliet *P* 3; exilientur *P* 4; exiet *P* 5; exulat *Ald, Jlz.* si vul *sP;* si volt *Jlz;* si volunt *P* 4; similiter *L.* nihil, nichil] nicli *W.* ‖ *l.* 6. aliud *deest Bb;* aliut *Ep, P* 6, *sP.* abeat *P* 3. in *deest Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, T* 1, *W.* potestate *Ad, Ald, Alt, B, G, Gw, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1, 4, *T* 2. potestatem, *m. recentior corr:* potestatis *Bb.* quod *deest Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, Mg, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima), W; supra lineam B, L.* per *deest G.* misericordia *G, L, P* 3, *V;* amicitiam *P* 6; misericordiam *cett.* rex vel *desunt Ad, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima), W;* regi et *sP.* patris sui *corr:* pater suus *L;* paẗ *sP.* dare ei] ei donare *sP;* ei dare *Ald;* ei *deest Ep, Her, Mg, Mt, P* 5, *T* 2. ‖ *l.* 7. voluerint *Ag, G, Her, K, P* 1—5, *Til, V;* voluaerit, (a *erasum*) *L;* voluerit *cett.*

*l.* 8. Et — habuerit *desunt Ag.* si *deest sP.* alius fratris *P* 6; alios filios *Alt.* det *Mt.*

1) baiulare = *portare, ferre, vehere cf. Thesaurum linguae latinae s. h. v.* 2) *Cf. etiam infra cap. III,* 1: qui . . . . fidelis regi erat.

*cf. L. Alam. XXXV, 1.* **quia contra legem peccavit in patrem suum;** et si **ille solus de heredibus eius supervixerit patrem suum,** in regis **erit** potestate cui vult, donet aut **illi** aut **alteri.**

*cf. Ed. Rothari 35 sqq.; L. Alam. XXXIII.*

### X. [De eo qui scandalum in curte ducis commiserit.]

Si quis in curte ducis **scandalum**[1] commiserit, **ut ibi** pugna **fiat,** per **superbiam suam vel per ebrietatem,** quicquid ibi factum fuerit, **omnia secundum legem** conponat **et propter stultitiam suam** in publico conponat **XL** solid.

---

*tunc illa hereditas quod ille dux habuit, post mortem eius* in potestate regis *sit,* cui vult donet aut *ad illum filium duci qui revellavit, si post hoc per servicio hoc ad pedes regis conquisivit,* aut *si* alium *vult* dare, *in sua enim est potestate.*

*Ed. Rothari c.* 35 *sqq., cf. supra p.* 295, *l.* 10 *sqq.*

*L. Alam. XXXIII:* Si quis in curte duci pugna commiserit, *et ibi clamor orta fuerit et concursio populi facta fuerit* per *eius commissum,* quidquid ibi factum fuerit *per concursum eius, qualiscumque homo neglexerit et aliquid contra legem fecerit, tripliciter* conponat. *Ille autem per cuius voce vel opere haec contentio orta fuerit, LX (Cod. A* 5: XL*)* solidos in publico conponat.

---

*Cap. VIIII.* || *l.* 1. qui *Jlz;* quia *Ag, Ald, Bb, G, Gw, Her, Mg, Mt, P*1—5, *sP, Til, V;* quare *cett.* contra *deest Bb.* legem *deest Bb, Ch (m. recentior supra lineam addit Ch);* lege *sP.* peccaverit *Ep.* et si] sed si *Ald, Jlz;* et *Mg.* illi *P*6. de heredibus] heredes *Bb, J, P*6, *T*2; heres *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Ep, Gw, W;* heredis *L;* de heredes *corr:* heres *Alt, H;* heredibus *sP;* de hereditatibus, *corr:* de heredibus *G.* eius *deest Ad, B, sP.* || *l.* 2. supervixerit eum *Gw.* patrem suum *desunt Bb;* in patrem suum *Mt.* potestate erit *P*4; eris potestatem *sP;* erit potestatem *Ag, Mg, Mt;* et potestate *L.* ut cui vult *Ald, Jlz.* done *sP.* aut illi] aut alii *L;* illi *Ad, P*4. aut alteri *desunt Jlz;* aut alii *Ald;* aut altari *G.*

*In Bb sequitur cap. II,* 7 *huius editionis.*

*Cap. X. In Bb post c. II,* 6 *huius editionis; in duo capita X, XI divisum Bos, P*1. || *l.* 3. X *deest Alt, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* VI *K;* VII *Ep;* VIIII *Gw;* cap. X *Bb;* XI *G, P*2—5, *sP, Til, V;* Tit. XII *Her;* [XX]III *Ald;* XXIII *Ad;* XXIIII *Jlz, Mg, Mt.*

*Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* eo] e *P*6. curte] curia *Her.* || *l.* 4. *capiti praeponit Ald:* Si quis in curte ducis vel ubicumque pugnaverint campiones, manus ad levandum eum miserit. duci *Mg, Mt, sP.* scandulu *sP;* scandalum aut alii *Ald.* comiserit *Ep.* ubi *Alt, Ep, J;* hubi *sP.* pugnae *Mt, sP.* fiet *sP;* fiant *Mt;* fuerit *P*1, 6; fieret vel *Sich.* superviam *J;* supervia *sP;* superbia *L.* suam *deest P*5, *Sich;* sua *L, sP.* || *l.* 5. vel *deest Ald.* per *deest Gw, P*4, *Sich.* hebrietatem *G, P*3; hebriaetatem *L;* aebrietatem *P*1, 5; ebrietatem suam *Bb, Ep, Her, W;* ebritatem *P*4. quidquic *sP;* quiquid *J, T*1, *T*2 *(m. rec.).* ibi *deest Ag;* ibidem *P*4; hibi *sP;* sibi *P*2, *Jlz add., et postea delevit:* pugna fiat per superbiam suam. factum] furatum *Mg, Mt.* omnia *deest Sich.* legem *deest P*6. et *deest B.* et — XL] et istius stultitiae poenas in publicum luat XL solidorum *Sich.* propter stulticiam suam *desunt B, Gw.* || *l.* 6. stultitia *sP;* stultiam *Ald, Bb.* in publico — solidos XL *desunt Ad.* puplico *Alt, Bb, J.* solidos XL, *vel* sol. XL *Ag, Ch, Ep, J, P*1, *T*1, *W;* XL solidis *G.*

1) *Cf. supra c. II,* 3, 4; *infra c. II,* 11; *XIII,* 3.

**Si servus est alicuius qui haec commisit, manus* perdat.**
**Nullus umquam praesumat in curte ducis scandalum committere[1].**

**XI. [Ut nullus in campiones sine iussu manus iniiciat.]**

**Si quis in curte ducis vel ubicumque pugnaverint campiones[2], manus ad levandum miserit, antequam ille iusserit cui commendatum est praevidere: si liber est, XL sold conponat in publico; si servus, manum suam ibi dextram perdat, aut dominus eius redimat eam cum XX** sold.[3].**

**Vetanda est talis causa unde scandalum solet nascere[4].**

*) manum *Ad, Alt, Bb (m. recentior), Gw, Sich, T 2 (m. recentior).*

**) XL sol. *J.*

---

*Cap. X.* || *l.* 1. si servus — scandalum committere *(l. 2) desunt Ag.* Si qui haec commisit, servus est alicuius *Chign.* si servus] *his verbis incipit cap. XI P* 1. si res uus *sP.* alicui est *Ep, J;* est alicui *Alt, H;* alicui *L, P* 6*;* alicui est *corr:* alicuius est *T* 1*;* alicuius est *Ch, W.* qui — commiserit *desunt Gw.* hoc *Ch, Jlz, P* 5. commiserit *Ald, Ch, H, J, W;* comiserit *Ep.* manus *corr:* manum *Bb.* manum perdat *Ad, Alt, Bb (m. recentior), Gw, T* 2 *(m. recentior);* perdat manum *Ch;* manum amittat *Sich.*

*l.* 2. nullus *sP;* nullum *Ep;* nulnus *Mt;* ne ullus *Ch, Bos, T* 1*;* ut nullus *Ad, Ald, Jlz.* nullus — committere *desunt Sich.* umqua *sP.* praesumat umquam *Gw.* praesumpmat *L;* praesumat *in margine W.* in curte ducis praesumat *Bb.* curtae *L.* duci *Mg, P* 1, 3, *V.* comittere *Ep, G, P* 3*;* committerę *P* 6*;* facere *B.*

*Cap. XI. deest Sich.* || *l.* 3. XI *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* III *K;* VIII *Ep;* VIIII *Bb;* X *Gw;* XII *G, P* 1—5, *sP, Til, V;* Tit. XIII *Her;* XXIIII *Ad;* [XX]IIII *Ald;* XXV *Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Ut nullus sine iussu ducis manus in campiones mittat *Her.* sive *P* 6. campione *L, P* 6. || *l.* 4. Si] . . i *Alt.* ducis *deest Ald.* vel *deest Bb.* pugnaverit *Ald, G, Mg, sP, corr:* pugnaverint *Alt, P* 1*;* pugnag . . rint *W. In margine rubrica s. XV addit:* Campiones *T* 1. campones *Ad;* campionis *L;* cambiones *B;* camphiones *Mg.* manus *deest Bos, Ch. l.* 5. ad levandum miserit] levaverit *Ad;* a. l. eum miserit *Ald, Jlz;* a. l. miserint *Ag, B, Ep, Mg, Mt;* a. l. commiserit *sP.* antequam — iusserit *desunt Alt, L, P* 6. ille *deest Her.* iusserit] miserit *Jlz.* commendatus *P* 4*;* commendata *sP;* commendatum fuerit vel (fuerit vel *deleta*) *Gw.* liverus *sP;* liber homo *Ep.* || *l.* 6. est *deest P* 6. solidos *vel* sold. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* in puplico *P* 3, *T* 1*;* in publice *P* 6. si servus est *Ad, Ald, Gw.* manum suam ibi dextram perdat *P* 6*;* ibi manum dexteram perdat *sP;* ibi manum perdat dexteram *Mg, Mt;* manum dexteram ibi perdat *Ch;* ibi manum s. d. p. *Ag;* manum perdat suam ibi dexteram *P* 4*;* manum suam dextram ibi perdat *Ep, G, J, T* 1, *W;* manum suam dextram perdat *Jlz;* manum suam dexteram perdat *Ald, B;* manum suam ibi perdat dextram *Ad;* manum suam dextram perdat *P* 5*;* manum ibi dextram perdat *Bos.* || *l.* 7. dominos *Alt, Ch, J.* eius] suus *Bb.* eum redimat *Ald, Jlz;* redimat eam *Ad, Ep, Gw, L, P* 2, 4, 6, *Til, V;* redimet eum *Her;* redimat eum *cett.*

*l.* 8. *deest Ald, Jlz.* vetandum *Ep.* tale *Ep.* ut de scandalo *Mg.* scandalus *corr:* scandalum *Alt, L.* solit *J, V.* nascere *corr:* nasci *Alt, P* 1*;* nasci *Ad, B, Bb, G, Gw, P* 2, 4, *T* 2 *(m. recentior), W;* misceri *Mg, Mt.*

1) *Cf. infra l.* 8. 2) *Cf. H. Brunner 'DRG.' II*[1], *p.* 402 *sqq.* 414 *sqq.* 3) = *aestimatio servi occisi, cf. infra c. VI,* 12. 4) *Cf. supra l.* 2.

*cf. L. Alam. XXX. XXXI.*

XII. [De his qui in curte ducis aliquid furaverint.]

Si quis infra curtem ducis aliquid involaverit, quia domus ducis domus publica est, triniungeldo conponat, hoc est ter novem donet liber homo[1]; servus vero niungeldo solvat aut manus* perdat.

Et si aliquid invenerit in curte ducis quasi pro neglectum iacere et id tulerit et super noctem celaverit, furtum reputetur, in publico XV** sold[2] conponat.

*) manum *Alt, Bb (m. recentior), W.*

**) XII solidos *Her, L, P6;* XXV *Mg, Mt.*

*L. Alam. XXX.* Si quis in curte *regis furtum alicui fecerit, dupliciter conponat cui furtum fecit et XL solidos pro fredo in publico solvat.* Si servus *alienus hoc in curte duci fecerit, dominus eius aut redimat quod valet aut ipsum reddat. XXXI.* Si quis *res* duci *quod ad eum perteneunt, exinde aliquid furatus fuerit,* ter novigildos conponat *et ibi fredo non reddit, quia res dominicas sunt et tripliciter conponuntur.*

*Cap. XII.* ‖ *l.* 1. XII *deest Alt, L, P6, Sich, T2 (m. prima);* IIII *K;* VIIII *Ep;* Cap. X *Bb;* XI *Gw;* XIII *G, P1—5, sP, Til, V;* Tit. XIV *Her;* XXV *Ad;* [XX]V *Ald;* XXVI *Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P6, Til.* iis *Her.* regis *Til.* furaverit *Her, L, P6.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* in *P6;* intra *Sich.* curte *Bos, Ch, Ep, H, J, L, P6, sP, T1 (m. prima);* curtim *P2, 4.* aliquit *sP.* imbolaverit *L, sP;* inviolaverit *Ch, T2 (m. prima);* furatus fuerit *Sich.* dominus duci *P6;* domus ducis *desunt Sich;* dominus ducis *Mg.* domus puplica *Alt, J, P4;* puplica *Gw, P6.* est publica *Ald.* ‖ *l.* 3. est] ea *Her;* triniungeldo — est *desunt Sich;* triniungeldo *Ad;* trinuingeldo *Ch;* triuniungeldo *corr:* triniungeldo *T1;* terniungeldum *P4;* tribus niungeldis *Ep;* trininumgeldum *Her;* trinniungeldum *G;* thrinniungeldum *Ag;* triuniungelt *H, J, T2, W;* triuniungeldum *Jlz;* triuniungeldoru *corr. Ald;* triumniumgeldo *L;* triunungelt *Bb;* driuniungelt *Alt, B;* driuniungulte *Gw;* driunigelt *P6;* trim niumgeldum *P2;* trimniungeldum *K;* thrim niumgeldum *P3;* thrimniungeldum *P5, Til, V;* trinniũigdum *sP;* trhimniungeldum *P1;* thrimniumgeldum *Lind;* trin vingeldo *Bos.* conponat] solvat *Mg, Mt, sP.* id est *Ep.* est *deest P1.* ternovem] ter novem capitibus *Ald, Jlz;* ter novem uueregildis *Sich;* ter *deest Bb.* novies *Ad, Bb, Bos, Ch, T1 (supra lineam);* no *P6;* nove *Alt, J, L, T2.* donet *Ag, B, G, Her, K, Mg, Mt, P1—5, sP, Til, V;* donet *deest Bos, Ch;* conponat *cett.* liverus *sP.* homo *deest Alt, Mg, Mt.* si servus vero *Ad, Ag, H, L, P1, 3, 6;* si servus est *Bb;* si servus *Ep, T2 (m. prima), Sich;* servus autem *Ald, Jlz;* si servus vero est *T2 (m. recentior).* vero — aut *desunt Sich.* niungeldum *Ald, T2;* niungild *Ep;* niungeldi *P4;* niungelt *B;* niungeldos *Mg;* niungulte *Gw;* niuingeldo *Ch;* niumgeldo *Bos, Her, L;* niumgeldos *Ag;* niumgildos *sP;* novegeldos *P6;* novegeldo *Lind;* inungeldum *Jlz;* mungeldo *Mt;* mungende *W.* ‖ *l.* 4. solvat] componat *Gw.* manus *corr:* manum *Bb;* manum *Alt, W;* manu *P6.* perdat manus *G.*

*l.* 5. Et si] quod si *Sich.* aliquit *Ch, sP;* aliquis *L;* quid *Mg, Mt.* inveneret *Ch.* in curte ducis invenerit *Ald, Jlz.* quasi] qui si *P6.* pro *deest Ald, G, Jlz, Sich;* pro *Ag, Her, K, Mg, Mt, P1—3, 5, Til, V;* per *cett.* neglectu *Bb;* neglecto *Til;* necglectum *Mg;* neclectum *Ep;* neglectum perdat (perdat *deletum*) *Jlz.* iaceret *Mt.* id] eum *Ad, Alt (m. prima), Bb (m. prima), Bos, Ch, Ep, H, J, L, B6, T1, 2 (m. prima);* illud *Ald, Alt (m. rec.), B, Bb (m. recentior), Gw, Jlz, W.* tullerit *P3, sP.* ‖ *l.* 6. et ut super *Mg;* et per *Ald, Jlz.* furte *Gw, H, J, L, P6;* furti *Alt, B, Bos, Ch, Ep, L, T1;* furto *Ad, W;* furtim *P5;* furtu *Bb;* pro furto *P4.* in] et in *Ald, G, Jlz, Sich.* puplico *Alt, J, P3;* publicum *P6, Sich.*

*l.* 8. solidos *vel* sot] solidis *G, Sich.*

1) *Fere idem etiam infra c. IX,* 2. 2) *Haec poena ex lege Francorum sumpta esse videtur. Cf. H. Brunner, 'Berliner SB.'* 1901, *p.* 945.

XIII. [[1]De his qui iussionem ducis contempserint.[1]] *cf. L. Alam. XXVII,1sqq.*

Si quis iussionem ducis sui contempserit vel signum quale usus fuerit dux transmittere, aut anulum aut sigillum[1], si neglexerit venire aut facere quod iussum est, XV[2] sold pro neglecto donet in publico et sic impleat iussionem.

XIIII. [Ut placita fiant per kalendas.] *cf. L. Alam. XXXVI, 1.*

Ut placita* fiant per kalendas[3] aut post XV dies, si necesse est, ad causas inquirendas, ut sit pax in provincia.

*) *Glossa s. XV:* landgricht, hoffgricht, zechen *T* 1; dinch *Gw.*

---

*L. Alam. XXVII,* 1. De his, qui sigillum ducis neglexerit *aut mandatum* vel signum quale*cumque mandaverit, XII* solidos *sit culpabilis; et si negare voluerit, quod ad illum nuntius non pervenisset, cum quinque nominatos iuret, si eum sacramentum dominus praebere voluerit.* 2. *Si autem* sigillum *comite* neglexerit . . . . 3. *Si autem centurioni* . . .

*L. Alam. XXXVI,* 1. *Ut conventus secundum consuetudinem antiquam fiat in omni centena coram comite aut suo misso et coram centenario. Ipse* placitus fiat *de sabbato in sabbato aut quale die comis aut centennarius voluerit, de septem in septem noctes, quando* pax *parva est* in provintia . . . .

---

*Cap. XIII. deest Sich.* ‖ *l.* 1. XIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* V *K;* X *Ep;* XI *Bb;* XIIII *G, P* 1–5, *sP, Til, V;* Tit. XV *Her;* XXVI *Ad;* [XX]VI *Ald;* XXVII *Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* iis *Til.* contemnunt *Her.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* sui *deest Mg, Mt, P* 6; suae *H, L, T* 1; sue *J;* suis *sP.* quale signum *Gw;* lignum vel quale *Bb;* signum quali *Ad, B, G;* s. qualis *P* 6; quale, *in marg. add. manus coaeva:* signum *H.* fuerit usus *P* 6. usus] visus *Bal, Lind.* dux *deest B;* duci *Ald, Jlz, W;* ut dux *Bos, Ch, T* 1; quod dux *Gw.* transmiserit *Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1; transerit *Ad.* ‖ *l.* 3. vel *Ad.* per annulum *Ad, B,* (per *supra lineam) B;* annulum *G, Her, P* 4; analum *P* 2; anolum *Ag;* anubam *Ald, Jlz;* nolum *Gw.* si *deest Ad, B.* neglexerit] neclexerit *sP;* contempserit *Ad.* iussum *Ag, Her, K, L, Mt, P* 1–6, *sP, Til, V;* iustum *corr:* iussum *Mg;* factum *G;* ius *Alt.* est *supra lineam Mg.* ‖ *l.* 4. XV] XII *Her.* solidos *vel* sold] solidos componat *Ag.* per *Alt, H, J, L, P* 6, *T (m. primae);* propter *Ep.* neglectu *Mt;* neglectum *Ag, P* 6, *sP;* neglegentiam *Ep.* in publico *desunt G.* puplico *Alt, Bb, J, P* 3. imple *sP.* iussione *Ald, sP;* iussiones *Mg, Mt.*

*Cap. XIIII. Hic titulum distinguit Her:* Cap. III De placitis et iudicibus *inscriptum.* ‖ *l.* 5. XIIII *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. I *Her;* VI *K;* XI *Ep;* cap. XII *Bb;* XV *G, P* 1–5, *sP, Til, V;* XXVII *Ad;* [XX]VII *Ald;* XXVIII *Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De his qui iussionem, ut . . *L.* calendas *Til.* ‖ *l.* 6. Ut — necesse est] Per calendas aut post XV dies si necesse est fiat conventus in provincia *Sich.* Ut] *deest Ald, Jlz;* . . t *Alt;* St *Mg.* placitas *Ag;* placitum *Mt;* placitis *corr:* placitus *Mg.* fiat *Mg, Mt, corr:* fiant *P* 6. super *Alt, L.* aut *deest J.* et *Ald;* vel *Jlz;* ut *P* 6. post *deest Ag, sP.* XV, *vel* quindecim dies] XII. dies *Ep, Her;* dies XV *Ad.* ad *deest Mg, Mt;* aut *J, L, P* 6. casas *Alt, P* 3. ‖ *l.* 7. inquirendas *deest Ep.* ut sit pax in provincia *desunt Sich;* ut pax sit in provincia *Ep;* u. s. in provincia pax *P* 6; ut si pax i. p. *Mt.* pax *deest L;* in *supra lineam L.*

1) *Cf. Decreta Neuchingensia (infra nr. IV) c.* 15; *H. Brunner. 'DRG.' II*[1], *p.* 338; *K. Zeumer, 'Neues Archiv' XXIII, p.* 86. 2) *Cf. p.* 306; *aliam poenam praescribunt Decreta Neuchingensia l. l.* 3) *Cf. Decreta Aschheimensia (infra nr. II) c.* 15; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 220.

*cf. L. Sal. LVI,1; L. Vis. II, 1, 19; L. Alam. XXXVI, 3.*

Et omnes liberi conveniant constitutis diebus, ubi iudex[1] ordinaverit.

Et nemo sit ausus contemnere venire[2] ad placitum qui infra illum comitatum manent, sive regis vassus sive ducis, omnes ad placitum veniant et qui neglexerit venire, damnetur XV* sold[3].

Comes vero secum habeat iudicem qui ibi constitutus est iudicare, et librum legis, ut semper rectum iudicium iudicent. De omni causa quae conponenda sunt,

*) XII sol. *Her.*

---

*L. Sal. LVI,* 1. *Si quis* ad *mallum* venire contempserit . . .

*L. Visig. II,* 1, 19 *(Flav. Chindasv.). Et si tali admonitione (i. e. per epistolam vel sigillum) conventus aut se dilataverit aut* ad *iudicem* venire contempserit, *pro dilatione sola quinque auri solidos petitori et pro contemptu quinque alios iudici coactus exsolvat.*

*L. Alam. XXXVI,* 3. *Si quis autem liber* ad *ipsum* placitum neglexerit venire *vel semetipsum non praesentaverit aut comite aut centenario aut ad missum comiti in placito, XII* sol. *sit culpabilis. Qualiscumque persona sit aut* vassus ducis *aut comitis aut qualis persona,* nemo neglegat ad *ipsum* placitum venire . . . .

---

*Cap. XIIII. l.* 1. et] ut *Alt.* et omnes — ubi] conveniatur autem ad eum locum, quem *Sich.* liveri *sP.* convenient *sP;* cum veniant *L;* veniant *Mg, Mt.* constitutis *deest Ald;* constituti *sP;* statutis *Ad, Bb.* iudex] dux *Ep.* ordinavit *Sich;* oraverit *Ch, Bos.*

*l.* 2. ausus sit *Ch;* audeat *Sich.* contemnere, *vel* contempnere] *deest P* 6. qui infra — ad placitum] *desunt G; manus recentior in margine Mt.* qui infra — veniant et *desunt Sich.* qui] si *Bb;* quod *Ald, Jlz.* illum *deest P* 6, *sP;* illum *corr:* illius *Alt;* illam *Her.* comitatu *L, P* 6; communitatem *Her.* || *l.* 3. manet *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, Mg, Mt, W.* regem *P* 6; reg̃ *Ch.* vasus *corr:* vassus *L;* f. vassus *Ald;* vassi *Bos, P* 6; vassis *Alt;* iussus *B, T* 2 *(m. prima);* iussu *Ad, T* 2 *(m. recentior).* duci *P* 6; dicis *Ald.* placitum] palatium *Ald, P* 2. venient *sP;* veniat *G;* conveniant *B;* iterum conveniant *K.* et] quia *Ald.* qui autem venire neglexerit *Sich.* neglecxerit *Ep;* neglexit *Alt.* || *l.* 4. damnetur *vel* dampnetur] condempnetur *Jlz;* donet *Mg, Mt, P* 6, *Sich;* donetur *L.* XV solidis *vel* sol] sol XV *Ag;* XV sol conponat *Bb.*

*l.* 5. comis *Alt, B, Ep, J, P* 3, 6, *sP, T* 1; comiso, *corr:* comisso *L.* vero *deest L.* secum] secundum *sP.* habeant *Ag.* iudicem] ducem *P* 1. ibi] ubi *J.* iudicium . . . . . *(litterae erasae)* . . . constitumtum est *sP.* constitus est *L, P* 6; constitus *(corr:* constitutus) est *P* 4. iudicari *sP.* liverum *sP;* liberum *Alt.* || *l.* 6. legis] regis *P* 6. semper *deest G;* super *P* 2. rectum] iustum *Bos, Ch.* rectum iudicium iudicent] recte iudicetur *Sich.* iudicium *deest G, H;* iudicum *Mt.* iudicet iudicium *B.* iudicet *Bos, Gw, Her, L, P* 6, *Til.* omnibus *Ad, Bos, Ch, L (m. recentior), T* 1; omnia *Mg, P* 3, 5, 6, *sP.* causis *Ad, Bos, Ch, L (m. recentior), T* 1. qui *sP.* conponende *Ad, Ch, T* 1; componendi *sP.* est *Ald, B, Gw, Her, Jlz, Sich, T* 2, *W;* sit *Bb.*

1) *De iudice Baiwariorum cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 204 *sq.* 2) *Cf. Decreta Aschheimensia (infra nr. II) c.* 15; *H. Brunner, 'DRG.' II*¹, *p.* 220. 3) *Cf. H. Brunner, 'Berliner SB.'* 1901, *p.* 945; *S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI,* 433.

qui contra legem fecit, conponat, sicut lex habet, et donet uuadium comiti illo de fredo*, sicut lex est.

### XV. [Ut iudex partem suam accipiat.]

Iudex vero partem suam accipiat de causa quam iudicavit. De III sold tremissem accipiat, de VI sold II tremisses accipiat, de VIIII sold unum solidum accipiat.

De omni conpositione semper nonam partem accipiat, dum rectum iudicat.

### XVI. [Qualis iudex fieri debeat[1].]

*Cf. L. Visig. I, 1, 7; L. Alam. XLI, 1, infra p. 310.*

Iudex autem talis ordinetur qui veritatem secundum hoc edictum iudicet. Non sit

*) *glossa add:* id est pace *T* 1.

---

*Cap. XIIII.* || *l.* 1. qui contra legem — sicut lex est *desunt Sich.* is qui *G; quae corr:* qui *T* 1; qui vero *Ald, Jlz;* quae *Mg, Mt.* lege *sP.* fecit *Ad, Alt, B, Bb, Bos, K, L, Mt, P* 2—4, 6, *sP, T* 2, *Til, V;* fecerit *Gw, Her;* facit *cett; supra lineam glossa s. XV:* Alderspach *Ald.* conponat, *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponant *Ch, J;* conponet *corr:* conponat *Gw;* sic conponat *G.* lex *deest P* 6. habet] est *Ep.* donat *Gw, H, P* 2, 4, *V.* wadiam *corr:* wadium *Ag;* uadium *Jlz, T* 2 *(m. rec.).* comite *P* 6; commiti *Ag.* illi *Ad, Ald, B, Gw, Jlz, Mt, P* 3, *Til, W;* illum *Mg.* || *l.* 2. freto *Ad, Ep, H, J, T* 1; fred *Ag.* est] habet *Ag, Ald, Mg, Mt, P* 2, *sP.*

*Cap. XV. Sich hoc loco titulum distinguit:* De iudicibus *inscriptum.* || *l.* 3. XV *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. II *Her;* VII *K;* XII *Ep;* cap. XIII *Bb;* XVI *G, P* 1—5, *sP, Til, V;* XXVIII *Ad;* XXVIIII *Ald, Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* || *l.* 4. . . udex *Alt, Jlz.* suam *deest Mg, Mt.* accipiet *sP.* quem *sP;* qua *L, P* 6, *Sich.* iudicavit et *Ag.* III, *vel* tribus] tres *Mg, Mt, P* 3, 6; VII *Her.* || *l.* 5. tremissem *bis Jlz;* tremissam *Bb;* tremisse *Ep, H, J, L;* tremissum *P* 5; tremissas *Alt;* trimisse *sP; in T* 1 *glossa s. XV supra lineam addit:* tertia pars libre, *et in margine:* tremissis tercia pars solidi. accipiet *sP.* de VI solidis II tremisses accipiat *desunt Mg, Mt.* sex *vel* VI] III *Ald, Her.* solidis *vel* sot] *deest Ep;* solidi, *corr:* solidis *H;* solidos *corr:* solidis *Gw.* II tremisses] duos t. *Gw, P* 3, *Sich, W;* duas t. *Ald, Jlz;* tremisses II *P* 6; tremisse *bis sed alterum deletum (*II *deest) L;* II tremissas *Alt, Ch, J;* II tremisse *sP;* II tremissos *Ag;* ut tremisses *Her.* accipiat *deest Ald, Jlz, Sich;* accipia *Ad;* accipiet *sP.* de VIIII sol. unum solidum accipiat *deest Ad.* VIIII *vel* novem] VVII *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* VIIII sot. solidum unum *P* 6. unum *vel* I] uno *L.* solidum *vel* sold] *deest Ch, P* 6, *Sich;* solido *L.* || *l.* 6. accipiat solidum *corr:* solidum accipiat *Gw.* accipiet *sP.*

*l.* 7. Et sic *addit Sich.* conportione *B;* compulsione, *corr:* compositione *H;* conconpositione *P* 5; semper *deest Ep.* semper nonam] nonam semper *Sich.* novenam partem *Ad, B, Bos, Ch, Ep, Gw, T* 1; novissimam partem *L, P* 6; novinam partem *J;* novimam partem *Bb, H, m. recentior corr:* nonam partem *Bb;* VIIII partes *sP;* VIIII partem *P* 2. accipiet *sP;* accipiant *Ald;* capiat *Sich.* dum rectum iudicat accipiat *L.* rectum *deest Mg, Mt;* recte *G, Sich.* iudicat] accipiat *deletum W.*

*Cap. XVI. cum capite XV coniunctum Ald, B.* || *l.* 8. XVI *deest Ald, Alt, B, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. III *Her;* VIII *K;* XIII *Ep;* cap. XIIII *Bb;* XVII *G, P* 1—5, *sP, Til, V;* XXVIIII *Ad;* XXX *Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L. P* 6, *Til.* fieri] fie *P* 6. || *l.* 9. Iudex] . . udex *Ald, Alt.* autem *deest Bos, Ch, Ep, sP;* vero *Sich.* tale *corr:* talis *L;* tali *Ep.* secundum *corr. P* 4. hoc *deest sP; supra lineam P* 4. aedictum *Gw, Mt;* hedictum *L;* dictum *Her.* iudicent *sP.* aceptor *Ch, J.* non sit — pecuniae *desunt Ald, Jlz.*

1) *K. Zeumer haec capita (II,* 16 — 18*) ex deperdita Lege Euriciana sumpta esse docet, quam partim ex Lege Baiw. restituit. Cf. 'Neues Archiv' XXIII, p.* 88. 90 *et L. Visig. II,* 1, 24; *p.* 72, *n.* 1; *I,* 1. 7.

personarum acceptor[1] neque cupidus pecuniae. Perit lex cupiditatis amore. Praemia et dona legibus vires tulerunt, inpunita manet male vivendi licentia.

Propterea talis constituetur iudex qui plus diligat iusticiam quam pecuniam[2].

*cf. L. Visig. II, 1, 21; L. Alam. XLI, 1.*

XVII. [Si iudex per munera iniuste iudicaverit[3].]

Iudex si accepta pecunia male iudicaverit, ille qui iniuste aliquid ab eo per sententiam iudicantis ⌜abstulerit⌝, ⌜⌜ablata restituat⌝⌝.

---

*L. Visig. I, 1, 7.* . . . . *Erit iudicans in indagando vivax in preveniendo fixus in decernendo non anxius in percutiendo parcus in parcendo adsiduus in innocente vindex in noxio temperatus in advena sollicitus in indigena mansuetus.* Personam *tantum nesciat* accipere *quanto et contemnet eligere.*

*L. Visig. II, 1, 21 (Antiqua).* Si iudex *aut per commodum aut* per ignorantiam iudic*et causam.* Iudex si *per quodlibet commodum* male iudicaverit *et cuicumque* iniuste quid*quam* ⌜*auferri*⌝ *preceperit,* ille qui *a iudice ordinatus ad tollendum fuerat destinatus,* ⌜⌜*ea quae tulit,* restituat⌝⌝. Nam *ipse* iudex *contrarius*

*L. Alam. XLI, 1. Ut causas nullus audire praesumat nisi qui a duce per conventionem populi* iudex constitut*us sit, ut causas* iudicet, qui *nec mentiosus nec periurator nec* munera *acceptor sit, sed causas* secundum *legem* veraciter iudicet *sine* accept*ione* per*sonarum et timens Deum sit. Et si iustum iudicaverit, credat se apud Deum mercedem recipere et laudem apud hominibus bonam possidere.*

Si *autem* per cupiditatem *aut per invidiam alicuius aut per timorem* contra legem iudica*verit, cognoscat se deliquisse et XII* solidos *sit culpabilis cui* iniuste iudica*vit et quod per illum* damnum *passus est iniuste, ille iudex restituat ei.*

---

*Cap. XVI.* ‖ *l.* 1. pecuniae *bis Mg.* perit enim *Ch.* lex] *Mt add. sed eras:* pecuniae. cupiditas *sP, P*1, *corr. m. recentiore:* cupiditatis *L;* cupidita *Ag.* amorte *sP;* famore *Ag.* praemia] proemia *P*5; pecuniae *K.* ‖ *l.* 2. et dona] donaque *Sich;* et donet *sP.* vires] viris *J;* ūris *P*6; iures *Ch;* iura *Ald;* utres *L.* tollerunt *sP;* tulerit *L.* et inpunita *Ald, G, Jlz;* inponita, *corr:* inpunita *J.* inpunita — licentia *desunt Sich.* manent *Ep;* mane vivit *Mg, Mt.* male manet vivendi *Ch.* vibendi *sP.* licentiam *Ald Alt, L, Mg, Mt,* (m *erasum) L.*

*l.* 3. tales *Alt, P*6, *corr:* talis *Mg.* constituetur, *corr. m. recentior:* constitutus *L;* constituatur *Ald, Bos, G, Gw, Her, Jlz, P*4, *Til, W;* constituat *Ep;* constituętur *P*1; constituitur *sP;* constituet *P*6. iudex constituetur *B, Sich.* iudex *deest Ald, Jlz.* qui] ut *Ad, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P*6. diligant iusticiam *P*6; diliget iusticiam *L;* diligit iustitias *Her;* iustitiam diligat *Ald;* diligat deum *P*4. peccuniam *Bb, G.*

*Cap. XVII.* ‖ *l.* 4. XVII *deest Alt, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* Tit. IV *Her;* VIIII *K;* XIIII *Ep;* cap. XV *Bb;* XVI *B;* XVIII *G, P*1—5, *sP, Til, V;* XXX *Ad, Ald;* XXXI *Jlz, Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* per munera] propter pecuniam *Her.* ‖ *l.* 5. si *supra lineam B; deest sP;* qui *Mg, Mt.* accepto, *corr:* accepta *P*6; acceptae *sP.* pecuniae *sP.* qui ab eo iniuste aliquid *Ald.* iuste *G;* iniustae *L.* aliquid *deest Bb, Mg, Mt;* aliquit *Ch, sP.* ab eo] habeo *L, P*1, *sP.* ab eo aliquid *Ag.* per sententiam] persentiam *P*6; presentiam *Mg, Mt, P*1; praesuma *sP. l.* 6. iudicantes *L, sP;* iudicant dis *Ag;* iudicis *Sich.* abstulerit iudicantis *H, T*2, abstullerit *Ag.* oblata *Ag;* absoluta *K.* restituet *P*2; resstituat *sP;* restituit *G;* reddat *Bos, Ch.*

1) *Cf. Deuteron. XVI,* 19: non accipies personam nec munera; *vel Paralipom. II. XIX,* 7: non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas nec personarum acceptio nec cupido munerum, *quae fontes huius legis esse videntur.* 2) *Cf. Decreta Aschheimensia (infra nr. II) c.* 15. 3) *Cf. supra p.* 309, *n.* 1; *K. Zeumer, 'Neues Archiv' XXIII, p.* 93 *sqq.; XXIV, p.* 76.

Nam iudex qui perperam iudicaverit, ⌜in duplum⌝ ei cui damnum intulerat cogatur exsolvi, quia ferre sententiam contra legum nostrarum statuta praesumpsit: et in fisco cogatur XL sold persolvere.

### XVIII. [Si per ignorantiam male iudicaverit[1].]

*cf. L. Visig. II, 1, 21; L. Alam. XLI, 1.*

Si vero nec per gratiam nec per cupiditatem, sed per errorem iniuste iudicavit, iudicium ipsius in quo errasse cognoscitur, non habeat firmitatem, iudex non vocetur ad culpam *.

*) non vocetur ad culpam] vacet a culpa *Ch;* facit a culpa *Bos;* non vacet ad culpam *Bb, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima), W.*

---

equitatis ⌜aliut tantum⌝ de suo quantum auferri iusserat mox reformet, id est ablate rei simpla redintegratione concessa pro satisfactione sue temeritatis aliut tantum quantum auferri praeceperat de sua facultate illi quem iniuste damnaverat reddat. Quod si non habuerit unde conponat, cum his que habere dinoscitur ipse iudex illi cui conponere debuit subiaceat serviturus. Sin autem per ignorantiam iniuste iudicaverit et sacramentis se potuerit excusare, quod non per amicitiam vel cupiditate aut per commodum quodlibet, sed tantundem ignoranter hoc fecerit, quod iudicabit non valeat et ipse iudex non inplicetur in culpa.

---

*Cap. XVII.* ‖ *l.* 1. iudex id est *Ch.* perperam *glossa add.* . . iniuste *T* 1; per praemia *Ag, Mg, Mt, P* 6; per perperam *P* 4; per pecuniam *Alt, B, Gw, P* 3, *T* 2; per pecuniam *Bb;* pecunia perperam *J.* iudicavit *Sich.* in duplum cogatur *Sich.* ei *deest Mt.* cui damnum *vel* cui dampnum] cuidam *Alt;* damnum cui *Ad;* damnum quod *Her, Sich.* intullerat *sP;* intulerit *Alt, B, Bos, H, J, L, Mg, Mt, P* 3, 4; intulit *Ch, Sich.* cogatur *deest hoc loco Sich.* ‖ *l.* 2. exolvi *J, L;* absolvi *P* 6; exsolvere *Ad, Ald, Bos, Ch, Jlz, Mg, Mt, Til;* exolvere *B, G, Sich, T* 1, *W;* ut solbat *sP.* quia] qui *Ag.* ferrae *L.* contra] iuxta *Mg, Mt.* legem vel *Ep;* lege *sP.* nostrarum — fisco *desunt J.* nostra *corr. Alt.* statura *L, P* 6; statum *Mg.* praesumsit *Ad, Ch;* praesumpserit *Sich.* in *deest Sich.* *l.* 3. fiscum *W.* cogantur *sP.* solidos persolvere XL *L;* XL persolvere solidos *H.* XV solidos *sP.* persolbat *sP;* persolvat *G;* solvere *Ag, Ch, T* 1; exsolvere *Alt, Ep;* exolvere *Sich.*

*Cap. XVIII. cum cap. XVII coniungunt Ag, Alt, Mg, Mt.* ‖ *l.* 4. XVIII *deest Ag, Alt, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. V *Her;* X *K;* XV *Ep;* XVI *Bb;* XVII *B;* XVIIII *P* 1—5, *sP, Til, V;* XXXI *Ad;* [XXX]I *Ald;* XXXII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Si] Si iudex *Her.* ‖ *l.* 5. si quis vero *L.* nec per cupiditatem nec per gratiam *Bb.* gratiam] ignorantie *sP.* cupitatem *Ald.* sed per] si per *J;* si semper *L, P* 6. iniuste] iuste *Alt.* iudicaverit *Ad, Ald, B, Bos, Jlz, P* 4, 6, *Sich, Til.* ‖ *l.* 6. iudicium *deest Mg, Mt.* ipsius] suum *Ep.* in quo — cognoscitur *desunt Ald, Jlz.* errare *Her.* cognoscatur *P* 5. habet *Alt.* firmitate *P* 3; potestatem *L.* iudex vero *Ad;* et iudex *Ald, G, Jlz;* iudext *Bos;* sed iudex *Sich.* ad culpam] a culpa *P* 4.

1) *Vide supra p.* 309, *n.* 1 *et p.* 310, *n.* 3.

## [TITULUS III.]

### DE GENEALOGIIS[1] ET EORUM CONPOSITIONE.

#### I.

**De genealogia qui vocantur Hosi[2] Drazza[3] Fagana[4] Hahilinga[5] Anniona*[6]:**

*) *glossa s. XV. addit:* nobiles veterum *T* 1.

---

***Titulus III. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, P, sP, Sich, T, Til, V, W; initium tituli G, Mg, Mt. — Sine distinctione tituli cum titulo II conj. et rubrica tituli deest Ad, Ag, Ald, Alt, Bos, G, Jlz, K, Mg, Mt, P 2, 4, sP, Til, V, W.***

***Titulus in duo capita divisus Alt, B, Bb, Ch, Gw, H, J, L P 6, T 1, W; in III capita divisus Ep.***

*l.* 1. Cap. IIII *Her.* ‖ *l.* 2. genealogia *B, Gw, P* 6; genelogia *corr:* genealogia *L;* genelogiis *Bb, H.* et eorum conpositione *desunt Sich.* earum *B, Ch;* eius *Gw.* conpositionibus *B.*

*l.* 3. *caput I cum cap. II,* 18 *conjunctum Ag;* I *deest Ad, Ag, Alt, Ep, L, P* 1, 3, 4, 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* cap. I *Bb;* Tit. unicus *Her;* XI *K;* XVIIII *T* 2 *(m. recentior), W;* XX *Bos, G, P* 2, 5, *sP, Til, V;* XXXII *Ad, Mg, Mt;* [XXX]II *Ald;* XXXIII *Jlz. Rubricam capiti praeponunt:* De genealogiis *P* 6; de genelogia (*corr:* genealogia) qui duplanosidra ozza facianaachi accipiunt nonores (accipiunt nonores *conj. cum rubrica cap. II) L;* De ducum genealogia, ut duplum honorem accipiant et eorum conpositione *Til.* ‖ *l.* 4. de genealogia *desunt Ald, Jlz, Sich; corr. T* 1; . . e genelogia *Alt;* de genealogis *T* 2 *(m. recentior);* de genealogïis *W;* de genelogia *Ch, H, sP;* de genelogia *corr:* de genealogia *T* 1. quae *Bb.* vocant *L;* vocatur *Ch, P* 5, *sP;* duplam *P* 6. hosi drozza fayanaachi *hoc loco desunt sed cum rubrica capitis conj. L (cf l.* 15*);* hosi draozza *B, Gw;* hosidraozza *H, T* 2; hosidra ozza *P* 6; hosi droza *Alt;* hosidrozza *Ad, Bb, P* 1, *W;* hosi drozza *corr. m. recentior:* hosidrozza *T* 1; osi drozza *Ep;* huosi drozza *J;* hůsi drozzi *Ald;* hŏsi drozzi *Jlz;* huosi throzza *K, P* 4, 5, *Sich, Til, V;* huosi throzz *sP;* Huositroz *Her;* huosi dhrozza *P* 3; huosi thozza *P* 2; huosi thrirzza *G;* husi drozza *Ch;* Husidrohha *Bos;* uosi throzza *Ag;* huius sit irozzo *Mt;* huius sit inrozzo *Mg;* hosidra ozza *Lind.* sagana *P* 2, 6, *Sich;* fugana *K;* fagna *sP;* Zafagana *Her.* hahi lingua *Mg;* hahilingua *Mt, P* 6; hahiligga *J;* hailinga *sP, Her;* hadinga, *corr:* hailinga *P* 4; haitilinga *Sich;* lingua *L (cf. l.* 15*);* hahalinga *Ad;* bahilinga *Bos, Ch;* habilinga *Ag;* habilingua *Lind, Til;* halulinga *G.* aennion *Ag, Her, K, Mg, Mt, P* 2 – 5, *Til, V;* ennion *Jlz, Sich;* aenion *G, sP;* ēmō *Ald;* anion *L;* anniena *Lind.*

1) *Cf. M. Fastlinger, 'Die wirtschaftliche Bedeutung der bairischen Klöster' p.* 10 *sqq.; S. Riezler, 'Bairische Geschichte' I, p.* 122; *'Oberbair. Archiv' XXXI,* 136; *F. H. Graf Hundt, 'Abhandlungen der bairischen Akademie' XII,* 1. *XIII; J. Merkel, 'Z. f. RG.' I, p.* 255; *F. Dahn, 'Könige der Germanen' IX,* 2, *p.* 115 *sqq.; H. Brunner, 'DRG.' I², p.* 348 *sq.; D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 49 *sqq.* 2) *Cf. J. A. Schmeller, 'Bayerisches Wörterbuch' et Glossarium huius editionis s. h. v.; M. Fastlinger l. l. p.* 10; *idem, 'Der Volksstamm der Hosi' in 'Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Baierns' XIX (*1911*), p.* 1 *sqq.; F. Dahn l. l. p.* 117 *sqq.; D. v. Kralik l. l. Aliquot episcopi Frisingenses s. IX. attribuuntur genti Hosiorum, ex qua etiam comites de Pitten*

isti sunt quasi primi post Agilolfingos qui sunt de genere ducali. Illis enim duplum honorem concedamus et sic duplam conpositionem accipiant.

Agilolfingi vero usque ad ducem in quadruplum conponantur, quia summi principes sunt inter vos*.

Dux vero qui preest in populo, ille semper de genere Agilolfingarum fuit et debet esse, quia sic reges antecessores nostri concesserunt eis: ut qui de genere illorum fidelis regi erat[1] et prudens, ipsum constituerent ducem ad regendum populum illum.

*) nos *Bb, Her.*

---

*Cap. I.* ‖ *l.* 1. quasi] quas *sP;* qui *P* 6. privi post *P* 3; primi . . . . . . *(lacuna) W;* primitus *Ald;* primi *G.* agilolfingas *Bb;* agilolvingos *Ad, Ald, B, Ep, Gw, H, Jlz, T* 2 *m. rec., W;* agilolvingas *Alt, J, T* 1; agilolvimbos *L;* agilulfingos *Mt;* agillolfingos *corr:* agilulfingos *Mg;* agilolfungos *Til;* agilolfuuingus *P* 6; agilouingos *T* 2 *(m. pr.);* agilolfinges *K;* aloivingi s[cilicet] *corr:* ailolvingas *Ch;* ailolvingas *Bos.* qui de genere ducali sunt *P* 4. quae *Mg.* ex genere *Alt;* de gere *P* 1, *sP.* ducali *corr. J;* docali *sP;* ducibus *Mg, Mt;* ducati *Til.* ‖ *l.* 2. duplam *Alt, H, J, L, P* 1, 6, *T* 2; dupla *Ep; in hac voce explicit G.* concedamus *deest Ald, Jlz, corr:* concedimus *T* 1; concedimus *Ad, Bos, Ch, P* 4, *Sich, W;* concelamus *P* 6. ut sic *Mt, Sich;* et ideo *Ald, Jlz.* duplum *sP;* duplicem *Sich.* accipiunt *P* 6.

*l.* 3. agilolvingi *Ad, Bb, Ep, Gw, H, T* 1, 2 *m. prima, W;* agilolvinga *J;* agillolfingi *sP;* agilolfuuingiuo *P* 6; ailolvingi *Ch;* agilaltvingivos *L;* egilolvingi *Ald, Jlz;* agilulfici *Mg, Mt;* agilolungi *Alt;* agilolfungi *Til.* vero *deest L, P* 6. ducem] crucem *Her.* conponat — *tit.* IV, *cap.* 12, supra cubitum transpunxerit *(p.* 324, *l.* 5*) desunt Mg, Mt.* conponantur *vel* conp] conponant *Alt;* conponatur *sP;* conponat *J, L;* conponuntur *Her, K, P* 2, 3, 5, *Sich, Til V.* ‖ *l.* 4. principis *corr:* principes *P* 6. inter *deest Sich;* hiter *sP.* vos *deest Sich;* n o s *Bb, Her;* suos *P* 4. ‖ *l.* 5. *Hoc loco numero* II *praeposito caput distinguit Ep.* in *deest P* 4, *Sich.* illi *Gw;* illo *Ep, L, P* 4, 6; ille vero *sP.* degenerare *corr:* degenere *P* 6; degere *L, P* 1. agilolfingorum *Bos, Her, Sich;* agilolvingarum *Alt, Bb, Ep, Gw, H, J, sP, T;* agilolvingorum *Ad, Ald, B, Jlz, W;* agilolfigarum *Ag;* agilolf uuingarius *P* 6; egilolfingarum *P* 3; Ailoluingarum *Ch;* Agilolfungorum *Til;* agilaltvimgarum *L.* fuit] fecit *P* 6. *l.* 6. esse *deest Jlz;* esse debet *Sich.* quia] qui *Jlz;* quasi *Alt.* sicut *P* 6. regis *L, corr:* reges *P* 1. antecessoris *P* 2. nostri *deest Ad;* nostris *L;* nostros *sP.* concesserint *P* 6. eis *deest Sich.* ut qui *Ag, Ald, Alt, Jlz, K, P* 1—5, *Sich, T* 2 *(m. recentior) Til, V;* ut quid *sP;* ut quia *Her.* degere *corr:* de genere *L;* denere *corr;* de genere *H.* ‖ *l.* 7. eorum *B, Ch.* fideles *corr:* fidelis *Bb;* fideles *Ag, Ep, L, P* 1. regi fidelis *B.* regis *sP;* rei *J.* erat regi *Ad.* erant *corr:* erat *Bb, P* 5; erunt *L;* erant *P* 1, 3; esset *Sich.* at prudens *sP;* et prudens *corr:* et prudentem *L.* constituerent *Ag, Ald, Jlz, K, P* 1, 3, 4, *V;* constituerunt *sP, Her;* constituerant *P* 2, 5; constitueret *Sich;* constituerit *Til;* constituebant *cett.*

*orti esse dicuntur; cf. H. Brunner l. l. p.* 349, *n.* 43; *M. Fastlinger, 'Der Volksstamm der Hosi' in 'Beiträge zur Anthropologie und Urgeschichte Baierns' XIX,* 1; *S. v. Riezler, 'Historische Zeitschrift' CXIII, p.* 618 *sq.* 3) *Cf. Glossarium s. h. v.; F. Dahn l. l. p.* 120; *D. v. Kralik l. l. p.* 49 *sqq.,* 52. 4) *Cf. Glossarium s. h. v.; M. Fastlinger, 'Die wirtschaftliche Bedeutung der bairischen Klöster', p.* 14; *F. Dahn l. l. p.* 120 *sq.; D. v. Kralik l. l. p.* 52. *Tempore Thassilonis III praedia quam maxima possidebat gens Fagana (cf. Trad. Frising. ed. Th. Bitterauf nr.* 5*), ex qua gente saec. VIII duos iudices baiwaricos (cf. l. eodem n.* 1*) et episcopum Frisingensem Ottonem (*784 — 811*) ortos esse verisimile est, cf. H. Brunner l. l.* 5) *Cf. Glossarium s. h. v.; M. Fastlinger l. l. p.* 18; *F. Dahn l. l. p.* 121; *S. Riezler, 'Oberbairisches Archiv' XLIV, p.* 53. 65; *D. v. Kralik l. l. p.* 53. 6) *Cf. Glossarium s. h. v.; F. Dahn l. l. p.* 122; *D. v. Kralik l. l. p.* 53 *sqq.; Th. v. Grienberger, 'Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung' XXXV, p.* 162 *sq.*

1) *Cf. supra cap. II,* 8*. 9.

Et pro eo quia dux est, addatur ei maior honor quam ceteris parentibus eius sic ut tertia pars addatur super hoc quod parentes eius conponuntur.

Si vita parentum eius aufertur, cum DCXL* sold conponitur, dux vero cum DCCCCLX** sold conponitur[1] parentibus aut regi, si parentes non habuerit. Et secundum hoc edictum alia conpositio sequatur, qualiter parentes eius conponi solent:

*) DC *Ad, B, Bos, Ch, Gw, P* 6, *T* 1, *W;* CC *Ep;* DC *corr. supra lineam:* DCXL *H.*

**) DCCCCLX *V;* DCCCCXL *Her, sP;* DCCCC *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *m. prima;* non gentis *W;* DCCC *Alt;* octigentis *Ald, Jlz;* DCCCLX *T* 2 *m. recentior;* DC *P* 6.

---

*Cap. I.* || *l.* 1. pro eo *Ag, Ald, Alt, Her, Jlz, K, P* 1—5, *sP, Sich, Til, V;* per hoc *Bb, Bos;* propter hoc *W;* pro hoc *cett.* quia *Ag, Her, K, P* 1—3, 5, *sP, Sich, Til, V;* quod *cett.* dux est dux *Ald;* iudex est *W;* dux em *Ag.* quam] quia *Ep.* parentis *sP.* || *l.* 2. eis *Ch, J.* sic ut *vel* sicut] sic *Ep, J.* tres (III) *Ag, J, sP, T* 1. quod] quo *Her, Sich;* aut *sP.* parentis *L;* partes *Sich.* conponuntur] *cetera usque ad finem tituli desunt Sich.*

*l.* 3. Si] *hic numero* XX *praeposito caput distinguit W.* parentorum *Ag, Alt, Ch, Ep, H, Her, J, L, P* 1—4, 6, *sP, W, corr:* parentum *T* 1, *V.* aufertur eius *Ad.* aufertur *corr:* auferetur *Gw;* auferetur *Ag, H, P* 6, *sP, T* 2; auferrtur *Ep.* cum] *deest Ald, Bos, Jlz, P* 6; et cum *Ad, Ag, Alt, Ch, Ep, H, Her, J, K, L, P* 1—5, *sP, T, Til, V, W.* sexcentis XL *Ald;* VI centos XL *sP.* sol. *vel* solidis] solis *Ald.* conponitur *Ag, Her, K, P* 3, 5, *V, W;* conponatur *Ad, Alt, B, Bb, Gw, L, P* 4; conptur *Ep;* conponantur *Ch, P* 1; conponat *H, J;* conponat *corr:* conponit *P* 2; conponuntur *Ald, Bos, Jlz, Til;* conp *vel* conpn *cett.* dux] *hic caput distinguunt Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, *numeris praepositis:* II *B, Bb, Ch, Gw, H, T* 1; III *Ep; rubrica praeposita:* accipiant honorem *P* 6; accipiunt nonores *L (cf. infra p.* 185, *l.* 31*).* dux — conponitur *desunt K.* dux *Ag, Ald, Her, Jlz, P* 1—5, *sP, Til, V, W;* . . ucem *Alt;* de ducem *P* 6; ducem *cett.* vero *deest W.* *l.* 4. cum *deest Ald, Jlz;* eum *P* 1. sol *vel* sold] solidos *Alt.* conponitur *Ag, Her, P* 2, 3, 5, *V;* conponatur *Ald, Alt, Jlz, P* 4, *W;* conponantur *P* 1, *Til;* conponant *B;* conponat *vel* conp *cett.* aut si p. n. sunt regi conp *Ad.* habuerit *Ag, Her, K, P* 1—5, *sP, Til, V;* habuerint *Ald, Jlz;* sint *Bos;* sunt *cett.* || *l.* 5. et *deest Ald, Jlz.* hoc *deest L, P* 6; haec *H, J.* aedictum *Ag, Ch, Gw, J, L;* dictum *Alt.* alia *Ag, Ald, Alt, Her, Jlz, K, P* 1—5, *sP, Til, V;* alio *W;* haec alia *cett.* sequatur conpositio *B, L, P* 6; sequitur conpositio *Gw.* conpositio *vel* conp] conpost . . *(duo litterae erasae) Ag;* conpuscio *corr:* conposicio *H.* sequitur *P* 5. qualiter eius conponi parentes solent *Ald.* parentis *L;* conponi *vel* conp] conponere *P* 6, *sP.*

---

1) *Cf. supra cap. II,* 1. 2, *quibus is qui ducem occidit capitis damnatur. Haec differentia, quae etiam in lege Alamannorum obvenit (cf. capp.* 23 *et* 11*) fortasse — ut H. Brunner opinatur — eo explicari potest, quod si quis ducem* d o l o *occiderit, capitis damnabatur, conpositione autem afficebatur, si* c u l p a *vel* c a s u, *vel si post necem in ecclesiam quandam confugerat (cf. cap. I, 7) aut aliis ex causis capitis solutus erat. Minus verisimile antiquior sententia, quam P. Roth, 'Entstehung der lex Baiuvariorum', p.* 56 *et E. Th. Gaupp, 'Allgemeine Haller Literaturzeitung'* 1849, *p.* 909 *probaverant, mihi esse videtur, qui censuerunt, coaequales tantum ducis conpositione affectos esse, si eum necavissent, ceteros morte damnatos. Equidem autem crediderim hanc differentiam ortam esse, quod ea neglegebatur, cum variae partes legis ex diversis fontibus haustae in* u n a m *redigerentur legem. Cf. G. Waitz, 'Gesammelte Abhandlungen' I, p.* 345; *H. Brunner, 'DRG.'* $I^2$, *p.* 460, *n.* 27; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 655 *sq.*

Ita si duci aliquid accesserit a coequalibus suis, sic eum conponere debet. Ubi conpositio parentum eius est in IIII$^{or}$ solidis, ducis vero VI solđ; ubi illorum in VI solđ, ducis vero VIIII; ubi vero illis dantur XII solđ, duci autem XVIII. Sic semper addatur tertia pars supra in ducis causa usque in novissimam questionem quae solet inter homines contingere.

---

*Cap. I.* || *l.* 1. itaque *B, Bos, P* 2, 6. aliquit *sP.* a] haec *L; deest sP.* quo aequalibus *Bb;* quoaequalibus *Ag, sP;* quo aequalis *P* 1*;* quonequalibus *Ep;* conaequalibus *H, L;* coaequalibus *P* 3. eum] autem *J.* conponere *vel* conp̄] con ‖ nere *Ald.* debet *deest Bb, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), W;* debent *Ald, Jlz, sP.* || *l.* 2. ubi] publico *sP.* conpusicio, *corr:* conposicio *H;* conpost *Ag.* parentorum *Ag, Alt, Ep, H, Her, J, L, P* 1, 3, 4—6, *sP, T* 1 *(m. prima),* or *erasa V.* eius *deest Ad.* est *deest Ag.* solidis *vel* soł] *deest Bos;* solidos *Ch.* duci vero VI *desunt Bos.* duci vero VI s. u. i. in VI s. *desunt Alt.* ducis *Ag, Ald, Her, Jlz, K, P* 1—5, *sP, V, W;* duci *cett.* vero *deest Ad;* vero in *Ald, Bb, Jlz.* solidis *vel* solđ] solidi *B.* hubi *sP;* ubi vero *Bb.* illorum *bis, sed alterum erasum L.* || *l.* 3. in *deest L.* solidis *vel* soł] *deest Bb;* solidos *T* 2. ducis *Ag, Ald, Her, Jlz, K, P* 1, 3, 4, 5, *sP, T* 2 *m. rec., Til, V, W;* duci *cett.* VIIII *vel* novem] in VIIII (novem) *B, Bos, Her, Jlz, K, P* 1—4, 6*;* in IIIIV *Ald (cf. infra p.* 185, *l.* 31*).* ubi vero illis tantum XII sol. *desunt J.* hubi *sP.* vero *deest Bb.* illis *vel* ilł] illorum *W.* dantur *Ag, Ald, Her, Jlz, K, P* 2—5, *Til, V;* datur *sP;* donantur *P* 1*;* tamen *P* 6*; deest Gw; deletum L;* tantum *cett.* XII] XV *Ald (cf. infra p.* 185, *l.* 31*).* solidi *vel* soł] *deest Gw.* ducis *Her, sP.* autem *deest Ch, Gw, W;* vero *Ad, Ald, Bb.* XVIII] XVIIII *Ad, Ep;* XVII *Alt, L;* XVVI *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* || *l.* 4. seper *Alt.* addantur (n *erasum) L.* III *Ag, Bb, J, sP.* super *Ad, Ag, Ald, B, Gw, Jlz, P* 6, *sP.* in *deest Ad, Ald, B, Gw, Jlz* duci *P* 6. causa *deletum Ag;* causam *Ald, Bb, Jlz;* ccausa *sP.* novissima *Alt, Bos, Ch, Ep, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* novisima *P* 6*;* noussimam *Ad.* questione *Alt, Bos, Ch, H, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* questiones *Ep;* quescione *J;* quescionem *sP.* || *l.* 5. quae solet — contingere *desunt T* 2 *(m. prima); in margine H.* contigere *Ad;* continere *P* 6.

## [TITULUS IV.]

### DE LIBERIS[1], QUOMODO CONPONUNTUR.

*cf. L. Alam. LVII, 1.*

I. [Si quis liberum percusserit per iram[2].]

Si quis liberum per iram percusserit, quod pulislac*[3] vocant, I sold donet[4].

*) *glossa s. XV add:* trucknslac *T* 1.'

---

*cf. etiam infra c. V, 1; VI, 1.*

*L. Alam. LVII,* 1[4]. Si quis *alium* per iram percusserit, quod *Alamanni (cod. B* 18: *Bavari)* pulislac *dicunt, cum* uno solido *conponat.*

---

*Titulus IV. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, K, L, P, sP, Sich, T, Til, V, W; coniunctus cum titulo III Gw; titulum non distinguit T* 2*; cap. XII et sequentes Mg, Mt.*

*l.* 1. IIII *exstat in Ald;* cap. V *Her.* || *l.* 2. *Rubrica tituli deest Ad, Alt, Gw, T* 2*; coniuncta cum rubrica cap. I L, P* 6. De *deest Sich.* liberis *in raso W;* liveris *sP;* liberi *Sich.* quomodo conponuntur *desunt H;* comodo c. *sP;* quo || do conponantur *Ep;* quomodo conponantur *Ag, B, Bb, Bos, P* 4, *sP, Sich, Til, W;* qu. conponant *J;* et eorum conpositione *Ald;* et eorum conpositionibus *Jlz.*

*Cap.* I. *deest Mg, Mt.* || *l.* 3. I *deest Alt, L, P* 3, 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* cap. I *Bb;* Tit. I *Her;* III *Gw;* XXXI *Ald;* XXXIII *Ad;* XXXIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* si *deest L;* quis liberum *deest L, P* 6. per iram percusserit *P* 6. || *l.* 4. Si] . . i *Alt, Jlz.* quis *deest L.* liverum *sP.* per iram *desunt Ch.* percusserit per iram *Ad.* quod pulislac vocant *desunt Sich.* pulslac *Ad, Bos;* pluslac *corr:* pulislac *J;* pulslach *Ad, Ch, Jlz;* puleslac *Lind;* bullislach *P* 4*;* pullis *P* 6*;* populus clac *L.* vocant] dicunt *L.* I *vel* unum] uno *L, Sich.* solidum *vel* sol] solido *L, Sich; in margine:* medio solido conponat *Her.* conponat *Sich.*

1) *Distinctio compositionum secundum statum liberorum, libertorum, servorum, quae titulis IV, V, VI exhibetur, dispositionem Edicti Rothari sequi videtur, in quo cap.* 41 — 74 *de compositionibus referunt quae pro vulneribus liberis illatis solvendae sunt, cap.* 76 — 102 *compositiones continent libertorum, cap.* 103 — 126 *servorum; cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 616 *sqq.* 2) *Cf. L. Baiw. V,* 1; *VI,* 1. 3) *Vide Glossarium s. h. v.; H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 636*; D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 589 *sq.; Th. v. Grienberger, l. l. p.* 158. 4) *Cf. L. Salic. XVII,* 6; *L. Ribuar. I; L. Visig. VI,* 4, 3; *Ed. Rothari* 43; *Pact. Alam. V,* 1. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 618.

## II. [Si sanguinem effuderit[1].] *cf. L. Alam. LVII, 2.*

Si ei sanguinem fuderit*, solidum I et semi conponat.

*) quod plotruns[2] vocant *vel similia addunt Ald, Bos, Ch, Ep, H, J, Jlz, T, W.*

## III. Si manum iniecerit[3]. *cf. L. Alam. LVIII.*

Si in eum contra legem manus iniecerit[4], quod infanc**[5] dicunt, III sold donet[6].

**) *glossa s. XV add:* zwanc *T* 1.

---

*L. Alam. LVII,* 2[7]. Si *autem* sanguinem fuderit, *sic ut terra tangat,* conponat solido uno et semi. *cf. etiam infra c. V, 2; VI, 2.*

*L. Alam. LVIII.*[3] Si *quis liber liberum in via* manus iniecerit contra legem *et eum via contradixerit aut aliquid ei tollere voluerit, cum VI solidis conponat.* *cf. etiam infra c. IV, 7; V, 3; VI, 3.*

---

*Cap. II. deest Mg, Mt; cum cap. I coniunctum Alt, L.* ‖ *l.* 1. II *deest Alt, L, P* 3, 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. II *Her;* IIII *Gw;* XXXIIII *Ad;* XXXV *Jlz;* [XXX]V *Ald. Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til.* si in eum *P* 6*;* si quis *Her.* fuderit *Her;* effodierit *P* 6. ‖ *l.* 2. Si] . i *Ad, Jlz;* si quis *Her.* ei *Ag, Ald, Bos, Ch, Jlz, K, P* 1—5, *sP, T* 1, *Til, V; deest Sich;* in eo *T* 2 *(m. rec.), W;* eius *Ad, B, Gw, Her;* in eum *cett.* funderit *sP;* effuderit *Ald, Bos, Ch, L, W;* effodierit *P* 6. solidum unum *Her, P* 2, 3, *Til;* solidum I *Ag, K, V;* cum uno solido *Bb, Ep, W;* cum solido *Ald, B, Jlz;* cum solido I *Ch;* solido *Ad, Alt, Gw, L;* solidum *P* 6*;* solido uno *vel* sol I *cett.* semen *Ag, P* 5, *V;* seme *J, P* 1*;* semis *L, Ep, P* 2, *Sich;* sem̄ *Ad, Her, P* 3, *sP;* semissem *Bos, Til.* conponat *vel* conp] conponant *Ald;* d o n e t *Ad.*

*) *l.* 3. plotrunst *T* 2*;* plotrŏnst *Bos;* plŏtrunst *Ch;* plutrunst *Ald;* pluetruenst *Jlz.* vocant *deest; m. recentior add.* dicunt *J.*

*Cap. III. deest Mg, Mt; cum capite II coniunctum Alt.* ‖ *l.* 4. III *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. III *Her;* V *Gw;* XXXV *Ad;* XXXVI *Jlz;* [XXX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ‖ *l.* 5. in] im *Ald.* manus iniecerit contra legem *P* 6. lege *L, sP;* leges *Sich.* manum *Alt, H, T* 2. inhiecerit *sP;* iecerit *L.* quod infanc dicunt *desunt Sich.* infanch *Ald, Jlz;* infang *B;* antfra, *corr:* antfranc *L;* infrag *P* 6. dicant *B;* dicimus *Bos, Ch;* ducunt *P* 3. III solidis *Her;* sol III *P* 6*;* IIII solidos *Ag.* donet] conponit *Ald;* conponat *Jlz, Sich.*

1) *Cf. L. Baiw. V,* 2; *VI,* 2. 2) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik, l. l. p.* 589; *Th. v. Grienberger, l. l. p.* 159. 3) *Cf. L. Baiw. V,* 3; *VI,* 3; *cf. etiam L. Sal. XVII,* 9. 4) *Cf. Decreta Neuchingensia (infra nr. IV) c.* 13. 5) Infanc *idem quod in medio aevo* 'Anefang' *dicebatur, cf. K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang', p.* 5; *A. A. W. Schelling, 'Die Anefangsklage der Volksrechte' (diss. inaug. Münster* 1909*) p.* 39; *D. v. Kralik, l. l. p.* 447. 6) *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 620. 7) *Ex L. Rib. II.* Si quis ingenuus ingenuum percusserit, ut sanguis exiat, terra tangat, bis novem sol. culpabilis iudicetur. — *Cf. L. Sal. XVII,* 5. Si quis hominem plagaverit ita, ut sanguis in terra cadat, et ei fuerit adprobatum, DC dinarios, qui faciunt sol. XV, culpabilis iudicetur. *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII,* 619 *sq.*

### IIII. [Si venam percusserit[1].]

Si in eo venam percusserit, ut sine igne sanguinem stagnare non possit, quod adargrati*[2] dicunt, vel in capite testa appareat[1] quod kepolsceini**[2] vocant, et si os fregerit et pellem non fregit quod palcprust***[3] dicunt, et si talis plaga ei fuerit, quod tumens sit: si aliquid de istis contigerit, cum VI**** sold conponat.

*) adergrad, *glossa s. XV. T* 1.
**) hirnschal, *glossa s. XV. T* 1.
***) peinschrot, *glossa s. XV. T* 1.
****) III *Alt;* III *corr:* VI *H;* XII *Gw.*

---

*L. Alam. LVII,* 34. *Si autem ferrum calidum intraverit ad* stagnan*dum* sanguinem cum *III* solidis conponat.

*cf. etiam infra c. V, 3; VI, 3.* *L. Alam. LVII,* 3. Si *enim* percusserit eum, ut testa appareat *et radatur,* cum *III* solidis conponat.

*L. Alam. LVII,* 35. Si *enim brachium* fregerit, *ita ut* pellem non *rumpit,* quod *Alamanni* balcbrust *ante cubitum* dicunt, cum *III* solidis conponat.

---

*Cap. IIII. deest Mg, Mt; cum cap. III coniunctum Alt.* || *l.* 1. IIII *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. IV *Her;* VI *Gw;* XXXVI *Ad;* XXXVII *Jlz;* [XXX]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* vena *L.* || *l.* 2. in eum *Alt, Bb, Ep, H, J, T (m. primae); desunt L;* eius *Ad, B, Gw;* ei *Sich.* vena in eum *P* 6. vena *Alt, Ep, H, J, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* veniam *P* 3, *corr:* venam *Ag;* nervum *Sich.* ut] et *Ald, sP.* sine] si . . . *W.* igne *deest W;* igue *corr:* igne *P* 4. sanguinem *Ad, Ag, Ald, Alt, Her, Jlz, K, P* 1—5, *sP, T* 2 *(m. recentior), V;* sanguis *Sich; deest cett.* stagnari *Sich;* stangnare *Ch, J.* non possit *bis Alt.* posset *Bb;* potest *P* 6; posit *L.* quod adargrati dicunt *desunt Sich.* || *l.* 3. adargrati *Ald, Ch, H, Jlz, T;* atargrati *sP;* arthan grati *Ag;* adarcrati *Ep, J, L, W;* adarcreti *B;* athargrati *Bos, Her, K, P* 1, 3, 5, *Til, V;* athargrasti *P* 4; adartreti *Gw;* arthagrati *P* 2; atharciati *Bal;* artrati *P* 6; arcrati *Ad, Alt.* dicit *H;* dicitur *Ad;* vocant *Ch, Bos;* ducunt *P* 3. capitae *L.* apparead *L;* adpareat *Bos, Til;* adparet *Lind;* pareat *sP.* quod kepolsceni vocant *desunt Sich.* kepol sceini *B, Bb, Ep, Gw, T* 1; kepolsceni *J, W;* kepolskeini *H;* cepolsceni *L;* kebolstein *T* 2; sceppol sein *P* 6; kepolsekeini *Ad;* kepolschin *Ald, Jlz;* keblscim *Bos, Ch;* gebolscelli *Alt;* gebulschini *K;* gebulschinidic *P* 4; gebulschyni *sP;* gebulskini *P* 3, 5, *Til, V;* gebulkini *P* 1; gebulskim *Ag, Her;* gelbukin *P* 2; sceppolsein *Lind.* vocant *m. recentior T* 1; vocat, *corr:* vocant *L;* dicunt *Her.* || *l.* 4. ossam *T* 1; os *Ag, B, Bos, Her, K, P* 1—5, *Sich, Til, V;* hos *sP;* ossa *cett.* fregerit *Ag, Ald, B, Her, Jlz, P* 2, 3—5, *sP, Sich, Til, V;* frangit *L, P* 6; fregit *cett.* et pellem non fregit *desunt L, P* 6, *sP.* et] vel *Ag.* pelle *Ep, J;* cutem *Ad.* fregerit *Her, P* 4, 5, *Sich.* palchprust *Ald, Bos, Ch, Jlz;* palkbrust *Sich;* balchprust *P* 4; placprust *Ag, Her, P* 1; balcprust *P* 5; palprust *sP;* paleprust *Til;* baltrunt (n *erasum*) *L;* paloprust *Ep, K;* polbrust *P* 6; puleprust *et* polprust *Lind.* dicunt *vel* dic̄] dicit *L;* vocant *Ag, P* 6, *sP.* si *deest P* 2. talis ei plaga *Bb.* plagas *sP.* ei *deest sP, Sich.* fuaerit *L.* quod] quae *Ag, B, Her, K, P* 1—5, *Sich, Til, V;* qui *sP.* || *l.* 5. tumen sit *L;* centum mensit *sP;* tinens sit *Jlz;* tumeat *Sich.* si *deest Ag.* si — contigerit *desunt Sich.* aliquit *sP;* aliquis *Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, L, T* 1; aliquus *T* 2 *m. prima.* de istis *desunt Ad;* de histis *L.* contingerit *Ald, Bb, H, T* 1, 2 *(m. recentior), W;* contingeret *Alt;* contingerat *J, T* 2 *(m. prima);* congerit *L.* cum *deest sP;* quam *P* 6. solis *Ald.* componatur *Ad, B.*

1) *Cf. L. Baiw. V,* 3; *VI,* 3. 2) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik l. l. p.* 448; *Th. v. Grienberger l. l. p.* 160. 3) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik l. l. p.* 584; *Th. v. Grienberger l. l. p.* 158.

## V. [Si ossa tulerit[1].]

*cf. L. Sal. XVII, 4; L. Alam. LVII, 4. 31.*

Si os tulerit de plaga de capite vel de brachio supra cubitum, cum VI* sold conponat[2].

## VI. [Si cervella appareat[3].]

*cf. L. Sal. XVII, 5. 6; L. Alam. LVII, 6. 55.*

Si cervella in capite appareant vel interiora membra plagata fuerint, quod hrevavunt[4] dicunt,

*) III *Her;* XII *Sich.*

---

*L. Salica XVII, 4 (cod. 5, 6).* Si *quis hominem ita* plaga*verit in* capud, ut exinde *tres* ossa *exierint . . .*

*L. Sal. XVII, 5 (Cod. 5, 6).* Si *quis hominem ita* plaga*verit* in caput, *ut* cere*brum* appareat *et trea ossa desuper cerebrum exierint. . . .*

*L. Sal. XVII, 6 (Cod. 5, 6). Si vero intra costas ita vulnus intraverit, ut usque ad* intranea *perveniat.*

*L. Alam. LVII, 4*[5]. Si *autem* de capite ossu*m* fractum de plaga tullerit, *ita ut super publica via lata XXIIII pedis in scuto sonaverit, ille ossus* cum VI solidis conponat. *(cf. etiam infra c. V, 3; VI, 3.)*

*L. Alam. LVII, 31*[6]. *Si quis alium* brachium super cubitum *transpunxerit,* cum VI solidis conponat.

*L. Alam. LVII, 6.* Si *autem testa trescapulata fuerit, ita* ut cervella appareant, *ut medicus cum pinna aut cum fanone cervella tetigit,* cum XII solidis conponat[7].

*L. Alam. LVII, 55.* Si *autem* interiora membra vulnera*tus* fuerit, quod hrevovunt dicunt, cum XII solidis conponat[8]. *(cf. etiam infra c. V, 4; VI, 5.)*

---

*Cap. V. deest L, Mg, Mt; cum capite* IV *coniunctum Ad, Alt, P* 6. || *l.* 1. V *deest Ad, Ald, Alt, Jlz, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. V *Her;* VII *Gw. Rubrica exstat in Her, Til.* || *l.* 2. si] . . i *Ad.* os *Ag, Ald, Ep, Jlz, Her, K, P* 1—5, *sP, Sich, Til, V;* ossa *cett.* tullerit *Ep, sP; deest Her.* deplaga *W.* decapite *W;* capite *sP, Sich.* vel debrachio *W;* de prachio *Bb;* vel de brachia *sP;* vel de prachio *J;* vel brachio *Sich.* cubito *Alt, Bb, Ch, Ep, J, T* 1 *(m. prima);* capito *P* 6. cum *deest Sich.* VI *deest P* 5. solidis *vel* sol] solidos *Ad.* donet *Ad.*

*Cap. VI. deest Mg, Mt; cum cap. V coniunctum Alt.* || *l.* 3. VI *deest Alt, L, P* 5, 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. VI *Her;* VIII *Gw;* XXXVII *Ad;* XXXVIIII *Jlz;* [XXX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* appareant *L (m. recentior);* aperuerit *Her;* adparuerit *Til.* || *l.* 4. Si] . . i *Jlz.* cervilla *Ad, B, Gw;* cerebrum *Sich.* appareat (*corr:* appareant) in capite *L.* appareant *Ag, Her, K, L (m. recentior), P* 1—3, 5, *Til, V;* apparuerit *sP;* appareat *cett.* vel *deest T* 1 *(m. prima).* in interiora *Ad, Ag, Ald, Alt, Ep, Gw, Her, J, T* 1, 2 *m. rec., Til, V, W.* menbra *Alt, Gw.* plagata *Her, K, P* 1, 3, 4, 5, *Sich, Til, V;* plaga *Ag, P* 2, *sP;* plagatus *cett.* fuerat *P* 6; fuerint *Ag, Her, P* 1, 3, 4, 5, *Sich, Til, V;* fugeirit *Ch;* fugerit *Bos;* fuerit *cett.* quod — dicunt *desunt Sich.* hrevavunt *Ad, B, Gw, Her, J, K, P* 1, 3, *T* 1, *V, W;* hreuawnt *Til;* hreuuauunt *P* 4; hreuauunti *H;* hreuaunt *Ag;* hreuawunt *Jlz;* hreuauuunt *P* 2; hreuauuãt *Ald;* hraefawnt *Lind;* reuuauunt *P* 6; reuauunt *Bb, Ep, L, T* 2 *(m. rec.);* revaant *sP;* revauunti *T* 2 *(m. pr.);* rewnt *Bos, Ch;* fercuunt *Alt.* dicitur *P* 2; ducunt *P* 3.

1) *Cf. L. Baiw. V,* 4; *VI,* 4. 2) *Cf. Lex Rib. III; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 621 *sq.* 3) *Cf. L. Baiw. V,* 5; *VI,* 5. *V. etiam Suneson V,* 23 *(in Wilda, 'Strafrecht' p.* 737*). — E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 621 *sq.* 4) *Cf. D. v. Kralik, l. l. p.* 445. 5) *Ex L. Rib. LXVIII,* 1. Si quis in caput vel in quacumque membro plagatus fuerit et ossus exinde exierit qui super viam XII pedorum in scuto sonaverit, XXXVI sol. factus ei culpabilis iudicetur, *et ex Pacto Alam. I,* 3. Si quis alteri caput frangit sic, ut ossus de capite ipsius tollatur et super via in scuto sonet, solvat sol. VI; *cf. Ed.*

cum XII* sold conponat.

*cf. L. Alam. LVIII; supra p. 317, l. 9.*

VII. [Si funibus ligaverit.]

Si[1] quis eum funibus ligaverit contra legem, XII sold conponat.

VIII. [Si per vim implexaverit.]

Si eum per vim implexaverit[2] et non ligaverit, quod hraopant**[3] dicunt, cum VI*** sold conponat.

*) XV *P* 1, *W;* XVI *(deletum)* XV *Ald.*
**) antfanc *L.*
***) quinque *P* 2; XII *Ad;* III *Her.*

---

*Cap. VI.* ‖ *l.* **1.** conponatur *B;* conponit *Ald.*

*Cap. VII.* ***deest Ad, Mg, Mt; cum capite VI coniunctum Alt.*** ‖ *l.* **2.** VII. ***deest Alt, L, P 6, Sich, T 2 (m. prima);*** Tit. VII ***Her;*** VIIII ***Gw;*** XL ***Ald, Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til; in L capiti VIII anteposita.*** De funibus ligatum ***P 6.*** ‖ *l.* **3.** quis ***deest Alt, Bb, P 6.*** cum ***B;*** eum cum ***P 5.*** finibus ***P 2, 6.*** funibus eum ***Sich.*** ligavit ***Sich;*** alligaverit ***Bos, Ch.*** cum XII sold ***Alt, B, Gw, H, Jlz, J, K, L, P 3, 6, T 2, Til,*** (cum ***m. recentior addit J);*** cum XV solidis ***Ald (cf. p.*** 185, *l.* 31*).* solidis ***vel*** sol] solidos ***Ag.*** conponat ***vel*** conp] conponit ***Ald.***

*Cap. VIII.* ***deest Mg, Mt, Sich; cum cap. VII coniunctum Alt.*** ‖ *l.* **4.** VIII ***deest Alt, L, P 6, T 2 (m. prima);*** Tit. VIII ***Her;*** VIIII ***Gw;*** XXXVIII ***Ad;*** XLI ***Jlz;*** [XL]I ***Ald. Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til; in L capiti VII anteposita.*** ‖ *l.* **5.** si ei ***P 2;*** si quis eum ***P 4.*** per ***deest J.*** vim ***(corr.) Ald;*** uūm ***(corr.) J.*** inplaxaverit ***P 6;*** inplexsaverit ***P 3;*** amplexaverit ***Ep.*** et non ligaverit ***desunt J.*** non ***supra lineam sP.*** hraopant ***Ad, Alt, H, T 2;*** hraopant ***corr:*** dhraopant ***J;*** hraobant ***Bb;*** hrapant ***Bos, Ch, T 1;*** hreopant ***Gw;*** hrpant ***Bos;*** rheopant ***B;*** raopant ***W;*** rauphent ***Ald, Jlz;*** raupant ***Ep;*** hropant ***Ag, P 2, 5, 6, Til, V;*** hropan ***K;*** hropa ***m. recentior supra lineam sP;*** hrobaten ***Her;*** ropant ***P 3;*** hroupant ***P 4;*** haraopan ***corr:*** haraopant ***P 1.*** dicitur ***Ad.*** ‖ *l.* **6.** cum ***deest Bb, Ep, W; supra lineam H; corr. P 4.*** solidis ***vel*** solid] solidos ***P 2;*** soledos ***L.*** conponat ***vel*** conp] conponit ***Ald.***

---

*Rothari* 47: Si quis alium plagaverit in caput, ut ossa rumpatur, pro uno osso conponat sol. XII; si duo fuerint, conponat sol. XXIV; si tres ossas fuerint, conponat sol. XXXVI; si super fuerint, non numerentur: sic ita ut unus ossus tales inveniatur qui ad pedes XII supra viam sonum in scutum facere possit et ipsa mensura de certo pede hominis mediocris mensuretur, nam non ad manum. *L. Vis. VI,* 4, 1. Si ingenuus ingenuum quolibet hictu in capite percusserit, pro libore det sol. V, pro cute rupta sol. X, pro plaga usque ad ossum sol. XX, pro osso fracto sol. C. . . . . *L. Frisionum Add. Sap.* 3, *c.* 24. Si ossa de vulnere exierint tantae magnitudinis, ut in scutum iactum XII pedum spatio distante homine possit audiri, unum ter IIII sol. conponatur, aliud ter duobus, tertium ter uno solido. 6) *Cf. Pact. Alam. II,* 5. Si quis brachium super cubito transpunxerit, solvat sol. VI. 7) *Cf. Pact. Alam. I,* 1. Si quis alteri caput frigerit sic, ut cervella pareat, solvat sol. XII. 8) *Cf. Pact. Alam. II,* 11. Si quis in revo placatus fuerit in pectus aut in latus, solvat sol. XII aut cum XII medicos electos iuret; *L. Rib. IV.* Si quis ingenuus altero transpuncxerit aut infra costas placaverit, XXXVI sol. culp. iudicetur aut cum VI iuret.

1) *Cf. L. Sal. XXXII,* 1. Si quis hominem ingenuum sine causa ligaverit; *L. Rib. XLI,* 1. Si quis ingenuus ingenuum ligaverit; *Ed. Roth. XLII.* Si quis hominem liberum legaverit absque iussione regis sine causa; *L. Fris. XXII,* 82. Qui libero homini manus

## VIIII. [Si oculum eruerit[1].]

Si quis libero oculum eruerit vel manum vel pedem tulerit, cum XL* sold conponat. *cf. L. Sal. XXVIIII, 1; L. Alam. LVII, 13, 14, 39, 66.*

*) X *Ep;* XV *Sich.*

---

*L. Sal. (Cod.* 5, 6*) XXVIIII,* 1. Si quis *alteri* manum vel pedem vel oculum *eiecerit (Cod.* 2 *add.: aut* excusserit*)* aut auri*culam vel nasum amputaverit . . . den. IIIIM, qui faciunt sol. C, culpabilis iudicetur*[2].

*L. Alam. LVII,* 13[3]. *Si enim visus tactus fuerit de oculo, ita ut quasi vitro remaneat, XX sol. conponat*[4]. 14. Si *autem ipse visus foris exit et melus,* XL solidos conponat[5]. *cf. etiam infra c. V, 6; VI, 6. 7 11.*

*L. Alam. LVII,* 39. Si *autem [sc. brachium] a cubito* absciderit, XL solidos conponat.

*L. Alam. LVII,* 66. Si *totum* pedem absciderit, cum XL solidis conponat[6].

---

*Cap. VIIII. deest Mg, Mt; cum cap. VIII coniunctum Alt.* ‖ *l.* 1. VIIII *deest Alt, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* Tit. IX *Her;* X *Gw;* XXXVIIII *Ad;* XLII *Jlz;* [XL]II *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* eruerit liber *L, P*6. ‖ *l.* 2. libero *deest L, P*6*;* livero *sP;* liberum *corr:* libero *H;* libro *corr:* libero *J;* liberi *Alt;* libero *cett.* oculos *Jlz, sP;* occulos *Ald.* eruerit *deest P*1*;* eruaerit *L.* manu *L.* pedem vel manum *Bb.* tullerit *sP.* cum *deest Bb, Ch, Ep, L, Sich.* XL solidis *vel* sol] XL solidos *J.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

iniecerit et eum innocentem ligaverit; *L. Burg. XXXII,* 1. Si quis hominem innocentem ligaverit. — *Pact. Alam. III,* 12. Si quis alterum ligat et foris marcham eum vindit . . . *L. Alam. XLV. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI,* 450. 2) inplexare *forsitan* = inplectere *vel* inplegiare, in plegium mittere, pignerare *vel* = implicare, *'umfassen', 'umschlingen'; forsitan* = includere *(cf. infra IV,* 25*).* 3) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik, l. l. p.* 441 *sqq.; Th. v. Grienberger, l. l. p.* 158.

1) *Cf. L. Baiw. V,* 6; *VI,* 6. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 623 *sq.* 2) *Cf. L. Sal. XX,* 1; *XXIX add.* 4—7. 3) *Ex Lege Rib. V,* 3. Si quis ingenuus ingenuum oculum excusserit, C sol. culpabilis iudicetur. Si visum in oculum restiterit et videre non poterat, L sol. culpabilis iudicetur. — *Cf. Ed. Rothari* 48. Si quis alii oculum excusserit, pro mortuum adpretietur . . . .; *l. eod.* 81; *L. Sal. XXIX,* 1, *add.* 6; *L. Visig. VI,* 4, 3. 4) *Cf. Pactum Alam. II,* 1. Si quis alteri oculum ruperit et ille pupillus intus restit, solvat sol. XX. 5) *Cf. Pactum Alam. II,* 2. Si oculus ille foras exierit, sol. XL aut cum XII medicus electus iuret. 6) *Cf. Pactum Alam. II,* 25. Si quis alteri pedem truncaverit, solvat sol. XL, *et L. Rib. V,* 8. Si quis ingenuus ingenuum pedem excusserit, C sol. conponatur. Si pedes mancus pependerit, L sol. culp. iudicetur; *L. Sal. XXVIIII,* 1 *(supra l.* 4*).*

*cf. L. Sal. XXVIIII, 2; L. Rib. V, 6; L. Alam. LVII, 38.*

X. [Si mancaverit[1].]

Et si talis plaga vel fractura fuerit, ut exinde mancus sit, cum XX* sold conponat.

*cf. L. Sal. XXVIIII, 4—10; L. Alam. LVII, 41-52.*

XI. [De police et ceteris digitis, quomodo conponantur[2].]

Si quis alicuius pollicem absciderit, cum XII** sold conponat.

Et si proximum a pollice vel minimum absciderit, cum VIIII sold conponat, unum sic

*) XXX solidis *K*.

**) XX solidis *P* 5.

*L. Sal. (Cod.* 5, 6*) XXVIIII*, 2. *Si vero manum capulaverit et ipsa* manca *super eum pendiderit. . .; cf. etiam codd.* 7—9 : *XLVII*, 1.

*L. Rib. V*, 6. *Sic in omni mancatione si membrus* mancus *pependerit, medietate conponat quam conponere debuerit, si ipse membrus abscisus fuisset*[3].

*cf. etiam infra c. V, 7; VI, 7.*

*L. Sal. (Cod.* 5, 6*) XXVIIII*, 4. *Si quis pulcarem de manu vel pede excusserit . . ., XLV s. c. i.*

5. *Si vero ipse policis mancatis pependerit . . ., s. XXX c. i.*

6. *Secundum vero digitum unde sagittatur sagitta, excusserit . . ., s. XXXV c. i.*

*L. Alam. LVII*, 38[4]. Si *enim totus brachius* mancus *fuerit, ut nihil ex eo facere possit,* conponat cum XX solidis.

*L. Alam. LVII*, 41. Si *enim summitatem* police absciderit, cum VI solidis conponat. *LVII*, 42[5]. Si *autem totum,* cum XII.

*L. Alam. LVII*, 43[6]. A proximo police *si a primo nodo* absciderit, *duos* solidos *et semis* conponat. *LVII*, 44[6]. *Si enim in secundo nodo absciderit, V solidos. — LVII*, 52[6]. *Illo* minimo *digito ita solvatur ut polex.*

*Cap. X. deest Ag, Mg, Mt; cum capite VIIII coniunctum Alt, L.* || *l.* 1. X *deest Ad, Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* Tit. X *Her;* XI *Gw;* XLIII *Jlz;* [XL]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til; in L cum texto capitum VIIII et X sine intervallo coniuncta.* || *l.* 2. et] . . t *Ad; deest Gw, Jlz.* plaga fuerit vel fractura *Ad, Bb;* fractura vel plaga fuerit *B.* franctura *P* 3. inde *Sich.* mancus *corr. P* 6, *T* 1*;* mancatus *Her.* sit] fuerit *Ep;* fiat *Sich.* cum *deest Bb.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. XI. deest Mg, Mt; cum cap. X coniunctum Alt; in duo capita numeris* XII *et* XIII *praescriptis divisum Gw.* || *l.* 3. XI *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* X *Ag;* Tit. XI *Her;* XII *et* XIII *Gw;* XL *Ad;* XLIIII *Jlz;* [XL]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* et *deest P* 6. eorum digitorum *L, P* 6. componuntur *L, P* 6. || *l.* 4. Si] . . i *Alt.* alicuius *corr. T* 2. policem, pollicem. abciderit *Ad, T* 2. XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* XX solidis *P* 4. solidis *vel* sol] solidos *P* 2. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*l.* 5. *hic incipit caput* XIII *Gw.* et *deest Ald, Jlz.* proximo *sP.* a *deest Ald, Jlz.* police *vel* pollice] policem *L;* pollici *Ald, Jlz;* prox . . . *Ad.* vel] aut *sP.* abscise *corr:* abscisum *P* 6. cum *deest L, P* 6, *Sich.* XII *et corr:* VIIII *Alt;* uuu *Ald* (= VIIII *cf. p.* 185, *l.* 31*).* X sol conponat unum cum V sol et alium cum V *P* 5. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* unum sic e. a. sic *desunt L, Sich.* uno *P* 6. sic] sicut *Bb.*

1) *Cf. infra c. V,* 6; *VI,* 6; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 625 *sq.* 2) *Cf. infra c. V,* 7; *VI,* 7; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 626; *H. Schreuer, 'Verbrechenskoncurrenz' p.* 20. 3) *Cf. etiam L. Rib. LXVIII,* 5. 4) *Cf. Pactum Alam. II,* 15. 25. 5) *Cf. Legem Rib. V,* 5. Si quis ingenuus ingenuo policem excusserit, L sol. culp. iudicetur. Quodsi polex ibidem mancus pependerit, XXV sol. culpabilis iudicetur; *L. Sal. XXIX,* 3. 4; *Pact. Alam. II,* 16. Si quis digitum police truncaverit, solvat solidos XII. 17. Si mancat aut in primo nodo truncatus fuerit,

et alium sic.

Illos medianos duos digitos cum X sold conponat, unum cum V sold et alium cum V.

*cf. L. Sal. XXVIIII, 7—10. L. Alam. LVII, 46-51.*

Et si non fuerint abscisi, et est mancus stat rectus, ut non possit plicare[1], hoc inpedimentum est ad arma baiolare[2]: maior est conpositio quam de absciso, tertiam

---

7. *Sequentes vero* digitos, *id est tres, si pariter in uno hictu excusserit, . . . . s. XLV c. i.*

8. *Et si unum* medianum *excusserit, . . . s. XV c. i.*

9. *Si vero quattuor digitos excusserit, . . . s. XV c. i.*

10. *Si vero* minimus *digitus excusserit, . . . s. XV c. i.*

*L. Alam. LVII, 46*[3]. *Si longissimus digitus in primo nodo abscisus fuerit, solidum unum et semis conponat. — LVII, 47. Si in secundo nodo, III. — LVII, 48*[3]. *Si totus a palma abscisus fuerit,* cum *VI* solidis conponat. — *LVII, 49*[4]. *Si enim digitus annellaris in primo nodo abscisus fuerit, duos* solidos conponat. — *LVII, 50*[4]. *Si in secundo nodo, quatuor. — LVII, 51*[4]. *Si totum, VIII.*

*cf. etiam infra c. V, 7 et VI, 7.*

*L. Alam. LVII, 53. Si quis autem longissimum digitum sic placaverit, ut exinde* mancus *sit, ita* ut conplicare non possit *aut scutum prendere aut* arma *in terra propter illum recipere,* XII *solidos conponat.*

---

*Cap. XI.* ‖ *l.* 1. et *deest Ep, Jlz.* alio *P* 6. alterum *Bb.* ; *l.* 2. illum *corr:* illos *Ad;* illos autem *Sich.* medios *P* 5, *W;* medionos *sP.* duos *deest Sich.* duos digitos *desunt L;* dui digitos *Ag.* cum *deest Sich.* solidis *vel* sol *deest Alt.* conponat *vel* conp *deest Alt, Bos, Ch, Ep, H, J, T, W;* conponit *Ald.* uno *Ch, J, L, P* 6, *T* 1, *W.* cum *deest H, Sich, T* 2 *(m. prima).* V] II *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* solidis *deest Ad, Ag, Ald, Bb, Ch, Ep, Gw, J, Jlz, Sich, T* 1, *W.* alio *Ch, J, P* 6, *T* 1. ‖ *l.* 3. cum V *desunt Ep;* V *Sich;* similiter *P* 4. *l.* 4. Sed si *Sich.* si *deest P* 6. si abscisi non fuerint *Ch;* si abscissi n. f. *Bos.* abscissa *Her;* abscissi *B, Sich;* abscisus *Lind.* fuaerint *L;* fuerit *Her, sP;* fuerunt *P* 5. et] sed *P* 6. et fuerit mancus *Jlz;* et est manu *W;* sed est vulneratus mancus *Sich.* stat rectus] et stat rectus *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Gw, P* 6; est arectum *sP;* ita *Sich;* stat *Jlz;* stat erectus *L.* non posset *J, T* 1; possit *sP;* u possit *W;* non possint *Her, P* 6; non possit eum *Ald, Jlz;* non possit *add. et del:* ut non *Ch.* plicari *B, Sich;* placare *Ep, Her, P* 1; plagare *L;* eum plicare *Ald;* eum *Jlz.* ‖ *l.* 5. hoc est impedimentum *Jlz;* hoc inpedimentum *Ep;* hoc impedimento est *Sich.* baiulare *Ag, Ep, Her, P* 2, 4, 5, *T* 1, *Til, W;* baiubare *corr:* baiulare *P* 6; baiulanda *Sich;* bayolare *Gw;* baiularem *L;* biolare *Bos, Ch;* batalare *Lind;* portare *Ald, Jlz.* maior est conpostione *Alt;* maiorem conpositionem *Ep, H, P* 6, *sP, T* 2; maiorem conpositionem accipiat *Ad, B, Gw;* conpositionem (maior est *desunt) L.* de *deest L, P* 6. abscisione *P* 4; abscio *Ald;* abscisso *Her, P* 6, *Sich, Til.* tertiam] III *sP.*

solvat solidos VI. 6) *Cf. Leg. Rib. V,* 7. Si secundo digito, unde sagittatur, excusserit, XXXVI sol. conponatur; *L. Sal. XXIX,* 5; *Pact. Alam. II,* 18. Si secundum digito truncatus fuerit, solidos X solvat. Si mancat, solvat solidos V. 23. Si minimus digitus truncatus fuerit, solvat solidos X. Si mancaverit, solvat solidos V.

1) *Cf. P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechts' p.* 6. 2) baiolare *hoc est* baiulare, *portare ferre, cf. supra p.* 303 *n.* 1. 3) *Cf. Pact. Alam. II,* 20. Si tercius digitus truncatus fuerit, solvat solidos III. Si mancat, solvat solidos III; *L. Sal. XXIX,* 6—8. 4) *Cf. Pact. Alam. II,* 21. Si quartus digitus truncatus fuerit, solvat solidos V. *II,* 22. Si in primo noto truncatus fuerit, solvat solidos III; *L. Sal. l. l.*

partem supra addet[1]. Ad XII adde IIII*, fiunt XVI**; ad VIIII adde III***, fiunt XII****; ad V adde II† et tremisse††, fiunt VII sold̄ et tremisse.

Sic enim debes iudicare et sic conponere.

*cf. L. Alam. LVII, 31. 32.*

XII. [De brachiis transpunctis[2].]

Si quis alicui brachium supra cubitum transpunxerit, cum VI††† sold̄ conponat; si ante cubitum transpunxerit, cum III†††† sold̄ conponat.

*) VI *Bb.*
**) XVIII *Bb;* XIIII *Ep;* XI *P* 6.
***) IIII et semi *Bb.*
****) XIII et semi *Bb.*
†) unum *Alt.*
††) semis *Bb.*
†††) III sol. *Alt;* V sol. *Mg, Mt;* II sol. *Sich.*
††††) V sol. *Mg, Mt;* II sol. *K.*

---

*L. Alam. LVII,* 31[3]. Si quis alii brachium super cubitum transpunxerit, cum VI solidis conponat. *LVII,* 32[4]. Si ante[5] cubitum transpunxerit, cum III solidis conponat.

---

*Cap. XI.* || *l.* 1. super *B, Ch, Ep, P* 5, 6, *Sich.* addat *Ald, B, Bos, Jlz, L, P* 2, 4, 5, 6; addent *Ep;* et det *sP.* ad XII adde IIII fiunt *desunt Bos.* XII (duodecim)] VII *P* 6; XV *Ald* (*cf. p.* 185, *l.* 31). adde *deest Gw;* addat *Ald;* addet *Sich;* ad *Ch;* inde *P* 3. IIII, quatuor] III *m. rec. corr:* IIII *P* 2; VI *Bb.* et fiunt *Ad, Ald, Gw, Jlz;* fient *Sich.* XVI, sedecim] XII *m. rec. corr:* XVI *P* 2; XVI solidi *L.* ad VIIII — fiunt XII *desunt B.* ad VIIII — fiunt VII *desunt L.* ad VIIII adde III] et III *sP.* adde *deest Gw.* fiunt XII — adde II *desunt Ald, Jlz.* et fiunt *Ad, Gw;* fient *Sich.* || *l.* 2. XII] ad VII adde IIII fiunt XI *addit Lind.* adde *deest Gw.* due *Ag.* tremisse *vel* trem̄] tremissem *Ald, B, Bos, H, Her, Jlz, P* 5, 6, *Sich, T* 2, *Til, W;* trimisse *Alt.* semis *Bb.* fient *Sich.* sex solidi *Ad;* VII sol. *Ag, Bb, Bos, Jlz, K, P* 1, 3, *T* 2 (*m. recentior*), *V;* VII solidis *P* 2; VI solidi *Alt, B, Gw, H, sP;* VI *sP, T* 2 (*m. prima*); sold̄ *deest cett.* tremisse *vel* tremiss̄] trimisso *sP;* tremissem *P* 5, 6; tremisso *Ag;* tremissis *Ad, Ald, B, Gw, H, Her, Jlz, Sich, Til, W;* tremisses *Ch, T* 1; trimisse *Alt;* tremissis *Bos;* semis *Bb.*

*l.* 3. Sic — conponere *desunt Sich.* enim *deest Bb;* eum *Bos, T* 2, *Til; erasum, in margine* r̃ *H;* em̄ *Her.* debet *Ad.* iud̄ *H.* sic *deest B, Ep, Gw;* sic eum *T* 1 *m. prima.* conponantur *P* 4.

*Cap. XII. cum capite* XI *coniunctum Alt.* || *l.* 4. XII *deest Alt, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich, T* 2 *m. prima;* XI *Ag;* Tit. XII *Her;* XIIII *Gw;* XLV *Jlz;* [XL]V *Ald;* LI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* || *l.* 5. Si] . . i *Alt, Jlz.* si q. a. b. s. cubitum transpunxerit *desunt Mg, Mt.* alii *Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, L, P* 1, *T* 2, *W;* alio *T* 1; alium *P* 6; alicuius *Her, sP.* supra cubitum brachium *Ag, sP.* super *Ep, P* 6. transpuncxerit *Ag;* transpungxerit *sP.* cum VI — transpunxerit *desunt W.* cum] *hac in voce textum iungunt cum cap. III,* 1 *huius editionis Mg, Mt.* cum *deest Ad, Sich.* conponit *Ald.* si] . . i *Alt.* ante] autem *Mg, Mt* (*cf. L. Alam. supra l.* 16). *l.* 6. transpuncxerit *Ag, sP;* transpunxerint *Mg, Mt; deest Sich.* cum *deest Ad, Sich.* solidos *Her.*

1) *Exceptio regulae quam cap. IV,* 10 *continet; cf. etiam leg. Rib. V,* 6 (*p.* 322, *l.* 11). 2) *Cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 627; *P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechtes' p.* 7. 3) *Cf. Pactum II,* 5. Si quis brachium super cubito transpunxerit, solvat sol. VI. 4) *Cf. Pactum II,* 6. Si subtus cubitum fuerit, sol. III solvat. 5) *Sic Codd. A* 3. 4. 5, *B* 8. 9. 13. 14. *Hanc lectionem, non illam quam K. Lehmann in sua editione*

XIII. [De nare[1].] *cf. L. Alam. LVII, 15 17.*

Si quis alicui nasum transpunxerit, cum VIIII* sold conponat.

XIIII. [De aure[2].] *cf. L. Sal. XXVIIII, 1 supra p. 321 l. 6; Pact. Alam. II, 3. 4; L. Alam. LVII, 8. 9.*

Si quis aurem transpunxerit, III sold** conponat.

Si aurem alicui absciderit, cum XX sold[3] conponat.

*) solidis VIII *Ep;* IIII sol. *Sich.*

**) VI solidos *Gw.*

---

*L. Alam. LVII,* 15[4]. Si *enim* nasu*s* transpunc*tus f*uerit, cum *VI* solidis conponat. *cf. etiam infra c. VI, 8.* 16. *Si enim summitatem nasi ut muccus continere non possit, abscisus fuerit, c. XII sol. c.* 17. *Si autem totus a presso abscisus fuerit, cum XL sol. c.*

*Pactus Alam. II,* 3. *Et* qui auric*ulum simaverit, solvat* solidos XX[3].

*L. Alam. LVII,* 8[5]. Si *quis aliquis* aurem *alterius* absciderit *et non exsurdaverit, XII* solidos conponat.

---

*Cap. XIII. cum capite* XII *coniunctum Ad, Alt.* || *l.* 1. XIII *deest Ad, Alt, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* XII *Ag;* Tit. XIII *Her;* XV *Gw;* XXXIII *Mg, Mt;* XLVI *Jlz;* [XL]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* || *l.* 2. Si] . . i *Ad, Alt.* alicuius *L, sP;* alii cui *J.* nasu *Alt, J;* naso *P*6. transpunxit *Bb;* transpuncxerit *Ag, sP;* conpunxerint, *corr:* transpunxerit *Mg.* cum *deest Sich.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. XIIII. cum capite* XIII *coniunctum Alt; in duo capita* (XLVII *et* XLVIII) *divisum Jlz; pars prima cum capite XIII coniuncta Ald.* || *l.* 3. XIIII *deest Ald, Alt, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* XIII *Ag;* Tit. XIV *Her;* XVI *Gw;* XXXIIII *Mg, Mt;* XLVII *Jlz;* [XL]VII *Ald;* LII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* || *l.* 4. quis *deest Ald, Jlz;* autem *Sich.* aurum *Jlz, P*3. transpuncxerit *Ag, P*6, *sP;* transpuxerit *P*2; alicui absciderit *(cf. L. Alam. supra l.* 12*) Ald, Jlz.* cum III sol. *Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, T, W.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* *l.* 5. *deest Sich.* Si] . . i *Ald, Alt;* si quis *B, Bos, P*6. aurem] autem *Bos, Ch, H, P*1, 4, *T*2 *(m. prima).* alicui *deest Ch; corr. Ad;* alicuius *sP;* alicui libero *Ald, Jlz;* alicubi *P*1—3, 6 *Bos.* cum XX — plagaverit *desunt Ad.* cum *deest Mg, Mt.* sold] *supra lineam add.* eum *Ag.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

---

*probavit* ('autem'), *genuinam esse prorsus simili textu Pact. Alam. II,* 6 *et Legis Baiw. (h. t.) docemur; cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 627, *n.* 3.

1) *Cf. L. Baiw. VI,* 8. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 627 *sq.* 2) *Cf. L. Baiw. VI,* 11. 3) *Cf. de hac concordantia Legis Baiw. cum Pacto Alam. O. Stobbe, 'Geschichte der deutschen Rechtsquellen' I,* 158 *n.; P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechtes' p.* 5 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' I*¹, *p.* 314 *n.* 7; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 628. 4) *Ex L. Rib. V,* 2: Si nasum excusserit, ut muccare non possit, C sol. (*codd.* 6. 7: ut muccum retinere non possit, L sol.) culpabilis iudicetur. Si muccare praevalit, L sol. (*codd.* 6. 7: Et si muccum retinere poterit, XXV sol.) culpabilis iudicetur. — *Cf. L. Sal. XXIX,* 1 *(supra p.* 321, *l.* 4 *sqq.) et XXIX,* 14 *(cod.* 5. 6*):* Si nasum exciserit . . . 5) *Cf. infra p.* 326 *n.* 5.

*cf. Pact. Alam. II, 4; L. Alam. LVII, 9.*

Si eum sic plagaverit, ut inde surdus fiat, cum XL sold* conponat[1].

Si aurem maculaverit[2], ut exinde turpis appareat, quod lidiscarti**[3] vocant, cum VI sold conponat.

*cf. L. Alam. LVII, 11. 12. 18. 19.*

## XV. [De labiis[4].]

Labium subterius similiter conponat et palpebram subteriorem simili modo. Si sic

*) XX sol. *Ad.*

**) *glossa s. XV add:* libschattn *T* 1.

---

*cf. etiam infra c. VI, 11.*

*Pactus Alam. II,* 4. *Si totum excusserit aut* si placaverit, *ut audire non possit, solvat* solidos XL *aut cum XII iuret.*

*L. Alam. LVII,* 9[5]. Si *autem sic absciderit profundo,* ut *eum ex*surdaverit, XL solidos conponat.

*L. Alam. LVII,* 10[5]. *Si enim medietatem aurem absciderit,* quod scardi *Alamanni dicunt,* cum sex sol. conponat.

*L. Alam. LVII,* 11. *Si enim* superior palpebr*is* macula*ta fuerit, ut cludere non possit,* cum *VI* solidis conponat.

---

*Cap. XIIII.* || *l.* 1. *deest Sich; hic incipit cap.* [XL]VII *Ald.* si] . . i *Alt, Jlz.* si sic eum *Ald.* ut] *Ag add. et del.*: an. exinde *Bb, H, T* 2. surdus inde *Ch;* inde sur *P* 6. cum *deest Mg, Mt.* XL sold] XX sol *Ad.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*l.* 2. *hic caput distinguit numero* XLVIII *adjecto Jlz.* Si aurem] . . i autem *Alt.* maculaverit] foedaverit *Sich;* alicui maculaverit *K.* exinde *deest Bos, Ch;* inde *Sich;* in inde *Her; T* 2 *add. et del.:* surdus fiat. tupis *P* 2. apareat *Ald;* apparuerit *sP;* fiat *P* 2. quod lidiscarti vocant *desunt Sich.* lidiscarti *B, Bos, Gw, J, P* 3, *Til;* litscarti *Ad;* lidscarti *Ag, Alt, Bb, H, Her, P* 2, 4, *T, V, W;* litscardi *K;* litiscardi *Bal, corr. Thuanus;* liscarti *sP, P* 5; litis care *L;* lidcharti, *corr:* lidscharti(!) *P* 1; lidescarti *Ch;* lidescharti *Ald, Jlz;* lidstasti *P* 6; scarti *Ep.* licis, quodquot lidus cardi *Mg, Mt.* *l.* 3. cum *deest Sich.* VI] III *Her.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. XV. cum capite* XIV *coniunctum Ald, Alt, Jlz.* || *l.* 4. XV *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* XIII *corr:* XV *Ep;* XIIII *Ag;* Tit. VX *Her;* XVII *Gw;* XXV *Mt;* XXXV *Mg;* LIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* || *l.* 5. labia *Ep, H, J, L, P* 2, 6, *T* 2 *m. prima, W.* . . abia *Alt.* superius *B, Mg, Mt;* subteriore *Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* suteriore *Alt;* subterium *Ad;* subteriora *W;* subteriorem *Bb, Bos, Ch, sP, T* 1 *(m. prima);* inferius *Sich.* conponat *deest P* 1; componantur *Sich;* conponit *Ald.* palpebre *Alt, Ep, J, L, T* 2 *(m. prima);* palpebrae *H;* palbre *P* 6; palpebrem *Ad, Ch, P* 1, *sP, T* 1 *(m. prima);* palpebra *Sich;* palpebras *W.* subteriore *Ep, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* suteriore *Alt;* subteriores *W;* superiorem *Mg, Mt;* inferior *Sich.* simili modo *desunt Sich.* si *deest L.* sic *deest Alt.*

1) *De hac concordantia legis Baiw. cum Pacto Alam. cf. O. Stobbe, 'Geschichte der deutschen Rechtsquellen' I,* 158 *n.; P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechtes' p.* 5 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' I*[1], *p.* 314 *n.* 7; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 628. 2) *Cf. L. Baiw. VI,* 9. 3) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik l. l. p.* 449; *Th. v. Grienberger, l. l. p.* 160. 4) *Cf. L. Baiw. VI,* 9. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 628. 5) *Cf. L. Rib. V,* 1. Si quis ingenuus ingenuum auriculam excusserit, ut audire non possit, C sol. culpabilis iudicetur. Si autem audire non perdiderit, L sol. culpabilis iudicetur. — *Cf. L. Sal. XXIX,* 15 *(codd.* 5. 6*).*

plagaverit, ut lacrimam continere non possint, vel subterius labium salivam non continet, tunc cum VI sold conponat.

Superiorem vero palpebram vel superius labium si maculaverit, cum III* sold conponat. *cf. L. Sal. XXVIIII,16; L. Alam. LVII, 26*

*Alt addit:* Si quis alicui linguam absciderit, cum XL sol. conponat. Si autem alius intelligit, X sol. conponat.

## [XVI. De dentibus[1].]

*cf. L. Sal. XXVIIII, 17; L. Alam. LVII, 22. 23.*

Si quis alicui dentem maxillarem, quem marchzand**[2] vocant, excusserit, cum XII sold conponat.

*) VI solidis *sP*.

**) *glossa s. XV add:* stockzā *T* 1.

---

*L. Alam. LVII,* 12. Si *enim* subterior macula*ta f*uerit, ut lacrima*s* continere non possit, cum *XII* solidis conponat.

*L. Alam. LVII,* 18. Si *enim* labium superius *alicuius* maculaverit, *ita ut dentes appareant,* cum *VI* sol. conponat. 19. *Si* subterius, *ut* salivam contin*ere* non *possit,* cum *XII* sol. conponat.

| | |
|---|---|
| *L. Sal. XXIX,* 16 *(Codd.* 5. 6*)*: Si linguam alteri capulaverit et (ut) loqui non possit . . . . | *L. Alam. LVII,* 26. Si *autem* lingua *tota* abscisa *f*uerit, XL solidos conponat. Si autem *media, ut aliquid* intellegat *quod loquitur, cum XX* solidis conponat. |
| *L. Sal. (Cod.* 5, 6*) XXVIIII,* 17. Si quis dentem excusserit. . . ., sol. *XV culp. iud.* | *L. Alam. LVII,* 22. Si *autem* dentem *absciderit,* quem marczan *dicunt*[1] *Alamanni (cod. B* 18: *Bavari vel Alamanni),* cum *III* solidis conponat. |

---

*Cap. XV.* ‖ *l.* 1. placuerit *sP;* fuerit percussa *Sich.* et *sP.* lacrima *Mg, Mt, sP;* lachrymam *Her, Sich, Til.* contineri *Mg, Mt.* possunt *Alt;* possint *Ag, H, Her, J, L, P* 1, 2, 3, *T* 1, *V, W;* possit *cett.* vel subterior — VI solidis conponat *desunt Sich* vel] quod *P* 6. subterior *Bb, H, J, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima);* subterium *P* 5; suteriora *Alt;* subteriora *T* 2, *W;* subteriore *Ep;* subteris *Ag;* supterius *Mg;* superius *Bos, Ch.* labia *Alt, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima),* 2, *W;* labrum *Her, sP.* salivam *deest Ad;* salibam *Ag;* saliva *sP.* non continet salivam *Bb.* non continet tunc cum *desunt Mg, Mt.* continent *T* 2, *W;* contineat *Ald, Gw, Jlz, P* 6; contenet *H;* hii continet *sP.* tunc *deest Ald, Jlz;* tunc ea *sP.* cum *deest L, sP.* ‖ *l.* 2. sol VI conponat *Ag, Bos, Ch, Ep, J, K, L, P* 1, *T* 2, *W;* sol. VI conponit *Ald;* sol. conp VI *B, H, P* 2, 6, *V.*

*l.* 3. Superius vero labium et superiorem palpebram *Sich.* si superiorem *Gw, Mt;* si superiore *Ep, Mg, T* 2; . . uperiorem *Alt;* superiore *P* 2. palpebre *Ep, P* 6; palpebra *Mg;* palpebrem *Alt, Ch, H, J, Jlz, L, sP, T* 1 *(m. prima).* superiorem *Alt, H, J, L, P* 6, *T* 1 *(m. prima);* superior *T* 2 *(m. prima);* superiore *Ep;* superiora *Bos, Ch, W.* labiam *Alt, H, J, L, sP, T* 1 *(m. prima);* labia *Bos, Ch, Ep, W;* labrum *Her.* si *deest Gw.* cum *deest Mg, Mt, Sich.* sol tribus *Ald;* III solidos *Her.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. XVI. cum capite* XV *coniunctum Mg.* ‖ *l.* 6. XVI *deest Alt, L, Mg, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* XIIII *corr:* XVI *Ep;* XV *Ag;* Tit. XVI *Her;* XVIII *supra lineam Gw;* XXXVI *Mt;* [XL]VIII *Ald;* XLVIIII *Jlz;* LIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ‖ *l.* 7. maximillarem *Bb.* qui *Ag, Mg, Mt, sP;* quem *Ald, B, Bos, Her, K, P* 1—5, *Sich, Til, V;* vel *Jlz;* quod *cett.* marhzant *Ad, Ch, T* 2; marchzand *Bb, J, P* 1, 3, *T* 1, *W;* marckzan *Sich;* marhczand *B;* marhzand *H;* marchzaud *Til;* marchzant *Ag, Ald, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 2, 4, *V;* marczand *Alt;* marzan *L, P* 6; marhgan *Mt;* marhant *corr:* marhgant *Mg;* mazait *sP;* marchzan *Bos.* vocat *sP;* vocatur *Ad;* dicunt *P* 4. cum XII — excusserit *desunt Mg, Mt.* cum *deest Sich.* XV sol. *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* *l.* 8. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

1) *Cf. L. Baiw. VI,* 10. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 629.

2) = *'Eckzahn', cf. Glossarium s. h. v.; A. Dopsch, 'Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der Europäischen Kulturentwicklung' p.* 349; *D. v. Kralik, l. l. p.* 584.

Alios vero dentes si excusserit, unumquemque[1] cum VI sold conponat.

*cf. L. Sal. XXVIIII,18; L. Alam. LVII, 59.* *Alt addit:* Si quis aliquem castraverit[2], cum XX sold conponat.

## XVII. [De in ripa proiectis[3].]

*Cf. L. Sal. XLI, 9.* Si quis alium de ripa vel de ponte in aquam inpinxerit, quod baiuuari inunuuan*[4] dicunt, cum XII** sold conponat.

*) *T, glossa s. XV add:* inunvvan *et* inunvvani p . . . t . . . gesserit post . . marm.
**) sex solidis *Ad.*

---

*L. Sal. (Cod.* 5, 6*) XXVIIII,* 18. Si quis *hominem* castraverit *ingenuum aut viriculam suam transcapulaverit, unde mancus sit*. . . 19. *Si vero ad integrum tulerit.*

*L. Alam. LVII,* 23. *De* alias vero *de qualecumque* excusserit, unamquemque cum solido *uno* conponat. *L. Alam. LVII,* 58. *Si aliquis alium genetalia ab totum absciderit, XL solidos conponat. — LVII,* 59. Si *autem* castraverit, *ita ut virilia non tollat,* cum XX solidis conponat[2].

*L. Sal. (Cod.* 7—9*) XLI,* 9. Si quis *hominem* in *puteum aut* in *pelago* inpincxerit. . .

---

*Cap. XVI.* || *l.* 1. Alios vero — conponat *desunt Sich.* alios *Ag, Her, K, P*1—5, *Til, V;* aliis *sP;* . . e aliis *Alt;* de aliis *cett.* vero *deest Bos, Ch.* dentes *Ag, Her, K, P*1—5, *sP, Til, V;* dentibus *cett.* si *deest J.* unumquemque *Ag, Ald, Bos, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P*1—5, *sP, Til, V;* unamquamque *Alt;* alicui homini unum *Ep, W;* alicui hominum unum *Ad, Bb;* alicui hominem unum *H (m. recentior), J;* alicui omnem unum *H (m. prima);* alicui omnem uno semper *P*6; alicui hominem uno semper *L;* alicui hominum unum semper *B, Gw;* alicui hominum unumquemque *Ch, T*1; alicui hominum unum *T*2 *(m. prima);* alicui hominum unumquemque *T*2 *(m. rec.);* alicui unumquemque *Ald, Jlz.* cum *deest Mg, Mt.* solidis *vel* sold] solidos *P*2. conponat *deest Bos.*

*Cap. XVII. cum capite* XVI *coniunctum Alt; initium capitis* — ponte *deest Ald.* || *l.* 3. XVII *deest Ald, Alt, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* XV *corr:* XVII *Ep;* XVI *Ag;* Tit. XVII *Her;* XVIIII *Gw;* XXXVI *Mg;* XXXVII *Mt;* XLV *Ad;* L *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* in *deest L, P*6. || *l.* 4. Si] . . i *Ad.* Si — de ponte *desunt Ald.* alium *deest Ag, Mg, Mt;* alicui *L, P*6; aliquem *Ep;* alterum *Sich.* riba *corr:* ripa *P*4; riba *P*5. vel *corr. P*1. de *deest Sich.* pontae *L;* pontem *sP.* in aquam] *desunt Jlz;* in aqua *Ag, Mg.* pinxerit in aquam *Ep;* expinxerit in aqua *sP.* inpinxerit *Ald, B, Bos, Ch, J, Jlz, K, L, Mt, P*1, 4, *T*1, 2 *m. rec., W (corr.);* inpincxerit *Ag, Mg, P*6; inpunxerit *Bb, Gw;* spinxerit *P*5; truserit *Sich.;* pinxerit *cett.* quod baiuuari in unuuan dicunt *desunt Sich.* baiuarii *P*5, *sP, T*2 *m. prima;* bacuarii *L;* baiuario *Ag;* baiuuarii *Ad, Bos, Ep, K, P*2, 4, *Til, V, W;* bauuarum *Ald;* bauuarii *B, P*6; bauuuarii *Gw;* paiuuuarii *J;* baiovarii *H, Mg, Mt, P*3, *T*2; baiouuarii *Bb;* baioarii *Her, P*1, *T*1; baioari *Ch, Jlz.* in unuuan *Bos, Ch, Gw, H;* in vnuuan *Her;* in un wan *Bb;* inunuan *Ag, L, Mg, Mt, P*3; inuunuant *P*6; in unumuuan *P*5; inunuuanc *B;* innuan *sP;* inuinuan *K;* munwan *Til;* inunwan, inunuuan *cett.* || *l.* 5. cum *deest Mg, Mt, Sich.* XI *Mg, Mt;* XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* duoducim *corr:* duodecim *P*2. solidos *P*2. conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

1) *Cf. H. Schreuer, 'Die Behandlung der Verbrechenskoncurrenz in den Volksrechten' p.* 23.
2) *Cf. L. Rib. VI.* Si quis ingenuus ingenuum castraverit, CC sol. culpabilis iudicetur.
3) *Cf. L. Baiw. VI,* 11; *L. Sal. XLI,* 9. 4) *Cf. L. Baiw. IV,* 19. 21; *X,* 4 *et Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik, l. l. p.* 611 *sq.; Th. v. Grienberger, l. l. p.* 162.

## XVIII. [De ab equo proiectis].

*cf. L. Sal. XXXI, 1; Ed. Rothari XXX; Pact. Alam. III, 22; L. Alam. LIX, 1.*

Si quis aliquem de equo suo deposuerit, quod marachfalli[1] vocant, cum VI* sold conponat[2].

## XVIIII. [De scalis proiectis].

Et si alicui scalam iniuste eiecerit vel quodcumque genus ascensionis et ille desuper fuerit relictus, quod in unuuan dicunt, cum XII sold conponat.

*) III solidis *Her.*

---

*L. Sal. XXXI,* 1. Si quis *baronem ingenuum* de *via* sua *ostaverit aut inpinxerit.*

*Ed. Rothari XXX.* De mara*hworfin*[3]. Si quis *hominem liberum* de *cavallo in terra iactaverit per quolibet ingenio iniquo animo, octuginta* solidos *ei* conponat; *et si aliquam lesionem ei fecerit, sicut in hoc edictum adnexum est, conponat.*

*Pact. Alam. III,* 22. Si quis aliquem de *cavallo iactat, solvat* solidos VI.

*L. Alam. LIX,* 1. Si quis *liber liberum in via* de *cavallo iectaverit et eum tullerit et statim reddit in loco, addat ei consimilem et XII solidos.*

---

*Cap. XVIII. deest Sich.* ‖ *l.* 1. XVIII *deest Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* XIIII *corr:* XIII *sP;* XVI *corr:* XVIII *Ep;* XVII *Ag;* Tit. XVIII *Her;* XX *Gw;* XXXVII *Mg;* XXXVIII *Mt;* XLVI *Ad;* [XL]VIIII *Ald;* LI *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* de ab equo] dequo *L;* de equo *P*6. ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* quis *deest Mt.* de *m. recentior supra lineam T*1. equos suos *sP;* eoquo suo *P*5; aequo suo *J, T*1. deposuaerit *L.* marcfalli *H;* marcfal *Alt;* marfalli *L;* marhcfalli *T*2*;* maratchifalli *sP;* marsali *P*6*;* marachfalli *Ag, Her, Mg, Mt, P*4, 5, *V;* maracfalli *Ep;* marhfalli *Ad;* marahcfalli *P*2*;* marcfal *Alt;* marchfelli *B, Bos, Ch, Gw;* marchfalla *Ald, Jlz;* marcfelli *T*1*;* marfalli *Lind;* marchfalli *cett.* dicunt *Bb, P*6, *T*1 *(m. prima), W.* cum *deest Ag, B, Til.* solid. VI *Bos, P*1. ‖ *l.* 3. conponant *Gw.*

*Cap. XVIIII. deest Sich.* ‖ *l.* 4. XVIIII *deest Alt, H, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* XVI[III] *Ch;* XVIII *Ag;* Tit. XIX *Her;* XXI *Gw;* XXXVIII *Mg;* XXXVIIII *Mt;* XLVII *Ad;* [L]I *Ald;* LII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* scala *P*6. ‖ *l.* 5. et *deest Alt, Bb, Ch, Jlz, Mg, Mt.* si] . . i quis *Alt;* si quis *Bb, Jlz, Mt.* alicuius *Mg, Mt, T*1 *(m. recentior);* aliquem cui *Ald.* de scala *Ep;* e scala *L;* de scalam *P*1; scalãm *Ag;* scandalum *Mg, Mt;* scandalum *(erasum)*, scalam *sP.* iniuste eiecerit *desunt Ad.* iniuste *deest Her.* eicerit *sP;* eierit *P*6*;* iniecerit *Her.* vel *deest sP.* quacumque *Alt, L, P*6*;* quaecumque *Ad (in raso), B, Bb, Gw;* qualecumque *Ch, Ep (in raso), H, J, T;* qualicunque *Bos;* qualiacumque *W;* quemcumque *Ald, Jlz.* genus *Ag, Bos, Her, K, Mg, Mt, P*1—5, *sP, T*1 *(m. recentior), Til, V; deest L; in raso Ad;* genera *cett.* ascensus *T*1 *(m. recentior), W;* ascensui praeparata *Ad, Ald, B, Gw, Jlz;* ascensionis *Ag, Her, K, Mg, Mt, P*1—5, *sP, Til, V;* ascensui *cett.* illi *Alt, P*3. ‖ *l.* 6. desuper — dicunt] ita aut stamma super caput inminuat *sP.* fuerit desuper *Ald.* fuerat *Bos, Ch, Ep, J, Jlz, T*1 *(m. prima);* erit *Her.* inunuan *J;* inuani *Ag, Mg, Mt;* inunwani *Ad, Ch, Ep, H, P*1, 4, *T*1, 2, *Til, V;* inunuvani *Bb;* inunuuanni *P*2*;* inunuuani *Ad, P*3, 4*;* unuuant *Bos, P*6*;* inunuuant *W;* inunuuam *Her;* unuua *L;* in unwant *Lind;* inunwan *vel* inunuuan *cett.* vocant *Bb.* cum *deest Ag, Mg, Mt.* XV solis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* solidis *vel* sol] solidos *P*2. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

1) *Vide Glossarium s. h. v. et supra p.* 328 *l.* 4 *et n.* 4; *D. v. Kralik, l. l. p.* 583. 2) *O. Stobbe, 'Geschichte der deutschen Rechtsquellen' I, p.* 158 *n. hunc titulum ex Pacto Alam. (III,* 22*) derivatum esse putat, quam opinionem H. Brunner, 'DRG.' I*[1], 314, *n.* 7 *haud verisimilem esse docuit; cf. etiam P. Roth, 'Zur Geschichte des bairischen Volksrechtes', p.* 5 *sq.; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 630. 3) *Cf. etiam Ed. Rothari* 373: marahuorf.

XX. [De in ignem proiectis].

Similiter qui in ignem inpinxerit ita, ut flamma super caput emineat, cum XII* sold conponat.

*cf. L. Sal. XVII, 2.*

XXI. [De sagittis cum toxica].

Si quis cum toxicata sagitta alicui sanguinem fuderit, cum XII sold conponat, eo quod inunuuan[1] est.

*cf. L. Vis. VI, 2. 3; L. Sal. XIX, 1.*

XXII. [De potione mortifera[2]].

Similiter qui potionem huiusmodi donaverit alicui in quo mortiferum esse dino-

*) VI solidis *Bos, Ch.*

---

*L. Sal. XVII,* 2. Si quis *alterum de* sagitta toxicata *percutere voluerit et praeter-sclupaverit* . . .

*L. Sal. XVIIII,* 1. *Si quis alteri herbas dederit bibere, ut moriatur* . . . 2. *Si quis alteri maleficium fecerit et ille* . . . evaserit . . .

*L. Visig. VI,* 2, 3 *(Chindasv.).* . . . . *Hac primum ingenuos sive servos veneficos* . . . . *si venenatam* potionem alicui dederint, *et qui biberit, mortuus exinde fuerit,*

---

*Cap. XX. deest B, Sich; cum capite XIX coniunctum Mg, Mt.* || *l.* **1.** XX *deest Alt, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* X *Bb;* XVIIII *Ag;* Tit. XX *Her;* XXII *Gw;* XLVIII *Ad;* [L]I *Ald;* LIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* igne *L, P* 6. || *l.* **2.** . . imiliter *Alt;* simul modo *sP.* qui *deest J;* qui alium *W.* in *deest Ad, P* 6. in igne *sP;* inpignem *Her.* pinxerit *Ep;* expincxerit *sP;* inpincxerit *Ag;* inpunxerit *Gw;* ininxerit *Her.* ita *deest Mg, Mt.* ut in flamma *P* 6*;* aut flammam *Mg, Mt;* ut flammam *corr:* ut flamma *H.* super caput *desunt sP;* super capita *L;* super capud *Ald, J, P* 3*;* super caput eius *Ad.* immineat *sP;* emicat *Jlz.* || *l.* **3.** XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* XII *deest P* 5. conponat *vel* conp] conponit *Ald;* eo quod inunwan est *addunt Ald, Jlz;* eo quod invnuuan impinxerit *add. Her;* eo quod inunwant impinxerit *add. Bal.*

*In Ag, Mg, Mt sequitur caput IV,* 22 *huius editionis.*

*Cap. XXI. deest L, Sich; in Ag, Mg, Mt post cap.* 22 *huius editionis.* || *l.* **4.** XXI *deest Alt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XI *Bb;* XVIIII *corr:* XXI *Ep;* XX *B;* Tit. XXI *Her;* XXIII *Gw;* XL *Mg;* XLI *Mt;* XLVIIII *Ad;* [L]II *Ald;* LIIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til.* de sagitta intoxicata *Her.* || *l.* **5.** Si] . . i *Jlz.* quis quod (quod *deletum*) *Jlz.* cum doxita, *corr:* e doxicata *H;* contoxicata *P* 6*;* cum toxigata *Ep;* cum doxigata, *corr:* c. toxicata *T* 1*;* cum toxicata *Ag, Ald, B, Bos, Ch, Her, K, P* 1, 2, 4, 5, *Til, V, W;* cum tossicata *sP;* cum tossiacam *Mg, Mt;* cum tosicata *P* 3*;* cum doxicata *cett.* sagita *Ch, J;* sagittam *Mg, Mt.* alicuius *Bb.* sanguim *Ad.* effunderit *sP;* effuderit *Ad;* tulerit *Mg, Mt.* cum *deest Mg, Mt;* c *Alt.* XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* || *l.* **6.** eo *deest P* 6. eo — est *desunt Ald, Her, Jlz (cf. p.* 330, *l.* 24 *sq.).* inunuuanest *J, P* 3*;* inunuuan ist *Ad, Alt, B, T* 2, *V, W;* in unuuan est *Gw;* inunuuanist *Bb, Bos, Ch, P* 5*;* in unuuan ist *H;* inuuanist *sP;* inunuuannist *P* 1, 2*;* inunanist *Ag;* inunuuani ist *T* 1*;* ininuani sunt *Mg, Mt;* inuanistat *P* 6*;* unwan est *K;* in unwani est *Lind;* innuuannist *Thu;* inuwanist *Til.*

*In Ag, Mg, Mt sequitur caput IV,* 23 *huius editionis.*

*Cap. XXII. capiti* XXI. *praepositum Ag, Mg, Mt.* || *l.* 7. XXII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XII *Bb;* XX *Ag;* XX[II] *T* 2 *(m. recentior);* XX *corr:* XXV *Ep;* XXI *B;* Tit. XXII *Her;* XXIIII *Gw;* XXXVIIII *Mg;* XL *Mt;* L *Ad;* [L]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til. l.* 8. . . imiliter qui *Alt;* si quis *Ald;* si quis, *corr:* similiter qui *H;* similiter *deest Sich.* qui] quod *Mg, Mt;* qu *P* 6. hoiusmodi *corr:* huiusmodi *P* 3*;* huiuscemodi *P* 6*;* in vim modi *sP.* donavit *Ald;* dederit *Sich (cf. l. Visig. supra l.* 15*).* alicui *deest Her;* alicui donaverit, *corr:* donaverit alicui *W.* qua *Her, P* 2, 3, *Sich, Til.* mortiferum *corr. T* 2*;* mortifera *sP;* mortiferum aliquid *Her, Sich.* esse] est *sP;* fuisse *Sich.* dignoscitur *P* 6, *Sich, Til;* tenoscitur *sP.*

1) *Vide supra p.* 328, *l.* 4 *et n.* 4. 2) *Cf. Ed. Rothari* 140; *L. Ribuaria LXXXIII,* 2; *M. Krammer, 'Neues Archiv' XXX,* 272 *sq.*

scitur, quamvis parvum sit aut multum: si evaderit, cum XII sold* conponat.

XXIII. [De hostiliter cinctis].

Si[1] quis liberum hostili manu cincxerit, quod heriraita[2] dicunt, id est cum XLII[3] clyppeis, et sagittam in curtem proiecerit aut quodcumque telarum genus, cum XL sold conponat, duci vero nihilominus.

XXIIII. [De minus cinctis hostili manu].

Si autem minus fuerint scuta, verumtamen ita per vim iniuste cincxerit, quod

*) VI solidis *Mg, Mt.*

---

*illi etiam continuo subpliciis subditi morte sint turpissima puniendi.* Si *certe poculo veneni potatus* evaserit, *in eius potestate tradendus est ille, qui dedit, ut de eo facere quod voluerit, sui sit incunctanter arbitrii.*

---

*Cap. XXII.* ‖ *l.* 1. parūu (u *erasum*) *T* 1; parum *Ad, Ch, Sich, W.* parvum sit aut *bis Jlz.* sit *deest Ep.* aut] an *Ald.* evaserit *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Gw, Jlz, Mt, sP, Sich, T* 1 *(m. recentior), W;* aevaderit *L.* cum *deest Mg, Mt, Sich.* XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* solidis *vel* sol] solidos *P* 2. conponat *vel* conp̄] nonponat *corr:* conponat *Ch;* conponit *Ald.*

*In Ag, Mg, Mt sequitur caput IV,* 21 *huius editionis.*

*Cap. XXIII. deest Sich.* ‖ *l.* 2. XXIII *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XIII *Bb;* XXI *corr:* XXIII *Ep;* XXII *Ag, B;* Tit. XXIII *Her;* XXV *Gw;* XLI *Mg;* XLII *Mt;* LI *Ad;* [L]IIII *Ald;* LV *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De cinctis hostili manu *Her.* ‖ *l.* 3. Si] . . i *Alt.* liverum *sP;* liberum hominem *Bos, Ch, Ep, Gw, J, T,* (hominem *supra lineam) H;* hominem liberum *W.* hostile *J;* ostili *sP;* osti *L.* manum *Ag, sP.* cincxerit *Ag, P* 2, *V;* cinxerit *cett.* quod *deest sP.* heriraita *Ep, H, J, W;* heriraite *Ch;* herixeita *Ald;* herireit *Ad;* herirere *L;* herirata *T* 2 *(m. prima);* heireita *Til;* herereita *P* 4; erireita *P* 6; eriscita *Ag;* erircita *sP;* beriscista *Mt;* berriscista *Mg;* herireita *cett.* dicit *Ag, J, P* 2, 3, 5, *V;* dic̄ *Alt, H, T* 1, *W;* dicitur *Ad.* id est *desunt Gw, T* 2 *(m. prior);* idem *Her, sP;* hoc est *P* 6; id *B.* cum *deest Alt.* ‖ *l.* 4. XLII, XL duobus, XL duo] XL *Ald, Her.* clypeis *Ad, Ald, B, Bos, J, Jlz, T* 1, 2; clyppeis *corr:* clippeis *H;* clyppeis *P* 1, 5, *V;* clippeos *Alt, L, P* 6; clipeis *vel* clippeis *cett.* sagitta *J;* sagittis sagittam *Jlz;* sagitam *P* 6; sagittam et se *Ald.* curte *B, Gw, J, Mg, Mt, P* 1, 6, *T* 1; curritae *L;* curtim *Bb, P* 2, 4. proiecit *Mg, Mt;* proicerit *H, P* 5, *V.* cuiuscumque *Ad, Alt, B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T;* quocumque *Ag, sP, corr:* quodcumque *Mg.* telorum *Ad, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, Mg, T* 1 *(m. recentior), Til, W;* tollarum *sP;* thesaurum *Mg, Mt.* ‖ *l.* 5. solidis *vel* sol] *deest P* 6. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* vero *corr. L;* autem *(corr.) Ald.* nichilominus *Ad, Ald, T* 2, *W;* nihillominus *Ep, L, Mg, Mt, P* 4, 5, 6; nichilhominus *Ch;* nihilomninos *sP.*

*Cap. XXIIII. deest Sich; cum capite XXIII coniunctum Alt, Her.* ‖ *l.* 6. XXIIII *deest Alt, Her, L, P* 2, 6, *T* 2 *(m. prima);* XIIII *Bb;* XXII *corr:* XXIIII *Ep;* XXIII *Ag, B;* XXV *corr:* XXIIII *W;* XXVI *Gw;* XLIII *Mg, Mt;* LII *Ad;* [L]V *Ald;* LVI *Jlz. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* cunctis *Her, L, P* 6. ‖ *l.* 7. autem *in raso Ad.* minus] ministri *Mg.* fuerit minus *Ad;* minus fuerit *Ald.* scutorum *Ald, Jlz;* scutorum numerus *Ad;* secuta *P* 2. veruntamen *Ald, Ch;* verum *Alt, L, P* 6. ita ut per vim *P* 6; ita per vim ita *Ch.* iniuste — vocant] *in margine Gw.* iniustae *L.* cincxerit *Ag, Mt, P* 6, *V;* cinxerint *corr:* cincxerint *Mg;* cimxerit *Ad;* cesserit *sP;* cinxerit *cett.*

1) *Cf. L. Visig. VIII,* 1, 4. 2) *Vide Glossarium s. h. v.; cf. L. Ribuar. LXIV; H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p.* 49; *D. v. Kralik l. l. p.* 439. 3) *Cf. J. Grimm, 'Deutsche Rechtsaltertümer' I*[4], *p.* 302.

heimzuht[1] vocant, cum XII sold̄ conponat.

XXV. [De invitis obtentis pro pignore].

Si quis liberum contra legem per vim pro pignore tenuerit aut in domo recluderit huiusmodi, ut liberum non habeat egressum, cum XL sold̄ conponat[2].

XXVI. [De porcis dispersis].

*In ed. Merkeliana (textus I): app. V.*

Si quis liberi porcos propter presumptionem heiulati aut huiusmodi sonu eicerit vel disperserit, ubi LXX* fuerunt porci et ipse pastor bucinam portaverit porcilem, cum XII sold̄ conponat.

*) LXXII *Alt, B, Bb, Bos, Ch, Gw, H, Her, J, Jlz, L, P* 6, *T* 1, 2; XX *Mg, Mt.*

---

*Cap. XXIIII.* ‖ *l.* **1.** heimzuth *L;* heimzaht *P* 4; hemzuth *P* 6; heimzovuhc *Alt;* heimzut *Ch, W;* hemizuch *K;* beimzuht *P* 5; heimsoch *corr:* heimsuch *Bb;* heizuht *Ad;* heinsucht *Jlz;* heimzot *Her;* eimzuzh *Mg, Mt;* emighut *sP;* eimzuht *Ag.* dicunt *Bos;* dicitur *Ch.* cum *deest Jlz.* XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* solidis *vel* sol̄] solidos *Jlz, P* 2. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* te ea *addidit L manus recentior.*

*Cap. XXV. deest Sich.* ‖ *l.* **2.** XXV *deest Alt, Gw, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XV *Bb;* XXIII *corr:* XXV *Ep;* XXIIII *Ag, B;* Tit. XXIV *Her;* XXVI *corr:* XXV *W;* XLIIII *Mg, Mt;* LIII *Ad;* [L]VI *Ald;* LVII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* de vim pro pignus ostensis *L;* de vim pign̄ absten̄ *P* 6. pro pignore detentis *Her.* ‖ *l.* **3.** Si] . . i *Alt, Gw.* liverum *sP.* contra legem liberum *P* 5. lege *sP; deest P* 4. per vim *desunt H.* pro pignus *Ep, H, L, T* 2; per pignus *Ad, B, Gw;* pignus *Alt;* pignorare *corr:* pignore *sP;* propigare *Mg;* pro pignorare *corr:* pro pignore *P* 4. tenuaerit *L;* tenuerint *Ag.* aut] *deest P* 5; an *P* 6. in domo *desunt Bb;* domui *Ad, Alt, B, Gw, H, J, L, T* 2; domui *corr:* domi *P* 6; domi *Ald, Jlz, W;* domo *Bos, Ch;* domus *Ep.* ‖ *l.* **4.** recluserit *Ald, B, Jlz, sP, Til, W;* recludere *corr:* recluserit *T* 1; recludetur *P* 6; reclauserit *Ep;* recludit *Bos, Ch.* aut huiusmodi *Alt, Gw, L, P* 6; ut huiusmodi *Bb, Ep, J, T* 2 *(m. prima);* et huiusmodi *T* 2 *(m. recentior);* vel huiusmodi *Ald, Bos, Ch, Jlz, T* 1; uta huiusmodi *H;* huiusmodo *B;* huiusmodi *m. rec. addit* facit *T* 1. ut] aut *L.* liber *P* 6; liverum *sP;* lib̄ *Bb.* non liberum habeat *Gw;* liberum habeat non *H, L, T* 2 *(m. prima);* l. n. abeat *Ep.* aegressum *L;* gressum *Bos, Ch.* solidis *vel* sol̄] solidos *P* 2. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. XXVI. In fine legis (post tit. XXII huius editionis) J; hoc loco (T* 1 *m. recentior in margine) et in fine legis (bis) in codicibus Ch, Gw, T* 1 *quorum variae lectiones hic numeris* 1 *et* 2 *distinguuntur; deest Ep, Sich, W; hoc loco cett.* ‖ *l.* **5.** XXVI *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XVI *Bb;* XXV *Ag, B;* XXVII *Gw;* Tit. XXXIX *Her;* XLV *Mg, Mt;* LIIII *Ad;* [L]VII *Ald;* LVIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* dispersis *deest L, P* 6. ‖ *l.* **6.** liber *P* 6, *Til;* livero *sP.* porcos *deest L, P* 6; *bis Ad.* propter praesumptionem *desunt Bb.* hieiulati *P* 1; haeiulati *L;* heiulatu *Her;* eiulati *Ep, J, P* 4—6, *sP, Til, W;* eiulatu *Bb, Bos, Ch;* eiulatus *Ald, Jlz, T* 1[1]; eiulaverit *T* 2, *corr. ex* eiulati *H.* huiusmodo *B, Ch*[1]; eiusmodi *sP.* sono *Bos, Ch, Gw, H, P* 4, *T* 2, *Til;* sonum *Ad, Ag, B;* soni *Ald, Jlz;* solus *sP.* eiecerit *Ad, Ch, H, Mg, P* 1, 4; aegecerit *L;* eierit *P* 6. ‖ *l.* **7.** vel] aut *Gw.* dispersis *P* 1; dispererit *Ald.* hubi *sP;* si *Bos, Ch*[1]. LXXV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* porci fuerint *Ald, Gw, Jlz.* fuerint *vel* fuer̄] fuerunt *Ad, Ch*[1], *P* 1, 2, *sP, V;* fuerit *Mt;* fuerint *cett.* ipsi *sP.* bucinam pastor *Ald.* buzinam *Alt, Bb, T* 2; puzinam *H, T* 1; buccinam *Bos, Til.* postaverit *H.* porcilem portaverit *Gw*[1]. . porcile *Ag, B, sP;* porcilem *Til;* purcellem *Lind, P* 6; pastoralem *supra lineam:* vel porcilem *P* 4; vel porcilem pastoralem *Chign.* ‖ *l.* **8.** solidis *vel* sol̄] solidos *P* 1. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

1) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik l. l. p.* 438; *H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p.* 50 *n.* 2) *Cf. supra cap. IV,* 8.

XXVII. [De simulatis, quod wancstodal[1] dicunt]. *In ed. Merkeliana (textus I): c. IV, 26.*

Si quis liber a faciae inimicorum suorum fugerit, et alius eum per vim constare fecerit aut se contra illum paraverit, interdum inimici illius coniunxerint et interficerint, et iste nihil amplius commiserit nec ipse tetigerit, quod uuancstodal[1] dicunt, cum XII* sold conponat parentibus suis.

*Alt addit:* Si quis articulas absciderit, cum VI solidis conponat. *cf. L. Alam. LVII, 64.*

Si quis supter genua transpunxerit, cum III solidis, (s)uper genicula, VI solidos conponat, et in uno iecto ambas coxas transpunxerit[2], XII solidis conponat. *cf. L. Alam. LVII, 60. 63.*

*) XL solidis *W.*

---

*L. Alam. LVII,* 64. Si *autem* articul*us prior* absci*sus fuerit,* cum VI solidis conponat. *LVII,* 65. *Illi alii* articul*i* si absci*si fuerint toti, unusquisque cum III solidis.*

*L. Alam. LVII,* 63. Si *tibia* subt*us* genu*culo* transpun*cta fu*erit, III solidos conponat.

*L. Alam. LVII,* 60. Si *quis alium* ambas coxas uno iect*u* transpunxerit, *cum* XII solidis conponat.

---

*Cap. XXVII. deest Sich.* || *l.* 1. XXVII *deest Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XVII *Bb;* XXIIII *corr:* XXVI *Ep;* XXVI *Ag, B, Bos, J, T* 1, *W;* XXVIII *Gw;* Tit. XXX *Her;* XLVI *Mg, Mt;* LV *Ad;* LVIIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* quod — dicunt *desunt Her.* quod] qui *L;* quomodo *P* 6. wancsto *P* 6*;* vuac instodal *L.* || *l.* 2. Si] . . i *Alt.* si — liber] similiter *Jlz.* quis *deest Ald.* liver *sP;* libera *Mg;* biber *P* 1*;* liberum qui *Ep.* a *deest P* 1. faciae *J, L, V;* facies *Mg;* facie *cett.* inimccorum *corr:* inimicorum *P* 6. suorum *deest Ag, J, Mg.* fugerit] fuerit *Mt.* et alius *desunt L, P* 6. eum *deest Mg, P* 6*; m. recentior addit in margine Mg.* per vim constare eum *Ch.* per vin *P* 6. || *l.* 3. contrare *sP;* scostare *L.* fecerit *deest Mg.* aut] ut *sP.* se] si *P* 2, *Til.* illos *P* 4. interdum quod *Ag, Mg, Mt, sP;* interim quod *T* 1 *(in raso);* interim *Ad, Ald, B, Jlz;* et interim *Ald, Jlz;* et interdum *W.* nímici *Til.* illius] eius, *supra lineam add:* vel illius *Gw.* coniunxerit *Ag, Her, L, Mg, Mt;* coniunxerit *corr:* coniunxerint *J;* coniuncxerit *P* 6; coniuncxerint *sP;* se coniunxerit *Ald;* se ei coniunxerint (se ei *supra lineam) T* 1. *l.* 4. interficerint *Ag, H, P* 2—5, *sP, V;* eum interfecerint *T* 1 *(m. recentior);* interfecerit *Mt;* interficerit *Mg;* interfecerint *cett.* isti *sP.* nichil *Ald, Alt, Ch, T* 2, *W.* amplius] fecerit vel *addunt Ald, Bos, Ch, Ep, J, Jlz, T* 1, *W.* comiserit *Bb, J, T* 1. nec ipse] r.e c i p e *L, P* 6*;* nec ipse ipsum *Ad;* nec ipse eum *T* 1 *(m. recentior);* nec ipse quod (quod *deletum*) *Jlz.* quod *deest Mg, Mt.* wancstodal, uuancstodal] uuanchstodal *Ald, Bb, Ch;* uuancstadal *Ad;* wanstol wanchstodal *Jlz;* uuanstodal *K, T* 1*;* uuancstuodal *Gw;* uamcstodal *P* 6*;* uuuac istodal *L;* vanctestodal *sP;* uuihancstodal *Mg, Mt;* vuästodal *Her.* || *l.* 5. cum *deest Mt.* XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* XXXX solidis *W.* solidis *vel* sol] solidos *P* 2, *sP.* conponit p. s. *Ald;* conponant p. s. *sP;* conponat eum p. s. *T* 1 *(m. recentior);* conparentibus suis conponat *Bos, Ch;* conponat parentibus *Mg, Mt.*

1) *Vide Glossarium s. h. v.; D. v. Kralik l. l. p.* 618; *cf. etiam infra c. VIII,* 17, *ubi eidem voci alius sensus inest, et H. Brunner, 'DRG.' II*[1], 574. 2) *Cf. H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p.* 16.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. IV, 27.*
*cf. L. Alam. LVII, 62.*

## XXVIII. [De plaga claudicationis[1]].

Si quis aliquem plagaverit, ut exinde claudus fiat, sic ut pes eius ros tangat, quod tautragil[2] vocant, cum XII sold conponat.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. IV, 28.*
*cf. L. Alam. LX, 1.*

## XXVIIII. [De interfectione liberi hominis[3]].

Si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus suis, si habet, si autem non habet, solvat duci vel cui commendatus fuit, dum vixit, bis LXXX* sold, hoc sunt CLX** [4].

*) LXX *Ald, Gw, Jlz.*

**) CXL *Gw;* LXI *L;* LX *Ad.*

---

*cf. etiam infra c. VI, 11.*

*L. Alam. LVII,* 62. Si quis *autem* alium *in genuculo* placaverit, *ita* ut claudus permaneat, ut pes eius ros tangat, quod *Alamanni (cod. B* 18: *Bavari)* tautragil *dicunt,* cum XII solidis conponat.

*L. Alam. LX,* 1[5]. Si quis *autem liber* liberum occiderit, *conponat eum* bis octuaginta solidis *ad filios suos.* Si autem *filios* non *reliquid nec heredes* habuit, solvat *eum CC solidis.*

---

*Cap. XXVIII. deest Sich.* || *l.* 1. XXVIII *deest Alt, Gw, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XVIII *Bb, sP;* XXVII *Ag, B, Bos, J, T* 1, *W;* Tit. XXXI *Her;* XLVII *Mg, Mt;* LVI *Ad;* [L]VIIII *Ald;* LVIIII *corr:* LX *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* claudicacinus *L;* claudicatio *P* 6. *l.* 2. Si] . . i *Alt.* aliquem *corr. P* 6*;* aliquis *Ald.* ut] aut *Ep.* einde *Ald.* claudis *Mg, Mt, sP;* clausus *T* 2 *(m. prima); corr. P* 2. fiat — vocant *desunt Mg, Mt.* sic *deest Ag.* ut *deest Ag, H, T* 2 *(m. prima); supra lineam T* 1. pedes *(literae* d, e *erasae) J.* ros tangat, *corr. m. rec.:* restringatur *T* 1*;* rorem tangat *Ald, Jlz, W;* ros tengat *sP, P* 5*;* ros tangit *Alt, Gw, H, J, L, T* 2 *(m. prima).* tautragil *H, T* 2*;* traudegil *Ag;* tödregil *Ald, Jlz;* tauthegil *Ad;* tot drigilt *sP;* athaudregil *Her;* taudregil *cett.* || *l.* 3. cum] con *corr. P* 2. XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponant *Ag.*

*Cap. XXVIIII. cum capite XXVIII coniunctum Ad.* || *l.* 4. XXVIIII *deest Ad, Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* XVIIII *Bb;* XXVIII *Ag, B, J, T* 1, *W;* Tit. XXXII *Her;* XLVIII *Mg, Mt;* LX *Ald;* LXI *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* || *l.* 5. Si] . . i *Alt.* liverum *sP.* hominem *deest sP;* hominum *L.* hocciderit *P* 3. solvat eum *Mg, T* 1. patribus *sP.* suis *deest L.* si habet parentes *Bos, Ch, T* 1*;* si abet *sP.* autem *deest Bb, Gw, Sich;* vero *Ad.* || *l.* 6. parentibus solvat *P* 6*;* solbat *sP.* duci] comiti vel duci *Sich.* commendatum *Ep, sP.* fuerit *Ald, Her, L, Mt, P* 1, 5. dum vixit *desunt J;* cum vixit *Mg, Mt.* octoginta *W;* LXX *Ald, Gw, Jlz, L.* solidos *vel* sol] *deest Ald, Jlz, sP;* solidis *B, W;* solidis conponat *Her.* hoc sunt] id sunt *P* 4. qui fiunt *Ald, Jlz;* hoc est *B, Mt.* CXL (X *supra lineam) P* 6. hoc sunt CLX *desunt Sich.*

1) *Cf. L. Baiw. V,* 8*; VI,* 11. 2) *Vide Glossarium s. h. v. et infra p.* 346, *ll.* 4 *et* 22 *sqq.;* tautragil = *'Tauzieher', 'Taustreicher', 'Tauschlepper', 'der im Tau dahinstreicht'; E. G. Graff, 'Althochdeutscher Sprachschatz' V,* 501; *O. Schade, 'Althochdeutsches Wörterbuch' p.* 924; *D. v. Kralik, l. l. p.* 601 *sq.; Th. v. Grienberger, l. l. p.* 156. 3) *Cf. infra L. Baiw. c. XVI,* 5. 4) *Cf. L. Baiw. V,* 9*; VI,* 12*; H. Brunner, 'DRG.' I*$^{2}$, *p.* 334, *n.* 7*; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 631*; A. Luschin v. Ebengreuth, 'Oesterreichische Reichsgeschichte'*$^{2}$ *p.* 64 *LXXX solidos priorem conpositionem liberi hominis occisi fuisse putat, quod relationi conpositionum liberorum, manumissorum ac servorum* $(1 : \frac{1}{2} : \frac{1}{4})$ *haud raro usitatae respondet.* 5) *Cf. Leg. Sal. XLI,* 1*; Leg. Rib. VII.* Si quis homo ingenuum Ribuarium interfecerit, CC sol. culp. iudicetur.

## XXX. [De eorum feminis].

*In ed. Merkeliana (textus I): c. IV, 29.* *cf. L. Alam. XLVIII; LIX,2; LX,2.*

De feminis vero eorum, si aliquid de istis actis contigerit, omnia dupliciter[1] conponantur. Et quia femina cum arma defendere se nequiverit, duplicem conpositionem accipiat. Si autem pugnare voluerit per audaciam cordis sui sicut vir, non erit duplex conpositio eius, sed sicut fratres eius ita et ipsa recipiat.

## XXXI. De peregrinis* transeuntibus viam[2].

*In ed. Merkeliana (textus I): c. IV, 30.*

Nemo enim ausus sit inquietare vel nocere peregrinum, qui alii propter

*) *gl. s. XV add.* wanderergast *T* 1.

---

*L. Alam. XLVIII.* . . De feminis *autem* si *ita* contigerit, dupliciter conponat, *qualiter illum virum. LIX,* 2. *Haec omnia compositio quod ad viris iudicavimus, ad* feminis eorum omnia dupliciter conponantur. *LX,* 2. Feminas *autem* eorum *semper in* dupl*um*.

---

*Cap. XXX.* ‖ *l.* 1. XXX *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* XX *Bb;* XXVIIII *Ag, B, Bos, J, T* 1, *W;* Tit. XXXIII *Her;* XLVIIII *Mg, Mt;* LVII *Ad;* [LX]I *Ald;* LXII *Jlz;* CLXXVII *Ch. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* eorum *deest Her;* forum *L.* foeminis *Her.* ‖ *l.* 2. de *deest Ald, Jlz;* . . e *Alt.* feminis] finis *P* 6; foeminis *Sich.* aliquit *Ch;* aliquis *Ep, sP.* de *deest Sich.* histis *P* 2; tale *Sich.* actis *deest B, Sich; corr. L;* actus *Mg;* actum *Ad, Mt;* actibus *W;* aut his *K.* continxerit *Bb, Ep, J, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* fuerit *Ad;* contingerit *Ag, Alt, H.* omne id *Sich.* duplicia *Bos, Ch, P* 1, *T* 1. conponatur *sP, Sich;* conponatur *corr:* conponuntur *L;* conponuntur *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, P* 6, *T* 1; conp̄ *Ep, Mg, Mt.* ‖ *l.* 3. et quia *Ald, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, T* 2 *(m. recentior) V;* et qui *Ag;* quia *Sich;* dum *cett.* foemina *Sich.* cum *deest Bb, Bos, Ch;* se *Sich.* armis *Ad, Ald, B, Gw, Her, Jlz, P* 4, *T* 1 *(m. recentior), Sich, Til, W;* arma *corr:* armis *T* 2. se defendere *Bos, Her, P* 1, 2, 3, *Til, W;* fendere *Alt, H;* ferre *Bb;* defendere se *Ag, Ald, Jlz, P* 4, 5, *sP, T* 1 *(m. recentior);* defendere (se *deest*) *cett.* nequieverit *L, sP;* nequivit *Sich.* dupliciter *L;* duplice *J, Mt, sP.* conpositione *J;* conpussionem *corr:* conpositionem *H.* duplicem conpositionem accipiat *desunt Sich.* accipiant *Ald, Alt, L, P* 6.

*l.* 4. si autem — accipiat *desunt B, Bb, Ep, Gw, H, L, P* 3, 6, *T* 2 *(m. prima), W.* autem] vero *Ad.* pugnanare, *corr:* pugnare *P* 2. audacia *Jlz.* sui *deest Sich;* suis *Ad.* sicut] ut *Ad.* sicut vir non timet *Her.* vir prudens *Sich.* duplex conpositio eius non erit *Her.* non erit *desunt P* 1; non erat *corr:* non erit *P* 2. ‖ *l.* 5. conpositionis *sP.* eius *deest Ald, sP.* sed — accipiant *desunt Ad, Bos, Ch, J, T* 1. set *sP.* fratris *Ald, Her, Jlz.* ita *deest Ald.* et ipsa *deest Alt, J.* ipse *sP.* accipiat *Alt, J;* componatur *Her.*

*Hoc loco titulum distinguit* de peregrinis *inscriptum Sich.*

*Cap. XXXI.* ‖ *l.* 6. XXXI *deest Alt, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* XXI *Bb;* XXX *B, Bos, Ch, J, T* 1, *W;* Tit. XXX *Her;* L *Mg, Mt;* LVIII *Ad;* [LX]II *Ald;* LXIII *Jlz. Haec verba rubricae cum textu capitis coniuncta exstant in omnibus codd.; Her, L, P* 6, *Sich, Til in forma rubricae huic praeponunt:* De peregrinis. De peregrinis. Peregrinis transeuntibus, viam nemo ausus sit inquietare *Her.* de *deest Ald, Her, Jlz;* . . e *Alt.* preregrinis *corr:* peregrinis *Mg;* peregrinos *Ald, Jlz.* transeuntes *Ald, Bb, Ep, J, Jlz, L, T* 1 *(m. prima); deest Sich.* viam *deest Sich;* per viam *Ald, Ch, Jlz.* ‖ *l.* 7. nemo] nomo *P* 6. enim *deest Ad, Ald, Bos, Gw, Her, Jlz, Mg, Mt, Sich, Til;* eum *Ch;* autem *P* 3. ausu sit *sP;* sit ausus *corr:* ausus sit *B;* audeat *Sich.* inquiaetare *L;* inquietatem *sP.* inquietare peregrinum vel nocere *Sich.* peregrinum *deest Ald, Gw, Jlz;* peregrinis *Alt;* peregrino *Bos, Her.* quia] qui *Her, P* 2, 3, *V;* et *B* 2; quia et *B;* quia *cett.* qui aliqua propter Domini necessitatem discurrunt *Her.* quia — necessaria est] quia aliis alia causa est ambulandi *Sich.*

1) *Cf. infra c. X,* 1; *XVI,* 5. — *Dupliciter virgo conponitur secundum L. Saxonum* 15; *tripliciter femina, postquam coeperit infantes habere, secundum Legem Salicam XXIV,* 6 *et secundum Legem Ribuariorum XII,* 1; *cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 614 *sq.*; *H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz', p.* 73. 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* 364. — *Hoc caput tempore recen-*

Deum, alii propter necessitatem discurrunt. Tamen una pax omnibus necessaria est. Si autem aliquis tam praesumptiosus fuerit, ut peregrinum nocere voluerit, et fecerit aut dispoliaverit vel lederit vel plagaverit aut ipsum ligaverit vel vendederit aut occiderit et exinde probatus fuerit, CLX* sold̄ in fisco cogatur exsolvere et peregrino, si viventem reliquid, omnia iniuria, quod fecit ei vel quod tulit, dupliciter conponat, sicut solet unum de infra provincia conponere[1].

XXXII. [De illorum interfectione[2]].

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 1 V, 31.*

Si autem eum occiderit, C** sold̄ auro adpreciatos cogatur exsolvere. Si

*) CL *Ep; CXL Ad, Bb, P* 6.
**) CXL *Bb.*

---

*Cap. XXXI.* || *l.* 1. ali propter Deum *sP;* propter Deum aliqui *Ad;* deum et alii *B, Gw.* pro necessitate *Ad;* propterea *Mg, Mt;* propter *Ag.* transcurrunt *Ch.* omnibus] hominibus *Ep, Mg, Mt.* necessaria *corr. L.* || *l.* 2. est necessaria *Bb.* autem *deest L, P* 6. aliquis *deest Ald, Jlz.* tam] talem *sP;* tamen *L, P* 3. praesumptuosus *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P* 4, *Sich, Til, W.* fuaerit *L;* est *Ald, Jlz.* ut *deest J, Mg, Mt;* aut *sP;* et *Ad, Alt, B, Bb, Gw, H, L, P* 6, *T.* peregrino *Ad, Alt, Sich;* peregrinis *L, P* 6. nocere *bis Jlz.* voluaerit *L.* || *l.* 3. aut fecerit *Ep, sP; desunt Sich.* aut *deest sP;* et *Sich.* despoliaverit *Ald, B, Bos, Jlz, K, P* 4, 6, *T* 2 *(m. recentior), W;* expoliaverit *Ep, sP;* spoliaverit *Gw.* vel lederit — vendiderit *desunt L.* vel lederit *desunt P* 4. leserit *Ad, Ald, B, Bos, Gw, Her, Jlz, Mt, Sich, Til;* ledederit *P* 2; lederit *corr:* lederet *P* 6; dederit *W.* vel plagaverit *desunt Ag, Mg, Mt, sP;* aut plagaverit *P* 6. aut ipsum ligaverit *desunt Alt, P* 6; vel ligaverit *Gw;* a. i. legaverit *Ag.* vendederit *V;* vendiderit *cett.* || *l.* 4. aut occiderit *desunt Her.* hocciderit *P* 3; occiderit c . . . . (?) *(3 literae crasae) Ag;* occiserit *L.* et *corr. P* 1. conprobatus, *corr:* probatus *Jlz.* CLX] cū LX *Ald;* solidos *deest sP.* cogatur in fisco *B.* in fiscum *W;* fisco *Mg, Sich;* fico *Mt.* cogatur *deest Ad;* cogantur *sP.* exolvere *B, sP, W, corr:* exsolvere *J;* exsolverit (t *deletum*) *Ad;* persolvere *P* 2; solvere *Ald, Alt;* inferre *Sich.* *l.* 5. et *deest Sich.* peregrinum si *sP;* si peregrinum *Mt;* peregrino *Mg;* religio *Ald, Jlz;* peregrino *L, P* 6; peregrino autem *Sich.* si] se *L, P* 6. viventem] vientem *L;* ventem *P* 1; iubentem *Mg.* reliquid *Bb, Ep, H, J, L, Mg, Mt, T* 1, 2, *V;* reliquit *cett.* omnem quam ei fecit iniuriam *corr:* o. i., qu. e. f. *W.* omnem *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P* 4, *Sich, W;* omnibus *T* 1 *(m. recentior).* iniuriam *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P* 4, *Sich, W;* iniuriis *T* 1 *(m. recentior).* quod fecit — tulit *desunt Sich.* quae *Bb, Gw;* quam *Ad, Ald, B, Her, Jlz, P* 4, *W;* quas *T* 1 *(m. recentior).* ei fecit *Alt, Gw, L, P* 6; fecerat ei *Ad;* fecit *Lind.* vel *deest sP;* illud *Mg, Mt.* quod *deest Ep, sP;* quae *Bb.* || *l.* 6. dupliciter tulit *Ch;* tulit, dupliceter *sP.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* sicut — conponere dicunt *Sich.* uni *P* 4, *W; deest sP.* de *deest Ald, Bos, Ch, Jlz.* infra] *deest P* 5; in *Ald.* provinciam *Ad, Ald, Bb, Ch, H, Jlz, P* 5, *W.* conponere *vel* conp̄] conponatur *J;* conponi *Bos, Ch, T* 1, *W.*

*Cap. XXXII. deest L.* || *l.* 7. XXXII *deest Alt, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima);* XXII *Bb;* XXXI *B, Bos, J, T* 1, *W;* Tit. XXXI *Her;* LI *Mg, Mt;* LVIIII *Ad;* [LX]II *Ald;* LXIIII *Jlz.* *Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til.* De interfectione peregrinorum *Her.* || *l.* 8. Si] . . i *Alt.* autem *deest Mg.* eum *deest B, Her, Mg, Mt, P* 6; *supra lineam Alt;* o eum (o *deletum*) *Ag.* sold̄ *vel* solidos] solidis *Her.* auro adpreciatos auro *P* 1. adpreciatum *Mg, Mt;* adprecatis *B;* adpreciato *J, sP;* adpretiatus *Ep, Her;* adpraeliatos *P* 5; adpreciatus *Ag;* appreciatos *Ad, Sich;* adpreciatos *corr:* adpreciatis *Gw.* exolvere *B, sP, Sich, T* 2, *W.*

*tiore legi additum esse putant J. Merkel, 'Archiv' XI,* 653, *S. Riezler, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XVI, p.* 447 *ss., quam opinionem non probat H. Brunner, 'DRG.' I*[1], *p.* 318, *n.* 22; *I*[2], *p.* 463, *n.* 36. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 663.

1) *Cf. H. Brunner, 'Zeitschrift der Savignystiftung für Rechtsgeschichte, germanistische Abtheilung' XXIII, p.* 211. 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* 364. — *Hoc caput recentiore tempore legi additum esse opinantur: H. Brunner, 'DRG.' I*[1], *p.* 318, *n.* 22; *I*[2], *p.* 463, *n.* 36; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 663 *sq.*

parentes desunt, fiscus accipiat et pro delicto hoc pauperibus tribuat, ut posset is Dominum propitium habere, qui dixit: „Peregrinum et advenam non contristabis" de suis rebus; si dux illi concesserit aliquid habere, conponat cum LXXX sold.*

*) LXX sol *Gw*.

---

*Exod. XXII,* 21: Peregrinum et advenam non contristabis.

---

*Cap. XXXII.* ‖ *l.* 1. accipiant, *corr:* accipiat *P* 2. hoc *deest P* 6*;* hec *Ad, Sich.* pauperibus hoc *sP.* pauper *P* 4. tribuatur *Gw. cetera usque ad finem tituli desunt Sich.* aut *P* 1, *sP.* posset is *J;* possit is *Bos, Mt, Til;* possitis *Ald, Ag, Bb, Ep, Gw, Jlz, Mg, T* 2, *W;* positis *B;* posset *T* 1 *(m. prima);* ut possetis *Alt;* possit *Ad, Her, P* 4*;* possetis *cett.* ‖ *l.* 2. Dominum] Deum *Ad, Ag, Ald, Alt, Her, Jlz, Mg, Mt, sP.* propitium *deest Gw.* habere propitium *Ch.* qui] quia *Mg, Mt, P* 6. dixit (xit *erasa*) *P* 2. peregrinu *sP.* et *deest Mt.* advenum *Ch, J;* advenam *T* 2. contristabis de suis rebus. Si dux *Bos, K, P* 6, *T* 2, *Til;* contristabis. De suis rebus, si Dux *Her;* contristabitis. De suis rebus si dux *Bb;* contristabitis de suis rebus. Si dux *Alt;* contristabunt de rebus suis. Si dux *Mg, Mt;* contristabis de rebus suis. Si dux *sP;* contristabis de suis rebus si dux *Ald, Jlz.* ‖ *l.* 3. ille *Mg, Mt, sP.* concesserit a. h. illi *Ep.* consesserit *P* 3*;* consenserit *sP.* aliquid *deest Alt.* conponat LXXX solidos *Ad, Alt, T* 2 *(m. pr.).* cum LXXX sol *Ep, J, T* 1. solidis *vel* sot LXXX *Ag, Mg, Mt;* octoginta solidos *W;* LXXX solidis *Ald;* LXXX solidos *J.*

*In Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Ep, G, Gw, H, Her, Jlz, K, L, Mg, Mt, P, sP, T* 2, *V sequitur cap. IX,* 5 *huius editionis.*

## [TITULUS V.]

### DE LIBERIS QUI PER MANUM DIMISSI SUNT LIBERI, QUOD FRILATZ VOCANT[1].

*cf. L. Alam. LVII, 1 supra p. 316.*

I. [Si quis libertum percusserit[2].]

Si quis eum percussit, quod pulislac[3] vocant, cum medio sold conponat.

*cf. L. Alam. LVII, 2 supra p. 317.*

II. [Si sanguinem effuderit[4].]

Si ei sanguinem perfuderit, cum VIII* saicas[5] et semi conponat.

*) III *Ad, Bb, Ch, T* 1; VI *Her;* VII *corr:* VIII *P* 6; VIIII *corr:* VIII *H;* IX *Til.*

---

*Titulus V. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, K, L, Mg, Mt, P* 1—6, *sP, T, V, W.* Cap. VI *Her. — deest Em, G, S, Sich, Vl; titulum non distinguit T* 2. *In hoc titulo capita non distinguuntur L, P* 6.

*Rubrica tituli deest Alt, Mt, T* 2. V *deest P* 5. ‖ *l.* 2. de — vocant] de manumissis id est frilaz *Ald;* de manumissis id est frilatz et eorum conpositione *Jlz.* liveris *sP.* qui *deest Bb.* dimissi *deest sP;* dimissis *Bb;* missi *B.* liberi — vocant] quomodo conponantur *Ad, Ep, K.* liberi *deest H, P* 1; libeli *Mg;* liveri *sP.* quod — vocant] quomodo conponuntur *Bal, Lind.* ‖ *l.* 3. frilatz *Ag, Her, P* 2, *Til, V;* frilath *sP;* frilazt *P* 5; fralatz *Mg;* friilaz *L;* frilat *P* 6. vocamus *Ch.* quomodo componantur *addit Til.*

*Cap. I.* ‖ *l.* 4. I *deest Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* cap. I *Bb;* Tit. I *Her;* LIII *Mg, Mt;* LXI *Ad;* LXVII *Jlz. Rubrica exstat in Her, Til.* liberum *Her, Til.* ‖ *l.* 5. Si] . . i *Alt.* quis *deest B.* eum quis *T* 2 *(m. prima).* eum] l i b e r u m *Ch;* manumissum *Ald, Jlz;* frigilazs *L.* percussit *Bb, Gw, L, P* 1—3, 6, *V, W;* percusserit *cett.* pulslach *Ad, Ald, Ch, Jlz;* pulslac *Bos;* pulislach *Bb;* pulis *P* 6; bullislach *P* 4; pulisduc *Ep;* publisclac *L;* pulisclach *T* 2 *(m. recentior);* pulscal *Alt;* pullis iam *Mg, Mt.* vocant *deest Alt;* vocatur *Ad.* cum medio *bis, primum deletum P* 6; cum dimidio *Bos, Ch, P* 4.

*Cap. II. deest Jlz; cum cap. I coniunctum Ald, L, P* 6. ‖ *l.* 6. II *deest Ald, Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* cap. II *Bb;* Tit. II *Her;* LIIII *Mg, Mt;* LXII *Ad. Rubrica exstat in Her, Til. l.* 7. Si] . . i *Alt.* ei *Ag, Ald, B, Gw, Her, K, Mt, P* 1—4, *sP, Til, V, W;* eum *P* 5, 6; in eum *corr:* in eo *T* 1; in eo *Bos, Ch, H, T* 2; eius *Ad;* enim *J, Mg;* in eum *cett.* sanguis *P* 6. fuderit *Alt, B, Gw, P* 4, *W;* effuderit *Ald, Bos, Ch;* perfunderit *sP;* profuderit *Her.* VIII *vel* octo] III *Ad, Bb, Ch;* III *corr:* III bus *T* 1; VI *Her;* VII *corr:* VIII *P* 6; VIIII *corr:* VIII *H;* IX *Til.* saigas *P* 1—3, *sP, Til;* saigis *K, P* 4, *T* 2 *(m. recentior);* solid saigis *Her;* saicis *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, W;* saiccas *H;* saicas *corr:* saicis *T* 1; s a c c a s *Mg, Mt.* conponat et semi *Ad;* conponat et semis *L.* semis *Bos, Her, L, P* 2, 4; seme *P* 1; semes *Ep;* semem *Mg;* femen *sP;* semen *P* 5; sem̄ *Ag, Mt, V.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald; deest Her.*

1) *Cf. supra p.* 316, *n.* 1. 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 1; *VI,* 1. 3) *Vide Glossarium s. h. v.; supra p.* 316, *n.* 3. 4) *Cf. L. Baiw. IV,* 2; *VI,* 2. 5) *Vide Glossarium s. h. v.*

### III. [Si manus iniecerit et ita plagaverit, ut medicum inquirat, vel si venam percusserit[1].]

*cf. L. Alam. LVIII; LVII, 3 supra p. 317. 318.*

Si in eum contra legem manus iniecerit, quod infanc[2] dicunt, vel si eum plagaverit, ut propter hoc medicum inquirat[3], vel sic ut in capite testa appareat vel vena percussa fuerit, cum solido et semi conponat[4].

### IIII. [Si ossa tulerit[5].]

*cf. L. Sal. XVII, 4. 5; L. Alam. LVII, 4. 31 supra p. 319.*

Si in eum talem plagam fecerit, ut exinde os tollatur de capite vel de brachio supra cubitum, cum III* sold conponat.

### V. [Si cervella adparuerit[6].]

*cf. L. Sal. XVII, 4. 5. 6; L. Alam. LVII, 6. 55 supra p. 319.*

Si quis eum percusserit, ut cervella eius appareant, vel in interiora membra

*) IIII sol. *supra lineam Ag.*

---

*Cap. III. cum cap. II coniunctum L, P6.* || *l.* 1. III *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* Tit. III *Her;* LV *Mg, Mt;* LXIII *Ad;* [LX]IIII *Ald. Rubrica exstat sic in Til;* Si plaga medico opus habet *Her.* || *l.* 3. Si] . . i *Alt.* in *deest Ag, Mg, Mt.* eam *sP;* quis *Mg, Mt.* manum *Ep, J, T1, W.* infanch *Bb, Jlz;* infang *L;* infank *Her;* infunc *sP;* infant *Mg, Mt;* anvanc *Bos, Ch;* fanc *P2.* dicitur *P6;* vocant *sP, P5.* vel *deest T1 (m. prima);* et *Ch.* si in eum *J, T2 (m. prima);* si ita eum *H, W.* placaverit *sP.* || *l.* 4. ut *Bb, Bos, Her, K, Mg, Mt, P1—5, Til, V;* deest *Ag;* et *sP;* quod *cett.* propter hoc *Ag, Bos, Her, K, Mg, Mt, P1—3, 5, sP, Til, V;* per hoc *cett.* medicum (c *supra lineam) P4;* modicum *Jlz.* inquirat *Ag, B, Her, Mt, P2—5, sP, Til, V;* inquirat *corr:* inquirant *Mg;* requirit *Alt;* quaerat *Bos, Ch, K;* requirat *cett.* vel *deest Her.* sic ut *vel* sicut] sic *T1, T2 (m. prima);* ut sic *Ep;* si eum *corr:* sicut *P2;* sic qui *Ald.* in *deest Ald.* capita *P1.* intesta *Ald;* teste *H;* eius *B.* vel sic ut vena *L.* percussa fuerit] percusserit *P6.* || *l.* 5. sol *vel* solido] solido I *L, Mg.* et *deest Ep.* semi *vel* sem̄] semis *Ep, L;* semisse *Ad, B, Mt;* semen *P5.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. IIII. cum cap. III coniunctum L, P6.* || *l.* 6. IIII *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* Tit. IIII *Her;* LVI *Mg, Mt;* LXIIII *Ad;* [LX]V *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* || *l.* 7. Si] . . i *Alt, Jlz.* in *deest Ald, Jlz, Mt.* ei *Ald, Jlz.* talem *deest P6;* tale *Ch.* plaga *P5.* fecerit] fuerit *sP.* exinde *deest Gw.* ossus *L, P6;* os *Ag, Alt, Bos, Her, K, L, P1—6, T2, Til, V, W;* hos *sP;* ossis *Ep;* ossum *H, J, Mt;* ossuum *Mg;* ossa *cett.* tollantur *Ad, Ald, B, Bb, Gw, Jlz;* sustollatur *L, P6. W.* a capite *Bb;* de capitae *L.* prachio *J.* || *l.* 8. super *Ep, P6, sP.* cubitum *deest Ag, Gw, K, Mg, Mt, P2—5, sP, Til, V;* cubito *Alt, B, P1;* cubito *corr:* cubitum *H;* cubita *P6;* capita *L.* cum *deest P2.* cum tribus *bis, alterum deletum Ald.* III *vel* tres] tribus *Ad, Ch, Gw.* solidis *vel* sol] solidos *P2.* conponat *vel* conp̄] conponet *Ald.*

*Cap. V. cum cap. IV coniunctum L, P6.* || *l.* 9. V *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* IIII *corr:* IIIII *Ep;* Tit. V *Her;* LVII *Mg, Mt;* LXV *Ad;* [LX]V (!) *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* apparuerit *Her.* || *l.* 10. Si] . . i *Alt.* quis *deest Ep.* eum *deest Bos, Ch;* eum ita *Ald, Jlz;* in eum *Ep.* ut] et *sP.* cervellas *Ag;* cervellum *Mg, Mt;* cervellae *Gw, P4.* eius *deest Ep, sP;* ei *Mg, Mt.* appareat *corr:* appareant *L;* apareat *Ald;* appareant *Ad, B, Gw, P1—5, sP, V;* appareat *cett.* vel] de *sP;* ille *Mg, Mt.* interiorem *sP;* in interiora *Ag, Alt, Bos, Gw, K, Mg, Mt, P1—3, Til, V;* interiora (in *deest) cett.* menbra *Gw, P2, T2.*

1) *Cf. L. Baiw. IV,* 3. 4; *VI,* 3 *et supra p.* 317, *n.* 5. 2) *Vide Glossarium s. h. v.; cf. supra IV,* 3, *p.* 317, *n.* 5. 3) *Cf. Pact. Alam. I,* 1 . . . ut medicum ille querat. 4) *H. Schreuer, 'Verbrechenskonkurrenz' p.* 66. 5) *Cf. L. Baiw. IV,* 5; *VI,* 4. 6) *Cf. L. Baiw. IV,* 6; *VI,* 5.

*cf. L. Sal. XXXII, 1 supra p. 320 n. 1.*

vulneraverit, quod hrevavunt[1] dicunt, vel eum ligaverit contra legem, cum VI* sold conponat.

*cf. L. Sal. XXVIIII, 1; L. Alam. LVII, 13. 14. 39. 61 supra p. 321.*

VI. [Si eum mancaverit[2].]

Si quis ei oculum[3] vel manum vel pedem excusserit[3], cum X sold** conponat.

*cf. L. Sal. XXVIIII, 4—10 et L. Alam. LVII, 41-52 supra p. 322 sqq.*

VII. [De pollice et caeteris digitis, quomodo conponantur[4].]

Si quis alicui pollicem absciderit, cum VI sold conponat.

At proximum a pollice et minimum digitum cum tribus sold***[5] conponat.

Et medianos duos cum duobus sold† conponat.

*) III *Her.*

**) XII *Ag.*

***) tribus sol. *Alt;* sol. uno *Bos, P* 4, *Til;* sol. et semi *cett.*

†) cum duobus sol. *Alt, Mg, Mt*[6]; cum sold *cett.*

---

*Cap. V.* ‖ *l.* 1. vulneravit *Ag, Bb, Ch, J, Jlz;* vulnerave[rave]rit, rave *erasa P* 4. quod] qui *Ald.* hreuauunt *Ad, B, H, Her, J, K, P* 1, 3, 5, *Til, V;* hereuaunt *Mt;* hreuuawant *Chign;* hrefawant *Lind;* reuauunt *Bb, Ep, Gw, L, P* 6, *W;* hrevavunt *corr:* reuauunt *T* 1; here. uauunt *una litera erasa Ag;* hreuuauunt *P* 4; reuuauunt *T* 2; hereuahunt *Mg;* hereuauunt *Ag;* hreuauuunt *P* 2; hreuwant *Jlz;* uerhwnt *Ch;* verhwint *Bos;* fercauunt *(supra lineam) Alt;* freuuabunbt *sP;* habere *Ald.* dicunt *deest Ald, L (m. prima), sed supra lineam add. L m. recentior;* dicitur *Ad;* dicant *B;* vocant *sP.* vel] et *Ald.* plagaverit *Bos, Ch.* cum *deest sP.* cum VI] c VI *Mg, Mt.* V *corr:* VI *H. l.* 2. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. VI. cum cap. V coniunctum L, P* 6. ‖ *l.* 3. VI *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. VI *Her;* V *corr:* VI *Ep;* LVIII *Mg, Mt;* LXVI *Ad;* [LX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, Til. l.* 4. Si] . . i *Alt.* quis *deest Alt, Gw, H, T* 2. eum *Alt, Bos, Ch, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* deest *sP.* oculo *Alt, Bos, H, J, L, P* 6, *T* 1; occulo *Ch;* manum *Jlz.* vel *deest Bos, Jlz.* manu *Bos, Ch, H, J, T* 1; oculum *Jlz.* aut *sP.* pede *B, Bos, Ch, H, J, T* 1. cum *deest Ag.* solidis *vel* sol] solidos *P* 2. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. VII. cum cap. VI coniunctum L, P* 6; *in duo capita VII et VIII divisum Gw.* ‖ *l.* 5. VII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. VII *Her;* VI *corr:* VII *Ep;* LVIIII *Mg, Mt;* LXVII *Ad;* [LX]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* digintis *Til.* quomodo conponantur *desunt Her.* ‖ *l.* 6. Si] . . i *Alt.* quis *deest Bb.* alicui] ei *Ch, W.* policem, pollicem. VI] III *(cf. p.* 185, *l.* 31*) Ald, Her.* solidos *P* 2; *deest Gw.* conponat *vel* conp̄] conponatur *Ad, T* 2; adponatur *L, corr:* conponant *H;* apponatur *B.*

*l.* 7. *hic caput* VIII *distinguit Gw.* at *deest Ad, B, Bos, Gw, Her, K, P* 3, *Til; deletum T* 2; at *P* 2, *V, W;* aut *Ag, Mg, Mt, P* 1, *sP;* et *Ch;* ac *Jlz;* si *Ald;* ad *cett.* a police, apolice, a pollice] policem *sP;* ad policem *L;* appolice *Jlz;* cum sol. *addit sed delevit Ald.* minime *P* 5. digitum *deest Ald, Jlz.* solido *vel* sol] tribus sol *Alt;* solido uno *Bos, P* 3, *Til.* et semi *desunt L;* et semis *B, Ep, H;* et semen *P* 5. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*l.* 8. *deest Ald, Bb, Jlz, W.* et *Ag, B, Bos, Ch, Gw, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V; deest Ad, Ald, Bb, Jlz, W; deletum T* 2; ad *cett.* medianos *vel* medianī] medianus *L;* medianum *Mg, Mt.* digitos duos *P* 5. duos *deest Alt, Bos, Ch, Mg, Mt, sP.* cum *deest Ag, sP.* solido *vel* sol] soldos *Ag.*

1) *Cf. supra p.* 319, *n.* 4. 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 9. 10; *VI,* 6. 3) *Cf. supra p.* 321, *n.* 3. 4) *Cf. c. IV,* 11; *VI,* 7. 5) *Cf. H. Brunner, qui 'DRG.' I*², *p.* 455, *n.* 6 *probavit hanc lectionem ceteris esse praeferendam.*

## VIII. [De plaga claudicationis[1].]

*cf. L. Alam. LVII, 62 supra p. 334.*

Si quis eum plagaverit, ut exinde claudus permaneat, sic ut pes eius ros tangat, cum VI sold̄ conponat.

## VIIII. [De interfectione liberti hominis[2].]

*cf. L. Alam. LX, 1 supra p. 334.*

Si eum occiderit, conponat eum domino suo cum XL* sold̄.

*) XX sol. *Gw.*

---

*Cap. VIII. cum cap. VII coniunctum L, P* 6. ‖ *l.* 1. VIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VII *corr:* VIII *Ep;* VII *Ch;* Tit. VIII *Her;* VIIII *Gw;* LX *Mg, Mt;* LXVIII *Ad;* [LX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt, Jlz.* eum *deest Ald, Alt, J;* in eum *Ep.* ita percusserit *Ald, Jlz (corr. e* percusserit ita *Ald).* ut *deest sP;* et *Alt.* permaneat] appareat *Bb, P* 6. sic ut *vel* sicut] sic *T* 2 *(m. prima).* pedes *Ald, Jlz.* eius *deest Mt.* rorem *Bos, Ch, W.* tangit *Alt, Ep, J, L, P* 2, 6, *T* 1; tangant *Ald, Jlz.* ‖ *l.* 3. solidis *vel* sol̄] solidos *P* 2. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. VIIII. cum cap. VIII coniunctum L, P* 6. ‖ *l.* 4. VIIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VIII *corr:* VIIII *Ep;* Tit. IX *Her;* X *Gw;* LXI *Mg, Mt;* LXVIIII *Ad;* [LX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* hominis *deest Her.* ‖ *l.* 5. Si] . . i *Alt;* Si quis *Bos, Her, L, P* 6. occidit *sP;* hocciderit *P* 3. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* eum *deest Ad.* suo *deest Bos, P* 5. cum *deest Ald, Jlz.* cum XL conponat solidos *P* 2; cum XL sol. conponat *J, P* 1, *sP.*

1) *Cf. L. Baiw. IV,* 28; *VI,* 11. 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 29; *VI,* 12.

## [TITULUS VI.]

### DE SERVIS[1], QUOMODO CONPONANTUR.

*cf. L. Alam. LVII, 1 supra p. 316.*

I. [Si quis servum percusserit[2].]

Si quis servum alienum per iram percusserit, cum tremisse conponat[3].

*cf. L. Alam. LVII, 2 supra p. 317.*

II. [Si sanguinem fuderit[4].]

Si sanguinem fuderit[5], medium sold donet.

---

*Titulus VI. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P, sP, Sich, T, Til, V, W.* Cap. VII *Her; titulus deest Em, G, S, Vl; titulum non distinguit T*2. *In hoc titulo capita non distinguuntur L, P*6.

*Rubrica tituli deest Ald, Alt, T*2. ‖ *l.* 2. De liberis qui per manum dimissi de servis quomodo conponatur *Mg.* de servis et eorum conposicionibus *Jlz.* cervis *J.* quimodo *L;* quomo *P*1. conponantur *Ag, B, Bb, Ep, Gw, Her, P*1—5, *sP, Sich, Til, V, W; deest H;* conponuntur *cett. P*3 *addit:* cap. XII.

*Cap. I.* ‖ *l.* 3. I *deest Alt, Jlz, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* Tit. I *Her;* LXII *Mg, Mt;* LXX *Ald;* LXXV *Ad Rubrica exstat in Her, Til.* ‖ *l.* 4. Si] . . i *Alt.* percurrit *Ep.* tremesse *corr:* tremisse *H;* tremisse eum *Ald.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. II.* ‖ *l.* 5. II *deest Alt, Jlz, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* cap. II *Bb;* Tit. II *Her;* LXIII *Mg;* cap. LXIII *Mt;* [LXX]I *Ald;* LXXVI *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* De eo qui servi sanguinem fudit *Her.* ‖ *l.* 6. Si] . . i eum *Alt;* si ei *Ald, Jlz.* fuderit *Ad, Ag, Alt, B, Gw, Her, K, Mg, Mt, P*1—5, *Til, V;* confuderit *Bb, H, J, P*6, *T*1, 2 *(m. prima);* ei effuderit *W;* effoderit *L;* ei fuderit *T*2 *(m. recentior);* fudit *Sich;* effuderit *cett.* medio *Mg, Mt;* cum medio *Ald, J, Jlz;* cum medium *Ag;* dimidium *Bos, Ch.* donet] conponat *vel* conp̄ *Ag, Bb, Jlz, Mg, Mt, P*5, 6, *T*2 *m. rec.;* conponit *Ald;* donat *sP.*

1) *Cf. supra p.* 316, *n.* 1. 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 1; *V,* 1. 3) *Cf. L. Rib. XIX,* 1: Si ingenuos servo ictu percusserit, ut sanguis non exiat, usque ternos colpus singulos solidos conponat. 4) *Cf. L. Baiw. IV,* 2; *V,* 2. 5) *Cf. L. Rib. XX,* 1: Si servus ingenuo sanguinis effusionem fecerit . . . 2. Similiter si ingenuus aut regius vel ecclesiasticus homo servo hoc fecerit, quinto dimidio solido culpabilis iudicetur.

### III. [Si manum iniecerit[1].]

*cf. L. Alam. LVIII; LVII, 3 supra p. 317. 318.*

Si in eo contra legem infanc[2] fecerit vel in capite plagam, ut testa appareat vel vena percussa vel plaga tumens fuerit, cum I sold conponat.

### IIII. [Si ossa tulerit[3].]

*cf. L. Sal. XVII, 4; L. Alam. LVII, 4. 31 supra p. 319.*

Si[4] in eo talem plagam fecerit, ut exinde fracturas ossuum tollat, cum solido et semi conponat.

### V. [Si cervella adparuerit[5].]

*cf. L. Sal. XVII, 4.5.6; L. Alam. LVII, 4. 6. 55 supra p. 319.*

Si eum plagaverit, ut cervella appareant vel in interiora membra vulneraverit, quod

---

*Cap. III. cum cap. II coniunctum Ald.* || *l.* 1. III *deest Ald, Alt, L, Jlz, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* Tit. III *Her;* LXIIII *Mg, Mt;* LXXVII *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* || *l.* 2. Si] . . i *Alt, Ch.* si in eo *Ad, Ag, Ald, Her, Jlz, K, Mg, P*1—5, *Til, V;* si eum *L;* si quis in eo *Mt;* sine eam *sP;* si in eum *cett.* lege *sP.* infanch *Jlz, K;* infan *P*6; anfanc *L.* fecerit infanc *P*4. manum iniecerit *Sich.* in capite *desunt Sich;* in capites, (s *deletum*) *Ad;* capite *Ep.* plaga *Alt, H, J, L, Mg, Mt, P*6, *sP, T*2 *(m. prima);* plagavit *Ag, Ep;* plagaverit *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, T*1; sic percusserit *Sich.* ut *deest Ag;* aut *L, sP.* test *sP.* conpareat *Jlz.* || *l.* 3. vene *Mt;* venam *Ald, Jlz;* in venam *Gw.* percussa *deest sP; ab eadem manu add. Alt;* percusso *Mg, Mt;* percusserit *Ald, Gw, Jlz;* percussit *P*6; pertusa *Sich.* vel *deest Mg, Mt, sP;* ut *P*4; de *Ag.* plaga tumens] deplagatum *Mg;* de plagatum *Mt;* deplagatuen *sP.* fuaerit *L.* cum *deest Mg, Mt, Sich.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. IIII.* || *l.* 4. IIII *deest Alt, Jlz, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* Tit. IIII *Her;* LXV *Mg, Mt;* [LXX]II *Ald;* LXXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* || *l.* 5. Si] . . i *Alt.* in *deest Ald, Jlz, L, W.* eam *sP;* eo *Ad, Ag, Her, K, Mg, Mt, P*1—5, *Til, V;* ei *Ald, Jlz, W;* eum *cett.* plagam talem *Bb.* ex ea *Her;* ex *L, P*6, *Sich.* fracturam *Mg, Mt;* fractura *Ald, Bb, Ep, Her, Jlz, sP, Sich, W;* fracturas *deest L, P*6. ossium *Ad, Ald, Alt, B, Bos, Ch, Gw, Jlz, K, Til;* ossa *Bb;* os suum *P*1, *T*2; ossam *Ep, J;* ossum *Ag, P*4, *sP;* ossium *L;* os *Sich, W;* ossuum *cett.* sustollat *W;* tollant *Bb;* tollatur *Ald, Jlz, Sich.* cum *deest Sich.* semi et solido *Mg, Mt;* semini et solido *sP;* semi et spledum *Ag;* solido I et semis *H;* solido et semis *B, L, Sich;* solido et seme *Ep;* solido et semisse *Bos, Til.*

*Cap. V.* || *l.* 7. V. *deest Alt, Jlz, L, P*6, *Sich, T*2 *(m. prima);* Tit. V *Her;* V, VI *B;* LXVI *Mg, Mt;* [LXX]III *Ald;* LXXVIIII *Ad. Rubrica exstat Her, Til.* aperuerit *Her.* || *l.* 8. Si] . . i *Jlz.* in eum *Alt, Ch, Ep, H,* (in *deletum*) *T*2. plagaverit ut *desunt sP.* cervellę *P*4; cervilla *Gw;* cerebrum *Sich.* apareat *Ald;* appareat *corr:* appareant *L;* appareant *Ag, Alt, Bos, K, P*1—5, *V,* (n *erasum*) *H;* apparuerit *sP;* appareat *cett.* in interiora *Ad, Ag, Alt, B, Bb, Gw, K, P*1—3, 5, *Til, V;* interiora (in *deest*) *cett.* membra *deest B, Bos, Ch;* menbra *Gw;* membra vel *Mg, Mt.* vulneraverat, *corr:* vulneraverit *sP;* vulneravit *Ch.* quod hrevavunt — hoc cum (*p.* 344, *l.* 2) *desunt Sich.*

1) *Cf. L. Baiw. IV,* 3. 4; *V,* 3. 2) *Vide Glossarium s. h. v.* 3) *Cf. L. Baiw. IV,* 5; *V,* 4. 4) *Cf. L. Rib. XXI:* Quod si ingenuus aut regius vel ecclesiasticus homo servo osso frigerit, VIIII sol. culpabilis iudicetur . . . 5) *Cf. L. Baiw. IV,* 6; *V,* 5.

hrevavunt vocant, et si eum tantum cederit et turnaverit, usque dum eum semivivum relinquat, hoc cum III*[1] sold conponat.

*cf. L. Sal. XXVIIII, 1; L. Alam. LVII, 13. 14. 39. 66 supra p. 321.*

### VI. [Si oculum vel manum tulerit[2].]

Si ei oculum vel manum vel pedem absciderit, cum V sold**[3] conponat.

*cf. L. Sal. XXVIIII, 4–10; L. Alam. LVII, 41–52 supra p. 322 sqq.*

### VII. [Si pollicem vel caeteros digitos absciderit[4].]

Si pollicem ei absciderit, cum III***[1] sold conponat.

Et proximum a pollice et minimum cum II sold conponat, et medianos cum I sold**** conponat.

*) III sol. *Ad, B, sP;* III^bus sol. *Gw;* VII sol. *L;* IIII *cett.*

**) V sol. *Alt;* III sol. *Her;* IIII^or sol. *Ep;* VI *cett.*

***) III sol. *Ad, sP;* tribus solidis *Ald, Jlz, L;* IIII *cett.*

****) sol. et semis *Ald, Alt, Ep, J, L, P 6;* s. et semi *Ad, Bb, Bos, Ch, Jlz, T 1, W.*

---

*Cap. V.* ‖ *l.* 1. hreuauunt *Ad, B, Her, J, K, P 1,* 5, *T 1, Til, V, corr ex:* heuauunt *H;* hreuuauunt *P 2,* 4; hrevawant *Ald;* hereuauunt *Ag;* hereuaunt *Mg, Mt;* hreuwant *Jlz;* hrefawnt *Lind;* hreuunt *Ch;* hrefawnt *Bos;* rheuavunt *Bb;* ferceuunt *(corr.) Alt;* reuauunt *Ep, Gw, L, P 6, T 2 (m. prima), W;* revavunt *P 3;* reuuauunt *T 2 (m. recentior);* reua vith *(corr.) sP.* dicunt *Ald, Bb, Jlz, Mg, Mt, P 4;* dicitur *Ad.* in eum *(in deletum) Ad.* tantum eum *Ald.* ceciderit *Ad, Ald, B, Gw, Jlz, Mg, Mt;* uterit *P 6;* caterit *L;* citerit *W;* cederint *Ag;* caederit *K.* ut *B, T 2 (m. recentior).* turnaverit, *glossa addit* vel tumaverit *Ch, T 1;* turbaverit *Mg, Mt;* turmaverit *Ald;* turnaverint *Ag;* turuaue *P 2;* tornaverit *Gw;* turuauerit *Bal, cod. Thuan., Til.* vel usque *T 2 (m. recentior);* et os *L.* ei *Ag, sP;* eis *Mg.* semi inunum *sP.* ‖ *l.* 2. reliquerit et *L.* hoc *deest Gw.* cum *deest Ald, Bb, Jlz.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. VI. deest P 1.* ‖ *l.* 3. VI *deest Alt, Jlz, L, P 6, Sich, T 2 (m. prima);* cap. VI *Bb;* Tit. VI *Her;* VII *B;* LXVII *Mg, Mt;* [LXX]IIII *Ald;* LXXX *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* Si] Si servo quis *Her.* ‖ *l.* 4. .i ei *Alt;* ei *deest Ag;* eum *corr:* ei *P 2;* eum *Her.* oculo *H, J, L, T 2 (m. prima).* vel] ut *sP.* manu *H, J.* vel *deest Ch, J.* pede *H, J.* cum *deest Sich.* solidis *vel* sol̄] *deest Ad;* solidos *P 2.*

*Cap. VII. cum cap. VI coniunctum Ep, J.* ‖ *l.* 5. VII *deest Alt, Ep, Jlz, L, P 6, Sich, T 2 (m. prima);* Tit. VII *Her;* VI *P 1;* VIII *B;* LXVIII *Mg, Mt;* [LXX]V *Ald;* LXXXI *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* De digitum abscissure *Her.* ‖ *l.* 6. *deest J.* si *deest Ep.* policem *Ag, Alt, Ep, H, L, Mg, sP, T 2.* ei pol(l)icem *Ald, Bos, Gw, P 3;* ei ei pollicem *Ad.* ei *deest B, Bos, L, Mg, Mt, P 6, sP.* absciderit ei *P 2.* cum *deest Sich.* conponat solidis *Ad.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* ei conponat *sP.*

*l.* 7. Et proximum — II. solidis componat *desunt Her.* ad *Alt, Bb, H, J, T 1;* a *Ep, L, P 6;* ac *Jlz;* at *Ald, T 2, W.* proximo *Ep, H, J, L, Mg, Mt, P 6.* a *deest sP.* police *Ag, Alt, Bb, Ep, H, J, L, Mg, Mt, P 6, T 1 (m. prima),* 2. et] ad *L.* minimum digitum *Gw, P 6, T 1;* mimum *Mt.* cum duobus componat solidis *Sich.* ‖ *l.* 8. II, duo, duobus. conponat *vel* conp̄] *deest Ch;* conponit *Ald;* conponetur *L.* et *deest Mg, Mt.* medianum *Mg, Mt;* medianus *L;* medianis *Her;* mediano *P 6;* medios *Bos;* medios duos *Ag, Ch, Ep, J, T 1, W.* uno *vel* I *deest Ald, Bb, Ch, Ep, J, Jlz, T 1.* solido *deest Sich.* conponat et semis *B, Gw, H, T 2;* conponat et semi *Ad;* conponat et semis *(corr:* semi*) H;* conponat *deest P 6, Sich.*

1) *Haec lectio genuina mihi esse videtur, quia relationi usitatae conpositionum magis respondet.* 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 9. 10; *V,* 6; *L. Rib. XXVI:* Quod si (sc. servus servo) oculum auriculam nasum manum pedem excusserit, . . . .; *Ed. Rothari* 105. 3) *Cf. H. Brunner, qui 'DRG.' I², p.* 455, *n.* 6 *hanc lectionem probavit ceteris esse praeferendam.* 4) *Cf. L. Baiw. IV,* 11; *V,* 7.

### VIII. [Si nasum transpunxerit[1]].

*cf. L. Alam. LVII, 15-17 supra p. 325.*

Si ei nasum transpunxerit, cum II sold̄ et semi* conponat.

### VIIII. [De labiis maculatis[2]].

*cf. Pactum Alam. II, 3. 4; L. Alam. LVII, 8—13. 18. 19 supra p. 325—327.*

Si labia subteriora maculaverit vel aurem vel palpebram subteriorem maculaverit, cum sold̄ et semi conponat.

Superiores vero cum uno sold̄ conponat.

### X. [De dentibus excussis[3]].

*cf. L. Sal. XXVIIII, 17; L. Alam. LVII, 22. 23 supra p. 327 sq.*

Si ei dentem maxillarem excusserit, quem marchzand vocant, cum III sold̄ conponat. Alios vero cum sold̄ et semi conponat.

*) II sol. *Ad, B, Bb, Ep, Gw, H, J, K, L, P 6, T 1, 2 (m. prima), W.*

---

*Cap. VIII.* ‖ *l.* 1. VIII *deest Alt, Jlz, L, P 6, Sich, T 2 (m. prima)*; VII *Ep, J, P 1;* cap. VIII *Bb;* Tit. VIII *Her;* VIIII *B, Ch;* LXVIIII *Mg, Mt;* [LXX]VI *Ald;* LXXXII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, Til.* De nare *Her.* ‖ *l.* 2. . i ei *Alt.* ei nasum] nasum *Ep;* nasum eius *Mg, Mt;* nasum ei *Ag, Ald, sP;* ei naso *L, P 6;* nasu *J.* transpunxerit *vel* transpuncxerit] transpuxerit *Alt.* cum *deest Sich.* duobus et semi solidis *Ald.* semis *corr:* semi *Alt;* semis *Sich;* semen *P 5.* conponat *vel* conp̄] *deest L;* conponit *Ald.*

*Cap. VIIII.* ‖ *l.* 3. VIIII *deest Alt, Bb, Ch, Jlz, L, P 6, Sich, T 2 (m. prima);* VIII *Ep, P 1;* Tit. IX *Her;* X *B;* LXX *Mg, Mt;* [LXX]VII *Ald;* LXXXIII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, Til.* maculatis *deest Her.* ‖ *l.* 4. labiam *Mt;* labium *Ad, Ald, Bb, Gw, Jlz, Mg, Sich.* supteriora *Ch;* subteriore *L;* supteriore *J;* subteriorem *Bb, Ep, Mg, Mt;* subterius *Ad, Ald, Gw, Jlz;* inferius *Sich.* auram *Mt;* aurum *J;* aurem a b s c i d e r i t *Ad.* vel] aut *sP.* palpebrem *Ad, Ag, Alt, Ch, Ep, H, J, P 3, 6, T 1, 2 (m. prima);* palpebra *Mg;* palpebre *Bos, L.* subteriorem *corr. P 2, 4;* supteriorem *Ch, T 1, 2;* subteriori *sP;* subteriore *Ep, Mg;* subterius *Ad;* subterioram *Her;* inferiorem *Sich.* maculaverit *deest Gw, Sich.* cum *deest Sich.* cum I solido *P 6;* cum soldi *Ag;* solido uno *Sich.* ‖ *l.* 5. semi *vel* sem] semis *Alt, B, Ep, Gw, L, P 4, 6, Sich;* semen *P 5.* conponat *vel* conp̄] *deest Ag;* conponit *Ald.*

*l.* 6. *deest P 2.* ad *Bb, Ep, H, J, T 1, 2 (m. prima);* at *W;* et *L, P 6; deest cett.* superiore *Mg, P 6;* superiorem *Ald, Jlz, L, Mt, T 2 (m. recentior);* . . uperiores *Alt;* subteriore *Ep;* superiora *Sich.* vero *deest Ep.* cum *deest Sich.* uno *vel* I *deest Ald, Her.* solido I *P 1, 4, sP.*

*Cap. X.* ‖ *l.* 7. X *deest Alt, Ep (m. prima), Gw, Jlz, L, P 6, Sich;* Tit. X *Her;* VIIII *Bb, Ep (m. recentior), P 1;* XI *B;* LXXI *Mg, Mt;* [LXX]VIII *Ald;* LXXXIIII *Ad.* *Rubrica exstat Her, Til.* excussis *deest Her.* ‖ *l.* 8. Si] . . i *Alt.* ei *deest Mg, Mt.* maximillarem *Bb;* maxillare *sP.* excusserit *deest Ald, Jlz.* quem — vocant *desunt Sich.* quem *Ag, Ald, B, Gw, K, Mg, Mt, P 1—5, sP, Til, V;* quam *Her;* quod *cett.* marchzand *B, Bb, J, P 3, Til, W;* marchzant *Ep, Gw, Her, P 4;* marhzand *H;* marhzant *Ad, Ch, T 2;* marczant *K, P 2, 5, V;* marczand *Alt, P 1;* marzand *L, T 1;* marzan *P 6;* maracgant *sP;* mariz *Mt;* moriz *Mg;* marchant *Bos;* marchzan *Lind;* morczant *Ag;* marchīat *Ald;* marichzant *Jlz.* vocatur *Ad.* cum *deest Sich.* III *vel* tribus] tres *P 1, 2;* IIII *Her;* VI *sP.* conponat *vel* conp̄] *deest T 1 (m. prima);* conponit *Ald.*

*l.* 9. alius *sP;* alias *L;* aliis *Mg.* autem *sP.* dentes *addit Sich.* cum *deest Sich.* sol et semen *P 6.* semis *Alt, B, Bb, Ep, Gw, J, L, Mt, P 4, 6, Sich, T;* semis, *(secundum s erasum) H;* semen *P 5.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

1) *Cf. L. Baiw. IV,* 13. 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 14. 15. 3) *Cf. L. Baiw. IV,* 16.

*cf. Pact. Alam. II, 3. 4; L. Alam. LVII, 8 – 10 supra p. 325 sq.*

XI. [Si aurem absciderit et eum in aquam impinxerit[1]].

[1]Si aurem eius absciderit*, cum solido et semi conponat.

[1]Si aurem eius transpunxerit, cum I solido conponat.

*cf. L. Alam. LVII, 9, 62; L. Sal. XLI, 9 supra p. 326. 328. 334.*

Si eum surdaverit[1] vel sic eum plagaverit, ut claudus permaneat[2], quod tautragil[3] vocant, et si in aquam inpinxerit de ripa vel de ponte[4], in istis causis semper IIII sold* conponat.

XII. [Si eum occiderit[5]].

*cf. L. Alam. LX, 1 supra p. 334.*

Si eum occiderit, solvat eum domino suo cum XX sold[6].

*) III sol. *Ald, Jlz, L, Mg, Mt, sP.*

---

*Cap. XI. in duo capita divisum Ep, Gw, T 2 (m. recentior), W; cum capite X. cuniunctum Her. l.* **1.** XI *deest Alt, Ch, L, P 6, Sich;* VIIII *Gw;* VIIII *corr:* X *Ep;* X *Bb, P 1;* XII *B;* LXXII *Mg, Mt;* [LXX]VIIII *Ald;* LXXXV *(corr.) Ad. Rubrica exstat in Til.* || *l.* **2.** *deest Alt, P 6.* Si] . . i *Ad.* autem *corr:* aurem *H;* aures *Sich.* eius *deest Mg, Mt;* ei *Ag, Ch, Ep, sP.* absciderit] absderit *(corr.) L.* sol et semen *P 5.* cum solido — transpunxerit *(l. 3)* desunt *L.* cum *deest Sich.* semis *B, Ep, Gw, Mt, Sich.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*l.* **3.** *deest Her. hic incipit novum caput numero* X *inscriptum Ep, Gw. (in Ep num.* X *corr:* XI). Si] . . i quis *Alt.* eius *deest Gw, P 2;* aeius *Mt;* ei *Ag, Ep.* transpuncxerit *sP;* transpunserit *P 2.* cum *deest Sich.* uno *vel* I *deest sP.* solido uno *P 4.*

*l.* **4.** *hic incipit novum caput numero* XII *inscriptum T 2 (m. recentior), W.* ei *corr:* eum *P 4;* autem *Ald, Jlz.* exsurdaverit *sP;* exurdaverit *L.* sic] si *Ag, Jlz, Mg, Mt.* eum *deest P 2.* placaverit *sP;* plagāt *Ald;* percusserit *Sich.* ut] aut *Ag, sP;* sic ut *Jlz.* claudum *Ag.* permaneant *Ag, P 3;* fiat *Ad.* quod Baioarii táudregil vocant *Sich.* taudragil *H, T 2, W;* taudregilt *sP;* tődregil *Jlz;* tőregil *Ald;* thaudregil *P 3, Til;* taudhregl *Ad;* auregil *Mg, Mt;* tauregel *Her;* taudregil *cett.* || *l.* **5.** vocant *deest Ald, Jlz;* vocat *corr:* vocant *L;* vocatur *Ad.* et] aut *Mg, Mt.* in aqua *Ad, B, Ep, J, Mg, P 1, T 2;* iniqua *sP.* inpixerit eum *Alt;* inpincxerit *Ag, V;* impinxerint eum *Bos;* inpuxerit eum *T 2;* inpunxerit eum *corr:* inpinxerit eum *Gw;* expincxerit *sP;* pinxerit eum *Ad;* detrüserit *Sich.* vel de ripa vel de ponte *P 6;* vel ponte *Sich.* semper deest *Ep.* super *Bos. l.* **6.** IIII sold *Ad, Ag, Ep, Her, K, Mg, Mt, P 1—3, 5, Sich, sP, Til, V;* eum IIII sold *Bos, Ch;* cum IIII sold *cett.* IIII *deest Ag, P 3.* solidis *vel* sol] solidus *J.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. XII. cum cap. XI coniunctum Ad, Mg, Mt, sP.* || *l.* **7.** XII *deest Ad, Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P 6, sP;* XI *Bb, Gw, P 1;* Tit. XI *Her;* XIII *B, T 2, W;* LXXX *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* De servo occiso *Her.* || *l.* **8.** Si] i *Ad, Alt;* si autem *P 3, Til.* hocciderit *P 3;* occidit *Sich.* solvat e. d. suo *desunt sP.* salvat *P 1.* eum *deest Alt.* suo *deest Ald, Jlz.* cum *deest Sich.* solidis XX *P 6;* XX sol *P 5;* XX solidos *P 2;* XXX solidis *Sich;* XX s. conponat *Alt, J, L, sP (L erasum).*

1) *Cf. L. Baiw. IV,* 14. 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 28; *V,* 8. 3) *Vide Glossarium s. h. v. et supra p.* 334, *l.* 2. 21 *sq. et n.* 2. 4) *Cf. L. Baiw. IV,* 17. 5) *Cf. L. Baiw. IV,* 29; *V,* 9; *L. Rib. VIII.* Si quis servum interfecerit, XXXVI sol. culpabilis iudicetur. 6) *Eadem compositio L. Baiw. XVIII,* 2.

## [VII.]

## DE NUPTIIS ET OPERATIONIBUS DIE DOMINICO INLICITIS PROHIBENDIS.

### I. [De nuptiis incestis prohibendis[1].]

*cf. L. Alam. XXXIX.*

Nuptias prohibemus incestas. Itaque uxorem habere non liceat socrum, nurum, privignam,

---

*L. Alam. XXXIX.* De nuptiis inlicitis. Nuptias prohibemus incestas. Itaque uxorem habere non liceat socrum, norum, privignam, novercam, filiam fratris, filiam

---

*Titulus VII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, K, L, Mg, Mt, P, sP, T, Til, V, W; deest Em, G, S, Vl, cap. IIII etiam Sich. Hic titulus in tres titulos:* De nuptiis illicitis Cap. VIII; De operationibus Dominica die illicitis Cap. IX; De liberis ad servitutem non redigendis Cap. X *divisus est Her.*

*Rubrica tituli deest Ad, Alt, L, Mt, P* 6, *Sich.* ‖ *l.* 2. De nuptiis prohibendis inlicitis *Ch, Ep, J, T* 1, *W;* De nuptiis illicitis *Her (cf. supra l.* 10*);* De nuptiis et operationibus inlicitis prohibendis *Til;* De nuptiis ilicitis prohibendis et operationibus diei dominici *Gw;* De nuptiis et operat' die domiñ prohibendis illicitis *T* 2, (inlicitis *H*)*;* De nuptiis incestis et operationibus in dominicis diebus prohibendis *Ald, Jlz.* Ne die dominico opera servilia fiant *Sich.* et *deest Ag, Mg.* operationibus *vel* operat] de operibus *Bb.* die dominico *H, P* 1, 3, 4, *sP;* die domino *P* 2*;* die dominicae *V;* diei dominice *K;* die domiñ *T* 2*;* diebus dominicis *B;* dominicis *Mg;* di *Bb;* dicit dominus *Ag.* prohibendis inlicitis *Bb, K, P* 1, 4*;* prohibendis illicitis *B, T* 2 *(cf. etiam supra l.* 15*);* inlicitis prohibendum *Ag.*

*Cap. I. deest Sich.* ‖ *l.* 4. I *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* titulus unicus *Her;* cap. I *Bb, P* 4*;* LXXIII *Mg, Mt;* LXXXVI *Ad. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* Ad veneficiis (*corr:* veneficos) incestis (*corr:* incestos) pro hibentis (*corr:* hibentes) *L.* ‖ *l.* 5. nuptia, *corr:* nuptias *L;* . . uptias *Alt;* nuptiis *sP;* nuptius *Ald;* nuptijs *Jlz.* perhibemus *corr:* prouthebemus *H;* prohibendis *Ald;* prohibendi *Jlz.* incestas prohibemus *B.* incestis *Ald, Jlz;* incertas *Ag, Alt, sP.* itaque] ita *Ad;* in *Gw;* namque *Bb;* istas quem *Mg, Mt.* uxorem alterius *Bb.* non habere liceat *T* 2 *(m. recentior);* licentiam haberent *sP;* non liceat habere *B, P* 6. habere non licitum *Ald;* habere non sit licitum *Jlz.* socram *T* 1. norum *L;* nurum, socrum *sP.* provignam *Ag, Ep, H, J, L, T* 2 *(m. prima);* privigna *Mg;* privingnam *Ch;* privingam *Jlz;* privingam *P* 3.

1) *Hanc legem (c.* 1 — 3*) ex lege Visigothorum Euriciana sumptam esse K. Zeumer 'Neues Archiv' XXIII, p.* 104 *sqq.,* 110 *sq. demonstravit et legi Baiwariorum tempore recentiore (Thassilonis III) inclusam esse P. Roth, 'Entstehung der Lex Baiuvariorum', p.* 71*; J. Merkel, MG. LL. III, p.* 229*; S. Riezler, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XVI, p.* 444 *sq. docuerunt. — Cf. H. Brunner, 'Berliner SB.'* 1901, *p.* 955*; 'DRG.' I*[2], *p.* 463, *n.* 36, *cf. etiam p.* 453, *n.* 20; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 421. 423*; XXXIII, p.* 689 *sqq.; A. Hauck, 'Kirchengeschichte' II*[2], *p,* 439, *n.* 5*; Benedictum Levitam I,* 310.

novercam, filiam fratris, filiam sororis, fratris uxorem, uxoris sororem. Filii fratrum, filii sororum inter se nulla praesumptione iungantur[1].

*cf. L. Alam. XXXIX.*

### II. [Si contra hoc quis gesserit].

Si quis contra haec fecerit, a loci iudicibus separentur[2] et omnes facultates amittat, quas fiscus adquirat[3].

*cf. L. Alam. XXXIX.*

### III. [De minoribus personis[4]].

Si minores personae sunt quae se inlicita coniunctione polluerunt, careant libertate, servis fiscalibus adgregentur[5].

---

sororis, fratris uxorem, uxoris sororem. Filii fratrum, filii sororum inter se nulla praesumptione iungantur.

Si quis contra haec fecerit, a loci iudicibus separe(n)tur[2] et omnes facultates amittat, quas fiscus adquirat.

Si minores personae sunt qui se inlicita coniunctione polluerunt, careant libertatem servis fiscalibus adgreg*andi* *(Cod. B* 18: adgregentur*)*.

---

*Cap. I.* || *l.* 1. innovercam *L;* noverca *Mg, sP;* noveram *P* 3. novercam, filiam sororis, uxorem fratris, filiam fratris *Jlz.* filia fratris *J, sP;* filias fratris *L, P* 6*;* familiam *(corr:* filiam*)* fratris *V;* filiam familiam fratris *P* 2, 3, 5*; desunt Her.* filiam sororis *desunt Ald, Bb;* filia sororis *sP;* filiam sorores *L;* et filiam sororis *Mg, Mt.* fratris uxore *sP;* uxorem fratris *Ald;* fratres uxorem *L.* uxoris sororem *bis, alterum deletum J;* uxoris sororis *sP.* sororem uxoris *Ald, Jlz;* uxores *(corr:* uxoris*)* sororem *B.* uxorem filii, fratrum filii sororum *P* 4. filias fratrum *Bb;* filia fratrum *K;* filiis fratrum *sP.* filias sororum *Bb;* filiis sororum *sP;* filii sororem *P* 6. || *l.* 2. inter se *desunt Bos, Ch;* intra se *Her.* nulla inter se praesumptione *Gw.* nullam *Mt, P* 1, m *erasum L.* praesumtione *Mg, sP;* praesumptionem *corr:* praesumptione *L.* iungant *Mg, Mt;* iunḡ *Ep;* iungatur *J;* iungat, *corr:* iungantur *P* 4*;* ligantur *Her.*

*Cap. II. cum cap. I coniunctum Ad, Her; deest Sich.* || *l.* 3. II *deest Ad, Ald, Alt, Her, Jlz, L, P* 6*;* LXXIIII *Mg, Mt. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* quis] se *P* 6*; deest L.* incesserit *L;* ingesserit *P* 6. || *l.* 4. Si] . . i *Ad.* qui *Gw.* contra *deest B, Gw;* autem *L, P* 6*;* autem contra *P* 1. haec *Alt, Her, K, P* 1—5, *Til, V; deest L, P* 6*;* ab eo *Ag;* eos *sP;* has eos *Mg, Mt;* hoc *cett.* fecerint *Gw.* a loci] loci *Ep, H, L, P* 6, *W;* alici *P* 2*;* alvei *B.* separetur *P* 2, 4. oms̄ facultatis *J.* et] ut *sP.* amittat *L, Mt, P* 4, 6*;* ammittat *sP;* anmittant *Bb;* admittantur *Ep.;* amittant *cett.* fiscum *Ep;* fiscus *P* 1. || *l.* 5. atquirat *P* 6, *sP;* acquirat *Ald, Jlz, Til, W;* aquirat *Ch.*

*Cap. III. cum cap. II coniunctum B, Her; deest Sich.* || *l.* 6. III *deest Alt, B, Gw, Her, Jlz, L, P* 6*;* LXXV *Mg, Mt;* [LXXX]III *Ald;* LXXXVII *Ad. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* de minores personas *P* 6. || *l.* 7. Si] . . i *Alt;* se *corr:* si *J;* si quis *P* 6, *corr. L.* minoras *J;* minorem *sP.* persona *H, J, T* 1*;* personas *Ep, P* 6, *corr. L.* sunt personae *Ald, Jlz.* sunt *deest Ep.* qui *sP;* quia *Her.* quae se inlicita *in raso P* 3. inlita *Ep;* inlicite *Ad;* illicita *Her, W.* coniuntione *Mg;* coniuncione *sP;* conpugtione *L;* coniunctionem *Ep.* polluaerunt *L;* polluerint *Gw, Jlz;* polluerit *P* 6*;* polleverint *Ald;* pullerint *P* 3*;* m i s c u e r u n t *W.* libertatem *Ag, Alt, Ep, H, J, L, Mg, P* 6, *T, corr:* libertate *V.* servi *Mg, Mt, sP;* et servis *Her, T* 1, 2 *(m. recentior).* || *l.* 8. fiscabus *J.* adgregentur *vel* aggregentur] adgregantur *Ch, Jlz, P* 3, *corr:* adgregentur *T* 1*;* adgregatur *Alt, J;* agregentur *sP;* ingregantur *P* 1.

*In Ch, Ep, J, T* 1, *W sequitur* cap. VII, 5*; in Alt titulus VIII. huius editionis.*

1) *Cf. etiam Cod. Theod. III,* 12, 3*; F. K. v. Savigny, 'Geschichte des römischen Rechtes' II, p.* 85. 2) *Cf. Ed. Rothari c.* 185*; L. Visig. III,* 5, 1. 3) *Non concordat cum L. Baiw. II,* 1*; VII,* 5. *Cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 463, *n.* 36*; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 633 *sq.*

IIII. (De diebus dominicis[1].)

*In ed. Merkeliana (textus I): app. I. cf. Poenit. Theodori I, 11 § 1. L. Alam. XXXVIII.*

Si quis die dominico operam servilem fecerit liber homo, id est si bovem iunxerit et cum carro ambulaverit, dextrum bovem perdat; si autem secaverit foenum vel colligerit aut messem secaverit aut colligerit vel aliquod opus servile fecerit die

*Poenitentiale Theodori I, XI, § 1.* Qui operan*tur* die dominica, *eos Graeci prima vice arguunt, secunda tollunt aliquid ab eis, tertia vice* par*tem* tertia*m* de rebus e*orum aut* vapule*nt vel VII dies poeniteant*[2].

*Lex Alam. XXXVIII. Ut* die dominico *nemo* opera servile *praesumat* facere, *quia hoc lex prohibuit et sacra scriptura in omnibus testavit. Si quis* servus *in hoc vitio inventus fuerit,* vapuletur *fustibus.* Liber *autem* corripiatur *usque ad tertium. Si autem post tertiam correptionem in hoc vitio inventus fuerit et Deo vacare* die dominico *neglexerit et* opera servile fecerit, *tunc* tertia*m* par*tem* de *hereditatem suam perdat.* Si *autem super haec inventus fuerit, ut die dominico honorem non inpendat et opera servile fecerit,* tunc *coactus et probatus coram comite ubi tunc dux ordinaverit, in servitio tradatur et* qui noluit *Deo vacare, in sempiternum* servus *permaneat.*

*Cap. IIII. **sequitur in** Ep, J, T*1, *W **post** I,* 13 ***nostrae editionis, in** Ch **post** I,* 12 ***nostrae editionis; in** Alt **post** X,* 20; ***hoc loco cett.*** coniunctum cum cap. I, 13 *Ep.* ***Hic novum titulum distinguit*** cap. IX. De operationibus Dominica die illicitis *Her.* || *l.* 1. IIII ***deest** Ad, Alt, Ch, Ep, Jlz, L, P*6; XIIII *J, T*1, *W;* LXXVI *Mg, Mt;* [LXXX]IIII *Ald.* ***Rubrica exstat in** Her, L, P*6, *Til; **in margine:*** de diebus dominicis *Alt;* dies Dominica *T*1 *(**m. recentior**).* || *l.* 2. Si] . . i *Ad, B.* opera *Ad, Ald, Bos, Ch, Jlz, Mg, sP, T*1; opus *Bb, P*4, *W; **in raso** T*2. servilia *Ad, Ald, Bos, Ch, Jlz, T*1; servile *Bb, Mg, P*4, *sP, W; **in raso** T*2. facerit ***corr:*** fecerit *J.* liber homo ***desunt** Ald, Jlz;* liver homo *sP;* qualibet homo *Mg;* quilibet homo *Mt.* id est si bovem *Ag, Alt, Bos, Gw, Her, K, Mg, Mt, P*1—4, *Sich, Til, V;* id est si bobe *sP;* si bovem ***cett.*** iunxerit bovem *Bb.* iuncxerit *Ag;* duxerit *Sich.* || *l.* 3. et ***deest** sP;* aut *Sich.* cum ***deest** Ald.* carra *Ald, Jlz.* ambulavit liber homo *Ald;* ambulaverit liber homo *Jlz.* dextro bove *L, **corr:*** dextrum bovem *J;* dextram bovem *W;* dextrum bove *V;* dextrum bobem *sP.* perdat dextrum bovem *Jlz.* secaverit ***corr.** H;* secaberit *sP;* segaverit *Ep;* siccaverit *Her, Mt;* seclauderet *L;* secuerit *Sich;* sepem clauderet *P*6; sepem clauderit vel *Ald, Jlz.* foenum, fenum, fęnum. fenum secaverit *Ald, Jlz;* foenum secaverit *Bos.* vel ***deest** Ald, Jlz, P*6. vel collegerit aut messem seccaverit aut colligerit ***desunt** Alt.* *l.* 4. colligerit *Bb, P*1—3, *sP, V;* collegit *T*2 *(**m. prima**);* colligit *Ad;* colligat *Gw, L, P*6; collegerit ***cett.*** aut ***bis** B.* aut messem s. a. collegerit ***desunt** Mg, Mt, W.* misses *sP.* segaverit *Ep, H, P*6; secuerit *Sich;* si caverit *sP;* siccaverit *Her.* aut collegerit ***desunt** Ald, Jlz, P*4; vel colligerit *Ad, P*2; aut colligeri *sP;* aut colligerit *Ag, Bb, Gw, K, V;* et collegerit *Sich;* aut collegeret ***corr:*** aut collegerit *H;* aut collegerit ***cett.*** die dominico aut collegerit v. a. o. s. fecerit *Ep.* vel aliquod *Ag, Bb, Gw, Her, Jlz, K, L, Mg, P*1—4, *T*2 *(**m. recentior**), Til, V, W;* aliquit *sP;* aliquod *Ald;* vel aliud *Sich;* vel aliquid ***cett.*** opus ***deest** Mg, Mt.* die dominico fecerit *Bb, Ch;* fecerit in die dominico *Ad.*

1) *Cf. Benedictum Levitam I,* 340 *qui hoc caput valde mutavit. — Hoc caput quin tempore recentiore legi insertum sit, dubitari nequit; cf. J. Merkel, 'Neues Archiv' XI, p.* 627; *S. Riezler, 'Forschungen zur deutschen Geschichte' XVI, p.* 446; *H. Brunner, 'SB. d. Berliner Akademie der Wissenschaften'* 1901, *p.* 954, *n.* 1; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 434.
2) *H. Wasserschleben, 'Die Bussordnungen der abendländischen Kirche' p.* 195; *cf. etiam p.* 146. 167. 488.

dominico, corripiatur semel vel bis et si non emendaverit, rumpatur dorsus eius L percussionibus. Et si iterum praesumpserit operare die dominico, auferatur de rebus eius tertia pars et si nec sic cessaverit, tunc perdat libertatem suam et sit servus[1] qui noluit in die sancto esse liber.

Servus autem pro tali crimine vapuletur. Et si non emendaverit, manum dextram perdat, quia talis causa vetanda est quae Deum ad iracundiam provocat et exinde flagellamur in frugibus et penuriam patimur.

Et hoc vetandum est in die dominico; et quamvis in itinere positus cum carra vel cum nave, pauset* die dominico usque in secundam feriam. Et si noluerit custodire praeceptum Domini, quia Dominus dixit: ‹Nullum opus servile facias in die

*) pauset id est raste *Gw*.

*Cap. IIII.* ‖ *l.* **1.** aut bis *Ag, Mg, Mt;* aut vis *sP;* et bis *Ald;* bis *P* 6. et *bis Sich.* et si *desunt sP.* aemendaverit *L.* rompatur *L;* rumpatur *corr:* rumpantur *W.* dorso *J (m. prima), L, P* 2, 3, 6, *T (m. primae), W;* in dorso *Bos, Ch;* dorsus *Gw, K, J (m. recentior), P* 1, *sP, Til, V;* dorsum *cett.* quinquaginta *vel* L] *deest Gw, P* 4, *W.* vel *L, P* 6; ł *Ag, B, H;* id est *Sich;* vel *P* 1. *l.* **2.** percussiones *Ald, Bb, Ep, H, J, Jlz, L, T* 2 *(m. prima);* percusso eius *P* 6. si *deest Ag, L.* siterum *corr:* si iterum *P* 2. praesumpsit *Ag, Alt, Bb, H, J, Jlz, Mg, T* 2; presupserit *Ald.* operari *Ad, Ald, B, Bb, Ch, Jlz, Mt, Sich, T* 1, *W.* die dominico operare *sP.* dominico corri (corri *deletum*) *T* 2. auferetur *Alt, L, P* 6; offeratur *sP.* ‖ *l.* **3.** tertia pars *Ad, Ag, Ald, B, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—4, *Sich, T (m. recentiores), Til, V, W;* tertiam pars *sP;* tertiam partem *cett.* si nec sic *Ald, B, Bos, Ch, Jlz, K, Mg, Mt, P* 2—4, *T* 1, 2 *(m. recentior), Til, V;* si nec sic quidem *Sich;* si nec tunc *Ep, W;* sine *J;* ne si *sP;* et si non *Gw;* et si *sP;* si non *Alt, L, P* 6; si nec *cett.* cesserit *P* 6; cessaverit operari die dominico *Bos, Ch.* tunc *deest P* 4, *W.* livertatem *sP.* et *deest Sich.* sit servus i n s e c u l u m *Ad;* si serbus *sP;* si servus *Ep, Mg.* ‖ *l.* **4.** qui] quia *Ad, Ald.* voluit *Ag.* esse in die sancto liber *Mg, Mt.* in die sancto dominico *Gw;* die sancto dominico *Sich;* in die dominico sancto *Ep;* die dominico *H;* in die dom̄ *T* 2; die sancto *Bos, Ch;* in die secundo *Her.* liber esse *Ad, Alt, Ch, Gw, P* 1—4; esse liverum *sP;* liber *Mg, Mt, P* 3.

*l.* **5.** *hic caput distinguunt, numero* IIII *praeposito B, Gw.* Si servus autem *B, Gw, H, J, Mt, P* 6, *T* 2 *m. pr.; lacuna Ep.* autem *deest Ad;* vero *Ald, Jlz.* tale *Ep, H, J, L, sP, T* 2 *(m. prima).* crimine] culpa *Ad, Ald, Bb, Jlz.* vapulet *Ad, Ald, B, Jlz, Sich;* bapuletur *sP.* non *deest P* 2. emendaverit se *Sich.* manum dexteram *Gw, J, L, Mg, Mt, P* 2, 6, *Sich;* m. dextra *Ag;* m. deteram *Ch;* dexteram manum *sP.* dex[*lacuna*]ia talis *Ep.* ‖ *l.* **6.** perdax *sP.* qui *L;* qui *corr:* quia *J;* quia *T* 1. causa] culpa *Ald, Jlz.* vetenda *Ald, Ch, J;* vitanda *Jlz.* est *deest B.* quae] qui *Mg, Mt, P* 1; quem *L;* quid *sP.* Deum] Dominum *Bos, Ch.* iracundia *sP;* iracondiam *P* 6. provocant *Ep, J.* ‖ *l.* **7.** et *deest L, sP.* flagellantur h o m i n e s *Bos, Ch.* unum ex penuria *L;* penuria *Ald, H, J, sP, T* 2 *(m. pr.);* penuam *corr. m. recentior:* penuriam *Mt.* patiuntur *Bos, Ch.*

*l.* **8.** Et — est] Vetandum quoque est *Sich.* et ideo hoc *Ald, Jlz.* vetandum *Alt, Bb, L (m. prima);* vitandum est *Jlz.* in die dominico — nave] ut si in die dominico in via forte positus cum carro vel navi fuerit *Sich.* ut si quis *Ep;* et si vis *Alt, T* 2 *(m. prima);* et si vis *corr. m. rec.:* et si quis *H;* et si *P* 6; et suis *L;* et quamvis *Ag, K, Mg, Mt, P* 1—4, *T* 1, *Til, V;* quamvis *sP;* et quamvis aliquis *Bos, Ch;* et si quis *cett.* in *deest L.* initinere positus cum *Gw;* initinere sit positus *T* 1, sit *supra lineam altera manu;* est positus *B* 2; positis *Mt;* positus est *Ad, B;* positus sit *Ald, Jlz.* carro *Ad, B, Mg, Mt, Til, W;* carta *P* 3. ‖ *l.* **9.** et cum nave *Mg, Mt;* vel mane *Ep;* e. c. navi *P* 2, *sP.* pausset *Ag, J;* n o n p a u s e t *W.* pauset] positis *sP.* die dominica *desunt sP, Sich.* dominico, *vel* dom̄, *vel* domc̄] dominica *Bb, T* 1; do dominicus (do *deletum*) *Mg;* dominicus *Mt.* usque — feria] usque ad bis ecclesia dei feria *sP.* secunda feria *Alt, Ch, Ep, H, L, Mt, T* 1 *(m. prima);* II feria *J;* feriam secundam *Sich.* Et si noluerit c. p. Domini] *desunt Ep;* et si praeceptum Domini neglexerit *Sich.* si *deest Her.* ‖ *l.* **10.** quia] quoniam *Alt;* quare *T* 1; quem *sP;* quo *Sich.* Dominus *deest Sich.* dicit *B;* dicitur *Sich.* nullus *Mt;* nullu *sP.* servile opus *Mg;* opuservile *sP;* opus servile *corr:* opus servilem *J;* opus *Ald, B, Ep, Gw, H, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima), W.* fatias *P* 6; facies *Mg;* faciat *Mt;* faciatis *K, L;* facies *T* 2 *(m. recentior).* in die] inde *Ald;* die *Bb.*

1) *Non concordat cum L. Baiw. II,* 1 *et VII,* 5.

sancto, neque tu neque servus tuus neque ancilla tua neque bos tuus neque asinus tuus neque ullus subiectorum tuorum». Et qui hoc in itinere vel ubicumque observare neglexerit, XII sold condamnetur; et si frequens hoc fecerit, superiori sententiae subiaceat.

V. [Ut liberum sine mortale crimine non liceat inservire.]

*In ed. Merkeliana (textus I): c. VII, 4.*

Ut nullum liberum sine mortali crimine liceat inservire nec de hereditate sua expellere[1]; sed liberi qui iustis legibus deserviunt, sine inpedimento hereditates suas possedeant.

---

*Exod. XX,* 10. Non facies *omne* opus in *eo (= septimo die)* tu *et filius tuus et filia tua,* servus tuus *et* ancilla tua, *iumentum tuum et advena qui est intra portas tuas.*

---

*Cap. IIII.* || *l.* 1. sancto] dominico sancto *Ep;* dominico *H;* [. . . .]co *W;* dom̄ *T* 2. neque tu — ancilla tua *desunt Ad.* neque servus tuus *desunt K;* neque servus tuus — asinus tuus *desunt Alt.* neque ancilla tua *desunt L, P* 6; nec ancilla tua *sP.* neque ancilla — bos tuus *desunt Mg, Mt.* || *l.* 2. neque bos] ne bos *sP.* seque (*corr:* neque) asinus *L.* nec ullus *Alt.* ullum *Bb, sP;* ullus *Ag, Her, K, Mg, Mt, P* 1—4, *Sich, Til, V, W;* ulla persona *Ad, Ald, Gw, Jlz, T* 2 *(m. recentior);* ulla *cett.* subiuntorum *Ad.* tuorum persona *B.* et qui — neglexerit *desunt Sich.* et *deest Jlz.* qui] quia *Her.* hoc in] in hoc *Mg;* hoc *sP;* in *P* 2, *Her.* itinere suo *Her.* hubicumque *sP.* servare *Ald, Jlz, W;* observare servorum tuorum *P* 4. || *l.* 3. necglexit *sP.* XII sol *Ag, Ald, Her, Jlz, Mg, Mt, sP, P* 1, 2, *Sich, V;* culpabilis XII sol *W;* cum XII sol *cett.* XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* solidis *vel* sol] *deest Ch, Ep;* solidorum *W.* condampnetur *Ch, P* 1; condemnetur *Bos, Mt, Til, W;* condempnetur *Ald, Jlz, Mg, P* 2; comp̄demnetur *Ag;* conponat *Ad, B, Gw, L, P* 6, *Sich.* et si frequens — subiaceat *desunt Alt.* fecerit hoc frequenter *Ald, Jlz;* hoc frequenter f. *Bos, Ch, T* 2; frequenter hoc f. *P* 4, *Sich, T* 1; hoc frequens fecerit *P* 2, *W.* subperiori *P* 3; superiore *Ep;* superiora *H, J, T* 2 *(m. prima);* superiorem *L, P* 6; supernae *Sich.* sententia *Bb, Bos, Ch, Ep, H, J, Mg, P* 3, *T* 1 *(m. prima);* sententiam *L, P* 6. || *l.* 4. subiaceat sententiae *Sich.* hoc iaceat *sP.*

*In Alt sequitur cap. XIV,* 17 *huius editionis; in Ep, J, W cap. II,* 1; *in Ch cap. I,* 13.

*Cap. V. post cap. III huius editionis in Ch, Ep, J, T* 1, *W; post cap. X tituli XV h. e. in Alt; coniunctum cum cap. IIII Ald; deest Sich. Hic novum titulum distinguit* Cap. X. De liberis ad servitutem non redigendis *inscriptum Her.* || *l.* 5. V. deest *Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* titulus unicus *Her;* IIII *Ch, Ep, J, T* 1, *W;* XIIII *T* 2 *(m. recentior);* LXXVII *Mg, Mt;* LXXXVIII *Ad. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* sine mortale crimine non licet inservire ut liberis *L.* mortali *Til. l.* 6. ut *deest Ald, Jlz;* et *Ad.* nullus *L, P*3; nulli *Mt;* . . ullum *Ald.* liverum *sP.* liceat sine mortali crimine *Ag, Mg, Mt (Ag:* mortale*).* mortale *Ag, Ep, sP.* crimen *Ep, P* 3, 5, *V;* crimine criminis (criminis *erasum) L;* criminae *Ad;* criminem *sP.* in inservire *Her;* inservile *sP.* neque *Jlz, P* 4. de *deest Her, P* 6. hereditate tua *(corr:* sua*) L;* herēditates suas *sP;* hereditatem suam *Ep;* hereditate *Ad.* || *l.* 7. sed liberi q. i. l. deserviunt *desunt B.* sed] si *L, P* 6. liberi *deest Ald;* liveri *sP.* iustus *L;* in iustis *P* 4; in istis *Bb.* deservi || unt *corr:* deservi || serviunt *Alt.* hereditates suas *Alt, B, Gw, Her, K, P* 1, 3—5, *T* 2 *(m. recentior), Til, V, W;* hereditatis suas *Ag;* hereditates sua *sP;* hereditatis suae *Bos, Ch, Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* hereditatem suam *Ald, Bb, Jlz, Mg, Mt;* hereditatem *Ad;* hereditates *P* 2. || *l.* 8. possedeant *H, Til, V;* possideat *Ep, P* 6, *sP;* possideat *(corr:* possideant*) L;* possideat libertatem *Bos, Ch;* possideant libertatem *T* 1; possideant *cett.*

1) *Cf. L. Baiw. II,* 1. — *Huic legi — cum capp. I,* 10; *VII,* 2. 4; *IX,* 4. 9. 20 *non concordanti — derogant decretorum Neuchingensium (infra nº IV) capp.* 14. 17. — *H. Brunner, 'DRG.' I², p.* 462, *n.* 36; *II¹, p.* 457 *sq. n.* 1; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 632 *sqq.; O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 174; *H. Planitz, 'Die Vermögensvollstreckung im deutschen mittelalterlichen Recht' p.* 147.

**Quamvis pauper sit, tamen libertatem suam non perdat nec hereditatem suam, nisi ex spontanea voluntate alicui tradere voluerit; hoc potestatem habeat faciendi.**

**Qui contra hoc* praeceptum fecerit, sive dux sive iudex sive aliqua persona, cognoscat se contra legem fecisse, LX sold** sit culpabilis in publico, et liberum quem servitio obpresserit, vel hereditatem tulit, ad pristinam libertatem restituat et res eius reddat quas iniuste abstulit, et alias similes restituat et cum XL sold conponat illi homini quem contra legem inservivit.**

*) *In T* 1 *glossa s. XV add:* Duces non tantae libertatis.

**) LX sol. *Alt, Her, K, Mt, P* 1, 4, *sP;* LX *corr:* XL *V.*

---

*Cap. VII.* || *l.* 1. quamvis] quam *L, P* 6. pauperes sint *T* 2 *(m. recentior).* livertatem suam *sP;* suam libertatem *Bb.* non *deest Ad, P* 2. perdant *T* 2*;* perdat *deest Ad.* de hereditatem suam *P* 2*;* hreditatem suam *Ald;* h. s. non perdat *Ep, sP.* || *l.* 2. suam *supra lineam altera manu P* 5. nisi *corr. L;* nisi si *P* 2, *V.* ex *deest Ad, Ep;* si *P* 1, 2, *Til;* se *Bos.* spontanea || tanea *Alt;* spontaneam *Ag;* pontanea *J, L, Mt, P* 6, *sP;* expontanea *P* 1, 3, 5 *corr:* ex spontanea *P* 5. voluntate spontanea *Ald.* voluntate *deest Alt;* voluntatem *Mg, sP;* voluntate sua *Bb.* se *addit Her.* tradere alicui *Bb, Gw.* voluit *Ad;* velit *Bb;* voluerint *T* 2. hanc *T* 2. potestate *Ald, P* 6. habeat *deest Ch, H, L, P* 6. habent facicendi *T* 2*;* habeat faciendum *Mt, sP;* habeat facienti *P* 3*;* facienda *corr:* faciendam *L;* fatienda *P* 6*;* habeat *W;* habendi *Ep.*

*l.* 4. contra *deest Ep.* hanc *corr:* hunc *L.* praeceptum hec (hec *deletum*) *Ald.* fecerit praeceptum *P* 4*;* hoc praeceptum contra fecerit *Ep.* sive dux sive comes *Mg, Mt;* sive dux sive rex *Ad;* sive dux *Ep, P* 4. persona aliqua *P* 4. || *l.* 5. se cognoscat *Jlz;* agnoscat se *P* 6, *Til;* cognoscat *P* 4. fecisset *sP.* LX *Alt, Her, K, Mt, P* 1, 4, *sP;* LX *corr:* XL *V;* et XL *Jlz;* XL *cett.* solidorum *Ad, Ald, B, Gw, W.* culpavilis *sP;* cul *L.* puplico *Ald, P* 3*;* publice *sP.* et si liberum *P* 6*;* et liverum *sP.* || *l.* 6. qui *P* 1, 6*;* que *sP;* que *corr:* quem *L.* in servitio *Ad, Ald, Bos, Gw, H, Jlz, L, Mg, T;* in semucio *Ch;* servitium *Ep;* in servitium *Alt, Mt, P* 6. oppresserit servitio *P* 2. obpressit (oppressit) *Alt, Ch, Gw, Jlz;* obpresit *Ald;* obpresserat *Ad, P* 4*;* ob *Mg, Mt.* vel hereditatem — reddat *desunt Mg, Mt.* vel *deest P* 6. tullit *sP;* tulerit *H, T* 2. ad pristinam] apristinam *P* 1. livertatem *sP.* restituut *corr:* restituat *P* 4. || *l.* 7. reddat] restituat *Ad.* quas iniuste — restituat et] et alia similia quod *[deest Mg, Mt;* quae *Ad, Bos, Ch, W]* iniuste abstulit *Ad, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T, W.* similia his *W.* iniuste *m. recentior Ch;* iuste *Mg.* et] aut *Her.* et alias — inservivit] et conponat illi X[L] (L *deest, forsitan abscisum) Alt.* alias *deest sP.* similis *sP.* et cum *Bb.* cum *deest Mg, Mt, P* 1, 3. solidos *H.* || *l.* 8. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* illi homini *desunt Ad, B, Bb, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 2 *m. prima, W.* homini *deest Bos, Ch, T* 1*;* hominem *sP.* quem] cui *Ep, Mg, Mt;* qui *Her, P* 2. legem *in margine Bb;* lem *P* 3. inserviunt *L, Mg, Mt, P* 6.

*In Alt sequitur cap. X,* 1 *huius editionis.*

## [VIII.]

## DE UXORIBUS ET CAUSIS, QUAE SEPE CONTINGUNT.

### I. [Si cum uxore alterius quis concubuerit[1].]

| | |
|---|---|
| Si quis cum uxore alterius concubuerit libera, conponat hoc marito eius cum suo uueregeldo[2], id est CLX sold. | Si quis cum uxore alterius concubuerit libera, si repertus fuerit, cum weragelo[2] illius uxoris[3] contra maritum conponat. |

Et si in lecto cum illa interfectus fuerit, pro ipsa conpositione quam debuit solvere marito eius, in suo scelere iaceat sine vindicta[4].

---

*Titulus VIII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P* 1—6, *sP, Sich, T, Til, V;* capp. I—VII in *W; titulus deest Em, G, S, Vl.*

*Rubrica tituli deest Ad, Alt;* VIII *deest P* 5. || *l.* 2. de uxoribus, viduis et ancillis atque virginibus *(coniunctum cum cap. VII, 5) Ald;* de uxoribus virginibus viduis et ancillis *Jlz;* de uxoribus et adulteriis *Sich.* et earum causis *Bos, Ch, J, T* 1; et eorum causis *Bb;* et causis earum *H, T* 2. quae saepe contingunt *desunt H.*

*Cap. I. l.* 3. I *deest Alt, L, P* 6, *sP, Sich, T* 2 *(m. prima);* cap. I *Bb;* Tit. I *Her;* LXXVIII *Mg, Mt;* [LXXX]V *Ald;* LXXXVIIII *Ad;* LXXXXIII *Jlz. Rubrica exstat Her, Til.* si quis cum alterius uxore concubuerit *Her.* || *l.* 4. cum *deest Bb, Her.* uxorem *Bb, Her.* alterius] alius *Her.* cucunberit *sP.* libera *deest Sich;* liberam *Bb, Her;* livera *sP;* liberi *H;* velliberet *P* 6. || *l.* 5—7. *textus I Ag, Her, K, L, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Sich, Til, V; textus II cett;* cum — conponat *erasa T* 2 *m. prima;* si repertus fuerit conponat hoc marito eius cum suo weregeldo id est CLX sol. *T* 2 *m. recentior.* se repertus *Lind.* hoc *deest Sich.* maritum *Sich.* eius] ei eius *Ag.* weragelo *Ad (corr.), Alt, Bb, Ch, H, J, T* 1; werageld *Bos;* weregeldo *Ag, B, Gw, Her, K, P* 1, 5, *T* 2 *(m. recentior), V, W;* weredeldo, *corr:* weregildo *L;* weregildo *Ep, P* 2, 4, *Sich;* uueregild *sP;* waregeldo *P* 3, *Til;* wergeldo *Ald, Jlz;* widrigilt *Mt;* widriglit *Mg;* wredregildo *P* 6; widrigildo *Lind.* illius] ipsius *Bb.* uxorem *Ald, Jlz.* id est cum CLX solidis *Ag;* id est CXL sol *P* 2, 4, *Sich;* regi id est cum CXL sol *Mg, Mt.*

*l.* 8. et *in raso T* 2. cum *deest Mg, Mt.* illa *deest Mg, Mt, P* 2; ea *P* 4. interfectos *corr:* interfectus *Mt.* et pro *Mg, Mt, P* 6; propter *Bos, Ch, T* 1; post *Bb.* ipsam *Alt, Bb, Bos, Ch, J, P* 6, *T* 1; ipsam (m *erasum*) *L.* conpositionem *Alt, Bb, Bos, Ch, J, P* 6, *T* 1; conpositio *sP;* conpuscione *corr:* conposicione *H;* conpositione *cett.* quod *Alt, Ch, Ep, H, J, L, T;* quam quod *Ad;* quem *Ag, sP.* solvere] sori *et lacuna trium litterarum W.* solvere debuit *Sich.* merito *H.* marito eius solvere *P* 2; solvere, marito eius solvat *B.* scelera *Alt, J;* scelero *Jlz.* iacere *Alt;* iacet *P* 5. vindicte *Ch, J;* uincdicta *P* 2.

1) *Cf. L. Sal. XXV.* 2) *Cf. Glossarium et D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 38 *sqq.* 3) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1] § 142, 2. 4) *H. Siegel, 'Geschichte des deutschen Gerichtsverfahrens' I, p.* 86, *n.* 20; *H. Scherer, 'Die Klage gegen den toten Mann' p.* 111. 176, *n.* 2.

**Et si in lectum calcaverit uno pede et prohibetur a mulieri et amplius nihil fecerit, cum XII solidis conponat, eo quod iniuste in extraneum calcavit thorum*.**

**II. [De servis qui hoc commiserint.]**

**Si servus hoc fecerit et interfectus cum libera in extraneo fuerit thoro**, XX*** sold in suo damno minuetur ipsius coniugis uueragelt; cetera vero quae remanent, dominus eius cogatur solvere, usque dum repletus fuerit numerus sceleris conpositionis.**

**Et si ille servus evaderit et interfectus non fuerit, sed tamen crimine devictus, dominus vero eius reddat eum illi cuius uxorem maculavit pro XX sold; cetera vero per omnia impleat pro eo, quod servo suo disciplinam minime inposuit.**

*) thronum *Ag, L, P* 6.

**) throno *P* 6; trono *L*.

***) XXX sol. *L, P* 6; XL sol. *Gw*.

---

*Cap. I.* ‖ *l.* 1. et si] rate *Alt;* quod si *Sich;* et, *supra lineam:* si *Ep.* lecto *B* 1, *Ep, Her, L, Mg, Mt, P* 3, 6, *sP, Til;* lectum *cett.* cum uno pede *P* 2; uno *Jlz.* prohibitur *Ald, Bb, Jlz;* prohibeatur *Her;* prohibetis *corr:* prohibitur *J;* prohibetur habetur (habetur *deletum*) *sP;* prohibitus *Alt, Ch, H, L, P* 4, *T* 1, 2 *m. prima, W;* proibitus *Ep, P* 6; prohibitus fuerit *(f. supra lineam) T* 2 *m. recentior;* prohibitus est *Ad, B, Gw;* prohibitus sit *L;* maliere *corr:* muliere *J;* mulieri *Ep.* et *deest Jlz, W.* nichil *vel* nihil] nihil amplius *Sich.* refecerit *L, P* 6. XII^ta *T* 1 *(m. recentior);* XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*), J;* conponat *vel* conp] conponit *Ald.* et quod *Alt.* iniuste *deest Bb.* in *deest P* 1, *Sich.* extraneo *Mg;* extranea *Ep;* extraneam *Bb, Ch, J, P* 3, 4, *T* 1, 2. calcavit *corr. P* 2; calcaverit *Ald, sP.* thorum *corr. Mt;* horum *Ep;* thronum *Ag, L, P* 6; throsum *sP;* thorum *cett.*

*Cap. II.* ‖ *l.* 3. II *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* Tit. II *Her;* II, III *B;* LXXVIIII *Mt;* LXXX]VI *Ald;* LXXXVIIII *Mg;* XC *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* servo *Her, P* 6; his *L.* qui hoc commiserint] adultero *Her.* commiserit *P* 6; commixerint *L.* ‖ *l.* 4. quis servus (quis *deletum*) *P* 2; serbus *sP.* et *deest sP.* cum *deest Mg, Mt.* fuerit cum libera i.. e. thoro *Gw.* extranea *Ag, Alt, Ch, Ep, H, J, L (m. prima), P* 4, 6, *T* 2; extranea *corr:* extraneo *T* 1. fuerit] fuit *P* 1; fecerit *P* 2. ‖ *l.* 5. in XX sol *Ag, Mg, Mt;* cum XX sol *sP;* solidos *W.* damno *vel* dampno. minuatur *P* 6, *Sich, W;* minetur *B.* ipsius] eius *Sich.* coniux *Mg, Mt;* cuius *sP;* coniugi *Ald, Jlz;* coniugii *Sich.* weregeldi coniugies *Bb.* weregeldo *Bos;* weregeldi *Bb, H, T* 2, *W;* weragelti *T* 1; uueragaldi *Ad;* wergeldi *Ald, Jlz;* wergeldo *Ch;* weregelt *Her, L, P* 5; weregeheld *Ag;* weregildi *Ep;* uueregeldum *Gw;* weregildo *Sich;* uueregild *sP, P* 4; weragelt *K, P* 1, 2, *V:* werageldi *Alt;* widrigeld *Mt;* weragelti *T* 1; widriglid *Mg;* wedregild *P* 6; waregelt *P* 3; waregeldus *Til;* weragaldidun *Ad;* werageltidun *B.* coetera *B;* caetere *Sich;* contera *sP.* quem *Ep.* ‖ *l.* 6. remanent *(secundum* n *deletum) P* 1. eius *deest Ep, Gw.* cogantur *sP;* hic agatur *L.* exsolvere *Ch, P* 6, *T* 1. repelletus *sP;* repulsus *Ad.* numerus] num *Ep, H;* nom̄ *P* 6. sceleris *deest Ad;* sceleri *Mt;* scelere *Mg;* sceleratae *Her.* ‖ *l.* 7. compositione *Gw, P* 6; compositioni *B* 1, *Bb, L, W;* conps *Ep;* comps *Ag;* conpusciones *corr:* conposicionis *H;* cum praesunt *Mg, Mt.*

*l.* 8. Et si] quodsi *Sich.* si *deest Mg, Mt.* evaserit *Ad, Ald, B* 1, *Ep, Gw, Her, Jlz, P* 2, 4, *Sich, T* 2 *(m. recentior), W;* evadit *Bos;* evenerit *Ag.* et *deest Mg, Mt.* set *sP.* tamen *Sich deest Ag.* criminum *Mg, Mt;* criminis *Sich;* crim *Ag.* convictus *Sich.* ‖ *l.* 9. vero *deest P* 4, *Sich;* vos *L.* eius vero *sP.* eum reddat *Sich.* eum *deest Mt;* eo *sP.* illius *Mt.* cui *sP.* maculavit (cu *erasa*) *Ep;* tulit, *et supra lineam* maculavit *P* 4. contaminavit *Sich.* per *Alt, H, L, P* 1, 6. sol solvat *L.* coetera *B;* ceteri *sP.* ‖ *l.* 10. per omnia (per *supra lineam*) *Ad;* omnia *Ald;* omnia per *P* 4. impleta *Mg, Mt.* pro quo *Bb, Ep, Gw, H, J, L, P* 6; pro quod *T* 2 *(m. prima);* pro eo quod *cett.* servo *bis Bb;* servos *Ag.* suos *Ag.* discipline *sP;* disciplinem *corr:* disciplinam *H.* menime *sP;* minimam *H, T* 2 *(m. prima).* posuit *H, T* 2 *(m. prima).*

### III. [Si propter libidinem manum iniecerit.] *cf. L. Alam. LVI, 1.*

Si quis propter libidinem liberae manum iniecerit[1] aut virgini seu uxori alterius, quod Baiuuarii horcrift[2] vocant, cum VI solidis conponat.

### IIII. [Si indumenta super genicula elevaverit.] *cf. L. Alam. LVI, 1.*

Si indumenta super genucula elevaverit, quod himilzorun[3] vocant, cum XII solidis conponat.

---

L. *Alam.* LVI, 1. *Si quis libera femina virgo vadit in itinere suo inter duas villas et obviavit eam aliquis et per raptum denudat caput eius,* cum VI solidis conponat.

*Et* si *eius vestimenta* levaverit, *usque ad* genucula *denudet, cum VI solidis conponat.*

*Et* si *eam denudaverit, usque genetalia eius appareant vel posteriora,* cum XII *solidis* conp.

---

*Cap. III.* || *l.* 1. III *deest Alt, Jlz, L, P 6, Sich;* Tit. III *Her;* IIII *B;* LXXX *Mg, Mt;* [LXXX]VII *Ald;* XCI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til.* Si] Qui *Her.* libitem *L.* ingecerit *L.* || *l.* 2. Si] . . i *Alt.* quis *deest Mg, Mt, P 6, sP.* lividinem *sP;* libidem *P 6.* liberae *deest L;* libera *P 6;* livera *sP;* liberam *Bb;* liberum *Mg, Mt.* manum *P 5;* manu *sP;* manus *B;* manum *Sich.* inhiecerit *sP;* iniacerit *Ep;* inicerit *V.* virginem *Bb, sP;* virginis *Ep, Mg;* virgim *P 1;* vir || virgini *P 2.* seu] aut *B, Bb, Jlz;* eum *Mg.* uxore *Mg;* uxorem *Bb, Mt;* uxoris *sP.* *l.* 3. alter *P 2.* baiuuari *P 2, 4;* baiuarii *Ep, sP, W; deest Ald, Jlz;* baiuuari *P 2, 4, 5;* bauuarii *B, Gw, K;* bauuari *Alt;* bauuuarii *P 6;* baioarii *Ch, Her, P 1, Sich, T 1;* baiouarii *H, Mg, Mt, T 2;* baiouuarii *Ad, Bb, P 3;* baiuari *Ag;* bacuarii *L;* paiuuuarii *J.* horcrift *Ep, K, P 1, 3, 5, T 1, Til, V, W;* horgrif *Alt;* horicrif, (i *erasum*) *J;* horccrif *Bb;* horcriet *L;* hoorcriet *P 6;* huorcrif *T 2;* huorgrif *Gw;* horchrift *Ad;* hŏrcrift *Ch, H;* hortchrift *Her, Mt;* hortchrist *Mg;* hort:scrift *sP;* hŏrgrif *Ald;* hărgriff *Jlz;* horchrist (!) *P 2;* hŏrchrist *Bos;* hortcrist *Ep;* hortricst *Ag;* horumcrift *P 4;* hocrhiet *Lind;* horcrist *cod. Thuanus Bal;* hūorcrist *B;* hurer ist *Sich.* dicunt *Bb, Bos, Ch.* cum *deest Sich.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

*Cap. IIII. cum capite III coniunctum Ald.* || *l.* 4. IIII *deest Ald, Alt, Jlz, L, P 6, Sich;* V *B;* Tit. V *Her;* LXXXI *Mg, Mt;* XCII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til.* si i. genus suae levaverit supra *L.* genuculum *P 6;* genua *Her.* || *l.* 5. Si] . . i *Alt.* si indumenta *desunt Ald.* indumentum *Ep.* genucula *Ag, Her, Mg, Mt, P 1—5, sP, V;* genucla *K;* genicula *Sich;* genunculos *Bb;* genuclos *Alt, H, J, T 1, W;* genuculos *Ch, P 6;* genuclos *T 2 (m. prima);* genuclaus *L;* genulos *Bos;* iunuclis *Ep;* genua *Ad, Ald, B 1, Gw, Jlz, T 2 (m. recentior).* levaverit *Ag, Gw, Mg, sP, T 2 (m. recentior), Sich;* elevaverin *W.* quod *deest Her.* quod — vocant *desunt Sich.* himilzorum *Alt, H, K, P 6, T 2;* himilzorunga *Ep, J;* himilzorun *B, Gw, P 3, 5, T 1, Til, V, W;* hilmilzorun *P 2;* hhinilzorum *sP;* himilzoron *Her;* himizorun *Bb;* himilzoron *Ald, Her, Jlz, L, P 1;* himilzor *P 4;* hilmizorum *Ag;* himilzorn *Ad;* himilzoñ *Ch;* himithorn *Bos;* nihilzorum *Mg, Mt;* quod himilzorun vocant *desunt Sich.* cum *deest Sich.* XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).*

1) *Cf. L. Sal. XX; LXXVI,* 1. 2. 2) huor, hôr = *fornicatio, adulterium, libido (E. G. Graff, 'Sprachschatz' IV,* 1010*) et* grift *germ. 'greifen, umfassen'; (Lexer, 'Mhd. Wörterbuch' I, p.* 1084*);* huorcrift *quod dicimus 'unzüchtiges Angreifen', 'Griff an die Waden unter die Kleider'. Cf. W. E. Wilda, 'Das Strafrecht der Germanen' p.* 809, *n.* 3*; H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 563*; D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 440*; Th. v. Grienberger, 'Mittheilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung' XXXV, p.* 157. 3) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 563*; D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 439*; vide Glossarium s. h. v.; Th. v. Grienberger l. l. p.* 157 *sq.*

### V. [De discriminalibus reiectis.]

**Si autem discriminalia[1] eicerit de capite, quod uualcuurf[2] dicunt, vel virgini libidinose crines de capite extraxerit, cum XII* solidis conponat.**

### VI. [De raptu virginum[3].]

*cf. L. Alam. LIII, 1.* Si quis **virginem rapuerit contra ipsius voluntatem et parentum eius,** cum **XL**** solidis conponat, **et alios XL cogatur in fisco.**

### VII. [Si quis viduam rapuerit[3].]

**Si autem viduam rapuerit quae coacta ex tecto egreditur, propter orfanorum**

*) XV solidis *Ep.*

**) XII solidis *Her, sP.*

---

*L. Alam. LIII,* 1. Si quis *filiam alterius non sponsatam acciperit sibi ad uxorem, si pater eius eam requirit, reddat eam et* cum XL solidis *eam* conponat.

---

*Cap. V. deest K, L; deest hoc loco et capiti VIII,* 17 *postpositum atque coniunctum sP (cf. infra p.* 361, *l.* 25*). coniunctum cum cap. IIII Ag, Mg, Mt.* || *l.* 1. V *deest Ag, Alt, Jlz, Mg, Mt, P* 6, *sP, Sich;* Tit. V *Her;* VI *B;* [LXXX]VIII *Ald;* XCIII *Ad. Rubrica exstat in Her, Til.* || *l.* 2. Si] . . i *Alt.* aut *Gw;* quis *Ep.* discriminialia *P* 2; disciminalia *P* 1; discrimalia *P* 6; decriminalia *Ep;* in discriminalia *H, T* 2 *(m. prima);* c r i n a l i a *Mg.* eicerit *V;* eiecerit *cett.* de capite eiecerit *P* 2, *Sich.* quod *deest Ag, Til;* quol *Mt.* uualcuurf *J;* watuurf *Alt, Ch;* waturf *Bos;* uualtuurf *Ag, H, P* 3, *T* 2 *(m. prima), W, (*l *erasum) T* 1; waltwoft *Til;* uualuurf *(una littera erasa) Ep;* uualtuurfd *P* 1; uualtuuerf *Bb;* uualtuurf *P* 4, 5, *V;* uualtuurst *P* 2, 4; uualuurf *Ag, sP;* uultuurfo *Her, P* 1; uuatuurst *Sich;* ualfur *Mt;* falfurf *corr:* valfurf *Mg;* wultworf *Lind;* pantuurf(!) *Ad, B, Gw, T* 2 *(m. recentior);* pantwarf *Ald;* pantwars *Jlz.* dicant *B* 1; vocant *Ag, Mg, Mt.* virgine *Ag, Bb, Mg, Mt, P* 6; virginae *P* 5. || *l.* 3. libidinosę *Gw, Her;* libidinose *supra lineam H;* libidonose *corr:* libidinose *P* 2; libidinosae *P* 5; libidos *Mg;* libido sed *Mt.* crinis *Ag, Mg, Mt;* criminis *P* 4. extraxerit de capite *Ald, Jlz.* detraxerit *Ad, Alt, B, Gw;* traxerit *H, Mg, Mt, Sich, T* 2; retraxerit *Ep.* cum *deest Mg, Mt, Sich.* XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. VI.* || *l.* 4. VI *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* V *Ag, sP;* Tit. VI *Her;* VII *B;* LXXXII *Mg, Mt;* [LXXX]VIIII *Ald;* XCIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* raptore *P* 6; raptione *L.* || *l.* 5. rapuaerit *corr:* rapuerit *L.* et *deest Sich.* parentibus *Sich.* illius *Ad;* eius *P* 2. cum *deest Mg, Mt, Sich.* || *l.* 6. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* alius *sP, P* 1; alias *Alt.* cogatur in *desunt Sich.* fisco] *add:* persolvere *Ch, T* 1; exsolvere *Ald, Jlz;* solvere *W;* inferat *Sich.*

*Cap. VII.* || *l.* 7. VII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* VI *Ag, sP;* Tit. VII *Her;* VIII *B;* LXXXIII *Mg, Mt;* LXXXX *Ald;* XCV *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* || *l.* 8. Si] . . i *Alt.* viduam *deest W;* vidua *Ag, Ep.* rapuerit viduam *Ad.* rapuaerit *L;* rapuerit *in raso P* 3. qui *Ep, J;* quem *sP.* quacta (qua *in rasura) H;* acta *corr:* coacta *T* 2. ex tecto — orfanorum *desunt Alt.* ticto *sP.* aegreditur *L;* egriditur *P* 6; egredietur *sP.* propter *deest Til.* orphanorum *Gw, Jlz, P* 4, *T* 2, *Til;* orphanos *Sich.* horti in horum *Mg, Mt.*

1) Discriminalia capitis mulierum *(secundum Isidori Etymol. XIX,* 31 *§* 8*)* sunt vocata ex eo, quod caput auro discernunt. — *In glossis theotiscis* discriminalia *dicuntur:* undirbant, underbant, enderbant, *capitis virginalis aureum ornamentum; cf. Graff, 'Sprachschatz' III,* 137; *I. Merkel, MG. LL. III, p.* 299, *n.* 27. 2) Walcwurf = *eiectio discriminalium, 'Herunterreissen des Haargebändes, Auflösen der Haartracht'; cf. D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 614 *sqq.; H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 563. 3) *Cf. L. Sal. XIII. — W. E. Wilda, 'Das Strafrecht der Germanen', p.* 836; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], 668.

**et propriae penuriae rebus, cum LXXX sold conponat et XL cogatur* in fisco, quia vetanda est talis praesumptio, et eius defensio in Deo et in duce atque iudicibus debet consistere.**

### VIII. [De fornicatione cum libera.]

**Si quis** cum libera **per consensum ipsius** fornicaverit[1] **et nolet eam in coniugium sociare: cum XII** sold conponat, **quia nondum sponsata nec a parentibus sociata sed in sua libidine maculata.** *cf. L. Alam. LVI, 1.*

### VIIII. [Si servus cum libera fornicaverit.]

**Si servus cum libera fornicaverit et hoc repertum fuerit, ille cuius servus est, reddat illum parentibus eius ad poenam quam meruit, luendam vel ad inter-**

*) LXL sol. *Ad, Ag, Alt, B, Bb, Ep, H, K, Mt, P* 1—4, *sP, T* 2, *V, W.*

---

*L. Alam. LVI,* 1. Si *autem* cum ea (= libera) fornicaverit *contra voluntatem eius,* XL solidis conponat.

---

*Cap. VII.* ‖ *l.* 1. propria *T* 2 *m. prima;* propriam *Her, Sich;* pro *Til.* penuri *Mg, Mt;* pecuniae *Ag, P* 1; periurie *sP;* penuria *H, T* 2 *m. prima;* penuriam *Her, Sich.* rebus *deest Sich;* res *Ad, Ald, B, Ch, Gw, Jlz, W;* rerum *Her;* rebus *Til.* cum *deest P* 6, *Sich.* LXX *corr:* LXXX *Gw;* XXXta *Mg, Mt.* solidis *deest B, P* 6, *sP.* conponat *vel* conp̄] conponet *Ch;* conponit *Ald.* XL sol. *L, P* 6; LX *cett.* cogatur *deest L, P* 6, *Sich;* coagatur *H.* in fisco persolvere *Ald, Jlz;* in fisco solvere *W;* fisco inferat *cetera desunt usque ad finem capitis Sich.* ‖ *l.* 2. quia] quare *T* 1; quae *L.* quia — praesumptio *desunt Mt.* vetandanda *P* 6; vitanda *Ald, Alt, Jlz, K, P* 1—3, *Til, V, W;* talis *supra lineam H.* talis praesumtio et *hic explicit W.* presumtio *sP.* in deum *H, T* 2 *(m. prima).* in duci *Mg.* adque *sP;* et *Gw.* ‖ *l.* 3. iudiicibus *Ep;* in iudicibus *Ag, Bos, Her, K, P* 1—3, 5, *sP;* in ducibus *Ad, Mg;* ducibus *Mt;* in iudicibus *P* 4, *Til, V;* iudicibus *cett.* debet *deest Bb.* consistera *Ag;* constare *Ad.*

*Cap. VIII. deest W.* ‖ *l.* 4. VIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* VII *Ag, sP;* Tit. VII *Her;* VIIII *B, Ch;* LXXXIIII *Mg, Mt;* [LXXXX]I *Ald;* XCVI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til. l.* 5. Si] . . i *Alt.* cum *supra lineam H.* livera *sP.* cum *Alt, B* 1, *Gw, L, P* 6, *V;* per *cett.* consensu *Alt, B* 1, *Ep, Gw, J, L, P* 6, *T* 1; concessum *sP.* illius *Ad;* eius *Bos, Ch.* fornicatur *Ald, Jlz;* fornicata fuerit *Sich.* nollet *Alt, Ep, H, K, Mg, Mt, T* 1, *T* 2 *(m. prima), Til;* nolit *Ad, B, Gw, P* 4; noluerit *T* 2 *(m. recentior), Sich;* non vult *Ald, Ch, Jlz;* nolet *cett.* eam sibi *Ch;* eum *Sich;* ei *T* 2 *(m. recentior).* in coniugium *Alt, B, Her, K, P* 1—5, *sP, Til, V;* in congium *corr:* in coniugium *L;* in coniugi *H;* in coniugem *Sich;* in iugio *Ald;* in coniugio *cett.* ‖ *l.* 6. sotiare *Ep, P* 1; sociari *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T;* sotiari *Ch;* accipere *Sich.* cum *deest Sich.* XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* solidis *vel* sol] *deest Ep.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald; cetera desunt usque ad finem capitis Sich.* quia] qui *L;* quae *T* 2 *(m. prima);* quare *T* 1. non dum] non *Ald, Mg, Mt.* sponsata est *Gw;* sponsata *Ep, P* 2—4, *V;* sponsam *P* 1; sponsa *Ad;* desponsata *Ald, Jlz;* est desponsata *Ch, T* 1; cum desponsata *Mg;* cum disponsata *Mt;* spontanea *Her, K.* nec apparentibus *Mg, Mt.* sociata *vel* sotiata. set *sP.* ‖ *l.* 7. lividinem *sP.* libidine *corr. Alt.* maculata est *Ad, Ald, B, Gw, Her, Jlz.*

*Cap. VIIII. deest Sich, W.* ‖ *l.* 8. VIIII *deest Ad, Alt, Jlz, L, P* 6; VIII *Ag, sP;* Tit. IX *Her;* X *B;* LXXXV *Mg, Mt;* [LXXXX]II *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ‖ *l.* 9. Si] . . i *Ad, Alt;* quis servus *Alt;* serbus *sP.* livera *sP.* fornicatur *Ald, Jlz;* furaverit *P* 3. fuerit *deest P* 4. illi *Mg.* seruu' *Ald.* ‖ *l.* 10. illum *deest J;* eum *B, Mg, Mt.* eius] suis *Ag, B, J, Mg, Mt;* ipsius *sP.* penam, poenam, pęnam. quae *L, P* 6; quem *Ep;* qui *Ag;* quia *K, P* 2, 3, 5, *sP, V.* luendum *sP.* vel] multum *sP.* ad *supra lineam J; deest Ag, Mg, Mt.* interficiendam *T* 2 *(m. prior).*

1) *Cf. L. Sal. XXV,* 2; *W. E. Wilda, 'Strafrecht' p.* 814; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 660 *sq.*

**ficiendum**[1]**; et amplius nihil cogatur exsolvere, quia talis praesumptio excitat inimicitias in populo.**

### X. [Si cum libera manumissa fornicaverit.]

**Si cum manumissa, quam frilaza**[2] **vocant, et maritum habet, concubuerit, cum XL solidis**[3] **conponat parentibus vel domino vel marito eius.**

### XI. [Si cum virgine, quae per manum libera missa est.]

**Si quis cum virgine quae dimissa est libera, concubuerit, cum VIII* solđ conponat parentibus vel domino.**

### XII. [Si cum ancilla alterius.]

**Si**[4] **quis cum ancilla alterius maritata concubuerit, cum XX solđ****[5] **conponat domino.**

*) VI sol. *L;* VIIII sol. *Ag, sP;* XX sol. *Ald, Jlz.*
**) IIII sol. *Til.*

---

*Cap. VIIII.* || *l.* 1. nichil *Alt, Ch, T* 2; non ***Ald, Ep.*** cogantur ***sP;*** cogatur aliud ***Ald.*** exolvere *B, L, P* 1, ***sP;*** solvere *Ad.* quia] qui *L.* talis est *T* 2 ***(m. prima).*** excitet *L;* excita ***Mt.*** inimicitia ***sP;*** inimicitiam *Her, Mg, **Mt;*** inimicias ***Ald;*** inimicitia *H.*

*Cap. X.* ***deest*** *Sich, W.* || *l.* 3. X ***deest*** *Alt, Jlz, L, P* 6; VIIII *Ag, sP;* Tit. X ***Her;*** XI *B;* LXXXVI *Mg, Mt;* [LXXXX]III ***Ald;*** LXXXXVII ***Ad.*** ***Rubrica exstat Her,*** *L, P* 6, *Til.* libera ***deest*** *L, P* 6. manum missam *L.* || *l.* 4. Si] . . i ***Alt;*** si quis *Ch.* manum missa ***sP;*** missa manu *J.* quam] quod *Ad, Alt, B, Ch, Ep, Gw, H, J, L,* ***P* 6, *T.*** frilaza *Ch, Ep, J, Mt;* frilazza *T* 1; frinlazam *Mg;* frilaz *Ad, Ald;* frilazin *Ag, Her, K, P* 1, 3—5, *Til, V;* frilazd *L;* frigilastz *sP;* frilaxin *P* 2; frilacha *Bos.* invocant *Mt, sP.* habent *Ag.* concubuerit ***bis, sed alterum deletum Mg;*** concubuaerit *L.* cum ***deest Ch.*** || *l.* 5. XII *Her.* solidis ***bis, sed alterum deletum Ald.*** conponat ***vel*** conp̄] con *Ch;* conponit *Ald.* parentibus ***deest sP;*** parentibus suis *Ad, P* 4, 6. domini *L, P* 3; dominus eius *sP.* vel marito vel domino *P* 5.

*Cap. XI.* ***deest Sich, W; cum cap. X coniunctum*** *Gw.* || *l.* 6. XI ***deest Ald, Alt, Ch, Gw, Jlz, P* 6;** X *Ag, sP;* Tit. XI ***Her;*** XII *B;* LXXXVI ***Mt;*** LXXXVII ***Mg;*** LXXXXVIII ***Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til; in P* 6 *capiti*** VIII, 12 ***huius editionis praeposita.*** Si cum virgine manumissa *Her.* Si] Et *P* 6; etsi *L.* qui *L.* per — est] nanumissa est *P* 6; manum missa est *L.* || *l.* 7. Si] . . i *Ald, Alt.* cum ***deest*** *L, P* 6. virginem *L, sP;* virgene *corr:* virgini *B* 1. qui *Ag, Alt, Ep, Mg, P* 1, 5, *sP, V;* quid *P* 3. in dimissa *Mg, Mt;* missa *P* 3. libera est *Ch.* concubuaerit (a ***erasum)*** *L.* cum ***deest Mg, Mt.*** || *l.* 8. conponat ***vel*** conp̄] conponit *Ald.* parentibus domino *P* 6; parentibus dominico *L.* vel domino vel parentibus eius *sP;* p. v. dominini *Ag;* p. v. domini *Mg;* domino *Jlz;* domino suo *Ald.*

***In Alt sequitur caput XIII huius editionis.***

*Cap. XII. deest L, W;* ***post cap. VIII,*** 13 ***huius editionis Alt; post c. VIII,*** 14 *P* 6. || *l.* 9. XII ***deest Alt, Ch, Jlz,*** *P* 6, ***Sich;*** XI *Ag, Gw, sP;* Tit. XII *Her;* XIII *B;* LXXXVIII *Mg, Mt;* [XC]IIII ***Ald;*** XCVIIII *Ad.* ***Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til; in P* 6 *praeposita capiti XIII huius editionis.*** *l.* **10.** ancill . . (a ***erasum) Ad; deest*** *P* 6. alterius ***deest Alt.*** maritate *H, T* 2 ***(m. prima);*** maridata ***Ep;*** marita *J, P* 3; mactata *Ag.* concubuerit ***deest*** *B, Gw, Her, K, P* 1, 6. cum ***deest sP, Sich.*** cum XX solidis — concubuerit *(p.* 359, *l.* 2*)* ***desunt*** *P* 3. solđ] solido *sP.* conponat ***vel*** conp] conpona ***sP;*** conponit *Ald.* || *l.* **11.** domino ***deest Alt,*** *K, P* 1, *Til;* domino suo *L, Mg, Mt, sP;* dominum ***Sich.***

***In Alt sequitur caput XV, in P* 6 *cap. XIIII huius editionis.***

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1]*, p.* 661. 2) *Cf. Glossarium s. h. v.* 3) *Hoc est cum wergeldo (arg. V, 9); cf. etiam VIII,* 1, 12. 4) *Cf. L. Sal. XXV,* 3 *sqq.; L. Visig. III,* 4, 16; *L. Burg. c.* 30; *K. Zeumer, 'Neues Archiv' XXIV, p.* 612. 5) *Hoc est cum wergeldo (arg. c. VI,* 12*); cf. etiam c. VIII,* 1, 10.

### XIII. [Si cum ancilla virgine.]

Si quis cum ancilla virgine concubuerit, cum IIII sold* conponat.

### XIIII. [Si uxorem propriam propter invidiam dimiserit.]

Si quis liber liberam uxorem suam sine aliquo vitio[1] per invidiam dimiserit[2], cum XLVIII sold** conponat parentibus.

Mulieri autem dotem suam secundum genealogiam suam solvat legitime, et quicquid illa de rebus parentum ibi adduxit, omnia reddatur mulieri illi.

### XV. [Si desponsatam non acceperit[3].]

Si quis liber, postquam sponsaverit alicuius filiam liberam legitime, sicut lex est, *cf. L. Sal. XCVI; L. Alam. LI.*

*) III sol. *Bos, P* 2.
**) XVIII sol. *Ag, Sich;* XL sol. *L, P* 2, 6.

*L. Sal. XCVI (Codd. 7—9).* Si quis filiam *alienam* sponsaverit *et se retraxerit et eam noluerit prendere . . .*

*L. Alam. LII.* Si quis filiam *alienam* dis-ponsa*tam* dimiserit et aliam duxerit, con-

*Cap. XIII. deest W; coniunctum cum cap. XII Ch, P* 3. || *l.* 1. XIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6; *in margine additum T* 1; XII *Ag, Gw, sP;* Tit. XIII *Her;* XIIII *B;* LXXXVIIII *Mg;* XC *corr:* C *Ad;* [LXXXX]V *Ald. Rubrica exstat in Her.* Si *deest Her.* || *l.* 2. Si — concubuerit *desunt P* 3 *(cf. p.* 358, *l.* 41*).* Si] . . i *Alt.* quis *deest B, Bos, Ch, Ep, J, P* 1, 4, 5, *T* 1, 2; acilla *corr:* ancilla *Mg;* ancille *Alt.* virginem *Ag, L, supra lineam H.* cum *deest Sich.* IIII, IIIIor, quatuor s.] V *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* conponat *vel* conp] *deest P* 3; conponit *Ald.*

*In Alt sequitur cap. XII huius editionis.*

*Cap. XIIII. deest W.* || *l.* 3. XIIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *Sich;* XIII *Ag, Gw, sP;* Tit. XIIII *Her;* XV *B;* XC *Mg;* [XC]VI *Ald;* CI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Si quis propter invidiam uxorem dimiserit *Her.* propriam] propterea *L;* propter invidiam *desunt L, P* 6. *l.* 4. quis *deest Mg, Mt.* liber liberam] liber *Mt;* libera *Mg;* liberam *Ad, Ag, P* 6; liveri *sP.* alico *sP;* alio *P* 6. votio *J;* vtio *B;* iudicio *sP.* || *l.* 5. cum *deest Sich.* XL solidis et VIII *Ep;* XL et VIII solidis *Ch, J, P* 3, *T* 1. conponit parentibus *Ald;* cum parentes eius, *m. rec. corr:* conponat parentibus eius *L;* conponat parentibus suis *P* 6; componat parentes *Sich.*

*l.* 6. *J add. per errorem:* X. muliere *corr:* mulieri *J;* mulier *sP;* mulieris *Mt.* autem] aut *Ch, Mg, Mt.* dotem suam desunt *Ald, Jlz.* solvet secundum genealogiam suam legitime *Ch, Ep, J, P* 6; secundum g. s. legitime solvat *B.* genelogiam *Alt, sP.* suam *deest P* 6, *Sich.* solvet *Ch, Ep, J, L, Mt, T* 1; solbat *sP.* legitimę *Mg, Mt;* legittime *Alt, Jlz;* legiptime *Gw.* || *l.* 7. quidquic *sP;* quitquid *Ch;* quęcumque *Mg, Mt.* illa *deest Sich.* parentorum *Ag, Alt, B, Ep, J, L, Mt, P* 3, 5, 6, *sP, T* 1; parentorum˙ (or *erasa) P* 1, *V.* hibi *sP;* ubi *Ep;* illuc *Ald, Jlz; deest Sich.* abduxit *Ad;* abduxerit *sP;* aduxit *L;* attulit *Sich.* omne *Ald, Jlz, Sich.* reddatur *Ag, Ald, Ep, H, Jlz, P* 1—3, 5, *sP, Sich, V;* reddant *corr. m. rec:* reddantur *L;* redatur *J;* reddant *Ch,* reddat *Bb;* reddantur *cett.* mulieri illi *desunt Sich.* illi *deest Ald;* illa *P* 6.

*In P* 6 *sequitur caput VIII,* 12 *huius editionis.*

*Cap. XV. deest W.* || *l.* 8. XV *deest Ald, Alt, Ch, Jlz, L, M, P* 6, *Sich; corr: T* 2; XIIII *Ag, Gw, sP;* XIIII *corr:* XV *T* 1; Tit. XV *Her;* XVI *B;* XCI *Mg;* CII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ponsam *P* 6; sponsatam *L.* accipit *P* 6. || *l.* 9. Si] . . i *Alt.* liber *deest Ald, Jlz;* livera *sP.* postquam *deest Ald, Jlz, Sich;* posquam *P* 6. sponsaverat *Gw.* liberam *deest Alt; supra lineam m. recentior Ep;* leberam *corr:* liberam *P* 4; livera *sP.* legitime — lex est *desunt Sich.* legittime *Alt, Jlz.*

1) *Cf. L. Alam. LII et e. g. Ed. Rothari c.* 180. 2) *Cf. E. Loening, 'Geschichte des deutschen Kirchenrechts' II, p.* 619. 3) *Cf. Ed. Rothari* 178 *sqq.*

et eam dimiserit et contra legem aliam duxerit, cum XXIIII* sold conponat parentibus et cum XII sacramentalibus iuret de suo genere nominatos[1], ut non per invidiam parentum eius nec per ullum crimen eam dimisisset, sed propter amorem alterius alteram duxerit, et sit finitum inter illos et postea filiam suam donet cui vult.

*cf. L. Alam. LI.*

### XVI. [Si alterius sponsam rapuerit[2].]

Si quis sponsam alterius rapuerit, vel per suasionem sibi eam duxerit uxorem, ipsam reddat et conponat bis LXXX sold, hoc est CLX**. [3].

*) XX sol. *B;* XXIII sol. *Ad, sP.*

**) bis *et* hoc est CLX s *desunt, ergo:* LXXX sold *Ad, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, Jlz, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima).*

---

ponat *eam, quod disponsavit et dimisit,* cum *XL* solidis, et cum XII sacramentalis iuret, *cum quinque* nominatos *et sex (septem) advocatos,* ut per nullo *vitio nec temptatam eam habuisset nec vitium in illa invenisset,* sed amor *de alia eum* adduxit, *ut illam dimisisset et aliam habuisset uxorem.*

*L. Alam. LI.* Si quis sponsatam alterius *contra legem acciperit,* reddat eam et *cum CC* solidis conponat. *Si autem reddere noluerit, solvat eam cum CCCC solidis, aut (alii codice addunt: etiam) si mortua fuerit post eum.*

---

*Cap. XV.* || *l.* 1. et *deest Lind.* demiserit *sP.* et *deest Bos, K, Mg, Mt.* duxerit] inxerit *sP;* dimiserit *P* 1. cum *deest Sich.* conponat *vel* conp] cum *corr:* conponat *L;* conponit *Ald.* parentibus conponat *Ch.* || *l.* 2. et *deest sP.* XII *vel* duodecim] XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* sacramentales *Ep, H, L, P* 1, 3, 6, *T* 2 *(m. prima);* sacramentalis *J, T* 1 *(m. prima);* sagramentale *sP;* sacramentalibus *cett.* de suo genere nominatis iuret *Ald, Jlz.* genenere (ne *deleta) Ad;* iure *corr:* genere *P* 2. nominatos *Alt, Bb, Ep, H, Her, J, L, Mg, P* 1, 3, 6, *T* 1, 2, *V;* nominatus *Ag, sP;* nominatis *cett.* ut non] ut *Ald;* et non *P* 1; si nec *Sich.* incovidia *corr:* invidia *sP.* parentorum *Ad, Ag, Alt, Ep, J, L, Mg, Mt, P* 1, 3, 5, 6, *sP;* parentorum *corr. m. rec.:* parentum *T* 1; parentorum (or *erasa) V.* || *l.* 3. eius *deest Bb, Sich.* illum *Ag, Ep, J, L, Mg, T* 1, *V;* illud *Bb;* illum *corr:* ullum *H, P* 5; nullum *sP;* ullum *cett.* crimine *corr:* crimen *L.* eam *deest Mg, Mt; supra lineam H.* dimisset *P* 6; dimississet *Ag;* dimisit *L;* dimissa est *Mg, Mt;* dimiserit *Gw, Sich.* amorem *deest Bos, Ch;* amore *sP.* alterius alteram] alterius alterius *P* 6; adulterius altera *sP;* alteram *Sich.* duxerat *sP;* duceret *Bb;* duxisset *Ad, Ep.* || *l.* 4. et *deest Sich.* sit] sic *Her, L, P* 6, *sP.* finitus *sP.* inter illas *Mg, Mt;* inter suos illos (suos *deletum) Jlz.* postea donet filiam suam *Ald, Bb, Her;* pro ea done filia sua *sP.* donet *deest Bos, Ch;* det *P* 1, *Sich.* voluerit *Sich.*

*In Ald, Jlz sequitur caput XVII huius editionis.*

*Cap. XVI. in Ald, Jlz sequitur post cap. VIII,* 17 *huius editionis; deest W.* || *l.* 5. XVI *deest Ald, Alt, Ch, L, Mt, P* 6, *Sich;* XV *Ag, Gw, sP;* XV *corr:* XVI *T* 1; Tit. XVI *Her;* XVII *B;* XCII *Mg;* CIII *Ad;* CVIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ponsam alterius *P* 6. *l.* 6. Si] . . i *Alt.* sponsam alterius *Ag, Mg, Mt, Til;* sponsam alterius alicuius *P* 6; alicuius sponsam *P* 4; desponsatam alicui *Sich;* sponsam alicuius *cett.* rapuaerit *L.* vel *deest T* 1 *(m. prima).* per *deest Mt, sP.* swasionem *Jlz;* suasionem corr. *P* 6; suasione *Mt, P* 4, *Sich;* suasiones *Mg;* persuasionem *Her.* sibi eum *sP;* eam sibi *Ch, Jlz;* sibi *Mg, Mt.* dicerit *J.* uxorem *deest Ep.* || *l.* 7. conponat bis LXXX s. hoc sunt CLX *Mg;* conponat biis hoc LXXX sol oc sunt conponat CLX sol. *P* 3; conponat bis LXXX solidis id est CLX *P* 4; conponat bis LXXX sol. *Sich;* conponat LXXX solidis *vel* sold *Ad, Alt, B, Bos, H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* conponat LXXX solidos *Gw;* conponit LXXX solidis *Ald;* conponat cum LXXX solidis *Jlz;* cum LXXX solidis conponat *Bb, Ch, Ep, J, T* 1.

*In Ald, Jlz sequitur caput XVIII huius editionis.*

1) *Cf. W. E. Wilda, 'Das Strafrecht der Germanen' p.* 806; *H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 184 *sq.* 266 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 381. 383. 2) *Cf. L. Sal. XIII,* 10; *Ed. Rothari c.* 191. 3) *Hoc est weregildum (cf. supra c. IV,* 29; *VIII,* 1*)*. . .

XVII. [Si promissione foeminam fraudaverit.]

Si quis liberam feminam suaserit quasi ad coniugem et in via eam dimiserit, quod Baiuuarii uuanclugi*[1] vocant, cum XII sold** conponat.

XVIII. [De avorso per potionem facto[2].] *cf. L. Visig. VI, 3, 1.*

Si qua mulier potionem, ut avorsum faceret, dederit, si ancilla est, CC flagella suscipiat,

*) wancstodal[3] *vel similia multi codd. ordinis alterius; cf. infra l.* 22.
**) XI sol. *P* 5.

---

*L. Visig. VI,* 3, 1 *(Antiqua). De his qui potionem ad aborsum dederint.* — Si quis mulieri *pregnanti* potionem *ad* avorsum *aut pro necando infante* dederit, *occidatur; et mulier*

---

*Cap. XVII. deest W; cum cap. XVI coniunctum Ald; in sP adiungitur c. VIII,* 5. || *l.* 1. XVII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *Sich;* XVI *Ag, Gw, sP;* Tit. XVII *Her;* XVIII *B;* XCIII *Mg;* [XC]VIII *Ald;* CIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* de repromissionem *corr:* de repromissione *L;* de promionē *P* 6. foeminam *deest L, P* 6. || *l.* 2. Si] . . i *Alt, Her.* libera *Ag* 1; livera *sP.* liberam — coniugem] liberae persuaserit, ut coniunx esse velit *Sich.* swaserit *Jlz.* ad *deest Bb;* a *L.* coniugium *Ch, P* 4; coniugilum *corr:* coniugium *J;* coniuge *Ag;* coniugam *Bos;* conguge *L;* coniugem suam *Ald;* confugium *Ad;* curruum iugem *Mg, Mt.* in viam *Ep, P* 2, *sP.* eam *deest P* 4. dimiserit eam *P* 2. || *l.* 3. quod — vocant *desunt Sich.* baiuuarii *Alt, Bos, Ep, K, Til, V;* baiuuuarii *J;* baiuuari *P* 4; baiuarii *P* 5, *sP;* baiuari *Ag;* bauuarii *B, Gw, P* 2; bauuuarii *P* 6; bawarii *Ald;* baiouarii *H, Mg, Mt, P* 3; baiouari *T* 2; baioarii *Ad, Bb, Ch, Her, P* 1, *T* 1; baioari *Jlz;* bacuarii *L.* uuanclugi *P* 1; wancluge *K;* uuancluge *P* 2; uuanclugc *V;* uuancluga *P* 3; wançluga *Til;* uuanclugo *P* 4; vuanclugt *Her;* uuanlug *P* 5; uuanclage *Mg;* uuanclege *Mt;* uuanciuge *Ag;* uuanclagi *sP;* w a n c s t o d a l *Ad, Alt, Ch, Ep, H, J, T* 1; uuanstodal *B;* wanchstŏdal *Jlz;* uuachistodal *L;* wanstuŏdal *Ald;* vancstodal *T* 2; wancstoldal *Bos;* wancstuodal *Gw;* uuachstodat (dat *supra lineam) P* 6; wachsitdac *Lind.* vocan *P* 2; dicunt *Ald, Ch, Jlz;* dicant *corr:* dicunt *B;* dicant *P* 6; vocant. S i a u t e m d i s c r i m i n a l i a e i e c e r i t d e c a p i t e , q u o d u u a l u u r f v o c a n t , v e l v i r g i n e m l i v i d i n e m s e c r i n i s d e c a p i t e e x t r a x e r i t , cum XII sold conponat *sP (cf. c. VIII,* 5; *supra p.* 356, *l.* 2. 13*) sP.* cum *deest Sich.* XII solidis eam conponat *Sich.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*In Jlz sequitur caput XVI huius editionis.*

*Cap. XVIII. deest Sich, W.* || *l.* 4. XVIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 3; XII *sP;* XVII *Ag, Gw;* Tit. XVIII *Her;* XVIII *et* XVIIII *T* 1; XCIIII *Mg;* [XC]VIIII *Ald;* CV *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De] si *P* 6. averso *Her.* portionem *L.* facto *addunt Her, Til. l.* 5. Si] . . i *Alt, Her.* quis *Ald, Alt, Bb, H, Her, J, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* quae *T* 1; que *Ep;* qua *cett.* mulieri *Her;* mulieri libere *Ald, Jlz;* mulier cum *Ag, Mg, sP;* mulier quae *Ch, Ep, Gw, H, J, K, P* 1—5, *T* 1, 2 *(m. prima), Til, V.* potionem ut] ictu quolibet *Mt.* pocionem *Ald, Alt, P* 3; alii potionem *Bos;* potanem *Mg.* ut — dederit] dederit aut avorsum fecerit *Ad, B, Ch, Gw, T* 2; d. a. a. fecerit dederit (dederit *deletum) H;* dederit aut avorsum faceret *Alt;* dederit ut avorsum faceret *Bb, J, L, P* 6, *T* 1, *Til;* dederit ut avorsum fecerit *Ep, T* 1; aut avorsum facere dederit *Mg.* aorsum *corr:* avorsum *J;* aworsen *Jlz;* aborsum *P* 4. si servus aut ancilla *Ald, Jlz.* est *deest Ald, Jlz.* CC flagella] aflagella *P* 6. accipiat *Ad, H, Mg, Mt, sP, T* 2.

1) *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 617 *sq.* wanclugi *ex* 'wanc' *(= 'perfid, heimtückisch') et* 'lugi' *(ex* liugan, loga = *'heiraten') conpositum esse verisimile esse docuit et idem significare quod nos 'trügerisches eheliches Versprechen', 'Trugverlobung' dicimus. Haec opinio praeferenda mihi esse videtur illi alteri quam Th. v. Grienberger, 'Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung' XXXV, p.* 160 *defendit; nam etymologia quam proponit* (wanc, ranc, wrenc = *'Kunstgriff, Hinterlist';* lugi = *mendatium falsum et*

et si ingenua, careat libertate servitio deputanda cui dux iusserit[1].

*cf. L. Visig. VI, 3, 2; L. Alam. LXX. LXXXVIII, 1. 2.*

## XVIIII. Vario modo dicit de avorso.

Si[2] quis mulieri ictu quolibet avorsum fecerit, si mulier mortua fuerit, tamquam

---

*que potionem ad avorsum facere quesibit,* si ancilla est, CC flagella suscipiat; si ingenua *est,* careat *dig*nitate *persone et* cui iusseri*mus,* servi*tura tradatur.*

*Lex Visig. VI,* 3, 2 *(Antiqua).* Si quis mulier*em gravidam percusserit* quocu*mque* hictu *aut per aliquam hoccasionem mulierem ingenuam* abort*are* fecerit, *et exinde* mortua fuerit, *pro* homicidi*o puni*atur. Si autem tantum*modo* partus excu*tiatur et mulier in nullo debilitata fuerit et ingenuus ingenue hoc intulisse cognoscitur, si formatum*[3] *infantem extincxerit, CL solidos reddat. Si vero informem*[3]*, C solidos pro facto restituat.*

*L. Alam. LXX.* Si qua mulier *gravida fuerit et per factum alterius infans natus mortuus fuerit, aut* si vivus *natus* fuerit *et novem noctes non vivit, cui reputatum fuerit,* XL sol. *solvat aut cum XII medios electos iuret.*

*L. Alam. LXXXVIII,* 1. Si *quis aliquis mulieri praegnanti* avorsum fecerit, *ita ut iam cognoscere possis, utrum vir an femina fuisset, si vir debuit esse, cum* XII solidis *conponat, si autem femina, cum XXIV.* 2. *Si nec utrum cognoscere potest etiam non fuit formatus in liniamenta corporis,* XII sol. *conponat. Si amplius requiret, cum sacramentalis se edoniet.*

---

*Cap. XVIII.* ‖ *l.* 1. si ingenuus aut ingenua *Ald;* si ingenuus vel ingenua *Jlz.* livertatem *sP;* libertatem *Ag, Alt, J, P* 6, *sP; corr. L;* libertatem suam *Ep, H, T* 2 *(m. prima);* liber libertate *Her;* liber libertatem *(m. deletum) Mg.* servio *P* 3. deputando *Ch, Ep, J;* deputata *Ag, K, Mg, P* 1—5, *sP, Til, V;* deputetur *Ald, Jlz;* deputanda sit *Gw;* deputatus *Her.*

*Cap. XVIIII. deest W.* ‖ *l.* 2. XVIIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *Sich;* XIII *sP;* XVIII *Gw;* Tit. XIX *Her;* XVIIII *et* XVIII *T* 1; XX *B;* XC *Ald;* XCV *Mg;* CVI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Varia de abortu *Her.* dicit *deest L, P* 6. ‖ *l.* 3. Si] . . i *Alt.* qua *Ag, Bos, Ch.* mulier *Ag, Bos, Ch, Mg, Mt;* liberae mulieri *Sich;* vidue *addunt Ald, Jlz.* ictu *in raso H;* hictu *sP;* cum ictu *Ald, Jlz;* ictum *Ad;* coitu[4] *Alt, Ep, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* coita *Bb;* coitum *Ch;* coitu ictu *J, T* 1 (coitu *deletum T* 1); cottum ictum *Bos.* quolivet *sP;* colibet *Mt, P* 1, 6; quodlibet *P* 2, *T* 2. aborsum *P* 4; abortum *Sich.* fecerit] fuerit *Alt.* si mulier mortua *desunt Alt.* si molier, *corr:* si mulier *H;* similiter *Ag, Ep.* si mortua fuerit mulier *Ald, Jlz.* fuaerit *L.* tamquam *corr. B;* tanquam *Ch, P* 2, *sP.* mortua fuerit tamquam *bis Ep.*

---

wanclugi = *'listige Vorstellung', 'Täuschung durch angewandte List'), dubia esse videtur.* 2) *Hoc caput ex L. Visig. Euriciana sumptum esse videtur; cf. K. Zeumer, L. Visig. (MG. LL. I,* 1*) p.* 29, *n.* 1. 3) *Forsitan per errorem ex capite IV,* 27 *(p.* 333, *n.* 1*) transsumptum; cf. D. von Kralik, l. l. p.* 616 *sqq.*

1) *Alia ordinatur poena L. Baiw. VIII,* 20. 2) *Partem priorem huius capitis ex L. Visig. Euriciana sumptam esse putat K. Zeumer; cf. L. Visig. (MG. Legum Sectio I,* 1*) p.* 29, *n.* 1; *L. Sal. XXIV,* 3. 4; *LXXVI,* 4 *sqq.; L. Rib. XXXVI,* 10. 3) *Cf. L. Alam. LXXXVIII,* 2; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 634. 4) coitu *forsitan* = cum ictu.

homicida teneatur. Si autem tantum partus extinguitur, si adhuc partus vivus non fuit, XX sold* conponat[1].

Si autem iam vivens fuit, weregeldum persolvat[1] L et III sold et tremisse.

### XX. De conpositione avorsi perpetrati[2].

*cf. L. Alam. LXXXVIII, 1 (supra p. 152).*

Si avorsum fecerit, inprimis XII sold cogatur exsolvere. Deinde ipse et posteri sui per singulos annos, id est autumnus, singulum solidum solvant usque in

*) XL sol. *Ad, Ald, Alt, B, Ep, Gw, H, Jlz, L, T* 2.

---

*Cap. XVIIII.* ‖ *l.* 1. homicidia *corr:* homicida *L;* homida *Ad.* teneantur *corr:* teneatur *L.* sin *sP.* partus tantum *P* 2. partus *deest Bb;* partum *Mg, Mt, P* 6*;* partus eius *Sich.* extingwitur *Jlz;* extinguatur *Mg, Mt.* si adhuc] si autem *Jlz;* et si *B, P* 4. si — fuit] et vivus ad lumen non venerit *Gw;* qui nondum vivere inceperat *Sich.* vivens *Bb.* non vivus *Jlz.* fuit] fuerit *Ald, B, L, P* 4*;* extinguitur *P* 1. ‖ *l.* 2. XX solidis — vivens fuit *desunt P* 6. cum XX sol. *Bb, Ch, T* 1*, V.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*l.* 3. *cum capite sequente coniuncta numero* [XC]I *addito Ald.* iam *deest Ch, T* 1. vivens iam *Gw.* vivus *Ald, Ep, Jlz;* vivus *corr:* vivens *H;* vivens *cett.* fuerit *Ch, Sich;* fiat *sP.* wirgelt *Alt, K, L, P* 1, *corr:* uuirngelt *V;* uirghelt *Ag;* vuirgilt *Her;* uuiregelt *P* 5*;* uueregild *sP;* weregildum *P* 4*;* vueregildum *Sich;* weregelt *H, T* 2*;* weregeld *Ep;* weregeldum *Til;* wergelt *Bos, Ch;* wirngelt *Ad, Gw, Jlz;* wirngeldo *Ald, J;* wiringelt *T* 1*;* wirnglet *P* 3*;* wirengele *Bb;* widriglid *Mg;* wridgeld *Mt;* uunrgeld *P* 6*;* uunrgelt *P* 2. solvat *Mt;* solbat *sP.* L et III *Mg, P* 2, 4*, sP, V;* LIIII *Sich;* LIII *cett.* solidis *K.* tremissem *Mt, P* 2*, Sich, Til.* L et III sol. et tremisse *desunt Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 6*, T.*

*Cap. XX. cum cap. XIX. coniunctum Alt; cum l. ultima capitis XIX. coniunctum Ald, Jlz; deest W. l.* 4. XX *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6*, Sich;* XVIIII *Ag, Gw, sP;* XIX *corr:* XX *T* 1*;* Tit. XX *Her;* XXI *B;* [XC]I *Ald (cf. lin.* 14. 22*);* XCVI *Mg;* CVII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6*, Til; sine distinctione cum textu coniuncta L.* De — perpetrati] de wergeldo *L;* de uurngeldo *P* 6. ‖ *l.* 5. Si quis avorsum fecerit *Ag, Mg, Mt;* si autem avorsum fecerit *H, T* 2*;* si aborsum fecerit *P* 4*;* hoc est *coniuncta cum* persolvat *(v. l.* 3*) Ald, Jlz;* si abortum fecerit *Sich;* fecerit *deest Ad.* cum XII sol *Ad, Alt, B, Bb, Bos, Gw, H, J, Jlz, K, T* 1, 2*;* XIII sol *Mg;* cum XV sol *Ald (cf. p.* 185, *l* 31*);* cum XII sacramentalibus iuret (s. i. *deleta) Ch;* cum XII *Ag* 1. conp̄. cogatur exsolvere *Mg, Mt.* cogantur *P* 3*;* cogatur *Sich.* exolvere *B, L, Sich;* et solvere *sP;* persolvere *Ad.* et deinde *sP.* ipse *deest Sich;* ipse et *desunt sP;* ipsi et *Ag, P* 6. posteriori *Ep;* posteriorii *sP. l.* 6. sui *deest Sich;* eius *Ad, Ald, Jlz.* singulis annis *Sich.* id est autumnus *desunt P* 4*, Sich.* autumnus *Ag, Alt, Ep, J, L, P* 1, 3, 6*, T* 2 *(m. prima), V, corr:* autumno *H;* autumno *T* 2 *(m. recentior);* autumnum *Bos, Mt;* ut unus *sP;* aut tumnum *Mg;* per autumnos *Ad;* per autumnum *Ch, T* 1*;* autumnis *Ald, Bb, Jlz;* autumnios *Til;* autumnos *cett.* singulum *vel* singul *Bos, Ch, Ep, J, P* 5*, T* 1*, V;* singuli *Ag, Gw, H, Mg, Mt, P* 4*, T* 2*;* singulis *Ald, Bb, Jlz;* singulus *sP; deest Sich;* singulos *cett.* solidum *Ad, Ald, Gw, Her, J, Jlz, P* 4*, T* 1*;* solidos *K, P* 1*; deest Mg, Mt, Sich;* sol *cett.* solvant *deest Til;* solvat *Ag, Bb, Bos, J;* solbant *sP.*

1) *Cf. infra cc. VIII,* 20. 21, *quibus alia poena sancita est.* 2) *De interpretatione huius capitis, quod discordare videtur cum cc. VIII,* 18. 19, *cf. P. Roth, 'Entstehung', p.* 49; *J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 659; *O. Stobbe, 'Geschichte der DRQ.' I, p.* 161, *qui in cc.* 18. 19 *regulam ex iure Visigothorum transsumptam, in hoc autem capite antiquam consuetudinem Bavaricam lege latam esse docet. — Concordantiam discrepantium H. Brunner, 'DRG.' I², p.* 458, *n.* 22 *proponit poenam huius capitis wergildum esse supponens, quod valde dubium mihi esse videtur. Cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 659 *sqq.*

**septimam propinquitatem de patre in filios. Et si neglectum unius anni fecerint, tunc iterum XII* sold solvere cogantur et deinceps ordine praefato, donec series rationabilis impleatur.**

### XXI. [De diuturna dolore parentum[1].]

**Propterea diuturnam iudicaverunt antecessores[2] nostri conpositionem et iudices, postquam religio christianitatis inolevit in mundo, quia diuturnam, postquam incarnationem suscepit anima, quamvis ad nativitatis lucem minime pervenisset, patitur poenam, quia sine sacramento regenerationis avortivo modo tradita est ad inferos[3].**

*) XV sol. *L.*

---

*Cap. XX.* ‖ *l.* 1. septem *Ag;* VII *Mg, Mt, sP;* sempiternam *P* 1. propinquitate *Ag;* propinquita *P* 6; propinquantem *Mt.* filio *Mg, Mt, Sich, Til.* et] sed *Mg, Mt.* si *deest L, P* 6. neglecti *Alt, L, T* 2 *(m. prima);* neglectum *Her, Til;* necglecti *P* 6; nec lectum *Ep, sP.* unius *deest Ep; bis P* 6; unum *Bb;* unus *sP.* anni *deest Ep;* annum *Bb.* fecerit *Ag, Ep, Jlz, Mg, Mt, sP;* fecer̄ *P* 6; fuerit *Sich.* ‖ *l.* 2. tunc] ter *L, P* 6. iterum *deest Sich.* XII solidos (sol)] X V sol *Ald, L;* cum XII sol *Alt, Mg, Mt;* XII solidi *Ad;* XII solidis *Sich.* cogantur exsolvere *Ad, Ch;* cogatur exsolvere *Ald, Ep, Jlz;* cogatur solvere *Sich;* solvere cogatur *L, P* 6, *corr:* cogantur *Gw, P* 3. deincipi *corr:* deinceps *H;* deinde *Sich.* praephato *P* 3; praefato faciat *Bos, Ch, T* 1; praefato faciant *Ald, Jlz;* prefecto *Ep.* donec *deest Ald, Bos, Jlz;* donet et *J;* ratior *deletum Ald.* serias *sP;* feries *Mg.* ‖ *l.* 3. rationabiles *Ald, Alt, H, J, L, Mg, P* 1, *T* 2 *(m. prima), corr:* rationabilis *T* 1; rationabit *Ch;* rationabiler *Bos;* praescripta *Sich.* impleantur *Mg;* solvatur *Sich.*

*Cap. XXI. deest W; coniunctum cum capite XX Ag, Ald, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 2—4, *sP, V.* *l.* 4. XXI *deest Ag, Ald, Alt, Ch, Jlz, K, L, Mg, Mt, P* 2—6, *sP, Sich, V;* XX *Gw;* XXII *B;* CVIII *Ad. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* diuturna] conpositione *addit Til.* dolorem *P* 6. *l.* 5. Propterea] . . ropterea *Alt;* tam *addit Sich.* diuturna *Mg, Mt;* diuturnum *Ad;* diurnam *Ald.* nostris *sP.* antecessores nostri et iudices conpositionem *Ad.* conpositionis *sP;* conpotionem *corr:* conpositionem *P* 5; conpustionem *corr:* conposicionem *H;* comps *Ag;* princeps *Mt;* principes *Mg;* abortus *addit Sich.* et iudices *desunt P* 4, *Sich.* ‖ *l.* 6. postquam] quam primum *Her;* quia postquam *Sich.* relligio *Ch;* relegio *Ag, Bb, Ch, J, T* 2; relegio *P* 3, *corr:* religio *H;* legio *Alt, L, P* 6. inolevit religio christianitatis *P* 2. christianitatis] Christi amittatis *Ag;* Christi in vita eis *Mg, Mt;* christiana *Sich.* inpleat *sP.* in mundo *desunt Sich; cetera omnia desunt Bos.* quia] qui *sP.* quia diuturnam *desunt Ag, Bos, Ch, Sich.* diuturna *L, Mg, Mt;* diurnam *sP.* posquam *L;* per quem *sP;* propterea quia *Mg, Mt;* et *Sich.* ‖ *l.* 7. incarnatione *Ag, Ch, T* 1; incarnationem iam *Sich;* carnationem *Alt, Ep, H, T* 2 *(m. prima);* carnem *P* 6. suscipit *sP.* animam *Ch, Jlz, Mt, sP, T* 1. quamvis — poenam] diuturnam etiam patimur poenam *Sich.* quasvis *Mt;* quamsuis *Mg;* quam eius *sP.* nativitatem *H, sP, corr:* nativitatis *P* 2. lucem nativitatis *Ad.* lucis *sP.* minimum *Ag, Mg, Mt.* pervenissē *sP.* ‖ *l.* 8. patimur *Ag, P* 4; patimus *sP;* patimem *Mt;* patimen *Mg.* penam, poenam. quare *T* 1; que *Ep, sP;* qui *L.* sine] si non *sP.* sagramento *sP.* generationis *L, P* 6; religionis *Jlz.* avortivo *Ad, Ag, Alt, H, J, L, P* 1, 2, 6, *sP, T* 1, 2 *(m. prima), V;* furtivo *Bb;* abortivo *cett.* modo *deest P* 6. ad *deest Sich.* ‖ *l.* 9. inferas *Mg, Mt;* inferis *P* 6, *Sich.*

1) *Cf. S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, p.* 438; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 661. 2) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 459, *n.* 25. 3) *Haec opinio quinto saeculo doctrina ecclesiae confirmari coepit; cf. adnotationes J. Merkelii, MG. LL. III, p.* 302, *n.* 51.

### XXII. [De debilitate avorsi.]

*cf. L. Visig. VI, 3, 6.*

Si vero ancilla a quacumque persona debilitata fuerit, ut avorsum faceret, si adhuc vivus non fuit, IIII sold conponat.

### XXIII. [De avorso ancillae ut supra.]

*cf. L. Visig. VI, 3, 6.*

Si autem iam vivus, X sold* conponat, ancillae domino reformentur.

*) XL sol. *L, Mt*; XL *Mg*.

---

*L. Visig. VI,* 3, 6 *(Antiqua).* Si ancilla*m servus* abor*tare fecerit,* X solidos *dominus servi* ancille domino reform*are cogatur et ipse servus CC insuper flagella suscipiat.*

---

*Cap. XXII. deest W.* ‖ *l.* 1. XXII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *Sich;* XX *Ag, sP;* XXI *Gw, P* 2—5, *V;* Tit. XXI *Her;* XXIII *B;* [XC]II *Ald;* XCVII *Mg, Mt;* CVIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* debilitatem *L.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* vero] autem *Sich.* a *deest Alt, B* 1, *Ep, Gw, H, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* aut *Ad, Her;* ex *Ald, Jlz.* quaecumque *Ad, Ag, Her, Mg, Mt.* personam *P* 6. debilitata fuerit persona *Ag* 1, *Ch.* debilita *L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* debilitate *Alt, J, sP, T* 1; devitata *Mg, Mt;* debilitatem *Sich.* fuaerit *L;* passa fuerit *Sich.* ut *deest P* 6, *sP, T* 1 *(m. prima);* et *B, Gw;* aut *Alt, Ch, L, P* 2, 3, *Sich, T* 1. aborsum *P* 4; abortum *Sich;* vorsum *L.* faceret *Ag, Ald, Bos, Her, Jlz, K, P* 1—5, *Til, V;* faciat *Bb, Mg, Mt, sP;* fecerit *cett.* si advivus *P* 6. ‖ *l.* 3. vivus *deest Ep;* vivens *Ad;* infans vivus *Sich.* uuiuus *Ag.* fuerit *corr:* fuit *T* 2 *(m. prima);* fuerit *H.* cum IIII s. *T* 2, *Til.* IIII *in raso L.* III sol *P* 1, 2, 4. solidis *vel* sol] solidos *Gw.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. XXIII. cum cap. XXII. coniunctum Ad, Ag, Ald, Alt, B, Her, J, Jlz, Mg, Mt, sP.* ‖ *l.* 4. XXIII *deest Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, J, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, Sich;* XXII *Gw, P* 2—4, *V;* XXIIII *B. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* ut supra *desunt P* 6. ‖ *l.* 5. Si] . . i *Ad;* Si — conponat *desunt Ag.* iam *deest Bb.* vibus *sP;* fuerit *addit Sich.* X *cetera desunt Sich.* solidos *vel* sol] solidos *corr:* solidis *Gw;* solidi *Ad; deest Mg.* conponat *corr:* conpositionis *Gw; deest Ad, Ald, Her, Jlz.* ancilla *Ag* 2, *Ep, Mg, Mt, sP, P* 3, *T* 2 *(m. recentior);* et ancille *Bos, Ch.* domina *sP;* dominae *Ad, Ald, Alt, B, Ep, Gw, H, J, L, P* 1, 2, 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* domino *Ag* 2, *Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 3, 4, 5, *T* 2 *(m. recentior), Til, V.* reformentur *deest P* 4; reform̄tur *Alt, T* 2; reformetur *Ad, B, Ep, P* 6; reformem *P* 1; deformeto *Mt;* deformetur *Mg;* conponit *Ald.*

## [TITULUS IX.]

### DE FVRTO.

### I. [Si liber furtum fecerit.]

**Si quis liber aliquid furaverit, qualemcumque rem niungeldo[1] conponat, hoc est novem capita restituat[2].**

---

*Titulus IX. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P, sP, Sich, T, Til, V; in Em partes capitum* 2—9. VIII *Til; Cap.* XII *Her; deest G, S, Vl, W.*

*l.* 2. *Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Ch, L, Mg, P* 6; de furtu *Jlz, P* 1—5, *V;* de furtis *Mt, Sich.*

*Cap. I. deest Em. Huic capiti et sequenti inter se iunctis, quasi ultimo capiti tituli VIII, numerum XXI. apponit Ag.*

*l.* 3. I *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2; Tit. I *Her;* c. I *Bb;* cap. I *P* 3, 4; XXI *Ag;* I, *corr. e* XXXIII *Gw;* XCVIII *Mg, Mt;* [XC]III *Ald;* CX *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Sich, Til.* de furto si liber fecerit *L;* item de furtu si liber fecerit *P* 6. ‖ *l.* 4. Si] . . i *Alt.* quis *deest Bb, L.* liver *sP;* liber baiouariorum *Mg, Mt* furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *Sich, T* 2 *(m. recentior).* qualecumque re niungeldo *Alt, Ep, H, J, T* 2 *m. prima;* qualicumque re niungeldo *Bb;* qualecumque rem niungeldo *Ad, Her, P* 3; qualemcumque rem niungeldo *P* 6; qualemcumque rem nuingeldo *Ch;* qualemcumque rem niugeldo *Ag;* qualecumque rem niugild *sP;* qualecumque regnium geldo *L;* qualecumque regni ungeldo *Mt;* qualemcumque regni ungeldo *Mg.* qualecumque — hoc est] *deest Sich.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* hoc est *desunt sP;* hoc est nomen *Mt.* ‖ *l.* 5. novem *deest Bos, Ch;* nov *Ald;* nove *J, P* 6; nove *m. recentior corr:* novem *H;* vvıı *Jlz.* capitea *P* 6; capitalia *Til;* cap *sP;* capī *Ag.* restiuat *Her.*

---

1) *Cf. Glossarium s. h. v.* 2) *Eadem compositio (niungeldum) supra cap. I,* 3; *novigildam L. Burg. c. IX; L. Alam. LXV,* 1; *cf. etiam ibidem LXI,* 1; *LXII,* 1; *LXV,* 1; *L. Visig. VII,* 2, 13. 14; *L. Chamav.* 24; *L. Sax.* 36. — *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 644.

## II. [Si in ecclesia furaverit.]

*cf. L. Visig. VII, 2, 12; L. Sal. XXII; L. Alam. VI. XXXI.*

Et si in ecclesia[1] vel infra curtem ducis[2] vel in fabrica*[3] vel in mulino[4] aliquid furaverit, triniungeldo conponat[5], hoc est ter novem reddat, quia iste IIII** domus casae publicae sunt et semper patentes***.

*) in fabrica] infra basilica *P* 6; infra basilicam *Lind.*

**) tres *B.*

***) *Ald, Jlz addunt:* Si negare voluerit, cum triplici sacramento iuret, sicut ter novies conponere debet[6].

---

*L. Visig.* VII, 2, 12 *(Antiqua).* Si *quis de* mulinis aliquid *involaverit, quodquod* furatum *est, restituat, insuper conponat, sicut de aliis furtis lege tenetur et extra C flagella suscipiat.*

*L. Sal. XXII. De furtis in molino commissis.* Si quis *ingenuus* in molino *anona* furaverit. . . .

*L. Alam. VI.* Si *quis res* ecclesiae furaverit *et convictus fuerit, ut solvatur unicuique rem quae furaverit,* tres novigeldos *solvat.*

*L. Alam. XXXI.* Si *quis res* ducis *quod ad eum perteneunt exinde aliquid* furatus *fuerit,* ter novigeldos conponat *et ibi fredo non reddit,* quia *res dominicas sunt et tripliciter conponuntur.*

---

*Cap. II. Partes capitis (supra l.* 3 — 368 *l.* 4 *et l.* 7*) leguntur etiam in Em; anteriori iungunt Ag, Ald, Ch; in duo capita* II, III *dividunt B, Gw.* ‖ *l.* 1. II] *deest Ag, Ald, Alt, Ch, Jlz, L, P* 3, 6, *Sich;* II *corr. e* XXIIII *Gw;* Tit. II *Her;* II, III *Bb;* XCVIIII *Mg, Mt;* CXI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Si quis in publico furaverit *Her.* ‖ *l.* 2. et] . . t *Alt; m. recentior add. sP.* et — ecclesia] si vero aliquid tulerit de ecclesia *Sich.* si *supra lineam H.* si in ecclesia] sinecct *sP;* si infra ecclesiam *P* 2*;* si in ecclesea *H;* si in ecclesiam *J, Mg, Mt, P* 3, 6, *V;* si in ecclesia furaverit *L.* infra] *deest P* 2*;* intra *Ag, Bos;* in *Bb;* ex *Sich.* curte *Ag, Alt, Bb, Ep, H, J, L, Mg, P* 6, *Sich, T* 1*;* curtim *P* 2. duce *L, P* 6. in fabricam *Ad;* in fabr. *Mg, Mt;* in fabrino *P* 4*;* infra brica *P* 1*;* ex fabrica *Sich.* vel in molino — hoc est] *desunt Sich.* vel *deest Mg.* mulino *Alt, Ep, Her, P* 2, 3, *V;* mola *Bos, Ch, Gw;* molendino *Ald;* molino *corr:* molendino *H;* molino *cett.* ‖ *l.* 3. furaverit aliquid *Ch;* furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior);* furatur *Ald, Jlz;* furaverat *corr:* furaverit *Mg.* trinuingeldo *Ch;* thrinniungeldo *Ag;* tribusniungild *Ep;* triuniuēgeldo *Ald;* driuniungeld *P* 6*;* driuniungelt *Alt, B, T* 2*;* driuniungeldo *H, Jlz;* triunniungeld *Gw;* tri . . niungeldo *(e erasum) T* 1*;* triniungeldo *Ad, Bos;* triunungeldo (!) *Bb, J;* triumniumgelt *L;* trimniungeldo *Mt, P* 3, *Til;* trimniumgeldo *Mg;* thrimniungeldo *Her, K, P* 1, 2, 5, *V;* trim nugild *sP;* ter niungeldum *P* 4*;* triunigelt *Lind.* conponit *Ald.* hoc est] *his verbis incipit fragmentum Em.* est] *deest L.* nove *Alt, H, J, L, (m. recentior:* novem) *H;* nobem *sP;* novem capita *Ald, P* 2*;* novem capite *Jlz;* VIIII *vel* novem *cett.* reddat] restituat *Ag, Ald, Jlz, Mg, Mt, sP;* conponat *P* 1*;* reddat capita *Sich;* retdat *Em.* quia] quare *T* 1*;* qui *sP.* istas *Alt, Ep, H, J, L, P* 6, *corr:* iste *T* 1*;* ista *sP;* iuste *Mg;* hac *Sich;* istae *vel* iste *cett.* istas casas quatuor publice sunt *Em.* quatuor *deest Ald, Sich.* domus] *deest P* 6*;* domos *Alt, Ep, H, Mg, T* 2. ‖ *l.* 4. casas *Alt, Ep, H, L, P* 6*; deest Ad, B, Gw, J, Sich;* care *Ag;* cese *Mg, Mt;* vel casae *Bos, Ch, T* 1. sunt publicae *Sich.* publicas *Ep;* publices *Alt;* puplice *J;* publicae *cett.* et *deest Ep.* semper] *deest Bos.* patentes] parentes *Ag;* patente sunt *sP.*

1) *Hic tractantur furta in ecclesia commissa, supra (c. I, 3) furta rerum ecclesiasticarum eorumque poenae.* 2) *Cf. c. II,* 12. 3) fabrica *est forsitan quodlibet aedificium, forsitan etiam (ut Baluzius arg. variarum lectionum supra l.* 5 *opinatur)* basilica*; cf. Du Cange, Glossarium s. h. v.; K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 43. 4) *Cf. M. Krammer, 'Neues Archiv' XXX, p.* 277 *sqq.* 5) *Cf. supra I,* 3. 6) *Discordat cum regula sequente.*

Et si negare voluerit, secundum qualitatem pecuniae iuret[1]. Si una saiga[2], id est III denarios, furaverit, solus iuret secundum legem vestram*. Si duas saigas, hoc est VI denarios, vel amplius usque unum solidum, quod sunt III tremisses, cum sacramentale uno iuret.

Et si amplius quam solidum sive III** denarios vel plus usque quinque sold*** furaverit, cum sacramentalibus sex† iuret.

Si bovem domitum[3] vel vaccam mulsam, id est lactantem, furaverit, cum VI††

*) nostram *Her, Til;* suam *Alt, Bb, Bos, Ch, Em, Ep, H, P* 4, *T* 2 *(m. prima);* suam vel vestram *T* 2 *(m. recentior).*

**) IIII *L.*

***) sex sold *Ad.*

†) III *B;* tribus *Ald, Jlz.*

††) III *Her.*

*Cap. II.* ‖ *l.* 1. et *deest Mt.* negare voluerit] negaverit *Ep;* nare voluerit *P* 6. peccuniae *Bb, H.* Si una saiga — *cap. V (p.* 372, *l.* 2*) desunt Sich.* Si de una *Ald, Jlz.* una saiga *Ag, Her, K, Mg, Mt, P* 1—3, 5, 6, *sP, T* 2, *V;* una seiga *corr:* una saiga *Ep;* unam saigam *P* 4, *Til;* una saica *cett.* ‖ *l.* 2. id *deest sP.* id est III den. *desunt Her.* III dr̄ *L;* III dinarios *H, sP;* tribus dinariis *Ald, Jlz;* tertio denario *Mg, Mt.* furaverit — cap. IIII *(p.* 371, *l.* 1*) desunt in J, quod folium remotum est.* furaverit — VI denarios *desunt Ald, Jlz.* fur̄ *L;* furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior).* si in duas *Em, H, L, P* 6. ‖ *l.* 3. saigas *Ag, Ep, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, T* 2, *Til, V;* saicas *cett.* hoc — denarios *desunt Her.* VI *deest sP.* dinr̄ *P* 5; dr *L.* usque solidum *Ald, Alt, B, Bb, Em, H, L, T* 1 *(m. prima),* 2 *(m. prima);* usque ad solidum *Ad;* usque ad I solidum *Bos, P* 4, 5, *sP, Til;* usque solidum unum *Ald, Jlz;* usque ad solidum I *Ch, K, T* 1 *(m. rec.);* usque solido *Ep, P* 6; usque solidos *Gw.* unum solidum *desunt Mg, Mt.* quod] quae *Mg, Mt;* qui *P* 4. ‖ *l.* 4. tremisses tres *Jlz.* tremisse *L, sP;* tremissi (!) *Mg, Mt.* cum sacramentale — 5 sol furaverit *(l.* 5*) desunt Bos, Ch.* cum sacramentale uno iuret *desunt Ald, Jlz.* cum sacramentali *T* 2 *(m. prima);* cum sacramentale *Alt, L;* cum uno sacramentale *Ep;* cum uno sagramentale *sP;* cum sacramentali uno *Ad, B, Bb, Mt, T* 2 *(m. recentior), Til;* cum sacramentales *Em, P* 6, *his in vocibus explicit pag.* 1 *fr. Em;* cum sacramentalibus VI *Bos.*

*l.* 5. Et si — iuret *desunt Bos.* Et] *deest Ald, Jlz.* si] *deest Ep, L.* quam] *deest Ep;* que *(erasum) L;* quod *sP;* q; *P* 6; qui *Ag;* supra *Gw.* quam — usque quinque sold] usque unum denarium et amplius que V sol *Mg, Mt.* solidum *vel* sol *deest L;* solido *P* 6; de uno solido *Ald, Jlz;* solidum I *T* 1. sive] vel *Ep.* III denarios] IIII dr *L;* III *Ad;* III dinr̄ *sP;* III solidos *Bb, Ch, H (in raso), T* 1; tribus solidis *Ald, Jlz.* plus] *deest Gw, Her;* amplius *Ag, P* 1, 6. usque plus *Ald, Jlz.* quinque *vel* V] ad V sol *Ald, Jlz, P* 4, *sP, Til;* ad sex sol *Ad.* ‖ *l.* 6. furaverit *corr. T* 1; furavit *P* 2, 3, 4, *Til, V;* fur̄ *L;* fur au *H;* furatus est *Ad;* furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior);* curaverit *Ag;* accusatur *Ald, Jlz.* sacramentales VI *Ep, H, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* VI sacramentalibus *Mg, sP;* sacramentalibus *Mt;* tribus *vel* III sacramentalibus *Ald, Bb, Jlz.*

*l.* 7. *Hic incipit pag.* 2 *fr. Em; hic distinguunt* cap. III *B, Gw.* Si] . . i *Alt.* bovem] ovem *T* 2; bouum *sP;* de bove *Ald, Jlz.* domito *Ald, Jlz;* domatum *sP.* vacca mulsa *Ald, Jlz;* vaccam *L;* vaccam mulsandem *sP;* vaccam mulctriciam *P* 4; vacca usa *Mg, Mt.* id est *deest sP.* lactante *Ald, Jlz;* lactentem *Mg.* fugaverit *corr:* furaverit *Gw;* furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior);* fr̄ *L;* accusatus erit *Ald, Jlz.*

1) *Differunt a L. Baiw. I,* 3; *XX,* 1. 2; *XXI,* 1; *J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 662, *n.* 35; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 441; *XXXIII, p.* 656 *sq. et supra p.* 271, *n.* 3. 2) *Cf. supra p.* 271, *n.* 5. 3) *Cf. L. Sal. (codd.* 5. 6*) III,* 6: vacca domita; *Ed. Rothari c.* 250: boves iugo domiti; 251. 291: boves uinctorii; *Pactus Alam. III,* 7: domitum armentum.

sacramentalibus iuret, vel II campiones pugnent et sortiant de illis, cui Deus fortiorem dederit[1].

### III. [Si maiorem pecuniam furaverit.]

Et si maior pecunia furata fuerit, hoc est XII solidorum valente vel amplius, aut equum totidem precii vel mancipium, et negare voluerit, cum XII sacramentalibus iuret de leuda[2] sua, vel duo campiones propter hoc pugnent.

---

*Cap. II.* || *l.* 1. sacramentales *Em, Ep, H, L, P* 6, *T;* sacramentalibus *cett.* II *vel* duo] duos *B, L, P* 1, 6, *T* 2 *(m. prior);* hii *sP.* camphiones *Ad, Mg, Mt;* canphiones *sP;* cambiones *B.* pugnerit *L;* pugnet *Ag* 1, *Ald, P* 6, *corr:* pugnent *B;* pungent *P* 1; pungnent *Ch, Em;* ponent *sP.* sortiantur *Ald, B, Bb, Ch, Ep, Gw, Jlz, T* 2 *(m. recentior);* sortiant *m. recentior:* sortiantur *H;* sortientur *Ad;* soltiant *Ag;* sortiunt *P* 3; sociant *P* 1; soroient *sP;* sortiatur *Bos, Til.* cui] q̃ *Ch;* quem *Bos.* Deus] dominus *Her.* || *l.* 2. fortiorem] fortiam *Mg, Mt, P* 4; fortiter *Ag, P* 2, 3, 5, *sP, Til, V;* pugnam fortiorem *Ald;* fortiorem pugnam *Jlz;* victoriam *T* 2 *(m. recentior).* dederit pugnam *Ad, B, Gw;* dederit III[3] *Mg, Mt.*

*Capita* III — VIII (non desistat) *desunt Em.*

*Cap. III. deest Em, Sich; cum cap. II coniunctum Her. In J folium excisum est, in quo hoc caput scriptum erat.* || *l.* 3. III] *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6; II *Ag;* IIII *B, Bb, Gw;* [XC]IIII *Ald;* C *Mg;* CI *Mt;* CXII *Ad. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* || *l.* 4. si *deest sP.* maiorem pecuniam furatus fuerit *Ad, Alt, B, Ch, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2; maiorem pecuniam furaverit *Bb, Bos, Ep;* maior pecuniae furaverit *sP;* de maiori pecunia accusatur *Ald;* de a^ori (= ampliori?) pecunia accusatur *Jlz.* peccuniam *Bb.* id est *Ch.* XII] XV *Ald (cf. supra p.* 185, *l.* 31*).* solidorum *Ad, Ald, Alt, Bb, Ep, Gw, H, Her, L, T* 1, *V;* solidos *Ag, K;* sol *cett.* valente *Mt, P* 2, 3, 5, *sP, V; deest P* 1; valens *Bb, Til;* valor *Her;* valentem *cett.* aut] vel *Ald, Her, Jlz.* || *l.* 5. aequum *B, L, P* 1, 2; equo *Ald, Jlz;* equus *Her.* totidem] tandem *B (m. recentior);* cottidem *Ep;* tantidem *Ad;* eiusdem *Ald, Jlz;* tanti *Her;* dum *Mg, Mt.* et] et si *Ad, Ald, Bb, Ch, Gw, Jlz.* XII] XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* sacramentales *Bb, Ep, H, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima).* || *l.* 6. de liuta sua iuret *Ep.* de leuda *Bos, Ch, T* 1; de lita *P* 1; de lites *sP;* vel lite *Ad;* delictę *Ag;* de litate *Mg, Mt;* debilitate *L;* de liuda *Bb;* de liute *H;* de leude *Alt, T* 2 *(manus prima);* de lite *cett.* sua] *deest sP.* duos *Her, Mg, P* 6, *sP.* camphiones *Mg, sP;* canpiones *P* 2; cambiones *B.* propter campiones hoc *P* 5. propter hoc] proinde *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2. pugnet *Mg;* pungnent *Ch, sP.*

---

1) *Cf. supra II,* 1; *infra XII,* 8; *XVIII,* 3; *Decr. Dingolf. (infra n° III) c.* 4; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 414 *sqq.* 2) *Hoc est forsitan idem, quod supra c. VIII,* 15 *obvenit:* sacramentales de suo genere nominati. *Cf. J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 663, *n.* 36; *G. Waitz, 'Deutsche Verfassungsgeschichte' II,* 1 *p.* 348 *sqq.*; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 11; *I*[1], *p.* 121, *n.* 13; *I*[2], *p.* 166, *n.* 15; *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 30 *sqq., qui vocem* 'leuda' *primo populum, 'Volks-, Stammesgenossen' significasse docet, et postea ad sensum arctiorem 'eine bestimmt umgrenzte Stammesgenossenschaft' redactam esse putat.* 3) *Ex eo, quod hoc loco numerus* 'III' *textui insertus est, concludamus necesse est in archetypo codicum Mg et Mt usitatam capitum enumerationem adhibitam fuisse.*

*cf. L. Visig. VII, 3, 3; L. Alam. XLV—XLVII.*

IV. [Si liberum hominem furaverit[1].]

Si quis liber liberum hominem furaverit et vendiderit et exinde probatus fuerit, reducat eum et libertati restituat et cum LXXX sold* conponat eum[2]. In publico vero XL solidos solvat propter praesumptionem quam fecit.

Et si eum revocare non potuerit, tunc ipse fur perdat libertatem[3] suam pro eo,

*) LXXX sol. *Ag, Ald, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V;* XII sol.[4] *Ad, B, Gw:* XL sol. *cett.*

---

*L. Visig. VII, 3, 3 (Antiqua). Qui filium aut filiam alicuius ingenui vel ingenue plagiaverit aut sollicitaverit et in populo nostro vel in alias regiones transferri fecerit, huius isceleris autor patri aut matri fratribusque, si fuerint, sive proximis parentibus in potestate tradatur, ut illi occidendi aut vendendi eum habeant potestatem aut, si voluerint, compositionem homicidii ab ipso plagiatore consequantur . . . Quod* si eum *ex peregrinis ad propria* potuerit revocare, *plagiator . . . . medietatem homicidii exolvat, aut si non habuerit, unde conponat, ipse subiaceat servituti.*

*L. Alam. XLV.* Si quis liber liberum *extra terminos* vendiderit, *revocet* eum *infra provinciam* et restituat eum libertati et *XL* cum sol. conponat. Si *autem* eum revocare non potuerit, *cum* weregeldo parentibus solv*at, id est bis octuaginta solidos, si heredem reliquit. Si autem heredem non reliquit, cum* 200 *solidis conponat.*

---

*Cap. IV. deest Em, Sich; in J folium excisum est, in quo initium capitis* (— tradidit *p.* 371, *l.* 1) *scriptum erat.* ‖ *l.* 1. IV *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6; III *Ag;* Tit. III *Her;* V *B, Bb, Gw;* [XC]V *Ald;* CI *Mg, Mt;* CXIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* si quis *Her.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* liber *deest Ad, B, Bb, Gw, K, L, P* 6. liverum *sP.* hominem *deest Ald, Jlz.* furatus fuerit *T* 2 *(m. rec.);* furatur *Ald, Jlz;* fur̃ *L.* et vendiderit *supra lineam H;* aut vendiderit *Ald.* et exinde] exinde *P* 6. provatus *sP.* ‖ *l.* 3. in libertatem *Ad, Ald, B, Bos, Ch, Gw, K, T* 1; libertatem *Alt, Ep, H, L, P* 6, *Sich, T* 2 *(m. prima).* et *deest Bos.* eum conponat *Ch.* eum] *deest Jlz, P* 3. vero *deest sP;* suo *L.* ‖ *l.* 4. XL solvat *Ag, Her, P* 2, *V;* solvat XL solidos *Ald, Jlz;* XL solvatur *Mg;* XL solidos *Gw;* XXXX solidos solbat *sP;* XL solidos solvat *cett.* quam] que *Alt, P* 6; quem *Ep;* quem *corr:* quam *L.*

*l.* 5. eum] iterum *Mg.* poterit *Ald, Ch, Gw, P* 2, *T* 2. fur *deest Ad, Ald, Jlz.* libertatem suam perdat *Gw.* livertatem *sP.* pro *deest Ep.*

1) *De differentiis huius legis et L. Baiw. XVI,* 5 *cf. H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 458, *n.* 22; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 635. 657 *sq.* 2) *Eadem poena ac L. Baiw. XVI,* 5. 3) *Haec poena e lege Visigothorum sumpta, quae vero in c. XVI,* 5 *non repetitur, discordat etiam cum c. VII,* 5; *cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 658. 4) *Cf. L. Alam. XLVII.* Si liber liberum infra provinciam vendiderit, revocet eum in pristinam libertatem et cum XII solidis conponat.

quod conlibertum suum servitio tradidit, si solvere non valet weragelt[1] parentibus, et amplius non requiratur*, [2].

*In ed. Merkeliana (textus I): app. III. cf. L. Visig. VII, 3, 5. 6.*

V. [S i s e r v u s l i b e r u m f u r a v e r i t.]

Si vero servus liberum furaverit et vendiderit, dominus eius ligatum praesentet coram iudice. In ducis potestate sit disciplina eius aut manus perdat aut oculos; sine signo numquam evadat, quamvis deliciosus sit apud dominum suum.

*) *Ald, Jlz addunt:* aut domino eius solvat. Si pecuniam non habet, perdat libertatem suam et sit servus pro eo parentum aut domini illius.

---

*L. Visig. VII, 3, 5.* Si servus *ingenuum plagiaverit ex* domini iussione, ipse *dominus conpositionem que est de ingenuis constituta, conpellatur inplere; ita ut dominus C publice flagella suscipiat et servum iussa domini conplentem molestia non contingat.*

6. Si servus *sine conscientia domini sui ingenuum plagiaverit, parentibus plagiati sine aliqua dilatione tradatur, ut quod de eo facere voluerint, in eorum consistat arbitrio. Quod si qui plagiatus est, reduci potuerit, et dominus pro servo conponere vellit, libram auri pro iniuriam ingenui dabit.*

---

*Cap. IV.* || *l.* 1. conlibertum] cum libertum *sP;* libertum *Ag;* collibertum *B;* cui libertum *P* 6. servitium *L.* tradiderit *Ald, Jlz. cum vocibus:* si solvere *pergit J.* solvere *erasum T* 2 *(m. prima);* volvere *Ag;* v e r o *Alt.* non *deest Bb.* valat *sP.* wergelt *Alt, Bb;* wergeld *P* 6; weregild *sP;* wergeldum *Ald, Bos, Ch, Jlz, Til;* werageld *J;* werageltum *T* 1; weraghelt *Ag;* weregelt *Gw, Her, P* 5; wergilt *P* 1; waregelt *P* 3; weregild *P* 4; wiragelt *P* 2; weragel *Ad;* vulnerageheth1 *Mg, Mt;* p̄ eregildum *Ep.* s o l v a t parentibus *Bb, T* 2 *(m. recentior);* parentibus s o l v a t *J;* parentibus d e t *Ch;* parentibus *cett.* || *l.* 2. et amplius *desunt Mg, Mt.* et — requiratur *desunt Ald, Jlz.* queratur *Ep;* quiratur *P* 2; s i v e r o s e r v u s l i b e r u m f u r a v e r i t e t v e n d i d e r i t, d o m i n u s e i u s l i g a t u m e u m r e p r e s e n t e t *(cf. IX, 5) addit Ep.*

*In Ad, Ag, Ald, Alt, B* 1, *G, Gw, H, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—6, *sP, Sich, T* 2, *Til, V, Vl sequitur cap. IX,* 6 *huius editionis.*

*Cap. V. deest Em, Ep, Sich, W; hoc loco, numero* V *adiecto J, T* 1, *numero* IIII *adiecto Ch, sine numero Bos; in fine tituli IV cett.* || *l.* 3. V. *deest Alt, Bos, H, L, B* 6, *T* 2 *(m. prima);* IIII *Ch;* V *J, T* 1; XXIII *Bb;* XXXII *B;* Tit. XXXII *Her;* LII *Mg, Mt;* LX *Ad;* [LX]II *Ald;* LXV *Jlz;* XXXIII *cett. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* furaverit aut vendiderit *Her.* || *l.* 4. vero *deest Ald, Bb.* liverum *sP.* furatur et vendiderit *Ald, Jlz;* occiderit et furaverit *K;* vendiderit et furaverit *Ad, Alt, B, Gw, H, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* furatus fuerit et vendiderit *T* 2 *(m. recentior);* vendiderit aut furatus fuerit *Bb;* fura et venderit *(corr:* vendiderit) *P* 4. eius *deest Ad;* vero *sP.* ligatum *deest sP;* liget eum et *Mg;* ligatum eum *Ad.* presente *P* 6; presentem *sP;* presentet eum *Bos, Ch, T* 1; eum presentet, *cetera desunt Ep.* || *l.* 5. coram *deest Jlz;* cor *Ch.* iudici *Alt, Jlz;* duce *Mg.* in duci *P* 6, *sP;* in duce *Mt;* in iudicis *B.* potestatem sit *Ag, Mg, Mt;* sit potestate *Bb, Gw;* sit in potestate *Ad;* potestate fit *Bos.* disciplinam eius *P* 6, *(m. deletum) Mg;* eius disciplina *Ald, Jlz.* et manus *sP;* ut manus *Ald;* ut aut manus *Jlz.* oculum *sP;* oculus *Bos.* *l.* 6. sine] signe (g *erasum) Ag.* signum *J, T* 1 *(m. prima);* quibus *P* 4. nunquam *(deletum)* evadat nunquam *Ald;* nunqua evadat *Mg;* nunquam evasit *P* 6; euadatdat *Ag;* evadet *sP.* quam *B, Bb, Gw, H, J, P* 6, *T* 1; quem *Alt;* quia *T* 2 *(m. prima);* qui *L.* diliciosus *Ald, J, Mt, sP, T* 2 *(m. recentior);* condilitiosus *L;* deliciosus *corr:* diliciosus *T* 1.

*l.* 7. aut] vel *Jlz.*

1) *Cf. Glossarium et supra p.* 353, *n.* 2. 2) *Haec ultima pars capitis fortasse tempore recentiore addita est; cf. J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 663.

Et si dominus eius hoc iussit aut consentiens fuit, superiori sententiae subiaceat[1] ipse et illum servum perdat.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. IX, 5; cf. L. Vis. VII, 2, 16.*

VI. [Fur nocturno tempore captus in furto[2].]

Fur nocturno tempore captus in furto, dum res furtivas secum portat, si fuerit occisus, nulla ex hoc homicidii querella nascatur.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 6; cf. L. Vis. VII, 2, 6.*

VII. [Si alienum servum in furtum suaderit[3].]

Si quis alienum servum ad furtum suaderit[4] aut aliquid damnosum in fraudem

---

*L. Visigothorum VII, 2, 16 (Antiqua). [Si* fur nocturn*us, dum* capit*ur occidatur].* Fur nocturn*us* captus in furt*um,* dum res furtivas secum porta*re conatur,* si fuerit occisus, *mors eius nullo modo vindicetur.*

*L. Visig. VII, 2, 6 (Antiqua).* [Si servu*s* alienu*s* suade*atur ad inlicita facienda].* Si quis servum alienum ad furtum *faciendum* aut *alias quascumque res inlicitas conmittendas, vel etiam adversus se ipsum forte per*suaserit, *ut domino eius perditionem exibeat, quod facilius*

---

*Cap. V.* ‖ *l.* 1. domin *P*4; domus *L.* iusserit *Ch.* consentius *L.* superiora sententia *J, P*6; superiore sententia (sententia *in margine*) *L*; superiori sententia *Bos, Ch, Mg, sP, T*1; suberiori sententia *Bb*; superiore sententiae *Alt, H, T*2 *(m. prima).* ‖ *l.* 2. et ipse *P*6. servum illum *B.* perdat *Ag, Her, K, Mg, Mt, P*1—4, *T*2 *(m. rec), Til, V*; non perdat *sP*; reddat *cett.*

*In omnibus codd. exceptis Ch, sP, T*1 *sequitur titulus V huius editionis.*

*Cap. VI. deest Em.* ‖ *l.* 3. VI *deest Alt, Jlz, L, P*6, *Sich*; IIII *Ag*; Tit. IIII *Her*; V *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*1—5, *sP, T*1, 2, *Til, V*; CII *Mg, Mt*; CXII *Ald*; CXIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* De furto nocturno *Her.* capitur *L.* in furto *desunt L.* ‖ *l.* 4. fur] . . ur *Jlz.* in nocturno *Her.* temporum *sP.* captum *sP*; capitus *corr:* captus *L.* furtum *Ag, Mg, Mt, sP*; furtu *Ep, P*4, 5, *V*; fusto *B.* rem furtivam *Mg, Mt*; res furtiva *Ag*; res furtiva *(m. recentior:* res furtivas) *L*; res furativas *sP*; res furtiuuas *P*3. si fuerit — nascatur] nulla ex hoc homicidio querela nascatur, si in furto occidatur *Bb.* hoccisus *P*3. ‖ *l.* 5. ex *deest Her.* hoc] *deest Ald, L, P*6; ho *Mg.* homicidii *Ag, B, Ep, Gw, Her, K, Mg, Mt, P*1—5, *Sich, V*; homicidio *cett.* querella *Ag, Mt, P*1, 3, 5, *T*2 *(m. prima), V*; querela *deest Ald, Jlz*; querilla *sP*; per illa *P*6; querela *cett.*

*Cap. VII. deest Em, Sich.* ‖ *l.* 6. VII *deest Alt, Jlz, L, P*6; V *Ag*; Tit. V *Her*; VI *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*1—5, *sP, T*1, 2, *Til, V*; CIII *Mg, Mt*; CXIII *Ald*; CXV *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* in furtum *desunt L.* suaserit *P*6, *Til*; Si alieno servo furtum persuasum fuerit *Her.* *l.* 7. Si] . . i *Alt.* servum alienum *L, P*4, 6; alicuius servus *Mg, Mt.* serbum *sP.* ad *deest Mg, Mt*; aut *B, H, L, P*6, *T*2 *m. prima*; aut in *Alt.* suaserit *Ad, Ag, Ald, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, Jlz, P*2, *Til.* aut aliquid] aliquid *Mg, Mt*; ad aliquid *Ep*; aut ad aliquod *Gw.* damnosum *vel* dampnosum] damnosus *P*3; et damnosum (et *erasum*) *Ad.* fraude *Ag, Mg, Mt.*

1) *Hoc caput ad sententiam cap. IX,* 4 *referendum eaque de causa hoc loco ponendum esse J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 663 *docuit.* 2) = *Benedictus Levita I,* 343. — *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 483. 3) *fere* = *Ben. Levita I,* 342. — *Hoc caput legis Baiw. ex lege Visig. Euriciana sumptum esse K. Zeumer putat, cf. MG. Legum Sectio I,* 1 *(L. Visigothorum) p.* 29. 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 569.

domini sui, ut posset accusare eum, et fraus ipsa fuerit detecta per investigationem iudicis, dominus nec servum perdat nec aliquid damni pro conpositione patiatur, sed ille cuius conludione crimen admissum est, tamquam fur damnetur, in novicuplum[1] conpositionem cogatur exsolvere. ⌜Servus vero⌝ quod tulit, reddat et ⌜insuper CC ictus flagellorum extensus publice accipiat⌝.

---

*eum per malam et iniquam persuasionem ad suum servitium fraudulenter addicat* et fraus ipsa iudicis fuerit investigatione detecta, dominus *servi* nec servum perdat nec *ullam calumniam pertimescat;* sed ipse cuius conludio *vel suasione servus* crimen admis*erat, ut eum sibi per aliquam occasionem ad servitium potuisset addicere, ipse eius servi domino quantum ille involaverit aut quantum culpavilem rem admiserit, sept*uplo conpositionem *inplere* cogatur. *Ipse autem* servus *in conventu* publice C flagell*a suscipiat pro eo, quod dominum suum dispiciens insidianti consenserat; et sic postmodum domino suo reddatur.*

---

*Cap. VII.* ‖ *l.* 1. possit *Ad, Ag, Ald, B, Bb, Ch, Ep, Gw, H, Jlz, P* 4, *sP, T* 2 *m. rec.;* possent *Mg, Mt.* accussare *Bb, J, T* 2, *V;* accusaret *Ad;* acusaret *sP.* et] ut *L.* ipsa *deest Ad.* detecta fuerit *Ald, Jlz.* deiecta *K, L;* tecta *Ad.* per] post *Ag, Mg, Mt.* investigatione *Ag, Alt, sP;* vestigatione *P* 6; investicationem *J.* iudicis] d u c i s *Ad.* ‖ *l.* 2. nec dominus *Alt, B, Gw, L, P* 6, *T* 2. damni *vel* dampni] damnum *Ag, L, Mg, Mt, sP.* pro conpositione damni *Ch.* pro conpositione] per conpositionem *Ald, P* 4; pro conpositionis *sP;* prae conpositione *Her.* paciantur *sP;* faciatur *P* 1; f a c i a t *Ad, Alt, B, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *m. prima.* ‖ *l.* 3. conludione *Ag, K, P* 2, 4, 5, *Til, V;* conludsione *P* 1; collusione *Her;* conlutione *Mt;* cumludione *P* 3; cumludionem *sP;* conlusione *Ep (corr.), Mg, T* 2 *(m. rec.);* concludione *Til;* conclusionem *P* 6; consilio *Ald, Jlz;* conclusione *cett.* crimine *L.* admissus *P* 3; amissum *Ad.* est] *In dimidia parte huius plagulae codicis L nihil scriptum est et folium quod sequitur et ultimum quaternionis fuerat, est excisum. In sequente pagina cum voce 'tamquam' manus incipit altera.* dampnetur *vel* damnetur. in] et in *Ad.* in novicuplum] hymno occaplim *sP;* novicuplim *Ag, P* 2, *V;* novicuplum *Bos, P* 3, *Til;* novicuplum *Ep, Her;* novicupli *K, P* 1; novi cupuli *Mt;* novicopuli *Mg;* non cuplum *Ch;* novuplum *Ald, Alt, Bb, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2; nocuplum *B, Gw;* nouōplum *Jlz;* ocuplum *Ad;* n o v e m d u p l a *P* 4. conpositione *K, P* 1—5, *V;* conpositionem *Ag, B, Ep, Til;* conpš *Mg, Mt;* et conpositionem *Her;* conponat *cett.* ‖ *l.* 4. cogatur] n e cogatur *Ad, Bb, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1; nec cogatur *Alt, Bb, Ch, T* 2; exigatur *Mg, Mt.* nunc cogatur exsolvere servus. Sed servus quod tulit *etc. J.* cogatur — servus *desunt Ald, Jlz.* exsolvere *deest Bb.* exsolvere. Servus vero] exsolvere servus. Sed servus *Ad, Ch, H;* exsolvere servus sed servus vero *Bos;* exsolvere servum. Sed servus *T* 1, 2 *(m. rec.);* exsolvere servus *P* 2; exsolvere servus, sed vero *Alt, B, L, P* 6, *T* 2 *m. prima;* exsolvere servus, sed *Gw.* quod tulit] contullerit *sP;* quod tullit *Ep.* CC *deest Mt;* eo *Her.* ictos *Bb, J, L, T* 1, 2; igtos *sP;* ictu *Ag;* idus *corr:* ictus *Jlz.* flagellarum *Alt, Bb, Ch, J, T* 1; flagellatorum *P* 2. ‖ *l.* 5. extensu *Alt, corr:* extensus *H, L;* extentus *P* 1. puplice *Alt, J;* pulice *Ad;* in publico *Bos, Ch.*

1) *Cf. P. Roth, 'Entstehung des bairischen Volksrechts', p.* 49.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 7; cf. L. Vis. VII, 2, 8.*

VIII. [Si nesciens de fure aliquid conparaverit[1].]

Si quis a fure nesciens[2] conparavit, requiret accepto spatio[3] venditorem; quem si non potuerit invenire, probet se cum sacramento et testibus innocentem[4]. Et quod apud eum cognoscitur, ex medietate restituat[5] et furem quaerere non desistat.

Quod si furem celare voluerit periurans, et postea detectus inventus fuerit, tamquam ille fur ita in crimine damnetur.

---

*L. Visigothorum VII,* 2, 8 *(Reccessv.).* [Si de fure *quis* nesciens conparaverit.] *Universam rem nulli ingenuo liceat de incognito homine conparare, nisi certe fideiussorem adhibeat cui credi possit, ut excusatio ignorantie auferatur. Quod si aliter fecerit qui conparaverit, a iudice districtus autorem praesentet infra tempus sufficienter a iudice constitutum.* Quem si non potuerit invenire, *ad*probet se *aut* sacramento *aut* testibus innocentem, *quod eum furem nescierit,* et quod apud eum agnoscitur, *accepta pretii* medietate restituat, *adque ambo datis invicem sacramentis promittant, quod* furem *fideliter* quer*ant.* Quod si *omnino fur invenire nequiverit, rem tantum que emta est, domino rei emtor ex integritate reformet. Si vero dominus rei furem noverit et eum publicare noluerit, rem ex toto amittat quam emtor quiete possideat. Haec et de servis forma servabitur.*

---

*Cap. VIII. Initium deest Em.* || *l.* 1. VIII *deest Alt, Jlz, L, P*6; VI *Ag;* Tit. VI *Her;* VII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P*1—5, *sP, T*2, *V;* CIIII *Mg, Mt;* [CX]IIII *Ald;* CXVI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* Qui *Her.* nescies *P*6. a fure *Til.* quiddam *Her.* conpaverit *P*6; emit *Her.* || *l.* 2. Si — non desistat *(l.* 4*) desunt Em.* Si] . . i *Alt.* de fure *Ad, Ald, Alt, B, Bb, Ch, H, J, Jlz, K, sP, T*1, 2; de furto *Gw;* ad fure *sP;* a fura *Ag;* furem *L;* de furem *P*6; conparavit] aliquid conparavit *Ald, Jlz, T*2 *(m. recentior);* aliquid comperaverit *P*5, *Sich;* conparaverit *Alt, L, Jlz, Mg, Mt, P*6; conparab *Ad.* requirat *Ald, B, Bb, Bos, Ep, L, P*6, *Sich.* accepto *deest Ad;* acceptos *Ag, sP;* acepto *Alt, J;* certo *Sich.* spatio] pandio *Mg, Mt.* venditorum *sP;* vinditorum *P*6. || *l.* 3. quem *bis, sed primum deletum Jlz;* quam *Mg, Mt;* et *sP.* si *deest P*6. poterit *Ald.* inveniret *Mt.* praebeat *Bb;* prebet *H, P*3. se *deest Ad.* se secum *Mt.* sacramenta *corr:* sacramento *T*1; sacramentalibus *Bos, Ch.* et testibus] *desunt Ad;* testibus *P*2. innocentes *corr:* innocentem *H, L;* innocente *Alt;* inocente *sP.* innocentem — cognoscitur ex *desunt P*6. *l.* 4. cognoscitur] agnoscitur *K.* medietatem *P*6, *corr:* medietate *L;* meditate *Ag;* media etate *Alt.* restituat *m. recentior supra lineam L.* furaem *corr:* furem *Mt.* desistat] desinat *Bb;* distillat *sP.*

*l.* 5. Quod si] *pergit Em.* quod *L, Mt, P*6. fure *P*6; fur *sP.* celare *deest P*6; celavere *P*3. voluerit] non voluerit *P*6; volurit *sP.* periurans] *corr. Ep.* et periurans *Bos, Ch, T*1; et periuras *J;* perierans *Ald, Jlz;* peierans *Sich;* periurant *Em.* detectus] deiectus *K, P*3, *sP;* intectus, *corr:* intecto *L;* detectus voluerit (voluerit *deletum*) *Em.* fuerit inventus *Ch, J, T*1. inventus] *deest Ald, Jlz, Sich.* invento, *corr:* inventus *L.* || *l.* 6. tamquam quam *Ag, P*4, *sP, V.* ille *deest Sich.* fur ille *Bb, P*2. ita in crimine *desunt Ald, Jlz, Sich.* ita *deest B, Ep, P*2; sic *Sich.* in *deest Alt, sP.* orimine *Ag.* damnetur *vel* dampnetur] dampnetutur *sP;* condemnetur *Sich.*

1) = *Benedictus Levita I,* 344. — *Hoc caput L. Baiw. e lege Visig. Euriciana sumptum esse K. Zeumer putat, cf. L. Visig. (MG. Legum Sectio I, 1) p.* 30; *L. Ribuar. XXXIII,* 4; *Ed. Rothari c.* 232. 2) *Cf. L. Baiw. IX,* 15: si furtivum praesumpserit emere . . . et scienter hoc fecit; *P. Roth, 'Entstehung des bairischen Volksrechts' p.* 54; *H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 458, *n.* 22. 3) *Cf. H. Meyer, 'Entwerung und Eigenthum' p.* 88. 258; *'Das Publizitätsprinzip im deutschen Bürgerlichen Recht' p.* 68. 4) *Cf. H. Meyer l. l. p.* 100; *K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 49 *sq.; H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 257. 5) *Cf. H. Meyer, l. l. p.* 258.

VIIII. [Si aurum vel species reliquas.]

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 8; cf. L. Burg. IV, 1.*

⌈Si[1] quis aurum argentum iumenta vel pecora aut quascumque res usque sold X* vel amplius[2] furaverit, et exinde probatus fuerit, tunc fur conprehensus iudici tradatur et secundum legem vindictae subiaceat⌉, ut ei qui perdidit, in simplo** conponat.

Verumtamen non prius damnetur ad mortem[3], quam vel simplex de facultatibus furis conponat[4].

*) XV *L.*

**) in septuplo *Alt, T* 2 *(m. prima).*

---

*L. Burg. IV,* 1. *Quicumque mancipium alienum sollicitaverit, cavallum quoque equam bovem aut vaccam, tam Burgundio quam Romanus ingenuus furto auferre praesumpserit, occidatur; et* de *occisi* facultatibus *is qui perdidit superius conprehensa mancipia atque animalia, apud sollicitatorem aut furem si non potuerit invenire,* in simpl*um recipiat.* . . . . .

---

*Cap. VIIII. deest Em, Sich.* ‖ *l.* 1. VIIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6; VII *Ag;* Tit. VII *Her;* VIII *B, Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 1—5, *sP, T* 2, *Til, V;* CV *Mg, Mt;* CVII *Ad;* [CX]V *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De furto in auro vel aliis speciebus *Her.* Si *deest P* 6. aurum] autem *L.* *l.* 2. Si] . . i *Alt.* aurum vel argentum *Bb.* iumenta *deest Mg, Mt.* vel pecora] pecora *T* 2. aut] vel *Ald, Mg, P* 2; ut *L, Mg.* quęcumque *Mg, Mt;* quasque *sP;* qualescumque *Ald.* res *deest Ald.* usque ad *Ald, B, Bos, Jlz, Til.* ‖ *l.* 3. solidus, *corr:* solidos *Bb.* X] XV *L;* XL *Mt.* vel amplius *desunt Ch.* furaverit — probatus] *desunt sP.* furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior);* fuerit furatus *Ch;* fuerit *Ag.* tunc fur conprehendens *desunt Ad.* tunc] ter *P* 6. fur — secundum] *desunt Bb.* conprehendens *Alt, J, L, P* 6; cop̄ *P* 4; conprehendatur et *T* 2; conprehendens *supra lineam m. recentior corr:* conprehendendus *H.* ‖ *l.* 4. iudici traditus *Gw;* tradat iudici *Mg;* iudici traditur *B.* legem *deest P* 6; lege *sP.* vindicta *Alt, Bb, J, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* vindictam *L.* ut ei *Ag, Bos, Ep, Her, K, P* 3, 4, *sP, V;* et ei *Ald, B, Jlz, P* 1, 2; aut ei *Bos, Til;* ei *Mg, Mt;* et *Ad;* et ut ei *cett.* qui] quem *P* 1. perdit *Ald;* perdiderit *Ad.* *l.* 5. sem̃blo *J;* simblum *Ep;* sinplo *m. recentior corr:* simplo *Ch;* symplo *T* 2 *(m. recentior).* conponat] *deest sP;* conponatur *Ad, Gw, P* 4; r e d d a t *Ald, Jlz.*

*l.* 6. Verumtamen — conponat *(l.* 7*)] desunt Em; in margine* veruntamen *Ad, L.* verumtamen non] *desunt sP.* prius — quam] priusquam dampnetur ad mortem *L.* damnetur *vel* dampnetur] damnet *Ad.* ad mortem] ad mortis poenam *Her.* quam ad mortem *corr:* ad mortem quam *P*2. quam] qualis *P* 6; quem *P* 1, 3. vel *deest Gw, Her, P* 6. simples *Ag;* simplum *Ad, B, P* 4; simplex c o m p o s i t i o *Ch, T* 1. ‖ *l.* 7. furoni *Alt, Bb, H, J, P* 1, 6, *T* 2 *(m. prima);* furo *L;* p r o p r i i s *Ad;* p r i u s *P*2, 3, *Til;* suis furis (suis *deletum*) *Jlz;* fur *B;* fueris, e *erasum Ag.* conponat *vel* conp̄] conponatur *Ald, Bb, Gw, P* 4, *T* 1 *(m. recentior);* d a m p n a t u r *Jlz.*

1) *Hanc legem ex lege Visigothorum Euriciana ortam esse iam P. Roth, 'Entstehung der Lex Baiwariorum' p.* 39 *docuit; eadem ex concordantia cum lege Burg. IV,* 1 *(cf. supra l.* 10*) H. Brunner, 'DRG.' I², p.* 463, *n.* 36 *verisimilia esse demonstravit. — Cf. etiam L. Visig. VII,* 1, 5; *VII,* 2, 14; *Liutprand. c.* 80. — *De distinctione furtorum maiorum minorumque cf. H. Brunner, 'DRG.' II¹, p.* 639 *sqq.* 2) *Cf. P. Roth l. c.; discordat cum c. IX,* 3: maiorem peccuniam . . . hoc est XII sol. valentem vel amplius. — *Cf. etiam H. Brunner, 'DRG.' II¹, p.* 641, *n.* 30; *p.* 642. 3) *Poena mortis discordat cum lege Baiw. II,* 1; *VII,* 5 *et IX,* 1; *cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII, p.* 635. 4) *J. Merkel hanc partem legis recentiorem esse credit; cf. 'Archiv' XI, p.* 663.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 9; cf. L. Vis. VII, 2, 23.*

## X. [Si occulte alienum animal interfecerit[1].]

Si quis occulte in nocte vel in die alienum[2] caballum aut bovem aut aliquod animal occiderit[2] et negaverit et postea exinde probatus fuerit, tamquam furtivum conponat.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 10; cf. L. Vis. VIII, 4, 13.*

## XI. [Si casu occiderit alienum animal[3].]

⸢Si quis autem non volens casu faciente occiderit alienum animal et non negaverit, consimile dare non tardet et cadaver mortuum accipiat⸣.

---

*L. Visig. VII, 2, 23 (Reccessv.).* Si *furtive* alienus *quadrupes occidatur.* Si quis caballum alienum aut bovem *vel quodlibet* animal*ium genus* nocte *aut* occulte occid*isse convincitur, novecupli conpositionem dare cogatur etc.*

*L. Visig. VIII, 4, 13 (Antiqua).* ⸢Si quis alienum *iumentum percusserit, ita ut debile efficiatur aut de ipsa fortasse percussione mortuum fuerit, ille qui percussit, alium eiusdem meriti domino reformare cogatur et illut debile sue vindicet potestati. Quodsi iumentum non habuerit, pretium iuste estimationis domino iumenti restituat. Et similis hordo tam de caballo quam de bobe vel de reliquis animalibus ab omnibus observetur*⸣.

---

*Cap. X.* ‖ *l.* 1. X *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich*; VIII *Ag;* Tit. VIII *Her;* VIIII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 1—5, *sP, T* 2, *Til, V;* CVI *Mg, Mt;* CVIII *Ad;* [CX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* Si quis *Her.* animal alienum *P* 6. ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* quis *deest L.* quis — aut] nocte vel in die occulte caballum aut *Sich.* hocculte *P* 3. hocculto in nocte vel *hic explicit fragmentum Em.* in die] die *P* 2. alenum *Ald.* caballum alienum *P* 4; cabalum *sP;* cavallum *Ad, Alt, B, Gw, H, J, Jlz, Mg, P* 5, *T* 1, 2; aud bovem *L;* aut bobem *sP;* aut bovem aut asinum *P* 2. aliquid *Ag, Alt, B, Ep, Her, J, L, P* 3, 4, 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* aliquot *sP;* quodlibet *Mt;* quolibet *Mg;* aliud *Sich.* animal *deest Her;* animal̄ *J.* ‖ *l.* 3. hocciderit *P* 3. et postea — conponat *et initium capitis XI* — negaverit *(l.* 5*) desunt Jlz.* postea *deest Ald.* exinde *deest Alt, Sich;* inde *Ad.* probatus *J;* probatum *Sich.* tanquam *B, sP.* furtibus *Mg, Mt;* furtivam *Her.* conponatur (ur *erasum*) *H.*

*Cap. XI. deest Em. In T* 2 *hoc loco et insuper post XIIII,* 14 *manu recentiore in marg. Initium capitis* (— negaverit) *deest, cetera capiti X coniungit Jlz.* ‖ *l.* 4. XI *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* VIIII *Ag;* Tit. IX *Her;* X *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, T* 2, *Til, V;* XX *P* 1; CVII *Mg, Mt;* CVIII *Ad;* [CX]VII *Ald. Rubrica exstat Her, L, P* 6, *Til.* animal alienum *Her.* ‖ *l.* 5. Si] . . i *Alt.* quis] *deest Ag, Bos, Ep, Her, Mg, Mt, P* 1, 2, 3, 5, *sP, Sich, Til, V.* autem non volens *Ag, Alt, Ep, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, T* 2, *Til, V;* autem non volens sed *Ald;* autem *Sich; desunt cett.* casui *Alt, B, Gw, H, J, L, P* 6; casui (i *deletum*) *T* 2; causu *sP;* casus *Ag.* facienti *Alt, Gw, H, J, L, P* 6; *deest Sich;* facientem *sP;* facient *Ag;* accidenti *Ad.* hocciderit *P* 3. alienum] *deest Bos, Ch, Sich;* halienum *P* 3. animal *deest Sich.* animal alienum *Ad.* ‖ *l.* 6. consimilem *Alt, Bb, Gw, H, J, P* 1, *T* 1, 2; cum similem *Mg;* consimilem le *corr:* consimile ille *L.* vel dare *Mg, Mt.* tardet *Ad, Ald, Bb, Bos, Ep, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 2, 5, *T* 2 *(m. recentior), Til;* tardat, *corr:* tardet *B;* tardat *cett.* et *deest Ad.* cadav̊er mortuum accipiat et ipsi simile restituat *Sich.* mortuorum *Ep, sP.* accipit *Ch.*

1) = *Benedictus Levita I,* 345. 2) *Hanc partem capitis ex L. Visigoth. Euriciana sumptam esse K. Zeumer putat, cf. MG. Legum Sectio I,* 1 *(L. Visig.) p.* 30. 3) *Cf. Ed. Rothari c.* 337. 339; *Ben. Levita I,* 346.

### XII. [De tintinabulo[1].]

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 11; cf. L. Visig. VII, 2, 11.*

⌜Si quis tintinabulum furaverit⌝ de caballo ⌜vel de bove, cum sold conponat⌝; si de vacca, cum duobus* tremissis conponat; si de minutis pecoribus, cum tremisse conponat⌝.

### XIII. [De horto[2].]

*In ed. Merkeliana (textus I) c. 12; cf. L. Sal. XXVII, 6.*

Si quis in ortum furtive alicuius intraverit, cum III** sold conponat. Et quicquid ibi tulit, secundum legem furtivum conponat.

*) III tremisses *P* 6.

**) IIII sol. *Bb, Gw.*

---

*L. Visig. VII, 2, 11 (Antiqua).* De tintinabul*is furatis.* ⌜Si quis tintinabulum *involaverit de iumento* vel bove, solid*um reddat;* de vacca tremisses duos, de *verbicibus vel quibuscumque* pecoribus tremisses *singulos cogatur exsolvere*⌝.

*L. Sal. XXVII,* 6. Si quis in ort*o alieno in* furt*um* in*gressus f*uerit, *excepto capitale et dilatura DC din. qui fac. sol. XV, culp. iud. . . Cod.* 5. 6. *si quis* . . . de pomario . . . *deruperit.*

---

*Cap. XII. deest Em.* ‖ *l.* 1. XII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* X *Ag;* Tit. X *Her;* XI *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, Sich, T* 2, *Til, V;* XXI *P* 1; CVIII *Mg, Mt;* CX *Ad;* [CX]VIII *Ald. Rubrica exstat Her, L, P* 6, *Til.* tinabulo *L;* tintinnabulo *Her.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt, Jlz.* tintinnabulum *Ad, Ald, B, Bb, Gw, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1— 4, 6, *T* 2; tinnabulum *L;* tintinnabum *Ch;* tintinabolum *Her.* de caballo furatus fuerit *Sich.* furavit *P* 4; furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *T* 2 *(m. rec.).* cavallo *Ad, Alt, H, J, Mg, sP, T* 1, 2 *m. prima.* de bove] bovem *L;* de bovem *P* 6, *sP;* bove *Mt.* cum *deest Sich.* uno solido *Ald, J, Jlz, Mg, P* 6, *T* 1, 2; solido I *Ad, Ch, H.* si de vacca — conponat *desunt Ald.* si] sive *Ad, B, Gw, L, P* 6. ‖ *l.* 3. cum *deest Sich.* duabus *Ad, B, Jlz, Mg, Mt;* duobus *corr:* duabus *T* 2; duos *L.* tremisses *Ep, H, Her, J, L, P* 6; tremissibus *Ad, B, Bos, Jlz, Sich, Til;* tremisse *sP, T* 1; tremiš *Bb.* conponat *deest Ad, Sich.* si de minutis — conponat *desunt K, P* 6. si de inimicis *Jlz.* peccoribus *V.* cum *deest Sich.* tremisse uno *Ad, Bos, Ch, Jlz, P* 3, *T* 2; tremises I *J;* trimisse *sP;* tremisso *P* 4; tremiš I *T* 1; tremis̃ *Bb.*

*In Alt sequitur c. IX,* 14 *huius editionis.*

*Cap. XIII. deest Em, priori capiti iungunt L, P* 6. *In Alt post XXII,* 1 *huius editionis.* ‖ *l.* 4. XIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* XI *Ag;* Tit. XI *Her;* XII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXII *P* 1; CVIIII *Mg, Mt;* CXI *Ad;* [CX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* *l.* 5. alterius hortum furtive intraverit *Sich.* horto *Alt, B;* ortum *Ald, Ch, Ep, Jlz, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, T* 2, *V;* hortum *Ad, Ag, Bos, Her, K, Til;* ortu *H, J,* 1, *m. recentior corr:* ortum *H;* orto *cett.;* alicuius furtive *Ald, Bb, Jlz.* furtivae *V;* furtivi *Alt, P* 6; furtivem *sP;* furtivo, *corr:* furtivi *L;* furtum *Mg, Mt;* furtivam *Her.* alicuius *bis, sed alterum erasum L.* intraverit] inraderit *sP.* cum *deest Sich.* cum IV solidis *Bb, Gw;* cum III *P* 6. et quicquid — servanda est *(p.* 378, *l.* 1*) desunt Alt.* et — conponat *desunt Sich.* quicquid] quod *B, Bb, Gw, H, J, T* 2; quitquit *Ch;* quid *L.* ‖ *l.* 6. hibi *sP.* tullit *Ep, sP;* tollit *P* 4; tulerit *Ag.* lege *sP.* furtivam *Her, L;* furtiva *sP;* furtum *Mg, Mt.* conponat *deest Ald.*

1) *Cf. L. Sal. XXVII,* 1. 2. *Add.* 1; *Rothari* 289; *L. Burg. IV,* 5. — *H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 438, *n.* 49; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 448. — *Hoc caput ex lege Visig. Euriciana sumptum esse K. Zeumer putat; cf. L. Visig. p.* 30. 2) *Cf. L. Sal. XXVII,* 6 *(Codd.* 5, 6: *XXVII,* 7, 8*); L. Burg. XXV; L. Visig. VIII,* 3, 2; *P. Roth, 'Entstehung', p.* 39; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 449; *H. Brunner, 'DRG.' I*², *p.* 438, *n.* 49.

Ita et de pomariis lex servanda est[1].

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 13.*

XIIII. [De furtiva re comparata.]

Ut[2] nullus presumat furtivam rem conparare infra provinciam. Quod conparare voluerit, prius inquirat[3], si furtivum est an non.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 14; cf. L. Visig. VII, 2, 9.*

XV. [I d e m u t s u p r a[4].]

⌜Si furtivum presumpserit emere⌝[5] et exinde probatus fuerit ⌜et scienter hoc fecit⌝, tunc similem rem donet illi cuius pecuniam conparavit, et in fisco pro fredo XII sold sit culpabilis.

---

*L. Visig. VII, 2, 9.* ⌜Si *quis rem* furtivam sciens *a fure conparaverit*⌝ . . .

---

*Cap. XIII.* ‖ *l.* 1. Ita — est] D e s a c r a m e n t i s e t a c c u s a t i o n i b u s *Ald (cf. infra p.* 380, *l.* 37 *sq.); desunt Alt, Bb, H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima); in margine T* 2 *m. rec.* pomario *B, Gw;* pomeriis *Ad, J, T* 1. eadem lex *Ad;* lex eadem *Jlz.* observetur *Ep.*

*In Alt sequitur c. XXII,* 2 *huius editionis.*

*Cap. XIIII. deest Em, Sich; cum capite XIII. coniunctum Ald; in Alt post c. IX,* 12. ‖ *l.* 2. XIIII *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6; XII *Ag;* Tit. XII *Her;* XIII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXIII *P* 1; CX *Mg, Mt;* CXII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* furtivam rem *L, P* 6, *in L per rasuram corr:* furtiva re. comparare *P* 6; conponat *L.* ‖ *l.* 3. ut *deest Ald;* . . t *Alt;* et *Ad, T* 2 *(m. pr.).* ullus *Ald.* praesummat *Ag;* praesummat *corr:* praesumat *L.* furtivum *J, corr: T* 2. rem furtivam *Ep.* infra — conparare] *m. recentior supra lineam Mt.* provintia *vel* provincia *Alt, J, P* 6, *sP, T* 1. rem conparare infra provintia; quod conparare infra provintia (q. c. i. p. *erasa*) *J.* quod si *Ad, Ald, B, Gw, Jlz;* quod autem *T* 2 *(m. recentior). l.* 4. conpare *Alt;* c a p e r e *L, P* 6. prius quam *sP.* requirat *Ad.* si *deest L, P* 6. furtum *Mt, P* 5; furtiva *Her.* est] sit *Ad, Ald, B, Jlz, T* 2. an] aut *sP.*

*Cap. XV. deest Em, Sich; cum capite XIIII. coniunctum Her.* ‖ *l.* 5. XV] *deest Alt, Her, Jlz, L, P* 6; XIII *Ag;* XIIII *Bb, Bos, Ch, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXIIII *P* 1; CXI *Mg, Mt;* CXIII *Ad;* [CX]X *Ald. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* item *L, P* 6. ‖ *l.* 6. si quis *H, T* 2. furtum *Ag, Mg, Mt.* praesumserit *Alt, L;* praesumpsit *P* 6; praesumit *P* 4. provatus *sP.* et scienter hoc fecit *desunt Ag;* e. sc. h. fecerit *Alt;* quod hoc scienter fecit *Jlz;* quod hoc scienter fecerit *Ald;* scienter hoc fecit *Mt;* scienter hoc fecerit *Mg, sP;* quod *(m. recentior addit:* in) s. h. f. *H;* et sc. hoc facit *Her;* si scienter hoc fecit *B, Bb;* si n e s c i e n t e r hoc fecit *Gw;* n e s c i e n t e r hoc fecit *L;* n e s c i e n t e hoc fecit *P* 6. ‖ *l.* 7. tunc simile *Ad;* tunc similiter *Mt;* similem *Ald, Alt, B, Bb, Gw, H, Jlz, L, P* 6; tunc similem *cett.* donet illi cuius] donec alicui *P* 6. donat *sP.* cui *Alt, Bb, H, J, L, T* 2 *(m. prima);* cuius *cett.* pecunia *Alt, J, P* 6, *T* 1. et in fisco] in fisco *L;* et fisco *Mg.* freto *Ad, Ch, H, J, L, T.* ‖ *l.* 8. XII sol.] cum XII sol. *Alt;* VII sol. *sP;* X V solidorum *(cf. supra p.* 185, *l.* 31*) Ald;* XII solidorum *Gw.* culpabilis sit *P* 4; sit culpat *sP; his in vocibus deficit B.*

1) *Cf. L. Baiw. XXII,* 1; *ex lege Visigothorum sumptum esse probat H. Brunner, 'DRG.' I[2], p.* 438, *n.* 49. 2) *Cf. L. Visig. VII,* 2, 8 *(supra p.* 374, *l.* 7*); Ed. Rothari cap.* 284. 3) *Secundum H. Meyer, 'Entwerung und Eigentum', p.* 97 *ius singulare Baiwaricum; cf. etiam l. l. p.* 39. 4) *fere = Benedictus Levita I,* 347. 5) *Cf. L. Baiw. IX,* 8: si quis de fure n e s c i e n s conparavit.

In ed. Merkeliana (textus I): c. 15.

### XVI. [De custodia furtivae rei[1].]

Similiter ille qui de manu furis furtivam rem ad custodiendam acciperit, quasi si consentiens furi est, ita conponat, sicut superius diximus[2], aut cum uno sacramentale iuret, quod nescivit furtivum, quando conparavit vel quando commendatum suscepit[3].

Una lex erit utrisque, qui emit furtivum aut qui commendatum suscepit.

Si autem ille qui furtivam rem commendatam suscepit et quaerenti domino negaverit[3]: ille fur est, sicut ille qui furavit, et ita conponat, sicut lex habet.

---

*Cap. XVI. deest Em.* ‖ *l.* 1. XVI *deest Alt, Jlz, L, P*6; Tit. XIII *Her;* XIIII *Ag, Bos;* XV *Bb, Ch, Ep, H, K, P*2—5, *sP, T*2, *Til, V;* XXV *P*1; CXII *Mg, Mt;* CXIIII *Ad;* [CXX]I *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* rei furtivae *Her.* furtivi *L, P*6. rei] regi *P*6. ‖ *l.* 2. similiter ille *desunt Sich.* ..imiliter *Alt.* et ille *Mg, Mt;* illi *P*2. de manu furis *desunt Sich.* alterius furis *Gw;* furoni *Alt, Bb, J, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* furonis *T*2 *(m. rec.);* furoni *corr. m. rec.:* furonis vel furis *H.* rem furtivam *Sich;* furtivum *J, Jlz.* ad *deest Sich.* acceperit ad custodiendum *Ad.* ad] at *sP.* custodiendum *Ald, Bos, Ch, Her, P*2, *T*2 *m. rec., Til;* custodiendam rem *Bb.* acciperit *Ag, Ep, J, P*1, *sP, T*1, *V;* receperit *P*6; acceperit *cett.* ‖ *l.* 3. quasi si consentiens furi *Mt, P*2, 3, 5, *V,* (furia) *Mg;* quasi si consenties fuerit *sP;* quasi consensu furoni est *Bb, H, J, P*6; quasi si consensu furoni est *Alt;* quasi consensu furis est *Gw;* quasi consentiens furti *T*1; quasi consensu furoni (*corr:* furoni) est *L;* quasi si consentaneus furi esset *(in raso) T*2 *m. rec.;* quasi consentiens fuerit *P*1; quasi consentiens eius furti est *Ch;* quasi consentiens eius furti et *Bos;* quasi consensor furis est *Ad;* quasi sit consentiens furi *P*4; quasi conscius furti *Sich.* ita] *deest Mg, Mt;* sic *P*4. conponit *Ald; hac in voce finis capitis, ut cetera desint Sich.* sicud *L.* diximus *deest P*4. aut cum uno] ut unum *sP.* ‖ *l.* 4. sacramentali *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Jlz, Mt, Til;* sagramentalem *sP.* iurent *Ag.* nesciet *sP;* nescienter *Mg, Mt;* nesciunt *Ag, Ep;* nesciit *corr:* nescisset *L.* furtiva *Ep;* furtivam *Her;* furtum, *corr:* furtuum *T*1. vel] *deest Ag, P*6; aut *Ald, Jlz.* commendatum *sP.*

*l.* 6. Una — suscepit *desunt Ald, Jlz, P*2, *sP.* Si autem illis una lex erit *H, J, P*6, *T*1, 2 *(m. prima), (in T*1 si *corr:* sic*);* si autem illius u. l. e. *L;* sic autem una l. e. *Alt;* sic autem illis u. l. e. *Bos, Ch;* sic autem utrisque *T*2 *m. rec.* erit] est *Ch, J, T*1; et *P*5; *deest Ad, Bos.* utrisque *deest P*4, *T*2 *m. rec.;* utriusque *Ag, Ch, J, T*1; utraque *Her.* emit] enim *Mg, Mt.* furtivam *Her, Mg, Mt;* furtibum *Bb, J;* furtum *P*6. aut] au *J;* et *Ad, Gw.* aut qui *desunt, sed m. recentior add. Mt.* commendatum, *corr:* commendatam *Mt;* commendatam *Mg.* suscipit *Ch, P*5.

*l.* 7. Si — suscepit] *desunt Ad, Mt, P*3, *Til, supra lineam m. rec. addit Mt.* si autem] *in raso Ag;* sic *T*2. ille *deest Ald, sP;* illi *Her, Mg, Mt, P*1, 2, *V;* illi, *corr:* ille *H.* qui *deest Ald.* furtivum *sP;* furtiuuam *L.* rem] *deest Mg, Mt (m. recentior).* commendatum *Ag, Ep, Her, Mt (m. rec.);* illi commendatam *sP;* n o n c o n m e n d a t a m *P*6; conmendatum, *corr:* conmendatam *T*2. commendatam suscepit *Ald;* suscepit commendatam *Jlz.* suscipit *Bos, Ch;* sciscepit *sP.* et] *deest Ald, Jlz;* et qui *Mg, Mt.* quaerente *Ch, Ep, Mg, Mt, T*1; quaerentem *Alt, Bb, H, J, L, P*6. domini *J;* dominum *Alt, Bb, H, L, P*6. ‖ *l.* 8. negaverit *corr. L;* negavit *Mg, Mt.* ille] ita *Ald, Jlz.* fur est et latro *Ad.* sicut ille qui] *desunt P*4; sicud ille qui *L.* sicut ille furabatur *Ad.* furatus fuit *T*2 *(m. recentior);* furatus erat *Ald;* furatus *Jlz;* furaverit *P*3, *Til.* et ita] ita *P*4. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* habet] est *L, P*3, 6; est, *corr:* habet *Ald.*

1) *Cf. Benedictum Levitam I,* 348. 2) *Cf. L. Visig. VII,* 2, 7: Non solum ille qui furtum fecerit, sed etiam et quicumque conscius fuerit vel furti ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur et simili vindicta subiaceat. 3) *Cf. Decr. Neuchingensia (infra n° IV) c.* 7; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 579.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 16; cf. Pactum Childeb. et Chlot. c. 3.*

## XVII. [De conpositione a latrone accepta.]

Ut nemo de probato furtu conpositionem a latrone ausus sit accipere, nisi ante iudicem suum iudicetur.

⌜Si autem presumpserit hoc facere et celaverit iudici suo[1], tunc latronis culpae subiacebit⌝.

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 17; cf. L. Visig. II, 1, 23.*

## XVIII. [Ut sacramenta non cito fiant[2].]

Ut sacramenta non cito fiant; iudex causam suam bene cognoscat et prius veraciter

---

*Pact. Childeberti et Chlotarii (MG. Capitularia I, p. 5; a. 511—558) c. 3.* ⌜Si *quis* furtum *suum invenerit et occulte sine* iudice conpositionem *acceperit*, latroni *similis est*⌝.

*L. Visig. II, 1, 23 (Antiqua).* Iudex, *ut* bene causam *agnoscat*, pri*mum testes interroget, deinde iscripturas re*quirat, ut veritas

---

*Cap. XVII. deest Em, Sich.* || *l.* 1. XVII *deest Alt, Jlz, L, P* 6*;* Tit. XIV *Her;* XV *Ag, Bos;* XVI *Bb, Ch, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXVI *P* 1; CXIII *Mg, Mt;* CXV *Ad;* [CXX]II *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* conpositionem *corr:* conpositione *L.* a *deest L.* latroni *L, P* 6. accepta *deest L, P* 6. || *l.* 2. ut *deest Ald, Jlz;* et *Ad, T* 2 *(m. prima);* . . t *Alt.* de *deest L, P* 6. probatum *Bb, J, L, P* 6; provatum *sP;* probatu *P* 3; comprobato *Her.* furtum *Bb, J, L, P* 6; furte *H, T* 2 *(m. prima);* furtu *Ag, Alt, Ch (m. prima), Ep, Jlz, P* 1, 3—5, *sP, T* 1, *V;* furto *cett. (Gw supra lineam add.).* conpositione *Bb, Ep, H, J, P* 2, 6. a] de *Mt;* aut de *Her.* latroni *Alt, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* lationi *corr:* latroni *H;* latronem *V;* lotrone *sP.* ausus sic *Bb;* ausus*i*t *sP;* aussus sit *J;* hic usus sit *L;* ausis sit *Mt.* nisi ante] iurante *L;* nisi prius ante *Ald, Jlz. l.* 3. iudicetur suum iudicium *Ald, Jlz.* iudice *Alt, H, L, T* 1; iudici *J;* iudicem suum *T* 2; iuditio *P* 6; iudicem *cett.* suo *Alt, J, L, P* 6, *T* 1; suum *corr:* suo *H.* iudicetur] indicetur *Bb.* iudicetur — iudici suo] *in margine addita H.*

*l.* 4. facit *L.* celarerit *corr:* celaverit *Mt.* iudice *L, P* 6, *sP;* iudicio *P* 1; iudicem *Ald, Bb, Jlz, P* 4, 5, *T* 2; a iudici *Ag.* suum *Ald, Bb, Jlz, P* 4, 5, *T* 2; sui *P* 3. latrones *L.* culpa *Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 1, 2 *(m. prima).* || *l.* 5. subiaceat *Ald, Ch, Gw, Jlz, K, P* 5, 6; supiacebit *J;* subiaceat *corr:* subiacebit *sP.*

*Cap. XVIII. deest Em. In Sich hic incipit novus titulus rubrica:* Sacramenta ne cito fiant *inscripta, quo capita nostra* 18—20 *conprehenduntur.* || *l.* 6. XVIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* Tit. XV *Her;* XVI *Ag, Bos;* XVII *Bb, Ep, H, K, P* 1—4, *sP, T* 2, *Til, V;* XXVII *P* 1; CXIIII *Mg, Mt;* CXVI *Ad;* [CXX]III *Ald. Rubrica exstat in Gw, Her, L, P* 6, *Sich, Til.* non — fiant] cito nonõ fatiat *P* 6; *in L addit in margine m. recentior:* NB. iuramenta. || *l.* 7. Ut] .1 *Alt; deest Ad, Ald.* ut — fiant *rubrica (desunt in textu) Gw, Her, Sich.* sagramenta *sP.* cito non *P* 2, 3, *sP.* fiat *sP.* u s q u e d u m iudex *Mg, Mt;* idex *Ad.* bene causam cognoscat *Ch, T* 1; cognoscat bene causam suam *P* 4. causam *deest Bb.* suam *deest Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, H, J, Jlz, K, L, P* 6, *T* 1, 2; semper *Sich.* bene] b i s n o n *P* 6. noscat *Sich.* et prius] D e s a c r a m e n t i s e t a c c u s a t i o n i b u s e t prius *Ald (cf. supra p.* 378, *l.* 10*);* et prius *Ag, Bos, Ep, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Sich, Til, V;* prius *cett.* veraliter *P* 3, *sP;* et veraciter *Ch,* (et *m. rec. supra lineam) T* 1; ac veraciter *Ad;* vel tacitus *Her.*

---

1) *Huc spectat decr. Dingolf. (infra n°* III*) cap. XI.* 2) *Cf. Benedictum Levitam I, c.* 349. — *Primam et ultimam partem huius legis ex lege Visig. Euriciana sumptas esse K. Zeumer, 'N. Archiv' XXIV, p.* 78 *sq. demonstravit; cf. etiam MG. LL. I,* 1 *(L. Visig.) p.* 30. 70. *Totum caput ex lege Visigothorum et lege Alamannorum compilatum esse videtur; cf. H. Brunner, 'Berliner SB.'* 1901, *p.* 950 *sqq. (contra K. Zeumer l. c. p.* 109, *n.* 5*); E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXI, p.* 416 *sqq.*

inquirat, ut eum veritas latere non possit nec facile ad sacramenta veniatur.

Hoc autem volumus inter Baiuuarios in perpetuum custodire, ut causa investigata et veraciter inventa apud iudicem sit iudicata; nulli liceat iurare*, sed sicut iudicatum est, cogatur exsolvi. *cf. L. Alam. XLII, 1.*

In[1] his vero causis sacramenta prestentur, in quibus nullam probationem discussio iudicantis invenerit**. *cf. L. Vis. II, 1, 23.*

*) periurare *Ad, Ag, Ald, Ep, Gw, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, T* 2 *m. rec., Til, V;* peierare *Jlz.*

**) *Ald, Jlz in fine capitis addunt:* Et si quis cum manu alterius periurat (*Jlz:* peieret), si probatum fuerit, cum XII sol. illi conponat.

---

possit *certius inveniri,* ne ad sacramentum facile veniatur.

*Hoc enim iustitie potius indagatio vera commendat, ut scripture ex omnibus intercurrant et iurandi necessitas sese omnino suspendat.* In his vero causis sacramenta prestentur, in quibus nullam *scripturam vel* probationem *seu certa indicia veritatis* discussio iudicantis invenerit.

*L. Alam. XLII,* 1. *Si quis interpellatus ante ducem de qualecumque causa, quod iam manifestum est tribus vel quattuor testibus . . . . . cognoscat hoc iudex: tunc* licentiam *ille homo qui mallatus ante* iudicem *de causa illa, potestatem* iurandi *non habeat,* sed sicut *lex habet, in hoc iudicio per*solvat. . . .

---

*Cap. XVIII.* ‖ *l.* 1. inquirat *deest Ad, Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* inquiret *Mt.* eum] cum *Mg, Mt.* laterae non possit *L;* latere non posset *Alt, J;* latere non posit *P* 1*;* latare non possit *P* 3*;* non lateat *Bb.* sagramenta *sP;* sacramentu *corr:* sacramenta *Alt.* veniantur *Mg;* veniat *Bb, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* veniant *T* 2 *(m. rec.);* venia *P* 6.

*l.* 2. volumus *deest P* 6. baiuuarios *P* 4, 5, *Til, V;* baiuarios *Ep;* baiuarius *Ag, sP;* baiuuarios *Alt, J;* baioarios *Ch, Jlz, P* 1, *Sich, T* 1 *(m. rec.);* baioarius *corr:* baioarios *T* 2 *(m. prima);* baiouarios *H, Mg, Mt;* baiuvarios *Bos;* baiouuarios *P* 3*;* bauuarios *Ad, P* 2*;* bawaros *Ald;* bauuuarios *Gw, P* 6*;* bauvvarios *Bb;* bacuarios *L.* imperpetuum *Jlz, P* 6. custodiri *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 2, 4, *T* 2 *m. rec.;* observari *Sich.* ut *deest Ag;* et *sP.* causam *Alt, Bb, Ep, H, J, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *m. prima.* ‖ *l.* 3. investigatam *Bb, J, P* 6, *T* 2 *m. prima,* m *erasum H, L;* vestigata *Alt.* et veraciter inventa *desunt Ag.* et] et quę *Her.* veratiter *P* 3. inventam *Bb, H, J, P* 5, *T* 1, 2 *(m. prima),* m *erasum L.* iudicem *deest Ad;* iudice *P* 6. sit *deest Ad, Sich;* et *Bb, Gw, L, P* 6. iudicatam *Ag, Bb, sP,* m *erasum L;* indicata *Ch, J.* leceat *corr:* liceat *P* 6. sed *deest Bb, L, sed add. m. rec., P* 6*;* et *Jlz, Mg, Mt;* sit *Her.* ‖ *l.* 4. indicata *Ag, Mg, Mt.* est *deest P* 6. cogatur] cogitas *sP.* exsolvere *Ald, Bos, Ch, J, Jlz, P* 6, *T* 1*;* exolvi *Ep, Sich, corr:* exsolvi *P* 1*;* exolivi *sP;* exsolvi *corr. m. rec.* exsolvere *H.* ‖ *l.* 5. hiis *Jlz.* sacramenta *deest Ag;* sagramenta *sP.* praestetur *sP;* praestantur *P* 3. nulla *Ch, P* 6, *sP;* ullam *Jlz.* provationem *sP.* vel discussionem *Bb.* *l.* 6. invenire *sP;* invenerunt *Mg;* invenire potest *Ald; deest Jlz; m. rec. in margine addit:* NB. in quibus causis fiant sacramenta *L.* ‖ *l.* 10. XV *Ald (cf. supra p.* 185 *l.* 31*).* conponit *Ald.*

1) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 265 *sq.*

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 18; cf. L. Visig. VI, 1, 6. cf. I. S. Pauli ad Thess. V, 21.*

## XVIIII. (De falsa suggestione[1].)

Si quis contra caput alterius falsa suggesserit, vel pro quacumque invidia de iniusta accusatione commoverit, ipse poenam vel damnum quod alteri intulit, excipiat[1].

Neminem damnes, antequam inquiras veritatem. Scriptum est: „Omnia autem probate, quod bonum est tenete".

*In ed. Merkeliana (textus I): c. 19; cf. L. Visig. VI, 1, 5.*

## XX. [De accusatione servi alterius[2].]

Si quis servum accusaverit iniuste alienum, et innocens tormenta pertulerit, pro eo quod innocentem in tormenta tradidit, domino simile mancipium reddere non moretur.

---

*L. Visig. VI, 1, 6 Chindasv. (quae lex antiquae Eurici legi substituta esse videtur):* Si quis *principi* contra *quemlibet* falsa suggesserit . . . . . . *hanc* penam *in se suisque rebus* suscipiat, *qui hoc alium innocentem pati voluerat. — VII, 1, 5. Quicumque accusatur in crimine . . . si vero innocens adprobatur, de iudicio securus abscedat. Ille vero qui* accusa*bit, et* penam *et* damnum *sus*cipiat quod *debuit percipi accusatus.*

*St. Pauli I. ad Thessalon. V,* 21. Omnia autem probate, quod bonum est tenete.

*L. Visig. VI, 1, 5*[3]. Si servu*s in aliquo crimine* accusat*ur, antea non torqueatur, quam ille qui accusat, ac se condicione constringat, ut, si* innocens tormenta pertulerit pro eo quod innocentem in torment*is* tradidit, *alium eiusdem meriti servum* domino *reformare*

---

*Cap. XVIIII. deest Em.* || *l.* 1. XVIIII] *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* Tit. XVI *Her;* XVII *Ag, Bos;* XVIII *Bb, Ep, H, K, P* 1—4, *sP, T* 2, *Til, V;* XXVIII *P* 1; CXV *Mg, Mt;* CXVII *Ad;* [CXX]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* suggesione *P* 6; subgestione *L.* || *l.* 2. quae *Ch.* caput] *deest L, P* 6; capud *Alt, H, J, Mt, P* 3, *T* 2. alterius caput *Bb.* falsum *Bb;* falsas *Mg;* falla *sP.* falsa suggesserit] periuraverit *Ald;* peieret *Jlz.* suggesserat *P* 6; sucgesserit *sP;* sucgesserat *L.* pro *deest Gw, H, P* 1, *Sich, T* 2 *(m. prima).* quaecumque] qualicumque *Sich;* iusta *Mg, Mt.* de *deest Ad, Bos, Mg, Mt, Sich.* || *l.* 3. iniustam *Ad, P* 6; falsam *Sich;* iniusta re *Ald, Ch, Jlz, T* 1; iniusta re iniustam *Bos.* accusationem *Ad, Ald, Bos, Ch, Jlz, P* 6, *sP, Sich, T* 1. comoverit *Ep;* cummoverit *J.* ipsi *Alt, Bb;* ipsa *Mt;* ipsam *Ch, Her;* in se *Sich.* pene *P* 6. vel] illi *sP.* dampnum *Ald, Bb, Ch, Gw, P* 1, 4. alter *P* 4; altari *J.* intulerit *P* 4; inferre voluit *Sich.*

*l.* 4. Neminem — tenete *(l. 5) desunt Sich.* nemini *Alt.* dampnes *Ald, Bb, Ch, Gw, P* 1, 4; condempnes seu dampnes *Jlz;* dampnest *sP.* inquires *Alt, Ch, T* 1; inqueres *J;* inquirat *sP.* scriptum quippe est *Mg, Mt;* scriptum est enim *Ald, Jlz, T* 2 *(m. recentior).* autem *deest Ad, Ald, Her, Jlz, L, P* 2, 4, 6, *T* 2. || *l.* 5. provate *sP.*

*Cap. XX. deest Em.* || *l.* 6. XX *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *Sich;* Tit. XVII *Her;* XVIII *Ag, Bos;* XVIIII *Bb, Ep, H, K, P* 2—5, *sP, T* 2, *Til, V;* XXVIIII *P* 1; CXVI *Mg, Mt;* CXVIII *Ad;* [CXX]V *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* || *l.* 7. Si] . . i *Alt.* quis] que *Ch.* servum alienum *Gw, P* 4, *Sich;* servum alterius *P* 6. accussaverit *Ch, J.* iniuste accusaverit *P* 4, *Sich.* alienum iniuste accusaverit *P* 5. alienum iniuste *sP.* alienum *deest Gw, P* 4, 6. pertulerit tormenta *Gw;* tormenta protulit *P* 6; tormenta protulerit *L.* pertulerit — tormenta] *desunt P* 3. pro eo — tradidit] *desunt, sed in margine eadem manu add. T* 1. || *l.* 8. in tormenta] tormenta *Ep.* tradiderit *Ald, Jlz.* domino eius *Ald, Jlz.* similem *Ag, Ald, H, Jlz, L, Mg, P* 6; simile *ceteri.* mancipium simile *M;* mancipia similem *Mg.* mancipio *P* 5; mancipium, *supra lineam:* penam *H.* morere *Ep.*

1) *Cf. L. Sal. XVIII,* 1: Si quis ad regem innocentem hominem absentem accusaverit . . . .; *Benedictum Levitam I,* 350; *Decr. Neuchingense (infra n° IV) c.* 11; *de hoc delicto cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 677. 2) *Cf. L. Sal. XL; Benedictum Levitam I,* 352. 3) *Cf. etiam L. Visig. IX,* 1, 2.

Si vero innocens in tormenta mortuus fuerit, duos servos eiusdem meriti sine dilatione restituat.

Si non habuerit servum aut unde conponat: ipse subiaceat servituti, qui innocentem fecit occidi.

---

*cogatur*. Si vero innocens in torment*is* mortuus *vel debilitatus* fuerit, duos *equalis* meriti servos *cum eodem* domino reddere non moretur, *et ille, qui debilitatus est, ingenuus in patrocinio domini sui permaneat*. . . . . . *Et* si *subditus questioni mortuus fuerit, adque ille qui subdidit,* unde conpone*re* non habuerit, ipse sub*dendus est* servituti, qui innocentem fecit occidi.

---

*Cap. XX.* || *l.* 1. Si] sin *Gw; corr. L.* vero] autem *Bb; corr. L.* in] inter *Ald, Jlz, Mt;* in, *corr:* inter *T* 1. inrormta *Ch.* tormentis *Bb, Gw, Her, Sich;* tormentis *corr. P* 4; tormento *Ad, Bos, K, P* 2, *T* 2 *(m. rec.), Til.* moritur *Ald.* duos *vel* II. duos — meriti *desunt Ag.* eiusdem] eius *Ad.* meriti *deest Ald.* meritis sine *Mg, sP;* meritis inest *L, corr:* meriti inest *P* 6; meritis insine *J;* meritis (sine (?) *erasum) H.* dilatione *deest L, P* 6; delationem *sP.* || *l.* 2. restituit *Ep;* domino restituat *Ad, Ald, Jlz.*

*l.* 3. serbum *sP;* servos *Sich, T* 2 *(m. prima).* aut *deest Sich;* aud *L; corr. P* 4. inde *J.* conponet *Ch;* conponit *Ald.* ipse] ibi *Mt.* subiaciat *Ad.* servitati *corr:* servituti *P* 2; servitium *P* 1. quia *Ald, Gw, Jlz, P* 4. feci occidere *sP.* || *l.* 4. hoccidi *P* 3.

*In Alt sequitur cap. XVI,* 1 *huius editionis.*

## [TITULUS X.]

### DE INCENDIO DOMORUM ET EORUM CONPOSITIONE.

*cf. L. Sal. XVI, 1; L. Alam. LXXVI, 1.*

### I. [De immissione ignis per noctem[1].]

Si quis super aliquem in nocte ignem inposuerit et incenderit liberi vel servi domum, inprimis secundum qualitatem personae omnia aedificia conponat atque restituat et quicquid ibi arserit, restituat unaquaeque suppellectilia.

---

*L. Sal. XVI,* 1. Si quis *casa qualibet* super *homines dormientes (Codd.* 7—9: *hominem dormientem)* incenderit, quanti *ingenui intus fuerint, mállare debent,* et *si aliquis intus* arserit *(Codd.* 7—9: et *si* quis ibi*dem* arserit*),*

*L. Alam. LXXVI,* 1. Si quis aliquem *foco* in nocte *miserit, ut* domus incend*at seu et sala sua, et inventus et probatus fuerit,* omnia quid ibi*dem* arsit, *similem* restituat *et super haec* XL solidos conponat.

---

*Titulus X. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, K, L, Mg, Mt, P*1—6, *sP, T*1, 2, *Til, V; fragmentum capitis I. Sich; deest B, Em, G, Vl, W.*

*In Alt sequitur post cap. VII,* 5 *huius editionis. Coniunctus cum titulo IX. huius editionis Ag. l.* 1. VIII *Bos, Til;* cap. XIII *Her. Rubrica tituli deest Ad, Alt, P* 6; *in lacuna addita T*2. ‖ *l.* 2. Si incendia *L.* incendiis *Her, Jlz, Sich, T*2. et eorum conpositione *desunt Ald, Her, Jlz, Sich.* earum *Ch, Gw, Til.* conpositio *sP.*

*Cap. I. Pars ultima capitis cum c.* 2 *coniuncta Mg, Mt.* ‖ *l.* 3. I *deest Alt, Bb, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* cap. I *P* 4; Tit. I *Her;* XVIIII *Ag;* CXVII *Mg, Mt;* CXVIIII *Ad;* [CXX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* ‖ *l.* 4. super] *deest Alt, Sich;* per *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2. super aliquem] aliquem per *Bb.* aliquem *deest Sich;* aliquam *Ad, Ald, Alt, Bos, Ch, Gw, H, J, T*1; invidiam vel odium *addunt Ald, Bos, Ch, Jlz, T*1; invidiam vel dolum *addunt Ad, Bb, Gw;* invidiam vel domum *addit J.* in nocte] nocte *Sich;* innocentem *Ep, Mg, Mt, P* 4; inocentem *sP.* igne *J, P* 6. inposuerit alicui *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, T*1; supposuit *P* 6. incenderint *Ep.* liveri *sP;* liberi alicuius *Sich.* vel servi *desunt Alt, H, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* vel servum *J.* domum vel servi *Ad.* domus *corr:* domum *Mg.* ‖ *l.* 5. in primis omnia aedificia secundum qualitatem personae *Sich.* qualitate *sP.* personem *sP.* omni *P* 1. conponat *vel* conp̄] copponit *Ald.* adque *sP;* adqui *L.* restaurat *Ald.* et quicquid — restituat *desunt Bb, L, Mg, Mt.* ‖ *l.* 6. quidquid *vel* quicquid. hibi *sP;* illi *Ald.* arserit ibi *P*1; ibi asserit *Her.* restaurat *Ald; cetera omnia desunt usque ad finem tituli Sich.* unaquaque *Alt, J, P* 6, *sP, T*1; unamquaque *Mg;* unamquamque *Mt;* et unamquamque *Ald, Jlz;* unumquodque *Ad, Gw.* subpellectilia *Alt, Bb, H;* suppelectilia *P* 4; supellectilia *sP, Til;* subpellectile *Gw;* supellectile *P* 5; suppellectila *Ch;* superlectilem *Ald;* suppellectilem *Jlz;* suppellectile *Ad;* subiectalia *corr:* subiectilia *P* 6; subiectilia *L;* subiectalia *J.*

1) *Cf. supra L. Baiw. I,* 6; *L. Visig. VIII,* 2, 1; *Benedictum Levitam I,* 351.

Et quanti liberi nudi evaserint de ipso incendio, unumquemque cum sua hreuauunti*.[1] conponat. De feminis vero dupletur[2]. Tunc domus culmen[3] cum XL sold[4] conponat.

## II. De scuria liberi.

De scuria** vero liberi, si conclusa parietibus et pessulis cum clave munita fuerit, cum XII*** sold culmen conponat. *Cf. L. Alam. LXXVI, 2.*

*) sua hreuauunti] sex solidis *Alt.*

**) scolaria *L,* escolaria *P* 6.

***) XV solidis *L;* VI sol. *corr:* XV sol. *Ald.*

---

*malb. alfathio, hoc est MMD din. qui faciunt sol. LXIII, culp. iud.*

*Codd.* 7. 8. . . . . incenderit, *ei cui casa est, malb. anteba, sol. LXIII culp. iud. Illi vero qui exinde* evaserint, unusquisque *ex ipsis mallare eum debent etc.*

*L. Alam. LXXVI,* 2. Si *enim domus infra curte* incenderit *aut* scuria *aut* granica *vel cellaria, omnia similiter* restituat *et* cum XII solidis conponat.

---

*Cap. I.* ‖ *l.* 1. Et *deest Her.* quanto *Alt.* liveri *sP;* liberti *Ald, Jlz.* nadi *sP.* evaserint nudi *Ad, P* 4. de ipso incendio evaserint *P* 3, *Til.* de ipso incendio — *(cap.* 3*)* id est balnearius *(p.* 387, *l.* 2*) desunt Bos, Ch.* unumquemquem *sP;* unumquenque *T* 2, *Til.* sua *bis, alterum deletum Jlz;* suo *Her.* hreuuåunti *P* 4; hreuunti *Her, K, P* 1, 2, *V;* hereuunti *Mg, Mt;* revavunti *Bb, P* 6; revavunt *Ep;* reuunti *P* 5, *sP;* hereunti *Ag;* hrevaunt *Ad;* hrefawnti *Lind.* ‖ *l.* 2. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* de feminis — conponat *numero* CXVIII *anteposito cum textu capitis sequentis coniuncta Mg, Mt.* vere *Her.* duplicetur *Ad, P* 6; dupletur *corr:* duplicetur *H;* dupliciter *Bb, Jlz, K, P* 3, 4, *T* 2, *Til;* duplicicter *Ald;* duplē *Ag.* et tunc *Ag, Ep, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V.* tunc domus culmen] tunc unumquodque culmen quod ignis deiecitur *Ald;* tunc unumquodque domus culmen quod ignis deiecerit *Jlz.* domui *Alt, Bb, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* domi *Her;* dominus *Ad.* culmen] cubiculum *P* 6. cum *deest Ad, Ald, Jlz.* X solidis *Jlz.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponatur *Gw.*

*Cap. II. deest Bos, Ch, Sich; cum capite I. coniunctum et in duo capita divisum Mg, Mt.* ‖ *l.* 3. II *deest Ag, Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; cap. II *Bb;* Tit. II *Her;* CXX *Ad;* [CXX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* de scolariis liberis *L;* de scuria incensa *Her;* de scolia *P* 6. ‖ *l.* 4. Si vero curia *Ald, Jlz.* De] . . e *Ag.* scuria] scoria *Bb, H, P* 3; curia *Ald, Jlz, T* 2 *(m. rec.);* scolaria *L;* escolaria *P* 6. vero *deest Her.* de liberis *L;* liberis *Bb, H, J, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* liveri *sP.* si conclausa *P* 1; si conclusis *Her;* si conclusi *Alt;* sicut clusa *Bb;* sic̄ clausa *Ald, Jlz;* si inclusa non fuerit (non *deletum) Ad.* pessulis (li *in raso) P* 1; pessalis *L;* pesalis *sP;* pesculis *Mg, Mt.* et cum *Gw.* clavi munita *Gw, P* 2; clavem minuta *Mg;* clave minuta *L, P* 1, 3, 5, *sP, Til, V;* clavī unita *Jlz.* ‖ *l.* 5. fuerat *Bb;* fuit *P* 6. cum *deest L, Mg, Mt.* culmen *deest Alt, Gw, Her, L, P* 6. conponat culmen *Ad, Ald, J, Jlz.*

1) *Cf. L. Baiw. IV,* 6; *V,* 5; *VI,* 5, *ubi hae compositiones secundum statum vulneratorum ordinatae sunt; cf. H. Schreuer, 'Verbrechensconcurrenz' p.* 50. 2) *Cf. supra IV,* 30; *infra XVI,* 5. 3) *Cf. infra X,* 6. 4) *Cf. supra I,* 6, *secundum quam legem is qui res ecclesiae cremavit, culmen domus cum* 24 *sol. tantum conponere debet.*

Si autem septa non fuerit, sed talis, quod baiuuari scof[1] dicunt, absque parietibus, cum VI* sold conponat.

De illo granario[2], quod parc[3] appellant, cum III sold** conponat.

De mita[1] vero, si illam detegerit vel incenderit, cum III sold*** conponat.

De minore vero, quod scopar[4] appellant, cum sold† conponat, et ⌜universa cum parilia[2] restituat⌝.

### III. De minoribus aedificiis.

Si quis desertaverit[5] aut culmen eicerit, quod sepe contingit, aut incendio

*) VII sol. *L;* II sol. *Bb.*
**) IIII sol. *Ad, Alt, Bb.*
***) IIII sol. *Her.*
†) VI solidis *Ep.*

---

*Cap. II.* ‖ *l.* 1. septa *deest Her;* septe *P* 6; sep . . . . . . . . ta *(octo litterae erasae) P* 3. fueerit *sP;* fuerint *P* 6. tali *sP.* quodquod *P* 1. baiuuarii *K, P* 3, *Til;* baiuuari *Alt;* baiuuuari *J;* baiuarii *Ag, Ep, sP;* bauuarii *Ad, P* 2; bauuuarii *Gw, P* 6; baioarii *Ald, Jlz, T* 1; baiovarii *H, P* 3; baiouari *Mg, Mt;* baioari *Bb.;* baivari *Bb, P* 1; boioarii *Her;* bacuarius *corr:* bacuarii *L.* scof *Ag, Bb, Her, J, K, L, Mt, P* 2, 4, 6, *sP, V;* scopf *H, T* 2; scopph *Gw;* scofph *Til;* scuffa *Ad, T* 1; scupha *Jlz;* sculfa *Ep;* scofpli *P* 3. ‖ *l.* 2. parietibus *in raso P* 1; parentibus *L, P* 6. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*l.* 3. de *deest Ald, Jlz.* illo *corr:* illum *Ald;* illud *Jlz.* granarium *Ald, Jlz.* parch *Ald, G, J, Jlz, P* 3, *Til;* parhc *Bb;* pare *Mt;* porc *P* 4; prac *P* 6; prach *sP;* patre *P* 1. apellant *Ep;* appellamus *Alt, T* 2; appt *J;* apponat *L;* vocant *Ag, Mg, Mt, sP;* dicitur *Ald, Jlz.* cum IIII solidis — incenderit *(l.* 4*) desunt sP.* III solidis *Ag, Ep, K, Mg, Mt, P* 2—5, *Til, V;* VV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* IIII solidis *cett.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*l.* 4. *deest Mt.* de mitta *L;* demedam *P* 6; demida *Ep;* si mitam *Mg;* mitam *Ald, Jlz.* vero] vos *L.* si illam -- de minore vero *(l.* 5*) desunt Ag.* illam *deest Ald, Jlz;* illa *Mg, P* 1. tetigerit *Bb, P* 2; detexerit *Ald, Jlz.* incendiderit *T* 1. VI solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).*

*l.* 5. De — conponat *desunt Ald, Bb, Jlz;* De — restituat *desunt Alt, Ch. Hic numero* CXVIIII *praescripto caput distinguitur Mg, Mt.* vero *deest P* 4; vos *L.* scobar *Gw;* scopas *K;* scarb *L.* appellamus *T* 2; appellatur *T* 1; apellant *sP;* appt *J;* apponat *(corr.) L.* cum sold – restituat *(l.* 6*) desunt Mg, Mt.* I solido *J, T* 1, 2; solido I *P* 4. ueniuersa *Ad.* ‖ *l.* 6. cum parilia *Ep, P* 1, 2, 3, 5, *V;* parialia *P* 6; conparilia *Ag, K, Til;* cum parilibus *P* 4; cum alia *sP;* cum Paraba *Her;* parilia *cett.* restituatur *Ag, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* restituantur *Ad, Bb, Gw, T* 2 *(m. recentior).*

*Hic titulum distinguunt Bb, Ch, Jlz, T* 1.

*Cap. III. deest Sich. Pars prima* (— balnearius *p.* 387, *l.* 2*) deest Bos, Ch; cum cap. II (cf. l.* 28*) huius editionis coniunctum Mg, Mt.* ‖ *l.* 7. *Numerus rubricam sequitur Ad, Ag, Bb, Ep, J, P* 1—3, *sP, T* 1, *V;* III *deest Ald, Alt, H, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; cap. I *Bb;* I *T* 1; Tit. III *Her;* XX *Ag;* CXXI *Ad. Rubrica exstat in Ald, Bb, Ep, Gw, Her, J, K, L, P* 1—6, *T* 1, *Til, V.* de minorum aedificiorum *J, T* 1; de minorum aedificiorum conpositione *Bb;* de culminum eiectione minorum edificiorum *Her, Til;* de culminis eiectione edificiorum *L, P* 6 *(L:* colminis*).* ‖ *l.* 8. Si] . . i *Alt, Jlz.* si quis desertaverit *desunt Mg, Mt.* desersaverit *sP.* aut] vel *Bb, Jlz;* a *Mg, Mt.* eicerit *corr:* eiecerit *L;* deiecerit *Ald, Jlz.* quod — contingit *desunt Mg, Mt.* contigit *J, sP, T* 2 *(m. prima);* contingat *Alt.*

1) *Cf. D. v. Kralik l. l. p.* 590; *vide Glossarium s. h. v.* 2) *Vide Glossarium s. h. v.* 3) *Cf. D. v. Kralik l. l. p.* 587 *sqq.; Glossarium s. h. v.* 4) *Loco eodem p.* 590; *Glossarium s. h. v.* 5) *Hoc est desertum facere, vastare, vide Du Cange, Glossarium.*

tradiderit, uniuscuiusque quod, firstfalli[1] dicunt, quae per se constructa sunt, id est balnearius pistoria coquina vel cetera huiusmodi, cum III sold conponat et restituat dissipata vel incensa.

IV. [De igne immisso et extincto.] *cf. L. Visig. VIII, 2, 3.*

Si autem ignem posuerit in domo ita, ut flamma eructuat et non perarserit et a familiis liberata fuerit: unumquemque de liberis cum sua hreuauunti[2] conponat, eo quod illos inunuuan[3], quod dicunt, in disperationem vitę fecerit; et non conponat amplius nisi tantum quantum ignis consumpserit[4].

---

*L. Visig. VIII, 2, 3. . . . . quod si . . . incendio concremeretur,* tantum quantum *flamma* consumsit, *reddere vel* conpon*ere compellatur.*

---

*Cap. III.* ‖ *l.* 1. aut uniuscuiusque *L;* unuscuiusque *Mg, P* 6; uniuscuiusque (?) *erasum T* 2 *(m. prima);* unumquodque *T* 2 *(m. recentior);* uniusquam edificia *Ald, Jlz.* firstfelli *T* 1; firstifalli *L;* firstfallit *sP;* firsfalli *Her, K;* first *P* 2; firtsfalli *P* 5; fritfalli *Mg, Mt;* fristvalli *Ald, Jlz;* sir ē falli *Ag;* firstsul[5] *Alt.* dicitur *Ad, Ald, Jlz;* vocant *P* 2. qui *Mg, Mt;* quia *Her.* constructi *Alt, Bb, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* structi *Gw;* contruncata *Mg, Mt.* sunt *deest Ad.* id est] idem *sP.* ‖ *l.* 2. balnearius *deest Alt;* balnearia *corr:* balnearius *Ad;* balnearium *Ald, Her, Jlz, Til;* balneariis *Bb;* balnearios *P* 4; belnearius *sP.* pistoria *deest J;* pistoriaco *corr:* pistoriacus *L;* pastoria *Alt;* pistoriam *Bos;* pstinum (i *supra*) *Ald;* pistrinum *Jlz;* pistoriam *Til.* coquinam *Bos, Til;* quoquina *Ag, L, Mg, Mt, P* 3, *sP;* vel coquina *P* 2. cum *deest sP.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* ‖ *l.* 3. dispata *P* 6; dissipatis *Mg, Mt.* vel *deest Mg, Mt.* ñensa *Alt;* inpensa *Bb;* incessa *P* 1; incensi *Mg, Mt.*

*Cap. IV. deest Sich.* ‖ *l.* 4. IIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6; II *Bb, T* 1; Tit. IIII *Her;* XXI *Ag;* CXX *Mg, Mt;* CXXII *Ad;* CXXX *Ald. Rubrica exstat Her, L, P* 6, *Til.* ignis *P* 6. misso *L;* immanso *P* 6; commisso *Her.* et *deest P* 6. ‖ *l.* 5. Si] . . i *Alt, Jlz.* igne *Mg.* posuerit *deest Ald, Jlz;* imposuerit *Her;* inposuerit *Mg, Mt.* domo *Ad, Ep, Her, K, Mg, Mt, P* 1, 2, 3, 5, *sP, Til, V;* domu *J;* domum *cett.* flamma eructet *Til;* flamma eructua *P* 5; flammas eruat *sP;* flamma eructuet *P* 2, 4; flammam eructuat *Her;* flamma aeructuet *Ep;* flammaverit *Ald.* non *deest Bb.* perarserit] arserit *L, P* 6. et] sed *Bos, Ch, P* 5; hoc est *Ad.* ‖ *l.* 6. a *deest Mg, Mt.* familia *K;* famulis *Ald, Jlz, sP, T* 2; flamma *Bb.* liverata *sP;* liberatum *Bb;* libertatis *Mg, Mt.* fuerat *corr:* fuerit *L;* fuerunt *Mg.* unumquemquem *sP.* liveris *sP.* hrevavunti *Ad, Ald, Ch, Gw, H, Jlz, P* 1, *T* 1, 2 *(m. prima);* hreuuauunti *P* 3; hreuawnti *Bos;* hrevavunta *J;* hrevavuntiva *Ag, K, P* 2, *T* 2 *(m. rec.), V;* hreuuauuuntiua *Her;* hreuuauuntiua *P* 4; hreWa Wuntiua *Til;* herevavunti *Ep;* herevavuntiva *Mg;* herevavumtiva *Mt;* ereuuauunti *P* 6; reuavunti (h *supra*) *Bb;* revauunti *L;* revauuntiba *sP;* hreuundi *Alt;* hrefawuntiva *Lind.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* ‖ *l.* 7. quod illos *bis Gw;* quod illis *Her, Jlz, P* 6, *sP;* quod illo *Alt;* quod *L.* invnvvan *Ald;* inunuuam *J;* innuuan *sP;* inunuan *Mg, Mt, P* 1, 3; in unwan *Bos;* in un Wan *Til;* in Vnuuan *Her;* inunuuuanc *L;* inunuuant *T* 2 *(m. prima);* inunguan *P* 6; inunū *Ag.* quod dicunt in] id est *P* 4. disperationem *Ag, Alt, H, L, Mt, P* 1, 3—5, *sP, T* 1, *V;* disper tione *J, T* 1; desperatione *Mg;* desperationem *cett.* vitae *deest Mg, Mt.* fecerint *sP, corr:* fecerit *Gw;* fecerat *Ch, T* 1. conponat *vel* conp̄] conponit *Ch, Ald;* conponat arsi *Mg, Mt.* ‖ *l.* 8. amplius *supra lineam L.* nisi — consumpserit *desunt Gw.* nisi *deest Mg.* tantum *deest Ad;* tamen *vel* tam̄ *Alt, Bb, H, T* 2. quantum *deest. Alt, Bb, H, L, T* 2 *(m. prima);* quod *P* 6. igne *H.* consumpserit ignis *Ad;* ignis praesumpserit *Her.*

1) = *culminis eiectio, cf. D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 430; *Th. v. Grienberger, l. l. p.* 160. 2) *Cf. L. Baiw. IV,* 6; *V,* 5; *VI,* 5; *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 446; *vide Glossarium s. h. v.* 3) *Cf. D. v. Kralik l. l. p.* 611 *s.; infra IV,* 17. 19. 21; *vide Glossarium.* 4) *Cf. H. Schreuer, 'Verbrechenskoncurrenz' p.* 38. 5) *Cf. infra X,* 7.

Ducalis vero disciplina[1] integer permaneat.

Et si negare voluerit, de istis cum campione se defendat aut cum XII* sacramentalibus iuret[2].

De servorum vero firstfalli[3], uniuscuiusque ut manum recisam[4] conponat.

## V. [De dissipatione domus[5].]

Modo[6] quia de domorum incensione sermo perfinitur, censemus incongruum non esse, ut de dissipatione domus aedificiorum conpositione edisseremus.

*) XVI *Ag, Mg, Mt.*

---

*Cap. IV.* ‖ *l.* 1. decalis *P* 1*;* sed ducali *L;* diccalis *Bb.* vero *deest P* 6, *L.* edisciplina *P* 6. integra *Ald, Bb, Bos, Gw, Jlz, P* 4, *T* 2, *Til;* inter *Mg.* permanea *P* 6*;* permaneat XL in XL solidos *corr:* permaneat in XL solidos *Ald;* permaneat in XL solidos *Jlz.*

*l.* 2. et — istis] de his vero si negare voluerit *Ad.* cum *deest Bb, L.* campiones *L;* campio *P* 3*;* canpione *P* 2*;* campionem *Ag;* camphione *Mg, Mt;* camphiones *sP.* defenda *P* 1. aut] et *P* 1*;* ut *P* 6. XII] XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* XVI *Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* 3. sacramentales *Bb, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* sagramentalibus *sP.*

*l.* 4. servorum] minorum *Alt.* vero] vos *L;* autem *Ald, Jlz;* vero quod *P* 1. fristfalli *P* 4*;* firstvalli *Ald, Jlz;* fistfalli *corr:* firstfalli *P* 1*;* firsfalli *Her;* fistfalli *Mg, Mt.* unusquisque *Alt, L, P* 1, 6, *sP;* unuscuiusque *Mt;* uniuscuius *Mg;* uniuscuisque *Her.* ut] *deest sP;* cum *Her;* aut *Ep.* manus recisa *Alt, L, T* 2 *(m. rec.);* manus recisas *Gw;* manus recitasa *corr:* recitisa *P* 6*;* manu recisa *Ald, Bos, Jlz, T* 1*;* manu rescissa *Her;* manu recisa *Ch;* (manus *deest)* resicca *Bb;* manuere cisa *J;* manam recisa *P* 3. conponat *vel* conp̄] *deest Ald;* conponit *Ald, Ch;* conpn̄t *L.*

*Cap. V. deest Sich; cum cap. IIII coniunctum Alt.* ‖ *l.* 5. V *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 2, 6*;* III *Bb, T* 1*;* Tit. V *Her;* XXIII *Ag;* CXXI *Mg, Mt;* CXXIII *Ad;* [CXXX]I *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* dissipatine *P* 6. domus *P* 6, *corr. L.* ‖ *l.* 6. modo vero *P* 2. quia de] qui de *Ad, Bb, J, T* 1*;* qui *H, sP;* quidem *Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* de quidem *Bos, Ch;* quid de *Ag;* quoque de *Mg, Mt;* cum *Her.* incensionem *sP.* sermo *deest Ep;* sermone *Bos, Ch;* sermo *corr. m. rec:* sermonem *H;* sermonem *Ad, Gw.* perfinitum *Alt, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima); corr. Bb;* perfinito *Bos, Ch;* finitur *Ald, Jlz;* e s s e *Ad.* cessemur *sP.* ‖ *l.* 7. est *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* est esse *Ch;* esset *Mg, sP.* de *supra lineam T* 1. dissipationem *sP.* dissipatione — conpositione] disperatione vel inimicicia nec non et in cura (curia *Mg*) et de dissipatione domorum conponere *Mg, Mt.* domus aedificiorumquo *Ad, Bos, Ch;* domui aedificiorum *Alt, Bb, H (m. prima), J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* domui aedificiorumque *T* 1*;* domorum aedificiorum *Ald, Jlz;* domus et aedificiorum *Gw, Her;* aedificiorum et domorum *T* 2 *(m. recentior);* domus edificio *P* 2. conpositione *d e e s t Alt, L, P* 6, *e r a s u m T* 2, *m. recentior:* .c̄.; conponat *Ag;* conpositionem *Bb;* conpositionis *sP.* non *addunt Alt, Bb, H, J, L, T* 1, 2*;* n̄c *add. Ad.* edissemus *H, L, P* 6, *corr:* edisseramus *H (m. recentior);* disseramus *Ad;* disseremus *P* 4*;* edisseramus *Ald, T* 2 *(m. recentior), Til;* sedisseremus *Ag;* edisseremur *P* 3*;* edisseremus *corr. Ch.*

1) *Cf. supra c. II,* 4 *in fine.* 2) *Cf. L. Angl. et Werin. III,* 1. 3) *L. Baiw. IV,* 9*; V,* 6*; VI,* 6*; X,* 3. 4) *Cf. supra c. IV,* 9*; V,* 6*; VI,* 6. 5) *Cf. H. Schreuer, 'Verbrechenskoncurrenz' p.* 38. 6) *Forma textus huius capitis valde differt a forma regulari ac in omnibus ceteris capitibus usitata.*

### VI. [De culmine.]

Si quis delicti vel quolibet causa praesumptione vel inimicitia nec non et incuria aut certe hebitatione[1] liberi culmen eicerit, domini domus XL* sold conponat[2].

### VII. [De columna culminis.]

Si eam columnam a qua culmen sustentatur, quam firstsul[3] vocant, XII sold conponat.

### VIII. [De angulari columna interiori.]

Si interioris aedificii illam columnam eicerit, quam winchilsul[4] vocant, VI sold** conponat.

*) X sol. *P* 1; LX sol. *Her.*
**) cum sol. *Ald.*

---

*Cap. VI. deest Sich; cum capite V. coniunctum Alt, Her.* ‖ *l.* 1. V *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 3, 6; IIII *Bb, T* 1; XXV *Ag;* CXXII *Mg, Mt;* CXXIIII *Ad;* [CXXX]II *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Jlz.* quid *Bb.* delicti *Her;* delicto *Ald, Jlz;* derelicti *Mg;* derelicta *Mt;* relicti edificii *T* 2 *(m. rec.);* relicti *cett.* vel *supra lineam Mt;* pro *Bos, Ch.* qualibet *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, T* 2 *(m. recentior), Til;* colibet *P* 6, *sP;* quodlibet *P* 3, 4; quilibet *P* 5. causam *Bb;* casa *Ep.* praesumptione *Alt, Bb, Bos, Ep, Her, J, L, Mg, Mt, P* 1 — 3, *Til, V;* praesumptionem *Ad, P* 6, *sP;* praesumtionis *P* 4; praesumptione *P* 5; per praesumptionem *cett.* vel *deest K;* et *Mg, Mt.* vel et incuriae inimicitiae nec non aut *L;* vel incuriae inimicitia nec non aut *P* 6. inimicitiam *Ad, Bb, Gw, H, Jlz, T* 2; inimiciam *Ald.* ‖ *l.* 3. incuriae *Bb, H, J, L, P* 6; in curiam *Ad, Ald, Gw, Jlz, T* 2 *(m. recentior);* in curte *Alt;* curia *sP.* aut] au *Mt.* certa *corr:* certe *H;* certe est *Mg, Mt.* hebitatione *Ag, P* 5, *V;* hebetatione *K, P* 2, *Til;* hebetationem *Ald, Jlz;* habitatione *Her, Mg, Mt;* est habitatione *sP;* abitatione *Ep;* ebitatione *P* 3; ębitatione *P* 1; ebetatione *Ad, P* 4; ebitione *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* ambitionem vel hebetationem *T* 2 *(m. rec.).* liveri *sP;* liberi vel *Mg.* culmen *corr. Mt.* eicerit *Bb, Ep, H, J, P* 2, *T* 1, *V;* eiceri *sP;* eierit *L;* deiecerit *Ald, Jlz;* eiecerit *cett.* domino *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 2, 4, *T* 1, *Til.* domui *Alt, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *m. prima.* XL *deest Ag;* cum XL *Til. l.* 4. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. VII. deest Sich; coniunctum cum cap. VI. Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* 5. VII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; V *Bb, T* 1; Tit. VI *Her;* CXXV *Ad;* [CXXX]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De culmine *Her.* calumna *L.* culmine *L.* ‖ *l.* 6. Si] . . i *Jlz.* eum *L;* ea *Mt.* calumna *L;* columnum *sP;* columpnam *Ald, Gw, Jlz; P* 1; columna *Mt.* a *deest K, Mg.* quae *K;* quam *Mg, Mt, corr:* qua *H.* culmen *deest Ald.* substentatur *Til;* sustentatur *corr. Ald;* sustantatur *Ad;* sustatur *P* 6; sustinuit *Mg, Mt.* quam] qua *L.* uirstsul *Ad, Ch;* virstsul *Bos;* fristsul *P* 1; furstsul *P* 2, 5; fril *Mt;* firl *Mg;* firstfalli[5] *Alt, L;* firstvalli[5] *Jlz.* dicunt *Jlz;* vocant *supra lineam add.:* eicerit *T* 2 *(m. recentior).* XII sold *desunt Til;* cum XII sold *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, H, J, Jlz, P* 4, *sP, T* 1, 2; cum XV sold *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31). ‖ *l.* 7. conponat *vel* conp̄] *deest Til;* conponit *Ald.*

*Cap. VIII. deest Sich; cum cap. VII. coniunctum Ag, Alt, Mg, Mt.* ‖ *l.* 8. VIII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; VI *Bb, T* 1; Tit. VII *Her;* CXXVI *Ad;* [CXXX]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* de columna liminis *Her.* angulare *L, P* 6. calumna *L.* interioris *L, P* 6. *l.* 9. Si] . . i *Jlz.* interiores *J;* interiori *sP;* interiorem *Mg, Mt.* hedificii *sP.* illam *corr:* illum *Mg.* columpnam illam *Gw.* columnam *deest Bos, Ch;* calumnam *L;* columpnam *Ald, Gw, Jlz, P* 1. eicerit *Ep, H, J, P* 1, 2, *sP, T* 1, *V;* eiecerit *cett.* quam winchsul vocant eiecerit *Gw.* quam *deest P* 1; q̧ *H.* uuinchilsul *P* 1, *V;* vuinchilsul *Her;* uinchilsul *P* 3, *Til;* wincilsul *L;* uinchisul *Lind;* uumchilsul *P* 2; winchsul *Gw;* uunchlsul *Ad;* uulcilsul *P* 6; dilsult *Mg, Mt.* cum VI sol. *Alt, Ch, Gw, H, J, Jlz, T* 1, 2; cum sol. *Ald.*

1) hebetatio = *'Stumpfheit, Stumpfsinn, Unverstand'.* 2) *Cf. L. Baiw. X,* 1 *(p.* 385, *l.* 2). 3) *Cf. D. v. Kralik, l. l. p.* 430; *vide Glossarium.* 4) *Cf. D. v. Kralik, l. l. p.* 622; *columna angularis, (c. X,* 10) *'Ecksäule', 'Pfosten'.* 5) *Cf. supra c. X,* 3. 4.

### VIIII. [De ceteris huius ordinis columnis.]

**Ceterae vero huius ordinis conponantur cum III* sold.**

### X. [De exterioris ordinis angulari columna.]

**Exterioris vero ordinis columnam angularem cum III** sold conponat.**

### XI. [De ceteris huius ordinis columnis.]

**Illas alias columnas huius ordinis singulas cum singulis sold conponat.**

### XII. [De trabibus.]

**Trabes vero singuli cum III solidos conponantur.**

*) IIII sol. *Bb, P* 6.
**) IIII solidis *P* 6.

---

*Cap. VIIII. deest Sich; cum cap. VIII. coniunctum Her, Mg, Mt, P* 1. ‖ *l.* 1. VIIII *deest Alt, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1, 3, 6; VII *Bb, T* 1; XXVI *Ag;* CXXVII *Ad;* [CXXX]V *Ald. Rubrica exstat in L, P 6, Til, in L cum textu capitis coniuncta.* ceteris *deest L, P* 6. columnis *deest L, P* 6. *l.* 2. cetera *Ad, Ag, Ch, Gw, Mg, Mt, P* 1, *T* 2; cetera eius *T* 1; cetera *corr:* ceterae *L;* ceteri *P* 4; ceteras *J, Jlz, P* 6; . . eteras *Ald;* ceteris *sP.* vero *in raso P* 1. hius *L;* uius *sP.* conponantur *vel* conp̄ *hoc loco deest Ad, Ald, Alt, Her, Jlz;* conponatur *Mg, Mt.* VIbus cum solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* cum III soledos *P* 5. sold] conponat *add. Ad, Alt, Jlz;* conponantur *Her;* conponit *Ald.*

*Cap. X. deest Sich; coniunctum cum cap. VIIII. Ad, Ag, Ald, Her, Mg, Mt.* ‖ *l.* 3. X *deest Ad, Ag, Ald, Alt, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; VIII *Bb, T* 1; VIIII *P* 1. *Rubrica exstat in L, P 6, Til.* exteriores *P* 6. ordinis *deest L, P* 6. columna *deest L, P* 6. ‖ *l.* 4. exteriores *Ag, H, J, P* 6, *sP;* . . xteriores *Ad, Ald;* exteri *K;* exteriore *Mg, Mt.* vero *deest Ad.* columpnam *Ald, Jlz, P* 1; columna *Ad, Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 1, 2; columpna *Gw.* angularis *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, Mt, P* 6, *T* 1, 2. tres sol *P* 1. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponatur *Gw, L, Mt.*

*Cap. XI. deest Sich; cum cap. X. coniunctum Ag, Ald, Her, Jlz, Mg, Mt.* ‖ *l.* 5. XI *deest Ag, Ald, Alt, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; VIIII *Bb, T* 1; X *P* 1; CXXVIII *Ad. Rubrica exstat in L, P 6, Til.* columnis *deest L, P* 6. ‖ *l.* 6. Ille *Ad, Alt, Bb, L;* . . llas *Ald.* alie *Ad, Bb, L.* columpnas *Ald, Gw, Jlz, P* 1; columnae *Ad, Bb;* columna *corr:* columnas *L.* huius ordinis columpnas *Ald, Jlz.* hius *L.* singulas *vel* sing̅] singulae *Ad, Bb;* singulis *corr:* singulas *Gw;* singulis *L, P* 6; singulares *P* 4. singulas cum singulis] singulos *Mg, Mt.* cum *deest Ep, Gw.* singulis *vel* sing̅] *deest Chign;* singulo *J.* solidis *vel* sol] solido *H, J; deest Bb, Jlz.* conponat *vel* conp̄] conponantur *Bb;* conponit *Ald.*

*Cap. XII. deest Bb, Sich; coniunctum cum cap. XI. Ag, Mg, Mt, T 2 (m. prima).* ‖ *l.* 7. XII *deest Ag, Alt, Ch, H (m. prima), Jlz, L, Mg, Mt, P 6, T 2 (m. prima);* Tit. VIII *Her;* X *T* 1; XI *P* 1; CXXVIIII *Ad;* [CXXX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P 6, Til.* trabes *P* 6; trabis *L.* ‖ *l.* 8. traves *Mg, sP;* . . rabes *Ad.* singuli *vel* sing̅] singulis *L, P* 6, *sP;* singulę *Gw;* singulas *Ald, Bos, Ch, Her, Jlz, T* 1. solidos *V;* solidis *vel* sol *cett.* conponat *vel* conp̄] *deest Ald;* conponantur *Bos, Gw, K, P* 3, 4, 5, *Til, V; deest Ald.*

### XIII. [De spangis quae parietes continent.]

Exteriores vero, quas spangas vocamus, eo quod ordinem continent parietum, cum III sold̄ conponat.

### XIIII. [De ceteris aedificii sumptibus.]

Cetera vero, id est asseres[1] laterculi[2] axes[*,3] vel quicquid in aedificio construitur, singula cum singulis sold̄ conponat.

Et si una persona haec omnia commiserit in alterius aedificio, amplius non cogatur solvere quam culminis deiectionem[4] vel ea quae maiora huius commiserit criminis; minora huius personae non secuntur nisi tantum restituendi secundum legem.

*) axes. hoc est tigillos *Gw*.

---

*Cap. XIII. deest Sich; cum cap. XII. coniunctum Ad, Ag, Her, Mg, Mt, P* 6, *sP*. || *l.* 1. XIII *deest Ad, Ag, Alt, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *sP;* X *Bb;* XI *T* 1*;* XII *H, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* [CXXX]VII *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* De] D *Til.* spangis] exteriores qui *L.* || *l.* 2. vero *deest P* 4, *T* 1 *(m. prima).* quas *deest sP;* quos *Bb, J, T* 1. spanga *J;* pangas *K;* cambas *Mg, Mt.* vocant *Ch, Her, J, T* 1. eos *(s erasum) L;* eos *P* 6*;* eo restituendi secundum legem *Ald (cf. p.* 391, *l.* 9*).* continet *Ag, Ald, sP;* continent *corr:* contineant *L;* continent *corr. Gw.* parietis *Mg, Mt;* parietem *sP.* || *l.* 3. III *vel* tribus] tres *P* 1, 3. solidis *vel* sol̄] solidos *H.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponatur *H;* conponantur *Ad, Gw.*

*Cap. XIIII. deest Sich; cum cap. XIII. coniunctum Ag, Mg, Mt; in duo capita divisum Gw, H, P* 6. *l.* 4. XIIII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. IX *Her;* XI *Bb;* XII *T* 1*;* XIII *H, P* 1, *sP;* CXXX *Ad;* [CXXX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* sumptibus *deest L, P* 6. || *l.* 5. ceteras *J, L, sP;* ceterae *T* 1. id est *desunt Jlz.* est *erasum L.* hasseres *P* 6*;* arseres *P* 5*;* asseris *Ag.* laterculos *Ald, Bos, Jlz, Til.* axse *sP;* exes *Mt.* in *deest P* 6. inaedificatio *Mg.* constituitur *Alt, Bb, sP, T* 2. construitur — aedificio *(l.* 7*) desunt L.* || *l.* 6. singula *vel* singl̄] *deest Bos, Ch;* singulos *P* 6. cum *deest Ch, P* 6. singulis *vel* sinḡ] *deest P* 6*;* singulo *Ad;* singulos *Mg, Mt.* solidis *vel* sol̄] solido *Ad; deest Gw.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponantur *Gw, P* 4.

*l.* 7. *Hic caput distinguunt Gw, H, P* 6 *(Gw numero* XV, *P* 6 *rubrica:* Item ut supra *praepositis).* unam *Mg, Mt;* in una *Alt, Gw.* personam *Mg.* omnia] quidem *Mg, Mt.* comiserit *Ep.* hedificio *sP;* aedificatio *Mg;* aedificii *P* 5. amplius *deest Bb.* || *l.* 8. cogantur *P* 6. deiectione *Bos, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* deiectionis *Ald, Jlz.* ea *deest Ad.* maioras *Alt;* maiores *P* 4. huius *deest Her.* commisserint *V;* comiserit *Ep, L;* commiserint *Bos, P* 2—4, *Til;* commiser̄ *Ag.* commiserit — huius *desunt P* 5. || *l.* 9. crimina *Her.* criminis commiserit *Ald, Jlz.* maiora *Alt;* minore *P* 6*;* minores *P* 4. persona *Ag, Alt, Mg, Mt.* non sequentur *P* 4*;* non sequitur *Til;* non sequuntur *Ad, Jlz.* consecuntur *P* 1. nisi] non *Her.* restituenda *Her;* restituendi nisi tantum *sP.* restituendi secundum legem *desunt Ald (cf. p.* 391, *l.* 16*).*

1) asseres = *'dicke Stangen, starke Latten'.* 2) laterculi = *'Ziegelsteine, Brandsteine'.* 3) axes = *'Dielen, Bretter, Bohlen'.* 4) *Cf. L. Baiw. X,* 6.

XV. [De curtes dissipatione.]

Si curtem[1] dissipaverit aut inrumperit liber liberi, cum III* sold conponat et restituat damnum.

*Cf. L. Sal. XXVII, 23; Ed. Rothari 285.*

XVI. [De exteriori sepe.]

Si illum sepem eruperit vel dissipaverit, quem ezziszun[2] vocant, cum I solido et restitutione.

*Cf. L. Sal. XXXIII, 1.*

XVII. [De superiori pertica.]

Superiorem vero virgam, quam etortcartea[3] vocamus, qui sepis continet

*) VI sol. *L.*

---

*L. Sal. (cod. 5, 6) XXVII,* 23. Si quis *vero clausuram alienam* deruperit . . .
*Ed. Rothari* 285. Si quis sepem *alienum* ruperit[4] . . .
*L. Sal. XXXIIII,* 1 *(codd.* 2—6*)* . . . retorta, *unde* sepis contine*tur*[5].

---

*Cap. XV. deest Sich; cum cap. XIIII. coniunctum Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* 1. XV *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P*6; Tit. X *Her;* XII *Bb;* XIII *T*1; XIIII *H, P*1, *T*2 *(m. prima);* XVI *Gw;* [CXXX]VIIII *Ald;* CXXXXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* curte *L, P*6. dissipatione *deest L, P*6. ‖ *l.* 2. curtim *P*4; curte *J.* dissipaverit liber liberi aut irruperit *Ald, Jlz.* rumperit *L, P*6; inruperit *Ad, Bos, Gw, Mt, Til;* inrumpserit *sP;* irruperit *Ald;* irrumperit *Her.* liber liberi aut irripuerit *Jlz;* liber liveri *sP;* liber riberi *P*3; liber libero *Chign.* solidis *vel* sol] *deest T*1. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* ‖ *l.* 3. et restituat damnum *desunt P*6. restituet *Ag, Ald, Bb, Ch, Gw, P*1, 3, 6, *sP, T*1, 2, *V;* restituit *corr:* restituat *Mg;* restituat *corr:* restituet *J.* dampnum restituat *Ald, Jlz.* damnum *vel* dampnum.

*Cap. XVI. deest Sich; cum cap. XV. coniunctum Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* 4. XVI *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P*6; Tit. XI *Her;* XIII *Bb;* XIIII *T*1; XV *H, P*1, *T*2 *(m. prima);* XVII *Gw;* CXL *Ald;* CXLVIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P*6, *Til.* de sepe rupta *Her.* exteriore *L, P*6. ‖ *l.* 5. Si] . . i *Alt.* illam *Ad, Ald, Ep, Her, Jlz, P*6, *T*2 *(m. recentior), Til;* in illam *Bos.* sepem *deest Bos;* septem *sP;* sepe *Mg;* spem *corr:* sepem *P*1. ruperit *Mg, Mt;* erumperit *Alt, L, P*6, *T*2; erupperit *sP;* irruperit *Her.* quam *Ad, Ald, Bos, Jlz, Mt, T*2 *(m. recentior), Til.* ezzisczun *Ad, Ag, Bb, Ep, Gw, G, P*2, 4, *T*1, 2, *V;* ezzisc zun *Til;* ezzisczum *Her;* ezziscun *K;* ezzesczun *Ch;* eziscun *Alt;* ezziscgun *J;* ezziszzun *Ald;* ezzichzunn *Jlz;* ezziszin *P*3; ezisezun *Mg, Mt;* ezzeschun *Bos;* eziscozun(!) *P*6; zziscozū *L;* eggisczunt *P*1; *deest sP.* I sol.] I sol. conponat *Ad, Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, P*2, *T*1, 2; conponit *Ald.* ‖ *l.* 6. et restitutione *desunt P*2; et restituat *Ald, Bb, T*2; et restituat damnum *T*2 *(m. recentior);* et restitutionem *Ag, Jlz, L, Mg, Mt, sP;* et restitutione *Ad, Alt, Ep, Gw, H, Her, K, P*1, 3—6, *Til, V;* est restitutio *Bos;* et restituet *cett.*

*Cap. XVII. deest Sich; cum capite XVI. coniunctum Ag, Alt, Her, Mg, Mt.* ‖ *l.* 7. XVII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P*6; XIIII *Bb;* XV *T*1; XVI *H, P*1, *T*2 *(m. prima);* XVIII *Gw;* [CXL]I *Ald;* CXLX *Ad. Rubrica exstat in L, P*6, *Til.* superiore *L, P*6. ‖ *l.* 8. Superiore *H, J, P*6; superiora *L, T*2 *(m. prima);* . . uperiorem *Jlz.* vero *deest Her, L.* virga *H, J, L, P*6, *T*2. quam *deest J;* que *Jlz.* etorcartea *J, P*1, 2, *T*1; etortcartea *Ag, Mg, Mt, Til, V;* et ortcartea *P*5; etortcartia *Ep;* etortcatea *P*2; etorctartea *P*3; etorcartea *(secundum* e *erasum) H;* etorzcarteam *P*4; etacarita *P*6; etirkarta *Gw;* etorgarta *Bb;* et argarta *Ad;* et ergarta *Bos, Ch, T*2 *m. rec.;* . . . rgarta *T*2 *(m. prima);* etagarta *Ald, Jlz;* etacarita *Lind;* aethar chartea *Her;* m e z r a h a *Alt;* et arcurta *corr:* et arcarta *L.* vocant *Ad, Ch, Mg, Mt; deest Ald, Jlz.* qui *Ag, Ep, Her, J, K, Mg, Mt, P*1—3, *T*1, 2, *V;* qui *corr:* que *H;* quem *L, P*6; que *cett.* sepem *K;* sepes *Her.*

1) *Secundum J. Merkel (LL. III, p.* 309 *n.* 17*)* = *'Hof, Hofzaun'.* 2) *Cf. D. v. Kralik, l. l. p.* 429; *vide Glossarium s. h. v.* 3) *Vide Glossarium s. h. v.* 4) *Cf. etiam L. Burg. XXVII,* 1. *Si quis sepem . . . ruperit; L. Vis. VIII,* 3, 6. 5) *Cf. L. Rib.* 43.

firmitatem, si eam iniuste reciderit, simili modo cum sold conponat eo, quod minime tunc sepis vitiatis animalibus sustenet impetum.

### XVIII. [De signis ob defensionem positis.]

Qui autem signum quod propter defensionem ponitur aut iniustum iter excludendum vel pascendum vel campum defendendum[1] vel applicandum secundum morem antiquum, quod signum uuiffun[2] vocamus, abstulerit vel iniuste reciderit, cum I solido conponat.

---

*Cap. XVII.* || *l.* 1. ea *Ag.* iuste *Mg, Mt.* absciderit *P* 4; reciderit vel tulerit *Ald, Jlz.* simul *sP.* cum uno solido conponit *Ald;* cum uno solido conponat *Jlz;* conponat cum solido *Ag, Mg, Mt;* conponat cum solido I *sP.* conponat *deest P* 6. *litteris* eo *initialis* D *anteposita et postea deleta Ch;* de eo *Bos.* || *l.* 2. minime tunc *desunt Ald.* tunc sepis *desunt L.* sepes *Bb, P* 6; seps *H, J, T* 2 *m. prima.* vitiatus *Gw;* uiatis *P* 6; vitiatos *L;* vitalis *Bb;* vitiata *Lind;* viciatorum *Ald, Jlz.* animalis *Ad, Bb;* animalium *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz;* animabus *P* 1. sustenet *V;* sustenit *J;* sustinent *L;* continet *sP;* sustinet *cett.* inpecum *Mg, Mt;* impetus *Gw;* impletum *sP.*

*Cap. XVIII. deest Sich; cum cap. XVII coniunctum Ag, Mg, Mt.* || *l.* 3. XVIII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; Tit. XII *Her;* XV *Bb;* XVI *T* 1; XVII *H, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* XVIIII *Gw;* [CXL]II *Ald;* $C^{X}$LXI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ob defensionem positis *deest L, P* 6. || *l.* 4. Qui] cui *Ad, Mg, Mt;* Sui *Ald.* signa *Ad;* signum *corr:* signa *H.* quem *Alt, L, P* 6; quam *J, T* 2 *m. prima;* quem *corr:* quae *H;* quae *Ad, erasum T* 1 *(m. prima).* defensione *Ald, Ep, J.* ponuntur *Ad, Alt, H, J, L, P* 6, *erasum T* 2 *m. prima.* iniuste *sP.* iter excludendi *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, T* 1, 2 *(m. prima);* excludendum *Ag;* inexcludendi *L, P* 6; iter expludendum *Mt;* iter excluderit *corr:* iter excludendi *Ad;* iter excindendum *Til.* || *l.* 5. vel *deest Ald, Jlz, Mg, Mt;* aut *Her;* et sic porro *Bos.* pascendi *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima); deest Ald, Jlz;* parcendi *J.* vel campum] campumque *Bos, Ch, Gw;* vel caput *Mg;* campi *L;* campum *Alt, Bb, Gw, H, J, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima).* vel campum defendendum *desunt K, Mt.* defendi *Ad, J, L, P* 6; defendendi *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, T* 1, 2 *(m. prima);* defendum *P* 1. vel applicandum *desunt K.* applicandi *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, P* 6, *T* 1; amplicandi *H, J, T* 2 *(m. prima);* amplicandum *Ag, Ep. P* 3, *Til;* adplicandi *Gw, L;* adplicandum *sP;* amplificandi *T* 2 *(m. recentior);* amplificandum *Her,* secundum *deest Mg.* || *l.* 6. mo || morem *P* 2; more *Mg.* anticuum quod *Mt;* canti || cumque *L;* antiquam quod *Ep, sP.* quem — vocamus *desunt Alt.* quem *J, P* 6. signum *deest T* 2 *(m. prima).* uuiffun *H (corr.), Gw;* uuifun *P* 3, 6; wifon *L;* vuiffan *Her;* wiffan *T* 2; wifan *Jlz;* wiffa *Bb;* g a i f a n *sP;* wifam *Ad, Ald, Ep;* wiffam *cett.* vocant *Ad, Mg, Mt, P* 4. abstulerit *deest sP;* obstulerit *L.* rexiderit *Ep;* rederit *corr:* reciderit *sP.* || *l.* 7. conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

*In Alt sequitur caput XIV,* 1 *huius editionis.*

1) *Cf. A. Dopsch, 'Die wirtschaftlichen und sozialen Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung' p.* 390. 2) = *'Markzeichen von Grundstücken', 'Strohwisch', Lexer WB. III,* 1, *p.* 878; *cf. D. v. Kralik, l. l. p.* 621; *Th. v. Grienberger l. l. p.* 155; *H. Brunner, 'DRG. II*[1], *p.* 459; *V. v. Meibom, 'Das deutsche Pfandrecht', p.* 100; *H. Planitz, 'Die Vermögensvollstreckung im mittelalterlichen Recht' I, p.* 79.

*cf. L. Visig. VIII, 4, 24. 25; L. Sal. XXXI, 3; L. Burg. XXVII, 3.*

XVIIII. [De via publica[1].]

Si quis viam publicam, ubi dux* egreditur, vel viam equalem alicuius clauserit contra legem, cum XII sold conponat et illam sepem tollat.

Et si negare voluerit, cum XII sacramentalibus iuret.

*cf. leges easdem.*

XX. [De via convicinali[2].]

De via convicinale vel pastorale, qui eam alicui contra legem clauserit, cum VI** sold conponat et aperiat vel cum VI*** sacramentalibus iuret.

*) rex vel dux *Ald, Alt, Bos, Ch, H, J, Jlz, T* 2; *e* rex *corr:* dux *T* 1 *(m. rec.).*
**) XII solidis *Mg, Mt.*
***) uno *sP;* XII *Jlz, P* 4.

---

*L. Visig. VIII,* 4, 24 *(Antiqua).* Si *iter* publicum clausum *sit.* . . 25. Viam, *per quam ad civitatem sive ad provincias nostras ire consuevimus, nullus precepti nostri temerator existat, ut eum excludat.*

*L. Burg. XXVII,* 3. *Omnes sane volumus hoc evidenter agnoscere:* quicumque viam publicam *aut* vicinalem clauserit, XII sol. *se multae nomine noverit inlaturum, ita ut sepis illa impune a transitoribus deponatur et messis quantum viae spatium continere putatur, conteratur.*

*L. Sal. XXXI,* 3 *(cod.* 5, 6*).* Si via, *quod ad farinario vadit,* clauserit. . .

---

*Cap. XVIIII. deest Sich; in Alt post cap. XVII,* 6 *huius editionis; cum cap. XVIII coniunctum Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* 1. XVIIII *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; Tit. XIII *Her;* XVI *Bb;* XVII *T* 1; XVIII *H, P* 1; XX *Gw;* LXI *Ad;* [CXL]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* ‖ *l.* 2. via *H (m. prima), J, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* publica *H (m. prima), P* 6, *T* 2 *(m. prima);* puplica *J.* hubi *sP.* via *H (m. prima), J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* unam *Her.* equale *J;* equalem *Ad, Bb, Ch, Gw, Jlz, P* 3, *T* 2 *(m. recentior);* equalem *corr:* aqualem *Mg;* aequalem *Her, K, P* 1, 4, 6, *T* 1, *Til;* equala *L;* equalae *corr:* equalāe *H;* publica equali (publica *deletum) T* 2 *(m. prima);* aqualem *Alt;* aqualem *Ag, Ald, Ep, Mt, P* 2, 5, *sP, V.* ‖ *l.* 3. XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* illa *sP.* tollit *P* 4.

*l.* 4. XV *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* sacramentales *H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* sagramentales *sP.* iuret] iuret secundum quod lex continet *P* 5.

*Cap. XX. deest Sich; cum cap. XVIIII coniunctum Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* 5. XX *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; Tit. XIIII *Her;* XVII *Bb;* XVIII *T* 1; XVIIII *corr:* XX *T* 2 *(m. prima);* XVIIII *H, P* 1; XXI *Gw;* XCII *Ad;* [CXL]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* de convincinale via *L;* de convicinale via *P* 6. ‖ *l.* 6. De *deest Ald, Jlz;* . . e *Alt.* via *deest L;* viam *Jlz.* convincinale *L;* convitinale *J;* cumvicinalem *Ald;* convicinalem *Jlz, Mt;* convicinali *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, P* 2, 4, *T* 2, *Til.* vel] ad *Her.* pasturale *Ag;* pastoralem *Ald, Jlz, Mg, Mt;* pastorale *corr:* pastorali *Bb;* pastorali *Alt, Bos, Ch, Gw, P* 2, 4, *T* 2, *Til.* qui] cui *Jlz.* eam *deest Ald, Jlz, Mt; m. recentior supra lineam addit Mt; bis Ad.* contra legem *Ag, Ep, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *sP, Til, V; desunt cett.* contra legem alicui *P* 4. ‖ *l.* 7. et aperiat *desunt Ald, Jlz, sP.* vel *deest sP;* aut *Ag, Ep.* XV sacramentalibus *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* uno sagramentale *sP (cf. p.* 395, *l.* 3*);* VI sacramentales *Ep, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* VI *deest Mt.*

*In Mg, Mt sequitur cap. X,* 22 *huius editionis.*

1) *Cf. etiam Benedictum Levitam I,* 353. *M. Krammer, 'N. Archiv' XXX, p.* 281; *W. E. Wilda, 'Strafrecht' p.* 780. 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* 354.

### XXI. [De semita.]

De semita[1] convicinale, si quis eam clauserit, cum III sold conponat aut cum uno sacramentale iuret.

### XXII. [De fonte[2].]

Si fontem quacumque inmunditia coinquinaverit vel maculaverit, emundet eum ut prius, ut nullus sit suspicio coinquinationis et cum VI solidos conponat*.

### XXIII. [Idem ut supra.]

Si autem plurimorum in vicinio puteus fuerat, conpositionem inter se multentur. Ille vero puteum in pristinum restituat gradum.

*) *Ad, Ag, Ald, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, P* 6, *T* 1, 2 *addunt:* aut cum VI sacramentales iuret *(vel similia, cf. infra l.* 48*)*.

---

*Cap. XXI. deest L, Sich; cum cap. XX coniunctum Ag; capiti XXIII postpositum Mg, Mt. l.* 1. XXI *deest Ad, Ag, Alt, Ch, Jlz, Mg, Mt, P* 6; Tit. XV *Her;* XVIII *Bb;* XVIIII *T* 1; XX *H, P* 1; XXII *Gw;* [CXL]V *Ald. Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til.* ‖ *l.* 2. De *deest Ald, Her, Jlz;* . . e *Ad, Alt.* semita *in raso P* 1; semitam *Ald, Her, Jlz.* convicinales *Mg, Mt;* convitinale *J;* convicinalem *Ald, Her, Jlz;* convicinali *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, P* 2, *T* 2, *Til.* si quis] qui *Alt, Bb, Gw, H, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* quis *J, L, Mg.* quis eam] si eam quis *Ep.* eam *deest Ag, Ald, Alt, H, Her, J, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—4, *sP, T* 2 *(m. prima), V.* cum *deest sP.* conponat *vel* conp̄] *deest Alt;* conponit *Ald.* aut *deest sP;* vel *Alt, Ch, Jlz, P* 2. ‖ *l.* 3. uno *vel* I] *deest Ald.* sagramentale *sP* sacramentali *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, T* 2, *Til.*

*In Mg, Mt sequitur titulus* XI; *in Alt c.* VII, 4 *huius editionis.*

*Cap. XXII. deest Alt, Sich; coniunctum cum cap. XXI Ag, P* 6, *cum cap. XX Mg, Mt.* ‖ *l.* 4. XXII *deest Ag, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; Tit. XVI *Her;* XVIIII *Bb;* XX *T* 1; XXI *H, P* 1; XXIII *Gw;* XCIII *Ad;* [CXL]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, Til.* de fonte inquinato *Her.* ‖ *l.* 5. Si quis *Ald, Jlz.* quamcumque *Ag, Jlz, Mg, Mt.* inmundiciae *Bb, H, J;* inmunditea *corr:* inmunditia *P* 6; inmunditiam *Mg, Mt.* quoinquinaverit *Ag, Ep, P* 5; quohinquinaverit *L;* conquinaverit *sP;* c o n p u r i a v e r i t *Mg, Mt.* commaculaverit vel coinquinaverit *T* 2 *(m. prima).* vel *deest Mg, Mt.* maculavit *P* 2. maculaverit — eum *desunt H (m. prima).* ‖ *l.* 6. eum *corr:* eam *L;* eam *Her, P* 4, 6, *sP.* ut prius *Ag, Ald, Bb, Jlz, K, L, P* 1, 2, 5, 6, *sP, V;* ut fuit prius *Ep;* prius *Ad, Gw, Mg, Mt, P* 3, 4, *T* 2 *(m. recentior), Til;* inprimis *cett.* ut *deest L, P* 6; un *corr:* ut *P* 2. nullus sit *Ag, P* 1, 2, 5, 6; nullus *(corr:* nullas) sit *L;* nullusit *sP;* nullas sit *Mg, Mt.* suspicitio *P* 2; suspicatio *Mg, Mt.* quoinquinationis *Ag, Mt, P* 1, 5, *sP;* et inquinationis *K;* quoinquinati *L.* . . s et cum — sacra . . *in raso m. recentior H.* et *deest Ep;* aut *T* 2. solidos *V;* solidis *vel* sol *cett.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Hic in Ald incipit titulus* XI *rubrica* de violentia *praeposita.*

*Cap. XXIII. deest Alt, Sich; cum cap. XXII coniunctum Ag, Her, Mg, Mt.* ‖ *l.* 7. XXIII *deest Ad, Ag, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; XX *Bb;* XXI *T* 1; XXII *H, P* 1; XXIIII *Gw;* [CXL]VII *Ald. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* Item *L.* ‖ *l.* 8. Si] . . i *Ad.* autem in plurimorum *Ag.* in vicino *Ad, Ag, Ch, P* 3, *T* 1, 2 *(m. recentior);* in vicinia *J;* vicino *P* 6, *corr. Ald;* in vitio *Her.* puteos *Ep.* fuerit *Ep, Gw, Her, L, Mg, Mt, P* 4; erat *Ad;* ferat *sP.* conpositione *Ch, Gw, P* 6; conpositionem *corr. T* 1; conpositiones *sP.* inter] iter *Mt.* mutentur *L, P* 6; mutent *Ald, Jlz;* multetur *Mg, Mt;* mulctentur *Bos, Til.* ‖ *l.* 9. illi *Ad, Alt, Bos, Ch, H, J, L, P* 6, *T* 1. ille — gradum *desunt Mg, Mt.* vero *deest Ep, P* 6. putem (puteum) in pristinum puteum restituat(ur) gradum *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, P* 6, *T* 1, 2; in pristinum gradum restituat puteum *Jlz;* in pristinum u s u m puteum restituat *Ald.* puteum *deest L;* puteus *Ad.* restituatur *Ad, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* restituant *Bos, Ch, T* 1; restituent *Gw.*

*In Mg, Mt sequitur c.* X, 21 *huius editionis.*

*l.* 10. aut] ac *Ad.* cum VI *desunt T* 2 *(m. prima);* cum I *H;* cum III *Ad.* sacramentales *J, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* sacramentale *H;* sacramentalibus *cett.*

1) = *'Fusssteig, Fussweg'.* 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* 355.

## [XI.]

## DE VIOLENTIA.

### I. [De curte.]

L. Alam. XCIV.

Si quis in curtem* alterius per vim contra legem[1] intraverit**, cum III sold conponat[2].

### II. [De domo.]

Si autem in domum per violentiam intraverit***, et ibi suum nihil invenerit, cum VI**** sold conponat[2].

*) civitatem *P* 6.

**) *Ald, Jlz add.:* quod hoverunst vocatur.

***) quod huspruch[3] vocatur *add. Ald;* quod husrunst[3] vocatur *add. Jlz.*

****) LIII *corr:* III *Mt.*

---

*L. Alam. XCIIII = Pactus V,* 3. . . . *Et* si *intus* per *furore* intrat et *de* suo nihil invenit, VI solidos conponat. *Et* si in curte al*iena* in*gressus fuerit simili modo.*

---

*Titulus XI. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, G, Gw, H, Her, J, K, L, Mg, Mt, P* 1—6, *sP, Sich, T* 1, 2, *Til, V; deest B, Em, S, Vl, W.* XI] X *Til;* Tit. XIIII *Her.*

*In Alt titulus sequitur post cap. XIII,* 5 *huius editionis; in Mg, Mt tituli rubrica tamquam pars legis capiti X,* 21 *adiungitur; coniunctus cum cap. X,* 23 *Ald.*

*l.* 2. *Rubrica tituli deest Ad, Alt, P* 6*;* violenta *P* 3*;* de violentia curte *P* 6.

*Cap. I.* ‖ *l.* 3. I *deest Ad, Alt, Bb, Ch, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich;* cap. I *P* 4*;* tit. I *Her;* [CXL]VIII *Ald;* CLVI *Jlz. Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til; in P* 6 *coniuncta cum rubrica tituli (cf. l.* 19*).* de *deest P* 6. ‖ *l.* 4. Si] . . i *Ad, Jlz.* curte *Ag, Alt, Gw, H, J, L, Mt, P* 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* curtim *Bb, P* 4*;* cructe *Bos, Ch;* civitatem *sP.* per vim contra legem *desunt Sich.* cum *deest Sich.* ‖ *l.* 5. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. II. coniunctum cum cap. I Ag, Alt, L, P* 6. ‖ *l.* 6. II *deest Ag, Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich;* Tit. II *Her;* CXIIII(!) *Ad;* [CXL]VIIII *Ald. Rubrica tituli exstat Her, Til.* ‖ *l.* 7. in domum *desunt K;* in domo *Mg, Mt.* per violentiam in domo *L.* violentia *sP.* hibi *sP.* nihil suum *Ad.* nichil *Ald, Alt, Ch, T* 2*;* nil *P* 4. cum *deest Mg, Mt, Sich.* ‖ *l.* 8. solidis *vel* sol] solidos *H.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald;* conponatur *H.*

1) *Cf. K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 65 *n.* 1. 2) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1]*, p.* 582. 3) *Cf. K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 64 *sq. Decreta Neuchingensia (infra n. IV) c.* 12.

### III. [Ut supra.]

Nemo enim ingrediatur alienam domum per violentiam[1], quia hoc scandalum* generat.

### IIII. [Simili modo.]

Et postquam intraverit et se cognoscerit reum, iniuste quod intrasset, det uuadium[2] domino domus; et si ille defuerit, mittat ipsum uuadium[3] supra liminare[3] et non cogatur amplius solvere quam III sold.

*) zwitracht[1], unayunckeit[1] *add. glossa saec. XV T* 1.

---

*Cap. III. deest Sich; coniunctum cum cap.* II *Ag, Alt, Her, Mg, Mt.* || *l.* 1. III *deest Ag, Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; XCV *Ad;* CL *Ald. Rubrica exstat in P* 6, *Til.* Simili modo *P* 6. || *l.* 2. enim *deest Gw.* ingrediat *P* 6; ingreditur *Her.* alienum *Alt;* alienam *corr:* alienum *P* 2. domum alienam *Bb;* domum *P* 1; alienam in domum *Mt;* alienam in domom (*corr:* domum) *Mg.* quia] qui *P* 6. hoc *deest Ald;* per hoc *Bos, Ch, T* 1. || *l.* 3. generatur *Alt;* nascitur *Ch, J, T* 1; nascetur *Bos.*

*Cap. IIII. coniunctum cum cap.* III *Ag, Her, Mg, Mt.* || *l.* 4. IIII *deest Ag, Alt, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich;* XCVI *Ad;* [CL]I *Ald. Rubrica exstat in L, P* 6, *Til.* || *l.* 5. Et] . . t *Alt;* ut *Ald, Jlz;* at *Sich.* et — intraverit *m. recentior supra lineam Mt.* postquam] si *Gw;* postea qui *sP.* intravit *sP.* se cognoverit *Ad, Bos, Gw, P* 2, 5, 6, *T* 2 *(m. recentior), Til;* se cognoscere *Mg;* se recognoscerit *sP;* cognoverit se *Ald, Jlz.* se — intrasset] noverit se iniuste intrasse et ob id reum fore *Sich.* reum] eum *Mg, Mt;* fecisse *Her.* iniustum quod *sP;* eo quod iniuste *Ep, P* 5; iniusteque *Bos, Ch, T* 1; quod iniuste *Ald, Gw, Jlz, P* 4, *T* 2 *(m. recentior).* intrasse *Bos, Ch, sP, Sich, T* 1; intraverit *Bb, Gw;* intrisset *P* 6. dat *P* 6; di *L.* det domino domus wadium *Sich.* *l.* 6. vadium *Jlz;* wadia *Mg, Mt;* uuadii *sP;* vudium *Bb;* vadium *Jlz;* wandium *Bos.* domini *Ag, Alt, H, Her, J, K, L, Mg, Mt, P* 1, 3, 4, *sP, T* 2 *(m. prima), V.* domui *Alt, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima).* ille fuerit *T* 2 *(m. prima);* defuerit ille *Bb.* ipsum *deest Sich;* ipse *Mg, Mt;* illut *Ep.* vadium *Ald, Jlz.* super supralimitare *H, J, L, m. recentior corr:* supra supraliminare *H;* super *(deletum)* supralimitare (*corr:* supraliminare) *T* 2; supra superliminare *Ch, T* 1; super supralimitarem *Bb;* supraliminate *Her;* supra limitare *Alt, Gw, P* 6; super limitare *Ep;* supraliminarem *sP;* superliminarem *Mg, Mt;* superliminari *Sich.* || *l.* 7. cogetur *Sich.* amplius *deest L, P* 6. solvere *deest sed m. recentior add. L.* solidos III *Ep;* solidi *Mt;* III solidos conponat *Bb.*

*In Alt sequitur cap.* XIII, 6 *huius editionis.*

*In Ald, Bos, Ch, J, Jlz, T* 1 *sequuntur capp.* XII, XI *et* XIII *ex decretis Neuchingensibus (infra n° IV).*

1) *Cf. K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 64 *sq. Decreta Neuchingensia (infra n° IV) c.* 12. 2) *Cf. H. Siegel, 'Geschichte des deutschen Gerichtsverfahrens' I, p.* 44; *R. Sohm, 'Der Process der Lex Salica' p.* 67; *J. Grimm, 'DRA.' II*[4], 199 *sq.; K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 67 *sq.; O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 305; *K. Wahle, 'Kritische Vierteljahr-Schrift'* 3. *F.* 3. *XIII (XLIX), p.* 325. 3) *Vide Glossarium.*

## [XII.]

## DE TERMINIS RVPTIS.

*cf. L. Visig. X, 3, 2.*

### I.[1] [De limitibus.]

Si quis limites conplanaverit aut terminos fixos fuerit ausus evellere, si ingenuus est, per singula[2] signa vel notas*[, 3] VI solidos[3] conponat[4].

*) *omnes codd. exceptis Ald, Jlz textum legis Euricianae, quem mutare voluerunt, per errorem sequentes addunt:* vicenos *vel* vicenas, vicinos, vicinas *etc. (cf. l. 28 sqq.).*

---

*L. Visig. X, 3, 2.* Qui *istudio pervadendi* limites conplanaverit aut terminos fixos fuerit ausus evellere: si ingenuus est, per singula signa vel notas XX (*Eur. haud dubie:* vicenos) solidus *cui fraudem fecit, cogatur inferre.* Si servus est, per singula signa quin-

---

*Titulus XII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, Sich, T, Til, V;* capp. I—VIII *(p.* 403, *l.* 3*) P* 5*;* capp. I—IX *(p.* 404, *l.* 3*) K, Titulus deest Alt, B, Em, S, Vl, W.* || *l.* 1. XII] XI *Til;* Cap. XV *Her.*

*l.* 2. *Rubrica tituli deest Ad.* terminum *P* 1. suptis *Mg;* rubtis *L;* nuptis *P* 1.

*Cap. I.* || *l.* 3. I *deest L, P* 6, *Sich;* Tit. I *Her;* XCVII *Ad;* CXXIII *Mt;* CXXIIII *Mg;* [CL]V *Ald;* CLXIII *Jlz. Rubrica exstat in Her, P* 6, *Til; in L (rubrica tituli?):* de terminis rubtis. de limites *P* 6. || *l.* 4. limites *deest Bos;* limitem *Mt, P* 1, *sP;* limite *Mg;* limiter *J.* conplaverit *corr:* conplanaverit *L;* conplantaverit *Bos, Mg, P* 6*;* conplanaveris *P* 5. at *corr:* aut *T* 2. auterminos *corr:* aut terminos *P* 2. terminus de milites fixus *L;* termine fixis *corr:* termine fixus *sP;* terminos fixus *H;* terminos fixas *P* 6. fuerit aussus *J;* ausus fuerit *Ad, Ald, Ch, Jlz, Mg, Mt, Sich.* se vellere *P* 1; evellore *J.* si ingenuus est *desunt Sich.* per singulas *Ag;* pro singulis *Ald, Jlz.* singulus *L;* singulos *P* 6. || *l.* 5. signis *Ald, Jlz.* vel *deest L, P* 6. notas *Ag, Ep, K, Mg, Mt, P* 1—4, *sP, T* 2 *(m. recentior), V;* noctes *P* 1, 6*;* noct' *L;* notis *Ad, Ald, Bb, Jlz;* notus *Alt, J, T* 2 *(m. prima);* notus *corr:* notos *H;* notos *Bos, Ch, Gw, T* 1. notas *vel* notus *vel* notos] *addunt* vicenos *Ep, P* 3—5, *Til, V; addit* vicenas *P* 2*; addit* vicenas *corr. m. recentior:* vicinos *Ag; addunt* vicinas *Her, Sich, T* 2 *(m. rec.); addunt* vicinis *Ad, Bb, Gw; addit* vicinus *L; addunt* vicino *Mg, Mt;* vicin-s, *una littera erasa T* 2 *(m. prima); addunt* vicinos *cett; deest tantum Ald, Jlz.* cum VI sol. *Bos, Ch, Ep, J, T* 1*;* II solidos *Bb;* III solid. *Her;* VI sol. *P* 6.

1) *Capita I—VII huius tituli e lege Euriciana sumpta esse K. Zeumer docuit MG. Leg. sectio I,* 1, *p.* 3. 397. 2) *Cf. H. Schreuer, 'Verbrechensconcurrenz' p.* 37. 3) *Eadem compositio VI solidorum infra c. XII,* 6. 4) *Iam lex agraria quam Gaius Caesar apud Romanos tulit, „in terminos singulos, quos eiecerint locove moverint, 'quinquaginta aureos' in publico dari" iussit. Dig. XLVII,* 21, 3. *pr.; cf. Th. Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p.* 822 *sq.; cf. etiam L. Burg. LV,* 6. 7*; L. Rom. Burg. XXXIX; Ed. Rothari* 236 — 239*; W. Wilda, 'Das Strafrecht der Germanen' p.* 925.

## II. [Si servus hoc fecit.] 

cf. L. Visig. X, 3, 2.

Si servus est, per singula signa L flagella suscipiat.

## III. Si casu.

cf. L. Visig. X, 3, 2.

Si quis dum arat vel plantat vineam, terminum casu non voluntate evellerit vicinis praesentibus restituat terminum et nullum damnum patiatur.

## IIII. [De contentione terminorum[2]].

cf. L. Visig. X, 3, 3.

Quotienscumque de terminis fuerit orta contentio, signa quae antiquitus constituta sunt, opportet inquirere: id est agerem* terrę quem propter fines fundorum antiquitus apparuerint fuisse ingestum,

*) *glossa s. XV add.* rain *T* 1.

---

quagena flagella suscipiat. Si quis *autem,* dum arat vel vineam plantat, terminum casu non volumtate *con*vellerit, vicinis praesentibus restituat terminum et *postmodum ex hoc* nullum damnum *aut periculum* vere*a*tur.

*L. Visig. X,* 3, 3 *(Antiqua).* Quotienscumque de terminis fuerit orta contentio, signa que antiquitus constituta sunt, oportet inquir*i*, id est aggere*s* terrae *sive arcas* qu*as* propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse *coniectos adque constructas,* lapides

---

*Cap. II. coniunctum cum cap.* I *Ald, Ch, Her, Jlz, Mg, Mt.* || *l.* 1. II *deest Ad, Ald, Ch, Her, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6, *Sich;* cap. II *Bb. Rubrica exstat in P* 6, *Til (coniuncta cum textu capitis L).* fecit *P* 6. *l.* 2. Si *deest L;* . . i *Ad.* est *deest J, T* 2. pro singulis *Ald, Jlz.* signat *corr:* sigula L *L;* signis L *Ald;* signis quinquaginta *Jlz;* signata ꝉ *P* 6*;* signal *P* 3*;* signa ꝉ *Ag, Mg, Mt;* signa vel notas v i c e n a *P* 4 *(cf. supra p.* 398, *l.* 28 *sqq.);* signa *Ad, Ep, Gw.* flagello *sP.* accipiat *Mg, Mt;* suscipere *Jlz.*

*Cap. III.* || *l.* 3. III *deest Ad, Gw, Jlz, L, P* 6, *Sich;* II *Ch;* Tit. II *Her;* CXXIIII *Mg, Mt;* [CL]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De limitibus casu motis *Her.* || *l.* 4. Si] . . i *Ad.* dum arat *desunt Ad;* dum arati *Mt.* arat *corr. T* 1. planta *sP;* plantati *Mt.* vineam plantat *P* 3, et terminum *Ch;* terminus *sP;* termini *L, P* 6*;* terminos *Ag, Bos, Ep, Gw, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5, *Sich, Til, V.* casum *sP.* casu evellerit cum voluntate *Bb.* non] vel *Sich.* voluntatem *sP;* volente *Gw;* volunte *corr:* voluntate *J.* eruperit *Ep;* avulserit *Sich.* vicinis *corr. L;* vicini *sP;* vieunos *Mt.* || *l.* 5. nullam *Bb, J, V.* damnum *vel* dampnum. patiatur dampnum *Ald;* patietur *P* 2.

*Cap. IIII.* || *l.* 6. IIII *deest Jlz, L, P* 6, *Sich;* III *Ch;* Tit. III *Her;* XCVIII *Ad;* CXXV *Mg, Mt;* [CL]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* termini *L, P* 6. || *l.* 7. quotienscumque, n *erasum H;* quotiescumque *Bos, Ch, L, Mg, P* 1—3, 6, *Sich, T* 1, 2 *(m. prima);* cotienscumque *J.* terminum *Mg;* termino *Mt;* terminos *sP.* contemptio *sP.* signi *L, P* 6. antiqui tunc *L;* antiqua tunc *Bb, T* 2 *(m. prima);* antiqua quae tunc *T* 2 *(m. recentior).* constitute *P* 3. sunt constituta *Ep.* opertet *J.* inquirere oportet *Ald, Jlz.* || *l.* 8. inquire *P* 6. agere *Bb, H, J, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* agerem *Ag, Gw, V;* aggere *Ep;* aggeret *Mg, Mt;* aggerem *cett.* terram *Mg, Mt; deest L.* quam *P* 2*;* quae *Ag, Bb, sP;* q̃ *Ald;* qui *Mg, Mt.* probter *L.* finis *P* 3, fudorum *corr:* fundorum *L.* antiqui tunc *Alt, Bb, H, J, L, P* 6, *T* 2*;* antiqui *Gw;* antiquis *sP,* aparuerint *Bb, T* 2 *(m. prima);* apparuert *P* 6*;* adparuerit *Bos;* apparuerunt *Ald;* apparuerit *Ch, Her, Mg, Mt, P* 4, *T* 1, *Til;* apparuerint *Jlz;* t e m p o r i s *T* 2 *(m. recentior);* constituerunt *Sich.* fuisset — defixos] Lapides etiam sunt defixi *Sich.* fuiset *L;* fuissent *Bb;* fuisse *Ad, Ag, Ald, Bos, Ch, Ep, Gw, Her, Jlz, K, P* 1—5, *T* 1, *Til, V;* fuisset *cett.* ingestum fuisse *Gw;* ingesserit *T* 2 *(m. recentiore* ingestum *deest P* 4; ingeste *Bb;* ingessus *sP;* i n g r e s s u m *Ag, Mg;* i n g r e s s u s *Mt.*

1) *Cf. L. Burg.* 55, 7; *Ed. Rothari* 237. 2) *J. Grimm, 'DRA.' II*[4], *p.* 70.

lapides etiam, quos propter indicium terminorum notis evidentibus sculptos vel constiterit esse defixos. Si haec signa defuerint, tunc in arboribus notas quas decoreas[1] vocant convenit observare, sed illas quae antiquitus probantur incisae*.

*cf. L. Visig. X, 3, 4.* Quodsi intra terminos alienos per absentiam aut per ignorantiam domini partem aliquam forte possederit: statim eam, cum antiqui et evidentes ab inspectoribus fines agnoscuntur[2], amittat domino reformandam.

*) *hic add.:* Tunc iurent tres vicini, quibus notum est, vel plures et ostendant, sicut rectum est *Ald, Jlz.*

---

etiam quos propter indici*a* terminorum notis evidentibus sculptos constiterit esse defixos. Si hec signa defuerint, tunc in arboribus notas quas decurias vocant convenit observari, sed ill*e* que antiquitus probantur incise.

*L. Visig. X,* 3, 4 *(Flavius g. Reccesvindus rex).* Si *quis* intra terminos alienos per absentiam aut per ignorantiam domini partem aliquam forte possederit, *ita ut diuturna mansio etiam multo tempore inolita vel amplius quam L annos hominum partis eius habitatio publice et inmobiliter consistere aut permanere nullatenus conprobetur,* statim cum *per* antiqua

---

*Cap. IIII.* || *l.* 1. lapide *sP.* eiam *P* 6*;* et *Ch;* etiam, iam *erasa Mt.* quos *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 4*, T* 2 *(m. rec.), Til;* quas *cett.* probter *corr:* propter *L.* indicium *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, H, Her, Jlz, P* 4*, T* 1, 2*, Til;* iudicium *cett.* terminorum] minorum *Ag.* evidentis *P* 6*;* erudentibus *sP;* et videntibus *Mg, Mt.* sculptis *Ep, H, Her, J, Jlz, L, P* 6*, T* 1*;* sculptes *P* 4*;* scultis *Bos, Ch;* scubitos *Mg, Mt.* vel *deest Bos, Ch, P* 2*, T* 1, 2 *(m. recentior).* constituerit *H, J, Mg, Mt, P* 6*, T* 2*;* constituerint *Bb, Gw;* constituerint (n *erasum*) *L.* esse de fisco *J;* et est defixo *sP.* || *l.* 2. signa *deest P* 4*, sP;* signum *K.* defuerit *sP.* tunc in] vel uncil *sP.* tunc *deest P* 4. in arboribus] in arborum *Her;* minoribus *P* 4. nota *Bb;* notis *Ag, Ald, Ep, Her, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—5*, V;* illi notis *sP.* qua *Mg;* de qqa *Bb;* quasdam *Sich.* decoreas *Ag, Ald, Ep, Jlz, K, Mg, Mt, P* 1—3, 5*, Til, V;* decorias *P* 4*;* decore *sP (cf. l.* 24*);* decorvos *Bos, Ch, Gw, J, T* 1*;* decorvus *L, Lind, P* 6*;* decorvas *Ad;* decoruuas *H;* decorticatas *Her, in raso T* 2*;* corvus *Bb; deest Sich.* avocant *sP (cf. l.* 22*);* vocat *Bb, P* 1*; deest Sich.* convenit] oportet *Sich.* sed] set *sP;* simul *Bos, Ch;* si *Ad, Alt, Bb, H, J, L, P* 6*, T* 1, 2. illa *Bb, Ep, Mg, Mt, sP, T* 2*;* ille *Ald, Jlz;* illę *P* 6*;* illas *cett.* || *l.* 3. quae — terminos *(l.* 4*) man. recentior in margine L.* antiquitus] iam olim *Sich;* antiquitus posite sunt *Ald, Jlz.* probant *Bb, H, J, L, Mg, Mt, P* 6*, T* 1, 2 *(m. prima);* probatur *Ep;* provantur *sP;* conprobantur *P* 4*;* fuerint *Sich.* incisa *Bb;* sincise *sP.*

*l.* 4. quod *Mt, T* 1*;* quod si *supra lineam P* 1*;* quodsi quis *Ald, Jlz.* intra terminos] interminos *Ep;* inter terminos *Sich.* alienos *deest P* 4*;* alienus *sP.* absentia *sP;* obsentia *Ag.* per ignorantia *sP, corr. H;* ignorantiam *Gw, P* 4*, Sich.* domni *P* 6. aliquam forte partem quis *Sich.* parte *sP.* aliquit *sP.* || *l.* 5. forte *deest Bb;* forti *J;* fortem *Ag, Mg, Mt.* possederit forte *Ald, Jlz.* possiderit *Bb, Bos, Ep, H, K, L, P* 1, 3, 5*, sP, V;* possederet *Ad.* statim — evidentes *desunt Gw.* statim amittat si veteres et evidentes notae apparuerint *Sich.* ea *sP.* eam cum *desunt P* 4. antiquis *Ad, Bb, Ch, Mg, Mt, sP, T* 1, 2*;* antiquitatis *Her.* et *deest Her.* evidente *H, J, L;* evidinte *corr:* evidente *P* 6*;* evidenter *Bb, Ch;* evidentem *T* 1*;* evidentibus *T* 2*;* evidentis *Her, P* 3*;* videntes *Mg, Mt;* evidentes *cett.* ab inspectoribus *Bos, Gw, Her, K, Mg, Mt, P* 1—5*, sP, V;* cum inspectoribus *Ag;* inspectoribus, *supra lineam add:* qui *T* 2*;* inspectoribus *cett.* finis *Ad, Ch, H, J, L, P* 3*;* finem *Mg, Mt;* famis *P* 6*;* fines *cett.* fines agnoscuntur ab inspectoribus *Ep.* agnoscunt *T* 2*;* agnoscantur *corr:* agnoscatur *L;* agnoscantur *P* 4*, sP;* cognoscuntur *Ad.* ammittat *P* 1, 4*, V;* amitta *sP;* et *addit Gw.* *l.* 6. domno *L.* reformandam *Til, Mt;* reformandam et VI solidos conponit *Ald;* reformandam e. VI. s. conponat *Jlz;* reformando *Her;* neformante *L;* ne forinante *P* 6*;* reformante *Alt, Ch, H, T* 1, 2*;* reformanta *Bos;* reformantem *Bb, J;* reformanda *cett.*

*l.* 7. wicini *Ald.*

1) = *decuriae, qua voce signa terminalia arboribus incisa appellabantur; cf. L. Visig. VIII,* 6, 1*; X,* 3, 3*; L. Rom. Burg.* 39 *ubi decusae appellantur; J. Grimm, 'DRA.' II*[4]*, p.* 73.
2) *J. Grimm, 'Deutsche Grenz-Alterthümer' p.* 132.

Nec contra signa evidentia ullum longe possessionis tempus opponit, nisi si conparavit ab aliquo. Tunc venditorem ostendat et secundum legem definiant.

## V. [De novo termino prohibendo.] *cf. L. Eurici CCLXXVI.*

Nemo novum terminum sine consensu partis alterius aut sine inspectore constituat.

## VI. [Si liber hoc fecerit.]

Quodsi forte liber hoc fecerit, damnum pervasionis excipiat quod legibus continetur, id est VI sold[1]. *cf. L. Eurici CCLXXVI.*

---

*signa* evident*ibus* inspectoribus fines *loci alterius* cognoscuntur, amittat domino reformandam. Nec contra signa evidentia *debitum dominium* ullum longe possessionis tempus *excludat, sed hoc* . . . .

*L. Eurici CCLXXVI (= L. Visig. X, 3, 5. i. f.).* N*ullus* n[o]vum terminum sine cons*orte* part[is al]terius aut sine ⟨in⟩spectore constituat. *[Quod]*si for*sitam* liber hoc fecerit, damnu[m] pervas*oris* excipiat quod legibus con[ti]netur.

---

*Cap. IIII.* ‖ *l.* 1. ne *L;* naec *Sich.* signa *deest L;* signum *Ag, Ep, Mg, Mt, P* 1—3, 5, *sP, Sich;* signu *V.* evidentie *Ep, Sich;* et videntia *Mg, Mt;* evidentiam *P* 5. ullum *deest P* 4; illum *P* 6; ullam *P* 5; ullo *Mg, Mt.* longum *P* 4. possessiones *Ald, H, Jlz;* possessiones *corr:* possessionis *J, L;* possessores *P* 6. tempus *corr. H;* temptus *P* 6. opponit *P* 2, 3, *V;* obponis *sP;* apponat *L, P* 6; apponis *Mg, Mt;* opponant *corr:* opponat *J;* oppotius *Ag;* p r o d e r i t *Sich;* obponat *vel* opponat *cett.* nisi conparavit — definiat *desunt Sich.* nisi si *Ag, Bos, Her, J, P* 2 — 5, *sP, Til, V, supra lineam T* 2; nisi *cett.* nisi sicut paravit *Ep.* conparaverit *Ad, Ald, Gw, Mg, Mt.* ab] *deest Mg, Mt;* de *Ad, Bb, Ch, J, L, P* 6, *sP, T* 1. ‖ *l.* 2. tunc *deest sP.* venditorem *in raso T* 2; venditor *P* 4; venditore *Ag, P* 2, *sP*; vinditore *P* 3, *V;* venditores *Mt;* venditorum *J, L;* vindictorem *H.* lege *sP.* diffiniat *P* 6; diffiniant *Gw;* difiniant *P* 3; deffiniat *Alt, K, sP;* restituat *Ald;* conponat seu restituat *Jlz.*

*Cap. V.* ‖ *l.* 3. V *deest Ch, Jlz, L, P* 6, *Sich;* Tit. IIII *Her;* XCVIIII *Ad;* CXXVI *Mg;* CXXVII *Mt;* [CL]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, P* 6, *Til.* De termino novo prohibentem *L;* terminum prohibendum *P* 6. ‖ *l.* 4. ut nemo *Mg, Mt;* si quis *Ald;* . . i quis *Jlz.* novum *bis sed alterum deletum Ad; corr. Ag;* novo *P* 6. consensum *sP;* consensu *corr. P* 1. portis *J;* domini *(deletum)* paris sui *P* 4. alterius partis *Ad, P* 2, *Sich.* aut si non *Ag, Mg, sP.* inspectorae *P* 3; inspectorem *Mg.* constituat *corr. L;* rem constituat *Mg;* restituat *J.*

*Cap. VI. deest Mt; coniunctum cum cap. V Ald, Her, Jlz, P* 6. ‖ *l.* 5. VI *deest Ald, Ch, Her, Jlz, L, P* 6, *Sich;* C *Ad;* CXXVII *Mg. Rubrica exstat in L, Til.* libero, o *erasum L.* ‖ *l.* 6. quod si (si *supra lineam*) *L;* si *Ald, Jlz.* forte *deest Ald;* furtu *sP.* liber *deest P* 2; liver *sP.* hoc liber *Mg.* damnum *vel* dampnum] p a r v u m *P* 2. persuasiones *T* 2 *(m. prima);* persuasiones *Bb, L;* persuasionis *Ad, Ch, J, T* 1, 2 *(m. rec.);* provasionis *sP;* exsuasionis *Mg; deest Sich.* accipiat *Ad, Ep, H, Jlz;* percipiat *Mg.* quod] cot *sP.* in legibus *Ald, Jlz.* continet *Bb, H, J, Mg, P* 6, *T* 1, *corr. L;* contineat *Ag, sP.* ‖ *l.* 7. sol. VI *H;* VI sol. conponat *Bos, Ch, T* 1.

1) *Cf. supra c. XII,* 1. *P. Roth, 'Entstehung' p.* 43.

*cf. L. Eur. CCLXXVI.*

## VII. [Si servus.]

**Si vero servus hoc admiserit domino nesciente, CC flagella publice extensus accipiat et nullum ex hoc praeiudicium domino conparetur.**

*cf. L. Alam. LXXXI.*

## VIII. [De signis non evidentibus[1].]

**Quotiens de conmarcanis** contentio **nascitur, ubi evidentia signa non apparent, in arboribus aut in montibus nec in fluminibus[2], et iste** dicit: **„hucusque antecessores mei tenuerunt et in alodem mihi reliquerunt"[3] et ostendit secundum proprium arbitrium locum; alter vero nihilominus in istius partem ingreditur, alium ostendit locum secundum prioris verba, suum et suorum antecessorum semper fuisse usque in praesens asseritur; et si alia probatio nusquam inveniri dinoscitur,**

---

Si vero hoc servus admiserit [do]mino nesciente, CC flagella public[e ex]tensus accipiat et nullum ex hoc pr[aeiu]dicium domino conparetur.

*L. Alam. LXXXI. Si quis* contentio *orta fuerit inter duas genealogias de termino terrae eorum, unus* dicit: *Hic est noster terminus; alius revadit in alium locum et dicit: Hic est noster terminus, ibi de praesente sit comis de plebe illa, ponat signum, ubi isti voluerint et ubi alii voluerint terminos, et girent ipsam contentionem. Postquam girata fuerit, veniant in medium et de praesenti comite tollant de ipsa terra, quod Alamanni 'corfo' dicunt, et rama de ipsis arboribus infigant in ipsa terra quod tollunt et illas genealogias, qui contendunt, levent illa terra praesente comite et comendent in sua manu. Ille involvat in fanone et ponat sigillum*

---

*Cap. VII. coniunctum cum cap. VI Ald, Her, P* 6. || *l.* 1. VII *deest Ald, Ch, Her, Jlz, L, P* 6; CI *Ad*; CXXVIII *Mg, Mt. Rubrica exstat in Til.* || *l.* 2. serbus *sP.* hoc admiserit *Ag, Bos, Ep, Her, K, P* 1—5, *sP, Sich, Til, V;* hoc ammiserit *Mt;* hoc amiserit *Mg;* adniserit hoc *P* 5; amiserit *P* 6; ammiserit *Ad;* admiserit (hoc *deest*) *cett.* domine *sP.* nescientem *sP.* CC *vel* ducenta tunc *Her, Sich.* puplice *Bb, J.* extensus *deest Bb;* extenso *L;* extentus *P* 5. accipiant *L;* excipiat *Sich.* ex hoc *desunt Bos.* pre ex hoc iudicium *sP;* pro hoc praeiudicium *K.* || *l.* 8. praeiudicio domino *Bb;* postiudicium *(supra lineam:)* domini *L;* domino periudicium *Mg, Mt.* non comparetur *L;* conparentur *J;* comparatur *Her;* componat *P* 6; conponetur *sP;* conpensetur *P* 4; conputetur *Sich.*

*Cap. VIII. deest Sich; hic incipit secunda manus P* 6. || *l.* 4. VIII *deest Ch, L, P* 6; Tit. V *Her;* CII *Ad;* CXXVIIII *Mg, Mt;* [CL]VIIII *Ald;* CLXVII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De signa non evidentia *L.* || *l.* 5. quoties *Ch, L, P* 4, *T* 1; quoticscunque *Bos.* conmercanis *L, Mg, sP;* commacarnis *Ald;* conmarcatis *P* 6; conmarchanis *Jlz, P* 3; commarchanis *Bos, Her, Til.* nascatur *L, P* 2. ubi] ab *Ag, Mg, Mt, sP.* evidenti et signa *sP.* non *supra lineam T* 1. nec] necnon *H, T* 2. || *l.* 6. hucusquae *L;* usque huc *Ch, Gw, Mt.* || *l.* 7. tenuerunt antecessores mei *Bb.* antecessores meis tenuerunt *sP;* antecessores mei habuerunt *P* 4. et in alodem] in alodem *sP;* et modo *Mg, Mt;* et in alode *P* 4. michi *Jlz.* relinquerunt *P* 6, *sP.* requirunt *corr:* reliquerunt *L.* ostende *Mg, Mt;* ostendit locum *Gw.* secundum] sicut *Mg, Mt.* || *l.* 8. proprium *deest L.* locum arbitrium *Jlz;* arbitrium *Gw.* alter — alium ostendit locum *desunt Bb.* alter vero] altero *Ep.* nihilominus *vel* nichilminus] nihilhominus *Ep, J, L, Mg, Mt, P* 1-6; nihilhominibus *sP.* in istius] in is cuius *sP;* istius *Jlz.* parte *Mg, Mt.* ingreditur et *Ep.* || *l.* 9. aliam *sP;* et alium *Jlz.* locum ostendit et *Ald, Jlz.* verba prioris *Ep.* vebum *sP.* et suum *T* 2 *(m. recentior);* suam *Her.* suum antecessorem *Ad;* suorum anticessorum *P* 6; antecessorum suorum *Jlz.* semper quod fuisset *Mg, Mt, sP;* semper quod fuisse *Ag;* semper finisse *Til.* || *l.* 10. praeses *sP.* asserit *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, T* 1, *Til;* aseritur *corr:* asseritur *L.* et si ali *P* 6; si alia *Ald;* et alia *Jlz.* provatio *sP;* probationis *P* 6. nusquam] nusque *L;* usque *sP;* quam *P* 6. invenire *H, Her, J, L, P* 1, 2, *sP, T* 1, *corr:* inveniri *Gw;* inveniret *P* 3. dignoscitur *Bos, Til.*

1) *Cf. J. Merkel, 'Archiv', XI, p.* 666, *qui hoc et sequentia capita tempore recentiore legi addita esse putat; H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 124 *sqq.* 2) *J. Grimm, 'Deutsche Grenzalterthümer' p.* 138; *'DRA.' II*[4], *p.* 73 *sq.* 3) *Cf. L. Baiw. XVII,* 2; *XVIII,* 3.

nec utriusque invasionem conpensare voluerint: ⌜tunc spondeant⌝ invicem uuehadinc[2], quod dicimus[1], et in campiones non sortiantur, sed cui Deus fortiorem dederit et victoriam[3], ad ipsius partem designata pars, ut quaerit, pertineat.

VIIII. [De iacentibus columnis[4].]

Si quis, priusquam finita fuerit contentio per fortiam aedificia elevare voluerit et e contrario ille alter iacentibus columnis contradixerit[5] et inde testem habuerit et is propter contumaciam legi obtemperare noluerit, sed suum perficerit domum et cetera aedificia sepis conclusione firmaverit: tunc dicat: „emunda* territorium

*) *Glossa addit:* id est rumi *Gw.*

---

*et comendet in manu fidele usque ad constituto placito.* Tunc spondeant in*ter se pugna duorum. Quando parati sunt ad pugnam, tunc ponat ipsa terra in medio et tangant ipsa terra cum spatas suas, quos pugnare habebunt, et testificent Deum creatorem, ut* cui *sit iustitia, illi donet* Deus victoriam, *et pugnent. Qualis de ipsis vicerit, ipse possedeat illa contentione et illi alii praesumptione, quare proprietate contradixerunt, cum XII sol. conponant.*

---

*Cap. VIII.* || *l.* 1. utrisque *P* 5; uti usque *Ag.* invasione *L, sP.* voluerit *Ag, Ch, Mg, Mt, sP;* voluerint *corr:* valuerint *H;* voluerunt *Her.* spondeat *P* 3, *sP.* wehading *Ald, Jlz, L;* uuechadinc *P* 1; uuechadine *P* 2; wehadinch *K;* vueladinc *Her;* uuehdinc *Ad;* uueadhinc *Mg, Mt;* uue ad hm̄c *sP.* || *l.* 2. quod w. dicimus *Bb, Gw;* quod dicimus w. *Ald, Jlz.* dimus *Ep.* et *deest Ag.* in *deest Ald, Jlz, K, P* 4. campiniones *Ad;* camphiones *Mg, Mt* (h *erasum Mt);* campionibus *P* 4. non *deest P* 4. non sociantur *Mg, Mt;* non sorciuntur *sP;* consortiantur *Bb, T* 2 *(m. recentior).* set *sP, corr:* sed *L;* et *P* 4. quem *Bos, Ch.* deus *m. rec. addit L.* dederit fortiorem *Bos;* dederit fortiam *Til.* fortiam *Ald, Mg, Mt;* sorciam *Jlz;* fortior ẽ *Ag;* fortiorem pugnam *Ad, Gw.* et *deest Ald, Jlz, P* 4, *sP, T* 2 *(m. recentior);* ex *Ch.* || *l.* 3. victoria *Ch.* *Hic explicit fragmentum legis in P* 5. ad *supra lineam m. recentior L;* ab *Mg, Mt;* et *Bb, J; in raso H;* et ad *Ad.* designatam *Bb, Her.* ut queritur *P* 6; ut queret *Mt;* exqueret *corr:* ut queret *Mg;* ut traquem *Her.* pertineat *corr. Ad;* pertineatur *L;* perteneat *Ep.*

*Cap. VIIII. deest P* 5, *Sich.* || *l.* 4. VIIII *deest Ch, Jlz, L, P* 6; Tit. VI *Her;* X *Bb;* CIII *Ad;* CXXX *Mg, Mt;* CLX *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* calumnis *L;* columnis iacentibus *Her.* *l.* 5. quis *deest Bb, Mg, Mt.* finita *deest Ald, Jlz;* infinita *P* 6. fuerint *P* 6; *deest Her.* contemptio *Mg, Mt;* contentia *sP.* fortia *Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, L;* sortia *Ag.* aedificata (*corr:* aedificat a) elevare *P* 6; aedificia evellere *Bb;* hedificiam alienare *sP;* aedificare ac praeliare *Mg, Mt.* || *l* 6. e contrarii *Ag;* e contra sit *sP;* contrario *Ad;* e contraria *P* 6; contrarii *Mg, Mt.* alter] aliter *L.* iacentibus] latentibus *Jlz.* columnis *vel* columpnis] calumnis *corr:* calumniis *L.* contradixit *P* 2. testes *Mg, Mt.* ahabuerit *P* 6. || *l.* 7. is] eis *sP;* his *Ag, Ep, J, L, Mg, Mt, P* 1, 3; si is *Her.* propter contumaciam *Ag, Bos, Ep, Her, K, Mg, Mt, P* 2—4, 6, *sP, Til, V;* propt contumatiam *P* 1; contumaciter *cett.* legi contumaciter *Ad.* obtemporare *J;* optemperare *P* 1; obtemporalem *Mg, Mt.* voluerit *Ag, J.* set *sP.* suam *Ad, Ald, Bb, Bos, Gw, Her, Jlz, K, P* 2, 3, *T* 2, *Til.* perficeret *corr:* perficerit *P* 2; perficerit *Ch, H, J, L, Mg, sP, P* 1, 3, 6, *sP, T* 1, *V;* perfecerit *cett.* || *l.* 8. sepe *Mt;* sępe *Mg.* conclusionem *Mg;* conclusionis *sP;* conclusiones *corr:* conclusione *L.* et manda teritorium *sP;* territorium *L;* emunda territorem *J;* emundant (*corr:* emundanter) suorum *Mt;* emundanter suorum *Mg.*

1) *Cf. L. Baiw. XVII,* 2. 2) *Vide Glossarium; cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1] *p.* 415. 3) *Cf. supra c. II,* 1; *IX,* 2; *H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 235. 4) *Cf. D. de operis novi nuntiatione XXXIX,* 1. 5) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 143 *sq.*

meum usque ad legis perfinitionem". Et ille e contrario in suum dicit posuisse et mundare minime debere; iste vero dicit: „ego testem habeo, quod tibi iacentibus columnis contradixi": tunc testes iurantes testimonium praeferant et cum campionibus [1] determinetur sententia [1].

X. [De caeteris huiusmodi[2]].

In ceteris huiusmodi aedificiis et horum conclusionibus nullatenus testificatio consistat, sed is qui aedificavit, cum sua lege defendat.

Si autem curte adhuc cinctus non fuerit, ille qui defendere voluerit, iactet [3] securem saigam valentem [3] contra meridiem, orientem atque occidentem, a septemtrione vero, ut umbra pertingit, amplius non ponat sepem, nisi determinata fuerit contentio.

---

*Cap. VIIII.* || *l.* 1. usque *deest Ag.* perfinitionis *sP.* ille *deest P* 2. e *deest Ag, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1, 6, *sP;* a *Bos, Til;* ad *Her.* contrarium *Ag, Her;* contraria *P* 6. suo *Ch.* dicat *Ep;* ducit *Mg, Mt.* posuisset *Mt, sP;* pos . . (?) sionem *T* 2 *(m. prima);* posuisse *T* 2 *(m. recentior);* possessio *H;* potius *Her.* posuisse — mundare *desunt L.* || *l.* 2. et mundare] mandare *sP;* et quod mundare *Ad;* et m̃dare *Ag;* et munda *P* 3; se emundare *Her;* emundare *P* 6; mundare *Mt;* et emundare *Bos, Til;* et inundare *P* 4. minime *deest Ag, Mg, Mt, P* 1; menime *sP;* non *Gw;* maxime *Her.* debeat *Ad, Bb, Bos, Ch, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* deberet *P* 1, *sP.* isti *P* 6. vero *deest Mg, Mt.* quod ego (quod *erasum*) *L.* ego] ego dicit *Her.* testes *T* 2. tibi *m. recentior L.* *l.* 3. columnis *vel* columpnis] calumniis *L.* *Hoc verbo explicit textus legis in codice K.* contradixit *Ag, sP.* tunc testimonium iure testes praeferant *Ad.* testis *Ald, Jlz;* tes *corr. m. recentior:* testis *L.* iurentes *J, T* 2 *(m. prima);* iurant *P* 6; iuret *H;* iuret et *Ald, Jlz;* iure *Ad, Gw, L.* preferat *H;* praeferat *L;* proferat *Ag, Ald, Jlz, Mg, Mt, sP;* proferant *Bos, Til.* cum *deest L.* campiones *J, L, T* 1; canpionibus *sP;* camphionibus *Mg.* || *l.* 4. terminetur *Ald, Jlz.*

*Cap. X. deest K, P* 5, *Sich; coniunctum cum cap. IX Her.* || *l.* 5. X *deest Ch, Her, Jlz, L, P* 4; XI *Bb;* CIIII *Ad;* CXXXI *Mg, Mt;* [CLX]I *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* huiusormnis *L.* *l.* 6. Si in huiusmodi *Ald, Jlz.* huiusmodi *corr. L.* aedificiis *deest Jlz.* et orum *corr. m. recentior:* et horum *L;* eorum *sP;* et orum *P* 3; et eorum *Ag, Jlz.* honorum *Mg, Mt.* conclusionibus horum *P* 2. inclusionibus *P* 1. tenus *Ag.* testificatio *corr. Ep;* testification *P* 2. *l.* 7. consistit *Gw, L;* constitit *Ad.* sedis *P* 6; sed his *Ag, Ald, Ep, L, Mg, Mt, P* 1, 3, 4. hedificavit *sP;* aedificat *Mg, Mt.* cum] eva *Ad.*

*l.* 8. curtis *P* 4; in curte *Bos, Ch, L, T* 1 *(m. recentior);* curia *T* 2 *(m. recentior).* adhuc curte *Ad.* adhuc *deest sP.* cinctus *deest Gw; corr. L;* cintus *P* 2; cunctis *P* 1; tinctus *Mg, Mt;* cincta *T* 2. non fuerit cinctus *Bb.* qui *deest Ch.* quidostendere *corr:* qui deftendere *P* 6. voluit *corr:* voluerit *L.* iatet *P* 6; lactet *Ag;* lacte *Mg, Mt;* lactem *sP;* iactet a domo *Ald, Jlz.* || *l.* 9. securem *corr. L;* secura *P* 6; securam *P* 3; securim *Ad, Bb, Gw, Her, P* 2, 4, *T* 2; secure *Bos.* saicam valentem *Ad, Ald, Jlz, T* 2; saica valente *T* 1 *(m. prima);* saica valentem *Bb, Bos, Ch, T* 1 *(m. rec.);* sagittam valentem *Ep, Her;* quae saica valente *H, J, L, T* 2 *(m. prima), corr:* quae sole calente *L.* meridie *Mg, Mt.* contra meridiem contra orientem atque óccidentem *Gw;* orientem atque occidentem meridiem *Ald;* o. et o. et meridiem *Jlz;* m. et occidentem et contra orientem, *corr:* m. e. orientem e. c. occidentem *Ad;* m. in orientem a. o. *T* 2 *(m. prima);* m. et orientem a. o. *T* 2 *(m. recentior).* adque *L, P* 3. a septemtrione *V;* ac septentrionem *Ald, Jlz;* ad septem trone *J;* a septemtrionem *Mg, Mt, P* 6; a septentrionem *Ag;* a septētrionem *P* 2, *sP;* a septentrione *cett.* || *l.* 10. vero *deest Ch, J, T* 1; nisi *Ald, Jlz.* ut] aut *Ag.* pertingat *Her, Jlz;* pertinget *Ald;* pergingit *P* 3. ponantur *J;* ponatur *H, L;* ponit *corr:* ponat *P* 4. septem *P* 3, 6. terminata *Ag;* determina *Bb;* determinatam *sP;* determinatio *J;* detur minuta *P* 3. || *l.* 11. contemtio *sP.*

1) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 126 *sq.; H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 402. 415 *sq.* 2) *Cf. D. de operis novi nuntiatione XXXIX,* 1. 3) *Cf. infra XVII,* 2; *H. Siegel, l. eod. p.* 144; *J. Grimm, 'DRA.' I*[4], *p.* 78 *sqq.; 'Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften'* 1843, *p.* 128.

### XI. [De materiis non elevatis.]

*cf. L. Sal. XXVII, 15.*

Si aliquis alicuius materiamen[1] in silva aut propter inimicitias vel invidiam truncaverit vel lederit, cum alio simili restituat et cum sold̄ conponat.

*Ed. Merkeliana textus I: XII, 12.*

Et si ea sibi in usum miserit, nisi per convenientiam non potest cum alio placare restituendi et cum sold̄, dum ipsam habet, conponat.

---

*L. Sal. XXVII,* 15. Si quis in silva meterium *alterius concapulaverit aut incenderit.*

---

*Cap. XI. deest K, P* 5, *Sich.* || *l.* 1. XI *deest Ch, Jlz, L;* Tit. VII *Her;* X *P* 4; c. XI *Bb;* CV *Ad;* CXXXII *Mg, Mt;* [CLX]II *Ald. Rubrica exstat in L.* || *l.* 2. quis *Bb, Mg, Mt, P* 6, *T* 2; quę *Ch;* quis aliquis *P* 1. materiamen *Ag, Ep, Mg, Mt, P* 2, 4, 6, *sP, V;* materiumen *P* 3; materiam *cett, L in margine.* in] ni *J.* aut *deest Ald, Jlz, P* 3; aud *L;* aut in *sP.* prope *sP;* propter vel *P* 3. inimicitia *Ag;* inimicitiam *Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt;* inimicias *H.* vel invidia *H, J, L; desunt Mg, Mt, sP.* || *l.* 3. vel leserit *Ad, Ald, Bb, Bos, Gw, Jlz, P* 1, 4, *Til;* vel lederit *corr. m. recentior:* vel leserit *L;* vel dederit *Mg, Mt;* velle ederit *sP;* vel lederit *cett;* vel *in raso V.* cum alio *desunt L;* ei alia *Her.* alia similia *Ad, Bos, Ch, H, J, T* 1, 2 *(m. prima);* alio simile *Ep, P* 4; aliis similibus *Bb;* alia simili *Ald, Gw, Jlz, T* 2 *(m. recentior), Til;* aliam similem *Her.* restituat — solido] secundum solidum *Ag.* cum I (*vel* uno) sold̄ *Ald, Ch, Jlz, Mg, T* 1; cum solido I *P* 4. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*l.* 4. *Hic cap. distinguunt Ad, Ag, Bb, Gw, H, J, P* 4, *T* 1; *numero* XII *praeposito Ag, Bb, Gw, H, J, T* 1; *numero* XI *P* 4; CVI *Ad.* et *deest Her, P* 6; ut *Gw.* eam *Ad, Ald, Bb, Bos, Gw, Jlz, L, sP, T* 2 *(m. recentior), Til;* se *Mg, Mt.* eas ibi *P* 3. sibi] ibi *Mg, Mt.* usum] visum *H, J;* suum *Ag, Mg, Mt;* suo *sP.* nisi] si *Her.* propter *P* 6. conventiam *Ad, H, T* 2 *(m. prima), m. recentior add.* et si *H;* conveniam *Bb;* convenentia *sP.* non *deest L.* potest] post *Mg, Mt.* cum — restituendi] debet ei in mallo placare ad restituendum *Her.* alio *Ep, P* 1—4, 6, *V;* alico *J;* suo *Ag, Mg, Mt, sP;* alia *cett.* || *l.* 5. placere *Ag, Ep, L, Mg, Mt, P* 4; placari *P* 2. restituendo *Ald, Jlz.* cum] dum *Jlz.* solido *vel* sol̄] solidum *Mt;* I sol. *Mg.* dum *deest P* 4; cum *Ch, T* 1. conponat dum ipsam habeat *L.* ipsum *Ag;* ipsa *P* 4, *sP.* habet *deest Mt;* habeat *Ag, L;* habat *Mg;* hęc *P* 4. conponat *vel* conp̄] conponet *Ch.*

1) = *materia; trabes, 'Bauholz'; cf. Brinckmeier, Glossarium diplomaticum s. h. v.*

## [XIII.]

## DE PIGNORIBVS.

*cf. L. Visig. V, 6, 1.*

### I. [Ut minime liceat pignorare [1].]

⌜Pignorare nemini liceat⌝ nisi per iussionem iudicis [1]. Si forte est aliquis homo tam durus vel inobediens aut contumax rebellis iustitiae, qui non vult recte respondere, non vult iusticiam facere: ille est contemptor legis, talis distringatur a iudice.

---

*L. Visig. V,* 6, 1. ⌜Pignerandi licentiam *in omnibus submovemus*⌝; *alioquin si non acceptum pignus praesumserit ingenuus de iure alterius usurpare,* ⌜*duplum cogatur exsolvere*⌝.

---

*Titulus XIII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, T, Til, V; cap.* 1 *et* 3 *Sich.*

*Titulum non distinguunt P* 1, *T* 2. *Titulus deest B, Em, G, K, P* 5, *S, Vl, W.*

*In Alt sequitur post* XVI, 15 *huius editionis; in P* 1 *coniunctus cum titulo XII.*

*Numerus tituli deest in omnibus codd;* XII *Til;* cap. XVI *Her.*

*Rubrica tituli deest Ad, Ch, L, P* 1, *T* 2.

*Cap. I.* ‖ *l.* 3. I *deest Alt, Ch, L, P* 6*;* cap. I *P* 4*;* Tit. I *Her;* XII *P* 1*;* CVII *Ad;* CXXXIII *Mg, Mt;* [CLX]III *Ald;* CLXXI *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, Til.* nemini *Til.* *l.* 4. pignerare *P* 2*;* pignerari *Ag;* . . ignerare *Jlz.* neminem *L, sP.* nisi de pignoribus *Mt.* per iussionem *in raso L.* iudicis] ducis *Ald.* est *deest L, Sich.* aliquos *corr:* aliquis *Mt.* homo — vel *desunt Sich.* ‖ *l.* 5. vel] aut *L;* quam *J;* vel tam *Ad, Gw;* tamque *Ch, T* 1. contumax et inobediens *Sich.* inobediens *vel* inoboediens] inovediens *sP.* aut] vel *L.* contemnis *Mt;* contemnens *Mg.* rebellens *Ch, J, Mg, T* 1, 2 *(m. prima), corr. m. recentior:* rebellis *H; erasum L;* rebellet *Bb;* repelles *Alt;* repellens *Mt;* seu rebellis *T* 2 *(m. recentior).* iustię *Mt.* qui non — iudice] non recte responderit, is a iudice distringatur *Sich.* non *deest Mg, Mt.* recte spondere et non vult iusticiam facere *T* 2 *(m. prima);* iusticiam facere nec recte respondere *T* 2 *(m. recentior).* *l.* 6. spondere *corr. m. recentior:* respondere *H;* respondens *Ch.* non vult] vel *Alt.* iusticia *Ag, Mg;* recte *Ald.* contemtor *sP;* temptator *Bos, Ch.* distrigatur *P* 2*;* destringatur *Her;* (de *erasum*) *H;* disfugatur *Ald.* ‖ *l.* 7. a *deest Ch;* ad *sP.* iudicis *sP.*

1) *Cf. H. Planitz, 'Die Vermögensvollstreckung im deutschen mittelalterlichen Recht' I, p.* 9. 143 *sqq.; H. Brunner, 'DRG.' II*[1] *p.* 446 *sq.; O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 42 *sq.; infra c. XIII,* 3.

II. [De eo qui non vult iusticiam facere.]

Si quis liber alicui libero qui eum mallat* de qualicumque re, dedignabitur iustitiam facere[1]: ille qui quaerit causam suam, habeat ibi testes II vel III[2] qui audiant et videant, qualiter ille respondeat, ut possint ante iudices testes esse. Tunc iudex iubeat eum in praesenti venire[3] et iudicet ei, et conponat XII solđ, quia non dignabatur iusticiam facere ei cui debuit. Sic omnis qui non dignabitur iustitiam facere ei cui debuit, de qua re appellatus fuerit, pro fatigatione quam facit, ei qui eum appellat, conponat XII** solđ et postea respondeat secundum legem et faciat iusticiam, sicut lex habet.

Duci vero XL solidos.

*) *glossa add.*: id est mahalot *Gw*.
**) XV solidos *L*.

---

*Cap. II. deest Sich.* ‖ *l.* 1. II *deest Alt, Ch, Jlz, L;* Tit. II *Her;* XIII *P* 1; CVIII *Ad;* CXXXIIII *Mg, Mt;* [CLX]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* facere iustitiam *Her. l.* 2. Si] . . i *Alt.* quis] aliquis *Bb.* liber alicui *Ag, Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, T* 2 *(m. recentior), Til, V;* alicui liber *cett.* alicui *deest L.* liberum *Alt, H, J, L, T* 2 *(m. prima).* mallet *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, J, Jlz, T* 1, 2 *(manus prima);* mallat *corr:* mallet *H.* qualecumque *Alt, Ep, H, Her, J, L, P* 3, 6; quacumque *Ch.* re *deest L;* rem *J, Mg, P* 3, 6. dedignabitur] non dignaverit *Bb, Bos, Ch, H, J, L, T* 1, 2; non dedignaverit *Alt;* non dedignatur *Ad, Gw;* dedignatur *Ald, Jlz, P* 4. ‖ *l.* 3. suam *deest Ad;* suum *J.* ibi habeat *Ag, Mg, Mt, sP.* testes ibi *Ep.* duos testes vel tres *Ald, Alt, Jlz, L;* II testes vel III *P* 6; II testes vel *P* 4. *l.* 4. audeant *Ch, sP.* et] vel *Bb.* ille *deest Ag;* illi *Ad, Bb, Ch, H, L, Mg, P* 1, *T* 1. respondeant *Mg, Mt, corr:* respondeat *J;* respondebat *Ald.* possent *Mg, Mt, P* 6; posset *sP.* iudices *Ag, Bos, Ep, Her, L, Mt, P* 1—4, 6, *Til, V, corr:* iudicem *H;* iudicem *cett.* esse testes *L.*

*l.* 5. iudex *bis Gw; in raso P* 1. ibeat *P* 3. in praesente *Alt, H, J, T* 1; in praesentiam *Ald, Bb, Bos, Ch, Jlz, L (corr.), T* 2; in praesentia *Gw;* in presens *Ad.* vin . . . . nire *corr:* venire *P* 6. eum *Ch, P* 2, 6, *sP.* et *deest Mt;* ut *Ch.* cum XII solidis (*vel* sol) *Ch, Jlz, T* 1, 2; cum XII solidos *H;* cum XV solidis *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*).* XII solidos (*vel* sol)] XII solidis *Ad;* XV solidos *L. l.* 6. quare *Ad, Ag, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T* 1, 2; quod *Bos, Ch.* non *deest Gw, supra lineam L.* dignatur *Gw;* dinabatur *P* 1; dignabitur *P* 2; dignabat *Mg;* dignavit *Bb, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* dedignaverit *Alt;* dignatus est *Ad, Bos, Ch;* dedignavit *T* 2 *(m. recentior).* ei facere *P* 4. ei *deest Ad, Alt.* cui] qui *Alt.* Sic omnis — ei cui debuit] *desunt Ad, Ag, Her, Mg, Mt, P* 1, 2, *sP; in margine eadem manus H.* omnes *J, L, P* 4. que *P* 3. non *deest Gw.* ‖ *l.* 7. dignaverit *Bb, H, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* dignaverint *L;* dignaverint *J;* dignatur *Ald, Gw, Jlz, P* 4; dignabitur *Ep, P* 3, 6, *Til, V;* dignatus erit *Ch;* dignatus fuerit *Bos;* dedignaverit *Alt, T* 2 *(m. recentior).* facere iusticiam *T* 2. ei cui *corr. L;* cui *P* 3, 4, *T* 2. debuit *corr:* debuerint *L;* debet *Ep.* debuit et *T* 2. quacumque *Ep.* rem *P* 3, 6, *sP;* re cui *Gw;* re si *Her.* apellatus *Ep.* fuerit *deest T* 2 *(m. prima);* fuerat *Bb.* per *Ag, L.* fatione *Bb;* fatigationem *Ag, L, P* 3, *sP, corr:* fatigatione *Mg. l.* 8. quam *deest Mg, Mt;* qui *Alt;* qua *Ch, H, J, L;* quod *sP.* fecit *Ald, Bb, Ch, Jlz, L, P* 2, *T* 2; faciat *Mg, Mt;* fecerit *Her.* ei fecit *Ald.* apellat *Ep, P* 3; appallat *Ad; deest Her.* conponat *vel* conp̄] *deest Mg, Mt;* conponit *Ald.* cum XII solđ *Ch, Gw, H, J, Jlz, T* 1, 2; cum XV sol *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*);* sol. XII *Ag.* respondit *P* 1; respondet *Gw, J, T* 1; respondđ *J, T* 1; respond *corr. in margine:* respondeat *H.* ‖ *l.* 9. et faciat — solidos *(l.* 10*) desunt Alt.* sicut] secundum quod *Bb.* legem *Ag, Bos, Her, J, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, Til, V, corr:* lex *H;* in lege *Ep.* habet] iubet *T* 2.

*l.* 10. duci] dici *sP.* solidos] solidos conponat *Ep, Mg, Mt;* solidos conponit *Ald;* solidos pro freto *Ad, Bos, Gw, H, J, T* 1, 2; sòlidos pro fredo *Ch, Jlz.*

1) *Cf. H. Planitz l. l. p.* 7. 22 *sqq.* 147—151. 2) *Cf. c. II,* 1; *XVI,* 2. 3) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 339 *sq., n.* 48.

*cf. L. Visig. V, 6, 1 (supra p. 406).*

III. [Si contra legem pignoraverit.]

Si quis aliquem contra legem pignoraverit sine iussione ducis*·[1], ⌜pignus sine lesione reddat et aliud simile addat⌝; duci vero pro fredo** XL sold[2]; et illud pignus si leserit, conponat quantum aestimaverit[3] qui causas iudicat.

Talis enim presumptio[4] non debet fieri, quia hoc scandalum generat, et pro omni pignore quod contra legem tulerit, semper cum VI sold conponat.

Si pignus illud minus valet quam VI sold***, tunc pignus reddat et cum VI sold conponat; si autem pignus quod tulit, plus valet quam VI sold, ipsum inlesum reddat et simile aliud addat; duci vero pro fredo XL sold.

*) iudicis *Ag, Mg, Mt, sP*; iudici *Alt.*

**) *glossa s. XV add.* frevel *T* 1.

***) XI sol. *Ch*; cum XI sol. *Bos*; V sol. *Jlz.*

---

*Cap. III.* ‖ *l.* 1. III *deest Alt, Ch, Jlz, L*; Tit. III *Her*; XIIII *P* 1; CVIIII *Ad*; CXXXV *Mg, Mt*; [CLX]V *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis *Her.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* alium *Sich.* contra legem *desunt Sich.* pignaverit *T* 2 *(m. prima), corr:* pignoraverit *H*; pigneraverit *Ag*; pignorare voluerit *Ad*; pignoraverit et *Til.* sine] si in *P* 4. duci *L*; dicis *Ald*; iudicis *Ag, Mg, Mt, sP*; iudici *Alt.* pignus fuerit *P* 4. ‖ *l.* 3. lesionem *Ag.* alium *Alt, Gw, J, L, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* aliud *H*; alius *sP.* similem *Ag, Alt, J, L, Mg, T* 1, 2 *(m prima)*; m *erasum (= corr:* simile*) H.* addat] reddat *Bb, P* 1; aliud *Ald, Jlz.* duci] i u d i c i *Ald, Jlz, sP.* duci — XL solidos *desunt Alt.* pro fredo *desunt Gw.* XL solidos pro fredo *P* 2. freto *Ad, Ag, H, J, L, T* 1, 2. solidos solvat *Bos, Mt, P* 4, *Sich, Til.* et si illum *Alt.* illum *Alt, J, L, T* 1, *corr:* illud *H*; illo *sP*; aliut *P* 6; aliud *Bos, Mg, Mt.* ‖ *l.* 4. si leserit illud pignus *P* 4. pigno *sP.* si *deest Alt.* lesit *Alt.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* quantum *deest Sich.* existimaverit *Alt, Bb*; pro aestimatione eius *Sich*; efamaverit *Her.* qui] quia *Ag, P* 6; quia enim *Her.* indicat *Her.*

*l.* 5. Talis — generat *desunt Sich.* tales enim *sP*; quia talis *Ch.* presuptio *Mg.* quia] quare *T* 1; qui *Ch*; quia qui *P* 6; quod talis enim *Her.* generat] gerit *P* 4. per *Mg, Mt, sP*; *l.* 6. omne *Mt, T* 1; omni *corr:* omne *H*; omnem *Mg.* pignus *Alt, H, J, L, Mt, T* 1; pignorem *Mg*; pignoro *P* 3. tullerit *sP*; tulit *L.* VI (*vel* sex) sol[i]dis] V solidis *Jlz*; VI solidos *Sich*; XI solidis *Ch*; cum XI. sol. *Bos.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald*; solvat *Sich.*

*l.* 7. Si pignus — quam VI solidos *(l.* 7*) desunt Ag.* si autem pignus *Ald*; si illud pignus *Sich.* ille *Alt, Ch, Ep, J, L, sP, T* 1, *corr:* illud *H.* quam *deest Bb*; cum *Mg, Mt, sP.* solidos *vel* sol] solidi *Alt, Bb, Gw.* tunc pignus — quam VI solidos *(l.* 8*) desunt Mg.* redat *corr:* reddat *L.* *l.* 8. conponat — plus v. q. VI solidos *desunt, sed manus recentior add. supra lineam Mt.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* et si autem *Ch, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima).* quod tulit *supra lineam H*; quod tullit, si *sP.* plaus *J.* quam VI solidos *desunt Sich.* solidos *vel* sol] solidus *J*; solidi *Bb, Gw.* ipsum *deest Ch*; ipse *sP*; si ipsum *Mg, Mt.* ‖ *l.* 9. inlesum] non lesum *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, H, J, T* 1, 2. non reddat *J*; restituat *Ag, Mg, Mt, sP.* et simile aliud addat *desunt Her, L.* similem *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Mg, T* 1, 2 *(m. prima).* aliud similem *Gw.* aliud *deest Ad*; alium *Alt, Bb, Ch, J, Mg, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* alium *H*; aliut *sP.* addat] reddat *H, Jlz, P* 4, *sP, T* 2; redddat *Mg.* freto *Gw, H, J, L, T* 1, 2. solidos conponat *Bos, Ch, Ep, Mg, Mt*; solidos numeret *Sich, ubi cetera omnia desunt usque ad finem tituli.*

*In Bos, Ch sequitur caput XIII, 7 huius editionis.*

1) *Cf. supra c. XIII,* 1; *R. Sohm, 'Der Process der Lex Salica' p.* 48 *sq.*; *H. Planitz, l. l. p.* 145, *n.* 10. 146. 2) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 449. 457; *O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 39. 3) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 175. 4) *Cf. supra IX,* 4; *H. Planitz l. l. p.* 11.

### IIII. [Si porcus ad pignus tulerit.]

Si quis contra legem porcos ad pignus tulerit, unumquemque cum II* saigis[1] conponat[2].

Illam ductricem**[3] cum tremisse conponat.

### V. [Si oves tulerit in pignus.]

Si quis oves in pignus contra legem tulerit, taceat de causa pro qua pignus tulit, et cum solido*** conponat. Nisi forte ille homo alias res non habet per quae possit pignus tollere; si nisi ipsas oves nihil aliud habet, non erit culpabilis quia necessitas hoc conpellit facere.

*) V *L;* XII *Ag, Bos, Ep, Her, Mg, Mt, P* 2—4, 6, *sP, Til, V.*

**) *glossa add.* zuthsu *Gw.*

***) XII solidis *Mg, Mt.*

---

*Cap. IIII. deest Sich. cap.* 4—6 *in Bos, Ch post cap. XIIII,* 17 *huius ed., huic capiti numero XVI praeposito.* ‖ *l.* 1. IIII *deest Alt, Jlz, L;* Tit. IIII *Her;* XV *P* 1*;* XVI *Bos, Ch (cf. supra l.* 13*);* CX *Ad;* CXXXVI *Mg, Mt;* [CLX]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De porcis in pignus ablatis *Her.* porcos *Til.* in pignus *Til.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* in pignus porcos t. *P* 4. in pignus *Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—4. 6, *sP, Til, V;* pro pignore *Ad;* ad pignus *cett.* tullerit *sP;* tulit *Bb.* unumquemquem *sP;* unumquenque *T* 2*;* unumqueque *J;* unamquemque *Mg.* duas (*vel* II) *Alt, H, J, T* 1; duabus (*vel* II) *Ad, Ag, Ald, Bb, Ch, Gw, Jlz;* duábus *T* 2; II *P* 1. saicas *Alt, H, J, T* 1*;* saigas *Ag, Ep, Her, Mt, P* 2, 3, 6, *sP;* saiga *Mg;* stugis *corr:* saigis *P* 4*;* saicis *cett. l.* 4. illum *J;* illa *Ag;* illam quę *Mt.* doctricem *L;* ductra *Mt;* ductram est *Mg;* dustricem *P* 6. tremissa *J, P* 1, 3, 6, *V;* tremisso *Ag;* tremissis *Ch.* conponat *vel* conp̄] *deest T* 2 *(m. prima);* conponit *Ald.*

*Cap. V. deest Sich.* ‖ *l.* 5. V *deest Alt, Jlz, L;* Tit. V *Her;* XVI *P* 1*;* XVII *Bos, Ch (cf. supra p.* 409 *l.* 13*);* CXI *Ad;* CXXXVII *Mg, Mt;* [CLX]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De ovibus in pignus ablatis *Her.* ‖ *l.* 6. Si] . . i *Alt.* q̊ *corr:* q̄ *Ch.* in] ad *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, T* 1, 2. contra legem ad pignus *Ad.* contra legem *desunt Ag, Mg, Mt, sP.* tullerit *sP;* intulerit *Her, P* 6. pro qua *bis, prima deleta P* 6. ‖ *l.* 7. tulerit *Alt, T* 2*;* tullit *sP;* tibi *J.* cum *deest Mg, Mt.* uno (*vel* I) solido *Ald, Bb, Jlz, T* 2*;* solido I *Ch, H, J, T* 1*;* XII solidis *Mg, Mt.* conponat *vel* conp] conponit *Ald.* nisi] si *Bb.* habeat *Ad, Gw, Mg, Mt.* per *deest Ald;* propter *Ch, T* 1. per quas — aliud habet *desunt Ag, Mg, Mt.* quae *Ep, P* 1, 2, *V;* quem *P* 3, 6, *sP;* quas *cett.* ‖ *l.* 8. pignus possit *Ad, Ch, P* 4. possis *Alt, T* 2; posset *Jlz.* in pignus *Ald, Jlz.* tollere et si negare voluerit, cum VI sacramentalibus iuret secundum legem suam *Ald, Jlz.* si nisi *Ald, Bos, Ep, Jlz, P* 1—4, *sP, Til, V;* nisi *cett.* si nihil aliud habet nisi ipsas oves *Her, P* 4, *T* 2 *(m. recentior).* ipsa *sP.* oves *corr. P* 3. nihil *vel* nichil] si nihil *Her.* aliut *sP.* habeat *Ald, Jlz.* erit] est *Ag.* culpa *sP.* que *corr:* quia *L;* qui *Ag.* ‖ *l.* 9. conpulit *Alt, T* 2.

*In Alt sequitur titulus XI de violentia, in T* 2 *lineae septem sunt erasae in quibus manus recentior scripsit cap. XIII,* 9*; in Gw sequitur cap. XIII,* 7.

1) *Eadem compositio ac in Pacto Alam. III,* 7. 2) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 449. 3) *Cf. L. Alam. LXV,* 1.

VI. [Si messem vel pratam araverit[1].]

*cf. L. Sal. XXVII, 24; Ed. Rothari 356.*

Si quis messem vel pratum alterius araverit usque ad tres sulces in longitudine iugeris vel in transversa VI sulces, cum III solidis conponat, aut si negare voluerit, iuret cum sacramentale uno.

VII. [Si messem maturam furaverit.]

Si quis messem iam maturam in agro furaverit, cum VI solidis conponat[2]. Et si negare voluerit, cum VI sacramentalibus* iuret secundum legem suam.

VIII. [Si alterius initiaverit messem.]

*cf. Pact. Alam. IV, 2 (infra p. 411, l. 13).*

Si quis messem alterius initiaverit maleficis artibus[3] et inventus fuerit, cum

*) cum sacramentale *L;* cum sacramentali *Bb.*

---

*L. Sal. XXVII,* 24. Si quis *campo* al*ieno* araverit *extra consilium domini sui, sol. XV culp. iud.*

*Ed. Rothari* 356. Si quis pratum al*ienum segaverit aut ex*araverit ......, conponat sol. *VI.*

---

*Cap. VI. deest Sich; in Gw post cap. XIII,* 7; *in T* 2 *post XIII,* 8; *in Alt post titulum XI huius editionis.* || *l.* 1. VI *deest Alt, Jlz, L;* Tit. VI *Her;* VII *Gw;* XVII *P* 1; XVIII *Bos (cf. supra p.* 409 *l.* 13), *Ch;* CXII *Ad;* CXXXVIII *Mg, Mt;* [CLX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis messem aut pratum alienum invaserit *Her.* prata *Til.* || *l.* 2. Si] . . i *Alt.* qui *Ch.* messem alterius vel prata *Ch.* pradum *Ep.* aruerit *Her.* usque *deest Bb, T* 1. tres *vel* III] tertio *Mt;* tertios *Mg.* sulces *deest Alt, Bb, H, J, L;* sulcos *Ag, Ald, Bos, Ch, Ep, Gw, Her, Jlz, Til;* sulcos, *corr:* sulces *T* 2; virgas *Ad.* in longo *Bb, H, J, L, T* 2 *(m. prima);* in logo *corr:* in longo (n *supra lineam) Alt;* in longum *Ad, Ch, Gw, T* 1; in longitudinem *sP;* in longitudine *cett.* *l.* 3. iugere *Alt, H, J;* iugera *Bb;* sungere *L;* iugis *Mg, Mt;* iungeris *Ag, sP;* iugeris *cett.* vel *deest Mg, Mt, P* 2; et *Ald.* in *deest Mt.* in transverso *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, T* 1; in traverso *T* 2; in traversa *Ag, Her, P* 4, *Til.* sulices *T* 2 *(m. prima);* sulcis *Mg, Mt;* sulces *Ag, Ep, P* 1 — 4, 6, *sP, V;* sculptos *L;* sulcos, *corr:* solcos *Ch;* sulcos *cett.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* et *Ad, Alt, Ch, H, J, T* 1; ut *sP;* aut *cett.* negare] iurare *Mg, Mt.* || *l.* 4. cum I. s. iuret *Ald, P* 4. uno (*vel* I) sacramentale *Alt, Ep, H, J, L, P* 1—4; sacramentali uno *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, T* 2 *(m. recentior), Til;* uno sagramentale *sP;* sacramentale suo *Ag.*

*In Gw sequitur cap. XIII,* 8; *in Ch sequitur titulus XV huius editionis.*

*Cap. VII. deest Sich; coniunctum cum XIII,* 6 *Her; in Ch post XIII,* 3; *in Gw post XIII,* 5 *huius editionis.* || *l.* 5. VII *deest Alt, Ch, Her, Jlz, L;* VI *Gw;* XVIII *P* 1; CXIII *Ad;* CXXXVIIII *Mg, Mt;* [CLX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* nessem *L.* || *l.* 6. que *Ch.* messem maturam iam *Ald, Ch, H, J;* maturam iam messem *Jlz;* m. i. naturam *P* 1. agris *Ad.* furaverit *corr. P* 6; furatus fuerit *T* 2 *(m. recentior);* furatur *Ald, Jlz.* cum — initiaverit *(l.* 9*) desunt Ad.* solidis *vel* sol] solidos *P* 2. *l.* 7. et si negare — legem suam *desunt Ald, Jlz (cf. cap. V p.* 409 *l.* 33*).* VI *deest Gw.* sacramentales *Ep, H, J, Mg, Mt, T* 1; *deest P* 4.

*In Gw sequitur cap. XIII,* 6.

*Cap. VIII. deest Sich; coniunctum cum cap. XIII,* 7 *Ad, Her; in Gw post XIII,* 6. || *l.* 8. VIII *deest Ad, Alt, Ch, Her, Jlz, L;* XVIIII *P* 1; CXL *Mg, Mt;* CLXX *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* *l.* 9. si — initiaverit *deest Ad.* quam *Ald;* que *Ch.* messes a. vittiaverit *Bos;* alterivs initiaverit messem *L.* messes *Til, V.* maleficis artibus] apud maleficias artes *Ad, Alt, Ch, T* 1, 2 *(m. prima);* aput maleficias artes *Bos; corr:* apud maleficas artes *H;* apud maleficas artes *Bb;* apud malefacias artes *J;* apud maleficiartes *L;* cum maleficis artibus *Ald, Jlz;* maleficiis artibus *Mg, Mt, sP.* et *deest Ad, Jlz, L.* cum *deest Ad.*

1) *Cf. etiam Ed. Rothari* 354. 2) *Cf. Pact. Alam. IV,* 2. 3) *Hoc usu non quasi argumento uti potest, hanc legem ex tempore religionis paganorum esse. Cf. P. Roth, 'Entstehung der L. Baiuv.' p.* 10; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 678.

**XII** solidis conponat, **quod aranscarti dicunt, et familiam eius et omnem substantiam eius vel pecora eius habeat in cura usque ad annum.**

**Et si aliquod perdiderit homo ille de rebus suis in illo anno, ille reddat; et si negare voluerit,** cum **XII sacramentalibus*** iuret **aut cum campione cincto[1] defendat se, hoc est pugna duorum.**

*) VI sacramentalibus *P* 6.

*Alt, T* 2 *addunt:* Si[2] quis homo qui parentem suum occisum vindicare voluerit et vicinus suus vel alius parentes ad vindictam invitaverit et alii sic secuntur eum quos non invitavit et non fecerint ibi quicque post vindictam: sic conponere iudicatum fuerit, ille qui invitavit donet wadium pro se et pro illis quos invitavit; illi vero qui sic secuti sunt non invitati, conponat unusquisque cum XII solidis.

---

*Pact. Alam. IV,* 2. Si quis messem *alienam inquoat* . . ., solidos conponat *aut* cum XII iuret, *ut pro malo hoc non fecisset; de* initiata messe *priserit, III solidos solvat.*

---

*Cap. VIII.* ‖ *l.* 1. XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*)*. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* quod aranscarti dicunt *desunt Alt, T* 2 *(m. prima).* dicunt aranscarti *Gw.* arnscar *Ad;* aranscardi *P* 2; aran scarti *Her;* aramscarti *T* 2 *(m. recentior);* anscarti *L;* aranserat *Mt;* aranscart *Mg.* dicitur *L.* familia *Alt.* et omnem substantiam eius *desunt sed m. recentior in margine add. Mt.* ‖ *l.* 2. eius *deest L, sP.* pecora *vel* peccora. habeat eius *corr:* eius habeat *Ald.* eius *deest Ep.* abeat *sP;* habet *L.* in *deest sed m. recentior supra lineam addit P* 6. curam *Mg, P* 6; curte *L.* usque *deest Gw.* annos *L;* damnum *corr. m. recentior:* annum *H.*

*l.* 3. aliquit *sP;* aliud *Ad;* aliquid *Til.* de res suas *Alt, J, L, T* 1; de re sua *Bb.* in illum annum *Alt, T* 2 *(m. prima);* nullum annum *L.* illi *Ad, Alt, Bb, Gw, H, sP, T* 2; *deest Ag, L, Mg, Mt;* ille homo *P* 6. reddet *L;* reddat cum simili *Ald, Jlz.* ‖ *l.* 4. si *deest Mg.* XII sacramentales *H, J, L, T* 1; VI sacramentalibus *P* 6; XV sacramentalibus *Ald (cf. p.* 185, *l.* 31*)*; XII sagramentalibus *sP.* cum *deest Ald, Jlz.* canpione *sP;* campimone *Ad;* camphione (h *erasum*) *Mt.* cincto] cuncta *P* 1. se defendat *P* 2, *sP.* ‖ *l.* 5. se] sed *Mg, Mt.* est *deest Ad, Mg, Mt, T* 2 *(m. prima).* pugnam (m *erasum*) *P* 6; in pugna *P* 1. duorum *bis, primum erasum Ag.*

*l.* 7. Si] . . i *Alt.* ‖ *l.* 8. vicinos suos *T* 2 *(m. recentior).* alios *Alt, T* 2 *(m. recentior).* vindicta *Alt.* ‖ *l.* 9. conponere] cum pondere *T* 2. ‖ *l.* 10. waduum *Alt.*

*In fine addit T* 2 *(m. recentior):* hic deest a, *indicans hoc loco titulum XIIII huius editionis deesse.*

*In Alt, T* 2 *(m. prima) sequitur titulus XVII huius editionis.*

1) *Cf. H. Siegel, 'Geschichte des deutschen Gerichtsverfahrens' I,* 209; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 416. 2) *Cf. J. Merkel, 'Archiv' XI,* 668.

VIIII. [Si servum ad fugiendum suaserit[1].]

Si quis servum alienum ad fugiendum suaderit et foras terminum eum duxerit, hoc est foras marca[2], cum XII solidis conponat et ipsum reducat. Et si negare voluerit, cum XII sacramentalibus iuret aut cum campionibus suam quaerat iusticiam *.

Si ancilla est, cum XXIIII ** solidis conponat[3] et ipsam reddat.

*) et in publicum det XL solidos *Ald, Jlz.*

**) XX sol. *L;* XX et IIII *Ag;* XXVV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*);* IIII sol. *Mt.*

---

*Cap. VIIII. deest Alt, Sich, T* 2 *(m. prima); in raso T* 2 *(m. recentior).* || *l.* 1. VIIII *deest Ch, Jlz, L, P* 6*;* Tit. VII *Her;* XX *P* 1*;* CXIIII *Ad;* CXLI *Mg, Mt;* [CLXX]I *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis servum alienum ad f. persuaserit *Her.* || *l.* 2. quis] quem *Ald, Ch.* alienum *deest Ad.* ad *deest Mg, Mt.* fugendum *Ald, H.* suaderit *Ag, Ch, H, Her, J, L, P* 1, 3, 4, 6, *T* 1, *V;* suaserit *cett.* et foras — duxerit hoc est *desunt P* 2. et *deest T* 2. foris *Ad, T* 2. eum *deest Gw, T* 1 *(m. prima).* || *l.* 3. hoc — marca *desunt Gw.* marca *Ag, Ep, H, Her, J, L, P* 1, 6, *V;* marcha *Mg, Mt, P* 1, 3, *T* 2 *(m. recentior);* marcam *Ad, P* 4*;* marcas *sP;* marcham *cett.* solidis XII *P* 1. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.* reducat *corr:* redducat *Ch;* reddat *Bos;* reducat a u t c u m s i m i l i c o n p o n a t *Ald, Jlz.* et] aut *Ep.* || *l.* 4. cum XII sacramentales *H, J, L, T* 1*;* cum XII sagramentalibus *sP;* cum XV sacramentalibus *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*);* XII sacramentalibus (cum *deest*) *Mt, P* 6. campione *Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, T* 1*;* campiones *L;* camphionibus (h *erasum*) *Mt;* canpionibus *sP;* campimone *Ad.* suam queret iusticiam *sP;* s. q. iustitia *Mg;* iusticiam suam defendat *Ald, Jlz.* sua *Bb.* querit *J.*

*l.* 6. *deest Gw.* ancillam *Ald, P* 6. est *deest Ald, Jlz.* conponat *deest Ald, Jlz.* ipsa *sP.* reddat] reducat *Ad, P* 2.

1) *Cf. supra c. I,* 4, *in quo eadem quaestio de servis ecclesiae tractatur.* 2) *Hoc argumento docemur, 'marcam' idem significare, quod Romani 'terminum' nominabant, nos 'Grenze' dicimus; cf. A. Dopsch, 'Die wirtschaftlichen und sozialen Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung' p.* 348. 3) *Cf. supra IV,* 30: 'de feminis . . . omnia dupliciter conponantur'.

## [XIIII.]

### DE VITIATIS ANIMALIBUS ET EORUM CONPOSITIONE [1].

I. [De animalibus vitiosis.]

Qui sepe damnum inferunt et huius vitii adsuescunt, si se in stipitem* maculaverint introeundo vel exeundo et ibi mortui fuerint, si sepis legitime fuerit exaltata, id est mediocri statura virili usque ad mammas**, [2], nihil cogatur solvere dominus sepis***.

*) *Glossa add.:* id est stechcho *Gw.*

**) *Glossa add.:* hoc est prusth *Gw.*

***) *Ald, Jlz addunt:* Si autem sepis humilior sit, quodcumque animal in ea mortuum vel lesum fiat, dominus sepis conponat, tamquam ipse manu sua fecerit.

---

*Titulus XIIII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, T, Til, V.*

*In Alt post X,* 18, *in T* 2 *(m. prima) post XVI,* 16 *huius editionis.* ‖ *l.* 1. XIIII] XIII *Til;* Cap. XVII *Her;* XXXII *T* 2.

*Rubrica tituli deest Ad, Alt, L; bis, sed prima deleta; rubricae vocem* secundum *superscripsit Ald.* ‖ *l.* 2. vitiosis *H, Her, Til.* et eorum compositione *desunt Her.* et *deest sP.* conpositione *vel* conp̄] conpositionibus *Gw, Jlz, Mt, P* 1; conponat *J;* conp̄ *H, sP;* conpositione CLX *P* 3.

*Cap. I. l.* 3. I *deest Ald, Alt, L, Mt, P* 6, *T* 2 *m. prima;* cap. I *Bb, P* 4; Tit. I *Her;* CXV *Ad;* CXLII *Mg;* CLXXX *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, Til.* damnosis *Her.* ‖ *l.* 4. que *Ad, Bb;* a n i m a l i a que *Ald, Her, Jlz, P* 4. sepe *vel* saepe *vel* sepę] sepe *corr:* sepi *Gw;* sepi *Ep, Til.* damnum, dampnum] dampna *Jlz.* infert *L.* huius] his *Bb;* huic *Til.* viciis *Bb, Mg, Mt, sP;* vitio *Til;* vitia *corr:* vitio *H;* vitia *P* 6; vicum *L.* assuescunt *Ad, Ald, Bos, Jlz, Til;* asuescunt *P* 4; adsuescant *sP;* adsuaescunt *H;* ad suum commisissent *Mg, Mt.* sese *corr:* si se *H;* sic se *Ag, sP;* si sepe *L; desunt Mg, Mt.* stipite *Ald, Bb, Ep, Gw, Jlz, T* 2. ‖ *l.* 5. maculaverit *sP, corr:* maculaverint *H, L.* introundo *J;* intereundo *P* 1, *Til.* vel] et *Gw.* exundo *L.* mortua *Ad, Ald, Gw, Jlz.* fuerit *Ad.* saepis *P* 1; sepes *Bos, P* 2—4, *Til;* seps *Bb, H;* sepps *J;* sepe *sP;* spes *corr:* sepes *L.* fuerit legitime *Ald.* fuerint *P* 6, *sP;* fecerit *Mg.* ‖ *l.* 6. exaltatus *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, J, L, T* 1, *corr:* exaltata *H;* exalta *Ald, Mg.* id est] idem *sP.* mediocri — mammas] media tris ‖ tatura *sP.* staturae usque ad mammas mediocri *Gw.* mediocris *Alt, Bb, Mg, Mt, P* 6. staturae *Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, P* 1, *T* 1; statuere *Ald;* statuta *Ep.* virilis *Bb, P* 6. mām̄as *Mg;* mamillas *Bb;* manus *L.* nihil *vel* nichil. solvere *deest Ep, L;* exsolvere *Jlz, P* 1. ‖ *l.* 7. domino *sP.*

*l.* 11. faceret *Jlz.*

1) *Cf. L. Rib. LXX,* 3. 4. 5; *L. Visig. VIII,* 3, 13 *in fine; L. Burg. XXIII,* 2; *Ed. Rothari* 303. 305. 2) *h. e. 'Brust, Gürtel'; cf. J. Grimm, 'RA.' I*[4], *p.* 140.

II. [Qui eum in sepem conpellerit.]

**Si alter persona ipsum animal per vim sallire conpellerit, solvat animal, quia iniuste eum in periculum mortis eiecit[1].**

III. [Si dominus sepis fecerit.]

**Si ipse dominus sepis simili modo ex sua clausura cum canibus vel ceteris flagellis eicerit, cum simile conponat[1].**

IIII. [Statim si mortua non fuerit[2].]

**Si autem statim mortuum non fuerit, sed vulneratum evaderit ad domum domini sui, et dominus animalis hoc cognoverit et dicit ad illum reum qui ipsum animal conpellebat in mortem: recipe animal quod ledisti, quod nos auursam[3] vocamus.**

---

*Cap. II. cum cap. I coniunctum Ch.* || *l.* 1. II *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. II *Her;* CXVI *Ad;* CXLIII *Mg, Mt;* [CLXX]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis animal in s. c. *Her.* ea *Til.* spem *L.* compulerit *Til.* || *l.* 2. alter *Ad, Ch, Ep, H, J, L, P* 2, 3, 4, 6, *T* 1, *V;* aliter *Ag, Alt, sP;* autem *Mg, Mt;* autem alia *Her;* altera *cett.* persona *corr. Mt;* personam *sP.* sallire *Alt, Bos, H, J, L, P* 1—4, *T* 2, *Til, V;* sallere *P* 6, *sP;* persallierit et *Mg, Mt;* psallere *Ag;* salire *cett.* conpellit *Alt, Gw, L, T* 2; conpelrit *J;* eonpelerit *Ald;* conpulerit *Ad, Bos, Jlz, P* 1, *Til;* id conpellerit *Her.* solbat *sP;* solvata *corr:* solvat *P* 6; salvat *Alt.* puia *corr:* quia *Alt;* qui *Ag.* *l.* 3. ininiuste *corr:* iniuste *L.* eum] id *Gw;* illud *Ald, Jlz;* illud animal *T* 2. periculo *Ad, Ag, Alt, Bb, H, J, L, Mg, Mt, T* 1; periculi *sP;* publico *Bos, Ch.* iniecit *Ald, Jlz, T* 2 *(m. recentior).*

*Cap. III. cum cap. II coniunctum Gw.* || *l.* 4. III *deest Alt, Gw, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* II *Ch;* Tit. III *Her;* CXVII *Ad;* CXLIIII *Mg, Mt;* [CLXX]IIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* sepis hoc *Her, Til.* || *l.* 5. ipsis *P* 6. domino *sP.* sepi *Mt.* simili modo *in raso P* 1. (su)a clausura — v(el) *in raso P* 1. con *sP.* || *l.* 6. flagellis ceteris *Ald, Jlz.* eicerit *P* 2, *V;* eieicerit *L;* eiecerit *corr. Ald;* iniecerit *Jlz;* eiecerit *cett.* . . . rit — conp. *in raso P* 1. cum simile *desunt Bb;* simili modo *T* 2; similiter *Mg, Mt.* simili *Ad, Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 2, 6, *Til.*

*Cap. IIII. cum capite III coniunctum Ald, Alt.* || *l.* 7. IIII *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* III *Ch, Gw;* Tit. IV *Her;* CXVIII *Ad;* CXLV *Mg, Mt. Rubrica exstat in Her, L, Til.* si non statim m. f. *Her.* si *erasum L.* || *l.* 8. mortuus statim non *Bb;* non statim mortuus *Mt.* statim *deest P* 2. mortuus *Alt, Bb, Ch, J, T* 1, 2 *(m. prima);* mortuus *corr:* mortuum *H, Gw;* mortua *L.* non *deest Jlz, Mg.* sed] et *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* sed et *T* 2 *(m. recentior).* vulneratus *Alt, Bb, Ch, L, Mt, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* vulneratum *Gw, H;* vulneratis *corr:* vulneratus *Mg;* vulneratur *J;* vulneratum *cett.* evaserit *Ad, Ald, Bos, Gw, Jlz, L, Mt, P* 4, *T* 2 *(m. recentior), Til.* domus *P* 3. || *l.* 9. animalis *bis P* 2; animal *L;* animalibus *P* 3. hoc *deest Her.* cognoverit] rescierit *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2, *corr. m. recentior* prescierit *H.* et *deest Ald, Jlz.* dicit *vel* dič] dicat *Ald, Ch, Jlz.* ad illum *desunt P* 4; ad eum *Bb.* qui hoc ipsum *P* 4. *l.* 10. conpellabat *Ep, L, Mg, Mt, P* 6, *sP;* co || pellabat *Ag;* conpellat *J;* conpulit *P* 4. morte *Ag, J, Mg.* recipere *Alt, T* 2 *(m. prima);* recipi *Ag;* recipiat *Mg, Mt.* quod ledisti *desunt Ald, Gw, Jlz.* quod] quem *Alt, J, L, corr:* quod *T* 1. lesisti *Ad, Bb, Bos, Ch, Her, T* 1, 2 *(m. recentior), Til;* ledistis *sP;* dedisti *Mt;* ledisti *cett.* quem nos *Alt, H, J, L, T* 1. auursan *Ad, Bb, H, J;* auuorsan *Ald, Jlz, T* 1, 2; auorsam *Her;* auursum *P* 6; auuarsan *Alt;* auuarsan vel auuasel *Gw;* auuorsane *L;* aworsen *Bos, Ch;* aborsum *P* 4; auuosan *Ep;* auortis *Mg, Mt;* abiussam *Ag.* || *l.* 11. vocamus] vomus *L.*

1) *Cf. Ed. Rothari* 304. 2) *Cf. L. Vis. VIII,* 4, 13. Si quis alienum iumentum percusserit, ita ut debile efficiatur aut de ipsa fortasse percussione mortuum fuerit, ille qui percussit alium eiusdem meriti domino reformare cogatur et illut debile sue vindicet potestati . . .; *cf. Rothari* 337. 339 *(infra p.* 415, *l.* 7*).* 3) *Cf. D. v. Kralik, 'N. A.' XXXVIII,* 415.

### V. [Si confessus est, recipiat eum.]

Si autem confessus est, recipiat[1] donec sanetur, et aliud interim ad operationem restituat interdum, quale illud fuerat quod lesit. *cf. L. Sal. IX, 1; Ed. Rothari 339.*

### VI. [De restituenda animalia.]

Si vero mortuum fuerit, quod in locum posuit, teneat possessor animalis laesi. Iste vero cadaver quod sanare nequiverat, ad suum teneat usum[2]. *cf. Ed. Rothari 339.*

---

*L. Sal. IX, 1. . . . quod* si *fecerit (= si animal vastavit) et* confessus *fuerit, capitale in locum* restituat, *ipsum vero debilem quem percussit, ad se* recipiat.

*Rothari* 339. *Si quis caballum alienum plagaverit aut aliquam lesionem fecerit, tunc dominus illius cavalli retradat cavallum ipsum illi homini qui ei lesionem fecit, ut ipse eum* sanet; *et dum ipsum sanare potuerit, det illi suum proprium cavallum* quali*ter usque suam faciat utilitatem. Et si cavallus qui lesus fuit, ad pristinam redierit sanitatem, reddat ipsum proprio domino;* si *autem ex ipsa lesione* mortuus fuerit, *reddat alium similem. Et si contegerit ipse cavallus qui pigneratus est, post ipsum moriatur, tunc satisfaciat ille qui eum pigneratum habuit, si pulsatus fuerit, quia non per illius neglectum mortuos fuit: postea nulla sit repetitio.*

---

*Cap. V. cum cap. IIII coniunctum Ald, Her, P* 6. || *l.* 1. V *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* IIII *Ch, Gw;* CXVIIII *Ad;* CXLVI *Mg, Mt. Rubrica exstat in L, Til.* || *l.* 2. si — recipiat *desunt Ald.* si] si is *Her.* confessum *Alt;* confes *sP;* conversus *Mt.* est *deest Alt;* fuerit *Mg, Mt.* recipiā *sP.* donet *Ep.* sanetur illum *Mg, Mt.* alium *Alt, Gw, H, J, L, Mg, T* 1, *T* 2 *(m. prima);* alio *sP.* interima *P* 6; interi *sP;* iterum *Mg, Mt.* || *l.* 3. restituat *Ad, Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Jlz, L, P* 4, *sP, T* 2 *(m. recentior), Til;* restituet et *Mg.* interdum *deest Bos, Ch, Gw, P* 4, *deletum T* 2 *(m. recentior);* interea *Ald, Jlz.* qualis *Alt, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* qualem *Mg, Mt;* quaľ *Ad.* ille *Alt, Gw, H, J, L, T* 2 *(m. prima);* illius *Ad, Ch, T* 1; illum *sP;* ipsum *Mg, Mt.* fuit *Bb;* fuerit *Mt, Mg, sP.* quodleste *Ag.* quem *Alt, Gw, H, J, L, P* 4; *deest sP.* ledit *Ad, Alt, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* restituat *sP;* lesit, reddat *Ep;* lesum fuerat *Bb.*

*Cap. VI. cum cap. V coniunctum Her.* || *l.* 4. VI *deest Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* V *Ch, Gw;* CXX *Ad;* CXLVII *Mg, Mt;* [CLXX]V *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* de r̄e restituenda etc. *L.* de restituendis animalibus *Til.* || *l.* 5. vero animal mortuum *Ald, Jlz;* mortuum vero *Ad;* vero mortuus *sP.* mortuus *corr:* mortuum *H.* fuerat *L;* fuerit animal *T* 1; animal *Bos, Ch.* quem *corr:* quod *H;* quem *Alt, Gw, J, L, T* 1. posuit *deest Mg; in raso Mt.* teneat *deest Mt;* tenear *P* 3. possessores *Ag;* possesor *P* 2. animalii *Alt, L;* animali *H, J, T* 1, 2 *(m. prima).* lediti *Alt, J, L, T* 1, 2 *(m. prima), corr:* lesi *H;* laesi *vel* lesi *cett.* || *l.* 6. iste vero — usum *desunt Alt.* isti *P* 6; icti *Her;* isti *corr:* iste *L.* cadaver *deest Bos, Ch.* quem *J, L, T* 1. sanare *corr. P* 1; sanaret *Mg.* nequirat *corr:* nequiverat *P* 3; nequiiverat *corr:* nequiverit *L;* niquiverat *J;* nequiverit *Gw, P* 1; nequieverat *sP.* usum teneat suum *Bb.* teat *sP.*

1) *Cf. p.* 414, *n.* 1. 2) *Cf. infra l.* 7 *et p.* 414, *n.* 1.

### VII. [Si laesum recipere noluerit.]

Si autem laesum animal, qui id lederi se conpellebat, recipere noluerit, dominus animalis cadaver sibi sumat in usum et ille alius nihilominus ex integro cogatur exsolvere.

### VIII. [Si oculum animalis alterius excusserit[1].]

*cf. Ed. Rothari 337.* Si quis alicuius caballo aut bovi vel cuilibet quadrupedi unum oculum excusserit, adpretiet illud pecus quid valet, et tertiam partem conponat.

### VIIII. [Si bove cornu.]

Si quis bovem alterius cornu a capite excusserit, cum tremisse conponat; si cornu exilierit et os remanserit, II saigas donet[2].

---

*Roth.* 337. Si quis caballum *alienum aurem vel* oculum excusserit, . . .

---

*Cap. VII. cum cap. VI coniunctum Her, P* 6. || *l.* 1. VII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VI *Ch, Gw;* CXXI *Ad;* CXLVIIII *Mg, Mt;* [CLXX]VI *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* || *l.* 2. Se *P* 6. qui id *P* 2, 6, *Til, V;* quid *Ep, P* 1, 3; quid id *sP;* que id *Ag; desunt Ald, Jlz;* quem *Alt, J, L;* quem *corr:* quod *T* 1; quod *cett.* lederi *Ep, P* 1, 3, *V;* ledi *T* 2 *(m. recentior);* lederit *Mg, Mt, P* 2, *sP;* ledere *cett.* se *deest Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, P* 4, *T* 1, 2; si *P* 6. conpellabat *Ag, Ep, L, Mt;* conpellevat *sP.* accipere *Bb.* v o l u e r i t *Ald, J.* || *l.* 3. dominus vero animalis *Ch, T* 1; d. animal *P* 1. cadaber, *corr:* cadaver *L.* summat *Ag;* assumat *Jlz.* in usum *desunt Ag, Mg, Mt, sP;* ut usum *Ep.* ille alius *desunt Alt;* ille aliis *L;* ille aliud *Ad.* nihilominus *vel* nichilominus] nihilhominus *Ep, L, Mt, P* 1, 4, *sP.* et *Mg.* integro cogatur] interrogatus *sP.* *l.* 4. solvere *Bb, P* 4; exolvere *J, sP.*

*Cap. VIII. l.* 5. VIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. V *Her;* VII *Ch, Gw;* XII *J;* CXXII *Ad;* CXLVIIII *Mg, Mt;* [CLXX]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si oculum quis alicui animali excusserit *Her.* alterius animalis *Til.* || *l.* 6. quis *deest Bb.* caballum alicuius *L.* alicui *Ag, Her;* cuius *Mg, Mt;* alterius *Bos, Til.* caballum *Alt, Ch, H, J, L, Mg, sP;* cavallum *Ad, Bb, J, Mg, T* 1, 2 *(m. pr.);* cavallo *vel* caballo *cett.* aut] vel *sP.* bovem *Ad, Ag, Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, T* 1, 2 *(m. prima).* vel] aut *Ald, Jlz.* quolibet *Alt, Bb, Gw, H, J, L, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* quodlibet *Ad, Ch, T* 1. cuilibet] de *addunt Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, T;* a *add. Ep;* et *add. et postea del. L.* quadrupedia *Alt, Bb, H, J, L, T;* quatrupedia *P* 3; quadrupede *Gw;* quadrupedis *T* 2 *(m. prima);* quadrupediis *Ch;* quadrupedibus *Ad;* quadrupedium *Mg, Mt, sP;* quadrupedianum *Ep.* uno oculo *J, L;* ono *(corr:* uno) oculo *H;* unum oculo *(corr:* oculum) *Alt;* unum *Gw;* oculum *Ep, sP;* oculum unum *Bb.* excuserit *L.* || *l.* 7. adpretietur *Ad, Gw;* adpretiaret *P* 2; adpreciat *P* 4; adpretiato *Bb.* illum *Alt, J, L, T* 1, 2 *(m. prima); deest Ag;* illut *sP;* illud *cett.* pecus et *(corr:* ad) illud *Bb.* pecus *deest Alt, T* 2 *(m. prima).* quod *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, Mg, Mt, P* 1, 4, *sP, T* 2 *(m. prima);* qui *L;* quia *P* 6; quantum *Ald, Jlz, T* 2 *(m. recentior).* vallet *L.* et *deest Alt, Bb, P* 1. partem terciam *Ch, T* 1; vicia partem *L.*

*Cap. VIIII. cum capite VIII coniunctum Alt.* || *l.* 8. VIIII *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. VI *Her;* VIII *Ch, Gw;* CXXIII *Ad;* CL *Mg, Mt;* [CLXX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* bovi *Her;* bovis *Til.* cornu excusserit *Her.* || *l.* 9. bovi *Ad, Ald, Bos, Ch, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 4, *T* 2 *(m. recentior);* bovem *corr:* bove *Bb.* alterius *deest L;* alicuius *Ald;* alicuius bovi (bovi *deletum*) *Jlz.* a capite cornu *T* 2. cornum *Ep, T* 1; cornua *Ag, P* 4; curnu *J.* a *deest Her.* a capite cum osse excusserit *Ald, Jlz;* excusserit a capite *Ch.* con, *corr:* cum *L;* com *corr:* cum *H.* tremissa *Ch;* tremesse *Mg;* tremisso *P* 4; trimisse *sP.* si cornu *desunt, m. recentior super lineam addit P* 6. si cornu — remanserit *desunt Ad.* || *l.* 10. cornum *Ep, Mg;* curnu *J, T* 2; curnum *sP.* exsilierit *Bb;* exiliet *Mt;* exiluerit *Bos, Til.* ossa *Alt, L, T* 2 *(m. prima), corr:* ossum *H;* ossum *J, T* 1. remans[erit] *Ep;* remanserint *T* 2 *(m. prima), corr:* remanserit *H.* cum II saigas *sP.* saicas *Ad, Ald, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, Jlz, T* 1, 2 *(m. pr.).* donat *P* 1; conponat *Ag, Bb, Jlz, Mg, Mt.*

1) *Cf. Ben. Levitam I,* 366. 2) *Cf. J. Merkel, 'Archiv' XI, p.* 669.

### X. [Si vaccae.]

Si vaccae excusserit, duas saigas conponat.

*Ald, Jlz add.:* et si os remanserit, cum una saica conponat.

### XI. [Si caudam amputavit.]

Si[1] caudam amputaverit[2] vel aurem, si equus est, quod marach dicimus[3], cum solido conponat. *cf. L. Visig. VIII, 4, 3; L. Alam. LXIII, 1. 2.*

### XII. [De mediocribus.]

Si mediocris[4] fuerit, quod wilz*[5] vocant, cum medio solido conponat. *cf. L. Alam. LXIII, 2.*

*) *glossa add.:* uuil *P* 4.

---

*L. Visig. VIII, 4, 3.* Si *quis alieni caballi coma turpaverit aut* caudam *curt*averit, *eiusdem meriti alium cum eo sine dilatione domino restituat.*

*L. Alam. LXIII,* 1. Si equ*o*, quod marach dic*unt*, *oculum excusserit aut excurtaverit,* cum *III* sol. conponat.

2. *Illo alio caballo* ⌜*mediano*⌝, *si oculo excusserit,* solid*um unum et semis* conponat; *et si eum excurtaverit, similiter conponat.*

---

*Cap. X. deest Alt; cum cap. VIIII coni. Gw.* || *l.* 1. X *deest Gw, Jlz, L;* Tit. VII *Her;* VIIII *Ch;* CXXIIII *Ad;* CLI *Mg, Mt;* [CLXX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* si caudam excusserit sive aurem *Her.* || *l.* 2. si quis v. *Mt.* vaccam *Bb, H, J, L, P* 1, *T* 2 *(m. prima);* a vacca *Ad, T* 1; vaccae cornu *Ald, Gw, Jlz.* excuserit *L.* dua saigas *Mt;* duabus saicis *Ad, Gw;* II (*vel* duas) saicas *Ag, Ald, Bb, Ch, H, J, Jlz, L, T* 1; *desunt T* 2. conponat *deest Ch, T* 1; similiter conponat (similiter *bis sed alterum deletum) T* 2; donet *Ald.* || *l.* 3. et *deest Jlz.*

*Cap. XI. deest Alt; coniunctum cum X Bb, Her.* || *l.* 4. XI *deest Bb, Her, Jlz, L, P* 6; VIIII *Gw;* X *Ch;* CXXV *Ad;* CLII *Mg, Mt;* CLXXX *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* amputaverit *Til.* *l.* 5. si — dicimus] si equo quod march dicitur caudam vel aurem amputaverit *Gw.* si *deest Jlz;* sic *J.* caudam] mudam *J.* amputauuerit (u *erasum*) *L.* vel aurem] taurem *Mg, Mt.* aurę *Ag.* equus *corr. L;* equis *J;* equs *Ad;* aequas *corr:* aequus *P* 6. quem *Ald, Bos, Jlz, P* 4, *T* 2, *Til.* marac *P* 4; march *Ald, Ch, Gw, Her, Jlz, P* 3, *T* 2, *Til;* marhc *Bb, J;* marh *Ad, H;* maerh *Bos;* mara *L.* dicunt *Bos, Ch, H, J, L, T* 1. cum uno solido *Ald, Jlz, Mg.* || *l.* 6. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. XII. deest Alt, Jlz; coniunctum cum cap. XI Her, P* 6. || *l.* 7. XII *deest Her, L, P* 6; X *Gw;* XI *Bb, Ch;* CXXVI *Ad;* CLIII *Mg, Mt;* [CLXXX]I *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* de mediocribus *Til.* || *l.* 8. mediocri *Bb;* mediocres *Ald.* fuerint *Ald;* fuit *Ch.* quem *Ald, Bos, T*2 *(m. recentior), Til.* wilz *vel* uuilz] uuiltz *Ag;* fuiltz *sP;* uulz *P* 2, 4, 6; vultz *Her;* uultz *Mg, Mt, P* 1; uult *L.* vocamus *L, Mg, Mt;* voc̄ *Ad, J.* cō medio *P* 6; cemedio *corr:* cum medio *H;* medio *Mg, Mt.* conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

1) *Capita* 11. 12. 13 *ex lege Visigothorum et lege Alamannorum collata esse videntur; cf. supra l.* 10 *et n.* 2. 3. 4. 5. 2) *Cf. L. Visig. VIII,* 4, 3; *supra l.* 10. 3) *Cf. L. Alam. LXIII,* 1; marach, *'das wertvolle Streitross'; cf. D. v. Kralik l. l. p.* 583. 4) *Cf. L. Alam. LXIII,* 2 *(medianus).* 5) wilz = equus weletabus; *J. Merkel, Mon. Germ. LL. III, p.* 317, *n.* 76: *D. v. Kralik l. l. p.* 620; *Th. v. Grienberger l. l. p.* 156.

Et si deterior fuerit quod angargnago[1] dicimus, qui in hoste utilis non est, cum tremisse conponat.

XIII. [Deterioribus.]

Similiter qui alterius bovi caudam amputaverit[2] vel aurem, cum tremissa conponat.

XIIII. [De vaccae huiusmodi.]

Si vaccam alterius huiusmodi lederit, cum II saigas conponat.

XV. [De iniuste usis.]

Et si unum earum contra legem minaverit[3] quod sweizcholi[4] dicimus, pari sententia subiaceat.

---

*Cap. XII.* ‖ *l.* 1. et *deest Mg, Mt.* deteriore *J;* deteriori *Ag.* fuerint *corr:* fuerit *Gw.* a quod *sP;* quem *T* 2 *(m. recentior) Til.* angargnaco *P* 3, 6, *Til;* angarnago *Gw, Mg, Mt;* angarganago *Ep;* angargango *sP;* angar naco *L;* ingarnago *P* 4. dicunt *Ep.* quae *Mg, Mt;* quia *Ald, sP;* quod *J.* in oste utilis *Ep, J, P* 6, *sP;* in orte utilis *L;* in ostibilis *Mg, Mt;* iniuste utilis *Bos, Ch;* in hoste uitilis *Ag.* ‖ *l.* 2. trimisse *sP;* tremise *Bb, J, T* 1; tremisso *P* 4; tremissa *Ch.*

*Cap. XIII. deest Alt; cum cap. XII coni. Her.* ‖ *l.* 3. XIII *deest Her, Jlz, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* XI *Gw;* XII *Bb, Ch;* CXXVII *Ad;* CLIIII *Mg, Mt;* [CLXXX]II *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* de deterioris *L.* ‖ *l.* 4. bovi alterius *Gw.* altius *T* 2. bovem *Ad, H, J, L, Mg, Mt, T* 2 *(m. prima);* bove *Bb;* bovis *(corr.) T* 1; bobi *sP.* cauda *Ad, sP;* cuidam *corr:* caudam *P* 3. vel aurem amputaverit *Gw.* amputavit *sP.* aurem] are *sP.* tremissa *Ch, P* 3, 6, *V;* trimisse *sP;* tremise *J, T* 1; tremisso *P* 4; tremisse *cett.* ‖ *l.* 5. conponat *vel* conp̄] conponit *Ald.*

*Cap. XIIII. deest Alt Jlz; cum cap. XIII coni. Her, sP.* ‖ *l.* 6. XIIII *deest Her, L, P* 6, *sP, T* 2 *(m. pr.);* XII *Ch, Gw;* XIII *Bb;* CXXVIII *Ad;* CLV *Mg, Mt;* [CLXXX]III *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* huiusmodi laesione *Til.* ‖ *l.* 7. vacca *Ag, sP;* vaca *L.* huiusmodi alterius *P* 3. alterius *deest T* 2 *(m. prima).* huiusmodi *deest Bb;* huiusmodo *T* 2. leserit *Ad, Ald, Bos, Gw, P* 2, 4, *T* 2 *(m. recentior), Til.* duabus saicis *Gw;* duobus saicis *Ch;* duabus saigis *Ad, Bos, P* 4; duas saicis *T* 2 *(m. pr.);* duas saigis *T* 2 *(m. rec.);* duos saigis *P* 1; duos saicas *J;* II saigis *P* 6; secundu saigas *sP;* duabus *Ald;* duas (*vel* II) saicas *Bb, H, L, T* 1.

*In T* 2 *(m. rec.) sequitur in margine cap. IX,* 11 *huius editionis.*

*Cap. XV. deest Alt; coniunctum cum XIIII Ag, Her, Mg, Mt, P* 6, *sP; post c. IX,* 4 *T* 2 *(m. recentior).* ‖ *l.* 8. XV *deest Ag, Ch, Her, L, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 2 *(m. prima);* XIII *Gw;* XIIII *Bb;* XVI *T* 2 *(m. recentior);* CXXVIIII *Ad;* [CLXXX]IIII *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* usis animalibus *Til.* ‖ *l.* 9. ut *Ald;* e *L.* unam *Ald, Gw, Her, J, Jlz, Mg, Mt, sP;* humim *L.* earum *deest Ag;* eorum *Bos, Ch, sP, Til;* aurem *Mg, Mt.* lehem *Til.* minaverit] initiaverit *Ch, corr:* minaverit *T* 1; vittiaverit *Bos;* minuerit *Mg, Mt.* sweizcholi *Bos, Ch, P* 3, *T* 1, *Til;* sueizcholi *T* 2; sueizchuoli *Bb, Gw;* suueizcoli *H, L, corr:* suueizcholi *H;* suueizchuoli *Ep;* suaizchol *Ad;* suezcholi *J, P* 2, 4; suuezcholi *P* 6, *V;* suuuezcoli *sP;* suuuezcholi *Ag;* suuezcoli *Mg;* suezcoli *Ald;* suescoli *Jlz;* siuuezcoli *Mt;* suuelzscoli *P* 1. dicimus — subiaceat *in raso V.* dicunt *Ad, Ch, H, Her, L, T* 1; *deest P* 6; dicit *J.* pars *sP.* ‖ *l.* 10. sententia *deest Ald, Jlz;* sententie *Ad, Bos, Gw, Her, P* 1, 3, 4, 6, *Til;* sententiam *Ag, L.* suiacebit *L.*

1) angarnago *'der Grasnager'; cf. Palander, 'Die ahd. Tiernamen' p.* 97; *D. v. Kralik l. l. p.* 415; *Th. v. Grienberger l. eodem.* 2) *Cf. L. Visig. VIII,* 4, 3; *supra p.* 417, *l.* 10; *L. Alam. LXIII,* 3. 3) minare = *'antreiben';* minatores porcorum = swintribaere, *'Quellen und Erörterungen' I,* 414. 415. 4) *forsitan = usque ad sudoris effusionem cruciatio, 'Schweissplage', vide Glossarium; cf. D. v. Kralik l. l. p.* 598 *sq.; Th. v. Grienberger l. l. p.* 160.

### XVI. [Item sic.]

Si quis autem contumaciter alterius iumento propter dispectionem domini sui vel quacumque inimicitia hoc iniuste perpetraverit, haec universa in conponendo duplentur.

### XVII. [Ut minime praesumat animal occidere alienum.]

*cf. L. Visig. VIII, 3, 13; L. Alam. LXVII, 2.*

⌈Ut nemo praesumat alienum animal occidere[1] neque porcum, ⌈⌈quamvis in damnum eum invenerit. Sed reclaudat eum, donec domino eius ostendat damnum⌉⌉. Et aliqui

*L. Visigothorum VIII, 3, 13 (Antiqua)*[2]. ⌈*Si quis caballum aut pecus* alienum *in* vinea, *messe,* prato *vel orto* invenerit, *non expellat iratus, ne dum de* damnum *expellit, evertat;* sed *ad domum suam* inclusurus *adducat et* dominum *caballorum vel pecorum faciat certiorem, ut presentibus his aut* vicinis eorum *damnum quod inlatum fuerit, estimetur et ad campum utreque partes conveniant, ut post-*

*L. Alam. LXVII, 2.* ⌈⌈*Si autem ipsa grex iumentorum* damnum *fecerit aut in* prado *aut in messe, foris mina(tur) et dic(atur)* domino eius, *ut veniat videre, quale damnum fecit*⌉⌉; *et quantum* aestimaverint arbitrii, *aut tu firmare ausus fueris, quod tantum damnum fecissent, tantum dominus iumentorum restituat.*

*Cap. XVI.* ‖ *l.* 1. XVI *deest Alt, Jlz, L, P* 3, 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. VIII *Her;* XIII *sP;* XIIII *Ch, Gw;* XV *Ag, Bb;* XVII *T* 2 *(m. recentior);* CXXX *Ad;* CLVI *Mg, Mt;* [CLXXX]V *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* de iniuste usis animalibus *Her.* item ut supra si contumaciter perpetratur *Til.* ‖ *l.* 2. si] et si *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T* 1, 2; ut si *Bos, Ch.* quis *deest Gw, P* 4; quis autem *Ag, Ald, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 1—3, 6, *sP, Til, V;* quis *cett.* contumax *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2; contumacites *Mg, Mt.* in alterius iumento *Ald, Jlz, T* 2 *(m. recentior).* iumenti *Ad, Alt, Gw, H, J, L, T* 1; iumenta *P* 1; iumentum *Bb, T* 2 *(m. prima);* interfecerit *addit Bos;* iumentum abutitur vel *(glossa addit:* interficit) *Ch;* iumento utitur *Her;* inuenta *Mg;* iuvento *Mt.* probter *L.* dispectione *P* 2; despectionem *Ad, Ald, Ch, Her, P* 4, *T* 2; despeccionem *Jlz.* ‖ *l.* 3. quaecumque *Ag, Ep;* quamcumque *Bb, T* 2 *(m. recentior);* aliqua *Ch.* inimiciciam *Bb, Mg, T* 2 *(m. recentior);* inimiciàcia *Ald;* inimiciscia *L.* perpetravit *Her.* universa *deest Bos, Ch;* omnia *Ad.* in conponendo] conponendi *Ad, Alt, Bb, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* conponenda *P* 4, *corr:* conponendi *H;* conponendo *Gw, Jlz;* compositionem *sP;* in compositione *Mg, Mt, T* 2 *(m. recentior).* ‖ *l.* 4. dupliciter compoñ *Ch;* dupliciter conponantur *Bos;* duplentur *Ad, Ep, Gw, Her, J, Mt, P* 1—4, *sP, T* 1, *Til, V;* dupplentur *Mg;* dublentur *Ag;* duplentur *corr. m. recentior:* duplicentur *H;* dupliciter *P* 6; duplicantur *Lind;* duplicentur *cett.*

*In Alt, T* 2 *sequitur cap. XVIII,* 1 *huius editionis.*

*Cap. XVII. coniunctum cum XVI Her, in Alt post c. VII,* 4; *in T* 2 *post* XVII, 6 *manu secunda rubrica inscripta:* XXXII de alienis animalibus occisis. ‖ *l.* 5. XVII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XIIII *sP;* XV *Ch, Gw;* XVI *Ag, Bb, T* 1; XVIII *T* 2 *(m. tertia);* CXXXI *Ad;* CLVII *Mg, Mt;* [CLXXX]VI *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* animal alienum occidere *Til.* ‖ *l.* 6. ut *deest Ald, Jlz;* et *T* 2 *(m. prima).* occidere alienum animal *Ch;* animal alienum occidere *Ald, Jlz.* occidere *deest Her.* porcus *J;* porci *L;* porco *Ag.* si vis *corr:* quamvis *H;* si vis *L;* si quis *Alt, Bb;* si quamvis *J.* ‖ *l.* 7. eum in damno *Alt, T* 2. damnum *H, J, L, Mg, Mt, sP;* damno *vel* dampno *cett.* eum *deest P* 4, *sP;* illud *Ch, T* 1. inveniret *L;* invenero *Ald, Jlz;* vitiare *addunt Her, Mg.* sed reclaudat *Ag, Bos, Ep, Mg, Mt, P* 1, *V; desunt Ad;* sed recludat *Ald, Jlz, P* 2, 4, 6, *T* 2 *(m. recentior), Til;* set reclaudat *sP;* sed reducat *P* 3; sed includat *Her;* recludat *Bb, Gw, J, T* 2 *(m. prima);* reclaudat *Alt, H;* reclaudet *Ch, (corr.) T* 1. eum] illud *Ch.* dominus *Ep, T* 2 *(m. prima);* dominum *P* 3. eius *deest Mg, Mt;* pecoris *Gw.* ostendit *Ag.* damnum *vel* dampnum] damnam *corr:* damnum *P* 2. et si *Bb.* aliqui *Ag, Ald, Alt, Bos, Ch, Ep, Her, J, Jlz, P* 1—3, *T* 2 *(m. recentior), Til, V;* aliqua *L;* aliquid *Mg, Mt, P* 6, *sP;* alicui *P* 4; aliquis *cett.*

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 532. 2) *Cf. etiam L. Sal. IX,* 1 *sqq.*

de vicinis eorum videat hoc et designent locum qui lesus est, et alia quae intacta sunt usque ad maturitatem et collegat cuius messis est, et quantum minus invenerit in laesione illa, contra haec aequalitatem integram ille reddat, cuius animalia fuerunt et damnum fecerunt[1].

Ita et de vinea et de prato faciat, sicut aestimatores arbitraverunt[1], et conponat.

---

*quam damnum inspexerint, pars campi vel vinee sive prati aut messis que defracta fuerit, mensuretur; et donec fructus colligantur, expectetur, ut tantum de inpasto loco ei cui damnum intulerit, facta spatii exequatione tradatur, et presentibus testibus et de eo loco qui eversus est et de eo qui est integer, fructus* colligantur *ut quidquid* minus *in his locis que a pecoribus eversa fuerint, repperitur,* ille cuius *pecora* fuerint, *reformare cogatur*[1]. *Pecora vero postquam ipsorum locorum spatia mensuraverint, sicut est in legibus constitutum, domino reformentur.*

---

*Cap. XVII* || *l.* 1. eius *Ch.* videant *Ald, Alt, Bos, Ch, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, T* 2, *Til;* videunt *sP;* ostendat *P* 4. designet *Gw, Mg, Mt, sP;* desingnet *L.* hoc locum *Her.* qui] qua *Mg, Mt.* inlesus *Ad, Alt, Bb, H, J, L.* esse *L.* alia quae *vel* aliaque] alia qui *J;* aliquit *L;* alia quit *sP;* alie que *P* 3; aliqui *Mg, Mt.* intacte *P* 3; intecta *sP.* || *l.* 2. maritatem *corr:* maturitatem *Ep, J.* et *deest P* 3. colligatur *L;* collegat *Ag, Alt, Ep, J, P* 1, 6, *V;* colegat *sP;* colligat *cett.* cui *Alt.* messus *corr:* messis *L;* messes *J, Til, corr:* messis *H;* mensis *P* 6; messe *sP.* quantum invenerit mirum *Mg.* quantominus *Ch, T* 1. minus *deest Ald, Jlz.* || *l.* 3. illa — integram *desunt Gw.* econtra *P* 4. haec *deest Ald, Alt, Bb, H, L, P* 4; haet *P* 3. equalem *vel* aequalem *Alt, Bb, L, corr:* aequale *H;* equalia *Ad;* aequaliter *P* 4. integrum *P* 4; integra *Ad.* illi *Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, H, Jlz, L;* illa *T* 1; tantum *Gw.* cui *Alt.* || *l.* 4. fuerunt et *desunt Gw;* fecerunt et *L;* fuerunt qui *Alt, T* 2 *(m. prima);* fuerunt que *T* 2 *(m. recentior).* et damnum fecerunt *supra lineam H.* damnum *vel* dampnum] dampni *Mt.*

*l.* 5. et *deest Her.* vineis *Ald, Jlz.* de *deest Ad.* prata *Alt, Ch, H, J, L, T* 1; pratis *Ald, Jlz;* prado *Ep;* pato *corr:* prato *P* 3; similiter *add. Ad, Ald, Alt, B, Bb, Bos, Ch, H, J, Jlz, L, Sich, T, Til.* faciant *Alt, sP, T* 2 *(m. prima);* faciat *Mt;* fiant *Ag.* et sicut *Gw.* hestimatores *Ag;* extimatores *Bb.* arbitraverint *Ad, Ch, Gw, Mg, P* 4, *sP, T* 1; arbitrentur *Ald, Jlz.* et *deest Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, sP, T* 1, 2 *(m. prima);* ita *Mg, Mt.* conponat ea *Jlz;* conponit ea *Ald;* conponatur *Alt, L;* conponantur *Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, T* 1; et conponunt *Her.*

*In Bos, Ch sequuntur cap. XIII,* 4. 5. 6 *huius editionis.*

1) *Cf. H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' p.* 175.

## [TITULUS XV.]

### DE COMMENDATIS ET COMMODATIS. *cf. L. Euric. CCLXXVIII.*

### I. [De custodia.]

Si quis caballum aut quodlibet animalium genus ad custodiendum mercede placita commendaverit[1], si perierit, eiusdem meriti* ille qui commendata suscepit, exsolvat, si tamen mercedem fuerit pro custodia consecutus. *cf. L. Euric. CCLXXVIII.*

*) *glossa add.:* vel pretii *Ch.*

---

*Lex Visigothorum Eurici:* [Tit. De c]ommendatis vel commodatis.

*[CCLXXVIII. Q]*ui cavallum aut quodlibet animalium [gen]us ad custodiendum mercede placi[ta] commendaverit, si perierit, eius[dem] meriti ille, qui commendata suscepit, [exs]olvat; si tamen mercedem fuerit [pro] custodia consecutus.

---

*Titulus XV. Codd.: Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, Sich, T, Til, V. Coniunctus cum titulo XIIII Ald.* || *l.* 1. XV] Cap. XVIII *Her;* XXXIII *T* 2*; deest cett.*

*Rubrica tituli deest Ad, Ald, Alt.* || *l.* 2. de condatis et commendatis *L.* comendatis *Ep, Mt.* et] vel *Bb, T* 2. et commodatis *desunt H.* comodatis *sP;* commendatis rebus *Mt;* commodatis rebus *Mg.*

*Cap. I.* || *l.* 3. I *deest Alt, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* c. I *Bb;* Tit. I *Her;* CXXXII *Ad;* CLVIII *Mg, Mt;* [CLXXX]VII *Ald;* CXCVII *Jlz. Rubrica exstat in Her, L, Til.* || *l.* 4. cavallum *Bb, H, J, Mg, Mt, T* 1, 2 *(m. prima).* aut] vel *Ch, T* 1. quodlibet *Ad, Ald, Bos, Ch, Gw, H, Her, Jlz, Mt, P* 2, 6, *Sich, T* 1, *V;* quolibet *cett.* animalium] animantium *Mt.* ad custodiendum alicui *Sich.* commendaverit mercede placita *Bb.* mercedem *Ag, Alt, Her, Mg, Mt, sP; deest Sich.* placita *deest Mg, Mt, Sich;* placito *Her, P* 3. comendaverit *Ep;* commendaverat *Her, L, P* 1—3, 6, *Til, V;* commendavit *Sich.* || *l.* 5. perierit] petierit *Ad.* eiusdem] eius *Ep; corr. P* 6. meriti *glossa supra lineam add.:* vel pretii *Ch;* vel pretii meriti *Bos.* ille] is *Sich.* qui *deest Ag, Mg, Mt.* commendatum *Sich.* exolvat *Ep, J, sP, Sich;* et solvat *Ag, Mg, Mt.* mercede *H, J, L, T* 2. f. p. c. consequutus *Bos, Til;* fuerunt pro custodiendum consecututus *sP;* pro custodia consecutus fuerit *Ch;* fuerit consecutus p. c. *Ad;* fuerit consecutus *Gw;* f. per custodiam c. *Mg, Mt;* f. per custodia c. *P* 1*;* susceperit p. c. *Her.* || *l.* 6. consecutus *deest Her.*

1) *De hac forma contractus cf. O. Stobbe, 'Zur Geschichte des deutschen Vertragsrechtes' p.* 215.

cf. L. Euric. CCLXXVIII.

Quod si etiam nulla placita mercede susceperat et mortuum esse probaverit, nec ille mercedem requirat nec ab illo aliquid requiratur, ea tamen ratione, ut prebeat sacramenta ille qui commendata susceperat, quod non per suam culpam neque per negligentiam morte consumpta sint, et reddat corium[*, 1].

Eadem et de commodatis forma servetur.

## II. [Si aurum furaverit[2].]

cf. L. Visig. V, 5, 3.

Si cui aurum vel argentum vel ornamenta vel quaecumque species fuerint commendatae

*) *glossa add.:* hoc est hut *Gw.*

---

Quod si etiam *qui* nulla placita mercede suscepera[t *ea* mor]tua esse probaverit, nec ille merced[em re]quirat, nec ab illo aliquid requiratu[r; ea ta]men ratione, ut praebeat sacramen[*tum* ille qui] commendata susceperat, quod non [per suam] culpam nec per negligentiam animal [morte con]sumpta sit. Eadem et de commoda[tis] forma servetur.

*L. Vis. V, 5, 3.* Si *ali*cui aurum, argentum vel ornamenta vel species fuerint commendatae

---

*Cap. I.* ‖ *l.* 1. etiam] *deest Ad, Sich;* aam *corr:* iam *P* 6*;* et *Ch.* nulla] *deest Sich;* qui nihil *T* 2 *(m. prima);* nullo *Her, T* 2 *(m. recentior);* nullam *Ald, Ch, T* 1. placita *deest Sich;* placida *Alt, Bos;* placito *Her, T* 2 *(m. recentior);* placitam *Ch, T* 1*;* placitam nec *P* 4. mercedem placitam *Ald, Jlz.* mercede *Ad, Alt, Bos, Gw, H, J, L, T* 2 *(m. prima), Til;* mercedum *Ep;* mercedem *cett.* susciperat *Ag, Alt, Bb, H, J, P* 3*, V;* susceperit *P* 6*, sP;* non susceperit *Sich;* susciperit *Ep;* suscepta *Gw.* et ea mortua *Ch, T* 1*;* et mortuum *Ald, Bos, Ep, Jlz, Mg, P* 3, 4, 6*, sP, Sich, T* 2 *(m. recentior), Til, V;* mortu. *corr:* mortuum *T* 2*;* at mortua *Ad;* mortua *cett.* esset *P* 3. probaverit *(corr.) Ag, P* 3*;* se probaverit *L;* probaverat *Ch;* proverit *P* 6*;* provaverit *sP;* prohibuerit *Her.* nec *(m. recentior) Ch.* ‖ *l.* 2. raquirat *P* 2. nec ab illo *desunt Her, Mg, Mt;* nec ab altero *Sich;* nec i ab illo *P* 6*;* necaballo *P* 3*;* nec ab a illo *Ag;* nec ab alio *Alt, T* 2 *(m. prima);* nec apillo *J.* aliquid requiratur *deest Her.* aliquit *sP;* aliquod *Ep.* ea tamen — servetur *desunt Sich.* ea tamen ratione *Ald, Jlz, T* 2 *(m. recentior);* tamen ratione *Alt, H, J, L, T* 2 *m. prima;* tamen rationem *Ad, sP;* tamen ratio est *Ag, Bos, Bb, Ch, Ep, Gw, Her, Mg, Mt, P* 1—4, 6*, T* 1*, Til, V.* ut *deest L.* praeveat *sP.* sagramenta *sP;* sacramentum *Ald, Jlz;* sagramentale *corr:* sacramenta ille *Mt.* qui *deest Ad.* ‖ *l.* 3. comendata *Ep;* commendatum *Bb;* commendatus *P* 3*, sP.* susciperat *Alt, H, J, P* 1, 3*, sP, T* 2 *(m. prima), V;* acciperat *L;* acceperat *Gw;* recepit *Ep.* quod non] nec *Mg, Mt;* quo domino *P* 1. per suam culpam] per suam culpa *sP;* sua culpa *L.* neque] nec *Ag, Alt, Ch, Her, Mg, Mt, T* 2. negligentia *Ad;* neglegentia *Ag, Mg, P* 4*;* neglegentiam *Mt, sP, V;* neglenciam *L;* neglientiam *Ald. deest Ep.* mortuum *Ald, Jlz;* mortem *Alt;* mortua *cett.* consumpta sit *Mg, Mt, P* 3*;* non consumpta sint *J;* consumptaque sint *Ad, Gw;* et consumptum sit *Ald;* et sumptum sit *Jlz.* ‖ *l.* 4. corio *Bb, H, J;* chorio *L;* coria *Alt, Ch, T* 2*;* curium *P* 3*;* quorium *Ag.*

*l.* 5. eadem *deest Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P* 1—4, 6*, sP, Til, V;* idem *Ad.* de commondatis *corr:* de commodatis *Bb;* de commendatis *Ald, Bos, Ch, H, J, Mt, P* 3, 6*;* de commendata hec *Ad;* dicimus datis *L;* ammodatis *sP.* formam servietur *sP;* forma eadem servetur *P* 4.

*Cap. II. deest Alt, Jlz, L, P* 3, 6*, T* 2 *m. prima.* ‖ *l.* 6. II.] cap. II *Bb, P* 4*;* Tit. II *Her;* CXXXIII *Ad;* CLVIIII *Mg, Mt;* [CLXXX]VIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis aurum alteri commendaverit *Her.* ‖ *l.* 7. cui] quis *Bb.* aurum, argentum vel o. *Sich.* ornamentum *Ep.* quacumque *Alt, P* 6. species *corr. Ad;* specie *P* 2*;* res *Ald.* fuerint] *deest Ch;* fuerunt *sP;* fuerint et *P* 6. commendata *Bb, sP, P* 6*, corr:* commendatę *Ad;* comendate *Ep.*

1) *Cf. L. Rib. LXXII,* 6; *Rothari* 348*; J. Grimm, 'Deutsche Rechts-Altertümer' II*[4]*, p.* 132*; R. Sohm, 'Prozess der Lex Salica', p.* 113*, n.* 38*; K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang', p.* 15*, n.* 3. 2) *Capita* 2, 4, 5 = *Benedictus Levita I,* 356.

sive custodiendae traditae sint sive vendendae, et in domo ipsius cum rebus ipsius forsitan fuerint incendio concrematę, una cum testibus qui commendata susceperat, prebeat sacramenta nihil exinde suis profuisse conpendiis et nihil cogatur exsolvere excepto auro et argento, quod ardere non potuit. *cf. L. Euric. CCLXXX.*

III. [De incendio huius modi[1].]

Si quis forte dum domum flamma consumpsit, se quasi auxilium adlaturus ingesserit et *cf. L. Euric. CCLXXX.*

---

sive custodiendae tradite *aut forte* vendende, *id si perierit vel* in domo ipsius *qui accepit* cum rebus *e*ius fuerint incendio concremat*um,* una cum testibus[2] qui commendata susceperat, praebeat sacrament*um* nihil exinde [suis p]rofuisse conpendiis et nihil cogat⟨ur⟩ [exsol]vere excepto auro et argento, quod [ardere] non potuit.

Si quis dum domum flam[ma] consumit, se quasi auxilium *praebi*[turus] ingresserit et

---

*Cap. II.* ‖ *l.* 1. sivae *P* 2; vel *Gw, P* 4. custodiendae] ad custodiendum *Ep, P* 4; custodiendi *Alt;* custodiente *L, Mg, Mt;* custodienda *Her, Sich.* datae *Sich.* traditae — vendendae] *desunt Mg, Mt.* sint *deest Ad, Ep, P* 4; sunt *Gw, H, L, P* 3, 6, *T* 2 *m. prima.* sive in domo ipsius vendendę *P* 2. vendend . ., *manus recentior* vendende *H;* vendente *J, L;* vivende *P* 3; vindite *Alt;* vendendae ut *P* 1. domum *Her.* ipsius] eius *P* 4. cum rebus ipsius] *desunt Her, P* 1, *Sich;* cum rebus suis *Ad, Mg, Mt, T* 2; cum rebus eius *Gw;* cum rebus *Ald, Alt.* forsitan *deest Ald;* forsitant *P* 2, *sP;* forsitā *Her.* fuerit *Mg;* fueri *sP.* ‖ *l.* 2. concremata *L;* concrematae incendio *Sich.* custestibus *corr:* cu testibus *Mg.* qui] quae *Bb, J, P* 2; quae *m. recentior corr:* quibus *H;* quem *Mg, Mt.* commodata *m. recentior corr:* commendata *T* 2; comendata *Ep.* susciperat *Ag, Alt, Ep, H, J, P* 3, *sP, T* 2 *(m. prima), V;* susceperant *P* 1. susceperat quem commendata *bis Mg.* prebeat sacramenta] sacramenta iuret *Bos, Ch.* praeveat *sP.* sacramentum *Ald, Jlz;* sacramento *Mg, Mt;* sagramenta *sP.* nihil] *deest Alt, T* 2 *(m. prima);* nichil *Ad, Ald, Ch, Jlz;* quod nichil *T* 2 *(m. recentior);* nihil quod *Til.* exinde *deest Mt;* ex *Sich.* ‖ *l.* 3. profuisset suis conpendiis *T* 2; pro suis conpendiis *Mg;* sui pro suis conpendiis *Ag; deest sed m. recentior add.* pro suis conpediis *Mt;* suis pro [. . . .]pendiis *Ep.* et nihil *m. recentior Mt;* nihil *Sich; desunt Bos.* cogatur] *deest Bos, Ch;* cogitatur *P* 1. exsolvere] *deest Bos, Ch;* exolvere *Ep, J, Sich, T* 2; et solvere *sP.* excepto *deest Bos, Ch.* auro *supra lineam L;* aurum *Mg.* et *deest L;* vel *Ch, T* 1. argentum *Mg.* deardere *Mt.* ardere[. . . .] potuit *Ep.* potuerit *Her.*

*Cap. III. cum cap. II coniunctum Ag.* ‖ *l.* 4. III *deest Ag, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. III *Her;* CXXXIIII *Ad;* CLX *Mg, Mt;* [CLXXX]VIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De incendio furatis *Her.* ‖ *l.* 5. Si] . . i *Alt.* fortem *Ald, sP, deest Sich.* domum dum *Sich.* dum *deest Ag, Mg;* cum *Ald, Jlz.* domus *Bb, H, J, Mg, Mt;* d o m i n u s *L;* domum s u a m *Ald.* flammam *sP;* flammet *Her.* consumpsit] con *P* 3; consumit *Bos, Gw, Til;* consupsit *L;* consumpserit *P* 4, *sP;* conbussit *Bb;* grassatur *Sich.* se] *deest Sich;* sed *Bos, Ch, T* 1. ad auxilium *Bb, Gw, T* 1; au[. . . .]lium *Ep.* allaturus *Ad, Ald, Jlz, T* 2; allaturus *(corr.) Mt;* ablaturus *L;* aut laturus *sP;* adlaturis *P* 3; adlatura *m. recentior corr:* allaturum *H;* laturus *Sich.* ingesserit] iniesserit *Mg, Mt;* ingreditur *Bos, Ch;* ingredierit *T* 1; accesserit *Sich.*

1) *Eadem poena Dig. XLVII,* 9, 1: Praetor ait in eum qui in incendio ruina naufragio rate nave expugnata quid rapuisse dolo malo . . . . dicetur: in quadruplum . . . iudicium dabo. 2) *Hic incipit textus legis Eurici.*

*cf. L. Euric. CCLXXV; L. Vis. V, 5, 3.* aliquid forte rapuerit[1], dominus domus diligenter inquirat. Et si eum potuerit invenire, ille qui rapuerat, in quadruplum[2] rapta restituat. Et si de commendatis rebus apud direptorem aliquid forte repperierit, domino restituere non moretur.

IIII[3]. [De commendatis furatis.]

Si vero quae commendata fuerant, furtu probantur ablata, ei qui commendata perdiderat, spatium tribuatur, donec furem suum investigatione perquirat. Et si eum invenerit, commendatori res proprias tantummodo reformare procuret; compositio vero furti ad eum qui habuit commendata, pertineat[4].

---

aliquid forte rapu[erit, d]ominus domus diligenter inqui[rat, e]t si eum potuerit invenire, ille qui ra[puerit], in quadruplum rapta restituat. Et si [de co]mmendatis rebus apud *sus*ceptorem [aliqui]d forte repperierit, domino restituere non moretur.

Si vero quae commen[data fu]erant, furto probantur ablata, ei [qui com]mendata *suscep*erat, spatium tri[buatur] donec furem suum investigatione [perqui]rat. Et si eum invenerit, commen[datori][5] res *suas* proprias tantummodo reformare *cogatur;* compositio vero furti ad eum qui habuit commendata, pertineat.

---

*Cap. III.* || *l.* 1. aliquid] qui *Mg, Mt;* aliquod *Ch, J, T* 1. forte *corr. L;* furto *Sich.* rapuerit *in rasura pro:* ingesserit *Bb.* dominus *m. recentior corr:* domino *H;* domino *Mg, Mt;* domini *L.* domus] domui *Alt, H, J, L;* domum *Ag, Mg.* diligenter *deest Ag, Mg, Mt, sP.* et si eum — cap. VIII . . . ea die usufructuariam *(p.* 427, *l.* 2) *desunt in J, quod folium remotum est.* et si in eo *Ch, T* 1; et si in eum *Bb, H, L;* et si illum *Sich.* p̄ptuerit *corr:* potuerit *Alt;* potuit *Her.* invenire potuerit *Ald, Jlz.* inueriure *Ad.* ille *deest Sich.* || *l.* 2. rapuerit *Her, Jlz, L, P* 6; rapuit *Sich.* rapta *deest Alt, T* 1, *m. recentior add. J.* si] se *L.* de commendatis] conmendatis *sP;* comendatis *Ep.* diremptorem *Gw;* rectorem *Mg, Mt;* ereptorem *P* 4. et aliquid *Mg, Mt.* *l.* 3. fortem *Ag, sP.* repperierit *Alt, T* 2; reppererit *Ad, Ch, Gw, T* 1; repererit *Bb;* repperet *corr:* repperit *P* 6; reppe *P* 2; reperit *Bos, Her, P* 4, *Til;* r e p e t e r i t *Sich;* repperit *cett.* non] nom *L* moretur] differat *Sich.*

*Cap. IIII. deest J (cf. supra l.* 19); *cum cap. III coniunctum Ag.* || *l.* 4. IIII *deest Ag, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. IIII *Her:* CXXXV *Ad;* CLXI *Mg, Mt;* CXC *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De commendat fura *T;* De commendatis et furatis *Til.* || *l.* 5. Si] . . i *Alt.* quae] ea que *Ald, Ch, T* 1; qui *Her, sP;* quem *L.* commendata fuerant — ei qui] *in margine T* 1. comendata *Ep;* commodata *T* 2 *(m. prima).* fuerat *Ag, Her, L, P* 3, *sP;* fuerit *Mg, Mt;* fuerant fur || erant *P* 1. furtu *Ag, Ep, H, P* 1, 3, 4, 6, *V;* furtum *Mg, Mt;* furto *cett.* provantur *sP.* oblata *sP.* ei qui] ei quę *P* 2. qui *deest sP.* commendata perdiderat] comendata p. *Ep;* commenda p. *Ad;* c. perdiderantur *sP;* perdiderat commendata *Ald, Jlz (in Jlz* perdiderat *bis sed primum deletum).* || *l.* 6. spatium tribuatur] *desunt sP.* suam *H, L;* suum *Ag, Ald, Bb, Ep, Jlz, Mg, Mt, P* 1, 4, 6, *sP, Sich, Til, V;* sua *cett.* investigationem *sP.* eum] in eum *H;* in eo *Bb; deest L.* commendatore *Alt, Bb, H, L, T* 2 *(m. prima);* commendatoris *Ag;* comendatori *Ep;* commendator *Sich.* rem proprias *Mg, Mt.* || *l.* 7. tantummodo res proprias *Ad.* tamtummodo *P* 4; tamtumodo *Ald.* deformare *L;* formare *Mg, Mt.* praecurret *H, L, P* 6; praecuret *Ag, Bb, sP, T* 1, *V;* praecurrat *Her;* praecurrit *Alt;* percaret *P* 4. compositio — pertineat] compositionem vero furti habeat cui commendata fuerant *Gw.* conpositione (ne *erasum*) *H;* conpustio *Bb;* conposcio *sP.* vero *erasum L; deest P* 6. furti] fur *Mg, Mt.* habuit] habeat *Jlz.* commendatam *Ag, P* 1—3, 6, *T* 2 *(m. prima), V;* comendatam *Ep;* commendatum *Her, Mg, Mt;* rem commendatam *Bos, Sich, Til.* || *l.* 8. perteneat *P* 4, *Til, V;* retineat *Bb, L;* reteneat *H, T* 1; retineat vel pertineat *Ad.*

1) *Hoc delictum lege Baiwariorum non furtum censebatur; cf. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 638. 2) *Vide p.* 423, *n.* 1. 3) *Vide p.* 422, *n.* 2. 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II, p.* 509; *O. Gierke, 'Deutsches Privatrecht' II, p.* 555; *K. Rauch, 'Spurfolge und Anefang', p.* 41. 5) *Hic explicit textus legis Eurici.*

## V[1]. [De tempus statuto.]

**Et si fur non fuerit infra statutum tempus inventus, medietas rerum commendatarum domino suscipiente reddatur, damnum vero ex medio uterque susteneat.**

**Et postmodum, si dominus rerum apud eum cui commendaverat, quae fuerint subpressa, repperit, cum haec ille prius se dixerat perdidisse vel furtu fuisse sublata, sicut fur eam quam exigi legum statuta praecipiunt, conpositionem cogatur implere.** *cf. L. Euric. CCLXXX; L. Vis. V, 5, 3.*

---

*Certe* si fur non fuerit infra statutum tempus inventus, medietas rerum conmendatarum domino *a* suscipiente reddatur, [2]damnum vero ex medio uterque susteneant. Et si postmodum dominus rerum apud eum cui commendaverat, quae fuerint suppressa repperierit, cum haec ille se prius dixerit perdedisse vel furt*o* fuisse sublata, sicut fur ea *quae caelavit, ut* legum statuta praecipiunt, conpositione inplere cogatur.

---

*Cap. V. deest J (cf. p.* 424, *l.* 19*), Sich; cum cap. IIII coniunctum Her.* ‖ *l.* 1. V] *deest Alt, Ep, Her, Jlz, L, P* 6; III *Ag;* CXXXVI *Ad;* CLXII *Mg, Mt;* [CXC]I *Ald. Rubrica exstat in L, Til.* De tempore statuto *Til.* stato *corr:* statuto *L.* ‖ *l.* 2. Et] . . t *Alt.* Et si — inventus] et si fur ad statutum tempus non fuerit inventus *Ald.* fuerit — medietas rerum *desunt sP.* fuerit] fuit *Her, P* 6. infra *L, P* 1, 3, 4, *T* 1, 2; ad *Ald, Jlz;* intra *cett.* statutum *corr. L, T* 2; statum *Ag, Bb, Bos, P* 3, *Til.* medetas *P* 6. commendatorum *Alt, Bb, Ep, H, P* 3; commendaturum *Mt, sP;* que conmendatorum *L.* ‖ *l.* 3. suscipientem *sP.* reddantur *Bb.* dampnum *Ald, Bb, Jlz, P* 1, 4. vero *deest Ald, Jlz.* ex medio] medio *Alt, Bb, Bos, H, L, T* 1; medium *Ch.* utrumque *Bb, H, Jlz, T* 1; utrique *Her.* susteneat *H, Til, V;* sustineant *Mt;* sustineatur *Ag;* susteneatur *sP;* sustineantur *Mg;* sustineat *cett.*

*l.* 4. et] *hic caput distinguunt Her, Til;* Tit. V. De commendatis subtractis *inscriptum Her; sequenti capiti iungit Til.* et si *T* 2. si *deest Alt, Bb, Ch, H, L, T* 1, 2. dominus postmodum *Bb.* rerum *deest Bb, Ch, H, L, T* 1. apud *deest Gw.* eum *corr:* eam *L.* cui] qui *Ad, Alt, Bb, H, L, T* 1, 2; vim *Ag, P* 2, 3, 6, *sP, V;* vi *P* 1. comendaverat *Alt, Ep, L;* commendaverit *Ag, Bb, Mg, Mt;* commendatur *sP.* quae *Alt, Bb, H, L, T* 2 *(m. prima);* quicumque *sP;* quaecumque *cett.* subpressa] suppressa vel repressa *Ag, Mg, Mt, P* 1—4, *T* 2 *(m. rec.), V;* supressa vel repressa *Her, sP;* supresa vel represa *Ep;* suppressa repressa *Bb, Bos, Ch, H, L, T* 1; suppressa vel expressa *P* 6, *Til.* reppererit *corr. Alt;* reperit *Bb, Bos, Her;* repererit *Til;* repperit *Ald, Ep, H, Jlz, L, P* 1, 2, 6, *V;* repperitur *Ch, T* 1; fuerit *Ag, Mg, Mt, sP.* ‖ *l.* 5. cum] cui *P* 6. haec] hoc *Jlz;* lex *L.* prius ille se *Mg, Mt;* ille se prius *Jlz.* ille] ipse *Bb.* se *deest Her, P* 3. dicxerat (c *erdsum*) *Ep;* dixerit *Mg, Mt;* redixerit *Her.* vel furtu fuisse *desunt P* 2. furtu *Ag, Ep, H, P* 1, 3, 4, *sP, V;* furtum *Mg;* furtus *P* 6; futurum *Mt;* furto *cett.* fuisset sublatum *Mg, Mt;* sublata fuisse *Ald;* fuisset sublata *sP.* sicut] sicur *P* 3; si est *Ald, Jlz.* fur] a fure *Ad, Bos, Gw, P* 4; furata *Bos, Ch, T* 1; fuerat *Mg, Mt;* a fine *Til.* eam quam *Alt, T* 2; eam cum *Bb, L;* eam cum, *m. recentior corr:* e ab eo *H;* ea *Gw;* ea ab eo *Til;* eam ab eo *Her, P* 1—3, *sP, V;* eum ab eo *P* 6; eam habeo *Ag;* quia ab eo *Ald, Jlz;* ab eo *Ad, Bos, Ch, Mg, Mt, T* 1. exigi] eigi *Ald;* exiget *Her.* legum] letum *L.* ‖ *l.* 6. statutam *Bb;* statutum *corr:* statuta *Ch;* statura *P* 3; stata *P* 6. praecipiant *sP;* recipiat *Her.* conpositionem] conpositione *Ald, Mg;* conpositione *m. rec. corr:* et conpositionem *H;* et conpositione *Her, P* 1; et conpositionem *Ad, Ag, Bos, Ep, P* 2, 6, *Sich, Til, V;* ut conponere *sP;* sic ab illo exigantur et compositione *Gw.* concogatur *Gw;* cogantur *P* 6.

1) *Vide p.* 422, *n.* 2. 2) *Hic incipitur textus legis Eurici.*

## VI[1]. [De re in contentione posita.]

*cf. L. Euric. CCLXXXXVIII.*

Rem in contentione positam non liceat donare nec vindere*.[2].

## VII. [De viduis.]

*cf. L. Euric. CCCXXII; L. Vis. IV, 2, 14.*

De viduis quae post mortem mariti sui in viduitate permaneant, aequalem inter filios suos, id est qualem unus ex filiis usufructuariam habeat portionem, quem usque ad tempus vitae suae usufructuario iure possedeat[3].

*) *l.* 2. Rem — vendere] *Ald, Jlz:* Si quis aliquam rem in contentione positam donet vel vendat, querenti cum simile conponat et in publico XL sol. det, et ei qui se malliat, de eadem re iusticiam faciat.

---

*L. Visig. Eurici [CCLXLVI]II.* Rem in conte*mp*tione positam [non l]iceat donare nec vindere[2].

*L. Visig. Eurici CCCXXII = L. Visig. IV,* 2, 14. *Mater, si* in viduitate perman*s*it, aequalem inter filios suos, id est qualem unus ex filiis, usufructuariam habeat portionem; qu*a*m usque ad tempus vitae suae usufructuario iure possideat . . . *Quod si eam filii hanc*

---

*Cap. VI. coniunctum cum cap. V Ch, Til; deest J (cf. p.* 424 *l.* 19*); verba* Rem — vindere *tamquam tituli sequentis rubricam huius tituli numero XXXIIII iungit T*2. ‖ *l.* 1. VI *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6*;* IIII *Ag;* Tit. VI *Her;* XXXIIII *T*2 *(m. prima);* VI *T*2 *(m. recent.);* CXXXVII *Ad;* CLXIII *Mg, Mt;* [CXC]II *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* ‖ *l.* 2. Rem] . em *Ad.* contentionem *Ag, P*3*, sP, Til;* tentione *Alt, Bb, H (m. prima), T*2 *(m. prima);* contentione *H (m. rec.), T*2 *(m. rec.);* tentionem *L.* posita *m. recentior corr:* positam *H;* posita *Ep;* positum *sP.* licet *L.* nec] vel *Gw, sP.* vindere *V;* vendere *cett.*

*Cap. VII. deest J (cf. p.* 424, *l.* 19*); hic titulum distinguunt T*2, De viduis *inscriptum Her, Sich;* Cap. XIX *Her.* ‖ *l.* 3. VII *deest Alt, Jlz, L, Mt, P*6*;* Tit. I *Her;* V *Ag;* VI *Ch;* CXXXVII *Ad;* CLXIIII *Mg;* [CXC]VI(!) *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Quę in viduitate permanet *Her.* ‖ *l.* 4. De] . . e *Alt; deest Ald, Her, Jlz.* viduis *deest Her;* viduas *corr:* viduis *L;* viduae *Ald, Jlz, Sich.* quae] qui *Alt, sP, T*2 *(m. prima);* si *Bal, Lind.* post] per *Bb.* maritis *sP;* maritus *corr:* maritum *L.* sui *deest Ag, Bos, Her, L, Mg, Mt;* si *Ad, Alt, Bb, Ep, Gw, H, P*1—4, 6, *sP, T*2, *Til.* in viduitate] individuitate *Mg;* in viduitatem *L, sP.* permanent *Ald, Jlz, Mg, P*4, *Sich;* permaneant *Ad, Ag, Ep, Gw, Mt, P*1—3, 6, *sP, Til, V;* permaneat *Alt, Bb, H, L.* aequalem — ex filiis] si inequalem inter filios suos habere debeant porcionem, equalem sicut unus ex illis *Ald, Jlz.* *l.* 5. id est] idem *sP;* idem *corr:* id est *Mt.* qualis *sP.* unum *P*1, *T*2 *(m. prima);* uni *Her;* usum *Mg, Mt;* usus *Ep.* e filiis *Bb.* usufructuariam habeat — vitae suae usufructuario iure] usum fructuario iure *Mg, Mt.* usufructuariam *Bb, Sich, T*2, *Til, corr. ex* usufructuarium *Alt;* usufructuarium *H, L;* usufructuaria *P*1*;* usufructuario] *add. sed postea cancellavit:* iure possideat *Ag;* usibus fructuario *sP;* usus fructuario *P*2*;* usufructuario *cett.* habeant *Ad, Ald, Bos, Jlz;* abeat *sP;* habet *P*4, *Sich.* usque] quem usque *Alt, T*2 *(m. prima);* que usque *Bb;* et usque *Ad, Ald, Jlz, V;* quem *deest cett.* ‖ *l.* 6. ususfructuario *sP.* possideant iure *Ald.* possedeat *Ep, H, sP, Til;* possideant *Bos, Jlz, Sich;* possideat *cett.*

*l.* 8. quaerente *Jlz.* conponit *Ald.*

1) = *Ben. Levita I,* 357. 2) *Cf. L. Rom. Vis. Cod. Theodosianum IV,* 5, 1; *Summarium a. h. t. ed. Haenel p.* 6; *L. Rom. Cur. IV, c.* 5; *MG. LL. V, p.* 343. 3) *Cf. A. Heusler, 'Institutionen des deutschen Privatrechts' II, p.* 342; *cf. etiam Nov. Iust. CXVII, c.* 5; *Cod. Theod.* 3, 9.

VIII. [De secundis nuptiis.]

Quodsi mater ad alias nuptias forte transierit, ea die usufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat consecuta, filii inter reliquas res paternas qui ex eo nati sunt coniugio, vindicabunt. *cf. L. Euric. CCCXXII; L. Visig. IV, 2, 14.*

Mater vero si habet proprias res et cum dote sua quam per legem habet, egrediat[1]. Et si ibi nec filios nec filias generavit, post mortem eius omnia quae de filiis suis detulit, ad illos revertatur.

---

*portionem matris evertere* . . . . . . . . . . . . [Post *obitum vero matris portio, quam acceperat,* ad *filios equaliter* revertatur, *quia non possunt] de pater[na hereditate fraudari.* Quod si ma]ter ad ali[as nuptias forte transierit, *ex* ea die] usufruc[tuariam portionem quam de bonis] mariti fu[erat consecuta filii inter reli]quas res [paternas qui ex eo nati sunt con]iugio, vin[dicabunt].

---

*Cap. VIII. coniunctum cum cap. VII Alt, T* 2. || *l.* 1. VIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. II *Her;* VI *Ag;* VII *Bb;* CXXXVIII *Ad;* CLXV *Mg, Mt;* [CXC?]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Secundum nuptias *L.* || *l.* 2. Quodsi — usufructuariam *desunt J (cf. p.* 424, *l.* 19*).* ad *deest Bb, Ch, H, L, Mt, T* 1; *m. recentior add. Ch;* e t *P* 1. alias fortasse nuptias *Sich.* transierit forte *Bb.* trans[ierit ea di]e *in raso P* 1. ea die] eadem die *L;* eo die *P* 3, *Sich;* illa die *Bb.* usufructuaria *Alt, H, L, T* 1; usufructuario *Ad, Ch, Gw, Her, P* 4; usufructurio *sP;* usufructuarium *Mg, Mt;* usus fructuarii *Ald, Jlz.* quam] qui *J;* quae *Bb, Gw;* quod *L.* bonis *Ad, Ald, Alt, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* boni *Bb;* de bonis *cett.* || *l.* 3. maritis *sP.* fuerit *Alt, Jlz, P* 6, *sP;* fuerint *Ald.* consecuta] secuta *Ag, Ald, Mg, Mt;* consequuta *Bos, Til.* inter] mater *Bb, H, L.* res paternas reliquas *corr:* reliquas res paternas *Gw.* reliquas] reliquias *J, sP, T* 1; aliquas *Alt.* paternas res *Ad;* res ternas *L.* qui] quis *sP.* ea *Ep.* in coniugio *T* 2 *(m. recentior);* cum iugio *Gw.* vendicabunt *Ald, Bb, Ch, Her, Jlz, P* 2, *Sich;* i u d i c a b u n t *Ag, Mg, Mt, sP.*

*l.* 4. mater *deest Sich;* materna *Mt.* verum *Sich.* res proprias *Ch.* et cum dote sua] c u m i l l i s (illas *Jlz*) et cum dote sua *Ald, Jlz;* et dotem suam *Bb;* et cum dotem suam *Mg, Mt;* et cum dotes suas *sP;* et dote sua *Ad, Gw, H, J, L;* et cum dote *Ch.* et *deest P* 4. quam] quod *Ad, Alt, Bb, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima).* per lege *Mg;* legem *P* 6. || *l.* 5. egrediet *sP;* egrediatur *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, Mg, Mt, P* 4, *Sich, T* 1, 2 *Til;* egrediar *Ag.* ibi *deest Sich;* ubi *Ald.* nec *deest Ad, Alt, Bos, Her, P* 1, 3, 4, 6, *T* 2, *V.* filios] filius *sP.* generaverit *Ad, Alt, T* 2; generat *Bb;* generabit *Bos, Ch;* procreavit *Sich.* post mortem eius *desunt Mt.* omni *P* 6. quae] qui *L.* || *l.* 6. filius *J.* suis *deest Ch; bis, sed alterum deletum T* 2; *erasum T* 1. detulit] tullerit *sP.* illos] alios *Bos.* revertantur *Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, Sich, T* 1, 2, *Til.*

1) *Cf. A. Heusler, l. l. p.* 343 *sq.*

*cf. L. Visig. IV, 5, 4; L. Alam. LXXXV.*

VIIII. [De divisione inter fratres.]

Ut fratres hereditatem patris aequaliter dividant. Quamvis multas mulieres habuisset et totae liberę fuissent de genealogia sua quamvis non aequaliter divites, unusquisque hereditatem matris suae possedeat*, res autem paternas aequaliter dividant[1]. Si vero de ancilla habuerit filios**, non accipiant portionem inter fratres[2], nisi tantum quantum ei per misericordiam dare voluerint fratres eius, quia in

*) *glossa s. XV add.*: Kopf in Kopf *T* 1.

**) *glossa s. XV add.*: vulgo concepti *T* 1.

---

*L. Visig. IV, 5, 4 (Erv.). Quod si ex uno patre et diversis matribus filii fuerint, facultas que de patre venerit, illi tantum inter se erunt* equaliter divi*suri, qui ex uno patre fuerint procreati.*

*Lex Alam. LXXXV. Si qui* fratres *post mortem patris eorum aliquanti fuerint,* dividant portionem patris *eorum. Dum haec non fuerit factum; nullus rem suam dissipare faciat, usque dum* aequaliter *partiant.*

---

*Hic titulum distinguunt:* De hereditate fratrum *inscriptum T* 2 *(m. prima),* Ut fratres haereditatem patris aliqualiter dividant *inscriptum Sich.*

*Cap. VIIII.* || *l.* 1. VIIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6; V *Ch;* VII *Ag;* cap. VIII *Bb;* VIIII, *in margine:* CLXXXII *P* 3; CXXXVIIII *Ad;* CLXVI *Mg, Mt;* [CXC?]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* VIIII de herede fratrum *T* 2 *(m. rec).* || *l.* 2. Ut fratres — dividant *desunt Sich.* Ut *deest Ald, Bos, Jlz;* . . t *Alt;* et *Ad.* fratres] *bis Mg.* patris aequaliter hereditatem *Mg, Mt.* aequaliter dividant] ęqualidant *Ad.* divident *sP;* dividat *Mt.* quamvis] u t quamvis *Bos, P* 6; sive *Ad, Alt, Bb, H, L;* si *Gw;* Si quis *Sich.* habuisset mulieres *Ch;* uxores habuerit *Sich.* || *l.* 3. et totae] sed e dote *Mg, Mt.* totas *Alt, H, Her, J, L, T* 2; tota *P* 3, *T* 1; o m n e s *Ald, Sich.* liberas *Alt, H, Her, J, L, P* 1, *T* 2; livere *sP;* liberes *Ep, P* 2. de genealogia sua fuissent *Ch.* fuisset *sP;* fuerant *Alt, H, L;* fuerint *Ad, Sich;* essent *P* 2. de genealogia — possedeat] de genealogia quisque sua hereditatem matris suae possideat quamvis non aequaliter divites fuerint *Sich.* de genealogia — divites] *desunt Alt, T* 2 *(m. prima).* genealogiam suam *P* 6; sua genealogia *Bos.* genelogia *H, J, P* 1, *sP;* genelogia *corr:* genealogia *T* 2. quamvis] quanvis *Til;* aut quas *H, J, L;* aut que *Bb;* aut si *T* 1; vel si *Ch;* quamquam *Ad.* divites *deest Alt;* devites *sP;* dives *Her, L.* || *l.* 4. hereditate *Mg;* hereditas *sP.* matris suae] matris *Ald, Jlz.* possedeat *H, J, Til, V;* possideant *Alt, Mg, Mt, P* 2, *T* 2 *(m. prima);* [. . .]sedeat *Ep;* possedent *sP;* possideat *cett.* autem] vero *Mg, Mt;* ad *L.* paterna *J.* aequaliter] *deest Gw.* divident *sP.*

*l.* 5. Si *erasum Mt;* sive *Ag.* ancillis *Her.* habuer[. . .]lios *Ep.* filium *Alt; corr. T* 2 *m. recentior.* accipiant portionem inter fratres] recipiant portionem c u m i p s i s s c i l i c e t inter fratres *Jlz.* accipiant] recipiant *Jlz;* accipiat *Alt, P* 3, *corr. T* 2 *m. recentior; P* 6 *add. et postea delevit* priorem. portionem] partem *L, Mg, Mt.* inter fratres *deest Her.* || *l.* 6. tantum *deest Ad, Ald, Ep, Jlz.* ei per misericordiam *Ad, Ep, Her, P* 1—3, *V;* per misericordiam *Ag, Alt, Bos, T* 2 *(m. prima);* per misericordiam eis *Gw, T* 2 *(m. recentior);* ei per misecordiam *P* 6; per midiam *Ch;* per misericordia ei *Bb, J;* eis per misericordiam *sP;* illis per misericordiam *P* 4; alii per misericordiam *Sich.* voluerit *Alt, L.* fratres eius *desunt Alt, Sich, T* 2 *(m. prima);* fratres eorum *Bos, Gw, Her, Til.* in veteri lege *desunt Alt;* in vetere lege *Ag, Bos, Ep, Gw, H, P* 4, *sP, T* 1, *Til, V;* in vetera lege *J, L, Mg, Mt;* in veteri legem *P* 6; in vetere testamento *Sich.*

1) *Cf. A. Heusler l. c. II, p.* 344. — *Eadem regula iuris obvenit etiam saeculo XIV. in 'Bair. LdR.'* (1346) *art.* 113. 2) *Haec lex e doctrina ecclesiastica sumpta est: cf. Gen.* 21, 10. 12; *Paulus ad Galatas IV,* 30. — *Quomodo haec doctrina ecclesiastica in leges Germanicas recepta sit, de hac quaestione disseruit H. Brunner, 'Zeitschrift der Savigny-stiftung. Germ. Abt.' XXIII, p.* 202; *K. Zeumer, 'Neues Archiv' XXVI, p.* 100; *M. Wolff, 'Mittheilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung' XVII, p.* 382.

vetere lege scriptum est: 'Non enim erit heres filius ancillę cum filio libere'. Tamen debent misericordiam considerare, quia caro eorum est. *cf. S. Paul ad Gal. IV, 30.*

## X. [De eo qui sine liberis moritur[1].]

De eo qui sine filiis et filiabus mortuus est, mulier accipiat portionem suam, dum viduitatem custodierit, id est medietatem pecuniae. Medietas autem ad propinquos mariti pertineat.

Si autem mulier mortua fuerit aut alium maritum tulit, tunc quod proprium habet et de mariti rebus quae per legem ei debentur[2], accipiat; ceteras res propinqui prioris mariti accipiant.

---

*S. Pauli ad Galat. IV,* 30 *(Sabatier III,* 778*)*: Non enim erit heres filius ancillae cum filio liberae.

---

*Cap. VIIII.* ‖ *l.* 1. scriptum est] criptum tum est *sP.* enim *deest Alt, Sich, T* 2. heres erit *Ad, Ag, Ald, Bb, Ch, Gw, H, Her, Jlz, Mg, Mt, P* 6, *T* 2; eris heris *sP;* erit eres *L, P* 3. liberae] livere *sP.* tamen — caro eorum est] debent tamen caeteri clementiae esse memores *Sich.* debent] debent per (per *erasum*) *P* 6; debet *sP.* ‖ *l.* 2. misericordiam *deest Bos, Ch.* considere *Ald.* quia — est] *in margine P* 6. quia] qui *Ald, J, Jlz.* caro] coro *P* 1; coro, *corr:* caro *Mt.* est *deest Bb.*

*Cap. X. in duo capita:* X *et* XI *divisum P* 1. ‖ *l.* 3. X] *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. IV *Her;* VI *Ch;* VIII *Ag;* VIIII *Bb;* X, *in margine:* CLXXXIII *P* 4; CXXXX *Ad;* CLXVII *Mg, Mt;* [CC?]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, T* 2, *Til.* De muliere absque filiis *T* 2 *(quasi rubrica tituli).* ‖ *l.* 4. De eo qui] Si *Ald;* Ut *Jlz;* de ea muliere que *T* 2 *(m. prima).* sine filios et filias *Alt, J, L, corr. m. recentior:* sine filiis et filiabus *T* 2; sine filio et sine filia *Bb;* sine filius et filiabus *sP;* sine filiis et filiabus *corr:* s. f. e. filiis *H;* sine liberis *Sich.* mortuis est *J;* mortuus est filius *Mg;* moritur *Sich.* accipiat mulier *P* 2. accipiet *Mt;* recipiat *Jlz;* accipit *Sich.* ‖ *l.* 5. et dum *Mg.* viduitatem eius *P* 2. custodiat *Ald, Jlz;* custodit *Sich.* pecunii *Alt, H, J, L.* medietas autem] medietas autem altera *Gw, Her;* medietas vero *Jlz;* medietatem autem *Ad, T* 1; alteram autem medietatem *Bos, Ch.* ad propinquos] ad propinquis *L;* propinquis *Alt, J;* propinquo *sP;* propinqui *Ad, Bos, Ch, T* 1. ‖ *l.* 6. marito *sP;* maritis *T* 1. pertineat] *T* 2 *(m. recentior) corr. in rasura* . . .; pertinet *Alt;* pertineant *P* 1, 2, 3, 6; pertenent *V;* teneant *Ad, Bos, Ch, H, J, L, T* 1.

*l.* 7. mortua fuerit mulier *Ad.* aut] ut *sP.* alium maritum tulerit *Ad, Ch, Gw, Mg, Mt, T* 2; a. m. tullerit *sP;* a. m. accipit *Ald, Jlz;* alteri marito nupserit *Sich.* quod proprium habet] proprium habet *Ad;* quod proprium est vel habet *Ald;* quod proprium habet accipiat *Sich.* ‖ *l.* 8. et quod de mariti rebus per *Gw;* et quod de rebus mariti per *Sich.* et *deest Bos, P* 1, 3, 6. quae per legem *Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P* 2, 3, 6, *sP, V;* per quem legem *P* 1; quod per legem *cett.* ei *deest P* 2. debentur *Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P* 1, 2, 6, *sP, Til, V;* debetur *Ald, Jlz, P* 3, *Sich, T* 2; dabatur *Ad;* dabitur *cett.* accipiant *corr:* accipiat *Mg;* secundus accipiat *Her.* ceteras *bis Ald;* et ceteras *Ad.;* cetera *T* 2 *(m. rec.).* ‖ *l.* 9. propinqui qui *Bb;* propinquas res *Her.* prioris *deest Sich.* accipiat *H;* ancipiant *Her, P* 3.

1) *Cf. A. Heusler l. c. II, p.* 344. 2) *Per legem mulieri debetur inprimis* dos, *forte etiam 'quidquid de rebus parentum . . . adduxit', cf. c. VIII,* 14 *in fine, XV,* 8.

Si autem maritus qui nec filios nec filias nec nepotes nec pronepotes nec ullum de propinquis habet, sed in uxorem[1] aut donatione aut testamento[1] sive partem sive omnes contulerit facultates; et haec deinceps in viduitate persistit, et memoriam mariti cum pudicitia castitatis observat: omnia quae a marito ei sunt donata, possedeat, et ea in quem voluerit, prò suo iure transfundat.

*cf. L. Eurici CCCXXXIV; L. Vis. IV, 2, 11.* Quodsi maritus et mulier sine herede mortui fuerint, et nullus usque ad septimum gradum de propinquis et quibuscumque parentibus invenitur, tunc illas res fiscus[2] adquirat.

---

*L. Euric. CCCXXXIIII; L. Visig. (Antiqua) IV,* 2, 11. [Maritus et *uxor*[2] *tunc] sibi [he]re[ditario iure succedant, quando]* nullus usque [ad septimum gradum de propi]nquis *aut* qui[buscumque parentibus inve]nitur.

---

*Cap. X. Folium continens textum:* Si autem — *cap. XVI,* 3 . . . si dominus firmam esse *(p.* 433, *l.* 2*) excisum J.* || *l.* 1. *hic cap.* XI *distinguit P* 1. maritus eius *Ad, Bos, Ch, sP, T* 1*;* maritus mortuus est *Alt.* qui] *deest Ald, Jlz, Sich;* quae *T* 1. nec filios] filios *sP;* in eo filios *Mg, Mt;* filius *sP;* nec maritus filios (maritus *del.*) *Ad.* nec pronepotes nec nepotes *Sich.* nepotes] nepotest *sP.* nec pronepotes] *desunt Mg, Mt.* || *l.* 2. de propinquis] propinquis *Bb, H, L.* habet sed] *desunt Bb, H, L, T* 2 *(m. prima);* habet prioribus habet *Alt;* habuerit sed *Sich.* in uxorem *desunt Alt;* in uxore *Bb, H;* uxori *Ald, Jlz;* in uxoris partem *Ad, Gw.* aut donatione *Ald, Bos, Gw, Her, Jlz, P* 1—3, *Sich, Til, V;* aut per donationem *Ch;* aut donationes *L;* aut dominationem *radendo corr:* aut donationem *T* 1*;* aut donationem *cett.* aut testamento] *desunt Alt;* aut testamento *Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 1, 2, 4, 6, *Sich, T* 2 *(m. recentior), Til, V;* aut testamente *corr:* aut testamenta *Mt;* aut testamen *H;* aut testamus *L;* aut testamentum *cett.* sive partem] *desunt Ad;* si parte *sP;* sive patrem sive matrem *L.* *l.* 3. facultates contulerit *Bb;* contullerit f. *sP;* solverit *Sich.* in] *deest Bb, H.* viduitatem *L, Mg, sP;* divinitatem *Mt.* persistit] perfuit *Mg, Mt.* || *l.* 4. mariti memoriam *Alt;* memoratum maritum *Sich.* memoria *H, L;* in memoriam *Mg, Mt.* pudicitie *sP;* pudiciticia *corr:* puditicia *Mt.* castitatis] caritatis *Bb;* castitati *L.* omnia *bis Ep.* quae] *deest H, L, sP.* ei a marito *Jlz;* a marito eius *L, Mg, Mt.* ei *deest Sich.* || *l.* 5. sunt ei donata *Ch;* sunt data *Ald, Jlz.* possedeat *Ep, P* 4, *sP, T* 1, *Til, V;* possideat *cett.* et eam *Mg;* et ẽa *H;* in ea *L.* in quem] in quo *sP;* in quę *Alt, T* 2 *(m. prima);* in cui *H (m. recentior);* quę *Ag.* voluerunt *Ag, sP;* voluerit usum *Ald, Jlz.* pro suo iure] per suo iure *Mg, Mt;* pro suo *P* 6. transfurdas *sP.*

*l.* 6. *Hic caput distinguit* Tit. V. De iis qui sine heredibus moriuntur *inscriptum Her* quod, *corr. m. rec.:* quodsi *P* 6. sive *corr:* sine *V.* heredes *Alt, L;* heredes *corr:* herede *T* 1*;* heres *Ag, Mt;* heredibus *Ad, Bb, H, Mg;* hereditate *P* 6. morti *Mt.* et nullus] ut nullus *Ag, Mg, Mt.* usque ad] usque *Ad;* usque in *Alt, Ch, T.* septimum gradum] septem gradus *Mg, Mt;* VII gradus *sP;* septem gradum *Ag, L.* || *l.* 7. et quibuscumque parentibus *desunt Sich.* quibuscumque *deest Gw;* quicumque *Ald.* inventus *L;* adfuerit *Sich.* tunc] tum *Ch, T.* illas res] alias res *Alt;* illa res *L, sP;* res illas *Sich;* illas *Ad, Ald, Jlz.* fiscus] ficus *L, Mt;* in fisco *sP.* atquirat *P* 6*;* perquirat *sP;* acquirat *Ald, Sich;* aquirat *Jlz.*

*In T* 2 *sequitur cap. XVI,* 16 *huius editionis, in Alt cap. VII,* 4.

1) *Haec verba ex lege et iure Visigothorum sumpta esse puto, cf. L. Visig. IV,* 2, 4 *(Antiqua):* . . . ut nec donationem nec ullum faciant testamentum; *Coll. iuris Romano-Visigothici (fragmenta Gaudenziana) VIIII:* . . . dum sanus est, per donationis cartulam aut moriens per testamentum; *MG. L. Visig. ed. K. Zeumer, pag.* 470. 2) *De hac differentia legum Visigothorum et Baiwariorum cf. J. Ficker, 'Untersuchungen zur Erbenfolge der ostgermanischen Rechte' I, p.* 434.

## [TITULUS XVI.]

### DE VENDITIONIBUS.

*cf. L. Eurici CCLXXXVI.*

### I. [Si res alienas vendiderit[1].]

**Si quis vindiderit res alienas sine voluntate domini sui aut servum aut ancillam aut qualecumque rem, ipsam per legem reddat et consimilem aliam reddat, et si ipsam non potest invenire, duos consimiles reddat[2].**

---

*L. Vis. Eurici.* TIT. DE VENDITIONIBUS.

---

*Tit. XVI. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, Sich, T, Til, V. Capitula huius tituli in Alt post IX,* 19 *huius editionis, in T* 2 *post XIX,* 10.

*l.* 1. XVI] XV *Til;* XXII *T* 2; XVI *sP; deest cett.* ‖ *l.* 2. de venditionibus] *desunt Ad, Alt, L;* de vendictionibus *P* 6; de vencionibus *sP.*

*Cap. I. deest J (cf. p.* 430, *l.* 11*).* ‖ *l.* 3. I] *deest Alt, Jlz, L, Mt, P* 3, *T* 2 *(m. prima);* c. I. *Bb;* cap. I *P* 4; Tit. I *Her;* CXXXXI *Ad;* CLXVIII *Mg;* [CC?]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til. l.* 4. Si] i *Alt, Jlz.* vindiderit *P* 3, *V;* vendiderit *cett.* vendiderit alienas res *Mg, Mt;* res alienas vendiderit *L.* vel servum vel *Sich.* aut anccillam *H.* ‖ *l.* 5. aut qualecumque rem *Ag, L, P* 3, *V;* aut qualecumque re *sP;* vel qualecumque rem *Alt;* velqualicumque re *T* 2 *(m. prima);* vel qualemcumque rem *Ald, T* 2 *(m. recentior);* vel qualemcumque aliam rem *Sich;* aut qualemcumque rem *cett.* ipsam *deest Ald;* ipsa *Mt, sP;* ipsam rem *P* 4. reddat per legem *P* 6. per legem *desunt Gw;* per lege *sP.* reddant *Mg, Mt;* perdat *Ag.* consimili alium, *manus recentior:* consimilem aliam *T* 2; consimilem alienam *Ag;* consimili aliam *sP;* alium similem *Alt;* cum similem aliam *L;* cum similem alium *Bb;* consimilem *Ald, Gw;* consimilem alium (con *erasum*) *H;* consimilem alium *Ag, Ch, Jlz, P* 1, 3, *T* 1; aliam consimilem *Sich.* reddat *Ag, Bos, Ep, Her, Mt, P* 1—4, 6, *sP, Til, V; deest Sich;* rem *Mg;* addat *cett.* ‖ *l.* 6. ipsum *Alt, Bb, Ch, H, L, P* 3, *T* 1; ipsa *sP.* invenire non potest *L.* poterit *Alt, Sich, T* 2; potuerit *sP;* possit *Gw.* duos *Bb, Ch, Ep, H, L, T* 1, 2 *(m. recentior);* II *sP;* duas *cett.* consimiles] cum similem *L;* consimili *sP;* similes *Ag.*

1) *Cf. Ben. Levitam I,* 365. 2) *Cf. infra c. XVI,* 4.

II. [Si quis possessionem vendiderit.]

**Si quis vendiderit possessionem suam alicui terram cultam non cultam prata vel silvas: post accepto pretio aut per cartam aut per** testes[1] conprobetur firma emptio.

**Ille testes per aurem debet esse tractus[2], quia sic habet lex vestra*; duos vel tres[3] vel amplius debent esse testes.**

Venditio si fuerit violenter extorta, id est aut metu mortis aut per custodiam, nulla valeat ratione[4].

*) nostra *Ald, H, Jlz.*

---

*L. Visig. Eurici [CCLXXXVI]. Venditio per scripturam facta plenam [habea]t firmitatem. Si etiam scriptura fac[ta no]n fuerit, datum praetium* testibus *con*[prob]atur *et* emptio *habeat* firm*itatem.*

[Vendi]tio si fuerit violenter extorta, id est [aut m]etu mortis aut per custodiam, nu[lla vale]at ratione.

---

*Cap. II. deest J (cf. p. 430 l. 11); cum cap. I coniunctum Ald, Gw, P6.* ‖ *l.* 1. II] cap. II *Bb;* Tit. II. *Her;* CXXXXII *Ad;* CLXVIIII *Mg, Mt; deest Ald, Alt, Gw, Jlz, L, P6, T2 (m. prima). Rubrica exstat in Her, L, Til.* vendit *Her.* ‖ *l.* 2. Si] i *Alt.* alicui] alian *sP; corr. Alt.* terra *Alt, Mg.* culta non culta *Alt, L;* cultam non culta *H;* culta non cultam *Mg, Mt;* non cultam (non *inter lineas) Ep;* cultam incultam *Gw.* pratas *Ch, Ep;* pratam *P6;* prato *sP;* pratum *Her.* ‖ *l.* 3. vel *deest L, Sich.* silva *L, Mt;* silvam *Her;* silvas in *P6.* acceptum *Ad, Ald, Bb, Bos, Jlz, Mg, Sich, T2 (m. recentior), Til;* accepta *L.* pretium *Ald, Bb, Bos, Jlz, Mg, Sich, T2 (m. recentior), Til; deest Ad.* aut] ut *Her, sP.* carta *Alt;* kartam *Ad, Gw;* chartam *Bos, Sich, Til.* aut] ut *Bb.* testis *Alt.* conprovetur *sP;* conprobatur *Sich.* firma] formę *P4.* emptione *T2 (m. prima);* coemptio *T2 (m. recentior).*

*l.* 4. *Dehinc omnia usque ad finem capitis desunt Sich.* ille] et *Gw;* et ille *Ald, Jlz;* illi *T2.* testis *Ad, Ald, Alt, Bb, Ch, Ep, Jlz, Mt, P1—4, T1, V.* debent *Gw, T2;* debea *Ag.* tracti *Gw, T2;* tractos *Mg;* tractatus (ta *erasum*) *P6.* lex vestra habet *Alt, T2;* lex vestra est *Gw;* habet lex nostra *Ald, H, Jlz;* habet lex *Ep, Her, Mg, Mt.* duo] duos *L, P3;* coram duo *Mg, Mt (corr.);* quia duo *Ald;* quod duo *Jlz.* ‖ *l.* 5. vel amplius *Ald, Alt, Ep, Jlz, Mg, Mt, P2—4, 6, sP, T, Til, V;* vel ampliū *Ag; desunt cett.* debet *Alt.* testes *inter lineas m. recentior T1;* testis *Mt;* testium *T2.*

*l.* 6. venditio si] si venditio *Bos, Ep, Her, P4, Til;* si venditio si *Mg, Mt, P1—3, 6, Til, V;* si vinditio su *sP.* fuerit *Ag, Ald, Alt, Ch, Jlz, P4, T1, 2;* furti *Mg, Mt;* fuit *cett.* exorta *Ep, Gw, H, L, P1, sP;* orta *Bb;* abstracta extorta *Mt;* abstracta extortam *Mg.* id est ut *Ag.* metum *Bb, sP;* metus *Ag.* nulla valeat ratione *Alt;* nulla ratio firma sit *Ep, Mg, Mt, P4;* nulla rationem f. s. *sP;* nulla ratione firmatur *L;* nulla ratione firma sit *cett.*

1) *Cf. O. Gierke, 'Schuld u. Haftung', p.* 377, *n.* 10. 2) *Cf. infra XVII,* 3, 6; *J. Grimm, 'DRA.' I*[4], *p.* 199; *H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 197; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 392. 3) *Cf. supra c. II,* 1; *XIII,* 2; *infra XVI,* 16. 4) *Cf. L. Rom. Visig. Cod. Theodos. III,* 1, 9 *interpr.*

III. [Si a servo alieno comparaverit[1].] *cf. L. Eurici CCLXXVII.*

**Si[2] quis a servo alieno aliquid conparaverit nesciente domino suo: si dominus firmam esse noluerit*) emptionem, reddatur pretium emptori et emptio nihil habeat firmitatis[3].**

Si ipsud non habet, consimile reddat.

IIII. [De contentione venditae rei[4].] *cf. L. Eurici CCLXXVII.*

**Quotiens de vindita re contentio conmovetur, si alienam fuisse constiterit, nullus sine domini**

*) voluerit *J*.

---

*L. Eur.* [*CCLXXXV*]*II.* **Si quid a servo alieno** *fuerit* **conpa[ra*tum*] domino nesciente, si dominus firmam [esse n]oluerit emptionem, praetium red[dat e]mptori et emptio nihil habeat firmitatis.**

*L. Eur.* [*CCLXXXVI*]*III.* **Quoties de vindita re contentio [comm]ovetur, si alienam fuisse constite[rit, n]ullu*m* domino praeiudiciu*m* conpare[tur. E]t domino qui**

---

*Cap. III. prima pars capitis* — firmam esse *deest J (cf. p.* 430 *l.* 11*).* ‖ *l.* 1. III] *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima)*; II *Gw*; Tit. III *Her*; CXXXXIII *Ad*; CLXX *Mg, Mt*; CCVIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis *Her.* emerit *Her.* ‖ *l.* 2. . i quis *Alt.* conparaverit *deest Gw.* nesscientem *sP.* domino suo] domi suo *P* 3. si dominus] si domino *Mg, Mt*; si dominus e i u s *Alt.* firma *Mg, Mt*; firmum *Sich.* emptionem esse noluerit *P* 4. esse] es, *m. recentior inter lineas corr:* esse *P* 3. ‖ *l.* 3. noluerit] v o l u e r i t *J, qua voce denuo incipit textus codicis.* emptionem *deest Sich*; emptio *Mg, Mt*; emtionem *sP.* reddat *P* 4, *Sich.* pretium] pecuniam *P* 4. et *deest Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2. emptio] empti *J*; emtioni huic *Mg*; emptioni *P* 6; emptio eius *P* 4. nihil] *deest Mg*; nihi *P* 1; nichil *Ad, Ald, Alt, Ch, Jlz, T* 2. habet *Mt.* firmitatem *J*; firmatis *L.*

*l.* 4. Si ipsud — reddat] *desunt Alt, T* 2; aut ipsam aut consimilem reddat *Sich.* ipsum *Ad, Ag, Ald, Bos, Gw, Jlz, Mg, Mt, P* 2, 4, *Til*; illud *Ch*; ipsut *L*; ipsa *sP*; ipse *Her*; ipsud *cett.* cum simile *Ch, J, T* 1; consimilem *H, Mg, Mt*; consimili *Ag*; consimilem *cett.*

*Cap. IIII. deest Sich; cum cap. III. coniunctum Ch.* ‖ *l.* 5. IIII] *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 2, 6, *T* 2 *(m. prima)*; III *Gw*; cap. IIII *Bb*; Tit. IIII *Her*; CXLIIII *Ad*; CLXXI *Mg*; CLXXXI *Mt*; CCVIIII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* venditi *L.* ‖ *l.* 6. quoties *Jlz, L, P* 4, *T* 1; . . uociens *Alt*; quociendi *sP.* vendit recontentio *Ag.* vindita re *P* 2; vendita rem *H (corr.), P* 6, *V*; vindita rem *P* 4; v e n d i t o r e *Ep, T* 2 *(m. prima)*; v e n d i t o r i b u s *P* 4; venditione *Mg, Mt*; vendita re *cett.* contentione *sP.* commovetur *in raso P* 1; comovetur *sP*; removetur *Ag*; movetur *Her.* aliena *Ep, Gw, L*; alienam, m *erasum H*; alienum *Bos, Mg, Mt.* fuisset *Mt, sP.* consisterit *Ep*; constituerit *Alt, sP, T* 2 *(m. prima)*; constituitur *L.* domino *Ag, Alt, Bb, H, J, L, T* 2 *(m. prima)*; domine *P* 6; domini s u i *Jlz.*

1) *Cf. Bened. Levitam I, p.* 306. 2) *Cf. Ed. Rothari* 233: Servus cuiuscumque non liceat sine permissum domini sui neque terram neque mancipia neque qualemcumque rem vindere aut liberum dimittere. Si quis de servo conparaverit, et pretium perdat et quod de servo emit, proprio domino restituat. 3) *Cf. Herbert Meyer, 'Entwerung und Eigenthum', p.* 63 *sq.* 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 510; *Herbert Meyer, 'Entwerung und Eigenthum', p.* 39.

**prçiudicio conparetur. Et domino is qui aliena vendere presumpsit, duplum cogatur exsolvere[1], nihilominus emptori, quod accepit pretium, redditurus; et quicquid ad conparatę rei profectum studio suae utilitatis emptor adiecerit, a locorum iudicibus aestimetur et ei qui laborasse cognoscitur, a venditore iuris alieni satisfactio iusta reddatur.**

*cf. L. Euric. CCLXL; L. Sal. XXXIX, 4; L. Alam. XLV sq. LX, 2.*

### V. [Si ingenuum hominem vendiderit[2].]

**Si quis ingenuum vendiderit, cum ille suam probaverit libertatem, is qui eum vendidit reducat eum in locum suum et restituat ei libertatem sicut prius habuit, et conponat ei**

---

**vendere aliena praesu[mserit, d]uplum cogatur exsolvere, nihilomi[nus e]mptori quod accepit praetium redditurus; et qui*d*quid ad ⟨con⟩parate rei prof[ectum] studio suae utilitatis emptor adiec[erit], a locorum iudicibus estimetur, et ei [qui la]borasse cognoscitur, a venditore iu[ris alie]ni satisfactio iusta reddatur.**

---

*Cap. IIII.* || *l.* 1. periudicio *sP;* iudicio *Mg, Mt.* conparetur — qui aliena] *desunt Ad.* conparet *Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 2, *T* 1, 2, *Til;* conperet *Ald;* [co]nparetur *Ep;* conparatio *corr:* conparereretur *Mg.* Et *deest sP.* domino *deest Gw;* de domino *P* 4; dominus *T* 2 *(m. prima);* domino *corr:* domini *H;* domine *P* 6. is] his *Ag, Ep, J, L, Mg, Mt, P* 1, 3, *sP.* is fuisse (fuisse *del.*) *Jlz.* aliena *Ad, Ep, Gw, Her, P* 1, 4, *sP, T* 2 *(m. recentior), Til, V;* alienum *Ald, Bos;* alienum *corr:* alienam *Mg;* alienam *cett.* vendideret *Mt;* vendiderat *corr:* vendideret *Mg.* presumit *Gw;* praesumpserit *sP;* praesumpserit *Ag, Ep;* presumat *Ad;* praesupsit *Jlz;* praesumserit *T* 2 *(m. prima);* praesumsit *T* 2 *(m. recentior).* solvere cogatur duplum *Her.* dupplum *sP.* cogatur exolvere *Ch, J, T* 2; cogatur d o m i n o exsolvere *Gw;* cogatur [ex]solvere *Ep;* cogatur solvere *P* 4; exsolvere cogatur *Mg, Mt;* exolvere cogatur *sP;* exsolvere cogantur *Ag.* || *l.* 2. nichilominus *Ad, Ald, Alt, Bb, Ch, Jlz;* nihilhominus *Ep, L, P* 1, 4, *sP;* nihil hominis *J.* quod *T* 2; quia *Ch, Gw;* qui *cett.* accipit *Mg, P* 4. redditur *Mt;* rediturum *P* 4. ad *deest Mg, Mt, P* 4, *sP.* conparatae rei] conparat *sP;* conparat ei *Mg, Mt;* conparatae rei *Bos, P* 3; conparatam rei *Bb;* conparati rei *P* 4; conperatae rei *Ald;* conparatae r e g i *P* 6; conparata rei *H, J, L;* conparare rei *Alt.* perfectum *Ald, Bb, L;* perfecto *Mg, Mt, P* 4. studio suae] stodio sue *V;* studio se *P* 1, *sP.* || *l.* 3. suae *deest Ald, P* 4; sui *H, J, L, T* 1; sive *Mg, Mt;* seu *Ag.* utilitates *Bos.* emptor] s e m p e r *P* 6; emptum *T* 1 *(m. prima);* emptum *J;* emptorum, *m. recentior:* emptum *H.* adiecerat *Alt, P* 4, *T* 1; adiacerit *P* 6; adiacerat *corr:* adiecerat *T* 2; adiecit *Gw, L, corr. Ep;* eiecerit *Ag;* a deiecerit *sP;* ea deiecerit *Mt.* a locorum iudicibus] a iudicibus *Gw;* alicorum iudicibus *J;* illocorum iudicibus *sP;* docorum iudicibus *L;* apud locorum iudices *Her.* aestimatur *Alt;* [aesti]metur *Ep;* e x i s t i m e t u r *Bb.* ei] eis *sP.* qui] *deest P* 2; quid *P* 6. lavorasse *sP;* laborasset *Mg, Mt.* cognoscetur *Alt;* cognoscetur, *m. recentior* cognoscitur *T* 2; cominiscitur *Ald, Jlz.* a venditore] evenditore *P* 2; a venditorem *H, P* 1. || *l.* 4. alienis *Ag, Mg, Mt, sP.* satisfacio *Ch;* satisfacco *Jlz;* satis facios *sP;* satisfacto *P* 4. iusti *T* 1; iuste *Bos, Ch;* iusto *P* 2. reddatur *deest Bb, H, J, L, T* 1.

*Cap. V. deest Sich* || *l.* 5. V *deest Ald, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* IIII *Ch, Gw;* cap. V *Alt, Her, P* 4; CLXXII *Mg, Mt;* CCX *Ald;* CCXII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis *Her.* vendideris *L.* || *l.* 6. Si] . . i *Alt.* inienuum *sP;* ingenuum hominem *L.* suum *L, Mt, sP.* probaverit *sP;* probaberit *corr:* probaverit *Mg;* probaberit *P* 3; h a b e r e t *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, T* 1. probaverit suam libertatem *Alt, Jlz.* is qui — ei libertatem *desunt Bb.* is *deest Ald, Jlz;* hiis *sP;* his *Ag, Ep, L, Mg, Mt, P* 3 vendiderit *corr:* vendidit *Gw;* vendiderit *Bos, J, L, Til;* vendedit *sP.* || *l.* 7. reducit *corr:* reducat *sP.* locum suum *Ag, Ald, Bos, Ep, Gw, Her, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, Sich, T* 2 *(m. recentior), Til, V;* loco suo *cett.* sicut *bis sed alterum deletum P* 2. prius] antea *Alt, T* 2.

1) *Cf. supra c. XVI,* 1. 2) *In hoc capite modus quo autores legis Baiwariorum in suo labore usi sunt, evidentissime apparet. Lex Euriciana in legem Baiwariorum recepta ob discordantiam, quae pro parte obvenit, pro parte secundum iura Baiwariorum mutata est. Cf. etiam L. Rib. XVI.*

cum XL sol.*[1] excepto quod emptori in duplum pretium quod accepit, cogatur exsolvere [2].

Similis ratio dupliciter de feminis servetur [3].

Et si eum vel illam foris provincia vendiderit et iterum reducere non potuerit, tunc cum weregeldo conponat, hoc est CLX sol.[1] solvat parentibus.

*) XXX sol. *L;* sol. V *Mt;* V sol. *Ag, Mg.*

---

*L. Eur. CCLXL.* ⌜Si quis ingenuum vendiderit, cu[m ille] suam probaverit libertatem, *serv[um aut] praetium servi ab illo,* qui vendedit, *[acci]piat ille sibi, quem vinditum fuisse [consti]terit* . . ⌜excepto quod emptori in dup[lum prae]tium quod accepit, cogatur exsolve[re⌝,

*⌜Haec]* et de *mulieribus forma* servetur⌝.

*L. Sal. XXXVIIII,* 5 *(Hessels Cod. 3).* Si quis hominem ingenuum plagiaverit et vendiderit . . . . .

*L. Alam. XLV.* Si quis *liber liberum extra terminos* vendiderit, revocet eum *infra* provintiam et restituat eum libertatem et cum XL solidis conponat.

Si *autem* eum revocare non potuerit, cum weregeldo *eum* parentibus solvat, *id* est bis octuaginta solidos, *si heredem reliquit; si autem heredem non reliquit, cum CC solidis conponat.*

*L. Alam. XLVI. De feminis autem liberis si extra marcha vendita fuerit, revocit eam ad pristinam libertatem et cum LXXX sold. conponat* . . .

*L. Alam. LX,* 2. Feminas *autem eorum semper in* duplum.

---

*Cap. V.* ‖ *l.* 1. cum XXXX s. *Ch, J, Jls.* quod] *deest L;* qui *Mg, Mt.* emturi *sP.* pretium] *deest Mg;* precio *P* 4. accipit *P* 4. exolvere *Ad, Bb, J, sP, T* 1.

*l.* 2. Similiter *sP.* duplicetur *Alt.* feminis. Et . . . . vendiderit] federit *Bb.* de feminis] *desunt Mt.* servetur et de feminis *Mg.*

*l.* 3. si *deest Ald.* eum vel illam] eam *Gw;* eum vel illa *Mg;* eum vellam *sP.* foris provincia] *desunt Ad, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T;* foris provinciam *Ag, Ep, Her, Jlz, P* 2; foris in provinciam *Ald;* foris provinciae *sP;* ex proviscia *T* 2. et iterum] ut illum *H, L;* ut illam *Bb;* et illum *Bos, Ch, J, T* 1; et illam *Gw;* et unc *(? legi nequit) Ad.* reducere] solvere *Ag.* poterit *Ad, Ald, Bb, Ch, Gw, H, J, L, P* 2, *T* 1; posset *Alt;* pt *Jlz.* ‖ *l.* 4. tunc] tunc enim *Ch, T* 1 *(m. recentior).* cum] eum *Mg, Mt, P* 6. uueregeldo *Bos, Her, P* 2, *Til, V;* uuergeldo *Ald, Alt, Bb, Jlz;* uuerigeldo *Gw;* uuerageldo *Ad, Ch, H, J, T;* uueregild̓ *sP;* uueregelt *L;* uuegregeldo *corr:* uuedregeldo *Mt;* uueregildo *P* 3, 4, 6; uuergildo *P* 1; uuedreghildum *Ag;* uuidrigildum *Mg.* hoc] oc *sP;* id *Mt.* est *deest Ald.* CLX] CXL *Ad, Til;* XLC *corr:* CLX *Mg;* CLC *Gw.* solvat solidos *corr:* solidos solvat *Ad.* solvat *deest Mt, T* 2 *(m. prima);* solvat *sP;* conponat *Bos, P* 3, *Til.*

1) *Eadem poena ac infra c. IX,* 4. 2) *De hac poena in c. IX,* 4 *non tractatur; ex lege Visig. sumpta est. Cf. infra l.* 6 *et contra R. Loening, 'Vertragsbruch' p.* 114 *sq. et E. Rabel, 'Die Haftung des Verkäufers' p.* 291, *Herbertum Meyer in 'Otto Gierke . . . dargebrachte Festschrift' p.* 1002. 3) *Concordat cum regula generali capitis IV,* 80.

*cf. L. Eurici CCLXLI.*

## VI. [Si servum proprium nesciens[1].]

Si quis servum suum vendiderit forsitan eius nesciens facultates[2] quas habebat, dominus eius potestatem habeat qui eum vendidit, requirendi res eius, ubicumque invenire potuerit.

*cf. L. Eurici CCLXLII.*

## VII. [Si servus de suo fuerit redemptus[3].]

Si quis servus de peculio suo fuerit redemptus, et hoc dominus eius forte nescierit, de domini potestate non exeat; quia non pretium, sed res servi sui dum ignorat accepit[4].

*cf. L. Eurici CCLXLIII.*

## VIII. [De commutatione[5].]

Commutatio, hoc est quod cambias, talem qualem emtio habeat firmitatem.

---

*L. Eur. CCLXLI.* **Si quis servum suum vendederi[t, for]sitam eius nesciens facultates, habe[at *in*]quiren⟨di⟩ *liberam* potestatem; *et sibi v[indicet] ille* qui vendidit, *cum* potuerit invenir⟨e⟩.**

*L. Eur. CCLXLII.* **Si servus de peculio suo fuerit e[mptus] et hoc dominus eius forte nescierit, [de do]mini potestate non exeat; quia non pr[aetium], sed res servi sui, dum ignorat, accepit.**

*L. Eur. CCLXLIII.* **Commutatio talem qualem empt[io ha]beat firmitatem.**

---

*Cap. VI. deest Sich.* || *l.* 1. VI *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima)*; V *Ch, Gw*; tit. VI *Her*; VIIII (!) *Bb*; CLXXIII *Mg, Mt*; [CCX]I *Ald*; CCXIII *Ad*. *Rubrica exstat in Her, L, Til.* nesciens] *deest Til*; vendiderit *Her*. || *l.* 2. suum *deest Her, P* 3. vendidit *Ald*. et forsitan *Ag, Ep, Mg, Mt*; et forsita *sP*. eius nesciens] eius *Ag, L*; eius d o m i n i nesciens *Ald, Jlz*; eo nesciente *Bos, Ch, T* 1; ei nesciens *Mg*. nesciens dominus facultatis, habeat potestatem qui eum vendidit *Bb*. facultatis *Bb, L*; facultatem *Bos, Ch, Ep*. quas] *deest Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T*. habeat *Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, J, L, Mt, P* 1, *T* 1; habet *P* 4; *erasum H*. dominus — habeat *desunt Bos, Ch*. dominus eius *desunt Bb*. || *l.* 3. vendiderit *sP*; vendit *Her*. ubicumque] hubucumque *sP*. invenire potuerit] invenire eum *Ad*. poterit *Alt, T* 2 *(m. prima)*.

*Cap. VII. cum cap. VII. coniunctum Mt, Mg; deest Sich.* || *l.* 4. VII *deest Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P* 6; VI *Ch, Gw*; tit. VII *Her*; X (!) *Bb*; [CCX]II *Ald*; CCXIIII *Ad*. *Rubrica exstat in Her, L, Til.* || *l.* 5. Si] i *Ald*. servus] *deest Bb, Ch, J*; servum *Ag, P* 1. peculio] *inter lineas manus rec. add.* p e c u n i a *T* 1. domi|nus eiu|s *in raso P* 1. eius *deest Her*. forte *deest Ald, Jlz*. de domini potestatem *Mg, sP*; domini potestatem *Bb*. || *l.* 6. non *deest Bb, L*. quia] *corr. Gw*; q u i *L*. servi sui] servis suis *sP*; d o m i n i sui *Ald*. dum accepit ignoravit *Bos, Ch*. dum] dummodo, modo *erasum T* 1. ignoravit *Ad, Ald, Jlz, T* 1; ignorabat *Ep*. accipit *P* 4, *sP*.

*Cap. VIII. deest Sich.* || *l.* 7. VIII *deest Alt, Jlz, L, Mt, P* 6, *T* 2 *m. prima*; VII *Ch, Gw*; tit. VIII *Her*; XI *Bb*; CLXXIIII *Mg*; [CCX]III *Ald*; CCXV *Ad*. *Rubrica exstat in Her, L, Til.* *l.* 8. commutatio hoc rectum hoc est *Ch*; commutatio hoc rectum, quod *Bos*. commutatio] ommutatio *Alt*; communicatio *Ald, P* 2; . . ommunicatio *Jlz*. quod] quid *Ag*. cambias] campias *Ald, J, Jlz, sP*; cabias *P* 6; campius *L*; cum cambias *Ch*, (cum *inter lineas manu recentiore additum) T* 1; concambias *Ad, Gw*; cambias v o c a n t *Her*. talem firmitatem qualem emptio habet *Ch*. tales *corr*: talem *Gw*; tale *Ag*; qualem *sP*; qui talem *Mt*. qualem] qualis *Ad, Alt, Bb, H, J, L, T* 1; *deest Ag*. empti *Mg, Mt*. habet *Ag*; habebat *Ald*.

1) = *Ben. Levita I*, 358. *Cf. etiam infra (nº IV) syn. Niuhing c.* 1. 2) *Cf. infra c. XVI*, 7: peculium servi. 3) *Cf. Ben. Levita I*, 359. 4) *Cf. Cod. Just. IV*, 49, 7. 5) *Cod. Just. IV*, 34, 2. *Nov. Valent. III*, 31, 4. *L. Rom. Burg.* 35, 5. *Cf. Liutpr.* 116: sed et de conparationem statuimus sicut de commutatione.

## VIIII. [De venditionis forma[1].]

*cf. L. Eurici CCLXLIIII.*

Venditionis haec forma servetur, ut seu res seu mancipium vel quodlibet genus animalium venditur, nemo propterea firmitatem venditionis inrumpat, quod dicat se vili pretio vendidisse [2].

Sed postquam factum est negotium, non sit mutatum; nisi forte vitium invenerit, quod ille venditor celavit, hoc est in mancipio aut in cavallo aut in qualicumque peculio; id est aut cęcum aut herniosum*[3] aut cadivum**[4] aut leprosum [5].

*) *glossa addit:* ponderoso *T* 1; hoc est hirniuuotic *Gw*.
**) cativo id est holoht *Gw*.

---

*L. Eur. CCLXLIIII.* Venditionis haec forma serve[tur, ut] ⟨seu res⟩ [seu m]ancipia seu quodlibet animalium ge[nus v]enditur, nemo propterea firmitatem [vendi]tionis inrumpat, quod dicat rem vili [prae]tio vendidisse.

---

*Cap. VIIII. cum cap. VIII. coniunctum Ag, Mg, Mt, sP; at Ag, Mg, Mt caput in duo capita dividunt adscriptis infra numeris* VIIII *Ag;* CLXXV *Mt; sine numero Mg.* || *l.* 1. VIIII *deest Alt, Jlz, L, Mg, P* 6, *sP, T* 2 *m. prima; hoc loco deest Ag, Mt; cf. infra p.* 438 *l.* 3. 18; VIII *Ch, Gw;* cap. VIIII (!) *Bb, P* 4; Tit. IX *Her;* [CCX]IIII *Ald;* CCXVI *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* vinditionis *L.* formae *L.* || *l.* 2. vinditionis *L;* . . enditionis *P* 4; venditiones *H (m. prima), T* 2 *(m. recentior);* venditione *T* 2 *(m. prima);* venditores *Jlz.* hoc *Mg, Mt;* hac *T* 2. formam *Mg, Mt.* serventur *T* 2. seu] sex *Bb.* res] reus *T* 2 *(m. prima).* quotlibet *Bb;* quolibet *Ag, Alt, H, L, Mg, sP.* || *l.* 3. vinditur *H, T* 2 *(m. rec.);* venditor *Alt, H, J, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* venditorum *P* 4; vendatur *Sich.* propterea] probterea *L;* propter eam *Ch, sP, T* 1; post *Ald, Jlz.* firmitates *Mt;* firmitatis *Mg.* inrumpit *Ch, T* 1, 2; inrumpas *Ag.* quod dicat — vendidisse] *desunt Ad.* se vili] tale *J;* servilem *Mg, Mt;* servili *P* 4; se sivile (se *deletum*) *H.* si *Alt, Bb, Ch, L, sP, T* 1. vili] vile *Ag, Alt, Ch, Gw, P* 1—3, 6, *V;* vile, *manus recentior* vili *T* 1; bolem *sP;* ille *L.* precium *Mg, Mt, sP;* pretium *corr:* pretio *Gw.* vendedisse *sP;* vendisse *Ald;* vendidisset *Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mg, Mt, T* 1, 2.

*l.* 4. set *sP.* est *deest sP.* sit mutatum] simulatum *Mg, Mt;* est mutandum *Sich.* nisi] si *sP.* || *l.* 5. ille] illi *T* 2; *deest P* 2, 4, *Sich.* vinditor *sP.* celaverit *P* 2; scelavit *Ald.* hoc est] hoc *Ag.* in mancipiis *Ep;* in mancipia *Bb, H, J, P* 1, 3, 6; mancipia *Ag, Mg, Mt, P* 2, *sP, V;* mancipio *Alt, T* 2 *(m. prima);* mancum *Sich.* aut *deest Ad;* vel *Alt, T* 2. cavallo *Ad, Bb, H, J, T* 1, 2, *V;* caballos *Ag, Ep, Mg, Mt;* caballo *cett.* aut] vel *Sich.* in qualicumque *Ad, Ald, Bb, Ep, Gw, Her, Jlz, P* 1—4, 6, *Sich, T* 2, *Til, V;* qualicumque *Alt;* quacumque *Ch;* in quacumque *sP;* in quocumque *Bos;* in qualecumque *cett.* || *l.* 6. peculios *Ag;* peculia *P* 3; mancipio *Sich.* id est *desunt Bb, Bos, Sich.* aut *deest Bos, Gw, Sich.* caeco *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* caecus *Mg, Mt.* caeco — cadivum *erasa T* 2; *m. recentior:* cecum vel irniosum aut cadivum. ernioso *Bb, Ch, J;* aernioso *L;* erniosus *sP;* erniossum *P* 6; hernioso *H;* herniosus *Mg, Mt;* herniosum *Her, P* 1, 3, *Sich, Til;* irniosum *T* 2 *m. recentior;* hirnioso *Ad;* hirniosum *P* 4; errinoso *Bos;* ternioso *Alt.* aut *deest J.* cadivum] *in raso T* 2 *(m. recentior);* cadivo *J, T* 1; cativo *Ad, Alt, Bb, H, L;* caduum *P* 6; caduvum *P* 1; cattibum *sP;* claudus *Mt;* clausdus *Mg;* claudum, *in margine* cadivum *Her;* caduco *Bos, Ch;* caducum *Til.* || *l.* 7. aut leprosum] ut librosum *sP.* leproso *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T* 1, 2 *m. prima;* leprosus *Mg, Mt;* leproso *m. prima.*

1) *Cf. Ben. Levita I,* 362. 2) *Hac lege usus exceptionis Romanae ob laesionem enormem apud Visigothos et Baiwarios negari videtur; cf. O. Stobbe, 'DPrR.' III*[2], *p.* 250. 3) herniosus *hoc est* hernia laborans, *vide Du Cange, Glossarium.* 4) cadivus, *hoc est* qui per se cadit, *vide Du Cange, Glossarium.* 5) leprosus, *hoc est* morbo leprae infectus, *vide Du Cange, Glossarium.*

In animalibus autem sunt vitia, que aliquotiens celare potest venditor.

Si autem venditor dixerit vitium, stet emptio, non potest mutare[1].

Si autem non dixerit, mutare potest in illa die et in alia et in tertia die[1]. Et si plus de tribus noctibus habuerit post se, non potest mutare, nisi forte eum invenire non poterit infra tres dies. Tunc quando invenerit, recipiat, qui vitiatum vendidit; aut si non vult recipere, iuret cum sacramentale uno: 'quia vitium ibi nullum sciebam in illa die, quando negotium fecimus' et stet factum.

*cf. Lex Eurici CCLXLVII.*

## X. [De arra[2].]

Qui arras* dederit[3] pro quacumque re, pretium cogatur implere, quod placuit emptori. Et

*) *glossa addit:* hoc est uueti *Gw;* leitkauf *T* 1.

---

*Cap. VIIII.* ‖ *l.* 1. in alimalibus *J.* autem *deest Alt;* aut *L, Mg, Mt.* sit vitium *Bb.* que] quod *Ad, Alt, Bb, Ch, H, J, T* 1. aliquoties *Mg;* aliquando *Sich.* celare] scelare *Ald.* venditur *Mg, Mt;* vinditor *sP;* vendit *Alt, T* 2 *(m. pr.).*

*l.* 2. Si autem emptori venditor dicerit *Ald.* dixerit vitium] vitium indicaverit *Sich.* vitium] vitiatum est, *supra lineam glossa:* vel vitium vel inest *Gw.* stet — mutare] emptio valet *Sich;* emtio sit immutata *Gw.* iste temptiones potest mutare *sP.* stet] est et *L.* emptio] emptor *Mg, Mt;* emtio et *Ald, Jlz, manus recentior T* 2. mutari *Ald, Bb, Ep, Jlz, P* 4, *T* 2 *m. recentior;* mutarare *P* 3.

*l.* 3. *Hic distinguunt novum caput Ag, Mg, Mt; sine numero Mt; numero anteposito* VIIII *Ag;* CLXXV *Mg.* non *deest Ad, P* 3; *supra lineam L.* non dixerit, mutare potest *desunt Her, P* 6. dixerit hoc *Gw.* praedixerit *Sich.* mutari *Ald, Bb, Ep, Jlz, P* 2, *Sich, T* 1; matura *P* 3. in die illa *Ad;* vel illa die *Sich.* die *deest Gw.* et in alia et in tertia die] *desunt Bb;* et in tertia die *Ag;* in alia et III die *sP;* et in alia vel tertia die *Ald, Jlz;* et in alia et tertia die *J, L, Mt, P* 1, 2; et in alia tertia die *H;* vel altera vel tertia *Sich.* die *deletum T* 2 *m. recentior.* ‖ *l.* 4. de tribus noctibus] quam dies tres et noctes *Gw;* de tris noctibus *sP;* quam tribus noctibus *Sich;* de tribus *Ad.* de tribus habuerit noctibus *P* 6. habuerint *Ad, Bb, H, L.* habuerit post se *Ag, Ep, P* 2, 4, 6, *sP, V;* post se habuerit *Alt, T* 2 *(m. prima);* habuerit postea *Ald, Gw, Jlz, Mg, Mt, P* 3, *Til;* habet apud se *Her;* habuerit penes se *Sich;* habuerit postea se *cett.* possunt *Ad.* mutari *Ald, Ep, Jlz, P* 4; maturare *P* 3; amplius rescindi emptio *Sich.* eum infra tres dies invenire non potuerit *Gw;* vendidorem intra diem tertium invenire non potuerit *Sich.* eum *deest Ag, Mg, Mt;* ea *sP;* cum *Ep, P* 2; non cum (non *erasum*) *H.* ‖ *l.* 5. inveniri *Ep;* invenire *corr: P* 1. poterit *Ad, Ald, Bb, Ep, Gw, J, Jlz, P* 1, 2, 4, 6, *V;* posset *Alt, T* 2; potest *H, Mg, Mt;* potuerit *cett.* infra *corr:* intra *J;* intra *Ag, Alt.* dies tres *Ald.* tres] hos *Bb;* III *Ag, sP;* tercia *L; deest Mg, Mt, P* 4. tunc autem *Bb.* tunc — factum (*l.* 7)] si autem ille non vult recipere vitiosum animal, iuret cum uno sacramentali, quod vitium nullum scierit, et sic emptio stabit *Sich.* invenerint *L;* inveniat *Her.* qui vitiatum] quia vitiatus *sP;* quia vitiatum *P* 4; sibi vitiatum quem *Mg, Mt.* ‖ *l.* 6. vendedit *sP;* vendit *Ag.* aut] et *Mg, Mt.* vult] ult *L.* cum *deest Her.* sacramentali uno *Ad, Bb, Bos, Ch, T* 2 *m. recentior;* uno sacramentale *Alt;* uno sacramentali *Ald, Jlz;* sagramentale I *sP;* sacramentale uno et dicet *Ag, Gw.* quia — sciebam] porro in eo nullum vicium sciebam *Ad;* quod nullum vitium sciebam *Gw;* quia ibi nullum vitium sciebam *Ald;* quia ibi vitium nullum sciebam *Jlz;* quia vitium ibi in illum nullum sciebam *Ag.* quia] quod *Alt, Ch, Gw, T* 2; quare *corr:* quod *T* 1. ibi *deest Gw, Her, P* 2; ubi *Alt, P* 3, *T* 2 *m. prima, V;* sibi *J.* ‖ *l.* 7. sciebat *J, Mg, Mt, T* 2. in illa die *desunt Mg, Mt.* illa *deest Jlz;* illum *Her.* diem *Her.* quando *deest L.* et stet factum *desunt Mg, Mt;* et stet factum, *supra lineam* vel pactum *Ch;* et fiet factum *Her.* et *deest Bb.*

*Cap. X. deest Sich. In T* 2 *hic incipit titulus* XXIV DE ARRIS *inscriptus.* ‖ *l.* 8. X *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VIIII *Ch, Gw;* cap. X *P* 4; tit. X *Her;* CLXXVI *Mg, Mt;* [CCX]V *Ald;* CCXVII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* de arris *Her, Til.* ‖ *l.* 9. qui] ..ui *Alt;* quia *L.* aras *sP;* arram *Sich.* dedit *Ag, Mg, Mt, sP.* qualecumque *L.* re *deest sP;* rem *Mg, Mt, P* 3, 6. implere — emptori] solvere *Sich.* placuerit *Ald, Jlz.* emtori *sP;* emptoris *Mt.* et si — facere] si hoc non fecerit ante diem placitum aut cupiat sibi terminum prolongari *Sich.*

1) *Cf. O. Stobbe, 'DPrR.' III², p.* 246 *sq.* 2) *Cum lege Euriciana non concordat. — Cf. Ben. Levita I, p.* 363. *— H. Siegel, 'D. Gerichtsverfahren' I, p.* 128; *'Das Versprechen*

si non occurrerit ad diem constitutum vel antea non rogaverit placitum ampliorem, si hoc neglexerit facere, tunc perdat arras et pretium quod debuit, impleat.

XI. [De firmatione[1].]

Et[2] si mancipium alioquin si dicit: 'Istum mancipium ego conprehendi extra terminum ubi dux exercitum duxit'; et alibi: 'Dux illum per debitam et iustam

---

*L. Eur. [CCLXLVI]I.* Qui arras pro quacumque *acceperit* re, [prae]tium cogatur implere, quod placuit. *[Empt]or vero* si non occurr⟨er⟩it ad diem con[stitu]tum, arras *tantummodo recipiat quas [dedi]t, et res definita non valeat.*

---

*Cap. X.* ‖ *l.* 1. occurrerit *Ad, Ag, Alt, Her, Mg, P* 3, 4, *Sich, T* 2, *Til;* adcurrerit *Gw, Jlz;* acurrrerit *sP;* accurrerit *cett.* ad diem] a diem *Mt.* costitutum *P* 3; constitum *L.* rogaverunt *Her, sP;* longaverit *Alt, T* 2 *(m. prima);* rogaverit *T* 2 *(m. recentior).* ad placitum *Bos, Ch, J, T* 1 *m. recentior;* ad platitum *Ad.* ampliore *Mg.* si — facere] *desunt Ad, Gw.* si hoc neglexerit — debuit] aut neglexerit — debuit *in margine L.* si *deest Ag, Ch, H, Her, J, Mg, Mt, P* 1, 3, *sP, Sich, T* 1, 2, *V;* qui *P* 4; et *Alt, Bos, P* 2, *T* 2. ‖ *l.* 2. hoc] hoc si *Bos, P* 2; hoc *m. recentior supra lineam add.:* si *P* 6. hoc neglexerit] non edeserit *Mt;* non deserit *Mg;* hoc neclexerit *Ep;* hoc necleserit hoc *sP;* hoc nexerit *Ag.* arras *deest Bos, Ch, T* 1. quod debuit implere impleat *Ag;* quod debeat impleat *Her.* quod *deest Ad.*

*Cap. XI. deest Sich.* ‖ *l.* 3. XI *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima;* X *Ch, Gw;* tit. XI *Her;* CLXXVII *Mg, Mt;* [CCX]VI *Ald;* CCXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* De mancipiis *Her;* de firmitate *Til.* ‖ *l.* 4. Et] . .'t *Alt; deest V.* si est *Ald, Jlz.* de mancipiis *Her.* alioquin si dicit] alium qui non se dicit *Mg, Mt;* et si aliquis dicit *Ald, Jlz;* si aliquis dicat *Her;* alicuius aliquis interciaverit dicens *P* 4; alioquin dicit *Ag;* alioquin si dicat *sP;* alioquin sic dicat *Ad;* alioquin sit dicit *P* 2; alioquin sic dicat *Ad;* aliquod sit dicit *Til.* si dicit istum] sed instutum *L.* istum] *deest J;* istud *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Jlz, P* 1, 4, *T* 2 *(m. recentior), Til;* istut *Ep.* mancipium] mancium *Ad.* prehendi *Alt, Bb, Ch, H, J, L, T* 1, 2; conprehendit *sP.* ‖ *l.* 5. et] vel *Bos, P* 1, 2, 6, *Til, V.* alibi] alio *P* 4. dux] duxi *Bb;* dixi *P* 3. illud *Bb;* illum *corr:* illud *Gw;* illa *Ag, sP;* illam *Mg, Mt;* illorum *Her.* per debitam et iustam culpam] per debita et iusta culpa *Bb, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* pro debita et iusta culpa *Ch;* pro debita iuxta culpa *sP;* per debitam et iuxta culpam *Ag, Mg, Mt;* per debitum (*corr:* debitam) et iustam culpam *P* 6; pro debita et iustum culpam *Bos.*

*als Verpflichtungsgrund' p.* 33, *n.* 17; *A. Heusler, 'Institutionen des deutschen Privatrechts' II, p.* 254; *O. Gierke, 'Schuld und Haftung', p.* 348 *sqq., qui arrham iuris bavarici non solum wadium esse putat; cf. etiam R. Schroeder, 'DRG.*[5]*' p.* 286, *n.* 26; *p.* 308, *n.* 125. 3) *Cf. infra c. XVII,* 3, testis . . . propter arras, qui donat quasi pro pignus qualemcumque rem.

1) *Hoc caput seriemque quae sequitur — usque c. XVIII,* 3 *ex collectione legum processualium quae in iudicio in usu et forse declaratae erant, sumpta esse Merkel 'Arch.' XI, p.* 672 *sqq. bonis argumentis verisimile fecit; cf. Schwind, 'N. Arch.' XXXIII, p.* 665. 667. 2) *Cf. L. Baiw. XVI,* 12; *XVIII,* 3. — *Merkel, 'Zeitschrift für deutsches Recht' XIV, p.* 233; *H. Siegel, 'Deutsches Gerichtsverfahren' I, p.* 259 *sqq.; Merkel, 'Zeitschrift für Rechtsgeschichte' II, p.* 101 *sqq.; London, 'Anefangsklage' p.* 416; *H. Brunner, 'Zur Rechtsgeschichte der Urkunde' I, p.* 266 *sqq.; 'DRG.' II*[1]*, p.* 510 *sq.; Schultze, 'Festgabe für Felix Dahn' I, p.* 6 *sq.; Herbert Meyer, 'Entwerung und Eigenthum', p.* 39 *sq.; Rauch, 'Spurfolge und Anefang' p.* 19.

**culpam tulit et mihi licenter tradidit; reliqua ornamenta: 'quod mancipii mei ex propria mea materia laboraverunt et fecerunt' aut 'fabri', huiusmodi si fuerit, 'propterea tradidi et firmabo'. Si haec defuerint, in supradictis rebus nullatenus potest firmare*.**

**Si autem firmaverit, non potest ab eo cui firmavit, nisi ipse voluerit, retrahere, si campio quaesitoris vicerit.**

XII. [Item ut supra[1].]

**Si firmare promiserit emptori, id est suuiron[2], et non potuerit per haec verba veraciter, ut supra diximus, et constitutum ruperit: tunc pretium reddat et talem terram aut speciem qualem se firmare pollicebat, restituat sine mora, eo quod valde reprehensibilis est res alterius dare, quia aliquotiens exinde scandala nascantur.**

*) implere *Ag, Mg, Mt, sP.*

---

*Cap. XI.* ‖ *l.* 1. tullit *Ag, L, Mt, sP.* et *deest Bb, sP.* licentur *Ep.* reliquia *J.* reliqua ornamenta] aut si aliqua ornamenta sint dicit *Til.* ornaminta *corr:* ornamenta *P*1. quod] quae *Ad, Bb, Gw, Her, P*4. mancipia mea *Ad, Ald, Gw, Her, Jlz, T*2, *Til;* mancipium mei *J;* mancipium ei *P*2*;* mancipium meum *P*4. ex — fecerunt] Laboraverunt et fecerunt ex propria mea materia *Gw.* ex] vel ex *Ch, T*1. ‖ *l.* 2. proprio meo *J;* propria materia mea *Ad.* lavoraverunt *sP;* laboraverit *P*4. fecerunt *deest Mg, Mt;* fecerit *P*4. aut *deest Bb, Mg, Mt.* fabri] f a b r i c a *Ald, Ch, Jlz, Mg, Mt, T*1*;* ad fabrica *Bos;* f a b r i c a v e r u n t *T*2 *(m. recentior).* huiusmodi homines (modi *supra lineam*) *Gw.* si *deest P*4. fuerit *Ag, Ald, Ch, H, J, Jlz, Mg, Mt, P*2—4, *Sich, T*1, *V;* fuerunt *sP;* fuerint *cett.* *l.* 3. tradidit *P*6*;* tradi *L.* firmavo *sP.* haec] aec *Mt.* defuerunt *sP;* defuerit *Mg, Mt;* defuer̄ *Alt, T*2. in superius dictis *Her;* insup̄ dictis *Mt.*

*l.* 4. firmare *corr: P*6.

*l.* 5. firmaverunt *sP;* firmaverit, n i s i i p s e f i r m a v e r i t *Ad.* potest] *bis sed primum deletum T*2*;* post *Mg.* cui *deest Her.* firmavit] firmaverit *Bb;* firmavir *P*1*;* infirmari *Her.* nisi ipse voluerit] *desunt Ad.* nisi] ni *L.* retrahere] rethrahere *Ag;* trahere *Ch, P*4. ‖ *l.* 6. si campio] *his vocibus incipit c. XII. in Bos, Til.* si] aut nisi *Ald, Jlz;* sic *sP.* campio] capio *sP;* cambio *Gw;* camphio *Mg.* quaesitoris] questoris *Ch, Her;* quaestorum *Bos;* quaesitores *P*3, 4, *Til;* quesitoris *Ad;* v e n d i t o r i s *Bb.* vicerit] vincerit *L;* vicere *sP;* n o n v i c e r i t *P*4.

*Cap. XII. deest Sich; cum cap. XI. coniunctum Alt, Jlz, Mg, Mt;* si campio quaesitoris vicerit *(supra l.* 28*) cum hoc capite coniuncta Bos, Til.* ‖ *l.* 7. XII *deest Alt, Ag, L, Mg, Mt, P*6, *T*2 *(m. prima);* XI *Ch, Gw;* tit. XII *Her;* [CCX]VII *Ald;* CCXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* de firmatione *Her.* ut] ubi *L.* ‖ *l.* 8. si] si s e *Ad, Bb, Ch, Gw, H, L, P*1, *T*1, 2. firmari *sP.* promiserit] permiserit *L;* praesumpserit *sP.* suiron *Alt, Ch, J, P*3, *T*1*;* swiron *Til;* sueron *Bb, T*2*;* suueron *Gw;* suuiror *sP;* siuuiron *Ep, Mt;* suuro *P*6*;* siuiron *Ag;* suergen *Ald, Jlz;* si viro addixerit *Her.* et *deest Alt;* si *P*2. potuerunt *sP;* poterit *Ald, Bb.* per haec] pro haec *L.* ‖ *l.* 9. veratiter *P*3*;* veritatis *Her.* constitum *L;* statutum *P*4. ruperit] repperit *L;* rupperunt *sP;* rapuerit *Her.* reddatur *Ag.* ‖ *l.* 10. aut] et *Her.* quale *Mg;* talem *sP.* se *deest Bb, Mg, Mt.* pollicebat firmare *Her.* firmarem *sP.* pollicebatur *Ad, Ald, Gw, Jlz, Til;* policebat se *Bb.* sine] si *Mg, Mt.* eo *deest Her.* ‖ *l.* 11. quod m a l e valde *Mg.* reprehensibile *Ald, Gw, Her, Jlz, P*4, *T*2 *(m. recentior);* reprehensibiles *corr:* reprehensibilis *L;* reprehensivilem *sP.* res est *Bos.* est] sit *Gw;* et *sP;* est et *Ag, Ep, Mg, Mt, P*2, 3, *V.* res — dare] qui res alterius dare praesumpserit *Til.* alterius ausus dare *Ep.* quia] qui *Ag, L, Mg, sP, T*2 *(m. prima).* aliquoties *Ch, Mg, P*4, *T*1, 2*;* alocquoties *J;* aliquo es *Mt;* alicotiens *sP.* scandalum *Mg, Mt;* scanda *Ald.* ‖ *l.* 12. nascantur *Ad, Ag, Alt, Bb, Ch, H, J, L, Mt, P*1—3, *T*1, 2 *(m. prima), Til, V;* nascitur *Mg;* nascatur *sP;* nascuntur *cett.*

1) *Cf. supra p.* 439, *n.* 2. 2) suiron = iurare, confirmare *vide Glossarium.* — *J. Grimm, 'DRA.' I*[4], *p.* 160*; II*[4], *p.* 87.

### XIII. [Item ut supra.]

Simili modo, qui propria donaverit, ut quibusdam iniustis machinamentis sibi sociaret, quod nunquam tenuerat.

### XIIII. Simili modo.

Si mancipium fuerit et dicit: 'pater meus mihi reliquid in hereditatem' aut 'ego in propria domo enutrivi eum de propriis meis mancipiis natum'.

Similiter de iumentis vel huiusmodi quae fuerint adserere.

### XV. [Ut per chartam firmetur aut testes.]

Quicquid vendiderit homo aut comparaverit qualemcumque rem, omnia sint firmata aut per cartas aut per testes[1], qui hoc probare possent; hoc est de mancipiis, de terra, casis vel silvis, ut postea non sit contentio.

---

*Cap. XIII. deest Sich; cum cap. XI coniunctum Alt, Her.* || *l.* **1.** XIII *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* XII *Ch, Gw;* CLXXVIII *Mg, Mt;* [CCX]VIII *Ald;* CCXX *Ad. Rubrica exstat in L, Til.* ut] ubi *L.* || *l.* **2.** qui] quia *Jls;* quia *corr:* qui *Gw; deest Alt, Mg, Mt, T*2 *(m. prima).* quibusdam] aut quibusdam *sP;* cuiusdam *Ad, Alt, Bos, Ch, Gw, H, L, T*1, 2*;* cuidam *J;* vel cuiusdam *P*1. iniustis *deest Ald, Alt, Jlz, sP;* iniusti *Mg, Mt.* machamentis *Ag.* sibi] sime *sP.* || *l.* **3.** sociaret *Ag, Bos, Ep, Mg, Mt, P*2—4, 6, *Til, V;* saciaret *sP;* sociarit *Her;* sociare *cett.* quam *Alt, Gw, H, J, L, P*3, 4, *T*2*;* quem *Ad;* què *Ch, Jlz, T*1. nunquam] nuncque *sP;* numquid *Ag.* tenuerit *Mg, Mt, P*6.

*Cap. XIIII. deest Sich; cum cap. XIII coniunctum Ald, Alt, Her.* || *l.* **4.** XIIII *deest Ald, Alt, Jls, L, P*6, *T*2 *m. prima;* XIII *Ch, Gw;* CLXXVIIII *Mg, Mt;* CCXXI *Ad. Rubrica exstat in L, Til.* || *l.* **5.** Si] . . i *Alt.* . . ancipium (m *erasum*) *Mt;* mancipius *L.* fuerit] est *Ald.* dicitur *L.* mihi reliquid] reliquid mihi *Ag, Bb, Ep, Mg, Mt, P*1—4, *V;* relinquid mihi *P*6, *sP;* reliquit mihi *Ad, Bos, Her, Til;* mihi reliquit *Ald, Ch, Gw;* m i s i t mihi *Jlz.* in *deest Her, Mg, Mt.* ereditatem *sP;* hereditatem suam *Her.* aut] avi *sP.* || *l.* **6.** ego] egro *Mt.* in *deest Mt.* domo propria *Mg.* uutrivi *Ad, Ag, Bb.* illud *Bos, Til.* a proprio meo mancipio *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2*;* a proprio meo mancipium *L.*

*l.* **7.** iumentis] inventis *Til.* vel] et *Jlz.* huiusmodis *L.* qui *sP.* fuerint *Ag, Ald, Bos, Ch, Ep, Her, Jlz, P*1—4, 6, *T*2, *Til, V;* fuerit *cett.* adserere *deest P*4; asserere *Ad, Ald, Jlz;* adferre *Ag;* adserere potest *Til.*

*Cap. XV. deest Sich; cum cap. XIV coniunctum Ad, Ald, Alt, Her, Jls.* || *l.* **8.** XV *deest A, Ald, Alt, H, Jls, L, P*6*;* XIIII *Ch, Gw;* cap. XV *P*4*;* CLXXX *Mg, Mt. Rubrica exstat in L, Til.* per chartam] pertica *L.* firmetur] firmamente *L.* testem *Til.* || *l.* **9.** homo vendiderit *Bb.* vendiderunt *sP.* aut] vel *Ad.* aut conparaverit] *in T*2 *m. recentior supra lineam add:* vel emerit. qualecumque *Ag, Alt, Ch, H, J, L, Mg, sP.* re *Alt, H, J, T*2*;* rae *L.* sint] sunt *P*6. || *l.* **10.** carta *Alt, L;* cartas *Ag, Bos, Ep, P*1—4, 6, *sP, V;* chartas *Her, Til;* kartas *Gw;* cartam *cett.* aut per testes] autestes *P*6*;* aut per t r e s testes *L.* qui — contentio *in margine manus recentior add. Mt.* qui] quod *sP.* provare *sP;* ep̃liare *L.* hoc *deest Til.* possent *H, J, L, P*1—3, 6, *T*2, *V;* possit *sP;* possint *cett.* est] *deest P*6. || *l.* **11.** de terra] terra *Gw;* de tera *J.* casas *H, J, L;* casa *Ch, T*1*;* de casis *Ad, Mg, Mt, T*2*;* de causis *Ep.* vel silvis] silvis *Gw;* vel de silvis *Mg, Mt;* vel de silva *Ad.* ut] aut *L.* sint *P*6. contentia *J;* contemptio *sP.*

*In Alt sequitur titulus XIII, in T*2 *titulus XX huius editionis.*

1) *Cf. Herbert Meyer, 'Entwerung und Eigenthum' p.* 40*; O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 377.

*cf. L. Visig. II, 5, 2.*

## XVI. De pactis vel placitis[1].

Pacta vel placita, quae per scripturam quacumque facta sunt vel per testes denominatos tres vel amplius[2], dummodo in his dies et annus sit evidenter expressus[3], immutare nulla ratione permittimus.

## XVII. [De his qui propriam alodem vendiderunt[4].]

De his qui propriam alodem vendunt vel quascumque res et ab emptore alter abstrahere voluerit et sibi sociare in patrimonium. Tunc dicat emptor ad venditorem:

---

*L. Visigothorum II,* 5, 2 *(Antiqua).* De pactis *et* placitis *conscribendis.* Pacta vel placita, que per scripturam *iustissime hac legitime* facta sunt, dummodo in his dies *vel* annus sit evidenter expressus[3], nulla*tenus* inmutari permittimus.

---

*Cap. XVI. deest Alt, Sich; post cap. XV,* 10 *T* 2 *(m. prima); cum cap. XV coni. Ad;* hic incipit titulus XXI. Cap. XXI. De pactis et placitis *Her.* ‖ *l.* 1. XVI *deest Ad, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* XV *Gw;* capitulum XVI *Bb;* capitulum unicum *Her;* CLXXXI *Mg, Mt;* CCXX *Ald. Rubrica deest Ald, Gw, Jlz, Mg, P* 3; *cum textu capitis coniuncta Bb, Ep, J, Mg, Mt, P* 2, 3, 6, *V; bis L, secunda rubrica:* De pactis vel placita *L.* pactis] *Glossa supra lineam add:* decretis *Ch, T* 1. vel placitis *desunt Ep, Mg, Mt, P* 3. placita *Ag, Bb, Ch, P* 1, 2, 4, 6, *T* 1; de placita *sP; glossa supra lineam add:* eo quod placeat *Ch, T* 1. ‖ *l.* 2. pacta *deest Ep, Mg, Mt, P* 4; pactu *sP.* pactis vel placita *P* 2; pacta vel placitis *Ch, T* 1; pacta pacta *Bb.* platita *Ad.* qui *Ch;* quem *Mg, Mt.* per *deest Mg, Mt, sP.* scriptura *Ag, Alt, J, L, T* 2 *(m. prima), V,* (a *corr:* u) *Mg;* scripturam *cett.* quacumque *Ag, Bb, H, J;* quecumque *L, sP;* quam per cumque *Mg, Mt;* quamcumque *cett.* sunt] est *Mt.* per *deest L.* testes *deest L, P* 2. nominatos *Mg, Mt;* denominatur *J;* denominantur *Ch, Gw, T* 1 *corr:* denominatos *H;* denominandos *Bb;* denominatis *P* 3. denominatos tres vel *hic desunt L (cf. l.* 27*).* ‖ *l.* 3. tres] duos *Her.* amplius] am *Bb.* in hijs *Jlz;* ·I· inis *sP;* et in his *Gw;* in eis *Her.* diebus *Ch, Gw, T* 2. et] vel *Bb (cf. l. Vis. supra l.* 8*)* sit et annus *P* 4. annus, anñ] anni *L;* annis *Gw;* annos *Mg, Mt, P* 6, *T* 1; anñ, *corr. m. rec.:* annis *H;* anno *sP.* sit *deest Gw.* et videnter *sP;* ei videnter *Mt.* expresus *J;* expressos *Bb;* expressa habemus *Gw;* et precisus *Mt;* praescisus *Mg;* expressus vel per testes denominatur III *L (cf. l.* 22*);* expressus — permittimus] expressus nulla ratione permitti *Her.* imutare *Ald.* ‖ *l.* 4. ratione] ratione sinere *Ch, J, T* 1; ration sinere *H, L;* ratione sine *Bb;* ratione non *P* 4; *deest cett.* permitti *Her, P* 6.
*In T* 2 *sequitur c. XIIII.* 1; *in Ch, J, T* 1 *c. XVII.; in cett. Tit. XVII nostrae editionis.*

*Cap. XVII. hoc loco Ch, J, T* 1; *deest Sich; in fine tituli XVIII cett.* ‖ *l.* 5. XVII *deest Ald, Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima;* VIIII *Gw,* XVI *Ch;* XVII *J, T* 1; XC *Mg;* CXC *Mt;* CCXXX *Ad;* Cap. XXIIII. Tit. Unicus *Her. Rubrica exstat in Her, L, T* 2, *Til.* alodem *deest L;* allodem *Her.* vend̄ *T* 2; vendidit *L.* ‖ *l.* 6. de his *desunt Ald, Her, Jlz;* de eis *P* 6. alodem propriam qui *Bb.* proprium alodem *L, Mg, Mt;* proprium alodium *Ald;* proprium allodium *Jlz;* propriam allodem *Her, T* 2 *(m. recentior);* propriam olodem *Ep;* propriam alodes *sP.* vendidit, *m. recentior corr:* vendunt *L, Mg;* vendiderit *Ald.* quacumque *corr:* quascumque *P* 6; qualecumque *sP.* ab] ap *J.* emptori *Alt, Bb, J, L, T* 2. ‖ *l.* 7. abstrahere voluerit alter *Ad;* volunt abstrahere *P* 6; alter abstrare *(corr:* abstrahere*)* voluerit *Bb;* alter abstraere voluerit *L;* alter abstaere voluerunt *sP;* alter abstrahere voluerint *(corr) Alt.* patrimonio *Mg.* et tunc *Jlz.* dicat, dic̄] dicit *Her.* ad *deest Ald.* venditori *Ald.* venditorem terre *Ad, Bb, Gw, T* 2 *(m. recentior).*

1) *Cf. K. Zeumer, 'N. Arch.' XXIV, p.* 109; *H. Brunner, 'Sitzungsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften'* 1901, *p.* 950; *E. v. Schwind, 'N. Arch.' XXXI, p.* 418 *sqq.* 2) *Cf. c. II,* 1; *XI,* 2; *XIII,* 2; *syn. Ding (supra No. II) c.* 2; *c. I,* 1 (testes sex vel amplius). 3) *Cf. etiam l. Vis. II,* 5, 1: Scripture que diem et annum habuerint evidenter expressum . . ., omni habeantur stabiles firmitate; *l. Alam. XLII,* 2: Scriptura non valet, nisi in quam annus et dies evidenter ostenditur. 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 516 *sq.*

'Terram' aut quaecumque fuerit res, 'abstrahere mihi vult vicinus meus' aut quis fuerit. Et iste respondit: 'Ego quod tibi donavi cum lege integra et verbis testificatione firmare volo'. Super VII* noctes fiat constitutum.

Si dicit cum utrisque utraeque partes conveniunt: 'Cur invadere conaris territorium, quam ego iuste iure hereditatis donavi?' Et ille alius contra: 'Cur meum donare debuisti, quod mei antecessores antea tenuerunt[1].' Iste vero dicit: 'Non ita sed mei antecessores tenuerunt et mihi in alodem reliquerunt, et vestita est illius manu, cui tradidi, et firmare[2] volo cum lege.'

Si statim voluerit, liberam habet potestatem; sin autem postea, super III** dies

*) VI. *Alt, Bb, L, Her.*

**) duas *Her.*

---

*Cap. XVII.* || *l.* 1. terra *Mg.* autem *Ch.* • quascumque *Ad, Alt, Gw, H, J, L, T* 2 *(m. prima)*; quicumque *P* 4; quacumque *P* 6. res fuerit *Ad, Gw, sP*; res fuerint *Bb.* fuerit *Jlz, Mg, Mt*; fuerint *Ald.* res *deest Ald, Jlz, Mg, Mt.* abstraere *L.* abstrahere — vicinus meus *desunt Ald, Jlz.* mihi] minime *P* 4. aut] ut *Alt, Bb, H, J, T* 2 *(m. prima).* aut — fuerit] dicens quod sua fuerit *Bos, Ch, T* 1; d. q. sue fuerint *Ald, Jlz*; d. q. sua fuerint *Ad.* quis] qui *Ag, Mg, Mt, sP*; quisquis *Gw.* fuerunt *sP.* || *l.* 2. et iste respondet *Bb, Bos, Her, P* 2; e. i. responderit *Ad*; e. i. respond̄ *Gw, T* 2; alterum et *Mt*; iterum et *Mg*; (iste respondet *desunt Mg, Mt*). ego *deest Alt, T* 2 *(m. prima).* quod *deest Ad*; qui *Mg, Mt.* tibi *deest Bos*; tivi *sP.* donavit *Ag.* legem *Mg, Mt.* integram *Mt.* verborum *Ald, Gw, Ils*; verbum *L*; vervum *sP*; verbo *Ag*; verbi *P* 2; verba *Mg, Mt*; verƀ *Ch.* testificationem *L*; testificationis *Ag, Mg, Mt, sP*; testificatificatione *Ad*; et testificatione *H.* || *l.* 3. volui *Alt, L, T* 2 *(m. prima)*; volo *T* 2 *(m. recentior)*; nuolo *(n erasum) Ag.* super] sic per *Ald, Jlz.* noctes VII *Gw*; VII notes *P* 1. fiet *Mg, Mt.* fiat statutum *Ad*; constitutum fiat *Bb.*

*l.* 4. si] sic *Bos, Ch*; sit *L*; sed *Alt*; sic deinde *Her.* dicat *Her, sP*; intus *L.* cum *deest Mg, Mt.* utrisque utraeque *Ald, Bos, Jlz, P* 2, 3, 6, *T* 2 *(m. recentior) Til, V*; utrique utrasque *Ad, Alt, Ch, J, L, T* 1; utrimque utraeque *Bb*; utrisque utrasque *P* 1; utrisque utraque *Ag, P* 4, *sP*; utrisque *Ep*; utriusque utraque *Mg, Mt*; utrisque cum utraeque *Her.* parte *sP.* sc̄o veniunt *sP.* conveniant partes *Ep.* conveniat *P* 4; conveniant *Ep, T* 2 *(m. recentior).* cluur invadere *P* 3; curent vadere *sP.* conare *Mg.* terrorium *H*; territorium meum *Ag, Ch, J, L, Mg, Mt, P* 3, *sP, T* 1. || *l.* 5. quam] quod *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, P* 4; quem *P* 6, *Til*; quae *Ag, Mg, Mt*; qui *sP*; cum *Ep.* iusto iure *Ald, Bos, Ch*; iuste iuret *Mt*; iure iuste *sP.* hereditas *J.* donavit *Mt.* et *deest Bos, P* 3. alius ille *Ald.* aliud *Mg, Mt*; alter *Gw.* contra *Ad, Bos, Ep, Mg, Mt, P* 2, 4, 6, *sP, Til*; ęcontra *P* 1; econtra *cett.* antecessores mei *Bos, Til.* econtra — quod mei antecessores *supra lineam L.* cur] cor *L, P* 4, *sP*; cum *Ag, Mg, Mt.* meum] eum *Ag*; mecum *Ep.* || *l.* 6. debuistis *sP*; voluisti *Mg, Mt.* quod] quia *Bb*; qui *Alt, H, J, L*; quae *T* 1. mei anticessores *P* 6; antecessores meae *P* 3; mei antecessores *sP.* antea *deest Her*; ante *P* 2. antea — sed mei antecessores *desunt Ald, Jls* isti *P* 6; ite *Ep.* iste — tenuerunt *desunt Bb*; *in margine T* 1. vero] vos *L.* dicit *deest L*; cit *sP.* || *l.* 7. antea tenuerunt *Gw*; illud tenuerunt *Her.* michi *Ad.* in *deest Ep, Her.* allodem *T* 2 *(m. recentior)*; alodium *Ald, Jlz*; alode *sP*; alodem *Her.* relinquerunt *P* 4, 6. vestita est illius] vestitatē illi *Ag.* est *supra lineam L.* illi *sP*; illa *Mg, Mt.* manus illius *Ad*; manu ipsius *Bb.* manu *Ald, Alt, Gw, H, J, Jlz, T* 2 *(m. prima), Her. corr:* manus *L.* cui] aut *L.* || *l.* 8. tradidisti *Alt, L, T* 2 *(m. prima)*; tradidit *Mg, Mt.* cum *deest Mg, Mt. P* 4.

*l.* 9. si *deest Mt.* voloerit *corr:* voluerit *Mt.* liveram *sP.* habet *Ag, Bb, Ep, H, Her, Mt, P* 2, 6, *sP, V*; habeta *Mg*; habeas *L*; habeat *cett.* sin] si *Ad, Gw, corr:* sin *J*; sint *Ag, Mg, Mt.* super de (de *erasum*) *L*; post *Ald, Jlz.* dies *deest Her, L, Mg, Mt.*

1) *Cfr. supra c. XII,* 8; *infra XVII,* 2; *l. Alam. LXXXI (supra pag.* 402, *l.* 13*).* 2) *Cf. supra c. XVI,* 11. 12. 13.

aut V* aut certe VII ea ratione firmet[1]. Per IIII angulos campi aut designatis terminis per haec verba tollat de ipsa terra vel aratrum circumducat[2] vel de herbis aut ramis[3], silva si fuerit: 'Ego tibi tradidi et legitime firmabo.' Per ternas vices dicat haec verba et cum dextera manu tradat, cum sinistra vero porrigat wadium huic, qui de terra ipsa eum mallet per haec verba: 'Ecce wadium tibi do, quod tuam terram alteri non do legem faciendi. Tunc ille alter suscipiat wadium et donet illud vicessoribus[4] istius ad legem faciendam.

Si causa fuerit inter illos pugnae, dicat ille qui wadium suscepit: 'Iniuste territorium meum alteri firmasti, id est farsuuirotos[5], ipsum mihi debes reddere et cum XII sol. conponere.' Tunc spondeat pugna duorum et ad dei pertineat iudicium.

*) tres *Her.*

---

*Cap. XVII.* || *l.* 1. aut] vel *Jlz.* certe *deest Alt.* e ratione *L;* ea rationē *Ag.* firmetur *Mt, T*1*;* firmavit *Ch.* per *deest Ep.* angulis *Mg;* angeli *Mt;* anguli *Ag.* aut *deest Alt;* ut *H, Mt.* || *l.* 2. terminis] termis *J;* campis *Ald, Jlz.* per] post *Ep, P*4. verva *sP.* vel aratum] *desunt Alt; corr. Mt;* aut aratrum *Ad;* vel aratrum *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, Ep, H, Jlz, P*1, 2, 3, 6*;* vel ratum *L;* vel araturum *J.* cirducat *Ald.* de erbis *Ep;* de herba *Ag, L;* de rebus *sP;* herbis (de *deest*) *Ad, P*4. aut ramos *Mg;* aut de ramis *Ep, sP;* vel ramis *Bb.* || *l.* 3. silba *sP;* sylva *Bos, Her, Ldb, Til;* si silva *Ad, Ep, Gw, Mg, Mt.* si *supra lineam Ald.* fuerit et dicat *Ep.* legiptime *Gw;* legittime *Jlz.* per ternas vices dicat] per nos vindicat *Mg, Mt.* || *l.* 4. haec verba dicat *Gw.* haec verba — tradat *desunt Ald, T*2 *(m. prima); in margine T*2 *(m. recentior).* haec] et *Mg, Mt.* verva *sP.* cum *deest Mg.* dextra *Ag, Bb, Ch, Ep, Gw, T*1. manum *Mg, P*1*;* munu *P*6. tradat *deest Ad.* cum] e cum *sP.* sinixtra *P*3. vero *deest Alt;* manu *sP.* porrigat] porriget *Her;* tradat *sP.* uuadia *sP;* vadium *Ad;* wadidum *Bb.* huic qui — ecce wadium *(l.* 5*) desunt Bb.* que *sP.* || *l.* 5. terra ipsa *Her, Ldb, P*2, 3, 4, 6, *sP, Til, V;* terra ipsam *P*1. mallat *Ad, Bos, Mg, Mt, P*4, *sP, T*2 *(m. recentior), Til.* ecce] ego *Ald, Alt, T*2. tibi do] trado *L.* quod] quam *H.* tua terra *Mg, Mt, sP;* terram tuam *Bos, Ldb.* || *l.* 6. non deest *Ald, Jlz.* dedi *Gw.* legi *Mg. Mt.* faciendo *Ald, Her, Jlz, T*2 *(m. recentior) Til;* faciendum *Mt;* faciendam *T*2 *(m. prima),* tunc] ter *Her.* ille *deest Mg, Mt, Jlz;* illi *P*6*;* autem *Ald.* accipiat *P*4. vadium *Ad, Ald.* donec *P*6*;* ducet *Bos, Ch.* illum *Ald, Bos, Ch, Jlz, Mg, Mt, P*2, 3, *Til;* illut *Ep, L, sP;* illi *Gw.* vicessororibus *Mt;* successoribus *P*4*;* incenssoribus *Ald;* incessoribus *Jlz;* fideiussoribus *Ad;* vel fideiussoribus *Gw;* figesoribus *Ag.* || *l.* 7. istas *T*2 *(m. prima);* scius *sP.* faciendi *Alt, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2 *(m. prima);* faciendum *Ep, Her;* faciend. m *Til;* faciendam *cett.*

|| *l.* 8. causam *Ag, sP.* pugnae inter illos *Gw.* illos] se *Ald, Jlz.* pugna *Ch, T*1. illa *Mg.* qui *deest Bb.* vadium *Ad, Ald;* wadia *sP.* suscipit *L;* suscipiat *Her.* territorum *Ald;* territorium *sP.* || *l.* 9. mihi meum (mihi *deletum*) *Jlz.* farsuuirotos *Ad, H, P*2, *Til, V;* farswirotus *Ep, P*4*;* farsviritos *P*4*;* oursuuirotos *T*1*;* farsuueritos *P*3*;* farsivirotos *Mg, Mt, sP;* firsvirotos *Gw;* sui rotos *Bb;* farsvirotos *corr:* farsuirutos *Alt;* farrsuuisotu *Her;* furswirotos *Ldb;* farsivirrozzos *Ag.* debes mihi *Ald, Alt, Ch, Jlz, T*1. debet *L.* reddere] tradere *Ald.* cum eo XII soł. *Alt, T*2 *(m. prima);* cum XV sol *(cf. p.* 185 *l.* 31*) Ald.* || *l.* 10. conponere, conp̄] conponat *Bb, Her, J, L, P*3. spondeant *P*4, 6*;* respondeat *Bos, Mg, Mt, P*4, *Til* (re *erasum*) *H;* spondeatur *Her.* pugnam *Ad, Ald, Bb, Ch, Jlz, P*4, *T*1, 2*;* ad pugna *Ag;* pugna *cett.* ad *deest Ald.* Dei] Di *Ep.* iuditium pertineat *Her.*

1) *De forma firmationis cfr. praeter opera quae supra p.* 439, *n.* 1 *notavi O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 304*; K. v. Amira, 'Münchner SB'* 1911, 2, *p.* 9 *sq.* 2) *Exempla huius formae adhibitae in pactis; cf. Trad. Fris. I, nr.* 111, 198, 302, 326, 528, 540, 587, 981, 1028. 3) *Haec symbola in alienatione praediorum adhibita obveniunt c.* 9*; Trad. Fris. I, nr.* 411, 484, 492. 4) vicessores = *fideiussores ('Bürgen') cfr. Schade II,* 917*; Partsch, 'Griechisches Bürgschaftsrecht' I,* 37, *qui emendationem 'fideiussoribus' falsam esse putat, vicessor secundum eius opinionem = 'Ersatzmann', 'Bürge' cfr. Grimm, 'DRA' I*[4] *p.* 169 *sq., significat; Bitterauf nr.* 400 *b (a* 819*);* 460 *(a* 822*);* 466 *(a* 822*);* 507 *(a* 824*) etc., in quibus documentis eandem contractus formam obvenire docuit Amira l. c.* 5) suiron = *firmare; supra c. XVI,* 12 *p.* 160*; II,* 4 *p.* 87*; D. v. Kralik, l. l. p.* 599 *sq.*

**Sin autem, cum sacramento se defendat, id est cum XII, quod suam terram iniuste non firmaret alteri, nec suae dicioni restituere deberetur nec cum XII solidos conponere.**

---

*Cap. XVII.* || *l.* 1. sin] sine *Mg, Mt;* si *Her.* sagramento *sP.* se *manus recentior add. supra lineam Mt;* sed *P* 6. defendat se *Ad.* id est *desunt Ald, Jlz.* cum *deest Ad, Ch, T*1. XII] XV. *Ald (cf. p.* 185 *l.* 30*).* quod] *deest L,* quam *Alt, T*2 *(m. prima);* soł *L.* suum *P*1. || *l.* 2. non firmasset iniuste alteri *Ad;* alteri iniuste n. f. *Ald.* firmasset *Ad, Ald, Ch, Ep, J, Jlz, Mg, Mt, T*1; firmasti *Alt, Bb, Gw, H, L, T*2 *(m. prima);* firmaret *Bos, Her, P*1—4, 6, *sP T*2 *(m. recentior), Til, V.* alterius *Mg, Mt.* sua *Ch.* edictioni *Ch;* dictioni *P*6; titioni *corr:* ditioni *H;* dictionis est ut *Mt;* dicionis est ut *Mg;* dictionis *sP.* restitutioni *Bb;* conditione *L.* debeat *Ald, Ch, Ep, Jls, T*1, 2 *(m. recentior);* debere *P*5; debeatur *Ep, corr:* deberetur *L;* deberet *Ad, Bos, Ldb, Til;* debetur *Her.* nec cum — conponere *desunt Mg, Mt.* cum *deest Ald, Jlz.* XV *Ald.* solidis, soł] *deest P*5; solidos *V.* conponere, conp̄] conponat *Bb, L.*

*In omnibus codicibus exceptis Ch, J, T*1 *sequitur titulus XVII; in cett. XVIIII huius editionis.*

## [XVII.]

### TE TESTIBUS ET EORUM CAUSIS.

#### I. De testibus.

Si quis homo pratum vel agrum vel exartum[1] alterius contra legem malo ordine[2] invaserit, et dicit suum esse, propter praesumptionem cum VI solidis conponat et exeat.

#### II. [Si suum voluerit vindicare[3].]

Si autem suum voluerit vindicare illum agrum aut pratum vel exartum vel unde illa contentio est, taliter vindicet: Iuret cum VI sacramentalibus et dicat: Ego tua

---

*Titulus XVII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, T, Til, V.*

*In Alt, T* 2 *post additamentum ad cap. XIII.* 8 *huius editionis (p.* 411 *l.* 12*).*

*l.* 1. Tit. XVI. *Til;* Cap. XXII *Her.* || *l.* 2. *Rubrica tituli deest Ad, Jlz, L, T* 2. et — causis *desunt Ald.* eius *H, J, L, T* 1; eius *in margine Alt.*

*Cap. I.* || *l.* 3. I *deest Alt, Gw, Jlz, L, P* 6; capitulum I *Bb;* Tit. I *Her;* CLXXXII *Mg, Mt;* [CCXX]I *Ald;* CCXXII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til;* de vindicatione *Her.* || *l.* 4. pradum *Ep;* prato *Ag;* pratam *Ch.* vel exartum *Ep, P* 1—3, 6, *sP, V;* vel exortum *m. rec. corr:* vel exaratum *H;* vel exaratum *Ag, Alt, Bb, Gw;* vel ortum *Ad, Ald, Jlz, P* 4, *T* 1; vel hortum *Bos, Ch;* exortum *J;* vel exortum *L,* exorto *Mt;* exarto *Mg;* exaraverit *T* 2, *m. recentior corr:* vel ortum exaraverit. alterius] arterius *Ald.* mala *H, J, T* 1; male *Alt, L.* invaserit malo ordine *Bb;* malo ordine aut sic invaserit *T* 2 *(m. recentior).* ordinem *sP.* || *l.* 5. praesumptione *J;* pro sumtionē *sP.* et inde exeat *Mg, Mt;* et exat *P* 3.

*Cap. II. cum cap.* 1 *coniunctum Her.* || *l.* 6. II *deest Alt, Ch, Her, Jlz, L, P* 3, 6, *T* 2 *(m. prima); corr. Gw;* CLXXXIII *Mg, Mt;* [CCXX]II *Ald;* CCXXIII *Ad. Rubrica exstat in L, Til.* || *l.* 7. servum suum *Ag.* vindicare *deest P* 4, 5; vendicare *Ald, Bb, Jls;* evindicare *Ep.* illum *deest Gw.* aut *corr:* ut *H;* apud *Bb, Gw, L.* pratum] aptum *L;* pratum vel ortum *Ald, Jlz.* vel *deest T* 2 *(m. prima).* exartum *Ep, Mg, Mt, P* 1, 2, 3, *sP, Til, V;* exeratum *Bos, Ch;* ortum *P* 4; exaratum *cett.* || *l.* 8. ista *Her.* contemptio est *sP;* contentionem *Ag, L;* contentio *P* 4; contentio orta est *Ep.* vendicet *Ald, Jls, P* 6: iudicetur *Her;* vindice *sP.* iured *L;* ut iuret *T* 2; et iuret ei *Mg, Mt.* VI *deest sP;* VV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*);* VII *Jls.* sacramentales *H, J, L, T* 1; sacramentis *Jlz.* ego] ut ego *Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T* 1; et ego *Alt, T* 2; et *erasum T* 2. in *Ad, Alt, Bb, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima), V; deest cett.*

1) exartum, *silvae pars in agrum conversa = germ. 'Rodung'; cf. Dietz, 'Etymologisches WB. der romanischen Sprachen' s. v.* essart; *Brinkmeyer, Glossarium dipl. I,* 742; *Du Cange s. h. v.; cf. l. Burg.* 13 de exartis; *Ed. Roth.* 355. 356. 2) *Cf. l. Alam. XCVIII:* Si quis . . . malo ordine pervaserit. 3) *Cf. L. Saxon.* 63. — *Bruns, 'Recht des Besitzes' p.* 287 *sq.,* 297, 304; *'Jahrbuch des gemeinen D. Rechts' IV,* 27; *Sachse, 'Beweisverfahren' p.* 104 *sq.,* 255; *H. Brunner, 'DRG' II*[1] *p. 515.*

opera priora non invasi contra legem nec cum VI sold conponere debeo nec exire, quia mea opera et labor prior hic est quam tuus.

Tunc dicat ille qui quaerit: Ego habeo testes qui hoc sciunt, quod labores de isto campo semper ego tuli nemine contradicente, exaravi, mundavi, possedi usque hodie et pater meus relinquid mihi in possessione sua[1].

Ille homo qui hoc testificare voluerit, conmarcanus eius debet esse et debet habere VI solidorum pecuniam et similem agrum[2].

Tunc ille testis iuret taliter: Quia ego hoc meis auribus audivi et oculis meis vidi, quod istius hominis priora opera fuerunt in isto agro quam tua, et labores fructuum ille tulit. Post sacramentum reddat agrum.

Tunc ille defensor, si sperat, quod iustitia de illo agro suo fuisset — et[3] hoc in

---

*Cap. II.* || *l.* 1. priore *Alt, J, L, T* 1, *corr:* priori *H;* prior *Ad, Ald, Gw, Jlz;* priorem *Mg, Mt;* priora *corr:* propria *T* 2; priora *cett.* invasit *L, sP;* evasi *Mg, Mt;* vasi *T* 2 *(m. prima);* invasi *T* 2 *(m. rec.)* non contra *Ald.* lege *sP.* neque *Her.* cum *deest Mg, Mt.* VI] XII *Bos, Ch, T* 1. conponere, conp̄] conponat *L;* coñpone *Mg.* deat *corr:* debeat *sP.* nec] ne *P* 6. || *l.* 2. quia] quem *sP;* qua *Ad;* qui antea *Ag.* mea opera mea *P* 2. et *deest Ep.* prior labor hic *Ad;* labore priore hic *T* 2 *(m. prima);* labor primum hic *sP;* prior hic labor *Gw;* labor prius hic *Her.* quam tuos *Alt;* quam tua *Her, T* 2 *(m. prima);* quam tuis *J;* quantus *Mg, Mt;* quateruus *Ag;* pocius quam tuus *Ald, Jlz.*

*l.* 3. Tunc *deest Mg, Mt.* dicit *P* 3, 6. ego] si ego *P* 1. testes habeo *P* 4. qui] quia *sP;* que P 3. lavores *sP.* || *l.* 4. isto] hoc *Bb.* agro *Ald, Ch, H, J, Jlz, T* 1. ego semper tuli *Bb;* ego semper tullit *sP;* semper tuli ego *Ald, Jlz;* semper ego tulli *L;* semper tuli *Her.* nemini *Alt, J, T* 1; neminem *Ag, L, Mg, Mt.* contradicentem *Ag, L, Mg, Mt;* contradicite, *corr:* contradicinte *P* 3. exaravi *deest hoc loco Ep;* exartavi *Ag, Alt, Ep, Mg, Mt, P* 1, 4, *Til, V, corr:* exaravi *H;* exortavit *sP.* emundavi *Mt;* mandavi *L;* emandavi *Mg.* possessi *Bos, H, J, L, T* 1. || *l.* 5. odie *L, sP;* hodie et exartavi *Ep.* patre *Ag.* relinquid *L, P* 6 (n *erasum L*); reliquid *vel* reliquit *cett.* mihi] me *sP.* possessionem suam *Ep, H (m. recentior), sP;* possessionem *Bb.*

*l.* 6. illae *L.* homo *deest Ep.* hoc *deest P* 4. testimonium hoc *P* 4; testificatus est *Ad;* testifare *Ep;* testificari *Ald.* voluerit *deest Ad.* cummarcanus *L, P* 6; cummarchanus *Bb, Mg, Mt;* cummercanis *sP;* conmarcanis *Ep, J;* conmarcaneus *Ad;* conmarchius *Alt, T* 2; comarcanus *P* 4; commarchanus *Bos, P* 3, *Til;* quomarcanus *Ag.* eius *deest Ald, Jlz, Mg, Mt.* debet] det *Mt.* || *l.* 7. VI, sex peccuniam *Bb;* pecunia *Alt, H, J, L;* pecuniae *T* 2. simile *sP.* agrum] grū *Mt;* grūtū *Mg.*

*l.* 8. tunc] tū *Mg, Mt.* iuret ille testis *Ad, Alt;* iuret testis ille *T* 2; ille testes iuret *Mg, Mt, P* 6; illi testes iuret *Ag;* ille testis iurent *sP;* ille iuret testes *J;* ille iuret testis *Bb, T* 1; iuret *Ag.* quia] que *sP.* ego *deest Ch.* hoc *deest Alt.* uribus *corr:* auribus *P* 3; auris *Ag, Mg.* et *deest sP.* et oculis meis vidi *desunt P* 1. meis *deest Bb, T* 2 *(m. prima).* vidi quod *in raso P* 4. || *l.* 9. quod] quia *Bb.* istis *sP;* illius *Ald.* homini *Mg, Mt.* prior *Ad, Alt, Bb, H, J, T* 2 *(m. prima);* propterea *L;* proprior *Her.* opera priora *Ep.* opus *Bb.* fuit *Ad, Alt, Bb, H, J, L, T* 2 *(m. prima);* fuerint *P* 6; fuerant *Her.* agro isto *T* 2. tuam *Mg, Mt;* tuum *Bb.* lavores *sP;* laboris *T* 2 *(m. recentior);* laborem *Mg, Mt;* laborum *Her.* fructum *Ag, Alt, Her, Mg, Mt, P* 3, *sP.* illi *Ag;* illit *corr:* illi *Mg;* ille quos *(supra lineam) P* 4. || *l.* 10. tullit *L, sP.* post] per *P* 4. sagramentum *sP.* agrum] terram illam *Bos, Ch, T* 1. a || agrum *Jlz.*

*l.* 11. illae defensor *L;* defensor ille *P* 1. iusticiam *Ald, Alt, Ch, Gw, H, Jlz, T* 1; iniustitia *Mg.* habeat de illo agro suo *Gw.* sua *Ep;* sui *T* 2 *(m. recentior).* fuisset *deest Ad, Bb, H, J, L;* habeat *Ald, Bos, Ch, Gw, Jlz, T* 1. et hoc — pereat *desunt Alt, T* 2 *(m. prima): in margine add. T* 2 *(m. recentior).* et hoc in] et in *P* 3, *sP, Til;* et hoc *Bos, Ch, T* 1; et in hoc in *Ald.*

1) *Cf. l. Baiw. XII,* 8; *XVIII,* 3. 2) *Cf. Ph. Heck, 'Beiträge zur Geschichte der Stände im Mittelalter' I, p.* 88, *n.* 1. 3) et — pereat = *L. Baiw. II,* 1 *(n.* 3*).*

praesente populo fiat, ne per invidiam aliquis pereat — dicat ad illum testem[1]: Mendacium iurasti contra me, sponde mihi pugnam duorum[2] et manifestet Deus, si mendacium an veritatem iurasti, contra me, et conponere debes cum XII sold* et illam terram reddere, quam mendaciter abstulisti[3].

Si vincerit ille qui quaerit, conponat cum XII sold** et illam terram reddat; et si illam terram non potuerit donare, aliam in proximo quantum iactus est de secure[4] saiga valente; et si in proximo non habet nec conparare potest, iuret secundum pretium agri, ut ipsum agrum cum pretio valente nec cum duplo nec cum triplo conquirere

*) VI sol. *Alt*.
**) VI sol. *Alt*, *T* 2 *(m. prima)*.

---

*Cap. II.* ‖ *l.* 1. praesente *Ad, Bb, Ch, Gw, J, L, Mt, P* 6, *T* 1, *V*; praesentia *Ald, Jlz*; praesenti *cett*. populi *Ald, Jlz*. ne] nec *Gw, L*; neque *Ag, Mg, Mt*. per *deest Ag, Mg, Mt*. invidia *L, Mg, Mt*. aliquid *Mg, Mt*. pereat] speret aut *Mg, Mt*; per ea *sP*. dicat ad illum *desunt Ald*; dicit ad illum *Ag*. testem mendacem. Iurasti mihi (mihi *deletum*) *T* 2. ‖ *l.* 2. mendatum *Her*. responde *J, sP*. sponde mihi — contra me *desunt Ag, Mg, Mt*. pugna *Alt, J, L, P* 1, 2, *sP*. manifestabit Deus *Ad, Her*; Deus manifestet *Ald, Jls*. ‖ *l.* 3. veritatem an mendatium *T* 2 *(m. recentior)*; mendacium an veritatem *Ag, Alt, Bos, Ep, Her, Jlz, P* 1, 3, 4, *sP, T* 2 *(m. prima) Til, V*; mendatium vel veritatem *Ald*; mendacium aut veritatem *Her, P* 3; mendacium annuerit atte *P* 6, mendacium *cett*. iurasti *deest Ad*; iurastis *sP*. et contra me] contra me et *Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jlz, P* 1—4, 6, *sP, T* 2 *(m. recentior), Til*; contra me mendacium et *Ad*. conponere debes contra me *Ad*. conponere *bis Gw*; conpone *Bb*; et conponere *Mg, Mt*; quod non *sP*. debet *sP*; debeas *Her*. cum *deest Mg, Mt*. VI sol. *Alt*; XV sol. *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*)*. ‖ *l.* 4. illa terra *sP*. terram *deest Alt, T* 2 *(m. prima)*; terram quam (quam *deletum*) *Ald*. reddere *deest T* 1 *(m. prima)*; reddat *sP*. quam] quod *Ag, Alt, H, J, L, Mg, Mt*; quia *sP*: quem *P* 6. quod — reddet *(l.* 5*) bis L (= L* 1, *L* 2*)*. mendacium *Alt*, mandatam *Her*. abstulistis *L* (2).

*l.* 5. vincerat *L*; vinceret *Alt*; vincerit (n *erasum*) *P* 4; vicerit *Ad, Ag, Ald, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, Mg, Mt, T* 1, 2 *(m. rec.) Til*; vencerit *cor*: vincerit *H*. ille *deest Alt*. querat *L* (2). componere *Ald*; conponat *deest Mg, Mt*. VI sol. *Alt, T* 2 *(m. prima)*; XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*)*. sol. *deest Her*. illa *Ag, L* (2), *Mg, Mt, sP*. terra *L, Mt*. reddat *Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ep, H, Her, L* (2), *Mt, P* 2, 4, 6, *sP, Til, V*; reddere *L* (1); reddet *cett*. ‖ *l.* 6. illa terra *Mt, sP*. in *corr*: non *Mg*. donare non potuerit *Bb*. poterit *Alt, sP, T* 2; potest *Her*. donet *Alt, T* 2 *(m. prima)*; dare *Ag, Mg, Mt, sP*; reddere, donet *Bos, Ep*; donare, donet *T* 2 *(m. rec.), Til*. alia *Bb, Mt*; illam *P* 6. in *deest sP*. quantum] quam *Mg, Mt*. iactus] iustus *L*; luctus *Mg, Mt*. est *deest Alt, T* 2 *(m. prima)*. de *corr*: cum *Bb*; *deest H, Mg, Mt*. secura *Alt, Bos, Ch, L, T* 1, 2 *(m. prima)*; securi *P* 2, *T* 2 *(m. recentior) Her, Til*; securia *J*; securam *P* 3; se cui re *sP*. ‖ *l.* 7. saiga *Ag, Ep, Mg, Mt, P* 1, 2, 3, *sP, T* 2, *Til, V*; sagiga *corr*: saiga *P* 6; saga *P* 3; saigam *P* 4; saicas *Bb*; saicam *Ald, Jlz*; saiga *Mt, add. sed postea del*: quam luctus est; fuga volante *Her*; saica *cett*. valenti *Ad, Bb, Ep*; valentes *Ag, Gw, H, J, L, T* 2; valentem *Ald, Jlz, P* 4, *sP*. et si — pretio valente *desunt Her*. si *deest Ad, Ald*. proximu *sP*. conporare *sP*; conperarare *Ch*; conpare *P* 2; conperare *Ald*. posset *Ad, Alt, H, J, L, T* 1, 2; possit *Ch, T*; non posset *P*1; potest *Ald, Mt, P* 6; potet *sP*. iured *sP*; iure *L*. precium] proprium *Bb*. ‖ *l.* 8. ut] et *H*; aut *P* 3. ipsa *L*; ipsut *Ep*. valentem cum precio *sP*; conpretio valente *J*. pretium *corr*: pretio *L*. cum *deest J, sP, T* 2 *(m. prima)*. dupplo *sP*; duplum *H, J, L, T* 2 *(m. prima)*. nec cum triplo *desunt Ag*. cum *deest Ald, J, sP, T* 2; con *P* 6. triplum *H, J, L, T* 2 *(m. prima)*; treplo *Alt*; tripplo *sP*. conquirere *corr*: *P* 6; conquerere *Alt, Bb, H, J, T* 2.

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG' II*[1], *p.* 436 *sq.* 2) *Cf. L. Baiw. XII,* 8; *XVII,* 3; *XVIII,* 3; *L. Saxonum c.* 63. 3) *Quamquam formis iuris iurandi et pugnae duorum nihil usus Christiani inest, tamen non verisimile est, legem Baiw. tempore pagano conditam esse. Roth, 'Entstehung', p.* 10; *E. v. Schwind, 'N. Arch.' XXXIII, p.* 680. 4) *Cf. supra c. XI,* 10 *n.*

potui, et donet ubi habet et ipsum agrum quem donet, iuret, quod talis sit qualis suus fuerat.

### III. Si testem habuerit per aurem tractum[1].

Si quis testem habuerit per aurem tractum[2] de qualibet causa finita ratione, et hoc confirmant per testes: post haec non debet repetere nec inquietare illum a quo finivit rationem suam. Et si voluerit, tunc per testes defendat se; ille testis testificet sicut scit, unde ad testem per aurem tractus fuit et hoc per sacramentum confirmet.

Non debet testem veritatis repellere causaticus eius*, nisi (forte) aliquis testem

*) *Glossa add:* id est casaho *Gw.*

---

*Cap. II.* || *l.* 1. potui] non potui(t) *Alt, Bb, Bos, Ch, H, J, L, T* 1, 2; potuit *Ch, Her, J, L, sP, T* 1; posset *Gw;* potuisset *Mg, Mt, Til.* et *deest Bos, P* 1, *Til.* donec ubi *P* 6: donet ubique *Alt;* done hubi *sP.* habet] abet *sP.* ipsum agrum qui donet *desunt Gw.* si ipsum agrum *sP;* de ipso agro *Bos, Ch, T* 1. agrum *supra lineam P* 6. quem *Ad, Ald, Ep, Her, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *T2 (m. prima), Til, V;* qui *cett.* donet *Ad, Bos, J, P* 1, *sP, T* 1; donaverit *P* 4; donat *cett.* quod] quod iste *Ch, J, P* 1, *T* 1; quod ita *Ad, Bb, H, L;* quod ille ager *Gw.* talis *supra lineam T* 1; talus *P* 6. qualus *corr:* qualis *P* 6; quales *Alt.* || *l.* 2. suus *deest P* 6; suos *Alt;* suis *Her;* ipsius *Mg, Mt.* fuit *Ald, Alt, Mg, Mt, T* 2; fuerat *m. recentior add:* suus *P* 6; fuarat *J;* fuerit *Ag.*

*Cap. III.* || *l.* 3. III *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* tit. II *Her;* VI *P* 3; CLXXXIIII *Mg, Mt.;* [CCXX]III *Ald;* CCXXIIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til;* De teste aure tracto *Her.* *l.* 4. Si] . . i *Alt.* quem *Ag.* testem *deest Ald;* testes *Mg, Mt.* habuerunt *sP.* tractum *in raso T* 2; tractam *Alt;* tractos *Mg, Mt.* qualibet] qua licet *Bb.* finit, *corr:* finita *P* 6; finitam *Mg, Mt.* rationem *Mt.* || *l.* 5. hoc *deest Mg, Mt;* oc *sP;* hanc *Bb.* confirmat *H, T* 2, *corr. Gw;* confirmat, *corr:* confirmant *L;* firmant, *m. rec. corr:* confirmant *P* 6; confirmatur *Ald, Jlz;* confirmarit *Bos, P* 3, *Til;* confirmetur *Ad;* confirmata *Mg, Mt;* confirmante *Ch, T* 1. testem *T* 2. post *corr. P* 1. haec *deest Mg, Mt.* debet (de *in raso*) *P* 6; debent (n *erasum*) *P* 4; d e b e s *Mg;* habet *P* 3, *Til.* repetire *Ag, J, L, sP, T* 1; separare *Mg, Mt;* rempente *Ald.* inquietare *corr. L, P* 4, 6; quietare *H, J;* inquirere *Her.* illum] eum *Ald, Jlz.* || *l.* 6. finivit] finit *Ag;* requirit *P* 4. noluerit *Bb.* tunc *deest Ad, Ag, Ald, Ch, Ep, Gw, H, J, Jlz, L, T* 1. defendet *L, P* 4. defendat — testis *desunt Ag.* ille *corr. L;* illi *Her.* testis *deest L,* testes *Her, P* 6. || *l.* 7. testificent *Her;* et testificet *P* 4; et testificetur *Ald, Jlz.* scit] sit *Mt, P* 4; sciat *T* 2. unde] un *Mg;* uñ *Ch.* ad] per *Ad, Bb, Gw, J, L;* per *erasum H.* tēstem *corr:* tēstis *H.* tractum *Mg, Mt;* tractatus *sP.* fuerit *Gw.* sagramentum *sP.* *l.* 8. confinet *P* 6.

*l.* 9. debet] habet *L, P* 3; debet autem *Ald, Jlz.* reppellere *P* 3; compellere *Her.* causidicus *Ad, Bb;* causa *Ald, T* 2 *(m. prima);* causatio *Ag;* con causatio *Mg, Mt;* causationem *sP.* ei *Mg, Mt;* as eius *sP.* nisi si *Ag, Ch.* forte *deest Ad, Ag, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T* 1. aliquid *Mg, Mt.* testes mendaces *Mg, Mt.*

1) *Cf. L. Alam. XCI.* Si quis aliquem post finienda causa et emendata eum mallare voluerit post testes tractos et emendationem datam, si hoc praesumpserit temptare et iste non potest per sacramentum vel per testes defensare, vel per pugnam duorum se defendat, post hoc ille testatur cum 40 solidis conponat. *Cf. Lehmann, 'Neues Archiv' X,* 491; *v. Schwind, l. l. XXXI,* 443. 2) *Cf. l. Baiw. XVI, II — J. Grimm, 'DRA.' I*[4], *p.* 199; *H. Siegel, 'D. Gerichtsverfahren' I, p.* 197; *H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 392.

mendacem habere voluerit, potest illum cum lege repellere cum pugna duorum[1] et dicere: 'Non tibi traxi testem de ista causa neque consentio.'

Si autem testis per aurem tractus fuerit de conpositione finienda vel propter arras[2] qui donat quasi pro pignus qualemcumque rem, usque dum solvat debitum et pignus recipiat, illum testem nemo repellat nec potest sed consentiat.

Nisi super mortuum hominem testare voluerit aliquam causa(m), illum potest contradicere cum duorum pugna et dicere: 'Defendere hoc volo cum campione meo quod dicis, quia et tu mentiris et tuus testes super mortuum meum[3].'

### IIII. Si victus fuerit.

Et si ille victus fuerit qui negare testem voluerit super mortuum suum, tunc amplius pugna duorum non veniat, quia ad testificationem per vim illum mortuum adquisivit; sed cum sacramento, ut lex est, testificetur et testificatio firma permaneat.

---

*Cap. III.* ‖ *l.* 1. potest — me facere volo *(cap. VI, p.* 451 *l.* 8*) desunt T*2 *(m. prima), sed m. recentior in margine addit.* post *corr:* postes *P*6; p't *Ald.* ille *H.* reppellere *P*3. cum *deest sP.* legem *Ag.* ‖ *l.* 2. dicerae *L;* dixere *Mt.* te *Bos, Ch, T*2 *(m. recentior).* traxit *Ag, sP;* traxi non *L.* de iste *Mt;* de istam *sP;* de illa *P*4; desta *L.* nec *Gw.* sentio *Mg, Mt;* contentio *Bb.*

*l.* 3. testes *Alt, Ch, J.* per aurem *desunt Ad.* fuerat *sP.* conpuscione *corr:* conposicione *H;* conpustione *Bb;* conpositionis *corr:* conpositione *sP;* conpositionem *Mt.* finiendam *Mg, Mt;* finiendi *Jlz;* fienda *Her.* prob●r *L.* propter arras] propter de conpositionem arras *Mt.* aras *P*6. ‖ *l.* 4. quas *P*4; quae *Mg, Mt.* donavit *Mg, Mt, P*6. per pignus *P*4; pro pignore *Ald, Bos, Ch, Jlz, Til;* propinquus *Her.* qualicumque *Bb;* quacumque *Alt;* quale cumque *Ad, H, J, L, Mg, Mt, P*3, 6, *sP, T*1. re *Ad, Alt, Bb, H, J.* solvet *Ad, Alt, J, Mt. P*1. devitum *sP.* et] ex *Ag.* pignum *P*3. ‖ *l.* 5. recipiat pignus *T*2 *(m. recentior).* ille *Mg;* illem *Ald;* talem *Mt.* repellit *Ad.* nec] nemo *Mt.* sed] se *L.* consentiet *Ag.*

*l.* 6. nisi si super *P*1; nisi per *corr:* nisi super *P*6. super per (per *deletum*) *T*2 *(m. recentior);* super et *Jlz.* hominum *P*6. testari *Ald, Jlz, T*2 *(m. recentior);* restare *P*1; testare volare *Mg;* testificare *Ad, Gw;* stare *L.* aliqua causa *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L.* illud *P*2; illi *Ald, Jlz.* potest illum *Ad.* ‖ *l.* 7. duorum — defendere *desunt J.* pugna duorum *Ad, L.* pigna *Til.* defendere *deest Mt, sP;* et defendere *Mg.* hoc *deest P*2. volo hoc *Ad.* canpione *sP;* campionem *Mt.* ‖ *l.* 8. quia *deest Mg, Mt.* et *deest Ag, Bos, L, P*1, 2. mentis *H, L.* tui *Mg, Mt.* testis *Ad, Ald, Alt, Bb, Bos, Gw, H, L, P*1, 2, 3, 4, *sP, T*1, *Til.* mortum *Ad.* meum *deest sP.*

*Cap. IIII. deest T*2 *m. prima, sed m. recentior in margine addit; cum capite III coniunctum Alt, Ch, P*6. ‖ *l.* 9. IIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* Tit. III *Her;* CLXXXV *Mg, Mt;* CCVI *T*2 *m. rec.;* [CCXX]IIII *Ald;* CCXXV *Ad. Rubrica exstat in Bos, Her, L, Til.* Si testis victus fuerit *Her.* vinctus *L.* ‖ *l.* 10. illa *Alt.* victus ille *Bb. post* fuerit *una littera erasa Ep.* qui] quia *Ald.* negaret *sP.* testem negare *Ald.* testes *P*6. voluerit *Jlz, P*6, *sP.* ‖ *l.* 11. ad pugnam *Ald, Bos, Ch, Jlz, T*1. duorum *deest Jlz.* veniet *sP, P*5; veniant *Jlz;* veniatur *Ald.* $\overset{1}{q}$ *T*2; qui *L;* et qui *sP.* ad *deest sP.* per vim ad testificationem *Ald.* testimeficationem, *corr:* testificationem *P*2. per vim illum mortuum *in raso Mt.* ‖ *l.* 12. atquisivit *P*6; acquisivit *Ald, P*1, 2, 3, *Til;* adquesivit *sP.* set *L, sP.* sagramento *sP;* sacramentum *corr:* sacramento *L.* est *deest H, L;* et *sP.* testificatur *Ag, Alt, sP.*

1) *Cf. L. Baiw. XII,* 8; *XVII,* 2; *XVIII,* 3. 2) *Cf. supra XVI,* 10; *H. Siegel, 'D. Gerichtsverfahren' I, p.* 128; *A. Heusler, 'Institutionen des D. PrivatR.' II, p.* 254 *sqq.; O. Gierke, 'Schuld und Haftung' p.* 349 *sqq.* 3) *Cf. L. Baiw. XVII,* 2.

V. Ubi discordant iudices[1].

Sed hic discordant nostri iudices de pacto[2], quod ipse qui testem adducit iurare debeat quod mendacem testem non praeferet nec de illius testificatione sacramenti se abstinere debeat.

VI. Si plures fuerint testes[3].

Et si plurimi testes fuerint et ad unum conventum venerint, sortiantur illi testes inter se et cui sors exierit, iuret ille taliter et dicat: 'Ad testem sortitus sum et ad testem me facere volo.' Adprehendat manum proximi sui et dicat[4]: 'Sic illum Deus adiuvet et illum cuius manum teneo, quod ego ad testem inter vos per aurem tractus fui de ista causa ad veritatem dicendam.' Tunc solus iuret cum sua manu.

Postea donet arma ad sacrandum et per ea iuret[5] ipsum verbum cum uno sacramentale[6].

---

*Caput V. deest T2 m. prima sed m. recentior in margine addit; cum capite IV. coniunctum Her.* || *l.* 1. V *deest Alt, Ch, Jlz, L, P1;* CLXXXVI *Mg, Mt;* CCVII *T2 m. rec.;* [CCXX]V *Ald;* CCXXVI *Ad. Rubrica exstat in Bos, L, Til.* De discordia iudicum *Bos, Til.* || *l.* 2. Sed] . . ed *Alt.* haec *P2;* his *Ag, Ald;* hijs *Jlz.* iudici nostri *Ch.* pactu *sP.* ipsi *Ep;* iste *Ald, Jlz.* testes *Ep;* qui pactum testem *Jlz;* per testem *Ag.* adducit — mendacem testem *desunt Alt.* adducet *P2.* || *l.* 3. mendacem testem adducit iurare *Mg.* praeferat *Ad, Ch, Ep, Mg, P4;* preferret *J, P6, T1;* proferat *Ald, Jlz;* proferet *Gw, Til,* proferret *Bos, T2 (m. recentior);* preveat *sP.* de *deest sP.* illis *J.* testificationem *sP;* testificationis *Jlz.* sagramenti *sP;* sacramentis *J, Mt.* se *deest Ad, J;* est *Mt;* sed *sP.* || *l.* 4. abstenere *sP;* abstineat *corr:* abstinere *Gw;* abstineri *Ad.*

*Cap. VI. initium usque ad verba:* testem me facere volo *desunt T2 (m. prima); coniunctum cum cap. V. Ag, Mt.* || *l.* 5. VI *deest Ag, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P6;* Tit. IV. *Her;* CCVIII *corr:* VI *m. recentior T2;* CLXXXVII *Mg;* [CCXX]VI *Ald;* CCXXVII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* fuerunt *L.* || *l.* 6. Et] . . t *Alt, Ch.* et si — et ad *in raso T1.* fuerunt *sP.* et *deest L.* unum *deest L.* digne conventum *Ald;* dignum *(deletum)* digne conventum *Jlz.* venerunt *L, sP;* venerit *Mg;* fuerint *J.* sortiant *Alt, H, J, L;* fortiantur *P3.* ille *Mt, sP.* testestes *P6.* *l.* 7. inter se] in certe *L;* intra *T2 (m. recentior).* exiret *Alt, J;* exierat *Bb, L;* exiit *Her.* illi *L, Mg, Mt.* taliter *deest Bb;* et alter *Alt.* ad testem — sum et *desunt Mg.* dicat ad testem: Sortitus etc. *Ald, Bb, Her, Jlz, T2 (m. recentior).* sorcitus *L;* sortiatus *P6;* fortius, *corr.* sortius *J.* et ad testes *Mt.* || *l.* 8. me] ne *Til.* prendat *Ag, Alt, Bb, Ch, H, J, T1, 2 (m. prima);* praebeat *L;* et apprehendat *Ald;* et adprehendat *Jlz;* et adprehendant *Mg;* adprehendet *P4;* adprehendat *vel* apprehendat *cett.* manu *sP.* sui proximi *Her.* dicit *corr:* dicat *Ag.* sic] si *Ag, Alt, Mg, Mt, P1, 2, 4, 6, sP, T2, V.* illum] me *Bos, Ep, Her;* me *erasum Ad.* || *l.* 9. iuvet me Deus *Ad;* Deus adiubet *sP.* illum *J, L;* et illam *sP;* ille *Her.* cui *Bb, H, J, L, Mg. Mt, T2 (m. prima).* manus *Ald, Jlz, sP;* manu *H, P6.* testem illum *Bos.* tractum *L.* tractus fui per aurem *Ad.* || *l.* 10. fuit, *corr:* fui *Mg.* causam *Ag, sP.* dicenda *P6;* dicentem *Alt, T2 (m. prima?);* discedat, *corr:* discendat *Mt.* tunc] cu *P1.* tunc — sua manu *desunt Alt, T2 (m. prima); in margine T2 (m. recentior).* cum sua manu *desunt Ald, Jlz.* cum *deest Ch.* suo manu *sP;* manu sua *Bb, Gw, T2 (m. recentior).*

*l.* 11. *deest Ad, Ald, Bb, Ch, Gw, H, J, Jlz, L, T1.* sua arma *T2 (m. prima);* arma sua *Bos, Her, Til.* et ad sacrandum *sP;* ad sacrando *Mt.* uno] ipso *Ep.* sacramentali *Bos, T2 (m. recentior), Til;* sagramentalem *sP.*

1) *Cf. S. Riezler, 'Forschungen zur Deutschen Geschichte' XVI, p.* 438 *n.* 4, *qui hoc caput recentius additum esse putat.* 2) *Num his vocibus de recensione legis Baiwariorum quae haec legi praecedit, alluditur, dubium est; cf. H. Brunner, 'DRG.' I² p.* 459 *n.* 25, *supra c. VIII,* 21; *E. v. Schwind, 'N. Archiv' XXXI, p.* 445; *XXXIII, p.* 665 *sq.* 3) *Cf. H. Siegel, 'D. Gerichtsverfahren' §* 33, *II, p.* 233. 4) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II¹, p.* 431. 5) *iuramentum ad arma praestitum cf. H. Brunner, 'DRG' II¹, p.* 428; *l. Alam.* 86; *l. Ribuar.* 33, 1. 6) *Secundum hanc normam testes iurant cum consacramentali. — cf. H. Brunner, 'DRG.' II¹, p.* 398.

**Et si mendaciter iurat, conponat illi cuius causam abstulit cum XII sold. et ipsam causam restituat. Aut defendat se cum campone suo, si recte iuravit, hoc est pugna duorum.**

---

*Cap. VI.* || *l.* 1. Et si mendaciter iurat *desunt Ald, Jlz.* mendatiter *P* 3, 6. iuret *Bb, Bos, Ch, Her, L, Mt, P* 2, 3, 6, *sP, Til;* iuraverit *Ad.* illi *deest Ad, Bb;* illum *P* 6*;* illa *Bos;* ille *Her.* cuius *Bos, Ch, Ep, P* 1—4, 6, *T* 1, 2 *(m. recentior), V; deest Ad;* cui *cett.* causa *Alt, Ep, H, J, Mt, T* 2 *(m. prima);* causam quam *Ad.* abstullit *sP.* cum *deest Ad;* cu *P* 6. cum XV solidis *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*);* cum XII solidis conponat *Bb, Gw, J, Jlz, L.* || *l.* 2. restituat *deest Ep;* restituatur *L.* aut se defendat *Bb;* aut defendat *Alt, Mg, Mt, T* 2 *(m. prima).* canpione *sP;* camphione *Mg.* sua *L, P* 2. hoc est pugna duorum *desunt Ald, Jlz.* hec *T* 2. est *deest Ad;* est cum *P* 6. *l.* 3. dorum *P* 1.

*In Alt sequitur cap.* X, 19, *in T* 2 *cap. XIV,* 17 *huius editionis.*

# [XVIII.]

## DE CAMPIONIBUS ET CAUSIS, QUI AD EOS PERTINENT[1].

### I. Si unus ab altero fuerit interfectus.

Si unus ex his ab altero interfectus fuerit, quamvis nobilis sit persona, non conponatur amplius quam XII sold̄, et ab eo conponatur, qui illum iniuste invitavit.

### II. Si servus fuerit.

Si servus fuit per domini sui consensum, pari modo ratio subiacebit; sin autem cum XX sold̄* conponat[2].

*) XII *Bb, Jlx, Mg, Mt, P4; XV Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*);* XXX *corr:* XX *P*2.

---

*Titulus XVIII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, T, Til. V.* XLI *T*2; Cap. XXIII *Her;* XVII. *Til.*

*In Alt, T*2 *sequitur post cap. XIIII,* 16 *huius editionis. Sine distinctione cum titulo XVII coniunctas Ald, Gw. Titulus deest Sich.*

*Rubrica tituli deest Ad, Ald, Alt, Gw, Jlz, L, P*6. ‖ *l.* 2. camphionibus *Ag, Mg.* et — pertinent *desunt Her;* et eorum causis *Ag, Ep, Mg, P*4, *sP, T*1; et quorum causis *Mt;* et eius causis *P*2, 3, *V.* qui *Ag, H, P*1—3, *sP, V;* quae *cett.* qui — pertinent] earum *T*2. eos] ipsis *Mg, Mt.*

*Cap. I.* ‖ *l.* 3. I *deest Ag, Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* cap. I *Bb, P*4; T CLXXXVIII *Mg, rubricae tituli praepositum Mt;* [CCXX]VII *Ald;* CCXXVIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* interfectus fuerit *Her.* ‖ *l.* 4. Si] . . i *Alt.* unus] huius *P*6; in his *corr: T*2; campio *Ald, Jlz.* ab *bis Ep.* interfectus *deest Ald;* interfectos *J.* quamvis] quam *sP.* sit nobilis persona *Ald;* novilis persona *sP;* nobilis persona sit *Ad.* non *supra lineam P*3. *l.* 5. componantur *P*4; ponatur *Ag, Ch, Mg.* XV *Ald (conf. p.* 185 *l.* 31*).* et si *P*4. ad eum *sP;* habeo *P*1; ab eo illum *Mg, Mt.* conponitur, conp̄] conponatur *P*6. quia *Bb.* ille *Bb.*

*Cap. II.* ‖ *l.* 6. II *deest Ag, Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* Tit. II. *Her;* VIII *Gw;* CLXXXVIIII *Mg, Mt;* [CCXX]VIII *Ald;* CCXXVIIII *Ad. Rubrica exstat in L, Her, Til.* ‖ *l.* 7. fuerit *P*2 *(corr:) P*3; *deest P*1. consensu *Alt, J, L.* parit *sP;* simili *Bb.* modo] cum *L.* ratione *Ag, Her, L, Mg, T*2. vel rationi *Gw.* consum subiaceat *P*2. sin *deest J, Mg, Mt;* si *Ep, Her, P*6. autem *deest J;* aut *Mg, Mt.* ‖ *l.* 8. cum *deest Her, J, P*6. conponat conp̄] conponit *Ald;* conponatur *Her, P*6; solvat *sP.*

*In Ch, J, T*1 *sequitur titulus XX; in cett. sequitur c. XVI,* 17 *huius editionis.*

1) *Cf. H. Brunner, 'DRG.' II*[1], *p.* 402. *Pugna duorum etiam apud Langobardos per campiones pugnari potuit.* 2) = *wergeldum servi, cf. L. Baiw. VI,* 12.

## [XVIIII.]

### DE MORTUIS ET EORUM CAUSIS.

I. Si mortuum ex monumento eiecerit[1].

*cf. l. Alam. XLIX 1, 2.* Si quis mortuum liberum de monumento exfodierit, cum XL solidis* conponat parentibus et ipsum quod ibi tulit, furtivum conponat.

*) XII solidis *Ad.*

---

*L. Alam. XLIX* 1[1]. Si quis liberum de *terra* exfodierit, quid*quid* ibi tullit, *novigeldas restituat* et cum XL solidis conponat. *Femina autem cum LXXX solidis conponat, si de terra exfodierit; res autem* quod tullit, furtiva conponat. 2. *Si servum exfodierit de terra, cum XII solidis conponat; et ancilla similiter.*

---

*Titulus XVIIII. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, T, Til, V.* XLIII *T* 2; Cap. XXV *Her.*

*Sine distinctione cum titulo XVIII coniunctus Ch, P* 6. Titulus *deest Sich.*

*Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Ch, L, P* 6. Cap. XXV. *Her.* ‖ *l.* 2. mortibus *Mt.* conpositione] causis *Ag, Ep, Her, P* 2—4, *sP, Til, V;* causis pertinentibus *Mg, Mt.*

*Cap. I.* ‖ *l.* 3. I *deest Alt, Gw, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* cap. I *Bb, P* 4; Tit. I *Her;* III *Ch;* XCI *Mg;* CXCI *Mt;* CCXXX *Ald;* CCXXXI *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* mortuum] mortūūm quis *Her.* fecerit *Her.* ‖ *l.* 4. Si] . . i *Jlz.* quis liber mortūūm *L.* mortui *Mg, Mt.* liberum mortuum *Ald, Jlz.* liberum *deest L;* liverum *sP.* effodierit *Bos, Ep, Gw, P* 4, *Til;* exfoderit *Alt, P* 6, *sP;* effoderit *Ald, Jlz;* exfuderit *corr:* eiecerit *L;* absciderit *Mg, Mt.* cum *deest P* 4. ‖ *l.* 5. quod *corr. Ald.* hibi *sP;* sibi *Bb;* tibi *Jlz.* tulit furtivum ibi *Ald.* tullit *sP.* fortivum *Alt;* furtive *Gw.* conponat, conp̄] conponit *Ald.*

1) *Cf. L. Vis. XI,* 2, 1 *(Antiqua):* Si quis sepulcri violator exstiterit aut mortuum expoliaverit et ei ornamenta aut vestimenta abstulerit, si liber hoc fecerit, librum auri coactus exsolvat . . . .; *Ed. Rothari* 15; *L. Salica LV,* 1, 2; *XIV,* 9: Si quis hominem mortuum exfuderit et expoliaverit din. VIII M. faciunt sol. CC . . . culp. iud; *L. Rib. LIV,* 1, 2: Si quis mortuum effodire praesumpserit; *LXXXV,* 1, 2: Si . . . eum *(= corpus mortuum)* ex homo traxerit et expoliaverit, CC sol. cum capitale et dilatura culp. iud. vel wargus sit, usque dum parentibus satisfecerit; *L. Fris. Add. Sapp. III,* 75. — *P. Roth, 'Entstehung d. l. Baiuv.'* p. 10; *Grimm, Prooemium legis Salicae p. XLVIII, LIII, Grimm, 'Über das Verbrennen der Leichen'* p. 38; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 636 *sqq.,* 638, 639.

### II. Si in flumine proiecerit.

*cf. l. Rib. XV; l. Alam. XLVIII.*

⸢Si quis liberum occiderit furtivo modo et in flumine eiecerit vel in talem locum eiecerit, ut cadaver reddere non quiverit, quod Baiuuarii murdrida[1] dicunt⸣, inprimis cum XL sold conponat eo quod funus ad dignas obsequias reddere non valet; postea vero cum suo weregeldo[2] conponat.

Et si ipsum cadaver a fluminis alveo ad ripam proiectum fuerit et a quolibet

---

*L. Rib. XV (De homine mordrido).* ⸢*Si quis ingenuum Ribuarium interfecerit et eum cum ramo aut callis vel in puteo seu in aqua quocumque libet loco celari voluerit,* quod dic*itur* mordrid*us*⸣ *DC sol. culp. iud. aut cum LXI iuret.*

*L. Alam. XLVIII.* Si quis *hominem* (liberum) occiderit, quod *Alamanni* mor*taudo (al.:* mortrid*um*, etc) dicunt, *n o v e m* wirigeldis *eum solvat et quidquid super eum arma vel* rauba tulit, omnia furtiv*a* conponat. *De feminis autem si ita contigerit dupliciter conponat qualiter illum virum;* vesti*menta aut quod super eam tollit velut* furtiv*a* conponat.

---

*Cap. II. in duo capita div. Gw.* ‖ *l.* 1. II *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. II. *Her;* IIII *Ch;* XCII *Mg;* CXCII *Mt;* [CCXXX]I *Ald;* CCXXXII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis in fluvium proiecerit *Her.* ‖ *l.* 2. liverum *sP.* modo furtivo occiderit *Ald.* furtivum *Mg, Mt;* furtuū *sP;* furtibo *J;* surtivo *Ag.* modum *Mt.* flumen *Ad, Ald, Bb, Bos, Jlz, P* 4, *T* 2 *(m. recentior);* flumine *cett.* eicerit *Bb, Ep, H, P* 1, 3, *sP, T* 1, *V;* eicerit *corr:* eiecerit *L;* iecerit *T* 2 *(m. recentior);* proiecerit *Ald, Jlz;* periecerit *P* 3. vel in talem locum eiecerit *desunt Bb, Her, sP;* aut in tali loco eiecerit *Mg, bis, alterum deletum Mt;* vel vitalem locum *Jlz;* et in talem locum *Ald;* vel in talem locum *Bos, Ep, Gw, Til;* vel in talem *P* 2; vel in talem locum eiecerit *P* 4, 6; vel in talem locum eicerit *P* 1, 3, *V;* vel in tali loco eiecerit *Ag, Ch, T* 2 *(m. prima);* vel in tali loco eicerit *H;* vel in tale loco eicerit *(corr:* eiecerit*) L.* ‖ *l.* 3. cadaveruit *Her.* ut *deest P* 6; aut *Alt, Bb, J, L, T* 2 *(m. prima);* aut, a *erasum H;* ubi *Ald, Jlz.* cadaber *L.* redire *P* 4; inveniri *Ald;* invenire *Jlz.* non quiverit inveniri *P* 3. non quiverit *corr. Bb;* non quieverit *L;* non quieverit *Ag;* nequiverit *Ad, Ald, Ep, Gw, Jlz, Mg, Mt, P* 4; nequieverit *sP.* quod Baiuarii murdrida dicunt *desunt Alt.* baiuuarii *H, P* 4, *T* 1, *Til, V;* baiuarii *Ag, Ep, sP;* baiuuuarii *J;* baiuvarii *sP;* baiouarii *Mg, Mt, P* 3, bauiuuarii *P* 6; baioarii *P* 2; baioari *P* 1; bauuarii *Ad, Ch, T* 2; bauvari *Ald;* bawarii *Bos;* bawari *Jlz;* bacuario *corr:* bacuarij. *L;* bauuuarii *Bb, Gw;* boioarii *Her.* murtrito *L;* murdarida *Bos, Ch, T* 1; mudrida *P* 6; mordrida *Her;* mordridam *P* 4; mürdiran *Jlz;* murdrī *Ald;* irmurdirt *T* 2 *(m. recentior).* dicunt, dic̄] vocant *Bb, P* 4. cum *deest Ag, P* 4. ‖ *l.* 4. conponat, conp̄] *deest Alt;* conponit *Ald.* eo quod] equod *sP.* fumus *sP;* fūimus *Ag,* finus *P* 6. a digna obsequia *Mg, Mt;* ad dignas *(corr)* obsequias *L;* ad digna obsequia *H;* ad digna subsequias *sP;* ad d. exsequias *Ad, P* 1, 2; ad d. exequias *Bos, Jlz, Til.* reddi *Ald, Jlz.* non praevalet reddere *Ep.* postea] propterea *sP.* vero *deest Ad.* ‖ *l.* 5. cum suo *desunt P* 6; cum sua *T* 1. weregeldo *Bos, Her, P* 1, 2, *Til, V;* weregildo *P* 4; werigeldo *Gw;* wergeldo *Ad, Ald, Alt, Jlz, T* 2 *(m. prima);* werageldo *Ch, H, J, P* 1, *T* 1, 2 *(m. recentior);* waregeldo *P* 3; gildo *corr:* wiregildo *P* 6; wedreghildo *Ag;* wedregild *sP;* wedregeldo *Mg, Mt;* guerageldo *L.*

*l.* 6. *hic incipit c. III Gw.* si *deest Ald.* ipse *Alt, H, J, L, P* 3, *T* 1; ipsum *cett.* cadaber *L.* a flumine *Ag, Bb;* ad flumine *sP;* ad flumen *Mg. Mt.* in *addit Bb.* albeo *Mg.* rippam *L.* proiectus *Alt, Ep, H, Her, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* eiectum *P* 3, *Til;* proiectum *cett.* et *deest sP.* a quo *Alt, H, J, L, T* 2 *(m. prima);* a q u a *Bb;* a quoque *Ch;* a quoquam *Ad, Ald, Bos, Jlz, T* 1, *T* 2 *in ras.;* quolivet *sP;* a quolibet *cett.*

1) = *'Mord' vide Glossarium. — Cf. l. Baiw. XIX,* 3 ‚camurdrit'; *L. Sal. XLI,* 2. — *D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII, p.* 425, 584; *Th. v. Grienberger l. l. p.* 161. *H. Brunner, 'DRG. II*[1]*' §* 138 *inpr. p.* 619, *n.* 16, *qui arg. cap. XIX,* 3 *(novuplum conponat) verisimile esse putat etiam liberi conpositionem in hoc casu non simplum sed novem weregilda fuisse. Cf. etiam Wilda, 'Strafrecht' p.* 707; *Gengler, 'Beiträge zur RG. Baierns' I,* 35 *n.* 68; *H. Schreuer, 'Verbrechensconcurrenz' p.* 69. 2) *Cf. l. Baiw. XIX,* 3 *et supra n.* 1.

inventum qui iterum cadaver de ripa inpinxerit et exinde probatus fuerit, cum XII sold conponat.

III. Si servus fuerit.

Si servus furtivo modo supradicto modo occisus fuerit et ita absconsus, quod camurdrit[1] dicunt, novuplum[2] conponat, id est CLXXX sold[3].

IIII. De vestitu mortuorum.

*cf. L. Alam. XLVIII (supra p. 455 l. 7 sqq.).*

De vestitu utrorumque quod walaraupa[4] dicimus, si ipse abstulerit qui hos interfecit, dupliciter conponat, si alter et non ipse reus omnia furtivo more conponat[5].

V. Si vulneraverit mortuum.

Et si, ut sepe contingit, aquilę vel ceteri aves cadaver reppererint et super ad

---

*Cap. II.* ‖ *l.* 1. inventus *Alt, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima).* cadaver — et exinde *desunt sP.* cadaber *L.* ripam *P* 6*;* rippa *L;* fluminis alveo *Alt.* inpinxerit *deest Alt;* inpincxerit *L;* pinxerit *Her.* probatum *Mg;* provātus *sP.* XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*).* ‖ *l.* 2. conponat *vel* conp] conponit *Ald.*

*Cap. III.* ‖ *l.* 3. III *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. III. *Her;* V *Ch;* XCIII *Mg;* CXCIII *Mt;* [CCXXX]II *Ald;* CCXXXIII *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* fuerit *deest Her.* ‖ *l.* 4. servum *Alt, L, T* 2 *(m. prima).* supradicto more furtivo modo *Ad.* furtivi *P* 6. modo *deest J.* et supradicto more *Ald, Jlz;* s. modo *Mg, Mt, sP.* s. more *J.* ‖ *l.* 5. camurdrit *Ad, Gw, H, J, L, T* 1*;* gamurdrit *P* 2—3, 6, *Til, V;* gamurdirt *Ag, sP;* ghamurdrit *T* 2 *(m. rec.);* gamordrid *P* 4*;* kamurdrit *Alt, Ep, Jlz, T* 2 *(m. prima);* k. kamurdrit *Ald;* karmurdrid *B;* cahmurdert *Ch;* cahmurdere *Bos;* ciamurdrid *Mg, Mt;* garmordrit *Her.* dicit *J;* dicitur *Ad;* dicimus *Ald, Jls, Mg, Mt.* novum duplum *Mg.* novem duplum *Mt;* novigildum *P* 4. conponat, conp̄] *deest Ep, H;* conponit *Ald;* componetur *Ch;* conponatur *Gw.* id est *desunt Ald, L;* id es *Mt.* cum CLXXX *Ep, Mt;* CLXX *Ald.* solidos, soł.] solidis *Ad, Gw, Her;* soldi *Ag;* soł conponat *P* 2.

*Cap. IIII. cum cap. III coniunctum Alt.* ‖ *l.* 6. IIII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima;* Tit. IIII. *Her;* VI *Ch;* XCIIII *Mg;* CXXXIIII *Ad;* CXCIIII *Mt;* [CCXXX]III *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* mortūūm *L.* ‖ *l.* 7. vestitum *sP;* vestito *Mg, Mt.* utrorumque *bis sed alterum deletum H;* utrumque *L.* quod *deest Ad;* quod *corr:* quad *P* 3. waluraupa *Bb, H, P* 1*;* ualuraupa *J;* walaraupa *Ag, Ep, P* 2, 3, 4, 6, *sP, T* 1, *Til, V;* valaraupa *Mg, Mt;* walraupa *Alt;* walaroup *Gw;* walraup *Ald, Jlz, T* 2 *(m. rec.);* walaup *T* 2 *(m. prima);* wallroup *Ch;* wallroub *Ad;* weleroup *Bos;* huuualaurapa *L;* uualaurapa *Her.* ipse *deest Ag;* ibse *L.* absturit *Ep.* quod hos *P* 6*;* qui os *Ag, sP;* quos *L, Mg, Mt;* qui hos qui *P* 3. interficit *Bb, Ch, Ep, Mg, sP, T* 1, *corr:* interfecit *Bb;* interfecitur *L;* interfecerit *Bos.* ‖ *l.* 8. conponat *vel* conp̄.] conponit *Ald.* si alter — more conponat *desunt Alt.* et *deest Mg;* si aliter et si *Gw;* si aliter et *L.* non] enim *L.* more *deest Mg, Mt;* modo *Ag, Bos. Ch, sP.* conponat *vel* conp.] conponet *Ch;* conponit *Ald;* oomponantur *Gw.*

*Cap. V. cum cap. IIII coniunctum P* 6, *numero V sine distinctione textui addito Mg, Mt.* ‖ *l.* 9. V *deest Alt, Jlz, L, P* 3, 6, *T* 2 *m. prima;* VII *Ch;* [CCXXX]IIII *Ald;* CCXXXV *Ad. Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si laceratur cadaver et vulneratur *Her.* ‖ *l.* 10. si ut] sicut *Ag, Her, Mg, Mt.* saepe] ipse *Ep, Jls;* ipse *corr:* sepę *P* 6. contigit *Ad, Ch, Her, Mg, Mt, T* 1*;* contingint *(corr) Alt.* aquila *Alt, Gw, T* 2*;* a quibus *Mg, Mt.* cetera *Mg;* ceterae *Ad, Ald, Bb, Bos, Ch, H, Her, Jlz, P* 1, 2, 4, 6, *Til;* ceteri *corr:* ceterae *L;* cetera ecce *Mg;* cetera cete *Mt.* aves] habes *Mg, Mt.* cadaber *L;* cada vera *Mg, Mt.* repperint *Ag, J, L, Mg, Mt, P* 2, 3, *V;* reperunt *sP;* repperirent *Alt;* reperti sint *T* 1 *(m. prima);* repererint *Ald, Bos, Jlz, Til;* reperierint *Her;* rapuerint *P* 6. super *deest T* 2 *(m. prima);* supra *P* 4.

1) = *gemordet, cf. supra p.* 455, *n.* 1*; vide Glossarium.* 2) *Cf. l. Alam. XLVIII (supra p.* 455 *l.* 7*):* novem wirigeldis — *l. Baiw. XIX,* 2 *(supra p.* 455 *l.* 3 *und n.* 1*):* cum suo werageldo*; vide supra p.* 455 *l.* 5. 3) *Cf. l. Baiw. VI,* 12. 4) = *vestibus occisorum vide Glossarium; cf. D. v. Kralik l. l. p.* 615 *sq.; Th. v. Grienberger l. l. p.* 155*; apud gentes diversas vario modo conponebatur cf. H. Brunner, 'DRG' II*[1]*, p.* 683*; Schreuer, 'Verbrechensconcurrenz' p.* 64 *sq.* 5) hoc est niungeldo, *cf. supra c. IX,* 1.

**lacerandum consederint, et aliquis sagittam eicerit et cadaver vulneraverit et repertum fuerit, cum XII solidos conponat.**

### VI. Si cadaver leserit.

**Simili modo quicumque cadaver lederit quem alter interfecit, si caput amputaverit, si manum preciderit, si pedes, si aurem, si tantum quod profusionem sanguinis quod reputamus de mortuo, tam minima plaga quam maxima, semper cum XII sold. conponat.**

### VII. Si humaverit mortuum[1].

**Et si aliquis a quolibet mortuus fuerit repertus, et eum humanitatis causa humaverit, ut neque a porcis inquinetur nec a bestiis seu canibus laceretur, liber sit an servus, et postea repertum fuerit, et ille qui eum humaverat, si requirere voluerit**

---

*Cap. V.* ‖ *l.* 1. laceranda *corr:* lacerandi *L;* lacerandam *P* 6. consederit *Mg, Mt.* et *Mt. m. recentior.* aliqui *sP;* aliquam *L;* aliquid *Mg, Mt.* eicerit *Ald, Ep, H, J, P* 1, 3, *sP, V;* iecerit *Gw, P* 2; eiecerit *cett.* ad cadaver *sP;* e cadaber *L.* vulneravit *sP;* uuelneraverit *Mg.* *l.* 2. fuerint, *corr:* fuerit *H, P* 6. XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*).* solidis sol] *deest L;* solidos *V.* conponat, conp] conponit *Ald.*

*Cap. VI.* ‖ *l.* 3. VI *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *m. prima;* Tit. VI. *Her;* VIII *Ch;* XCV *Mg;* CXCV *Mt;* [CCXXX]V *Ald;* CCXXXVI *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* lederit *Her.* ‖ *l.* 4. quiscumque *Alt, Bb, Ch, Gw, H. J, T* 1, 2 *(m. prima);* quaecumque *Mg, Mt;* cum quisque *Ad.* cadaver *deest Ag, Mg, Mt, sP;* cadaverit *P* 1. leserit *Ad, Ald, Bb, Gw, Jlz, P* 4, *T* 2 *(m. recentior).* quod *Bb, Ch, Gw, Jlz, P* 4, *T* 2 *(m. prima).* alteri *Ag, Alt, Mg;* alius *Ch.* interficit *Ep, Mg, Mt;* interfecerit *sP.* capud *Alt, Ch, J, Mg, Mt, P* 3, 6. ‖ *l.* 5. si vel *Ch.* manu *Alt, H, J, L.* reciderit *Ad, Alt, Bb, Gw, H, J, L, T* 2 *(m. prima);* resciderit *Ch, T* 1; absciderit *sP.* pedem *Ald, Bb, Ep, Jlz, Mg, Mt, sP, T* 2. vel aurem *Ag.* tamen *J.* quod *deest Ald, Jlz.* profusionem *Ad, Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, Til, V;* professionem *corr:* profusionem *P* 6; profusiones *sP;* per fusione *J;* per fusionem *Ch, T* 1; profusione *cett.* sanguinis] elicit *addit Her.* quod *deest Bos, Ch, P* 4, *T* 1, *Til;* quem *Ald, Jlz.* ‖ *l.* 6. reputavimus *Alt, T* 2; putavimus *P* 2. mortuis *Ad.* minimam plagam *Bb, Her, Mg, Mt.* minima quam maxima plaga *Bos, P* 1, 3, *Til.* quam]tam *Mg, Mt.* maximam *Bb, Her, Mg, Mt.* semper *deest Ag, Mg, Mt, sP.* cum *deest P* 4. XII] XV *Ald (cf. p.* 185 *l.* 31*);* Xpi *Mg.* solidis, sol] solidos *Mg.* ‖ *l.* 7. conponatur *Gw.*

*Cap. VII. coniunctum cum cap. VI. P* 6. ‖ *l.* 8. VII *deest Alt, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* Tit. VII *Her;* VIIII *Ch;* XCVI *Mg;* CXCVI *Mt;* [CCXXX]VIII *corr:* VI *Ald;* CCXXXVII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* Si quis humaverit cadaver *Her.* ‖ *l.* 9. et *deest P* 6. a quolibet] a cui *H, L;* a cui, *corr:* a quo *Bb;* alicui *Alt, J, T* 2; aliquolibet *Mg, Mt, P* 3, *Til;* alio quolibet *sP;* a cuiquam *Ad;* aliquis *Ald, Bos, Ch, Jlz, T* 1. mortuo *L.* mortuus . repertus fuerit *Jlz;* repertus fuerit mortuus *Ald.* eum] cum *Alt;* eum qui *Jlz.* ‖ *l.* 10. humaverit quis *Ald, Ch, T* 1. ut neque — eum humaverit *desunt Her.* nec *Gw;* ne *Ald.* a *deest Ad, Ch, T* 1. porci *Ad, Bos, Ch, T* 1. se inquinentur *Alt, J, L, T* 2 *(m. prima);* se inquinentur *corr:* inquinetur *H;* ab eo inquinentur *Ad, Bos, Ch, T* 1; coinquinetur *T* 2 *(m. recentior);* inquinatur *Gw.* neque *Ag, Bb, Ch, Ep, H, J, sP, T* 1. a besteis *J, sP;* abestus *P* 1. seu canibus *desunt Ad.* laceratur *Ch.* liber sit — repertum fuerit] *hic desunt sed post* recipiat mercedem *(p.* 458 *l.* 2*) apposita J.* si liber sit *T* 2 *(m. prima);* sive liber sit *T* 2 *(m. recentior);* an liber sit *Gw;* liver sit *sP;* liber *H.* an servum *corr:* an servus *T* 2; aut servus *Ald, Jlz;* an servus sit *Gw.* ‖ *l.* 11. postea repertus *Ad, T* 2; post repertum *H;* post erectus *Mg, Mt.* et *deest Bos, Gw, P* 6. illi *Alt, Bb, Gw, H, J, L, P* 1. qui *deest Mg, Mt.* humaverat *Bb, Ep, H, P* 1, 2, 4, 6, *sP, V;* umaverat *P* 3; humanaverit *Ag;* humaverit *cett.* si *deest P* 2; se *corr:* si *H.* require *Ald, Mg;* querere *Ad, Gw.* voluerint *Mg, Mt.*

1) *Cf. Ben. Levitam I,* 861; *Pettigny, 'Revue historique' II, p.* 478.

parentes vero illius, solvant ei solidum unum aut dominus servi, si servus fuerit. Sin autem a Domino recipiat mercedem, quia scriptum est mortuos sepelire[1].

## VIII. Item.

Quia aliquotiens conspicimus, cum cadaver humo inmissus fuerit et lignum insuper positum cunctis adstantibus ut requiratur dominus cadaveris, ut primus terram super eiciat[2], et si liber similiter filium aut fratrem, ne rei sint ceteri humatores[3]: quod omnia a falsis iudicibus fuerat aestimatum, non in verae legis veritate repertum.

---

*Cap. VII.* ‖ *l.* 1. vero *deest Ald, Jlz, Mg, Mt, P*2, 4. illius *deest Her.* solvant, sol] solvat *Ag, Alt, Ch, J, L, Mg, Mt.* solvante *corr:* solvant ei *P*3. ei *deest L;* eum *T*2*;* eis *Mg, Mt.* solidum unum *vel* sol I] I sol. *P*2*;* solido I *L;* sol uno *T*2. dominum *sP, P*3*;* domino *Mg, Mt.* servo *P*4. si *supra lineam H.* fuerit *Alt, Ch, J, L, sP, T*1*; deest P*4*;* est *Ald;* sit *Jlz;* fuit *cett.* sin] si *Mg, Mt.* ‖ *l.* 2. recipiant *sP;* recipiet *Ep, Mg, Mt;* recipiat *deletum H.* *post* mercedem : liber — fuerit *(p.* 457, 10, 11*) J.* quia] quo *Ch;* quod *Ad, J;* quō *Bb.* preceptum *Bos, Ch.* mortuum *Bos, Ch, J, Mg, Mt, T*1*;* mortuus *Ag, sP.* sepeliendos esse mortuos *Her.* debere sepellire *Ag, Ep.*

*Cap. VIII.* ‖ *l.* 3. VIII *deest Alt, Jlz, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* Tit. VIII *Her;* VIIII *Gw;* X *Ch;* XCVII *Mg;* CXXXVIII *Ad;* CXCVII *Mt;* [CCXXX]VIII *corr:* [CCXXX]VII *Ald.* *Rubrica exstat in L, Her, Til.* De eodem *Her.* Item ut supra *Til.* ‖ *l.* 4. quia *deest Ald, Jls;* .. ui *Alt;* qui *Ag, H, L, Mt, sP;* qui ut *Gw;* quod *T*2 *(m. recentior);* quia vero *Bb.* aliquoties *Ch, Her, Mg, P*4, *T*1*;* aliquocies *Mt;* alicotiens *L;* quociens *P*3. cum *deest Her.* humo *deest P*2*;* umo *P*3*;* in humum *Bb;* homo *corr:* humo *P*6*;* homo *Ag, J, Mg, Mt, P*4, *sP, V.* hominis in terra missum *Ep;* hominis immissum humo *Gw;* hominis cui terra immissa *Her.* inmissum *Ad, Ald, Ch, Jlz, T*2, *Til;* missum *Bb;* missus *P*4. ligno *Ad, Alt, Ch, Gw, H, J, L, T*1, 2 *(m. prima).* desuper *Ald, Jls;* super *Ad, Bb, Ch, Ep.* ‖ *l.* 5. positus *Alt, H, J, L, T*1. cinctis cum stantibus *corr:* cunctis adstantibus *T*1*;* c. astantibus *Ad, Ald, Bb, Ch, Gw, Jlz.* requiratus *P*6*;* requirat *Ag, Bb, Mg, Mt, P*4. dominum *Alt, Bb, J, L;* dom̄ *sP.* cadaver *Mg, Mt.* primo *T*2*;* prius *Mg, Mt, sP;* primitus *Ad;* primis *Bb, H, L* (primi — sterram) *P*1. terra *P*6, *sP.* super iecerat *Bb;* super eitiā *sP;* super iaceat *P*4*;* super proiciat *Ald, Jlz;* proiciat *corr:* super eiciat *P*6*;* supereiiciat *Bos, Til;* superinciciat *Her.* ‖ *l.* 6. si liber] liber *Ep, P*6*;* liberi *Her;* sit liber *Bos, Ch, T*1*;* si ƀ *L;* si libus *sP;* licet *Ald, Jlz.* similiter *deest P*2*;* sit *Gw;* similiter super *Ch, T*1. frater aut filius requiratur *Gw;* filiu aut fratre *sP;* filium aut frater *Mt;* filius aut fratres *Her, P*4*;* si filium aut fratrem habuerit *T*2 *(m. recentior).* ne rei] nere ei *Mt;* ne ei *Ald, Jlz;* ne reu *Ag.* sunt *Mg, Mt.* cetheris *sP;* ceteris *L;* et ceteri *P*6. umatores *J;* umathores *sP;* humatoris *Mg.* *l.* 7. homnia *P*4*;* omne *Ad, Ald, Gw, Jlz, T*2, *Til;* totum *Bos, Ch, T*1. a] ad *sP.* fuerant *L.* aestimatum, estimatum] stimatum *P*3*;* adestimatum *Mg, Mt;* estimatus *sP.* in *deest Bb, Jlz.* vetere *Ad, H, L;* veteris *Gw;* veteri *P*4*;* vivere *Jlz, deest T*2 *(m. prima).* veritate vere legis *Bb;* vere legis in veritate *Mg;* vere legis in veritatem *Mt.* veritatem *H, sP.*

1) *Cf. Sir.* 38, 16. 2) *Cf. Grimm, 'Über das Verbrennen der Leichen' p.* 39, 51 *seq.,* 65; *P. Roth, 'Über Entstehungszeit der l. Baiuv.' p.* 10; *Graf Hundt, 'Der Fund von Reihengräbern bei Gauting in seiner Bedeutung zu Tit. XIX, c.* 8 *der leges Baiuvariorum in SB. der bair. Akademie d. W.'* 1866 *II. III,* 409; *L. Lindenschmit, 'Handbuch der deutschen Alterthumskunde' I p.* 98; *Max von Chlingensperg-Berg, 'Das Gräberfeld von Reichenhall' p.* 65 *sqq.; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 678. 3) *Monatsschrift des historischen Vereines von Oberbayern III* 1894 *pag.* 33—36; *cf. Hugo Arnold, 'Die Gräber der alten Giesinger' in Münchner Neueste Nachrichten* 17. *V.* 1899 *Nr.* 227, *Generalanzeiger; Albert Hellwig, 'Das bajuwarische Totenbrett' in Beilage zur Allg. Zeitung* 23. *X.* 1906 *Nr.* 246; *Dr. F. Weber, 'Zur Frage über den Ursprung der Totenbretter in Volkskunst und Volkskunde' in Monatsschrift für Volkskunst-Volkskunde in München VIII* 1910 *pag.* 107—110; *H. Schnelzer, 'Das Todtenbrett' in Deutsche Gaue, Z. f. Heimatsforschung XI* (1910) *p.* 246; *Fritz Stolz, 'Das Todtenbrett' in Z. f. österr. Volkskunde v. Haberlandt* 1906 *p.* 116 *sq.;*

### VIIII. De navibus[1].

**Si quis navem[2] alterius tulerit de loco suo, ipsam inlaesam reddat aut similem[2].**

### X.[3] Item ut supra.

**Si eam foris aqua traxerit et absconderit et negaverit interrogatus, furtivum conponat.**

---

*Cap. VIIII.* ‖ *l.* 1. VIIII *deest Alt, Jlz, L, P*6; XI *Ch;* XLIIII *T*2 *(m. prima) (quasi numerus tituli?);* XCVIII *Mg;* CXCVIII *Mt;* [CCXXX]VII *Ald;* CCXXXVIIII *Ad.* *Novum titulum Cap. XXVI* De nave *inscriptum distinguit Her.* *Rubrica exstat in Ald, L, T*1 *(m. recentior)*, 2; de nave *T*2; de navi *T*1 *(m. recentior).* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* qui *Mg;* quę *Ch.* navim *Ad, P*2, 4; a v e m *sP.* tullerit *sP.* do, *corr:* de *Mt.* de loco suo *(corr) P*6; in loco suo *Her.* suo *deest L.* ipsa *sP.* inlesa *sP;* illesam *Ald, Her, Jlz.* reddatur *L.* aut] at *P*6; aut aliam *Ald, P*4, *T*2 *(m. recentior).* simile *sP.*

*Cap. X cum cap. VIIII coniunctum Her, L, Mg, Mt, sP, T*2. ‖ *l.* 3. X *deest Alt, Jlz, L, Mg, Mt, P*6, *sP, T*2, *V;* XII *Ch;* (CCXXX)VIII *Ald;* CCXXXX *Ad.* *Rubrica Til.* ‖ *l.* 4. et si *Bos, Mg, Mt, T*2, 4, 6, *sP.* ea *Mg.* foris *Bos, Ep, P*3, 4, 6, *sP, Til, V;* ex *T*2; foras *cett.*; ex aqua *Ald, Jlz;* aqua *Ag, Bos, Mg, Mt, P*1—3, 6, *T*2, *Til, V;* aquam foris *Her;* aquam *cett.* traxeris *sP.* et absconderit et negaverit *supra lineam m. recentior add. Mt.* absconserit *Alt, J, T*1. et si *Ald, Bb, Jlz.* negaverit et interrogatus *sP;* negavera interrogatus *Ag;* interrogatus negaverit *Ald;* negare voluerit interrogatus *P*6; negaverit, interrogatus, *corr m. recentior Mt;* negaverit interrogatur *L.* furtivam *Mg, Mt, Til.* ‖ *l.* 5. conponat, conp] conponit *Ald.*

*In T*2 *sequitur hoc loco cap. XVI,* 1 *huius editionis.*

1) *Sequentiam cap. VIII et IX ex L. Sal. XX. LV sumptam esse, Grimm, 'Über das Verbrennen der Leichen', Kleinere Schriften II p.* 257 *docuit. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 639 *sq. Cf. etiam l. Sal. XXI,* 1, Si quis extra consilium domini sui navem alienam moverit et cum ea transierit . . . . 2) *Cf. Benedictum Levitam I,* 360. 3) *Cf. L. Salica XXI,* 2. Si vero ipsa nave furaverit et perventus fuerit . . . ; *l. Burg. XCIV,* 1; *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 640.

## [TITULUS XX.]

### [1] DE CANIBUS[2] ET EORUM CONPOSITIONE.

I.

*Cf. l. Sal. VI, 1; l. Alam. LXXVIII, 1, 3.* Si[3] quis canem seucem[4], quem leitihunt[5] dicunt, furaverit* [vel occiderit], aut similem aut ipsum reddat et cum VI sold ** conponat[6]; et si negare voluerit, cum III sacramentalibus[7] iuret secundum legem suam[8].

*) vel occiderit *add. Ad, Ag, Ald, Bos, Ch, Gw, H, J, Jlz, T1;* vel occiilerit *Bos.*
**) III sol. *Ald, Jlz.*

---

*L. Sal. VI,* 1. Si quis sigusium *(alii codd.:* secusium, siutium, s e u s i u m, seusum, siusum, siusium, secusum, segusium, segusivum*) canem magistrum imbulaverit (alii:* furaverit*)* aut occiderit *(al.: deest), Malb. leudardi hoc est, DC din, qui faciunt sol. XV, culpabilis iudicetur.*

*L. Alam. LXXVIII,* 1. Si quis canem seusium *(al.:* seucium, seusum*) primum cursalem, qui primus currit, involaverit,* sol. VI conponat.
3. *Qui illum* ductorem *qui hominem sequentem ducit,* quod *(al.:* quem*)* laitihunt dicunt *furaverit, XII* sol. conp.

---

*Titulus XX. Codd: Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jlz, L, Mg, Mt, P1–4,* 6, *sP, Sich, T, Til, V.* ‖ *l.* 1. XLV *T2;* Cap. XXVII *Her.*

*Sine distinctione cum titulo XVIIII coniunctus Alt, P6; sequitur post c. XVI,* 15 *huius editionis T2 (m. prima).*

*Rubrica tituli deest Alt, P6.* ‖ *l.* 2. de] et *Bb.* et eorum conpositione *desunt Ad, Ald, H, Her.* conpositionibus *Bb, Jlz, T2;* conpt *L;* c a u s i s *Ag, Mg, Mt, sP.*

*Cap. I.* ‖ *l.* 3. I *deest Ad, Alt, Bb, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* cap I *P4;* XCVIIII *Mg;* CXCVIIII *Mt;* CCXL *Ald;* CCXLI *Ad; capita non distinguit Her.* ‖ *l.* 4. Si] . . i *Alt, P6.* si quis *desunt Ad.* canem, *corr. T2;* canum *L, deest P2.* seusium *Ag, L, Mg;* seusinum *Mt;* seucium *sP;* seucen *Jlz, deest Sich.* quem *Ag, Ald, Alt, Bos, Ep, Her, Jlz, Mt, P*1, 2, 4, 6, *sP, Sich, T2 (m. recentior), Til, V;* quen *Mg;* quam *P3;* quod *cett.* leitihunt *Alt, Bb, Ep, Gw, H, J, P*1, 4, 6, *sP, T;* leitihunt *corr:* lemhunt *P2;* leithihunt *Bos, P3, Til;* leitehunt *Ald, Ch,:* leithunt *Jlz;* leithũt *Ad;* lettihunt *V;* letihunt *Mt;* letiunt *Mg;* latiunt *L;* leithun *Ag;* leisthund *Her;* Baioarii leydthund *Sich.* dicitur *Ad;* vocant *Bb, Bos, Ep, Sich, Til; deest P3.* furatur *Ald, Jlz;* furatus fuerit *Sich, T2 (m. recentior);* fuerit furatus *Ep;* fuerit *Mg.* aut] ad *L.* ‖ *l.* 5. ipsam *Alt.* aut ipsum aut similem reddat *Ep, T2 (m. recentior);* aut similem reddat aut ipsum *P2;* simile aut ipsum reddant *sP.* redat *L.* et *deest sP.* cum *deest P4, Sich.* conponit *Ald.* aut si negare *sP;* et si gare *P6;* et negare *P3.* sacramentales *Ep, H, J, L, T1, T2 (m. recentior);* sacramentał *Ad;* sagramentales *sP;* i u r a m e n t a l i b u s *corr:* sacramentalibus *P6;* sacramentalibus suis *Mg, Mt.* iurent et secundum *sP.* lege *Mg.* suam *deest Bos, Ch.*

1) *Sequentia titulorum XX sqq. ex lege Salica (tit. VI, VII, VIII) sumpta est cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 640 *sq.* 2) *Cf. L. Sal. tit. VI De furtis canum; l. Alam. LXXVIII.* 3) *Cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 642. 4) *Interpretatio huius vocis dubia est, cf. Glossarium; Du Cange Glossarium s. v.* canis segusius. 5) canis ductor *vide Glossarium; Du Cange Glossarium s. v.* canis leitihunt; *D. v. Kralik l. l. pag.* 449. 6) *Haec regula, versa in linguam theotiscam = 'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg) c.* 333. 7) *Non concordat cum lege Baiw. IX,* 2.

## II. Alia.

Si[1] autem seucem ductum[2] quem triphunt[3] vocant, furaverit, cum III* solidis conponat aut cum sacramentale iuret[4]. *cf. l. Alam. LXXVIII, 1. 3 (p. 460 l. 9 sqq.).*

## III. Alia.

Si[5] autem seucem qui in ligamine[6] vestigium tenet, quem spurihunt[7] dicunt, furaverit, cum VI sold conponat et similem aut ipsum reddat.

## IIII. Item alia.

De[8] eo cane quem bibarhunt[9] vocant, qui sub terra venatur, qui occiderit, alium similem reddat et cum VI sold. conponat.

*) IIII *Bb.*

---

*Cap. II.* ‖ *l.* 1. II *deest Alt, Ch, Jls, L, P6, T2 m. prima;* cap. II *Bb;* C *Mg,* CC *Mt;* [CCXL]I *Ald;* CCXLII *Ad.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* ‖ *l.* 2. Si] . . i *Alt.* seuce ductum *Bb;* seuce doctum *Gw;* seugem doctum *Her;* doctum seucem *Ald;* seucen *Jls;* seuce dotum *Mg, Mt;* canem *Sich;* seucem doctum *cett.* quod *Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, sP, T1.* que *Ag, sP.* tribhunt *Her;* trybhund *Sich;* trispunt *Mg, Mt;* intripunth *sP.* dicunt *Ag.* furav̄ *P4;* furaverint *Bos;* furatur *Ald, Jls;* furatus fuerit *T2 (m. recentior), Sich;* furaverit (r *supra lineam) Mg.* solidis, sol] solidos *L.* ‖ *l.* 3. conponat, conp̄] conponit *Ald.* cum *deest Alt, Bb, P2.* uno sacramentale *Gw, P4;* sacramentales *L;* sacramentali *Ald, Bb, Bos, Jls, P1, Til;* sagramentale *sP;* sacramentali uno *Ad, Ald, Ch, T2;* sacramentale uno *H, J, T1;* sacramentalibus *Sich;* sacramento *Mg, Mt.* iuret] finiatur *Mt;* finiantur *Mg.*

*Cap. III. cum cap. II coniunctum Ad.* ‖ *l.* 4. III *deest Ad, Alt, Ch, Jls, L, P6, T2 (m. prima);* II *sP;* CI *Mg;* CCI *Mt;* [CCXL]II *Ald.* *Rubrica exstat in Her, L, Til.* ‖ *l.* 5. Si autem seucem *desunt Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, L, T1, 2 (m. prima); in margine add. T2 (m. recentior).* sin *Mg;* sine *Mt.* seuce *Mg;* seucen *Jls;* canem *Sich.* quo *Her.* in *deest Mg, Mt.* in ligamine *desunt Sich.* ligamen *Alt, Bb, Ch, H, J, L, T;* lagamine *Ad;* longanimi *Mg, Mt;* legamine *Ag.* vestigia *Sich.* tenet] odoratur *Sich.* quod *Ad, Alt, Bb, Ch, Gw, H, J, L, T1, 2 (in rasura).* spurehunt *Ch;* sphurihunt *P3;* spurhunt *Ald;* spūrhunt *Jls;* spuerhund *Sich;* spariunth *sP;* spurium *Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* 6. furaverint *P1;* furavit *P4;* furatur *Ald, Jls;* furatus fuerit *T2 (m. recentior), Sich.* com *P2; deest Sich.* solidis, sol] solidos *P2.* conponat, conp̄.] *deest P3;* conponit *Ald.* aut *Sich.* milem *corr:* similem *Mt;* simile et (et *deletum*) *sP.* ipsum aut similem *Bb.* ipsis *P1.*

*Cap. IIII.* ‖ *l.* 7. IIII *deest Alt, Ch, Jls, L, P6, T2 m. prima;* CII *Mg;* CXLII *(!) Ad;* CCII *Mt;* [CCXL]III *Ald.* *Rubrica exstat in L.* ‖ *l.* 8. de eo cane *Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P1—3, 6, sP, Til, V;* de cane *P4;* canem *Ald, Jls;* que vero canem, que sub terra venatur, quem biberhund vocant, occiderit *Sich;* de his canibus *cett.* quem *Ag, Alt, Ep, Her, Mg, Mt, P1—4, 6, sP, Til, V;* qui *Jls;* quos *Bb;* quod *cett.* piparhunt *Ad, Ep, Alt, Gw, J, P1, T1, 2, m. prima;* piparhund *H;* piberhunt *Ald, Ch, Jls, P2 m. rec.;* bibarhunt *Ag, Bos, Her, Mg, Mt, P2, 3, 4, Til, V;* biberhund *Sich;* libarhunt *P6;* piparunt *L;* leborarium *sP;* spurihunt *Bb.* vocatur *Ald, Jls.* vorant *L;* dicimus *Ad;* dicunt *Mg, Mt.* qui sub terra venatur *desunt Alt, T2 (m. prima).* sup *J;* subter* *Mg,* subtus *Mt.* venatur qui occiderit *desunt Mt.* venator *J;* venantur *Ad, Bb, T2 (m. recentior);* veneratur *L.* hocciderit *P3;* occiderit vel furatur *Ald, Jls.* alium *deest Mt; supra lineam T1;* aut alium *P4.* *l.* 9. simile reddat *Mg, sP;* reddat similem *P4;* similem *P3.* et cum] et cum *desunt sP;* et *Sich;* aut cum *P4.* VI] VII *Her.* solidis, sol.] solidos *H, L, T1.* conponat, conp] conponit *Ald.*

*In Ald, Jls sequitur cap. XX, 6 huius editionis.*

1) *Versio theodisca huius capitis* = *'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg) c.* 334. 2) *Cf. supra p.* 460 *l.* 12. *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIV p.* 642; *cf. D. v. Kralik l. l. p.* 603. 3) = *'Treibhund',* 'qui hominem sequentem ducit' *(l. Alam. supra p.* 460, *l.* 12*) cf. Glossarium.* 4) *Non concordat cum l. Baiw. IX,* 2. 5) = *'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg) c.* 335. 6) *Cf. L. Sal.*

## V. Item alia[1].

cf. l. Sal. VI, 2; l. Alam. LXXVIII, 4. De canibus veltricibus[2]* qui leporem non persecutum sed sua velocitate conprehenderit, cum simili et III sold. conponat.

## VI.

De eo cane qui dicitur hapuhhunt[3] pari sententia subiaceat.

*) *Glossa add.* wind *T1;* veltre wind *Bos, Ch;* veltricis quod windhunt dicunt *Gw.*

---

*L. Sal. VI,* 2. *Si quis* canem *acutarium furaverit (Em.: si quis canem vero* seusium *reliquum aut* veltrem aut porcarium *sive* veltrem leporarium, *qui et argutarius dicitur, furatus fuerit vel occiderit), den. DC, qui faciunt solidos XV, culpabilis iudicetur excepto capitale et dilatura.*

*L. Alam. LXXVIII,* 4. *Bonus* canis porcaritius, *usaritius vel qui vaccam aut taurum prendit si occiderit aliquis,* cum III sol. conponat; *vel si* veltris lepor*arius probatus* (veltr*um* lepor*alem probatum) eum aliquis* oc*ciderit,* cum III sol. conponat.

---

*Cap. V. deest L; in Ald, Jlz post XX,* 7 *huius editionis.* ‖ *l.* 1. V. *deest Alt, Ch, Jlz, P*6, *T*2 *(m. prima);* CIII *Mg;* CXLIII *Ad;* CCIII *Mt;* [CCXL]VII *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* ‖ *l.* 2. de canis *Alt, J, P*6, *T;* de cane *Bb, Bos, Ch;* canem *Ald, Jlz, Sich;* de canibus *cett.* veltricis *deest Jlz;* veltrici *Bb;* veltricibus *Ep, Mg, Mt, P*1—4, 6, *sP, T*2 *(m. recentior), Til, V;* vel tricibus *Her;* veltribus *Ag;* veltre wind *Bos, Ch;* vero *Ald;* vero et auē *Sich.* qui unum occiderit, qui leporem *Til.* que *sP, Sich.* lepores *Mg, Mt, Sich;* lepore *sP;* lepor est *J.* non *deest Sich, T*2 *(m. prima).* çopersequuntur *Mt;* persecuntur *Mg;* persequutum *P*4; persecutam *P*3; persequenter *T*2; persequitur *Her;* persecutus *sP;* insectatur *Sich.* qui occiderit *Sich.* sed — comprehendit *desunt Sich.* suum *Her.* volocitate *corr:* velocitate *P*1; velocate *sP.* conpraeendit *Ep;* conpoñhenderit *J;* conprehenderit *Ald, Alt, Bb, Ch, H, Her, P*1, *T*2 *(m. prima), Til, V.* conprehendunt *Mg, Mt;* conprehenderint *Ad, T*2 *(m. recentior);* qui occiderit *addit P*5. ‖ *l.* 3. cum *deest Mg, Mt;* com *P*2. cum III solidis conponat et similem reddat *Ad;* similem reddat et VI solidis conponat *Sich.* simile *Alt, Ch, Ep, Gw, H, P*1, 6, *sP, T*1. III, III[bus]] tres *P*3. solidis, soł] solidos *H.* conponat solidis *Ald.* conponat, conp̄] *deest Alt;* conponet *Ch.*

*In Ald sequitur cap. XX,* 9, *in Jlz cap. XX,* 8 *huius editionis.*

*Cap. VI. deest L, Sich; in Ald, Jlz sequitur post cap. XX,* 4 *huius editionis.* ‖ *l.* 4. VI *deest Alt, Ch, Gw, Jlz, P*6, *T*2 *(m. prima);* VI *J;* CIIII *Mg,* CXLIIII *Ad;* CCIIII *Mt;* [CCXL]IIII *Ald.* ‖ *l.* 5. de caue *Gw, Mt, sP;* de e cane *P*6; pro cane *Ald, Jlz;* dane *Mg.* quem habechunt dicunt *Bos, Ch;* qui hapkhunt dicitur *Bb.* hapuhhunt *Gw, J, P*1, 3, 6, *T*1, *V;* habuhhunt *T*2 *(m. prima);* habuchhunt *T*2 *(m. recentior);* hapuchunt *Alt;* haphuhunt *P*2; hapkhunt *Bb;* habhunt *Ad, Jlz;* haphunt *Ald;* hapūphunt *Ep;* habechunt *Bos, Ch;* apuhhunt *H;* apuhunt *corr:* aperhunt (apu̇hunt) *P*4; apuutunth *sP;* apud huic *Mg;* apud uuicari *Mt;* aputhun *Ag;* habighunt *Her;* ahapichhunt *Til;* hapichhunt *Lind;* hapihuhunt *Bal.* pari *deest Mt;* ari *Mg;* par *Ad.* sententiae *Bos, Gw, P*1, 3, 6, *Til.* supiaceat *Bb, J, T*2 *(m. recentior);* subiacebit *Ag;* subiaceant *Her.*

*VI, Add.* 2 *(infra p.*462, *l.* 7*).* 7) = *'Spürhund' vide Glossarium; D. v. Kralik l. l. p.* 591. 8) *Correspondet articulo* 363 *'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg).* 9) = *'Biberhund' vide Glossarium; E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIV,* 642.

1) *Cf. E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 643. — *Hoc caput = 'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg) art.* 337. 2) = *'Windhund' cf. Glossarium; D. v. Kralik l. l. p.* 589. 3) = *'Habichthund' cf. Glossarium. — L. Fris. IV,* 4 canem acceptorium.

## VII. Item alia[1].

De his canibus*, qui ursis vel bubulis id est maioribus, quod suuarzuuild[2] dicimus, persecuntur, si de his occiderit, cum simile et VI sold. conponat.

## VIII. Item alia.

Qui[3] vero pastoralem qui lupum mordet[4], occidit, cum III sold. conponat. *cf. l. Sal. VI, 2; l. Alam. LXXVIII, 5.*

*) *glossa s. add.* quos uuishunt dicunt *Gw.*

---

*L. Sal. VI,* 2. *Si* quis pastoracalem canem *furaverit aut* occiderit, *excepto capitale et dilatura CXX din. qui faciunt sol. III, culpabilis iudicetur.*

*L. Alam. LXXVIII,* 5. *Si* quis canem pastoralem, qui lupum mordit *et pecus ex ore eius discutit et ad clamorem ad aliam vel tertiam villam currit et eum aliquis* occiderit, cum III sol. conponat.

---

*Cap. VII. deest L.* || *l.* 1. VII *deest Alt, Ch, Jlz, P* 6, *T* 2 *m. prima;* VI *Gw;* CV *Mg;* CXLV *Ad;* CCV *Mt;* [CCXL]V *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* || *l.* 2. hijs *Jlz;* is *P* 6. De his canibus] Canes vero *Sich.* ursos *Ad, Ald, Bos, Her, Jlz, Sich, Til;* ursus *sP.* vel *deest Ad.* et *Mg, Mt, Sich.* bubulos *Her;* buuulus *sP;* bubalos *Bos, Sich, Til;* bubalis *Ag, Mt;* bubilis *Mg;* babulis *H;* pubulis *Alt, P* 1; pupulis *Gw, J, P* 3; pabulo wisant *Ald, Jlz; deest Ad;* bubalis capiunt *Mt;* bubilis capiunt *Mg.* id est *desunt Ad;* idem *Ag.* maioris *Alt, H, J* 1, *T* 1; maiores *Ad, Ald, Bos, Gw, Her, Jlz, Til;* maioribus *cett., deest Sich.* maioribus *vel* maioris *add:* feris *Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, H, J, P* 1, 3, 6, *T; add:* feras *Ad, Ald, Bos, Gw, Her, Jlz, Til.* quod] quas *Ald, Jlz.* suuarzuuild *Ald, Ep, H, P* 1, *T* 1, *V;* suuarzuuilt *corr:* suuarzuuild *P6;* suarzuuild *Alt, P* 2, *T* 2, *Til;* suarzwilt *Bb, Ch;* suarzwild *J;* suuarzuuilt *Gw, P* 1; suarzuild *P* 3; swarzuuild *Jlz;* suu uarz *sP;* suuarz *P* 4; suum uuarzuuł *Mt;* suum uuarzuult *Mg;* suuarzuult *Ad;* suuuarzuuilt *Ag;* suartzwild *Bos;* suuartzuuilt *Her;* schuartzuuild *Sich.* || *l.* 3. dicunt *H;* vocant *Sich.* persequuntur *Bos, P* 1—3, *Til;* persequutus *P* 4; persequitur *Her, deest Sich.* si *deest Mg, Mt, P* 4, *Sich;* se *P* 6; et si *T* 2 *(m. recentior).* de *deest Sich.* his] ins *sP;* his qui *Alt, Mg, Mt, T* 2, *deest Sich.* hocciderit *P* 3; occiderit vel furatur *Ald, Jlz.* cum simile *Ag, Alt, Bb, Ep, H, Her, J, P* 3, 6, *T* 1, 2 *(m. prima);* cum similiter *sP;* consimilem reddat *Mg, Mt;* c̄simile *P* 4; similem reddat *Sich.* cum VI soł. *Ald, Jlz, Mg, Mt.* solidos *P* 6; soł solidis *cett.*

*In Jlz sequitur cap. XX,* 5 *huius editionis.*

*Cap. VIII. In Jlz post cap. XX,* 5 *huius editionis.* || *l.* 4. VIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* VII *Gw;* CVI *Mg;* CXLVI *Ad;* CCVI *Mt;* [CCXL]VI *Ald. Rubrica exstat in Her, L, Til.* *l.* 5. Qui] si *Ch;* quiliero *sP.* pastorale *Ag, L;* pastorem *P* 6; canem pastoralem *Mg, Mt;* pastoralem canem *Ch, Gw, Sich, T* 1. qui — mordet *desunt Sich.* luppum *L.* mordit *Alt, Bb, sP, T* 2. occidit *deest Mt, P* 6; hoccidit *P* 4; occiderit *Ad, Gw, Mg, P* 4, *sP, Sich;* occiderit vel furatur *Ald, Jlz.* cum *deest Sich.* III, tribus] tres *T* 1. solidis, soł.] solidos *P* 2.

*In Ald sequitur caput XX,* 5 *huius editionis.*

1) *Cf. L. Alam. LXXVIII,* 7 . . . canis porcaritius ursaritius vel qui vaccam aut taurum prendit. — *E. v. Schwind, 'Neues Archiv' XXXIII p.* 643. — *Hoc caput correspondet art.* 339 *Schwabenspiegel (ed. Laßberg).* 2) = *'Schwarzwild' vide Glossarium.* 3) = *'Schwabenspiegel' ed. Laßberg art.* 338. 4) *Cf. L. Fris. IV,* 5 eum autem *(scil.* canem*)* qui lupum occidere solet, III sol. . . . conp.

## VIIII.

*cf. l. Sal. VI. Add. 2. l. Alam. LXXVIII.*

Si[1] autem canem qui curtem domini sui defendit, quem houauuart[2] dicunt, occiderit post occasum solis in nocte, cum III sold. conponat, quia furtivum est.

Si vero sole stante hoc fecerit, similem reddat et cum I solido conponat.

## X. Item alia.

*cf. l. Alam. LXXVIII.*

Si[3] autem canis per vestimentum aut per membrum hominem tenuerit et de manu eum percusserit, ut moriatur, similem reddat et amplius non requiratur.

Et dominus canis quod canis fecit, conponat medietatem ac si ipse fecisset; si hoc non voluerit, canem non requirat.

---

*L. Sal. VI, Add.* 2. Si *quis* canem qui legamine *novit* post solis hoccasum occiderit *sicut superius diximus intemnamus.*

*L. Alam. LXXVIII.* Si *quis* canem qui curte defendit *alicuius* occiderit cum *uno* solido conponat.

Et si *ipse* canis *eum* per vestimentum *adpraehenderit et eum quasi nolens* percusserit *et* mortuus fuerit, *iuret ut per invidiam non fecisset, nisi ad defendendum, donet alio catello qui iugo transpassare possit.*

---

*Cap. VIIII. In Ald post cap. XX, 5 huius editionis.* ‖ *l.* 1. VIIII *deest Alt, Ch, Jls, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* VIII *Gw;* CVII *Mg;* CXLVII *Ad;* CCVII *Mt;* [CCXL]VIII *Ald.* ‖ *l.* 2. curtim *P*4. domini sui *desunt Bb;* domi sui *P*3, domini *Sich;* defendat *Her, L, Mt.* quem *Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jlz, Mg, Mt, P*1—4, 6, *Sich, T*2, *V;* qui *sP;* quod *cett.* houauuart *Bb, Bos, H, J, T*1, *Til, V;* hofawart *Alt, Gw, P*1, 2, *T*2*;* hovewart *Ad, Ch;* hovowart *P*4*;* hofwarth *Ald;* hocuawarth *P*3*;* hovahunt *Jls;* ovawarter *L;* ovawart *Ag, Ep;* ovavart *P*6*;* afu uarch *Mt;* ofuuarth *Mg,* eo uuart *sP;* huauuart *Her;* uuarthund *Sich.* dicitur *Ch;* dicimus *Sich.* hocciderit *P*4*; add. et del.:* aut furatur cum tribus solidis conponat *Jlz.* ‖ *l.* 3. post — nocte cum *desunt Sich.* ocasum *L;* hocasum *P*4*;* ocassum *sP;* casum *Ag.* solidis, soł] solidos *L.* conponat, conp̄.] conponet *Ch; cetera omnia desunt usque ad finem tituli Sich.* furtivus *Ald, Jlz;* furtium *V;* furtum *Ag, Mg, Mt, sP.*

*l.* 4. *Hic rubrica* item alia *addita caput distinguitur L.* si] qui *H, J, T*2 *(m. prima).* sol stante hoc *Mg;* sol stantem hoc *Ag;* sol statum hoc *Mt;* sole estante hoc *L;* solem hoc stantem *sP;* sole lucente adhuc hoc *Ald;* sole adhuc lucente hoc *Jls;* sol ē ante hoc *P*3, 4*;* ante solis occasum *Til.* similem reddat *Ag, Bos, Ep, Her, Mg, P*1—4, 6 *V;* similiter reddat *Mt, sP;* cum simili *Ald, Jlz;* similem (reddat *deest*) *cett.* cum *deest P*3, *sP.* solido uno *P*1*;* solido *Bos, P*4, *Til.*

*Cap. X. distinguitur L, Mg, Mt, P*1, 2, 4, 6, *V; deest Sich cum cap. VIII conj. cett.* ‖ *l.* 5. *sine numero et sine rubrica P*6*; rubrica:* item alia *addita L; numero addito:* X *P*1, 3, 4*;* CVIII *Mg,* CCVIII *Mt;* X *deest cett.* ‖ *l.* 6. canes *J, T*1. per membrum *in raso P*6*;* per menbrum *Gw;* membrum *Bb.* hominem *deest Ad.* tenet *Her.* manum *sP.* ‖ *l.* 7. requiratur] queratur *Ch.*

*l.* 8. et dominus] dominus *T*2 *(m. prima);* dominus damnum *Her.* quod canis *bis Ep;* quod canes *L;* quod cane *Bb, sP;* fecit canis *Ch.* fecerit *P*6. conponat de medietate *Alt, Bb, Ch, H, L, T;* conponat de medietatem *J, sP;* medietatem conponat *Ep;* medietate componat *Her.* ac sipse *L;* aut si ipse *P*6*;* hac s. i. *P*3*;* a. s. ipsi *sP.* ‖ *l.* 9. si non voluerit hoc *Ep;* et si haec non voluerit *Mg, Mt;* et si hoc noluerit *Ald, Bos, L, P*2, 3, 4, *sP;* si hoc uoluerit *Til;* et si noluerit *Ad;* et si hoc voluerit *Jlz;* et si hoc non valuerit *P*1*;* requiratur *Alt, H, J, L, Mg, Mt, P*3, *T*2 *(m. prima);* querat *P*4.

1) *Cf. E. v. Schwind, 'Neues Arch.'* XXXIII *p.* 643. — *Hoc caput = Schwabenspiegel (ed. Laßberg) art.* 341. 2) = *'Hofwart, Hofhund' vide Glossarium.* 3) = *Schwabenspiegel (ed. Laßberg) art.* 342.

## [TITULUS XXI.]

### DE ACCIPITRIBUS[1].

I. De accipitribus[2].

⸢Si accipitrem occiderit, quem chranohari[3] dicunt, cum VI sold.⸣ et simile conponat; et cum I sacramentale iuret, ut ad volare et capere similis sit. *cf. Pact. Alam. III, 14; l. Alam. XCVI 1.*

II. Item alia.

De eo qui dicitur canshapuh[4] qui anseres capit, cum III sold. conponat et similem reddat. *cf. l. Alam. XCVI, 1.*

---

*Pactus Alam. III,* 14 (= *l. Alam. XCVI,* 1). Si accipiter, *qui augam mordit, sol. III solvat.* Si *grugem mordit,* VI sol. *solvat.*

*L. Alam. XCVI,* 1. *Si acceptor,* qui auca *mordit,* occiderit, III sol. *solvat. Si grus* VI *sol.* conponat,

---

*Titulus XXI. Codd. Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Ch, Ep, Gw, H, J, Jlz, L, Mg, Mt, P*1—4, 6, *sP, T, V. l.* 1. XLVI *T*2; cap. XXVIII *Her. Sine distinctione cum titulo XX coniunctus P*6. *Rubrica tituli deest Ad, Ag, Alt, Mg.* || *l.* 2. de ancipitribus et avibus *Ch;* de accipitribus quomodo conponuntur *T*2; de accipitris *Mt;* de accipitribus et ceteris avibus *Jlz;* de accipitribus vel avibus *Til.*

*Cap. I.* || *l.* 3. I *deest Alt, Ch, Jlz, L, P*6, *T*2 *m. prima;* tit. unicus *Her;* cap. I *Bb, P*4; CVIIII *Mg;* CXLVIII *Ad;* CCVIIII *Mt;* [CCXL]VIIII *Ald; capita non distinguit Her. Rubrica exstat in L. l.* 4. Si]..i *Alt, Jlz;* si quis *Ad, Ald, Ep, H, Jlz, Mg, Mt, Sich, T*2 *(m. recentior).* ancipitrem *Ch;* acceptorem *L.* occiderit *corr. Ad;* hocciderit *P*3; occiderit vel furatur *Ald, Jlz.* quem—dicunt *desunt Sich.* qui *Alt, P*6; quod *L;* que *Mg, T*2. chranochari *H;* chranocari *Ag;* chranichari *Gw, T*2 *(m. rec.);* chranihari *Ad, P*6; chrunochare *Bb;* chranechari *Bos, Ch;* chanicheari *Ald;* chranethari *Jlz;* cranohari *J, P*3, *T*2 *(m. prima), Til;* cranocari *corr:* cranochari *Mg;* caranochari *corr:* cranochari *Mt;* carnocarii *L;* cranochari *sP;* dirana harii *Her.*

*Cap. II. deest Her, P*6. || *l.* 6. II *deest Alt, Ch, Jlz, L, T*2 *(m. prima);* CX *Mg;* CCX *Mt;* CXLVIIII *Ad;* CCL *Ald. Rubrica exstat in L.* || *l.* 7. de eo] eum *Ald, Jlz;* de eo vero *Sich.* quod *L.* qui anseres capit, quem ganshapich dicunt *Sich.* canshapuh *Gw, H, J, P*1, *T*1; canshapuk *Bb;* canshaph *T*2 *(m. prima);* kanspoh *L;* ganshapuh *Ep, V;* canshabuh *P*2, *T*2 *(m. rec.);* ganshapuc *Alt;* ganshapoh *Ad;* ganshabech *Ch;* ganshabeh *Jlz;* ganshabich *Bos, Til;* ganshapuch *P*3; ganshapuhc *P*4; ganshapud *Ag;* ganshauhauch *Ald;* gansaput *sP;* gransfuet *Mg, Mt.* qui anseres capit *desunt Alt;* et qui anserem capit *Mg;* qui anserem capit *Mt;* qui ansere capit *Ag, sP;* qui anseres capitur *J, T*1; q u e m o n a t f a t d i c i m u s r e s c a p i t u r *L.* sic observetur ut occisus III. s. *Sich.* cum VI sol. *P*3; VI solidis *Mg, Mt.* simile *Alt, P*4, *sP;* similis *Sich.* reddet *L;* reddatur *Sich.*

1) *Cf. leg. Sal. VII. de furtis avium, et supra p.* 460 *n.* 1. 2) *Caput* 1, 2, 3 = *Schwabenspiegel (ed. Laßberg) art.* 344. 3) *vide Glossarium. — l. Rib. XXXVI* 11. 4) *vide Glossarium; D. v. Kralik l. l. p.* 415.

### III.

Illum quem anothapuh[1] dicimus, cum solido et simili conponat.

### IIII. Item alia[2].

De sparuuariis[3] vero pari sententia subiaceat cum solido et simili restituendi et cum sacramento, ut tales sint, quales interfectione damnavit.

### V. [Item alia.]

Si vero furtu ablati fuerint, per omnia furtivum cogantur solvere, ut lex conpellit[4].

### VI. [De avibus.]

De his avibus quae de silvaticis per documenta humana domesticentur industria

---

Cap. III. deest Sich; coniunctum cum cap. II L, T2; cum cap. I Her. ‖ l. 1. III deest Ad, Alt, Ch, Jlz, L, P1, 6; IIII P2; CXI Mg; CCXI Mt; [CCL]I Ald. ‖ l. 2. illo sP; ..llum Ad; de illo Mg, Mt, P4; accipitrem illum Her. qui Mg, Mt. anothapuh Ep, H, J, P1, 6, T1, 2 (m. prima) V; anothapuk Bb; anothapuc P3: anathabuh T2 (m. rec.); anothabuh P2; anithapuh Gw; anothapuhc P4; anathabech Jlz; anathauch Ald; anethabech Bos, Ch; anthaboh Ad; anotfat L; anopuh Ag; manophu Mg, Mt; manothaht sP; anotunhapuch Alt; anothapuch Her; anothapach Til. qui dicitur P4. cum solido — conponat desunt L; cum solido conponat et simili Ad; cum solido conponat et simile T2. cum 1 solido Ch; cum solido I H, J, T1. simili, simil] simile P3, 4; similem Ag, Bb, Ep, Mg, Mt, T1. componat simile J; et simil conp̄ III Mg; conponat et similem Bb.

Cap. IIII. cum cap. III coniunctum Her; hoc loco et post caput XXI, 4 Gw (= Gw2) ‖ l. 3. IIII deest Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. prima); III Her, P2, T2 (m. recentior); IIII et CXII Mg; CL Ad; CCXII Mt; [CCL]II Ald. Rubrica exstat in L. ‖ l. 4. De] pro Ald, Jlz. sparavariis Alt, sP; sparauuariis P1, T2; sparauuaris Gw, J; sparewariis Ch; paravariis P6; sparoariis P4; esparuuuarihis L; sparuuariis Ad, H, P2, 3, T1, V; sparvariis Ag, sP; sparuwariis Ald; sparuariis Bb, Bos, Ep, Her, Mg; sparbariis Jlz, Sich; sperariis Mt; sparnariis Til. similiter observetur cetera desunt Sich. pari deest Ad; paris Mt. sententiae Ald, Bos, Gw, P3, Til; sentia J. cum deest Ald, Jlz. uno solido Ch, H, J, T1; solido uno Ad; solido conponat Ald, Jlz. simile Alt, Bb, H, L, Mg, P4, sP, T1, 2; similem Ald, J, Jlz, Mt, P2; simili cett. restituendi deest Gw2, corr L; restituat Ch, P2; restituens Ald, Jlz; c o n p o n a t Gw. et cum sacramento desunt Alt; iuret Ald, Jlz; et cum uno sacramentale T2; et sacramento Ad. ‖ l. 5. ut deest T2 (m. prima). tale Ag, L; talis Bb, Her, P6. sit (supra lineam) Bb; sint quales sint corr: sint T2. quales deest L; quales Ag, Bb, Her, P1, 6. interfectionibus P6, sP; interfectionem Ag. damnavit, dampnarit. In Ad sequitur caput XXI, 6.

Cap. V. in Ad post cap. XXI, 6 huius editionis; cum cap. 4 coniunctum Ald, Her. ‖ l. 6. V deest Ald, Alt, Ch, Her, Jlz, L, P6, T2 (m. prima); IIII P1, T2 (m. recentior); CXIII Mg; CCXIII Mt; CLII Ad. Rubrica exstat in L. ‖ l. 7. autem Sich. furtu Ag, Ep, P1, 3, 4, 6, V; furte L; furti Ald, sP; furtum Mt; furtim Mg; deest Her furto cett. ablata P3, 6; allati Jlz; capta Her. fuerit Mg, Mt. furtivo Alt, Gw, J, L, T2 (m. prima); furtive T2 (m. rec.); furtivo more Ald, Bos, Ch, Jlz, T1; furtivo modo Ad, Bb. cogatur Ald. exsolvere Ad, Ald, Alt, Her, Jlz, L; solvere Sich, Til; furto addit Her. conpellet Bb, Jlz; exsolvi T2 (m. rec.); dicit vel conpellit T2 (m. recentior). In Ad sequitur cap. XXI, 7 huius editionis.

Cap. VI. cum cap. V coniunctum Her; in Ad post caput XXI, 4 huius editionis. ‖ l. 8. VI deest Alt, Ch, Jlz, L, P6, T2 (m. prima); V Her, P1, T2 (m. recentior); CXIIII Mg; CLI Ad; CCXIIII Mt; [CCL]III Ald. Rubrica exstat in L. ‖ l. 9. de his desunt Ald, Jlz; de his qui Til; de L, P4. avibus deest Mg, Mt; habibus sP; aves Ald, Jlz; aves vero Sich. quae circurantur humanis documentis Sich. quae supra lineam P2; qui Ch, J, L; quibus Mg, Mt. de silvesticis Mt; de silvesticis Mg; silvaticis Ald; salvaticis Her. per documenta desunt Jlz; per documenti P4; de industria Ald. humana deest Bb; humane sP. demesticentur J; domesticantur Ald, Bos, Ep, Jlz, Til; dummesticentur P6; domesti centum H. industria deest Ald.

1) = 'Entenstösser' vide Glossarium; cf. D. v. Kralik l. l. pag. 415. 2) Capp. 3—6 correspondent articulo 345 'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg). 2) Cf. L. Sal. VII, 4. Codd. 5, 10 Em. 3) Cf. l. Baiw. IX, 1.

et per curtes nobilium mansuescunt volitare atque cantare, cum solido uno et simili conponat atque insuper ad sacramentum.

---

*Cap. VI.* || *l.* 1. cutes *Ag, T* 2 *(m. prima);* cunctis *Mg, Mt.* novilium *sP.* mansuescant *sP;* consuescunt *Ald, Jlz; deest Sich.* volitant *Sich;* volare *Gw.* atque cantare *desunt Sich.* adque *L, sP.* soledo uno *P* 3*;* uno solido *Ald, Jlz;* solido *Ep.* simile *Ag, Alt, Ch, H, Her, J, Mg, Mt, P* 6, *sP, T* 1*;* similem *L, P* 2*;* similibus *Ald, Jlz;* restituendi *addit Her.* || *l.* 2. conponantur *Ald, Jlz, Sich.* atque — sacramentum *desunt Mg, Mt, Sich.* a[tque] *Ep; deest Ad;* adque *L, sP;* et *Ald, Jlz.* insuper et insuper *(alterum deletum) Ald.* ad sacramento *Alt, Gw, J, L, T* 1*;* cum sacramento *Bos, Ch;* ad sagramentum *sP;* ad sacramentum conpellatur *Ald, Jlz;* sacramentum *Ad.*

*In Ad sequitur cap. XXI,* 5.

---

## [TITULUS XXII.]

### DE POMARIIS[1] ET EORUM CONPOSITIONE.

#### I. De pomariis et eorum conpositione.

**Si[2] quis alienum pomarium exfodierit per invidiam vel excideret arbores fructiferas ubi XII sive amplius fuerint: inprimis XL solidos conponat XX cuius pomarium fuit, et alios XX in publicum, quia contra legem fecit, et alios arbores similes ibi plantet[3] et unamquamque[4] arborem cum solido conponat, et omni tempore pomorum solid. donet, usque ille arbores fructum faciunt quas ille plantavit.**

---

*Titulus XXII. Codd.: Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Ep, Gw, H, Her, J, Jls, L, Mg, Mt, P1—4, 6, sP, T, Til, V; initium etiam in Sich (cf. p.* 258 *l.* 6*). In tres titulos XLVII, XLVIII* (de nemoribus) *L* de favis *divisus T*2*, in quatuor titulos Cap. XXIX, Cap. XXX* de nemoribus, *Cap. XXXI* (de apibus) *divisus Her et XXXII* Sentencia de avibus nido exceptis subiicitur *Her. Rubrica tituli deest Ad, Alt, L; numerum XLVII add. T*2. ‖ *l.* 2. pomeriis *H, J, T*1; domariis *Mt;* pumariis *L;* pomariis et nemoribus atque apibus *P*4; De pomariis et nemoribus atque apibus et eorum compositione *Til.* et eorum conpositione *desunt Her.* conpositionem *L, sP;* conpositionibus *Gw, Mg, Mt, T*2 *(m. recentior).*

*Cap. I.* ‖ *l.* 3. I *deest Alt, L, P*6, *T*2 *(m. prima);* cap. I *Bb, P*4; tit. unicus *Her;* CXV *Mg;* CLIII *Ad;* CCXV *Mt;* [CCL]IIII *Ald;* CCLIIII *Jls; capita non distinguit Her. Rubrica exstat in L. l.* 4. Si]..i *Alt, Jls.* alienam *corr:* alienum *P*6. pomarium alienum *Her.* pomerium *Ad, H, J, T*1; pumarium *V.* effoderit *Gw, P*4, *Sich, Til;* effodierit *Bos;* perfoderit *Ald, Jls;* exfoderit *Ad, H, L, Mg, P*1, 3, 6, *sP, T*2; exfoderit arbores *Mt.* invidia *J, L.* vel] et *sP.* inciderit *Ch, J, Mt, T*1; praeciderit *Ald, Jls,* excidaverit *Her.* arboris *Alt, L.* fructifras *corr:* fructiferas *L;* fructiferos *Ad;* frutiferas *Alt.* ‖ *l.* 5. ubi XII — inprimis *desunt Sich.* hubi *sP.* sibe *sP;* vel *Ad, Bb, P*4. fuerint sive amplius *P*3. ampluus *corr:* amplius *P*2. fuerit *Ad, J, sP, T*1. solidis *vel* sol] solidos *Ad, Gw, P*6, *V.* conponat, conp] donet *Ad.* culpetur *Sich, in hac voce deficit et addit legum Baiwariorum finis Sich.* XX *deest Gw;* XXX *corr:* XX *P*6; XX ti *Mg.* cui *Alt, Ch, H, J, L, T*1; cu *T*2 *(m. prima).* pomerium *J, L, T*1; pomerit *Ad;* pomarius *sP.* fuit *deest Mg, Mt;* fuerit *Ald, Alt, Bb, J;* fuit XX solidos *Gw.* ‖ *l.* 6. alius *Mg, P*3; aliis *Mt.* XX cuius pomerium fuit *P*3. publico *Ag, Mg, Mt, sP;* publium *Ch;* pullium *Bos;* puplicum *H, J, P*6. quod *Gw, T*2; cur *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, H, L, T*1; quur *J.* lege *sP.* et alias *Bos, Ch, Ep, Her, P*1—4, *sP, Til, V;* et si alias *Ald, Jls;* aliasque *Ad;* alias *Bos, Mg, Mt;* et alias *corr:* et alios *H;* et alios *corr T*2. bores *corr:* arbores *P*3; arbore *sP.* similis *J, sP;* similem *Mg, Mt;* similiter *Ag.* ibi similes *P*4. ibi *deest Ep;* illa *sP;* sibi *Mg, Mt.* plantat *sP;* plantent *P*1; planem *Mt.* ‖ *l.* 7. et *deest sP.* unaquaque *Alt, J, L, sP;* unaqueque *H;* unamquam *Ch.* arbore *Ad, Alt, H, J, L, sP.* cum uno solido *Ald, L;* cum solido uno *Bb, Ch, H, J, T*1; cum arbore et cum solido *T*2; consimilem *Mg, Mt.* tempr *T*1. pumorum *sP;* pomarium *Mg, Mt, P*6. solidum, sol] solidum I *Ald, Ch, Jls;* solido *corr:* solidum *P*4; solido *Ag, Her, L;* solidos *Bos, P*6, *Til.* ‖ *l.* 8. donet] donec *P*6. usque *Ad, Alt, Bb, H, Her, J, Jls, L, Mt, P*4, *T*1 *(m. prima);* usque quo *Gw;* usque dum *cett.* illi *Ag, Alt, Bb, Ch, Ep, J, L, Mt, P*3, *T*1, 2 *(m. prima);* illa *sP;* ille *corr:* illi *H; deest Jls.* arborem *Mt.* fructus faciant *Mg, Mt;* fructum faciant *Ad, Ald, Bb, Gw, Jls, P*4, *T*2, *Til;* fructum faciat *sP;* fructum *Alt;* fructificent *Bos, Ch.* quam *Mt.*

*In Alt sequitur caput IX,* 12 *huius editionis; T*2 *hic distinguit titulum numero XLVIII et rubrica* De nemore *antepositis.*

1) *Cf. leg. Sal. VIII. (Codd.* 7—10, *Em) et supra p.* 258. 2) *Cf. l. Sal. XXVII. add.* 4. *VII, add.* 7; *cf. etiam supra cap. IX,* 13. — *Hoc caput correspondet art.* 366 *'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg).* 3) *Cf. l. Visig.* 8, 3, 1. 4) *Cf. H. Schreuer, 'Verbrechensconcurrenz' p.* 37.

### II. De nemoris.

Si quis aliena nemora praeciderit, si portat escam et rubus est, cum solido et simile conponat.

### III. Item alia.

Et si amplius usque ad numerum VI, per singulos singulum restituat. Deinde arborum numerositatem restituere cogatur et de his quae nondum fructum portaverunt, cum tremisse et simile restituat.

### IIII. Item alia.

De favis vero tremisse et simile restituendi censemus usque ad numerum VI solidorum per singulos arbores, id est XVIII. Et si amplius damnum infert non cogatur conponere nisi numerum restituendi.

---

*Cap. II. sequitur post cap. IX, 12 huius editionis Alt.* || *l.* 1. *hic titulum distinguit cap. XXX* De nemoribus *inscriptum Her.* II *deest Alt, Jls, L, P6, T2 (m. prima);* tit. unicus *Her;* cap. II *Bb;* CXVI *Mg,* CLIIII *Ad;* CCXVI *Mt;* [CCL]V *Ald.* *Rubrica exstat in L, (T2).* || *l.* 2. quis *deest sP.* alienam *Mg, Mt.* nemoria *L;* nemcira *Mg.* reciderit *Ad, Alt, Bb, Ch, H, J, T2;* exciderit *Gw;* recidere *L;* praecederit *P6;* portaverit *Mg, Mt.* ubi porcorum esca et robur est *Her;* ęscam *Bb;* scam *P3.* rupus *H, J, L, P1;* rubis *Ag, Mg, sP;* rubens *T2 (m. recentior);* rubes *Ep;* rubet *Gw;* rubeus *Ald, Jls;* ruptus *Alt.* sēcu *sP.* uno solido *Ch, J, Jls;* solido uno *T1;* uno *Ald.* || *l.* 3. conponat *deest Alt;* conponat et simile conponat *J;* conponat et simile *H.* simili *Ad, Ald, Bb, Gw, Jls, Mg, Mt, sP, Til;* simul *Bos, Ch.*

*Cap. III. cum cap. II coniunctum Her, Mg, Mt, sP, T2.* || *l.* 4. III *deest Alt, Jls, L, P6, T2; hoc loco deest Mg, Mt, sP;* CLV *Ad;* [CCL]VI *Ald.* *Rubrica exstat in L.* || *l.* 5. numero *Alt, P4;* dominum *L.* VI, sex] VI solidos *P6;* VII *sP;* III *Her.* per *deest Ep, Mg, Mt, sP.* singolos *corr:* singulos *H.* singulum] sol. *Alt; deest Alt, Her;* singulum *Mg, Mt, P2, 3, 4, 6, V;* singulis *P1;* singl. sol. I *Ch, P6;* per singulum *Ag, Ep, Mg, Mt, sP;* singuli solidi *J;* singulos donet solidos *Ad;* singulis solidis *Ald, Jls;* singulos solidos *Bb, T2;* singulum solidum unum *Bos.* restituat *deest Ad, sP;* conponat *Ald, Alt, T1;* conponet *Ch;* conponat restituat *J.* Deinde] hic caput distingunt *Mg, Mt, P6.* *numero addito:* III *Ag, sP;* CXVII *Mg;* CCXVII *Mt.* || *l.* 6. numerositatem arborum *Ald;* numerositate *Ag;* numerositatem *corr P2;* nemorositate *L.* restituendi *corr:* restituere *J.* cogatur restituere *Ald.* recogatur *P6.* et de is *sP;* et illas *Ald;* et illos *Jls;* et deinde *Mg, Mt.* quae *Ad, Ag, Ald, Bos, Ep, Her, Jls, P1, 2, 6, Til, V.* dum *Ag.* portaverit *Ag, Alt;* portaverat *corr:* portaverunt *P6.* || *l.* 7. trerusse *Ag;* tremesse *Ad;* trimisse *sP;* tremisse uno *Ch, J, T1.* et *deest L.* simili *Ad, Ag, Ald, Bb, Gw, Jls.* restituat] conponat *Ad, Ag, H, L, Mg, Mt, sP.*

*T2 hic titulum distinguit numero* L *et rubrica* de favis *antepositis.*

*Cap. IIII. deest Alt; cum cap.* III *coniunctum Her.* || *l.* 8. IIII *deest Jls, L, P6;* V *Gw;* CXVIII *Mg;* CCXVIII *Mt;* CLVI *Ad;* [CCL]VII *Ald.* *Rubrica exstat in L.* || *l.* 9. De fagis *Ad, Bb, Bos, Ch, Gw, H, Her;* pro fagis *Ald, Jls;* de fabis *Ag, J;* de fabulis *Mg, Mt.* vero *deest Bb;* vos *L;* et *Bos, Ch;* vero arboris *Mg, Mt.* tremise *J, T1;* tremissem *Ad, Ald, Bos, Ep, Jls, Til;* tremissis *Ch;* cum tremisse *Her, P4, T2.* et *deest Bb.* simili *Gw, P3;* similem *Ad, Ald, Ch, Jls, Mg, Mt.* restituat *corr:* restituaendi *P6;* restituere *Ch;* restituendam *Ald, Jls;* restituendum *Bos, Til.* usque] quae *Mg, Mt.* numero *L, P2, 4.* VII solidorum *sP;* solidorum VI *T2.* || *l.* 10. singulos *Ag, Bb, Ep, H, J, Mt, P1–3, T1, 2 (m. prima) V;* singulos dr *L;* singulas *cett.* arborum *L.* id est. *desunt Her.* XVII *L, Mt;* X et VIII *P5;* XIIVI sagi *Ald;* XVIII sagi *Jls;* X et VIIII *sP.* damnum *vel* dampnum] *deest P3.* inferit *Ag, P4.* non] nisi *Ald.* || *l.* 11. ponere *corr:* conponere *H;* ponere *Her, L.* numero *L, P1, T2 (m. prima);* in numerum *Mt;* merum *sP.* restituendi *deest L;* constituendi *Mt;* restituere *Ch,* restituendum *Ag,* restituendo *P1;* restiendi *H.*

*T2 hic titulum distinguit rubrica* de silvis *anteposita.*

### V. Item alia.

Si malum vel pirum vel cetera huiusmodi, pari sententia ut favi perseveret.

### VI. Item alia.

Si vero de minutis silvis de luco vel quacumque kaheio[1] vegitum reciderit, cum solido et simili conponat et deinceps usque ad VI solidorum restitutionem et compositionem.

### VII.

Si amplius fuerit numerus vegitarum, non cogatur conponere, nisi restituere cum simili et sacramento.

Si autem post conpositionem et restitutionem damnum intraverit inferre in ipsius nemora cui conposuit, nihil excludat conponendi sententia sed superioris observetur regulae sententia.

---

*Cap. V. cum cap. IV coniunctum Her.* ‖ *l.* 1. V *deest Alt, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* IIII *T2 (m. recentior);* VI *Gw;* CXVIIII *Mg;* CLVII *Ad;* CCXVIIII *Mt;* [CCL]VIII *Ald.* *Rubrica exstat in L.* ‖ *l.* 2. melum *Mg, Mt;* milum *Ag, Alt;* malum *corr T2;* malum restituendi *L;* malum praeciderit *Jlz.* pyrum *H, Her;* piurum *Ch;* pirun *T2;* perum *Mg.* huiusmodi] huius similia *P4.* paris *sP.* sententiam *Mg, Mt;* sententię *Gw;* cum sententia *Bb.* ut] aut *corr:* ut *P4;* aut *Ag, P2, 3, 6, sP, V;* et *L.* ut favi *desunt Alt.* favum *T2;* fabi *Mg, Mt;* fagi *Ad, Bos, Ch, Gw, H, Her;* fagum *Ald, Jlz;* faci *L.* perseveret] perseverent *Bos, Her, Til;* restituat *Ald, Jlz.*

*Cap. VI. cum cap. V coniunctum Her.* ‖ *l.* 3. VI *deest Ag, Alt, Ch, Gw, Jlz, L, P6, T2 (m. prima);* V *T2 (m. recentior);* CXX *Mg;* CCXX *Mt;* CLVIII *Ad;* [CCL]VIIII *Ald.* *Rubrica exstat in L.* ‖ *l.* 4. si de minutis vero *Alt.* loco *Alt, Mg, Mt;* laco *sP;* vuic *Her.* vel] hoc *Bos, Ch.* de quacumque *Bb, Mg, P4, sP;* quo cumque *Bos, Ch, T2 (m. recentior);* qualecumque *Mt.* gaheio *T2;* kaheo *J;* caheio *Ad;* kaeio *P4, 6;* kahaio *H;* giheia *Gw;* caeio *sP;* gaio *Mg, Mt;* keio *L;* kabeio *Bos;* kaneo *Her;* kaheir *Til.* vegitam *Ad, Ald, Alt, J, Jlz, P1, T1;* vegitam *Bb, Gw, L, T2;* veitum *sP;* veitam *P6;* vegetam *Bos, Ch;* vegetum *Til;* fagitam *H;* vegium *Mg, Mt;* uicton *Her.* fagitam reciderit *supra lineam H.* reciderunt *sP.* ‖ *l.* 5. solido et simili *Mg;* solido et simile (i) *Bos, Ep, Her, Mt, P4, sP, Til, V.* simile et uno solido *Ald, Jlz;* simile(i) et solido *cett.* simili *Ad, Bos, Ch, Gw, J, Mg, Mt, P2, 3, 4, T1, Til, V;* similibus *Bb;* simile *cett.* et si deinceps *Mg, Mt.* utsque *Ep.* VII solid *sP;* III solidorum *Bb;* solidorum *J.* restitutione *Ag, Alt, Ep, H, J, L;* restituas *corr:* restitutiones *sP;* restituat *Ch;* et conpositionem *desunt Gw;* conpusitione *L;* conpositio *Ag, Mt;* compositionem *Ad, Ald, Bos, Ep, Her, P1—5, T1, 2, Til, V;* conpositionem faciat *Jlz;* conpositione, conp̄. *cett.*

*Cap. VII. deest Alt; cum cap. VI coniunctum Her, L; prima pars capitis cum cap. VI coni. Mg, Mt; in duo capita divisum Gw, P6.* ‖ *l.* 7. VII. *deest Alt, Ch, L, Jlz, P6, T2 (m. prima); hoc loco deest Mg, Mt;* VI *T2 (m. prima);* VII *Gw;* VIII *Her;* CLVIIII *Ad;* CCLX *Ald.* ‖ *l.* 8. et si amplius *Mg, Mt;* si amplior *Bb, Til;* fuerit *in margine Ad.* numerum *Bos, Ch, J, P1, T1, 2 (m. recentior);* n o m e n *L.* vegitare *L;* vegitarium *T1;* vegetarium *Bos, Ch;* vegitarum *Mg;* vegetarum *Ald, Jlz;* vegetorum *Til;* vegitar *J;* fagitarum *H.* conponi *sP;* conpoñ. *J;* conponat rem *L;* exsolvere *Ald.* cum simile *Ag, Alt, Bb, H, Her. J, L, P1, 2, 4, T;* consimile *Mg, Mt.* ‖ *l.* 9. et sacramentum *Mt;* sacramento *Bb;* et sagramento *sP;* et cum sacramento *Ad.*

*l.* 10. *hic caput distinguitur Mg, Mt, P6; addito numero* CXXI *Mg.* post *deest Ch, Mg, Mt, P2;* prae *P3.* conponē *Mg;* conpotionem *L;* c o n b u s t i o n e m *Bb.* et *deest Mg, Mt.* intraverit damnum inferre *T2 (m. recentior);* inferre intraverit *sP;* d. inferre temptaverit *Mg, Mt;* inferre *deest P3.* in *deest Mg, Mt.* ipsi *Ep.* ‖ *l.* 11. nemora *Ag, Ep, Her, Mg, Mt, P1—4, 6, sP, Til, V;* nemore *cett.* cui *deest Ag, T2 (m. prima).* compositionis *sP.* excludet *Mg, Mt;* excudat *Ald.* conponendi sententiam *Bos, Ch, Ep, P1, 3, Til;* conpositione sententia *Ag;* conpositionem sententiam *Mg, Mt;* per consententia *L, sP.* sed superioris — sententia *desunt Bb.* superior *P4;* superiorem *Jlz;* priori *Mg, Mt.* ‖ *l.* 12. regulae observetur *Ad, Gw.* regula *Ad, J, P1, 3, 4, Til.* sententiae *Ad, Ag, Bos, L, P4, sP, Til;* sententiam *Mg, Mt.*

*Hic titulum distinguunt Ald, Gw, T2; sine numero Ald, Gw; antepositis: numero* LII *T2, rubrica* de apibus *Ald, Gw; numero et rubrica:* cap XXXI de apibus *Her.*

1) = *Hecke vide Glossarium; D. v. Kralik, 'Neues Archiv' XXXVIII p.* 45.

VIII. De apes[1].

Si apes, id est examen* alicuius ex apile elapsus fuerit et in alterius nemoris arborem intraverit et ille consecutus fuerit, tunc interpellat eum cuius arbor est, et cum fumo et percussionibus ternis de traversę securę, si potest, suum eiciat examen; verumtamen ita, ut arborem non laedatur. Et quod remanserint, huius sint, cuius arbor est.

VIIII.

Si autem in capturis quae ad capiendas apes ponuntur, id est vascula apium, simili modo interpellat eum cuius vasculum est, et studeat suum eicere examen. Verumtamen vasculum non aperietur nec ledetur: si ligneum est, ternis vicibus lidat

*) *Glossa add:* suuarm *T* 1.

---

*Cap. VIII. in duo capita divisum P* 6. || *l.* 1. VIII *deest Ald, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* I *T* 2 *(m. recentior); titulus unicus Her;* CXXII *Mg;* CLX *Ad. Rubrica exstat in L.* || *l.* 2. Si] ..i *Alt.* apex *corr:* apes *P* 2. examen *T* 1; examen apium *Gw.* ex alicuius *Jlz.* apelę *J;* apili *Bos, Her, Til;* alveolo *P* 4; apilem *Mg.* elapsum *Ad, Bos, Mg, Mt, P* 6, *Til;* alapsus *H;* elaptus *Ep;* alapsum *L;* elapsi *Gw;* lapsus *sP.* fuerint *Gw.* in] si *L.* altero(us) *corr:* alterius *Mg.* nemoris *bis P* 2; nemores *P* 6; nemus *Her.* || *l.* 3. arborum *Mg, T* 2 *(m. prima);* arboris *Mt; deest Her.* intravit *P* 1, *sP.* consequutus *P* 4; secutus *Gw, Mg, Mt.* interpellet *Ald, Bb, Jlz, P* 6; inter pellatus *Mg, Mt;* impellat *Her.* eum *deest Mg, Mt.* est arbor *J;* arborem *Ag, Bos.* est *deest Mg, Mt.* et *deest T* 2 *(m. prima).* || *l.* 4. fumo] fęno *corr:* funo *Mt;* summo *Ald.* persecutionis *sP.* de transverse *T* 2 *(m. prima);* de traversae *P* 2, *V;* de traversa *Bb, Ep, Gw;* de tranversa *T* 2 *(m. rec.);* de transversa *Ald, Gw, Jlz, P* 4, *Til.* retro (?) versa *Ad;* verse *Her.* securi *Ad;* sicure *corr:* securi *Gw;* secura *T* 2; eiciat *Mt.* possit *Ald, Ch, Jlz, T* 1; potens *L, P* 6; poteē *J.* eiciat *corr P* 4; eiceat *Bb, H;* eiiciat *Bos, Her, P* 4, *Til.* examen eiciat *Ald, Ch, Jlz.* || *l.* 5. veruntamen *Bos, Ch, P* 6, *Til;* verutamen *P* 1; vero tamen *Ag; hic caput distinguitur P* 6. ita ut] ut ita *Mg, Mt;* ita *Ep.* arbor *Ad, Bos, Gw, P* 2, 4, *Til;* et arbor *Mt;* et arbore *Mg.* ledetur *Alt, H, J, T* 1; ledet *Ch, T* 2 *(m. prima);* ledat *Ald, Bb, Her, Jlz, T* 2 *(m. recentior);* delaetur *L.* quos *Alt, Bb, Gw, H, J, L, sP, T* 2; quod *Bos, Ep, Mg, Mt, P* 2–3, 6, *Til, V;* qui *Jlz;* quae *cett.* remanserit *Bos, P* 2, *sP, Til;* remansuerint *L.* illius *P* 4. sit *Bos, J, Til;* sunt *P* 5. || *l.* 6. et arbor *Mg, Mt;* arborem *Ag, Bos, L.* est *deest Ag, Mg, Mt.*

*Cap. VIIII. cum cap. VIII coniunctum Her, L.* || *l.* 7. VIIII *deest Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *T* 2 *(m. prima);* II *Gw, Her, T* 2 *(m. recentior);* CXXIII *Mg;* CLXI *Ad;* [CCLX]II *Ald.* || *l.* 8. capturis *Ag, Ep, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *sP, Til, V;* capturas *Ald, Her, Jlz;* capturam *cett.* quos *Alt, Bb, H, J, L, T* 1; qui *sP;* quis *T* 2 *(m. prima);* quam *Ch,* quem *Mt;* quae *cett.* ad *deest T* 1 *(m. prima).* capiendos *Alt, Gw, J, L, T* 1, 2 *(m. prima);* capiendos *corr:* capiendas *Bb;* capiendas arbores *Ag, Mg;* capiendos arbores *Mt, sP.* ponitur *Ad;* ponunt *Ch.* id est] idem *Her.* vasculus *Gw;* vasculis *Bos, Til.* apum *Bos, Gw, Til;* apium intraverit *Ald, Jlz;* apium intraverit tunc *(in margine) T* 2 *(m. recentior);* apum ponuntur *P* 2. || *l.* 9. interpellet *Ad, Ald, Ep, Jlz;* interpellatum *Mg, Mt.* eum *deest Mg, Mt.* vasculus *Alt, H, J, L, P* 2, *T* 1. et studeat—vasculum *desunt sP.* suum studeat *Ch, T* 1; studeat *T* 2 *(m. prima).* eicere] eiicere *Bos, Her, Til;* excutere *Mg, Mt.* || *l.* 10. veruntamen *Ald, Bos, Ch, L, Til.* aperiatur *Ad, Ald, Ch, Jlz, P* 4, *sP, T* 1; apperiatur *J;* aperiat *Her;* aperietur *corr P* 2. ledatur *Ad, Ald, Jlz, Mg, Mt, P* 4, *sP;* leditur *P* 6; ledat *Her.* si ligneus *Alt, H, J, L, T;* si lignum *Ag, Her, Mg, Mt;* sigillum *sP;* ledat eum terris *desunt Her.* ledat *Gw, H, T* 2 *(m. prima);* letat *Alt, J, L, T* 1; levat *Bb, Bos, Ch;* lidat *Ag, Ep, P* 1–4, 6, *sP, Til, V;* libat *Mt;* lindat *Mg;* allidat *Ad;* illidat *T* 2 *(m. recentior);* p e r c u c i a t *Ald, Jlz.*

1) *Cf. L. Sal. VIII. De furtis apium et supra p.* 460 *n.* 1. — *Haec capita* 8 *et* 9 *correspondent cum 'Schwabenspiegel' (ed. Laßberg) art.* 365.

eum terris; si ex corticibus aut ex surculis conpositum fuerit, cum pugillo ternis vicibus percutiatur vasculum et non amplius et quos eicerit suae erunt, et quae remanserint ipsius erunt cuius vasculum est.

## X.

Si autem dominum arboris vel vasculi non interpellaverit et sine illius conscientiam eiectum domini restituerit et ille cuius vasculus fuerat, eum conpellaverit, ut ex suo opere vel arbore retulisset et restituendi conpellaverit, quod untprut[1] vocant, et ille alius, si negare voluerit et dicit suum consecutus fuisse: tunc cum sex sacramentalibus iuret, quod ex suo opere ipsum examen iniuste non tulisset nec illud ad iudicium restituere deberet.

---

*Cap. VIIII.* || *l.* 1. eum] ipsum *Ad;* illud *Ald, Bb, Bos, Ch, Jls.* terris *deest Ald, Jls;* terrae *Ad;* de terra *Bos, Ch;* ternis *L.* orticibus *L;* cortibus *P* 3*;* corucibus *sP.* aut] ut *sP.* aut—ternis vicibus *hic desunt, sed verbo* reman *et* ferint *(l.* 2 *et* 19*) interserta J.* surculus *P* 6*;* surcalis *sP;* urculis *Gw;* furculis *H, J, L;* ortulis *Mg, Mt;* virgulis vel surculis *Ald, Jls.* conpositio fuerit *Ag, Mg, Mt;* ex surculis est positum fuerit *Bb;* cum praefuerit *sP.* cum pugillo *desunt sP;* cum pigillo *L;* cum pigille *Mg, Mt;* cum pugno *P* 2. termis *J.* vitibus *Mt.* || *l.* 2. percutiat *P* 4*;* percuatur *sP;* pertiatur *Ep.* vasculus *Alt, H, J, T* 1*;* vasculis *L;* vasculum *cett.* et *deest L, supra lineam P* 6. quas *Ad, Ald, Ch, Gw, Her, Jls, Til.* eiecerit *Ad, Ag, Ald, Alt, Bb, Bos, Ch, Her, L, Mg, Mt, P* 1—4, 6, *T* 2, *Til.* sua erunt *P* 2*;* sui e. *Gw, P* 5*;* sive erunt *H;* fuerunt *L.* que autem *Ald.* remanserint] reman aut ex furculis conpositum fuerit cum pugillo termis vicibus ferint *J;* remanseruut *Her, L, Mg, Mt, P* 6, *sP.* || *l.* 3. erunt, er̄] erit *sP.* vasculus *Alt, Ch, H, J, Jls;* vasum *P* 3. est *deest Mg, Mt.*

*Cap. X. cum cap. VIIII coniunctum Her, L.* || *l.* 4. X *deest Ad, Alt, Ch, Jlz, L, Mt, P* 6, *V;* III *Gw, T* 2*;* CXXIIII *Mg;* [CCLX]III *Ald. Rubrica exstat L.* || *l.* 5. Si] . . i *Ad.* dominus *Ag, Mg, Mt, sP.* arboris non interpellaverit vel vasculi *Ald.* vasculum *Mg, Mt.* non *deest Ad.* interpleverit *corr:* interpellaverit *P* 3*;* terpellaverit *Mg;* interpellaveris *sP.* sine] si *L;* si non *Ag, Mg, Mt, sP.* conscientiam *corr:* conscientia *H;* conscientia *Ad, Alt, Bb, Bos, Ch, Gw, Her, Jlz, P* 2, 4, *T* 2, *Til;* consentia *Ald;* consentiat *Mg, Mt.* || *l.* 6. eiecti *Ep;* ei emptum *Mg, Mt.* domini eiectum domi *Ald.* domui *T* 2 *(m. recentior);* domino *Ad, Her;* domi *Bos, Ch, P* 4 *T* 1*;* dom̄ *sP.* restituat *Ald, Ch, Her;* constituerit *P* 6. et *deest Mg, Mt.* illi *Ad, Alt, Bb, Gw, H, L, T* 1*;* illius *Mg, Mt;* illum *Ch.* cui *Mt.* vasculus *Ag, Alt, Ep, H, J, L, P* 2, *T* 1, *V;* vasculu *sP;* vasus *P* 3*;* vasculum *cett.* fuerit *sP;* est *Mg, Mt, P* 4. eum *deest Ch;* eam *sP.* conpellaverit *corr* L*;* conpella *P* 6*;* conpellat *Her;* interpellaverit *Ad.* ut ex suo—conpellaverit *desunt Her.* ut] et *Gw;* quod *P* 4. ex uo *sP.* || *l.* 7. opere retulisset vel arbore *corr:* opere vel arbore retulisset *Gw.* arborem *Ch;* labore *corr:* arbore *Alt.* retulisset *corr:* tulisset *T* 2*;* reculisset *L;* restulisset *Til;* tulisset *Mg, Mt.* restituere *Bos, Ch;* restituendum *Ald, P* 4*;* ad restituendum *Til;* restuendi *P* 2. conpellaverit *deest Gw;* conpellat *Bos, Ch;* conpleverit *sP.* quod—dicunt *desunt Alt.* unt prut *Til;* untprut *Ald, P* 3*;* untprutt *Jlz;* unthprut *Her;* untpruunt *Mg;* untproount *corr:* untpruunt *Mt;* untprhut *Ad;* unprut *P* 2, 4*;* ūntprunt *P* 6*;* untpruht *H;* untprot *Ag;* unterprut *Lind.* dicunt *Ch, J, T* 1. et si ille *Ald, Jlz.* || *l.* 8. alius *deest Alt, H, L.* si *deest Ald, Alt, H, Jlz;* se *L.* ne, *corr:* negare *H;* negaverit *Ad.* voluerit *deest Ad.* dicit] diem *Bos.* suam *Bos, Ch, T* 1*;* quod suum *Ald, Jlz.* consecutus fuisse suum *Ad.* cum secutus *Alt;* consecutum *Her, Mg, Mt, T* 2 *(m. recentior).* fuisset *Ag, Ald, Bb, Gw, H, J, L, Mg, Mt, sP, T* 1. tunc *deest Ald, Bb, Jlz;* hunc *Mg, Mt.* cum *P* 6 *m. recentior supra lineam.* sex *deest Mt;* VII *sP.* sacramentales *Ad, Ep, H, J, L, T* 1, 2 *(m. prima).* || *l.* 9. soo *corr:* suo *P* 4*;* uo *sP.* ipsum] suum *Ad.* iniuste *in margine H;* in istum *corr:* iniustum *Mt;* iniustum *Mg;* inluste *Til.* tulisse *Ep;* tollisset *L, sP.* illum *Alt, Ch, H, J, Mg, Mt, P* 1, 5, *sP, T* 1*;* illut *Ep.* ad *deest T* 2 *(m. prima).* ad iudicium] adicium *sP;* aiuulitium *L.* || *l.* 10. deberetur *Alt, Bb, Gw, H, J, L, P* 1*;* debet *P* 2—4, *sP;* debet *corr:* deberet *P* 6*;* debere *Ad, Mg, Mt.*

1) *Hoc est distractio, ereptio, 'Entziehung' cf. Glossarium et D. v. Kralik l. l. p.* 604—611.

## XI.

[1] Pari modo de avibus sententia subiacetur, ut nullus de alterius silva, quamvis prius inveniat, aves tollere praesumat, nisi eius commarcanus fuerit quem calasneo dicimus. Et si aliter praesumpserit, semper restitutionis sacramentum iniustum putamus, quamvis minima est querella, cum VI sacramentalibus iurare lex conpellit*.

*) *Ch add.:* Ille servus fiscalinus qui in hostem vadit pro fredo 40 sol. ut alii liberi conponat.

Alter servus qui farinam et brazam suo domino facit, solidos VI pro fredo.

De istis sufficit.

Explicit lex Baiwariorum.

---

*Her titulum distinguit:* Cap. XXXII Sententia de avibus nido exceptis subiicitur *inscriptum; Gw titulus* De avibus.

*Cap. XI. deest Alt; cum cap. X coni. Ag, Mg, Mt.* ‖ *l.* 1. XI *deest Ald, Ch, Jlz, L, Mg, Mt, P*6; *titulus unicus Her;* IIII *Gw, T*2; CLXII *Ad;* CCLXIIII *Ald.* ‖ *l.* 2. Pari modo] Ari modo *P*6; *desunt Gw.* Pari — subiacetur *desunt Her.* modo *bis, sed alterum deletum J.* sententiae *Gw;* sententiam *L.* subiacet *Bb, Bos, Til;* subiaceatur *Gw, L, P*4; subiaceat *Ald, Jlz;* subiacetur, ur *erasum H.* ut] et *L.* de *deest sP.* silbas *sP.* quam *Ag;* quivis *L.* ‖ *l.* 3. prius *deest Jlz;* primus *Ch;* prias *sP.* tollaere *L.* praesummat *Ag, P*4, *L;* non presumat *P*2. nisi] ni *L.* eius] ei *Mg, Mt, P*3. commarcanus *vel* conmarcanus] cummarcanis *L;* conmarcinis *Mg, Mt;* commercanus *Ep;* conmarcaneus *Ad;* commercanus *Ch;* conmarcatus *P*6; conmarcanis *P*1; conmarchanus *Bos;* cumarianus *Her;* conmercanus *sP.* fuerat *Ep;* fierit *sP.* quam *P*6; quod *H.* calasnoe *sP;* kalasneo *Ep;* calesneo *Ald, H, Jlz;* cacalasneo *Ag;* galesino *L;* gileisno *sP;* kalarni *T*2 *(m. prima);* kasarni *T*2 *(m. rec.);* gileisno *Gw.* ‖ *l.* 4. dicimus] dic̄. *Ad.* et] quod *Ald, Jlz.* si *deest Ad, Bb, Bos, J, L, Mg, Mt, P*1, 2, 6, *V;* qui *Jlz, Til.* aliter *deest Ald, Jlz;* alter *Ad, Her, P*4. semper *deest Ald, Jlz;* senire per *P*6. sagramentum *sP.* iniuste *Her;* iustum *Ald, Jlz;* putamus iniustum (putamus *erasum*) *P*3. ‖ *l.* 5. quamvis] et quamvis *Ald, Jlz.* sit minima *Ad, Ald, Jlz.* querella *Ag, Mg, Mt, P*3, 6, *sP, V;* quęrellat *P*1; quę sella. Et si admittitur, .. *P*4; querela *cett.* VI] III *Her.* sacramentales *Ad, H, J, L, T*1, 2. iurare] iuret *L;* iurare] iuret vel iurare *Gw;* iuret *sP; deest Ag;* iuret, sic etiam *Ep.* lex *deest J.* conpellet *sP.*

*In Ch, J, Gw, T*1 *sequitur cap. IV,* 26 *huius editionis in Gw etiam (iterum) cap. XXI,* 4 *huius editionis cf. supra p. 466 l. 3.* ‖ *l. 6—8. exstant in cod. Ch.* ‖ *l.* 9. *deest Ad, Alt, Jlz, T*1; *in Gw capiti* de porcis *hoc loco repetito anteposita.* explicit. de istis sufficit *L.* ista *P*1. sufficit] sic finit *P*4. ‖ *l.* 10. *deest, Ad, Alt, Bb, Ep, Gw, H, Jlz, L, P*2, 4, 6, *T*1, *V.* Baiuariorum *sP;* Baiouariorum *Mt;* Baioariorum *Mg.*

1) *Cf. Ed. Rothari* 320.

# INDEX RERUM ET VERBORUM

COMPOSUIT

WILHELMUS FINSTERWALDER.

*Maiores numeri paginas, minores quinas lineas indicant.*

## d.

**e.**

## k.



## l.



## m.

## q.

# GLOSSARIUM VERBORUM VERNACULORUM.

*Lexica seu dissertationes, quibus usi sumus, his abbreviationibus notavimus:*

*Fick = Fick, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprache 4. A. Göttingen 1891. Graff = E. G. Graff, Althochdeutscher Sprachschatz I—VI. Berlin 1834—43. Grienb. = v. Grienberger, Besprechung von Kralik, Die deutschen Bestandteile der lex Baiuv. (NA. 38, p. 49f.) in Mitt. des Instituts f. österr. Geschichtsforschung 35 (1914) p. 154f. Kralik = v. Kralik, Die deutschen Bestandteile der lex Baiuvariorum in Neues Archiv 38 (1913) I 13—55, II 401—449, III 583—623. Steinmeyer = E. Steinmeyer und E. Sievers, Die althochdeutschen Glossen. Berlin 1879f. Lexer = Lexer, Mittelhochdeutsches Hand-Wörterbuch I—III. Leipzig 1872—78. Schade = O. Schade, Altdeutsches Wörterbuch 2. A. Halle 1909. Schmeller = J. A. Schmeller, Bayrisches Wörterbuch bearb. v. G. K. Frommann 2. A. München 1872.*

*Loci verborum huius Glossarii in Indice rerum inveniuntur.*

### a

adargrati: adarcrati adarcreti adartreti atargrati atharciati athargrasti athargrati arcrati arthagrati artrati. *glossa* adergrad 'adara' *i. e. vena cf. Graff I, 156;* 'crati' *crāten cratāge *cf. Graff IV, 311; Kralik p. 405. 406. 448; Grienb. p. 160: venae percussio Aderzerhauung.*

ahapichhunt aperhunt apuhhunt aputhun apuutunth *v.* hapuhhunt.

anargnago: angargango angargnaco angarnago ingarnago 'angar' *i. e. Anger cf. Graff I, 350;* 'gnagan' *i. e. nagen Graff II, 1014; cf. Palander, Die ahd. Tiernamen S. 97 und Kralik p. 415: Grasnager.*

andecinga: accinga ancinga andecena andecenga andetana andetinga *i. e. modus agri cf. Ducange s. v.*

anothapuh: anathabech anathabuh anathapech anathauch anethabech anithapuh anopuh anotfat anothabuh anothapach anothapuhc anothapuch anothapuk anotunhapuch anthaboh manophu manothaht: 'anot' *Graff I, 336;* 'hapuh' *Graff IV, 755; cf. Kralik p. 415: Entenstößer.*

antfanc antfang anwanc *ahd.* *fanc 'fang' *Graff III p. 411 i. e. das Fassen; cf. Kralik p. 442: per vim implexare.*

aranscarti: aranscardi aranscrat arnscar *ahd.* 'aran' *i. e. messis Graff I, 480;* 'scartian' *i. e. lacerare Graff VI, 528; cf. Schmeller* $I^2$ *p. 146; Kralik p. 415: messis desectio.*

athaudregil (auregil) *v.* tautragil.

armulam *v.* carmulum.

auursan: auursani auursen *ahd.* âuursan, âuorsan' *Part. Praet.* *uerz *uers, *ahd.* werran *cf. Fick* $III^4$ *p. 398; cf. Kralik p. 415—419; Grienb. p. 155: animal laesum.*

### b

ba-, bu- *v.* pa-, pu-.

bibarhunt: bibar- piparhunt biberhund libarhunt piberhund piparhund piparhunt piparunt *Graff III, 22. IV, 977; Schade I, 58: Biberhund.*

### c

ca- *v.* ga-, ka-.

calasneo: cacalasneo calasnoe celesneo galesino gileisno kalarni kasarni *germ.* 'lêswô', *ahd.* 'ca lasaweo' *Schade II, 469; cf. Kralik p. 419—425:* commarcanus; *cf. Grimm Gram. II, 735; Deutsche Rechtsaltertümer* $II^4$ *p. 11; Fick III p. 364.*

camurdrit: ciamurdrid gamordrid gamordrit gamurdit gamurdrit ghamurdrit *ahd.* 'murdrian' *Part. Perf. Graff II, 856; cf. Kralik p. 425.*

canshapuh: canshabuh gansaput ganshabech ganshabeh ganshabich ganshabuch ganshaph ganshapoh ganshapud ganshapuh ganshapuhc ganshapuk ganshauhauch ganshopich gransfu gransfuet kanspoh *ahd.* 'gans' 'habuch' *Graff II, 220. 754; cf. Kralik p. 425: Gänsegeier.*

carmulum: armulam carmalum carmelum carmula carmulin carmullum carmulum Earmulum karmulum *latin. ex germ.* *karmi (*ags.* cearm) karmen *Schmeller-From. I p. 1292; Kralik p. 425—429; Grienb. p. 163. 164: strepitus, seditio, Krawall.*

carmül *glossa s. XV ad v.* carmulum.

casaho *glossa ad v.* causaticus.

chalcoven chalkofen chalhovan *glossa ad* calcefurnum; *cf. Steinmeyer II, 353.*

chornstadel *glossa ad v.* fenile; *cf. Steinmeyer II, 353.*

cranohari: caranochari carnocarii chanicheari chranechari chranethari chranichari chranihari chranochari chrunocari chrunochare cranochari cranohari diranaharii *ahd.* 'chranoh, cranuh' 'aro, ari' *Graff I, 432. IV, 613; Schade II, 510; cf. Kralik p. 429; Grienb. p. 155, 156: Kranichfalke.*

### d

dinch dinc *Schade I, 103.*

### e

Earmulum *v.* carmulum.

eim-, emi- *v.* heim- hemi.

ekken *glossa s. XV ad v.* 'claudere'; *cf. Steinmeyer II p. 353.*

eri- *v.* heri-.

esparuuuarihus *v.* sparwarius.

estodal *glossa ad v.* ira.

etortcartea: aetharchartea etacarita etirkarta etorcartea etorctartea etorgata etortcatea etorzcartam mezraha *ahd.* 'etar' 'cartea' *i. e. virga Graff IV, 256; mhd.* 'eter' *Umzäunung vgl. Lexer I, 713; cf. Kralik p. 429: Oberkante eines Zaunes.*

ezziszun: eggisczunt eziscozun eziscun ezisezun ezzescun ezzichzunn ezzischun ezziscum ezziscun ezzisczun ezziszin zziscozū *ahd.* 'ezzisc' *i. e. seges,* 'zun' *Graff I, 529; Schade I, 156; cf. Kralik p. 429: Zaun am Getreidefeld.*

### f

falfurf *v.* uualcuurf.

farsuuirotos: farrsuuirotu farsivirotos farsivirrozzos farsuirutos farsuueritos farsviritos farswirotus firsvirotos furswirotos oursuuirotos *ahd.* 'farswerjan' (*ags.* sweor) *2. Pers. Praet.*

*Schade I, 168; Schmeller-Frommann II, 646; cf. Kralik p. 599; Grienb. p. 162: iniuste firmasti.*

feidosus *latin. ex* *fā-idō (*lgb.* *faida, fai-þa) *Fick III⁴ p. 241; Du Cange III, 396; cf. Kralik p. 28; Grienb. 163: bannitus.*

fercauunt freuuabunbt *v.* hrevavunt.

firstfalli: firsfalli firstfallit firstfelli firstifalli fistfalli firtsfalli fristvalli fritfalli *ahd.* 'first' 'fallian' *Graff III, 465, 698; Schade I, 159; cf. Kralik p. 430; Grienb. p. 160: culminis deiectio.*

firstsul: fristsul uirstsul virstsul furstsul *ahd.* 'firstsûl' *Graff VI, 187; Schade I, 200; cf. Kralik p. 430: columna a qua culmen sustentatur.*

fouzmaz: fohma fōzmaz *ahd.* 'fuoz, foz' 'mâz' *Schade I, 233, II. 597 i. e. peditura, das Ausgemessene; cf. Steinmeyer II, 353.*

frevēl *glossa s. XV ad v.* fredum *i. e. multa principi propter pacem fractam solvenda.*

frilatz frilaz *ahd.* 'frî' 'lâz' *Graff II, 299* 'laz'; *Schade II, 223. 539; cf. Kralik p. 430. 437: libertus.*

frilaza: frigilastz frilacha frilastzin frilaxin frilaz frilazam frilazd frilazza frilazin fringlaza *fem. v.* frilatz.

fuora *glossa ad v.* 'angarias'; *cf. Steinmeyer II, 353.*

## g

ga- *v.* ca-, ka-.

gaifa *v.* wiffun.

gamactus, gamacta *glossa S. XV ad v.* percussio.

gansaput *v.* canshapuh.

gebol- *v.* kepol-.

-gelda -gildus *(in compositis* novigildus, weregildus *etc.) significat pretium id, quod res valet; ex gr.* novengeldus *i. e. nonuplum pretii rei. v.* niungeldo, triniungeldo, weregeld.

gifeh giueher *ahd.* 'gafêh' 'gefêh' *Schade I, 243; cf. Kralik p. 28—31: Fehde; cf. Brunner DRG. I², 222. 457 n. 16; Steinmeyer II, 353.*

givuina *glossa ad v.* imputet; *cf. Steinmeyer II, 353.*

gransfu gransfuet *v.* canspuh.

## h

hapuhhunt: ahapichhunt aperhunt apuhhunt aputhun apuutunth habhunt habechunt habehunt habighunt habuchhunt habuhhunt haphuhunt hapihuhunt hapkhunt hapuchunt hapüphunt *ahd.* 'habuh, hapuh, hapech' 'hunt' *Graff IV, 754. 977; Schade I, 361; cf. Ducange IV, 165; cf. Kralik p. 438: canis acceptorius Habichthund.*

heimzuht: beimzuht eimzuht eimzugh emighut heizuht heimsoch heimsuch heimsucht heimzaht heimzot heimzovuhc heimzut hemzuht hemizuch *ahd.* 'heim' *i. e. domicilium ahd.* 'zug' *mhd.* 'zuc' *Lexer III, 1170; Graff IV, 947. V, 616; cf. Kralik p. 438: Heimsuchung mit weniger als 40 Mann.*

heriraita: beriscista eriraita erireita eriscita heireita herereita heriraite herirata herireit herireita herizeita herirere *ahd.* 'heri' 'raita' *Graff IV, 983, (II 478); Lexer II, 398 (Graff V, 584); Brunner RG. II, 659; Fick III⁴, 334; cf. Kralik p. 439: Heerfahrt, Heimsuchung mit mehr als 42 Mann.*

himilzorun: hhimilzorun hilmilzorun hilmizorun himilzor himilzoñ himilzorn himilzoron himilzorum himilzorunga himithorn himizorun nichilzorun *Acc.* *himilzora *himilzorung *ahd.* 'himil' 'zeran' *Graff V, 691; Lexer I, 1162; cf. Kralik p. 439. 440; Grienb. p. 158: elevatio immodesta indumentorum super genuclos.*

hirniuuotic *glossa ad v.* herniosus; *v. Ducange.*

hirnschal *glossa s. XV adv.* kepolsceini.

hofawart *v.* houuart.

hoffgricht *glossa s. XV ad v.* placitum.

holoht *glossa ad v.* cadivus; *v. Ducange.*

horcritt: hărgriff horccrif horchrift horchrist horcriet hōrcrift horgrif horicrif hoorcriet hortchrift hortcrist horumcrift *ahd.* 'hôr, huor' 'grif' *Graff IV, 1010. 319; cf. Kralik p. 440; Grienb. p. 157: Hurgriff.*

hoverunst 'hof' 'runst' *Graff II, 519 i. e. qui contra legem per vim intraverit.*

hove zun: hovazun Howehun *ahd.* 'hove' 'zun': *Hofzaun.*

houuart: hocuawarth hofawart hofwarth (hovahunt) hovewart hovowart huauuart ofuuarth ovawarter uuarthund *Graff IV, 828, 831. I, 956; mhd.* hovewart *Lexer I, 1370; cf. Kralik p. 441: Hofhund.*

hraopant: chraopant haraopan haraepant hraobant hrapant hreopant hrobaten hropa hropan hropant hroupant hrpant raopant raupant rauphent rheopant ropant *ahd.* '[hrao] râo, rouuar [* brawa *i. e.* cruor]' 'pant' *Graff II, 553; Schade I, 422. II, 40; cf. Kralik p. 441 bis 444; Grienb. p. 158: ligatio cruenta.*

hrevavunt: fercauunt freuuabunbt hraefwnt hreuaunt hreuaunti hreuuauunt hreuawnt hreuawunt revaant revauunti rewnt uerhwnt verhwint *ahd.* 'hreo' *i. e. cadaver,* 'hreu' 'href' *i.e. thorax Graff IV, 1154; Schade s. v.* "hrêu'; *cf. Kralik p. 445. 447; Grienb. p. 160: interiorum membrorum percussio.*

huicari, huioari 'huic, uic'? *Graff I, 704;* 'ari'? *Graff IV, 613; Falkenjagd?*

hus *glossa ad v.* casa.

huspruch, husrunst 'runst' *Graff II, 519 i. e. si in domum aliquis per violentiam intravit.*

hut *glossa ad v.* corium.

## i

infanc: anvanc fanc infanch infang infank infant infunc *ahd.* 'fanc' *Graff III, 411; cf. Kralik p. 447. 448: manus inicere in aliquem (Anefang).*

ingarnago *v.* anargnago.

intprat *v.* untprut.

inunuuan: innuan inunovan inunovani inmununan inuinuan inunumunian inunuuant invnuuan inuunuant inunwan (munwan) *ahd.* 'uuân'(uuânî) *Graff I, 857 i. e. opinio, spes.* 'unuuan *i. e. desperatio; Grimm, D. Rechtsaltert. II⁴ p. 187: lebensgefährlich; cf. Kralik p. 611; Grienb. p. 162: in absentiam spei (vivere).*

## k

ka- *v.* ca-, ga-.

kaheio: caeio gaheio gaio giheia kabeio kaeio kahaio kaheir kaheo kaneo keio *kaheium (*lgb.* gahagium) *Schmeller-From. I, 1021, 1022; cf. Kralik p. 38, 45; Grienb. p. 163: Gehege.*

kanspoh *v.* canshapuh.

kepolsceini: gebolscelli gebulkin gebulkini gebulschenidie gebulschini gebulschyni gebulskin gebulskini keblscim kebolstein kepolschin kepolsceni kepolsekeini sceppolsein *ahd.* 'gebal' *i. e. testa nuda Graff IV, 127. ahd.* 'scînan, scein' *Graff VI, 499; cf. Kralik p. 448: apparitio testae.*

## l

landgricht *glossa s. XV ad v.* placitum.

leithund: latiunt leisthund leithun leydthunt leitehunt leitihunt lemhunt letihunt *ahd.* 'leiti' *i. e. ductus Graff II, 187. IV, 974; cf. Grimm DWB. VI s. v. Leithund; mhd.* 'leist' *i. e. Spur, Weg Lexer I, 1870; cf. Kralik p. 449; Grienb. p. 156: Leithund.*

leitkauf *glossa ad v.* arra.

leuda: leude liuda liuta liute *ahd.* 'liut' *(ags.* leod) *latin. leuda cf. Kralik p. 33—35: genus, Stammesgenossenschaft.*

libschattn *glossa s. XV ad v.* lidiscarti; *mhd.* 'lîp' 'schade' *Lexer I, 1934.*

lidiscarti: lidcharti lidescarti lidscarti lidscharti lidstasti liscarti litscardi *ahd.* 'lid' 'scarti' *Graff VI, 528; Fick III p. 233; Schade s. v.; cf. Kralik p. 449; Grienb. p. 160: Gliedverstümmelung.*

## m

mahalot *glossa ad v.* mallare.

manuphu manothat *v.* anothapuh.

marach: maerh mara marac march marhc *Graff II, 844; cf. Kralik 583: das wertvolle Streitroß.*

marca: marcha *ahd.* 'marca' *Graff II, 846; cf. Kralik 583: confinium, terminus, limen.*

marchfalli: marachfalli marahcfalli maratchifalli marcfall marcfalli marchfalla marchfelli marfalli

marhfalli *ahd.* 'marach' 'fallian' *cf. Kralik p. 583; Grienb. 160: de equo deiectio.*

marchzand: maraczant marchant marchlat marchzan marchzant marczand marczant mardtzan marhant marhczand marhzant marichzant mariz marzan marzand mazait mazant morezant moriz *ahd.* 'marca' 'zand' *Graff V, 683; mhd.* marczan *Lexer I, 2044; cf. Kralik p. 584: dens maxillaris.*

mila, milla *glossa ad v.* leuca; *cf. Steinmeyer II, 353.*

murdrida: irmurdrit mordrida murdarida mürdiran murdrl murtrito *murdrid murdrian *i. e. iugulare Graff II, 855, 856; cf. Kralik 425. 584; Grienb. p. 161: Mord.*

**n**

niungeldo: niugeldo niumgeldo niungeldo niungelt niumgildo niungulte niuingeldo novemgeldo mungeldo numgende inungeldam 'niun' *i. e. novem* 'gelt' *v.* geldo; *cf. Kralik p. 41: neunfaches Wergeld.*

**p**

palcprust: balchprust balcprust baltrunt palchprust paleprust palprust paloprust placprust polprust puleprust *ahd.* 'balg' *i. e. follis* 'prust' *i. e. scissura Graff III, 106, 275; Schade I, 37; cf. Kralik p. 584. 585: pellis fractio.*

pantwarf pantuurf *v.* uualcuurf.

parc: parch pare parhc porc prac prach *ahd.* *berg 'barc' 'parc' *(cf. bergan Graff III, 169) ags.* 'barg' *(vgl. Graff III, 348); cf. Kralik p. 587. 588: horreum (tectorium).*

peinschrot *glossa s. XV ad v.* palcprust *mhd.* 'beinschrôt'; *cf. Lexer I, 160: Knochenverletzung.*

pfündt *glossa s. XV.*

piparhunt *v.* bibarhunt.

plotruns: plotrunst plotrŏnst pluetruenst plutrunst *got.* 'runs' 'bloþis' *ahd.* 'blôt, bluot' 'runs, runst' *Graff III, 252. II 519; cf. Kralik p. 589; Grienb. p. 159: sanguinis fusio.*

prusth *glossa s. XV ad v.* mammae.

pulislac: bullislach publislac pulisdach pulisduc pulscal pulslac pulslach *ahd.* 'puilla, pulla (pūli) (*ags.* bŷl) *i. e. carbunculus* 'slac' *Graff III, 96. VI, 771; cf Grienb. p. 158; Kralik p. 589; Grimm DWB. I s. v. Beule: Beulenschlag.*

**r**

ra,- re- *v.* hra-, hre-.

rain *glossa s. XV ad v.* agger.

raste *glossa ad v.* pauset.

rewnt *v.* hrevavunt.

ropant *v.* hraopant.

**s**

saiga saga saica *cf. G. Waitz 'Über die Münzverhältnisse in den älteren Rechtsbüchern des fränkischen Reichs' (1861) p. 16f.; Idem DVG.* $II^{3}$*, 2 p. 313,* $IV^{2}$ *p. 78; Soetbeer, Forsch. z. d. Geschichte II (1862) 356fg.; Graff VI, 143; cf. Schmeller III p. 209.*

samin samen *glossa s. XV ad v.* satio; *cf. Steinmeyer II, 353.*

scaramez *glossa s. XV v. ad* andecinga; *cf. Steinmeyer II, 353.*

schachbach *glossa s. XV ad v.* andecinga.

scof: scofph scolpli scopf scopph scuffa sculfa scupha *germ.* *scupa *scuppa *Fick* $III^{4}$ *p. 469; mhd.* scopf *Lexer II, 771; cf. Kralik p. 590: vestibulum.*

scopar: scarb scobar scopas *ahd.* 'scobar' *Graff VI, 411; cf. Kralik p. 590: mita (i. e. Schober).*

scuria *latin. ex ahd.* 'scûra, sciura' *Graff VI, 536; cf. Kralik p. 36: stabulum equorum.*

spanga: panga camba *ahd.* 'spanga' *Graff VI, 349; cf. Kralik p. 591: trabs exterior.*

sparwarius: esparuuuarihus paravarius sparavarius sparauuarius sparauuarus sparbarius sparewarius sparuarius sparuwarius sperarius speruarius *latin. ex ahd.* 'sparuuari' *Graff VI, 364; cf. Kralik p. 37: (frz. épervier) Sperber.*

spurihunt: spariunth spuerhund spürhunt sphurihunt spurehunt spurhunt *ahd.* *spurI *i. e. investigare Graff VI, 356;* 'hunt' *Graff IV, 977; cf. Kralik p. 591; Grienb. p. 156: Spürhund.*

stadala *(glossa) latin. ex ahd.* 'stadal' *Graff VI, 653; cf. Kralik p. 36: Stadel.*

stechcho *glossa s. XV ad v.* stips.

stockzā *glossa s. XV ad v.* marchzand.

suuarm *glossa ad v.* examen; *cf. Steinmeyer II, 353.*

suuarzuuild: suartzwild suarzwilt suuarzuuilt suuarzuult *Graff I, 806. VI, 899; cf. Kralik p. 597: Schwarzwild.*

sweizcholi: siuuezcoli suaizchol sueizchuoli suescoli suezcholi suezcoli suueizcoli suuelzcoli suuuezcoli *ahd.* 'suueiz' *i. e. sudor Graff VI, 907;* 'chelen' *trudicare;* 'cholî, colî' *supplicium Graff IV, 654; cf. Kralik p. 598; Grienb. p. 160: usque ad sudoris effusionem cruciatio Schweißplage.*

suuiron: siuiron suergen sueron siuuiron suueron suuiror suuro swiron *(2. Sing. Praet. Ind.) ahd.* 'suuerian, suuirôn' *i. e. iurare, firmare; cf. Kralik p. 599—601; Grienb. p. 162: schwören v.* farsuuirôn.

**t**

tautragil: athaudregil (auregil) taudhregl tauregel tautregil thaudregil thautregil tŏtregil tŏregil totdrigilt traudegil *ahd.* 'tau' *i. e. ros* 'tragan' (*ags.* dragan) *portare, trahere Graff V, 501; Schade p. 924; Schmeller* $II^{2}$ *p. 69; cf. Kralik p. 603; Grienb. p. 156; Grimm 'DRA.' p. 94, 630: claudus sic ut pes eius ros tangat.*

triniungeldo: driunigelt thrimniungeldo tribusniungeld trimniungeldo triniunigeldo triniungeldo triniuungeldo trinuingeldo triumniungeld triumniüngeldo triunigelt triuniun geldo triunungeldo *ex latin.* *trinovigildus (tri-niungeldus) *cf.* -geldus, niungeldo *Graff IV, 193; Ducange VIII, 183; cf. Kralik p. 42: dreimal neunfaches Wergeld.*

triphund: intriphunth tribhunt triphunt trispunt trybhund *Graff V, 481, IV, 977; cf. Kralik p. 603: Treibhund.*

triskinga *glossa ad v.* pascuarius; *cf. Steinmeyer II, 353.*

trucknslac *glossa s. XV ad v.* pulislac.

tuninum *latin. ex ahd.* 'zûn' (*ags.* tûn); *cf. Kralik p. 37; cf. Ducange VIII, 208: Einzäunung.*

**u**

untprut: intprat unprut unterprut unthprut untprhut untprount untprot untpruht untpruunt *ahd.* *untprettan (*ags.* oþbregdan) *i. e. tollere, eripere cf. autem Kralik p. 604—611; Grienb. p. 159: Entziehung fremden Gutes.*

*uuicari v.* huicari.

**v**

vilz *glossa ad v.* feltrum.

**uu w**

uualcuurf: falfurf pantuurf pantwarf pantwars ualfur valfurf waltoft uualtuuerf uualtuurf uualtuurfd uualtuurfo uualtuurst uualuurf waturf watuurf uuatuurst wultworf *ahd.* *uual, uualcan *i. e. verwirren,* 'uurf' *i. e. iactus Graff I, 1041; cf. Kralik p. 614; Grienb. p. 158; Brunner DRG.* $II^{1}$ *p. 563: eiectio discriminalium de capite.*

waluraupa: huuualaurapa ualuraupa valaraupa walaroup walaup wallroub wallroup walraup walraupa waluraupa weleroup *ahd.* *walu *i. e. caedes Graff I, 801;* roub *i. e. spolium Graff II, 357; cf. Kralik p. 615; Grienb. p. 155: vestitus liberi aut servi furtivo modo occisi.*

uamstodal *v.* wancstodal.

uuanclugi: vuanclugt uuanciuge uuanclage uuanclagi uuanclege uuancluga uuancluge wancluge uuanclugo *ahd.* 'uuanc' *i. e. flexus? Graff I, 691; an dolus* (*ahd.* rank *ags.* wrenc) 'lugî' (*got.* 'liugan' *afris.* 'loga') *i. e. mendacium Graff II, 136; cf. Kralik p. 616; Grienb. p. 160: deceptio dolosa.*

wancstodal: uamstodal vancstodal vanctestodal vaucstodal vuacinstodal uuachistodal wachsitdao uuachstodat uuanchstodal uuanc-

stadaluuancstuodal wancsto uuancstodal wanstol uuanstuodal uuihancstodal uuucistodal *ahd.* 'wanc' *i. e. dolus Graff I, 691; ags.* 'stódl' (*mhd.* stuodel, studel *i. e. Pfosten*) *ahd.* 'stôdal, stadal' *Schmeller II*², *959; cf. Kralik p. 618, 619; Grienb. p. 161: decipula heimtückische Stellung.*

wanderergast *glossa s. XV ad v.* peregrinus.

wehadinc *germ.* *waihō (*abayr.* wēh) *ahd.* *wih wîh (*got.* waihjô) 'uuêha *i. e. iudicium,* 'dinc' *Graff V, 176; cf. Kralik p. 619—21; Grienb. p. 157: Kampfgericht.*

weregeldus: (waregeld waregelt) werageldidun werageld weragelt uuercgild uueregeld uirghelt uirgilt uirngeld widrigild widriglit wirengeld uuiregelt wirmgelt wiringeld uuirnegeld uuirngeld wirngeltio wirnglet wridgelt uurugelt uuurgelt (vulneragehethe) *Graff IV p. 191f.; Ducange VIII, 413; Kralik p. 38f.: mulcta pro occisione liberi hominis parentibus occisi ab occisore solvenda.*

uueti *glossa ad v.* arra.

uuiffun: gaifa vuiffan wifam wifan wiffa wiffam wiffan uuifun wifon *ahd.* 'uuîffa' *Graff I, 784; Ducange VIII, 415; cf. Lexer III, 1 p. 878; Kralik p. 621; Grienb. p. 155; Brunner DRG. II*¹ *p. 459: Markzeichen von Grundstücken, Strohwisch.*

uuil *glossa ad v.* uuilz.

uuilz: fuiltz vultz uuil wilz uuiltz uultz uulz *cf. Graff I, 851; cf. Kralik p. 620; Grienb. p. 156; Steinmeyer II, 353: equus weletabus.*

winchilsul: uuinchilsul uumchilsul winchsul uulcilsul wincilsul *ahd.* 'uuinkil' *i. e. angulus Graff I, 720;* 'sul' *i. e. columna Graff VI, 187; cf. Kralik p. 622: columna angularis.*

uvind *glossa ad v.* canis veltrix; *cf. Steinmeyer II, 353.*

windhunt *cf. Kralik p. 589: canis ueltrix.*

uunigild *v.* niungeldo.

uuishunt *glossa ad v.* canis.

**z**

zechen *glossa s. XV ad v.* placitum.

zuhtsu *glossa ad v.* (porcus) ductrix.

zwanc *glossa ad v.* infanc.

zwitracht, unaynikeit *glossa s. XV ad v.* scandalum.

# ADDENDUM.

***Enumerantur tituli vel capitula titulorum Legis Baiwariorum de quibus agit Bruno Krusch in libro, qui inscribitur 'Die Lex Baiuvariorum' Berlin 1925, et sub siglo H ea loca legis, de quibus Ernst Heymann (vide praefationem) disseruit.***

| Lb. | Krusch |
| --- | --- |
| Prol. de leg. | 199 |
| Indices legis | 186 sqq. |
| I, 5 | 188. |
| 9 | 186. |
| II, 5 | 188. |
| 8 | 144. |
| 12 | 187 n. 3. |
| 18 | 188. |
| III de Genealogia | 190 |
| IV, 1 | 189. |
| 30 | 189. |
| V, VI titulus | 185. |
| XIII, 7 | 143. |
| Textus. | |
| I, 1 | 137. 158. 168. 177. 180 n. 2. 201. |
| 2 | 201. 202. 271. 279. |
| 3 | 121. 159 n. 2. 243 n. 1. 288. 295. 300. 303. |
| 4 | 179. 212. 297. |
| 5 | 188. |
| 6 | 73. 169. 178. 181 sqq. 203. 210. 295. 296. H 130. |
| 7 | 49. 121. 126. 140. 169. 210 n. 3. |
| 8 | 171. 190. 269. 292. |
| 9 | 73. 186. 208 sqq. 267. 269. 272. H 130. |
| 10 | 145. 186. 263. 265 n. 1. 267. 268. 271. 272 n. 2. 273. 277. 292. |
| 11 | 158. 180. 292. 293. |
| 12 | 136. 189 n. 4. 235. 236 sqq. 238 sqq. 252. 291. H 126. 129. |
| 13 | 49. 78. 198 n. 2. 291. 292. |
| II, 1 | 159 n. 2. 173 n. 7. 179 n. 3. 265 n. 1. 272 n. 1. 277. 279. 284. 286. 287. 289. 291. 295. |
| II, 3 | 208. 210 n. 3. |
| 4 | 171. 173. 202 n. 2. |
| 5 | 168. 169. 180 n. 2. 188. 196. 210 n. 3. 274. H 134. |
| 6 | 210 n. 3. |
| 7 | 49. 142. |
| 8 | 37. 38. 122. 125. 142. 144. 146. 165. 279. H 134. |
| 9 | 121. 125. 131. 142. 146. 157. 158. 160. 169. 185. 196. 273. 275. H 131. |
| 10 | 187. 208. |
| 11 | 180 n. 2. 188 n. 1. |
| 12 | 188 n. 1. 212. |
| 13 | 177 n. 2. 211. 212. |
| 14 | 133. 173. 174 n. 4. 211. 273. 295. H 131. |
| 16 | 277. |
| 17 | 186. 208 n. 2. |
| 18 | 188. |
| III, 1 | 87. 172. 177 n. 2. 197 n. 1. |
| 2 | 190. 263. |
| IIII, 1 | 189. 256. |
| 2 | 79. 148. 205. H 128. |
| 3 | 202. |
| 7 | 190 n. 1. 210 n. 3. 211. |
| 8 | 190 n. 1. |
| 9 | 70. 139. 210 n. 3. 296 n. 1. |
| 10 | 139. 210. 225. |
| 11 | 69. 70. 210 n. 5. |
| 12 | 202. |
| 14 | 210 n. 3. |
| 15 | 173 n. 6. 8. 178 n. 8. |
| 16 | 202 n. 2. 210 n. 5. |
| 17 | 184 n. 2. 210 n. 5. 296. |
| 18 | 184 n. 2. 201 n. 1. |
| 19 | 174. 184 n. 2. 210 n. 5. |
| 20 | 184 n. 2. |
| 21 | 210 n. 5. |
| IIII, 22 | 178. 210 n. 5. |
| 23 | 178. 210 n. 3. |
| 25 | 148. 155. 179. 184. 210 n. 3. 304. |
| 26 | 210 n. 5. |
| 27 | 87. 160. 210 n. 5. 6. |
| 28 | 299. |
| 29 | 138. 145. 158. 174. 179. 179 n. 3. |
| 30 | 145. 174. 189. 293. 293 n. 2. |
| 31 | 49. 153. 177. 178. 189. 293. |
| V rubrica | 192. |
| 4 | 173. |
| 6 | 69. 70. 139. |
| 7 | 69. |
| VI, 1 | 70. |
| 3 | 302. |
| 4 | 302. |
| 6 | 69. |
| 7 | 69. |
| 9 | 173 n. 8. |
| 12 | 299. |
| VII, 1 | 289. 290. |
| 2 | 129. 202 n. 2. 289. 290. |
| 3 | 49. 202 n. 2. 289. 290. 291. |
| 4 | 150 sqq. 172. 207. 208 n. 2. 210 n. 3. 239. 289. 290. 291. 302. H 130. |
| 5 | 71. 207. |
| VIII, 1 | 167. 176. 210 n. 5. |
| 2 | 167. 177 n. 2. 178. |
| 4 | 140. 161. 210 n. 5. |
| 5 | 140. 210 n. 5. |
| 7 | 71. 133. 148. 176. 208. H 130. |
| 8 | 210 n. 5. |
| 9 | 175. 177 n. 1. |
| 10 | 210 n. 3. |
| 14 | 171. 172. 183 n. 3. 207. |
| 15 | 140 n. 2. 172. 296. |

| Lb. | Krusch |
|---|---|
| VIII, 16 | 207. 293. |
| 17 | 140. 165 n. 1. 183 n. 3. 210 n. 5. |
| 18 | 145 n. 5. 183 n. 3. 215. 294. |
| 19 | 185. 207. 208. 217. 294. H 126. 129. |
| 20 | 185. 210 n. 5. 6. 294. H 126. |
| 21 | 170 n. 1. 177 n. 2. 294. |
| VIIII, 1 | 243 n. 1. 295. |
| 2 | 175. 180 n. 2. 202 n. 2. 253. 279 n. 2. 303. |
| 3 | 166 n. 1. 253. 295. |
| 4 | 49. 131. 152. 153. 202 n. 2. 206. 208 n. 2. 220. 253. |
| 5 | 146. 152. 253. |
| 7 | 45. |
| 8 | 45. 71. 172. 253. 295. |
| 10 | 174 n. 11. |
| 12 | 159 n. 2. 194. 205. |
| 13 | 205. H 127. |
| 14 | 211. |
| 15 | 211. |
| 16 | 172 n. 7. |
| 17 | 121. 218. 219. 295. 303. H 125. 129. |
| 18 | 218. 219. |
| X, 1 | 71. 133. 173. 203 sqq. 210 n. 3. 296. |
| 2 | 140 n. 2. 210 n. 6. |
| 3 | 184. 189 n. 1. 296. |
| 5 | 174 n. 9. 202 n. 1. 297. |
| 6 | 174 n. 9. 210 n. 3. |
| 7 | 210 n. 5. |
| 16 | 296. |
| 17 | 174 n. 8. 296 n. 1. |
| 18 | 183 n. 3. 297. H 123. |
| 19 | 158. 210 n. 5. |
| 20 | 219. H 129. |
| 23 | 296. |
| XI, 1 | 202 n. 2. |

| Lb. | Krusch |
|---|---|
| XI, 4 | 174 n. 9. 179. 240. |
| 5, 6, 7 | 137. |
| XII rubrica | 192. |
| 1 | 224. H 128. 129. |
| 3 | 183 n. 2. H 129. |
| 4 | 221 n. 1. 225. 226 sqq. 227. 228. H 123. 124. 129. |
| 5 | 131. |
| 6 | 213. H 128. 129. |
| 7 | 42. 43. 143. 183 n. 2. 213. |
| 8 | 44. 130. 140 n. 2. H 127. |
| 9 | 42. |
| 10 | 17 n. 3. |
| 11 | 80. 176. 178. 297. |
| XIII, 2 | 169. 180. 208 n. 2. 210 n. 6. |
| 3 | 177 n. 2. 208 n. 2. |
| 5 | 221 n. 1. |
| 6 | 297. |
| 7 | 279 n. 2. 297. |
| 8 | 167. 168. 210 n. 5. 297. |
| 9 | 178. 210 n. 5. 297. |
| XIIII, 2 | 176. 177. 179. |
| 3 | 178. |
| 4 | 167. 177. 178. |
| 5 | 178. 296 n. 1. |
| 6 | 174 n. 3. 177. 178. 179 n. 3. 183 n. 1. |
| 8 | 175. |
| 14 | 178. 183 n. 4. |
| 15 | 183 n. 4. |
| 16 | 183 n. 4. |
| 17 | 134. 161. 180 n. 2. |
| XV titulus | 191. |
| 1 | 229 sqq. H 122. |
| 3 | 174 n. 9. |
| 4 | 214. |
| 5 | 140 n. 1. 221. |
| 8 | 180 n. 2. |
| 9 | 134. 173. 174 n. 1. |

| Lb. | Krusch |
|---|---|
| XV, 10 | 176. |
| XVI rubrica | 191. |
| 2 | 5. 132. 230. 279 n. 2. 295. 298. |
| 3 | 231. |
| 4 | 223. 231. 239. H 127. |
| 5 | 207. 210 n. 3. 220. 232. H 127. 129. |
| 6 | 220. |
| 8 | 233. |
| 9 | 233. |
| 11 | 140 n. 1. |
| 15 | 298. |
| 16 | 189 n. 3. 298. |
| XVII, 1 | 177 n. 2. 201 n. 3. |
| 2 | 140 n. 1. 159 n. 2. 202 n. 1. 210 n. 5. 220. 223 n. 2. |
| 3 | 181. |
| 4 | 97. |
| 5 | 184 n. 1. 294. |
| 6 | 300. |
| XVIII | 154. |
| 1 | 210 n. 5. 299. |
| 2 | 299. |
| XVIIII, 1 | 210 n. 3. |
| 2 | 179. 210 n. 3. 299. |
| 5 | 210 n. 5. |
| 6 | 178. 210 n. 5. 300. |
| 7 | 300. |
| 8 | 172. 174 n. 2. 300. |
| 9 | 300. |
| 10 | 179. 300. |
| XX, 1 | 158. 202 n. 2. 205. 279 n. 2. 302. |
| 3 | 302. |
| 9 | 302. |
| XXI, 1 | 304. |
| 2 | 181. |
| 6 | 304. |
| XXII, 1 | 210. 225. 302. |
| 4 | 177 n. 2. |
| 8 | 181. |
| 10 | 181. 234. |
| 11 | 135 n. 1. 221 n. 1. |

# CORRIGENDA.

*p. 205 lin. 16 col. 5 adde Em.* — *p. 213 lin. 10 col. 6 adde Ad.* — *p. 215 lin. 3 col. 5 adde Alt.* — *p. 265 lin. 36* 17] 7. — *p. 285 lin. 4* Hac] haec; ut] sit. — *p. 285 lin. 11 (ex Cod. Theodosiano):* enim] etiam. — *p. 296 lin. 11* lineam — *p. 301 lin. 48* Benedictum Levitam. — *p. 352 lin. 20* L *delendum.*